Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 27 (9402) | Пятница, февраль 1, 1974 чыл | 1925 чылда үнделип эгидилээнден | Өртээ 2 кеп.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ КУБА УДУРТУКЧУЛАР-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

Январь 30-да совет талазының турар бажыңында СЭКП ТК-ниң Чиргиге секретары Л. И. Брежневтиң Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң бирги секретары, Куба Республикавың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро, Кубаның Компартиязының ТК-ның Политбюро кежигүнү, Кубаның КП ТК-ның ийиги секретары Рауль Кастро болгаш Кубаның КП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Куба Республиканың Президентиниң Освальдо Дортикос олар-биле ужуражышкыны болган.

Аңаа беседаларны чүректиң ханызындан, найыралдыг байдалга үргүлчүлээн. (СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

Январь 30-да СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев олар Кубаның КП ТК-ның Секретариадының кежигүнү Карлос Рафаэл Родригес-биле, ТК кежигүнү, Кубаның даштыкы херектер министри Раул Роа-биле болгаш ТК кежигүнү Осмэни Сьенфуэгос-биле найыралдыг беседа кылган.

Ийи талага сонуургаддыг айтырыгларны аңаа чугаалашкан. (СЭТА).

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш Революстуг чаза январь 30-да Революция ордузунга СЭКП Төп Комитединиң Чиргиге секретары эш Л. И. Брежневтиң алдары дээш хүлээп алыышкын тургускан.

Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-Министри Фидель Кастро, Куба Республиканың президентиниң Освальдо Дортикос, Кубаның КП ТК-ның ийиги секретары Рауль Кастро, ТК-ның Политбюросунуң болгаш Секретариадының өске-даа кежигүннери, Кубаның Революстуг чазааның кежигүннери, күрүне болгаш хөй-ниити организацияларының удуртукчулары хүлээп алыышкынга чораан.

Совет таладан хүлээп алыышкынга Л. И. Брежнев-биле кады чоруур эштер А. А. Громыко, В. В. Щербицкий, Г. В. Романов, К. Ф. Катушев, хамааты ужар түүлүүн министри Б. П. Бугаев, ДЭХК-ниң партиязының бирги орлакчызы И. В. Архипов болгаш албанның өске-даа кижилери чоруурнар.

ССРЭ-ниң Куба Республикада элчиин Н. П. Толубеев, совет элчин черинің болгаш Кубада өске-даа совет албан черлериниң ажылдакчылары хүлээп алыышкынга бартан.

Куба Республикада турар дипломаттыг толээ черлериниң баштыңнары база аңаа олурушкан.

Хүлээп алыышкын чүректиң ханызындан, аңы-дуңмалыышны өзу-биле бооп эрткен. (СЭТА).

КОЛ ЧҮҮЛ – ДЭЭШТИИНДЕ

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылында совет улус улуг болгаш харыысалгалыг сорулгаларны шиитпирлеп турар. Оларны СЭКП ТК-ниң база Совет чазактың эң чугула документилеринде: партия Төп Комитединиң декабрь (1973 чыл) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң VII сессиязының шиитпирлеринде болгаш материалдарында, партияга болгаш совет улуска СЭКП ТК-ниң Кыйгырыышында, 1974 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалдарында тодаратқан. Ол сорулгаларны боттандырары бүгү совет улустуң ооң иштинде идеология ажылдакчыларының — пропагандистерниң, лекторларның, агитаторларның, политинформаторларның — бүгү күштери болгаш аргаларын каазба-биле эвилелдээрин негеп турар.

Республикавың үш муң ажыг лекторлары эрткен 1973 чылда багай эвес ажылдаан. Беш чылдың үшкү чылының онаалдаларын күүседиринче ажылчы чоннуң эвилелдээрине, бистиң үевисте эргежок чугула эртем-билиглер-биле ажылчыннарны, колхозчуларны, интеллигенцияны чепсегээринге олар көскү салыышкынны киирген. Бир миллион хире дыңнакчыларга 20 муң ажыг лекция номчуттунган. Оларның барык партык кезии партияның болгаш чазактың эң үстүлә шиитпирлериниң турасказаттынган. Партия обкомунуң, хооркомунуң база райкомнарының чон мурнунга доктаамал ажылды чорудуп турар 350 ажыг идектелчилери болгаш штаттан дашкаар лекторлары партияның иштики, даштыкы политиказының айтырыгларын тайылбырлаар ажылга кол күш болуп турар. Бүгү лекцияларның дөртүн үш кезээ колхозтарда, совхозтарда, үлетүр болгаш транспорт бүдүүлгелеринде шуут ажылдап турар киржилерге номчуттунган. Лекция пропагандазының хөй янзы хевирлерни ажыглап турар апарган бис. Республикада 31 культура университеттери, 53 лекторийлер болгаш кинолекторийлер, коммунистиг күш-ажылдың 225 школдары бар. Эрткен чылын 65 эртем-практиктиг болгаш эртем-теоретиктиг конференциялар, 1200 ажыг тематиктиг кежээлер болгулаан.

Дыңнакчыларның хүндүткелии чаалап алган лекторлар, партия, совет ажылдакчылары, улус ажыл-агыйының болгаш культураның янзы-бүрү адырларының специалистери хөй. Оларга «Совет Тыва» совхозта партком секретары Я. Доржу, «Тоора-Хем» совхозта зоотехник О. Оюдар, Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозта кол экономист А. Аймаң, «Торгалыг» совхозтуң кол бухгалтери В. Кечил-оол, Эрзин районда партия ажылдакчызы Ч. Сүлдүм, ТДЛТЭШИ-ниң экономика секторунуң эргелекчизи К. Шактаржык болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Ынчалза-даа республикада лекция пропагандазын ооң кол көргүзүү болур дээштиниң талазы-биле сайгарыл көөр болза, ында улуг четпестер, ажыттаттынмаан курлавырлар болгаш арталар бар.

Лекцияларның темалыг уг-шиин дижик. Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Таңды, Эрзин, Тожу, Моңгун-Тайга районнарда иннтелел-политиктиг темаларга; Каа-Хем болгаш чамдык өске-даа районнарда кодээ ажыл-агыйның экономиказының талазы-биле;Тес-Хем районда үлетүр бүдүүлгелериниң экономиказының дугайында номчаан лекцияларның саны мурнунда деңнелиңден кызырып турар. Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем районнарга эртем-практиканың экономиктиг конференциялары эртпээн, Овүрге болгаш Тожуга лекторийлер ажылдаваан.

Марксизм-ленинни үзел-бодалдың, партияның удуртукчу ролюнуң, коммунистиг моральдың, кодээ ажыл-агый, үлетүр, транспорт экономиказының дугайында лекциялар амгы үеде онаа негеттинип турда, оларны четпес организастаавы бистиң лекция пропагандавыстың дээштиин кудуладып турар. Политиканың болгаш ажыл-агыйның чугула айтырыгларын шиитпирлээринге дузалаар лекцияларны «мурнуку шугумче» үндүрер төлээде, оларның тематиктиг уг-шиин доктаамал хымаары эргежок чугула.

Бир эвес дыңнакчыларның саны эвээш, лекторлар бүдүүлгеге колдективтеринге, фермаларга, бригадаларга, участоктарга четпейн турар болза, лекция пропагандазының ажыктыы, дээштин аажок кудулаар болгай. Чүге дээрге ажылчы чоннуң ортузунга политиктиг болгаш эртем-билиглерни нептередиринге, кижи бүрүзүн күш-ажылды организастаарының мурнакы үндезиннерин шинээдип алырынга лекцияларны чогум-на коллективтерге номчууру онаа ужур-дузалыг.

Ынчаарга лекция пропагандазы болуунуң дээштиин чүге номчуттунган лекцияларның саны-биле эвес, харын, бирги ээлчегде, оларның идей-теоретиктиг деңнеди, амыдырал-биле сыры холбаалыы, чоннуң дүмү-аңгы бодуктеринге таарышканы, дыңнакчыга сонуургапчыг болганы-биле тодаратпаан. А ол дээрге бистиң лекторларывыстың идейлиг үзел-бодалынган, мергежилинден болгаш ниити билиг деңнелинден хамааржыр. Ынчангаш партия организацияларының, «Билиг» иннтелелиниң организацияларының тус-тус темалар аайы-биле лекция номчуур кадрларны ылаатыг шилир, белеткээр, чон ортузунга пропаганда ажылынга партия, совет, профсоюзтар болгаш ажыл-агый удуртукчуларын, янзы-бүрү адырларның дүржүлгелиг специалистерин идепкейлиг киириштирер, лекторларга методиктиг дузалаа көргүзер, ээ-эмгелериниң дүржүлгазын өөренир болгаш семинардарга, парлалга, радио, телевиденне дамчыштыр пропагандалаар чорук чугула.

Лекция бүрүзү дыңнакчының сагыш-сеткилинге улуг бодуушкун болуп артар кылдыр, кижилер «ону дыңнаар дээш чарыгдаан үе-шагынга хомудавайн, харын чаа билиглер, ажыл-керекке, амыдыралга, ал-бодунга херектиг чаа түүлдер-биле байыш алганынга өөрүүр кылдыр ажылдаар херек.

Лекция пропагандазы — чугула, херектиг болгаш нарын ажыл. Ынчаарга кандыг-даа ажыл-үүле ышкаш, ол улам сайзыралды, ханы бодалдарны негеп турар. Лекторунуң дириг, содуун чугаазын өске кандыг-даа пропаганда солуп шыдавас, ынчангаш лекцияларның шынарын экижидип, дээштиин белдиер — партия организацияларывыш чугула сорулгазы.

Улустарның найыралы орденни тывыскан

АНАДЫРЬ. (СЭТА). Аңаа партияның Чукот округ комитединиң болгаш округ күүскомунуң ол национал округка улустарның найыралы орденни тыпсырыышып байырлыг хуралы болган.

Партияның Магадан обкомунуң бирги секретары С. А. Шайдуров партия ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың, СЭКП ТК-ның Чиргиге секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң өөрүшкүзүнден бедик шаңнал дээш Чукот национал округтуң ажылчы чоннарынга байыр чедирип, чүве чугаалаан, орденни округтуң тутунга кадаан.

Совет эрге-чагырганың чылдарында сонгу черниң эгэзэр тынымес байлаан чонга бараан болдуруп, оң-оң чаа бүдүүлге, культура албан черлерин тургускан, Билибиниң атомнуг станциязында бирги реакторну ажыглалда киирген.

Бичe-бүүрай улустар чукчыларның, эскимостарның, юкагирлериниң, чуваннарның, эвеннеринң аразында ам эртемденнер, инженерлер, чогаалчылар, артистер, башкылар, эмчилер бар апарган деп хуралга чүве чугаалаанвар демдеглеп, тоску бет чылдың планныг онаалгаларын чедиишкинниг күүседирин аазап турганнар.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка байырлыг чагаазы өөрүшкү-биле хүлээп алган.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ КУБАДА АЯН-ЧОРУУ

ГАВАНА. Январь 29-та Революциянның Хосе Марти аттыг шөлүнге болган куба-совет пайыралдың митингиниң Хоселта ортулуунуң пайысылалының бир миллион ажыг ажылчы чоннары киришкен. Кубаның Компартиязының ТК-ның бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-Министри эш Фидель Кастро Рус-биле СЭКП ТК-ниң Чиргиге секретары эш Л. И. Брежнев олар митингиге делегеренгей чүве чугаалааннар.

ЧУРУКТА: митинг үезинде.

(СЭТА). (Чурукту фототелеграф-биле хүлээп алган).

Бистиң республикада

СЪЕЗДИНИҢ ДЕЛЕГАДЫ

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ЧУРУКТА: Кызыл хоорайның № 48 тудуг эргелеваан комсомолчу-аныяктар бригадазының удуртукчузу Нина Оюн. Ол Кызылдың тудуг училищезиниң доозкаңы, Мария Васильевна Сафронованың бригадазынга ажылдап тургай. Харылаан ажылынга кызымак аныяк ажылчын шеверлел ажылдарын бедик шынарлыг күүседип, макталды ап келген.

Ам ооң удуртуп турар бригадазы найысылалда макталдыг. Олар эмнелгө комплексинин, 12 дутаар кварталдың бөш кат чурттарга тудугларынга шеверлел ажылдарын кылып, бригадалар аразынга калбаргап социалистиг чарыжынга бирги черни ап келген. Нина Оюнну областың XVI комсомол конференциязындан ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң делегадынга соңгаан. Бригаданың тудугжулары бо чылын бедиткен хүлээлгени алгаш, тудугларны айыткан хуусаазында ажыглалга киирер дээш чүткүдүг ажылдап турарлар.

46 МУҢ РУБЛЬГЕ АЖЫРАР

1974 чылда улус ажыл-агый планнарын хуусаа бетинде күүседири дээш, үлетүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның парлалга үнген доктаалын болгаш СЭБП ТК-ның чаа чыл таварыштыр партияга болгаш совет улуска Кыйгырыын бүгү совет ооң-биле бир дөмей, бистиң комплекстиг тудугжу бригадавыстың коллективи изиг чүүлдүгаңдушкун-биле деткип танышкаш, бо тодарадыкчы чылда улам эки ажылдаарын хүлээнгеп.

Бригадавыстың бо тодарадыкчы чылда ажыл-ишчи программазы болур социалистиг хүлээлгезиниң кол-кол негелделери мынды: тудугмонтаж ажылдарының чыл планның декабрь 25-ке чедир дооза болгаш ниитизи-биле 300 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын саңа демдекке кылып будүрер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн кордүнген планга удур 5 хүн бедидер. Дөртку микрорайонда амгы тудуп турарывыс 80 квартиралыг чурттарга бажының дужаары-биле кордүнген графигинден 5 хүн эрте ажылдалга киирер. Бердинген тудуг материалдарын билдилиг чарыгдап тургаш, 10 муң кезек түүйбүнү камнап алыр. Будүрүлге өөредилгезинге 5 кижиниң мергежилин бедидер. Будүрүлгеге ажыл-ондакты боллурбазының чурумнарын шыңгыы сагыыр. Чөрүш салып ажылдаары-биле эш С. Лукьянчуктуң бригадазын социалистиг чарышка бригадавыс кыйгырган.

Бо 1974 чылда социалистиг хүлээлгевис ёзугаар кылыр ажылдарывыстың хемчээли эрткен чылдынындан 46 муң рубльге хөй. Ынчангаш алган социалистиг хүлээлгевисти болгаш тодарадыкчы дөртку чылдың биске даандырган планныг сорулгаларын айыткан хуусаазындан эрте күүседири дээш бүгү күжүвүстү, арга-курлавырывысты долу бардалгадып ажылдаарывысты бистиң кижи бүтүдевис хүлээнип турар.

Д. ЧҮЛДҮМ-ООЛ, ажылчы

Эш Л. И. Брежневти Хосе Марти орден-биле шаңнаар дугайында шиитпир

Бир муң тос чүс чеден ийи чылдың декабрь ийиде № 1239 Хоойлуну хүлээп алганы-биле Революстуг чазак национда Хосе Марти орденни тургускан. Империализмге, колониализмге болгаш неоколониализмге удур демиселге делегейниң эп-сеткил каттыжышкынының хөрээнге бала Кубаның социалистиг революциязы-биле найыралды быжыглазарының хөрээнге шылгараңгай салыышкыны дээш, күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарын база политиктиг партияларның удуртукчуларын ол орден-биле шаңнаарын доктаатқан.

Эш Леонид Ильич Брежнев ажылчын аңгылыг, бичии чораан-да болдунуп чуртунун күш-ажылчы болгаш политиктиг амыдыралынга киржип, делегейниң бирги пайынының, хамааты пайынының болгаш даштыкы интервенциянын чыдарынга үрелеп улус ажыл-агыйын бузунчулардан коруп тургузар талазы-биле бодуүш. Төрээн чуртунун ажылчы чонунуң күжениишкиннеринге хууда үнелиг салыышкынын киирген. Ада-чурттун Улуг пайынының чыдарында ол пайын чорудулгаларынга идепкейлиг киржип, акы-дүмэ улустарны фашизмден хостаар дээш демисежип чораан.

Совет улустуң чагай чоруу болгаш аас-кежии дээш, делегейнин социалистиг системазын быжыглаары дээш, экономика, эртем, техника, культура болгаш ниитиү хөгжүлде талазы-биле ССРЭ-ниң чедип алган хөй-хөй чедиишкиннерни эш Брежневтиң кылымак болгаш чогаалдыкчы ажылы-биле тудуп ходбаалыг.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиргиге секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү эш Леонид Ильич Брежнев улустарның делегейге эп-сеткил каттыжышкынын дээш могаг-шылаг чок демиселчи болгаш хайынчы коммунист болуп, ур болгаш үре-түнелдиг ажыл-чорудулгазының үезинде Куба революция-биле акы-дүмэ пайыралдың үлегер-чижээн каш удаа көргүзүп келген, ынчангаш бистиң улузувус аңаа ханы өөрүп четтиргенин илередип турар. Бистиң чурттувуска ооң төөгүлүг аян-чоруу болза ССРЭ биле Кубаның улустарының аразынга. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы биле Кубаның Коммунистиг партиязының аразынга харылааларны хөгжүдеринге увелиг болгаш деңнелге чок салыышкын болур.

Үстүнде чугаалаан чүүлге үндезилээш, ол сагыш-бодалды илередипшаан, бир муң тос чүс чеден ийи чылдың декабрь ийиде № 1239 Хоойлунуң үтказынга дүүштүр Кубаның Революстуг чазааның Министрлер Чөвүлелиниң чаңгыс үн-биле доктаадыры болза:

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиргиге секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү эш Леонид Ильич Брежнев национал Хосе Марти орден-биле шаңнаар болгаш ол орденни аңаа Революстуг чазактың өмүүжээминден Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, республиканың Президентизи эш Освальдо Дортикос Торрадо тыпсыр.

Гаванада Революция ордузунга 1974 чылдың январь 26-да бижээн.

Эш Л. И. Брежневке Хосе Марти орденни тывысканы

Куба Республиканың Революстуг чазааның шиитпиринге СЭКП ТК-ниң Чиргиге секретары эш Л. И. Брежневти Хосе Мартиниң национал орденни-биле шаңнаан. Январь 30-де Гаванага Революция ордузунга ол белек шаңналды аңаа тывыскан.

Ордунуң залыкка Кубаның Коммунистиг партиязының удуртукчу ажылдакчылары — ТК-ның Политбюросунуң болгаш Секретариадының кежигүннери, Революстуг чазактың кежигүннери, күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң сураглыг ажылдакчылары чыылган.

Совет албан кижилери — эштер А. А. Громыко, В. В. Щербицкий, Г. В. Романов, К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ниң кежигүнү, хамааты ужар түүлүүн министри Б. П. Бугаев, ДЭХБ-ниң партиязының бирги орлакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ниң кежигүнү, ССРЭ-ниң Куба Республикада элчиин Н. П. Толубеев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиргиге секретарының дузалакчызы Б. В. Русаков, СЭКП-ниң Төп Ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиргиге секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП ТК-ның Чиргиге секретарының дузалакчызы А. И. Блатов олар база-аңаа барганнар.

Совет элчин черинің болгаш Кубага өске-даа совет албан черлериниң ажылдакчылары байырлыг ёзулалга база барганнар.

Эштер Л. И. Брежнев, Фидель Кастро, Освальдо Дортикос, Рауль Кастро олар залга кирип келирге, чылгааннар диниттиг адыш часкаашкыны-биле оларны үткааннар.

Куба Республиканың Президентизи Освальдо Дортикос чүве чугаалаан.

Эш Освальдо Дортикос аңаа турганнарның үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны бооп турда, эш Л. И. Брежневке Хосе Мартиниң орденни тывыскан. Леонид Ильичиге эш Фидель Кастро чүректиң ханызындан, изиг байыр чедирген.

СЭКП ТК-ның Чиргиге секретары эш Л. И. Брежнев харыы сөс ап чүве чугаалаан.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазының түңнел сөстерин чылгааннар үзүлчүледдиг адыш часкаашкыны-биле деңнаанзыр.

Байырлыг ёзулалга чылгааннар шуптузу Леонид Ильич Брежневке революстуг Кубаның бедик шаңналы дээш чылы-биле байыр чедирип турганнар.

(СЭТА-ның гуслай көрү).

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелде

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел Совет Тываның 30 чыл ооңга алдар кылдыр чурттакчылыг кодээ черлеринин ниити культуразын бедидер болгаш чагагайхыдылгазын экижидер талазы-биле көрүлде-конкурсту эртиреринге чарлаан.

Көрүлде-конкурстуң негелдезин бадылаан. Ону эртиирер болгаш түңнелдерни үндүрериниң программазы болуп Советтериниң күүскомнарынга Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

Ниити культураны бедидер болгаш чагагайхыдылганы экижидер талазы-биле көрүлде-конкурска ажылчы чоннарны, хөй-ниитиниң, бот-башкарлыг организацияларын калбаа-биле хаара туттушаан, чурттакчылыг кодээ черлериниң киржилезин хандырарын ажылчы чоннар депутаттарының хоорай, район, кодээ болгаш суур Советтериниң күүскомнарынга Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

Социалистиг чарыштың түңнелдерин Совет Тываның 30 чыл ооңун мурнуу чарыында 1974 чылдың сентябрь 15-те үндүрер.

Чурттакчылыг кодээ черлерниң көрүлде-конкурузунуң тиилекчилерин шаңнаары-биле:

— бирги черни эвилеп

чурттакчылыг кодээ черге тыпсыры-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң Кызыл тугум болгаш 400 рубль шаңналды;

— ийиги черни алган чурттакчылыг кодээ черге тыпсыры-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң Кызыл вымпелин болгаш 150 рубль шаңналды тургускан.

Будурулгениң ажыктыын бедидер

КУРЛАВЫРЛАРНЫ САНАП КӨРГЕШ

АВТОСЕПТЕЛГЕ ЗАВОДУ. Бо будурулге келир чылы бодунуң 20 чылын демдеглээр. Завод амгы үеде чүтле республиканың ажыл-агыйларының автомобиль транспортун септеп, үлетпүр, тудуг, транспорт черлерин, адрын, организацияларны бодунуң будурген техниктиг кылыглары-биле хандырып турар эвес, а харын-даа кожавыста Красноярск крайның чамдык хоорайларының будурулгелериндең келген чугула чагыглары күүседип турар апарган.

Техник-эковомиктиг коргуулгеринiң талазы-биле завод чыл саныда озуп орар, дешилгелиг будурулге. Ооң баштайгы будурулгечи чылы — 1956 чылда кылыр продукциязының номенклатуразы 7-ле единицага деңнежип турган болза, эрткен чылын ортумаабиле ол 453 единица болганын орта тодаргай чижек кылдыр коргуулгеш болур. Бир эвес ол чылын 82-ле тонна шойну шуткуп куткан турган болза, 1973 чылда ол 523 тонна четкен.

Бо чылын ук заводтуң коллективиниң ол коргуулгери ооң-даа ковудээр: автомобиль септээр талазы-биле баазалыг номенклатуразы ортумаа-биле 516 единица чедер, а шой шуткуурун планда көрдүнгенинден 20 тонна ажырар, продукция сайгарарының планын коллектив декабрь 27-де доозарың хүлээлгезинде айтып алган.

База бир солун коргуулг: бир эвес 1956 чылда заводтуң продукция будурер хемчээли 102 муң рубль турган болза, эрткен чылын нинтиин-биле 1 миллион 218 муң рубльдиг продукциязын берген. Ол дээрге, ажыл-агыйларны бодунуң кылыглары-биле заводтуң хандырар аргазы 12 катап өзе берген дээни ол-дур.

Коллектив кежигүнүң бүрүзүнүң ажыл-ижинiг будурукчулуунуң озуп турары заводтуң экономика талазы-биле бижыгарынга улуг ролдуг болуп турар. Бо чылын боттарынга алган социалистиг хүлээлгезинде «Күш-ажылдың будурукчулуунуң планда көрдүнгенинден 0,7 хуу остүрер» деп бижип алган. Ол коргуулг үогум-на кижилериниң күш-ажылынга долу бүзүрелдиинге үндезилеттиинген. Коруп көрээли: 1956 чылда чаңгыс ажылчынга опааштыр ажылдап кылымыкын 1790 рубльге деңнежип турган болза, эрткен чылдың түңнелиибиле ол 2764 рубль четкен. Күш-ажылдың будурукчулуунуң оскени-биле чергелештир ажылчыннарның ажыл-төлевириниң хемчээли база-ла оскен. Ол дугайын бо чижектен көрүп болур.

1956 чылда чаңгыс ажылчыныңң айда ортумак ажыл төлевири 91 рубльден ашпайн турган болза, эрткен чылын ол ооң ийи ажыг катап хөй, азы 186 рубль болган. Ажылчыннарның ажыл төлевири ол хире улгаткан болза-даа, продукция будурериниң хемчээли доктаамал ковудеп турарының ачызында шалың фондузу нинтиин-биле чыл санында кампалгалыг боон турар. 1956 чылда будурген нинти продукцияның 1 рубляже-ле шалың фондузундан 66 копеек чыгыдаттынып турган болза, 1973 чылда чүгле 27 копеекти чыгыдаан. Күш-ажылдың организастаашкынын экижиктеш, септелгениң кол-кол участоктарын механизастааны фондулар эгидилгезин дүргедеткен.

Коллектив кежигүннери иштики арга курлавырларын санап көргеш, фондулар эгидилгезин экижидер талазы-биле улуг сорулганы салган. «Будурулге шолун болгаш техниканы долузу-биле ажыглап турган, база ажыл үезинiң ажыглалын экижиктеш, 1973 чылга бодаарга фондулар эгидилгезин 1,1 хуу бодидерп деп хүлээлгениң бир пунктуаунда бижээн.

Автосептелге заводунуң коллективи бодунуң бо чылын алган хүлээлгезинде пландан ажыр 9 муң рубльдиг продукциязын сайгарарын хүлээнген. Ол дээрге элээн кап автомашиналарны, автобустарны пландан ажыр септээр, дыка хөй кезектер, детальдарны ажыл-агыйларга будурүп бээр дээни ол. Ындыг болбас аргажок. Бо будурулге соолгу чылдарда карылга чок ажылдап, орулгалыг апарган. Ам база сан-чурагайларга даянып көрээли. Заводтуң баштайгы чылында коллектив 26 муң рубль каражалыг турган болза, а эрткен чылын ол 201 муң рубльдиң арыг орулгазын алган. Ооң-биле кады заводтуң кол будурулге фондулары оскен. Чижээ, күш-ажылдың электродериге-биле хандыртынганы бир ажылчынга хамаарыштыр 1956 чылда 3074 киловатт турган болза, эрткен чылын ол оон 2826 киловатт ковудээн.

Будурулгениң деңнежилгиг аргаларын шиңгээдип алырының болгаш гальваниктиг участокту ажыглап ягелээриниң ачызында бо чылдагы социалистиг хүлээлгеде айытынган улуг сорулгалар күүсеттинер дээрзин чыда айытыкап.

Завод чыл келген тудум чаартының орар. Мурнумда барык-ла техниктиг мастерская хире хемчээлден ушгынмайн турган бичии будурулгени 1962—64 чылдарда эде чаартканының түңнелиинде ол ам «ЗИЛ-130», «ЗИЛ-164» маркалыг машинадарның болгаш автобустарның капитал септелгезин бүрүнүбиле, ол ышкаш «ЗИЛ-130», «ЗИЛ-120», «ГАЗ-51», «ГАЗ-53» болгаш «Урал» маркалыг шимчедикчилерни, агрегаттарны доду септээр, үүлге автомашиналарга бээри кереглээр 50—60 хевиринiң шоюн шуткуур база оске-даа кылыгларны будурүп үндүрер улуг будурулге болу берген.

Ынчалза-даа бо хоочун будурулге бодунуң иштики курлавырларын ам-даа четче ажыглавайн турар. Заводту Тыва автосептелге чери дериглер-биле, материалдар болгаш чиг-эт-биле четче хандырарынче сагыш салбайн турар.

О. НАМЧЫЛАК,
«Шынның» түскай корр.

«Хүндүлелдиң демдээн» кадаан

Таңды районунуң «Тинлелге» совхозунуң төвү—Кур-Чөрлеп эртип, дүшкен кижилер ооң-ла тудуглар-биле хүн бүрү байып, чаагайжыды түттүнүп, сайзырап бар чоруурун эскерип магадаар. 9-ку беш чылдың эрткен шинтпирлиг чылында совхозтуң девискээринге 200 баш инек кирер бир инек кажазы, минералдыг чеминчидилгелер скадалы, мал чеми Белеткээр цех, насос станциязы, 140 олуттуг уруглар сады, ийи аал ишти чурттаар дорт бажың дээш чугула ужур-дузалыг хой тудуглар ажыглалга кирген.

Оларны Бай-Хаакта № 585 кожуун чоруур механизастаттынган колоннаның Ш. Монгушка удурткан 12 кижи составтыг бригадазы тутkан. Бригада эрткен чылын инитиин-биле 1047 муң рубльге ажыг-бүрү ажылдарны кылыр тургаш, ону 1108 муң рубль чедирип, планның онаалдазын 105,8 хуу күүсеткен. Ол бүгү бригаданың кежигүн бүгүдезиниң карак кызыл кызымаккай ижининң ачызында чедип алдынган дээрзи маргыш чок.

Ындыг «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң адилекчизи Р. У. Күжүгетте бригадир онзалап демдеглээр. Ревочут Узаакайович бо черге 1959 чылда-ла ажыл-амыдыралының аайы-биле көжүп кел-ле тудугга ажылдадырып дилээн. Хөй чарат-чаагай, чылыг-чырык бажыңнарны, улус ажыл-агыйныга эргежок чугула тудугларны кылып, кижилериниң өөрүшкүзүн кыпсыр иниг күзел ону аңаа чедирип келген. Ынчан ол чаа-ла 20 хар ажа дүжүп чораан. Ооң бээр эрткен 15 чылдарның дургузунда ооң амыдырал-чуртталгазы Чедер суурнуң озулде-хөгжүлдезиибиле сырый холбашкан.

Тудуг-биле салым-хуузун доңнаан бо ишчи кижиниң холун дамчып Культура бажыңы, школа, уруглар сады дээш чижектиг улуг хемчээлдиг тудуглар кылдынган. Бригаданың тудугжуларының аразында калбарган социалистиг чарышка ол эрткен шинтпирлиг чылда кымга-даа аштырбаан. Ревочут Узаакайович бо хүнзерде совхоз төвүнде ийи аал ишти чурттаар бир бажыңны тутчуп турар. Ону доосказ, бригада бо чылын ажыглалга кирер үжурлуг 640 өөренikчиге школаның тудуунче шилчиир. Мурнакчы тудугжуның хөрек чуруу № 585 КМК-ның Хүндүлел самбыразында астынган.

С. МОНГАЛ.

Ганды районнуң «Тинлелге» совхозунуң хойжузу коммунист Ондар Дажы-Серен эрткен шинтпирлиг үшкү чылда эки ажылдаан. Ол бир хойдан 3,5 кг дүктү кыргыш ап, 100 хойдан-на 96 хураганны камгалап алган.

ЧУРУКТА: Ондар Дажы-Серен.

Г. СИРОТИНИҢ фотозу.

Бо беш чыл планында эвес апарган. Чымчак резинакордулуг контейнерлерге дагдугуг сөөртүүнүң баштайгы шеңелдези ооң ажыктыын бадыткаан.

Ындыг контейнерни ажыттаары бир талазында, дагдугун ол шоодайларга уруп, тырыыр болгаш оларны чыыт салыр хол-биле кылыр ажылды чок болдурган, ийиде — демир-орук станциязынга ол продукциязы чедирип турар автомашинаның чүгле сөөртүр күүзүзүн бүрүн ажыглаар арганы берген. Ооң ыңай удазынналчак дагдугуг савазын шоодайларга хол-биле

КАМНАЛГАНЫ БЭЭР

түн оруккa чораап будурбүрүн болур чоруун хандырар, саварыга чарыгдалының хемчээлин чиңгедир болгаш күш-ажылдың будурукчулуун бедидер.

Ынчангаш бистиң комбинадывыс ол айтырыгны шинтпирлээр сорулга-биле 1973 чылдан эгелеп сорттут дагдугунуң белен продукциязының чамдыкы чурттуң хереглекчи заводтарынче МК-2-3,0 маркалыг тускай чымчак резина-кордулуг контейнерге чудурүп чорудуп турар апарган. Ол контейнерлерни Новомосковскиниң «Химтара» заводунга бистиң чагыывыс саугаар кылган.

Ол чымчак резина контейнериниң ишкири 3 кубометр болгаш анаа 2,5 тонна даг-дугу кирер. Ол савалар хой аргилделиг (чылда 8 катап аргилер), беш чылда эдилээр хуусавалыг, даг-дугун агаарның кандыг-даа байдалынга дажыглап, кадагалап болур, даг-дугун анаа (саазының шоодай чокка) овлалай ургап, шоолуг эвес кылдыр тырый бастырып каар.

Ынчангаш бо аргаже шилчээн соонда бистиң будурулгевиске Карел АССР-дең эккеп турган саазын шоодайлар (ооң бирээзинге-ле 25—35 кг. кирер) болгаш оларның аксын дүй- даараар машиналар хереглээри чугула дыгырга ооң удазынналчаа 2—5 хуу чедир тоглап, үүлээр болгаш ону савалаар шинектерге хээндектелир болганда, продукциязының марказы кудулаар, контейнерге, дажыглаан даг-дугу ындыг үреллишкинге таварышпас. Чүүктү дүжүрер болгаш түдүрериң механизастаан болганда, автомобиль болгаш демир-орук транспортунга саадаар чорук эвээжеэн.

Бир эвес бистиң комбинатка чаңгыс тонна даг-дугун саазын шоодайларга чүдүрүп тургаш 29 рубль 47 копеекти чарыгдап турган болза, ам резина-кордулуг контейнерлерни ажыглаанындан 11 рубль 02 копеек камнадганы ап турар. Шак ынчаар санап көөрге, бир чыл дургузунда бис ооң 500 муң рубль камналганы алыр бис. Ынчангаш бо дешилгелиг арганы үлетпүрүң өске адырларынга база чедиишкиниг ажыглаары чугула.

Бистен даг-дугу ап турар будурулгелерге резина-кордулуг контейнерлериң шак ындыг ажыктыының дутайын дыннаткылаан бис. Бо чылын комбинат ол аргаже бүрүнү-биле шилчиир.

В. КИРИЛЛОВ,
«Тыва даг-дугу» комбинаттың директорунуң хандырылга болгаш сайгарыга талазы-биле оралакчызы.

Мурнап кирген

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхоз 1974—1975 өөредилге чылында школалардың одаар үүл белеткелиниг районда өске ажыл-агыйларны мурнап кирген.

Чоокта чаа Шуй кадыкшылга школазының токпак-ыяжын кагарга-биле башгайты шефтээшкинни организастаан. 136 кубометр ыяшты чаңгыс хүн иштинде хап белеткээш, школага хүлээдип берген. Шефке шупту 89 кижи киришкен. Колхозта комсомол комитединиң секретары Света Самбый-оолга удуртkан 10 кижи составтыг аныяктар звеновозу эки ажылдаан. Оттулар ыяш белеткели амдаа үргүлүлээр.

Б. БАРБА.

АДАЗЫНЫҢ ҮЛЕГЕРИН ЭДЕРГЕН

Школачы чылдарында-ла биче сеткилдиг, хөй-нинтичи деп, Миша мактадыр турган. Ол адазының соон салгаар тудугжу болуруи шинтпирлээн.

Район Советиниң депутады Монгуш Дорга оглуң бодунуң байлак арга-дружулгазынга өөреткен. Кызыл—Чадаана аразының чаа автоороруунуң тудуунга Михаил ажылдап киргеш, адазының арга-сүмезин ап, үзулүт күш-ажылчы далытышкынын алган.

Будурулге-оруң участогунга ол ийи чыл ажылдаш, «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп бедик аттың эдилекчизи апарган. Адазының соон салгаан аныяк тудугжу хоочуңдан чыда каар ужур чок өскелерге макталдыг, шалыпчы ажылдап, хүн нормазын ай санында 120 хуу ажыр күүседип турар.

А. ТЕМБРЕК.

Бедиткен хүлээлгелер

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг совхозунуң ажыл-ишчилери шинтпирлиг үшкү чылда боттарының мурнунда салдынган соруулгаларын күүседир дээш шудургу ажылдаан. Совхоз күрүнеге 300 тонна эът садар планын 307 тонна кылдыр, 44 тонна дүк дужаар планын 44,1 тоннага күүсеткен.

Салдынган соруулганы долдур болгаш ажыр күүседирiнге совхозтуң хойжулары улуг үлүүн киргеннер. Чижээ, Седип Балдан-оол 100 хойдан-на 100, Дарый Чамзы —99 хураганны менди доруктуруп остүргеш, малчыннар ортузунга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Совхоз 3298 гектар черге тараа культураларын тарып, гектар бүрүзүнден 8,5 центнер дүжүттү ажаан алган. Ам келир частың тарылгазынга хереглээр үреанныи белеткеп алган. Тракторлар болгаш кодээ ажыл-агый машиналарының септелгезин тарылга эгелээр мурнунда бүрүн доозар дээш кызымок ажылдап турар.

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыын совхозтуң ажыл-ишчилерин танышпкаш, ону үүлдүгзүнүн деткиишпээн, тодарадыкчы дөрткү чылда бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Бо чылын ждановчулар 330 тонна эътти, 49 тонна дүктү декабрь 25-тиң бетинде күрүнеге садарын хүлээлгезинде айытkаннар. Ол ышкаш малчын бүрүзү бир хойдан 2—2,7 кг чедир дүктү, 100 баш хойга опаштыр 85—90 хураганны менди камгалап ап, чайын хойжу бүрүзү 10 тонна сигинин белеткеп алырын шинтпирлээн.

Совхозтуң ажыл-ишчилери 1974 чылда боттарының алган планныг опаалдаларын күүседип шыдаарлар.

Д. ДҮГУР-СЕРЕН,
Жданов аттыг совхозтуң директору.

БЕЛЕТКЕЛ ЭКИ

«Торгалыг» совхозтуң Сарыг-Хөл салбырында коммунист Донгак Ногай-оол 15 чыл дургузунда инек кадарын ажылдап турар. Кадарчы ажылынга мергежилин бедидип, чылдын-на чаа-чаа чедиишкиннерлиг боон турган.

Донгак Ногай-оол 1966 чылда ЧАЧД-ниң киржикчизи болган. Ылаңгыя 1973 чылда кадарчы улуг чедиишкиннерин чедип алган. Ол Күш-ажылдың Кызыл Тук орденибиле шаңнаткан.

Амгы үеде малчынның кадарган малы хүр кыштап турар. Кыштаглаашкынга ооң белеткели ыяк. Малчын бодунуң күжү-биле 25 тонна ситенни белеткээш, кыштаанда дүжүрүп алган.

С. ДОНГАК.

МАЛ МЕНДИ

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДА «АК-ТУРУГ» совхозтуң төвүинден суг сөөртүр 2 автомашина, мал чеми чедирер 2 трактор хүн бүрү малчыннар турлагларынга чедип, турушкун чок ажылдап турар. Ажыл-агыйның хойжу бригадазының кайызында-даа малдың амгы байдалы эки.

Ак-Туруг салбырның хойжу бригадазында 487 хой оолдаан, ооң чаш толу онча-менди озуп турар. Ол-ла салбырның мурнакчы хойжуларының бирээзи Монгуш Дойнурович. Күдеринiң коданында төрээн 78 хойнуң күжү эки, хураганнар менди дорутуп турар.

К. КОМБУ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели

КҮҮСЕЛДЕ КАНДЫГЫЛ?

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң дугайында Тыва АССР-ниң Хоойлузуп Таңды районунда кадык камгалал талазы-биле канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ацаа раймүүскомнуң даргазы К. М. Ак-кыстың илеткелин дыңнаан.

Райкүүском районнуң кадык камгалал албан черлеринге удуртулганы, чоннуң медицина хандырылгазын, санитарлыг норма-чижектиг болгаш чурттакчылыг черлериниң санитарлыг байдалының дугайында негелделерни сагыырынга хамаарышкан ажылдарга удуртулганы экижидеринче кичээнгейни салган. Медицина албан черлериниң материал-техниктиг баазазын экижидеринге чамдык хемчеглерни ап чоруткан. Район, кодээ болгаш суур Советтериниң күүскомнарының хуралдарынга, Балгазын кодээ Советтиң сессиязынга кадык камгалал органнарының ажылын экижидеринче угланган элээн кап айтырыгны чугаалашкан. Хүлээп алган шинтпирлерниң күүселдезин организастаан. Эрткен чылын район эмнелгезиниң кол корпузун алгыдып, ону тударынга 36 муң рубльди чарыгдаан. Чүс орунуг район эмнелгезин тудуп турар. Сөөлгү ийи чылда районда эмнелге оруннарының четкилери чээрби хуу өскен.

Чоннуң кадыын камгалалларының талазы-биле ажылда четпестериниң барын Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Районда эмнелге албан черлериниң хөй кезиниң материал-техниктиг баазазы амгы үениң негелдезиниң деңнелингe четпес. Райкүүскомнуң талазындан кадрлар-биле ажылче кичээнгейниң кошкаандан эрткен чылын безин район эмнелгезинге үш кол эмчи солушкан.

Районда ниитиниң чеменнилгези, садыг, школа наазы четпээн уруглар албан черлериниң арыг-шевер байдалын чогуур деңнелге тургуспаан. Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар, арыглап аштаар чижектиг чугула айтырыгларже кичээнгей кошкак.

Хооблуну күүседип турарында өске-даа четпестериниң барын Министрлер Чөвүлели айытkан. Оларны чайладыр талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни ап, бо талазы-биле ажылды улам сайзырангайындарын Таңды райкүүскомунга Министрлер Чөвүлели даласкан.

* * *

Ол-да хуралга республиканың Садыг министерствозунуң социалистиг өнчүнү камгалаар талазы-биле ажылынын болгаш садыг черлеринде иштики контрольдуң байдалының дугайында айтырыгны база чугаалашкан. Республиканың садыг министри Х. А. Салчак аңаа илеткээн.

Социалистиг өнчүнү камгалаар талазы-биле чамдык ажылдарны кылып туза-даа, ында улуг четпестериниң барын Министрлер Чөвүлели шыгызыы-биле сайгарып көргеп. Бо ажылче кичээнгейниң кошкаандан сөөлгү үш чылда Садыг министерствозунуң системазында социалистиг өнчүнү самчыгдаар, оорлаар чорук эвээжеэн. Чүгле эрткен чылын безин 76 муң рубль түңге оор-самчыгдал болган. Ылаңгыя министерствоның садыг конторазында, Кызылдың каттышкан садыг черинде, столоваялар болгаш рестораннар трезинде өнчү-хереңгини камгалалы эң-не четпес тургустунган.

Бо бүгүнүң үнүп кээп турарының бир чылдагааны кадрларны шилип, таарыштыр тургузар, кижизидер талазы-биле партийжи принципти министерствоның чагыргазында организациялардың чамдык удуртукчуларының каржызы-биле үреп турарында. Чүл дээ мурнунда самчыгдал кылган шинтпирiн чорааң, самчыгдал-дудагдал кылгаш ажылдан үндүртken кижилерни материал талазы-биле харыысалгалыг ажылга хүлээп ап турар. Чижээ, Садыг конторазының № 3 ларёгүнүң садыжызынга ажылдап турган Д. И. Быкова 20 муң ажыг рубльдиг самчыгдалын кылган. Ону 1965 чылда-ла самчыгдал-дудагдал кылганы дээш садыг системазындан үндүрген турган. Ук министерствоның база эргелекчизи турган эш Махагаров ларёк садыгжызының хөй түңнүг дудагдалдыын биливр хирезинде-ле үр үеде аңаа хамаарыштыр кандыг-даа хемчег албаан. Ындыг четпестер Кызыл-садыгда (директору эш Мамедов), Кызылдың столоваяр болгаш ресторанчар трезинде (директору эш Богомякова) база бар. «Саян» универмагының директору эш Кузнецова хөвеч-саазындан кылган пос садар салбырда дудагдалды биле тура-да, оларны чээлиге берген кылдыр документ таарыштыр кылырын материал талазы-биле харыысалгалыг ажылдакчыларга сүмелээн.

Илереттинген самчыгдалдарны катап эгидип, төледир хемчеглер ам-даа коншкак. Чижээ, эрткен чылын илерээн дудагдал-самчыгдалдан чүтле 49 муң рубльди тыртып алган, 77,0 муң рубльди ам-даа төледип албаан. Самчыгдал-дудагдал кылганнарның хөрээн истелге организациязынче киирерин ой-шаанда, ында-мында чорутпайн келген. Үүрмек самчыгдалдар кылыр таварылгалар столоваялар болгаш ресторанчар трезинiң системазында эң-не көвей. Садыг аныкчыларга аъш-чем продуктуларын, чемненикчилерге чемни чедир салып бербес чоруктар ам-даа читпейн турар.

Ындыг байдалдарның тургустунуп турарының бир чылдагааны акша-хереңгини, бараан-материалдыг үнелиг үүлдерин камгалаарының айтырыгынче Садыг министерствоның удуртукчуларының кошкак кичээнгей салып турарында. Бо талазы-биле тайылбыр ажылы сула.

Социалистиг өнчү-хереңгини самчыгдаар, оорлап тотчегдээр, ажыл-агыйжы эвес чоруттарның чылдагаанын чайладырынче утланган комплекстиг план хемчеглерни, ажылдан кылгаш, ону боттандырын чорударын Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунга (министри Х. А. Салчак) Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

Техника септелгези . чугула кампания

Бистиң интервьювус

Республиканың тараалаң районнарының бирээзи — Каа-Хемниң ажыл-агыйларының тараажылары, механизаторлары тоску беш чыл планының тодарадыкчы чылы—1974 чылда кодээ ажыл-агый культураларының чаагай дүжүдүн өстүрүп алыры-биле часкы хову ажылдарынга белеткелди канчаар чорудуп турарын чугаалап бээрин Каа-Хем райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Захар Елисеевич Шиңден «Шынның» корреспондентизи дилээн, З. Е. Шин-биле бесседаны мооң адаанда парладывыс.

— Районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының тараажылары, механизаторлары СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыын, «1974 чылда чер болгаш мал ажылының продуктуларын будурерин база белеткээрин ковудедир дээш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нiң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын таныжып көргеш, бо чылдың часкы хову ажылдарынга белеткелдиң темпизин улам-на бедиткеннер — деп, З. Е. Шин чугаалаан. — Техника септелгезин эрткен чылдың дөртkү кварталында чоруткаңын ап коор болза, түңнел черле багай эвес. Районнуң колхозтары болгаш совхозтары дөртkү кварталда 68 трактор септээр планныг тургаш, 74-тү, 42 автомашина септээр планын 100 хуу, 67 сеялкаңың орнунга 71-ни, 79 трактор айдазының септээрин 83 кылдыр боттандырган.

Часкы хову ажылдарынга ширер техниканың септелгезин бо чылдың апрель 1-де доозарын механизаторлар социалистиг хүлээлгезинде бижээн. Ук маңнавас дээрзи билдингир. Ам-даа бо талазыбиле улуг хемчээлдиг ажылдарны чорудары негеттинип турар. «Тинлелге» колхоз эрткен чылдың дөртkү кварталында тракторлар септээрiниң планын 136, машиналар септээрiн — 157, сеялкаларының — 160 хуу күүседип ап, харын-даа бо чылдың январьның үлүүпке киирiптир дыка хөй техниканы белеткеп. Ынчангаш бо ажыл-агыйның механизаторлары чарыштын мурнуку одуруунда чоруп, кызымак, шудургу күш-ажылдың үлегер-чижээн көргүзүп, сөөлээн созуүте ээ болуп турарлар.

— «Тинлелге» колхозта септелгениң темпизиниң шалыпкын болуп турарын чүүп-биле тайылбырлаарыл, Захар Елисеевич?

— Мында хамык ужур мергежилдиг доктаамал механизатор кадрларның барында. Ол колхозтуң механизаторлары колдуунда I болгаш II класстыг-дыр. Олар — хөй чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг кижилер. Ооң аңгыда, септелгеге күш-ажылды мергежилдиг организастааны база-ла улуг рольду ойнаан. Колхозтуң кол инженери Михаил Андреевич Мусихин септелге ажылын билдилиг удуртуп турар. Ында тракторлар септелгезин белдирлер аайы-биле шууштурар дептилгелиг арганы ѳаугаар кылып турар. Ол арганы колхозтуң механизаторлары чыл бүрүде ажыглап келген. Өске ажыл-агыйлар оңу ажыглаары чугула. Септекчилер ортузунда чарышты дээштиг организастаан, ооң түңнелин доктаамал үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап турар чорук септелге ажылын дүргедиринге база-ла улуг салдарлыг болган.

Ол ышкаш септелге ажылын «Ленинчи оруң» совхозта, «Коммунизмче оруң» болгаш «Октябрь 30 чылы» колхозтарда багай эвес чорудуп турар.

Ынчалза-даа техника септелгези ажыл-агыйларда деңдески эвес чоруп турар. Бо талазы-биле адак черде «Бүрен», «Совет Тыва» совхозтар туруп турар. Чижээ, «Совет Тыва» совхоз 1973 чылдың дөртkү кварталында 8-ле трактор септээр турган, ооның безин доозуп чадаан, 6 машинадан 2-ни, 8 сеялкадан 5-ти, 8 андазыдаар 5-ти септээн. Бо ажылагыйда септекчилерниң күш-ажылын организастааны багай, кым, чүнү кылырын, кажан доозарын безин орта билбес болуп турар. Ооң кадыын септекчилер база чедиишпес, оларның класы куду. Мооң түңнелинде септелге ында уламдытып турар. Бо ажыл-агыйның удуртукчулары септелгениң темпизин дүргедедири-биле шинтпирлиг хемчегни алыры негеттинип турар.

— Чаагай дүжүттү өстүрүп алырының магадылалы —үрезин болгай. Бо талазы-биле районда байдал кандыгыл, Захар Елисеевич?

— Районга ниитиин-биле 8500 тонна үрезин херек турган. Ажыл-агыйлар харын-даа ооң элээн хөй үрезинни эрткен чылын уруң шыгжаан. Бүгү үрезинниң 95 хуузу кондиниялыг. Ооң иштинде 50 хуузу I болгаш II класстыы болуп турар. Үрезинни эки арыглап белеткеп турар ажылагыйлар ындыг: «Кызыл тук» совхозтуң бүгү үрезинни кондиниялыг, ооң иштинден 40 хуузу II класстыы, ол ышкаш «Бурунгаар» совхозтуң, «Октябрь 30 чылы», «Тинлелге» колхозтарның үрезинни бүрүнү-биле кондиниялыг. Үрезинни арыглап белеткээри бүгү ажыл-агыйлар багай эвес чорудуп турар.

Хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн белидеринге чеминчидилге улуг ужур-дузалыг болгай —деп, Захар Елисеевич уламчылап чугаалаан. — Районнуң колхозтары болгаш совхозтары шолдерже органиктиг чеминчидилге сөөртүп тогеринче улуг кичээнгейни салып турарлар. Шөлдерге 28.200 тонна өдек төгер планныг тургаш, ону ажыл-агыйлар 33 муң тонна, азы 118 хуу күүсеткен. Өдек төгер планын «Тинлелге» колхоз 165, «Кызыл тук» 149, «Бурунгаар» 144 хуу күүседип алган. Бо ажыл-агыйлар органиктиг чеминчидилгени шолдерге элбээ-биле топ турар ужурунда, чыл бүрүде тараанның чаагай дүжүдүн ап турар. Чеминчидилге тогеринге база-ла «Совет Тыва» совхоз хожудан турар. Ында план түгле 60 хуу күүсеттинген. Ооң ыңай минералдыг чеминчидилгени ажыл-агыйлар план ѳаугаар база-ла чагыдып белеткеп ап турар.

Тракторларга ийи ээлчег-биле ажылдаарынга районга ниитиин-биле 70 ажыг механизатор чедиишпейн турар. Ылаңгыя «Кызыл тук», «Бурунгаар», «Совет Тыва» совхозтарда дыка хөй механизаторлар чедиишпес. Бо ажыл-агыйлар кышкы үеде механизатор кадрлар белеткеп алырынче онаа кичээнгейни салып ужурлуг.

Техника септелгезинге шаптыктыг чүүл болза, херектиг артык кезектерниң чедиишпезин. Бо четпес чорук ажыл-агый бүрүзүнде бар. Чижээ, ДТ-75М трактороруң өзөө ажыл-агыйларга аажок негеттинип турар. Республиканың «Сельхозтехника» каттыжылыкының артык кезектер-биле ажыл-агыйларны чогуур үезинде хандырары эргежок чугула.

БИР ДЕМ-БИЛЕ

СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң Хөндергей салбырында ниитиниң малы хүр кыштап турар. Малчыннарның кыштагладыышкынны чедиишкинниг чорудуп турарынга механизаторлар улуг үлүг-хүүнү киргеннер.

Механизаторлар Билчиир-оол Монгуш, Николай Сат, Оттук-оол Монгуш, Дадар-оол Ооржак олар малчыннарга мал чеми чедирерiниң хүнзе нормазын 115 хуу чедир күүседип турарлар. Ооң түңнелиивле малчыннарның коданнарында чеминiң күрлавыры турустуунган.

Амгы үеде хой массалыыбиле хураганнан эгелээн. Донгак Комбу, Ондар Чотпа, Монгуш Дотпа оларның коданнарында 90—160 чедир хойлар хураганнаан. Чаш төл менди алдынып турар. Аныяк малчыннар Донгак Кошкар-оол, Сат Чылбак олар база төрээн хойларының хураганнарын менди ап турар.

Ооң-биле кады малчыннарга негеттинип турар чүүлдер барын айытса чогуур. Оттулар ыяш малчыннарга четче дүжүртүнмээн. Төрүүр хой коданнарында чунар саван, аржыл, халат, чыриткы ам-даа челиишпес. Хураганнарны болгаш хойларны дугаарлаар картон саазын база чок.

Устунде айытkан четпестерни доп-дорааң чайладыры эргежок чугула апарган.

Х. ООРЖАК.

Совхозтуң шолбаннары

Чөөн-Хемчик районунуң «Чырва-Бажы» совхозу беш чылдың шинтопрлиг үшкү чылында күргүнеге 519 тонна сүт садар турган 526 тоннаны садып, планның 107 хуу күүсеткеш.

Саанчылар арасында социалистиг чарышка ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Кунискаал Сумбуевна Хомушку шылгаран, социалистиг хүлээлгезин ноябрь анда-ла күүседикеш. Ол чылда 40 тонна сүттү саап тургаш, ону 45 тонна 500 кг чедиргеш.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады саанчы К. С. Хомушку.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Татьяна Доңгак «Чырва-Бажы» совхозта мурнакчы саанчыларның бирээзи. Ниптиниң малының баш саныи өстүрер, ооң продуктулуун бедидер дээш кылымак ажылдап келгеш. Амгы үеде ол азырап турар молдургаларын хүр кыпсаажырып, хонукта ортумаабиле 400 грамм немелде деңгээни ап турар.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады саанчы Т. Доңгак.

К. ЭКЕР-ООЛДУҢ фотолары.

Хандырылганар кандыгыл?

ЧАРЫШКА ТИИЛЕКЧИ

Кызылдың «Аялга» магазининиң коллективи Кызыл садыгның магазиннериниң чарышка киришкеш, эрткен чылдың дөрткү кварталда бирги черни эзлээн. Шында садыгжылар чыл планын 105 хуу күүседип, 150 мун ажыг рубльдин орулгазын киириш алган. Беш чылдың дөрткү чылының баштайгы айында бо магазин бараан дарылгазының планын база чедиишкинниг күүсеткен. Садыгжылар садып алыкчыларның чаа-чаа чагыгларын хүлээп ап, бараанларны баазадан барып ап, ону садарын эки организастап турар. Садыгның культуразын бедидеринче база сагыш салып келгеннер. Садыгжылар, кассирлер ортузунда социалистиг чарышты калбартхаан. Ажыл шагы үзер, олалдап келир садыгжы азы кассир чок, коллективте сагылга-чуруу быжыккан.

- Нина Сапогова, Тамара Степанова, Людмила Барыбина, Надежда Потылицына болгаш өске-даа садыгжылар ажылынга мактадыг, чонга эвилеңээдек ажылдап турар. Канцелярия бараанларында садыгжы коммунист Тамара Кыргыс күш-ажылчы чедиишкиннери дээш «1973 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаннаткан.

Партияга, совет улуска СЭКП ТК-ниң Кыйгырыы-биле таныжып, ону бүрүүн-биле деткивишаан, бо коллектив беш чылдың дөрткү чылында улам шалыпчы ажылдаар күзелин илередип, саарылга планын декабрь 28-те күүседир, планга немей 10 мун рубльдин бараанын чонга салырын хүлээгеш. Олар бо чылын барааннарның ассортиментизин илбедип, садыгның культуразын бедидип, дешпингезиг арганарын пелгедир болгаш коммунистиг мун ажылдың коллектиин деп бешик атты чедип алыр сертификаты салган.

К. ХЕРТЕК.

Ужуру чүдел?

Чуртакчы чонну аъш-чем барааннары-биле үзүктел чок хандырар талазы-биле ажылды Мөңгүн-Тайга райпозу чогуур деннелге организастаавайн турар. Ылангыя Мугур-Аксы суурнуң чурттакчыларының, школа-интернаттың, эмнелге черлериниң хлеб-биле хандырылгазы бо-ла үзүктели бээр апарган. Чамдыкта 3—4 хонукта хлеб үстү бээр, азы бижырган хлеб чонга чедиппес, багай шынарлыг, өртен, чиг болгулаар. Ындыг хлебти чамдыкта төгер үжүрга таваржыр бөөр-дүр.

Хлебти салып турары кандыгыл? Чамдыкта ону чедиишпейн баар дээш эвээштеп, ак хлебтерни деңилевейн бир аай өртекке сада бергилээр.

Хлебтиң чедиишпес азы ону 3—4 хонукта бижырбайн баар-ының ужуру чүдел? Райпо баштаар чери хлеб бижырар черниң септелгезинин, одалгазының багайынга болгаш кадрлар чедиишпеининге чыллагаан хап турар. Кижи бодап көөрге ол шын эвес болгу дег. Харын райпо баштаар черииниң (даргазы аш Мирчин) бо талазы-биле ажылы чогуур деннелге организастаавайн келгенинден, ажыл-агыйжы эвес чоруунда-дыр.

Чонуун бо айтырынга харырылап, бөттүг хемчегдерни ап, чонуун хлеб хандырылгазыиче сагыш салыр үе келген.

В. КАРА-ООЛ.

МАЛЧЫННЫҢ ҮЛҮҮ

«Аът болуру кулунундан, кижи болуру чажыдан» дээр үлегер чугаа анда-ла тыптып келбээн. «Муриакчы» колхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи хоочуң малчын Ленин орденнин эдилекчизи, коммунист Көк Ходуевич Хертектиң улуг оглу Серенот мал ажылынга бичезиинден-ле салыныг чорааның Шүйүүн чону бадыткап турар.

Адазының үнелиг ажыл-дуржулгазынга даянгаш, ону шүүт салган, ниптиниң хоюн малдан эгелээниинден бээр ам он чыл болган. Бо аразында чеже хураганны хой кылдыр немей өстүрбээн, күрүнеге чеже эътти болгаш дүктү белеткешпээн дээр.

С. К. Хертектиң чүгле чаңгыс эрткен чылда көргүзүглеерин айтырга-ла, ооң кызымак ажыл-ишке түткүлү илереп келир. Чүс хойга онаштыр 95 хураганны менди доруктурган, хой бүрүзүнден-не 2350 грамм дүктү кыргыткан. Ооң кыштаг турлаа шевергин, малга чемнер, одалгага ыяш, өскедаа чүүлдер белеп болур.

Чаңгыс чижек. Мурнуку чылларда Чалбак-Тейге төрүвес малчын Серенот Көкович ол кыштагны колхоз баштаар черинге чугаажып, зооветеринария ажылдакчылары-биле сумележип турган, төрүүр хойга таарыштыр эде дерээн, чамдык чаартылгаларны малчын боду кылган.

СЭКП обкомунуң X пленумунуң докладын боттандырбышаан, тоску беш чылдың дөрткү чылында С. Х. Хертек оон-даа бедик көргүзүглүг болуру чугаажок. Чайгы семиртилгеи эки организастаан, хоюнуң амгы байдалы менди болгаш хүр, мал чемнериниң курлавыры четчир.

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыын таныжкаш, коммунист Серенот Көкович тодаргай, улам бедиткен социалистиг хүлээлгени алган: чүс хойга онаштыр 105 хураганны өстүрер, бодунуң күжү-биле 100 центнер сигенни, 100 центнер эдекти белеткээр. Хой ооллаашкыны чаа эгелээн, баштайгы хүннерде төрээн 50 хойнуң хураганы 52 болган.

А. КАНЧЫЫР.

Бай-Тайга район.

ДЕЛЕГЕЙ БӨ ХҮННЕРДЕ

Делегейге ужур-дузалыг болуушкун

СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Кубада найыралдың аян-чоруун даштыкының солуннары, радиозу болгаш телевиденнеэи делегейге улуг ужур-дузалыг болуушкун деп үнелеп көрүп турар. Хой-хой чурттарның солуннары Л. И. Брежневтиң ол аян-чоруунуң дугайында тодаргайы-биле бижип, Кубаның Компартиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Кубаның Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро Рус-биле ооң чугаалажыышкыннарының эгелээнииниң дугайын дыңнадып, совет-куба найыралга турасшаткан улуг митингиге оларның чугааларын тайылбырлап бижип турар.

ГАВАНА. Кубаның Компартиязының Төп Комитединиң органы болур «Граньма» солуунуң СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретарын Кубаның үзүзүнүң улуг хүндүткел-биле уткуп-хүлээп алганынга долузу-биле тураскаатkан номеринде бижээни болза: «СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежнев биле Кубаның Компартиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Кубаның Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастроның куба черге акы-дүжма ёзузу-биле ужуражып, куспакташканы В. И. Ленинниң Төрээн чурту-биле Хосе Мартинниң Төрээн чуртунуң «улустарыныц чаңгыс эп-сеткилдиг быжыг найыралын көргүзүп турары.

БЕРЛИН. СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневтиң Кубага аян-чоруунуң ийнги хүнүнүң он кол болуушкуну массалыг митинг болган деп «Нойес дойчланд» солун бижээн. Ол болза, Хосталга ортулуунга он беш чыл мурнунда революциянның тиилекчизинден бээр ээн улуг митинг болган.

Делегейниң улустарының кол-ла күчөңгейи ам Кубаже утланган деп неделя санында үнер «Хорицонт» солун демдеглээн. СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневтиң даштыкыже аян-чоруктары · кажан-даа делегейге ээ-не шылгарангай болуушкун боолу турар. Ооң аян-чоруктары СЭКП-ниң XXIV съездиниңиң хүлээп алганы Тайбың Программазын боттандырып чорударынга тоогулуг үе-чаде болбушаан, делегей социалдамининиң тиилеттирбес, мөөнекчи күүш-шыдалының хереглиан боолу турар.

ПРАГА. Сан-түн чок совет болгаш куба күүрүне туктары, хүндүүг совет аалчыга байыр-нодиргеп сестерлиг транспарантылар, динмиттиг адыш часкаашкыннары — бо бүгүнү Гаванага болган совет-куба пайыралдың митингизинге баргаш, көрүп болур турган деп «Руде право» солуи бижээн.

Л. И. Брежневтиң бо аян-чоруу болза, ССРЭ биле Кубаның аразында харылзаалар-ны хөгжүдеринге эң чугула үе-чада боол, бүгү америк диптиң политиктиг амыдыралынга политиктиг эң улуг болуушкун деп Братиславаның «Правда» солуну онаалап бижээн.

ВАРШАВА. СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретарының аян-чоруунуң түңнелинде совет-куба найырал улам улуг үре-түңнелдиг боолуп, 1972 чылга дең-ээрге, 174 кг хөйну саап алган. Политшколаның дыңнакчылары саанчылар—Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Л. Оюн, коммунист А. Хертек шинтиирлиг үшкү чылда боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседип, бир саар инектен 2219, 1920 кг сүттү саггаан. Л. Оюн партия райкомунуң болгаш райкүүскомвуң «Эң эки саанчы» деп диплому-биле шаннаткан.

Барлык ортумак школазында школа директору К-С. Бойбу бодунуң онаапкан ажылындан ацтыг хөй-ниитии ажылынга идепкейлиг киржип келген. Ол—совхозта «Билиг» пиптиделиниц эго организациязының даргазы, лектор. Дөрт чыл бурунгаар ону Барлык школазында марксизм-ленинизм өөренир политшколаның пропагандизинге томуйлаан. Баштайгы чылында дыңнакчыларга ол партия төөгүзүн, ийнги чылында философиины, үшкү чылында политэкономияны, дөрткү чылында эртемниг коммунизмни программа ёзугаар өөреткен. Бо чылын теоретиктиг семинарны башкылап турар. Ында 26 дыңнакчыларга ханы билигни бээр дээш, пропагандистиг эвээш эвес үе-шактыг чарыгдап турары билдингир. Ылаңгыя пропагандистеп эгелээн баштайгы чылында ол чамдык бергелерге таваржыр тураа-даа, болуунуң түткүлүг, кызымаккай чоруу-биле ону ажыш эрткен. Бо үениң дуржулгалыг пропагандистеринниң одуруунда киргеп. Бодунуң ажылынга ажыглаар чугула материалдарны солуп, сеткүүлдерден, партизжа документилерден доктаамал номчуп, демдеглеп ап, көргүзүг материалдарын база үргүлчү ажыглап турар. Дыңнакчыларның ниитинде боттарының биилиин бедидеринге чүткүлдүг, хөй-ниитичи болгаш кайы хөй. Оларга О. Севил, Б. Чыпсын, Х. Кертинне, К. Ичин болгаш өскелер-даа хамаарыжыр. Бо өөредилге чылының бирги чартыында Барлык ортумак школазы районуун өске школалардан дээре көргүзүгүү чедип алган. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң школалар аразында шилчи чоруур Кызыл Тугу-биле шаннаткан.

«Тыва даг-дүгү» комбинатның арыглал фабриказында, энергоцехте, «Барлык» совхозтуң төвүнде партия организациялары (секретарлары Н. Осипчев, Е. Злобин, О. Куулар) коммунистерниң болгаш ажылчы чонуун өөредилгеиче доктаамал сагыш салып, пропагандист кадрларга методиктиг болгаш практиктиг дузаны көргүзүп келген.

«Ажылчы чонларының экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалыг амыдыралга боттандырар дээш, партия организациялары кол кичөңгейни олче үглаадырган. Бо айтырыгны партия хуралынга чугаалажып, экономиктиг өөредилгенин экижидериниң чамдык хемчегерин ажылдап кылган. Үлегүр бүдүрүлге черлериниң, совхозтарда ажылчы чонларның экономиктиг өөредилгеининиң перспективтиг планнарын тургускан. Экономиктиг школаларның пропагандистери кылдыр бүдүрүлге, тудуг организациялар-ның удуртукчуларын, кол экономистерни партия райкомунуң бюрозунга бадылаан. Эрткен чылдың декабрь ийдезинде райкомнуң бюрозунга Кызыл-Мажалыктың туүйбу заводунда, районнуң харылзаа салбырында, Кызыл-Мажалыктың тудуг-сентелге участогунда партия эге организациялар-ның (секретарлары А. Трунхина, Б. Хомушку, К. Кестик-оол) ажылчы чонуң ортузунда экономиктиг өөредилгени ыанчаар организастап тургускамының дугайында айтырыгны дыңнаан. Туүйбу заводунда экономиктиг өөредилгеин эрткен чылдарга бодаарга, элээн эки тургускан. Инженер-техниктиг ажылдакчылар пропагандистеп турар экономиктиг билиглернин үндезиннерин өөренир школада шупту 28 дыңнакчылар бар. Олар колдуунда-ла күн-ажылдың ишалынчылары. Туүйбу заводунуң демниг коллективи тоску беш чылдың шинтиирлиг үшкү чылының алган социалистиг хүлээлгезин эрткен чылдың декабрь 12-де чедиишкиниг күүсеткеш, планга немей 370 мун туүйбуну тудугга бүдүрүп берген.

«Шекпээр» совхозтуң Сут-Кажаа сут-бараан фермазында партия бөлүү (организакчызы С. Монгуш) саанчыларның экономиктиг өөредилгеин удуртуп, пропагандист С. Хирлиг-оолдуң дыңнадыын партия хуралынга чугаалажып, тодаргай хемчегерни алган. Фермада коммунистиг күш-ажыл школазы тургустунган. Ында 21 саанчылар, бызаа ажаакчылары, инек кадарчылары хаара туттунган. Олар боттарының теория талазы-биле шинтээдип алган билиин черек кырында практиктиг ажыл-ижинге ажыглаан турар. Ооң уламындан фермаиың көргүүт чыл келген тудум-на экижип, мурнакчы саанчыларның саны өзүп турар. Ферма эрткен чылын бир саар инектен ортумаа-биле 1711 кг сүттү, 1972 чылга деңээрге, 277 кг хөйну саап алган. Саанчылар К. Сарыглар, А. Сарыглар, З. Ооржак, М. Монгуш бир инектен 1980—2180 кг сүттү саап алган.

Районда партияның политиктиг болгаш экономиктиг школаларында 157 пропагандистерниң 80 хуузу — коммунистер. Оларның хөй кезии — удуртукчу ажыллакчылар болгаш специалистер. Пропагандистерниң дыка хөйү кичөңдерни амыдырал-биле холбап, диафильмнерни, таблицаларны болгаш плакаттарны калбаа-биле ажыглап турар.

СЭКП райкому «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң партиомуун политчырдыышкын кабинединг дамчыштыр тус-тустаң база бөлүктөр аайы-биле 24 пропагандистерге консультацияларны чорутkан.

Районда он ийи кижи составтыг методиктиг чөвүдел ажылдап турар. Ооң кежигүннери кичөңдерге олурушкаш, пропагандистерге боттарының ажыктыг сүмелерин берип келген.

Ынчаазе-даа бо ажылды чамдык черлерде партия организациялары чогуур деннелге чедир тургуспайн турарын айтыр керек. Ылаңгыя «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында, районуң «Сельхозтехника» салбырында, «Доң-Терезин» совхозтуң төвүнде партия организациялары (секретарлары Х. Бопуй-оол, Х. Аир-Сиина, К. Сарыглар) коммунистерниң болгаш ажылчы чонларның идей-политиктиг кижизидилгезинде ам-даа ноокак сагыш салыр турарындан тургустунган политшколаларның ажылының деңнели чавыс, кичөңдер чогуур ойлаанда эртпеин баар таварылгалар бар.

Ынчангаш партия организациялары марксизм-ленинизм өөредилгеин улам экижидер, анаа СЭКП ТК-ниң апрель, декабрь (1973 чыл) Пленумнарының материалдарын, партияга, совет улуска СЭКП ТК-ниң Кыйгырыын ханы өөредир, тоску беш чылдың дөрткү чылын ажылынчы чедиишкиннер-биле доозарыыне дыңнакчыларны эвилелдеп, организастыг болгаш политиктиг ажоолды күштеидирип чорударга негеттиниг турар.

С. КҮЖҮГЕТ.

СЭКП райкомунуң секретары.

БРЮССЕЛЬ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНЫҢ ПОЛИТИКТИГ ДЕКЛАРАЦИЯЗЫ

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Европада тургустунган чаа байдал, делегей ареназынга болган ээ чугула аскерлиишкиннер — Совет Эвилелиниң болгаш аскедаа социалистиг чурттарның даштыкы политиказының делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң ажыл-чорудулгазының, национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң, демократтыг болгаш тайбыцче өртүлүдүг күштериниң деминселиниң түңнели боолу турар.

Барлык Европаның капиталистиг чурттарының Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Брюссельде боолу эрткен конференциязынга хүлээп алган политиктиг декларациязында ол дугайында чугаалап турар.

Аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелер аразынга тайбың кожа-хелбээ догуиаашкын болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырар талазы-биле Европада ээзээн дептилге чедип алдынган деп ында демдеглээн. Амгы үеде чавырлышкыныц болгаш тайбыңче шиитпиргиг эргилдени боттандыраруның, коллективтиг айыыл чок чорук болгаш кадыл ажылдажылга талазы-биле чөвүдел хуралды ээ-не бедик деңнелге чедиишкининг доозарыыга идиг кылырынче конференция кыйгырган. Ол чөвүдел хурал Совет Эвилелиниң болгаш Европаның социалистиг · өске-даа күрүнелериниң тайбың саналының ачызында чыглыр аргалыг болган.

Европаның капиталистиг чурттарының таваржып турар ханы кризизи ниитилел мурнунга тургустунар айтырыларны капитализмниң шиитпирлээр аргазы чогун хереглеп турар. Ажылчын ашгыны болгаш бүгү ажылчы чонпарны мөлүүр чорук күштелген, оларның амыдыралының болгаш ажыл-ижиниң байдалы долгаарга будуруп берген.

«Шекпээр» совхозтуң Сут-Кажаа сут-бараан фермазында партия бөлүү (организакчызы С. Монгуш) саанчыларның экономиктиг өөредилгеин удуртуп, пропагандист С. Хирлиг-оолдуң дыңнадыын партия хуралынга чугаалажып, тодаргай хемчегерни алган. Фермада коммунистиг күш-ажылы школазы тургустунган. Ында 21 саанчылар, бызаа ажаакчылары, инек кадарчылары хаара туттунган. Олар боттарының теория талазы-биле шинтээдип алган билиин черек кырында практиктиг ажыл-ижинге ажыглаан турар. Ооң уламындан фермаиың көргүүт чыл келген тудум-на экижип, мурнакчы саанчыларның саны өзүп турар. Ферма эрткен чылын бир саар инектен ортумаа-биле 1711 кг сүттү, 1972 чылга деңээрге, 277 кг хөйну саап алган. Саанчылар К. Сарыглар, А. Сарыглар, З. Ооржак, М. Монгуш бир инектен 1980—2180 кг сүттү саап алган.

Районда партияның политиктиг болгаш экономиктиг школаларында 157 пропагандистерниң 80 хуузу — коммунистер. Оларның хөй кезии — удуртукчу ажыллакчылар болгаш специалистер. Пропагандистерниң дыка хөйү кичөңдерни амыдырал-биле холбап, диафильмнерни, таблицаларны болгаш плакаттарны калбаа-биле ажыглап турар.

СЭКП райкому «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң партиомуун политчырдыышкын кабинединг дамчыштыр тус-тустаң база бөлүктөр аайы-биле 24 пропагандистерге консультацияларны чорутkан.

Районда он ийи кижи составтыг методиктиг чөвүдел ажылдап турар. Ооң кежигүннери кичөңдерге олурушкаш, пропагандистерге боттарының ажыктыг сүмелерин берип келген.

Ынчаазе-даа бо ажылды чамдык черлерде партия организациялары чогуур деннелге чедир тургуспайн турарын айтыр керек. Ылаңгыя «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында, районуң «Сельхозтехника» салбырында, «Доң-Терезин» совхозтуң төвүнде партия организациялары (секретарлары Х. Бопуй-оол, Х. Аир-Сиина, К. Сарыглар) коммунистерниң болгаш ажылчы чонларның идей-политиктиг кижизидилгезинде ам-даа ноокак сагыш салыр турарындан тургустунган политшколаларның ажылының деңнели чавыс, кичөңдер чогуур ойлаанда эртпеин баар таварылгалар бар.

Ынчангаш партия организациялары марксизм-ленинизм өөредилгеин улам экижидер, анаа СЭКП ТК-ниң апрель, декабрь (1973 чыл) Пленумнарының материалдарын, партияга, совет улуска СЭКП ТК-ниң Кыйгырыын ханы өөредир, тоску беш чылдың дөрткү чылын ажылынчы чедиишкиннер-биле доозарыыне дыңнакчыларны эвилелдеп, организастыг болгаш политиктиг ажоолды күштеидирип чорударга негеттиниг турар.

С. КҮЖҮГЕТ.

СЭКП райкомунуң секретары.

• АКШ. Марселино Камачога баштаткан испан профсоюзтер шинчээшкининиң бөлүк удуртукчуларын Мадридтиң трибуналының ээ-не калыг-дошкуну-биле тииткенинге чурттуң хөй-ниитиин удурланып турар. Лос-Анджелесте «Карабанчельдин» он хоргудаттыргапарын камгалаар «америк комитет» организациязының саналын ёзугаар испан толаа черинин чанында таңнымылдаар тыныш болган. Оон киржиичилери испан ажылчын комиссияларының удуртукчуларын доп-дораан хостаарын, демократтарны истеп-сүрерин сөөлдырын негээнинер.

ЧУРУКТА: Лос-Анджелесте испан толаа черинин бажыңының чанында чыскаалчылар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЯНЗЫ-БИРУ МЕДЭЭЛЕР

КҮЗЕНЧИГ ААЛЧЫЛАР

Эрзинниң «Хүлүмзүрүг» аттыг агитбригадазы эрткен чылын республика көрүдезигге бирги черни алган. Ангарск хоорайга Сибирь зоназының шилиттинген агитбригадаларының көрүдезинге киришкеш, лауреат атты чедип алган.

Агитбригада ангы уеде районуң ажыл-ишчилеринге солун программалыг концертти коргузуп чоруп турар., «Коммунизмче орук», Ленин аттыг колхозтарның ишчилеринге ааллап чоокаш келгеннер.

Дүпчүр Бригадтың удуртканы тос кижи составтыг бо агитбригада тургустунгандан бээр ийи чыл болган. Бо аразында ийи түс ажыг концертти районуң ажылчы чонунга коргускеш. Концерттиң программазы түс черниң амыдыралы-биле сырый холбаалыг. Мурнакчыларны мактаан, четпестерин, чалгааларны шүүмчүлээн номерлер аразын эвес. Ону агитбригаданың кежигүннери боттары чогаадып ап турар.

«Мөрей» колхозтуң ажыл-ишчилеринге концерт көргүзеря-биле агитбригада чоруп кан.

Ю. ЕГОШИН.

ХАРЫЛЗАА УЛАМ КАЛБАРАР

Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхоз Таңдыда «Шамбалыг» совхозу-биле аразында социалистиг чарыштыг. Оон түңнелин доктаатқан үезинде үндүрүп турлар. Чоокта чаа «Шамбалыг» совхозтуң директору С. Седен-оолга удуртқан төлээлер чарыштыг совхозуна ааллап чоокаш.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг чылының түңнелдерин үндүрүп, тодарадыкчы чылда кылыр ажылдарын дугуржуп чугаалашкан. Түгле ажылагый эвес, культура талазы-биле харылзааны калбарыгын база дугурушкан. Ынчангаш бот-тывыштыр уран түүдүүн коллективтери бот-боттарынга барып, концерттерин үе-үелеп көргүзүп турарын шинтпирлээн.

Бо удаада «Шамбалыг» совхозтуң бот-тывыштыр артистери чаржып турар ажылагыйының ишчилеринге концерт коргускеннер. Концерттиң программазы ыры, шулук, танцы, сыгыт, хөөмей болгаш өске-даа номерлер-биле байлак болган.

Мал эмчизи Ондар Оттук-оол, секретарь-машинист Рапса Куулар, уруглар садының ажылдакчызы Алексеандра Монгуш оларның көргүскеи номерлерин көрүкчүлер улуу-биле сонуургаан.

К. МААДЫ.

ЧАА УРУГЛАР САДЫ

Каа-Хем районнуң Бүрев-Бай-Хаак суурда 60 орунлуг уруглар садыны ажыглалга киргеи. Бичии чаштарга ол таарымчалыг кылдыр туттунган. Делгем удуур болгаш дыштаныр ороллерлиг болгаш өске-даа эргежок чугула дериг-херекселдер бар.

Чаа уруглар садының ажыттынганы ада-иелериниң чаштары дээш сагыш амыр ажылдаарынга эптиг болуп берген. Эрги уруглар садымоон мурнунда чүгле дөрт шакка чедир ажылдаар турган, ам ону кежээкиниң чедиш-ак чартыкка чедир узаттыр.

Х. АЛАШ-ООЛ.

ХААК БААЗАЗЫ АЖЫТТЫНГАН

Чадаапа хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тулуг, транспорт коллективтериниң ажыл-ишчилериниң, албан организацияларының черлериниң ажылдакчыларының, школачыларның дыштанылгазын чөптүг организаастаарыбиле Адар-Тоште хаак баазазын ажыттыган.

Дыштаныр хүннерде хостуг үезин ажыктыг эрттиргеи, арыг агаарга хаактаарын күзээннерин автобустар чедирип, додаар соорлуг экскеп турар. Ол ышкаш буфетти организаастаан.

Моон соңгаар коллектив кежигүннери баазага күш-культураның чаа комплексизи —ГТО-нуң хаакка маннаарының нормазын дужаарлар.

Т. БОРБАЙ-ООЛ.

СОНУУРГАП КӨРГЕН

Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Бардык ортумак школазынга кожаазы Бай-Тайга районнуң Шуй кадыкшылга школазывың башкылары чедип келгеи. Ийи коллективтиң башкылары волейболга, баскетболга аш хуузунуң ужуражылгазын организаастаан, ында аалчылар уттурган.

Кежээ суурнуң чуртакчыларынга кадыкшылга школазының башкылары концерт коргускен. Ынангыя С. А. Сарыг-оолдуң «Чудукмаа дугайында чугааларын» сценажыткаш коргускенин чон сонуургаан.

Ч. КУУЛАР.

ЧУРУКТА: Тываның күүзүне филармониязының артистери (оң талада) Надежда Куулар, Валерий Монгуш, Степан Шактар оларның тыва улустуң аялгаларын күүседип турары. Эстрада артистериниң бешки Бүгү-россия конкурузунуң бо дипломантылары лимбинниң база допшулуурунуң дузазы-биле боттары үдеп турган, хөөмейлеп, сыгыртыпшаан, чапханчыг чараш кыллыр ойнаарын көрүкчүлер магадаар.

О. ОХЕМЧИКТИП фотозу.

УЧИЛИЩЕГЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Бистер, Щукин аттыг училищеңиң студентилери, РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Максим Мунзук «Дерзу Узала» деп кинога ойнаарының дугуржулгазын кылыр дээш Москвада чедип келген деп дыңнаан, ужуражыры-биле чалаан бис. Чүгле биске эвес, а Москвадың өске-даа дээди оредилге черлериңде тыва студентилерге чангыс чер чуртуу хоочун артист-биле ужуражыры солун болган.

Тыва театрның хоочуларының бирээзи биске, келир деңиң артистерине, Тывага театр ураи чүүлүнүң хөгжүдээшиң, артист кижи кандыг шынарлардыг, тура-соруктуг болурунуң дугайында бодалдарын солушкан. Коллективтиң чогаадыкчы ажыл, амыдыралының дугайында чамдык чүүлдерни сонуургатты.

М. Мунзук чамдык киноларга ойнаанын билир болгай бис. Ынчангаш оон дугайын айтырарывыска «Эң баштай 1956 чылда «Ак-көк хемниң кижилеринге», оон соонда киргиз кинофильм «Чомпонга» база кирипттим. 1970 чылда «Хереңниң читкени» деп кинога көскү ролдуу ойнаар аас-кежиктиг болдум. Ам совет-япон специалистер кады кылыр фильмге Дерзу Узаланың ролюн ойнаары көрдүнгеп. Бо дээрге меңээ улуг чоргаарал болбушаан, бедик харылсалтаны хүлээдим, бар арга-мергежилимни мөөңнээрни дагзып турар. Оон-биле кады бо чылын «Мосфильм» киностудиязынга тыртыпкаш «Ынакшаанныр дугайында ыр» деп кинога база киржир мен»—деп хоочунувус чугаазын доозу.

Ужуражылгага киришкеннер Максим Мунзукка чогаадыкчы чедишкиннерин күзээн.

В. АРАПТАН, Б. БАЙР.

Москваның Щукин аттыг театр училищезиниң студентилери.

К О Ж А З Ы Н Г А

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң аныяктарының «Челээш» аттыг агитбригадазы Өөрү районуң төвү Халдажайтыга ураи чүүлүк бараалгадып, концерттиг аалдап чораан.

«Кадарчының ыры», «Чаа-Суурум», «Аяш» болгаш өске-даа ырларның аялгалары кутурган сценажыткан көргүзүүлер катыы-хөлү бөөдүүрүп турган. Мигаше Хурал-оолдуң, Чаян-оол Ондарның болгаш Ондар Кончуттуң ураи талантылыг чон үелеп, сценажы кам кылап чалаан.

М. СУМУЙ.

ГТО НОРМАЗЫН ДУЖААГАН

Кышкы Спартакиада чоруп тур

Тыва АССР-ниң кышкы спартакиадазының программазынга дүүштүр хаакка маннаарының маргылдааларын Улуг-Хем районда организаастап турар. Шагаан-Арыг хоорайга районнуң бирги чери дээш маргылдаа болуп эрткен. Анаа колхоз, совхозтарның болгаш ортумак школаларның шилимдек командалары киришкен.

Эр улустуң он километрге маннаарынга «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң төлээзи Николай Чуруто 36,15 минутада келгеш тергиндээн. «Улуг-Хая» совхозтуң хаакчызы Владимир Ондар ийиги, «Х Улуг хурал» колхозтуң спортчузу Михаил Дагаажык үшкү черни эзелээн.

Ооллариның 5 километрге чарыжынга Алексей Допуй («Х Улуг хурал» колхоз) көрүн мурнап келген. Шагаан-Арыгның № 2 школазының өөреникчизи Николай Удел-оол, «Улуг-Хая» совхозтуң төлээзи Игорь Даваа ийиги, үшкү черлерни алганнар.

Хереңеннерниң беш километрге маннаарынга Шагаан-Арыгның №2 школазының өөреникчизи Елена Бызыл-оол бирги черни эзелээн. «Ак-Туруг» совхозтуң хаакчызы Арина Сенги ийиги, «Улуг-Хая» совхозтуң төлээзи Елена Монгуш үшкү черни алган.

Уругларның үш километрге чарыжынга «Улуг-Хая» совхозтуң спортчузу Нина Дамба тергиндээн. Шагаан-Арыгның № 2 школазының өөреникчилери Зоя Дамба биле Ольга Ооржак ийиги, үшкү черни эзелээн.

Команда талазы-биле бирги черни «Улуг-Хая» совхозтуң хаакчылары алган. «Х Улуг хурал» колхозтуң төлээлери ийиги, «Ак-Туруг» совхозтуң спортчулары үшкү черни эзелээн. Тиилекчи командаларны ВЛКСМ райкомунуң база районнуң күш-культура болгаш спорт комитединиң бирги, ийиги, үшкү чергенин дипломнары-биле шаннаан.

Түс-түс дистанцияларга бирги черни алган хаакчыларга мактаалга бижиктерни, турасказылдыг белектерни тывыскан. Шаналдыг черлерни алганнарга мактаалга бижиктерни берген.

Маргылдаага киришкеннер ГТО-нуң хаакка маннаарының нормазын дужаан алганнар.

«УТКА 25 чылы», «Найырал», Жданов аттыг совхозтар болгаш Шагаан-Арыгның № 2 школазындан ангыда ортумак школалар бо маргылдаага бөстарының командаларын киришпирбээни четпес болган. Бо черлерге профзвилеп. комсомол, спорт организацияларының моон соңгаар болур маргылдааларга спортчуларын идепкейлиг киришпирер хемчегларни алыр ужурлуг.

М. ТАРТАН-ООЛ.
маргылдаанның мол судьязы.

ХААККА ОЙНААР

Тыва АССР-ниң XI кышкы спартакиадазының программазынга дүүштүр Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелеринде, албан организацияларының черлеринде хаак маргылдаалары чоруп турар.

Эрткен ыштанып хүннерде чуртталга-коммунал ажыл-агый черлери, салыг организациялары болгаш өске-даа коллективтер Хербис даанда хаак баазазынга маргылдаа эрттирип, ГТО-нуң хаакка маннаарының нормазын дужаан.

Аваа ниитизем-биле 193 кижи киришкен, оларның 167-зи күш-культураның чаа комплексизиниң нормазын күүседкен.

Респотребсоюзтуң ном садының килдизинин, «Ростекстильторг» баазазының, Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң, автотранспорт будүрүлгезинин, эът комбинадының, № 2 бажың эргелелиниң коллективтеринден маргылдаага хөй кижи киржип. ГТО-нуң нормазын дужаарынга идепкейлиг киришкен. Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зинде комсомол организациязының секретары В. Касяновский будүрүлгенниң ажыл-ишчилеринге ГТО-нуң нормаларын дужаарлыг талазыбиле организакчы ажылды аки чоруп турар.

Б. МААДЫР-ООЛ.

Февральда агаар кандыг болурул?

Январь Тывага эң соок ай болгай. Ол хиреде-де бо чылдын январы мурнуку чылдар-биле деңнээрге чылыг болган шоолуг хар чок болган. Агаарның ортумак температуразы айда 29—35 градус соок турган болза, бо чылын ол 27—32 градус четкен. Айның эгезинде чылыы аажок, соок түгле 14—18 градус турган. Соок хүннер январның 13—16 хүнеринде болган айның соңгу он хонуунда болган, ынчаарда ол 41—43 градус чедип, а Тоора-Хемге харын-даа 48 градус болуп турган.

Кыштың ортаа айында хар эвээш чаттан болгаш декабрь айда чыткан харның кыры-ыга дүвей 1—3 см немешкен. Республиканың барын талакы база Эрзин, Тес-Хем районнарда харның кылыны 2—6 сантиметр, Кызылда, Шагаан-Арыгда болгаш Кунгуртугде 10—15 см, өске черлерде 21—30 см болуп турар.

Январьда агаар-бойдустуң байдалы мал кыштаглаашкынынга болгаш одарларынга таарымчалыг болган. Түгле Танды, Тожу, Каа-Хем районнарда хар кылыны-биле чер оттаар малга бергедээшкиннер таварышкылаан.

Февраль айда агаарның байдалынга онза өскерлиништи-ниң бо дипломантылары лимбинниң база допшулуурунуң дузазы-биле боттары үдеп турган, хөөмейлеп, сыгыртыпшаан, чапханчыг чараш кыллыр ойнаарын көрүкчүлер магадаар.

О. ОХЕМЧИКТИП фотозу.

ПРОТЕЗ КЫЛЫР САЛБЫР АЖЫТТЫНГАН

Кызылдың Щетинкин-Кравченко кудумчузунда 61 дугаар бажың. Чоокта чаа оон бир эжикинде: «Кызыл хооройның протез-ортопедия» салбыры» деп чарлал көстүп келген. Ол болза Красноярскиниң протез будүрүлгезинин чаа салбырыдыр. Ону республиканың ажылчы чоннарынга таарымчалыг кылдыр Кыпылга чаа ажыттаан. Бо хүннерде оон үнген-киргеи кижилерни хөйүбиле көрүп болур.

Чаа ажыттынган салбырның үш ороолгиниң бирээзинде септелге мастерскаязын тургускан, оскезинге — инвалидтерни, чагыкчыларны хүлээп ап турар. Бо улуг эвес коллектив буянныг ажыл-ишти будүрүүн эгелээн. Оларның код ажылы —инвалидтерге таарымчалыг, эки шынарлыг протезторни септеп бээри, чаа чагыгларны хүлээп алыры, кулаа кадыг улускa дыңнаар тускай аппараттарны таарыштырып бээри болгаш оон-даа ыдай.

Республика наймыылаашын, районнарның чурттакчы чону маңаа келгеш, чогуур арга-сүмеңи ап, эмтеп шинчилгезин эртип болур. Ылаңгыя ажылдап турар ийикпе I, II болуктуг инвалидтерни, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилерни, кырганнар, ортумак болгаш доодя ооредилге черлериниң сургуулдары янзы-бүрү протезтерип халас элыр эргелиг. Бистиң салбырга келгеш боттарының сонуургаан айтырыгларынга хамаарыштыр сүмелерни ап болур.

Совет хамаатылары аарыг аржыкка таварышканда авыкемдөнде халас эмнеттир, социал хандырылгавың дузаламчызын ап турар болгай. Ол ышкаш азал-ондакка тазарышкаш кемдээн кижилерге дуза кылдыр тускай протезтерни, идиктерни, дыңнаарының аппараттарын, өске-даа түүдерни кылдырып берип турар. Чиигээ, азал-ондакка тазарышкаш кемдээн кижилер хол-будун оскүнген таварылгада күш-ажыл кылып шыдавастай боор. Ылгалза-даа янзы-бүрү протезтерни кылдырып алгаш олар ажылдап база болурлар.

Шынап-ла бистиң чүртүвүстә хөй-хөй инвалидтер киижи дугайында ол хире сагыш салышкынының ачызында боттарының мергежилин, чогаадыкчы чоруун коммунистиг түргүзуушкунуун сорулгаларын күүседиринге бараалгадып турарлар.

К. ОНДАР,
салбырның эмчизи.

СИБИРЬ ЯЗВАЗЫ

Эмчиниң сумези

Бо айылдыг халдавырдыг аарыгдан кижинин болгаш малдың аарыры тудуш харылзааалыг. Ылаңгыя мыйыстыг бода мал, хой, ат, ыви, төве, ошку, хаваң ук аарыгга эң-не хөйү-биле таварышкылаар. Ыт, динепей, кодан, диляги чижектиг дириг амытаннар оон аарывас. Кижиге ол аарыг бода малды, хойну дамчыштыр халдаар.

Сибирь язвазының микробтары аарыг малдың сидикш, одээн дамчыштыр, хораңге, одарларга, хөлбектерге, мал суггарар черлерге тараар. Олар ацва белең-не олбес болгаш цыриималлы бергидээн чыткылаар. Хоргүүге он-оп чылдарда-даа аптар. Моон алгаш коорге, сибирь язвазы кижиге чүгле аарыг малдарны эвес, харын хоргүн дамчыштыр белең халдаар-дыр.

Шидыг малды хөмгеп черлерго оп-оп чылдар эрте бергендө-даа чер казар ажылдар кылыры айылдыг. Аарыг өлген малдарга дээп, кежиин союп болбаазырадып, эъдиң чемге хереглээнинден кижилер аарый бергилээр.

Мал дыка аары-биле аарыыр. Тырта бээр, хан одер. Ааран соонда каш шак болган ааы 2—3 хонганда ыдыг малдар өлүп болур.

Хан сорар ымыраа-сээктер, маастар чайын бо аарыгны малга болгаш кижиге тараадып турар.

Кижилер колдуунда кештиң сибирь язвазындан аарыыр. Мага боттуң хол, баш чижектиг ажык черлериниң кежиниң кырыныц ыыбакталып, өөлгөн черлерни дамчыштыр ол чыыллывар.

Аарыгның баштайгы демдектери көстүп келириниге чедир ортумаа-биле 2—3 хүн эртер. Ховар таварылгаларда ол чажыт үе каш-ла шак чедир кылырлыр ийикпе ааы 6—8 хонук чедир узаар.

Мага-боттуң халдавыр тараан черн баптай кызып, ыыцейиип, киниин эгелөөр. Каш шак артканде ацва 2—3 мм хемчөлдиг сутланчыдаашын, долбаанныг кызыл-көк ацваар. Сутланчы орнуна чоорту хүрең картыг өөлтаннар өскүүр. Аарыг халдаан черн, харын-даа кижиниң хорээ, арны, холу, буду хавацпай бээр. Сулаараар, бажы аарыыр. Ийиги хөлээн хааржакка суккаш хөмер черлериге чедирер. Ооң турган черни дезинфексилеп каактар. Эзер, чүгевин дустуг кислотаның 2 хуулуг азылдыныге 10 хуулуг хлорлуг натрийни холаап, ацва 9—10 шак яштинде сугар. Сибирь язвазындан аарган мал ъдын чемге хереглээри шуут хоруглуг.

Бо аарыг-биле демнеелге кол чүве — малдың аарыыры болдурбас дээш баш удур хемчеглерни алыры болур. Сибирь язвазындан аарган малдарны чиикке хереглеп, ооң ъдын, кежин, дүүш ветеринарни ажылдакчыларының тошшөөреп чокка саткан кижилерге кезээ-че харыысалгалыг көргүскен туварын кижи бүрүзү билзе чогуур.

Сибирь язвазы бар хире черлерде малдар аразында ажылдап чоруур кижилер чыл бүрүде часкы үеде камгалал сыкыртыышкыннарны эртирен турар.

Л. СИЗЫХ,
республика эмнелгезинин халдавырлыг аарыглар салбырының эргелекчизи.

ЧАА КИНО

«Ленфильм» киностудиянның тырттырганы «Сыйык дага» деп кинону алдарлыг француз чогаалчы Жюль Верниң «Лифляндияга болган таварылга» деп романынга үндезилээн. Француз аян-чоруючу, эртемден Жюль Арданның ролюн Сергей Юрский ноңчуг бүзүренчиг ойнаан. Кинода болуп турар болуушкун 19 вектиң төнчүзүнде хаанныг Россияның чагыргазының аданга турган Эстонияның төвү Ревельде болуп турар. Борта таварылга боон чедип келген Жюль Ардан чүгле хоорайга эвес, а чуртна салдарыг политиктиг кем-херек үүлгедикчизин хостап, ону тамыжы уруг-биле душтуруп каары Жюль Верниң фантаст маадырлэрының эрес-дидим, ак сеткилдиг үүлгедиглерин дээзээн: кара-бамыңның шоочазының сенчизин чаңгыс оък-биле үзе эткаш, хоруглаттырганны агаар шарынга умуп келгеш, аягаш баары жюльверичи арга болбайн канчаар. Фильмни В. Владимиров биле П. Финниң бижээн сценарийинге режиссёр Семен Арамович тургускан.

Л. КАБАНОВА.

Шыдыраа

Кордакчылар маргылдаазында

Делегей чемпионы Р. Фишер-биле ойнаар ойнакчыны пиилип турар кордакчылар аразында маргылдааларда баштайгы тиилелгелер четтингеи.

АКШ-та ойнап турар Б. Спасскиий биле Р. Бириниң аразында болган алды салыгның түңнелинде совет гроссмейстер үш санны чедип алган, дараазында ээлчетде ойнаар дөрт шыдыраачының санынга кирер эртеин алган. Сөөлгү алдыгы салыгда америк гроссмейстер караазы-биле ойнаан. Эгезинде ойнакчылар аажок оваарымчалыг салып, 20 кошке чедир дең байдалдыг чоруп орган. Эксперттер оң салыг тайым болур деп санап турган, ынчалза-даа Бирн уттуларды аргажок болган.

Пуэрто-Рикода ойнап турар В. Корчной биле Э. Мекинтошин (Бразилия) аразында 7 салыг болган. Сөөлгү орнда Корчной удурланыкчызыга үлүг алгаш, ам 2 санныг.

Т. Петросян биле Л. Портиш (Венгрия) дөрт улаштыр хайымнашкан. Бешке салыгда делегей чемпиону чораан Петросян чедимчелиг ойнап, Портишти дужуп бээрине албадаан.

Совет гроссмейстерлер А. Карпов биле Л. Полугаевский оларның аразында алдыгы салыг эрткен. Сөөлгү оюнда Карпов спиралнан камгалалының бир хевирингче чаа арга хереглээш, удуп алган.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 1-ДЕ

МОСКВАДАН

15.00— Информастыг программа. Эш Л. И. Брежневтиң Кубада аян-чоруу. 16.00— Өңдүг телекөргүүт. Спортчу программа. 1. Фигурлуг чүүгулаашкынга Европанын чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. 2. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Крылья Советов — Трактор» (Челябинск). 2-ну оюн. 18.00 —«Үе». Информастыг программа. Эш Л. И. Брежневтиң Кубада аян-чоруу.

КЫЗЫЛДАН

19.00— Телемедээлер (орус дылга). 19.10— Телемедээлер. 19.25— Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.30— Документал дыг фильм. 19.50— И. Штраус. «Цыган барон». Праганың музыка театрының шинээнин баштайгы көргүзүү. 20.50— 21.00— Чапсар. 21.00— «Владимир областың үтүүтүр планы». Дамчыдылгада СЭКП-ниң Владимир облазының бирги секретары М. А. Пономарев киржип турар. 21.45— Өңдүг телекөргүүт. Фигурлуг чүүгулаашкынга Европанын чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. Загробтел дамчыдылга. 23.00—24.00— «Үе». Информастыг программа. Эш Л. И. Брежневтиң Кубада аян-чоруу.

ЧАРЛАЛ

Тыва респотребсоюз Тожу районнуң Ий суурда үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарының магазининге болгаш Улуг-Хем райпозунуң Арыг-Бажы суурда кодзэ магазинге амыдаар күзелдиглерни чалап тур.

Айда шалыкы 100-тен 140 рубль чедир. Чурттаар бамыңнар-биле хандырар. Амылдаарын күзээннер Тыва респотребсоюзтуң кадрлар килдизинге келир азы 27-24 дугаар телефонче долгаар ийимпе Тожу болгаш Улуг-Хем райполары-биле харылзамыр.

Тыва респотребсоюз.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшылдың будужу» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алдын дулгур» 9.30, «Робинзон Крузонуң амыдыралы болгаш кайгамчык ужуралдары» 11.00, «Князь Игорь» 15.00, «Чүгле сең» 13.00, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыында 10.00, «Хоозуң хомудалдар» 15.00, 18.40, «Он хонукта бодуңуң күселп-биле» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Далайга дамды» 15.00, «Ат болган дужумет» 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК»: «Кижи дилеп чор мен» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинниң 23-54, харылсалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизинниң 37-13, культура киллизинниң 23-51, кодзэ ажылагый киллизинниң 21-47, үлетпүр киллизинниң 22-64, чагаа киллизинниң 41-27, информацияның база совет тургузуу киллизинниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР.

Пар ама 2 Тираж 15953. ЧАГЫГ № 66.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00651.

Бүгү чуртарыкчы пролетарийлер, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 28 (9403) | Суббота, февраль 2, 1974 чыл | 1925 чыдда үнделип эгелээнге | Өртээ 2 коп.

Куба Республиканың Революстуг чазааның шинтпирин ёзугаар СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневти национал Хосе Марти орден-биле шаннаан. Январь 30-да Гаванада Революция ордузунга ол бедик шанналды Л. И. Брежневке байырлаадыг байдалда тывыскан.

ЧУРУКТА: шанналды тывыскан соонда.

СЭТА. (Чурукту фото-телеграф-биле алган).

ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ДӨРТКУ ЧЫЛЫНЫҢ ПЛАНЫН ХУУСАА БЕТИНДЕ!

КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ ШИИТПИРЛЕРИН АМЫДЫРАЛГА БОТТАНДЫРАР

Партияның XV область конференциязы январь тоңчуазүнде болуп арткан. Оон материалдарын республика солуннарынга парлаан. СЭКП-ниң XXIV съездиниң болгаш партия Тп Комитединиң ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин күүседир талазы-биле партияның область организациязының чоруткан хой талалыг ажыл-чорудулгазын ында хандыр аналиэтеп көргеп ажылдарның программазын ды хүлээп алган.

Бет чыдыҢ арткан үш чылдарында партия организацияларының удуртулгазы-биле үлетүрүү, кодаа ажыл-агыйны болгаш улус ажыл-агыйының оске-даа адырларын улам хөгжүдүрүнге республиканың ажылчы чоннарын улуг чедиишкиннерни чедип алганы, ол-ла үеде партийжи организастыг болгаш политиктиг бүгү ажыдың деңнелиниң улам бедээнин ол доктаалда демдеглээн.

Ынчалзажок СЭКП Тп Комитединиң декабрь (1973 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниге база аңаа-партия ТК-ының Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган үүлдерге болгаш түңнелдерге холбаштыр алырга, бисте чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар хой, беш чылдың арткан ийи чылдарында кылыр ажылдарның кемчөөлү аажок улуг, бистиң мурнувуста сорулгалар ам-даа нарын боон турар. Ынчангаш конференция чоруттунган ажылдың түңнелдерин болуп-тогууру-биле үнелеп, ол бүгүнүң дугайын ажыл-херекчи база принциналдыг шүүмүүлекчи бөү-биле чугаалашпаан, кол кичөңнейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгаргы сорулгаларже утландыртан.

Беш чылдың арткан ийи чылдарында биске үлетүр, тудут, транспорт болгаш кодаа ажыл-агый талазы-биле шиитпирлээр ужурлуг сорулгалар хой, ооң чамдыызын айтырга мынды:—Даг байлаан болбаалырадыр «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги эзлээн, тараа-далган комбинадын холукседалыг мал чеми кылыр цеги-биле катай. Эдегее-Аксының тудуг материалдары будүрер тудуг заводун, мяш болбаазырадыр кылыр комбинатты, «Тудуг кезектери» комбинаттың ийиги эзлээн болгаш будүрүлгенин, культура-амыдыралдың, чурттаалганың оске-даа тудугларын 1974—1975 чылдарда ажыглалга киирер...

Бо дээрге республиканың тудуг организацияларыпта болгаш тудутказыларында улуг шылгалда-дыр. Ол улуг харыысаалгалыг сорулгаларны шиитпирлээри тудугда ажыл-херек дээш харыысалганы улам бедидерин, күштерни болгаш арга-дарыны моондээрин, тудут индустриязының базазын улам быжыглаар, материалдарны болгаш машина-техниканы төп ажыглаар талазы-биле шудургу ажылдарны чорударын партия, совет, профбилел болгаш комсомол организацияларындан иеген турар.

Партияның область конференциязы республиканың чер ажылдакчыларының мурнунга аажок чугула сорулгаларны салган: 1974—1975 чылдарда 654 муң тоннадан эвээш эвес тараанны, 32 муң тонна картофельди, 20 муң тонна ногаанны будүрер ужурлуг. Ынчангаш чер ажылының культуразын бедидериниң талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алырын партия обкомунга. Кызыл хоорком-унга болгаш районнар-лын 10,1 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 8 хуу ковудедир, колхозтарга болгаш совхозтарга мал болгаш чер ажылының продуктулуун алээн бедидип тургаш, 90 муң тоннадан эвээш эвес тараанны, 32 муң тонна сүттү, 3000 тонна дүктү күрүнеге садар. Ол ышкаш тудугжуларның, транспортчуларның, амыдырал хандырылгазының, садыгның болгаш улус ажыл-агыйының оске-даа адырларының ажылдакчыларының бо чылын күүседир ужурлуг планныг онаалдалары база улуг.

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыгга сорук киргеи Тываның ажылчы чоннары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришпиттээн, бодунуң алган социалистиг хүлээлгезинге күүседир дээш, амгы үеде күжениишкиниг ажылдарны чорудуп турар. Оон чедиишкинге коллектив бүрүзүнүң, ажыл-ишчи бүрүзүнүң шудургу күш-ажылыялан, иштики курлавырларны дилеп тыл, чон ажылаанындан, пиятилел будүрүлгезинин ажыктыын бедидерни дээш демиселден, социалистиг чарышты калбак нептерелдиг кылдыр организастаанындан удуу-биле хамааржыр.

Партияның область конференциязының докталганда экономиктиг, политиктиг болгаш идеологтуг сорулгаларны шиитпирлээринге партия эге организацияларының ролюн болгаш дайынчы арга-шинээзин күштелдиргин партийжи ажылдың стилин болгаш аргазын улам сайзыраткайгыдарын, ажыл-херекже коммунистерниң авангардчы ролюн база харысаалгалыг бүгү тала-биле бедидерин онза чугулалап айтып турар. Ол ышкаш хүлээп алган шиитпирлерниң күүседилгезинге организастап, хынаарынче докталмал кичөңней салыры, партия организацияларының мурнунда тургустувуп турар айтырыгларны чугаалажырынга база шиитпирлежиринге бүгү коммунистерниң идепкейлиг киржилгезин хандырары.

Амгы үеде СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыгны база партияның болгаш чазактың үндүргени оске-даа чугула документилерин чонга калбаа-биле пропагандалап таныштырар талазы-биле партортанизациялар күжениишкиниг ажылдарны чорудуп турар. Ынчангаш ооң-биле кады партияның XV область конференциязының материалдарын, ооң салган сорулгаларын бүгү коммунистерге, ажылчы чоннарга калбаа-биле пропагандалап, таныштырары—чер-черде партортанизацияларның база бир чугула сорулгазы болур.

СЭКП-ниң ленинги Тп Комитединиң долгандыр сырый каттышкан республиканың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, бо чылдың хүлээлгелерин база планнарын долдур болгаш ажыр күүседип тургаш, ооң-биле тоску беш чылдың онаалдаларын күүседирингe коммунизм тургузуушкунунга боттарының салыышкынын киирер дээринге конференция бижиг бүүрелин илереткеп.

СОЛУН ИШТИҢ КИЖИЛЕРИ

Тыва АССР-ниң районнарының хөй кезии электроэнергияны Күргенниң энергосистемазындан ап турар апарганы билдингир. Ынчангаш Тываның электри четкизиниң шугуму чүс-чүс километр шойлуп чоруткан. Электри дамчыдылгазының шугуму республиканың ап-не ырак булуңнарынче чаптынып, чылыгны болгаш чырыкты чедиже берген. Ол улуг дамчыдылганы амгы үеде идегедигт харылзаа албаныныҢ дузазы чокка башкарып, хайгаараары берге болуп турар. Бедик вольтулуг шугумнарның болгаш подстанцияларның үреанишкиннерни дүрген болгаш ишк эдерниге харылзаа эргежок тутула.

Ону барымдаалаан диспетчер-техниктиг тус черниҢ башкарылга дериглериниң албанын тургускан болгаш ол коллектив харылзааның болгаш радиохарылзааның ажылын акижидер талазы-биле хөй ажылдарны кылып чоруткан. Чижээ, В. Д. Горбатовка удуртқан бо коллектив бодунуң күжү-биле Бүрен-Хем, Балгазын, Хову-Аксы суурларда подстанцияларның харылзаа шугумнарының эдиглерин кылган. Ол ышкаш Сут-Бажы — Бай-Хаак, Тээли — Ак-Довурак электри дамчыдылга шугумнарын хайгаараар аппаратураларны эптеп тургускан.

Ак-Довурак—Чадаана—Кызыл араазының шугумун твартып эгелээн. Ол ажылды ук коллектив планнадан дашкаар чорудуп турар. Харылзаа дериглериниң монтажын болгаш эптелгезин Ленинградтың «Гидроэнергомонтаж» трезининиң Дивногорскиде участогунуң ажылдакчылары электрилиг подстанцияларның тудуу-биле кады чорудар ужурлуг. Ынчалза-даа ажылдакчылар чедишпезиниң харааны-биле ол ажылдарны Тываның электри четкизиниң харылзаа ажылдакчылары күүседип турар. Ол чорук будүрүлгеге хөй санныг акша-хөреңгини кайнап алыр арганы берип турар. Оон ыдай кожуң чоруур радиостанцияларны твартыы кызырыышкының талазы-биле ажылдэр база чоруп турар. Ынаңгыя ындыг станцияның долгандыр харылзаа тудар аргазын улам бедидип турары солун.

Радиохарылзаа мастери Г. Б. Павлушкин бодунуң болук өөрү-биле кожуң чоруур ийи радиостанцияны кожуп туруп, бедик черге тургускаш, Улуг-Хем, Таңды, Бөн-Хем районнарда электри шугумнарын септеп турар кижилер-биле харылзажырыпың таарымчалыг аргазын тыпкан.

Харылзаа албанының ажылдакчылары будүрүлгеде калбарган социалистиг чарышка каш удаа тинилекчи болуп үнген. Бо чугула херекке мастер А. Г. Хабаров, электромонтёр В. И. Тарасов олар улуг үлүүн киирип турар.

В. КАРЛОВ.
Тыва электри четкизиниң будүрүлге-техниктиг албаныныҢ улуг инженери.

ЧУРУКТА: радиохарылзаа мастери Георгий Борисович ПАВЛУШКИННИҢ эдилге кылып турары.

Авторуң фотозу.

КЫЗЫЛ ТУКТУ — ТИИЛЕКЧИГЕ

Красноярскиниң «Востоксантехмонтаж» трезининиң Кызылда кожуң чоруур механизастаан колонназы республиканың төвүнде болгаш районнарда чаа туттунуп турар үлетүр болгаш чурттолга бажыңнарынга изиг суг-биле чылдыр болгаш санитар-шевертөшкин кылыр дамчыдылга системазын база вентиляция тургузар тускай тудуг организациязы. Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында колоннаның коллективи планлыг ажылдап, керээ бөлүгаар кылза чогуур ажылдарының планын ажыр күүседип. орулгалыг ажылдаан. Ынаңгыя эрткен чылдың дөртку кварталында ол бедик көргүзүглерни болуп, тудугжуларның социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, бо чылдың хүлээлгелерин база планнарын долдур болгаш ажыр күүседип тургаш, ооң-биле тоску беш чылдың онаалдаларын күүседирингe коммунизм тургузуушкунунга боттарының салыышкынын киирер дээринге конференция бижиг бүүрелин илереткеп.

Тудугжуларның практиказында дужаар ужурлуг объектилерни ыяап-ла чылдың соңгу кварталынче планнаап, керээлиг организацияларны бергедээшкинерге таварыштыра бээр үүлдер бар.

Бо мехколоннаның ындыг бергелерни 1973 чылдың соңгу кварталында бүүрелдиг ажыл эрткеп, пландап ажыр 6 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын күүседип, 1972 чылдың ол кварталы-биле деңнээрге ажылчын бүрүзүнге онаатпыр күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 4,9 хуу өстүрген болгаш 2602 рубльдиң орулгазын алган. Коллективтиң бедик будүрүкчүлүг ажылга—мында чогаадыкчы болгаш твартыкчы саналдарын шиитээдип, ооң экономиктиг ажыктыы ап турарында болур. Чыл дургузунда 15 муң рубль ажыктыг он ындыг саналды будүрүлгеге шиитээткеп, ооң ужун соңгу кварталда хүлээп алган.

Мехколоннаның бот-орулгачарылгалыг үш участоктары, ында бригадалар араазында социалистиг чарыштыг ажылдап келгеп. Эрткен чылдың түңнели-биле бирги черни А. К. Чолушкиниң удуртуп турар Кодаа тудуг-монтаж ажылчыннары Хову-Аксы суурга, районнар төптөринге, «Тудуг кезектери» комбинаттың болгаш база ыяш тудуг комплексизиниң тудугларын ажылдаага киирерине эки чедиишкиннер болган.

«1973 чылда социалистиг чарыштың түңнелчизи» деп хөрек демдээ-биле бо колоннаның ажылчыннары кацпакчы Виктор Куйтва, слесарь Сергей Авыдаев, газоэлектросварщик Владимир Саинков болган участок начальныгы Алексей Чолушкин олар шаңнаткан.

«Востоксантехмонтажтың» бо КМК-зы «Тыва тудуг» трезининиң керээлиг организацияларының араазындан эрткен чылдың үшкү болгаш дөртку кварталдарында эң эки түңнелдиг ажылдаанны деңнээ трезиниң шилчимир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

О. ИРГИТ.

Кубада совет албан черлериниң ажылдакчылары-биле Л. И. Брежневтиң ужуражыышкыны

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев январь 31-де совет элчин черинiң, оске-даа совет албан черлериниң ажылдакчылары-биле, Кубада ажылдап турар совет специалистериниң коллективтериниң төлөдекчилери-биле ужурашкан. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдырала боттандырар талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң ажылчорудулгазының дугайын эш Л. И. Брежнев чугаалаан берген. (СЭТА).

Найысылал заводунга ужуражыышкын

ГАВАНА. СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев-биле кады Кубада чоруп турар айыы-биле СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев олар Гавананың «Клаудио Аргуэльес Камехо» дээр автобус заводунуң коллективи-биле январь 31-де ужурашкан. Совет элчин-биле кады ол заводка Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнүнери Сержио Валье биле Армандо Харт, Кубаның Компартиязының ТК-зының Секретариадының кежигүнүнери Блас Рока биле Карлос Рафаэль Родригес олар чорааан.

Будүрүлгениң ажылчыннарынга болгаш албан-таакчыларынга чылыы-биле уткуттурган совет аалчылар заводту көрүп, будүрүлге чорудулгазы-биле танышкан. Оон соонда завод пехтериниң бирээзинге митинг болган. В. В. Щербицкий анаа доңчу чүве чугаалаан. Сеткил оорунгур хүлээп алганы дээш заводтуң коллективинге ол чүрегинiң хамыыдан өөрүп четтирнишкинин илередип, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтен куба ажылчыннарга шын байырны дамчыткап.

Эргелел директору Франсиско Крус харын сөс алган, Совет Эвилелинден алдынган дериглериг куба автобустарны 1970 чылда эптеп эгелээн ол заводтуң төөгүзүн чугаалаан.

Ужуражыышкын эш хуузунуң чылыг байдалынга эрткен. (СЭТА).

Хамааты ужар чүүл талазынга кады ажылдажылга дугайында совет-куба протокол

ГАВАНА. СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң аян-чорузунуң үезинде январь 31-де эртем-техниктиг кады ажылдажылганы тургузаар дугайында ССРЭ-ниң Хамааты ужар чүүл министерствозунуң болгаш Куба Республиканың хамааты ужар чүүл институдунуң аразында протоколга Гаванага ат салган.

Протоколга совет таладан СЭКП ТК-ның кежигүнү, хамааты ужар чүүлдүң министри, ужар чүүл маршалы Б. П. Бугаев, куба таладан Кубаның Компартиязының ТК-зының кежигүнү, Хамааты ужар чүүл институдунуң Чингине директору Альварес Браво олар ат салган.

Транспорт болгаш кодаа ажыл-агый ужар чүүлүнүң, аэропорттарның харылзаазының, дериглериниң, кадрлар белеткээриниң болгаш кайы-даа таланың сонуургап турары оске-даа айтырыгларның талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш Куба Республиканың ужар чүүл ведомстволарының аразынга кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдерин болгаш ханыладырыы ол протоколда көрүп турар.

(СЭТА).

БЕДИК ШАҢНАЛ

Колхозтарның чурттаалга болгаш ажыл-агый тудутларын тударынга үр чылда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база торуттунген хүнүнден бээр 60 харлаапы-биле холбаштыр Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозта тудугжу САМБЫЛДАЙ ЧАЛЗЫПОВИЧ ХОВАЛЫГНЫ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

ИХМ организацияларынга үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база торуттунген хүнүнден бээр 60 харлаапы-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң ортаканчы Кылдысының начальныгы НИКОЛАЙ КОНСТАНТИНОВИЧ ВОРОНЦОВТУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

Партия болгаш совет организацияларында үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база торуттунген хүнүнден бээр 50 харлаапы-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министри НИКОЛАЙ ЛУДУЖАПОВИЧ КУНЧУННУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

Республиканың кодаа ажыл-агый будүрүлгезинге үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база торуттунген хүнүнден бээр 50 харлаапы-биле холбаштыр Кыа-Хемниң Күргенниң үрезин инспекциязының начальныгы ТАТЬЯНА МИХАЙЛОВНА БЛИНОВАНЫ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

ЛЕНИННИҢ АЙЫТКАН ОРУУ-БИЛЕ

Мордва АССР-ге Улустарның найыралы орденни тывысканы

САРАПСК. (СЭТА). Совет Мордовияның черинге улуг байырлал болган. Совет улустарның акы-дүңма найыралын болгаш кады ажыдажылгазын быжыглаларынга улуг ачы-хавыяазы, экономика, социал-политика болгаш культура тургузуушкунунга улуг чедиишкиннери дээш бо республика Улустарның найыралы орден-биле шаңнаткан. Мордовияның түгүнда Ленин орденинге ам ийиги бедик шаңнал—Улустарның найыралы орден немеңнеңки ол.

СЭКП-ниң Мордва область комитединиң болгаш Мордва АССР-ниң Дээди Совединиң каттышкан байырлыг хуралы бурунгу хүн Саранскиниң хөгжүм-шин театрынга болган. Ажылчы чоннарның төлөдекчилери, республиканың партия, совет болгаш хөй-ниитти организацияларының удуртукчулары анаа олуруушкан. Байырлыг хуралды партияның Мордва обкомунуң бирги секретары А. И. Березин ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга аажок улуг кедүрүүшкүп-биле сонгаан.

СЭКП ТК-ның секретары **И. В. Капитоновка** сөс берген. Республиканы Улустарның найыралы орден-биле шаңналаныгга хөнбаштыр Совет Мордовияның ажылчы чоннарынга партияның Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың өмүүлөвиндеп өөрүп-изиг байыр чедиргеп. Төрээн чуруун бедик шаңналы-биле холбаштыр ажылчыннарга, колхозчуларга, интеллигенциягa СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чүректиң хамыыдан байыр болгаш Совет Мордовия улаптың чечектелиишкинниг болуун деп ооң чаагай күзээшкинерин И. В. Капитонов чаагай сеткил хамыышкын-биле дамчыткаан.

Акы-дүңма улустарның, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң ак сеткилдиг дузаламчызынга дапшың алган, мордва улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле депшилгеже углаган аажок улуг бурукшаар баазымны төгүлүг кыска хуусаала кылганын оратор демдеглээн. Бистиң чуруувустуң оске-даа улустары-биле бир дөмей, Мордовияның үлегер-ажыкшы улуг, бичө бүгү-ле наңмылар болган Улустар ленинчи национал политиказынга үнделиглээш, совет улустарның чедимге эптеп ог-бүлезинге экономика, социал болгаш культура чечектелиишкинин чедип ап шыдаарын бүүрелдиг көргүзүп турар деп, ол чугаалаан.

СЭКП ТБ-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа партияның ТК-зының Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында салдынган сорулгаларны боттандырар талазы-биле чуртта чорудуп турар улуг ажылды ол демдеглээн.

Мордва АССР-ниң Улустарның найыралы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчааш, И. В. Капитонов чыылганнар дүн миттинг адыш часкаш турда, республиканың тугунга ол хамыяаны кадап берген.

СЭКП Мордва обкомунуң бирги секретары А. И. Березин болгаш сес алган оске-даа оратордар Төрээн чуруун бедик шаңналы дээш Коммунистиг партияга, Совет чазакка түректиң хамыыдан өөрүп четтирнишкинин илергейлеп, Совет Мордовияның ажылчы чоннары төску беш чылдың дөртку чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир, партияның XXIV съездизиниң салган сорулгаларын боттандырарынга тодептиг салыышкынын киирер дээрзин бүүрелдиг чугаалап турган.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чазааны хуралдың киржикчилеринге улуг кедүрүүшкүп-биле хүлээп алган.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«Шынның» шериг-патриоттуг үндүрүлгези № 2 (25)

БАШТАЙГЫ ТУЛЧУУШКУННАР

Ада-чурттуң дайынының кадыг-дошкун хүнүнде, 1944 чылдың январь 30-де, тыва эки турачыларның эскадрону немец фашистерге удур баштайгы тулчуушкунче кирген. Оон бээр 30 чылдар эртиен. Аңаа хөлбаштыр тыва эки турачыларның биразын Тонгай Хорун-оолович ТАРЖААНЫҢ үүлүн парладывыс.

1944 чылдың январының 30-да 31-ги гвардейжи аттыг шериг полутунуң 4-кү эскадронунуң дайынчылары — тыва эки турачылар Деражно суурну хостаар дээш тулчуушкунга киржип, баштайгы дайынчы шылгалданы тутканда. Ынчан бистиң эскадронувус полктуң шаап халдаан одурутларының мурнунга чораан. Дайын суурнуң кыдынында оңгуларындан үзүксоксаал чокка боолап, калчаалыы-биле удурланып турган. Ынчалза-даа январының 31-де эки турачылар фашистерниң камгалалын ажып эртиен. Деражно суурже хөме таварып киргеп.

Февральдың 1-де база алаан хөй суурларны хостаарыпа киришпиивис. Оон соолунде Ровно хоорайның сонгу кыдынче шаап халдаар деп соруга бистиң эскадроннуң мурнунга салдынган. Өске эскадроннар-биле демнешпишаан, кежээниинң 6 шак үезинде тулчуушкунче киришкен бис. Дайын янзы-бүрү боолары-биле адып, шыңгыы удурланып турбуже, үш шак эрткенде, хоорайның демир-орук станциязынга чыпшыр чоокшулай берген бис.

Немецтер ийи батальон хире шеринп боду чоруур артиллерия-биле хүштелдирип, мөөнүшүн, бистиң бүзээлээр хөөп, удур халдап эгелээн. Илиг тулчуушкун бүдүн чартык шак дургузунда соксаал чок үргүлчүлээн. Ок-чемээвис эвээжеп келген. 300 метр хире аткаарлап, камгалалче шилчээш, ок-чемээк-биле хандыртынып алган бис.

Дайзын бистиң кезектеривисти хөй чидиргеге таварышкан, шаг-шинээ кошкаан деп-ле бодаан боор, база катап атакалап эгелээн.

Шак ынчан полктуң дайынчылары ол черниң кызыл-кызыл чоогаларын таварты, немецтерниң хажыыдындан аттыг халдап киргеп. Дайзынвар аймап, девидээш, карак-кулак чок дезиишкеп. Аттыг шеригпер оларны истеп сүрбүшаан, демир-орук станциязынче тутсуп киргеп. Февральдың 2-де ол улут хоорай бүрүү-биле хостаттынган.

Морозов аттыг 8-ки гвардейжи аттыг шериг дивизиязының архив документилериндө мынчаар демдеглээн: «Ровно хоорай дээш тулчуушкуннарга гвардейжи полковник Поповтуң кезээ оназа шылгараан. Олар хоорайның сонгу талазындан Ровноның демир-орук станциязынче бир дугаарында чаза таварып киргеш, хоорайны төвүнге тулчуушкуннарны чоруда бергеп. Аттыг шеригниң атаказынга акы-дүнма тыва улустуң дайынчылары мөңге алдар-биле шыптынган. Оларның эскадрону гвардейжи капитан Кечил-оолдуң «Ура» деп кыйгырыы-биле хоорайның сонгу талазындан шаап халдаан, фашистерни автоматтарның болгаш пулеметтарның огу-биле тарбыдадып, маадырлыг тулушкаан.

Бо баштайгы тулчуушкуннарга дыка хөй тыва эки турачылар көргүш чок, эрес-дидимнин көргүзүп, онаа шылгараанын демдеглээр херек. Гвардейжи улут лейтенант С. Бураскей кудумчу тулчуушкуннарыңга байдалды дүрген өөренип көргеш, аар пулеметтун кол кудумчуңуң азынга тургускаш, дайзынче чаашкын дег оттуу ажыктан. Немецтернин дыка хөй от турушгары узуткаттынган болгаш эскадрон бурунгаарлаар аргаңы алган.

Улут лейтенант К. Дончуттуң заводу демир-орук станциязының солагай талазындан халдаан, хөй дайзынларны болгаш бөө-чепсектиг узуткан, хураап алган. Ол изиг тулчуушкунга улут лейтенант маадырлыы-биле өлгеп.

Гвардейжи ефрейтор А. Соспукай дайзынның турушгарыңга кедеп четкеш, оон солдаттарының болгаш пулеметтарының санын тодаразып алгаш, командирниге кээп медээлээн. Оон атакага киришкеш, гранаталар-биле оруун аштавышаан, демир-орук станциязынче хамыкты баштай киргеп.

Завод командири биле оон дузалакчызы балыгланы бээрге, салбыр командири, улут сержант Лама-Сүрүң командылалды бодунга алгаш, атакаже киргеп. Ынчан ол ийи катап балыгатса-даа, дайын шөлүн кагбаан.

Старшина К. Дажы-Серен заводтарның болгаш полктуң командылалы-биле үзүк чок харылзааны хандырган, октар чай-часпар чок чаап турза-даа, харылзаа үзүлгенинин чангыс-даа таварылгазы болбаан.

Пулеметчулар Т. Түметей, О. Түметей, К. Коңгар, сержантылар Балчыр, Бегзи-Хуурак, старшина Чүдүм, онаа дайынчылар Чудурук, Шет, Меанл-оол, Сундуй-оол, Дыртык-оол, Сүдер-оол, Шимит-оол, Доржукай мшкаш онаа шылгараан дайынчылар хөй болган. Бистиң санитарказарывыс Сынаа, Байлак, Севил болгаш өскелер-даа дайынчылар-биле кады тулчуушкунче кирип, балыгланган эштерге баштайгы дуааны чедирип, дайын шөлүнден үндүрүп ап турганнар.

Баштайгы тулчуушкуннарга киргеп хүнүвүстен бээр 30 чыл эртсе-даа, эки турачы аш-өөрүмнүң эрес-маадырлыг чоруктары, совет шеригниң фронтучу найыралы угаандан уттунмас, харын катап-катап сагындырын келир-дир.

Т. ТАРЖАА,
эки турачы.

Тыва Арат Республиканың фронтуга барып тулчур дээн эки турачыларын — аттыг шериг эскадронун 1943 чылдың сентябрь 1-де тыва улустуң төлээлекчилери Кызылдан үдеп чоруткан.

Чогуур дайынчы белеткелди эртиен соонда, 1943 чылдың ноябрьда ол эскадронну 31-ги гвардейжи аттыг шериг полугунуң составынга хүлээп алган. Ук полктуң дайынчы ашыл-чөрүдүлгазының хүн демдеглелинде мынчаар бижээн: «1943 чылдың ноябрь 8-те полктуң коллективи тыва эки турачы отрядтың капитан Кечил-оолга командылаткан 200 дайынчыларын хүлээп алган... Байырлыг хүлээп алышкынга полктуң командири полковник Попов, ооң политика талазы-биле ораалчызы полковник Митровщинов олар чүве чугаалаан. 31-ги полктуң составынга тыва отрядты ол шаптан эгелээш, 4-кү эскадрон деп адай берген».

ЧУРУКТА: тыва эскадроннуң дайынчыларының дайынчы чепсектии хүлээп ап турганы.

(Бо чурукту республиканың чурт-шинчилел музейиниң архив фондузундан алган).

ЭКИ ТУРАЧЫЛАР—РОВНОДА

Ада-чурттуң Улуг дайынының тулчуушкуннарында тыва эки турачылар боттарының эрес-маадырлыг чоруун көргүскен. Ылаңгыя 1944 чылдың февраль 2-де Украинада Ровно хоорайны немец-фашистиг эжелекчилерниң аспаандан хостаарынга совет он-он шериг неземтери-биле кады тыва эки турачыларның дөртку эскадрону киришкен.

Бөгүн Ровно хоорайны фашистиг эжелекчилерден хостаанының хүнүнден бээр 30 чыл болган оюн ровноччулар демдеглеп турар. Ол байырлалга бистиң Тывадан эки турачылар — Бай-Хаакта амыдырал хандырылга комбинадының даараныкчызы Суукай Биячировна Норнуң, персоналдыг пенсионер Монгуш Данзынович Байысқылақ база Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң директору, төөгү эртемнериниң кандидады Юрий Лудумапович Аранчын олар киржип турар.

Тыва эки турачылар Ровно дээш тулчуушкуннарга кады киржип чораан эш-өөру-биле ушурамып, амгы Ровноның амыдыралы-биле танышып чоруп турар.

ТЫВА ЭСКАДРОН

Гвардейжи аттыг шеригниң 6-гы корпузунга кирип турган хамаатты дайынының хаадыры Морозов аттыг сески дивизиянның составынга 1943 чылдың төнчүзүнде 31-ги полкту четчелээн. Ук полктуң дайынчы керектериниң хүн демдеглелинде мынчаар бижээн: «1943 чылдың ноябрь 8-те полктуң коллективи тыва эки турачы отрядтың капитан Кечил-оолга командылаткан 200 дайынчыларын хүлээп алган. ТАР-ның эки турачыларын хүлээп аары-биле полкту чыскаапкан.

Байырлыг хүлээп алышкынга полктуң командири полковник Попов, ооң политика талазы-биле ораалчызы полковник Митовщинов киржип, чүве чугаалаан, парадты хүлээп алган 31-ги полктуң составынга ол шактан эгелээш, тыва отрядты 4-кү эскадрон деп адай берген, ук эскадрон полктуң дайынчы белеткелдинге киржип эгелээн».

Дайынчы белеткелдиң соонда полк шылгалданы эки тутказ, декабрь 15-те командылалдың дужаалы-биле фронтуже аттанышкан.

Ол хүн демдеглелинде бижээн-биле адырга, 31-ги полк дивизияның оске кезектерибиле кады 1944 чылдың январының 30-да Деражно деп суурже хаддан кирер дужаал алган.

Полк командири бирги эскадронга 4-кү эскадроннуң бир заводун, база ийи үтер-боону кадып бергеш, Деражнону эдеп алыр, 29-ку дивизияның шавар халдаашкынын деткип деп шиитпирлээн. Ук соруланы күүседири-биле полк командири бирги эскадронну чыскаалы-биле эдертип алгаш, Деражно чаны арыгже чоруткан. Ынчалзадаа дайзын боду шимчээрнии үтер-боолары шыкыды-биле сээнеп алган болган. Полк командири соругга салыр чай албаан, үтер-боо октары эскадронну хөме ады берген, ол дораан-на 6 кижи өлүртүп, 10 кижи балыглатпан. Полк командири, ооң ораланчызы чиик, ийиги эскадроннуң командири улут лейтенант Коноваленко аар балыглатпан. Ынчалза-даа дайзынның үтер-боо октарындан чалданмайн, улут лейтенант Ахмеджанов, ооң эскадроннуң дайынчылары гвардейжи ёау-биле шавар халдаашкынче киргеп. Ооң түннелинде эскадрон Деражнонуң сонгу талазынче чаза таварып кире бергеп. 16 шакта дайзыа айыылды эскерип каап, 11 танкыны тулчуушкунче киржип, удур атакалаан. Ынчалза-даа гвардейжилер дайзынга улут чидиргеп таварышпыртыпаш, атаманы ойтур шапкан.

Дайзын күштүг адмышкынар-биле шаап халдаашкынны доктаадырын ораалдашкан. Эскадрон аткылажып чыда, хенертен халдап киреринге белеткеп берген.

24 шакта атакага бедеткел кылдыр артиллерил-биле дайзынның мурнуку одурутларын сылба бергеп соонда, бирги эскадрон дайынчы далганы күүседирип уламчылаан.

Дайзын улут чидиргеге таварышкаш, мурнуу барыын талаже аткаардап эгелээп. 1944 чылдың январының 31-де 4 шакта Деражно долузубиле арыглаттынган».

Хүн демдеглелинден үшта бижээн үзүндү болаа тыва аттыг шеригжилерниң тулчуушкунга бир-ле дугаар киришкенин хереченил турар.

Деражнонуң соонда 31-ги полк Олычка, Руда-Красна, Юрыдыка, Грабуев, Студенки, Броники, Адамковичи, Картелувка, Ставки деп суурларны хостаап, Ровно хоорайже шавар халдаашкын кылыры-биле Обарув суурга күштерин моөнүп, разведка кылып эгелээн. «...Подктуң хөделир черн онгул-чиктилдиг, чоогайлаарлыг, дайынга билдиртпейн четкеп, хенертен халдап болур. Аларр база бүргеп, черле ынчаш шавар халдаашкынче кирер турушка таптыг чедип ап болур.

Чернин байдалын өөренип көргеш, Ровно-Киевань аразында демир-орукту дургаар код күштер-биле согуушкун кылырын полк командири шиитпирлээн. Эскадроннар шавар халдаашкынче кирипкен. 18 шакта умнуу эскадрон чигир заводу биле Блокгауз станциязын, дөртку эскадрон туубу заводуы дайзындан хунаан алган. 24 шакта эскадроннар бир дем-биле Ровно артында демир-орукгар бедидирип өдеп алган. Дайзын калчаалыы-биле удурланып, адыышкыннарын күштелдирип берген.

1944 чылдың февраль 2-де дүнекиниң ийи шакта кезектер четкен черниге бижыглаапгаш, ок-чепсээн долдуруп, халдаашкынны үргүлчүлээрбиле моөнүшүп эгелээн. ...6 шакта эскадроннар катап халдап киргеп. Дайзын бүгүде бар бооларының адыышкыны-биле удурланып тураада-даа, гвардейжилер оруунда таварышпан моөнүшкеп эртип чораан, 9 шакта Ровноның демир-орук станциязынга чаза булган чеде бергеп.

«Дайзын оюн киргеш, бүзээлээр деп турарывысты эскерип каан боор, янзы-бүрү бүтү боолары-биле атпышаан, боду шимчээр үтер-боолут ийи батальон курлавыр күжүн октап, бистиң бүзээлэрни ораалдашкан. Бүдүн чартык шак иштинде тулчуушкун болду. Ок-чемээк төнер чыгаан. Дайзын артык күштери-биле кыдыгларывысче илдең сиинигип-ле тур.

Эскадроннар 300 метр аткаарлаш, камгаланып алгаш, ок-чемээзин долдуруп ап эгеледи.

Полк командири байдалды эдери-биле курлавырда ийиги эскадронну, разведка заводун база үшкү эскадроннуң бирги заводун гвардейжи капитан Овчинниковтуң командылалы-биле халдаашынче киприптерге, олар чигир заводунуң мурнуу талазынга 800 метр хире черге бүдүү үнгулеп келген. Дайзын улут когаралга таварышкан кезектер кайын дескежир деп додаашш, катап атакаже кирди. Ол душта Овчинниковтуң аттыг белүү ой иштн-биле шапкап, дайзынның кыдынындан халдап үнүп келген.

Дайзын аттыг гвардейжилериң хеп-хенертен атаказындан серт дээш, бөө-чепсээн октагылапкаш, үш-баш чок дезиипти. Дайзынны истеп сүрбүшаан, аттыг шеригжилер Ровноның демир-орук станциязынче чаза таварып киргеш, аттарындан дүже халышкаш, бурунгаарлап эгелээн. Хоорайже разведка взводу, бирги, дөртку эскадроннар ыңмы-даа мурнап киргеннер.

Ровно дээш дайылдажыышкыннарга улут лейтенант Ахмеджановтуң бирги эскадрону, гвардейжи капитан Кечил-оолдуң 4-кү эскадрону онаа шылгараан...» — деп, хүн демдеглелинде бижээн.

Ында ооң ангыда: «Тыва Арат Республиканың эки турачыларындан тургустунган дөртку эскадрон онзаланып үнген, а гвардейжи капитан Кечил-оол тыва улустуң адыгелинге төлептиг болган» — деп бижээн. Тыва улустуң эрес-дидим соолдар, кыстарының онзагай шынарлары: «тулчуушкуннарга коргуш чок, эрес-дидим чоруу, Төрээн чуртка кызыгаар чок шаап», олар «Сээн сыннарының эзирлери-дир» деп 8-ки дивизияның командылал черинин чагаларында демдеглээн.

Оларны дайынче кым эдертип алгаш кирип турганыл даар дугайында маңаа чугаалавас аргажок. Чогаадычы М. Вершининиң бижээнин-биле алырга, «эскадрон командири капитан Кечил-оол даарге дозураш каржтарлыг, эзир хаайлыг, достак чаактарлыг, кылагар ак диштерлиг, ортумак сынныг, күдер боттуг эрге болгай». Т. Б. Кечил-оол Улуг-Хемден келген, 1938 чылда Тамбовтуң С. М. Буденный аттыг кавалерия училищезин доосказн, 1938—1940 чылдарда Араттың революстут шеринге взвод командлрынге, дайын үеинде штабка ажылдап чораан кижи. Тамбов училищезиндеп ооң алган характеристиказында мынча дээн: «Шимчегир, соруккур болгаш пиипилативтиг. Чуруумнуг, бодун туттунуп билир, ажылга карак-кызыл. Эштериниң аразында хүндүткелдиг. Чүве билип алыры дүргеп, кичээлдерни харыысалгадыг сонгургал-биле көөр. Үстүкү болгаш ортумак курстарның программазын «конгут эки» демдек-биле шиңгээдип алган. Тургустунган байдалды пын үнелеп билир. Кайнаар кичээнгей салырын эңдевес. Шиитпирлерни бүүрелдии-биле хүлээп ап шыдаар. Бергеп айтышкыннары допчу болгаш черле тодаргай. Команда дылын ыяк билир. Кавалерия полутунуң командиринге, штабының начальнигиите-даа ажыглап болур».

Эскадрон командириниң политика талазы-биле ораалкчызы Байыскылаң — баштайгы тыва ажылчыннарының бирээзи. 1930—1932 чылдарда ол Эйлиг-Хемниң алдын уургалыынга ажылдап турган. 1939 чылда КУТВ-ту дооскан соонда, ону профсоюз ажылынга депшиткен. Чогаадычы М. Вершининиң бижин турары-биле алырга, М. Баймыскылаң төлептиг, оваарымчалыг, бодамчалыг, туруштут кижи болуп үнүп келген. Шак ындыг бүдүштүт кижи-биле эскадрон командирининң аразынга дайынчы найырал чайгаар-да төрүттүнүп быжыккан. Бодунга, дайынчыларга негелделиг аның офицериниң сургаалы кижиниң сатыш-сеткилин кадыг-берге байдалдарда недүрүл чораан. Бир-ле атака үзүктелишкинининде Байыскылаң Алдан-Маадырлар болгаш оштуг Семгин-Чангыны дутайында тыва гвардейжилерге сактып чугаалап берген. «Семгин-Чангының араатанзыг чорүүн чон аразынга тоолгуг кылдыр чугаалажыр чорду. Кем чок аратты эттеп-хыйнап тура, ыыы ханмайн, карында таалап, девип-самнап турган дижир...

Гитлер болза ооң муң катап коргунчуг болдур ийин. Чүге дээ Гитлерде үгер-боолар, танкылар, ужур-хемелер бар-ла болган, мынчалза-даа бис Гитлерни бистиң өгбелеривистиң ханныг Семгин-Чангыны соп чораанындан артыкка согар үзүүрүт бис» — деп. Байыскылаң чугаалап турган. «Днеприңң болгаш Волганың өжээнниг дайзыны — немец фашист болза Улут-Хемниң база дайзыны» деп Байыскыланның бодазы дайынчыларның сагыш-сеткилин хаара туда бээр турган. Ровно дээш тулчуушкун үезинде балыглаткан, тускай дужаал келгижеге, Байыскылан дайынчы одуругларга тулупшаан чораан.

Фашистиг эжелекчилерге удур дайыдажыышкынчыларга маадырлыг, эрес-дидим чоруу дээш 67 кижиге ССРЭ-ниң орден, медальдарын, 135 кижиге ТАР-ның орден, медальдарын тывыскан. Дөртку эскадронга ССРЭ-ниң Чевсектиг Күштериниң Дээди Кол Командылалы «Ровноның» деп атты, ТАР-ның Бичe Хуралының Президиуму Республиканың орденни тывыскан.

Ынчангаш совет улустуң акы-дүнмалыкы найыралы оларның эң эки ооларының үнген, а гвардейжи капитан Кечил-оол тыва улустуң адыгелинге төлептиг болган» — деп бижээн. Тыва улустуң эрес-дидим соолдар, кыстарының онзагай шынарлары: «тулчуушкуннарга коргуш чок, эрес-дидим чоруу, Төрээн чуртка кызыгаар чок шаап», олар «Сээн сыннарының эзирлери-дир» деп 8-ки дивизияның командылал черинин чагаларында демдеглээн.

Оларны дайынче кым эдертип алгаш кирип турганыл даар дугайында маңаа чугаалавас аргажок. Чогаадычы М. Вершининиң бижээнин-биле алырга, «эскадрон командири капитан Кечил-оол даарге дозураш каржтарлыг, эзир хаайлыг, достак чаактарлыг, кылагар ак диштерлиг, ортумак сынныг, күдер боттуг эрге болгай». Т. Б. Кечил-оол Улуг-Хемден келген, 1938 чылда Тамбовтуң С. М. Буденный аттыг кавалерия училищезин доосказн, 1938—1940 чылдарда Араттың революстут шеринге взвод командлрынге, дайын үеинде штабка ажылдап чораан кижи. Тамбов училищезиндеп ооң алган характеристиказында мынча дээн: «Шимчегир, соруккур болгаш пиипилативтиг. Чуруумнуг, бодун туттунуп билир, ажылга карак-кызыл. Эштериниң аразында хүндүткелдиг. Чүве билип алыры дүргеп, кичээлдерни харыысалгадыг сонгургал-биле көөр. Үстүкү болгаш ортумак курстарның программазын «конгут эки» демдек-биле шиңгээдип алган. Тургустунган байдалды пын үнелеп билир. Кайнаар кичээнгей салырын эңдевес. Шиитпирлерни бүүрелдии-биле хүлээп ап шыдаар. Бергеп айтышкыннары допчу болгаш черле тодаргай. Команда дылын ыяк билир. Кавалерия полутунуң командиринге, штабының начальнигиите-даа ажылдап болур.

Эскадрон командириниң политика талазы-биле ораалкчызы Байыскылаң — баштайгы тыва ажылчыннарының бирээзи. 1930—1932 чылдарда ол Эйлиг-Хемниң алдын уургалыынга ажылдап турган. 1939 чылда КУТВ-ту дооскан соонда, ону профсоюз ажылынга депшиткен. Чогаадычы М. Вершининиң бижин турары-биле алырга, М. Баймыскылаң төлептиг, оваарымчалыг, бодамчалыг, туруштут кижи болуп үнүп келген. Шак ындыг бүдүштүт кижи-биле эскадрон командириниң аразынга дайынчы найырал чайгаар-да төрүттүнүп быжыккан. Бодунга, дайынчыларга негелделиг аның офицериниң сургаалы кижиниң сатыш-сеткилин кадыг-берге байдалдарда недүрүл чораан. Бир-ле атака үзүктелишкинининде Байыскылаң Алдан-Маадырлар болгаш оштуг Семгин-Чангыны дутайында тыва гвардейжилерге сактып чугаалап берген. «Семгин-Чангының араатанзыг чорүүн чон аразынга тоолгуг кылдыр чугаалажыр чорду. Кем чок аратты эттеп-хыйнап тура, ыыы ханмайн, карында таалап, девип-самнап турган дижир...

Гитлер болза ооң муң катап коргунчуг болдур ийин. Чүге дээ Гитлерде үгер-боолар, танкылар, ужур-хемелер бар-ла болган, мынчалза-даа бис Гитлерни бистиң өгбелеривистиң ханныг Семгин-Чангыны соп чораанындан артыкка согар үзүүрүт бис» — деп. Байыскылаң чугаалап турган. «Днеприңң болгаш Волганың өжээнниг дайзыны — немец фашист болза Улут-Хемниң база дайзыны» деп Байыскыланның бодазы дайынчыларның сагыш-сеткилин хаара туда бээр турган. Ровно дээш тулчуушкун үезинде балыглаткан, тускай дужаал келгижеге, Байыскылан дайынчы одуругларга тулупшаан чораан.

Фашистиг эжелекчилерге удур дайыдажыышкынчыларга маадырлыг, эрес-дидим чоруу дээш 67 кижиге ССРЭ-ниң орден, медальдарын, 135 кижиге ТАР-ның орден, медальдарын тывыскан. Дөртку эскадронга ССРЭ-ниң Чевсектиг Күштериниң Дээди Кол Командылалы «Ровноның» деп атты, ТАР-ның Бичe Хуралының Президиуму Республиканың орденни тывыскан.

Ынчангаш совет улустуң акы-дүнмалыкы найыралы оларның эң эки ооларының үнген, а гвардейжи капитан Кечил-оолдуң 4-кү эскадрону онаа шылгараан...» — деп, хүн демдеглелинде бижээн.

Ында ооң ангыда: «Тыва Арат Республиканың эки турачыларындан тургустунган дөртку эскадрон онзаланып үнген, а гвардейжи капитан Кечил-оол тыва улустуң адыгелинге төлептиг болган» — деп бижээн. Тыва улустуң эрес-дидим соолдар, кыстарының онзагай шынарлары: «тулчуушкуннарга коргуш чок, эрес-дидим чоруу, Төрээн чуртка кызыгаар чок шаап», олар «Сээн сыннарының эзирлери-дир» деп 8-ки дивизияның командылал черинин чагаларында демдеглээн.

Оларны дайынче кым эдертип алгаш кирип турганыл даар дугайында маңаа чугаалавас аргажок. Чогаадычы М. Вершининиң бижээнин-биле алырга, «эскадрон командири капитан Кечил-оол даарге дозураш каржтарлыг, эзир хаайлыг, достак чаактарлыг, кылагар ак диштерлиг, ортумак сынныг, күдер боттуг эрге болгай». Т. Б. Кечил-оол Улуг-Хемден келген, 1938 чылда Тамбовтуң С. М. Буденный аттыг кавалерия училищезин доосказн, 1938—1940 чылдарда Араттың революстут шеринге взвод командлрынге, дайын үеинде штабка ажылдап чораан кижи. Тамбов училищезиндеп ооң алган характеристиказында мынча дээн: «Шимчегир, соруккур болгаш пиипилативтиг. Чуруумнуг, бодун туттунуп билир, ажылга карак-кызыл. Эштериниң аразында хүндүткелдиг. Чүве билип алыры дүргеп, кичээлдерни харыысалгадыг сонгургал-биле көөр. Үстүкү болгаш ортумак курстарның программазын «конгут эки» демдек-биле шиңгээдип алган. Тургустунган байдалды пын үнелеп билир. Кайнаар кичээнгей салырын эңдевес. Шиитпирлерни бүүрелдии-биле хүлээп ап шыдаар. Бергеп айтышкыннары допчу болгаш черле тодаргай. Команда дылын ыяк билир. Кавалерия полутунуң командиринге, штабының начальнигиите-даа ажылдап болур.

Эскадрон командириниң политика талазы-биле ораалкчызы Байыскылаң — баштайгы тыва ажылчыннарының бирээзи. 1930—1932 чылдарда ол Эйлиг-Хемниң алдын уургалыынга ажылдап турган. 1939 чылда КУТВ-ту дооскан соонда, ону профсоюз ажылынга депшиткен. Чогаадычы М. Вершининиң бижин турары-биле алырга, М. Баймыскылаң төлептиг, оваарымчалыг, бодамчалыг, туруштут кижи болуп үнүп келген. Шак ындыг бүдүштүт кижи-биле эскадрон командириниң аразынга дайынчы найырал чайгаар-да төрүттүнүп быжыккан. Бодунга, дайынчыларга негелделиг аның офицериниң сургаалы кижиниң сатыш-сеткилин кадыг-берге байдалдарда недүрүл чораан. Бир-ле атака үзүктелишкинининде Байыскылаң Алдан-Маадырлар болгаш оштуг Семгин-Чангыны дутайында тыва гвардейжилерге сактып чугаалап берген. «Семгин-Чангының араатанзыг чорүүн чон аразынга тоолгуг кылдыр чугаалажыр чорду. Кем чок аратты эттеп-хыйнап тура, ыыы ханмайн, карында таалап, девип-самнап турган дижир...

Гитлер болза ооң муң катап коргунчуг болдур ийин. Чүге дээ Гитлерде үгер-боолар, танкылар, ужур-хемелер бар-ла болган, мынчалза-даа бис Гитлерни бистиң өгбелеривистиң ханныг Семгин-Чангыны соп чораанындан артыкка согар үзүүрүт бис» — деп. Байыскылаң чугаалап турган. «Днеприңң болгаш Волганың өжээнниг дайзыны — немец фашист болза Улут-Хемниң база дайзыны» деп Байыскыланның бодазы дайынчыларның сагыш-сеткилин хаара туда бээр турган. Ровно дээш тулчуушкун үезинде балыглаткан, тускай дужаал келгижеге, Байыскылан дайынчы одуругларга тулупшаан чораан.

Фашистиг эжелекчилерге удур дайыдажыышкынчыларга маадырлыг, эрес-дидим чоруу дээш 67 кижиге ССРЭ-ниң орден, медальдарын, 135 кижиге ТАР-ның орден, медальдарын тывыскан. Дөртку эскадронга ССРЭ-ниң Чевсектиг Күштериниң Дээди Кол Командылалы «Ровноның» деп атты, ТАР-ның Бичe Хуралының Президиуму Республиканың орденни тывыскан.

Ынчангаш совет улустуң акы-дүнмалыкы найыралы оларның эң эки ооларының үнген, а гвардейжи капитан Кечил-оолдуң 4-кү эскадрону онаа шылгараан...» — деп, хүн демдеглелинде бижээн.

Ында ооң ангыда: «Тыва Арат Республиканың эки турачыларындан тургустунган дөртку эскадрон онзаланып үнген, а гвардейжи капитан

ЭКИ ОРГА НИЗАСТААН

Чадаана хоорайда улут болгаш көрүүтүт бажыңнарның бирээзи — № 1 ортумак школа. Бистиң чуртувуста бүтү-ле эки чүүдерни урутларга бараалгадып турар. Ооң тодаргай хереглээн бодур ийин деп магадап, делгем, чырык класстарны, кабинеттерни сонуургап чораш, школаның директору Зоя Сундуевна Куулярга ужурашы бердим.

Школаның башкылар коллективи чүгле өөредилге-кижизидилгелиг амылдарны эвес, а школачылардың шериг-патриоттуг кижизидилгезин база эки тургускан. Бо дугайын чугаалап бээрин Зоя Сундуевнадан диледим.

—Бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында хоойлуда аныяк-өскенниң шериг өөредилгезинче, оларны бичезинден тура Төрээн чуртун камгалаарынга белен кылдыр кижизидериниче онза кичээнгейни утландырган. Ынчангаш бис шериг херээниң өөредилгезин, шериг-патриоттуг кижизидилгени кол кичээнгейге алган бис — деп, Зоя Сундуевна чугаалаш, уламчылады. —Шеригжидилге кичээлдеринге хереглээр бүгү чүүдерин тып, тускай кабинетти дерзэн. Бо эртем талазы-биле тускай белеткелди эрткен, төлептиг болгаш билинглиг эштерни томуйлаан. Бо өөредилге чылында аныяк коммунист Чидиг-оол Бегзикеевич Сат шериг херээн башкылап турар. Бо талазы-биле бисте чоруткан ажылдарны ол силерге долузу-биле чугаалап бээр. Шеригжидилге кабинединге баргаш, ооң-биле таныштырып каайн...

Директор-биле школаның ийиги каздынга келдивис. Ында бир делгем классты шеригжидилге кичээлдерн эрттирериве таарыштыр дерип каан: ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң дугайында стендилерни, Совет Армиязының амгы үеде чепсээниң дутайында чуруктарны, хамаатты камгалалынга хамаарыштыр плакаттарны болгаш өске-даа чүүдерни онда аснан.

Чидиг-оол Сат Свердловск хоорайга шериг херээниң башкыларының тускай курузун доосман болду. Школада шериг херээниң өөредилгезин болгаш шериг-патриоттуг кижизидилгениң дугайын моөө тамыштырды.

— Бистиң школаның башкылары школачыларны шериг албанын эрттирерине белеткээрин, адаларының дайынчы чаңчылдарының төлептиг уламчылакчылары кылдыр кижизидерин коллективтиң иштн херээ кылдыр санап турар. Өөредилге чылының дургузунда «Зарница» болгаш «Орленок» деп аттыг шеригжиткен оюнларны организастаары, а өөредилге чылы төнүп турда, «Азимут» деп аттыг шеригжиткен байырлалды эрттирерн чаңчыл болган. Ол оюнлар болгаш байырлалдарны хынамчалыг белеткеп, солун кылдыр организастаан турарывыстан өөреникчилер аңаа күзелдии-биле киржип турар.

Оон аңгыда, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле ужуражылгаларны эрттирип, бистиң бөгүнгү аас-кежиктиг чурттаганыс дээш оларның камчаар демисежин чораанын урутларга билиндиреринче улуг кичээнгейни салган бис. СӨКП-ниң XXII съездиин аттыг совхозтуң директору Тимофей Кускевич Пичен-оол, харылзаа белдирининң ажылдакчызы Василий Яковлевич Гоголь, пенсионер Ооржак Чөнекеевич Комбуй, кадарчы Вера Чүдүмовна Байлак, «Искра» колхозтуң колхозчузу Монгуш Бүдүрүкеевна Амаа, райкүүском дергазының оралакчызы Михаил Андреевич Данилов болгаш өске-даа эки турачылар база фронтучулар-биле ужуражылгалар солун эрткен» — деп, Чидиг-оол Сат чугаалады.

Оон аңгыда «Дайынчы бодурүүнү утпаа», «Төрээн чурт кайның эгелээрил», «Төрээн чурту камгалаары — сээң ыдыктыг үүлгелгең» деп темалыг кежээлерни эрттирген. Пионер дружинаны «Маадыр пионерлериң болгаш комсомолчуларның тураскаалы», «Олар чоннуң хосталгазы дээш демисежин чораана» деп темалыг сборнарны эрттирген болду.

Школада 5—7 классталрның өөреникчилерин «Аныяк адыгжы», а 8—10 класстарның өөреникчилерин «Часпас адыгжы» деп белгүмөөде хаара тутпан. Олар шеригжидилге кабинединге чыглып кээп, бооларның тургузуун, оларны ажылдаарын өөренип, бооладалгаларга киржип турар.

Школада шериг херээнге болгаш шериг-патриоттуг кижизидилгеже кичээнгейни салганы эки түнneддерни берип турар. Школаның доозукчуларындан дыка хөй оолдар ам шериг албанын эрттирип, ыдыктыг хүлээлгезин ак сеткиздиг күүседип турар. Оларның эки албан эрттирип турарының дугайында командылал чердериниң чагаалар адаелерге болгаш школага бо-ла кээр.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: аныяк коммунист Ч. Сат шеригжидилге кичээлин эрттирип тур.

Авторнуң фотозу.

Эрес-дидим чорук

БОРААН-ХАТТЫГ ДҮНЕ

Дүн ортузу эртип чорда, хат-даа сыладып-ла келген: чөөн чодур хадылар шыгыргайның, харлыг дүлүү эзертиниң эгелээн. Шиңгээдип үеде хайгаарал кылыры онза берге. Ынчалза-даа аңаа дайынчы Р. Самнгулин агаар-бойдус шак мындыг турда, үрекчилер келир дээрани бодап, серемчилеиин улам дыңзыткан. Солдаттың оозу шып болган...

Шимеш кылыган хөлегени оон көскү карактары эскерип каан. Таннылл билдинмес кижиже алгырарга-даа ол доктаавааи. Ынчап Р. Самнгулин дүнеки «селгүүстекчинин» түдүп алган.

Кемнин ораалдажыышкыны сойгалаттынганын билип кааш, чурум үрекчиин чоогунда шыргай арыгже углап салып берген. Солдат дораан-на бооэун агаарже адып, шыңгыы сагындырыг кылган. Оон билдинмес кижи дедир эгтеш, таннылыдың кырынче хенертен халып келген. Дайынчы Р. Самнгулин эрес-дидим болгаш маадырлыг хөделгеш, чурум үрекчиин дүүрүп бээринче албадаан.

Капитан С. ЛЕВА.
(«Красная звезда» солундан)

Тайбың иште

Тыва эки турачы Үйнук-оол Донгак-биле ужурашкан мен. Ол мөңээ эрткен дайынчы оруктарын хөөреп берди.

Сержантуг Үйнук-оол Дадарович Донгак тыва эки турачы аш-өөрүбиле кады Ровно, Дубно хоорайларны, Сурмичи, Деражно суурларны фашист эжелекчилерден хосташкан.

Ынчан Дубно хоорайның бетинге, а Деражно суурнуң чанынга гвардейжи Үйнук-оол Донгакка бир берге таварылга болган. Взвод командири, лейтенант Монгуш Доржу тыылга чажыт медээ чедирерин аңаа дужааган. Үйнук-оол Донгак аңаала ажык шөлдеп союп чоруткаш, өөрүнге медээни дамчыдыпкаш, дедир ээп олурда, дайынның мүлемедунуң огу ооң чодаанын балыглапкан. Ооң соонда Үйнук-оол Донгак госпиталыга алаан үр чыткан болгаш эмчилериниң ачызында сегип үнген.

—Фронтуга Сүт-Хөлдеп силерниңбиле кады кимнар барганыл?—деп, ооң айтырдым.

Ол үр-даа бодаимайн, мынча дээн:

— Сүт-Хөлдеп алаан хөй кижи эки тура-биле фронтуже аттанган бис. Мээң фронтучу эки турачы эштерим: Сары

ЯНЗЫ-БУРУ МЕДЭЭЛЕР

МАЛЧЫН БУРУЗУНГЕ ЧЕДЕР

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыын, 1974 чылда чер болгаш мал ажылынын продуктуларын будурерин болгаш белеткээрин ковудедири дээш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында партия болгаш чазактың доктаалын районнуң малчын бүрүзүнге таныштырып, тайылбырлаар соруглганы СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунуң бюрозу шиитпирлээн. Ону амыдыралга бөттандырары-биле беш пропаганда бөлүүн тургускан. Оларны райкомнуң харысалгалыг ажылдакчылары удуртуп кылдыр томуйлаан.

Райкомнуң пропаганда бөлүктери ажыл-агыйларже чорупкан. Олар малчын бүрүзүнге баргаш, партияның Кыйгырыын, партия болгаш чазактың доктаалын таныштырары-биле чергелештир хойжу бригадалар төптеринде кыазыл-булуңнарны дерилеринге, социалистиг хүлээлгелерин, көргүзүг самбыраларын кылырынга боттуг дузаны чедирерлер. Ол ышкаш тыва дылда чаа үнген номнарны ажылышчилерге чедирип бээрлер.

Пропаганда бөлүүнүң кежигүнүери кодан бүрүзүнге баргаш, малчының амыдырал-чүр т т а л г а з ы, ажыл-ижин база мал кыштаглаашкынының байдалын сонуургап көрүп, практиктиг дузаны чедирерлер.

Ю. ЕГОШИН.

* * *

ДИРЕКТОРЛАР ӨӨРЕНИП ЭГЕЛЭЭН

Кызылдың башкылар биле бедидер институту республиканың школаларының удуртукчуларынга болгаш башкыларынга өөредилге-кижизидилге ажылын экижидеринге боттуг дузаны чедирери-биле семинарларны, курстарны организастап турар.

Физика болгаш математика эртемниг ортумак база есс чыл школаларының директорларының ай хуусаалыг курузу эгелээн. Инда 35 кижи каapa туттунган.

Улус өөредилгезиниң таалазы-биле марксизчи-ленинчи теориязы, СЭКП-ниң XXIV съездиниң чырыдышкын ажылдакчыларының мурнунда салган соругаларының дугайында болгаш өөредилге-кижизидилге айтырыгларын экижидип чорударынче угланган лекцияларны олар дыннаан база моон соңгаар-даа өөренир.

Куретүп дыннакчылары теоретиктиг билиглерин алгышаан, хүн бүрүнүң ажылынга херектиг практиктиг кичээлдерни эрттирер. Олар № 2, 7, 11, 15 школаларның база школа-интернаттың удуртукчулары-биле ужуражып, өөредилге-кижизидилге болгаш класстан дашкаар ажылдарны канчаар организастаанын таныжарлар. Найысылалдың мурнакчы школаларының арга-дүрзүлгээ директорларның чедишкинниг ажылдаарынга дузалаар.

А. ОЙДАП-ООЛ,
институттуң директору.

* * *

АГИТКУЛЬТБРИГАДА

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң төвүнде агиткультбригаданы организастаан. Оон составында лектор Юрий Монгуш, кижи эмчизи Ооржак Байлак, мал эмчизи Ховалыг Суван, баян талрыкчызы Кириял Монгуш кирип турар. Олар хойжу бригадалар төптеринге, малчыннарга чеде бергеш, көргүзер концерттер белеткеп алган.

Агитбригада совхозтуң Оргу-Шөлде бригадазының малчыннарның кезии эгелээн. СЭКП ТК-ниң партияга, совет улуска Кыйгырыын, 1974 чылда кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында партия болгаш чазактың доктаалын база делегей байдалының дугайын лектор ажыл-ишчилерге таймылбырлап турар. Кижи эмчизи малчыннарның кадыын шинчип, херектиг эмнерни берип, мал эмчизи хой болгаш чаш хураганнарның байдалын көрүп, чогуур дузаламчызын чедирип чоруур. Олар ам Шекпээрде, Чодураалыгда хойжу бригадаларның малчыннарынче чоруптарлар.

Малчыннар оргуузунга шак мындыг ажыл олардың чедишкинниг ажылдаарынга дузалаар турар.

М. СЕВЕН.

Малчынның харыысалгазының дугайын чугаалажыыл

ЧЕРЛЕ ЧӨПТҮГ

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң Шекпээрде хойжу бригадазының бригадирин, коммунист Ооржак Серенниң «Шын» солуунга парлаттынган «Түннелдер чүге ылгалдыгыл?» деп эгелиг чүүлүн номчуп көргеш, хойжу кижи болганымда, элээн хандыр боданып, бистиң «Октябрь 30 чылы» колхозта хой ажылының байдалын аналлатеп көөрүм ораладаттым. Эш О. Серенниң бижээни черле чөптүг-дүр. Аная каттышпас аргам чок. Чүге дээрге ниитиниң малының баш санын остүрери, продуктулуун бедидери, чаш төлүн меңди алыры ол малды ажаап-тежээп турар малчын кижиден кол хамаарыжыр болгай.

Малдың өлүп хораа, эвээш продуктулуг болуп турарында чамдык «чөптүг», азы тодаргайлаарга малчын кижиден хамаарышпайн баар чылдагааннар база бар болбайн аая. Чижээ, мал чемин элбээ-биле белеткеп алыры, чылыг кажаа-хорааны тударын, суг-биле үзүктел чок хандырарын, аарыглар-биле демисел дижик. Бо чүүлдерни малчын кижи чүге болдуунун күжүү-биле үе шиитпирлээр апаар. Мен бо чүүлүмге ол дугайын чугаалаар бодавайн-дыр мен. Мында О. Серенниң көдүрген чамдык айтырыгларынга доктаал көрейн.

Бистиң колхозувус 6 муң ажыг хойлуг. Ону ам кышкы үеде 14 коданда сайгара тургускан. Ажыл-агый арткен чылын мал чемин четчирибиле белеткеп ап шыдаваан. Ынчангаш кыштаглаашкын бисте бергедээшкининг болуп турар. Бо таварылгада малчын кижиден улуг күжениишкин, малдың кададын, аарыгл-ажаалдаашын биздилиг чорудары негеттинип турар. Ынаң берге: мал чеми чедишпес, хар улуг болза-даа, ылангыя хойжулар хоюн кыштан хүр ажыраар дээш кыдын ажылдан турарлар. Мында чаа бистиң хойжуларның хуралы болду. Эрткен чылда кылган ажылывыстың түннелин ол хуралга даргалар биске чугаалап бердилер. Эрткен шиитпирлиг үшкү чылда төрүүр 100 хойга онааштыр колхозта ниитиман-биле алган хураган планнаттынганындан авааш, хойнуң бап савының чаңдезин шоолут эвес, өлген болгаш читкеп малдың саны хой, күрүнеге 40 центнер дүктү чедир бербээн болдувус. Мээң бажым ниттинге мындыг бодалдар кирдиг хойнуң чаш төлү чүге эвээш алдынганыл? Өлүп хораан, читкеп мал чүге хөйүл? Ону болдурбайн баар арга чок турган бе?

Бо айтырыгларга харыысаалары-биле чамдык чижектерни киирип көрейн. Колхозтуң мурнакчы хойжузу Оюн Хуртуй-оол эрткен чылын 100 хойга онааштыр 91 хураган, хойдав-на 3,2 кг дүк, Яймаа Чигжит 85 хураган, 3,2 кг дүк, Кажын Бады-Хөө дунгуш тогудулардан 70 хураган, 3,2 кг дүк алгылаан. Өске хойжуларның түннели оон дыка куду болган. Чижээ Салчак Сумуяа 62 хураган алган.

Оюн Хуртуй-оолду болгаш Салчак Сумуяаны деннештиришкөрээзин. Оюн Хуртуй-оол кышкы үеде хоюн эртем чоруур өйүнде кажаадан ажыдып үндүргеш, немезде чемни бергеш, чылыг суг-биле суггаргаш, боду туда кадарын чоруптар. Одарын ол ыяк таарыштыр планнап алган. Хүн бүрүде кадарар чеми баштыг. Кажаазының ээзин наш ховгаш-ла үндүр эжин турар. Коданы арыг-силиг, бүгү чүве корум-чурумнуг. Хойга чемни тускай савааларга салып бээр. А хой оолдап турда, сакманщиктер бар-даа болаа, боду дүве бээнн удувас. Хамык ажылды аайлап, баштап турар. Ынчангаш оон түннели бедик болганы ол-дур. А Салчак Сумуяаның ажылдан турары ындыг эвес. Эртен хоюн мырыңай хүндүскүүн 11 шакта кажаадан үндүрер. Оон соонда чем каап берип турда-ла дүшүп эрте бээр. Орай-үнген хой тоттур оъттап четтикпейн чорда-ла кежээ дүжер. Эртен, кежээ чылыг суг бербес, ол суг чылыдарындан чалгаараар. «Харлыг кыжын хой суксаар боор бе» дээр. Хой ролдап турда, хойжу кижиге эң-не харыысалгалыг ол үеде, мырыңай тамчыктыы дам баар. «Сакманщиктер бар-ла болгай, олар хураганнарыны ажаап-тежээгей-де. Мээң херээм хой кадарары ол-ла» дээш, харын-даа чамдык хүннерде арагалап алган, бажыңында шөлээн олурар. А хойлары ийи хонукта одарже үнмейн баар таварылгалар турган. Мону кандыг ажыл дээрил? Бо даарге, даанган ажыл-херээ дээш харыысалгаанын медерел билбес, бодуңуң тамчыын харааp, думчуун бораланыр, чалгаашүшнеп чорук ышкажыл.

Шак мындыг хойжу кажаадаа эки түннел чедип ап шыдавас. Ынчангаш, хойжуның бодундан хөй чүве хамаарыжыр дээрзи тодаргайдыр. Бир эвес Салчак Сумуяа ышкаш, харыысалга чок ажылдаар болза, мал чемн чеже-даа элбек, кажаа-хораа кандыг-даа эки болза, эки түннел алдынмас. Бисте ындыг хойжулар чангыс ол эвес.

Колхозта хойнуң өлүп хораар, чидер чоруу база хөй. Эрткен 1973 чылда шиитпирбиле 800 баш улуг, биче хой каражага үнген. Оон иштинден кышкы үеде азырал багай болганы-биле 240 хой өлген, кадарчыларның ээ-харыысалга чогундан 386 хой читкен. Тус-тус хойжулардан Николай Санчыт-оол 47, Владимир Лопсан—50, Салчак Салбашкын — 120 хойну чидиргеп. Кадарчылыг хой черде канчап чиде бээр чүвел? деп, мен пат-ла кайгаар кижи-дир мен. Бо хойжулар хоюн кадарбайн, ээзи сүрүп каар-дыр. Ынчангаш хой «чидип» турар. Читкен, өлүп хораан хойнуң ортумак өртээн саналарга, 60 мун ажыг рубль болуп турар! Харыысалга чок кижилериниң багай ажылының уржуу-биле колхоз ол хире улуг когаралга таварышкан-дыр. Күрүнеге садар дүк планынга 4 тонна четпейн баргының чылдагааны база мында. Чүге дээрге хойну кыргыдгага киирериниң мурнунда 467 хой өлүп хораан ааы читкен. Ынчангаш ол хойларының дүгү алдынмаан.

Малчын кижиниң харыысалгазын бедидери кайы хире чугулал дээрзи үстүнде чугаалаттынган түүлден тодаргай ыпкажыл.

СЭКП ТК-ниң партияга, совет улуска Кыйгырыы, 1974 чылда чер болгаш мал ажылының продуктуларын будурерин база белеткээрин ковудедири дээш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-виң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦПСП-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ниң докладаалы бистерни улам-на хейаът киирген. Бистиң республикабыс ажылчы чоннары бо тодарадыкчы чылда чаа бедиткен хүлээлгени алган болгай. Инда ылангыя хойжуларның мурнунда улуг соругга салдынган. Хой, ишкүүнүң баш санын 10,2 хуу өстүрер, төрүүр 100 хой, ишкүдең 85 аңай, хураганны меңди доруктурар, садар хойнуң, ишкүүнүң дириг деңзиин 42 кг чедирер, хой бүрүзүнден 2,32 кг дүктү кыргып, күрүнеге 3000 тонна дүктү садар. Сөглээн сөске ээ болур төлээде, улам-на күжениишкининг ажылдаары, бот-харысалганы бедидери эргежок чугула. Чогум-на ынчангаш, малчының харысалгазын бедидер дугайында айтырыг чогуур өйүнде тургустунуп турар-дыр.

Д. ДОНДУП,
хойжу.

Каа-Хем район.

ШИИТПИРЛИГ ДЕМИСЕЖИР

1974 чылдың январь 18-те үнген № 15 «Шын» солунда «Алдан-Маадыр» совхозтуң Шекпээрде хойжу бригадазының бригадири О. Серенниң малчының харысалгазының дугайында бижээн чүүлү коңчуг чугула айтырыгны көдүрген-дир. Бисте бодунуң кылып турар ажылының саулуг усгарганы болу берген кижилер бар. Олар бистиң ниити чедишкинивисти ковудедип, быжыглап турарлар.

Ындыг болза-даа ажылга ээ харыысалга чок чоруу-биле бистиң бүрүнгээр хөгжүлдевиске шаптык кадып турар кижилер база бар.

Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтан каш чижектен көргүзейн. Ирт кадарчызы М. Комбуй-оол эрткен чылдың ноябрь айда 33 баш иртти ис чок «чидиргең», хойжу Х. Чүрек-оолдуң 16 баш хою дудап турары илереэн. Чыгтычылар Деспиа-оол биле Очур-оол 9 баш малды «соорга алысхаң». Кызыл-Хавак ферманың кадарчызы С. Эртине 3 инекти «сорлатнап» бооп турар. Хойжу О. Чимит-Доржу кадарын чоруур хоюнуң чамдыкызын черге үзүп каапкан. Оларны үш хоңганда, үш кезек черден тыпкан. Бир хой черге хураганнаан, ону чаазы кускуннар дойлап каан. Кадарчы М. Канчыыр-оолдуң дузалакчызы Л. Сат кадарын чоруун хоюнуң чамдыкызын черге үзүп каапкан. Кежээ кодан хойну санаарга, 60 хой чок болган. Олар өске хойжуның малынга катчы берген чораан.

«Тывага хой ажылын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин бистиң малчыннарывыс ниити-биле үлээп алган, ону күүседип эгелээн болгай. Малчыннарның ниити көдүрлүүшкүнүвүт шаптык боюп турар ээ-харыысалга чок чорук-биле шиитпирлиг демисежирин эргежок чугула хемчегленнің бирээзи болур.

М. МАЖАА,
«Шынның» кодээ бижиккизи.

АНЫЯК МУРНАКЧЫЛАР

Кызылдың «Детский мир» магазынының коллективи эрткен чылда бараан саарылгазының планын 102 хуу күүсеткен. Инда ажылдан турар аныяктар бригадалары беш чылдың шиитпирлиг чылында шудургу ажылдаан, план күүседезинге улуг үүлүн киирген. Эрткен чылда болган бо чылдың январының бирги чартында садыгжылар Наталья Барыбина, Тамара Калзан, Галина Исмаева, Лилия Хайдып олар саарылга планнарын күүседир талаам-биле бедик көргүзүлерни чедип алган.

Солагай талакы чуруктa Наталья БАРЫБИНА — комсомолчу мурнакчы садыгжы. Ол бичии оолдар хевин садар салбырда ажылдап, ай санында планын ажыр күүседип келген. Ол садыгның культуразын бедидеринче кичээнгейин салбышаап, садыл алыкчыларның чагыгларын дыңнангыр күүседип, хойниитинин ажылдарынга база идепкейлиг киржип турар. Ол бедиткен хүлээлгени ап, өөрүн шалынчы ажылдаарынче кыйгырган. Садыгжылар январьда 195 мун рубльдин бараанын саарар планын 101,1 хуу күүсеткен.

Оң талакы чуруктa — Каа-Хемниң «Совет Тывасовхозунда мурнакчы тракторист Ошкулуг ӨЛЧЕЙ-ООЛ. Ажыл-агыйның шөлдеринге бедик дүжүттү өстүрериңге күш-ажылчы үүлүн киирип, төлептиг ажылдан турар бо комсомолчу механизатор беш чылдың шиитпирлиг чылында «Хүндүлеллиг деңзээ» орден-биле шаңнаткан. Тараажы оол ам малчыннарга дузалажып, кыштагларже мал чемин сөөртүп турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ОЛАР СӨЗҮН ЭЭЛЭЭР

Улуг-Хем ыяш ажыл-агый үлетүрүүнүң ажылдакчылары эрткен шиитпирлиг чылды чедишкининг доскан. Дөрткү кварталдың түннелин ёзугаар СЭКП Кызыл хоорказынуң, хооркүүскомнуң шилчиир Кызыл тугунуң эдилекчизи болган. Бо тодарадыкчы чылда олар үлетпүр, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжына киржип, боттарына бедиткен социалистиг хүлээлгени алганнар. Советтиг Тываның 30 чыл болур оонга үткүштүр коллектив чылдың он айларының продукция сайгарар планныг онаалдазын октябрь 10-га чедир күүседирип, чыл төнүүзүре чедир планнан ажыр 100 мун рубльдиң продукциязын сайгарарын хүлээвип турар.

Бараанныг продукция будурериниң планын коллективтиг кежигүннери оон-даа эрте, бо чылдың октябрь 1-де доозуп, чыл төнүүзүре чедир 190 мун рубльдин бараанныг продукциязын бээр. Чыл түннелинде күш-ажылдың будурукчүдүүн планда көрдүгенинге бодаарга, 2 хуу бедидер деп сорулганы салганы ол бүгү чедишкининн чедип алырынга улуг рольду ойнаар.

Ыяш ажыл-агый будурулгезиниң ажылдакчылары беш чылдың дөрт чылының планныг онаалдазын 3 чыл он айларда доозуп, тодарадыкчы чылдың төнүүзүге чедир планнан ажыр 500 кубометр дилиг материалдарын, 5000 кубометр тудуг ишжын бээрин хүлээлгеде айытнан. Ыяш сөөртүр автопарктың белениниң коэффициентизин 0,7 чедирер, 630 мун рубльдиң капитал салыышкынын декабрь 1-ге чедир шиитпирлээдип алыр, боттарының күжүбиле 200 дорбелчин метр чурттазга шөлүн тудар, 100 дорбелчин метр чурттазга шөлүүнүң капитал сентелгезин кылыр.

Ол ышкаш бо будурулгениң ажыл-ишчилери бажың иштинде дериг-кереселиниң чаа хевирлерин шиитпирлээдип алырын хүлээлгезинде айтып турар. Бо чылдың бирги кварталында мебель цехиге ыяштың дериглеринең чаа, экижиктеп хевирлерни будурүп үндүрериниче шилчип киирер.

СЭКП ТК-ның Кыйгырыында авыткаңы ышкаш будурулгениң иштики курлавырларын долу ажыглаарынче, кыстан продукциянын шынарын экижидеринче социалистиг чарышта кичээнгей салып турар. Ол соруга-биле бо чылын 15 муң киловатт-шак электроэнергияны, 10 тонна кывар-чаар материалдарны камнап алыры көрдүгген. Продукциянын шынарын экижидеринге он чаа дериглн будурулгеге шиитпирлээдип алыры, 7 мун рубльдиң каминалгалын берип болур 25 чаартычы-санаалы киирерге ышкаш аргадарны ажыглаарга база көрдүүнү турар.

Кызыл туктуг бо будурулге коллективи тодарадыкчы чылдың бирги кварталында шудургу ажылдап, эрткен чылдың дөрткү кварталының түннелинде социалистиг чарышка чедип алган чедишкининерин быжыглаар, боттарына алган социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседир дээш түткүүдүт ажылдап турар.

О. НАМЧЫЛАК.

ДЕЛЕГЕЙ БӨ ХУННЕРДЕ

ССРЭ-КУБА: найырал, бүзүрежилге, билчиишкин

СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Кубада аян-чоруун делегейниң улустары улуг сонуургал-биле хайгаарап турар. Даштыкы чурттарның информация органнары Гаванага болган куба-совет найырал митингизинге Фидель Кастропуң болгаш Л. И. Брежневтиң чугааларының дугайында түүлдерин болгаш тайылбырларны парлап турар. Даштыкы солуннар Совет Эвилели-биле Кубаның аразында харылзаа чалбыыштыг найыралга, ханы бүзүрелге болгаш бот-боттарынга идегелге үндезилеттингенин демдеглээш, Л. И. Брежневтиң бо аян-чоруу ол харылзааны улам калбартыры-биле чергелештир бүгү делегейге тайбынны бижыглаарынга база улуг ужур-дузалыг болуруун айтып турар.

БУДАПЕШТ. СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Кубада аян-чоруунче венгр солуннар улуг кичээнгейни салып турар. Бүгү солуннар куба-совет найыралдың митингизинiң дугайында материалдарны болгаш эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Фидель Кастропуң аңаа чугааларын бирги арынарынга парлап үндүргеп.

ПРАГА. Кубаның найысылалынга болган митингиге СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын делегейде калбаа-биле үнелеп көрүп турары-биле адырга, ооң ол чугаазы ийи таланың харылзаалары-дан-даа артык ужур-дузалыг боюп турар деп «Руде право» солун бижээн. Эрткен чылдарда делегей амыдыралынга эки болуушкуннар хөй болган деп, солун демдеглээн. Гаванага болган улуг митингиге Леонид Ильич Брежнев дүшкүүрдүг чорук моон-даа соңгаар улам чавырлыр апаарын чугаалаан.

ВАРШАВА. Төп солуннар «Делегейниң социалистиг системазының күүжү улам-на озуп турар», «Социалистиг система тайбыңның салым-чолунга улам-на улуг салдарын чедирип турар апаргап» — деп, улуг-улуг үжүктер-биле өөрөн эгелерлиг түүлдерни, Гаванага болган митингиге Л. И. Брежневтиң болгаш Ф. Кастронуң чугааларының тодаргай допчулалдарын парлаан.

Леонид Ильич Брежнев тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказынга шынчы чорукту база катап бадыткаан деп «Трибуна люду» солун бижээн. Совет-америк харылзааларның чогумчалыг боюп, экижип эгелээни бүгүнитиниң тайбың чоруурга ажыктыг деп од айыткан.

БЕРЛИН. «Кубаның найысылалынга бир миллион ажыг кижиниң киришкен улуг митингизи куба-совет найыралдың ондур-улуг көргүзүү болган. Кубаның төөгүзүнде кажан-даа боюп көрбээн ол улуг митингиге СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле Кубаның Компартиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Ф. Кастро ийи партияның, улустарның болгаш күрүнелериниң аразында бүзүлбас ажылелди база катап бадыткааннар. Л. И. Брежнев Кубаның улуг чедишкиннерин, социализмниң акыдууна чурттары-биле ооң бүгү талалыг харылзаазын демдеглээш — деп, «Нойес дойчланд» солун бижээн.

УЛАН-БАТОР. Куба-совет найыралдың митингизи маркснам-ленининизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринге ышнчы чоруктуң күүлүг көргүзүү болбушаан, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын, Советтер чуртун Хостаалга ортулуунуң ажылчы чоннарының улуу-биле үндүлеп турарының бадыткалы болган деп моол телевиденнеенің тайылбырлакчызы телейденнеге Л. И. Брежневтиң аян-чоруунуң дугайында чүве чугаалаан, онзалап демдеглээн.

СОФИЯ. Куба-совет найырал митингизиниң дугайында медээ океаннарны болгаш диптерни дамчыштыр дораанна делегейге чаңгыланып, дыңналган деп «Земеделско знаме» солун бижээн. Социалистиг ийи чуруттуң аразында ак сеткилдиг чаагай харылзааларының кайы хире ханы болгаш калбак боюп турарын улустарга ол митинг көргүскен. Латин Американың хөй миллион улустары Леонид Ильич Брежневтиң Кубага аян-чоруу төөгүлүг болуушкун болбушаан, оларның хостаалгаже, экономика болгаш политика талазы-биле хамаарышпас чорукче чүткүлүн улам сорук киирип турарын ол болгар солун айыткан.

КАРАКАС. Венесуэланың Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политбюрозунуң кежигүнү Гильермо Гарсиа Поисе Кубада СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң аян-чоруу бүгү Латин Америкага онза чугула болуушкун-дур деп чугаалаан. Хамаарышпас чорук, экономика талазы-биле хөгжүлде, социал деңшилге болгаш тайбың дээш латинамерик улустуң демиселин, а ол ышкаш ССРЭ биле Латинамериканың аразына найыралдыг харылзааларны СЭКП болгаш Совет Эвилели кайы хире улут ужур-дузалыг деп көрүп турарын ооң аян-чоруу көргүзүп турар.

МЕХИКО. СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Кубада аян-чоруунуң дугайын «Насьональ», «Диа», «Эксельсиор» болгаш өске-даа солуннар улуг үжүктер-биле өөрөн эгелерлиг тодаргай репортажтарны үргүлчү парлап үндүрүп турар. Гаванага болган улуг митингиниң дугайында түүлдерни солуннарның бирги арыннарынга бижээн.

Революстуг ажыдакчылар Эмилиано Сапата, Аугусто Сандино, Гө Гевара, Камило Сьенфуэс, Сальвадор Альенде оларның алдарлыг аттарын СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретарының адааны бүгү латин-америк патриоттарның чоргааралын болдурган деп солуннар демдеглеп турар.

БРАЗИЛИЯ. Л. И. Брежнев Кубага баарга, аңаа оон мурнунда аян-чорук кылган даштыкы күүне ажылдакчыларындан-даа артык кылдыр, эң-не улуг байырлал, ханы хүндүткел-биле уткуп-хүлээп алган деп «Жорнал ду Бразил» солун бижээн. Куба биле Совет Эвилелиниң аразында харылзаа ёзулуг шынчы найыралга үндезилеттинген болгаш Л. И. Брежневтиң аңаа барганы оңу улам бижыглаарынга идиг болур деп ол-ла солун демдеглээн.

ВАШИНГТОН. Американың Каттыштыкан Штаттарында СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Кубада аян-чоруун улуг кичээнгей-биле хайгаарап турар. Солуннар болгаш телевидение совет аалчы Гаванага баарга, эң-не улуг оорушкү-биле, хүндүлеп уткуп-хүлээп алганын демдеглеп турар.

Бедик деңнелге совет-америк чугаалажыышкыннар болза, ядролут дайынны болдурбас дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразында дугуржулга, Вьетнамга дайынны соксадыр дугайында, Чоокку Чөөн чүкте аткылажыышкынны соксадыр дугайында дугуржулгалар болгаш Чоокку Чөөн чүк айтырыын тайбың арга-биле шиитпирлээр дугайында чугаалажыышкыннар ажыктыг болган. (СЭТА).

Совет төлээлер Ливанда

БЕЙРУТ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Соведиинин Президиумунуң Даргазының оралакчызы А. П. Вадерго баштаткан ССРЭ-нин Дээди Соведиинiң төлээлери Ливан Республиканың парламентизиниң чалаанын ёзугаар ол чуртта чедө берген болгаш Сайда база Тир хоорайларга барып чорааннар. Совет аалчылар Мурнуу Ливанның губернатору-биле ужурашкан, төөгүнүң тураскаалдарын көрген.

Бейрутка Ливан-совет найырал шиитпирлиг олар ливан хөй-ниитиниң төлээленчилери-биле ужурашкан.

Элчиннер солчур

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол Арат Республиканың болгаш Германиянның Федеративтиг Республиказының бүрүн эргелиг кылдыр төлээлеттирген кижилериниң Лондонга чугаалажыышкынларының түннелинде КНО-нуң Уставынга болгаш Принциптеринге үндезилеэш, элчин деңнели-биле дипломаттыг харылзааларны МАР биле ГФР-ниң аразынга тургузар деп шиитпирлээнин ында тускай чарлаан.

ГФР—МАР-ның дипломаттыг харылзаа тудуп турары 64 дугаар чурт болган.

Чили демократтар-биле эп-сеткил каттыштырылгазы

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Барыын Европаның капиталистиг чурттарының коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязының киржикчилери кадыг-дошкун, берге үеде диктатурага удур демисежип турар улусчу чаңгыс эптиг партиялары-биле, Чилиниң демократтыг бүгү-де күштери-биле эп-сеткилдиг идепкейлиг каттыштырылгазын илереткеннер.

Конференциязың киржикчилери Сантьягога фашистиг идегеттериниң шериг эргилдезин шиитпирлии-биле буруу шапкаңнар.

Шериг эрге-чагыргазы Чилиде дерлии корум-чурумун тургузуп, политиктиг база профсоюзтарның бүгү эрге-пелээнин уштыаан, муң-муң демократтарны шаажылаан деп конференциязың түлээп алган медеглелинде чугаалаан турар.

Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корвалапны болгаш бүгү коммунистерни, социалистерни, демократтарны шериг хунтазының шаажылаарындан хостаары дээш шимчээшкинниң улам калбартырынче Барыын Европаның ажылчы чоннарын, демократтарны болгаш антифашистерни конференциязың киржикчилерни кыңгырганнар.

Чили улус боттарының хүрееленип улам сырый каттыштырган, демократияның болгаш хостаганың тивилерни чедип алыр бүдүрелни конференциязың киржикчилерни илереткеннер.

Туранның № 2 школазының ажыл-амыдыралындан

ДЕМНИГ ИШТИҢ АЧЫЗЫНДА

Бистиң школаның башкылар коллективи, бүгү совет башкылар-биле бир домей, улус өөредилгезиниң талазыбиле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң школа талазы-биле доктаалдарын амыдырапка боттандырарынче бар арга-мергежилин, күжүн моөлеп турар.

Партия болгаш Совет чазак бистерге келир үениң салгакчыларын кижизидерин бүзүрээн. Ынчангаш башкы бүрүзүнүң харысаалгазы улуг. Оон сорулгазы — аныяк салгалды коммунистиг идеяларга кижизидери, эртем-билигниң үндезиннери-биле чеп-сеглээри бүгү. талазы-биле сайгыраачай совет хамаатылар болган турарын чедип алыры болур.

Ук сорулганы күүседир дээш Туранның № 2 школа коллективи соолгу чылдарда багай эвес түңнелдерлиг ажылдап келген. Школада өөредилге - кижизидилгелиг ажыл башкылар коллективиниң быжыг планыралдыындан, тус-тус башкыларның билиг-мергежилинден, бот-идепкейиннен хамаарыжыр үүре болганда школа дирекциязы, партия, профбилел организациялары ол ажылдарже доктаамал кичээнгейни салып турар.

«Башкы чүгле өөренип тура, башкы боон артар», «В. И. Ленинниң амыдырал чүртталгазывыг чижээге өөреникчилерни кижизидери» деп айтырыгларны партия хуралдарынга тургузуп, школада өөредилге кижизидилгелиг ажылды од айтырыглар-биле холбап турарывыс улуг идиглиг. Коммунист башкылар М. Хелин-оол, Т. Сидоренко, Д. Араптан, А. Маады олар школаның пионер, комсомол организацияларының ажылынга дөштүг дузаны чедирип турар.

Башкыларның билиг-мергежилин бедидериве методиктиг каттыжышкынар кол черни эдеп турар. Бот-өөредилгениң планнарының күүселдезин, көргүзүлүг болгап ажык кичээлдер эрттирерин тус-тус эртемнериниң методиктиг каттыжышкынары харыпаан турар. Биргн чартык чылда өөредиглиг болгап көргүзүлүг эдээн кап кичээлдер арткан. Чижээлээрге, 3-кү классха З. Дондуптүң бойдус эртеминге эрттирген кичээли солун болган. Анаа «Чер борбак» деп теманы тайылбырлаарда башкы техниктиг херекселдерни ажыглап, совет космонавтыларның черни долгандыр ужудуушкынарының дутаанында кинону, оларның Черни тыттырган туруктарын көргүскен, оон түңнелинде черниң хевири кандыгыл деп айтырыпта өөреникчилер боттары долу харыларны берген.

Математиканы чаа программаларның негелделериге дүүштүр башкыларының арга-дружулгазын солуннан кичээлдерни үстүкү классчарга Д. Араптан, эрге классчарга А. Седип олар эрттиргеп. Биология-химия башкыларының каттыжышкынары ол эртемнерни амыдырал-биле, көдөө ажыл-агый бүдүрүлгезин-биле холбаларынче кичээнгей салып, практиктиг кичээлдерге башкылар дуржугза солуннан.

Класс башкылары солун утка-шыпарлыг класс шактарын, тус-тус эртемнерге класстан дашкаар кежээлерни, бөлүмнерни школаның иштин планын ёзугаар эрттирип турар. Уран чүүл көрүлдезинге белеткенип, концерттиг үйүүшкүннерни организастаап. Чоокку үеде Туранның сүт-бараан фермазынга, Биледиге, Аржаанга концерттиг чедерип планнаан бис. Ялзы-бүрү мергежилдин кижизилер-биле «Мээң мергежилим» деп үжуражылга, «Чөрни каас-шынык кылып ап болур», «Совет Тывам» дээш ышкаш кежээлер солун эрткен. «Эрес-маадырлыг чорук кажан-даа бар» деп пионержи чыып уругларның сагыжынга үр-ле арткан.

КОМСОМОЛЧУЛАР— УЛУГ КҮШ

Школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылды экижилерине комсомол организациязы кол черни эдеп турар. Бо өөредилге чылында комсомол организациязының Бүгү-эвилелдиң комсомол организациязынга лениичи деп атты тывысканының 50 чыл ооңга тураскаадын чорудуп турар. 1973 чылдың декабрьда комсомол хуралынга ол юбилейни телептиг үткүүрүнга хамаарышкан хемчегларниң планыя турсаун, школада тускай бүдүүлдерин кылган болган комсомол бөлүктериниң алган хүлээлгелерин ында көргүскен бис.

Амгы үеде комсомолчулар «Төскү бепи чылдың тодарадыкчы чылында улуг ажылагыйынга мээң үлүүм» деп хуралга белеткенип, бүдүрүлге бригадаларынга, часкы, чайгы практиканы ажыктыг эрттирерни планнап эгелей берген. Комсомол организациязының ажылының дээштин комсомол комитединиң кежигүннериниң идепкейиннен хамаарыжыр. Ынчангаш башкыларның партия болган комсомол организациязы өөреникчилерниң комсомол комитединиң ажылын доктаамал кичээнгейге ап, удуртуп турар.

Комсомол комитеди —өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың дайынчы штавы апартан. «Комсомолчу прожектор» школада чамдык четнестерни чандыр көрбейн, оны ой-шаанда илередип турар.

ПИОНЕРЛЕР, ЭР-ХЕЙЛЕР!

Школаның Олег Кошевой аттыг пионер дружиназында 145 пионер бар. Дружина чөвүлелинде эң идепкейлиг пионерлерни сонгаан. Отряд бүрүзү «Кезээде белен» деп маршруттуң бүгү негелдерине дүүштүр эки ажылдап турар. Пионер ажылының төвү, оон штавы пионер өрээл болганда, оны онза көрүштүг дээн.

Бистиң дружина пионер өрээлдериниң көрүлдезинге бирги черни ап, ВЛКСМ ТК-ның мактал бижиг-биле тацпаткан. Өөредилге чылының эгезинде «Истеңги» деп клубту тургузуп, оон штавынга кылып чорудар ажылдарны тодарадып, отряд бүрүзүнге даалгаларны берген. Бо чылын школаның 40 чыл болган оюн демдеглээр чүве болганда клубтуң ажылын школа тоогузун тургузарынче утландырган. Чижээлээрге, 7 «б» класстың пионерлери «Школада пионер организапизының тоогузу», 6 «б» класстың пионерлери «Бистиң школаның дюзокчулары — күш-ажыдың мурнакчызары» деп темаларга даалгаларны алган, ажылдап турар.

Интернационалчы кижизидилге ажылын чорудар чер «Найырал» деп клуб апарган. Ону даштыкы дыл башкыны Л. А. Эртине удуртуп турар. Октябрьтар аразынга солун ажылдарны пионерлер чорудуп келген. «Бичиилерге» деп театр, «Сонуургактар» деп клуб сескн классчыларның удуртулгазы-биле ажылдап турар. «Кызыл сылдыс» деп байырлыг кежээни чеди классчылар солун болган эки белеткелдиг эрттирген. Пионерлер эге класс өөреникчилериге В. И. Ленинниң чаш чораанының дугайында номчулганы кылып, В. И. Ленин дугайында номнар чыындызын белекке берген. Өөредилге чылының эгезинден «Мени комсомолга хүлээп алыңар» деп клуб ажылдап турар.

Неделя санында дружина чөвүлелиниң хуралынга социалистиг чарыштыр түңнелип үндүрүп, эң эки болган отряды дружина тугунуң чанынга чурукка тыртпарары чаңчыл болган. Отряд, звено даргаларының, вожатыйларның өөредилгези, доктаамал чорун, кылыр ажылдарның угланышкынын тодарадып берип турар.

ИНТЕРНАТ — ИЙИГИ БАЖЫҢ

Ыракта малчыннарның, од ышкаш районнуң суурларының ага эге болгаш сес чыл школаларын дооскан 160 ажыг уругларны интернатка хүлээп ап турар бис. Интернатка моөң мурнунда чурттавайн турганнарны сагылга-чурумга чаңчыктырып, коллективтиг ымдыралынга хаара тударынгча. Ынчангаш бичиилер биле үстүкү классчарның өөреникчилерни холуштур чурттадып, өрээлдериниң чурумун тударынга, өөредилгээ дузалажылганы организастаазы чаңчыл болган. Интернатта уругларны, чаңгыс огбуленип уругларын дег, эпчайырадыг, бот-боттарынга дузалажыр, культурлуг, чараш чаңчылдарга чаңчыктырып турар бис.

Өөредиятге чылының эгезинде чурттакчыларның киитн хуралынга интернат чөвүлелин сонгуур. Интернат чөвүлелин өөредилге, культура-массалыг, санитар-гигиена, спортчу болгаш ажыл-агый секторларынга ажылын хуваажып ап турар. Интернат чөвүлелиниң ажылын интернат эргелекчизи болгаш кижизидикчи башкылар углап-баштап турар. Өөредилге сектору школаларының өөредилгезин хайгаарап, «Эки өөредилгелиг өрээл дээш» деп конкурсту чорудуп, өөредилгениң экранын, шоодутлуг хана солуннарын үндүрүп турар. «Эң арыг-силиг өрээл дээш» деп чарышты санитар-гигиена сектору 10 хонуктап түңнеп турар.

Эртенги физзарядканы, ялзы-бүрү солун спортчу оюнпарны, маргылдааларны арттирерин спорт сектору харыылаар. Волейбол, баскетбол секцияларына кичээлдерни, шыдыраага, шашкиге маргылдааларны, хостуг шактарда хаактыг селүүстээшкинзерни ол сектор организастаап келген.

Культура-массалыг ажылдар сектору өөреникчилерниң дыштанылгазын, хостуг үеэнь чөп организастаап турар. Бирги чартык чылда «Хөйшиити черлерниге бодуп капчаар ап чоруурул», «Бойдусту камгалаш» болгаш пазыхар болүктериниң эйы-биле ялзы-бүрү темаларга осконда беседалар, лекцияларны чоруткан. Өрээлдер айы-биле ураң чүүл көрүлдезин, уругларның төрүттүнген хүнүн демдеглээрн, диафильмнер көрүлдезин, дыштанылга кежээдерни доктаамал болуп турар.

Өөредилге-кижизидилгелиг ажылды уругларның коллективиниге, оон чаңчылдарынга, ажыл-херектериге даянып чорутканының түңнелинде интернатта багай өөренир, чурум үрээр чоруктар барык чок болган.

ШКОЛА, АДА-ИЕ, ХӨЙ-НИИТИ

Школада ада-ие комитеди база чыл бүрүде багай, эвес ажылдап турар. Ада-ие комитединиң ажылының онзагай чүүлү: оон ажылы чүгле Турапда эвес, а өөреникчилер кайыын келген болдур ында база чорун турары. Биледиге, Хүттө болгаш оске-даа суурларда, фермаларда школага болгаш өг-бүлеге дузалаарының болүктери тургустунган. Олар хамаарышкан девискээрлерде ада-иелер-биле школаның харылээзин быжыг тудуп, уругларның өөредилгезин дыңнадыы турар.

Чыл бүрүде ада-иелер школа септелгезинге, одаар чүүл белеткээринге киржип келген.

«Кызыл тараачын» совхозбиле керээ баатаар бүдүрүлге бригадавыс оон шолдеринге чедиишкинниг ажылдап турган. СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин чугулаап көргеш, хой ажылынга бүдүрүлге бригадазын база тургузар деп шиитпирлээн бис. 9—10 классчарда бүдүрүлге өөредилгезинде хой болгаш мал ажылының үндезинниерин өөренирин киирген. Бо чылдың 3-кү удуюнуд төнчүзүүдеп 9-ку классчылар хой бригадаларынга бир ай хуусаалыг практиканы эрттирер.

«Кызыл тараачын» совхозчыл бүрүде школага ажыглайтыкы деткимчелин көргүзүүн, өөреникчилерниң дыштанылгазын, туризчи экскурсиларны организастаарынга материалдыг дузаламчыны чедирип келген. Бистиң школаның өөреникчилеринден Шушенскоеже болгаш Хову-Аксыныче 40-40 кижи чыл бүрүде экскурсиялап турар. Өөреникчилер чодирер автобусту совхоз хандырып, чурттуң улуг коорайларынче экскурсиялаар өөреникчилерге путёвкаларны садып бөрүп турар. Бо чылын 25 өөреникчиниң Волгоградче, Ленинград болгаш Москвакче 20-20 өөреникчиниң туризчи аяң-чорукче чорударын планнаан.

Школаның дирекциязының, партия организациязының удуртулгазы-биле башкылар коллективиниң бир демнеп, өөредилге-кижизидилгелиг ажылды экижидеринче углаган тодаргай сорулгалыг темчеглери көскү түңнелдерге чедиргеп. Школа 1973—74 өөредилге чылының бирги чартының 98,3 хуу түңнелдиг азы 350 өөреникчиден чүгле 6 кижи багай демдектиг доосхан. Ам бистиң коллективтиң мурнунда сорулга: од 6 өөреникчиниң чедир өөренмейн бергаи чылдагаанын тодараткаш, олар-биле тускай ажыды организастап, өөредилге чылының төнчүзүнде шупту өөреникчилер даразында классче шилчээн турарын чедип алыры. Өөредилгенин шынарын бедидип, «4», «5» демдектерге өөренип турарларның санын ковүдедиринче углаган ажылды база чорудар бис. Ол болза беш чылдың тодарадыкчы чылынга үлүүвүс, СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кынгырынга харыывыс болур.

Д. ХОВАЛЫГ,
Туранның № 2 ортумак школазының өөредилге эргелекчиниң.
Е. ГЛУХОВА,
классчан дашкаар ажылдар организакчызы.

АВА ДЕП АТКА ТӨЛЕПТИГ БОЛУР

Милицияның уруглар өрээлдиге ялзы-бүрү чылдагааннар-биле кээп турар уругларны кижи көргеш, бодунуу буруулуг чүве дег санай бээр сен. Чоокта чаа Бии-Хем районче командировкалап чораан таварышкавыс бир фактының дугайын чугаалаксаан ийик мен.

Милицияның уруглар өрээлиге 1962 чылда төрүттүнген Багай-оол Васядан билдиринишкин келген. Бичии оолдуң ора-сомалап бижээн чагаазында кижиниң сеткил-сагыжы доюддуруп келир сестерни кайызын ол дээр. Инспектор Л. В. Сандинадан бичии оол дуза дилеп турар.

Херектиң ужуру ыыдыг. Васяның иези Дина Николаевна Багай-оол дээрэи арагаже хандыкпаан. Чаңгыс черге доктаамал чурттавас, ажылга база доктаамал ызырыпмас. Оон хары үжен чаа-ла ажа дүжүп чоруур. Ермаковск районнуң Усинскиден доктаамал арагалап тургапы дээш ескизер көжүткен. Ол амгы үеде Бии-Хем районнуң «Саян» совхозта келген.

Төрээн оглу безин оон-биле кады чурттаар хоюу чок болу бергенин бодап көөрге, аванның ат-алдары, арын-нүүрү ышкындырган деп чүве илеп-дир. Оон оглу харын-даа соңгу адазы Илья Юсуповту ачам дээр апаргап. Ол бүгүнүң чылдагаанны чүдел?

Дина Багай-оол баштайгы ашаа Николай Багай-оол пияттирип чоруур араазында Юсупов дээрэп-биле чурттай бергеп. Дина Багай-оол түр када одакчылап ажылдап тургаш, оон соонда база каа-даа ажылдавайн барган.

Николай Багай-оол «Саян» совхозка чедип кээрэ билек деңгн арагачы не оон-биле база катап «чурттаварын» бодай бергеп. Багай-оол бодуажы-төлүүге каржы, оларга хол чедип эттей бээрп безин хаая эвес. Моон уржуундан Вася соңгу адазы Юсуповтуунче чоруй баргап чылдагаапы ол. Оолдуң өөредилге номпары, документилэри аванынга артып калган, Вася оларын алыры-биле «Саян» совхозка чедип келгеп үезинде бис таварышкап бодувус. Оол бажыңче киреринден безин коргуп турган. Ынчангаш аванын-биле кудумчуга ужураажыр бооп дугуржуп алган. Дина оглу-биле ужураажып турда, оларны уруглар өрээлинче чалап чугаалашкан бис. Дина Багай-оол оглубиле кады чурттаарын, ону агидерин бистеп дилеп турган.

Бо үүлдүң эгезинде-де айыткан болгай бис. Оглу Вася Багай-ооллардың ог-бүлезиниге чурттаарыпдан хоюу калган. Соңгу адазы Юсупов оолду көргел-биле корүп, хире-чергээ-биле дузалап, өрү тыртып чоруур.

Бичии оолдуң сеткил-сагыжыпга эң-не чоок кижилериниге хөөн чок чоруу канчап тыптып келгеп деп? Кээргээр сеткил чок, не хүлээлгезин мырыңай утпап аванын үүлгедиглериниң уржуундан шак мындыг байдал тургустунуп келгеп. Арагага хандыкпаан, ажыл кылбастаан, бир суурлап оске суурже «кожуп» чорун турар мораль талазы-биле будалчок не ажы-төлүүге кайдыг үзегер болуруу? «Кижи болуру чажындан» дижир болгай бис.

Васяның Наташа деп дуңмазы база бар. Оон өөредилгеан кошкак. Ог-бүледе бичиидээ таарымчалыг байдалдың чогуудан уругларның кичээлдээр аргазы чок. Доктаамал арагалаапкының түңнелинде уруглар чамдыкта аъш-чем безин орта шиңгейл баргыларын карак-биле көрүп, кулак-биле дыңнадывыс.

Милицияның уруглар өрээлинден Вася авазы-биле кады чоруткан. Аназы Николай Багай-оол-биле чурттакас деп шиитпирлеп алган. Ам базала оглу, кызы-биле кады оске черже чоруурлары ол. Болап-даа көрүнерем: чаңгыс чыл дургузында безин 3—4 школа солуп деп чүве уруглarга кайы хире бергеп?

Баштайгы ужураажылга соонда «Саян» совхозка база катап чорван бис. Дина Багай-оол, уругзары болгаш Юсупов-биле кады артканын кордувус. Вася бодунуң күзелиңге четкеп ол-дур. Уругларның неде Дина Александровнаның сёлуг не деп атты ажыл-херек-биле чаалап ап бадыткаарындан ам бүгү чүве хамаарыжыр.

М. КУЗЬМИНА,
милицияның төп уруглар өрээлиниң улуг инспектору.

„Херел“ – малчыннарда

Бай-Тал суурда көдөө Культура бажыңының «Херел» деп агиткультбригадазы эрткен чылын тургустунган. Ол үе-үеним аайы-биле районнуң ажыл-амыдыралы-биле холбашкан солун темалыг концерттерни белеткээш, чүгле «Бай-Тал» совхозтуң девискээринге эвес, харын районнуң өске-даа ажыл-агыйларының төптеринге, фермаларга, бригадаларга үндүрүүлээн. Олар Кызыл-Даг, Шуй суурларга эрткен чылдың төнчүзүнде лекция, концерттиг аалдап чоралинар.

Амгы үеде «Бай-Тал» совхозтуң девискээринде хой оолдаашкыны түлүктээн. «Херел» агиткультбригада малчын бригадаларже график ёзугаар удаа-дараа үнүп турар. Хойжу бригадаларны хой оолдаашкынының эгелээнинден бээр бир удаа эргип, концерттерни көргүскеннер. Чоокта чаа совхозтуң Даштыг-Гей болгаш Туралыг бригадаларынга аалдап четкеннер. Соолгу үнүүшкүнүү Туралыг бригадазынче кылган. Бо чорааш агиткультбригаданың кежигүннери — эмчи Елизавета Алдын-оол «Уруглар аарыгларын баш удур болдурбас дугайында» лекцияны номчаан, библиотека эргелекчизи Сыргыт-оол Белек малчыннарга көжер библиотеканы организастаан. Автолавка база хойжу бригада төвүнге яеде берген.

Чыглып келген малчыннар лекция беседаны ыңнап, номнарын бижиттирип, барааннарны садып алган соонда, концертти үндүрген. Хүнүң амыдыралынга таарыштыр тургускан «Салдарлыг сакманщик» деп шиини хойжулар дыка сонуургаан. Ыр, шуулук, төңди болган чечен чугаа бүрүзү малчыннарны күш-ажылче улам сорук киирген.

«Бай-Тал» совхозтуң дирекциязы агитбригаданың ажылынга чогуур дузаны чедирип турар. Тускай автобусту оларга быжыглаан. Совхозта комсомол комитединиң секретары Орус-оол Чайлаг-оол агиткультбригаданы удуртуп чоруур.

Амгы үеде агитбригада ыраккы Хемчик бажыңын өшкү бригадазынга аалдап чедери-биле белеткенип турар.

Б. БАРБА.

Арагалаашкынга удур демисел бүгү-ниитиниң херээ

ДЭЭШТИГ ХЕМЧЕГЛЕР

Бай-Тайга район болгап Тээли, Бай-Тал, Шуй, Кызыл-Даг, Кара-Хол көдөө Советтерниң күүскомнарының таныпда арагалаашкынга болгап алкоголизмге удур демисел талазы-биле комиссиялар база тургустунган. Оларның дуржулгазында пептеретсе чогуур үүлдер эвээш эвес.

Партияның болгап чазактың бо талазы-биле айыткап сорулгаларын күүседир дээш янзы-бүрү хемчегларни ап чорудуп турар. Комиссиялар милиция органнары болгап улустуң дружиналар-биле кады эрткен чылын район төвүге рейдилерни 7 удаа организастаан. Оон түңнелинде, арагага хандыкпаш, хөй-ниитиниң чүрумун үрэп, орта ажыл кылбайн турган алдан ажыг кижиге административтиг хемчегларни хүлээткеп.

Оон аңгыда «Арагалаар чорук болгап алкоголизмэ» деп темалыг кежээлерни районнуң Культура балыкшыла йөн удаа эрттиргеп. Эмгин алгап хөй-ниитиниң корумчүрумун үрэп, ог-бүлезинге, соңга амыр-дыш бербейн туралрыны ацаа чыыларга чөп мурпушта шыгыны сойгалап, ыыттырган. Арагачыларга, корум-чурум үрэчилерниң ыыдыг хемчегler дээштиг салдарны чедиргеп.

Чайын сигеп кезилдезиниң кидин түлүк үези тургап. Райпо чолаачызы Иргит Чылбак-оол бодунуң автомашинызында арага соорүп эккелгеш сигенчилерге садып турганы илдээн. Арага аймаа садыглаарыпың чүрумун оон үрээлиниң дугайында материалды райкүүском чанында комиссияже шилчиткен. Комиссия оон-биле шыгыны беседалажып, тайылбырны кылган болгап 30 рубляге торгоган.

Кожун чоруур 741 дутаар мехколовнада, райпода арагадарыже хандыкпаан кижилер көвей болуп турарын комиссия өөренип көргеп. Ындыгларның дугайында материалдарны райкүүсколче киирген. Оон-биле чергелештир үеэүнде адаанывыс коллективтиг удуртукчуларынга дыңнадып, арагалап, корум-чурум үрээп ажылдакчыларга хемчег онзарын сүмелээн.

Арагалаашкынга болгап алкоголизмге удур демиселди кантаар чорудуп турарывыс дугайында райпо баштаар төриниң даргазы эп Кагановичиниң үлетклдиң район Советиниң сессиязынга дыңнап чугаалашкаа. Бо талазы-биле айтырыгларны Бай-Тал, Кызыл-Даг, Тээли, Кара-Хөл, Шуй көдөө Советтериниң сессиаларынга чугаалашкан болгап депутаттар боттарывыс муриунда сорулгаларны тодаратканнар. Арагалаашкынга болгап алкоголизмге удур демисел талазы-биле райкүүском чанында комиссия чамдык ада-иелериниң назы четпээн уруг-дарыы арагалап, хөй-ниитин черниге чүрүм үрээн фактыларны кичээнгей, ниң төвүге тургузуп, ол ада-иелер-биле беседаларны, тайылбыр ажылын кылгаан.

Арагадаар чорукка удур демиселге медицинаның ролю улуг болгай. Моңу барымдаалаап Кызылга тускай курс дооскан эмчи районда ажылдап турар.

У. БОВЕЙЛЕЙ,
милицияның лейтенантызы.

ХӨЙ-НИИТИ СУДТАП ТУР

Бир дугаарыпда Григорий Абрамовтуң хераң көргеп. Ажыл хүнеринде ол эвээш шак ажылдаапп, бригадирдеп төпшөрөл чокка, бодунуң хууда херектерин кылып, ажыл шагын үзүп турган. Эртекеп чылдың декабрьда табыльге каш хүнер улаштыр оон адынып дужуңга 8 шактың орнуңга дорт-дөрт шактарны биижп каан болган. Абрамов ол дээш алынып, бригадирже ногуран коөп, тонунуң моөндуруундан сегирип алгаш силгип турганын тудугъулар көрүп каапп, оок дуржоктанынышкынын сөксаткан.

Хулиганзыг чоруу дээш, буруудаттырган Абрамов удуртуң мурнунче үнүп келди. Сүүзээпиндеп оок холдары сирцеңнин, арны от дег кыза берген тур.

— Буруумну эш-өөрүң, бригадирниң мурнунга мииннп тур мен. Моөн соңгаар ажыл шагын үспезимин, хулиганзыг чорукту катаптавазымны коллективтиң мурнупга хүлээнш тур мен—деп, ол сөзүн берди.

Аңаа тудуг эргелеппиң пачальнигы И. Казанцев болгап тудугъулар сананг бергеннер. Абрамов мурнунда багай эвес ажылдап турган. Соолгу үеде ол ажыл шактары үзүп, күш-ажылдың сагыпта-турумун үрэп туруп берген. Дуңзаалар ажылдарны буду шынарлыг болгап эвээш шактарда кылын турарын барымдаалаап, тудуг мастери аңаа эвээш шактарны чөптүүлеп салган. Аңаа ол удурлаяып, дуржоктанган.

Ындыг үүлгедиглери дээш оңу дежурный дуңзаалакчы хүлээлгезинден дүжүргеп, резиридың бадырып, эвээш телевизият ажылче бадырар деп эш-хуузунуң суду шиитпирлээнин чымылаанларга дыңнатты.

Петр Ондар болгап оон-даа оске корум-чурум үрээр арагачыларны кады ажылдап турар эш-оөру шыгыны сагындырып чугаалашкан.

А. РУМЯНЦЕВ,
милицияның майору.

КЫЗЫЛЧЫЛАРГА ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ

«Энергетик» Культура бажыңынга февраль 2-де 18 шактан, **Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга февраль 3-те** 14 шактан **«Амгы Индия»** деп лекция болур. Лекция соонда кино. Лекцияны ССРЭ-нин Эртемнер академиязының Чөөн чүк институдунуң эртем ажылдакчызы, төөгү эртемнериниң кандидады С. Ф. Левин номчуур.

«Енисей» болгаш **«Энергетика»** Культура бажыңнарынга дыштанылга кежээлери 20 шактан эгелээр.

«Хербис» даанга болгаш **«Тайга»** станцияга хаакка ГТО нормаларын хоорайның культура, кадык камгалал албан черлериниң ажылдакчылары 11 шактан дужаар.

Дыштанылга парыгында хаак баазазы, теннис, биллярд залдары 10 шактан ажылдаар.

«Хүреш» стадионга хоккей талазы-биле хоорайның бирги чери дээш маргылдаалар 12 шактан уламчылаар.

ХООРАЙНЫҢ ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Өңнүт телекөргүүт. Уругларга Мультфильмнер программазы. 12.40—«Кадыкшыла программаның почтазы». 13.10—Өңнүт телекөргүүт. Фигурлуг чуңгулаашкынга Европаның чемпионады. Спортчу танцылар. Загребтен дамчыдылга.— 14.15—15.00—Чансар. 15.00—Информастыг программа. Эт Л. И. Брежневтиң Кубада аяңчоруу. 16.00 — «Инженер» деп шик-фильмни баштайгы көргүзүү. 18.00—«Үе». Информастыг программа. Эт Л. И. Брежневтиң Кубада аяң-чоруу. 19.00—«Болур-даа, болбас-даа ышкаш». Өртем-шенгередилгелиг программа.

КЫЗЫЛДАН

20.00—Уругларга «Ховагаң-чыгаш». 20.10—«Тываның неделязы. Информастыг программа. 20.25—Телемедээлер

МОСКВАДАН

20.40—«Бистеп чүгле даар бедик». Совет Эвилелиниң Мавдыры В. И. Чкаловтуң төрүттүнгенинден 70 чыл болганынга. 21.15—Д. Кабалевскиң Р. Гамзатовтуң шүлүктеринге романстары. 21.40—«Экранда кинокомедия». «Аттар-биле дажыглакчылар». 23.00—24.00—«Үе». Информастыг программа. Л. И. Брежневтиң Кубада аяң-чоруу.

Редактор В. С. ШАРАПИН.

Зоокомбинаттың Кызылда будүрүлге участогу дириг маныларны, койгуннарны, дырбактыгларны болгаш диинчерни хүлээп ап турар.

Ол аңнарны тударын күүзэн кижилер Кызылдың зоомагазининиң директизы-биле дугуржуп алыр.

БИСТИҢ АДРЕЗИВИС: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 89.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшылдың будүүзү» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Робинзон Крузоның аңмыдыралы болгаш алдептиг үжүралдары» 10.20, 14.00, «Петр 1» (2 сериялы кады) 15.50, «Сыйын дага» 12.10, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чүгле сен» 15.00, 18.40, 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Далайга дамды» 15.00, «Талантылар болган могейикчилер» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи аңмыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдөө ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бәрганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар эма 2. Тираж 15953. ЧАГЫГ № 67.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгап ном садыының талазы-биле аргелелиниң типографиязы, (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00068

Бүдүү чүрегилиг пролетарилер, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 29 (9404) | Воскресенье, февраль 3, 1974 чыл | 1925 чылда үлегерлеттингеш | Өртээ 2 көп.

Гавана. Январь 31-де В. И. Ленин аттыг школа-интернатка чораан үезинде.
(СЭТА. Чурукту фототелеграф-биле хүлээп авган).

Эштер Л. И. Брежнев биле Фидель Кастро Сантьяго-де-Кубада

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Революстуг чазаның Премьер-Министри эш Фидель Кастро чүрттүң эң ӧлүг провинциязы Орьентениң найысыллалы Сантьяго-де-Кубазында февраль 1-ниң эртенинде самолёт-биле ужудуп чорупкан.

Ол-ла хүн Л. И. Брежнев болгаш Фидель Кастро Сантьяго-де-Кубада чеже бергеи. Орьенте провинциялың ажылчы чоннары оларны ак-дуңма ёзу-биле чүректиң ханызындан хүлээп алган.

КНО-ДА ТАРАТКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Январь 29-та Гаванага бүтү улустуң куба-совет найырал митингизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаазын КНО-ның чанында ССРЭ-ниң докгаамал төлээ черн парлалга документизин кылдыр КНО-да тараткан.

ГАВАНАДА В. И. ЛЕНИН АТТЫГ ШКОЛА-ИНТЕРНАТТЫ АЖЫТКАНЫ

Гавананың чоогунда, Ленин аттыг парктың чанында, улуг ӧредилге комплекизинин тудуу доозулган. Амгы үениң ӧредилгезинге таарышкан 20 ажыг бажың, лабораториялар, ниити чүрттелге черлер, дыштанылганың болгаш спорттуң бажыңнары ол комплексте бар. Ол школа-интернатты эш Фидель Кастронуң инициативазын ёзугаар чорупкан. Бында уруглар ӧренин, арга-мергежилин калбартып, социализм дээш бүдүүредиг демисселчилер кылдыр ӧзүп турарлар. Кубаның Революстуг чазаның шинтизин ёзугаар ол школага Владимир Ильич Ленининиң адын тыыскан.

Январь 31-де — школаны байырлалдыг ажыдарының хүнүнде—аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-Министри эш Фидель Кастро, Л. И. Брежнев-биле кады Кубада чоруп турар эштер А. А. Громыко, В. В. Щербицкий, Г. В. Романов, К. Ф. Катушев, хамаагы ужар үүл министри Б. П. Бугаев, Экономиктиг харылзааларның күрүне комитединиң даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң Куба Республикада элчизин Н. П. Толубеев, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары К. В. Русаков, А. М. Александров, А. И. Блатов олар чеде берген. Олар ӧредилге аудиторияларын, бүдүүлге мастерскааларын, лабораториязын-ны, кинозалды, ӧске-даа черлерни көргеннер. Школа тудуунуң дугайын, ында ӧредилге болгаш бүдүүлге чорудулгаларын канчаар организастаанын, эртем-техниктиг белгимнерниң болгаш лабораториялардың ажылының дугайын, куба башкыларга совет башкыларның көргүзүүн турар методиктиг болгаш практиктиг улуг дузалакчызының дугайын Леонид Ильичиге болгаш Фидель Кастрога школаның директору Франсиско Чавес Эрнандес чугаалап берген.

Хүндүлүг аалчыларның дептеринге эштер Л. И. Брежнев, А. А. Громыко, В. В. Щербицкий, Г. В. Романов, К. Ф. Катушев, ӧске-даа совет эштер даразындагы бижиглерди артырган:

«Улуг Ленининиң адын эдилээн силерниң кайтамчыктыг школаларга чораан, куба улустуң, шынгыя келир үениң эзлери аныяк салгакчыларның амыдыралынга куба революция ханы болгаш ӧөрүүчүг улуг чаартылгаларны кииргенинге база дагыа бүзүредивис.

Бүтү мурнакчы культураны, амгы шагның бүтү билиглерин социализм ажылчы чоннарга, улустарның эргежажыктарынга бараан болдурар. Ленин аттыг школаның доозукчулары боттарының адаларының болгаш иелериниң херектериниң төлептиг уламчылакчылары болуп, боттарының кайгамчыктыг төрөөн чүрттүүнүң социалистиг чаалап алышкынналарын улам көвүдедир дээрзинге бүзүредивис.

Улус ӧредилгеэнниң улуг болгаш бүянныг херээже улуг чедишкиннерлиг болурукарны чүректиң хамылындан силерге күзедивис, эргим өнүктер».

Көрүлде соонда кол корпустуң баарынга школаны ажыдарының байырлалдыг ёзулалы болган.

Эштер Л. И. Брежнев биле Фидель Кастро олар индирге көстүп келирге, он муң чыгам школачылар, башкылар, ажылчыннар «Совет Эвилели делгерезин!», «Вива Куба!» деп байырладыг кыйгы салып, динмиттиг адыш часкан турганнар.

Индирде—Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүннери: Кубаның Компартиязының ТК-зының нийги секретары Рауль Кастро, Куба Республиканың Президентизи Освальдо Дортикос, Төп Комитеттиң Политбюрозунуң болгаш Секретариадының ӧске-даа кежигүннери, даштыкы херектер министри Рауль Роа, Революстуг чазактың ӧске-даа кежигүннери, Куба Республиканың ССРЭ-де элчизин Северо Агирре Дель Кристо, күрүне болгаш хөй-нийги организацияларының удуртукчулары, эш Л. И. Брежнев-биле кады барган совет эштер.

Кубаның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимнерин күүседкен.

Эш Фидель Кастро микрофонга чедип келген.

Эш ФИДЕЛЬ КАСТРОНУҢ чугаазы

Эргим эш Леонид Ильич Брежнев!

Эргим совет өңнүктер!

Эргим куба өңнүктер!

Бистиң чонувус школалар тудуунга каш чылдарның дургузунда эвээш эвес күштүг үндүрүг келген. Чаа ӧредилге чыпының санында-ла 80 муң ӧөреникчиге ортумак чаа школа-интернатты тудуп берип турар бис.

Бистиң ӧредилгевистиң системазының үндезини ӧөренилгенин күш-ажыл-биле холбаар деп (ол дугайын Марти база-ла чугаалап чораан) марксисчи принцип болуп турар.

Бистер амгы үеде ӧөреникчилер хүнде-ле үш шак дургузунда «кедээ» ажыл-агыйга ажыдаар кедээ черлерге школаларны; сургуулдары хүнде-ле цехтерге дөрт шак ажылдаар политехниктиг школаларын болгаш фабрикалар база заводтар чанында технологиялыг салбырларның ажыдын турар бис. Оон аңгыда аныяктар школаларга башкылавышаан, педагогика билиниң талазы-биле практиканы эртирер башкылар институтарын чүрттүң бүтү районнарында ажыдын турар бис.

Университеттерге ӧредилгени хөгжүдер талазы-биле база-ла хөй күштүг үндүрүг турар бис. Оларда ӧөренип турар студентилер недеги санында-ла чоорби шактыг бүдүрүкчү күш-ажылга үндүрүп турарлар.

Амгы үеде чүрттүң бүтү уругларны школаларда ӧөренип турар болгаш оларның ӧредилгезиниң шыңары чыл келген тудум-ва экижип турар дөп чүвени январь 29-та болган куба-совет найыралдың митингизинге демдеглээн бис.

Бегүн бистиң ажыдып турарывыс школа тускай школа болгай. Аңаа шилиттингеп ӧөреникчилер ӧөренир. Бо школага эге школаларга эң эки демдектерниг ӧөренген ӧөреникчилер ӧөренирлер. Бо үевиниг 7 школаны чүртте ажытkан бис, оларда 25000 ӧөреникчи ӧөренип турар. Амгы үеде Лас-Вильяс, Камагуэй, Орента можуларда бо хевирлиг школалар ажыттынган. Бо школаларны Ленин, Маркс, Энгельс, Марти, Масео, Гомес болгаш Че деп адап турар.

Ленин аттыг школага дөрт чартык муң ӧөреникчи ӧөренир.

Бо школада дараазында лабораториялар болгаш ӧөредилге классгары бар: 68 аудитория, 15 физика кабинеди, физиканың 1, химияның 10, биологияның 13 кабинеттери, лингафонныг 8 кабинет, чуруктуң 3 кабинеди, бүдүүлге ӧредилгеэнниң 3 мастерсканы, 2 лекторий, бир үдүт зал, бир телестудия, бир санажылга төөт, хуралдар болгаш педагогика чөвүлелдерин эрттирер 7 ӧрээл, 28 кафедра бар.

Спорт ажылдарын чорудар черлерни санаарга: волейбол болгаш баскетболдуң он шөлү, бейсболдуң —3, минифутболдуң —3, гимнастиканың —2 педдери бар боол турар. Гимнастиканың бир шөлүге дээ-дө хүрешти, баскетболду, гимнастиканы, уран гимнастиканы, аар атлетиканы эрттирип болуур. Оон аңгыда 2 теннис шөлү, бир-бир эштир болган олимпий бассейннери, бир стадион база бар. Стадионда футбол шөлү, черниң үзүк, бедиин халыыр 5 шөл, фехтованиениң бир залы бар. Стол теннизиниң болгаш оюннарының 11, шахматтың 5 залдары бар.

Культура ажылдарын чорудар черлер: 450 олуттуг кинотеатр, аңаа шиилерни, музыка концертин база көргүзүп болур, танцылаар 2 зал, боттывыктыг ураи үүл ажылдың 2 залы, акустика дериглериг ырының 2 залы, музыка болгаш театриың 4 залы, школа оркестриниң 1 залы, пластинкалар дыңнаарының 5 залы бар.

Оон аңгыда бо школада чылда-ла 3 муң радиоприёмниктер чыып эштээр мастерская база бар. Ол болза Совет Эвилелиниң дузалакчызы-биле туттунуп турар заводтуң бир салбыры-дыр. Школада улуг эвес машиналарны чыып эштээр фабрика база бар. Ону Болгарияның дузалакчызыбиле тудуп турар. Батареялар бүдүрер фабрика, чылда 50 саналга машиназы чыып эштээр болгаш спорттуң дериг хереккелдерин бүдүрер черлер база бар.

Амгы үеде школа бодунуң мастерскаяларында 30 саналга машиназын, 50 муң радиоприёмниктиң, муң-муң сорт дериглерин бүдүрүп турар. Ам дээрезинде школаның бүдүрүлге объектилериниң тудуу чорун турар, ынчангаш школачылар кедээ ажыл-агый бүдүрүлезинде хаара тутпуган, олар 500 гектар черде кедээ ажыл-агыйның янзы-бүрү культураларын остүрүп турарлар. Школаны дооскан ӧөреникчилер колдуунда эртем болгаш техника канызынга ажылдаарлар.

Америк диште, харын-даа АКШ-та безин, бо хевирлиг школаның чок боол турарын чугаалаар апаар. Бо школаны рекордчу кыска хуусаада—ийи чыл дургузунда туткан бис. Ону айыткан хуусаалында ажыглалга киирер дээш бистиң тудуткуларывыс күжениишкинниг ажылдаан. Оларга ӧөрүп четтиргеннивисти илергейлеп турар бис.

Бистиң чуртувустуң тайбың күш-ажылда туржуп, бо үнжептиг школаларны тудуп турарыбыс дээрге база бистиң келирлеривистиң аныяктарынга бо хире чаагай түүлдерни кылып берип турарыбыс дээрге чүнүн-даа мурнуңда Совет Эвилелиниң ачы-дуңма дузалажылганының ачызы-дыр. Бистиң чонувус кевин-керек чок каас түүлдер кылырынга бодунуң энергиязын чарыдайн турар. Бүтү күжүвүстү, экономиканы, кадык камгалалын, ӧредилгени, социал деспилгени хөгжүдеринче, социалистиг Төрөөн чүрттүң камгалал күчүзүн быжыглаарынче угландырып турар бис.

Бистиң аныяктарывыс коммунизминиң, социалистиг патриотизминиң, пролетарлыг интернационализминиң идеалдарынга кижизиттинип турар.

Кызыгаар чок ынакшылдың болгаш хаяы ӧөрүп четтиришкинниң сеткил-сагыжы долган бис бо школаны революциянын геналдыг баштыкчызы болгаш кижи төрелгетениң тоогузунде баштайы социалистиг күрүненин үндезилекчизи Владимир Ильич Ленининиң ады-биле адаарын шиитпирээн бис. Бо школа бистиң улузувустуң чоргаараы болуп турар болгаш оон ӧлүм чок адын эдилээр апаар, чүте дээрге келир үеже чыптыкшыг орукту кижилерге ол ажыдын берген, чүте дээрге тайбыга үнелеп четпес ачы-дузаны ол чедирген, чүте дээрге, оон үндезилээни акыдуңма интернационалисчи күрүне биске шиитпирлиг дузалажылыы көргүскен, чүте дээрге оон бүтү бодалы болган оон амыдыралы делегейниң бүтү революстуларынга үлегер-чижек болуп турар.

Эргим эш Брежнев!

Хөй айларның дургузунда улаштыр бо школаның башкылары, ажылчыннары, сургуулдары, бүтү ажылчы чоннар силерниң аян-чоруузуңарга болуур-чогууру-биле белеткеп кирер дээш, тарын олурткан ногаан үнүштериң далайында чечек бүрүзүп бодунуң туружунга турзун дээш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретарын, бүгү делегейге тайбың дээш эрес-маадырлыг демисселчиниң, ленинчи принциптерге бердинген болгаш бистиң революстуг төрөөн чүрттувуска ынакшыдын, найыралдың сеткил-сагыжын илергейлээн кижиниң болуур-чогууру-биле уткуп алыр дээш, Силерны аажок улуг ынакшыл-биле уткуп алыр дээш хүн, дүн чок ажылдавышаан, канчаардан аажок улуг күжениишкиннерни салып келген.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязында хүндүлүг албан-дужаалды кылып турар кижи, Силер, Ленининиң олум чок алдарыг адын эдилээн бо школаны аныдарынга холбаштыр бистиң кижи бүрүзүүң сеткил-сагыжының улуг ханызының болдуруп, бистерге улуг алдар болгаш ӧөрүшкү болуп турар-дыр.

Владимир Ильич Ленинге мөңге алдар!

Кубаның болгаш Совет Эвилелиниң аразында бузулбас найырал делегеезин!

Төрөөн чурт ээзы өлүм!

Бис тиилээр бис!

Эш Л. И. Брежневке сес берген.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Фидель!

Хүндүлүг эштер башкылар!

Эргим уруглар!

Эш Фидель мөвө бо школаның байырлалдыг ажыдынынга киржири-биле чалаан, ынчангаш силерге сеткил ханыышкын-биле чедип келдим. Силерге байыр чедирип тур мен, өңнүктер. Школаңар-даа тергиин-дир, үлүсүну эрге-чагыргадан эки белекти алгаандыр силер.

Мен силериниң өрээлдериңерге киргеш, эртем-билигиниң ыдыктыг черинде келген ышкаш бодаттынар чордум. Бо өөрүүчүг байырлалга киржир арганы бергеин дээш, эш Фиделье база катап өөрүп четтирдим.

Силериң школаңар Ленининиң адын эдилеп турар. Ол улуг алдар-дыр. Бүтү кижилер аас-кежиктиг болзун дээш, чаңгыс-даа бичии уруг аштавазын дээш, эртем-билигже орук кижи бүрүзүүге ажык болзун дээш, хөй күжүн, үгаанын болгаш энергиязын берген ол дег кижи делегейде чок. Революциянын, социализминиң болгаш коммунизминиң эң хамы утказы болза кижиниң бүтү талалыг сайзырадырында — оон үгаан-бодалын байыдарында, күш-дамырын дадыктырарында, салым-чаяанын болгаш арганарын долузу-биле ажыдарында деп, Ленин санаан чораан.

Школага эртпиргеи чыдарының, үгаан-сарыыл киирип, сургап чораан башкыларының дугайында сактышкыннар кижи бүрүзүүге бүгү чурттагланының дургузунда үнелиг. Школа кижиге амыдыралче орук-иеги ажыдар болгай. Мен ам бодумнуң школачы чыдарымны, эш-өөрүмүү сактып тур мен. Советтиг Россия делегей дайынынга, а оон соонда бистиң революциявысты боой тударын ораладышкан помещиктер, капиталистер болгаш даштыкы интервентилер-биле хамаагы дайынынга хоозураан турган. Чүртувус көстүп көрбээн аш-чутка болгаш үргедээшкинге таварышкан. Хамык чүвени камнаар ужурлуг турган ол эң берге үеде Ленин, коммунистер, совет эрге-чагырга ажы-төлдү ашкарып-чемгерер, хепкерер, үжүкбижикке өөредир дээш, бүгү-ле болдупар болгаш харын мырыңай болдунмас чыгыы түүлдерни кылган.

Социализмниң ачызында ажылчыннар болгаш тараачыннар бистиң чүртувустуң бүгү херектерин удуртуп, институттарга болгаш лабораторияларга өөренип, күчүлүг индустрияны тургузуп, космосту шинглеэдип ап турар. Коммунистиг тургузуушкунга совет улустуң чедип алган бедиктери — Октябрьның дорт түүнели, бистиң Коммунистиг партиязыстың ленинчи политиказының түүнели-дир.

Силерниң ам өөренир школаңар—бо база Кубаның хемир-шырайын ескерткен революциянын ачызы-дыр. Силерниң ачаларыңар болгаш аваларыңар, акыларыңар болгаш үтбаларыңар силерниң аас-кежиктиг амыдыралыңар дээш, силерни бегүн өөренир аргалыг болзун дээш, помещиктерге база капиталистерге удур, даштыкының интервентилерге удур демисселчин чораан.

Силерни үлүг, солун болгаш чүгүла херектер менап турар. Силер чаа суурларның, заводтарның, электростанциялардың тудуунга, хову-шөлдерге болган лабораторияларга аажок-даар апаар силер. Кубаның черинге муң-муң чаа, болбаазын машиналар келир, ол бүгү техниканы силер эки шинглеэдип алыр ужурлуг силер. Коммунистиг партиягa болгаш Революстуг чазакка удурткан бүгү куба улустуң бегүн кылып турар херектерин силер, чогум-на силер, уламчылаар апаар силер, эргим уруглар. Ол харылсаалгыг соруганы силерниң салгалынар күүседин шыдаар аргалыг болзун дээш, кижи төрелгетениң мөөннеп аваан билиглериниң бүгү байлактарын шинглеэдип алыр ужурлуг силер. Ол дээрге чүгле ажылчынга азы агрономга, инженерге азы эмчиге эргежок чүтүлүл профессионалдыг билиглер эвес болгай. Маркстың болгаш Ленининиң улуг өөредин билип албайн, чаа ниитилелдиң медередиг тургузукчузу болуп шыдавас.

Коммунистиг моральды шинглеэдип албайн, база-ла чаа ниитилелдиң тургузукчузу болуп шыдавас. Бодунуң социалистиг Төрөөн чүрттүнга шынчы барзын болуру, күш-ажылга ак сеткилдиг хамаарылга, бедик медерел, бот-боттарынга дузалажырынга белеңи — кижилериниң мөзүг-шынарының болгаш аажы-чадының илереттинер чүүлдери бо-дур. Мээнин эвес, а бистиң, бодумга эвес, а бүгү ниитилелге — бистиң амыдыралывыстың хоойлузу бо!

Социалистиг ниитилелге кижиниң оон күш-ажылы, билиглери, сагыш-сеткил шынарлары-биле үнелээр. Мөлүүкчү болгаш националдар аразында көрүшпес, хуузунда байыырын орадаажыр, думчуун бодаар орга делегейниң бууран моралы биске канчап-даа таарышпас. Ол моральды бис кажан келээде арылдыр ширбээн бис!

Бистиң шуптувуска хөлөөк таарышкан бо школаның хаяларынга мен башкының, чаа кижиниң кижизидикчизиниң хүндүлүг ажыл-иженге үнелелдиң сестерни чугаалаксап тур мен. Силер, эргим өнүктер — башкылар, мастерлер, социализминиң аныяк тургузукчуларын өөредир бүгү кижилер—бодуларның дуржулганарны, билиндерни, революциянын хөрээнге бердингеннерни оларга дамчыдып берип шыдаарыңарга мен бүзүредиг мен. Силерниң өөреникчилериңерниң чедишкиннери силерниң бүянныг ажыдарның төлептиг шаңналы болзун!

Ынчаарга силерниң, эргим уруглар, бистиң аныяк өңнүктериңис, бирги дүлээлгенер—эки өөренири, билиглерни, профессияны шингээдип алыры, бүгү-ле түүлдерге силерниң Коммунистиг партиязардан өөренирлер. Фидельден өөренирлер. Чүгле ол чорук Төрөөн чуртунзарга, кырган-аваларыңар болгаш ачаларыңар ынакш ынак черицер—кайгамчык чараш Кубага шынчы бараан болур арганы силерге бээр.

Бистиң төлээлеривис борта бир айтырыгны чугаалажып көрдүвүс, ынчангаш Ленин аттыг школаның өөреникчилерине мындыг кереэ чарарын сүмелээр-дир бис: силериниң хүлээлгенер—коммуст эки өөренирлер, а Совет Эвилелинде бистер эң эки өөреникчилерни мактап-шаңнаарының ёзузу-биле чыл бүрүде дыштанылга хүннеривде бодувустуң черивиске хүлээп алыр бис.

Чөпшээрежир силер бе, солдар? (Шуптузу: «Ийе!»).

Эргим өңнүктер, силериниң шуптуларга чедишкиннериң, кадыкшылды, аас-кежиин күзеп тур мен! Ажылчы чоннуң эрге-ажыы дээш демисселчилер —ёзулуг коммунистер кылдыр өөреннериң күзеп тур мен!

Школаның хүндүлүг директору!

Хүндүлүг башкылар!

Өңнүктер!

Бис силериңе школаларга Совет профэвилелдериниң белээй—72 өөредилге кабинеттерине болгаш лабораторияларынга дериглерни дамчыдып бээр-дир бис. Бодунарның чүртүүларга, үлүзынарта эң ажыктыг кижилер болур төлээде, улам чедишкиниг өөреннирикерге, билиглерни шингээдип алырынарга бо белек дузалаар дээрзинге идегелиишти илередирин чөпшээреп көрүүлер.

Бистиң ужуражылгавыстың тураскаалы кылдыр адын силерниң школаларның эдилеп турары, бистиң шуптувуска үнелиг болгаш улуг кижиниң—Владимир Ильич Ленининиң портрет-чуруун силерге дамчыдып бээр-дир бис. Ону совет чуруукчу Владимир Кузнецов чураан.

Чыылганнар диңмиттиг адыш часкап турда, школа дирекциязының партия комитединиң болгаш өөреникчилер федерациязының төлээлекчилеринге эш Л. И. Брежнев портрет-чурукту дамчыдып берген.

* * *

Эштер Фидель Кастро биле Л. И. Брежнев олардың чугааларын диңмиттиг, үргүлүлелдиг адыш часкаашкыпнары-биле утпаан болгаш «Вива КПСС!», «ССРЭ—Куба—найырал!», «Брежнев—Фидель!», «Ура!» деп байыр чедирген кыйгылар каш удаа үне кирип турган.

Байырлалдың алдары дээш школачыларның бот-тывынгыр уран түүлүүнүң концерти улуг чедишкиниг эрткен. Улустуң ырлары, хөй-аттыг куба танцылар, музыка болгаш кааскалга келген бүтү кижилерниң сагыш-сеткилин өөрүшкү кинр хайыыктырып турган. Школаның өөреникчилери каш-даа совет ырларны орус дыл кырынга күүсеткен.

«Июль 26-ның» деп революсчу гимнин концерттиң түнелиниде ырлап күүсеткен.

Н. КОЛЕСОВ,
В. ФЕСЕНКО,
Н. ЧИГИРЬ.
(СЭТА-ның тускай корр.).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧАА-ЧАА ТИИЛЕЛГЕЛЕРЖЕ

Соңгу-Осетин АССР-ге болгаш Таймыр (Долган-ненец) национал округка Улустарның найыралы орденни тывысканы

ОРДЖОНИКИДЗЕ, Февраль 1. Даг крайының черинде улуг байырлал: Ленин орденниг Совет Осетияның тутунда бөгүн Улустарның найыралы орден база чаңынналы бергеи. Совет улустарның ак-дуңмазы болгаш найыралың быжыглаарынга улуг ачы-хавыяазы дээш, экономика, социал-политиктиг, культурлуг тургузуушкунга чедишкиннери дээш база ССРЭ-ниң 50 чылынга алдар кылдыр автономнуг республикага ол бедик шаңналды тывыскан.

СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Дээди Совединиң каттышкан байырлыг хуралынга партия, совет болгаш хөй-нийги организацияларның удуртукчулары, бүдүүлгенниң база кедээ ажыл-агыйның чазартыкчылары, эртем болгаш культураның ажылдакчылары, хөй санныг аалчылар чыылган. Байырлыг хуралды Соңгу-Осетин АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Т. С. Хетагурова ажыктан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр хуралдың хүндүлүг президиумуна улуг кодурлуушкун-биле соңгаан.

СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгихке сос берген. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң өмүлезинден Соңгу Осетияның ажылчы чоннарынга бедик шаңнал дээш чүректиң ханызындан байыр чедирбишаан, оларга чаа-чаа чедишкиннерлиг болурун оратор күүзеп.

Республиканы Улустарның найыралы орден-биле шаңнаанын болза, ленинчи национал политиканың кайгамчык тиилелгезининң, хөй национал күрүневистиң күчү-күзүн быжыглаары дээш, коммунистиг тургузуушкунуңуң херээ дээш совет улустарның сырый каттышкышкынының болгаш эвилелдешкенинің база бир илерели кылдыр демдеглээр апаар.

Соңгу-Осетин Автономнуг Совет Социалистиг Республиканы Улустарның найыралы орден-биле шаңнаан дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын В. И. Долгих номчаан. Төрөөн чүрттүң бедик шаңналын адыш часкаашкынын диңмирен турда, республиканың тугунга ол кадап берген.

СЭКП Соңгу-Осетин обкомунуң бирги секретары Б. Е. Кабалоев харыы сөс чугаалаан. Бедик шаңнал дээш СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазакка өөрүп четтиргенин республиканың ажылчы чоннарының мурнундан ол илереткен. Совет Осетиниинің төөгүзүү, экономика, социал-политиктиг болгаш культура тургузуушкунга оон чедишкиннерри — Коммунистиг партиянын ада сагыш салышкынының, орус улустуң болгаш ачаларыңар ынакш ынак черицер—кайгамчык чараш Кубага шынчы бараан болур арганы силерге бээр.

Бистиң төлээлеривис борта бир айтырыгны чугаалажып көрдүвүс, ынчангаш Ленин аттыг школаның өөреникчилерине мындыг кереэ чарарын сүмелээр-дир бис: силериниң хүлээлгенер—коммуст эки өөренирлер, а Совет Эвилелинде бистер эң эки өөреникчилерни мактап-шаңнаарының ёзузу-биле чыл бүрүде дыштанылга хүннеривде бодувустуң черивиске хүлээп алыр бис.

Чөпшээрежир силер бе, солдар? (Шуптузу: «Ийе!»).

Эргим өңнүктер, силериниң шуптуларга чедишкиннерни, кадыкшылды, аас-кежиин күзеп тур мен! Ажылчы чоннуң эрге-ажыы дээш демисселчилер —ёзулуг коммунистер кылдыр өөреннериң күзеп тур мен!

Школаның хүндүлүг директору!

Хүндүлүг башкылар!

Өңнүктер!

Бис силериңе школаларга Совет профэвилелдериниң белээй—72 өөредилге кабинеттерине болгаш лабораторияларынга дериглерни дамчыдып бээр-дир бис. Бодунарның чүртүүларга, үлүзынарта эң ажыктыг кижилер болур төлээде, улам чедишкиниг өөреннирикерге, билиглерни шингээдип алырынарга бо белек дузалаар дээрзинге идегелиишти илередирин чөпшээреп көрүүлер.

Бистиң ужуражылгавыстың тураскаалы кылдыр адын силерниң школаларның эдилеп турары, бистиң шуптувуска үнелиг болгаш улуг кижиниң—Владимир Ильич Ленининиң портрет-чуруун силерге дамчыдып бээр-дир бис. Ону совет чуруукчу Владимир Кузнецов чураан.

Чыылганнар диңмиттиг адыш часкап турда, школа дирекциязының партия комитединиң болгаш өөреникчилер федерациязының төлээлекчилеринге эш Л. И. Брежнев портрет-чурукту дамчыдып берген.

* * *

Эштер Фидель Кастро биле Л. И. Брежнев олардың чугааларын диңмиттиг, үргүлүлелдиг адыш часкаашкыпнары-биле утпаан болгаш «Вива КПСС!», «ССРЭ—Куба—найырал!», «Брежнев—Фидель!», «Ура!» деп байыр чедирген кыйгылар каш удаа үне кирип турган.

Байырлалдың алдары дээш школачыларның бот-тывынгыр уран түүлүүнүң концерти улуг чедишкиниг эрткен. Улустуң ырлары, хөй-аттыг куба танцылар, музыка болгаш кааскалга келген бүтү кижилерниң сагыш-сеткилин өөрүшкү кинр хайыыктырып турган. Школаның өөреникчилери каш-даа совет ырларны орус дыл кырынга күүсеткен.

«Июль 26-ның» деп революсчу гимнин концерттиң түнелиниде ырлап күүсеткен.

Н. КОЛЕСОВ,
В. ФЕСЕНКО,
Н. ЧИГИРЬ.
(СЭТА-ның тускай корр.).

А. А. ГРОМЫКО АКШ-КА БААР

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко Америк чазактың чалаанын ёзугаар кыска хуусаалыг аян-чорук кылып Вашингтонга февраль 3-те чеде бээр. АКШ-тың Президентиниң Р. Никсон болгаш АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер-биле ужуражылга үезинде совет-америк харылзааларының чугула айтырыгларының, а ол ышкаш ССРЭ-ге болгаш АКШ-ка сонуургалдыг болуп турар делегей айтырыгларының талазы-биле санал-оналык солчур.

УЛУГ КҮШ

Ниитилел амыдыралынга, улус ажыл-агыйынга херээжен чонның киржилгези улуг. Оон чижээн Тываның амгы амыдыралындан көрүп болур. Бо хүннерде республиканың улус ажыл-агыйында ажылдап турар бүгү чонның 48,7 хуузу херээженнер. Чамдык адырларда херээжен ажылдакчыларның саны әр улустан дыка хөй: кадык камгалалында 87 хуу, улус чырыдыышкынында 70 хуу, ниитининг чемненилге черлеринде 97,5 хуу, харылзаа шугумунда 60 хуу... Тыва АССР-де хээли болгаш ортумак эртемниг кижилерниң 64 хуузу херээженнер.

1974 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринің Күрүне планының дугайында Тыва АССР-ниң Хөөлүзүнда «Чонга ачы-дуза чедирерин 7,3 хуу, школа назыны четпээн уруглар албан черлеринде күрүненің долу хандырылгазында турар уругларның санын 1,7 хуу, үзаткан хүннүң школаларында болгаш бөлүктеринде турар уругларның санын 29,2 хуу өстүрер» деп бижээн. Оон-биле чергелештир чаа-чаа ясли-садтарны, бажың ажылын чиигедир амыдырал хандырылга черлерин көвүдедир дээнин херээженнер, не бүрүзү улуг ооруткү-биле уткуп алган.

Бистиң республикада херээженнериң бүгү талалыг ажыл-чорудулгазын удуртуп турар организациялар хөй. Оларның иштинде чүгле херээженнер көвүлелдери болгаш бөлүктери безин 260 ажыг. Көдээ черлерде агитквартираларның саны 800 четкен. Бо адаттынган организацияларда 6 мун хире активчилер хаара туттунган. Ол болза республиканың херээженнер организациязының күжү-дүр. Элээн хөй херээженнер көвүлелдери чер-черде партия организацияларының, көдээ Советтерниң болгаш ажыл-агыйлар удуртукчуларының деткимчевинге даянып алгаш, херээженнер айтырыын шиитпирлээр талазы-биле багай эвес түннелдерни чедип алган.

Улуг-Хем районда херээженнериң 22 көвүлели бар. Шиитпирлиг чылда оларның аразынга социалистиг чарыш калбарган турган. Көвүлел бүрүзү чарыштың кижизидилге, хөй-ниити ажылынга болгаш бүдүрүлгеге киржилге, арыг-шевер болгаш өске-даа негелдерин күүседиринче сагыш салган. Оон түннелинде районга бирги черни Арыг-Узүү суурнуң херээженнер көвүлели алган. Анаа СЭКП Улуг-Хем райкомунуң болгаш райкүүскомнуң херээженнер көвүлелдериниң аразынга шилчиир Кызыл тугун болгаш акшаңналын тывыскан. Көвүлелдиң даргазы В. К. Маспык-оол, суурда партия организациязының секретары Н. Л. Кылын-оол оларның херээженнер ажылын үлегерлиг удуртуп шыдаанының деречизи ол.

Улуг-Хем районнуң херээженнер активи малчыннарның амыдыралын экижидеринче угланган хемчегларни үргүлчү ап келгең. Маңаа малчын херээженнериң «Найырал» совхозка эртken семинарын чижек. Школа назыны четпээн уруглар, албан черлеринде күрүненің долу хандырылгазында турар уругларның санын 1,7 хуу, үзаткан хүннүң школаларында болгаш бөлүктеринде турар уругларның санын 29,2 хуу өстүрер» деп бижээн. Оон-биле чергелештир чаа-чаа ясли-садтарны, бажың ажылын чиигедир амыдырал хандырылга черлерин көвүдедир дээнин херээженнер, не бүрүзү улуг ооруткү-биле уткуп алган.

Бистиң республикада херээженнериң бүгү талалыг ажыл-чорудулгазын удуртуп турар организациялар хөй. Оларның иштинде чүгле херээженнер көвүлелдери болгаш бөлүктери безин 260 ажыг. Көдээ черлерде агитквартираларның саны 800 четкен. Бо адаттынган организацияларда 6 мун хире активчилер хаара туттунган. Ол болза республиканың херээженнер организациязының күжү-дүр. Элээн хөй херээженнер көвүлелдери чер-черде партия организацияларының, көдээ Советтерниң болгаш ажыл-агыйлар удуртукчуларының деткимчевинге даянып алгаш, херээженнер айтырыын шиитпирлээр талазы-биле багай эвес түннелдерни чедип алган.

Улуг-Хем районда херээженнериң 22 көвүлели бар. Шиитпирлиг чылда оларның аразынга социалистиг чарыш калбарган турган. Көвүлел бүрүзү чарыштың кижизидилге, хөй-ниити ажылынга болгаш бүдүрүлгеге киржилге, арыг-шевер болгаш өске-даа негелдерин күүседиринче сагыш салган. Оон түннелинде районга бирги черни Арыг-Узүү суурнуң херээженнер көвүлели алган. Анаа СЭКП Улуг-Хем райкомунуң болгаш райкүүскомнуң херээженнер көвүлелдериниң аразынга шилчиир Кызыл тугун болгаш акшаңналын тывыскан. Көвүлелдиң даргазы В. К. Маспык-оол, суурда партия организациязының секретары Н. Л. Кылын-оол оларның херээженнер ажылын үлегерлиг удуртуп шыдаанының деречизи ол.

Улуг-Хем районнуң херээженнер активи малчыннарның амыдыралын экижидеринче угланган хемчегларни үргүлчү ап келгең. Маңаа малчын херээженнериң «Найырал» совхозка эртken семинарын чижек. Школа назыны четпээн уруглар, албан черлеринде күрүненің долу хандырылгазында турар уругларның санын 1,7 хуу, үзаткан хүннүң школаларында болгаш бөлүктеринде турар уругларның санын 29,2 хуу өстүрер» деп бижээн. Оон-биле чергелештир чаа-чаа ясли-садтарны, бажың ажылын чиигедир амыдырал хандырылга черлерин көвүдедир дээнин херээженнер, не бүрүзү улуг ооруткү-биле уткуп алган.

Бистиң республикада херээженнериң бүгү талалыг ажыл-чорудулгазын удуртуп турар организациялар хөй. Оларның иштинде чүгле херээженнер көвүлелдери болгаш бөлүктери безин 260 ажыг. Көдээ черлерде агитквартираларның саны 800 четкен. Бо адаттынган организацияларда 6 мун хире активчилер хаара туттунган. Ол болза республиканың херээженнер организациязының күжү-дүр. Элээн хөй херээженнер көвүлелдери чер-черде партия организацияларының, көдээ Советтерниң болгаш ажыл-агыйлар удуртукчуларының деткимчевинге даянып алгаш, херээженнер айтырыын шиитпирлээр талазы-биле багай эвес түннелдерни чедип алган.

Улуг-Хем районда херээженнериң 22 көвүлели бар. Шиитпирлиг чылда оларның аразынга социалистиг чарыш калбарган турган. Көвүлел бүрүзү чарыштың кижизидилге, хөй-ниити ажылынга болгаш бүдүрүлгеге киржилге, арыг-шевер болгаш өске-даа негелдерин күүседиринче сагыш салган. Оон түннелинде районга бирги черни Арыг-Узүү суурнуң херээженнер көвүлели алган. Анаа СЭКП Улуг-Хем райкомунуң болгаш райкүүскомнуң херээженнер көвүлелдериниң аразынга шилчиир Кызыл тугун болгаш акшаңналын тывыскан. Көвүлелдиң даргазы В. К. Маспык-оол, суурда партия организациязының секретары Н. Л. Кылын-оол оларның херээженнер ажылын үлегерлиг удуртуп турар организациялар хөй. Оларның иштинде чүгле херээженнер көвүлелдери болгаш бөлүктери безин 260 ажыг. Көдээ черлерде агитквартираларның саны 800 четкен. Бо адаттынган организацияларда 6 мун хире активчилер хаара туттунган. Ол болза республиканың херээженнер организациязының күжү-дүр. Элээн хөй херээженнер көвүлелдери чер-черде партия организацияларының, көдээ Советтерниң болгаш ажыл-агыйлар удуртукчуларының деткимчевинге даянып алгаш, херээженнер айтырыын шиитпирлээр талазы-биле багай эвес түннелдерни чедип алган.

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советинде херээженнериң 56 көвүлелдери хаара туттунган. Оларның ажылын хоорайның херээженнер көвүлели, СЭКП хоркомунуң чанында штаттан дашкаар килдис удуртуп турар. Бо херээженнер көвүлелинде бир солун чүве — шиитпирлиг чылда тывылган «Кызыл аржыыл» дээр шимчээшкин. Социалистиг чарыштың тиилекчизи болган кижи ол кызыл аржыылды аржыылданыр. Ук шимчээшкиннің эгелекчизи «Кок-Тей» совхозтуң херээженнер көвүлели болган.

Мынчаар чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар херээженнер көвүлелдери бистиң республикада эвээш эвес. Барыын-Хемчик, Өвүр, Таңды, Каа-Хем болгаш өске-даа районнардан ындыг чижекти көрүп болур. Бо дээрге черчерде ук ажылга хандыкшаан кижилерниң эвээш эвезин бадыткап турар. Бай-Тайганың Кызыл-Даг суурда херээженнер көвүлелиниң даргазы, агитквартираларның баштайгы нептередикчизи Мария Хертек, Чөөн-Хемчиктиң Хайыраканда мурнакчы херээженнер көвүлелиниң даргазы, херээжен трактористер звеносун организасташкан Лима Дамба-Даржаа, 600 ажыг херээженнерни каттыштырган республика эмнелгезинде херээженнер көвүлелиниң даргазы Мария Симакова, Өвүрнүң «Кызыл түк» колхозта херээженнер көвүлелиниң даргазы, ында бүгү херээжен чонну ажылишче эвилелдеп шыдаан Өшкү-Саар Иргит, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң килдис эргелекчизи Деспи Ондар болгаш оон-даа өске активчилер Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижия-биле шаңнатканнар. Ындыг активчилерниң саны көвүдеп турар.

Тус-тус херээженнер көвүлелдеринде байдал дөмей эвес. Чамдыктарының ажылының деннели кошкак. Чөөн-Хемчик районда «Тыва» совхозта херээженнер көвүлелиниң ажылы ындыг. Ында партия организациязының херээженнер көвүлели-биле харылзаазы четпес. Теве-Хая суурнуң агитквартиралары идей-политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдарның төвү болуп шыдаваан. Чамдык бажыңнарның культуразы чогуур негелдерге четпес.

Ол-ла районда «Большевик» совхозтуң партия комитеди хөй-ниити, культура-массалыг ажылдардан хоорук болгаш уруг-дарыының кижизидилгезинче сагыш салбас херээженнерниң данзызын кылгаш, түскай хемчеглер алыр дугайында доктаал хүлээп алган турган. Оон бээр эвээш эвес ие эртken, а ол доктаал саазында артыышаан оон күүседиринің организаставаан.

Барыын-Хемчик районда элээн каш херээженнер көвүлелдери отчет-сонгулдалыг хуралдарга кошкак белеткенгенинден хуралдарны каш катап соңгаарладыр ужурга таварышкан. «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырынга хуралга партия организациязының секретары-даа, көдээ Совет күүскомунуң даргазы-даа келбээн, илеткел-даа бижиттинмээн болган. «Барлык», «Дөн-Терезин» совхозтарның херээженнер көвүлелдери отчёттуг хуралдарны база-ла соңгаарладыр чылдагааннарга таварышканнар.

Республикада 170 ажыг ясли-садтарда 12 мун хире уруг хаара туттунган. А чеди хар чедир назылыг уругларның саны 35700 чедип турар. Бо чижек ясли-садтарга кирбейн турар уругларын ам-даа хөйүн херечилеп турар. Оларның нургулайы — малчыннарның ажы-төлү. Херээженнериң ажыл-ишке киржилгезин күштелдирер төлээде, ясли-садтарның санын ам-даа көвүдедир херек. Оон ынай школаның чаа программазын шиңгээдип алырынга дузалыг кылдыр, ясли-садтарга кижизидилге ажылын экижидери күзенчиг. Ылаңгыя ясли-садтарның программазын тыва дыл кырынга тургузар ие келген.

Республиканың бүгү херээженнер көвүлелдери партияга, совет улуска СЭКП ТК-ниң Кыйгырыын удуртулга болдурбушаан, беш чылдың тодарадыкчы чылында Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, ниитининг херээнге төлептиг салыышкынны киирер дээш ам-даа шудургу ажылдаар.

Ш. ШЫЫРАП.

СЭКП обкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар секторунуң эргелекчизи.

Малчынның харыысалгазының дугайын чугаалажыыл

МЭЭҢ БОДАЛЫМ, КҮЗЕЛИМ

СЭКП ТК-ниң партияга, совет улуска Кыйгырыында эвээш чарыгдалдыг, эки шынарлыг, элбек продукцииниң чуртка бээрининг чугулаазын онаалап айыткан. Ол чорук биске, малчыннарга, бир-ле дугаарында дөрт хамааржыр. Чижээ, мен хойжу-дур мен, күрүнеге чүүү бүдүрүп, кандыг салыышкын киирип турар мен? Хөй хөй эъди, элбек дүк—мээң малдан алыр продукциям ол. Ол чүүлдер хөй болууп дээш чүүү кылыры биларингер: хойну улам өстүрер, ооң уксаазын экижидер. Ындыг соруланы СЭКП обкомунуң X пленуму салган, бистер ону деткип турар бис.

Бо белен эвес соруланы күүседирде, хөй күш, энергия, кызымак чорук, билиглер бистен негеттилер. Оларныңбиле чергелештир эвээш эвес улуг малчыннының харыысалгазынга онаажыр. «Алдан-Маадыр» совхозта хойжу бригадир О. Серенниң кодурген айтырыы чугула-дыр деп бодадым. Шынап-ла, ажылынга харыысалга чок, ак сеткилдиг эвес, чалгаа-шүүшең чамдык хойжулар бистиң «Тес-Хем» совхозтуң экономиказынга улуг карылганы чедирип турарын көргеш, кижи чогеңир. Чанымда кыштаглап орар кожаларымны көрээл. Чингирмаа Саар эрткен чылын чүс хойдан үжен шаа-ла хураган алды. Мал чеми белеткээр дээш хойжулар бачым чорун турда, аалынга олура эрттирди. Мындыг чалгаа, шүүшең боорга, эки түннелдер кайнын кээрил? Азы Баян Мөңге дижик. Чүс хойга онаалтыр алган хураганы эвээш. Кыштаанга чеде бээрге, ол кижиниң ажылынга харыысалга чогу дораан-на илдең: кажаазының иштя өл болур. Мырыңай чаа чижек. Хавак-Өдээвде кыштаг магалыг чер. Чүрттаар бажыңнарлыг, эки кажаадарлыг, кудук база бар. Электри шугуму оңу таварып эртken. А ында чүрттап, ажылдап орар хойжу Көкүү Салдаанның коданында бо хире эки — соок эвес, хар чуга кыжын хой ара салып, төрүттүнген хураганнар өлүп турар. Мындыг чижектерни ам-даа хөйңү көргүзүп болур.

Хоюп одаржө салып үндүрүкпеп, ооңге шайлап орда, элээн каштың бөрү кырып каан... Суурга арагалап шаап турда, коданыпдан оорлар белүк хойну үзе сүре берген. Өдек-кыштаан, хураган кажаазын өй-шаанда эки белеткеп албаанындан чаш хураганнар доңгаш, аарып өлген... Мындыг чүүлдер бисте ам читкен деп бе? Чок. Бо чүл ынчаш? Чугаажок-ла, харыысалга чок чорук-тур.

Бистиң совхозта мурнакчылар эвээш эвес. Оларның чедимишкиверииниң үндезинии чүдел? Бир-ле дугаарында, харыысалгазын медереп билиринде. Төрээп чурттумга, чонумга ажыктыг чүүлдү кылып, коммунизм тургузуушкунунга аргалыг-ла болза, хөй салыышкынымны киирейн деп бодап чоруурунда. Харыысалгазы куду кижи мурнакчы арга-дуржулганы шиңгээдип алыйн деп кыспас. Түскай эртемниглерден арга-сүме айтырбас. Социалистиг хүлээлгени тоол корбес, аргалыг болза, эвээш көргүзүт адакаар. Хоюнуң семис, дүккүр болурунче сагыш салбас — одары баксыраан, малының чеми эвээш, сүт-сүттат чок-даа болза, аңаа олурар, харын: «экжел бериңер» дээр. А улус чайын, күзүн мал чеми, кыштаг-хонаш дээш хөлзеп турда, ындыг кижи таваар олурар болдур эвеспе. Малдың уксаазын экижидер дээш тарып боозадылга чорударга, аңаа бүзүровес, харын хураган копкаржыгаш арттырып алган болур.

Бо чылын социалистиг чарышка кийгырган эжим Александр Карма чүве. Тыва АССРниң алдарлыг малчыны. 15 чыл дургузунда хойга ажылдап, чыл санында эки көргүзүлүг болуп келген. Эрткен чылын база-ла хураганнарын чүс хуу камгалап алган. Ажылынга бедик харыысалгалыг, бодундан, эштеринден, хамаарышкан черлерден бедик негелделиг эш. Ийи-үш чыл бурунгаар ооң чаа хонажынга чаңгыс кажаа, бодунуң ооңден өске чүве чок турган болза, ам ында улуг кажаалар, бажыңнар бар апарган. Бо чылын кыштаглаашкынны Карма малчын эки эрттирип турар, 60 ажыг чаш хураган мөңги. Ол чүнүң ачызыл? Кижиниң харыысалгалыы ол. Кыпка эки белеткенин, кажааларын септеп, чылыглаан, 25 тонна сигенни боду кезип белеткеп алган. Ол ышкаш 10 ажыг тонна ногаан суланы кыштаанга тараа төлүүдең экпеп ап, 15 тонна одекти болгеп. Ындыг белеткелдиг кижи соок кыштан чүте коргарыл?

Алдарлыг малчын Чооду Хуурай-оол дугайында база ынчаар чугаалаар мен. А оларның өдек-кыштаа өске бе, малының кажаазы ыңнарлыг бе, азы оларга оңаагай байдалды тургузуп берген бе? Чо-ок!

Ооң эзаи Саар Чалдыраа-евна-биле (Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны. Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниң эдилекчиаи. Маадыр-не кижи чүве) он хире чыл дургуаунда хой кадарын келдивис. Чүс хойдан 94-тен 124-чедир хураганнарны камгалап ап, дүк талазы-биле планнарны күүседип чор бис. Амгы үеде төрүүр 520 хоювустуң чүс хирези төрээн, төлү мөңги. Ажылдың бүдүмчелиг, үреттүнелдиг болуру—бот-харыысалгада дээрээге ылап бүзүрээр мен.

Бир эвес бистиң совхозтуң хойжулары, янек, өшкү кадарчылары, быаза ажаакчылары, чылгычылары дээрелерге доңнежип ажылдаан болаа, чүс төрүүр малдан 50 быаза, 73 анай, 76 хураган, 57 кулун эвес, а оон оранчок хөйңү алган турар ийик. Өшкү, чылгы өстүрериниң планнарын күүседип алган турар ийик бис. Бир хойдан 1,07 килограмм эвес, планда көрдүнген 2,00 килограмм, азы оңаа хөй дүктү кыргыш алгай бис.

Ынчангаш бистер, малчыннар, боттарывыс деткижип алгаш, кады-кожа эп-сөөрүвүстүң ажыл-ишке харыысалгазын бедидип, негелделиг ажылдаарын күзээр-дир мен.

А. МОҢГАЛБИЙ.

«Тес-Хем» совхозтуң хойжуу, Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниң эдилекчизи.

КЫЗЫМАК ХОЙЖУ

Эрзин районнуң «Коммунизмче оруу» колхозунуң хойжуу Иргит Тангыт хөй-ниитининг малын кадаргап, ооң ажыг чыл болган. Ажыл-ишчи кижи чыл бүрүде кызымак ажылдап, малдың чаш төлүн мөңги өстүрүп, дүк кыргыыр планын күүседип келген. Ол эртken чылын тыва уксаазыг 100 хойдан-на 96 хураганны мөңги доруктуруп, 2 кг дүктү кыргын алган.

Мурнакчы хойжу бо чылын ол көргүзүүлериниң бедик түңнелдерни чедип алыр сорулганы салган.

ЧУРУКТА: хойжу Иргит Тангыт.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ фотозу.

Ээлчеглиг КИЧЭЭЛ

Эрзин районда удуртукчу ажылдакчыларның семинары 1973 чылдың октябрь айда тургустунган. Аңаа кичээлдер чогуур план ёзугаар доктаамал эртип, дыңнакчыларның бедик сонуургалын чаалап алган. Чөөкта чаа семинарның эзенчеглиг кичээлинге «СЭКП ТК-ниң декабрь (1973 чыл) Пленумунуң түңнелдери» деп темага партия райкомунуң бирги секретары А. Моңгуштуң, Советтерниң ажылын улам знжимдер дугайында райкүүсном даргазы С. Садиниң лекцияларын дыңнаан.

Аңаа улаштыр районнуң көдээ ажыл-агыйының перспективтиг сорулгаларының, кадык камгалалының болгаш улус өөредилгезиниң дугайында доозйуларның амыдыралда боттанышкынының, күүскомнарда херек эмгелелиниң байдалының дугайында илеткелдер база болгулаан. Эрзин, Сарыг-Булуң көдээ Советтериниң күүсномнарының даргалары С. Чымба, Н. Эгер ажылчы чоннарның негелде-хомудалдарын хүлээп ап, харылзап турарының талазы-биле ажылының дуржулгазын чугаалааннар.

Дыңнакчылар кичээлге идепкейлиг киржип, саналонаалын солушкан.

А. ДАМДЫН.

Теория айтырыглары

ЧАРЫШ БОЛГАШ ООҢ ШАҢНАЛ-МАКТАЛДАРЫ

Бистиң партиябыс социалистиг чарыштың ленинчи идеяларын болгаш принциптерин удуртулга болдурбушаан, ону сайзырагайжыдарының айтырыгларын чурттуң экономиктиг болгаш ниитилел-политиктиг хөгжүдезинде болуп турар өскерилгелер-биле холбаштыр чогаадыкчы ёзу-биле шиитпирлеп турар. Ол айтырыгларның эртем ёзугаар чаа, хаңы үжүр-дүзээзы партияның XXIV съездизинің, СЭКП ТК-ниң, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ниң чөөкте чаа хүлээп алган доктаалдары чарыштың утказының база кол сорулгаларын улам тодарадып, бүгү партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый органнарынга, бүгү ажылчы чоннарга ажылдаарының тодаргай программазын берип турар.

1.

Чарыштың бүдүш шынарын билип алырынга дузаалаар теоретиктиг эң чугула өөредиглерниң бирээзи болза кижилерниң күш-ажылды кадыкдыын турганы, бактаан кирер хөй-ниити харылзаазы оларның амыдыралчы ажыл-хөрээн, хайныктырар дээрээниң дугайында Маркстың үндүрген түннели болур. Кадыкдыын ажылдаар чоннарның ажылдаарының тодаргай программазын берип турар.

1.

Чарыштың бүдүш шынарын билип алырынга дузаалаар теоретиктиг эң чугула өөредиглерниң бирээзи болза кижилерниң күш-ажылды кадыкдыын турганы, бактаан кирер хөй-ниити харылзаазы оларның амыдыралчы ажыл-хөрээн, хайныктырар дээрээниң дугайында Маркстың үндүрген түннели болур. Кадыкдыын ажылдаар чоннарның ажылдаарының тодаргай программазын берип турар.

1.

Чарыштың бүдүш шынарын билип алырынга дузаалаар теоретиктиг эң чугула өөредиглерниң бирээзи болза кижилерниң күш-ажылды кадыкдыын турганы, бактаан кирер хөй-ниити харылзаазы оларның амыдыралчы ажыл-хөрээн, хайныктырар дээрээниң дугайында Маркстың үндүрген түннели болур. Кадыкдыын ажылдаар чоннарның ажылдаарының тодаргай программазын берип турар.

1.

Чарыштың бүдүш шынарын билип алырынга дузаалаар теоретиктиг эң чугула өөредиглерниң бирээзи болза кижилерниң күш-ажылды кадыкдыын турганы, бактаан кирер хөй-ниити харылзаазы оларның амыдыралчы ажыл-хөрээн, хайныктырар дээрээниң дугайында Маркстың үндүрген түннели болур. Кадыкдыын ажылдаар чоннарның ажылдаарының тодаргай программазын берип турар.

1.

Чарыштың бүдүш шынарын билип алырынга дузаалаар теоретиктиг эң чугула өөредиглерниң бирээзи болза кижилерниң күш-ажылды кадыкдыын турганы, бактаан кирер хөй-ниити харылзаазы оларның амыдыралчы ажыл-хөрээн, хайныктырар дээрээниң дугайында Маркстың үндүрген түннели болур. Кадыкдыын ажылдаар чоннарның ажылдаарының тодаргай программазын берип турар.

1.

Чарыштың бүдүш шынарын билип алырынга дузаалаар теоретиктиг эң чугула өөредиглерниң бирээзи болза кижилерниң күш-ажылды кадыкдыын турганы, бактаан кирер хөй-ниити харылзаазы оларның амыдыралчы ажыл-хөрээн, хайныктырар дээрээниң дугайында Маркстың үндүрген түннели болур. Кадыкдыын ажылдаар чоннарның ажылдаарының тодаргай программазын берип турар.

ЧКАЛОВ: «УЖУДАР! МЭЭҢ АЖЫЛЫМ ОЛ»

Валерий Павлович Чкалов үжеи беш харга бөзин чедир чурттавааи, Оок амыдралының соолгу сес чылдарын эки билир мен. Москвада Садовая кудумчуузунуң Курск вокзалының чоогунда бажыңга кожа чурттап турмаа бис. Квартираларывыс дээштери чаңгыс чада шелүүге үнүп турган.

Садовая кудумчуузунуң оң кезинин ам Чкалов кудумчузу кыздыр эде адаан. 14/16 дугаар бажыңның солагай талазында Чкаловтуң арын хевири сиилбээш самбырада «Бо бажыңга бистиң үеним өндүр улуг ужудукчузу, Совет Эвиделиниң Маадыры Валерий Павлович Чкалов чурттап турган» деп бижээн.

1936 чылдың июлында Валерий Чкалов, бо өдүүлээриниң автору болган штурман Александр Беляков үжээлээн А. Н. Туполевтиң чогаадыш тургускаиы чаңгыс моторлуг АНТ-25 деп самолёт-биле Москвадан Ыраккы Чоон чүктө Удд (ам Чкалов) ортузунга чедир дөрт ужудун четкен бис. Оруукка чаңгыс-даа удаа хоймайн 9374 километрни 56 шак 20 минута дургузунда арткеи бис. Даразывда чылын ол-ла экипаж АНТ-25 самолёт-биле Москвадан Соңгу полюсту дамчыштыр АКШ-ка чедир ужуткан. 12 муң ажыг километрни 63 шак 25 минута иштинде дөрт ужудун эртери белеи эвес болбайн аан! Чүүле бо рейстер бөзин Чкаловтуң адын делегейниң үжар чүүлүнүң төөгүзүнге моңгеге арттырар иинек.

Чкалов төрүмелинден-не тымрак, оскүр үзаанныг, тыныгыр, чүве утпас, өөренинчел чораан. Кайгамчык ужудукчу болуруидаи ангыда, ол тергиин эки оратор чораан. Кандыг-даа байдалда ол ужыраавын чүгаалажын тудуп кижилериниң байдалын дораан билип алтар, аңаа таарыштыр тергиин солуп чүгааны эгелеттир бүдүштүр турган. Кыска-даа, узун-даа элеткелдерни ол белеткел чокка-даа кылып каалтар турган.

1937 чылдың чайында, Соңгу полюсту дамчыштыр АКШ-ка чедир ужуткаиывыс соонда, Нью-Йоркту оң муң ажыг чурттакчыларының мурнунга Валерийниң чүве чүгаалааның сакты-дыр мен. Чкаловтуң чалбымыттыг чүгаазы доостуру билек нью-йоркчулар кедергей алыпчаскаан, ол-ла дораан дыка хөй кижилер экипаж кежигүннериии индирден-не холга кодуруп алгаш, бисти маиап турган автомашиналарга чедиргеи. Парижке Ваграмның делгем заалдарында Чкалов чүве чугаалаарга, француз-тар тергиин соңуургаан сеткилии илергейлеп турганнар.

Чкалов шыкаң ужударыига таарыштыкаи кижилер ховар боор. Эрес-дидим, могешыырак-даа кижи ийин. Ол аң-ноок дээрже ужудун үнеринге кезээде белең чораан. Дээрге ынакшылы-биле катай ол черге, Волга уиунда төрүттүүген черинге база дыка ынак иинек. 1904 чылдың февраль 2-де ол Василево суурга (ам Горький области Чкаловск хоорай) - ол төрүттүнгеи. Төрүттүнгеи суурунга эге школа дооскан, бичи чажында-ла ол тараачын оглубуленнің аар-берге ажылыжинге чаңчыккаи. 15 харлыында Валерий Кыжыл Армияже чорупкан, а 1921 чылда ол ужудукчуларның төрүг-теткетиктиг школаларыга тыпгазы тудуп турген. Оон эгелээп-де ол-бодуунуң амыдыралын ужар чүүл-биле холбаан.

Валерий Чкалов 70 ажыг хевиринің чаа самолёттарын ужуп шыдаар бе деп төөгө. Бодуидаи оске кайгамчык шинчилекчилер-биле кады ол делегейде бир-ле дугаар агаарга аар шериг самолёттуу шенээн. Ол дээргеи чалгыныида боо чепсектиг аар бомбадаичы самолёт-тур. Могаг-шылаг биибес чаартыкчы ужудукчу дээди ужудуушкуниуң кайгамчык нарын сорулталарын тергиин-не чиик, чараш күүседир турган. Черде дайын-шөлүнде дайынчыларга дузалажыры-биле агаардаи черже шүүрүгедип ужудуп бадар, үзүг эвес бедиктерге ужудуп чаңгыгар дугайында бодалдып талалажыы турган.

Самолёт кылыр заводтуң шенеекчи ужудукчузу болур айылдыг мергежилиите ол ынак, аңаа чоргаарлыыр сурган. Ынчалза-даа ол машинаны камгалаарын бодап, бодуиуң амы-тыныи херекке албас турган. Ол та чеже катап олумге таварыжы часты ыйнаан. Айыылдыг ол аңыдыкатташ, өскээр аңыдаарын аңаа саналдаарга: «Ужудар! Мээң ажылым ол. Холум штурвал тудуптар, караам черии көрүптер хире түрда, кажан-даа ужударын соксатпас мен» дээр чораан.

В. П. Чкалов шынап-ла бистиң үеним өндүр улуг ужудукчузу. 1938 чылдың декабрь 15-те агаарже чаа хыдыкчыны үндүрүп бар чораат, айылга таварыжып, амы-тынындаи ол чарылгаан.

Георгий БАЙДУКОВ,
Совет Эвиделиниң Маадыры, ужар чүүлүнү генерал-полковниги.

«Шынның» материалдарының изи-биле

Харыысалга чок чорук-биле эптешпес

Мындыг эгелиг рейд эрткен чылдың декабрь 7-де солунга парлаттынган. Чоон-Хемчик районда мал семиртир «Тыва» совхозтуң кыштаглаашкында дувуренчиг байдалдың дугайын рейд бригадазының кежигүннери илереткеннер.

АЖЫЛЧЫ ЧӨННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ РАЙОН СОВЕДИНИҢ КҮҮСЕКЧИ КОМИТЕДИНИҢ ДАРГАЗЫ ЭШ Б. ЧЮДЮКТҮҢ БИСТИҢ БИЖИИВИСКЕ ХАРЫЫЛААНЫ:

Рейдиже айыткан четпестер шын. Райкүүскомнуң хуралынга түс ажыл-агыйның удургукчулары олуракүп турда, парлаттынган материалды чугаалашкан. Соолгу үеде оз ажыл-агыйда мал кыштагладыышкынның байдалы элээн экижээн.

Чаңгыс черден ийи хомудал

Мындыг эгелиг материал эрткен чылдың декабрь 25-те солунга парлаттынган. «Чыраа-Бажың» совхозтуң төөг-биле Чыргаяы салбырының аразында чоруп турган автобустуң чорбастаанын болган салбырда эмнелге пунктазунуң септелгезин чорутпаанындан байдалдың багайын шүүгүчүлээн.

АЖЫЛЧЫ ЧӨННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙКҮҮСКОМУНУҢ ДАРГАЗЫ Б. ЧЮДЮКТҮҢ РЕДАКЦИЯГА ДЫҢНАТКАНЫ:

Совхоз төөг-биле салбыр аразында орукту таарымча чогундан автобус чорувайн турар. Чоокку үеде Чыргаяы хемни кежиидир көвүрүг кылырын райкүүском шинтпирлеп турар.

ДЕЛЕГЕЙ ДО ХҮННЕРДЕ

НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЧОРУКТУҢ АЯН-ЧОРУУ

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң Кубада найыралдыг аян-чоруу даштыкыныӊ информация оргаиларының даштыкы политиктиг кол чанныарын Л. И. Брежневтиң чугаалаарын калбаа-биле тайылбырлап, Кубаның удуртукчулары-биле болгаш чопу-биле оон ужуражышкыннарын чырыдып турар.

Л. И. Брежневти Хосе Жарти национал орден-биле шаңнаашының дугайын делегей парлаалгазы дыңнатыпнап, империализмге, колониализмге болгаш неоколониализмге удур демисеелге улустарның сагыш-сеткил каттыштырыгазының хөрээнге, Куба социалистиг революция-биле найыралды быжыглаарының хөрээнге Л. И. Брежневтиң шылгаранга салыышкыны Куба Республиканың дээди шаңналы-биле демдеглеттинген деп, онзалап демдеглеп турар.

Гавананың кудумчуларының бирээнинде. М. АЛЬПЕРТТИҢ фотозу. (ПМА).

ГАВАНА. Л. И. Брежневти Хосе Марти орден-биле шаңнаар дугайында Кубаның Революстуг чазааның шиитпирии, шаңналды тыпсын турар үеде Революция ордузунга эштер Освальдо Дортикос болгаш Л. И. Брежневтиң бүгү-ле солуннары парлап үндүрген. Кубаның Компартиязының ТК-зының органы «Граима» солуга парлап үндүрген ол болуушкун дугайында отчетту «Куба революциялыг дээди шаңналы—маадырның хөрээнде» деп адаан. Солуниуи бүдүн арнын долдурган фоторепортаж база-ла ол байырлыг ёзулалга тураскаатыышаган.

Л. И. Брежнев куба черге чоруу тургаанындаи үзээн каш хүнниинии дургузунда бодунуң ажыл-чагагай-биле болгаш бодүүнү-биле, куба улуска база ооң удуртукчуларыига найыралдың болгаш хүндүткелдиң сагыш-сеткилин илереткени-биле бүгү-ниитининң улуг хүндүткелин чедип алгаи деп, «Хувентуд ребельде» солуи бижээн.

БЕРЛИН. «Нойес дойчланд» солуи Л. И. Брежневтиң Кубада аян-чорууига тураскаатқан материалдарны барык-ла будун чартык арыига парлап үндүргеи. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Хосе Марти орден-биле шаңнаанын ол солуи Совет Эвилели биле Куба-ның аразында улуг найыралдың болгаш акы-дуңмалышкы чоруктуң чаагай илереэнкиин деп адаан. Шынчы леиинга Л. И. Брежнев тайбың болгаи социалиям дээп демисеелчилериик бирги одуруунда турун турар деп, солун онзалап демдеглээн.

ВАРШАВА. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң Кубада аян-чорууга — полыша парлаганын, радиоиуң болган телевидениинің кол темазы. Л. И. Брежневтиң Гаванага болган митингине чугаазын бүгү делегейге улуг солуургал болган кичээнгей-биле уткаан деп, «Трибуна люду» солуи демдеглеп турар.

СОФИЯ. Болгар солуннар Л. И. Брежневтиң Хостадга ортулуунда чорун турарының дугайын бирги арынларында

СОВЕТ—ИНДИЙ НАЙЫРАЛДЫҢ ДЕМДЭЭ

ДЕЛИ. (СЭТА). Бокарода Совет Эвиделиниң деткимчейбиле тудуп турар металлургия заводунга кайгамчыктыг болуушкун болган. Аңаа кислород-конвертор будурулгезин байырладыг байдал-биле ажыглалга киирген. Индияның теп чазаанның өөнүзөзиидеи планнаашкын министри Д. П. Дхар заводтуң ажылчынналырига болгаш инженерлеринге байыр чедирген. Бокаро болза, хамаарышпас Индияның кан шуткуур үлеттирүүнүң төөгүзүнде түгле чаа үе-чаданыын эгелээнии эвес, харын индий болгаи совет улустарның найырал харылзааларының бүзүлбазын база дмдеглеп турар деп, ол чугаалаан. СЭРЭ-ниң Индияда элчини Б. Ф. Мальцев Совет чазакшы даасканын ёаугаар совет болгаш индий специалистерге байыр чедиргеи.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң Индияга чоокта чаа аян-чорууиуң үезинде СЭРЭ-ниң болгаи Индияның аразында экономиктиг болгаи садыг кады ажылдажылгазын улам хөгжүдер дугайында дугуржулгага ат салган, дугуржулгага ыламнын Бокарода металлургия заводунуң күүзүн чылна 10 миллион тонна кан бүдүрериига чедир иидирген. Бокаро болза, хамаарышпас Индияның кан шуткуур үлеттирүүнүң төөгүзүнде түгле чаа үе-чаданыын эгелээнии эвес, харын индий болгаи совет улустарның найырал харылзааларының бүзүлбазын база дмдеглеп турар деп, ол чугаалаан. СЭРЭ-ниң Индияда элчини Б. Ф. Мальцев Совет чазакшы даасканын ёаугаар совет болгаи индий специалистерге байыр чедиргеи.

Бокаро дээрге, үре-түңнелдиг совет-индий найырал-ыыдың демдээ, Индияның экономика талазы-биле бот-тускайлан чоруун чедип алырының орунта кайгамчыктыг үе болур деп, премьер-министр Индира Ганди демдеглээн.

ВАЛЬДХАЙМГА ЧАГАА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Канадаа каттыштаан чурттар аразы экономиктиг хөгжүдеи болгаи делегейниң экономиктиг харылзааларының байдалы-биле холбашкан айтырыларны чугаалажыр көөрү-биле КНО-нуң Кол ассамблеязының оска сессиязын дазастыг чыылдырар дугайында дилегеи КНО-нуң чиигине секретарга киирген.

Кана-даа каттыштаан бодүк чурттарның өөнүзөзиидеи Алжирниң революстуг төөгүлелиниң даргазы Х. Бумедьеның К. Вальдхаймга чоруткан чагаазында бо дилегеии бижээн. Онза сессиянны чыылдырары хөгжүүн орар чурттарның тавары-шкаиы чөптүг эвес болгаи деп эргелиг эвес байдалды узуткарының аргаларын дилеп тывараига эргежок чугула деп, чагаага чугаалаан.

Умар Коне медеглээн.

Барыын Африканың өскелээ чурттарында ышкаш, Малида база-ла кандзашкын бөш чыл үргулчулеп, чурттуң экономиказыига аар уржуктарны таварыштырып турар. Мыйыстыг бода малдың 40 ажыг хуузу өлген, чамык районнар аъш-чем болгаи суг-чок артаан, аныяк республиканың хөгжүдезиниң экономиктиг планнары шынгыыры-биле үрелеген. «Мали улуска бо бергеи үеде социалистиг өске-даа чурттардан бир дугаарында Совет Эвилели бистиң республикага дузалаан деп, комитет даргазы Киссима Дукара Совет Эвиделиниң Кызыл крест болгаи кызыл чартык ай иинтиледериниң шиңа чоруи турар төлөөлериин хүлээп ап турда дедеглээн. — Агаар-бойдустуң аар-берге байдалдарында ажылдавышаан, Бамакоиуң болгаш республиканың соңгуувоп районнарының аразында агаар ковүрүүн ужудун эрткен совет ужудукчуларга маалын улус чүректиң хамыыдаан өөруп четтиргиишкиниң илергейлеп турар» деп, ол база чугаалаан.

ЧАА ТЕХНИКА

СОФИЯ. Социалистиг Болгарияда көдээ ажыл-агый продукциязын будүрери чыл бүрүде ковуден турар. Соолгу 20 чылдар дургузунда чурттуң көдээ ажыл-агыйында кушажылдың будүрүкчүдүү, адырда ажылдан турар кижилериниң саны 2 миллионга чедир кызырылган болза-да, бөш катаи бедиок. Хемжидилгени калбарткаииының болгаш чаа агротехиикатар аргаларны иеитерткеииииң ачызында од чедип алдынгаи.

Амгы үеиең бедик будүрүкчулуг техииказы болгаи чер ажылдакчыларының шынчы дузалакчызы болу берген. Ынчаза, виноград ажаар «КГ-1» деп болгар комбайи шакта 3 тонна чедир виноград ажаар будүрүкчулуг. Оиу ажылгазы куш-ажылдың будүрүкчүдүүн 32 катаи бедидер арганы берип турар.

(СЭТА).

АГААР ОРУУ

БАМАКО. СЭТА-ның корреспоидентизи Р. Мангасаровтуң болгаи Парлаага медээлер агентилелиниң корреспоидентизи Ю. Владимировтуң дамчыкааны болза:

«Дыка эрте хонүүнкүиче ужудун бар чораан самолёттуң даажы Малиниң пайысыалының агаарында дыңналып келген. Даштында «Балкан» деп бижимедиг «АН-12» дээр самолёт кандзашкыидан качыдаи малы чонга бээр бапгайы аъш-чем, ёаг болгаш эм аймаан Софиядан Бамакога чедирип келген.

«Бо болза социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының бисииң республикага халас көргүзүп турар-бапгайы дузалачыгы эвес-тир. Грүглар чемин болгаи холера-да дээр аарыгта удур вакцина чүдүрген совет «ИЛ-18» самолёт кап конуктуң мурнунда Бамакога ужудун келген. Оон мурнунда оон өске агаар лайнери Москвадан 4,5 тонна янзы-бүрү эмнерии чедирип келген болгай» деп, Кызыл крест болгаи кызыл чартык ай иинтиледериниң Мали эвиделиниң чингине секретары

ии ажылын бээр.

Социалиям иинтилел кежигүнниринің чаагай амыдырал байдалын материалдыг будүрүлгении болгаш үгаан-бодал кежиктериин үре-түңнелдери-биле шуут холбаалыг кылдыр көөр, ол чорук иинтиледиин байлакшылын көвүдедириие, күш-ажылдын будүрүкчүүнүң бедидериие инжи бүрүзүнүң экономиктиг сонуургалыи улгатгыыр. Оон-биле кады иинтиледиин инжи бүрүзүнүң хереглеириие киириип турар байлажылдыг чүүлдери инжи бүрүзүнүң иинтилеере ажыктыг күш-ажылынмың шаа-биле хемчээлиин ёаугаар оон эргезиие кирер.

Ол чорук социализм үезиидө чарыштын ийи талага ажык-дузалыг хевирлиг болурунга идиг боо турар. Ол үеде эш-хүүнүң сырый кады ажылдажылгазы болгаш ботботтарында дузалажылгазы, будүрүлгеге, иинтилеге ажыл-херекти эжикидер дутайында кады сагыш салыры, ак сеткилдиг чарыш, маргылдажылга, күш-ажылчы түңнелдер-биле бот-боттарын ажарыиче чүткүл, а ындыг болганда, хереглеели хандыраныие негелде, иинтиледин, будунуң-даа ажылдыралының дегедереиии будурээ ажыл-ижи-биле хандырарын дээш ораалдажыр апаар. Ол дээрге, социализм үезиидө чарыштын ёаугаар кол сорулгазы боон турар. Болуунуң хамаатыы хүлээлгеиии хамыыдыр бо-лиирии, иинтилелдя ажыл-херектериин оон хүндүлеп коорүн илередириие «амыдыралдың ажыл-ижииің бир янзы хевири» көстүр. ССРЭ-ниң 50 чылының дугайында илеткелиигө эш Л. И. Брежнев «чарыштың алыс үткааи —херек кырында күш-ажылчы маргылдажылга, херек кырында күш-ажылчы чарыш, тодаргайдаарга, В. И. Ленииниң оиза ужур-дузалыг деп коруп чораан чүүлү болуур» деп чугаалаан.

Чарыштың калбартырының кол чүүлү болза ооң керээлиг эге-биле калбарын турары болуур. Ажылдакчыларның болгаи коллективтериің ийи талаалыг социалистиг хүлээллегелери, керээлери өзүлүг амыдыралчы, күш-ажылчы маргылдажылга болуп, калбарып турар. Чаржын турарлар керээге боттарының хүлээллегеин тодаргай, допчу хевирлиг кылдыр көргүскеи, боттоботтарының аразында конкаш дивес контрольду тургузар аргалыг. Ынчангаи маиаа кол чүве — ооң калбак иеитерелдии, түңнелдериин денизээри, ээ эки дуржулганы катаптаары болур деп чарыштың организастаарының леиинчи принцииииң күжү долу чергеии-биле илергейлеттинер апаар.

Москвавыи, Ленинградтыи, Киевтии, Свердловскиидеи, Горькийдии болгаи оске-даа хоорайларның будүрүлгелериидө керээлиг эгеге үидезилээп социалистиг чарыш үлам калбарып турар. Намаиганың хөвөчилери-биле Иваново-ның пос-таавычыларын, Кузбасс-биле Донбасстың шахтёрлары аразында чарыштыг. «Муң кижилериің керээзи» дээр чарыш ээй талаалыг кады ажылдажылганың дээштиг хевири болу берген.

Эвээш чарыштардырыг, эки шыиарлыг, хөй продукциялы чуртка бээр, 1974 чылдың планыи чедиишкиниг күүседирив дээш деп чарыштың кол лозуиун амыдыралга боттандырбышаан, хөй-хөй будүрүлге коллективтери техиикаиы улам ажыктыг кылдыр ажыглаар дээш, читеттиг база материалдарның камиалгазы, ажыл-шагын чөп ажылгаары дээш демисеелии калбартып турар. Москва тудугжуларының бот-оруглачарыллалыг бригада болуп ажылдаарының аргазын ажыглап эгелээнииеринь хүрээлеии өөүп турар.

Мурнакчы дуржулгага даиимас болза, чарыш дээштиг боон шыдавас. Социализм үезиидө үлетер-чижектиң күжү боду массалыг дээштиг болгаи ёаугалыын бирле дугаарында алган. Үлегерчижекке кижизидери, ээ эки дуржулгага өөредири, эки үлегер-чижекти калбаа-биле доктаамал ажыглаары — чарышты организастаарының талазы-биле бүгү ажылдың бир кол угланымыкыиы болуур.

Соолгу чылдарда партия болгаи хөй-иинти организациялары мурнакчы дуржулганы массалыг-биле шиигээдип алырының талазы-биле хөй чүүлдерии калган, ону калбаа-биле иеитерелдиие идиг берип турар ажаар чугула арганы ажылдап кылган. Ол дээрге заводтуң иштики болгаи заводтар аразының мурнакчы дуржулганы школаларын, коммунистиг күш-ажылдың школаларын, политиктиг ажылдың хөй янзы хевирлерии, техиниктиг информацияның чеңсектерии, конкурстар болгаш будүрүлгелериің ботботтарының аразында эксурсиялары-дыр. Будүрүлге чөвүлеи хуралдары, ажылчы чоннарның янзы-бүрү чогаадыкчы каттыжышкыннары — эртем-техиниктиг иинтилел, чогаадыкчылларның болгаи чаартыкчыларның иинтилели, будүрүлгеиің мурнакчыларының чөвүлеии, эконоииктиг аналиэтиң болгаи нормалаашкыиның хөй-иинтиии бүрөзү мурнакчы дуржулганы калбаа-биле иеитерелдиие улуг үжур-дузалыг. Ынчалзажок мурнакчы дуржулганы иеитерелдиииің талазы-биле ажылда чёткертер ам-даа чайлаттынмаан. Пропагандага дуржулганың тодаргай чүүлдерии чамдыкта ханыы-биле чырыдып шыдавайн, турар, харын-даа кандыг байдалдарда ол ажылаттынып болур дээрии барымдаалавас чоруктар база бар. Кол кичээнгейии мурнакчының бодуиуе, оол ажылдар-хүндүткелии көдүреринче салгап, ол чаа чүиү кылганының дээрии, оиу оскелерге дамчыдып бээрии оралдаашас болгуузаар.

Үнелиг өрелээшкиннерии чогуур үеэиидө эскерер болгаи деткиир, оиу бүгү калбак массаиыы болдурар толээде, ам-даа хөй чүүлдү кылыр, шудургу ажылдаар апаар. Ол сорулга-биле 1974—1975 чылдарда социалистиг чарыштың тиилекчиделириің мурнакчы дуржулгазын өөреиии көөрүнүң болгаи иеитерелдиииің талазы-биле тодаргай программазыи ажылдап кылыры болгаи боттандырарын министерстволарга болгаш ведомстволарга даасхан.

Ол мурнакчы кижилериің көргүзүүү коллективтиг бедик будүрүкчулуг, туруштуг ажылыига шуут-ла норма чижек болгаи турзун дээш хамыктың мурнуида, будүрүлгеиің иштиигге дуржулганы солчуруи доктаамал организастаарыи негеттиниир турар. Мурнакчыларның дуржулгазын улус ажыл-агыйның хөгжүдеиии дургедеидириие, бөш чылды боттандырарына улам долу болгаи биидииг ажыглаар дээп амгы үеде амыдырал ыидыг сорулгаиы көрдүруи үндүрүп турар.

3.

Массавыи чогаадыкчы иидеикейиии, янзы-бүрү хевирлерлиг болгаи ёаугалыг идиг берииткиннериииң ажаок улуг үжур-дузалыын партия айтыы турар. Маиаа «Күрүне чүүле бүзүредир эвес, харын эки ажылдакчыларны амыдыралдың эң дээре байдалдары-биле шаңнап-мактап турар» дээриииң дугайында В. И. Ленииниң айтыыпкыиыи барымдаалаан турар. (том 42, арын 151). Бүгүэвиделеэиң социалистиг чарыжының тиилекчилерии СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелииииң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның Кызыл тувтарын-биле, ССР Эвиделиииң орденнери болгаш медальдары биле шаңнадып турар деп чүве биилдиигир болгай. Мурнакчы ажылчыыларны болгаш колхозчуларны, иижеер-техиниктиг ажылдакчыларны база албан-хаакчыларны «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» база «Тоскыу бёш чылдың шалыичызы» деп иинти эвиледдиң хөрөк ёаугалаан. Ынчаныыже материалдыг болгаш моральдыг идиг берииткиииии ыраатала чедир ажыглавайн турар. Социалистиг чарыштың тиилекчилериииң чедиишкиииериии кайы-бир кижиииң аналаа ажыл-ижи-биле холуштуруп, ону мактап-шаңнаар фактылар база бар. Ынчаларга ажылдакчылар доктаатыллаган нормаиың хемчээлиигө күш-ажылчы чүүле доодур иүүседир эвес, харын ону ажырыышаап, чогаадыкчы эгелээшкиииң, инициативаны илергейлээп тавары-лгада ону чарышка тиилекчи деп санаар болгай.

Ынчаарга чамдык кижилер социалистиг чарыштың материалдыг сонуургал-биле буруугаарадып болур деп бодап турралар. Ол болза ажылчы чоннарны шын кижизидериие шаптыктаар, шын эвес бодал-дыр. Ажылдакчыларны шаңнап-мактаарда ооң материалдыг талазын эмин эрттир хөөредирип-даа база моральдыг идиг берииткиииы чедир үнелеевеи-да чарыш калбартырыига таарыжа чок салдарны чедирер.

Шаңнап-мактаарының материалдыг талазы дээрге шалыга немелде төлевир эвес, а ажылдакчының чедиишкиниг күш-ажылын хөй-иинтиииң үнелеп көрүүшкүүдүр. Ынчангаи ооң хемчээли база чедип алган чедиишкиннер-биле дүүшкеи турар, үжыгрулг. Шаңнааршыиың принцииии дээрге, ону иинти херекке тодаргай салыышкыиын барымдаалавайн, шуутэзунга деп кылдыр үлеп бээр дээии ол эвес, кижи бүрүзүнүң күш-ажылга шылгаралын болгаш чедип алган чедиишкиниге киирген салыышкыиын барымдаалап тыпсыры болуур.

Чарыштың сайзыраигайжыдарынга материалдыг болгаш моральдыг сонуургалды бирдиилии-биле ажыглаарывыче партия, профсоиилел, комсомол организацияларының, ажыл-агыйй удургукчуларының кичээнгейии партия углаарыпын турар. Мында күш-ажылчы ачы-хавыяиаиы хөй-иинтиииң хүлээп көөрүн бедик деңгеиге тургузарының, моральдыг шаңнал-мактадың ужур-дузазын бүгү талаалыг көдүреринии, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле, бедик медереллиг көөрүнге ажылчы чоннарны моргаг чок кижизидериниң дугайында чугаа чоруп турар.

Миллион-миллион ажылчы чоннарның энергиязында болгаш чогаадыкчы көдүрлүүшкүнүге сиңиикген социалистиг чарыштың бүгү талаалыг кадбартыры болгаш сайзыраигайжыдары — коммунистиг тургузуушкунуиуң талазы-биле партияның айыткан планнарын, тоскуу бөш чылдың ованалдарын чедиишкиниг боттандырарының бүзүредиг магадыласы болуур.

И. РУДОЙ,
экономика эртемнериниң кандидазы.
(«Правда» солуидан).

Рауль ГОНСАЛЕС, куба чогаалчы

ИЕНИҢ КӨРҮЖҮ

Рассказ

Карарты када берген ханбиле быгчашкан арын-шырайлыг аныяк оол шалада чыткан. Ону дерзин үүлгедикчилер бар-ла шаа-биле соп, эзигилерин кызырадыр сый тепкилеп турган. Угаанын чүгле ышкынмаан оолдуң бажының дүктеринден оларның бирээзи сирбектээш, шалага чиккиледир үстүргүзээн.

— Сугдан саарыыт, ол мээң сестеримнин дыннаазын деп, биргизи хыы ханмайн чугаалаан.

— Че, ам чугаалаар сен бе!—деп, хирлиг кочалдан сугну саарган соонда үүлгедикчи хөректенирге оол чүгле караан кыжаныглыг кылдыр көргеш, олче дүкүрүшкен.

Үүлгедикчи кылыктангаышындан сириценнин алгырган:

— Ыыттавас сен бе, ыт оглу? Моон-биле ойнаары болзуң. Дүргеп-не узуткан кааптыңар! Оон соонда, өлүг мөчүзүн иезинге аппарып бээрдир, мындыг шулбусту канчап төрүп алганынга ол харжынгай аав.

Хилинчектеннип чыткан оол үүлгедикчиниң ол сестеринден оңгарыпп келгеш (үгдүнмас мага-бодунче оттар-даа чүгүре берген ышкаш) чадаарда чугаалаан:

— Дилеп тур мен. Чүгле авамга мээң өлүг сөөгүмнү көргүспезинер.

— Ынчаарга өөрүшпү чугаала. Олар кайдан?

«Күжүр аваны, мени оскунмушаан, мээң мындыг балыг-бышкын мага-бодумну көргеш, ийи дакпыр хилинчектенир бе? Чүгле мээң эвес, а өске нелерге кайы хире аар човулаң болгу дегил. Төлдериниң өлгенин көөрү дег аар човулаң, ажыг-шүжүг кайда боор!» кылдыр боданган. Эш-өөрүм, революцияны бодап келгеш оол дидим чугаалаан:

— Чүү-даа чугаалавас мен. Мени та канчалыңар, ынчаар өлүр мен.

Үүлгедикчилер чидиг узуп кадагны оолдуң бажынга үстүргеш, аар маскапы кедүрбүшаан, өчүк ареп айтырганнар:

—Сөөлгү катап айтырып тур бис. Сөглээр сен бе, азы бажың өттүр шаактар бис бе?!

Оол караан шийипкеш, аваазын, кады демисежип турар өөрүшүң иелерин бодап келген. Кадагның чидиг бажы аныяк маадырның бажынче кирип эгелээн, чоорту каш кагыглардан шалаже кадаг кадалы бергеп. Оол алгырбаан-даа...

Өлүрүкчүлер өчүк бербейн өлген маадырның магабодуң оон аваазының бажыңының аажынге аккелгеннер. Ава аймай бергеш, алгыыптар часкан. Ынчалзадаа чүү болганын өттүр билип каапп:

— Оглумнуң канчап баргапы ол?—деп, киленнинг айтырган.

— Бисте ол чүү-даа чугаалавады. Ындыг болганда эккелгенивис бо-ла-дыр — деп, үүлгедикчилер каттырышканнар.

Хосталга дээш чазбыраштапып турган ортулуктүң муң-муң чылдарда човууруу венинң хөрээн долуп, арыг сеткилин өлүрүкчүдерге чугаалааны чаңнык ышкаш дыңналган:

— Бүгү-ле чүвенің оскерли бээр хүнү келир. Ынчан мээң мурнумга мөгеөр апаар силер, таптыг санажыр бис!

Өлүрүкчүлер иениң сестеринден болгаш көрүжүнден хоозун каттырышса-даа доктактар-биле соктурушкан ышкаш ыыт чок турганнар.

• • •

Кастро, Революция деп, сестеринге кажыргызы кызаңнаштыг шуурганче шилчээн. Тергиндекчилер, мөлүкчүлер ол шуурганга слаһынар ышкаш ужугуп, далай ыдыынче дезип эгелээннер. Бешки полицияга ажылдап, он-он куба патриоттарны өлүрүп турган демги ийи үүлгедикчи кораблъдерге олуруп четтикпейн барганнар. Олар тараачыннар кыдыр эде кеттинип алыр дээш, бичии суурнуң кыдыында бажыңга келген.

Бажында база-ла не хөрээжен, оон элээдя уруу, чаш уруглар бар болган. Биргн үүлгедикчи уругнуң платьезин ора тыртказ, «чараш-ла душтук тур чүгле үениң бачымын — дивишаан чараазын сыыртынган. Ийиги автомадын неже арынмышаан:—Апаанның база оглунуңу хептерин биске уштуп бер!—деп, дужаган.

— Бисте артык хеп чок. Бар-ла хептерин кедип алгаш тулчуп чоруй барганнар — деп, ава бүзүреткен.

— Ындыг болганда бо кежикти четтирип алыр апаардыр—дээш, биргн үүлгедикчи уругда-ла барган.

— Авай, хептп чоор сен, уштуп бер!—деп алгырбышаан уруг чанагаш хөрээн дүй туттунган.

Ию бөдүүн хептерни, маныктааштарны бир булундан уштуп берген болгаш үүлгедикчилер тараачыннар кыдыр кеттинип алганнар.

Үүлгедикчилер үнүп бар чыда, бироэзи эргилип келгеш, ажынге чугаалаан:

— Бир эвес болар бисти садыпса? Каш оъктан хорадыпса-даа ында кем чүү деп?

— Чүгле ынчанмайн көрүңер! Бис чүнү-даа, кымгадаа чугаалавас бис—деп, ава уругларын дүй турбушаан, автоматтын оък үнер үдүнче көрүп, не кижинин сеткилинден чалынган.

Чаш уруглар база ыглажы бергеп. «Бүгү-ле чүвенің өскерли бээр хүнү келир...» деп иенин чугаазын биргн үүлгедикчи сактып келгеп. Дүвүрээн иенің карактарының көрүжү автоматтың үүн чайладыпкан.

• • •

Үүлгедикчилер автоматтарын октагылашкаш, Хагуэй хоорайже бар чоргаан машинаны доктаатказ, революцияның дайзыннарынга орансуурун, бажың-балгадын өртеттирген тараачыннар боол олурушканнар.

Машина хынаалда пунктузунга тура дүшкен. Хынакчыларның баштыңчызы чолаачыдан айтырган:

— Машиналарда туттургап кижилер бар бе?

— Чок, чүгле балыгланган чаңгыс кижи бар.

Хынакчылар машина иштин көрүп эгелээн. Оларның-биле кады кирип келген хөрөзжен карактарын чидиндир көрбүшаан, холу-биле үүлгедикчилерже айытказ, дорт сөглээн:

— Мээң оглумну өлүрген ийи кижи бо-дур. Өлүрүкчүлер — бо-дур!

Үүлгедикчилер дузакта киргенин билзе-даа — Бис... бис бо чер чуртуг тараачын, бөдүүн улус-тур бис.

Хынакчылар баштыңчызының имнээнин ёзугаар каралыг ийи кижиде-ле барган.

— Олар ол-дур! Бүгү-ле чүвенің өскерли бээр хүнү келир. Ынчан мээң мурнумга мөгеер апаар силер, таптыг санажыр бис!—деп, чугаалаан мен. Үеэн келгени бодур—деп, не келир үеге бүзүрелдиг чугаалаан.

Репертуарлыг булуң

Чаа ырлар хүлээп алдынган

Республиканың Улусчу чогаадылга бижиңнигге чаа ырлар хүлээп алырының комиссиязының хуралы квартал санында боол турар.

Чоокта чаа болган комиссияга уран чүүл училищелиниң сургуулу Григорий Базырның «Ширайыңны утпастыр мен» (сөзү З. Намзырайның) деп ырызын көргеп. Аныяк автор мооң мурнунда С. Тамбаның сөзүнге «Хойжу сутта барыксаар мен», «Бай-Тайга» деп чараш ырларны чогаатказ. Үстүнде адаанывыс чаа аялга гармонияның талазы-биле болгаш фортепианога эки кылдынганың жюри бедик үнелээн.

Дараазында база-ла уран чүүл училищезиниң сургуулу Александр Анай-оолдуң чогаатканы «Ынакшылым» (сөзү Салчак Сарыг-оолдуу) деп ырызын сайгарган. Аялга чогаадырынга күжүн шенеп чоруур аныяк автор хөгжүмүнүң теориязын, тыва улустуң ырларын ам-даа өөренир болза, эки ырларны бижип болурунуң аргазы бар деп түңнээш, аялганы хүлээп алган.

Эгелеп чоруур аныяк шүлүкчү К. Борбай-оолдуң «Ак-Хем» деп шүлүүнге Анатолий Чыргалдың эң баштайгы чогаатказ ырызы база-ла солун болган. Мындыг чаа авторларның, чаа ырларның тыптып кээп турары өөрүнчүг. Ынчалза-даа оларның аразында ыры чогаадырын чипк херек кылдыр көрүп, чогаадып алган аялгазын чедир ажылдавайн, Улусчу чогаадылга бажыңынче чоруду турарлар ол комиссияга илерээп.

Чижээлээрге, В. Монгуш ынакшыл дугайында ыры чоруткан. Оон сөзү-даа (С. Ооржактың), аялгазы-даа чедимчо чок болган. Ол ырының баштайгы одуругларын көрээлинер:

Частың үнген анай-хаак дет
Чазык хөглүг эргим уруг
Ынакшылым хуудургаш,
Ырлап чор мен эскерии көр...

Баштайгы одуруг М. Доржунуң «Ынакшылдың ыры» деп шүлүүнден ол хевээр бижиттингеп.

...Ынакшылды хуудургаш,
Ырлап чор мен эскерии көр,— дээрге арыг-шынчы ынакшылын чүүжө хуудургушаны орта бижидинмес. А аялганың гармониязы шын эвес, ырының төнген, эгелээн черлеринде туруштуг үүнерни сагыыпаан болган. Шак ындыг ырыны эгелеп чоруур бот-тывынгыр композитор Э. Боранак комиссияга киирген.

Бистин республиканың хоочун бот-тывынгыр композиторлары Б. Чүлдүм-Сюрюн, К. Баазаң-оол олар бо удаада база-ла бедик үнелээн чогаатказ ырларны чоруткулаан.

«Төрээн хемим эриинге» деп биздингир ырның автору К. Баазаң-оол комиссияга О. Делгер-оолдуң сөзүнге бижээн «Дамды» деп аялгазын киирген. Бот-тывынгыр композиторнуң ол сөске аялганы шилип алганы аажок таарымчалыг. Ынчалза-даа гармонияже, үдегеже эвээш кичээнгей салдынган.

Комиссия бо удаада 64 ырны сайгарган. Оон чүгле 36-зы хүлээп алдынган. Ырларның чартык кезиин комиссия дедир эгиткен. Мындыг четпестерни болдурбазыбиле аялга чогаадып чоруур кижи бүрүзү мергежилдиг болгаш харыысалгазын бедидери черле чугула. Жюриге киирген ырлар колдуунда-ла ынакшыл дугайында болгулаан. Төрээн чурт, партия, күш-ажыл болгаш бичии чаштар дугайында ырылар бижиривиче сагыш салыр болза эки.

Республиканың Улусчу чогаадылга бажыңы бот-тывынгыр композиторларның ырларын, шоодугларны, кыска рассказтарны, шилерни бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринге ажыглаары-биле хүлээп ап турар. «Шынның» «Репертуарлыг булуңунга» оларның чамдыктарын база өй-өйде парлаар.

Б. ЧАМБЫТ,
республиканың Улусчу чогаадылга бажыңының методизи.

Екатерина Бады-Сүүр мурнунда чылдарда кедээниң уран чүүлүнүң идепкейлиг киржикчизи турган. Ол ам Тываның күрүне филармониязының ыраажызы. Бо чурукта ол А. Тановтуң «Анай-Хаак» болгаш моол «Гайхмаара» деп ырыны күүседип турда тырттырган.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Чаа киноолар

ФЕВРАЛЬДА КИНОЭКРАННАРГА

Овзагай демдегдээе чогуур фильмнерге «Эш генерал» деп «Мосфильм» студияның тырттырганы калбак экраннып чаа фильм хамаарлыр. Ында Ада-чурттуң Улуг дайынының улуг тулчуушкуннарының салым-чолуун шинтипрлеп турган киживилерниң бирээзиниң дугайында ында төөгүп турар. Кинода кол рольду көрүкчүлериниң хүндүткелии чаалап алган артист И. Ледогоров ойнаан.

Ол-ла ийиги делегей дайынының дугайында югослав кинематографтарның тургусканы ийи сериялыг калбак экраннып «Нерегвага тулчуушкун» деп киноэпопеязын көрүкчүлер чугаажок сонуургаар. Совет Армия немец эжелекчилерни төөн үүкте чылча шаап турда, «Югославияда партизан шимчээшкинии шуут чок кылыр дээн» чижектиг «Вайстың» планын гитлержилер тургускан. Ол план ёзугаар Югославияның дагларында 30 муң хире кижилиг партизан республиказынга удур дижинге чедир чепсегленген 150 муң солдаттыг шеригни чорудар. Партизаннарга берге байдал дуржулгаларны нацист эмчилер дайын чылдарында кылып турганы билдингир. Оларның бижектериниң бизинден муңмуң кижилер өлген. Ындыг эмчилерниң бирээзи Эменбергер дуржугга кыпган кижилериниң бирээзиниң ады-биле чаштының чоруур. Оон аддаа хосталгада чоруп, дуржулгаларын уламчылап турарын билип каап, пенсиялай берген комиссар Берлах нарын истелгени чорудуп турар.

«Ханга борашкап даш» деп «Таллинфильмниң» үндүрген кинозу көрүкчүлерни 1535 чылдарда Лифляндияга (амгы Эстония) ортаакы вектериниң сөөлгү дайыны-биле таныштырар. Хостуг хамаатылар феодалдарга удур кадыг-дошкун дайынны чорудуп турда, кандыг-даа байдал тургустунар: кажыдал муңгаралдыгдаа, каткы-хоглүг-даа.

Литов киностудияның үндүргени «Доозуп тура» деп кинозу амыдыралда чүү-даа түве ис чок әртпейн барбас деп чүвени бадыткап турар. Аныяк истекчи Шукис эът оорлаашкынып истеп тура, херекке кирген кижилерниң тутпунун турарында сезинчиг чүве барын эскерген, 20 чыл бурунгаар боду тынынга четтинген деп турган Гунар Берзинии дээрбечилер өлүрген деп түңнелге ол келген. Кинода психологтуг нарын таварылгалар көрүкчүлерни бодандырар.

«Мосфильмниң» режиссёрлары В. Дьяченко биле Г. Иванов дёскел чоктарның баштыны Семканың элээди өөрү-биле үжуралдарын көргүскен «Коргуш чок атаман» деп өңнүг кинону бараалгаткан. Кинону Совет эрге-чагырга тургустунган, быжыглып турар үеде элээди оолдарның амыдыралынга тураскаатказ.

Грузин режиссёр Л. Хотивари «Хөглүг роман» деп өңнүг музыкалыг кинокомедияны тургускан. Тбилисиниң көдээ ажыл-агый институдунуң доозукчузу Даго биле консерватория студентизи Эка бот-боттарынга ынак. Эканың төрелдери «кедээ оолдуң» күдээ кылып аар хөөн чок. Ынчалза-даа ёзулуг ынакшыл кандыг-даа доткарларны ажыл шыдаарып кинода коргүскен.

Л. КАБАКОВА.

КЫСКА ШООДУГЛАР

КАРАК АЖЫТ

— Кудумчуга халангый озурлук чоруурукларны бо-да көөрдүр мен. Оода-ла бажыңнарга чоп ишпес силер?—деп, Эскерничел айтырган.

— Кудумчуга кадайым мени көрбес-ле болгай.

• • •

ЧЫЛДАГААН

Эжишкилер ажылга озалдап келгеннер.

— Ам база-ла автобус саадаан, мындыг ыйнаан?—деп, даргазы айтырган.

— Чок. Бажыңывыста чүгле чаңгыс көрүнчүк бар...

• • •

КЛУБ-КАТОК

— Кайнаар базырлар ол?

— Клубче.

— Клубтаар улус чоп коньки кедип алдынар?

— Демин көөрүмге, клубтуң аштакчызы суг аппар чыдар чорду.

— Шала чууру ол ыйнаан.

— Харын, ынчангаш конькилиг бар чыдыр бис. Ам клуб ишти дошталган-на болгай.

• • •

СЫМЫРАНЫР РАДИО

— Силериниң радионар чугаалап тур бе?

— Чок. Сымыранып турар-дыр.

— Чүге сымыраны бергени ол?

— Чаш уруг оттурбас дээш сымыранып тур ыйнаан.

• • •

ЧАНДЫР ТАНААН

— Туттунмаспай-биле кончуг домей ашак кижи чоруур чорду. Оон адазы чоор бе?

— Ачазы шагда-ла «кызыл дустаан» кижи.

— Ынчаарга акызын көргенним ол бе?

— Үш кыстың аразында чаңгыс ар-ле болгай. «Кылаң-кара биле» пайырадашкаш, арте кыраан ар-дыр ийин.

Х. СЕРЭЭ.

КАДАРЧЫЗЫ БОЛУКСААР МЕН

Сөзү Б. ДОЮНДУПТУУ. Аялгазы Д. ШАКТАРНЫҢ.

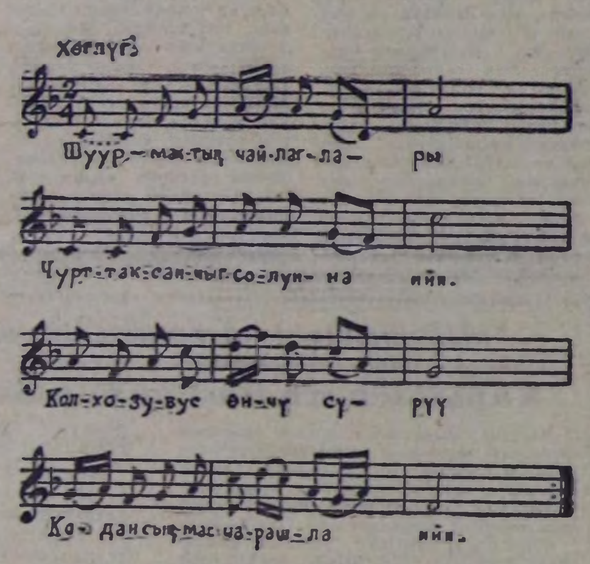

Шуурмактың чайлаглары
Чурттаксанчыг солун-на ийин.
Колхозувус өнчү сүрүү
Кодан сынмас чараш-ла ийин.

Шыгы-көгү чыдың чыдар,
Чычыы-биле торгу-ла ийин.
Чылын оъттаар өөр малдар
Чылын шимчээн, хевис-ле ийин.
Кулбустутпуң бедик бажы
Хүннээректеп чыдар-ла ийин.

Хүлээлгезин ашкан малчын
Хүлүмаүрүп орар-ла ийин.
Хово-шөдүң аргаң көөрге,
Хорагайның өңү-ле ийин.
Хойжу кыстың арпын көөрге,
Ховар кызыл чечек-ле ийин.

Калбак делгем Шуурмакты
Кажан шагда чурттаксаар мен.
Каш-ла чүэн сүрүг малдың
Кадарчызы болуксаар мен.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Өөнүг телекөргүзүг. Школачыларга. «Будильник». 12.40—«Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен». 13.30—Өөнүг телекөргүзүг. Уругларга. «Мен турган болзумза». Кыска фильм. 13.50—Өөнүг телекөргүзүг. «Кино аян-чоруктарының клуву». 14.50 — 15.00 — Чапсар. 15.00—Информастыг программа. Эш Л. И. Брежневтин Кубада аян-чоруу. 16.00—«Музыналыг киоск». 16.30—Делегей панорамазы. 17.00—Өөнүг телекөргүзүг. Фигурлуг чуңгулаашкынга Европаның чемпионады. Херээженнер. Хостуг программа. Загребтен дамчыдылга. 18.00—Информастыг программа. Эш Л. И. Брежневтин Кубада аян-чоруу. 19.00—Концерт. 19.15—Өөнүг телекөргүзүг. «Чөчен чогаалдың экранчыдылгазы». «Ийи капитан». Уран-чечен фильм. 20.50—21.00—Чапсар. 21.00—Өөнүг телекөргүзүг. Фигурлуг чуңгулаашкынга Европаның чемпионады. Көргүзүглүг оюннар. Загребтен дамчыдылга. 23.00—«Ye». Информастыг программа. Эш Л. И. Брежневтин Кубада аян-чоруу. 24.00—00.30—Өөнүг телекөргүзүг. Фигурлуг чуңгулаашкынга Европаның чемпионады. Көргүзүглүг оюннар. Загребтен дамчыдылга.

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

МОСКВАДАН

11.30 — Дамчыдылгалар программазы. 11.35—Концерт. 12.00—Информастыг программа. 13.00—Уругларның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринин концерти. 13.30 — Документ элдиг фильмнер программазы. 14.15—Концерт. 14.50—15.00—Чапсар. 15.00—Информастыг программа. 16.00—Өөнүг телекөргүзүг. Фигурлуг чуңгулаашкынга Европаның чемпионады. Көргүзүглүг оюннар. 18.00—«Ye». Информастыг программа. 18.30—Спортчу программа.

КЫЗЫЛДАН

20.00 — «Сылдысчыгаш». Уругларга программа. 20.30—Уругларга фильм. 20.50—Телемедээлер. 21.00—«Хей-ниити амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 21.40—«СЭКПниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 21.10—Телемедээлер. 22.25—Чарлалдар. реклама.

МОСКВАДАН

23.30—Концерт. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бешки уздуң» 9.45, Хроника залында — 13.15, «Ынакшылдың бүдүжү» 11.20, 13.05, 15.20, 17.05, 18.50, 20.35 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Робинзон Крузоның амыдыралы болгаш элдептиг үжуралдары» 9.30, 11.20, 13.10, «Игорь князь» 15.00, «Сыйык даға» 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чүгле сен» 11.00, 14.35, 20.30, «Аът мунган бажы чок кижи» 12.40, 16.50, 18.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Далайга дамды» 11.00, 13.00, «Талантылар болгаш могейикчилер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК»: «Адыр, мама!» (1-ги, 2-ги, 3-кү үндүрүлге) 12.00, «Адыр, мама!» (4-кү, 5-ки, 6-гы үндүрүлге) 13.30, «Любовь Яровая» 16.00, 18.00 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Комиссар Берлахтың сөөлгү истелге херээ» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сыйык даға» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Коргуш чок атаман» 9.00, 10.40, 16.30, «Горькийниң бичии чылдары» 14.40, «Ынакшылдың бүдүжү» 12.20, 18.10, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Игорь князь» 15.00, «Чүгле сен» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» Культура бажыңы: «Хөглүг роман» 18.00, 20.00 шактарда.

Кызылдың хамаатыларының кичээнгейинге

Коммунал фондузунга бижидилге-биле холбашкан айтырыгларны 1974 чылдың февраль 1-ден эгелеп бажың эргеледеринче дамчыткавын ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскому хоорайның хамаатыларынга дыңнадып тур.

ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ КҮҮСКОМУ.

ТЫВА АССР-НИҢ ИХМ ССРЭ-НИҢ ИХМ-НИҢ ДЭЭДИ БОЛГАШ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНГЕ КУРСАНТЫЛАР ЧЫЛДАЗЫН ЧАРЛАП ТУР

Өөренир хуусазы дээди школаларга 4 чыл, ортумак школаларга 2 чыл. Аназ ИХМ органнарынга ажылдаар, юридика талазы-биле дээди болгаш ортумак эртемнит специалистерни белеткээр.

ССРЭ-ниң ИХМ-ниң Омск дээди школазынга болгаш Иркутскиниң орт-техниктиг училищезинге кадыынын байдалы ИХМ органнарынга ажылдаарынга таарыжыр, 30 хар чедир назылыгларны хүлээп алыр. Волгоградта, Горькийде, Рязаньда дээди школаларга, ол ышкаш Новосибирскиде, Хабаровскиде, Барнаулда, Саратовта ортумак школаларга үстүнде айыткан түүдерден аңгыда, шериг албанын эртиргеннерни хүлээп алыр.

Школаларга кирерлер дараазында эртеммерге конкурстуг экзаменнер тудар:

орус дылга болгаш литературага бижимел болгаш аас-биле;

ССРЭ төөгүзүнге бижимел-биле;

даштыкы дылга (чүгле дээди школаларга кирерлер);

Үндезин чурттакчыларны конкурстан дашкаар хүлээп алыр.

Дээди болгаш ортумак өөредилге черлерининге кирерин күүзээнер эмчи комиссиязын эртери-биле бо чылдың май 25-не чедир Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадрлар кылдызынге дараазында документилери-биле келир:

1. Ортумак эртеминиң дугайында документ боду-биле.

2. Шериг биледи (кинр бижидилге херечиледи).

3. Бүдүрүлге болгаш партия-комсомол талазы-биле характеристика.

4. Бөрт чөкка тырттырган 3х4 хемчээлдиг үш чурук.

5. СЭКП алы ВЛКСМ хооркомунуң, райкомунуң чоруткан бижии.

Школага дужаал ёзугаар хүлээп алган кижилерни качаалдер эгелээр хүнден эгелеп халас чемненилге, ниити чурттаар чер, хеп болгаш айда 40 рубль хемчээлиг стипендия-биле хандырар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар ама 2 Тираж 15953. ЧАГЫГ № 68.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынын талазы-биле эргелелиниң типографиязы, (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00559.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 30 (9405) | Вторник, февраль 5, 1974 чыл | 1925 чылда тудаваштыңган | Өртээ 2 кеп.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ МОСКВАДА ЧАНЫП КЕЛГЕНИ

Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-министри Фидель Кастро Рустуң чалаазының ёзугаар Куба Республикага азбанның найыралчы аян-чоруун кылып чораан СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев февраль 4-те Москвада чанып келген.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның КП ТК-ның бирги секретары В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Хамааты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, а ол ышкаш СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭТА-ның Чиңгине директору Л. М. Замятин олар чанып келген.

Эш Л. И. Брежневти эштер Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, СЭКП ТК-ның кежигүннери П. А. Абрасимов, В. В. Кузнецов, К. У. Черненко, Г. Э. Цуканов, Н. А. Щелоков, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат С. К. Цвигун, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнери О. Б. Рахманин, Г. К. Цинев, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы В. А. Голиков, СЭКП ТК-ның херектер эргелекчиниң бирги оралакчызы М. И. Кузнецов олар Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромунга утказаннар.

Уткаанарның аразынга Куба Республиканың Совет Эвилелиниде алчын черниң дипломатты ажылдакчылары тургаш.

Куба Республиканың Совет Эвилелиниде элчини Северо Агирре Дель Кристо ол-ла самолёт-биле Москваже чедип келген.

(СЭТА).

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛ ШКОЛАЛАРЫ

Коммунизм тургузуушунуңуң улуг планнары совет кижилериниң чогаадыкчы, хой-ниитиг, эгелекчи чоруу чокта боттанмас.

Партиниң чугула сорулгаларының бирээзи — бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчы массаларны улам кадза-биле киириштирер. Ынчангаш Ленинградтың сураглыг заводтарының мурнакчы ажылчыкыларының саналы-биле наш чыл бурунгаар тыныглан коммунистиг күш-ажыл школалары амгы үеде чурттуң бүгү булуңнарында хой массаларны хаара тудуп турар чонуң университеттери аларган. Чүгле РСФСР-де 218070 коммунистиг күш-ажыл школаларында 5.500.000 кижи өөренип турар. А бистиң республикада бо хүннерде 225 школаларда 5400 кижи хаара туттунган.

Тоску беш чылдың планныг сорулгаларын күүседиринге, бүдүрүлгениң мурнакчы дуржулгазын нелтередип, тарадырынга, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң улуг шимчээшкинниге ажыл-ишчилерни киириштирер талазы-биле республиканың колхоз, совхозтарында, бүдүрүлге, албан организацияга черлеринде тургустунган коммунистиг күш-ажыл школалары улуг рольду ойнап турар.

Таңды районда Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының хойжу бригадазында, Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы», «Улуг-Хая» совхозтарның сүт-бараан фермаларында, Каа-Хем районнуң аныдыраа хандырыгга комбинадында, Кызылдың № 1 АТБ-де, хоорайның харылзаа салбырында болгаш типографияда организастаттынган коммунистиг күш-ажыл школалары бо оореди-ниң чыынга эки белеткенниң, программа ёзугаар кичээлдерни ёй-шаанда солуун кылдыр арттырып турар. Ынчангаш оларның бүдүрүлге планнарын күүседиринең темпизин дүргедедип, кызыл турар ажылчының шынарын экижидер арганы чедип ап турары таварылга эвес.

«Кызыл тудуг» эргелелиниде Ф. Фокин удуртказын тудугжудар бригадазында 17 кижи шуптузу коммунистиг күш-ажыл школазында өөренип, билиг-мергежилиң бедидип турарындан инда 16 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп хүндүлүг атты чедип алган, а бир кижи ол ат дээш деңисежип турар. 1973 чылдың бүдүрүлге планын бригада 110,8 хуу күүсеткен, коллективте күш-ажылдың сагыыга-чуруму экижээн, тудуг материалдарының камнагазы өске бригадаларның деңелериниң бедик. Инда коммунистиг күш-ажыл школазының пропагандизи В. Лопухов теоретиктиг айтырыгларны практика-биле төп хөлбаң, кичээлдерни коммунистиг эртирини турары-биле үстүнде айытынган чедишкинниерни чедип ап турар. Мындыг эки ажылдыг школаларның саны чыл бүрүде өзүп турарын демдеглээр херек.

Коммунистиг күш-ажыл школаларының ажылынга дуза чедирери-биле эртнен чылын областтың профсоюзтар чөвүзелиниң чанында 21 кижилеп тургустунган методиктиг совүзелде организастаан. Оон кежигүннериңде министерстволарның харылсаалыг ажылдакчылары, тускай эртемнелер, эртеминиң болгаш редакцияларның ажылдакчылары ширип турар. Коммунистиг күш-ажыл школаларының өөредилге-кижилидилгелиг ажылын экижидерине угланган хемчегерин чоруттушаан, методиктиг совүзел чон ортузунга экономиктиг билиглерни, бүдүрүлгениң мурнакчы арга-дуржулгазын пропагандаларынче улуг кичээнгейин салып турар. Чижээ, чаа өөредилге чылының программазында дыңнакчылар экономиктиг айтырыгларны, мурнакчы дуржулганы херек кырынга өөренип, хамаарышкан ажыл-агыйларынга ажыглаары-биле тускай шактарны көрген. Ол ышкаш программаның IV болүүнде коммунистиг ёзу-чурумнуң дугайында айтырыгга болгаш дыңнакчыларның культурлуг деңелиин бедидеринге 6 кичээл шагын бир-ле дугаар немеп киирген. Чаа өөредилге чылы эгелээринден мурнуда республиканың коммунистиг күш-ажыл школаларының пропагандистерине теоретиктиг семинарны организастаан эрттирген. Анаа түс-түс черлерден 124 пропагандистер кээп киришкен.

Коммунистиг күш-ажыл школаларының ажылын экижидериниче угланган ажылдар-биле чергелештир, республиканың колхоз, совхозтарында, ажыл-агый, бүдүрүлге, организацияларында ам-даа шиитпиргеттинээн айтырыглар бар. «Тыва даг-дүгү» комбинатты саналвазка, Барыын-Хемчик районда түгле ийи школа организастаттынган. Чөөн-Хемчик районнуң мурнакчы ажыл-агыйларының бирээзи «Алдан-Маадыр» совхозта (партком секретары Ч. Ондар, ажылчын комитединиң даргазы О. Хуна) чаңгыс-даа коммунистиг күш-ажыл школазын тургустинип. Эрткен чылын күш-ажыл школаларын эки организастаан деп санадын турган «Тыва кобальт» комбинатта (партком секретары И. Конохов, ажылчын комитединиң даргазы В. Самойлов) ам түгле чангыс школа арткан.

Үстүнде айытынган черлерде түгле коммунистиг күш-ажыл школаларын организастаан тургузарын кошкаткан эвес, а оларның өөредилге-кижилидилгелиг ажылынга шынарынче кичээнгейни база нудулаткалын айтыр херек.

Өөредилге чылын чедишкиниг доозар төлээде, түс-түс черлерде профсоюзтар организацияларының, районнарда тургустунган методиктиг чөвүзелдер коммунистиг күш-ажыл школаларында өөредилге-кижилидилгелиг ажылдың шынарынче чогуур кичээнгейни салып, пропагандист кадрларга дозтаалал, боттуг дузаны көргүзеринге чүүлээ. Школаларны өөредилге, көргүүлүг материалдары, техниктиг херекселдер-биле чедиштир хандырары түс-түс профсоюздар организацияларының ноо сорулгаларының бирээзи болур. Коммунистиг күш-ажыл школаларының дыңнакчыларының моралдыг мозу-шынарын, культурлуг деңелин бедидер дээш ажылга бибилиотека, кызыл-булуң, клуб ажылдакчылары дорт бирээш, лекция, беседа, тематиктиг кежээлерин, үжүрамылгаларын планнап чорудары негеттинип турар.

Партия организацияларының пропагандизи ажылының бир ноо угланыышкыны — коммунистиг күш-ажыл школалары болур. Олар бо школаларның ажылын ханы өөренип, удуртур хүзөлгелиг. Партия организацияларының күжеминишкиниң масса чонуң ортузунга коммунистиг кижизидилгени, кадрларның политиктиг болгаш экономиктиг өөренилгезин, күш-ажылчы идепкейин бедидеринче угланган турар үжүрлүг.

ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫВЫСКАН

Республикага автомобиль оруктарын тударының, сепгээринің болгаш ажаарының талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Туранның орук септелге-тудуг эргелелиниң проравы Семен Елизарович Евтюховка Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывыскан.

АКСЫ-БАРЛЫК САЛБЫРЫНДА

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында коммунист Хомушку Бопуң-оол бригадирлээн шаар, Күжүгет Кара-Хүва бригадирлээн бода мал бригадалары кыштан малды хүр ажырар дээш, кызымак ажылдап турарлар. Салбыр чанында кыштагда төрүүр 144 пиекти, бызааны, молдурганы тургузуу азырап, оларга савадны, чарбаны ылгырады хайындырып бөрип турар. Инда ам 40 тонна ситенни, 25 тонна суланы, а хойжу колаанарга 90 тонна ситенни, 12 тонна суланы немей чедирген. Малчыннарже сут сөөртүр 4 машинаны, 2 тракторну тускайлаан.

Салбырның чамдык колаанарында хойнун массалыг оолдаашкыны агедей берген. Ам 1614 хой төрээн, оон хураганнары менди.

А. КҮДЕРЕК.

ССРЭ БИЛЕ КУБАНЫҢ АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛЫ, КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАЗЫ БЫЖЫГАР БОЛЗУН!

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ЭШ ФИДЕЛЬ КАСТРО-БИЛЕ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫНЫҢ ҮРГҮЛЧҮЛЭЭНИ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-Министри Фидель Кастро Рустуң чалаазының ёзугаар Куба Республикага азбанның найыралчы аян-чоруун кылып чораан СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев февраль 4-те Москвада чанып келгенин.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның КП ТК-ның бирги секретары В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, Хамаатты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, а ол ышкаш СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭТА-ның Чиңгине директору Л. М. Замятин олар чанып келген.

Эш Л. И. Брежневти эштер Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, СЭКП ТК-ның кежигүннери П. А. Абрасимов, В. В. Кузнецов, К. У. Черненко, Г. Э. Цуканов, Н. А. Щелоков, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат С. К. Цвигун, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнери О. Б. Рахманин, Г. К. Цинев, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы В. А. Голиков, СЭКП ТК-ның херектер эргелекчиниң бирги оралакчызы М. И. Кузнецов олар Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромунга уткаанар.

Уткаанарның аразынга Куба Республиканың Совет Эвилелиниде алчын черниң дипломатты ажылдакчылары турган.

Куба Республиканың Совет Эвилелиниде элчини Северо Агирре Дель Кристо ол-ла самолёт-биле Москваже чедип келген.

(СЭТА).

Революция ордузунга хүлээп алыышкын

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев февраль 2-де Гаванада Революция ордузунга Кубаның Компартиязының ТК-ның Бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-Министри эш Фидель Кастронуң алдары дээш хүлээп алыышкын кылган.

Хүлээп алыышкынга барган эштер А. А. Громыко, В. В. Шербицкий, Г. В. Романов, К. Ф. Катушев, хамаатты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, ЭХКК-ның даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң Куба Республикада элчини Н. П. Толубеев, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары К. В. Русаков, А. М. Александров, А. И. Блатов, СЭТА-ның директору Л. М. Замятин.

Куба талаадан барганнар: Политбюро кежигүннери—Кубаның КП ТК-ның ийиги секретары Рауль Кастро, республиканың президентизи Освальдо Дортикос, Рамиро Вальдес, Армандо Харт, Гильермо Гарсиа, Серхио дель Валье, ТК-ның секретариадының кежигүннери—Блас Рока болгаш Карлос Рафаэль Родригес, ТК-ның Секретариадының өске-даа кежигүннери, даштыкы херектер министри Рауль Роа, Революстуг чазактың өске-даа кежигүннери, Куба Республиканың ССРЭ-дэ элчини Северо Агирре, күрүне болгаш хой-ниитиг организацияларының удуртукчулары, Куба-совет найырал ассоциациязының удуртукчулары, эртеминиң болгаш культураның ажылдакчылары.

Куба Республикада турар дипломаттыг төлээ черлериниң удуртукчулары аалчыларның аразынга база турганнар.

Хүлээп алыышкын акыдуҥма ёзугу-биле чүректиң хөнүзүнден байдалга эрткен.

(СЭТА).

Кубаның Компартиязының Төп Комитединге белек

СЭКП биле Кубаның Компартиязының бүзүлбас найыралының демдээ кылдыр СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев февраль 2-де Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң өөмүнээзинден ССРЭ-ниң улустуң чуруктузу Л. Кербельдин хүлерден сиилбин кылганы В. И. Ленининиң скульптуралыг портредин Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединге дамчыдып берген.

(СЭТА).

СОВЕТ-КУБА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРНЫҢ ДООЗУЛГАНЫ

Февральдың 2-де, хүннүң ийиги чартыында, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Куба биле Совет Эвилелиниң аразында, СЭКП биле Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазаанның Премьер-Министри Фидель Кастро-биле, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюрозунуң болгаш Секретариадының кежигүннери-биле ужуражылгазы болган.

Үк беседага эш Фидель Кастро Кубаның Компартиязының ажыл-чорудулгазының дугайын, ооң бирги съездиниң белеткелдин дугайын чугаалаан.

Эш Кастро Кубада күрүне тургузуунуң чамдык айтырыгларының дугайын, массалыг организацияларның ажыл-чорудулгазының дугайын база чугаалаан. Партия планныг экономиканың хөгжүлдезинге, республиканың улус ажылагыйын хөгжүдеринің бирги беш чыл планын белеткээринге улуг кичээнгей салып турар деп, ол демдеглээн.

Фидель Кастро даштыкы, ылаңгыя социалистиг чурттар-биле Кубаның экономиктиг харылзаалары эки хөгжүп турарын чугаалаан. Кубаның делегейге ат-алдарының бижыкканын, ооң иштинде кымга-даа каттышпаан чурттарның шимчээшкинниге ооң ролюн ол демдеглээн.

Куба революциниң туружу ам кончуг бижит деп, Ф. Кастро чугаалаан. Кубаның улузу бодунуң Коммунистиг партиязын долгандыр кажаңызындан-даа артык сырый каттышкан.

Куба биле Совет Эвилелиниң аразында, СЭКП биле Кубаның Компартиязының аразында харылзаалардың оваа сырыйын болгаш акыдуҥма шынарзын эш Кастро демдеглээн. Совет Эвилели Кубаның талазындан найыралга болгаш эп-сеткил каттыжышкынышкынга кеззеде бүзүрел болур деп, эш Фидель Кастро чугаалаан. Кубаның улузу — совет улустуң шынчы оңнүү болгаш дуңмазы. СЭКП биле Кубаның Компартиязының аразында харылзаалар — социалистиг интернационализмге үндезилеттинген акы-дуҥма найыралдыг болгаш ёзулуг эп-сеткил каттыжышкынының харылзаалары-дыр. Ол найыралга төлептиг болур төлээде, бис бүгү чүүлдерни кылыр бис деп, Ф. Кастро медеглээн.

Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чорук кылып келгени дээш, Ф. Кастро ооруп четтиргенин илереткен. Биске төөгүдүг бо аян-чорук бүгү талазы-биле чедишкинниг болган деп, Ф. Кастро чугаалаан.

Эш Брежнев бистиң улузувуска кайтамчык-ла тавтрышкан деп, Ф. Кастро чугаалаан. Бо аян-чорук бистиң партияларывыстың аразында, бистиң улустарывыстың аразында харылзаазарны көстүп көрбээн бедикче көдүрген. Бистиң үнелеливис ындыг деп, Ф. Кастро демдеглээн.

Эш Л. И. Брежнев ону чалаавы дээш Фидель Кастрога болгаш Кубаның Компартиязының бүгү удуртулгазыңа чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткен. Совет Эвилели биле Кубаның аразында харылзааларны улам быжыглаарынга бо аян-чоруктуң болгаш совет-куба чугаалажыышкынынарның улуг ужур-дузалыын ол демдеглээн. Кубага ленинчи партияның төлөөлекчилериниң көргүскен хүлээп алыышкын болза Совет Эвилелиниге куба улустуң акы-дуҥмалыышкы сеткилин тодаргай чугаалап турар.

Куба улустуң амыдыралынга, хостуг Кубаның аас-кежиктиг келир үезин хандырарынга Кубаның Коммунистиг партиязының ажаок улуг организаторчу ролюн Л. И. Брежнев демдеглээн. Орта эш Фидель Кастронуң ачы-хавыяазы улуг.

Эш Л. И. Брежнев Кубаның Компартиязының ам болур бирги съездиниң чедишкиниерни күзеп, ол съезд социалистиг Кубаның төөгүзүнге чаа алдарлыг үеваданың эгезин салыр дээрлинге бүзүрелдинин илереткен.

Кубаның Коммунистиг партиязы ёзулуг марксизм-ленинчи партия, ёзулуг интернационалчы партия, ынчангаш ол делегейниң коммунистиг шимчээшкинниго мындыг улуг ат-алдарны чаалап ап шыдаан деп, Л. И. Брежнев демдеглээн. Орта Кубаның Компартиязының Төп Комитединиң ачы-хавыяазы улуг.

Бистиң чугаалажыышкынарывыс, бистиң аян-чорууувус интернационализмниң ленинчи принциптеринге үндезилеттинген бистиң чаңгыс эвивисти бүгү делегейге көргүскен деп, Л. И. Брежнев оон ыңай чугаалаан. Делегейниң хой-хөй чурттарында калбак чаагай чаңгыланыышкын Кубада бистиң аны-дуҥма ужуражыышкыныыстың делегейге ужур-дузалыының дугайын чугаалап турар-дыр.

Эш Л. И. Брежнев эштер Н. В. Подгорныйның, А. Н. Косыгинниң, Политбюронуң өске-даа кежигүннериниң, Политбюронуң өске-даа кежигүннериниң болгаш СЭКП ТК-ның секретарларының өмүнээзинден эш Ф. Кастрога болгаш Кубаның Компартиязының удуртулгазының өске-даа кежигүннеринге чүректиң ханызындан байырны дамчыткан.

Беседа чүректиң ханызындан эш хуузунуң байдалынга, бүрүн чаңгыс аай бодалдыг болгаш социалистиг эп-сеткил каттыжышкынының байдалынга эрткен.

Анаа киришкеннер болза: совет таладан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның КП ТК-ның бирги секретары В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, хамаатты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭТА-ның Чиңгине директору Л. М. Замятин олар база-да эш Л. И. Брежнев-биле кады аэропортка чеде бергеннер.

Кубаның Компартиязының ТК-ның бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-Министри Фидель Кастро, Кубаның Компартиязының ТК-ның ийиги секретары, Рауль Кастро, Куба Республиканың президентизи Освальдо Дортикос, Кубаның Хамаатты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭТА-ның Чиңгине директору Л. М. Замятин олар база-да эш Л. И. Брежнев-биле кады аэропортка чеде бергеннер.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Куба Республикада элчини И. П. Толубеев, элчин черниң база Кубада өске-даа совет албан черлериниң ажылдакчылары үдээнериниң аразынга турган.

Куба Республикада турар дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары аэродромга турганнар.

Куба Республиканың болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимнерин күүсеткен. Эштер Л. И. Брежнев биле Ф. Кастро хүндүлүг таныылды эргин көргеп. Леонид Ильич Кубаның Революстуг чепсектиг күштеринин дайынчыларынга байыр чедирген. Оон соонда ол аэродромда ажылчы чоннарның толоолекчилериңе чеде бергеш, оларның-биле чылыыбиле байырлашкан. Анаа хаа-рыы кылдыр адыш часкаашкыны дирижерлеп, «ССРЭ-Куба кады!», «Брежнев—Фидель!»—дээн үнер чаңгыланып турган.

Самолеттуң чадазының таныңа эштер Фидель Кастро, Рауль Кастро, Освальдо Дортикос олар Леонид Ильич Брежнев-биле, оон-биле кады ужудар деп турган совет эштер-биле чүректиң ханызындан, акы-дуҥма ёзугу-биле байырлашкан болгаш совет өөнүктерге аас-кежиктиг оруксуурун күүзеп.

Н. КОЛЕСОВ,
Н. ЧИГИРЬ.
(СЭТА-ның корр.).

СОВЕТ-КУБА ДЕКЛАРАЦИЯГА АТ САЛГАНЫ

ГАВАНА. (СЭТА). Февраль 2-де Революция ордузуңга Совет-куба декларацияга ат салырывың байырлыг саулазы болган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев болгаш Кубаның Компартиязының ТК-ның бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-Министри эш Фидель Кастро олар декларацияга ат салганнар.

Ат салырынга олурушкаңнар: СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның КП ТК-ның бирги секретары В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, хамаатты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш секретариадының өске-даа кежигүннери, даштыкы херектер министри Рауль Роа, Революстуг чазактың өске-даа кежигүннери, күрүнелиг база хой-ниитиниң ажылдакчылары ССРЭ-ниң болгаш Кубаның күрүне туктарын аскан «Хосе Марти» аэропортка Л. И. Брежневти болгаш өске-даа совет эштерни үдеп чеде бергеннер.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Куба Республикада элчини И. П. Толубеев, элчин черниң база Кубада өске-даа совет албан черлериниң ажылдакчылары үдээнериниң аразынга турган.

Куба Республикада турар дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары аэродромга турганнар.

Куба Республиканың болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимнерин күүсеткен. Эштер Л. И. Брежнев биле Ф. Кастро хүндүлүг таныылды эргин көргеп. Леонид Ильич Кубаның Революстуг чепсектиг күштеринин дайынчыларынга байыр чедирген. Оон соонда ол аэродромда ажылчы чоннарның толоолекчилериңе чеде бергеш, оларның-биле чылыыбиле байырлашкан. Анаа хаарыы кылдыр адыш часкаашкыны дирижерлеп, «ССРЭ-Куба кады!», «Брежнев—Фидель!»—дээн үнер чаңгыланып турган.

Самолеттуң чадазының таныңа эштер Фидель Кастро, Рауль Кастро, Освальдо Дортикос олар Леонид Ильич Брежнев-биле, оон-биле кады ужудар деп турган совет эштер-биле күректиң ханызындан, акы-дуҥма ёзугу-биле байырлашкан болгаш совет өөнүктерге аас-кежиктиг оруксуурун күүзеп.

Н. КОЛЕСОВ,
Н. ЧИГИРЬ.
(СЭТА-ның корр.).

Эш Л. И. Брежневтиң Гаванадан чорупканы

Лозуңнар болгаш транспарантылар, Совет Эвилелиниң болгаш Кубаның тукталарын аскан Гаванаңың байыр шинчи кыр шимеп каан шөлдеринге болгаш кудумчуларынга февраль 3-те куба найысылалдын чүс-чүс муң ажылчы чоннары база катап чыглаптаннар. Олар эш Л. И. Брежневке, оске-даа совет аалчыларга менди-чаагай, орук-суурлуу күзээр дээш келгеннер. Дыка хөй салгыт транспарантыларда орус болгаш испан дыл кырында мынчаар бижээн: «Леонид Ильич Брежнев, Төрээн чурттуңорга аас-кежиктиг ээш чеде берзиниерлі» Бөлүк машиналарның «Хосе Марти» аэропортка чедир бүгү орук дургаар чоруур үезинде ажылчыннар, албан-хаакчылар, тараачыннар, студеятилер Леонид Ильич Брежневке, Фидель Кастрога аяг адыш часкап, «Вива СЭКП!», «Кубаның шынчы оңнүү—акы-дуҥма совет улус долгерелиниң!»—деп йөрээл салып, байыр чедирип турганнар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның КП ТК-ның бирги секретары В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, хамаатты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭТА-ның Чиңгине директору Л. М. Замятин олар база-да эш Л. И. Брежнев-биле кады аэропортка чеде бергеннер.

Кубаның Компартиязының ТК-ның бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-Министри Фидель Кастро, Кубаның Компартиязының ТК-ның ийиги секретары, Рауль Кастро, Куба Республиканың президентизи Освальдо Дортикос, Кубаның Хамаатты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭТА-ның Чиңгине директору Л. М. Замятин олар база-да эш Л. И. Брежнев-биле кады аэропортка чеде бергеннер.

Кубаның Компартиязының ТК-ның бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-Министри Фидель Кастро, Куба Республиканың президентизи Освальдо Дортикос, Кубаның Хамаатты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭТА-ның Чиңгине директору Л. М. Замятин олар база-да эш Л. И. Брежнев-биле кады аэропортка чеде бергеннер.

ГАВАНА. Февраль 2-де Революция ордузуңга совет-куба декларациязынга ат салыышкыны байырлыг байдалга болган.

ЧУРУКТА: декларацияга ат салыышкыныңың үезинде.

(Чуруктуң фототелеграф-биле хүлээп алган).

КУБА-СОВЕТ НАЙЫРАЛ АССОЦИАЦИЯЗЫНГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

ГАВАНА, февраль 2. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). Кубага СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев-биле кады чоруп турган СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Куба Республикада элчиниң Н. П. Толубеев куба-совет найырал ассоциациязының удуртукчулары болгаш активчилери-биле ужурашкан.

Совет эштерни Кубаның КП ТК-зының Пблитбюро кежигүнү Гильермо Гарсиа, Кубаның КП ТК-зының секретариадының кежигүнү Блас Рока, куба-совет найырал ассоциациязының даргазы, Кубаның Эртемнер академиязының президентизи Сойло Мариньело болгаш ассоциацияның өске-даа удуртукчулары болгаш активчилери, Кубада улустарның найыралы институтунуң директору Эдальберто Кинтана олар чылыы-биле уткааннар. Ужуражышкынга Кубаның КП ТК-зының кежигүнү, Куба Республиканың ССРЭ-де элчиниң Северо Агирре база киришкен.

Найысылалдың қалбак-делгем бульварларының бирээзи—Авениде пасеода турар ассоциацияның бажының аалчылар көрүп сонуургаан. Ол чарат бажың революциягa чедир бир бай бүржуаз өг-бүлеге хамаарыжып турган, 1969 чылдан бээр ол бажың ассоциацияның ажылдаар төвү болу берген. Мында, тропиктиг оңбаазың чурумалдыг ногаан садка бүргеткен аалчылар зааларынга Совет Эвилелиниң Кубага келген делегациялар-биле, ында ажылдап турер совет специалистер-биле ужуражышкынарны доктаамал чорудуп, совет кинофильмнер көрүлдезин, Совет Эвилелиниң дугайында лекцияларны, ССРЭ-биле Кубаның уран чүүл мастерлериниң каттышкан концерттерин организастап турар.

Орус болгаш совет авторларның испан база орус дылдарда хөй санныг номнары бар ассоциацияның библиотеказы-биле аалчылар тайышкан. Залдарның бирээзинге найыралчы ужуражышкын болган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, совет-куба найырал нинтилелиниң даргазыныг оралакчызы Г. В. Романов чыылгаларга чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң чүректик ханызындан изиг байырын болган бистиң улустарывыстың аразынга найыралды быжыглаарынга, ажылдың деннелиин улам ынай бедидерине чаа-чаа чедишкиннерни күзээнин илереткенин куба-совет найырал ассоциациязынга ол дамчыткан.

ССРЭ-де совет-куба найырал нинтилелиниң ажыл-чорудулгазының дугайын, оон планнарывың дугайын Г. В. Романов чугаалаан. Эш Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруу бистиң улустарывыстың бүгү талалыг харылзааларын болгаш найыралын улам ынай быжыглап, ханыладырынга дыка улуг идиг болур дээрзин ол онзалап демдеглээн. Ол байдалдарда совет-куба найырал нинтилелининң болгаш куба-совет найырал ассоциациязының ролю онза чугула ужурдузалыг боон турар.

СЭКП ТК-ның болгаш эш Л. И. Брежневтиң өмүнээзинден совет аалчылар найырал ассоциациязынга Ленинградта Ломоносов аттыг фарфор заводунуң мастерлериниң кылганы «Москва» деп донга-саваны болгаш фото-альбомну тураскаал белек кылдыр дамчыткан. Г. В. Романов Ленинградтың партия организациязының даасказы-биле «Аврора» деп крейсериң овур-хевирин чураан чурукту, «Ленин Смольныйда» деп номну белекке дамчыдып берген.

Куба-совет найырал ассоциациязының даргазы Сойло Мариньело харыы сес чугаалаан. Бо дээрге Совет Эвилели-биле найыралдың Кубада чаңгыс бажыңы эвес дээрзин ол онзалап демдеглээн. Олар бисте миллион-миллион деп ол чугаалаан. Ол дээрге куба бажын бүрүзү-дүр, чүге дизе кубалар бүрүзү совет кижилерниң эң эки өөнүктери-дир.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң Кубага төөгүлүг аян-чоруунуң ужур-дузазын ассоциацияның даргазы чугаалаан. Ол болза революсчу ортулуктуң төөгүзүнге кажан-даа туруп көрбээн эң чугула аян-чорук болур дээн, Кубаның КП ТК-зының Бирги секретары Фидель Кастроның чугаазын Сойло Мариньело айтып демдеглээн. Улуг Совет Эвилелиниң акы-дудма улустарынга куба улус боттарының взиг ынакшылын болгаш найыралын бо хүннерде илергейлеп турар.

Аалчылар бажыңындан чоруурда совет эштер хүндүлүг аалчыларның депгеринге даараазында чүүлдү бижээш артырган:

«Куба-совет найыралды ассоциязы хөй талалыг, үреттүнелдиг ажылды чорудуп турар.

Бүзүлбас куба-совет найыралды улам ынай быжыглаарының хереэзинге, бистиң чурттарывыстың хөй-нинтизиниң аразынга харылзааларны ханыладып база быжыглаарынга чаа-чаа чедишкиннерни оон бүгү кежигүннерниң илергейлеп тур бис».

Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазаанын Премьер-Министри эш Фидель Кастро Руска

ГАВАНА. Силерниң кайгамчыктыг чуртуңарга аян-чоруктуң соонда Төрээн чуртче ээп чанарда хамыктың мурнунда социализм тургузуушкунунга революстуг Кубаның чедишкинин бистериң кайы хире бедик үнелээривисти, куба улустуң бүзүлбас чаңгыс эвилелин боттарының алдарлыг Коммунистиг партиязын болгаш ооң маадырлыг удуртукчуларын долгандыр оларның сырый каттыжышкыны кайы хире магадаашкынны болдырганын, эргим эш Фидель Кастро Силерге чугаалавайн баар аргам чок-тур. Мээң эштеримге болгаш мээң бодумга-даа Кубага эртиргеи уттундурбас хүннер сагыш-сеткилиниске чайынналып, ханызы-биле сананган артар. Ол болуушкумарынг эң-не өөрүшкүлүг түүлү—бо хүннерде бистериң көрүп, херечи болганывыс мидлион-миллион кубалардың талазындан Совет чуртка, Ленинниң партиязынга акы-дудма найыралды болгаш ынакшылды изин-биле илереткенин боон турар.

Силерниң бодуңарга болгаш Силерниң нүүрүнерде Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединге база Кубаның Революстуг чазаанга, Гавананың болгаш Сантьяго-де-Кубаның чурттакчыларынга, бүгү куба улуска бистерни, Совет Эвилелиниң төлөөлекчилерин өөрүшкүлүг, эгыгг-эвлдек, эң-не чылыы-биле үткуп-хүлээп алганы дээш үреттиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти хүлээп ап көрүңер, эргим эш Фидель Кастро.

Ол ышкаш Силерниң-биле болгаш Кубаның Компартиязының база ооң Революстуг чазаанның өске-даа удуртукчулары-биле бистиң беседаларывыстың үре-түнелдиг болганывыс сеткилим ханганын база илередиринг күзеп тур мен. Ол беседа-лар үезинде Совет Эвилели биле Кубаның аразынга аку-дудма найыралды болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы төөгүдериниң чүүле моон соонгаргы оруктарын айтыр аргалыг болган эвес, харын-даа социалистиг дем каттыштырылгазын быжыглаарының хереэзинге, революстуг болган депшидгелиг бүгү күштерни сырый каттыштырарынга, тайбың база улустарның аңыыл чок чоруун быжыглаарының хереэзинге ботпарывыстың салыышкынывысты база киирген бис деп сананы хөрөм эвес деп бодаар мен.

Силерниң бодуңарга, эштер Освальдо Дортикоска болгаш Рауль Кастрога, Силерниң бүгү-ле эш-ооруңерге болгаш салгакчыларыңарга чедишкиннерни болгаш аас-кежиин эң-не чаагай болгаш чалбыышты-биле күзээрин, Социалистиг Кубаның бүгү-ле кайгамчыктыг улузунга аас-кежиин болгаш чечектелишкинин күзээрин хүлээп ап көрүңер, эргим өөнүк.

Бистиң алдарлыг үе-чадавыста делегейниң революстуг болуушкунунуң төөгүлүг чаалап алышкынналарының бирээзи—совет-куба найырал мөңгеен-биле бактаап, быжыглар болзун.

Л. БРЕЖНЕВ.

ИЛ-62 самолёттан 1974 чылдың февраль 3.

А. А. ГРОМЫКОНУҢ ВАШИНГТОНДА ЧЕДЕ БЕРГЕНИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко февраль 3-те Вашингтонда чеде берген. Эндрюс дээр шериг-агаар баазазының аэродромунга ону АКШ-тың күүрүне секретары Г. Киссинджер, Күүрүне секретарывың Европа херектериниң талазыбиле оралакчызы А. Хартман, АКШ-тың Совет Эвилелинде элчиниң тонуйлаткан У. Стессел, Совет Эвилелиниң Каттыжкан Штаттарда элчизин А. Ф. Добрынин болгаш албанның өске-даа кижилери уткаан.

Мен АКШ-тың чазаанның чалаанын ёзуулаар Вашингтонда кысна аян-чорук кылып келдим деп, А. А. Громыко корреспондентилерге медеглээн. Мен президент Р. Никсон биле болгаш күүрүне секретары Г. Киссинджер-биле күзелдиг-биле ужуражыр мен. Санал-оналын чугаалажып көөр алзын каш айтырыг бар деп ийи тала санап турар. Мен Совет Эвилели биле Американың Каттыжкан Штаттарынга-даа аразында ийи талажыг харылзааны оң ышкаш делегей-даа айтырыгларыга хомбаштыр чугаалап тур мен.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң аян-чоруунуң дугайында айтырыг салыр чадавас парлалга толдаачыларынга чик болзун дээш оон аян-чоруу дыка аки арткан деп чугаалап болур мен. Ол аян-чорукчуның түңнелдери Совет Эвилели биле Кубаның аразынга харылзааларны узам хөгжүдүп, ханыладырының, делегейде дүшкүүрлүг чоруту чавырылдырарының болгаш тайбыңны быжыглаарының херээнге дүүшүү турар.

АКШ-тың күүрүне секретары Г. Киссинджер А. А. Громыкога байыр чедиргеш, сананал-оналга солчуушкунунуң үезинде хөй айтырыгны көөр ашаарын медеглээн.

Чоокну Чөөн чүү талазыбиле тайбың конференциязының оралакчы даргалары болганывыста делегейниң ол девискаарында айтырыгны көөр бис. Бистер стратегиг чепсекти кыыгаарлаар дугайында чугаалажыышкынналарның дугайын база көөр араар бис. Бистиң санал-оналга солчуушкунуунуз кады ажылдажылганың ёзуулаар, делегейге тайбыңның эрге-ажыктарынга дүүштүр боон өртер.

Специаалистиң индири

ХОЙ АЖЫЛЫНДА БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГА

Тыва АССР-ниң совхозтары бот-орулга-чарылгалыг ажылдаарынче шилчип кирип турар апарган. Чижээ, Тока аттыг совхоз 1972 чылда бот-орулга-чарылгалыг ажылдаарының принцивин шинээдип алырынче кирген. Ажылагыйның бүгү планныг онаалдаларын салбырлар болгаш бригадалар аразынга хуваарындан өгелеп ону чорудуп берген.

Дүк болгаш хой ээди бүдүрерни, хойнуң уксаазын, мал чеми, оран-суур-биле хандыртынганын барымдаалап турган, хойжу бригадаларга хувааган. Ол хуваалданың түңнелинде хойжу бригадалар чылда ажыл төлевириниң фондузун, үндүрзе чогуур чарыгдалдарның хемчээлин, чеже дүктү болгаш хураганны алырын, планныг онаалдалар долдур азы ажыр күүсеттине берзе, кандыг материалдыг деткимчени алырын, бригада чеже хемчээлдиг каминалганы чедип алырын баш удур көрген турган.

Ажыл-агыйның хой ажылын бот-орулга-чарылгалыг болурунче шилчидиринге таварыжы турган кол берге чүүл болза, чамдык бригадалар баштайгы чылда бот-орулга-чарылгалыг ажылдаарының үүказын болгаш оон негелделерни чедир биябес болуп турганы. Ынчангаш 1972 чылдың түңнелинде чамдык хойжу бригадалар материалдыг шаннал-макталды ап шыдаваан.

Шындыр болза-даа, бистиң мурнакчы бригадаларывыс Тюлюш Лодай-оол, Уин-оол Бавун-оол, Ховалыг Тыртык, Бичекыс Монгуш, Долаан Торлаа, Оюн Орамбаа, Сандый-оол Маадыр-оол олар төрүүр 100 хойдан 110—124 хураганы алганнар. № 1 ферма В. Бугаевтиң удуртуп турары хойжу бригада 7000 төрүүр хойнуң хураганының 95 хуузун менди камгалап алган. № 2 хой ферма 2200 хойнуң хураганын төрүүр 100 хойга оңаштыр 98 хуу кылдыр камгалап алган. Хойжулар планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен, 210 хураганны база 500—1600 рубльди немелде төлевирге алганнар.

Совхоз 1973 чылда күүрүнеге 131 тонна чинге-нарын дүктү саткан, ол болза планныг онаалдадан 10 тонна хой. Дүк бүдүрер талазы-биле хойжулар Тюлюш Лодай-оол, Бичекыс Монгуш, Ховалыг Тыртык, Долаан Торлаа, Матпа Адыг-оол болгаш өскелердаа эрес-шудургу ажылдаанар. Олар хой бүрүзүнден 4—4,8 кг дүктү кыргын алганнар.

Хой ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдеткени дээш совхоз арткан чылын хойжуларынга 25 муң рубльдиң материалдыг шаинал-макталын тывыскан.

Бот-орулга-чарылгаже шилчээни чүгле хойжуларның эвес, харын түскай эртемниглерниң болгаш бригадирлерниң база материалдыг сонуургалын бедиткен. Хой ажылынга чаа түүлдерни ажыглап турар апарган. Чижээ, чаш хураганны электри-биле чылыдыр дегээри, ону сакман чокка азырап өстүрери дээн чергелиг түүлдерни ажыглап турган. Ол түүлдер кыска хуусаада күш-ажылдың бүдүрүкчүүлүн бедидер, хой ажылынга механизацияны ажыглаар, үнер чарыгдалдарны кызырар арганы ажылагыйга берген.

Тока аттыг совхозтуң хойжулары 1980 чылда хой ажылының продуктулуун 170 хуу чедир көвүдедир соругланы салган. Ону боттандырар дээш хой ажылын үлетпүрге үндезилеп чорударынче шилчиир талазы-биле улуг ажылды чорудар апаар. Ынчангаш совхозта 25 муң төрүүр хойну тургузар комплекстиң тудуу ёгелээн. Ол комплексте бүгү-ле хой күш үнер ажылдарны механизастаарны көрдүнген. Ук комплекс бо чылын ажыглаар кылдыр дужаттынар.

Хой ажылын үлетпүрге үндезинден чорудары дээрге, ажыл-агыйда туруп турар хойну мал чеми-биле бүрүн хандырары болур. Ол айтырыг бистиң совхозта четпес шиитпирлеттинип турар. Зоотехниктиг негедде ёзуулаар, бир хойга 500 чемгеримге единицазы хереглеттинер. А бис хойга чылда чүгле 300 чемгеримге единицазын бээр аргалыг-дыр бис. Ол болза хойнуң чем-биле чүгле 70 хуу хандыртынганы-дыр. Малдың чем-суурунуң шак мындыг четпес чоруу СЭКП обкомунуң X пленумунуң «Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында» шиитпирин күүседиринге моондак болур. Малды чем-биле бүрүн хандырарының айтырыын шиитпирлээр төлээде, боттуг хемчеглерни алыры эргежок чугула.

Совхозка чаа суггарыяга системазын дүрген тудары күзейчиг. Ол чорук суггатыг төлден хой бедоктуг люцернаның бедик дужүдүн алыр арганы биске бээр. Оон-биле кады одарларыны экижилериниң талазы-биле ажылды база чорудар херек. Ол дээрге, мал чемин өлбекшидиринин үндезинериниң бирээзидир. Ставрополь крайда хой ажылын үлетпүрге үндезилеп турган-сканы биске үлегер-чижек болур. Ында комбикорм заводтары-биле кады, комплекстерни тудуп, культурлуг одарларны ажыглап турар.

Хойну чем-биле хандырарының база комплекстер тудуунун айтырыын шиитпирлээрибиле кады, хойларны комплексиглг ажаарының, хойжу кадрларны четчелээриниң айтырыын катай шиитпирлээр ужурлуг. Тока аттыг совхозтуң хойжулары 1980 чылда хойнуң баш санын 45 муң, хой бүрүзүнден алыр дүктү 4,1 кг чедирер соругланы шиитпирлеп шыдаар.

И. БАЙЧОРОВ,
Тока аттыг совхозтуң
кол зоотехниги.

ХҮЛЭЭЛГЕНИ—АМЫДЫРАЛГА

Шагның дөрт элчизинде кандыг-даа бергелер тургулаар, ол бүгүде торуйбайн, даңгаар эртинден орай кежээге чедир ажылдаар. Көдээ ишчилерниң, ылаңгыя малчыннарның амгы кыштың үеде ажылы улам-на харыысалгалыг дээрэи билдингир. Эрзинниң Нарында «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжузу К. Б. Балдандың ажылы маңаа холбаштыр допчу илередикседнм.

Соодгу үш чылда түс хойга онааштыр 94—96 хураганны, а 1973 чылда 97 хураганны меңги дорукторган, хой бүрүзүнден-не дүктү ийи килограммидан кудулатпайн кезээн. Ол бүгү таварылга эвес, кызымак күш-ажылдың түңнели болур. Кадың Бузуевичиниң хөрээзе «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп демдек чайнап чоруур.

Малчыннарның коданында ам 387 хой менди, хүр кыштагаан турар. Турлагның девискээри шевертии, кажаа-хораа малга таварымчалыг. Кыштагда 25 тонна комсула, 3 тонна ажыт сиген, 2 тонна хире чарба, өске-даа чемнер бар. Ол ышкаш суг чылыдар сава, демир онгачалар, сиген салыр бээр шагжалар белеп, шуптузуп чыскаай салчылап каан. Кажаадан контарган көрүзинн (одалгага хереглээри-биле) хамагылаштыр чыыт салганы база солуп.

Бо бүгү, малчынның өске-даа ажыл-ишчи көргүзүүлерн, СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалын боттандырарынга оон кызымак түткүүн илередип турар. Колхоз баштаар черинин кежигүннерн, хой-нинти организациялариның төлээлекчилери, ооветеринария ажылдакчылары киришкен эргилделиг хымчалдага К. Б. Балданның кышкы белеткелн ажы, малының амгы байдалы хүр болганы илерээн.

Бирги класстың хой-жузу, колхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи Кадың Бузуевич чоокта болган зоотехниктиг өөредилгее ширишкеш, оон ажыктыг хой түүлдерни билип алганын үнелеп чугаалаан. СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырымынга улам сорук киргеи ол малчын бо чылын оон-даа бедик көргүзүүлүг болуруига бүүдүүлдүг.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылынга К. Б. Балдың улам бедиткеи хүлээлгени алган: түс хойга онааштыр 98 хураганны дорукторуп өстүрер, хойдан-на 2300 грамм дүктү кыргыдар. Ол ышкаш кажаа-турлагның сеителгезин чогуур өйүде хынамчалыг организастаар, бодуңуң күжү-биле 30 тонна сигенни белеткээр, чайгы семиртилгеже, күскү одарладымышкынче чугула кичээнгей салыр. Малчын хүлээлгеэин амыдыралга чедишкининг боттандырып шыдаар.

П. ДАКАА.

Эштер Л. И. Брежневти болгаш Фидель Кастрону Сантьяго-де-Кубага бүгү улусчу уткулга

САНТЬЯГО-де-Куба, февраль 2. (СЭТА-ның тускай корр.). Куба улуттуң национал хосталга дээш демиселиниң кавайы — маадырлыг Сантьяго — улуг болгаш бүрүнгү революсчу чанчылларның хоорайынга эштер Л. И. Брежневти болгаш Фидель Кастрону кайгамчык чаагайы-биле болгаш бүгү улус уткуп алган. Кудумчуларга хоорайның бүгү чурттакчылары үнүп келген.

«Антонио Масео» аэропортунуң бажыңының даштында кайгамчык улуг транспарантыда «Кирип моорлаңар, Леонид Ильич Брежнев!» деп орус болгаш испан дылдарда бижээн. Кариб-далайдан келген салгынга куба болгаш совет күүрүне туулары киискип турган. Аэродромга Сантьягонуң болгаш Орьентениң өске-даа хоорайларындан база районнарындан ажылчы чоннарның төлээлекчилери, провинциялың партийжи удуртукчулары, хөй-нинти организацияларының төлээлекчилери чыглып келгеннер.

Эштер Л. И. Брежнев, Фидель Кастро болгаш оларның-биле кады чоруп турар А. А. Громыко, В. В. Щербицкий, Г. В. Романов, К. Ф. Катушев, хамааты ужар түүл министри Б. П. Бугаев, экономиктиг харылзааларның күүрүне комитединиң даргазының бирги оралакчызы Н. В. Архипов, ССРЭ-ниң Куба Республикада элчиниң Н. П. Толубеев, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчылары А. М. Александров, А. И. Блатов оларны Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның Политбюро кежигүннери Хуан Альмейда, Армандо Харт болгаш Орьенте провинциялың өске-даа удуртукчулары уткуп алган.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары провинциялың партия болгаш хөй-нинти организацияларының удуртукчулары-биле мендилешкенер. Л. И. Брежневтиң байыр чедиришкининге ону уткуп алырыбиле аэродромда чедип келген спортчулар болгаш пионерлер «Урал», «Совет Эвилели делегезинге!», «СЭКП вива!» деп кыйгырыглар-биле харылаанар.

Леонид Ильичиге болгаш Фидель Кастрога чечектер тудускан.

Удеччилерлиг автомашина аэродромну каггаш, Сантьяго баар автомобиль оруунче үнүпкен. Холдарында чечектер туткан, куба болгаш совет туктарлыг, куба-совет найыралга алдар болдурган, позунарлыг транспарантылардыг ажылчыннарның, тараачыннарның, студентилерниң, сургууллардың тудушкак одуруу Л. И. Брежневке болгаш Фидель Кастрога орук дургаар байыр чедирип, Совет Эвилелиниң болгаш Кубаның улустарының акы-дудума бүзүлбас найыралының алдарына позунналыр дагыыр болгаан алдарыг дайынчылары, экии!—деп, Л. И. Брежнев шеригнерни мендилээн.

— Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чингине секретарыга алдар!— деп тандыылга турган дайынчылар карылаан.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары провинциялың партия болгаш хөй-нинти организацияларының удуртукчулары-биле мендилешкен. Л. И. Брежневтиң байыр чедиришкининге ону уткуп алырыбиле аэродромда чедип келген спортчулар болгаш пионерлер «Урал», «Совет Эвилели делегезинге!», «СЭКП вива!» деп кыйгырыглар-биле харылаанар.

Леонид Ильичиге болгаш Фидель Кастрога чечектер тудускан.

Удеччилерлиг автомашина аэродромну каггаш, Сантьяго баар автомобиль оруунче үнүпкен. Холдарында чечектер туткан, куба болгаш совет туктарлыг, куба-совет найыралга алдар болдурган, позунарлыг транспарантылардыг ажылчыннарның, тараачыннарның, студентилерниң, сургууллардың тудушкак одуруу Л. И. Брежневке болгаш Фидель Кастрога орук дургаар байыр чедирип, Совет Эвилелиниң болгаш Кубаның улустарының акы-дудума бүзүлбас найыралының алдарына позунналыр дагыыр болгаан алдарыг дайынчылары, экии!—деп, Л. И. Брежнев шеригнерни мендилээн.

— Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чингине секретарыга алдар!— деп тандыылга турган дайынчылар карылаан.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары провинциялың партия болгаш хөй-нинти организацияларының удуртукчулары-биле мендилешкенер

Партшыжы ИНФОРМАЦИЯ

КОНФЕРЕНЦИЯ СООНДА

Партияның область конференциязының ажылынга киржип чорааш делегаттар бөстарының ажыддап турар черлеринде четкилей бергилээн болгаш ук конференцияның материалдарын коммунистерге болгаш ажылчы чоннарга таныштырып турар.

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары эш Х. Данзын-оол Тээли суурунуң бүдүргеге, албан организация черлериниң удуртукчуларын, партия эге организацияларының секретарьларын чыылдыргаш, партия конференциязының түнелдериниң дугайын чугаалап берген болгаш маңаа холбаштыр тургустунуп турар сорулгаларны айыткан. Ылаңгыя чедир ыылдынмайн, шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар районнуң амыдырал хандырылга комбинадынга, райпода, коммунал ажылагый черинде бар. Районнуң мал ажылында четпестер чайлаттынмайн турар.

Ол чижектиг оске-даа четпестерни чайладыр талазы-биле практиктиг ажылдарны чорударын, ооң түнелиниң неделяның вторник санында чугаалажып турарын район төвүнүң ажылчы чоннар коллективтеринин удуртукчулары дуттуруп алганнар.

ПАРТИЯ КЕЖИГҮНҮНҮҢ БЕДИК АДЫ ДЭЭШ

Тес-Хем районда партия документилериниң солуушкыну үргүлчүлевишаан. Районда коммунистерниң сезен ажыг хуузу чаа партбилеттерни алган. Арткан. коммунистерниң партия документилерин солуурун бо чылдың мартта доозтур.

«О. Шыналаа» совхозта хоочун коммунист, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Самба Саяна партия билдинг ап тура, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының аңаа көргүскен идегелин моон соңгаар-даа ажыл-ишке, амыдырал-чуртталгага хууда үлегерчизээ-биле шынзыдарын аазаан.

Дөртен үш чыл партия стажтыг, пенсионер Калган Шалык чаа партбилетти алгаш, мынчаар чугаалаан.

— Ленинчи партияның кежигүнү болуру улуг аас-кежик-тир. Назылап кырыымзээда, сагыш-сеткилим ам-даа чалыы. Партияның дайынчызы болуп үлэлээгемнин ам-даа уламчылаар болганымга кайгамчык көрүп тур мен.

ЧОН МУРНУНГА ОТЧЕТТАР

СЭКП-ниң Бай-Тайга райкому районнуң удуртур ажылдакчыларының ажылчы чоннар-биле ужуражышкынарын организастап турар. Ынчаар ужуражышкынын чоокта чаа «Бай-Тал» совхозтуң төвүнге болуп эрткен. Партия райкомунуң ийиги секретары эш И. У. Успун, райпо даргазы эш К. Ф. Каганович, районнуң кижи амнегезинин эргелекчизи эш С. С. Серен олар ук ужуражышкынга киржип, чоннуң мурнунга отчеттарын бергеннер.

Ол ышкаш ужуражышкынарны чурттакчылыг сүрлэрга партия-райкомунуң йадылаан графигин ёзугаар бо чылдың февральдың 20-ге чедир организастап эрттирери көрдүнгеп.

Район организацияларының удуртур ажылдакчыларынаан аңгыда колхоз, совхозтарның удуртукчулары, кедээ Советтер даргалары ол ужуражышкынарга база киржип турарлар. Олар аңаа чоннуң саналгаларын, чагыг-сүмелерин ап, четпестерни чайладырынын, ажыл-ишти улам экижидерининг хемчегерин алырлар.

АГИТПРОПБРИГАДАЛАР

Партияның Тес-Хем райкому СЭКП Төп Комитединиң 1973 чылдагы декабрь Пленумунун шиитпирлерин база кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң докладтарын, СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары Леонид Ильич Брежневтиң Бүбүүлэ дээн-чоруунун дугайында материалдарны ажылчы чоннарга тайылбырлап, таныштырар ажылдарны массалыг-биле чорудуп турар.

Районнуң бүгү ажыл-агыйларынче агитпропбригадаларны үндүрген.

Партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизининиң эргелекчизи эш Ш. Кочага—«Чодураа» колхозта, хергээннер ортузунга ажыл чорудар килдизининиң эргелекчизи эш М. Минчимаа—«Ак-Эрик» колхозта, пропаганда болгаш агитация килдизининиң эргелекчилиниң орлакчызы эш Б. Шыырап—«Тес-Хем» совхозта агитпропбригадаларны удуртуп чорүп турарлар. «О. Шынаа» совхозче база бир бригада үнген.

Ол бригадалар чонга тайылбыр-массалыг ажылдарны ортуштушаан, кедээнин ажылышчылериниң ортузунга социалистиг чарышты организастап, көскү агитацияны эки-жидерининче, почта, ном тараалгазынче кичээнгейни салын турарлар. Ооң-биле чергелештир малчыннарның ажылжи-биле болгаш амыдырал-чурттагазы-биле таныжып, оларга практиктиг дуза көргүзер хемчегерни алыр.

БАЙЫРЛАЛГА УТКУШТУР

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң төвү Баян-Кол суурунуң хергээннер чөвүлели Совет Тывазының 30 чыл болур ойнга уткуштур солуп ажылдарны чорудуп эгелээн.

Бо хүннерде агитквартиралар аайы-биле ол байырлалга тураскаадыкан концерттер белеткели чорүп турар. Ооң корудезин бо чылдың март 8-ке чедир чорудар болгаш түнелин үндүрер. Бот-тывыгыр уран чуулдуң ең шилиидек артистериниң шыырак болгумну тургузар.

Февральды малчыннарга дузалаар шалычы ай кылдыр чарлаар деп хергээннер чөвүлели шиитпирлээн. Ол ажыл эки эгелээн. Ам 27 кижини сакманщиктер кылдыр ажылдалып чоруткан. Чамдык коданнарга концерттер көрүлдерин организастаар деп турар.

ПРАГА МЕТРОЗУНГА

МОСКВА. Найысылалдың С. М. Киров аттыг «Динамо» заводунуң продукциязы даштыкыда, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүдениниң киржикчилеринде эки билдингир.

Чоокта чаа динамочулар чехословак өнүктерге улуг чагыгны хуусаавышкыдан эрте кылып—Прага метрозунга ажыглаар дыка хей санныг электри дериг-херекселдерин бүдүрүп үндүргеп.

ЧУРУКТА: заводтуң бирги аппарат цеги. Эң дээре эптекчи-елесарлар комсомолчу В. Лабутик болгаш коммунист В. Винокуров (оң талазындан) Прага метрозунче чорудар сөөлгү электри дериг-херекселдерин кылып турлар.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БЫЗАҢЧЫНЫҢ ИЖИ

Турза үнүп, түнге моге, ооңум-тоңгур, делгем эгиннерлиг, кезээде бир-ле чүвени кылгап чоруур ирейин Хөндергейниң кудумчуларында бо-ла көрүп болур. М. Д. Кечил-оол ол суурнуң үндезилекчилериниң бирээзи.

1932 чылда аңаа баштайгы түлүг—школаны Монгуш Делег-оолович кылышкан. Ооң эгелээн-де Хөндергей улам калбарып, Чөөн-Хемчик районда көрүштүг суурларның бирээзи апарган. Бо аразында ол чеже чаа түлүгларны немей кылышпаан, чеже эрги бажыннарны септешпээн дээр. Соңга, ажик чазиктары ыыкаш нарын чазанылга кылып турза сагыш-да, соңга шилээринге база мастер.

М. Д. Кечил-оол амыдыралының дөртен чылдарында бызаннап келген, ам пенсионер. Назыны удаатса-даа чаагай-жыдыгланып хергээнге ол үнелиг бараан болбушаан. Ажылышке хандыкпышлыг ол ирей школа, ясли, культура албан черлериниң чанында келгенде бүгү чүвени овааырымчалыг көөр, кандыг-бир херим ыяжы адырылган азы маңза халайган болза, ону эде кылгаш, чүүлдә болбаан хевирлиг, болунун оруун уламчылап базынтар. Бистиң суурда Кечил-оол ирей дег, ниитининг ажылы, өнүү-хөрениин дээш үргүлчү сагыш човап чоруур кижилер хей.

О. ХЕВЕК-ООЛ.

ШАҢНАЛДЫ ХҮЛЭЭП АП ТУРА

Январь 28-те күш-ажылчы эскчет доозтуру билек. «Кызыл тудуг» эргелеяниин ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары боттарының клубунга организацияларының аразынга эрткен шиитпирлиг 1973 чылдың соолгу кварталының социалистиг чарыжынга тиилекчи боон үнгеш, чаалап алганы бедик шаңналдар хүлээп алырының байырлыг хуралын эрттиргеннер.

Хуралды эргелеяде партком секретары эш В. Муравьев ажыттаап, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунун кежигүнү, СЭКП Кызыл хоорай комитединиң бирги секретары В. Б. Добромыслова сөс берген.

— Чаа эрткен СЭКП Тыва обкомунуң бирөзу шиитпирлиг 1973 чылдың дөртүү кварталында социалистиг чарыштың түнелдерин чугаалажып көргеш, тиилекчилерни илереткен. Ынчаарга түлүг организацияларының социалистиг чарыжының бирги одуруун бүгү көргүзүлгөр талазы-биле силерниң найыралдыг коллективиңер халаанын көргеш, СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчип чоруур Кызыл тугун силерге тыныыр деп шиитпирлээн—деп, эш Добромыслов чугаалаан, эрткен чылын коллективтиң чедип алганы улуг күш-ажылчы тиилелгелери-биле байыр чедирип, бо тодарадыкчы чылда эргелеяниң ажылдакчыларының мурнунда турун турар улуг сорулгаларынга доктаап база коллективтиң планныг сорулгаларын хууеда бетинде күүседирин дээш ажыл-ишчи деңнелиниг улуг-улуг чедиишкиниг болурун күзээн. Ооң соолунде ол СЭКП обкомунун, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң өмүзээнинден Кызыл туктуг база СЭКП Кызыл хоорномунун болгаш хооркүүскомунун Хүндүлел бижиин тывыскан. Ооң-биле кады эш Добромыслов коллективтиң бир чиик машинабиле таныткаанын база дыңнаткан.

Дараазында «Тыва тудуг» тресте партком секретары эш В. Кавак эрткен чылдың түнели-биле тресте социалистиг чарыштың бирги черин алган «Кызыл тудуг» эргелеяниге улуг чедиишкиниерин күзеп тура, трестиң эргелеядер аразында шилчип чоруур Кызыл тугун тывыскан. Бедик шаңналдарны хүлээп ап тура, «Кызыл тудуг» эргелеяниң начальниги эш И. Остапец харын сөс ап чүве чугаалаан, коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиниерин бедик-биле үнелеп, бедик шаңналдарны тывысканы дээш, СЭКП обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниге болгаш облпрофчөвүлелге база ол ышкаш СЭКП Кызыл хоорномунга, хооркүүскомга, «Тыва тудуг» трестиң удуртулгазынга, парткомунга коллективтиң өмүзээнинден улуг өөрүп четтириишкинин илереткен, бо бедик шаңналдарны бо чылын база холдуун салбайн быжыг тударынче коллективти кыйгырган.

Д. ЧҮЛДҮМ-ООЛ.

Советтер болгаш амыдырал

ХААРА ТУДАР

Советтиң сессиязынга болгаш күүскомунуң хуралынга айтырыгларны белеткээриниге, чугаалажып көөрүнге киржикчери, сессияларга болгаш күүскомнар хуралдарынга илеткелдер, эдериичи илеткелдер кылыры, сонгукчуларның чагыгларын күүседирин организастаары — доктаамал комиссияларның чугула сорулгазы болуп турар. Бо дугайын Тыва АССР-ниң ажыдыы чоннар депутаттарының район, хоорай, кедээ болгаш суур Советтериниң доктаамал комиссияларының дугайында Дурүмде айыткан.

Бо айтырыгны Хөнделең кедээ Советтиң күүскомунуң канчаар боттандырып турарының талазы-биле айтырыгны райкүүскомнуң хуралынга чугаалажып, ол кедээ Советтиң күүскомунуң даргазы Саая Очурнуң илеткелин дыңнаан.

Кедээ Совет болгаш ооң күүскому доктаамал комиссияларының ажылын организастаар, удуртур талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Эрткен чылдың июнь 17-де чер-чер Советтериниң сонгуулдаларының соонда Советтиң 5 доктаамал комиссиязын сессиязын бадыткаан. Бе уеле чамдык доктаамал комиссияларының ажылы элээн идепкейжээн. Квартал саныңда ажыл планнарын тургузуп, хуралдарын эрттирип, аңаа чугула айтырыгларны сайгарып келгеп. Ылаңгыя улус өөредилгезин болгаш кадык камгалал талазы-биле доктаамал комисеия (даргазы А. Бегзин-оол) улус өөредилгезининг айтырыгынче элээн ханылаан киргеп. 1973-74 өөредилге чылының бирги чартыында Хөнделең сес чыл школазы өөредилгезин 92 хуу күүсеткеп. Кедээ Советтиң күүскому доктаамал комиссияларының эрге-хүлээлгелериниң дугайында дурүмге үүшүтүр ол комиссияларның кежигүнериниң семинарын, депутат хүнүн эрттиргеп. Эрткен сонгуулдардан бээр план-бюджет, кедээ ажыл-агый, социалистиг хөөйлу-дуруы болгаш хөй-ниитининг корун-чуруун камгалалының талазы-биле доктаамал комиссияларының ажылының дугайында отчеттарын Советтиң сессиязынга ыыпкап чугаалашкан. Олар боттарының функцияларын күүседиишаан, шиитпирлер күүседиээн организастаар болгаш контрольдаар дээш бичe эвес ажылды кылып, аңаа ажылчы чоннарны хаара тутпаан. Доктаамал комиссиялар күүском хуралдарынга айтырыгларны белеткеп, оны сайгарып келгеп. Доктаамал комиссияларның 5-ги күүском хуралдарынга айтырыг белеткээн. 7-ги сессияларга эдериичи илеткелдер кылган. Олар боттарын долгандыр кызыл хаара тутпаан.

Ынчалза-даа чамдык доктаамал комиссиялар кедээ Советтиң илепкейлиг хуналчыларны болбайн турар. Кедээ ажыл-агый талазы-биле (даргазы Б. Сооң), социалистиг хөөйлу-дуруң болган хей-ниитининг корун-чуруунуң камгалалының (даргазы К. Оюржак) талазы-биле доктаамал комиссиялар четпес ажылдаан. Салбыр эрткен чылын күүскомге эът дужаар планын күүсеткеп. Малдың продуктулуг куду деннелде. Кедээ Советтиң девискээринде чурттакчылыг черлерде хей-ниитининг корун-чуруунуң үзээр фактылар бар. Кедээ Совет, ооң күүскому доктаамал комиссияларының ажылын ам-даа чогуур деңнелге четпес удуртуп турадыгын ажылга есөс-даа четпестер бар болуп турар.

Болунуң ажылынга доктаамал комиссияларны калбаа-биле хаара тудуп, удуртуп, оларның роляя бедидер талазы-биле чогуур хемчегерни ап чоруткан, Хөнделең кедээ Совет, ооң күүскому болунуң мурнунда сорулганы чедиишкиниг шиитпирлээр апаар.

М. ХЕРТЕК,

ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик район Советиниң күүсешмүнүң секретары.

Эрзин район Советиниң депутады, Ленин аттыг колхозтуң мурнакчы хөйжүзү А. Д. Тарначи, эртнен чылгы чедиишкиниерин бышыглаавышаан, бо чылын чус хойга өнааштыр 90 хураганны өстүрерин, хей бүрүзүндөн-не 2000 грамм дүмтү ыыргып алырын хүлээнген.

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улусна Ыыгырыын танышмаш, Антонина Дондуковна улам күш-ажылчы сөөрүк кирген. Эрткен чылын 180 хураганны сакманнап дөрүмтүрген, а бо чылын 150 хураганны менди өстүрерин илергейлээн. Баштайгы төрээн 40 хонуның өглү шупту бар.

С. ЧАЖЫН-ООЛДУҢ фотозу.

Малчынның харыысалгазының дугайында чугаалажыыл

КИЖИДЕН ХАМААРЖЫР

«Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжуу О. Серенниң «Шын» солуда парлаттынган «Түнелдер чүге ылгалдыгы?» деп чүүлүн эш-өөрүмден дыңнап, билип алгаш, аңаа хамаарыштыр бодумнуң чамдык бодалдарым илередибеседим.

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозунуң Туран сүт-бардан фермазынга 1968 чылдан бээр ажылдап келдим. Көргүзүглерим чылдын-на экижи чоруп орган. Эрткен шиитпирлиг үшкү чылда бир инектен-не 3075 кг сүт саап алыр хүлээнге алгаш, ооң 3352 кг ыыдыр күүсеткеп, фермага үшкү черни эзелеп.

Кандыг-даа кижи сөглээн сөзүг, хүлээнген ажылы дээш харыысалгалыг болур. Мен мынчаар билир мен. Бистер бир бөлүкте 7 саанчы бар бис. Мээн-биле кады ажылдап турар эш-өөрүм аразында ажылынга харыысалгалыг, төлептиг болгаш ак сеткилдиг кижилер бар. Маңаа бир дугаарында, Туран фермазында хамаан чок, бистиң республикада ат-сураглыг Анна Александровна Захарбваны адаар бодайтыр мен. Ол хей чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг саанчы. Оон байлак арга-дуржулгазын бодум өөренип ап тургаш, ажылымга мергежээн мен. Ол бичe сеткилдиг кижи. Чылдагаан чок ажылдан озалдап, сүт саалдазын кудуладып көрбээн. Ажыл-ишчи, кызымаккай черуу-биле коллективтиң хүндүткелин чаалап ап, социалистиг чарышка үргүлчү шаңналдыг черлерни эзелеп келди. Анна Александровна «Хүндүлелдиң демдээ» өрден, Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаткан. Эрткен чылын ол бир инектен 3520 литр сүт сааган, фермага бирги черже үнген.

Коммунист Наташа Иргитти көрээл. База-ла мурнакчы ишчи, хөйүнге хүндүткелиг кижилиг. Ол бот-харыысалга талазы-биле ыңаныштыр, өске эштерининге үлегерлиг, эки саанчы. Ындыг кижилерге чоргаарланмайн кымга чоргаарланыр, бүзүрээр боор.

Ферманың саанчыларының, инек кадарчыларының аразында ажылга шүшпен, олуттай, арага-дарыже хандыыр, ажыл шагы үзер кижилерни чок деп болбас. Саанчы Анна Ивановна Дюбина дижик. Каш чылдар мурнунда ол мурнакчы ишчи диртип, мактадып, шаңнадып турлу. Сүт саалдазының талазы-биле бистиң фермавыска бирги черни-даа эзелеп турду. Ам ындыг эвес апарган. Бир эвес ол 1972 чылда бир инектен 2925 кг сүт саап алган болза, эрткен шиитпирлиг үшкү чылда 91 кг сүттү ол коргүзүүнге чедир сагбайн барды. Чылдагаанны чүдел? Ажыл шагы үзүп, арага ижиптер апарганында. Бот-харыысалганы кошкадып, ажылының үнезин чедир билбес деп чүве ол-дур.

База бир чижек. Инек кадарчылары Михаил Кызыл-оол, Партизан Ооржак база ынчалдылар. Арагалап тургаш, багай ажылдаап, ажылындан үндүрүүшүлер. Ам олар фермада аар-саар ажыл кылып чоруп турар. Ажылга ак сеткилдиг эвес, чалгаа чорук эки чүвеге чедирбес. Ынчангаш оон алыс утказын саанчы, хойжу, чылгычы кижи бүрүзү хүн бүрү бодап, сагып чорууру күзенчиг.

Малчынның харыысалгазының дугайында чугаа СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин республиканың ажыл-ишчилери амыдырала боттандырып киришкен үеде бодуп турары таварылга эвес болбайн аан. Ынчангаш, ол черук малчын бүрүзүнге дээштиг салдарны чедирип, оларның ажыл-ижинге ажыктыг дузаны көргүзер апаар.

А. КОЧКИНА,
саанчы.

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планда көрдүнгенинге бодаарга 106,6 хуу күүсеттинген.

Эрткен үш чыл дургузунда цехтер аразынга чарышка амыдыралчы нарын техниканы алга эки көргүзүглерни чедип ап, беш чылдың үш чылының планын 1973 чылдың сентябрьда бүрүн күүсеткеп болгаш пландан ажыр 24,4 муң рубльдиң продукциязын берген. Ук коллектив амгы үеде бо чылдың апрельдиң үлүүнде ажылдап турар.

Кызылдың амыдырал хандырылга комбинадының коллективи СЭКП ТК-ның Кыйгырыынга сорук кирип, үлеттирүүн, тудутуун болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киржир деп шиитпирлеп, боттарының бар аргаларын санап көргеш, бо тодарадыкчы чылда социалистиг хүлээлгеин ажаган, ооң боттандырып киришкен.

Советтиг Тыванның 30 чыл болур ойнга уткуштур Кызылдың чурттакчыларынга ачы-дуза чедирериниң сайгарылгага-планын бо чылдың декабрь 27-де күүседирин коллектив аазаан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турган, 1974 чылда амыдырал хандырылгазының хемчээлиниң 11,3 хуудан эвээш эвес өзүлдезин хандырар апаар. Бо чылын бүдүрүлгениң карылгалыг болур чоруун 1 хуу эвээжедир, чыл дургузунда ачы-дуза чедирериниң 5-тен эвээш эвес хевирин тып, шиңгээдип алыр. Хоорайның бир чурттакчызынга ачы-дуза чедирерин сайгарарының хемчээлин 8 рубль 17 көпеек, а кедээ чурттакчыга—15 рубль 10 көпеек чедирер.

Хоорайның амыдырал хандырылгазының ажылдакчыларының бо чылгы хүлээлгеинде мурнунда турун турар улус сорулгаларынга доктаап база коллективтиң планныг сорулгаларын хууеда бетинде күүседирин дээш ажыл-ишчи деңнелиниг улуг-улуг чедиишкиниг болурун күзээн. Ооң соолунде ол СЭКП обкомунун, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң өмүзээнинден Кызыл туктуг база СЭКП Кызыл хоорномунун болгаш хооркүүскомунун Хүндүлел бижиин тывыскан. Ооң-биле кады эш Добромыслов коллективтиң бир чиик машинабиле таныткаанын база дыңнаткан.

Дараазында «Тыва тудуг» тресте партком секретары эш В. Кавак эрткен чылдың түнели-биле тресте социалистиг чарыштың бирги черин алган «Кызыл тудуг» эргелеяниге улуг чедиишкиниерин күзеп тура, трестиң эргелеядер аразында шилчип чоруур Кызыл тугун тывыскан. Бедик шаңналдарны хүлээп ап тура, «Кызыл тудуг» эргелеяниң начальниги эш И. Остапец харын сөс ап чүве чугаалаан, коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиниерин бедик-биле үнелеп, бедик шаңналдарны тывысканы дээш, СЭКП обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниге болгаш облпрофчөвүлелге база ол ышкаш СЭКП Кызыл хоорномунга, хооркүүскомга, «Тыва тудуг» трестиң удуртулгазынга, парткомунга коллективтиң өмүзээнинден улуг өөрүп четтириишкинин илереткен, бо бедик шаңналдарны бо чылын база холдуун салбайн быжыг тударынче коллективти кыйгырган.

Д. ЧҮЛДҮМ-ООЛ.

Амыдырал хандырылгазының будүрүлгелери шиитпирледдиң ол будүрүкчү күжү болур — совет кижилериниң амыдыралчы чаагай чорууруна баазын болуп турар. Бистиң чурттувустуң хамаатты бүрүзү кандыг-бир-ле хандырылганы хүнүнүң ап турар, ынчангаш оларның кайы хире будүрүкчүлүг ажылдаары чогум-на ол хандырылганың хире-чергезинден улуу-биле хамаажыр дээрин билдингир. Бо беш чылда амыдырал хандырылгазын экижидерининге партия болгаш чазак онза кичээнгей салгай. Эртнен шиитпирлиг чылда республика пайысылалының амыдырал хандырылга ажылдакчылары көскү чедиишкиннерлиг ажылдаан.

Аңаа чаңгыс мындыг чижек тодаргай херечи болур: 1973 чылда чурттакчы бүрүзүнге онааштыр планнан ажыр 7 рубль 42 көпеек, азы 1970 чылда турганынга бодаарга 1 рубль 56 көпеек хей ачы-дуза чедирилгезин кылган. Ол ышкаш беш чылдың 3 чылының дургузунда ачы-дуза чедирериниң сайгарылга планын 100,5 хуу, ниити продукция будүрерин—106,7 хуу кылдыр, эртнен чылдың декабрь 1-де доозуп шыдаан.

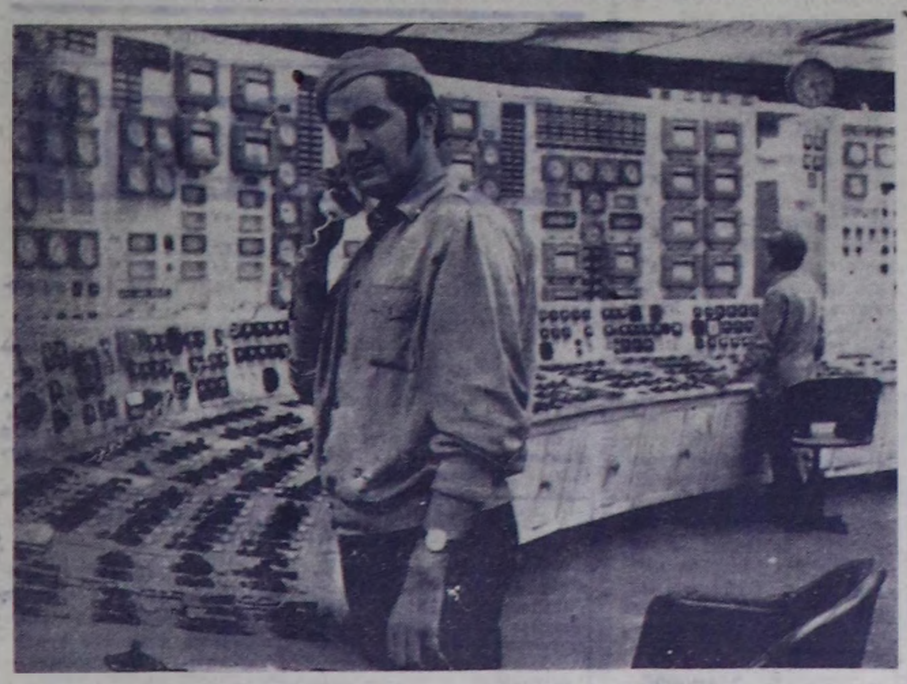

ДНЕПРОПЕТРОВСК ОБЛАСТЬ. Кривой-Рогтуң 2-ги ГРЭС-зинде тудуп дооскан, сөөлгү, 10 дугаар энергия блогун ажылдадып эгелээн. Ол чылыг электри станциязы бистиң чуртта эң улуг дээн мындыг будүрүлге черлериниң бирээзи. Кривой-Рогтуң 2-ги ГРЭС-зинин төлевилээн күчүзүү—3 миллион киловатт.

ЧУРУКТА: № 8 энергия блогунуң мурнакчы машинизи Владимир Нечай.

А. ЗАПАРНЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАА БАРААННАР

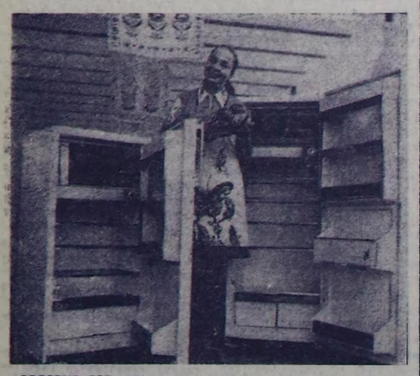

БЕЛОРУС ССР. Минскиниң соодукчулар кылыр заводу «Минск-10» болгаш «Минск-11» дээр ийи чаа аппаратты бүдүрүп үндүрүп эгелээр. Оларның ишкирин 40 литр чедир улгаттырээр.

ЧУРУКТА: «Минск-10», «Минск-11» дээр чаа хевирниң соодунчулары.

А. НИКОЛАЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭШТИГ ЧОРДА—ЭГИН БЕДИК

Бүгү-де уран чүүдүң эң бүрүнгү болгаш чон оруузунда пешпээн хевири— театр. Кайы-даа нацияның культуразының төөгүзүнде оң ыңчаар ийиктинген. Бистиң тыва араттар база-ла «Чалым-Хаа», «Хайыран бот», «Төңгүр-оол» деп шиирлериң башпайгы, бот-тывынгыр хевирлиг ойнаашкыларындан эгелээш, артист, театр деп сөстерни билип, амыды, ээй таладыг совет уран чүүдүң төрээн чери, азыраан малы дег билир апарганын кым-даа билир...

Тыва театр. Бо сөстүң чүгле девискээр аайынга хамаарыштыр ынчаар чүгаалап болбур. Бистиң республиканың хөгжүм-шиин театры бодунуң хөгжүдезиниң болгаш төөгүзүнүң аайы-биле найыралдың театры. Оон профессионал театр деп алдатырын турарынга чедир совет театр уран чүүлүүнүң сураглыглары Н. Исполнев, А. Шатин, А. Аксёнов, С. Майер, И. Забродин болгаш өскелериниң-даа ачы-хавыязы улуг.

Бистиң чүртүвүстүң национал улустарының уран чүүлү, чечен чогаалы ленинчи национал политиканың ачызында кайгамчык сайгыраан. Тыва театрының сценазынга В. Шекспир, Ж. Мольер, А. Островский, Н. Гоголь болган өске-даа бүгү делегейге билдингир классиктериң сураглыг шиилерин көргүскенин билир силер. Оон аңгыда совет болгаш бистиң тыва чогаалчылар С. Тока, В. Кок-оол, С. Пюрбю, К-Э. Кудажы оларның шиилери-биле республиканың чону таныпкан.

Көрүкчү кижи кандыг-бир шиидеп болунга өөредилгиг, билбейн чоранны база келир уеде амыдыралынга ажыктыг чүүлдерни билип алыр. Тыва көрүкчүлер бистиң калбак-делегем. совет Төрээн чүртүвүстүң янзы-бүрү будуннарынга «аалдап барып», аш-өөрүнүң янзы-бүрү үелерде амыдыралы-биле спенадап танышкан. Азы өскээр чугаалаарга, театрның репертуарында акы-дүңма авторларның чогаалдары калбак-биле киргизлээн. Чижек кылдыр маңаа чамдык шиилерни аддызында артык эвес боор. Чүгле соолгу чылдарда республиканың хөгжүм-шиин театры дараазында нацияларның «Шинткел» (белорусь), «Ай чүтүргэн дүне» (башкир), «Орук айны-биле» (эстон), «Мегелеткен мегечи» (казах), «Вьетнамның төөдери бис» (кыргыс), «Хоргагай идиктер» (татар), «Кажар Будампу» (бурат), «Чейнеш» (алтай), «Хайыраканның өзен» (хакас), «Чодураа дег каректыг, чойган дег сынныым» (кыргыс), «Куда черле дүжер» (дагестан) деп аттарлыг шиилерни көргүскен. Бо дээрге долу эвес дапаш-дыр.

Тыва национал драматургия база-ла сайгыраан турар. Ол дүтайында Бүгү-россияның театр институлериниң эрткен съездиниңге бистиң театрны боттарының (түс чернин) авторазырының чогаалдары-биле хандыртынып ап турар театрларның санында киргирени хереченил турар. «Тыва авторларның шиилерин чүртүүн өске театрларында тургузуп турар бе?» деп айтырыг тургустунуп келир чадавас. Ам анаа доктаайн.

Эрткен чылдың төнчүүнде Москвага болуп эрткен драматургтар семинарынга К-Э. Кудажының «Доллуманың хуулгазының» деп шиини улуг үнелелди алган. Ук шиини чүртүүн театрларынга тургузары-биле тарадыпкы шиитпирлээн. Оң ыңкаш чамдык тыва шиилерни өске акы-дүңма республикаларның, областтарның театрлары сонуургап, тургузар деп турар.

«Бистиң якут театрның репертуарында Виктор Кок-оолдуң «Хайыран бот» деп драмазы кирди. Ук шиинин хоолгазын дүрген чорудуп көрүнер.

Хындүткел-биле. Якут театрның режиссеры—Федор Потапов. Якутск хоорай».

«Изенохтар! Сураглыг чогаалчы Санчат Токаның «Төңгүр-оглуң» РСФСР-ниң алдарлыг артизи Алексей Щетинин ойнаары-биле белеткенин эгеледи. Немедэ литературадан чорудуп көөрүнерни эң чоок ажывисе—тыва театрдан диледнис. Мээң «Хайыраканның өзен» деп шиимге онзагай овур-хевирни тургускан артистер В. Кок-оол биле В. Монгалбинге ниит байыр. Чоокта чаа бир шии биизил доостум. Ол силерге таарыр чадавас боор, чорудар мен.

Михаил Кильчичаков. Абакан хоорай».

Мындыг янзылыг чагаалар бистиң театрның адрезинге кээп турары — оңнуктер-биле найыралдың улам бызыпып, бот-боттарывысты деткижип, хөй национал улус сураглыг интернационалчы күүжүн улам бызыглаарынга акы-дүңмалышкы деткинче болгур.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылында бистиң театрның репертуарында акы-дүңма республикаларның чогаалчыларының шиилери база кирип турар. Ол дүтайында «Шынның» корреспондентизи-биле интервьюлаша чоокта чаа чугаалаашыны номчаан боор силер. Ынчангаш түнней кылдыр республиканың хөгжүм-шиин театры акы-дүңма чогаалчыларның амыдыралды ханы көргүскен, бедик утка-шынаралыг шиилерин-биле репертуарын байыдып, эштиг чорда—эгин бедик хөгжүп олурар.

С. ОЮН,

Тываның хөгжүм-шиин театрының кол режиссёру, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи.

МЯЧИЛИГ ХОККЕЙ

Хооройның бирги чеди-даза маргылдаага ээлчеглиг ужуражымышкынар болуп эрткен.

Көдээ ажыл-агый техникумунуң командазы-биле ойнаан политехникумнуң сургуулдары боттарын тайгада инициативаны ап, үргүлчү шаанар халдаашкын кылып эгелээн. Түнелиниде башпайгы үзээ минута иштинде ийи мячини удурланыкчызының халдаашкынче кирер кааң шыдаваан. Тиилелге бистө боор деп, оскер күжениишкинин көшкүлүү каантарар, көдээ ажыл-агый техникумунуң командазы харыы кылдыр база ийи мячини кирген.

Оон соонда демисел үзээ чидээн. Көдээ ажыл-агый техникумунуң ойнакчызыры каш-даа катап мяч кирер-дээр аргалыг турган, ону ажыглап шыдаваан. Ынчангаш бо ужуражылгада политехникумнуң сургуулдарының 6:4 сааның тиилээн.

Субботада хооройның эрекең чылгы чемпиону пассажирлер АТБ-зинниң «Торпедо» командазы көдээ ажыл-агый техникумунуң командазын бүзүредиг уткан.

Ол-ла үйн «Енисей» биле политехникумнуң командазының араазында ужуражылга солуун эрткен. «Енисейниң» топ халдакчызы Анатолий Байдаков каш-ла минута дургузуунда ийи мячини удуралыкчыларының халдаашкынче кирер октаан. Чиигзер соонда техникумнуң сургуулдары азынок соруктуг ойнаан, 25 минута иштинде дөрт мячини кирген. Енисейскилер үттуурар чадавас дээрзин ам кээ миниин, ойнакчылары шуптуу атаклаан турза-даа, чүгле чаңгыс мяч кирип шыдаан. Тиилелге сургуулдарывыс болган.

Политехникумнуң сургуулдары тудуг кезектери комбинадының командазы-биле ойнаанда, 2:4 санга аптырган.

«Торпедо» биле «Енисей» командаларының маргылдаазы баштайгы оюндаа бирээзиниң шуптуу халдаашкыныбиле эгелээн болгаш оларның мячини кирген. Ниитизи-биле солуун, чидиг ойнаалыкты ол команданың тиилелгези-биле доозулган.

Ам дээрээнде «Торпедо» командазы 4 сааның мурнан турар.

В. АНДРЕЕВ,
маргылдаанның судьязы.

А. КАРПОВ БИЛЕ Б. СПАССКИЙ ОЙНААР

Делегей чемпиону ат дээш бодур маргылдаага киржир кордакчылар маргылдаазынга А. Карпов биле Л. Полугаевскай ийиниң аразында салыг доозулган. Сески сазыда Анатолий Карпов агы-биле ойнаан, удуп алган, ынчангаш ол үш сааның болуп, Полугаевскийниң тиилээн ам апрельде Б. Спасский-биле ойнаар.

В. Корчной биле Э. Мекинг оларның аразында база сес салыг болгаш. Ында Совет гроссмейстер 2:0 сааның мурнан турар.

Т. Петросян биле Л. Портиш ийиниң сылгаары коздунда хаайы-биле доостуг турар. Петросян чаңгыс тиилелгени чедип алган.

ӨГ-БҮЛЕДЕ—ОН ЧЕДИ КИЖИ

Олар шупту 19 кижи. Ачазы Дмитрий Иосифович Петрянин — чолаачы, авазы Анна Алексеевна — даваралгага фабриказының ажыкчыны. Оларның уругларының — 17 кижи. Улуг уругларының — Валя биле Галя — эмчи училищезин доозупкан, ажыдап эгелей берген. Улуг оглу Саша профессионал-техниктиг училищени доозупкан, база-ла ачазының ажыдап турары рудниктө ажылдай берген. Олег биле Вера даг техникумунда өөренип турарлар. 6 кижи школада, база бир 6-зы уругларга садывда болгаш ясляда, оларның аразында ийистер бээ бар — Надя биле Таня. Эң бичээн Петя, бир хар ам-даа чеңнээн.

Петрянийлерниң сес өрөөл делгем квартираында бичии уругларның хөглуг үнү, даашкынөзүн үзүлбес. Ынчангайын канчаар, ийи-үш уругтуг бажыңга безин кандыг ийик. Кежээ када шуптуу кино көөр. Ееулуг кинотеатрда дег сандайларны чыскаар салып каан турар, озалдаанынары оожум барып олуттарын эскээр, «киномеханик» Вася ачазы келбээнде чырык ожуурбес, кино-даа эгелеевес, а авазының олудун кым-даа эскеевес. Дайынныг кино көргеп Анна Алексеевна характарын чода бээр. Уруглар авазын будуу кээргээрлер: авазының ачазы дайынче чоруткаш оон келбээн. Дайын халаазын бичиизинден көргеп ие уругларына ыяап, олар-биле хамаарыжылгазы оожум, тоотуг. Ынчангаш авазынга уруглар ыяап, хүндүлээр. «Авай болур бе?», «Авай, сүмелеп көрем» деп улуг, бичелериниң-даа сөзүү ол.

Өг-бүлениң кежигүннери дөрт харыындан эгелээш шуптуу ажыдап билир. Идик-хөп арыгдап, чүүрүүдан сеңгеп-сеңгиргиге чедир, бажыңны чүгаалап, аптыг ширгиярын, аъш-чем садыш, белеткээрин — шуптуунуң ада-иезинден айтырбайн, уруглары боттары кылыр.

Лена, хлебтен эккоп, Хой эвестен, чүгле дүштеки чемге—үш кара, үш ак хлебтен—деп, үргбаз Ленины айбылаар. Кухняда ийи литрден үзээри литрге чедир сакыныларны чыскаар каан турар, хой санныг сковородкалар база бар. Эң улуунга 50 дагаа чуургазын быжырын болур, ажык, сава дээрге эмне-тамчок. Үш дагаа эдээ, чартык хүүн картофель, бүдүш килограмм макарон — өг-бүлениң чаңгыс дүштө чеми ол хире.

Он тос тон, он тос идик, он тос бөрт... Шуптузу он тос санныг хеп херек-ле болгай. Оны сананып көөр болза, чарыдал-даа шылырак-ла. А Петрияйлер албекшилдиг байлак чүүрттээр турарлар. Кижи бүрүзүнде эки костюм, байырлалда кедер каас платье бар. Сес кижи шактыг. Кижи бүрүзүнүң төрүттүнген хүнү — албан байырлал. «2—3 килограмм конфета, 20 шаа пирожное, солуун номчугаттар, пластинкалар, ойнаарактар садыш аары берге эвес» деп авазы чугаалап олурар.

Ачазының ортумак шалыңы 500 рубль. Ол Соцгу-Дженскаган рудниктиң мурнакы чолаачызы. Авазының шалыңы оон эвээш—100 рубль. Хөй уруглуг ие күрүнениң акша дузалаамчызын ап турар.

Боттарының огородундан огурецти, помидорну, картофельди, капустаны, морковьту, ол ышкаш арбузту, дыңзыны, садыштан ырааны, вишняны, малинаны, ажаканы, консервалап ап турарлар. Боттарының дагаалары, куштары база бар. Боттарының машиназы база бар. Шуптуу бодуунуу. Ол эвес болза, бажыңның дериг-херекселги, аъш-чем шыгжаар ийи соодукчу суг кайын көрүл.

Уруглар садыгга, ясляга уругларның тургаы дээш төлевирни чиигеткен — айда-ла чаңгызы дээш 6 рубль төлээр. Школачы уругларына лагерьже путёвкаларны профбилел комитеди халас боор. 17-ги уруг төрүттүнгенде даараныкчылар 17 уругнуң шуптузунга синтетиктиг костюмнерни даараап белекке берген. Совет чазааевистиң болгаш бистиң иниилелдиң кижи дээш сагыш салышкыны ол хире-дир.

Өг-бүледе чедиимге бар-даа болза, тураазы-биле тотчетпээр, кайы хамаан чүве чок. · Шалың алган саңнада Анна Алексеевна аъш-чем садыгына көрдүнген акпазын он бөш чагаа хывына үлеп суй каар. Кым-даа «даартагышкы» хавыпта богун дегбес. Ыңнат чанчып Васильич караан омнедири-биле авазы — Одесса чоруй баргында тыныжаан. Оон соонда он аддыгы чагаа хавын уруглар боттары кылып алган. Ында «камналга» деп каан. Март 8-тиң эртенинде авазы оттуп көөрге бажыныы чанында «Март 8» дээш духи тургап. Ол «камналгадан» келгеп.

Шак ол улуг совет өг-бүле Казах ССР-ниң Джезказаган хоорайда аас-кежиктиг забсеишлидиг чүрттээн, ажыдаан турар. А капиталистиг делегейге болза, оларның салымы бир аңгы ийик.

(«Семья и школа» журналдан).

КУБА РЕСПУБЛИКА

(Төнчүүр. Эгээи 2-ги арыында).

миллион ажыг тектар кал-барган. Чигир хыырлыкын болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа культуралдың таарын өөрүүрин база ажаан алырын механизастаар, агротехниказын ажыкиндер талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар.

Мал ажылы кодээ ажыл-агыйда ийи дүгаар чеден эгелеп турар. 1970 чылда ол будуурея 225 муң тонна, сүт —350 миллион литр хире четкен.

Чигир үлетүүру — Куба-ның үлетүүрүнүң кол ядыры. 152 завод ниитизи-биле тонукта 650 муң тонна чигир хыырлыгның болбазылардын турар. 1973 чылдя 5,3 миллион тонна чигирни будүрген.

Революция чыдарында чүртүүн индустриалдыг хөгжүдээниң темдиктери олаан бедээп. Электростанциялараның күүдүү. 1958 чылдазы-биле деңнээрге, үш катап ковудээп; электроэнергия будүүрүү 239 үүй эскен. Революция мурнунда Куба-ны металлургия-даа, машина тудуушкын үлетүүру-даа турбаан. 1972 чылда чүртээ 186 муң тонна каныы будүрген. Үүле сөөлгү үш чылдарда машина тудуушкыну 46 хуу эскен.

Совет Эвилелиниң дузазы-биле чигир хыырлыкын ажаар комбайнар будүрер заводту тудуп турар. Химия үлетүүру база хөгжүп турар.

Сөөлгү чылдарда аъш-чем үлетүүру база дыка хөгжөөн.

Чонуң материалдыг чагай байдалы. Революция чылдарында социал-экономиктиг үндезин чаартылгаларның түүнелиниде ажылчы чонның чаагай байдалын бедидер талазы-биле хемчегларни калбак-биле ап чоруткан. Революция тиилээн соонда, 3—4 чылдар эрткенде, бижик билбес чорук долузу-биле узуткаттыгган.

Кадык камгалалыңче канчаар-даа ажаок кичөнтөнии салып турар. Медицина албан чергелериниң четкиин калбарган. Медицина хандырылгазының талазы-биле Куба делегейниң од кезээнде бир дугаар чергелериң бирээнин эзелеп турар.

Чүртта чурттаалга бажыңнарны, школаларны болгаш уруглар албан чергелерин калбак-биле тудуп турар. Эртем, культура, уран чүүл база спорт дыка хөгжүлдеп алган.

Куба Республиканың дашткы политиказы болгаш улустар аразында харылаалары. Кубаның Революстуг чазаа антиимпериалистиг политиказы чорудуп, Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чүртүүр-биле найыралды, сырыы каттышкыжыкшыны болгаш бүгү талалыг кады ажылдажыгланы бижылаавышаан, тайбың, демократия база социал-дешилгеге дөмей, империализмге, колониализмге болгаш неоколониализмге удур боттарының национал хостаалгазы дээш турмуун турар улустарыны идепкейлиг деткип турар. Амыы уеде Куба делегейниң барык 70 чүрттээры-биле дипломаттыг болгаш садыг харылаалары тудуп турар.

Куба — Экономиктиг Дузалажыгга Чөвүлелиниң кежигүнү.

Африканың элээн каш чүрттээрыга болгаш Европаның социалистиг чүрттээрыга (1972 чыл) Ф. Кастроның алдаанның аян-чоруун кылыш чорааны делегейге Кубаның алдар-ады үүдүүн бедидерингө база ол чүрттар-биле кады ажылдажылганы бижылаарынга дузалаар болган.

Латин Американың, Африканың, Азиянның чамдык чүрттарынга Ф. Кастроның эртем чыыры чорааны оон бир чаа хереченил болур. Кала-даа каттышпаан чүрттарның күүнелер болгаш чазактар башпыдарының Алжирге болган IV конференциязынга ол киришкен. Ф. Кастроның хаы үткалыг чүгаазын, социалистиг дем-каттыштырыга чүрттары-биле кайда-даа каттышпаан күүнелериниң сыры эвиледелгежирин, эртежок чугуулазының айтырыының талазы-биле Кубаның быжыг болгаш принципиалдыг туруунун конференциының киржикчилериниң хей кезии изии-биле деткип, хүлээп алган. Ф. Кастроның Израиль-биле дипломаттыг харылаалларын үзеп дугайында Алжирге чарлаан шиитпиринге империалистиг агрессияга удур демисеежин турар араб улустар-биле эң-сеткил каттыштырыгланыың бир илередөөнүн кылдыр үзүүн алдынган.

Чиилге болган фашист-шериг эргилдеви Кубага бүгү улустың кадык удурланыышкыны болдурган. Куба революциязының салдар-халдаашкынын корткаш, Чилиниң шериг хунтазы Куба-биле дипломаттыг харылаалары үскен. Чили улус-биле эң-сеткил каттыштырыгланыың кадбак кампаниязы бүгү Кубаны шыва алган.

Совет Эвилелиниң болгаш Кубаның улустарының аразында дүүлүг акы-дүңма хамаарыжылгазы улам бызыглаан. Куба революция тиилээн соонда Совет Эвилели Кубаның экономиказын тургузарынга болгаш хөгжүдеринге, камгаланыр аргазын бызыглаарынга, куба улустуң революлюсуу чаалап алышкынларын камгалаарынга ак сеткилдиг дузалажылыын көргүзүп келгээн болгаш ам-даа көргүзүп турар.

Совет болгаш куба улустарының аразында акы-дүңма найыралдың көскү илерээшкини СӨКП ТК-ниң база Совет Чазактың чалааны-биле Ф. Кастроға баштаткан партия-чазак төлээлериниң алдаанның аян-чоруун кылыш 1972 чылдың чайынында ССРЭ-ге чорааны болган.

Социализм, национал хамаарыштаас чорук болгаш тайбың дээш демисеединиң ниити эрге-аажыктарын барымдаалавышаан, ССРЭ-ниң болгаш Кубаның улустарының аразында найыралдың улам ыяап бызыглаан, марксизм-ленининизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң принциптеринге үнезилээш, социалистиг чүрттарыны, коммунистиг база ажылчын партияларның сырый каттышкыжыкшыны дээш, дем кадыы ажылдаарынга чүткүлдүүн совет болгаш куба талалар медегләшиер.

СӨКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Куба Республикага аян-чоруу совет болгаш куба улустарының амыдыралыгга, социалистиг дем каттыштырыгласының чаңгыс эвээ, тайбың демократия болгаш социал дешилге дээш улустарның империализмге удур демисеелинге акы-дүңма сырый каттышкыжыкшыны бижылаарының херээнге канчаар-даа ажаок улуг үжүр-дүзелиг болуушкын болгаш.

А. ЩЕРБА,
(«Агитатор» журналдан).

ШЫДЫРААЧЫЛАРГА БУЯАЧ

ТЫВАГА ШЫДЫРААГА БАШТАЙГЫ МАРГЫЛДАА

«Шынның» 1973 чылдың апрель 11-де үнген номеринде шыдыраага хамаарыштыр салган айтырыгларында: Тывага эң баштай шыдырааа чемпионады кажан болганыл, аңаа республиканың чемпиону атты ным чаалап алганыл деп айтырыг база турган. Ону ныңдаа шын харыылап шыдаваан.

Хоочун шыдырааачы пенсионер Н. Тембрек бо айтырыгны сонуургап, архив материалдары-биле танышкаш, моон аданда чүүлдү биижээн.

Тывага шыдыраа оюну кажан, кайыын дамчып келгенинии, оон сайгыраң эгелээнинии дугайында шинчилел ажылдары чок болгаш-биле, аңаа дорт харыылаары берге. Ынчалаа-даа тывалар шыдыраанны шагдан бээр ойнап келген дээрзин культура тураскаалдары бадыткан турар. Шыдыраавыш (оңу хөл-шыдыраа деп адап турган; чүге дээрге, тывалар ыт алыы буга шыдыраа дээр база оюннуг) хөлүн дескилеп чонган калбак ыяшка оюп азы чүруун ап, оон бодаларын чонар-даптан, терек чыбырээзинден чазап, чес, холадан шуткун кылыш ап чоранар. Ону ойнаарынын чүруму, ыланган чамдык бодаларның, оолдарның кежү амгы шыдыраа дүрүмүнден чоокка чедирде ескө турган.

Национал хозталгалыг революция соонда тыва шыдыраачылар шыдырааның амгы дүрүмүнге өөренип, ону хогжүдүп эгелээн. 1927 чылдың «Шын» солуунда «Намның төп сургуулуунуң өөреникчилериниң оргтузунда хөл-шыдыраа бөлүмүн тургускаа», олар маргылдаа база эрттирген деп бижээн.

1936—37 чылдарда ТАР-га шыдыраа талазы-биле маргылдаалар массалыы-биле эгелээн. Республиканың чемпиону ат дээш баштайгы маргылдаа 1936 чылдың июнь-июль айларда болуп эрткен. Аңаа шупту 16 шыдыраачы киришкен. Бүгү-тывааның чемпиону деп атты маргылдааның тиилекчини Сат Бугажыкка тыыскан.

1937 чылда болган республиканың ийиги чемпионадының дугайында делгеренгей, солун материалдарны ол үениң солуннары парлазын. Маңаа база-ла 16 кижи киришкен, оларның аразында кожуунардан келген араттар база бар болган. Бо уладда Бугажык ойнааны 15 кижиниң шупгуун утканы, чемпион алыы хевээр артырыш алган. Ийиги чернин аныяк шыдыраачы С. Самба-Люндуп эзээн. Ол С. Сарыг-оол, М. Бичө-оол, С. Бюрбю, О. Сундуй дээш ыыкаш шыдыраачыларны уткан.

Тываның профбилел Төп Комитедин чемпион Сат Бугажыкты 80 акша ортектиг чалдаг-терге-биле шаңнаан. Самба-Люндупту 30 акша-биле шаңнаан, бирги разрядты тывыскан. О. Топпуй-оолга ийиги, М. Бичө-оол биле С. Бюрбюге үшкү разрядты тывыскан.

Республиканың баштайгы чемпиону Сат Бугажык — Владимир Шожапаевич Сат 1937 чылда Ленинградтың сан институдун доозан. 1934—1935 чылдарда Москва биле Ленинград хоорайларның 500-500 кижи киржикчилиг маргыдаалыларга база киржип турган. 1937—40 чылдарда Кызыл хоорайга шыдыраа бөлүмнерин организастаан, ону удуртуп турган. Ам персоналдыг пенсионер.

Н. ТЕМБРЕК.

ШЫДЫРААЧЫЛАРГА КОМПОЗИЦИЯЗЫ

ЭГЕ БИЛИГЛЕР

(№ 18 «Шын» солунда парлаан консультациниң уланчызы).

Ушку кичээл.

ШУГУМНУ АЖЫДЫП БЭЭРИ

Кайы-бир таланың бодазыныын (шыдараа композициязынга «бода» деп терминни дар бодага-даа, ооргага-даа хатеве түскай тактикти көштү — 1. Се3—d1 кылыр. Кара тала 1....d2 кежерге, ак ооп ажыттына берген шугумче чорупкаш, 2. в4 көжү-биле кара ноянны сотка олуртур.

Шугум ажыдып бээриниң сорулгазы — оруу ажыттына берген бодага көштүг көш кылыр арганы бээр. Оон ачызында ырак көштүг бода хостуг шимчээшкинни база алыр.

Дөртку кичээл.

КӨЗЕНЕКТИ ХОСТААРЫ

Чамдык таварышталарда мат кагар сорулга-биле алы күштүг көш кылып, бодуңуң үүрүүжун быжыдып алыр сорулга-биле кайы-бир тала бүгү шугумну хостап түрбейн, бодуңуң бир туруп эзеден турар көзенээн хостаарга, ол болдуна бээр. Ол хостаалган көзенекке өске бир бода көзү хонгаш, ону чедиишкинниг ажыглай бээр.

Диаграмманың № 1 чижээнде ф2 көзенекте ак ооп ак талага чүгле шаптыктап турар. Бир эвес ол ооп аңда турбаан болза, ак аът ол турушка көшкеш, кара ноянны мадылап каар ийик. Ынчангаш ак тала баштайгы көжү-биле ол көзенекти хостап, 1. g4 деп тактиктиг көш кылыр. Ооң соонда 2. Кg2 көш-биле мат кагары чайлаш чок.

Диаграмманың № 3 чижээнде в3-те ак теве ф2 көзенекте ооп көш кылырына шаптыктап турар. Ынчангаш ооп шугумну ажыдып ээзе сорулга-биле ак маарынтыр ажыглап болур) оруун ооп бода ийикпе, ооп дуглап турар болза, ол бүгү күжүн ажыглаар аргазы чок дээрин билдингир. Мындыг тавырыгда моондактап турар бодаңы ооң чайладып, моондактаткан бодага шугумну хостаар херек.

Диаграмманың № 3 чижээнде в3-те ак теве ф2 көзенекте ооп көш кылырына шаптыктап турар. Ынчангаш ооп шугумну ажыдып ээзе сорулга-биле ак

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Черинң болгаш дээриниң кижилери». Документалдыг фильм. 18.50—«Тооллар шыгжамыры». Дамчыдыпта. 19.10—Уругларга. «Ай чырыныын дугайында тоол». 19.20—Телемедээлер. 19.30—«Боржоми деп курорт». Кыска фильм. 19.40—«Хамааты камгалалыныың билигдерии — кижи бүрүзүнге». Дамчыдыпта. 20.10—«Чаштыпар чер—камгалаздыг идегелдиг черии». Кыска фильм. 20.30—«Саян кырында кежээ». Дамчыдыпта. 21.10—Телемедээлер. 21.25—Чартаддар, реклама. 21.30—Телеконцерт. 21.45—23.10—«Дуруузаажыгаш». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Комиссар Берлахтың исстелге херээ» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сыйык дага» 16.35, 20.30, «Багай-даа бол эки кижи» 15.00, 18.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Коргуш чок ат-аман» 9.00, 10.40, 14.40, 16.20, «Ынакпылдың будужу» 12.20, 19.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Игорь кижиле» 14.00, 15.00, «Үүгле сеек» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЙКЫҢЫ: «Адыр маңа» 14-кү, 5-ки, 6-гы үндүргүле) 16.30 «Ат болган дүжүмээ» 18.00, 20.00 шактарда.

ҚЫЗЫЛДЫҢ ХАМААТЫЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Коммунал фондузунга бижидигге-биле холбашкан айтырыгларны 1974 чылдың февраль 1-ден эгелеп баажы эргеледелиривге ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскому хоорайның хамаатыларына дыңналыг тур.

ХООРАЙ СОВЕТИНИҢ КҮҮСКОМУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторчун 24-63, редакторчун оралакчыларының 35-24, пропаганда кидлизинин 23-54, харылаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кидлизинин 37-13, культура кидлизинин 23-54, кедээ ажыл-агый кидлизинин 21-47, үлетүүр кидлизинин 22-64, чагаа кидлизинин 41-27, информация база совет тургузуг кидлизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаш 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар ама 2 Тираж 13953. ЧАГЫГ № 30.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер. полиграфия болгаш ооң садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00285

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 31 (9406) | Среда, февраль 6, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 көп.

ШАЛЫПЧЫ ИШТИ – БЕШ ЧЫЛГА!

Хой, ешкүүүн баш саны — 10,2 хуу өскүрер.

Бир хойдан кыргыш алыр дүк — 2,32 кг.

Республиканың бо чылын өскүрүнеге садар дүгүүн планы — 3000 тонна.

Күрүнеге садар хой, ешкүүүн ортумак дириг дең-зиин — 40 кг чедирер.

Төрүүр 100 хой, ешкүдеи — 85 аңай, хураганны мең-ди алыр.

ХОЙЖУ! 1974 ЧЫЛДА СЭЭҢ ЧЕДИП АЛЫР ЧҮҮЛДЕРИҢ МЫНДЫГ:

БО СОРУЛГАЛАРНЫ КҮҮСЕДИРИ СЭЭҢ ШУДУРГУ КҮШ-АЖЫЛЫҢДАН, КҮЖЕНИИШКИНИҢДЕН ХАМААРЖЫР ДЭЭРЗИН УТПА!

Төлептиг үлүүн киирген

Тоску беш чылдың шинчилеп-тирилгениң үшкү чылында «Кызыл тудуг» эргелениинің тудугжулары планның онаалдаларын болгаш бедиткеи социалистиг хүлөөлелерин күүседир дээш кызымак ажыдаанар. Социалистиг чарыштың участоктар, бригадалар аразынга дээштиг организастаан, ооң түңнелдерин ай, квартал саиында үндүрүп, тинлекчилерни шаңнап-мактап келген. Күш-ажыдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, тудуг материалдарын камналганыг чарыдаар, күш-ажыдың сагыпга-чурумун быжыглаар, ажыглаттынмайн турар курлавырларны дилеп тывар, четче ажыглаарывче доктаамал кичөөнгейни үгленгирип, бо талазы-биле бүрүнгаар базымнарлыг болган.

Бүгү күштүг бердинген сорулгаларны күүседиривче мөөңнээнинден тудуг эргелени бичче эвес күш-ажылчы чедишкиннерни чедип алган. Савалга төвү, элээн каш хөй өг-бүле чурттаар бажыңнарны болгаш өске-даа объектилерни эртеп чылын ажыглалга киирген.

Эргелелиин тудугжулары шинчилеп-тирилгениң үшкү дөртүү кварталында планның онаалдазын 108,2 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринің даалгазын 116,3 хуу күүседткен. Керээ ёаутаар кылыр ажылдарның темпизин 16,9 хуу улгаттырган. Ынчангаш он муң рубльдиң орудгазын алган.

СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел 1973 чыдың IV кварталында социалистиг чарыштың түңнелдерин чугаалажып көргеш, республиканың тудуг организацияларының аразында чарышка эргелелди тинлекчи болган деп санаап, шилчилер Кызыл туктуг тывыскан. Кызылдың тудугжуларының аразында чарышка 1973 чылдың түңнелинде эргелеп бирги черни алган, СЭКП хооркомунуң болгаш хооркүүсөкомунуң макталга бижин-биле шаңнаткан. Ол ышкаш «Тыва тудуг» трестиң организацияларының аразында социалистиг чарышка тергиндээш, шилчилер Кызыл туктуг алган. Кызылдың тудугжулары эрткен чылын ёки ажылдаанын үстүнде шаңналдар хереченген турар.

— ССРЭ-ниң Аар үлетпүрүнүң тудуг бүдүрүлелериниң Министерствозунуң болгаш тудуг база тудуг үлетпүр материалдарының ажылчыларының профсоюзунуң Төп Комитединиң шилчилер Кызыл туңун, 25 муң рубльдиң бирги акша шаңналын 1973 чылдың дөртүү кварталының түңнели-биле «Тыва тудуг» трести тывыскан. Ында бистиң эргелелдиң тудугжулары төлептиг үлүүн киирген — деп, «Кызыл тудуг» эргелелиңде партия организациязының секретары В. П. Муравьев чугаалап турар.— Шаңналдар эргелелдиң ажыл-ишчилерин күш-ажылче улам сорук киирди. Ол бистиң мурнукузуундан ёки ажылдаарын хүлөөндирип, харыы-салгавысты бедиткен.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында Кызылдың тудугжуларының мурнунда улут сорулгалар салдынган. Олар бо хүнерде Советтер бажыңының, республиканың хөгжүм-шин театрының тудуун, пайысылалдың № 4 микрорайонунда хөй өг-бүле чурттаар чуртталга бажыңнарының болгаш өске-даа объектилерниң тудугларын кылып турар. Борис Белковтуң, Семен Сандаңның, Михаил Рубовтуң удуртказ тудугжу бригадалары январь айда ёки ажылдаанар. Тудугжулар бердинген даалганы күүседиринге долу бүзүрелдиглер.

Т. ХЕРТЕК.

Белеткел шапкынчаан

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыын үүлдүгээнүң деткиниишаан, аңаа харыы кылдыр база көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-ойнаел социалистиг чарыжыга идепкейлиг киржири-биле Каа-Хем районда «Коммунизмче оруу» колхозтуң чер ажылдакчылары 1974 чылда бедиткен социалистиг хүлөөлелерин алган.

Олар тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында 5.700 гектарга тараа культураларын тарыыр. Черниң культуразын бедидип тургаш, га бүрүзүнден ортумаа-биле 13,5 центнер дүжүттү алыр. Күрүнеге дөрт муң тонна тарааны саткаш, үрезинии болгаш мал чеминге хереглээр тарааны долузу-биле уруп алырын шинчилээн. Бо болза эрткен чылдааныңдан бедик хүлөөлө болур.

1974 чылда чаагай дүжүттү өстүрүп алыры-биле белеткел ажылын эрткен чылын-на эгелээннер. Ажыл-ишчилер 1.700 гектар курукгурулга авдарыглагын, үш муң гектар күскү ааңгыс аңдарылгазын ёки шынарлыг чоруткан. Кол тараа культураларының үрезинии белеп, оны чажар шынарынга чедир арыглаан.

Часкы тарылганы кыска хуусаада, агротехниктиг чурумнар ёаутаар чорударынга трактор болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарының шынарлыг септелгезиндеп улуу-биле хамааржыр. Ону барымдаалаашн, септелгенин март 15-те доозарын механизаторлар хүлөөнгеп. Сөгдээн сөстүү ажыл-херекке боттандырар дээш олар машина-трактор мастерскязының эргелекчизи коммунист Ю. Банбаның удуртулгазы-биле септелгени шалыпкын чорудуп турардар. Септезе чогуур 18 тракторнуң он дөртүн, чөөрбө сеиликаның он алдызын, авдазын, илиирииң чартык кезиин белеииииң шүтүмүвда тургусқан.

Моон алган көөрге, социалистиг хүлөөлө чедишкиннииг бүүсеттиниз болур.

(Бистин ворр.).

СОВЕТ-КУБА ДЕКЛАРАЦИЯ

Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазаанның Премьер-Министри Фидель Кастро Рустуң чалаанын ёаутаар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Чиигине секретары Леонид Ильич Брежиев 1974 чылдың январь 28-тен февраль 3-ке чедир Кубага албаннын пайыралдыг аян-чоруун кылган.

Латин Америкада бир дугаарында социалиам тургузуп турар чуртче СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының бирги аян-чоруу куба ажылчы чоннарның революстуг бөдүрлүүшкүнүн болгаш ээш-хуузунуң ээш-сеткил каттыжышкынын болдуруп, совет-куба пайыралды хөгжүдеринге чаа үе-чада болган. Ол хүнвер ССРЭ биле Кубаны каттыштырып турар бүзүлбас чаңгыс эптиң болгаш ээш-хуузунуң ээш-сеткил каттыштырылгазының чайынаанчак көргүзүү бооп, оларның аразынга акы-дуңма ёзузунуң кады ажылдажылгазын улам хамыладырының оруктарын айыткан. Ийи чурттуң иштики хөгжүдезинииң дурзулгазы-биле солчулга ажыктыг болган үнелиг болган. Совет Эвилелииң болгаш Кубаның удуртукчулары делегейде амгы байдалдың болгаш социалистиг күрүнелериниң даштыкы политиказының чорудулгаларының, күрүнелериниң болгаш улустарның хосталгаазы, хамаарышпас чоруун болгаш тускай догуинаан эргелерин камгалаарының, тайбыңны болгаш делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарының политиказының талазы-биле бот-тарының туружуунун долузу-биле чаңгыс аай бооп турарының дугайын медеглээннер.

Социализмниң болгаш коммунизмниң оруу-биле бүзүрелдиг базым

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш бүгү совет улустуң СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле тургузукчу ажыл-ижилеп төөгүлүг ужур-дузазын Кубаның Коммунистиг партиязы бедии-биле үнелеп турар.

Беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылын чедишкиниг дооскан чорук — совет экономиканы — сайзырааңгай социализмниң экономиказын — чаа-чаа үе-чадаже көдүрген. Үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрер, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруунуң ээ-но чугула көргүзүү — күш-ажылдың бүзүрүкчүлүүн бедидер планның даалгалары ажыр күүсеттинген. Чуртта чаа-чаа үлетпүр комплексилерин тургускан, чаа ажыттынган бойдус байлактарын чедишкиниг ажыглалга киирип турар.

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың көдээ ажыл-агый талазы-биле алган хемчеглери көдээ ажыл-агый продукциязының дыка көвүдедирин хандырган. Эрткен чылын тараанын, көвеиниң болгаш өске-даа хөй-хөй культураларның ээ бедик дүжүдүн ажаан алган.

Улус ажыл-агыйын удуртур талазы-биле СЭКП-ниң ажылчорудулгазының төвүнде эртем-техниктиг революциязың чедишкиннерин калбаа-биле ажыглаарының, планнаашкынны база удуртуп-башкарарының системазын сайзырааңгайжыдарынга үндезилээш бүгү совет экономиканы улам кодурериниң айтыыргалары туруп турар. Совет улустуң чаагай чоруун бедидериниң калбак программазын боттандырып турар.

Бүгү-улусчу социалистиг чарыштың калбартыры партияның айыткан эчис сорулгаларын чедип алырынче улустуң тургузукчу күштерин мөөңнээрииниң шылгаттынган аргазы бооп турар. Планда көрген даалгаларны хуусаазындан эрте доозары, утказтыр планнар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери дээш, продукциязың бедик шынары дээш ажылчы чоннарның идепкейлиг болгаш шудургу демисели — бо бүгү Советтер чуртун улам-на күштүг болдуруп, коммунизм тургузарының бүгү делегейге төөгүлүг сорулгаларын шиитпирээрииге дузалап турар.

Куба улус акы-дуңма совет улустуң чедишкиннерииге ханг баймр чедирип турар. ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш камгаланыр күүч-шидалын быжыглаары, коммунизмиин материал-техниктиг суурун тургузары делегейге ээ-но улут ужур-дузалыг бооп турар. ССРЭ-ниң чедишкиннери социализмниң оске чуртталын сорук киирип, хостагланың, демократиязың, национал хамаарышпас болгаш социал дешилгеиниң хөрээн камгалап, тайбың база улустарның айыыл чок чоруу дээш демиселге быжыг материалдыг баазаны тургузуп турарларга шупшуулгага чаа-чаа күштү берип турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, совет улус бодунуң партиязын долгандыр сырый каттыжкан куба улустуң мөлчүгделдиг узуткаан, бүгү күш-ажылчы улустуң чаагай чоруу дээш ажылчы чоннарның боттарының удуртупбашкарган ниитилелдин—социалистиг ниитилелдиң тургузарының улут сорулгаларын боттандырып чорударынга чедишкиннерин бедии-биле үнелеп көрүп турар.

Социал-экономиктиг ханы чаартылгалар болгаш культура тургузуушкунунга улуг дешилге куба улустуң амыдыралын чүгле үндезиии-биле өскерткен эвес, харын-даа национал хосталга болгаш социал дешилге дээш демисежии турар өске-даа улустарга сорук киришкиниит үлегер-чижек бооп турар.

Кубаның Коммунистиг партиязының организастыг тургузуун сайзырааңгайжыдар, партийжи хүрээлеңнерни быжыглаар, партияның съездизии белеткээр талазы-биле, социал күрүне тургузуун көгжүдер, төнчүүтүгеи планнаашкын, марксизм-ленинизминиң идеяларының ёзузунга улустуң калбак массаларын кижизидер талазы-биле амгы үеде ап чорудуп турар ажыдар принципиалдыг ужур-дузазыг бооп турар.

Монкада казармаже маадырлыг шаап халдаашкынының 20 чылын болгаш куба революциязының тиилелгезиниң 15 чылын чоокта чаа калбаа-биле демдеглеп эрттирген чорук Кубаның экономиктиг, социал болгаш культура тургузуушкунга тединшиннериниң херек кырында бүгү-улусту көрүүдеен болган. Куба профсоюлдарының XIII съездизи болза Кубаның ажылчын ашгылының болгаш бүгү ажылчы чоннарының политиктиг идепкейин болдуруп, күш-ажылчы идепкейин бедидерииге идегиниг болган.

Бо бүгү түүлдер болза, Кубада хайнымышкынның политиктиг болгаш ажыл-агыйжы амыдырал чоруп, Кубаның коммунистери куба улустуң революстуг быжыг чаңчылдарының тугун бедик көдүрүп турар, куба социалистиг республика бодунуң хөгжүдезиниң чаа үе-чадазынче кирип, чедип алган түүлдерин быжыглап база улам хамыладып турар доорани тодартайы-биле чугаалап турар.

Совет Эвилели биле Кубаның аразында акы-дуңма ёзунуң найыралы улам быжыгып база хөгжүп турар

Совет болгаш куба улустарының, Совет Эвилелиниң болгаш Кубаның Коммунистиг партияларының бүзүлбас найыралы болгаш акы-дуңма ёзузунуң кады ажылдажылгазын ийи чурттуң, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының үндезии эрге-ажыктарынга, тайбыңның болгаш делегейниң айыыл чок чорузунуң эрге-ажыктарынга дүжүүп турарынга Совет Эвилели болгаш Куба бүзүреп турар. Олар социалистиг интернационализминиң принциптерин удуртугга болдургаш, суверенниг чорукту кайызы-даа хүндүлеп, долу дең эргеге үндезилээш, ийи чурттуң улустарының ёң үнелиг түүлү—совет-куба найыралды бүгү хемчет-биле быжыглаарынга болгаш хөгжүдеринге долу шиитпирлиг. Олар социал тургузугуңуң ниити чорую-биле болгаш социализминии база коммунизмни тайбың тургузарының чаңгыс аай сорулгалары-биле сырый каттышканнар.

Совет Эвилелиниң болгаш Кубаның улустары бот-боттарының амыдыралын, культуразын, ниитилел-политиктиг, ажыл-агыйжы болгаш эртем-техниктиг дүржүлгалын эки билии дээш, компартияларын, күрүне органнарының, профсоюлдарының, аныктарның, хөрөзөеннерииң болгаш өске-даа массалыг организацияларының шугуму-биле совет-куба кады ажылдажылга, ийи чурттуң чурттакчыларының аңгы-аңгы кезектериниң аразынга харылзаалар үзүктелиишкин чок калбарын дээш бүгү түүлдерни кылыр.

План ёаутаар, үргүлүүлелдиг хуусаага үндезилээш, ийи чурттуң экономиктыг, садыг, эртем-техниктиг кады ажылдажылгазы үргүлүү хөгжүүр болгаш улам сайзырааңгайжыр апаар. Ону боттандырарда колдуунда-ла 1972 чылда ат салдынган экономиктиг дугураулгаларны барымдаалаар.

Онза кичөөнгейни экономиктиг кады ажылдажылганың ажыктыг чоруун улгаттырарынче утпаңдырар.

Совет болгаш куба план органнарының аразынга, ийи чурттуң министерстволарының болгаш төп албан чергелериниң аразынга кады ажылдажылганы, совет болгаш куба бүдүрүлге коллективтериниң аразынга дорт харылзааларны улам калбартыр апаар.

Ийи чазактарның аразынга дугуржулгаларны ёаутаар Совет Эвилели үлетпүрүү хөгжүдер, көдээ ажыл-агыйны механизастаар, куба экономиканың аңгы-аңгы адырларынга мергежилдиг кадрларны белеткээр талазы-биле социалистиг Кубага дузаалаар.

Совет болгаш куба эртем-шинчилел институттарының, өөредилге чергелериниң, чогаадыкчы эвилелдериниң харылзааларын болгаш боттуг кады ажылдажылгазын улам калбартыр.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Совет күрүнениң болгаш бүгү совет улустуң өөмүзээнинден чаа амыдыралды тургузарынга идиг кылып, деткиринге Совет Эвилелиниң белеиин бадыткаан.

Кубаның КП ТК-ның Бирги секретары, Кубаның Коммунистиг партиязының, Революстуг чазаанның болгаш бүгү куба улустуң өөмүзээнинден интернационалчы ээ-сеткил каттыштырылгазы дээш, социалистиг тургузуушкунуң бүгү адырларынга акы-дуңманың дузаламчызын Кубага көргүзүп турары дээш Советтер чуртунга ээ-не ханызы-биле өөрүп четтириишкинии илереткеи.

ССРЭ-ниң болгаш Кубаның коммунистери ниити херек дээш демиселге чаңгыс одуругда турар

Күш-ажылчы улустуң аас-кежии дээш, социалистиг болгаш коммунистиг ниитилелдерии тургузары дээш демиселге боттарының бүгү ажыл-чорудулгазын тураскаатказ революстуг марксизм-ленинчи ийи партиялар — СЭКП биле Кубаның Компартиязының аразынга бүгү талазың акы-дуңма ёзузунуң кады ажылдажылгазы — бүзүлбас совет-куба найыралдың ээ ханы үндезиии бооп турар. Ындыг кады ажылдажылганы улам хөгжүдери дээрге, бирги чергелиг сорулгазы деп, СЭКП болгаш Кубаның Компартиязы көрүп турар.

СЭКП болгаш Кубаның Компартиязы боттарының бүгү деннелдерге кады ажылдажылгазын чайгылыш чокка калбартыр болгаш сайзырааңгайжыдар, партия ажылдакчыларының төлөөлери-биле үргүлүү солужар, партия парлалганының аразынга харылзааны быжыглаар, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунуң дүржүлгазы-биле солчуушкунну калбартыр.

(Уланчызы 2-ги арында).

Кремльге найыралчы ужуражыышкын

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин февраль 4-те Вьетнам Демократтыг Республиканың ССРЭ-де элчизин Во Тхуи Донгту болгаш Мурнуу Вьетнам Республикавың ССРЭ-де херектериниг түр бүзүреттирген Као Ван Хунгту Кремльге хүлөөп алган. Олар Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазынга ат салганының бир чыл болганынга холбаштыр ВДР-ниң чазаанның болгаш МВР-ниң Революстуг Түр чазаанның медеглелдериниң бижимелии дамчыдып бергеннер.

Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында Париж дугуржулгазынга ат салган бүгү талаларның оң документиде айыткан үүлдериин хажык чокка күүседирип дээш боттарының чазактарының шиитпирлиг туружуп турарын Во Тхук Донг болгаш Као Ван Хунг демдеглээн.

Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаанның болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның Париже чедип алган бүгү-улустуң өөмүзээнинден Вьетнам Республиканың Президентизи Осваль Дортикоска, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүүнүң Хуан Альмейда, Кубаның Компартиязының Төп Комитединиң кежигүүнери чыдыы-биле уткаан. Куба улустуң революстуг демисели-биле холбаалыг төөгүлүг чергелерни көрүп турганының үезинде хоорайның болгаш можунуң чурттакчылары совет өөнүктеринге чүрегиң ханызындан байыр чедирип турган.

Кубага чоруп турганының үезинде СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневке Куба Республиканың Президентизи Осваль Дортикоска, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүүнүң, Куба Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастрога, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүүнүң, Куба Республиканың Президентизи Осваль Дортикоска, Кубаның Компартиязының ТК-зының ийиги секретары, Премьер-Министрниң бирги орлакчызы Рауль Кастрога СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш Совет чазактың өөмүзээнинден Л. И. Брежнев тыпсын бергеи. Ол чалаанны өөрүп четтириишкин-биле хүлөөп алган.

НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ АКЫ-ДУҢМА ЁЗУНУҢ АЯН-ЧОРУУ

Кубаның Компартиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазаанның Премьер-Министри Фидель Кастро Рустуң чалаанын ёаутаар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиигине секретары Л. И. Брежнев албаның пайыралчы аян-чоруун кылып, 1974 чылдың январь 28-тен февраль 3-ке чедир Кубага чораан.

Эштер Л. И. Брежнев биле Фидель Кастровуң аразынга ужуражыышкыннар болгаш беседалар болуп, совет-куба харылзаалариың хөгжүдезиниң байдалын болгаш перспективаларын, делегейниң өйү келген дыка хой чугула айтырыларын чугаалашкан. Беседалар үүрегин ханызындан байдалга эрткен болгаш ССРЭ-ниң база Куба Республиканың, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Кубаның Коммунистиг партиязының бүрүн биччишкиниң, сорулгаларының болгаш туруштарының чаңгыс аптиин, марксизм-ленинчи өөредилге, социализмни болгаш коммунизмни тургузар дээш деиселдиң херээнго оларның чайгылыш чок шынчызын база дагын бадытаан.

Беседаларга киришкеннер болза:

совет талаган — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүүнүң кандидаты, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүүү, ССРЭ-ниң ужар түүл министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының бирги орлакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүүү, Совет Эвилелиниң Куба Республикада элчизин Н. П. Толубеев, а ол ышкаш СЭКП ТК-ның кежигүү, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүү Л. М. Замятин;

куба талаган — Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүннери — ТК-ның ийиги секретары Рауль Кастро, Республиканың Президентизи Освальдо Дортикос, Рамиро Вальдес, Армандо Харт, Гильермо Гарсиа, Сержио Дель Валье, Кубаның Компартиязының ТК-зының Секретариадының кежигүннери Блас Рока биле Карлос Рафаэль Родригес; ТК-ның кежигүннери — даштыкы херектер министри Рауль Роа, хамааты ужар түүлдүң куба институдуның директору Хосе Альварес Браво, Хесус Монтане, Османи Сьенфуэгос, Х. Антонио Наранхо, Куба Республиканың ССРЭ-де элчизи Северо Агирре, а ол ышкаш Экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле Национал комиссиянның даргазының орлакчызы Эктор Родригес Льомпарт.

Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруу совет-куба кады ажылдажылганың хөгжүдезиниг чаа чугула үе-чада болган. Акы-дуңма ийи партиязың удуртукчулары совет-куба декларациязыны хүлөөп алган, акы-дуңма ийи партиязың болгаш улустарның аразында бүгү талалыг харылзааларны, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга, делегей арезазынга ниити эчис сорулгалар ёаутаар деиселге оларның сырый деиииг хөделиишкиннерин чанылдырының делгерейгей программазын ол декларациязда киирген.

А. А. Громыко болгаш К. Ф. Катушев олар К. Р. Родригес, Р. Роа, О. Сьенфуэгос оларның-биле, В. В. Щербицкий, Г. В. Романов болгаш Н. П. Толубеев олар Куба-совет пайырал ассоциациязының даргазы С. Маринельо-биле болгаш ассоциацияның өске-даа удуртукчулары-биле; И. В. Архипов—Кубаның Компартиязының Секретариадының кежигүү П. Миret-биле, Кубаның Компартиязының ТК-зының кежигүннери, Куба Республиканың Революстуг чазаанның Премьер-Министриниң орлакчылары Ж. Доменеч, Д. Торральба оларның-биле; Б. П. Бугаев — Х. Альварес Браво-биле база ужуражыышкан. Ол ужуражыышкыннарның үезинде совет-куба кады ажылдажылганың янзы-бүрү айтырыларын чугаалашкан.

Аян-чоруктуң үезинде Л. И. Брежнев, А. А. Громыко, В. В. Щербицкий, Г. В. Романов, К. Ф. Катушев болгаш өске-даа эштер куба улустуң амыдыралы болгаш ажыл-ижи-биле танышкан, чамдык үзетпүр болгаш көдээ ажыл-агый будурүлгелериниг, өөредилге черлериниг чораан, ажылчын ангының, тараачыларның болгаш интеллигенциязының төлөөлекчилери-биле ужуражып, беседалашкан. Ол ужуражыышкыннар болгаш беседалар ССРЭ-ниң болгаш Кубаның аразында харылзаалар тааржышкан онза найыралды болгаш чүректиң ханызындан байдалга эрткен, совет улустуң, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязың, ооң удуртукчуларын Кубаның улуунуң акы-дуңма чаагай сеткил-биле көрүп турары оортан илергейлеттинген. Фидель Кастро биле Л. И. Брежневтиң чүве чугаалаана, Гаванада Революция шөлүнге массалыг митинг бүзүлбас совет-куба найыралдың сеткил өөрүнчүт чыыткыланчак коргуулуг болган.

Куба улустуң хосталгалыг демисели ниң маадырларының эрес-маадыр чоруктарын тураскаап болгаш магадап көргенииңң демдээ кылдыр Кубаның улуг оглу Хосе Мартиниң тураскаалыга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары чечек салган.

В. И. Ленин аттыг ортумак политехниктиг школа-интернатты байырлалдыг байдалда ажыткан, ол школада 4500 уруглар өөредиир турар. Кубага улус өөредилгезин улам ыыап хөгжүдеринге ол чугула болуушкунга тураскаатказ улут баиырлал митингизиниг Фидель Кастро биле Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Л. И. Брежнев болгаш өске-даа совет эштер Фидель Кастро-биле, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро болгаш Секретариат кежигүннери-биле кады Орьенте можунуң иол хоорайы Сантьяго де-Кубага чораан, оларны Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Хуан Альмейда, Кубаның Компартиязының можу комитединиң кежигүннери чыдыы-биле уткаан. Куба улустуң революстуг демисели-биле холбаалыг төөгүлүг чергелерни тургузар дугайында Париж дугуржулгазынга ат салган бүгү талаларның оң документиде айыткан үүлдериин хажык чокка күүседирип дээш боттарының чазактарының шиитпирлиг туружуп турарын Во Тхук Донг болгаш Као Ван Хунг демдеглээн.

Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаанның болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның Парижже чедип алган бүгү-улустуң өөмүзээнинден Вьетнам Республиканың Президентизи Осваль Дортикоска, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Хуан Альмейда, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүннери чыдыы-биле уткаан. Куба улустуң революстуг демисели-биле холбаалыг төөгүлүг чергелерни көрүп турганының үезинде хоорайның болгаш можунуң чурттакчылары совет өөнүктеринге чүрегиң ханызындан байыр чедирип турган.

Кубага чоруп турганының үезинде СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневке Куба Республиканың Президентизи Осваль Дортикоска, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Куба Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастрога, Кубаның Компартиязының ТК-зының ийиги секретары, Премьер-Министрниң бирги орлакчызы Рауль Кастрога СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш Совет чазактың өөмүзээнинден Л. И. Брежнев тыпсын бергеи. Ол чалаанны өөрүп четтириишкин-биле хүлөөп алган.

СОВЕТ-КУБА ДЕКЛАРАЦИЯ

(Төгүүрү. Эгээн 1-ги арыда).

Делегей ареназынга соясаал чок демисел чоруп турар, социализм чурттарын нүгүлдөэшкиннин кожегези-биле дуглаар, капиталистиг системаның улам улгадып турар иштики кризиниие чоннуң кичээнгейин будөлдүрөр дээш боттарының чурттарының улуузундан социализм дугайында шынчыг чорукту чамырары-биле реаксылыг пропаганданың үргүлчү оралдажыышкын кылып турары амгы байдалда нүгүлдекчилерин үргүлчү, боттуг ёзу-биле сойгалаары, антисоциалистиг күштериң идеологтуг үлгедиишкиннериниң кандыг-даа хевирлериие шинтипрлиг ойтур шавышкыныны бээра, социалистиг чурттарның амыдыралының дутайын делегейниң улустарынга калбаа-биле таныштырары эргежок чугула деп, ийи партия демдеглеп турар.

СЭКП болгаш Кубаның Компартиязының делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң улам ынай сырый каттыштырары дээш чайгылыш чок туржуп турар. Делегейниң революстуг авангардының тус-тус отрядтарын бот-боттарынга удурланыштыр тургузар, социал депшилге, улустарның национал хосталгазы болгаш бижиг тайбың дээш туржуп турар күштериң эвилелип сандарадыр кандыг-даа оралдажымшкыннарга олар моон соңгаар-даа идепкейлиг-биле удур туржур анаар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның коллективтиг ажылдан кылганы интернационализм утланыышкынга удурлавышкак барыын болгаш ол ышкаш «чөөн» ревизионизмге, тергиндексээр болгаш шовинистиг чүткүлдерге хамаарыштыр ийи партия эптеш чок болуп турар. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң хүрээленнериниң чангыс эвин марксизм-ленинизмниң үндезининге бижыглаары бүгү революстуг чорудулганы чедиишкинниг хөгжүдөринің база ханыладырының магадылалы болуп келген болгаш болуп-даа турар.

Бижыг тайбың, улустарның айыыл чок чоруу болгаш хосталгазы дээш

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының гениалдыг башкызы болгаш баштыңчызы, кижи төрелгетенге социализмче орукту ажыктаң В. И. Ленин чок апарганнан бээр чартык чүс чыл артиен. Делегей хөгжүдезиниң кол-кол утланышкыннарының ленинчи анализиниң шынныының чаа-чаа бадыткаашкыларын делегей болуушкуннарының чорудулгазы ам-даа берип турар.

Ленининиң баш удур көргени чогум-на ол утланыышкынче делегей бар чоруур. Делегейниң социалистиг системазының күчүзү болгаш делегей болуушкуннарының чорудулгазынга ооң салдары чайгылыш чок өзүп турар. Улустарның национал хосталгалыг демисели төөгүлүг тиилелгелери чаалап алган. Неоколониамның кинчи-бектери харын ол демиселдиң тевиишкининге бырашпастаан, ооң уламынан империалистер биеэги колониалдыг ёзу-чурумнарын солуурун оралдажы бергеп. Капитализмниң ниити кризизиниң улам ынай чидигленишкини бистиң хүнеривисте кажангызындан-даа артык тода болуп турар, хемчээлиниң болгаш чидиниң талазы-биле мурнуында туруп көрбээн политиктиг база экономиктиг чөрүлдээлер капитал делегейин силгип турар.

Күштериң деңзигүүрүнүң социализмге ажыктыг кылдыр ниитизи-биле оскерилгенинив түнелиинде, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарның дугуруштуган политиказының, бүгү-ле депшилгелиг болгаш тайбыцга ынакшылдыг күштериң идепкейлиг хөделишкиннериниң салдары-биле делегей байдалынга «соок дайынчан» дүшкүүрлүг чоруктуң чавырыышкышынче, янзы-бүрү ниителел тургузуглуг күрүвелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принциптеринге улустар аразының харылааларының практиказынга улам-на бижыы-биле бадыткаттынарынче аргилдениң болуп турарының ол фактызынга ССРЭ болгаш Куба байыр чедирип турар.

Социалистиг күрүвелериң күчүзүн болгаш дем каттыштырылгазының чангыс эвин улам ынай бижыглаарынга, оларның экономиктиг болгаш политиктиг потенциалын улам ынай өстүрериниң чугула фактору—оларның аразынга сырый кадыг ажылдажылганы хөгжүдеринге бүгү хемчег-биле идип баарын Совет Эвилели болгаш Куба бодуңун дашткы политиказының кол сорулгазы деп санап турар. Делегей социализминиң күчүзүг, акы-дүңмалышкы чоруктуң бузулбас белдирлеря-биле, бот-бодуңга харам чок дузалажылга болгаш деткимче-биле сырый каттышкан социалистиг демежилге чурттарының чангыс эви болгаш сагыш-сеткил каттыштырылгазы бистиң үемисте делегейниң ниитизел хөгжүдезининң чорудулгазынга тодарадыкчы салдарны чедирип турар кол революсчу күш болуп турар дээрзин олар барымдаалап турар.

Акы-дүңма чурттарның политика, экономика болгаш өскедаа адырлар талазы-биле кадыг ажылдажылгазының тургустуна берген ийи талалыг база хөй талалыг харылааларының хевирлерин болбазыраңгайдарын база ол ышкаш чаа оруктарын болгаш утланыышкыларын доктаамал дилеп тыварын Совет Эвилели болгаш Куба улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар. Социалистиг экономика интеграциязының айтырыгларынга олар моон соңгаар-даа кошкаш дивес кинчээнгейни салырын бодап турар, ол сорулга-биле экономиктиг Дузалажыгага Чөвүлелиниң хемчээлдеринге ажылдап кылып турар комплексиглиг программаны база өскеда хемчеглерни амыдыралга боттандырарынга бүгү хемчег-биле идигин бээр.

Чөнниң амыдыралынга болгаш күш-ажылынга айыылды таварыштырып турар империалистиг агрессияның кандыг-даа үүлгединшкиннерин Совет Эвилели болгаш Куба шинтипрлиг-биле буруу шаап турар. Бүгү-ниити тайбынны бижыглаарының херээне боттарының чайгылыш чок бердингенинің дугайын олар байырлалдыы-биле медеглеп тур. Тайбың болза, амгы үениң болгаш улам ыңайгы ниитилел депшилгезиниң үндезини айтырыгларын шинтипрлээриниң чугула үүлү болуп турар.

Социалистиг чурттарга тайбың социализмни болгаш коммунизмни тургузарының таарымчалыг байдалдарын хандырып турар; национал-хосталгадыг демиселдя чорудуп турар улустарга тайбың — политиктиг хамаарышпас чорукту бижыглаарының, экономиктиг бот тускайлаң чорукту чедип алырының колониалдыг болгаш аймак-сөөк ылгаар ёзу-чурумнарны узуткаарының болдунар делгем аргаларын берип турар; капиталистиг чурттарның улустарынга тайбың—боттарының дүрүм ёзугаар эргелери дээш, молчүгдөлгө удур демиселди чиигедип турар.

Күрүвелер аразында маргылдаалары болгаш чөрүлдээлерни дайын аргазы-биле шинтипрлээриниден принципиалдыы-биле ойталаарынга даянган, бүгү күрүвелериң тускай догуннаан чоруун шыңгыы хүндүлээрин магадылап, оларның иштики керектеринге кандыг-даа холгаарлаашкынны болдурбайн турар чүгле бижыг, демократтыг, чөптүг тайбың улустар аразынга ёзулуг дең эргелиг, үре-түңнелдиг кадыг ажылдажылгага таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Тайбың ацылаттынмас, бүгү-ле чурттарга оларның хемчээлиниден экономиктиг болгаш шериг күүзүнден, социал тургузуундан хамаарылга чокка тайбынны хандырган турар ужуралыг.

Совет Эвилелиниң эчис сорулгаже утланган даштыкы политиктиг утланыышкынының, СЭКП-ниң XXIV съездиинге ажылдап кылган Тайбың программазын амыдыралга чедиишкининг боттандырып турарының делегейге канчаар-даа авжок улуг ужур-дузазын Кубаның Коммунистиг партиязы болгаш Революстуг чазаа онаалап демдеглеп турар.

Кубаның Компартиязының ТК-зы болгаш Куба Республиканың Революстуг чазаа бодунуң идепкейлиг даштыкы политиказы-биле социалистиг кадыг ажылдажылга чурттарының делегей ареназынга боттарының мурнунга салып турар ниити эчис сорулгаларын чедип алырынга идигин берип турарын Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш Совет чазаак бедин-биле үнелеп турар. Социалистиг Кубаның делегейге ат-алдары чайгылыш чок өзүп турар.

Империалистиг агрессия-биле демиселге маадырлыг выетнам улустуң тиилелгези болгаш Выетнамга дайынны соксадырының база тайбыцны катап тургузаарының дугайында дугуржулганы чарганы төөгүлүг ужур-дузалыг болуушкун болган. Ол болза, бодунуң хосталгазы дээш тулчуп турган чөнчүү чаныш-сывыш чок эрес-маадыр чоруунуң тиилелгези, ооң-биле кадыг социализмниң күштериниң, бүгү-ле хосталгага ынакшылдыг, антиимпериалистиг күштериниң, тайбыцның болгаш чөптүг чоруктуң бүгү талалакчыларының делегей сагыш-сеткил каттыштырылгазының база тиилелгези болган. Выетнамның улузу-биле бодунуң интернационалчы сагыш-сеткил каттыштырылгазын Совет Эвилели болгаш Куба база катап бадыткап тур. Олар Выетнам Демократтыг Республика-биле аксы-дүңма кадыг ажылдажылганы моон соңгаар-даа бижыглаар, национал экономиканы катап тургузарынга, социализм тургузуушкунунга аңаа эргежок чугула дузаламчыны база идигин көргүзөр апаар. Мурнуу выетнам чоннуң эрге-ажыктарын илередип турар Мурнуу Выетнам Республиканың Революстуг түр чазаан бүрүү-биле деткип турарын олар база-ла медеглеп тур. Париж дугуржулгазын хажыдып, выетнам улустуң бодунуң национал тура-соруун боттандырарынга шаптыктап турар ындыг күштериң үүгедиишкиннерин ССРЭ болгаш Куба буруу шаап турар. ВДР-ниң чазаанның болгаш МВР РТЧ-ниң Париж дугуржулгазын ооң бүгү-ле киржикчилери хажык чок күүседирин негээн медеглеп-биле ССРЭ болгаш Куба сагыш-сеткилин каттыштырып турар.

Совет Эвилели биле Куба Лаоста тайбының катап тургустунганының болгаш национал чөптээрежилгени чедип алганының дугайында дугуржулганы таарымчалыг деп үнелеп, Камбоджаның патриоттарының демисели-биле боттарының эп-сеткил каттыштырып турарын база катап медеглеп турар. Олар чуртту тайбың демократтыг ёзу-биле каттыштырарының дугайында КУДР-ниң чазаанның болгаш Мурнуу Кореядан дашткы иериглерни бүрүү-биле үндүрериниң дугайында корей улустуң негелдезин деткип турар.

Совет Эвилели биле Куба израиль агрессияга удур араб улустарның национал-хосталгалыг демиселин чангыс аай туруп-биле деткип турар. Чоокку Чөөн чүкте туруп турар айыылдыг дүшкүүрлүг чоруктуң одаан херек кырынга уузуткаарынче баштайгы базымнар кылдынган, дайын чорудулгалары соксаан. Женевада тайбың конференциязы ажылдап эгелээн. Ол дээрге шын угланыышкынныг, араб улустарның шынныг херээн деткивишаан, социалистиг чурттарның болгаш тайбыңга ынак өске-даа күрүвелериниң хөй чылдар дургузунда ол дээш демисежип келгени сорулгаларже угланыышкынныг базымнар-дыр.

Амдыызында үскүлежиишкининиң бүгү зоназын хаара тутпаан, кезик-чамдык хемчеглер алдынган. Ам херектиң ужуру болза Чоокку Чөөн чүк үскүлежиишкилиин үндезинни-биле тайбың таарыштырарын, ол черниң бүгү күрүвелериниң болгаш бүгү улустарының айыыл чок чоруун хандырарын боттуг чүүл болдурарында. Ол болза 1967 чылда әжелеп алганы бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерни бүрүүбиле үндүрери, Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар эргелерин хандырары болуур дээрзин Совет Эвилели биле Куба онзалап демдеглеп турар. Оон башка Чоокку Чөөн чүктеге бәйдәл мурнуку кевээр аймылдыг частыышкынныар-биле долдунган турар апаар.

Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының дугуржулганы хөделишкиннери Европага дүшүүрлүг чорукту чавырылдырарының болгаш тайбың ханы азылдажыганы таарыштырарының угланыышкынынга удаа Боттуг шимчээшкинге чедирип келгенин Совет Эвилели биле Куба ханы сөткил хамыышкын-биле демдеглеп турар. Оңбүгү европейжи улустарның, өске-даа дүнияның улустарының, делегей соңгаар-даа дүнияның хөрээниң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар.

ГДР-ни долгандыр империалистиг күштериң эргиивээтаның бүзээлелдиң бүрүү-биле үзүтмааны — социалистиг күрүвелериниң ниити чугула чаалап алыышкыны болур. Герман Демократтыг Республиканың — немец ажылчыннарының болгаш таравчыннарының бирги күрүвезин—делегей-эргехоойлузун ёзугаар хүзээп көөрү чугула үүлү апарган. ЧССР биле ГФР-ниң аразында чоокта чаа чаргай керээ бүжар-чүдек Мюнхен бастыышкынының үзүүлгүтүгүнүң бышыглаан.

Европаның бүгү күрүвелериниң аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш кадыг ажылдажылганың харылааларын хогжүдеринге улам быжыг үндезинни садыр сорулгалыг Европага ыңайгы чок чоруп болгаш кадыг ажылдажылга талазы-биле чүралды чедиишкинни-биле төөчүзүнге чедирери бүгү-ниити тайбының херээнге кончуг чугула деп, Совет Эвилели биле Куба санап турар. Бүгү киржикчилериниң ак сеткилдиг тура-соруу барда, ол херек шырак шинтипрлерни хүзээп алыры-биле доостур ужурлуг, олар европейжи болуушкуннарны тайбының болгаш кадыг ажылдажылганың идегелдиг оруунче углаар ийик. Ол угланыышкынга чаа, ажыктыг базым болза ол дугайында амгы үеде Венада чугаалажыышкыннар чоруп турар Төп Европада чепсегиг күштерни болгаш чепсегленишкинни кызырар дугайында тодаргай шинтипрлерни үндүрери болур.

Азияның бүгү күрүвелериниң аразында харылааларынга чаагай кожа-хелбээ чорукту болгаш бижыг тайбынны хандырары — бистиң бүгү планетавыска тайбыцны быжыглаарының оруунга улуг базым болур. Ынчангаан Куба Республика Совет Эвилелиниң сагыш човаашкының билиң, Азияга коллективтиг айыыл чок чорукту тургузар талазыбиле ооң даштыкы политиктиг күжениишкиннерин деткип турар.

Делегей харылааларында боттуг шимчээшкиннер ийи ниитилел системаларының аразында соксавл чок удур туржуушкуннуң байдалдарында болдунуп турар. Империализмниң будүжү оскерилбээн, делегейниң дүшкүүрлүг чорууп чавырылдырарынга удурланып, дайынга белетеедин күштелдирери дээш демисежип, улустарның аразынга бүзүрешпес чорукту болгаш өжээннежилгени өөскүдерин оралдажып турар хайыырак болгаш реакциялыг күштер делегейде төделбишаан турар.

Чогум-на харын ол күштериң салдар-халдарыры-биле элээн хөй өёү келген айтырыгларны херек кырында шинтипрлээри үзаамдыгыш, шинти-европа хуралында болгаш Вепада чугаалажыышкыннарга даап бодаан мооңдактар тургустуңун, социалистиг чурттарның яптики херектерин холгаарлаарын оралдашкан «чогуур байдалдар» тогаатты-ның турар. Американың Каттыштал Штаттарында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга удурланыкчылар, «соок дайынчы» деңнер ээрнинң талалакчыларын идепкейжин турар. Ам олар боттарының күжениишкиннерин дайын айыылын кошкадырының болгаш күрүвелер аразынга дең эргелиг тайбың кадыг ажылдажылганың хогжүдеринең ниити чорудуунга чугула үүлү болур совет-америк харылааларның чогумчуп эргелээнин үзеп дээш оралдажыышкында моонцеп турар апаргаң.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның ленинчи принцивинге ыңычы Совет Эвилели биле Куба кижи төрелгетенни делегейниң дүшкүүрлүг чорууң чидиглендирериниче, дайын темазының эриинге чурттааринче база катап чыгаар сагыштыг дайынзырк болгаш реакциялыг болуктериниң кандыг-даа оралдажыышкынгарын шинтипрлиг-биле буруу шаап турар.

Совет Эвилели биле Куба Латин Америкага делегейниң өске-даа черлериниге күрүвелер аразында харылааларга деп эргенин, суверенниг чорукту болгаш чурт-девискээриниң бүрүн-бүдүн турарын хүндүлээриниң, күштүг ажыглаарындан аазы күш-биле кыжанырындан ойталаарының принциптери быжыы-биле бадыткаттынзын дээш туржун турар. ССРЭ биле Куба Латин Америкың улустарының иштики керектерин холгаарлаарының империалистиг политиказын шинтипринг буруу шаап турар.

Социалистиг Кубага удур чорудуп турар экономиктиг болгаш политиктиг кыазгдаашкынны база өске-даа хоралакчы үүлгедиглерни соксадырын Совет Эвилели шинтипрлиибиле негеп турар. Кубаның девискээрииде турар Гуантанамо деп америк шериг-далай баазазын албан чок кылыр дугайында Куба Республиканың негелдеэн дүрүм ёзугаар болгаш чөптүг дээрзин Совет Эвилели база катап медеглевишаан, ону бүрүнү-биле деткип тур.

Фашист шериг хунтазының Чилиде үүлгедип турарды массалыг террор, патриоттарны истеп сүрериң болгаш шаажыпаң турарын ССРЭ болгаш Куба киленизээпкин-биле буруу шаап турар. Хаиның реаксылыг диктатурага удур демисежип турар чили патриоттар-биле боттарының бүрүн чаңгыс эптиин олар медеглеп турарлар. Совет болгаш куба улустар делегейниң бурунгаар депшилгелиг бүгү күштери-биле кады эң Луис Корвалааның болгаш чили хунтазының үүлгедиглеринге тавырышпас өске-даа кижилерни хосгаарын, хан чөгүүшкүнүн болгаш туразында аажылаңды доп-дораан соксадырын негеп тур.

Ёзулут хамаарышпас чорукту болгаш демократияны чедип алыры даап демисежип чили улустуң күзел-соруун түр аштырыышкын кошкадып шыдавас.

Пролетарны интернационализмниң принциптеринге шынчы Совет Эвилели болгаш Куба политиктиг болгаш экономиктиг хамаарышпас чорук база социал депшилгени быжыглаары даап, национал хосталга даап чөптүг демисежип чорудуп турар Латин Американың улустары-биле боттарының ханы чаңгыс эвин база катап бадыткап тур.

ССРЭ болгаш Куба Латин-Америка күрүвелериниң социализм чурттары-биле харылааларының сайзырап база быжыглап турарын чүүлдүгүнүп турар. Латин Американың хамаарышпас чурттарының делегей ареназынга кежү киржилгезин тайбың херээнге болгаш күрүвелериниң кадыг ажылдажылгазынга тодаргай салыышкын болур дээрзинге ССРЭ биле Куба бүүрел турар.

Сөөлгү чылдарда делегей политиказынга кайа-даа каттышпазының шимчээшкинин кол рольду ойнап турар апарган. Кайа-даа каттышпаан чурттарның политиказының антиимпериалистиг угланыышкынын, делегейге тайбынны быжыглаары болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче оларның чүткүлүн ССРЭ биле Куба бедин-биле үнелеп турар. Ол талазы-биле кайа-даа каттышпаан чурттарның күрүвелер болгаш чазактар баштыңнарының Алжирге болган IV конференциязының шинтипрлерин талалар чүүлдүгүнүп көрүп турар.

Хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турар Азия болгаш Африканың улустары-биле Совет Эвилели болгаш Кубаның улустарының чаңгыс эвин илередип шаан, СЭКП болгаш Кубаның КП-зинің медеглээри болза:

— колониализмниң бүжар системазының бүгү-ле хевирлерин үндезинге база кезээ мөңгеде уузуткаар. Колониалдыг чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тынсыр дугайында КНО-ның шинтипри бүрүнү-биле амыдыралга боттанып ужурлуг.

— Анголаның болгаш Мозамбиктиң улустары хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш боттарының чөптүг демиселинге хосталгага ынакшылдыг бүгү күштериниң деткимчезин алыр бүрүн эргелиг.

— Намибияның, Зимбабвениң болгаш Мурнуу Африканың улустарының расистиг ёзу-чурумга удур демиселин бүрүн деткимге — демшилгениң болгаш демократияның шынчы бүгү талалакчыларының үүлээлгезин.

— Бодунуң хамаарышпас чоруун быжыглаары даап демисежип турар аныяк республика Гвинея-Бисау демегей эргеанның талазы-биле калбак хүлээп көрүүшкүнүү алыр ужурлуг.

Милитаристиг болуктериң доген турары эңдере чепсегленишкинни соксадыр, ядролуг болгаш анаа-даа чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дээш Совет Эвилели болгаш Куба чайгылыш чок шинтипрлиг туржун турар. Бо талазы-биле кол рольду чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле делегей конференциязы ойлаар апаар. Ынчыт конференциязы эрттиреринге практиктиг белетеелди эгелээр уе келген.

Ядролуг чепсекти эңдере бүдүрери ам-даа үргүлчүлеп турар болганда, делегей харылааларына күштү ажыглаарын болдурбас болгаш ооң-биле чергелештир ядролуг чепсекти ажыглаарың кажан-кезээде хоруурун бүгү күрүвелериң үүлээнин алырын чедип алыры чугула.

Ук сорулганы чедип алыры-биле киирген совет санаалы КНО-ның Кол Ассамблеязының XXVII сессиязының үүлээл алганы өөрүнчүг боон турар.

СЭКП болгаш Кубаның Компартиязы, Совет Эвилели болгаш Куба Республика акы-дүңма өске-даа чурттар болгаш партиялар-биле кады делегей байдалынга ажыккилгени моон соңгаар-даа чедип алырынга, оларның чайгылыш чок болурунга ханы бүзүрелдиг. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруулуп чавырылышкыны күрүвелер аразының бот-боттарынга ажыктыг тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдеринің тодаргай хемчеглери-биле быжыглаттынган турарын улустарның эрге-ажыктары иеген турар.

* * *

Совет-куба ийырал мөңге быжыг. Марксизм-ленинизмге болгаш социалистиг интернационализмге чайгылыш чок бердингеи, чаңгыс аай сорулга болгаш үзел-бодал-биле холбашкан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш Кубаның Коммунистиг партиязы ийи чурттарның улустарының, социалистиг чаңгыс эптиң, тайбыцныы болгаш коммунизмниң херээнниң чаагай чоруу дээш совет-куба бүгү талалыг кады ажылдажылганы хапыладырынга эргежок чугулэ бүгү үүлдерни моон соңгаар-даа кылыр.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чингине секретары
Л. БРЕЖНЕВ

Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри
ФИДЕЛЬ КАСТРО РУС

ГАВАНА, 1974 чылдың февраль 2.

БУЗУЛБАС ЭВИЛЕЛДЕ

Чечен-Ингуш АССР-ге Улустарның найыралы орденни тывыскан

ГРОЗНЫЙ. (СЭТА). Чечен-Ингуш АССР-ниң тугунда Ленин болгаш Октябрь революциязы орденнерге бүрүнгү хүн Улустарның найыралы орден немешкен. Совет улустарның акы-дүңма найыралын болгаш кады ажылдажылганың бижыглаарынга улут салыышкынын, экономика, социал-политика болгаш культура тургузуушкунунга улут чедиишкиннерге даап база ССР Эвилелиниң 50 чылын холбаштыр ол республика ук орден-биле шаңнаткан.

СЭКП-ниң область комитединиң болгаш Чечен-Ингуш АССР-ниң Дээди Соведининиң каттышкан байырлыг хуралын республиканың Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Х. Х. Боков ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эң Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ниң Политбюро составын хүндүлүг президиумга соруқ киринишкин-биле соңгаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы Н. К. Байбаковка сөс берген. Чечен-Ингуш АССР-ни Улустарның найыралы орден-биле шаңнаанынга холбаштыр республиканың бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелининиң болгаш СЭКП ТК-ның Чингине секретары эң Л. И. Брежневтиң өмүнээзинден чүректиң ханызындан изиг байырны ол дамчыткан. Республиканы бо хавыяа-биле шаңнааны совет улустарның аксы-дүңма найыралын болгаш кадыг ажылдажылганың тургуузуп база быжыглаарынга Чечен-Ингушетияның ажылчы чоннарының улут ачы-хавыяалыг болганын СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет күрүвенин бедин-биле үнелеп көргенинің чырыткылаачак бадыткалы болур-дур деп, оратор онзалап айыткан.

Чечен-Ингуш АССР-ни Улустарның найыралы орденниң XXIV съездиинге шинтипрлерин, беш чылдың онаалдаларын күүседир дээш демиселге чаа-чаа улут чедиишкиннерлиг болауп деп күзээшкининг дамчыткан.

СЭКП-ниң Чечен-Ингуш обкомунуң бирги секретары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. С. Апряткин болгаш сөс алган өске-даа ораторлар Торээн чурттуң бедик шаңналы дээш республиканың коммунистеринің, бүгү ажылчы чоннарының Коммунистиг партиязга болгаш Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн.

АЖЫКТЫГ ҮНҮҮШКҮН

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомунуң каттышкан хуралынга райкомунуң чамдык харыысалгалыг ажылдакчыларының, райкүүскомпуң киллистер эргелекчилериниң чон мурнунга лекция, беседа кылып, тус-тус черде ажылагыйның байдалы-биле таныжар дээш квартал санында кодээ суурларже үнүүшкүнерни организастаарын шинтипрлээн.

Баштайгы ыңдыг үнүүшкүн «Бай-Тал» совхозка болган. Районнуң кижи эмнелгезиниң эргелекчизи С. Серен, райпо даргазының орлакчызы О. Арбай-оол, райкүүскомпуң ниитизи начальныгы Ч. Донгак болгаш оларны баштаан СЭКП райкомунуң ийиги секретары И. Успуң олар бир хүн иштинде совхозтуң девискээрин эргип, чоп-биле чугаалажып танышкан.

А кежээзинде суурда Культура бажыңын чоок-кавының малчыннары болгаш совхоз төвүүнүң чурттакчылары долдур олурупкан. Аңаа чоннуң ниити хуралы болган. Орта партия райкомунуң ийиги секретары И. Успуң республиканың болгаш районнуң ажылагыйының эрткен чылдагы түңнелдерин, моон соңгааргы сорулгаларын, СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыын таныштырган.

Ол хуралга ажыктыг саналдар болган. Чурттакчыларның талазындан чамдык дилег, хомудалдарның күүседеэн дараазында көрталда түңнээр деп хуралдан шинтипрлээн.

Ыңдыг янзылыг үнүүшкүнерни районнуң чурттакчылыг чер бүрүзүнге чорудар.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

ЧҮТКҮЛДҮГ ИШЧИ

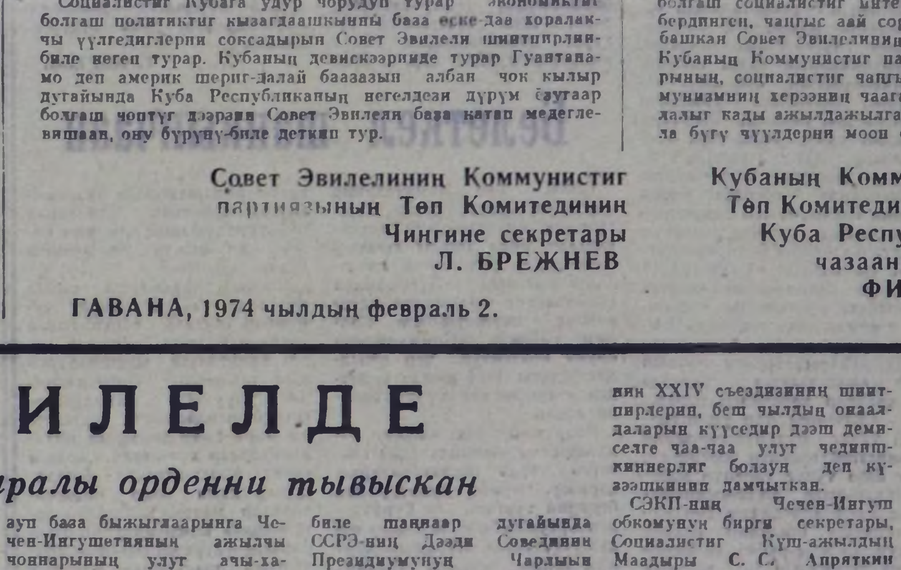

Ортумак сыннығ, сиңреш мага-боттуг, додуккан арыптырайлыг кижи Чадаана хемниң эриинге халдып келген. Машиназынга хемниң суун доллур сордуруп алган базала хапкан. Чүгле хем кыры бусталып чыдып калган.

Удатпаанда Куу-Дагиның бараапы көстүп келген. Ак-ак хар-биле шыптынган удаашкак дагларның мээс талазында куржаангы-күржалгы хаяар карарып көзүлгүдээр. Кышкы үеде мал-маганга сиген, хоодулут чем херек дээрзин чолаачы хайныктыр бодаптаан. Дүнелерде быскаанаар, чодан-майыктап чаап турзадаа, малга ол суггат болурзээс. Харга хойнуң суксуну кайчап хаваар боор. Оларга кыптың соогунда чылдыың каап сут херек болгай.

Ол хап олурарга, баштайгы кыштагның бараапы көстүп келген. Бажыңның чанданындан хоюг куу ыш тойылдыр үзүп турган. Эртенги соок сырын шагда-ла эрте берген. Долгем кажаа көзүлген. Оон ыңдында улут сараат сиген, пресстиң овалап каап савай бар. Кажаа бетинде хойларга чылыткан суг кудуп бээр узун-узун коошпалар чытқылаан.

Дуржулгалыг хойжу Хапылак Шогжалович хошуун бажың дозуп, кедээр мээсче утлай сүрген. Хойжу не Вера Чүлдүмовна база-ла өдекте ажаанзыраан турган.

— Ха-ай, ха-ай! Барып отталнар!—деп, хойжу дайгырып чугаалапгылаваш, чолаачы-биле мендилешкен:

— Автолавка бөгүн келир хире-дир бе, дуңмам?—деп, Вера Чүлдүмовна оларның чугаазынга киржип, оон айтырыг салган. Бо дээрге Ада-чурттуң Улуг дайынынга тыва эки турачылар-биле кады киржип, гитлержи фашистерге удур маадырлыг тулчуп чораан, тос урутпу төрээш, остүрген чаагай сеткилдиг ие болгай. «Буянныг-ла улус-тур, бо. Боларның уругларындан үш кижи дээди эртемниг. Дээди эртемниг Светланазы ам совхозта зоотехниктеп турар. Боттары совхозта шырак малчыннар. Эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаалтыр 107 хураганны алганнар. Кижи бүрүзү мынчаар ажылдап, чурттаар болза эки-дир ийин» —деп, ол эргилдир боданы каапкаш, харыылаан.

— Автолавка ынчаш дораан келир.

— Бооп-тур, харын—деп, Вера Чүлдүмовна чугаалаан.

— Чаа солуннар-дыр ийин, Хапылак Шогжалович, сонуургап коор силер бе? Силерниң солуннарыңарны почтачы чедирип келир — дээш, чолаачы кабиназындан солуннар ушта тыртып берген.

— Экиазып але. Каям, баштай улут-каралаптаалам — дээш, Вера Чүлдүмовна «Шын» солуннуң алгаш, баштай-ла ооң бирги арыын көргеп...

Чолаачы бодуңуң келген херээн бүдүргеш, хойжулар-биле байырлашкаш, хапкан.

Ывы Маадыр-оолович Сат—Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг совхозтуң хоочун механизаторларының бирээзи. Ол ам мал кыштаглаашкыныңыг үезинде хойжуларже суг сөөртүп турар. Дуржулгалыг чолаачы хуннүң-не хойжуларның тос көзек черде кыштагларын эргидир кезип, оларның хойларынга сугну чедирип турар. Оон бир хүн эрткен оруун санап көөр болза 200 километр чеде бээр.

Ывы Маадыр-оолович 1956 чылдан эгелеп төрээн совхозуига механизаторлап келген. Кыш келир, ол хойжуларже суг дажып, тракторлар септелгезинге киржип эгелээр. Час келир — шык базырып, чер андарып, тараа тарып кирер. Күс келир—чаагай дүжүттүң ажаалдазынче кирер.

Ывы Маадыр-оолович чыл бүрүде күскү дүжүт ажаалдазынга идепкейлиг киржип, комбайнерлеп ажылдаапы, база-ла бедик түңнелди чедип ап турар. Эрткен күзүн 700 гектар черниң тараазын ажаап алыр хүлээлгезин күүседкен. Ол 7750 центнер тараапы ажаагаш, эрткен чылын совхозта дүжүт ажаалдазының тергиннеринің бирээзи болгаш, «Восход» деп мотоцикл-биле шаңнаткан.

Коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы, чолаачы, механизатор Ывы Маадыр-оолович Сат совхозта эки бүдүрүлгечи болурунган ангыда, идепкейлиг хөй-ниитичин. Өжүнеринде кызыл кожаадар баглаан бөлүк кижидер Хайыракан суурнуң кудумчуларынга кежээликтей көстүп көөр. Ол дээрге хөй-ниитининң корум-чурумнуң камгалакчылары-дружинниктер-дир. Бодуңун ээлчээ чедип көөрге, Ывы Маадыр-оолович дружинник аш өөрү-биле кады суурга үлегерлиг сагылга-чурум дээш идепкейлиг хайгыылдап үнүүтер.

Чүткүлдүг механизаторлуң шудурлуг ажыл-ижиң чаазан бедин-биле үнелээн. Ону эрткен чылын Күш-ажылдың Кызыл Тугу ордени-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг совхозтуң хоочун механизатору Ывы Сат (ээ талазында) ол ажылагыйының дуржулгалыг хойжуу Чудуймаа Сат-биле ажыл-херээниң дугайын чугаалажып турлар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Фотову авторлуу.

ТОДАРАДЫКЧЫ ЧЫЛДЫҢ ОНААЛДАЛАРЫ БОТТАНЫП ТУР

ТАЙГАДА ОТТАР

«ТЫВА кобальт» комбинаттың коллективи беш чылдың дөртку чылының күрүне планын хуусаа бетинде, декабрь 28-те, күүседирип хүлээнген. Ол болеш эвес сорулга. Чүге дээрге, рудада кобальт металлдың үлүг-хуузунуң баш удур кылган саналашкыннардан эвээш боон турары болгаш чаа технологияны шинээдип алыры-биле холбашкан чылдаганнар комбинаттың ажылын шулуудадырынга элээн моондактарны таварыштырып келгеи. Оларны ажып эртериниң оруктары, аргаларын дилеп тывар дээш специалистер чамдык түүлдерни кылган. Ол хемчеглериниң бирээзи болза, Соңгу рудниктиң рудазын казып тыварынче күштү мөөнүзээни болур.

Комбинаттың директорү А. И. Ванжаның биске: «Комбинаттың иштин ажылы бистиң дагжыларывыстың кайчаар ажыддаанындан хамаарыжыр. Ынчангаш Соңгу рудниктиң шинээдип алырынче улуг кижээгей салдынганы таварыла эвес, ол участоктуң ажылы-биле танывыш көрүнер—деп, чагаанын өзугаар олче хаптывыс.

Металлургтар суурунуң артыы талазында бедик сынны ажыддыр чааглыг орук шейлүп чоруткан. Хову-Аксы найысылал-биле тудуштурган ол оруктуң бо сынны арттырган черинде оон чарлып чоруткан оруктар-ла хөй. Барык ой бүрүзүн өрү алзы машина оруу дыйланнадып чоктаан болур. Ону эдерип үнүптерге тайганын шышпык бажынга-даа чедире бээр. А четкен черинге баргаш, шахтада аяы чер үттээр вышкада ажылдаан кижилерге мыаң-ла ужуражыр сен.

Бо удаада Соңгу рудникке саат чок четтивис. Кат чыл мурнунда геологтарның шинчилел ажылдары кылып турганы бо черде ёзулуг улуг бүдүрүлге ажылдай берген болду. Электри станцииязы, компрессорлар, экскаватор, бульдозерлер болгаш өскеде техника дөктаамал ажылдап турар. Шахталарның аразында электри удазыннарын шөйгеп. Дагжыларның дыштанып, чемненир бажыңнары, сештелге кылыр черлер дээш оон-даа өске түдүлер арбыдаан — кашпалда ажыл-иштиң соксаал чок хайныгып турары черле илдең.

Ынчалзашок шаарнаттакан кижилер көзүлбес, ойөйде-де кайы бир шахтадан руда үүдүрген вагонеткалар шуужүп үнүп келгеш, экелген чүүгүн ийни куду чаа төнкеш, дедир киргилей бээр. Ажылчыннарның даг иштинде ажылдап турары оон билдинер.

...Чаныпта турган шахтавыстың эжин ажыттына берди. Соок агаарже үнген ак бүс арны бээрге, чолунда электрофонарь туткан кижи көстүп келди. Таныырым, дагжы Огарьков хүлүмзүрүп каап, кылаштап олур. Амырменди солужуп, ажыл-агыйының дугайын айтырарымга, бодунуң дугайын шоолут-ла чугаалавайн-дыр. «Бо чоокта маңаа келбедиңер, кайы черлерин көзип каапчыкар, республикавыста онаа солун чүү тур?», «Улустарның найыралы орденни тывыскан байырлыг хурал кайы хире эрти?»—дээш, оон-даа өске айтырыглар салгаш, салдынар хөнүү чок.

Шахтёрум ожургай бээрге, удур айтырдым:

— Алексей Андреевич, ам кайы штольняда ажылдап тур силер, ажыл-иштиңер кайы хире тур?

— Ам мастерлей берген-ве болгай мен. Ынчангаш шахталар көзип кылаштап турарым бо. Начальнигивис Косолапов мында чоокта тур боор, силер ону эки таныырла болгай силер, кел дептейн. Ол бүгү чүвени төөгүп бээр. Силер бистиң дыштанныр өрээливиске олурулар —дээш, ареал кончуг, үстүвүсте шахтаже дагны өрү, ыяш чадалап ыяй болду.

...Даштын чылыы кончуг. Тайганың арыг агаарын тынарга магалыг-ла. Бажың иштинче кирер хөөн чок шыырын тургузуп алган. Амгы үеде бүдүрүлге планын күүсетпейн турар бригада чок. Чыл төнчүзүнде дагжыларның иштин хуралынга социалистиг хүлээлгелерни алган болгаш бригадалар бот-боттарын чарышка кыйгырышкан. Ол чорук ажылдың темпизин көскүзү-биле дүргедеткеп.

— Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга эң эки көргүзүглерлиг болгаш дээш бистен 14 кижи эрткен чылын «Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тимлекчизин» деп хөрек демдээ-биле шаңнатканнар. Янзы-бүрү ажылдарга ажылдап турган тыва ооларны эрткен чайын чыгаш, дагжыларның база бир бригадазын тургускан бис. Чалап эккелгенивис дуржулгалыг аштерге аштырбайн түрар эр-дейлер. Оларга барып көрээлиңер — деп, Александр Ильич чугаалады.

Николай Монгушка удуртқан ол бригада эң үстүкү шахталарның бирээзинде ажылдап турар. Оон бетоннап каан ажин дөрттаар болза, 400 метр хире черде көстүп тур. Эр-дагыр оруктап олче үнүтүвүс. Орук ара начальник мынча деп хомудады:

— Бригадаларывыс комплекстиг бригадалар. Шахталар пиштин боттары казар, быжыглаар улус. Шахталар быжыглаар чолдак чудуктар чедишпес хайлыг чүве бо. Ол чудуктарны ам Кызылдан сөөртүп турлар. Маңаа турган ыяш белеткээр участокту та чүге дүжүрүп каапкан чүве — дидир.

ДАГЖЫЛАРНЫҢ хомудалды черле шын. Ол айтырыгны комбинаттың удуртулгазы дүргеп шиитпирлеп алыр аргалыг.

Монгуштуң бригадазының ажылдап турар шахтазы бо. Даштыкы эжиктя ажыткап, кире бээрге, кургаг, чылыг агаар хөрекке дээр. Чырыы кончуг. Даг иштинче талыйтыр кире берген шахтада хүнүскү чырыктың электри лампаларын дээвирип дургаар азып каан. Эжик чоогундан көрүп тураргa, ынаварла чадаладыр шуужүп чоруй барган. А шахталарның ханаларын насос-биле бүлгүртүп агартыр чугайлаан. Харылаанаың телефон аппараттары булуң сапында көстүр.

— Чырык болзун дээш боттарывыс чугайлап алган болдур бис ийни—деп, Александр Ильич чугаалай-дыр.

Шахтаның кол унундан чарлып чоруткан адырларыла хөй. Олардан вагонеткаларның рейстиг оруктары үнүп келгеш, төп магистральда каттышкан.

Рейстиң кыдынга манзыбиле шып каан оруктап шоолуг ыравайн, ол талакы шахтаже эртивис. Мында карангыламаар, булүртүң чырыкта ажылдаан ийи кижиниң бөрттериниде лампочкаларның чырыы кажарацайның тур. Дөмейи кончуг узун дорт думчуктарлыг Николай, Яков алышкыларның ажылдаар чери бо. Үш вагонетканы дизе тургузуп каан. Монгуш алышкылар бистиң-биле мендилежип, чугаа солушса-даа, ажылын үргүлчүлеп турлар. Дуймаанының йилендир идип алган вагонетказынче, акызы руданы чыңгежек демир-биле төлидип бадырып тур.

Кобальт рудазың казып турар улустуң ажылын эки билбес кижи дашкындан көргеш, ону чиик чүве-дир деп-дээ бодай бээр. Шынында бо чарын өжыл. Хөмүр-даш, дус дээш ышкаш көзер байлактар дег тудуштур-ла аңгыланып көстүп чыдар эвес, а алдын, мөңгүн ышкаш ховар металл болганда оон чыдар чери эвээш, удазын дег шуужүп чоруй барган, чамдык черлерге төнүп үзүктелген, өскээрдээ чоруй барган болгулаар. Кезик-бичелеп чыдар ындыг руда дажын оон-биле өөнеш хамык хөй хая-даштан ылгаарын өөренген карак, тускай мергежил-ле шыдаар!

Николайның чүшкүп чыткаңы ханада көзеңектеп, бир даштың ап алгаш, ол-бо көргүлеп чоруй, үшүрүн-даа эки билдебейн:

— Руда арбын дүжүп тур бе, Монгуш?—деп, айтырдым.

Ийи холунуң аразын 50 сантиметр хире кылдыр көргүскеш:

— Бо хире судал кел чыткан чүве, төнүкселеп тур—диди.

— Эзлчег соонда үш килограмм хире частыр бүдүмелден салгаш, тепсиспин деп тепсикчиге чугаалаар-ла—деп, Александр Ильич сүмеледи.

Бичке када чапсарлап хөөрежири-биле электродепога келдивис. Кол шахтаның кыдында үттеп каан бедик дээвирлиг удуг куйбу ынча деп адаар. Ханаларын чугайлаан, хөй сайгылгаан-биле чыриткан удуг куй өрээл тоолда чүве дег онзагай, чарап. Вагонеткалар сөөртүр моторлуг шымчедикчилериниң аккумуляторларын маңаа октап турар.

КОМБИНАТТЫҢ кол инженери Дадар-оол Сандыр-оолович Монгуштуң кады төрээн дүнмээлары бо бүдүрүлгеде ажылдап турарлар. Николай черии албанындан келгеш, маңаа ажылдай бергеи, а Яковтуң тускай мергежили тудугжу кижи. Акыларының аайы-биле мында ажыддай берген. «Үш алышкы, чедиг үгбашкы улус бис. Алышкылар мында келгенивис бо» деп, Николай хөөрегилээш, бригадазында ашөөрүнүң дугайын биске ажыттажыт чок чугаалап берди. Бригадада сес дагжы чер ажылдарының бүгү хевирлерин кылып билир. Кышкы үеде курстарга мергежилии бедидип турарлар. Бо чылын алган хүлээлгезиниң бир пунктузүвүда кижи бүрүзү электровагонетка башкарар мергежилди чедип алыр деп бижээн.

Тываның ажылчы чоннарының 1974 чылда алган бедиткен хүлээлгезиниң үлетпүр кезээнде «Тыва кобальт» комбинаттың Соңгу рудниктиң төлевилелде көрдүнген күчүзүн чедип алыр деп айткан.

Ол сорулганы дагжылар соруктуг күүседип эгелээн Соңгу рудниктиң коллективи январь айда руда тывыжының планын ийи хонук бурунгаар күүскеткеп. А комбинат бо чылдың баштайгы айының планын үш хонук бурунгаар боттандырган.

...Ажыл-херээвис дооскаш, орай кежээ Кызылче эөптивис. Хүндүс чораавывыс Соңгу рудниктиң сайгылгааннары бедик сынның артыы талазында хереледеп берген ховар металлдарның чаа курлавырларын тодарадыр талазы-биле эвээш эвес ажылдарны боттандырып чорудуп турарлар. Комбинаттың будурүлге нүчүзүн долузу-биле шиңгээдиринге геологтар улуг рольду ойнаар ужурлуг. Ынчангаш ук материалдарның шинчилээшкининче кол күштү мобилизастаан. Бистиң геологтарывыс металлдың үлүг-хуузу арбын рудаларны дилеп тыварынче оңза кичээңгейни салып турарлар. Чүге дээрге нөбальт рудазының мооң мурнунда чылдарда тодараттынган курлавырларында металлдың үлүг-хуузунуң эвээш болганы сөөлгү үеде илерээн.

Таңды-Ууланың сыннарынга шинчилел ажылдарын кылбартканының түңнелинде өңнүг болгаш ховар металлдарның чаа курлавырлары тывылган. Шинчилел партиязының геологтары боттарының ажылын үүгле өңнүг металлдар шинчилеп тывары-биле кызыгаарлавайн турар. Амыптыг өске-даа казымал байлактарның курлавырларын тодарадырынче олар кичээңгейни салып турар. Бо талазы-биле элээн ажылдар кылдынган.

Чижээлээрге, Хову-Аксыдан ырак эвес Ак-Талдың Идегелдей деп черинде хөмүр-даштың эвээш эвес курлавырын олар тодаратнаш, ону комбинаттың иштини хереглеринге ажыглап болурунуң техник-экономиктиг санаашкыннарын кылып дооскан. Бо черниң хөмүр-дажын ажын арга-биле казып алыр болганындан аңаа үнер чарыгдалдар эвээш. Хөмүр-даш каъдының кылыны 8—9 метр чедип турар. Каа-Хөмниң хөмүр-дажынга бодаарга, бо черниң ол одаар түүлүн казып тыварынга, сөөртүрүнге үнер чарыгдалдар бир тоннага онааштыр 3 рубль 71 көпеек чиик болур. Амгы үеде комбинаттың чылда ажыглап турар бүгү хөмүр-дажынга хэмээрыштыр алырга иштизи-биле чыл санында-ла 445 муң рубль каъматтынар.

Боттарының хамаарышкан ажылынга ак сеткилдиг болгаш чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар ажылчыннар болгаш геологтар шинчилел партиязында хөй. Чижээлээрге, мастерлер Түмен-Хөө, Кенден, геологтар Захаров, Самойлюк, геофизиктер Голиков, Щетинин болгаш оон-даа өскелер коллективтиң мурнакчыларынга санадып турарлар.

К. ОЮН.

Будурулге күчүзүн долу шиңгээдир

МЕТАЛЛУРГТАРНЫҢ УТКУШТУР ПЛАНЫ

Партияның XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, төсну беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир сорулга-биле база Москваның болгаш Ленинградтың мурнакчы будурулге коллективтериниң патриоттуг агенээшкинин детквишаан, Тываның металлургтары утку штур планга дараазында бедиткен хүлээлгелерни алган:

1. Продукция сайгарарының чыл планын декабрь 28-те күүседир.

2. Концентраттыг кобальт будурериниң чыл планын декабрь 29-та күүседир.

3. Продукцияның бот-үнезин 0,4 хуу чигедир болгаш 30 муң рубльдың камнап алыр.

4. 1973 чылга бодаарга, күш-ажылдың будурукчулуун 5,3 хуу бедидер.

5. Металл тывыжының планын декабрь 25-те күүседир болгаш кобальтының үлүг-хуузун новудедир.

6. 800 муң квт. элеитрозиергияны, 500 тонна хөмүр-дашты, 48 тонна аммиакты, 20 тонна кывар-чаар материалдарны болгаш 800 кубометр диляг материалдарын камнап алыр.

7. Чогаадылга болгаш чаартылга ажылдарының база күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының күселн-биле 200 муң рубльдиң камналгазын алыр.

8. 100 олуттуг столоваяның, 48 квартиралыг болгаш найызынга-даа ийи ореге чурттаар 8 чурттылга бажыңнарын тутнаш, ажыглалга киирер. Ниитизи-биле 8 муң дөрбелчин метр шөлдүг оруктарны, тротуарларны асфальтылаар.

9. Дүмүт амаалдазының үезинде 10 механизаторну шөптеп турар ажыл-агыйже чорудар, ук ажыл-агыйның электродериглериниң септелгезин кылыр болгаш массалыг шөптээшкиннерни доктаамал организастаар.

10. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективин социалистиг чарышка кыйгырар.

Утнуштур планның негелделерин коллектив кежигүннериниң ниити хуралынга бадылаан.

КУРЛАВЫРЛАР НЕМЕШКЕН

Хову-Аксында № 18 геология-шинчилел партиязының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары черниң казымал байлактарын шинчидеп тывар, ылаңгыя кобальт, никель дээш ышкаш ховар металлдарның чаа курлавырларын тодарадыр талазы-биле эвээш эвес ажылдарны боттандырып чорудуп турарлар. Комбинаттың будурулге нүчүзүн долузу-биле шиңгээдиринге геологтар улуг рольду ойнаар ужурлуг. Ынчангаш ук материалдарның шинчилээшкининче кол күштү мобилизастаан. Бистиң геологтарывыс металлдың үлүг-хуузу арбын рудаларны дилеп тыварынче оңза кичээңгейни салып турарлар. Чүге дээрге нөбальт рудазының мооң мурнунда чылдарда тодараттынган курлавырларында металлдың үлүг-хуузунуң эвээш болганы сөөлгү үеде илерээн.

Таңды-Ууланың сыннарынга шинчилел ажылдарын кылбартканының түңнелинде өңнүг болгаш ховар металлдарның чаа курлавырлары тывылган. Шинчилел партиязының геологтары боттарының ажылын үүгле өңнүг металлдар шинчилеп тывары-биле кызыгаарлавайн турар. Амыптыг өске-даа казымал байлактарның курлавырларын тодарадырынче олар кичээңгейни салып турар. Бо талазы-биле элээн ажылдар кылдынган.

Чижээлээрге, Хову-Аксыдан ырак эвес Ак-Талдың Идегелдей деп черинде хөмүр-даштың эвээш эвес курлавырын олар тодаратнаш, ону комбинаттың иштини хереглеринге ажыглап болурунуң техник-экономиктиг санаашкыннарын кылып дооскан. Бо черниң хөмүр-дажын ажын арга-биле казып алыр болганындан аңаа үнер чарыгдалдар эвээш. Хөмүр-даш каъдының кылыны 8—9 метр чедип турар. Каа-Хөмниң хөмүр-дажынга бодаарга, бо черниң ол одаар түүлүн казып тыварынга, сөөртүрүнге үнер чарыгдалдар бир тоннага онааштыр 3 рубль 71 көпеек чиик болур. Амгы үеде комбинаттың чылда ажыглап турар бүгү хөмүр-дажынга хэмээрыштыр алырга иштизи-биле чыл санында-ла 445 муң рубль каъматтынар.

Боттарының хамаарышкан ажылынга ак сеткилдиг болгаш чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар ажылчыннар болгаш геологтар шинчилел партиязында хөй. Чижээлээрге, мастерлер Түмен-Хөө, Кенден, геологтар Захаров, Самойлюк, геофизиктер Голиков, Щетинин болгаш оон-даа өскелер коллективтиң мурнакчыларынга санадып турарлар.

К. ОЮН.

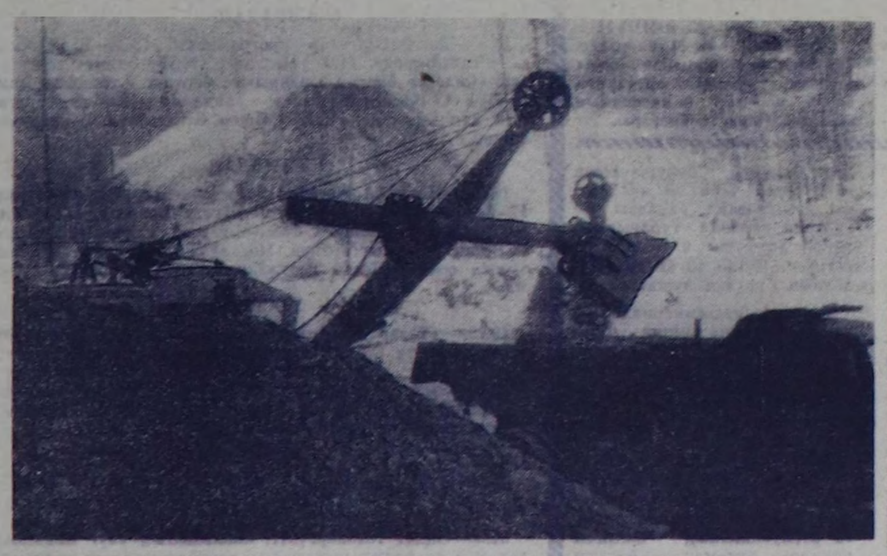

КОЛЛЕКТИВ БОЛГАШ САГЫЛГА-ЧУРУМ

Беш чылдың тодарадыкчы, дөртку чылын бистиң «Кызыл тараачын» совхозтуң ажыл-ишчилери улуг сорук кириишкиннир эгелээн. Амгы үеде күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, ажылчыннарның эгелекчи чоруун деткиир, социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле ажылды совхозтуң парткому болгаш бригаларда партия эге организациялары күштелдирген. Ук ажылды чорударда будурулгеня организастаарын экижидери-биле чергелештир ажылчыннарның ажылдаарына, дыштанырына база чурттаарына таарымчалыг байлдарны тургузарының хемчеглерин база көргеи. Бо айтырыглар, шынап-ла, күш-ажылдың будурукчулуун бедидеринге чугула салдарлыг болгай. Совхозтуң дирекциязы, ында партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары олче улуг кичээңгейни салып келген. Оон түңнелинде эрткен чылын чамдык чедиишкиннерни чедип алган бис.

Тывага коллективтиг ажыл-агыйларның баштайгыларының бирээзи Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхоз тоску беш чылдың үш чылдарының планын күүседирингe бодунуң төлептиг үлүүн киирген: беш чылда күүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни күүседипкен, ам сүт садарының планы дооспур чыгай берген. Бистиң ажыл-агыйдан совлгуийи чылда безин 28 ажылчыннарны чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаннаапы, 49 кижиге коммунистиг күш-ажылдың талыпчылы деп бедик атты тывысканы, ол ат дээш демисежип турарларның саны 300 акшаны ында күш-ажылды организастаанының болгаш сагылга-чурумунуң багай эвезин хереченлеп турар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарына коммунистер боттарының үлегерин көргүзүп келген. Ынчалза-даа ажыл шагы үзер, арагалаар болгаш амы-хуунун хөрээн ниитининиинден бедик көөр чоруктар чамдык ажылчыннарга ам-даа бар. Ынчангаш партиз организациязының, профэвилелиннин ажылчын комитединин болгаш совхозта өске-даа хөй-ниити организацияларының кижизидилге ажылын күштелдирип турар ужуру ол. Күш-ажылдың чурумун быжыглаар төлээде, кадрлардан негеддсни күштелдирер, оларны кижизидилге ажылынга идепкейлиг киириштирер апаар. Бо талазы-биле ажыл бистиң совхозта чүгээр. Агроном В. И. Иконников, салбыр эргелекчилери А. К. Купаев, А. Б. Монгуш, ферма эргелекчизи Д. С. Доронин, бригадир С. Ф. Чекулаев болгаш өске-даа эптер ажылчыннарны харыысалгалыг чорукка кижизидиринче, оларның амыдыралын экижидиринче сагыш салып, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче улуг кичээңгейни салып турар. Ажылчыннардан чурум үрээн чангыс-даа таварылганы анаа арттырбейн, оларга хамаарыштыр шынгыы хемчегни ап турар.

Коммунист Д. Доронин эргелекчилээн Туранның сүт-бараан фермазы коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты эдилеп турар. Ында күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар чорук барык-ла чок. Ындыг байдалды ол коллектив канчап чедип алганыл? фермада партия, профэвилел организациялары Күш-ажыл хоойлузун чонга тайылбырлаарын күштелдирген. Ажылынга кызымак эвес, арага-дарыже хандыкшыыр кижилерни будурулге хуралынга азы эт хуузунуң судунга көөрү чанчыл апарган. Ындыг кижилерниң цемелде толевирии қазырындан эгелээп оларны ферманың девискээриндеп өскээр көжүреринге чедир янзыбүрү шынгыы хемчеглерни ап келген.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары социалистиг чарышты улам калбартыры-биле сырый холбаалыг. Ынчангаш чарыштың түннелии үндүруп тура, күш-ажыл болгаш хөй-ниитинин чурумун чугаалажыры ук фермада чурумчаан. Ажылынга кызымакдаа болза, чуруму багай кижини чарыштың тиилекчизи деп санавас. Ындыг кижилерни хана парлалгазынга база шүүмчүлеп бижип турар. Бо бүгү хемчеглер планныг онаалдаларны күүседиринге улуг идигни бээр. Ферманың ажылжининн чедишкининиң бир кол үүдезини ында. Шиитпирлиг чылда Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришкеш, туранчылар бир инекке онааштыр 2804 килограмм сүттү, а А. Захарова ышкаш мурнакчы саанчылар 3500 килограммдан эвээш эвес сүттү сагганнар. Тоску беш чылдың күүнеге сүт садар талазы-биле планныг онаалдазын ук ферма бо чылын доозар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының ажыы ол хире-дир.

Билелит фермазында байдал арай ындыг эвес. Ында кижизидилге ажылы кошкак, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар чоруктар бо-ла болгулай бээр. Арагачылар-биле демисел база кошкак. Ферманың удуртукчулары, партия организациязы сагылга-чурум урекчилериие хамаарыштыр шынгыы хемчег албайн, кижизидилге ажылын кошкадып турар. Ындыг четпестерни дарый чайладыр дээш Туран фермазының дүржулгазын ында иептередир талазы-биле хемчеглерни ап эгелээн бис.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары дээрге-ле чон ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирери ол. Ынчангаш хамыктың мурнунда ажылчын бүрүзүнүн культурлуг деннелин, мергежилин болгаш ниити билиии бедиперинче, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киришкен турарыиче кичээңгейни салаа акы. Коммунизм. тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүн кижи бүрүзү амыдыралга удуртулга болдуруп, хажык чокка сагып күүсеткеи турун дээш идейкижизидилгелиг ажылды улам күштелдирер бис.

Ф. ЛЕБЕДЕВ,
совхозта партком секретары.

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

МУРНАКЧЫ АНЫЯКТАРНЫҢ СЛЕДУ

Тываның Культура бакшыкынга Бии-Хем районнуң 1973 чылда планныг онаалдаларны күүседиринге телестиг үлүүн киирип, бүдүрүмгенің мурнакчылары болган аныяктарның слёду болуп эртикен. 1973 амыдагы чыныктың түңнелдери болгаш чаа чылда сорулгалар дугайында илеткелди ВЛКСМ райкомунуң секретары В. И. Глушенков кылган.

Мал болгаш чер амыдының продуктуларын бүдүрер база күрүнеге сагар талазы-биле район көскү чедиишкиннерлиг болган. Ында комсомолчулар болгаш аныяктар биче эвес үлүүн кииргенин илеткелчи демдеглээн. Бүдүрүлгениң аныяк мурнакчыларының саны өзүп турар. Оларга саанчылар Зоя Седипей, Зинаида Шавылан («Кызыл тараачын» совхоз), механизаторлар Виктор Глухенко, Николай Ветров («Саян» совхоз) болгаш өскелер-даа хамаарлыр.

Слётка дайынның, күш-ажылдың хоочуннарының чүве чугаалап, Төрээн чуртунуң чаагай чоруу дээш улам эки ажылдаарынче бүдүрүлгениң аныяк мурнакчыларын кыйгырган.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов слёттуң ажылынга киржип, чүве чугаалаан. Ол бүдүрүлгениң чамдык мурнакчыларынга «Аныяк мурнакчыга» деп ВЛКСМ ТК-ның көрөк демдектерин, комсомол обкомунуң Хүндүлел бижиктерин тывысканан.

Слёттуң киржикчилери районнуң комсомолчуларынга болгаш аныяктарынга кыйгырыгны хүлээп алган.

Х. КАРА-ООЛ.

• • •

ХУУЧУЛАР ХУРАЛЫ

Эрзин райпозу эртиен чылын үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 100 хуу, ниитиниң чемненилгезининг — 100,3 хуу күүсеткен. Ном садыгларының, бодунуң бүдүрер продукциязының даалгаларын ажыр боттандырган. Кооперация кежигүнүнге 50 кижини хүлээп алыр тургаш, 89 кижини киирип алган. Бо саннарны райпо баштаар черинің даргазының ораалакчызы А. Очур Эрзин суурнуң хуучуларының хуралынга кыйган ийеткелинге чугаалаан.

Раймагта Күскелмаа Дыртый, Ямаа Бичелмаа, Нарында Биче-оол Ноозунмаа ышнаш мурнакчы садыгмылар районда эвээш эвес.

Илеткелчи болгаш хуралга санал бергеннер садыг ажылында четпестерни илереткен. Садыгмылларның аразында чонга эптиг-эвилең эвес, садыгның культуразын бедидер хемчеглер албас, өре-самчыгдап ыглыр кижилер ам-даа бар. Ол кадрлар-биле ажылдың четпезин хереченлеп турарын хуралга айыткан.

Ч. СУЛЬДУМ.

• • •

ААС ЖУРНАЛЫ

Сарыг-Сепкиң Культура бакшыкынга аас журналы болган. Ону Тываның эртикен болгаш аигы амыдыралынга турасхаатканан.

Тыва улустуң эртикен амыдыралының дугайында СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизининг эргелекчизи Г. Маады, амгы Тываның экономиказында, культуразында чаартылгалар талазы-биле Сарыг-Сепкиң С. К. Тока аттыг № 2 ортумак школазының башкызы С. Достай, Каа-Хемниң ажыл-ишчилериниң 1974 ажыл-агыл чылында сорулгаларының дугайында партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдизининг эргелекчизи В. Гайдуи олар илеткеядер кылган.

Аас журналынга киришкеннер Тыва дугайында билиин ханыладып, тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында чүнү кылырын улам тодаргай билип алган.

Чыылганнар түңнелинде Тываның аас чараш бойдус чурумалы, ажыл-ишчи чонунуң дугайында чугаалап турар киножурналдарны көргеннер.

К. ДОҢГАК.

ЭМЧИЛЕР, НАРЫН ДЕРИГЛЕР

«Кадыкшыл чүүден-даа үнелиг. Бистиң эмчилеривистиң ачызында кан-кадык кылдыр сегип үндүм. Амгы үениң дерилгелери-биле дерээн чаа эмнелге-даа магалыг-дыр. Ында эмчилерниң кижиниң кадыы дээш сагыш салыры-даа онзала чүве-дир, оолдарым» дээн кырган-ачавыстың чугаазы сагыжымга кире дүшпү. Ооң ол магадалын бодавышаан, чоруп олурумда, республиканың эмнелге комплекизининг бажыңнары бедик чаагайы-биле коступ келдя.

Делгем, чырык, чылыг өрээлдерлиг, бажынче оонмоон келген кижилер хөйү-биле шуужуп кирип турду. Олар чамдык эмнелгелерге ышкаш, сынмарлашпады-даа. Келген кижилер эмнелгениң ангы-аңгы салбырларынче кире бергилээн. Коридорда улуг стендиде республика эмнелгезининг хоочуннарының, мурнакчыларының чуруктарын азып каан. Ында РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи А. И. Канунников, Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчилери А. К. Гончаренко, А. П. Мажова, Л. М. Козлова олар, өске-даа мурнакчыларның чуруктары бар.

Эмнелге комплекизининг улуг эмчи сестразы Мария Матвеевна Шевченко тургаш, мында 550 оруннуг 25 салбырда дээди эртемниг 115 эмчи, түскай ортумак эртемниг 298 медицина ажылдакчызы барын дыннатты. Хирургия, нейрохирургия, физиотерапия, урология дээш шупту 25 салбырда медицинаның чаа дерилгелерин тургускан. Янзы-бүрү аарыгларны эмнээрине оны долузу-биле ажыглап турар. Ук эмнелге 1972 чылда ажыглалга кирген.

Нейрохирургия салбырынга чеде бердим. Бо чаа салбырның эргелекчизи Валерий Павлович Григорьев аарыг кижилер эмнээрине, чамдык аарыгларны тодарадырынга ажыглаар чаа дерилгелерни, аппараттарны таныштырды.

— Тываның эмнелгелеринге моон мурнунда чылдарда «Эхо-11» дээр аппаратты ажыглавайн турган. Ооң дузазы-биле баш мээзинде кемдээшкинни, ыжык черлерни, оорга чүүнде кемдээшкиннерни болгаш өске-даа аарыгларны тодарадып турар — дээш, ол чаа дерилгени көргүстү. Мону медицинага ажыглаарынга лыка таарымчалыг кылыр кылып кааи.

Ооң ажыда «РО-1» дээр чаа аппаратты база ында ажыглап эгелээн. Медерелин оскунган, аар аарыг, барык тыныш чок апарган кижиге моон дузазы-биле кислородту тындырар. Бо чаа салбырда 25 орун бар. Маңаа болдуунда баш мээзининг, оорга чүүнүң болган нерви аарыгларының өске-даа хевирлериниг нарын кезип эмнээшкиннерни кылыр.

Баш нервилерин таварты кызыл оңнуг сут бүдүмелди ламчыдып тургаш, ооң ыжык черлерин аппараттар дузазы-биле тодарадып турар. Ынчыг арга-биле 50 ажыг шинчилээшкинни чоруткан. 1972 чылдан бээр бо салбыр 300 ажыг кижини сегип эмнеп, оларның кадыкшылыгын катап тургускан.

Республика эмнелгезининг салбырларының аразында калбырган социалистиг чарышка

эртикен чылын нейрохирургия салбыры бирги черин алган. Салбырның улуг эмчизи Валерий Павлович Кызылдың эмнелгелеринге 11 чыл ажылдаан. Москвага билиг бедиглерин курузунга ийи чыл өренгеш, перви аарыгларын кезип эмнээр талазы-биле мергежилги чедип алган. Ам бо нарын участокту харыылап турар.

Салбырның бир өрээлинде Барыын-Хемчик чурттуг, чеди харлыг бичии солга ужураштым. Ол бажын аътка тептиримкен. Ону Кызылга эң-не берге байдалдыг турда экелген. Ооң хавазының дужундан кезип эмнээшкин кылган соонда сегип турар. Ол ам номнар номчуп, каткы-хөглүг халып турар болду.

Совет медицинаның нарын дерилгелерин тургускан бо чаа эмнелгеде боттарының профессиязынга бердинген, сагыш-сеткилги арыг-шынчы, ажылынга кызымаккай кадрлар хей, оларга өөруп четтиришкиннерни бижээн хүрең даштыг кыдыраштыг ажып көрдүм. Ооң арынарында буянныг мергежилдиг кижилерниге өөруп четтиришкиниң чылыг сестери бар болду.

ЧУРУКТАРДА: нейрохирургия салбырының кол эмчизи Валерий Павлович Григорьев. Хирургия салбырында эмчилер В. Наумов, И. Дудников, эмчи сестразы В. Ашихмина (оргузунда) олар кезип эмнээшкин үезинде.

О. ОХЕМЧИК.
Авторнуң фотолары.

БҮГҮДЕНИҢ ХЕРЭЭ

Сооллу чылдарда бистиң чуртувуста назы четпээн уруглар аразында кем-керек үүлгедиишкиннери болгаш хайгаарал чок чорук барык чок болган. Ол дээрге Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың келир үениң салгалының дугайында сагыш салышкынының ачызында чедип алдынган. Хоочун салгалдың кылып чораан ажыл-херээн төлептир-биле уламчылап чоруур совет аныяктарга чорган. Ынчалза-даа назы четпээн уругларның кем-керек үүлгедиишкиннери амдаа долузу-биле узуткаттынмаан. Ынчангаш ооң тыптып келир чылдагаанныры, үндезинниерин медереп билири чүтула.

Бистиң чуртувуста уругларның кем-керек үүлгедишкинин дээрге чамдык таварыгларда уругларны долгандыр турар янзы-бүрү таарымча чок фактыларның, бистиң кижиандилгезиистиң чамдык чедир көрдүнмээн чүүлдериниң түңнелинден болу бергилээр. Ынчангаш келир үениң салгалын кижизидеринге күрүне, административтиг органнар, хөй-ниитн организациялар, ажылгынчи коллективтер, ог-бүлелер, школалар аразында сырый харылзаалыг кады ажылдаар ужурлуг.

Бии-Хем районунуң назы четпээн уруглар ортузунга ажыл чорудар комиссиянның ажылының дугайын чоокта чаа аңаа эртикен республика комиссиязының хуралынга шыңгыы чугаалашкан.

Район комиссизы (даргазы М. Н. Моллеров) назы четпээн уругларның хайгаарал чок чоруун болгаш кемерек үүлгедиишкиннерин болдурбас талазы-биле эвээн ажылдарны кылган. Бо өөредилге чылында школазын кагган 21 кижини школажо дедир эгиткен, үжен дөрт хире оскүс уругларны күрүне хандырылгазынга киирген, эрге-хоойлу пропагандазын күштелдирери-биле районуң Культура бажыңының чанында сезен кижи дыңнакчылыг «Аныяк юристиң школазын» организастаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Човуделиниң чанында назы четпээн уруглар ортузунга ажыл чорудар комиссия район комиссиязының ажылында чедир кылдыныаан үүлдерге доктаап, маңаа хамаарыштыр харыысалгалыг чамдык ажылдакчыларның тайылбырын дыңнаан.

Районда назы четпээн уругларның кем-керек үүлгедишкини эрткен чылын ооң мурнунда чыл-биле деңнээрге элээн өскен, школа назылыг он беш хире уруглар өөредилгеже хаара туттунмаан, ылаңгыя Аржаан ортумак школада 9-10 класстардан беш өөреникчини ында школа директору эш Б. М. Ширнин билип чавыс дээш бирги улдуңнуң эгезинде-ле школадан чоруткан. Ол ышкаш Хадың (директору А. Е. Бычков), Тарлаг (директору Х. П. Санчай) сес чыл школаларында бүгү-ниити өөредилгеининг дугайында Хоойлу база четпес күүсеттинин, өөредилге-кижиандилгелиг ажыл кошкак тургустунган. Моон алгаш көөрге, школазын каттан уругларны дедир эвээдип, өөредир талазы-биле школаларның башкылар коллективтери, ада-ие комитеттери, улус өөредилгезиниң килдизи, кодээ Советтер, назы четпээн уругларны ортузунга ажыл чорудар район комиссиязы боттуг хемчеглерин албаан, чедир ажылдаваан болуп турар.

Районда үжен харга чедир назылыг чеди чүс ажыг аныяктар ортумак билигин чедип албаан, бо өөредилге чылында 276 кижи кежээки школага өөренир дээш бижиткен. Ынчалза-даа амгы үеде оларның чүтле 60 хирези район төвүнде өөренип турар. Ажыл-агыл удуртукчуларының кежээки школага өөренир аныяктарны транспорт-биле хандырбаанындан, районда кежээки школа директору эш Дорофееваның ажылды организастаан шыдаваанындан Турандан ангыда, Хадың, Суш, Өөк, Аржаан суурларда консультпунктулар хагдынган. Ынчанмыже райкүүском-даа (даргазы М. К. Дамчай), ВЛКСМ райкому-даа (секретары А. С. Серен), районо-даа (эргелекчизи Ю. М. Некрасов) кежээки өөредилгеге хамаарыштыр мынчага кандыг-даа хемчег албаан. Бир эвес аныяктарның кежээки өөредилгеини организастаар талазы-биле шыңгыы хемчеглерни дарый боттандырбас болза, тоску беш чыл планында район бүгү-ниити ортумак өөредилгези хамаан чок, сес чыл өөредилгезиниң Хоойлуун безин күүседири бергедээ турар.

Өзүп орар салгалдың кижизидилгези, назы четпээн уругларның кем-керек үүлгедишкиннерин болдурбас дээш сагындырыг ажылы—чүтле аңаа хамаарышкан организациялардың эвес, бүгү-ниитиниң херээ. Ол хиреде районда херээженнер човуделдери, көдээ Советтер чанында административтиг комиссиялар бо талазы-биле четпес ажылдап турар. Ээрбек, Чкаловка, Сесерлиг болгаш оске-даа суурларда херээженнер човуделдеривдө тускай булуң чок, школазын кагган, ажылдавайн турар элээди уруглар-биле кандыг-даа ажыл чорутпаан.

Эрткен чылын үжен бир назы четпээнер арагалаап, янзы-бүрү хөй-ниити корум-чуруму үрээни дээш милицияның уруглар өрээлинге кирген, оларның чээрби бежи—Чырыдыышкын министерствозунуң школалардың оорениикчилери. Бо дээрге школаларда оорениикчилериниң коммунистиг кижизидилгези дээш ажылдың кошкаа, ылаңгыя «берге» уруглар-биле, оларның ада-иези-биле багай ажылдың херечизи-дир. Ынчангаш чүүн-даа маргында, районнуң хөй-ниитиин арагалаашкын-биле демиселди бүгү аргаларны ажыглап турган күштелдирерин, назы четпээн уругларны арагалаашкынче хаара тудар база ажы-төлүүнүң кижизидилгезинче кичээнгей салбас чамдык адаиелерге хамаарыштыр хөйлуда көрдүнгенин өзүгаар харыысалга онаштырар үе келген.

Эрткен чылын районнуң назы четпээн уруглар ортузунга ажыл чорудар комиссиязы чүс ажыг элээди уругларны колхоз, совхозтарже, бүдүрүлгелерже, организацияларже ажылдадып чоруткан, ынчалза-даа оларның кандыг бай-дааза, канчаар ажылдап турарын хынаваанындан районда назы четпээнерге хамаарыштыр күш-ажылдың сагылгачурумун, хөйлужудулгазын үрээр таварылгалар кайы хөй. Чижээ, «Өөк» совхозтуң директциязы болгаш районнуң амыдырал хандырылга комбинадында элээди уругларны бүдүн түнде ажылдадып, ажылга киирерде-даа, үндүрерде-даа район комиссиязы-биле сүмелешпес фактылар бар. Ол ышкаш ажылдап турар аныяктарның өөредилгезин ооң ыңай уламчылаарынга, бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанарынга таарымчалыг байдалды ажыл-агыл, бүдүрүлгелер удуртукчулары тургузаар ужурлуг.

Хөй-ниити кижизидикчилерниң ажылын билдиглиг организастаар удуртуру элээди уругларны аразында кем-керек үүлгедишкиннерин болдурбазын бапп удур сагындырар, кижизидилгө ажылының база бир хевири, а Бии-Хем районда хөй-ниити кижизидикчилер-биле ажылды комсомол райкому, район комиссиязы чедир удуртаанындан кем-керек үүлгеткеш, шиитиргеи назы четпээнериниң үжү катап шиитиргип турар болган. Бир эвес комиссияның болгаш милициянның уруглар өрээлиниң үчёдунда турар болгаш шиитиргип чораан кегеи аныяктарны өөренип, ажылдап турар черлеринге хөй-ниити кижизидикчилерге бижыглаан болза, назы четпээн кем-керек үүлгедикчилериниң саны эвээш болур ийик.

Кем-керек үүлгедишкиннери ажылдан, өөредилгеден хостуг үеде болуп турарын, база учётта турар «берге» кижизидилгелиг уругларның улуг нуруузу болгумнер, спорттуг секцияларда, школаның, класстың-даа хөй-ниити амыдыралында киришпейн турарын анализ илереткен. Ынчангаш школаларның класстан дашкаар ажыл талазыбиле өөредилге эргелекчилери, Пионерлер, бажыңы, библиотекалар, культура ажылдакчылары, комсомол райкому бо талазы-биле улуг хемчеглерни амыдыралга боттандырып, ылаңгыя чурттап турар черининг аайы-биле ажылды организастаары, маңаа чаа-чаа аргаларны тып, ажыглаары вегеттиниг турар.

Уруглар дээрге — бистиң келир үевис. Оларның салыышкыны-дыр. Кижи дээш деминселдиң чедиишкини хөй-ниити организациялар, өг-бүле, школа, комсомол, бүгү улус—шупту кады чаңгыс демниг ажылдаарындан хамаарыыр. Бо харыысалгалыг, бүдинниг ажылга кижи бүрүзү киржир, хажыныында турар хайгааракчы чок болбас ужурлуг.

Х. ЮМБУУ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Човуделиниң чанында назы четпээн уруглар ортузунга ажыл чорудар комиссиязының харыысалгалыг секретары.

Эмниг үнүштер—байлаавыс

Эм үнүштерге хереглеп чыл бүрүде өзүп орар. Ооң кол хереглекчилери болур химияфармацевтика заводтары, төп аптека складтары болгаш өске-даа аптека четкилери-биле белеткелчилер чыл эгезинде-ле керээ чарарлар.

Медицинага эмниг чаа-чаа үнүштерни ажыглап турарыбиле холбаштыр ооң шынарына негелде база оскен. Ынчангаш эм үнүштерни хөйү-биле белеткээрде ол ажылды эки организастарыг, күрүне стандартының негелдезин өзугаар ону чырыының, куртадырының чурумун белеткелчилерге, чыыкчыларга тайылбырлаары чугула.

Сооллу чылдарда кодээ ажыл-агыл продуктуларын садын алырының өртээ улгатканы болгай. Ооң-биле чергелештир курганган болган шынары эки үнүштерни чыыл белеткээринің өртээ база бедээн.

Эм үнүштер чыыр талазыбиле идепкейлиг, ажылдап турар аптекалар республикада бар. Чижээ, Бии-Хемниң Туранда № 3 аптека планын үш катап ажыр күүсеткен. Ол районуң ыяш ажыл-агыл чери оларга эки дузалаан. Бо аптеканың эргелектиин эш Адамовичиин болган өскедаа эштерни Тываның аптека эргелели үнелиг белектер-биле шаңнаан.

Ол ышкаш Сарыг-Сепкиң, Ак-Довуракты аптекалары, Кызылда № № 1, 19, 20, 22 аптекалар база планнарын күүсеткилээн.

Чайгы үеде Кызылдың № 1, Чадаананың № 4 аптекаларының ажылдакчылары таңгаларжо үнүп, киш-кулаан болгаш эмниг үнүштер бүрүлерин чыырынга идепкейлиг киришкен. Эмниг үнүштер чыырының конкурузун аптека чылын арттыргеш, түңнеддерин үндүргеп. Таңлекчилерни фото-аппараттар, хол тактары, помнар болгаш оске-даа белектер-биле шаңнаан. Чадаава ортумак школазының оорникчилерп В. Немков, А. Елизарев олар 35 кг ажыг эм үнүштерни чыып дужаагаан. Таңдының Межегей ортумак школазының оорникчизи В. Владимиров 21 кг чодурам кадын дужаагаш, чурук тыртыраар аппарат-биле шаңнаткан.

Эмниг үнүштер—бистиң байлаавыс. Тываның аптека эргелели эрткен чылын ону 2,5 тоннаны белеткээр планныг турган. Бо ажылга районнарның ыяш ажыл-агыл черлери кол рольду ойнаарлар. Ындыг турбуже, республикада 12 ыяш ажыл-агыл черининг чүтле 5-и керээ чарган. Олар бээнп планын күүсетпээн. Мындыг четпестерниң барындаа № 11, 12, 25 аптекалар, санитар-гигиена магазинин чангыс-даа грамм эмниг үнүш белеткевээн. Чамдык аптекаларның ону белеткээни эвээш. Мындыг четпестерниң түңнелинде республиканың аптека эргелели планын чүтле 66 хуу күүсеткен.

Ылаңгыя Тожу район кайгамчык чараш бойдус чурумалдыг чер болгай. Ында ыяш ажыл-агыл черн чуртакчы чонну болгаш школачыларны эвилелдээш улуг үүлеии бүдүрүп болур. Ыяш ажыл-агыл черн ол аргаларны ажыглаавайн, ажылды чугулаалап көрбейн турарындан район аптеказы планын күүсетпээн. Чүтле 16 кг киш-кулаанын бүрүзүн дужаагаан.

Тываның делгемнеринде 400 ажыг хевирниг эмниг үнүштерни өзүп турар. Оларның хөй кеминиң ындыг пыварыя чон эки билир. Ол үнүштерниң 66 хевирин совет медицинада калбаа-биле ажылап турар.

Эмниг үнүштерни чыырын бо чылын база улампылаар. Кадык камгалалынга ажыктыг бойдус байлаан чыырынга республиканың ажылчы чоннары, ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң сургууддары, студентилер, школачылар идепкейлиг киржири күзелчиг.

В. КАЛЕДИНА,
Тываның аптека эргелелиниң провизору.

ТАЙБЫҢНЫҢ ХЕРЭЭНГЕ

Тайбың камгалалының Тыва республика комитединиң президиумунуң хуралы чоокта чаа болган. Аңаа ук комитеттиң даргазы, Тываның дыл, литература болгаш төөгүүнүң эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы, төөгү эртемнериниң кандидады О. А. Толгар-оол тайбыңга ынакшылыг күштериниң эрткен чылдың октябрьда Москвага болган Бүгү-делегей конгрессиниң шиитиргелерин болгаш Кыйгырыгларын чон ортузунга тайылбырлап таныштырар ажылдың республикада канчаар чоруп турарының дугайында дыннадыгны кылган.

Президиум хуралы бо чылын кылыр ажылдарның планын ХХIV съездиниң хүлээп алганы Тайбыңның совет программазын, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың Ленинчи дашгыы политиказын, Москвага болган тайбыңның Бүгү-делегей конгрессиниң шиитиргелерин чон ортузунга неттередир хемчеглер болгаш өске-даа ажылдар киргеп. Бо чылдың июнь айда тайбың болгаш найырал неделязын эрттиргени планда кииргени база солун.

Тайбыннның Совет фондузунга эки тура-биле акша-хөреңги чыыр ажылдың эрткен чылгы түңнелдерин болгаш моон сонгааргы соруглазарны президиум хуралы көрген. Совет Тываның бүгү чонунуң, колхозчуларның болгаш ажылчыларының, албан-хаакчыларның болгаш сургууддарның тайбың херээнге ажыл-ишт, акша-хөреңги дузазын көргүскени дээш өөрүн четтиргенин президиум демдеглээн. Бо талазы-биле ажыл Кызыл хоорайга, Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнарга, «Тыва даг-дүгү» комбинатка, «Кок-Тей» совхозка болгаш оске-даа ажыл-агыл, албан болгаш өөредилге черлериниге организастыг эрткен. Ук ажылды чер-чергеде партия организациялариның удуртулгазы-биле комсомол, херээженнер човуделдери, профсоюзтар болуктери, Совет фондуга дузалаар район комиссиялары, оларның коллективтерде болуктери идепкейлиг чорудуп турар.

Бо бүдинниг, интернационалчы болгаш чаагай херекке Таңды, Тос-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның киржилгези тогуур деңнелиниге четпээн. Ук ажылды моон сонгаар аныжиндерниге идегел улуг.

Л. ЧАДАМБА.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 6-ДА

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Школачыларга. «Читайгород». 14.05—Медээлер. 14.15—Өөнүт телекөргүзүг. «Силерге бистиң ырларывыс болгаш танцыларывыс». 14.45— «ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы 250 чыл болган». 1-ги дамчыдылга. 15.15—«Ижор батальону». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

16.45—«Николай Погодин». Эртем-нептередилгелиг фильм. 17.55—Телемедээлер. 18.10—Школачыларга. «Өөренимээн эртемнер чуртунда». 18.20—Бистиң аалчывыс — Армян ССР-ниң алдарлыг артизи, Москваның Күрүне филармониязының солисти Леван Геохланин. 19.05—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.15— «Татар АССР-ниң утказыгур планы күүседеде». Дамчыдылгада СЭКП Татар обкомунуң бирги секретары Ф. А. Табеев киржип турар. 20.00—Өөнүт телекөргүзүг. «Бальзактың улуг ынакшылы» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүг. 1-ги сериязы — «Идегелдер болгаш дорамчылалдар».

КЫЗЫЛДАН

20.50—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.00—Өөнүт телекөргүзүг. «Бальзактың улуг ынакшылы» деп хөй сериалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүг. 2-ги сериязы — «Кадагаатты херээжен». 21.55—«Өөнүт телекөргүзүг. Балет дугайында. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—Концерт. 23.50—01.15—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Химик». (Воскресенск)—«Крылья Советов» (Москва). 2-ги болгаш 3-кү овюнар.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Комиссар Бердахтың сөөлгү истелге херээ» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Маэн кара луңмамга ак розалар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Коргуш чок атаман» 9.00, 10.40, 17.25, «Аныак гвардия» (2 сериязы кады) 14.40, «Ынакшылдың бүдүжү» 12.20, 19.05, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бешки улдуң» 15.00, «Сыйык даға» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ӨӨРЕНИКЧИЛЕР ШЫЛГАРААН

Ийи хүн иштинде Самагалдайның чаа Культура бажыңының үш чүс олуйду сыңыпайн турган. Эрткен дыштамыр хүннерде аңаа хостуг хүреш талазы-биле Тес-Хем районнуң ажык чемпионады болуп эрткен. Аңаа киржирибиле Кызыл хоорайның № 35 профтехучилищеңиң, № 11 көдээ профтехучилищеңиң (Балгазын) 16 шилиндек моогелери база алдан келген.

Самагалдай школазының 8-10 классчарының өөреникчилери Александр Дамдын, Сергей Биче-оол, Валерий Баазан кустуг удурланыкчыларындан сезинмейн, олардан дора эвес аргаларны, чараш хүрешти көргүзүп турган, 45, 48, 52 килограмм деңнелдиг моогелер аразындан бирги черлерже үнген.

57, 62, 68 килограммның моогелериндеп кызылчылар Александр Чоодуну, Михаил Минчиир-оолду, Валентин Эремчикни бирги черже үнеринге кым-даа шаптыктаваан. Ынчалза-даа оларга шыңгыы бергедээшкиннерни Кызыл-оол Сынак, Борис Лопсан (Балгазын), Александр Күнгаа, Ладын-оол Дамчыт, Валерий Нурсат таварыштырган. Устүнде адаттынаан моогелер айы, үш дугаар шаңналдыг черлерни эзлээн. Тиилекчилерге районнуң күш-культура болгаш спорт комитединиң Хүндүлел бижиктерин болгаш өртектиг шаңналдарны тывысекан.

Маргыдаанның канчаар эрткенин чугаалап бээрин Самагалдай ортумак школазында күш-культура башкызы Амай-оол Ладын-Хереледен дилеевим. Ооң чугаазы бо:

— Хостуг хүреш бистиң районда чаа-ла сайгырап орар. Бо маргылдаага мээң удуртуп турар секциямда оолдар экп (үүнелдерни көргүскени өөрүнчүг. Бирги черни алган оолдардан аңгыда, Сергей Хүрагап, Валерий Белчиг, Александр Күнгаа олларга шаңналдарны районнуң спорт чөвүделиниң даргазы Д. Моңгэ тывысты. Келир үеде бистиң школачыларывыстан шыырак моогелер үнүп болуруңга бүгүрел болур. — Хостуг хүрешке спорт мастери Михаил Маадырович Оюн биле самбо талазы-биле мастерге кандидат Ладыпчы Климентьевич Минчиир-оол ийиниң биске чедирген үлүг дузазым демдеглекседим. Ол судьялар семинарын база эрттирди. Бистиң секциявыска эрттирген бир кичээли өөредиглиг болду. Дүржүлгелиг мастерлериниң хостуг хүрештерге, самбога көргүзүглүг хүрештерим спортчулар, көрүкчүлер кончуг сонуургаан.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар ама 2 Тираж 15953. ЧАГЫГ № 31.

Тыва АССР-ниң Министрлер Човуделиниң Ном үндүрер чер. полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (КызылШетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00254

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 32 (9407) | Четверг, февраль 7, 1974 чыл | 1925 чылда үлегжелеттингеи | Өртээ 2 коп.

Делегейде эң улуг күштүг Красноярск ГЭС-тиң коллективи СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырымнга харыы кылдыр беш чылдың тодарадыкчы дөртүү чылында бедиткен хүлээлгени алгаш, эки ажылдап турар. ГЭС-те мурнакчылар нөвүдээн.

ЧУРУКТА: мурнакчы слесарылар (солагай талазындан)— И. А. Головкин (бригадир), Ю. О. Рычков, В. А. Сафронов, В. С. Плешков, К. В. Спирин.

Ю. БАРМИНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭШ А. Я. ПЕЛЬШЕНИ ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ ОРДЕН-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң даргазы Арвид Янович Пельшени Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга ачы-хавыяазы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр чеден беш харлааны-биле холбаштыр Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ. 1974 чылдың февраль 6.

ХОЙЖУ, СЭЭҢ ХҮЛЭЭЭЛГЕҢ

Бистиң республиканың мал ажылында кол адыр — хой ажылы. Ынчангаш миллион ажыг шээр малдыг республиканың мал ажыл-агыйындан күрүнеге киирер продукциязының хөй хуузу хой ажылынга онаажып турар. Ооң тодаргай херечизи болза, республика чылдың-ча нийп муң ажыг тонна дүктү, 14 муң тонна хой эъдин күрүнеге садып турары болур.

«Тывага хой ажылын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлери хой ажылынче онза сагыш салыпшкынының тодаргай илергейдели болур. Плепумнуң хүлээп алган доктаалында хойнуң баш саның 1974 чылда 1 миллион 76 муң, ооң дараазында чылда барык-ла 1 миллион 170 муң, а 1980 чылда 1 миллион 680 муң чедирерин көрдүнген. Хой ажылының продукциязын бүдүрериң болгаш белеткээрин көвүдедир талазы-биле улуг сорулгалар салдынган.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының социалистиг хүлээгелериниде бо чылын хой, өшкүнүң баш саның 10,2 хуу өстүрерин, 3000 тонна дүктү күрүнеге садарын, 100 хой, өшкүден 85 анай, хураганны алырын, хой бүрүзүнден 2,32 кг дүктү кыргырын, күрүнеге садар хой, өшкүнүң дириг деңзиин 42 кг чедирерин көрген. Бо сорулганы күүседиринге хойжунуң улуг күжениишкинин үнер аназы чугаажок.

Амгы үеде хой ажылында ең харыысалгалыг уе — хойнуң массалыг ооддаашкыны эгелээн. Бистиң республикага чылдың-на 400 муң ажыг хой хураганнап турар. Оларның чаш төлүн менди остүрүп алыры — хойнуң баш саның остүрериниң, эът болгаш дүктү бүдүрерин база белеткээрин көвүдедириниң үндезини. Эрткен чылын чаш хураганнарны доруктуруп алыр талазы-биле эки түңнелдиг ажылдаан хойжуларны чоргаарал-биле адап болур. «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дажы-Намчал Ооржак төрүүр 100 хойга онаштыр 134 хураганны, ол-ла совхозта хойжу Доржу Ооржак — 140 хураганны, Таңды районда «Революцияның чалбыжыы» совхозтуң хойжузу Иван Сафонов — 137 хураганны камгалап алган. Моон алгаш көөрге, төрээн бүгү хойнуң хураганын менди доруктуруп алырының аргазы бар-дыр.

Бо чылдың баштайгы айының медээлеринден алырга, хой ооддаашкыны чедиишкиниг чоруп турар. Республиканың ажыл-агыйларында 95.743 хой хураганнаан, чаш төл хорааан. Хой ооддаашкыны Бай-Тайга районда түлүктээн. Ол районда 12.698 хой хураганнаан, оларның чаш төлү онча-менди. «Мурнакты» колхоз хой ооддаашкынынга белеткедиг организастыг чоруткан. Амдыызында ында 3200 хой хураганнаан, ооң төлү менди. Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи Салчак Тойбу төрээн 135 хоюндан 152 хураганны алган. Хертек Баазаң Салчак Осур олар база төрээн хойларынга хөй хураганны менди доруктуруп турар. Колхоз баштаар чери, партком 35 коданче 46 сакиапщиктн чоруткан. Олардан Салчак Күнзеңмаа, Полина Хертек суглар идепкейлиг ажылдап эгелээн. Коданнарда мал чеми чедиртинген, садыг, амыдырал хандырылгазы эки организастаттынган. Малчыннарга лекция, беседа, политинформация чорудар кижилерни бижыглаан. Ынаыг чижектерни өске-даа черлерден көрүп болур.

СЭКП Төп Комтединиң партияга, совет улуска Кыйгырының, «1974 чылда чер болгаш мал ажыдының продуктуларын бүдүрериң болгаш белеткээрин көвүдедири дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның доктаалының республиканың хойжуларының улуг кодургүшкүнбиле хүлээп алган болгаш ону амыдыралга боттандырарыбиле шудургу, сорук кирген ажылдап турарлар.

Хойнуң массалыг ооддаашкынының үезинде ам-даа чедир организастаттынмаан ажылдар бар. Ол болза, чүнүдаа мурнунда, коданнарны суг-биле чедир хандырбайн турары болур. Эрээн, Тес-Хем болгаш Бай-Тайга районнарда хойжу коданнарны суг-биле үзүктелиишкинниг хандырып турар. Ылаңгыя «Бай-Тал» совхозта болгаш «Ак-Эрик» колхозта хойжу коданнарга 2—3 хонукта суг келбейн баар таварылга бар.

Моон чыдагаанын чүдеп? Суг сөөртүр машиналарның четче ажылдавайн турарында. Чижөө, Тес-Хем районда суг сөөртүр 33 машиналарның үүгле ону, Бай-Тайгада суг сөөртүр 20 машиналарның кезии ажылдап турар.

Ооң-биле кады колхозтарның баштаар черлери, совхозтарның дирекциялары, парткомнар, профэвилел комитеттери хой ооддаашкынының бо түлүк үезинде хойжуларның ажыл-ижинче, амыдырал-чурттал газынче, культурлуг хандырылгазынче чогуур кичээнгейни салыры эртежок чугула. Ынаыг турбуже, чамдык черлерде малчыннарга автолавка хаая барып, херегледиг эргежок чугула бараапнары-биле оларны үзүктелиишкинниг хандырып, чагаап солуннар дыка ооалдаашкын-биле кээп турар. Коданнарда сакиапщиктер ам-даа чедишпес. Ынаыг четпестерни дарый чайладыры партия, ажыл-агый организациялының хүлээлгээп болур.

Республиканың чылдың-на 60—70 муң баш хой хорап турар. Ооң 70—80 хуузу — малдың чаш төлү. Бо дээрге бистиң чылда алыр 5 хураганывыстың-на бирээн хорап турарын ол-дур. Моңу болдурбас төлээде, хой ооддаашкынының үезинде хойжуларже улуг кичээнгейни салып, оларга бүгү таланың дузаламчыазын көргүзер херек. Оларны мал чеми-биле, одаар түүл-биле, дузалажыр сакиапщиктер-биле бүрүн хандырган турар үзүрлүг. Шак ынаыг боттуг хемчегленип алыр болза, малдың чаш төлүнүң олүн хорааар чоруу кыырлыр, хойжунуң ажылының түңнели бедик болур.

Хой ооддаашкынының үезинде парткомнар, чер-черде партия эге организациялары, профэвилел, комсомол комитеттери улуг организакчы ажылды чорудар хүлээлгелиг.

Хойжуларның болгаш сакиапщиктерниң аразында социалистиг чарыпты калбартыр, ооң түңнелин үндүрүп, тиилекчилерге шаңнал-макталды тыпсырып доктаамал боллурар херек.

Бир кол сорулга болза хойжуларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп бээри болур. Республиканың хойжуларының мурнунга бо тодарадыкты 1974 чылда салдынган улуг сорулгалар үүгле ол таварылгада чедиишкиниг күүсеттингеи туруп болур дээрзин утпас херек.

БЕДИК ШАҢНАЛ

ССРЭ-ниң Тудуг материалдар үлетпүрүнүң министерствозу база тудуг болгаш тудуг материалдар үлетпүрүнүң ажылчыңнарының профэвилел Төп Комитеди 1973 чылдың өөртку кварталының түңнелиниң үндүргеш, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга «Тыва дан-дүгү» комбинатның типтекчи деп санаав. Коллективке Министерствоның болгаш профэвилел Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугу-биле каазы бирги чергениң 15.750 рубль акча шаңналың тывыскаан. Ооң иштинден он бир муң рубльди түс-түс кижилерни шаңнаар.

«Тыва дан-дүгү» комбинатның ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга Тудуг материалдар үлетпүрүнүң министерствозу болгаш профэвилел Төп Комитеди социалистиг чарышка чедиишкиннерни дээш база чедиргеш, тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында бедик күш-ажылчы көргүзүүлерниг болдуруп күүсээн.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМЫ

1973 чылда РСФСР-ниң улус ажыл- агыйын хөгжүдериниң күрүне планының күүселдезиниң түңнелдери

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында планныг онаалдаларны хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткаш, республиканың экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге, чоннуң амыдырал деңнелии бедидеринге Россия Федерациязының ажылчы чоннары 1973 чылда чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган. Ол дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадылында чугаалап турар.

Кол көргүзүглер талазы-биле чил планы болгаш социалистиг хүлээлгелер күүсеттингеи.

Үлетпүр продукциязы бүдүрериниң озулдезиниң чылда 6 хуу чедирер тургаш, 1972 чылда тургавыспан 7,3 хуу остүрген. Продукциязың ең чугула хевирлерин бүдүрүп үндүрериниң болгаш сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле чил планы ажыр күүсеттингеи. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң, үлетпүр продукциязының бот-үнезиниң база орулганың талазы-биле план күүсеттингеи. Чыл дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң 6,1 хуу, орулга—11 хуу өскен.

Үлетпүрүнүң чамдык адырларының талазы-биле продукциянның озулдези мындыг болгоп: энергетика — 6, одаар түүл үлетпүрү —6, кара болгаш өңнүг металлургия—7, химия болгаш нефтехимия үлетпүрү —10, машина тудуушкыну болгаш металл ажылдан кылыры—12, ыяш болбаазырадыр болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрү—5, тудуг материалдар үлетпүрү —7, чиик үлетпүр—4, аъш-чем үлетпүрү —4 хуу болган. Культура-амыдырал хереглелиниң болгаш ажыл-агый дерглериниң бараапнарын бүдүрүп үндүрери —10 хуу көвүдеэн.

РСФСР-ниң бүгү үлетпүр министерстволары болгаш Чита областыныдан өске бүгү областарның, крайларның, автономнуг республикаларның үлетпүрү продукциязының сайгарарының чыл планын күүседиппеп.

Ооң-биле чергелештир үлетпүрге четпестер база турган. Чамдык бүдүрүлгелер продукция сайгарарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң болгаш чылданы остүрериниң, эртемнин болгаш техниканың чедиишкиннерин шиңгээдип алырының талазы-биле доктаатынган онаалдаларны күүсетпээн.

1973 чылда республиканың көдээ ажыл-агыйының ажылишчилери көдээ ажыл-агыйың кол-кол продуктуларын бүдүрүп остүрер талазы-биле коскү чедиишкинниг болган. Чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин колхозтарның болгаш совхозтарның улуг пуруузу чедиишкининг күүсеткен.

Тараанын дүжүттүрүү эрткен чылын гектардан-на 18,8 центнер болган ийикпе, азы моон мурнундагы беш чылдың чылда ортумак көргүзүүнден 3,3 центнер көвүдеэн. Кызыл-тастың ниити чыылдазы—58,5 миллион тонна, ристиң —843 муң, кукуруза тараазының —2,9 миллион тонна четкен.

1973 чылда күрүнеге 52,1 миллион тонна тараанны саткан. Тараа садар талазы-биле улус ажыл-агыйының планы болгаш көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң социалистиг хүлээлгеэи ажыр күүсеттинген. Саратов, Ростов, Волгоград, Воронеж, Тамбов, Пенза областарның болгаш Краснодар крайның колхозтары болгаш совхозтары күрүнениң курлавырын тургузарынга боттарының толептиг үлүүн киргеннер.

Картофель садар талазы-биле план болгаш хүлээлге ажыр күүсеттинген; ол ышкаш ногаа, даазылында чеминиг культуралар болгаш катчимис садарының улус ажылагый планы күүсеттинген.

Мурнунда чылга бодаарга, 1973 чылда мал чеминиң курлавырлары көвүдеэн, силосту, даазылында чеминиглерни, бахчи культураларын, сенажы болгаш кылымал курганың витаминниг сиген далганың хойнуң белеткээн.

Көдээ ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазын быжыглаан. 1973 чылда көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдарының комплекизин хөгжүдеринге капитал салышкыны, 1972 чылдынга бодаарга, 6 хуу көвүдеэн ийикпе, азы 12,8 миллиард рубль болган.

Эрткен чылын көдээ ажылагыйга: 156 муң (ооң иштинде чер чарар 78 муң) тракторну, чүк сөөртүр болгаш тускайлаан 119 муң автомобильди, тараа ажаар 48 муң, ооң иштинде «Нива», «Колос», «Сибиряк» дээн ышкаш 27 муң ең бүдүрүкчүлүг чаа комбайнны бергеп.

Россия Федерациязының көдээ ажыл-агыйы 25 миллион тонна минералдыг чемнигчидилгени болгаш 682 муң тонна мал чеми фосфатгарны алган. Ол болза 1972 чылдаазындан дыка хөй болганы ол.

1973 чылда ниитиниң ажыглалының транспортунуң бүгү хевирлериниң чүк соортулгаи 3,1 триллион тонна-километр болган ийикпе, 1972 чыл-биле деңнээргe, 7,8 хуу көвүдеэн. Транспорттуң бүгү хевирлериниң талазы-биле орулгаы, 1972 чылдынга деңнээргe, 9 хуу көвүдеэн.

Харылзаа бүдүрүлгелериниң (почтаның, телеграфтың, телефонуң, радионуң) продукциязының ниити хемчээли 8 хуу көвүдеэн. Харылзаа бүдүрүлгелериниң талазы-биле орулга 9 хуу оскен.

РСФСР-ниң улус ажыл-агыйынга ниити өртээ 54,5 миллиард рубльдиң кол фондуларын ажыглалга киирген, азы ол болза 1972 чылдыңнан 7 хуу хөй боон турар.

Күрүнениң 200 ажыг улуг үлетпүр бүдүрүлгелери, а ол ышкаш ажылдап турар бүдүрүлгелериң хөй санныг цехтери ажыглалга киирген.

Акшаландырылышкынын ыңыг бүгү үнер дестериниң күселивиле капитал салышкыны 58,2 миллиард ажыг рубль болган, ооң иштинде күрүнеии—52 миллиард рубль. Күрүнеиниң капитал салышкынының планы күүсеттингеи.

Тудуг-монтаж организациялары планнаашкынынын болгаш экономиктиг идиг берийишкининиң чаа системазынче шилчидер ажылды улам ыңай боттандырган. 1973 чылда чаа система-биле 460 тудуг-монтаж трестери, тудуг кылыр комбинаттар болгаш оскс-даа организациялар ажылдап келген.

Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 4,7 хуу оскен. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези чангаан. Керээлиг тудуг-монтаж организациялары, 1972 чылдынга бодаарга, 10 хуудан хөй орулганы алган.

Улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның чылда саны ортумаа-биле 58,3 миллион кижи болган болгаш чыл дургузунда 2,1 хуу оскен.

РСФСР-ниң улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажда ортумак акша шалыңы 140,3 рубль боон турар ийикпе, чыл дургузунда ол 3,8 хуу оскен. Херегледиг ниитилел фондуларының чинглелери болгаш немелде төлевирлеринге кады ажыл төлевири 188,5 рубль болган, ооң мурнунда чылын ол болза 181,8 рубль турган. Чыл дургузунда колхозчуларның ажыл төлевири 7,8 хуу оскен. Херегледиг ниитилел фондуларындан чоннуң ап турары чингелдерин болгаш төлевирлер чыл дургузунда 6,3 хуу-оскен болгаш ниити түңү 45 миллиард ажыг рубль болган. Чоннуң кижи санынга онаштыр бортут орулга, 1972 чылдыы-биле деңнээргe, 5,2 хуу оскен.

1973 чылда чурттагының болгаш культура-амыдыралдың тудугларын улуг хемчээл-биле чорутканын РСФСР-нин Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадынга айтып турар. Күрүнеиниң, колхозтарның болгаш чоннуң акша-хөреңгизиниң күселп-биле шиитп (ажыктыг) шөлү 60,5 миллион дөрбелчин метр 1,3 миллион ажыг квартираларны болгаш түс-түс бажыңнарны тудуп, ажыглалга киирген.

Улус өөредилгези, эртем болгаш культура улам ыңай хөгжээн. Чоннуң медицина хандырылгазы экижээн.

1974 чылдың январь 1-де РСФСР-ниң чоннуң саны 132,9 миллион кижи болган.

(СЭТА).

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ТУКТУ САЛБАС ДЭЭШ

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң экономиказы чыл келген тудум-на быжыглын, ажылчыннарның материалдыг байдалы болгаш культурлуг деңнээн бедии турар. Совхозтуң ажыл-ишчилери бүгү улустуң социалистиг чарыжынга кирипкеп, тоску беш чылдың үшкү чылында мал ажыдының продуктуларын бүдүрериң көвүдетпишаан, күрүнеге садарының хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Ынчаарга чер ажылының культуразын бедиткеш, күрүнеге дужаар тараазын 138,5 хууга чедирген. Ооң түңнелинде партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң ажылагыйлар аразында шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Совхозтуң Иштии-Хем фермазы сүттүң ниити саалдазын 1972 чыл-биле деңнээргe, эртken ажыл-агый чылында 19 хууга, бир инектен саап алырын 174 килограмма көвүдеткен. Күрүнеге садар сүдүнүң чыл планын 105 хууга күүсеткен. Хөй сүттүг саап алырының мурнакчыларынга Дажы Суваң-оол, Райса Бюрбю, Чанчыммаа Шырап, Зинаида Доржу болгаш өскелер-даа хамааржыр. Чижөө, саанчы Дажы Суваң-оол быжыглаан бүгү инектериниң чыл дургузунда 50798 кг сүттүг саптан, азы саар инек бүрүзүнден 2395 кг болган. Ол саанчы бедик көргүзүглерни дээш Москвада Бүгү-эвилелдиң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезивиче баар халас путёвка-биле шаңнаткан.

Районнуң болгаш совхозтуң эрткен чылгы социалистиг чарыжының түңнелдери-биле мал болгаш чер ажылынга эки көргүзүглери база чедиишкиннери дээш партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң фермалар аразында шилчиир Кызыл тугун иштии-хемчилер чаалап алган.

СЭКП Төп Комтединиң партияга, совет улуска Кыйгырының чаңгыс эш-сеткилдиг чүүлдүзүнүп, улуг сорук киришкин-биле үткүп хүлээп алгаш, ук коллектив «Найырал» совхозтуң Кара-Тал сүт-бараан фермазын чарышка кыйгырган.

Иштии-Хем фермазының ишчилери тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртүү чылында 500 тонна сүттүг күрүнеге садар, ону декабрь 20-де күүседир, бир инектен 1930 кг сүттүг саар хүлээлгени алган.

Д. АРАКЧАА.

Юрий Георгиевич Батраев 1972 чылда Новосибирскиниң электротехниктиг институдун доошкаш, Тывага ажылдаарыбиле келген. Аныяк инженер ам «Тыва коммунэнергонуң» септелге-механиктиг цехинде лаборатория начальнигинээн ажылдап турар.

Ажылдап келген үезинде ол бодуи бедик мергежилдиг инженер, чогаадыкчы-чаартыкчы кылдыр көргүскен. Ылаңгыя чаңгыс фазалыг электри санакчыларының ажылын башкарар электростендин ол чогаадып кыаган. Ол чорук санакчылар сентээр ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедипринге эки салдарны чедиргеп.

ЧУРУКТА: инженер И. Батраев.

Ф. ПОТЫЛИЦЫННЫҢ фотозу.

СОВЕТ КИЖИЛЕРНИҢ ИЗИГ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮНҮ

Бистер, Советтиг Тываның бир тараалаң ажыл-агыйының ишчилери, СЭКП Төп Комитединиң Чиңгиие секретары эш Л. И. Брежневтиң Хосталгаортулуунга чоруп тургаңын, ооң чоп-биле болгаш Кубаның Коммунистиг партизаннының удуртукчулары-биле ужуражылгаларын улуг сонуургалбиле хаңгаарап турдувус. Найыралдың ол аян-чоруунуң түңнелдери совет-куба кады ажылдажылганың элээн каш чүгула документилеринде илереттинген. Оларны бистиң коммунистеривис чоокға таныштырып, ийи күрүненiң аразынга ук аян-чоруктуң кайы хире дузалыг болганын тайылбырлап турарлар. СЭКП ТК-ның Чиңгиие секретары эш Л. И. Брежневтиң аянторуун чон чүүлдүгзүнүп чүрекпиң ханыысындан деткип турар.

Совхозтуң ажыл-агыйының бүгү адырларында социалистиг чарыш бо хүннерде кажангызындан-дал артык калбарган. Сентелге мастерскаязында, сүт-бараан фермазында, хойжу бригадаларда ажылын түлүк. СЭКП ТК-ның Чиңгиие секретары эш Л. И. Брежневтиң төөгүлүг аян-чоруунуң чогумчалыг болганына хей-аът киргеи чоннуң күш-ажылчы харыызы ол. Найыралды, тайбыцны болгаш кады ажылдажылганы үүгле ооң-биле быжыглаар ужурлуг бис.

Д. ДАРДАШ.
«Тиилелиг» совхозтуң партком секретары.

* * *

СЭКП ТК-ның Чиңгиие секретары эш Л. И. Брежневтиң Кубага чорааның даарге советкуба найыралдың улам быжыгын турарының, ийи чурттуң улустарының бузулбас эвилелиниң, аҢы-дуңма чоруунуң херечизи-дир.

Куба улустуң эш Брежневти уткуп-хүлээп алганын пардалгадан номчаап, радиодан дыңнаап, телевизордан көргеш, шыпаң-ла, кижи маңаар болду. Ынаыг найыралдың үнезин эки билир бис. Ыраккы Америк диптө бичии хостуг күрүпе — социалистиг Куба совет улустуң деткимчезии-биле бүзүрелдиг хөгжүп турар болгаш. Совет кижи бүрүзүнүң талыпчы күш-ажылы бүгү социалистиг системаны быжыглаарывче, ооң күүшылалын улам бедидеринге утпанган. Ынчангаш эш Брежневтиң Кубага чорааның бистер, республика типографиязының ажыл-ишчилери, долузу-биле деткип турар бис.

А. ЖИҢГИЛЕВА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, парлакчы.

* * *

Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг Үзээлиниң Премьер-Министри Фидель Кастронуң чалаавын үзүтаар СЭКП ТК-ның Чиңгиие секретары эш Л. И. Брежневтиң Кубага албаның паныралдыг аян-чоруун бистиң Совет Тываның ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир дамей, улуг сонуургал-биле хаңгаарап турган. Эш Л. И. Брежневтиң аян-чоруу Совет Эвилелиниң биле Кубаның буаулбас найыралының кайгамчык хереченээ болган. Эш Л. И. Брежневке Кубаның национал Хосе Марти орденин тывысканы совет-куба найыралды, социалистиг кады ажылдажылганы быжыглаарынга эш Л. И. Брежневтиң база СЭКП-ниң, Совет күрүнениң, бистиң ажыл-ишчи чопувустуң күжениишкинин бедии-биле үнезээни ол болур-дур.

Эш Л. И. Брежневтиң аян-чоруунуң түңнелиндө Советкуба декларациязга ат салганы найыралдың болгаш кады ажылдажылганың улам ыңай хөгжүүрүнүң үндезини болуру маргыш-тыр.

С. ПЮРБЮ.
Тыва АССР-ниң улустуң тогаалдыгы.

КЫЗЫЛДА БОЛГАШ РАЙОННАРДА

БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮ БЕДЕЭН

Кызылдың сүт комбинады бүдүрүкчүлүү чавыс эргижирээн техниканы солуп, чаартыр ажылдарны чорудуп турар. Сүттү ыяртап тыртар чаа конструкциянның ийи сүт машиназын тургускан. Олар шакта он муң литр сүттү үндүрүп болур. Мурнукузунга бодаарга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн.

Моон мурнунда дерии кылган сүт машиназын ийи шак ажылдаткан соолунде арылап, аштаар турган. Аңаа мастер кижи ээлчегде үштен эвээш эвес шакты чарыглап келген. Чаа тургускан машиналар туруушкун чокка ажылдаар болгаш ашталга хөреглевес.

Оон аңгыда комбинатта база бар чаа чүүл бар. Сүт соодар автоматтыкаи тургузуну боттарының күжү-биле кылып турар.

З. ЮРЬЕВ.

* * *

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ТУКТАР

СЭКП Бии-Хем райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском 1973 чылдың үлетпүр бүдүрүлгелер, тудуг, садыг, амыдырал хандырылга организацияларының база колхоз, совхозтарның, фермаларның аразында социалистиг чарыштың түңнелдерин тутаалажып көргеп.

Районнуң ажыл-агыйларының бүдүрүкчүлүү чавыс эргижирээн техниканы солуп, чаартыр ажылдарны чорудуп турар. Сүттү ыяртап тыртар чаа конструкциянның ийи сүт машиназын тургускан. Олар шакта он муң литр сүттү үндүрүп болур. Мурнукузунга бодаарга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн.

Моон мурнунда дерии кылган сүт машиназын ийи шак ажылдаткан соолунде арылап, аштаар турган. Аңаа мастер кижи эдлчегде үштен эвээш эвес шакты чарыглап келген. Чаа тургускан машиналар туруушкун чокка ажылдаар болгаш ашталга хөреглевес.

Оон аңгыда комбинатта база бар чаа чүүл бар. Сүт соодар автоматтыкаи тургузуну боттарының күжү-биле кылып турар.

З. ЮРЬЕВ.

* * *

СУГГАТЧЫЛАРНЫҢ КЫЙГЫРЫЫН ДЕТКЭЭН

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Кыргыс Суваң-оолга удуртқан суггарыкчылар авеюзу кызымак ажылдаан. Олар 460 гектар сиген төлүн эки суггарып, бир гектардан 14 центнер дужүтту остүрген. Ол төлдүң чамдык черлериниден 16 центнер дужүт ажаан алдынган.

Звенонуң удуртукчузу Кыргыс Сыгданович Суваң-оол 1973 чылда бедик көргүзүтлерни дээш, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткын.

Суггатчы звенонуң кежигүннери тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында улам эки ажылдаарын шиитпирлээп, районнуң суггатчыларынга кыйгырыгны үндүргеи. Ында бо чылын тараа болгаш мал чеми культураларының чаагай дүжүдүн остүрериниге кичээнгейни салырын айыткан. Олар бо чылын 460 гектар сиген төлүн ийи удаа суггарып тургаш, бир гектардан 16 центнерден эвээш эвес дүжүтту алырын, минералдыг чемнигчидилгени ажыглаарын, төлдүң харааның аштаалгазын чорударын хүлээгеннер. Звено «УТКА 25 чылы» совхозтуң суггатчы звенозун социалистиг чарышка кыйгырган.

А. ДОҢГАК.

СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

ХОЙЖУЛАРНЫҢ АЖЫЛЫН ЭРТЕМГЕ ҮНДЕЗИЛЕП ОРГАНИЗАСТААРЫ

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бистиң республиканың хойлуларын сөолгү чылдарда элээн чедишкиннерлиг болган. Хой, өшкүүн баш санын миллион ыракта ажыр өскен. Күрүнеге дужаап турар дүктүң шынары экижээн. Чижээ, күрүнеге дужаапсыраан дүктүң чиге-нарыны 22,4 хуу, чартык нарыны 31,4 хуу, чартык бодүүшү 37,3 хуу, бодүүн дүк чүгле 8,9 хуу болуп турар.

Ооң-биле чергелештир хой ажылында чедир кылдынмаан ажылдар ам-даа хөй. Хойнуң продуктулуу куду, бир хойдан кыргын ап турар дүк 2,1 кг-дан ашпайн турар, хойнуң дириг деңзизи шоолуг эвес. Кодан хойну четчелеп тургузарда, назы-нарын, үнсаазын, өй-чүүнүн барымдаалавас чоруктар бар. Амгы хойжу бригадалар хөй санныг тарамык коданнардан тургустунган. Ол чорук хой ажылынга механизасташкынны чорударынга шаптыктаашыннарны таварыштырыш турар. Тарамык коданнарны эргелеп-башкарырынга хөй шак-үе чарыгдаттынып турар. Ынчангаш бригадирлериң ажылынын түңнели куду болуп артышаан.

Тарамык коданнарга хой ооладып турар үеде кадарчыларга дузалажыры-биле кижи күжү-биле негеттинер. Ооң уламындан планда көрдүнген чарыгдаза чогуур акша-херектиг артынга чарыгдаар чоруктар бар. Хойжуларныл билиг-мергежилин бедидериңге, культурлуг амыдыралын кодүрериңге тарамык турар чорук шаптыктарны таварыштырып турар.

Бо четпестерниң уржуктарындан хойжуларның алыр ажыл төлевирги бедик эвес, артем-биллиглиг, кашпагай, шыырак аныяк кижилериң хой ажылынга киржилгеш амдаа эвээш. Эң ылаңгыя Бин-Хем, Каа-Хем, Таңды болгаш өске-даа районнарда хой кадарчылары чедишпес чорук сөолгү чылдарда билдинип турар.

Хойжуларның эртем-биллиг бедик эвес. Чүге дээрге межээки школдар дамчыштыр ортумак эртем деңнелин чедип алыр арга чок, а консультация төптеринге үргүлчү кээп шыдаазының ужурундан бот-өредилге-биле кежээки школаны доозары база берге болуп турар.

Амгы үеде хой ажылының технологиязы хойжуларның муриунга улуг негелделерни салып турар. Хойжу кижи зоотехниктиг болгаш ветеринарлыг чүрүмнарны бирымдаалап, хойну эртемге үидезилеп ажаап-тежээрин, тарып боозадырын, дүктү класс аайы-биле ангылаарын билген турар ужурлуг.

Коданнар чер санай тарамык турар чорук аныяк хойжуларны дүржүлгалыг хойжуларның арга-дүржүлгазынга өредири-биле кижи бүрүүнге чаңгыстап бижылап өредиринң болдунар аргазын базала бербейн турар.

Хойжуларның амыдырал-чүртталгазын, культурлуг байдалын экижидер-биле республиканың колхоз, совхозтарынга муриунда хойжу бригадаларны тургузуп турган. Ындыг бригадага төрүүр бир кодан хойну, бир кодан хураанны бижылап, ону 4-5 кижиге үлээдип турган. Ол бригадага үстүнде көргенивес четпестер артышаан турган.

Амгы үеде Тываның хойжуларының муриунда улуг сорулга салынган. Чоокку чеди чылдың дургузунда хой, өшкүнүң баш санын амгы турганыпдан барык-ла 2 катап өстүрер, бир хойдан дүк кыргылдазы 2,1 кг турганымнан 2,7 кг чедирер.

Республикага хойжуларны эвлечглиг ажылче шилчидер талазы-биле чамдык ажылдар кылдынып турар. Эвлечглиг ажылдаарынче хойжуларны «Революцияның чалбыжы», «Алаан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтарда, «Мөрен», «Чодураа» колхозтарда болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйларда киргилээн. «Революцияның чалбыжы» совхозта хойжуларның 90 ажыг хуузу ийи эвлечег-биле ажылдап турар. Бо совхозта хойжунуң ажыл төлевирин кадаргаа хооюуң баш саның, немелде деңзизин, кыргып алган дүгүн, дорукгурган чаш төлүн барымдаалап төлеп турар. Чижек кылдыр ортумак көргүзүглүг кадарчы Кунгаа Шаваны ап көрээлипер. Кадарган хооюуң баш саны дээш чыл дургузунда 1570 рубльди, хурагамны менди дорукгураны база дүк деңзи 1289 рубльди, нинтизи-биле чылда 2859 рубльди ажаа төлөөн. Мындыг деңириңң ажыл төлевири хойжуларның сонуургалын улгаттырбышаан, харыысалгалыг, чүткүлдүг чоруун бедидип турар.

Амгы үеде хой ажылынга күш-ажылды организастаарын экижидер сорулга-биле бот-орулга-чарылгалыг улгаттырган хойжу бригаданы тургузары чүрүлә апаргаң. Ындыг бригаданы тургусканының түңнелинде, хойжуларныц амыдырал-чүртталгазы, культурлуг байдалы экижирир болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедирир.

Тыва АССР-ниң көдээ ажылагыйда күш-ажылды эртемге үидезилеп организастаар талазы-биле лабораториязы үлгаттырган хойжу бригадаларны тургузарының чамдык саналгаларын кылып көргеп.

Улгаттырган бригада 12 кижиден тургустунар. Анаа 4 кодан хой (3 муң хире) турар. Ийи коданы төрүүр хой, ийи коданы аныяк хой болур. Коданнарның аразы бот-боттарындан 2-3 км, эң-че ырак деэнги 5 км болуру таварымчалыг. Мынчаар тургускан бригадага бригадир кодан бүрүзүнде байдалды хүн бүрү хайгаарап көөр аргалыг болур. Эвээш кижи составтыг бригада мал чемин белеткеп, ону чедирип алырынга, кажаа-хорааны тударынга, ону септээринге күш четпес апаар.

Республиканың төп районнарының ажыл-агыйларынга ындыг улгаттырган хойжу бригадаларга тускай микротөптерний тургуспас. Хойжуларның өгбүделери колхоз, совхоз төптериңге азы салбырларга чурттаар болгаш хойнуң кададын суурдан барып эвлечжип чорудар. Ынчаарга даг-даштыг болгаш хойжулар суурдан ыракта чурттап турар, оларга чедери берге ындыг черлерге улгаттырган хойжу бригадаларга культурлуг микротөптерни тургузары эргежок чүгүла апаар.

Хойжуларның сууржаанының түңнелинде, олар көдээниң өске бүгү ажыл-ишчилериле бир дөмей, культурлуг амыдыралга киржириндеп, садыгның болгаш эмнелге кандырылгазының ачы-дузазын ажыттаарындан аңгыда, хөй-нинтинiң ажыл-херээнге киржириниң, эртем-биллиг бедидеринiң, урутларын кижизидеринiң болдунар аргаазын алыр. Ынчангаш кыштаг бүрүзүнге хойжу өг-бүлелер чурттаар элээн каш бажыңнарны түзевү эргежок чүгүла эвес апаар. Хүнүң график чүрүмүн сүзүгаар хойжуларга дыштанар хүнүү, эвлечглиг дыштанылгазын үе-шаанда бээри боттанып.

Ажылды мынчаар организастаарга, хойжу кижи хостуг үезинде бажыңынга анаа олурбайн, колхозтуң азы совхозтуң өске-даа ажылдарынга база киржип болур апаар.

Оң ийи кижи составтыг бригада бодунга хамаарышкан бүгү-ле ажылдарны бодунуң күжү-биле кылып ап болур. Кодан хойну эвлечжип кадарар кижилерни хойжулар боттарының күзели-биле шилип алыр.

Бригадирге ажыл-агыйжы, мергежилдиг, шыырак организанчы кижилерни томуйлаар херек. Бригадир салбыр болгаш участок эргелекчилериниң удуртулгазы-биле ажылдаар, бригадага бүгү удуртулганы боттандырар. Оон ынай зоотехниктиң, мал эмчизиниң сүмелерин барымдаалап, кадарчыларның күш-ажылын организастаар, отчёт-учёттуу кылыр, мал чеми-биле бригаданы хандырар, оон чарыгдалын контролдаар, малдан алыр продуктуларның планының күүселдезин чедип алыр, кажаа-хорааны туттурар, септедир, ай санында бригаданың ажылының түңнелин ниити хуралынга тургузуп турар.

Бригадирге тускай кодан хой бижыглавас. Ол бригаданың составында кирип турар болганда, хүн бүрүнүң ажылынга киржир. Ынчангаш оон ажыл төлевири бригаданың ажылының түңнелинден хамаржыр.

Бригаданың планныг ажылын алгаш көөрге, мындыг болур: ажыл-агыйның бүдүрүлге планын сүзүгаар, чыл эгезинде бот-орулга-чарылгалыг онаалданы экономист болгаш зоотехник ажылдап ыңгаш, бригадага бөөр. Чарыгдалдарны ай, квартал айы-биле үзүр. Үк онаалтаны колхоз баштаар черинге, совхоз дирекциязынга бадылааш, бригаданың бүгү хойжуларынга таныштырар. Бүдүрүлге онаалдазынга мындыг көргүзүглерни киирер:

чыл эгезинде бригадага турза чогуур хой саны;

незинден үзеринге чедир дорукгурар ниити хураган саны;

чаш хураганнарның немелде деңзизи, хойнуң ниити семиртилгезин, эътке дужаар дириг деңзизи;

дүктүң ниити чыылдазы, хой бажынга онаштыр кыргып алыр дүктүң деңзизи;

белеткээр мал чеминиң хемчээли.

Кылыр ажылдың хемчээлин барымдаалап, акша үнер чарыгдалдың хемчээлин база доктаадыр (ай, квартал айы-биле): ажыл төлевиринге (акша база кижи-хүн-биле), мал чеми белеткээрингe (ниити белеткээр тонназы база акша үнер акша түңү), септелгеге, эмнерге, эт-херекселдерге үнер чарыгдалдар. Мындыг планнаашкын бригаданың канчаар ажылдаанының түңнелин көргүзериңге чогумчалыг.

Ажыл төлевириниң чарыгдалдарын планнаарда, ажыл-агыйда көрдүнген бүдүрзе чогуур продукциянның единицазының бот-үнезин барымдаалаар (дүк, немелде деңзи, алган хураган болгаш оон-даа өске). Ол ышкаш бригаданың кылза чогуур ажылдарын (чем белеткелин, септелгелерни, хой оолдаашкынын чорутканын болгаш оон-даа өске) база киириштирер.

Арткан чарыгдалдарны (мал чеми, бүгү үнген эмнер, оон-даа өске) ажыл-агыйның бүдүрүлге-сан-хөө планында көрдүнгенни барымдаадап үндүрген турар ужурлуг.

Бот-орулга-чарылгалыг бригаданың ажылының түңнелин ай-шаанда үндүрер сорулга-биле ажыл-агыйның бухгалтериязының бригада бүрүзүнге продукцияны бүдүргенин оон чарыгдалдарының азыбиле тускайлап бижиир ужурлуг.

Кадарчыларның ажыл төлевирин санаарда, ниити коллективке (бүгү бригадага) болгаш коданнарга тус-тус кылыры чугула. Төлевириниң ындыг принциви кадарчыларның ниити бригаданың ажылының түңнели деэш база ажаап турар коданнары дээш материалдыг сонуургалын бедидер.

Мал чемин белеткээри, ону сөөртүп чедиргени, кажаалы болгаш өске-даа херекселдерни кылып, септээни дээш шалың фондузунуң 75-80 хире хуузун бүгү бригаданың составынга деп кылдыр, ажылга үнгеи табелин барымдаалап санап бээр. Ол чоруқ ниити бригаданың ажылынга кижи бүрүзүнүң сонуургалдыг болурунга идиглиг бээр. Шалың фондузунуң арткан 20-25 хуузун кымның коданы планның эки күүселкенин барымдаалап, кодан аайы-биле бээр. Планнан ажыр продукция бүдүргенин база оон бедик шынары дээш немелде төлевириң кодан аайы-биле ангылап бээр.

Шак ындыг бот-орулга-чарылгалыг бригада хойжуларның сонуургалын белеткер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырар, мал продуктуларын бүдүрериң көвүдедир дээрзинге чигзиниг турбас.

О. МААДЫР,
КЭО лабораториязының специализи.

БЕРЛИНГЕ ЧОРААН ТУДУГЖУ КЫС

Наташаның намдары ама саазын арны-даа четпес — 1969 чылда ортумак школа дооскан дораан тудугга ажылдаан. Ынчалза-даа комсомолчу тудугжу кыстың күш-ажылчы даназынга үттүндүрбас чылдар немежин турар. Ылаңгыя өртекеп шиитпирлиг чыл аңаа үттүндүрбас арын болуп арткан. Ынчан аныяк шеверлекчи күш-ажылга өске өөрүнден ылгалдыг чедиишкиннерни дээш, Аныяктарның болгаш студентилерниң Бүгү-демегей фестивалынга Тываның ооллар, кыстарын төлээлеп, Берлин хоорайга барып чедер аас-кежиктиг болган.

1973 чылда Наталья Моңгуштуң ажылдап турары сураглыг шеверлекчи А. И. Ельшованың удуртканы бригада № 48 тудуг аргелелинде дээре көргүзүглерлиг болуп, шылгаралап. Ында комсомол бөлүүнүң удуртукчузу Наташаның хуузунда киирген үлүг эвээш эвес. Дөртку тодарадыкчы чылда аныяк шеверлекчи кыс база-ла бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турарларның бирээзи.

ЧУРУКТА: шеверлекчи Наталья Моңгуш.

А. МОҢГУШ.
Фотозу авторнуу.

ЭВЕНКИЯГА ОРДЕННИ ТЫВЫСКАНЫ

ТУРА. (СЭТА). Эвенкияның тугунда Күш-ажылдың Кызыл Тугу орден-биле кожа Удустарының вайыралы орден көстүп келген.

Партияның Эвенкия округ комитединиң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының округ Советиниң каттышкан байырлыг хуралынга Красноярскиниң крайкүүскомунуң даргазы Н. Ф. Татарчук Төрээн чурттуң бедик шанналын тывыскан.

Богүгү Эвенкия — бедик хөгжүдеглиг социалистиг көдээ ажыл-агыйлыг болгаш ачыыр-тывыштыг округ апарган. Эвенкилерниң шаг-шаандан чайыкканы ачыыр-тывыш болгаш иви малдаар ажыл-агыйы, амыы үениң эртем-биллиңге үидезилеп хөгжүп турар. Графитти, исланд шпадын болгаш өске-даа бойдус байлаан казып, тып турар. Чоокта чаа ооң нефтиин болгаш газты шинчилеп тып-ыаны-биле холбаштыр округтуң үлетпүр талазы-биле хөгжүлдеэн улам улгадыр.

Эвенкияда ам он-он школалар, амнелгелер болгаш культура албан черлери ажылдап турар, национал интеллигенциянның кадрлары тывыскан, национал уран чүүл болгаш литература тургустунган болгаш улам сайзырап турар.

Партияның округ комитединиң бирги секретары В. Н. Увачан болгаш өскелер-даа хуралга сөс ап, чүве чугаалаан, Коммунистиг партияга, Совет чазакка ханы өөрүн четтиришкинниң илередир, Эвенкияның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседиргеге төлептиг салыышкынны киирерин бузуреткен.

Хуралдың киразыкчылары СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуна, Совет чазакка байырлыг чагаазы сорук киришкинниг күлээп алганнар.

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР УЛУГ

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Бай-Тайга районнуң ажыл-ишчилери күрүнеге эът садарының планын 100,1 хуу күүсеткен, азы 1972 чылдың деңнелиндеп 1901 центнер хөй эътти сатканы. «Тээли», «Бай-Тал» совхозтар, «Мурлакчы» колхоз эът садарының планнарын ыракта ажыр күүсеткеннер.

Районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге сүт садарын 105,6 хуу күүсеткен. «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазы сүттү будүрериниң болгаш садарының планның даалгаларын ажыр күүсеткен. Ферма бир саар инекке оналаштыр 1826 килограмм сүттү сапган. Мандыт Ыыра, Сагды Караш, Роза Билчей болгаш Донгак Биливиштей олар бир саар инээдеп 1900—2222 килограмм сүттү саап, мурнакчыларның одуруунда киргеннер.

Ферма 100 төрүүр инекке оналаштыр 82 бызааны камгалап алган, бызаа ажаакчылары Иргит Хемчик, Иргит Дүүн-оол олар боттарының ажаап турар бызааларындан хонукта 700—720 грамм немелде деңзинин ап турганнар.

Күрүне мурнуунга планның даалгазын янзы-бүрү чылдагааннар-биле сонгаарадып тургап, «Кара-Хөл» колхоз (даргазы Б. С. Кошкар-оол) эът садар планын үзүп, 384 центнер эътти планга чедирбээн.

Эът будүрерин болгаш садарын көвүдедиринiң эң чугула курлавырының бирээзи — дужаар малдарны ацгылап үскеш, кышкы үеде азырап, чайгы үеде одарлыг черлерге семиртип алыры болур. Ынчалзажок кайы-даа ажыл-агыйларда семиртир малдарны деңзилевейн турар. Ол чоңчуг шын эвес.

Эрткен чылын районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге дүк садар планын үзүп, 364 центнер дүктү чедир сатпайн, өрелиг артканнар.

«Кара-Хөл» колхоз хой кыргылдазын чер болганга чоруткан болгаш, хойнуң хөй кезиин хол-биле кыргаан, аңаа хыналдаңы кошкатканындан чүгле чидиргиглиг болган эвес, харын-даа колхозтуң складындан дүктү оорладып турган таварылгалар бар.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы, дөртку чылында районнуң ажыл-ишчилериниң мурнуунда салдынган планның даалгалар үзүт. СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунуң шиитпиринге, СЭКП ТК-ның партияга, бүгү совет улуска Кыйгырыынга сорук киргеп Бай-Тайга районнуң ажыл-ишчилери 1974 чылда 1780 тонна эътти, 3800 центнер сүттү, 1790 центнер дүктү садырын хүлээптеп.

А. АДЫГБАЙ.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының болгаш белеткеринiң талазы-биле районнуң күрүне инспектору.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Куба Республикаже аян-чоруу кайда-даа бүгү-ниитги кичээнгейниң төвүнде турар. Делегейге тайбыңны быжыглаарынга, чурттар аразынга кады ажылдажылганы калбартырынга ук аян-чорук төөгүлүг ужур-дузалыг.

Бистиң республиканың хөй-ниитизи, бүгү совет улуг-биле бир дөмей, аян-чоруктуг улуг сонуургал-биле хайгаарап, сеткил ханыышкын болгаш чүүлдүгүнүүшкүн-биле көрүп турган. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң үлэзап алган Тайбыңның программазының чедиишкининиг боттанышкынынга совет кижи бүрүзү чоргаарланыр.

ЧУРУКТА: Тываның көдээ ажыл-агый техникумунуң общежитиезиниң чурттап турар сургууллары чурутта болган делегейде бооп турар болуушкуннарны доктаамал хайгаарап, таныжып тураралар. Общежитие човуллелиниң даргазы Александр Хертек СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Куба Республикаже аян-чоруунуң дугайын өөрүнге солундан таныштырып тур.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

ДААРТА ООН ЭКИ БОЛУР

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң механизаторлары СЭКП Төп Комитединiң партияга, совет улуска Кыйгырыынга харыы кылдыр, тракторларны болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын часкы тарылгага ой-шаанда белеткээр дээш хайныышкынныг ажылдап турар. Септелгеге ажылдап турар киижи бүрүзүү бедиткен социалистиг хүлээлгелиг.

Механизаторлар күсүү-кышкы септелге үезинде 74 тракторну септээр ужурлуг тургаш, 40-нин белен кылып алган, 15 трактор бо хүннерде септелгеден үнер. Оон-биле кады көдээ ажыл-агый машиналарының септелгеги база чоруң турар. Септезе чогуур 80 сеялканың бежени белен, 600 илинрин бүрүн септээн.

Бистиң совхозта чеди трактор-хову бригадазы ажылдап турар. Оларның аразында коммунист Николай Иванович Астаховтуң удуртуп турары № 1 бригада септелге талазы-биле бирги черни ап, социалистиг чарыштың үнилекчизи болуп турар. Бригада бо чазын тарылганы беш муң ажыг гектар черге чорудар. Ол бригаданың механизаторлары 17 тракторну септээр ужурлуг тургаш, 15-ти белен кылып алган. Септезе чогуур сеялкалар, ашшильниктер, катоктар белен, 10 ондазынның 6-зы септеттингеп. Бригада часкы тарылгага киирер техниканың 85 хуузун белеткеп алган.

Коммунист П. А. Ермолаевтиң удуртуп турары № 3 бригадада ажыл-херек база өкп чоруң турар. Үк бригадада кожуада херекселдерни бүрүн белеп болгаш 16 трактор септеттингеп.

Соңчарыштың негелделерин баатаар январь айда септелге талазы-биле бирги черни совхозтуң механизаторларындан Илья Коротков, йиңгизин — Иван Бурдоносов, үшкүзүн — Мандараа Шавы, дөртүзүн — Николай Воржев, бешкизин — Кызыл-оол Оюн тус-тузунда ээлээннер. Ооң

АМЫДЫРАЛДЫҢ КУЛЬТУРАЗЫ ДЭЭШ

Тес-Хемде «Чодураа» колхоздун клуву—районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында ыңаш улуг клуб ол. Чоокта чаа бир дыштанып-хүнде аңаа кирген кижи бүргүзү оон бир ораалинде тиккен бичии өгүү сонуургап көргеш. Өгүүн бодуңыдыг кончуг бичии эвес, иштинге 2—3 кижи кирип болур. Оон бүгү-ле дериг-херекселиинин таарышканын, чараашы болган шынарлыг кылдыңганын чон магадаан. Ук өгүү сүүрда ясли-садта хөрөөженнер болуу кылган. Колхозтуң бүгү хөрөөженнериниң каттыжан хуралынга барааттаткан делегединиң бир эки-понады ол. Оон ынай-дүктен аргаан, хөмдеп, пестен болган алты-кештен даараан хептер көрүкчүлериин сонуургалын хаара түткен.

Клубтуң иске, ораалинде база-ла делгелге. Мында— аъш-чем. Сүттүг шайны эгелээш, салатка чедир чүү-даа бар. Ылаңгыя эмчи Анай Максырнын быжырган согаажазы, колхозчу Адыла Шаравиннин түткан манчызы, ясли-сад ажылдакчызы Сиперемаа Соянның кылган тырткаңы улуг үнелелээ алган.

— Малчыннарның быжырган хлеви дыка-ла шынарлыг болур чорду. Бо сооктa, артында-ла өгге шүлүүр быжырып алганын бодаарга, мергежээн-не улус.

— Колхозтуң хлеб быжырар черинниң хлебтери чиг-даа, өртен-даа, ажыг-даа болгулаар але?

— Бо бөртүү аргааныныи чараажык!

— Бистиң хөрөөженнеривистиң өөренип алганы ол-дур ийин. Шаанда шыдыг чүве турган эвес. Культуравыстың бедээнинин херечизи оон илдең-дир.

Мындыг чугаанны ол хүн хойу-биле дыннап болур турган.

Тес-Хем районда Чыргаланды кадаа Советтиниң хөрөөженнер чөвүлели 340 хире хөрөөженнерни каттыштырып турар. Оларның 90 ажыы—малчыннар. Ында Серен Долума, Батжар Чедей, Увангүр Чаштыгбай, Данзурун Өмүүр ышкаш мурнакчылар болгаш хөй-ниитичилер эвээш эвес. А малдың чаш төлүн камгалап алыр үеде малчыннарга дузалажыр кижилериниң барык-за шупшуу база хөрөөженнер. Чылдыңа чүгле сүүрдан безин 70 ажыг хөрөөжен чон кыштагларже чоруп турар. Хоочун сакманчик Чалбаа Сувалчайның үлегерин Сенгии Өөп. Света Сундуй ышкаш аныктар элергеннер. Бо хүннерде олар малчыннарда дузалажып турарлар.

«Чодураа» колхозтуң төвү —Бедүүр-Арыг сүүрда 7 агитквартира бар. Ында хөрөөженнер чөвүлели оларны дамчыштыр партизиның созуун чонга чедирип, амыдырал-чүртталганың культуразын бедидеринин, социалистиг чаршыны калбартырының, кижизидилеенин айтырыы болгаш иске-даа херектерни сайгарып турар. Ылаңгыя школада башкы Чүрүкпан Алдайжаа, бухгалтер Парыңмаа Аралдың оларның даргалаан агитквартираларының ажылы үлегерлиг. Социалистиг чаршыны чүрүнүү одуруун олар үргүлүү эелеп келгеннер.

Сүүрда хөрөөженнер чөвүлелинде үш секция ажылдап турар. Амыяк коммунист Сиперемаа Соянның удурткана өөредилге-кижизидилге секциязының ажылы эки. Мурнуку чылдарга бодаарга, ада-иелерниң школада уруг-дарыының кичээлдеринге олурукшуу чанчыл апаарган. Кежээки школада болгаш политболгумнерде хөрөөженнериниң саны база көвүдээн. Бодаалай Сонаймаа, Кларa Луду, Зоя Нурзат болгаш иске-даа политинформаторлар ажылдакчылар. Ындыг-ла

Номчукчунуң бодалы

„АВАЗЫНГА ДАҢГЫРАККА“ ХАМААРЫШТЫР

Салим Сюрюн-оолуун «Авазынга даңгырак» деп чаа тоожуун номчуп таныштым. Тоожунуң бодунга, мында шинтирлеттинип турар айтырыгларга болгаш чогаалдың чамдык маадырларынга хамаарыштыр бодалдарым илередикседим.

Бөгүнгү Тываның бир булуң—Хемчик унунда суурда артыш турар болуушкуннарны тоожуда көргүскен.

Чогаалчы амгы үениң амыдыралынга хөлбәктыр хөй айтырыгларны көдүрүп, оны шинтирлеп турар.

Аныыр талазы-биле инспектор Чамбалдай—ол суурнуң чүрттакчызы. Ол өг-бүлелиг. Оон кожазы Монгуш Самбылович оскө черден чаа көжүп келген. Оон уругларны хөй, улуг оглу Чараш-оол ортумак школаны доозар четкен. Ийи кожа кайызы-даа арагалаарлыга ынак.

Чогаалдың сюжединиң кол өргазын чугаалаарга мындыг:

- Тоожунуң кол маадыры — Чараш-оол. Чүге дээрге тоожуда бүгү-ле болуушкуннар оңу долгандыр, анаа хамаарыштыр бооп турар.

Чараш-оолдуң адазы биле Чамбалдайның «чес-холазы» чоорту-ла илереп кээрин номчукчулар аскерер. Кайызы-даа арагага хандыкпыдыг, алыр чүвеге салыныыр хире улус дээрэн көстүп келир. «Райпонуи садыг эргелекчизи дээрге улуг дужаал-дыр. Оон аңгыда бар, чок, ылангыя ховар баразаннарны дүрген тып алырда, ажыы база коңчуг,— деп, Чамбалдай чаа кожазының дугайында амыран бодап турар.

Амыралды чиик кылдыр көөр, ажыл-агыйга ээ-харыысалга чок чамдык кижилерге удур аныяк салгалдың чаңыс-сының чок демисели чогаалда кол үскүлежиишкин ол деп бодаар мен.

«Авазынга даңгыракта» адазы-биле болгаш кожазы Чамбалдай-биле Чараш-оолдуң демисели амыдыралга чедин-мезинден-даа эвес, ында маадырларның шуптузунуң мөзүшынарының, характеринiң аңгы-аңгы болганындан, амыдыралга хамаарылгазындан үнүп келген.

Чараш-оол—бистиң үе-черге-вис. Ол аныяк. Оон күзелсоруу тодаргай. Оолдуң адазы арагага хандыкпыдыг, кээргээр сеткил чок, кадыг кижи. Чараш-оол өскүс калган дүнмаларын азырап алыр дээш, бүгү күжүн салып турза-даа, адазы аңаа бичии-даа дуза катпас. Ынчангаш Чараш-оол «чалгыны чок куш оглу дег» байдалга артар.

Чараш-оолдуң авазынга даңгыраа бо: «Сээң чагыглаарыңны бүрүн күүседир дээш, бүгү-ле хемчегларни алыр мен-авай».

Тоожунуң автору бодунуң чогаалында амгы үеге хамаарыштыр, үениң кижилериниң шынарынга, овур-хевирингe, ниитиледе, чамдык уржуктарга хамаарыштыр аңгы-аңгы чугула айтырыгларны көдүрүп турар.

Номну номчуп орарга, кижиниң бодалынга мынды айтырыг кирип кээр: «Монгуш Самбылович-биле Чамбалдай чүге хүнүүн чыгыы арагалап турарыл, оларның эш-өөрү, ажылдап турар организацияларының, хөй-нинти организацияларга кандыг-даа салдар чедирип шыдаваны ол бе?» Маңаа харыынын чамдыкы чогаалдың база бир маадыры (ийиги чергенин) Чамбалдайның сөстеринден иле: «Мээң хамааржыр организациям районнуң кедээ ажыл-агый эргелеп... Хүнүүн-не аңаа көстүп каар кижи мен, бүзуу ышкыдыг... ажыл-албан дугайында мээң-биле чугаалажыр кижи чок. Эргелеп начальныгни мээң ажылымны херекке албас, сонуургавас-даа кижи». Ажыл-агыйны удуртуп турар эштер ала-чайгаарлаашкынның агымында турар ышкажыл.

Бо хүннерге хамаарыштыр чугаалаар болза хөй-нинти организацияларының кижизидикчи ролю улуг. Монгуш Самбылович биле Чамбалдайның хамаржыр ужурлуг хөй-нинти организацияларының ролю кошкак, барык кәүлбейн турар болгаш автор ол дугайын сагындырбаан.

Райпо даргазы Хунажык бодунуң организациязында ажылдап турар өнүүнүң корум-чурумунга ажыл-албан-даа, эш-хуу-даа талазы-биле саадар чедирип күш четпээн. Херек кырында Хунажык Монгуш Самбылович биле Чамбалдайның «боттарының кижизи». Төтчеглекчилериниң олуруунда шагдаа начальныгни майор база кирип турар.

Амгы совет литературада база бир кол чернн арын-нүүрнүң айтырыы өөлеп турар. Бодунуң тоожуунда чогаалчы бо айтырыгны киирип түрза-даа, ону ханы көргүзүп шыдаваан.

Тооожда болуушкуннар бо хүннерде, күш-ажыл кижи бүрүзүнүң негелдези апаарган үеде, бооп турарын билир бис. Ажыы-биле чугаалаарга, совет кижиде арын-нүүр, бот-хүлээлге, чоргаарал, аас-кежик бирги черге турар болгай. Үстүнде көрген ийи маадырывыс ажыл-агыйын, бот-хүлээлгезин арагалаашкын-биле солуп, ажылын хүлээдге кыдыр көрбейн турарлар. Мынчангаш олар мораль талазы-биле кошкак үлүс болган.

Чогаалдың кол маадыры Чараш-оолдуң тыптып келгени тыва чогаалда эки мөзү-шынарлыг маадырларны шинтирлээринге база бир базын болур. Оон ажыы-чаңы, мөзүшынары, ынакшылы ырыг, оон күзели күштүг, дорт. Чараш-оол биле Чечен-кыстың ынакшылын чогаалчы эң-не ырыг-шынчы кылдыр көргүзүп, чалыы ынакшылды улуг хүндүткел-биле чуруп турар. Чараш-оол биле Чечен-кыс амыдыралдың оруун тудуштуруп, аас-кежиктиг чурттагланың кокпазы-биле холдарынан четтиришкен базылтар дээрзинге кым-даа чигзинмес.

Кижи «тайган, ужар, даянгаш, турар». Чечен-кыстың адазының даянган, туруп келгени база өөрүнүүг.

Бистиң үевистиң, оон кижилериниң амыдыралының база бир нарын талазын көргүскен бо тоожу кижизидиргe талазы-биле улуг ужур-дузалы ойнаар деп бодаар мен.

Кызыл-оол ХОВАЛЫГ,
Солчуг ортумак школазында литература башкызы.
Өвүр район.

МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКА. Уланн-Баторда музыка-хореографияга училищеэи тургустунгандан бээр чүгле 17 чыл болган, ынчалза-даа ол эки чанчылдарлыг апарган. Чыл санында-ла балет классының доозукчулары отчёт-концерт кылып, талантылыг ооллар, кыстар боттарының мергежилин көргүзүп турар. Олар оон соонда культура бажыңнарында, театр сценазында, танцы ансамбльдеринге улуг, нарын ажылды кылыырлар.

ЧУРУКТА: училищенин доозукчулары отчёт-концерт үезинде.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

«ШЫННЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

Өскээр көдүрер дээн

Эрткен чылдың декабрь 25-те үнген солунга «Сеременкээдде хорамча чок» деп эгелиг материал парлаттынган. Каа-Хем районнуң төвү Сарыг-Сеп суурнуң чурттаргa бажыңнарында, албан организация черлеринде газ киирген-иниң соңунда өөрүшкүүн демдеглээш, оон конторазы-биле газ шыжаар склады суурнуң төвүнде турары тааырымча чок деп автор шүгүмчүзүнүн.

«Тыва газо эргелеининиң начальныгы В. Клоковтуң бистиң биживиске дыпчатканы:

Авторлуң бижип турар фактылары шын. Сарыг-Сеп кол,» Советтиниң шинтирин өзүгаар газ балоннары шыжаар складты чурттакчылыг девискээрден чайлады тудар телевилелди кылган. Түс черниң бюджединден склад тудуунга акчалалдырыышкыны райкүүском аазаап.

Олчаза өөрүнчүг

«Коммунизмче орук» колхозтуң хоочуун чылгычызы М. К. Шыдар-Белек бөрү ацналарынга шаандан тура мергежээн.

Кажар араатанны кижи-ле болган ацнал шыдаазы билдингир. Монгуш Кок-оолович-иниң оң талазы-биле мергежээнин оон түгле соолгу ийи чызда бөзин тыныжы тодаргай херечилзор.

1972 чылда үш кыс, үш эр —6 бөрүнү, 1973 чылда дөрт кыс, ийи эр—6 бөрүнү өлүрген, а бо ацнывыг сезонунуң баштайы үезинде база бир улуг бөрүнү үзуткаан. Ол 7 кыс бөрүнүң биргизи-ле чызда бир катап 6 бөрзекти бөзин төрээн чыдыр болдаш, ол ачызының ийи-чызда ниити чеже бөрүнү олургенин билип ап болур.

Нарын ацнаашкынының ол аргазынга М. К. Шыдар-Белек бо ярызында кап-даа кижини өөреткен.

С. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: бичии эртем ажылдакчызы А. Кордзадзе биле улуг лаборант О. Кубрак кометаны чурукта тыттырганын көрүп турлар.
В. Христофоровтуң фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТЫВА ЦИРКТЕР БАТУМИДЕ БОЛГАШ ТБИЛИСИДЕ

РСФСР-ниң улустуң артизи болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Бадыр-оолович Оскал-оолга удурткан тыва цирк белүүнүң артистери СССР-ниң аксы-дунма республикаларында оюн көргүзүүн уламчылавышаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутады В. Оскал-оолдуң Аджар АССР-ниң нарыысылазы Батуми хоорайдан бижээни болза:

«Чаа чылдың бүдуузунде Батуми хоорайның циригинге ажылдап эгелээш, январь 13-те бо через оюн көргүзүүн доостувус. Чаа чылга турасказ-каткан улус программага холушкак араатан аннар-биле ойнаар РСФСР-ниң улустуң артизи Иван Рубан. РСФСР-ниң улустуң артизи Эраги Гадиш-курбановка удуртkан Дагестанның чинге дээрге кырлакчылары, Армян ССР-ниң алдарлыг артизи, көрүкчүлер хөглелдир Акоп Узуниян болгаш өске-даа артистер киришти. Бо хоорайга бистиң оюн көргүзүлгевис чедишкинниг эрткен. Программага киришкен хөй национал цирк артистерининг дугайында чүүлдү «Советская Аджария» солунга парлаан. Ук чүүлде тыва цирк болүүнүң артистериниң мергежилиниң улам оскенин, көргүзүлгелериниң национал аянныын, көрүштүүн болгаш чараш музыкалыын үнелеп демдеглээн.

Январьниң 19-та Грузиниың найысылалы Тбилиси хоорайда ойнап эгелединис. Цирк оргазын улуг-даа болза билеттер баш удур саттынган, хостуг олут чок. Бистиң көргүзүлгелиниис адыш часкаашкыныарының адаа-биле эртип тур.

База бир солун чүве—Совет Армениың хүрээлениңге албан эрттирип турган артистер Юрий Ховенмей биле Валерий Додаштай оларның халажын көрүп турлар.

В. ЧАЛБАА.

●

Барыын-Хемчик районнуң Культура бажыңының «Мажалык» агитбригадазы Ак-Довурак хоорайның ажыл-ишчилеринге ажылдап чоргаан. Мажалыкчылар ак-довуракчыларга Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы С. Шорбаның «Кожалар» деп чаңгыс кожегелиг шинзии болгаш концертти көргүскен.

Ак-довуракчылар Монгуш Дарышпаанның болгаш еске-даа бот-тывынгыр артистериниң шинге эки ойнаарын, ырлаар, таңцылаар уран талантыларын сонуургаан.

К. САМБУУ.

●

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң Хуг сөлбүзүнде 200 олутуг чаа клуб ажыглалга киргеп.

Д. МААДЫ.

●

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы суурунда сес чыл школаның уран түүл болгулуңун киржикчилери суурнуң чурттакчыларыга солуун программалыг концертти көргүскен.

В. ДИМПТ.

КУЛЬТУРА ДАМЫДЫРАЛЫНЫҢ ФРОНТУНДА

Телевидение дамчыдылгаларынга «Бодуңун мергежилин кым эки билириил» деп маргылдаага телеграфчылар маргыжын турда, төөгүүнүң одилелиңде кирген «Морзе» деп харылзаа аппаратының көрүкчүлер сонуургаан боор. Ол аппарат 1930—1940 чылдарда Тыва Арат Республика биле ССРЭ-ниң аразында дүрген харылзаага ажыглаттынып турганы билдингеп. Шагаан-Арыгның харылзаа бедидиринге шыгжаттынган чыткан аппаратты журналист Й. Кром билип тыпкаш, дамчыдылгага ажыглаан соонда, Алдан-Маадыр аттыг музейде дужаан бергеп. Төөгүүнүң ол аппарады музейиниң Тыва Арат Республиканың төөгүзүнге тураскаткан кезээнде делгеттинген.

Тыва АССР-ге Улустарның найыралы орденни тыпсын турда, Сибирьниң шериг округунуң дайынчылары ракеталыг тургузуунун ураң-шевер кылган македин белекке берген болгай. Совет дайынчыларбиле бистиң чонувуттуң сырый харылзаазының илередиксини—ук экспонаты Ада-чүрттүүн Улуг дайынмыңга тураскаатkан залдың коску черинде делгээн.

В. ЧАЛБАА.

●

Барыын-Хемчик районнуң Культура бажыңының «Мажалык» агитбригадазы Ак-Довурак хоорайның ажыл-ишчилеринге ажылдап чоргаан. Мажалыкчылар ак-довуракчыларга Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы С. Шорбаның «Кожалар» деп чаңгыс кожегелиг шинзии болгаш концертти көргүскен.

Ак-довуракчылар Монгуш Дарышпаанның болгаш еске-даа бот-тывынгыр артистериниң шинге эки ойнаарын, ырлаар, таңцылаар уран талантыларын сонуургаан.

К. САМБУУ.

●

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң Хуг сөлбүзүнде 200 олутуг чаа клуб ажыглалга киргеп.

Д. МААДЫ.

●

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы суурунда сес чыл школаның уран түүл болгулуңун киржикчилери суурнуң чурттакчыларыга солуун программалыг концертти көргүскен.

В. ДИМПТ.

ӨӨРЕДИЛГЕ КОМБИНАДЫ

Өртумак школаның ниити программазын өөренип тургаш, түүскай мергежил чедип алыр өөредилге комбинадын Таңды районда «Тиилелге» совхозка 1964 чылда кежээки школаның базазында ажыткан. Ажылдавышаан өөренип турган, ол өөредилге черинге эрткен 10 чылдарның дургузунда өртумак эртемни 189 кижи чедип алган. 8-ки классты 172 кижи доосkан. Оон-биле кады трактористиң, комбайнернин, чолаачылардың мергежилин ниитизин-биле 559 кижи чедип алган. Ол-ла үеним дургузунда оон доозукчуларындан түүскай өртумак өөредилге черин 74 кижи, дээди өөредилге черлерин 39 кижи доосkан. Мынчангаш комбинат ажылчын аныяктарга ниити эртемни бээринден аңгыда, совхозка бедик мергежилгиг ажылчымнарны белеткеп бээринiң чугула базазы болу берген.

Аныяктарның кежээки өөредилгезинче совхозтуң директиязы болгаш шыда хөйнинти организациялар улуг кичээнгейни салып турар. Олар аныяктарны өөредилге комбинадынче-даара тударынче доктаамал сагыш салып, өөредилге, кижизидилге ажылын улам эжиктеринче угланган хемчегларни ап, аныяктарның өөренирингe таарыычалыг байдалды тургузарынга улуг дуганы көргүзүп турар. Комбинат чугула дериг-керекселдербиле бүрүн хандыртынган.

Эрткен өөредилге чылында шупту класстарны 113 кижи өөренип доосkан. Олардан 33 кижи трактористи болган. Бо өөредилге чылында 7-ден 11 класска чедир 89 өөренiкчи доктаамал өөренип турлар. Чолаачылар, трактористер курузунда шупту 66 кижи бар. Оон аңгыда өөредилге комбинадының «Шамбалыг» совхозта салбыры база бар.

Ук өөредилге комбинадын үндезилеп тургускандан бээр дүржулгалыг башкы Пинов Одучеевич Хертек удуртуп турар. Совхозтуң ажылчынга ужур-дузалыг бо коллектив өөредилге чылының бирги чартында ниити өөредилге талазы-биле 96 хуу боон, багай эвес түүнделиг болган. 100 хуу өөредилгeня аныяк башкы С. Ооржак удуртаан 9-ку класс чедип алган.

В. ОЙДУП.

СЭТА-НЫҢ СПОРТЧУ МЕДЭЭЛЕРИНДЕН

ЗАГРЕБ. Дөш кырында фигурнуг чүгүлээшкин талазы-биле Юлославияның Загреб хоорайга болган дөртен чемпионаттарыга эвээш эвес киржикчи келген Марина Саная үгүле 21-ги чер эзээн.

АЛМА-АТА. Медео деп бедик дагда катокка дошка дүртен маанаар талазы-биле февраль 2—3-те болуп эрткен Европавыг бирги чери дээш маргылдаага Венгрия, ГДР, Голландия, Норвегия, Польша, ГФР, Финляндия, Швеция, Швейцария болгаш СССР-ниң хөрөөжен спортчулары киришкен.

35 харлыг, үш үругнуң пеши, Голландияның маңнакчызы, Европа чемпионы Аүке Кейлен-Деелстра дөрт дистанциягa болган чарыштыг үш хевириниң бирги черин чаалап алган, ниити тиилелгeтe четкен. Бистиң конькижилеривис Нина Статкевич биле Татьяна Шелехова олар бээ эки көргүзүүлериг болуп, ийиги, үшкү черге үнгеп.

БАКУРИАНИ. СССР-ниң Кубогу дээш Грузиниың бо хоорайның чоогунга болуп эрткен хлак маргылдаазынга олимпий чемпиону, Ижевск чурттуг Галина Кулакова ийи дистанциягa тиилелге чедип алган болгаш Москва чурттуг Федор Сымашев 50 километрни 2 шак 34 минута 4,9 секундада эрткен.

1974 чылдың футболу

Футбол талазы-биле СССР чемпионадынга бо чылын эң дээди бөлүкче моон алдында командалар киржип: «Арарат» (Ереван), «Динамо» (Киев), «Динамо» (Москва), «Спартак» (Москва), «Динамо» (Тбилиси), «Шахтер» (Донецк), «Заря» (Ворошиловград), «Днепр» (Днепропетровск), «Байрат» (Алма-Ата), ЦСКА, «Зенит» (Ленинград), «Пахтакор» (Ташкент), «Торпедо» (Москва), «Карпаты» (Львов), «Черномореч» (Одесса) болгаш «Нистру» (Кишинев). Бирги литаның составында 20, ийиги литага 117 команда ойнаар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 7-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалаар программазы. 13.35 — Школачыларга. «Ораёнок» телестудиязының аныяк корреспондентилериниң Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, РСФСР-ниң алдарлыг механизатору В. М. Бадзоянга-биле ужуражылгазы. 14.05—Медээлер. 14.15—Өөнүг телекөргүзүг. «Оперettага ынактарга». 14.45 — «Миллионнарныи лениниң университединде». «Социалистиг бүдүүлеге болгаш материалдыг хурлавырларны камнавырының аргалары». 15.15 — Өөнүг телекөргүзүг «Ольга Корбут». Документалдыг фильм. 15.55—16.05 — Чаңгар. 16.05—«Эртикен чылдарның кинолары». «Намусе. Уран-чечен фильм. 17.10 — Хоккейге СССР-ниң чемпионады. «Химик» (Воскресенск) —«Крылья Советов» (Москва). 3-кү оюн.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Уругларга. «Дидим бора-хокпеш». 18.10—Телемедээлер. 18.25—Чөрдөлдаар реклама.

МОСКВАДАН

18.30—Эфирде «Аныяк назын». «Мону шыдаар силер». 18.45—К. Сен-Санс. «Рондо капричиозо». 19.55 — Өөнүг телекөргүзүг. «Бальзактың улуг ынакшылы» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильминиң дөртүнчү көргүзүг. 3-кү сериязы — «Графиня».

КЫЗЫЛДАН

20.50—Телемедээлер. 21.00—«Беш чызга —шалыпчы кушажыл».

МОСКВАДАН

21.30— «Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылганы юридиктиг эртемнериниң доктуру А. А. Безуглов чорудар. 22.00 — Эстрада концерти. 23.00—23.30—«Уе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАПИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Черлик чүрек» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Коргүш чок ataman» 9.40, 11.20, 13.00, «Комиссар Берлахтың сөөлгү истедге херээ» 15.00, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ынакшылдың бүдүүзү» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бистиң үеним маадыры» 11.00, 15.00, «Сыйык дага» 20.50, «Багай-даа бол, ак-кижи» 18.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК»: Культура бажыңы: «Адыр, мама!» (1-кү, 3-кө, 6-гы үедүрүлге) 16.30, «Түгле сен» 18.00, 20.00 шактарда.

БАЙЫРЛАЛ ЛОТЕРЕЯЗЫ

РСФСР-ниң 1974 чылдагы акша-бараан лотереязының март 8-тин байырлалынга холбаштыр үндүрген билеттерин садыы эгелээн. Бо үндүрүлгe ниитизи-биле 8.258.400 акша болгаш баразының ойнап алдыкшынар таваржыр. Тираж март 11—12-де Куйбышевке болур.

Тиражтың кол ойнаашкынары 74 «Жигули», 74 «Москвич», 74 «Запорожец» деп автомобильдер болгаш оске-даа улуг ортентиг эт-керекселдер, хөй түнүүг акша боон турар.

Пенсияже 139 харлыында үнген

Даг чурттуг Меджид Агаев эрткен түс чылда-ла пенсиялаар назы-хар четкен турган, ынчалза-даа ол тамчыктыг дыштанывганы эгелээр эргени үгүле ам ажылаар деп шинтирлээн. Оон чаңгыс суур чурттуг чону Аягибековтың аттыг колхозтуң клубунга чыылганы, күш-ажылдың 133 харлыг хоочуун-огбелиг чүректиң ханыышкан ышкажыл.

Ат-сураа үнген Ширали Мислимовтуң мөгөзөнинiң соонда Меджид Агаев ам Азербайджанда эң улуг назылыг кижи боон турар. Ол 1835 чылда далай денеливден 1750 метр бедик даг кырында туруустунган Тикябанд деп суурга төрүттүвген. Ол амыдыралының бүгү дургузунда оон чорбайн чурттап турар. Меджид-баба-ада 120 чыл дургузунда хөй кадарыы келген, оон дөрттүү бир кезинде ында колхозтуң кежигүнү боон турар. Чүгле үш чыл мурнунда колхоз башкар чери оон ол хире улуг назылыг апарганын барымдаалаан, хөй кадарларындан хостаап, оон шала-ла чиик ажылды—янек кадарарын даазнаан.

Оон кадыкшылы ам-даа кайгамчык экен, үргүлүү-ле азып-муныл, шаан чоруун турар. Угаан-сарыылы олчаан.

Меджид Агаев ийи катап кадайлангаан. Оон ам-ты кадайы 83 харлыг. Агаевтиң хөй ажылыг, өг-бүлеэннде үргүлээ болгаш үргүлээриниң үргүлээрлиг-биле катайхаара —154 кижи боон турар.

(СЭТА-ның корр.).

ЛЕРИК, Азербайджан ССР.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалкчыларының 35-21, пропаганда кидизинин 23-54, харылзалгалыг секретарының 23-35, партийэн амыдырал кидизинин 23-54, болза ажылгалый кидизинин 21-47, үлетүүр кидизинин 22-64, чагаа кидизинин 41-27, информация база совет түргүзүг кидизинин 20-60, бүдүлгeриниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 15953. ЧАГЫГ № 32.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном сатыыныың талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 11. ТС —00258.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 33 (9408) | Пятница, февраль 8, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозунда

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ КУБА РЕСПУБЛИКАГА АЯН-ЧОРУУНУҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң 1974 чылдың январь 28-тен февраль 3-ке чедир Кубага албанның найыралчы аян-чоруун кылып чораанының түңнелдерин көргеш, СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ол аян-чоруктуң үезинде эш Л. И. Брежневтиң ажыл-чорудулгазын бүргүү-биле түүлдүгээнүн, ол аян-чорукту Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Кубаның Коммунистиг партиязының араазында, ССРЭ-ниң болгаш Куба Республиканың араазында аксы-дузума найыралды база бүгү талалыг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге чаа ү-чада болган улуг болуушкун кылдыр үнелеп көргеш.

Л. И. Брежнев, ону үдеп чораан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери А. А. Громыко болгаш В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат Г. В. Романов, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев болгаш өске-даа совет эштер СЭКП ТК-ның даалгазы күүстүнүшаан, Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро-биле, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюрозунуң болгаш Секретариадының кежигүннери-биле тодаргай чугаалажымышкыннарны кылган. Ол чугаалажымышкыннарның түңнелдерин түүлдүгүмүшаан, СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ийи талалыг харылзаалар айтырыгларының-даа, амгы үеде делегейниң бүгү-ле үндезини айтырыгларының-даа талазы-биле ийи партиязының үзел-бодалдарының база туруштарының чаңгыс эптиг болганын чаагай сеткил ханышкыны-биле демдеглеп.

Совет-куба найыралдың Гаванага болган митингизинге эштер Л. И. Брежнев биле Фидель Кастронуң чугааларында куба революциянның шылгарангай ролюн, чаа ниитилелдиң түргүзуушкунунга куба улустуң чедишкиннерин политиктиг калбак хевирге коргүүп, Совет Эвилелиниң, аксы-дузума социалистиг өске-даа күрүнелериниң Куба-биле дайынчы эптиг сеткил каттыштырылгазының ужур-дузазын, коммунизм түргүзуушкунунга совет улустуң чедишкиннериниң, тайбың, социализм болган национал хосталга күштерин быжыглавырыга ССРЭ-ниң даштыкы политиказының ханы салдарын бүгү күш-биле онзалап демдеглээн.

Эштер Л. И. Брежнев биле Фидель Кастронуң ат салганы эң чугула документ Совет-куба декларация болур. Социализмниң делегейде баштайгы чуртунуң болган Латин Америкада баштайгы социалистиг күрүнениң араазында ёзулуг интернационалчы кады ажылдажылганың он беш чыл дургузулгазын ол декларацияда түңнеп, ССРЭ-ниң болгаш Кубаның араазында политиктиг, экономиктиг болгаш культура харылзааларын улам ыңай план ёзулуг хөгжүдеринің, социалистиг, коммунистиг түргүзуушкунуның дуржулгазын солчурунуң, марксизм-ленинизм болгаш пролетарлыг интернационализм принциптеринге үндезилээш, социалистиг дем каттыштырылгазының болгаш делегейниң коммунистер шимчээшкининиң сырый каттыжымышкынын быжыглаар дээш демисеге ажыл-чорудулганы таарыштыр айлаштыраарының калбак программазы айыттынган.

Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының делегейде дүшкүүрүг чорукту коштадырын халыладырынче болган бүгү-ниитя чөптүг тайбыңны хандырарынче, Европага болган өске-даа диптерге коллективтиг айыыл яок чоруктуң системаларын тургузарынче, империалистиг агрессияның бүгү хевирлеринге удур шиитпирлиг демисежиринче, национал хосталга болган социал дешилеге дээш улустарының демисеин детиктиринче утланган дугуржуушкунуут даштыкы политиказының чаагай соргулаларын декларацияда чаа күш-биле онзалап демдеглээн.

Яңзы-бүрү ниитилел тургузулуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашпыныының принциптеринге үндезилээш, бүгү-ниитя тайбыңны бижыглаарының херээнге боттарының хандыкшылдыын медеглээш, Совет Эвилели биле Куба аксы-дузума өске-даа чурттар-биле, бүгү дешилелиг күштер-биле кады делегей байдалында боттуг өскерлиишкиннерин бижыглаарын, ол өскерлиишкиннерин доктаамал болгаш дедир эгиш дивее бүдүштүг болдурарын чүткүдүг чедип алыр деп боттарының шиитпирлиг чорууун бадыткаан.

Л. И. Брежневтиң аян-чоруу совет-куба найыралдың сеткил көрүнчүг күүдүг көргүзүү болган. Ол аян-чорук төөгүүлүг чаңгыс оруктал бар чоруур болгаш чаңгыс аай ниитя херекти кылып турар аксы-дузума ийи улустарның эп-сеткил каттыштырылгазының ёзулуг байырлалы, социализм идеалдарынга Кубаның ажылчы чоннарының чайгылып чок шынчыымының илерели болган. Совет Эвилелиниң төлээлекчилерин куба улустуң чаагай ёзу-биле алганын СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Ленинниң партиязын, совет улустуң ынакшыл болгаш хүндүткел-биле көрүп турарының кайгамчыктыг илерели кылдыр көрдү. ССРЭ-ниң коммунистери, ажылчы чоннары революсчу Кубага, ооң улуртукчуларына эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш аксы-дузума ёзузуның база шак-ла мындыг сагыш-сеткил ёзузу-биле харылап турар.

Аян-чоруктуң түңнелдери, Совет-куба декларацин ийи чурттуң улустарының, тайбың болгаш социализм хереңнің эрге-ажыктарына таарыштыр ССРЭ-ниң болгаш Кубаның араазында бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдеринге идегелдир үндезин болур деп, СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

ҮЛЕТПҮРНҮҢ ЧИИК, АЪШ-ЧЕМ АДЫРЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ ЧИИК, АЪШ-ЧЕМ МАШИНА ТУДУУШКУНУНУҢ МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ БҮДҮРҮЛГЕ ЧЕРЛЕРИНГЕ БҮДҮРҮЛГЕ КҮЧҮЛЕРИН 1974 ЧЫЛДА ТУДАРЫН БОЛГАШ АЖЫГЛАЛГА КИИРЕРИН ДҮРГЕДЕДИРИ ДЭЭШ ТУДУГ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРНИҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Москва хоорайның, Белорус ССР-ниң, Молдав ССР-ниң, Казах ССР-ниң, Донецк, Иваново, Москва болгаш Ростов областарның тудугжуларының, монтажчыларының болгаш ажыглакчыларының эгелээшкинин СЭКП Төп Комитеди чүүлдүг деп көргеш. Олар боттарынга бедик хүлээлгелерни алган болгаш үлетпүрүүн чиик, аъш-чем адырларының база Чиик, аъш-чем машина тудуушкунуның министерствозунуң бүдүрүлге черлеринге бүдүрүлге күчүлерин тударының планнарын болгаш бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга киирерин дээш социалистиг чарышче эгелеп кирген.

Чарыштың эгелекчилериниң ажыл-ишчи күжениишкини болза, үлетпүрүүн чиик, аъш-чем адырларының болгаш чиик, аъш-чем машина тудуушкунуун министерствозунуң бүдүрүлге черлеринге бүдүрүлге күчүлерин тударының болгаш ажыглалга киирериниң хуусаалары кызырары дээш социалистиг чарыштың хемчээлин база дээштинин улам калбартырынче утланган деп, СЭКП ТК-ның хүлээп алган доктаалында демдеглээн. Ол чаа эгелээшкинни улус ажыл-агыйжы болган политиктиг чугула соргуланы боттандырарынга — СЭКП-ниң XXIV съездиниң ажылчы чоннарның чаагай чоруун бедидер талазы-биле шиитпирин амыдырала күүседиринге тудугжуларның улуг чогаадыкчы салыышкыны кылдыр доктаалда көрүп турар.

Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга болгаш обкомнарынга ол эгелээшкинни деткиирин сүмелээн болгаш тудугжуларның социалистиг чарыжын чорудар талазы-биле организаксыч ажыл үезинде кол кичээнгейни улустуң хереглел бараанварын кылып үндүрер бүдүрүлгелерге тудугну дүрегедиринче болгаш чаа-чаа күчүлерни хуусаадан эрте ажыглалга киирериниче углавдырарын айыткан.

Үлетпүрүүн чиик, аъш-чем адырларының болгаш Чиик, аъш-чем машина тудуушкунуун министерствозунуң кылдының турар тудугларын четчеэзер кылыглар болгаш материалдар-биле хандырылганы экижидерин, дериг-херексел-дерни, приборларны болгаш кабель-удаазывнар продукцияларын чогуур үезинде чорударын, күчүлерин ажыглалга киирерине база алдынган социалистиг хүлээлгелерни мүүседиринге эргежок чугула бүгү материал-техниктиг бүрлавырларны ол тудугларга моонизээрин ССРЭ-ниң Күрхандырылгазынга, үлетпүр база тудуг министерстволарынга сүмелээн.

Дериг-херексел дерни, кезектерни болгаш материалдарны кылып, чорудуп турарын, а ол ышкаш чарыштыг коллективтерниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарын үргүлчү контрольдаарының эргежок чугулазын комплектилээр организацияларның, белеткелчи-заводтарның болгаш тудугларның партия комитеттеринге болгаш ажыл-агый удуртукчуларынга айыткан.

ЭКИ ШЫНАРЛЫГ, ХӨЙ ПРОДУКЦИЯНЫ—ТӨРЭЭН ЧУРТКА!

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ТҮҢНЕЛДЕРНИ АНАЛИЗТЕВИШААН

Көдээ ажыл-агый продуктуларын садын алырының 1974 чылдың 1 кварталда планын күүседип турарының январь түңнелин үндүрген. Февральдың 1-де медээ-биле алырга, республикага ниитиген-биле 17.642 центнер сүттү күрүнеге саткан, азы бирги кварталдың планын 35,3 хуу боттандырган. Ол болза, 1973 чылдың январьда саткан сүттеен 2270 центнер хөй.

Эрткен шиитпирлиг чылда чедип алган түңнелдерин быжыглавышаан, СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-ниитилел социалистиг чарыжының дугайында доктаалга сорук киргеш, чамдык районнарның ажыл-ишчилерин тодарадыкчы дөртүү чылдың баштайгы айында эки түңнелдерин чедип алган.

Күрүнеге сүт садарын көрүдедир дээш илаңгыя Бии-Хемниң ажыл-агыйларының ишчилери шудургу ажылдаанның январьның түңнели көргүскен. Олар эрткен чылдың ол үезиниден 1214 центнер сүттү хөйнү саткан. Ол ышкаш Каа-Хемниң ажыл-агыйлары база багай эвес түңнелдиг. Олар 2295 центнер сүттү саткан, азы квартал планын 42,7 хуу чедире берген. Эрткен чылдың январьда турганындан 665 центнер сүттү хөйнү саткан. Сүт садар талазы-биле Таңды, Чеон-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем районнарның колхозтары, совхозтары эки көргүүтлерлиг болган.

Ындыг болза-даа, чамдык черлерниң көргүзүү эрткен чылдыындан куду болуп турары элдептиг. Чижээ, Улуг-Хем район эрткен чылдың январьда 2280 центнер сүттү күрүнеге садып, бирги кварталдың планын 41,8 хуу чедире берген турган болза, бо тодарадыкчы чылдың январьда ооң 204 центнерни эвээшти садып, квартал планын чүгле 29,8 хуу чедирген. Күрүнеге сүт садары эрткен чылдың январьның деңнелиндеп Барлыг-Хемчикте 60 центнер, Бай-Тайгага—20 центнер кудулаан болуп турар. Моон алгаш көөрге, кышкы үеде ийек сүт дээш демисел чамдык черлерде колхак болуп турары тодаргай-дыр. Инектиң ажаалдазынче, чемгереринниң рационун шын таарыштырарынче, малга чемни чогууру-биле белеткеп бээринче, саанчыларның, инек кадрчыларының чарыжын дээштиг кылдыр органнзастаарынче ажыл-агый удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң колхак кичээнгей салып турарының үжүрүндан ындыг четпестер бар болуп турар.

Республиканың районнары 1974 чылдың январьда күрүнеге 10.295 центнер эътти садып, бирги кварталдың планын 31,2 хуу күүседеткен, азы 1973 чылдың январьда саткынындан 432 центнер хөй болган. Эът садарының квартал планын 46,4 хуу күүседип, эрткен чылдың ол үезиниден 468 пентнер эътти хөйнү саткан Таңды район чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Планын 43,3 хуу күүседип, эрткен чылдың январьынын 132 центнер эътти хөйнү саткан Бай-Тайга район ийнги черни эллээн. Эрткен чылдың ол үезиниден эңне хөй эътти Чеон-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары саткан. Аңаа немежилге 603 центнер болган. Ол ышкаш немелде Тес-Хемге 314 центнер, Каа-Хемге—184 центнер, Улуг-Хемге—140 центнер, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларынга—735 пентнер болган.

Ынчалзажок эрткен чылдың январьның деңнелиин чедип алыр хамаан чок, харын ооң куду коргүзүтүүт районнар база барын чугаалаар херек. Ажыл-агыйлары малды кышкы үеде семиртип аныраар талазы-биле улуг дургулгалыг хире-зинде Бии-Хем район, бо чылдың январьда сүт садарынга мурнакчы болуп тур-за-даа, 1973 чылдың январь деңнелиниге 680 центнер эътти чедирбээн. Аңаа 1973 чылдың январьда 1512 центнер эътти садып, квартал планын 40,6 хуу чедире берген турган болза, ам чүгле 832 центнер эът саттынган, азы планны доңгүп-ле 23,9 хуу чедирген. Барлыг-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары 295, Овурлуг —363 центнер эътти эрткен чылдың январь деңнелиниге чедирбээн.

Сүт болгаш эът саткынының талазы-биле 1974 чылдың январьның түңнелин аналитеп коорге, чамдык районнарның ажыл-агыйлары курлавырларны болгаш болдунар арганы болур-чогууру-биле ажыглаавайн турары тодаргайдыр. Хожудан турар ажыл-агыйларның удуртукчулары хожудаашкылының чылдагаанарын тодарадып коргеш, четпестерни дарый тайладырының боттуг хемчеглерин алыры эргежок чугула.

КЫЗЫЛ ТУККА ТӨЛЕПТИГ

Партияның Бии-Хем райкому болгаш райкүүском колхоз, совхозтарның сүт-бараан фермаларының аразынга 1972 чылда калозырган социалистиг чарыштың түңнелдерин болгаш шиитпирлиг чылда оларның канчаар ажылдаанын түңнээн.

«Кызыл тараачын» совхозтуң Турар сүт-бараан фермазының коллективи сүттү будурер болгаш ону күрүнеге садар хүлээлгезин чедишкинниг боттандырган. Ферманың 22 саанчызының 17-зи инек бурузүнден 2500 кг-дан өрү сүттү саап, эки көргүзүглүг болган. Анна Александровна Захарова бир инектен 3520, а Александра Власовна Кочкина — 3352 кг сүттү саап алганнар. Инек кадрчызы Күжүгет Сургакчы малдың хонукта немелде деңнелин 750 грамм чедирген.

Январь айның түңнелдери-ниң мергежилге воредиринге бодунуң байлак дуржулгазын киириштирип турар.

ЧУРУКТА: мастер Т. Кууларның токарь Л. Переваловага чаа чатыгны берип турары.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Январь айның түңнелдери-ниң мергежилге воредиринге бодунуң байлак дуржулгазын киириштирип турар.

Шиитпирлиг үшкү чылда Турар сүт-бараан фермазының коллективи сүттү будурер болгаш ону күрүнеге садар хүлээлгезин чедишкинниг боттандырган. Ферманың 22 саанчызының 17-зи инек бурузүнден 2500 кг-дан өрү сүттү саап, эки көргүзүглүг болган. Анна Александровна Захарова бир инектен 3520, а Александра Власовна Кочкина — 3352 кг сүттү саап алганнар. Инек кадрчызы Күжүгет Сургакчы малдың хонукта немелде деңнелин 750 грамм чедирген.

Январь айның түңнелдери-ниң мергежилге воредиринге бодунуң байлак дуржулгазын киириштирип турар.

«Тыва кобальт» комбинаттың бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга септелге-механика цеги биче эвес рольду ойнаан. Бо коллектив бодунга алган бедиткен хүлээлгезин ай саныңда ажыр күүседип турар. Цехтиң мастери Т. Куулар аныяктарны

Рауль Кастронуң Москвада келгени

Кубаның Компартиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, ийнги секретары, Революстуг чазактың Премьер-Министрининг биргы оралакчызы, Революстуг чепсектиг күштерниң министри Рауль Кастро СЭКП ТК-ның чалаанын ёзугаар февраль 6-да Москвада албанның эвес аян-чорук кылып келген.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ ЭРТЕМНЕР АКАДЕМИЯЗЫН ЛЕНИН ОРДЕНИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет эртемни болгаш культураны хөгжүдеринге, бедик мергежилдиг эртем кадрларын белеткээринге, чурттуң экономиктиг болгаш камгалалыр күчүзүн быжыглаарынга шылгарангай ачы-хавыяазы дээш база үндезилеп тургускан хүнүнден бээр 250 чыл болганы-биле холбаштыр Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Эртемнер академиязын Ленин ордени-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ, 1974 чылдың февраль 7.

Изиг чүүлдүгзүнүг

АЖЫЛ-ИШ ХАЙНЫККАН

— СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневтиң аксы-дузума социалистиг күрүне — Кубага чоруп турганын биһтиң Ак-Довурак хоорайның ажылчы чоннары улуг сонуургал-биле солунналардан болгаш радиодан номчуп, дыңнап турган. Будурүлге коллективи бүргүүнүң агитаторлары болгаш политинформаторлары ол аян-чоруктуң дугайында таныжылга ажылын калбартканнар. Аян-чоруктуң үргүлчүдеп турган хүннеринде биһтиң ажылчыларывыс, тудугжуларывыс, автотранспортчуларывыс болгаш өскедээ алырларның ажылдакчылары кашы дакпыр күжениишкиннинг ажылдааннар — деп, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде партком секретары эш В. А. Бакулин биһтиң корреспондентивиске чугаалаан.

Шынаң-ла ак-довуракчылар тодарадыкчы чылдың багай эвес түңнелдерлиг эгелээн. Хоорайның бүтүү будурүлге коллективтери январь айның планын ажыр күүседеткеннээн. Чижээлээрге комбинаттың ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдаачылары эрткен айда планнан ажыр 346 тонна даг-дүгүн будурген, ялеб заводу планын 105 хуу күүседеткен, а транспортчулар ай планын 4 хонук бурунгаар боттандырган. Тудугжулар январьның планын 101 хуу күүседеткен, бо айның планныг онаалдаларын чедишкиннинг боттандырып чоруп орарлар. Олар бо хүннерде 45 квартираллыг чурттарга бажыңын күрүне комиссиязынга дужаан турар.

Тодарадыкчы чылдың күш-ажылчы темпизин кудулаттырбас дээш ажыл-ишчи Ак-Довуракта улам калбарып турар.

УЛУГ СОНУУРГАЛ

Часкы хову ажылдары чоокшулаан тудум, Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң машина-трактор мастерскаязында ажыл улам хайныккан. Септелгеде ажылдап турар механизатор бүргүү СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга харыы кылдыр кызымак ажылдаан, ажылдың темпизин бедидеривүге, техника септелгезин ыяларлыг чорударынче кичээнгейин уландырган.

Колхозтуң механизаторлары февраль айның эгезинге челдир «ДТ-75» деп 18, «МТЗ-10» деп 10 тракторлу септеп доскаан. Ол ышкаш 20 сеялка, 6 андазыны белеп.

Техника септелгезинде ажылдап турар кижилер оргузунга лекция, беседа номчугдазын, информастыг ме-дээлер дыңнадырын организастаан. Колхозтуң механизаторлары сөөлгү неделяда СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Куба Республикага чоруп турганын телевизордан улуг сонуургал-биле көрүп, солуннардан номчаннаар. Олар Совет Эвилели биле Куба Республиканың аразында экономиктиг харылзаалардың улам быжыгып турарынга өөрүп, обу нанн-биле деткип турарлар. Илаңгыя совет-куба декларация колхозчу тараажыларның улуг сонуургалын хайныктырган. Ону механизаторларга зоотехник Монгуш Алдын-оол таныштырган.

И. КОЗЛОВ.

«Коммунизмниң херели» колхозтуң даргазы.

ФЕРМАЛАР АЖЫЛЫНЫҢ ТҮҢНЕЛИ

Кварталда болгаш чылда кылган ажылдарын түңнежири, моон соңгаргы сорулгаларын чугаалажыры, арга-дурзулгаларын солужары Чеон-Хемчиктиң сүт-бараан фермаларының аразында чаңчыл болган.

Сүт-бараан фермаларының күш-ажылчы коллективтери шиитпирлиг 1973 чылда сүт будурерин ковудедир дээш сорук киришкининг ажылдаап, районнуң экономиказын хөгжүдеринге, чоннуң материалдыг чаагай чоруун бедидеринге бичө эвес салыышкынын киргеп. Савазыраан сүт саанчызының буянныг алдын холларының ачызында чедип алдынып турар. Эрткен чылын район сүт будурер планын ажырып, күрүнеге 2737,8 тонналы саткан. Чамдык ажыл-агыйларның сүт-бараан фермалары дээре коргузүүлүг болган. Ылаңгыя «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы фермазы (эргелекчизи И. Күдер-оол, партия эге организациязының секретары К. Бакаал) сүт будурерин 1972 чылга деңнээрге, ийи катап ковудеткеш, сүт садар онаалдазын 125 хуу күүседеткен. Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденнериниң эдилекчизи, коммунист М. Алдын-кыс эргелекчилеп Доргун фермазы (СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхоз) сүт будурерин 1972 чылдаазындан 240 центнер ковудеткеш, күрүнеге сүт садар планын 109,9 хуу боттандырган. Бир инекке онаалтыр Доргун фермазы 2284 кг, Арыг-Бажыныы—1934 кг сүттү саткан. Ол ышкаш «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш (эргелекчилери М. Шериг-оол, О. Чамыян) фермалары база эки ажылдаан.

Саанчыларның, кадрчыларның деминг ажылынып ачызында, сүт-бараан фермаларының бир инекке онаалтыр сагган сүдү эрткен чылын элээн озулделиг болган. Бир инектен-не 1972 чылда алды ферма 1000 кг-дан өрү сүт сагган, а 1973 чылда тос ферма 1000—2000 кг чедирген. Саанчыларның аразында бедик түңнелдер чедип алганнар эвээш эвес. Бир инекке онаалтыр 3000 ажыг кг сүт сагган саанчылар районда бар апарган. 1972 чылда 38 саанчы бир инектен-не 1000—2000 кг сүт сагган, ынчаарга эрткен чылын 54 саанчы ол көргүзүгүнү 1000—3500 кг чедирген. СЭКП-ниң XXII съездиле аттыг совхозтуң саанчылары М. Алдын-кыс, О. Дуктуг, К. Долума 2780—3501 кг, «Большевиктиң»— И. Анай, К. Чылбак, К. Бакаал 1788—2017 кг, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Х. Кувискаал, К. Таап, М. Кек 1098 — 2275 кг сүттү бир инектен-не саап алган.

Ынчалзажок чедишкиннерниң хөлегезинде четпестер хөй. Бот-үнези чиик, эки шыларлыг сүттү будурерин улам ковудедир, ужсаажыдылга алыышын, тарып боозадылганы чедишкининг чорудар, малдың баш санын өстүрер, чаш толуун менди дорукторар талазы-биле алдынып турар хемчеглер кошкак.

Колхоз, совхозтарның сүт-бараан фермаларының аразында чарыжын партия, комсомол, профсоюзтар организациялары дээштиг кылдыр организастаявайн турар. Ооң харааза-биле чамдык фермаларда сүт саалдазын улгаттырар курлавырларны четче ажыглавайн турар.

Фермаларда механизастаашкын соолгу чылдарда элээн экижээн. «Искрадың» Арыг-Бажы, Ленин аттыг колхозтуң Кызыл-Чыраа фермаларының чаш тудугларын механизастаан. Ынчалзажок «Сүт-Хөлүү», «Алдан-Маадыр» совхозтар мал ажылын механизастаарынче кошкак кичээнгей салып турар. 1973 чылдың бирги чартында «Большевик» совхозтуң механизастаттынган Арыг-Бажы фермазының 1 центнер сүдүнүң бот-үнези 30 рубль 20 коп. турда, «Сүт-Хөлүү» Кара-Чыраазе механизастаттынмаан фермазының 1 центнер сүдүнүң бот-үнези 45 рубль 25 коп. болган. Механизацияның ажыктыы моон илдең-дир.

Чамдык фермаларда, ылаңгыя «Чыраа-Бажының» Шык-Бажы болгаш өске-даа фермаларда арыг-шевер чуруму кошкак сагыттынып турар. Кара-Чыраа, Кызыл-Чыраа, Мажалык фермаларында кыл-булуңнар дериттинмээн, хирлиг, почталары ойбак. Ындыг четпестер өске-даа фермаларда бар.

Беш чылдың тодарадыкчы чылында Чеон-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый продуктуларын будурерин улам-на ковудеткеш, күрүнеге 2850 тонна сүттү, 3550 тонна эътти, 380 тонна дуктуг садарын шиитпирлээн. Ол сорулганы чедишкининг күүседир дээш районнуң сүт-бараан фермаларының коллективтери СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга улам сорук киргеш, эрестеп ажылдап турар.

М. СЕВЕН.

ТУРКМЕН ССР. Марый ГРЭС-тиң тудугшулары СЭКП Төп Комитединиң партиягa, совет улуска Кыйгырыынга шалыпчы күш-амылы-биле харыылап турарлар. Оң 200 муң киловатт күштүг ийиги блогу үлетпүр төгүн берип эгелээн.

Ол Туркменияда эң улуг дээн электри станциязы Шатлыктың бойдус газы-биле ажыядап турар.

Ол ГРЭС-ти хей-хөй аны-дүкма республиканарның дузаламчызы-биле кылып турар. Ында орустар, украиннер, азербайджайнар, армяннар, туркменнер, белорустар—бистиң чурттуң дөрттен ажыг националдарының төлээлекчилери ажылдап турар.

Туркмен ССР-ниң алдарлыг тудугчузу Валерий Вершининниң удуртпан бригадазы чыл планын хуусаадан эрте, декабрь 25-те күүседирин хүлээнген.

ЧУРУКТА: Валерий Вершининниң бригадазынга ГРЭС башкыларының кырынга Кызыл тукту азарын даасиан.

В. ЗЛЕНКОНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Тайбыңның, найыралдың эрге-ажыктары дээш

СЭКП ТК-ның Чингине сейректары Л. И. Брежневтиң Кубага найыралчы аян-чорууп, Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-Министри Фидель Кастро-биле чугаалажышкыннарын совет кижилер улуг сонуургал болган кичээлге-биле хайгаарап турган. СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чап-чаа доозулган аян-чорууп ажылчы чоннар изин-биле чүүлдүгүнүп турар.

Москва областың Люберцыда көдээ ажыл-агыйның Ухтомский аттыг машина дуудушкун заводунга хөй кижилиг митинг болган. Токарьлар бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. П. Кордина анаа мынча деп чугаалаан:

— Хосталга ортулуунга Леонид Ильич Брежневтиң төөгүлүг аян-чорууп кошкаш дивес сонуургал-биле хайгаарап турган бис. Эштер Л. И. Брежнев биле Фидель Кастронуң аразынга ужуражышкыннар болган беседалар болуп, олар совет-куба харылзаалар-ның хөгжүдезиниң байдалын болган перспективаларын, делегейниң дыка хөй чүтүлө айтырыгларын чугаалажышканнар. Ол беседалар чүректиң ханызындан байдалга өрткени, бот-боттарын бүрүн билчир чорунту, бистиң Төрээн чуртувустуң болган Куба Республиканың, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болган Кубаның Коммунистиг партиязының соруглаларының база туруштарының чаңгыс эптинин, марксисчи-ленинчи өөредилге, социализмни болган коммунизмнин тургузар дээш демиселдиң херээнге оларның чайгылыш чок шынчаын база дагын бадыткаары бистерниң өөртүп турар. Ол аян-чорук төөгүге найыралдың болган аны-дүкма өзүүлүнүң аян-чоруу болуп кирери чигаашаа чок.

Чигир үнүжүнүң бедик дүжүттерин ажаан алырда куба тараачыннарга боттарывыстың ажыл-ижиивис-биле дузалап турар болганывыска чоргаараавын турар бис. Өдүктерниң ажыл-ижин чингедирибиле чигир үнүжү ажаан алыр комбайннарны бистиң коллективив Кубага будүрүп берип турар. Бистиң чурттарывыстың улустарының аразында, социализмни дем каттыштырылгазының бүгү чурттарының улустарының аразында найыралды эрес-шудургу ажыл-ижиивис-биле моон соңгаар-даа быжыглаар бис.

Люберцының машина кылыкчылары тоску беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү үүлдерни кылыр дээрзин митингиге чүве чугаалаан өске-даа кижилер СЭКЦ Төп Комитединге дангыраглап турганнар.

СССР-ниң болган Кубаның улустарының аразында акыдүкма найыралдың болган кады ажылдажылгазының ёзүүзү эш Л. И. Брежневтиң бистиң чуртувуска аян-чорууның хүнүнде чыяткылаадыр илерейлеттингенин дең, Куба Республиканың ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген Хулио Пуэрта бодунуң чугаазынга демдеглээн. Куба-совет харылзаалар улам ынай калбарып хөгжүүрүнге чаа күүлүг идигни алган деп ол чугаалаан.

Митингиниң киржикчилери СЭКП Төп Комитединге байырлыг чагаалы хүлээп алган.

Белоруссияның заводтарында болган фабрикаларында, колхозтарында болган совхозтарында—СЭКП ТК-ның Чингине Секретары Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чорууның ужур-дузазының дугайын, Совет Эвилелиниң төлээлекчилерин ол чурттуң чер болганының чүректин хөнүвүнден хүлээп алганын бо хүнде көдүрүлүүшүнүүр чугаалажып турар.

— Куба-совет найыралдың болган аны-дүкма ёзүүзүнүң кайгамчыктыг илерээшкиннери, эштер Л. И. Брежнев биле Фидель Кастровуң чугаалары бистерниң бүгүдевистиң сагыш-сеткиливисти хайныктыр өөртү — деп, «Союзгипромелводхоз» институттуң директору К. К. Шрейдор СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневти онза чылыг болган шынчы сеткил-биле хүлээп алганы, ону Хосе Марти орден-биле шаннаары ийи чурттуң улустарының чаңгыс эптинин дугайын хереченлеп турар-дыр.

Совет-куба чугаалажышкыннар үезинде эш Фидель Кастронуң онаалап демдеглээнин ёзүүлаар алырга, Леонид Ильич Брежневтиң төөгүлүг аян-чоруу аажок улуг чедишкинниг болуп, бистиң партиларывыстың аразында, бистиң улустарывыстың аразында харылзаалариы туруп көрбээн бедикче көдүрген.

Интернационалчы хүлээлгезинче шынчы бистиң чуртувус Хосталга ортулуунуң ажылчы чоннарынга аян-дүнмаанын бүгү талалыг дузаламчызын көргүзүп келген—деп, К. К. Шрейдор уламчылап чугаалаан. Бо херекке Полесьенниң мелиораторларының салымышкыны база бар. Бистиң бөлүк специалистериивис ам Кубада ажылдап, чаа черлерни кевирип база шинээдип алырда боттарының дуржулгазын куба өөнүктеринге дамчыдып берип турар. Леонид Ильич Брежневтиң Кубага аян-чоруу социалистиг дем каттыштырылга чурттарын улам сырый каттыштырарының херээнге бараан болуп, тайбың күштериниң туружуя улам быжыглаарынга бүзүреддиг бис.

СЭТА).

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге

АЖЫЛ-ХЕРЕК-БИЛЕ ХОЛБААР

СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, Төп Комитеттиң партияга, чонга Кыйгырыын, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның 1974 чылда улус ажыл-агыйының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында доктаалдарын хооралдың ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, улуг кодурлуштукунуг хүлээп алган. Бо чугула партийжи документилерийн ужур-дузазын пропагандалаар, тайылбырлаар, кижи бүрүзүнге таныштырар партия организациялары тодаргай ажылды чорудуп турар. Ол чугула документилерни партия хуралдарынга чугаалажырындан ашгыда, политиктиг база экономиктиг өөредилгениң бүгү хевирлериниг коллективтериниң тодаргай ажыл-херектери-биле холбап тургаш, өөренирин көрген.

Хооралдың партия конференциязынга илереттингеп четпестерни, санал-шүүмүүлдерни өөренип көргеш, политиктиг өөредилгени экижидериниң чамдык хемчеглерин ап чорутказын бис. Дуржулгалыг пропагандистерниң ажык кичээлдерингe ашыяк пропагандистерни олуруштуруп, олар бот-боттарын кичээлдерингe барып, ооң сайгарылгазын чорудуп турар.

Политиктиг, экономиктиг өөредилгениң айтырыгларын СЭКП хооркомунуң бюрозунга, пропаганда килдизиниң хуралдарынга доктаамал чугаалажып, кичээлдерниң чорун турарын активчилерниң дузазы-биле хынап, практиктиг дузаны чедирип турар.

Партия чырыдышкынының четкизин элээн улгаткан. Бир эвес 1971 чылдың октябрь 1-де политиктиг 110 эге школага, марксизм-ленинизмниң үндезинниерни өөренир 61 школага, теоретиктиг 65 семинарга шупту 5801 кижи, ооң иштинде 3019 коммунист хаара туттунган турган болза, бо өөредилге чылында политиктиг эге школалар — 151, марксизм-ленинизмниң үндезинниерни өөренир школалар — 102, теоретиктиг семинарлар — 75 база коммунистиг күш-ажылдың 55 школазы ажылдап турар. Ында иштинде-биле 8025 кижи хаара туттунган, ооң иштинде коммунистер —3149.

Чыл келген тудум-на коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң политиктиг өөредилгезин бижыырымчалыг организастап, аргадуржулганы мөөнүнеп ап тудар партия организациялары эвээш эвес. Оларга республика ачылелгезинде, «Кызыл тудуг» эргелелинде, Каа-Хемниң хомүр-даш разрезинде, харылаа эргелелинде, харылаа белдиринде, сац министерствозунда, күргүне банкызында, туувбу, алгы заводтарында, № 2 АТБ-де, № 14 механизация эргелелинде, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажылагый черинде партия организациялары хамаарыжыр.

Чижек кылдыр аэропортту өө көрээли. Ында марксизм-ленинизмниң үндезинниерни өөренир 2 школа, теоретиктиг 2 семинар, коммунистиг күш-ажылдың 8 школазы бар. Ынчангаш политиктиг өөредилгениң бүгү хевирлеринде 233 кижи, ооң иштинде 65 коммунистер өөренип турар. Дыңнакчылар анаа идепкейлиг белеткениң, пропагандистер көргүзүг материалдарын, немелде литератураны ажыглап турар.

Туувбу заводунда политиктиг билиглериниң үндезинниерин өөренир школа бар. Ында кичээлдерниң идей-теоретиктиг деңнелин партия организациязы (секретары Л. А. Турманова) үргүлчү контрольдап турарындан бо хүнперге чедир 17 кичээлди эртиргеп. Кол пропагандист С. Д. Шейкина бо партийжи даалгазы ам 3 чыл күүседип турар. Политиктиг өөредилге дыңнакчыларының бот-идепкейин көдүрерингe, коллективке сагылга-чүрүмну быжыглаарынга, бүдүрүлге планнарын күүседиринге улуг идигни берген. Завод туувбуну бүдүрүп, сайгарарының үш чыл планын 2 чыл 10 айларда, а 1973 чылдың планын декабрь 18-те, хуусаа бетинде күүсеткеп. Беш чылды хуусаа бетинде күүседирин дээш ында калбартан социалистиг чарыштың эгелекчизи коммунист, ол школаның дыңнакчызы эш Мактанов ам 1974 чылдың июльдүн үлүүнде ажылдап турар.

«Ажылчы чонуң экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның докладтаалын удуртулга болдурбушаан, хоорайның партия организациялары экономиктиг өөредилгениң системазын улам экижидер талазы-биле чамдык хемчеглерни ап чорутказын. Амгы үеде экономиктиг билиглериниң үндезинниерни өөренир 120 школа, экономиканың үндезинниерин болгаш бүдүрүлгени эргелеп-башкарарын өөренир 55 школа, теоретиктиг 36 семинар ажылдап турар.

Экономиктиг өөредилгениң бүгү-ле хевирлеринде 6315 кижи хаара туттунган. А Каа-Хемниң хомүр-даш разрезиниң коллективинде партия организациязы ажылчын, албан-хаакчыларының 1972—1975 чылдарда экономиктиг өөредилгезиниң перспективтиг планның тургузарының эгелекчиин болган. Ол коллективте ажылчыннарның экономиктиг өөредилгезин черле эки организастаан. Ында экономиктиг билиглериниң үндезинниерин өөренир 3 школа, бүдүрүлгени башкарар талазы-биле айтырыглары өөренир школа болгаш теоретиктиг семинар ажылдап турар.

Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң талазы-биле чамдык ажылдарны «Кок-Тей» совхозтуң партия эге организациязы чорудуп турар. Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиин организастаар талазы-биле улусчу университеттиң экономика факультединам 3 чыл ажылдап келген. Ында кол тускай артемниглер, бүдүрүлге участоктарының начальниктери—шупту 35 кижи хаара туттунган. Оон аңгыда, совхозтуң ажылчыннарының ортузунда агротехниктиг курстарны организастаан, ында сүт-бараан фермазының 35 ажылчыннары, 25 механизаторлар өөренип турар. Ажылчыннарның, тускай артемниглериниң экономиктиг билиглерин тиңгээдип ап турары бүдүрүлге планнарын күүседиринге дузалаан.

Экономиктиг өөредилгени эки организастаан коллективтерде социалистиг чарыш дээштиг чоруун, бүдүрүлгенин мурнакчыларының саны көвүдеп, коммунистиг күш-ажылдың малыпчыларының саны өвүп турар.

Чижек кылдыр № 2 АТБ-ни ап көрээли. Партия организациязы (секретары эш Комарова) бүдүрүлгениң, идей-политиктиг кижизидилгениң үндезинн айтырыгларынче кол кичээнгейни углап, ажылчыннарны кижизидиргеге күш-ажылчы коллективтиң ролюн бедиткенинден, политиктиг, илеңгиң экономиктиг өөредилгени чогумчалдыг организастаанының түңнелинде, ол бүдүрүлге сөөлгү чылдарда хоорайның мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи апарган. Беш чылды хуусаа бетинде күүседипкен мурнакчы чолаачылар база моон үнген. Ол бүдүрүлгенин бөлүк чолаачылары тоску беш чыл планын 3 чыл 8 хонукта күүсеткеп. Ол шимчээшкинниң эгелекчилери—чолаачылар Б. Н. Маров, П. А. Селезнев, Н. Ф. Кулагин, Б. Н. Осипцев, Г. Д. Иванов үш чыл дургузунда 109290 тонна чүктү планнан ажыр сөөртүп, беш чылдың камнаалга фондузунга дөртен муң ажыг литр чывар, чаар түүлүг киирген. Олар шупту экономиктиг билиглериниң үндезинниерни өөренир школаның дыңнакчылары болуп турар.

Политиктиг өөредилгениң организастыг, дээштиг чоруу пропагандистерден хамааржыры билдингир. Ынчангаш оларның өөредилгезинче кичээнгейни салып турар бис. Хоорайның бүгү пропагандистериниң өөредилгезиниң перспективтиг планын тургускан.

Ынчалаа-даа политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени организастап турарывыста ам-даа четпестер бар. Чамдык партия организациялары өөредилгени озалдап эгелеп, кичээлдерни идея талазы-биле куду деңнелге эрттирип, дөктаамал контрольдавайн турар. Оларга пароходствоның, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелиниң, «Сут тудуунуң» эргелелиниң, «Сут тудуунуң» септелге-монтаж эргелелиниң партия организациялары хамааржыр.

Харын-даа чамдык организацияларда яңгы-бүрү чылдагааннарга сыдап алгаш, кичээлдерин үзүп турар чоруктар ам-даа бар. Кичээлдерге немелде литератураны, көргүзүг материалдарын ажыглаваc, дыңнакчыларның идепкейи куду боон турар таварылгалар хөй. Эрткен чылдың түңнелдерин база бо өөредилге чылының байдалдарын анализтеп тургаш СЭКП хооркому, пропаганда болгаш агитация килдизи, партия эге организациялары бар турар четпестерни чайладырының аргаларын тып, политиктиг өөредилгеги хүнүң негелдерининге дүүштүр тургузарын чедип алыр дээш, бүгү аргаларны ажыглаар аңгыры чугаажок.

Идеология ажылының, ооң иштинде политиктиг өөредилгенің кол үүлү—ооң дээштин, ажыктыы, чедишпер болуру билдингир. Бо чугула негелде партия организациязы бүрүзүнүң кол сорулгазы болур. Олар масса-политиктиг ажылдың болгаш политиктиг өөредилгениң дээштинің чедип алырын орадаштышаан, СЭКП ТК-ның партияга, чонга Кыйгырыынга хей-зът киргеш, бешки чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаар. Советтиг Тываның 30 чылынга күш-ажылчы чедишпкиннерлиг ужуражыр дээрзи чугаажок.

С. КУДАЖИ,
СЭКП хооркомунуң ийиги секретары.

ХОЙЖУ-БИЛЕ ЧУГАА

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында хоочун хойжударның бирээзи Хертек Дамановна Бичии-Урут СЭКП райкомунуң бирги секретарының кабинединден өөрүшкүлүү аажок үнүп келди.

— Чаа билетти алганывар-биле байыр чедирип тур бис! —дишкеп, сандайда олурган кижилер тура халышкаш, улайтыр-улаштыр оон холун түттулар.

Хойжу өөрүп четтиргенин илереткеш, эртип келирге, байыр чедиргеш, айтырдым:

— Партия документилериниң солуушкунунга малчындаа эки-де белектерлиг ужурашкан чүве ыйнаан?

— Ындыг кончуг мактанкы дег чүве чок, мынчалаа-даа эки-де ужуражып тур бис. Документилер солуушкунунга белектеалдың үезинде коммунист бүрүзүнүң канчаар ажылдап турарын партия хуралынга чугаалажыкаш, чедер, четпестериивисти бирден бирээ чокка сайгарган чүве. Ооң соонда бедик хүлээлгелеривиндаа алдывыс. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, партия документилериниң солуушкунунга белеткел бистиң Кызыл-Дагның партия организациязында коммунистерниң бот-харыысалгазын бедиткен—деп, Хертек Дамановна чугаалады.

— Бодунарга хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер?

— Өөм ээли Хертек Деспи база коммунист кижи. Бо эртип турар чугула политиктиг кампанияга хамаарыштыр алган социалистиг хүлээлгевистиң күүсеттивис. 100 баш хойдан 100 хураганны, бир баштан 2,5 кг дүктү тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алдывыс. 15 тонна сигенни бодувустуң иүжүүсбиле белеткеп, кыштаг-хораавысты-даа чогуур өй-шаанда сеттеп, кылып алган бис. Чайгы үеде одарны наш удаа солуп тургаш, эки оттуг сеннин тайгага хоюувусту мурнуку чылдардан артык семиртип алдывыс. Ынчангаш оларның иүжү шыырак хевээр.

— Хоюңар оолдан эгелээн бе?

— Йөе. Декабрь айның төнчүзүндe-ле эгелээн. Чайын семиртилгези эки болгаш, күштеңгели шыырак хойлар оолдаарга, төлү база улуг, доруугуучал боор-дур. Бо хүннерде төрээн 160 хоювустан 164 хураганны хорамча чок алдывыс.

— Тоску беш чылдың бо тодарадыкчы чылында кандыг хүлээлге алган силер, Хертек Дамановна?

— СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыы-биле танышкаш, СЭКП обкомунуң X пленумунуң Тывага хой ажылын сайзырадыр талаалы-биле хүлээп алган доктаалын амыдыралга бот-тандырар дээш малчын кижиниң харыысалгазы аажок бедээн деп чүвени билдивис. Ынчангаш тодарадыкчы чылда бар аргаларывысты санап көргеш, төрүүр 100 хойдан-на 103 хураганны камгалап ап, бир хойдан 2,6 кг дүктү кыргып, 15 тонна сигенни белеткээрни хүлээнген бис.

— «Тээли» совхозака хой ажылын улам хөгжүдер соруулгага дүүштүр кандыг ажылдарны кылаа эки деп бодаар силер?

— Мен бодаарымга, кол-ла чүве хойнуң уксаазын экижиндип, тарын бөөзадылгаже оңаа кичээнгей салыры чугула. Хойнуң эът, дүк продукциязын көвүдедири-биле чайгы семиртилгеже, чем белеткелиниче сагыш салыры база чугула—деп, хоочун хойжу чугаалады.

Хой ажылынга ол бир чыл ажылдап келген, 1950 чылдан бээр СЭКП кежигүнү Хертек Дамановна бодунуң шудургу күш-ажылы-биле чоннуң бедик хүндүткелин чаалап алган. Январь айның эгезинде эрткен районнуң партия конференциязынга ол СЭКП райкомунуң кежигүнүнге сонгуткан. Ол улуг идегелди Хертек Дамановна күүседип шыдаар дээрзинге чигаашиг турбас. Чүге дээрге, кандыг-даа партийжи даалганы ол хажык чокка күүседип келген.

Хертек Дамановнаның хөрээн Ленинчи юбилей медаль, «Ленинң алдары» орденнинг бирги болгаш ийиги чергелерни каастап чоруур.

Коммунист өг-бүленнин кыштаайда байдалы эки. Төрээн хойларының чаш хураганнары менди. Малчынның чымыштыг ажылынга комсомолчу сакманщик Люба Ламажап эки дузалажып турар. Хоочун хойжулар тодарадыкчы чылда улам бедик күш-ажылчы көргүзүглиг болуп, Совет Тывайың 30 чыл оюн улуг чедишкиннерлиг утказар дээрзинге долу бүзүреддиг.

Б. БАРБА.

Тожудан медээлер

Мурнакчыларга деңнежиңер

Тоску беш чылдың үшкү чылында ажыл-агый болгаш культура талазы-биле салдынган сорулганы Тожуунуң ажылчы чону багай эвес күүсеткен. Ол дугайын мурнакчыларның чоокта болган район слёдунга райкүүском даргазы А. Д. Колев тодаргай айытkан.

Бир эвес организакчы болгаш кижизидикчи ажылды улам экижиткен, кижи бүрүзү мурнакчыларның деңнелинге ажылдаан болза районуун көргүзүү амгызындан ыракта беди: болур турган. Планныг онаалданы, алган социалистиг хүлээлгезин күүседиринге ак сеткилдиг, ажыл-ишке түткүлдүг, амыдыралга үлегерлиг кижилер эвээш эвес.

Николай Савоськиниң бригадазы эрткен 1973 чылдың белеткээр планын 136 хуу күүсеткен. Сөөлгү үш чылда оз бригада 27970 кубометриниң орнунга 37860 кубометр ыяштыг белеткээн. Ырбанда ыяш белеткээр пунктунуң мурнакчыларындан хөй-ну адап болур.

Көк-Чар сүт-бараан фермазының коллективи база эки ажылдаан. Мурнакчыларның мурнунда Кол Чечекмаа ышкаш үлегерлиг кижилерни чижекке айтып болур. Бодунда быжыглаан 14 инээнiң бирээзинден-не эрткен чылын 1435 кг сүттүг сагган. Тожуунуң байдалынга хамаарыштыр алырга, ол хире көргүзүг мактанчыг.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң өске-даа адырларындан мурнакчыларны хөйнү айтып болур. «Үлегерлиг агитатор» дээн бижимелдиг кызыл лентаны Ак Эйирикпейниң активтиг багланы таварылга эвес. Ол ветеринария ажылдакчызының Тожуда барбас-ла чери чок, чораан-на черинге таймылыр кылыр, ёзалуг билдирлиг, чонга эвилеп ижен. Тыва АССРниң школаларының алдарлыг башкызы Галина Селиванын ажылы база үлегерлиг.

ЧАА ХЕВИР

Партияның Тожу райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи эртиен чылын кескү агитациянның чаа хевирин ажыглап эгелээн. Ол дээрге бижик машиназынга 10—20 кезек кылдыр хоолгалай парлаан биллетеньнер-дир. Бис оларны ажыл-агыйның түс-түс адырларының аайы-биле үндүрүп турар бис.

Эрткен чылын көдээ ажыл-агыйның айтырыгларынга тураскаатkан 7 биллетень үнген. Оларга көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының социалистиг чарыжының түңнелдерин квартал санында чырыдып, чедишкиннерин түңнеп, четпестерин шүүмүүлеп турган бис. Сиген, тараа кампаниялarының хүнеринде биллетеньнер ай санында үнүп турган.

Бүдүрүлге, организация, тывыш болгаш белетиел черлеринiң ажылын чырыдар биллетень база ай санында үнүп, ол черлерниң планныг онаалдаларын канчаар күүседир турарын, мурнакчыларның дуржулгазын, кичээнгей салаа чогуур үүлдерни бижип турган. А район школаларының өөредилге-кижизидилгe ажылын чырыдар биллетеньнерни парлап, каастап, чураап, түс-түс организацияларга, бүдүрүлгелерге, школаларга хойге сонуургадып, язып каар. Олар номчукчуларның кичээнгейин хаара тудуп, боттарының болташ кожаларының ажыл-амыдыралын, көргүзүглериниң деңнештирип турар. Ынчангаш хоолгалаан биллетеньнер көскү агитациянын чаа болгаш ажыктыг хевири дээрзинге бүзүрээн бис.

Чаа чылда түс-түс биллетеньнерниң бир-бир дугаарлары үнүп, тоску бет чылдың дөртку чылында сорулгаларны айтып, оны чедип алыр дээш демиселче ажыл-ишчилерни кыйгырган.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

Мал ажылы—шалыпчы фронт

ЧАА ЧҮҮЛДҮҢ АЖЫЫ ЧҮДЕЛ?

ВОЛГОГРАД. «Коммунист» совхозта «Волгоградгипроссельхозстрой» институтуду-тун төлевилелин ёзүүлаар үлегерлиг чаа хевирниң инек мажаазын тутkан: аңаа 600 баш инек турар. Ам Алдыы Поволжьениң совхозтарын тус-тузунда 1200 баш инек турар шак ындыг хевирлиг сүт-бараан фермаларын тудуп эгелээн. Ындыг комплекс бүдүүн аразында саалда алдыг ийи кажаадан тургустунган.

Чаа чүүлдүң ажыы чүдел? Моон мурнунда ажыглап турган 1500 баш инек турар алды кажаалыг комплекске бодаарга, чаа кажааны тударынга чарыгдал 300 муң рубль чиик, ову дүрген кыска хуусаада тудуп ап болур. Ооң сүт дамчыдар хоолайлары, электри четкилери эвээш, шөлү мурнукузундан ийи тенгер кыымырыган.

Эң-не улуг бүдүрүлге

ИЖЕВСК. Глазов хоорайның чанында Удмуртияда эң улуг куш фабриказының бирги ээлчээ ажыглалда киргеп. Бо куш хоорайынга 45 кыс дагаларны азыраар. Бүдүрүлгени комплексилиг механизастаан, 24 объектини каттыштырып турар ёдүк, бок аштаар херекселдериниң күчүлүг четпиин бар. Ёдектi механиктиг арга-биле аштавышаан, оон тарылга шөлдерининге ажыглаар чемиштчидилгени белеткептер аргалыг.

1975 чылда төлевилел күчүзүнге четкен соонда, бо куш фабриказы садыг четкизинге 45 млн. куш чуургазын, 640 тонна дагаа эъдин бээр. Удмуртияның «Куш үлетпүрүнүң» трези бо чылын 135 млн. чуурганы бүдүрер, ол дээрге эрткен чылдан 14 млн. хөй.

(СЭТА-ның корр.).

АЖЫЛЫНГА ШЫЛГАРААН КИЖИ

Амгы үеде Саян ГЭС-ти тутчуп турар хөй-хөй шалыпчылгарның гидроэлектростанция тударының баштайгы күш-ажылчы шылгалдазы делегейде эң-не мүчүлүг Красноярск ГЭС-ке эртиен. Красноярск ГЭС оларның буянныг хондарының изи боон артар. Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорукту олар ам база бөрте катаптаар сорулгалыглар.

«Гидроспецстройнуң» чер чаза тепсир участогунуң мастери Михаил Данилович Карабановка оң талакы эриитиң котлованынга чораан кижи эпти-ле таваржы бээр. Маңаа ол келгеш ындыг үр болбаан-даа болза, барын 15 чыгаа чыл иштинде чурттап каапканы Дивногорск-биле демей, бо чер аңаа эргим болу берген. Красноярск ГЭС-ти доосчуп, ажыглалга кииргеннериң бирээзи бо мурнакчы ажылчын «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдың эзилекчизи. Ол борта ажылдап келгени эртиен кыска үениң иштинде бодунуң мергежилинге хөй-хөй аныяктарны өөретнен.

ЧУРУКТА: М. КАРАБАНОВ оларның бирээзи «Гидроспецстройнуң» эки ажылдыг чер өрүмнекчизи Д. Осипов-биле кады турары.

Б. ДЕМЕНТЬЕВТИҢ фотозу.

Чер ажылының бедик культуразы дээш

ТЫВАДА АГРОХИМИЯ ШИНЧИЛЕЛДЕРИ

Көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдериниң сорулгаларын, ону күүседириниң бottуг хемчегерин СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлеривде тодаргай айыткан. Ылаңгыя көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарынче оназа кичээнгей салдынып турар. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң интенсификастаар чорук көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидер, хөрөөнүң үнүш-дүжүткүрүн удургаттырар.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидериниң талазы-биле чорудун турар чүтүла хемчегериниң аразында хөрөөнүң химижидери, тодаргайларга, минералдыг болгаш органиктиг чемиштидилгелерни төлдерге төгерп, кээп турар чемиштидилгелериниң шынарын хынаары, оларны төгериниң чогумчалыг хемчелдерин доктаадып тургузаары чүтүла чериң ээлеп турар.

Тываның агрохимия лабораториязының тускай эртемниглери республиканың колхоз, совхозтарының төлдериниң хөрөөнүң шинчилөөр талазы-биле эвээш дооскан. Оон түңнелиниге үндезилээш агрохимиктиг карталарны чогаадып кылган болгаш ажыл-агыйларга берген. Шинти шинчилеттинген төл 565.918 га болган. Оон иштинде тараа төлүг—511.321 га, азы шинчилеттинген бүгү черниң 90 хуузу, курукпан черлер 1962 га, азы 2 хуузу, сигеп төлдери болгаш одаррар 49.635 га, азы 8 хуузу.

Колхоз, совхозтарга чорутқан агрохимиктиг шинчилелдериниң түңнелдеринге сес районнуң талазы-биле шиитпижидип ажылдап кылгаш, районнарга агрохимиктиг карталарны тургускаш, оларже чорудуп бергилээн.

Кылдыңган ажылдарның түңнелинде, көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг черлериниң хөрөөнүүнүң үнүш-дүжүткүрүн чаңгыс аан эвээш болганы илерээн. Фосфор коиучуг эвээш (100 грамм хөрөөнге 10 миллиграмм фосфор онаажыр) хөрөөнүүт черлер 204 мүң га, азы бүгү төлдиң 40 хуузу болган. А ортумак болгаш оон өрү фосфорлуг хөрөөн (100 грамм хөрөөнге 10—20 миллиграмм фосфор онаажыр) 148,8 мүң га. Эң хөй фосфорлуг хөрөөн (100 грамм хөрөөнге 20 миллиграммдан хөй фосфор онаажыр) чүгле 104,3 мүң га, азы республиканың ниигги тарылга төлүүнүң 20 хуузун эзлеп төрар. Эң эвээш фосфорлуг сигеп төлдери, одаррар—17.405, ортумак болгаш оон өрү фосфорлуу—19.738, а эң хөй фосфорлуу—12.556 га болган.

Тываның Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнардан өске черлериниң хөрөөнү калий-биле байлак. Үстүнде адаанывыс барыын зонаның хөрөөнүнге калийни төп, ону чемиштидери чугула. Бистиң республиканың хөрөөнүнде калийниң байдалы мындыг: эң эвээш калийлиг чер (100 грамм хөрөөнге 10 миллиграмм калий онаажыр). 111,2 мүң га, ортумак болгаш оон өрү калийлиг төлдер (100 грамм хөрөөнге 10—20 миллиграммдан өрү калий онаажыр) чер 37,7 мүң га болган.

Сигеп төлдериниң болгаш ода, горизонт хөрөөнүнде калий тарылга төлдериниңиден хөй. Шинчилеттингеп бүгү черлериниң 62 хуузу ортумак болгаш оон өрү калийлиг, 38 хуузу эң хөй калийлиг черлер болгулаан.

Агрохимлабораторияның кыйын чорутқан ажылдары даразында түңнелдерни көргүскеп. Ниити тарылга төлүүнүң 204 мүң гектарының хөй чемчөлдиг фосфорну, а 111,2 мүң гектар черге калийни көвүдеп, чемиштидерни негеттинип турар.

Чорутқан шинчилелдериниң көргүскени-биле алырга, Тываның хөрөөнү ириин кара довурак-биле тоолуг бай эвес. Бүгү шинчилөөн төлдериниң хөрөөнүнүң 63 хуузунда ириин кара довурак чегей, 17 хуузу ортумак болгаш 20 хуузу эки хандыртынганы тодараан. Ыяңгаш Тываның тараа төлдери органиктиг чемиштидилгелерни хөй-биле негеп турары илдең-дир. Ылаңгыя Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин районнарның болгаш Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйларының тарылга төлдери ириин кара довурак-биле байлак эвес боон турар. Ыяңгаш ол төлдерниң гектар бүрүзүнге 20—30 тонна органиктиг чемиштидилгени төгери эргежок чугула.

Агрохимлабораторияның тускай эртемниглери 1971 чылдан бээр хөрөөнү шинчилөөрин ийи удаа чорутқан. Бирги болгаш ийиги шинчилелдериниң түңнелин деливер көөрге, шынар талазы-биле эвээш оскерлиишкиннер бар болган. 208 мүң га черниң, оон иштинде 178 мүң га тараа төлүүнү ийи удаа шинчилелиин чорударга, эвээш хөй ажыл-агыйларның хөрөөнү, фосфорбиле байып турар болган. Ол болза ажыл-агыйлар органиктиг болгаш минералдыг чемиштидилгелерни ажыглаарынче ажылды утландырганыың, чер ажылының культуразын бедидип, хөрөөнүң үрелир чоруундан камгалалды күштелдирип, тарылга эдлечештирилгезин шингээдип ап турарының түңнели болур. 1967 чыл-биле деннөзөрге, 1973 чылда республикага фосфорлуг чемиштидилгелерни экчеп, ажыглап турары 10 катап улгатқан. 1967 чылда 336 тонна фосфорлуг чемиштидилгени төккен турган болза, ол 1973 чылда 3600 тонна четкен.

Сөөлгү беш чылдың дургузунда эвээш хөй ажыл-агыйларның хөрөөнүүнде фосфор көвүдөөн болза, калийниң хөрөөнде бар турары эвээжеэн. Ындыг чорукту калийлиг чемиштидилгелерни эвээш ажыглаан турары-биле тайылбырлап болур. Чижээ, 1967 чылда калийлиг чемиштидилгени 248 тонналы төккен болза, 1973 чылда 840 тонна болган ниикпе, бир га тараа төлүүге чүгле 1,5 кг калийлиг чемиштидилге төккен. Това аттыг совхоз 3 мүң ажыг га суттаттыг тарылга төлдүг, сөөлгү чылдарда совхоз 200—500 тонна минералдыг чемиштидилгелерни азот биле фосфор колдадыр төп турор, а калийлиг чемиштидилгени эвээш ажыглап турары-биле бо ажыл-агыйның хөрөөнү оон-биле эвээш.

«Сүт-Хөл» совхозтуң суттаттыг черлеринде минералдыг чемиштидилгелериниң курлавырлары эвээжеп турар. Суттаттыг черлерден бедик дүжүттү алыр дээр болза, анаа минералдыг чемиштидилгелерни доктаамал төгер херек.

Минералдыг чемиштидилгелерни ажыглаар болза, Тываның тараа төлүг гектар бүрүзүнден-не 2-3 центнер немелде дүжүттү баар.

Чурттуң көдээ ажыл-агыйының мурнуунга СЭКП-ниң XXIV съездиниң салган сорулгаларын күүседир чорук чер ажылының культуразын бедидер хемчегерни алырын негеп турар. Маңаа агрохимия биче эвес рольду ойнаар.

Д. СЕРЯКОВА,
Тываның агрохимлабораториязының эргелекчизи.

Часка белеткел

ЧАМДЫК ЧҮҮЛДЕР КЫЛДЫНЗА-ДАА...

Беш чылдың төлөдээдикчи 66 — 1974 чылында көдээ ажыл-агый культураларның дүжүткүр чоруун бедидерни Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхоз социалистиг хүдээлгезинге эйыткаш, чаныштың керээнин «Чыраа-Бажы» совхоз-биле солушкан.

Чер ажылының культуразын бедидериге чугула негеттерниң бирээзи — часка белеткел болур. Тарылгага белеткел талазы-биле совхозта чамдык ажылдар кылынган. Бо чылын көдээ ажыл-агый культураларын 3685 гектарга, оон иштинде тараазы 2922 гектарга тарыыр. Чайгы андарылга-биле 564 га, күскү андарылга-биле 1100 га чер белеткеттингеп. Үрезин белеткели-биле чазар шынарынга чедиртинген кызыл-тастың 200 тонна, суланың 110 тонна, арбайыны 85 тонна үрүнгеп. Органиктиг чемиштидилгени төлдерде сөөртүп төккен. Оон арткан 300 тонналы Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжыышкыны сөөртүп төгер боон совхоз-биле кереэ чарган. Оон сөөртүлгези марттa эгелээр.

Чамдык культураларың үрезини арыглаттынган-даа болза ажыл-агый үрезин-биле бүрүн хандыртынмаан. Чингетараазың 12 тонна, картофельдин 40 тонна, көкүрүзаның 11 тонна үрезини шуут чок. Оны сураглаттының тыптынарының хемчегери алдынмайн турар.

Сентезе чөгүүр 29 тракторуун 21-и, оон иштинде «ДТ-75» 20 сентеттингеп. Тракторларны Чазаананың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының МТМ-зинге сентеп турар.

Совхоз дирекциязы шаайгы (кол инженер О. Ерсрөө) көдээ ажыл-агыйның көжүг машиналарының сентелгезин дүүгедиримче кошкак сагыш салып турар. Тарылга эгелээриниге чедир үе бар-ла болгай даар хөөн-биле көжүг машиналарын сентеп белеткээриниң темпизин оожуматкан. 14 сеялканың 3-жү, 22 андазының 6-зы-ла сентеттингеп. 110 илиир, 6 цепка (көжүг), 2 көкүрүза олуртукчузу болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналары сентелгеже кирбээн.

Механизатор кадрлар чер ажылының культуразын бедидериге кол рольдуг. Ындыг турбуже оларны саның өөрүтери-биле кады механизаторжу мергежилиг бедидериче сагыш салдынмайн турар. Совхолтуң бүгү механизаторларыдан 9-ла кижи 2-ги класстыг трактористи, а 1-ги класстыг шуут чок. Механизаторларның квалификациялыг бедидериниң курузун организастаза-даа, оларның өөредилгезин январь ортазында эгелээн.

Хүн дүрту үзээн, чымыштыг ниалыпчы иш—тарылга эгелээр үе чоокшулап орар. Амаа белеткелди бүгү тала-биле дүргедидир, ышкыры экижидер дээш шиитпирлиг хемчегерни алыры совхолтуң удуртулгазындан негеттиниип турар.

М. СЕВЕН.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮНДЕРДЕ

ЭЧИС СОРУЛГАНЫҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

Делегейниң бүгү солуннары болгаш калбак хөй-ниитизи СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруунуң түңнелдерин чугаалажып көөрүн үргүлчүлевишаан, бедик деңнелге болган совет-куба чугаалажышкынныар Совет Эвилели биле Куба Республиканы холбаштырып турар буянбас чаңгыс эптиң база эш-үүзүнүң харылзааларының чаа чайыннанчаң көргүзүү болганын онаалап демдеглеп турар.

ГАВАНА. Кубаның бүгү-ле солуннары Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруунуң чаагай үре-түңнелдиг болганының дугайында материалдар-биле үнүп турар. Ийи чурт аразынга акы-дуңма харылзаалы, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазын улам быжыглаарынга бедик деңнелге совет-куба чугаалажышкынныарның улуг ужур-дузазын солуннар шуптузу демдеглеп турар.

«Гранма» солун Кубаның КП ТК-ның Политбюрозунуң чурттуң партия база массалыг организацияларынга чагаазын парлаан. Чагаазда СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарын үткүп-хүлээп алырынга белеткелге болгаш организастаарынга оларның идепкейлиг киржилгези дээш өөрүп четтиришкинии илереткен.

ПРАГА. Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруунуң түңнелиниге холбаштырган үүдүнге чехословак «Руде право» солуннуң бижээни: найыралдың ол улуг аян-чоруунуң салдары чер бомбүрээнинг булун бүрүзүнге нептерээн. Ийи улустарның аразында найыралыңга, хүндүлекириге, интернационалчы эш-сеткил каттыштырарынга, кады ажылдажылгазынга ылап-ла шынчы болурунуң классиктиг үлегерчижээ болбушаан, ол аян-чорук, кижилерни ам-даа дыка үр үеде сорук киирер.

БЕРЛИН. «Нойес дойчланд» солун Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруу — бүтү социалистиг дем каттыштырылгазынга эң чугула болуушкун деп бижээн. Совет Эвилелиниң болгаш Куба Республиканың удуртукчулары делегейниң амгы үеде байдалының болгаш социалистиг чурттарның даштыкы политиктиг сорулгаларының-даа талазы-биле санал-оналыының долузу-биле дүтпүн турарын Совет-куба декларацияда илереткеннер.

СОФИЯ. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке болгаш оон иүүрүнде Октябрьның улуг чүртүнга куба улус хаңы өөрүшкү-биле байыр чедирген деп болгор солун «Труд» бижээн. Гаванага болган чугаалажышкынныар, аңаа ат салган документилер социалистиг дем каттыштырылгазын быжыглаарынга, революстуг болгаш деңнилгелиг күштерни, бүгү-цивитиниң тайбынын сырый каттыштырарынга чаа-чаа арганы бээри чугаа чок.

БЕЛГРАД. Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруунга болгаш Совет-куба декларацияга холбаштыр үүдүнге югослав солун «Политика» Латин Американың улустарының иштики херектеринге холгаарлаарының империалистиг политиканы Совет Эвилели болгаш Куба шиитпирлин-биле буруу шапкан деп бижээн.

БОГОТА. Гаванага ат салган Совет-куба декларацияның үжүр-дузазын тайылбырлаш, Колумбияның «Эспектадор» солунунуң бижээни: Кубага удур экономиктиг болгаш политиктиг блокаданы соксадырын Совет Эвилели шиитпирлин-биле негеп турар. Оон дээжкээринде Гуаянамо деп америк шеригдалай баазаның маап-ла дүжүрер дугайында Куба Республиканың негелдези дурум бакпаан, ынаныг негелде боол турарын Совет Эвилели база катап медеглээн.

БУЭНОС-АЙРЕС. Аргентинаның солуннары делегей байдалының чогумчалыг болурунга Совет-куба чугаалажышкынныарның улуг ужур-дузалыын калбаа-биле демдеглеп турар. Чижээ, «Крониста комерсиаль» солун социалистиг дем каттыштырылгазын быжыглаарынга бүгү хемчег-биле дузаларынга ийи чурттуң шиитпирлиин демдеглээн.

ЛИМА. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң куба удуртукчуларбиле чугаалажышкынныары революстуг болгаш национал хосталгалыг шинчилөөшкиннің айтырыгларының талазы-биле санал-оналыының чаңгыс аайны, а ол шынаш кайы-кайызынга-даа ажыктыг экономиктиг, эртем-техниктиг кады ажылдажылгаже чүткүүдү тодаргайы-биле көргүскен деп Перунуң «Экспресо» солуну бижээн.

ВАШИНГТОН. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруу совет-куба кады ажылдажылганы быжыглаарынга, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам чавырылдырарынга, делегейниң барыын талакы кезээнде байдалды экижидеринге таарымчалыг үре-түңнелдиг болган деп америк солуннар болгаш телевидение тайылбырлакчылары чаңгыс үн-биле бадыткап турарлар.

«Л. И. Брежнев делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының политиказын үргүлчүлээр сорулгалыг болгаш Вашингтон бо талазы-биле бодунуң ролүн база ойнаар боор деп кордап турар»—деп, «Кристен сайенс монитор» солун бижээн. «Вашингтон стар-ньюс» солун «куба-америк харылзааларны экижидип болурунга идегел кестүп келген» деп санап турар.

ПАРИЖ. «Юманите» солун Совет-куба декларацияны тайылбырлаан, мынча деп бижээн: «Совет болгаш куба улустарга, социалистиг чурттарның бүгү дем каттыштырылгазынга, а ол шынаш делегейге харылзааларга-даа белдик деңнелге совет-куба чугаалажышкынныарның ужур-дузазы дыка улуг».

Ийи чурт аразынга бүгү талалыг харылзааларны калбартып, ханыладырының калбак программазын, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга, ниити херек дээш демиселге Совет Эвилели биле Кубаның кады ажылдажылгазының программазын ол документиде айыткан деп «Юманите» бижээн.

БОНН. Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруу — улустарның тайбын болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарыдээш демиселиниге тылгарангай болуушкун-дур—деп, Герман Коммунистиг партияның даргазының орлаакчызы Г. Готье СЭТА-ның корреспондейтизинге чугаалаан. Бүгү-ле социалистиг чурттар-биле, антиимпериалистиг күштер-биле Совет Эвилелиниң үзүлбес, бижыг харылзазын ол аян-чорук база катап көргүскен.

РИМ. Италияның «Коррьере дела сера» даар солуну Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруунуң түңнелдериниң дугайында үүдүнге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының политиказынга Совет Эвилелиниң шынчыыын бодунуң чугааларында база катап бадыткаан деп онаалап демдеглээн.

(СЭТА).

КНО-да тараткан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ССРЭ-ниң болгаш Кубаның КНОну чанында доктаамал төлөө чөлери кады кылган преесрепка ыыдыр Совет-куба декларациязын тараткан.

Комитет хуралы

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Варшава Керээзиниң киржикчилериң күрүнелериниң камгалал министрлериниң комитединиң сөлчеглиг хуралы февраль алдыда Бухарестиде ажыттынган.

Хуралдың ажылында Болгариянын, Венгрияның, ГДРниң, Польшаның, Румыниянын, ССРЭ-ниң болгаш Чехословакияның камгалал министрлери, Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Каттышкан чепсектиг күштериниң кол командылакчызы И. И. Якубовский болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Каттышкан чепсектиг күштериниң штабының начальныгы, армия генералы С. М. Штеменко киржип турар.

Ийиги чада доозулган

КАИР. (СЭТА). Суэц каналының Барыын талакы эриинден израиль мергилерни үндүрери доозулган. КНО-ну онза күштери Суэц хоорайның сонгу талазында 5 болгаш 15 километрниң аразында каналды дургаар 10 километр черни эдээнкеп. Февраль 5-тиң эртенинде ол девискээрде египет мергилер чеде берген.

Каирниң солуннарының дыңнадыр турары-биле алырга, каналдың барыын талакы эриинден израиль мергилерни февраль 21-ге чедир үндүрген турар ужурлуг.

ДУЗАЛАВАС

ГААГА. (СЭТА). Голландиянын чазаа чиин мергилерге-чагыргазынга сан-хөө дузаламчызын кылбас деп турарын Күш-аажыл партиязының кежигүннериниң хуралынга чугаазының үезинде чаа хөгжүп турар чүртталга дузаламчы херектериниң талазы-биле министр Й. П. А. Пронк айыткан. Моож мурнуунда Чилиниң хөгжүдезинге дузалаар фондуга Голландияның салган акша-төрөөгүзин эргилде соонда хаан болгаш чиин эрге-чагыргаларга бербес деп министр чугаалаан.

БЮДЖЕТ ТӨЛЕВИЛЕЛИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). 1974—1975 сан-хөө чылында бюджет төлевилелии болгаш чүрттүң амгы үеде сан-хөө экономиктиг байдалын тайылбырлаан бижикти АКШ-тың президентиниң Р. Никсон февраль беште конгрессте киирген. Каттышкан Штаттар экономика болгаш сан-хөө талазы-биле улуг бергедөшкинде таварышп турарын президент мининп бижип турар.

Чазактың санап турары-биле алырга, 1973—1974 чылда бюджеттиң киирии алыр ажыдыындан чарыгдалдар 4,7 миллиард доллар ажар болгаш дараазының сан-хөө чылында 9,4 миллиард доллар чедер. Оон-биле кады АКШтың күрүне өрээл 486,4 миллиард доллардан 508,0 миллиард чедер.

Р. Никсон сөөлгү чылдарда делегей байдалының таарымчалыг өжүлүшкинин демдеглээн, ынчалза-даа шерии чарыгдалын бо чылдынга дээрге, оон-даа көвей—87,7 миллиард доллар чедир көвүдедирии саналдан турар. Күрүне хөрөңгизи кыдыр немежип киирер акша-төрөөгүнүң барык чартыы—129 миллиард доллары чоңдан олча-ажык дадывыры кыдыр хавырын алырын бюджетте көргеп. Ынчаарга корпорацияларның бюджетке киирер дадывыры оон чүгле 16 хуузу боол турар.

Бюджет төлевилелинде көдээ ажыл-агыйга акша тускайлаашкынын 1,3 миллиард доллар кызырарын көргеп.

Сан-Паулуга өрт

БРАЗИЛИЯ. (СЭТА). Бразилияда Сан-Паулу хоорайда 22 нөөт бажыңның өртенгенининң түңнелинде баштайгы саналшкын-биле алырга 150 ажыт кижи өлгеп болгаш чүс-чүс кижи балыгланган. Оот шерилери бажыңның каттыдында буузундулар адаанда бастырып өлгеп кижилерни ам-даа дилеп турар.

Көргеп кижилериң хереглиилээйин өзүтаар алырга, үстүкү каттарга турган дыка хөй албан-хаакчылар болгаш ажылчыннар үнер чер, дүжер чада чок апаргаш, угаан-сарыыл чок дүвүрээш туруп бергеннер. Амы-тын девискээ он-он кижилер чолбышталып турган бажыңның сонгадарындан калып бадып турганнар.

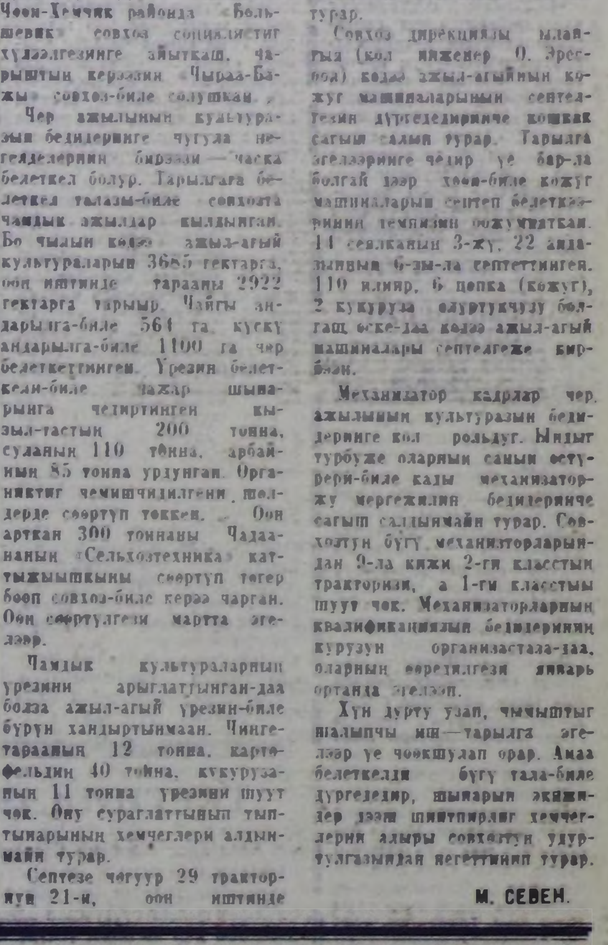

Кубаның кара металлургиязының эң улуг дээш бүдүрүлге чери болур «Хосе Марти» завод 1973 чылдың планын 113 хуу күүсеткеш, мурнуңа чылдыынган продукциязыны 25 хуу хөйнү бүдүрүп үндүрген. Гавананың чоогунда Которро дээр хоорайжыгаштa ол завод Куба биле Совет Эвилелиниң үрет үүнелдиг кады ажылының үлегер-чижээ боол турар. Ону Совет Эвилелиниң дузалаамчызы-биле чаартып кылып турар.

«Хосе Марти» завод төлевилел ёзугаар ангы-ангы хевирнинг 350 мүң тонна каанны 1975 чылга чедир кылып үндүрер болгаш каанны, прокатты оон сонгаар улам хөйнү бүдүрер болгаш республиканың демирге херегленнинг хөй кезиний хандырып шыдаар апаар.

ЧУРУКТА: «Хосе Марти» заводта.

Преиса Латина — СЭТА-ның фотозу.

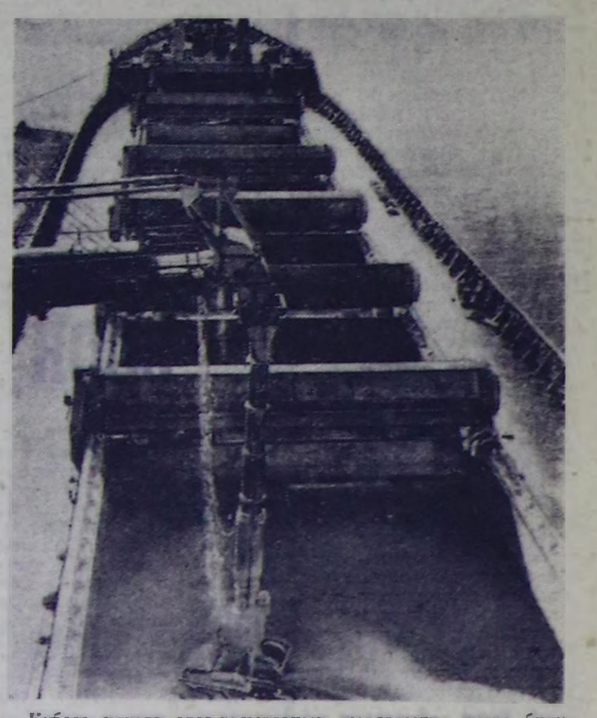

Кубага улусчу эрге-чагырганың чылдарында чигир бүдүрүлгелериниң улуг кезиин чаартқан, чигир үнүжүн чүдүрүп, сөөртүүн долузу-биле механизастаан.

1980 чылга чедир чигир үнүжүнүң ажаап алыр хемчээлин 20 миллион тонна чигир кылыр деңнелге чедирер сорулганы республика салып турар. Оон-биле кады ажаап алдынган чигир үнүжүнүң 50-деп эвээш эвее хуузуун чал ажылының чем-сууун быжыглаарынга, чигир-химия үлетпүрүнүн үндезинин салып, тургузарынга ажыглаар үжүрлүг.

ЧУРУКТА: совет салыг судноозунга чигирни шаландыкпын арга-биле чүдүрүп турары.

Преиса Латина — СЭТА-ның фотозу.

ӨӨРҮШКҮЛҮГ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

Төлээлер Ханойнуң политехниктиг институдунга база чораан. Ону ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле тутқан.

Төлээлер порт хоорай Хайфонга-болгаш ВДР-ниң хөмүржаш үлетпүрүнүң төвү Хонгайга база барганнар.

Ханойнуң улуг театрынга вьетнам-совет найыралдың митингинаанге совет төлээлер москвачыларның изиг байырын чедирген.

Москваның аалчылары В. И. Ленинниң портредин болгаш Моссовет бажыңының овур-хевирин Ханойга тураскаалга бергеп.

Москваның төлээлери Ханойнуң удуртукчулары-биле ажыл-ёскерин ужуражышкынын кылган. Аңаа ийи найыымалдың аразынга кады ажылдажылганы калбартырымын айтырыгын чугаалашкан. Чижээ, бажың тудар үш комбинаттарны. Ханойга культура ордуузун болгаш өске-даа чугула бажыңнарны тудар талазы-биле ВДР-ниң найысылалынга болгаш Хайфонга Моссовет дузаалар болган.

ВАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВДР-ниң премьерминистри Фам Вин Донг Москваның төлээлерин хүлээп алган. Олар Мурнуу Вьетнам Республиканың ВДР-де тускай төлөө черинге база чорааннар.

Чаа чазак

Турцияда чаа чазакты тургускан. Ында Улусчу-республиканчы партияның (УРП) 18 төлээлекчизи болгаш национал камгаланыышкын партиядан (НКП) 7 төлээлекчи кирип турар. Оон-биле чурттун төөгүзүнде эң узамдыгыышкынныг, үш чартык ай үргүлчүлээн чазак кризизи доозулган.

Кризис октябрь 14-те парламент сонгулдазының соонда эгелээн. Ыяңан сонгулда ол ийи партияның кайызынгадаа чаңгыс партиялыг чазакты организастаарынга четтир санныг олуттар чок боол төнген. Ыяңгаш партиялар удуртукчуларының аразынга каттышкан чазакты тургузар дугайында чугаалажышкынныары үзамдыга бергеп. Барыын үзелдиг партиялар, эң ылаңгыя шынныг чоруктун партиязы бодунуң талазыындан Улусчу-республиканчы партияның чазакты баштаарын болдурбазынче үүткүп турган.

Амгы үеде Улусчу-республиканчы партия парламентиде 185 олутту, а Национал камгаланыышкын партиязы, барыын үзелдиг шажыл-үүдүлгелиг партия—68 олутту эзлеп турар.

Каттышкан чазакты тургузар дугайында ол ийи партияның ат салган протоколунда чурт муңгунда тургустунган экономиктиг болгаш социал нарын айтырыгларны шиитпирлээри-биле күженишкинии кылырын айтып турар.

Улусчу-республиканчы партияның баштыны В. Эджевитко башпатқан чаа чазактың мурнунда дыка хөй нарын айтырыглар туруп турар.

(СЭТА).

ЯНЗЫ-БҮРУ МЕДДЭЭЛЕР

ЭЭЛЧЕГЛИГ КИЧЭЭЛ

СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң чанында экономиктиг семинарның ээлчеглиг кичээли болуп эрткен.

«ССРЭ-ниң социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылгазының дугайында» партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы С. Чажикоолдуң, «Амгы үеде капиталзминиң экономикада чаа болуушкуннарының дугайында», СЭКП райкомунуң килдис эргелекчизи К. Чалзырай лекциялар номчаан.

(Бистиң корр).

• • •

МАЛЧЫННАРНЫҢ ОЛЧАЗЫ

Улуг-Хем районунуң колхоз, совхозтарында хой оолдашкыны массалыг эгелээн. Иниглэп-биле 19500 ажыг хой төрээн, ооң толу менди доругун турар. Ылаңгыя «Найырал» совхозта хой хураганнаашкыны чедишкинниг чоруп, малчыннар олчазындан чаңгыс-даа башты хоратпас дээш бүгү күштү мөөнүзээн. Ооң түпелиинде төрээн 7159 хойдан 7164 хураган алдынган.

Совхозтуң Шанчы салбырында ийи хойжу бригада бар. Олар арасында социалистиг чарыштыг. Бригада кежигүннери январь айда канчаар ажылдаанының түңнелин үндүрген. Василий Тергиинниң удурткан хойжу бригадазы чарышка тиилекчи болган. Кодан бүрүзүнде мал хүр кыштап турар, сиген, сула, дус аймаа бар. Малчыннарның амыдырал хандырыгазы багай эвес. Ынчангаш хойжу бригада өскезиниден эки ажылдаан.

Д. Аракчаа.

ГОЖУНУҢ ТООРУУН — ДАШТЫКЫЖЕ

Тыва респотребсоюзтуң дизы-бүрү белеткелдер баазазы алгы-неш, дүк болгаш бойдус байлаан белеткээр организациял. Белеткээш чиг-этти болбаазырадыры-биле чүрттүң үлетпүр төптеринче, ылаңгыя дүктү — Улан-Удэ болгаш Уфа, кешти — Красноярск болгаш Канск, кадырган кат-чимпе кадын болгаш чекпе аймаан — Омск, пээш тооруун — Омск. Ис-кусствир[illegible] хоорайларже чорудуп турар.

Чоокта чаа Кооперациянның Топ эвилелиниң Экспорт-импорт садыынаң кол эргелелинден америк фирмага садары-биле 70 тонна пөш тооруун белеткенер деп чагыгны баазага киирген.

Даалга харыысалгалыг деп чүвени баазаның коллективи билир: даштыкыже үндүрүп садар бараан дээрге эң бедик негелделиг болгай. Техниктиг негелде ёзугаар тоорук курдаг, богу түгле 3 хуудан көвүдевес ужурлуг. А республикада тоорукту арыглап, кургадыр тускай машина чок, ону бодүүн ёзу-биле чорудуп турган. Ынчангаш айтырыг бергедээн. Базаның ажылдакчылары сумелешкеш, тараа кургадыр сушилкага тоорукту кургадыр, а арыглаарда шаанда ажыглап турган хол-биле тоорук арыглаар машинаны ажыглаар деп шиитпирлээн.

Чогуур белеткел ажылдарын кылгаш, эрткен чылдың декабрь 15-тен эгелеп тоорукту арыглап, кургадын эгелээн. Аңаа И. Бычков биле М. Томпин оларның бригадалары эки кыымаккай ажылдаан. Түңнелиинде 70 тонна тооруктуң шыгын 16 хуу чедирген, шуут арыг кылдыр белеткээн. Ону фирманың чорудуп берген тускай шоодайларынга урган.

Январьның 30-де Тываның 70 тонна тоорууп Ленинградтың далай портунче чүдүрүп чоруткан, оон ону Барыын Германиянның Гамбург хоорайында америк фирманың филиалынга чедирер.

А. Лопатин.

• • •

ТЕМАЛЫГ КЕЖЭЭ

Каа-Хем районда «Бурунгаар» совхозтуң төвүнге «Арагчылар турбас ужурлуг» деп темалыг кежээ болуп эрткен. Райкүскомүн пштики херектер килдизиниң пальныгы М. Даржаа бо талазы-биле илеткел кылган, арагчыларның ажыл-ишке, амыдыралга кабы хире хора чедирип турарыл чижектерни коргүүп турган чугаалаан. Ынчангаш оларның-биле демиселди күштелдирерия айытказ.

К. Донгак.

ХОЙЖУ БОЛГАШ ЭРТЕМДЕН

Үежилеривис болгаш оларның ажыл-ижи

Шынап-ла, олар кады төрээн ийи алышкыларла. Төрээн Тывазының арыг чавгай агаарынга додуккан хүлер дег хүрең шырайлыг, күнүзөрүктей хүлүмаүрүп каан чоруур шырайында мерген угаан-бодалдары илдең аразы түгле сес хар ылгалдыг, арай аныяа чазадак канкара салдыг. Ынчалза-даа оларның кайызы-даа дөртен-не хар иштинде кылдыр костүр, ам-даа аныяксыг, эрес-повваа хып дээн улус. Ажыл-ижи: бирээзи—хойжу, өскези—эртемден.

Кап-кара саадыг кижиниң делгем хөрээнде ийи Ленин орденн, Алдын сылдыс, депутат демдек, Ленинчи юбилей медалы болгаш өске-даа хывыяалар чайынналдыр чыраал чоруур. Арай улуу бо удаада хавыяаларын кадаваан, ооң хөрек карманында түгле демир-үжүүнүң ужу кылайын костүр.

1973 чылдың октябрьда бистиң Төрээн чуртувустуң пайысылалы—Москвага болган тайбыцга ынакшылдыг күштериң Бүгү-делегей Конгрезинге бистиң Тыва АССР-ниң төлээлери—Тываның дыл, литература болгаш тоогүнүң эртем-шинчилел институдувуң эртем ажылдакчызы, тоогу эртемиериниң кандидады, Тыва АССР-ниң культуразының аддарлыг ажылдакчызы, Тываның база бир хоочун башкызы Оюн Араптановна Толгар-оол биле Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжуу. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржак республиканың комсомол конференциязынга чаладып келгеш, база катап ужурашканнар.

— Авал-ораныңар, ажы-төлүңер, азыраан малыңар менди чаагай-ла ыйнаан?—деп, эртемден хойжудан айтырган.

— Менди-менди.

— Силер база-ла эки чаагай тур силер ыйнаан?

— Эки, эки.

— Конгрестиң түңнелдерининң талазы-биле каяа-каяа ужуражып каапкыңар?—деп, Тыва АССР-ниң Тайбың камгалал комитединиң даргазы О. А. Толгар-оол дегийт сонуургаан.

— Бодумнуң «Алдан-Маадыр» совхозумдан эгелээш, «Сүт-Хөл», «Тыва» совхозтарынга, Баян-Талага болгаш бистиң совхозтуң Оргу-Шол, Кошпес, Чодураалыг-Сайыр дээр · хойжу бригадаларынга болгаш өске-даа черлерге ужуражыышкынар эртки-лээн. Чалап турар чер-ле хой боор чүве-дир. Ажыл дээрге мырынай чай чок деңер даан.

— Ынчаммайн канчаар —деп чөпсүнгеш, эртемден бодунуң кылып турар ажылының дугайын эжинге сонуургаткан.— Мен база-ла чай-кызыг чок мен ийин. Тываның партия организациязының дугайында ажыл бижип турар кижи мен. Институттуң дирекция чери далаштырып турар. Ынчангаш шоодуг-ла чер чедип шыдавайн тур мен. Киржип чораанывыс конгресс дугайында наңысылал Кызылдан эгелээш, Таңды районнуң ажыл-агыйларынга болгаш Улуг-Хем районнуң чамдык черлеринге—дөртен тос кезек черге ужуражыышкынар эртирип, лекция кылгыладым.

— Чалап-ла турар чер хөй —школа, өөредилге черлери, колхоз, совхоз, бүдүрүлге черлери дээш кайызын ол дээр силер! «Чыраа-Бажы», «Большевик» совхозтар болгаш Өвүр район база чалап турар. СЭКП райкомувдан коруп каан тускай план бар. Ажылдың байдалын көруп туруп, ол ёзугаар чорup турар мындыг мен-деп, маадыр уламчылаан.

— Сонуургаар-ла боор чүве-дир. Ажыл-ижип-даа сонуургадып коргүзер, айтырыгларын-даа салып, санаалоналдарын-даа бээр. Тайбыңның совет фондузунга акша-көшеен-даа шилчидер, оюн-концертин-даа коргүзер. Ужуражылга болган черлер шупту-ла Тайбың фондузунга муңдап эвээш эвес акша-хөреңгини шилчидер боош, интернационалчы болгаш патриотчу соруун илередип турар...

— Таңды районнуң чону база-ла ол ышкаш улуг көдүрлүүшкүнүт болгаш улууубиле сонуургап, делегейге бызыг тайбыцның хөрээ дээш Тайбыңның совет фондузунче акша-хөреңги шилчидерин аазап турар боор чорду—деп, Оюн Араптановна ажыннң сөзүн деткип каап уламчылаан.

— Айтырар, сонуургаар-ла чүвезин хөй. Ол хамык янзыбүрү аймак-сөөк, янры-бүрү чугаа-домактыг кижилериниң тайбың дээш хөөнү черле кайы хире боор-дур, силер олардыбиле канчаар чугаалажып турдунар-даа дигилээр. Кымнар-биле кады чурукка тыртыштырдыңар-даа дээр. Ам канчаар, индийлер, вьетнамнар, кубалар сүг-сүг дигилээш ынчан улуражып тургулаан улустарывысты чугаалаардыр мен.

— Италияның Коммунистиг партиязының «Унита» дээр солдунуңуң фотокорреспонденттээн кижи бистиң чурукка тыртыштырып алган ыпкажыгай, оозун бээр дээш четтикпейн баргавы ол боор—деп каап, Оюн Араптановна столунуң иштинден кезек бижик үштүп экселгеш:— Тайбынның Совет комитедя силерже конгрестиң мындыг документилерин чорудушкан-дыр — дээш, оларын Дажы-Намчал Чыртай-ооловичиге тудускан.

— Боош тур харын, ужуражыышкыннар болган черлерге конгрестиң шак мындыг бижик-документилерин болгаш демдектерин чоп сонуургаар-дыр. Чоннуң тайбыцга ынакшылы тайбың дээш күзел-соруу ол хире—дигилээш, Дажы-Намчал Чыртай-ооловичи конгресске чораанын база катап сактып каап:—Корбээн чүвениң ажыл-ишчилериниң, колхозчуларның ол хире патриотчу болгаш интернационалчы буянныг чоруун деткинин чугула-дыр—деп демдеглээш, Оюн Араптановна:—Бо чылды канчаар эгелеп тур силер?—деп оон ыңай сонуургаан.

Дажы-Намчал Чыртай-ооловичиг дас-кара салын сүйбай тутқулаан, биээги-ле чаңы-биле каттыра каггылап олура, чугаалаан:

— Бис биээги-ле черивисте, алдан-маадырлар Самбажыктар турдаа—Оргу-Шолде хевээр бис. Кыш-даа улуг соок, улут хар чок—магалыг чаагай кыш боол тур. Бистиңде 310 төрүүр хой бар. Богүнге чедир 115 хой төрээн, оон 123 хураганны менди чаагай доруктуруп ап тур бис. Өскеда малчыннар ындыг ийин.

Бистиң Оргу-Шолдуң хойжу бригадазын бо чылдан эгелеп комсомолчу-ашыктарның бригадазы кылдыр эде тургускан болдур ийин. Ынчангаш ол бригаданың хоочун ачызы-биле комсомолчу болуп, комсомолдуң бо республика конференциязынга чаладып келген мындыг кижи болбас ийик мен бе.

Хойжу-биле эртемден амыдырал-чуртталгазының, ажылпажиниң дугайында ынчаар хоорежип олурда, Москвага киржип чорааны Бүгү-делегейниң тайбың конгрези, Кремльдиң съездилер ордузу, аймак-сөөк алды муң ажыг делегаттар, оларның угаан-бодалынга көстүп, кулактарынга яныы-бүрү чугаа-домак дыңналып кээ турган.

Удатпаанда ийи хоочун ажишки —хойжу биле эртемден республиканың комсомол чыныларың ол хире патриотчу болгаш интернационалчы буянныг чоруун деткинери чугула-дыр—деп демдеглээш, Оюн Араптанович:—Бо чылды канчаар эгелеп тур силер?—деп оон ыңай сонуургаан.

1973 чыл — Дажы-Намчал Чыртай-ооловичи Ооржак болган ооң ат-бүдезиниге, оларның амыдырал-чуртталгазынга уттундурбас аас-кежиктиг чыл болган. 100 баш хойга онаштыр 137 хураганны, бир хойдан-на 2 кг 400 гр. дүктү ап, 20 тонна сигенни болгаш 35 тонна өдекти белеткен алганнар. Хойжунуң чыл-чылда шак мындыг маадырлыг, уре-түңнелдиг ажылжин партия болгаш чазак улуу-биле үнелеп коргеш, 1973 чылда аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тывыскан.

— СЭКП ТК-ниң партияга, совет улуска Кыйгырыын номчудунар-ла ыйнаан?—деп, эртемден айтырган.

— Аа, номчуурдап, эът-сөөгүнге кирер таныжып каапкан, малчын бүрүзү алган социалистиг хүлөлгезин эде коргүлээн-даа. Бистиң «Алдан-Маадыр» совхозтуң Кошпесте Монгуш Макай-оол, Чодураалыг-Сайырда Ондар Чүлдүм, Оргу-Шолде Монгуш Оттук суглар бригадирлээп хойжу бригадаларга ужуражыышкын арттырып чоруп турдум. Тайбыцның Совет фондузунга хойжу бүрүзү бир хүннүк ажыл төлевирин киирер боош бижидип турарынга мен базала чоргаарландым — дээш, маадыр кара костюмунуң карманындан блокнодун үштүп эккелгеш, оозун ажыш коргускүлээн.

— Кончуг солун-дур. Малчыннарның ол хире патриотчу болгаш интернационалчы буянныг чоруун деткинери чугула-дыр—деп демдеглээш, Оюн Араптанович:—Бо чылды канчаар эгелеп тур силер?—деп оон ыңай сонуургаан.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Дажы-Намчал комсомол конференциязынга бала-ла сос ап чүве чугаалаан. Ол бодунуң хейзът киргеп чугаазынга аныяк-өскенин кыйгырып, бүгү делегейге бызыг тайбыцны болгаш улустарның интернационалчы эп-найырамны быжыглаар хөрекке от-иөс дег опаң-чипең, эрес-повваа күжүн кадарын, ажыл-ишке, эртем-билиге болгаш амыдырал-чуртталгага, ажы-чаңга леницчи ёзу-биле шыпчы болурун, революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарга толептиг болурун онзээлап чугаалаан.

Конференция ажылын доозуп чорда, республиканың эң дээрге оолдар, кыстары—комсомол төлөөлериниң болгаш ажылчыларның мурнунга спена кырында конгрестиң төлөөлери — хойжу биле эртемден костүп келген. СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак тайбыңга ынакшылдыг күштериин Москвага эрткен Бүгү-делегей конгрезинниң ажылынга идепкейлиг киришкенн дээш Тайбыңның Совет комитединиң байыр чедирген Хүндүлел бижиктерин хойжу төлөө Д-Н. Ч. Ооржакка болган эртемден төлөө О. А. Толгар-оолга тыпсырга, аныяктарның адыш часкаашкынары болгаш үрер хөгжүмнүң байырланчыг аилгезы диңиттелип турган.

Леонид ЧАДАМБА.

ТЕРГИИДЭЭН ИНЕК

Челябинск областың Сосновка районунуң «Россия» совхозунуң саанчызы К. М. Соколова «Волга» дээр кара-шокар породалыг инектен бир чыл дургузунда бажангызындан-даа хөй хемчээлдиг сүттү саап алган. **Ол, бодунуң даанган инээндеп 305 хүн иштинде үскүрү 4,2 хуу 17517 килограмм сүттү сагган. Ол хире хемчээлдиг продукциядан 800 килограмм ак-саржагны кылып ап болур.**

К. М. Соколованың ол чедиишкинин ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу Бүгү-эвилелдиг рекорду кылдыр демдеглээн. Ооң мурнундагы украин симменталь породалыг «Мальвина» деп шолалыг инектиң ең хөй судунден, ол болза ам үш муң ажыг килограмм ашкан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылында чедиишкинниг ажылдааны дээш К. М. Соколованы Октябрь революциязы орден-биле шаңнаан.

(СЭТА).

ДЕКАБРИСТЕРНИҢ БАЖЫҢ-МУЗЕЙИ

Иркутскиниң эрги бажыцын эде кылган соонда ында декабристерниң музейин катап ажыткан. С. П. Трубецкойнуң 1845—1856 чылдарда чурттап турган бажыцының дериг-херекселин ол үеде турганы-биле домей кылдыр тургускан. Мында делгээн экспозицияда декабристерниң Сибирьге шөлүлге үезинде турганының, оларның крайның хөй-иишти политиктиг болгаш культурлуг амыдыралынга артыргаи улуг саадарының дугайын чугаалап турар.

Трубецкойнуң ог-бүлезинге хамааржыр херекселдер — шаандакы хогжүм херексели—клавикорд, бажың херекселдери, автографтыг номнар, уран чүүл чогаалдарын камныбиле шыгжап турар. Иркутскиниң декабристер бажыңнарынга көргүзүп турган шилер, литературалыг вомчулгалар, концерттер дугайында ол үениң кижилериниң сактыышкыннарын бижээн документилерни музейде делгээн.

Сепат шолүүге тура хамыыкшы болган хүнден бээр 150 чыл ою келир чылыш болур. Ынчангаш декабристерниң Иркутскиге турганының дугайында тоогулуг бүгү-ле документилерин мемориалдыг комплексиге каттыштырар. Трубецкой, Волконскийниң бажыңнарындан аңгыда өске бажыңнарны база аңаа киириштирер. Комплекстиң девискөрүнүң элээн кезиинге парк тургузар.

ИРКУТСК. (СЭТА-ның корр.).

КОМСОМОЛ АКТИВИНИҢ СЕМИНАРЫ

ВЛКСМ Мөңгүн-Тайга райкому чоокта чаа районнуң комсомол организацияларының секретарьларының болгаш активиниң бир хүннүг семинарын эрттирген.

Семинарга СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыын болгаш ужур-дузазының дугайын ооң-биле хөлбаштыр тодарадыкчы чылда районнуң комсомолчуларының болгаш амыктарының ажыл-чорудулгазының дугайын СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң секретары К. Монгуш чугаалап берген.

В. И. Ленинниң адын комсомолга тывыскавынган бээр 50 чыл оюнга белеткел дугайында лекцияны ВЛКСМ район комитединиң ийиги секретары К. Чүлдүм номчаан. Комсомол организацияларының организас-массалыг ажылының, черек эргелелиниң болгаш көдээ клубтарга дыштанылга кежээлерин канчаар эрттиреринің дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны семинарга сайгарып корген.

Районнуң аңгы-аңгы коллективтеринде ВЛКСМ комитетериниң секретарьлары дуржулгазын база солушкан.

Д. КУУЛАР.

УЗУН НАЗЫЛЫГ КИЖИ

«Ударник» деп эвеик колхозтуң үлүзү боттарының чаңгыс чер-чурттуу И. С. Лихановтуң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 103 харлаанын демдеглээн.

...Бис Николай Семеновичиниң кужак четпес хадылардан эптеп туткан бажыңынга олурган бис. Стол кырында улуг шаажаңнарда чаагай чыттыг «чуңма» шайы бустарлып турду.

— Чуңма дээрге даглардың черлик өшкүзү-дүр — деп, Лиханов тайылырлады.— Ам-чылар шайын моңу түге «чуңма» шайы дээрил? Аңчылар чүдүлдер ышкаш шыдамык боорга, ынча дээн магат чок. Бо шайның чемгири болган кадыктылга ажыктыы ажок.

Эвеик И. С. Лиханов Амур тоогунуң тайгалыг адыжы деп бидир, могаг-шылаг чок аңчы дээрзин хөй улус дыңнаан. Ол геологтыл экспедицияларынга удекчилеп, чартык чүс чыл ажыр ажылдаан. Ооң адын Совет Ыраккы Чөөн чүк дуглаында хөй-хөй ночнарда бижиттингеп.

Орус чуртунуң Ыраккы Чөөн чүгүнге ыаанда — амгы чүс чылдың эгезинде — чораан Шренк, Миддендорф болгаш өске-даа эртемденнер ол улуг, делгем черниң үнделин чурттакчылары олуп, төлер чоокшулаан деп санап турган. Ынчан түскэй комисия хаанга мындыг медээ чоруткан: «Оларга эртем-билиг-тиң хэрээ чок, чүге дээрге бо улус өлүп, төнүп турар».

— А ам барык шуптуң эвеик кижилер сес чыл школаларын дооскан азы ортумак эртенниг —деп, Николай Семенович чугаалаан орар.—Бистиң суурувуста дөрт чүс хире чурттакчы бар. Оларның аразында 30 ажыг кижи институттар, техникумнар дооскаш, инженерлер, геологтар, башкылар, эмчилер апаргап. Аңчыларның болгаш ивижилериниң 12 уруглары чурттуп дээш бай тускай ортумак өөредилге чергелерде өөренип турар. Моң чаңгыс сууржуларының' аразында эртемденнер база бар. Чижээ, Агния Васильевна Ромацова педагогика эртемниниң кандидады болгай. Ол эвеик үжүтледип болгаш эге класстарга өөредилге помларының автору болбуттаан, арифметиканың өөредилге номун бистиң дылывысче очулдурган.

Николай Семенович Лиханов шагда-ла пенсияже үнген. Сүмелеинир дээш азы аңаа-ла «оду чырык турар боорга», аңаа аңчылар, ивижилер бола чедип келгилээр. Каш чыл мурнунда кырган аңчы айылына таваржып, караа көзүлбестээн. Эмчилер Лихановту хоорайже аппарган, нарын кезиишкин кылган. Узун назылыг кижиниң карактары катап көстүп келген болгаш биезги чаңы-биле валчыларны үүдүткелдиг хүлээп ап, «чуңма» шайын кудуп орар.

А. КРИВЧЕНКО, (СЭТА-ның корр).

БОМНАК СУУР, АМУР ОБЛАСТЬ.

Одессада далайның дээди инженер училищезинде Кубадан келген келир үейиң каштаннары, судноиуң инженер-электри мо[illegible]ники, судно башкарыкчызы инженерлер соревнип турар. Олар бисиң республиканың төлөөлекчилери — боттарының эш-оорлери-биле кады дуржулгалыг башкыларның удуртулгазы-биле далай профессиязын шингээдип ап, өөредилге-дуржулга судноларынга практикалап турарлар.

ЧУРУКТА: электротехниканың теоретиктиг үндезиниериниң кафедразының начальныгы Игорь Петрович Панов электро-механиктиг факультеттиң 3-кү курузунуң кубе курсантылары-биле чугаалажып тур.

И. ПАВЛЕНКОНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ПЕТРОСЯН 2 САННЫГ

Делегейниң шыдыраа чемпионадынга киржир шилиндеп ойнакчыны илередир матчылдаада Совет гроссмейстер Т. Петросян биле венгр гроссмейстер Л. Портиш оларның аразында тос салыг болган. Сөөлгү салыда делегей чемпиону чораан Петросян 27 көштө удурдамортылдаада Совет гроссмейстер Т. Петросян биле дээрге Петросяның ийиги тиилелгээн болуп турар. Аңаа ам чаңгыс сан херек.

Хайыраканчылар тиилээн

Хайыракан суурга Улуг-Хем районнуң төөп талакы зоназында школаларның мячилиг хоккей ойнаарының талазы-биле оскелерден шилгарап, бирги черни эзлээш, район төвүнге ойнаар эргеш алган. Бо школаның директору Кыргыс Кым-оол, күш-культура башкызы Владимир Доржүвей аныяк спортчуларны остүрер дээш бар аргаларын хереглеп, эки ажылдан турар.

Д. АРАКЧАА.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 8-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Өөнүт телекөргүүг. Мультфильмнер программазы. «Хектиң чажыды». «Персей». 14.05—Медээлер. 14.15—Үстүкү класс өөреникчилерниң диспуду. «Ишпитилел мурнунга бодуңуң харыысалганы канчаар билип турар сен?». 15.05—Шыдырап. «Кордакчылар маргылдааларында». 15.20—«ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының 250 чылы». 2-ги дамчыдылга. 15.50—Өөнүт телекөргүүг. «Силерниң бодалыңар». 16.50—17.00—Өөнүт телекөргүүг. «Ойнай-сылдай» деп хөгжүмниң телстеатры. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—Чырыдыышкын министри Д. Б. Ондарның чугаазы. 19.00—«КАЙ-ның экраны». Дамчыдылга. 19.10—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.20—Беш чылдың тудугларында. «Сибирьниң күүтеннери». 19.50—Өөнүт телекөргүүг. «Бальзактың улуг ыяк-шылы» деп хөй сериялыг ураң-чечен телефильмниң баштайгы көргүүг. 4-кү сериязы — «Амыдыралдың янзы-бүрү талалары».

КЫЗЫЛДАН

20.50—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.00—Өөнүт телекөргүүг. «Чеве, уруглар!». 22.20—Концерт. 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Черлик чүрек» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыында 9.10, «Бажы чок аттыг кижи» 10.40, 11.40, 16.40, 20.40, «Комиссар Берлахтың соөлгү пстелге хөрээ» 12.40, 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Далайга дамды» 10.00, «Ынакшылдың бүлүжү» 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бистиң үениң маадыры» 15.00, «Коргуш чок атаман» 11.00, «Робинзон Крузоның амыдыралы болгаш элдептиг үжүралдары» 18.20, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» Культура бажыңы: «Сыйык дага» 18.00, 20.00 шактарда.

СООК ЧУНАР-БАЖЫҢ, АЖЫЛДАВАС КЛУБ

Соок дыңзып келген. Ынчангаш чунар-бажыңны изиндир оттулары бергедей бергеп. Ынчалза-даа хүлөөгеннй күштүг болгаш, пенсионер Анна Кара-Сал утбай бүгү ярталарны хереглээн. Ыяштыхүнзедир чарып, улус чунар черге чылыг «тудар» дээш шуут турупкан. Изип, чылыпла келген ышкаш боор, а оозуур-даа болбас. Эрги, ирик бажыцның ойбак-дыдык черинден чылыг дашкаар үве бээр, сүт-даа изивес мындыг болган. Ферманың ол багай чунар-бажыцы кыштадыр индыг боп келген. Чамдыкта аңаа чунар дээн кижилер изиг сугну боттары бажыцларындан экпеп турар. Ынчалза-даа чунар-бажыцның иштя соок болгаш кижи шуут дидирей бээр хевээр.

— Чүү кончуг чоор. Соогун! Шо-шо!

— Чупмас дээрге база кончуг, чупар дээрге... үргүлчү мындыг. Кажан экижипир чүве ирги?

— Айтырыгны, диложи чоже-даа тургускан чүве дээр чоржук. Совхозтуң удурткулары ам-даа хереккө албайн турары оң-дур.

Биш-Хем районнун Туран сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилериниң хомудалдарын Кара-Сал утбай та чоже дыңнаан. Ынчалза-даа ол от салырга-даа чылывас чунар-бажыцын ам-даа одавышаан. А өске кижи болза, шоочалап каапп, кулак дыжын бодап, чоруй баар чүве-дир ийин...

Чогум чылдагааны чүдел? Республикада ат-сураглыг, арга-дуржулгалыг хөй кижилер ажылдап, чурттап турар Туран фермазында ындыг байдал канчап тургустуна бергени ол? Тайылбырлап берээл. Үш чыл мурнунда фермага чаа тудуг—чунар-бажың ажыглалга киргеп. Даштындан коорге аки-даа, чараш-даа бажың болган. Ынчалза-даа ол ажылдаваан. Чылдагаанга чаңгыс: сүт изидер котел ёк. Ону үш чыл дургузуунда тып чадашкап чүве-дир.

Ол фермадө база бир четпес чүүл бар. Саанчылар, инек кадарчылары, быжаа ажаакчылары чаа чыл бүдүүзүнде чаа клуб ажыдыышкынынга өөрүшкү-маңнайлыг киржип, ону хүлээп алганнар. Ынчалза-даа оорушкүнүң шагы кыска болган. Даартаанда ону шоочалап каапкан. Ам-даа ынчаар турар. А ооң орнун ярги клуб «толээлеп» турар. Ол баая чүгле ажыттывар хүннерлиг: лекция, беседа номчуур, ийи-чаңгыс кино боор, хүрээл кылыр дээнде ажылдаар.

Фермада аныяктар хой. Ында комсомол организациязы база бар. Аныяктар хостуг үе-шагын чөп ажылап, оюн-тоглаа организастап, концерт белеткээр кылдыр культураның одаан үргүлчү ажык тургузары, ооң эргелекчизинге ажылдаар кижини тывары чугула апарган. Чунар-бажыцны болгаш клубту доктаамал ажылдадырын «Кызыл тараачын» совхозтуң удуртукчулары бодап турар ирги бе?

Ш. ДОРЖУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажылагый килдизиниң 21-47, үлетүүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 15953. ЧАГЫГ №33.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы, (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00261

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 34 (9409) | Суббота, февраль 9, 1974 чыл | 1925 чылда үнелезилеттингеи | Өртээ 2 коп.

ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

Чер ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга Бии-Хем районуң ажыл-ишчилери идепкейлиг киришкеш, тоску беш чылдың шинтпирлиг чылында чаагай дүжүттү бүтүрүп алган. Олар күрүнеге 12.106 тонна тараа-ны садып, планның онаалдазын 152,1 хуу күүсеткен. Үреэнге болгаш мал чеминге хереглээр тарааны четчири-биле уруп алган.

Тараяны болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын будүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга Бии-Хем район тиилекчи болуп үнгеш, СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң Кызыл тугу-биле кады 5 муң рубльдиг акша шаңналын алган.

Партияның болгаш чазактың шаңналын тыпсырынга тураскаатқан байырлыг хурал дүүн Туран хоорайга болуп эрткен.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Кызыл тугун болгаш акша шаңналын СЭКП Тыва обкомунуң ийнги секретары эш В. И. Филиппов байырлыг байдалга тывыскан.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында мал болгаш чер ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга улам идепкейлиг киржири-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Тараяның иштин чыылдазын 40 муң тонна чедирер, күрүнеге 5.850 тонна сүттү, 2860 тонна этти, 312 тонна дүктү садар. Хураддың киржикчилерге хүлээлгелерин доддур болгаш ажыр күүседиргиниң партияга болгаш чазакка илергейлээннер.

Оң-ла хуралга 1973 чылда мал чемин белеткээр талазы-биле социалистиг чарышка тиилекчи болганы дээш районга СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчилир Кызыл тугун, 500 рубль акша шаңналын СЭКП обкомунуң ийнги секретары эш В. И. Филиппов тывыскан.

СЭКП райкомунуң бирги секретары В. М. Евтешин болгаш өске-даа санал бергеннер тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында мал болгаш чер ажылының продуктуларын будүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле салдынган соруглаларны күүседир дээш районуң ажыл-ишчилери улам эки ажылдаарын бүзүреткеннер.

М. ДУЛУШ.

КОЛХОЗТАРДА ОТЧЁТТАР БОЛГАШ СОҢГУЛДАЛАР

Февраль айда республиканың чамдык колхозтарынга отчёттуг, а өскелеринге отчёт-соңгулдалыг хуралдар болуп эртер. Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында колхозтарның будүрүлге, ажыл-агый, сан-хөө талазы-биле ажыл-чорудулгазын колхозчуларның иштин хуралынга түүнеп чугаалажыр. Оң-ла хуралдарга тодарадыкчы дөрткү чылдың планнарын чедиишкиниг күүседир дээш чаа хүлээлгелерни алыр.

Колхозтарның будүрүлге, ажыл-агый болгаш сан-хөө талазы-биле ажыл-чорудулгазын ук хуралдарга долузу-биле анализтеп көөр ужурлуг. Орта колхоз баштаар черинин, түскай эргемнглерниң, ревизия комиссиязының ажылында чедер, четпес түүдерни илередип, мурнакчы дүжүлганы неитередириниң оруктарын айтып, бар четпестерни чайладырының хемчегларни төлевилээр.

1973 чылдың түүнделери-биле чергелештир беш чылдың эртнен үш чылында көдээ ажыл-агый продукциязын будүрериниң болгаш ону күрүнеге садарының планнарын, ажыл-агыйны хөгжүдүрүнүң база колхозчуларның материалдыг амыдыралының деңнелин бедидериниң айытылган хемчегларни канчаар боттандырганын чугаалажып көөр апаар.

Отчёттарны дыңнап, чугаалажып турар үеде коз кичээнгейни иштиниң малының кыптаглаашкыныңче, малдың кадарын, азырал-тежээлин, чемгерилгезин экижидеринче, мал чеминиң чарыгдалынче, мал бажыңның хораар чоруун болдурбазының хемчегларинче, оон продуктуларын бедидеринче уламдырар херек.

1974 чылдың часкы хову ажылдарынга кайы хире белеткелдинг, үрезинин чежеин арыглап, чажарының кондициязынга чедирип алганын, техниканы сөптелгезининң чоруп турар байдалын, механизатор кадрларның өөредилгезин канчаар организастаапын болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалажыр апаар.

Көдээ ажыл-агый будүрүлгезин хөгжүдүрүнүң кол айтырыгларының бирээзи болза, будүрүлгеге ажыглаар хөрецтинн бап удур тургузуп алыры болгаш ону камналгалыг ажыглап, чарыгдаары болур. Будүрүлгезин интенсификастаары, кол-кол будүрүлге фондуларының өзүлдезиниң темпин болгаш күш-ажылдың бүдүрүктүлүү, колхозтуларның материалдыг чаагай чоруун улам мөңгө экижидери будүрүлге чылдазын тургузуп алганындан болгаш ону ажыглап, чарыгдал турарындан көчүг хамаарыжыр.

Колхозтарның ажыл-чорудулгазының түүнделерин үндүрбүлээн, экономиктиг ажылды экижидеринче онза кичээнгей салыры эргежок чугула. Шаңгыя ажыл-агыйның иштики бот-оруглга-чарылгазын сайгарыңгайжыдары болгаш ону шинтээдип алыры, колхоз будүрүлгезининң бүгү адырларын интенсификастаарының деңнелин бедидери маңаа кол черни эдээр ужурлуг.

Ажыл-агый бүрүзүнге чижек Уставты ёзугаар чылда болгаш хереглел фондуларының аразынга шын хуваалданы тургузарын, иштининг будүрүлгезин калбартыры-биле колхозтуң орулгаларындан үлеттинмес фондуже шилчидилгени улгаттырарын, орулгаларны хуваарының база иштининг акша-хөрецгизин шын ажыглаарының айтырыгларын хуралдарга тодаргай чугаалажып көөр.

1972 чылда республиканың чамдык колхозтары киирип алган орулгаларын хуваап түргаш, үлеттинмес фондуну доддуруп алырынче шинги орулгазындан эвээш түүлү киирген. Бир эвес республиканың бүгү колхозтарынга үлеттинмес фондуну доддуруп алырынче шилчидилге иштин орудганың 15,6 хуузу болган болза, Кызыл хоорай Советининг «Терс-Хөл» колхозунга ол шилчидилге 2,4, Бии-Хемниң «Хадын» колхозунга 6,9, Эрзининиң Ленин аттыг колхозунга 8,4, Чөөн-Хемчик районуң колхозтарынга 7,3 хуу болгулаан. Чамдык колхозтар акша-хөрецгизин чарыгдаарынга улуг хажыдымшыыннарны болдуруп турар. Тес-Хем районуң «Ак-Эрик», Танды районуң «Коммунизмниң херели», Улуг-Хем районуң «Х Улуг хурал» колхозтарыгга саарылганың акша-хөрецгизин шын эвес ажыглап турган товарылгалар бар. Шуптуг 420 муң рубльди мичаар шын эвес чарыгдаан.

Үлеттинмес фондуну көвүдедириче акша-хөрецгизин эвээш шилчидинг, капитал салыышкынынга саарылганың акша-хөрецгизин шын эвес чарыгдап турганының түүнелинде, үстүнде айыткан ажыл-агыйлар сан-хөө талазы-биле берге байдалга товарышкан, олар күрүнеге банкызынга улуг өрелинг. Оларның узун хуусаалыг чээли талазы-биле өрези 1974 чылдың январь 1-де 129 муң рубль, а кыска хуусаалыг чээли талазы-биле өрези 812 муң рубль болган.

Колхозтарның ажыл-чорудулгазынга экономиктиг частырыглар кылган, чурум чок, ажыл-ишчи эвес талазын көргүскен кижилерни колхозчулар боттарының хуралдарынга шынгыы шүгүмчүлеп, ажыл-агыйга материалдыг каража-когаралды товарыштырганы дээш харыысалганы хүлээдир апаар.

Колхоз Уставын канчаар сагып келгенин, учёттуг болгаш отчёттуг байдалын, чыл дургузунда колхозчуларга саналашкыннарны канчаар чорутканын, колхозтуң экономиктиг курлавырларын, будүрүлгенин ажыктыг арганарын бедидерин ревизия комиссиязы колхозчуларга плеткээр хүлээлгелиг.

Хуралга тургузар айтырыгларны иделкейлиг чугаалажып көөрү-биле, колхозтар баштаар черлери отчёттуг болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдар эгелээр ырак мурнуда-ла колхозтуң будүрүлге ажыл-агый болгаш сан-хөө талазы-биле ажыл-чорудулгазын, 1974 чылда будүрүлге, сан-хөө планын, ону чедиишкиниг боттандырарының хемчегларин фермаларга, бригадаларга, өске-даа будүрүлге участоктарынга эрткилээр колхозчуларның бөлүктер хуралдарынга таныштырып, колхоз будүрүлгезин шашкын хөгжүдүрүнүң арга-курлавырларын тып, ажылда бар четпестерни чайладырының аргаларын айтыр, чаа тодаргай хүлээлгелерни чугаалажыр.

Колхозчуларның хуралдары болуп турда, кижи бүрүзү санал-опал солчурунга идепкейлиг киржип, четпестерни ажыл-ишчи ёзу-биле шүгүмчүлеп, колхоз будүрүлгезин хөгжүдүрүнүң кол-кол утланышкыннарын айтып, 1974 чылда колхозтуң алган хүлээлгелерин, будүрүлге, сан-хөө планнарын чедиишкиниг боттандырарының хемчегларин тодарадырын чедип алыр херек.

Отчёттуг болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдарны эртиреринге колхозтарда партия организациялары дорт киржилгелиг болур. Олар хуралдарны организастыг, идей-политиктиг болгаш ажыл-ишчи характерлиг болдурарынга дузалажыр, ажыл-агыйларның алган планныг онаалдаларын колхозчуларга тайылбырлап, чаа хүлээлгелерни күүседиринге оларны хей-аът киирип, деткиир сорулгалыг.

ЧАРЫШТЫҢ ОДУ ЧАЛБЫЫШТАЛЗЫН!

КЫЗЫЛ ТУК — ТИИЛЕКЧИДЕ

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозу 1973 чылда мал чемин белеткээр талазы-биле социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Ажыл-агый сиген белеткээр планын 123, сенажтынын—114 хуу күүсеткеи. Совхоз 2800 тонна сиилоту, 1000 тонна саваңны белеткээн.

СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчилир Кызыл тугун совхозтуң удурткучуларынга тывыскан.

1974 чылда «Тыва тудуг» болгаш «Минусинск үлетпүр тудуг» трестерниң коллективтериниң аразында чарган социалистиг чарыштың

К Е Р Э Э З И

Экономика болгаш культура тургузуушкунун көгжүдер, чоннуң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелин бедидер талазы-биле партияның XXIV съездизиниң ажылдап кылган хемчегларин амыдыралга боттандырар, беш чыл планының хуусаа бетинде күүседеэин хандырар соруглга-биле база партияга болгаш совет улуска СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыы-биле танышкаш, «Тыва тудуг» болгаш «Минусинск үлетпүр тудуг» трестериниң коллективтери беш чылдың тодарадыкчы чылында социалистиг чарыштыг ажылдаарын дутурушкаш, ук чарыштың керээзин чарды.

Чарыштың кол сорулгазы болза, беш чылдың дөрткү чылының планныг онаалдаларын болгаш бедиткен хүлээлгелерин ажыр күүседирп, күш-ажылдың бедик будүрүктүлүүн чедип алыры, тудуг продукциязының шынарын экижидери, бот-үнезин чингедири болгаш ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидиргезин күштелдирери болур дээрзин керээде айытывыс.

Дутурушкан түүлдеривис болза:

1. Иш коллективтиң аразында чарыштың түүнделин квартал санында үндүргеш, мурнакчыны тодарадыр.

2. Тудуг болгаш политмассалыг база кижизидилге ажылдарының дуржуттазын солужары-биле чартык чылда бирдеи эвээш эвес катап чогаадыкчы делегацияларны бот-боттарынче чорудар.

3. Тудутнуң мурнакчыларының дуржулгазын болгаш боттарының ажылынга шингээдип алган чаа түүлдериниң аргадуржулгазын доктаамал солужун турар.

4. Спорт оюннарының болгаш бот-тывынгыр уран түүлүүн көргүзүтлериниң талазы-биле бот-боттарынга валдажыр.

5. Эң «эки мергежилдиг ажылчын» деп кыйгырыгның адаа-биле каттышкан мартыылдаавы эртирер.

Трестер коллективтериниң аразында социалистиг чарыштың арбитрлери болурун Главкрасноярск тудулган, тудуг болгаш тудуг материалдар үлетпүрүнүң край обкомундан дилээр.

Коллективтер кежигүннериниң даасканы-биле:

«Минусинск үлетпүр тудуг» трестиң эргелекчизи

И. БЕЗМАТЕРНЫХ.

Парторганизацияның секретары

Э. ЛАКПАН.

Каттышкан тудуг комитединиң даргазы

О. КУДЫМОВА

«Тыва тудуг» трестиң эргелекчизи

Ч. ОНДАР.

Партком секретары

В. КАЗАК.

Каттышкан тудуг комитединиң даргазы

В. КУЦИН.

«Минусинск үлетпүр тудуг» трестиң коллективиниң 1974 чылда социалистиг хүлээлгелери

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин болгаш 1971—1980 чылдарда Красноярск крайның будүрүктүү күштерин комплекстиг хөгжүдер дугайында СЭКП ТК-ның докгаалын амыдыралга боттандырар дээш база 1974 чылда үлетпүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыкын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның докгаалын удурткулга болдурбушаан база партия, совет улуска СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыгы-биле танышкаш, «Минусинск үлетпүр тудуг» трестиң тудутжулары беш чылдың тодарадыкчы чылы — 1974 чылда дараазында социалистиг хүлээлгелерни боттарынга алган:

1. Тудут-монтаж ажылдарының чыл планын хуусаа бетинде 1974 чылдың декабрь 25-те күүседир.

2. Чурттапга бажыңнарын ажыглаапга киирериниң чыл планын 1974 чылдың декабрь 28-те күүседир.

3. Күш-ажылдың будүрүктүлүүн докгаалтыынган онаалдапыпдан 0,2 хуу бедидер.

4. Тудут-монтаж ажылдарының бот-үнезин планга удур 0,1 хуу чингедир.

5. Одапга сезону эгелээринге чедир хоорайның одапга системазынга шакта 20 тонна бус будүрер бир котелду немей тудар.

6. Чагыкчылар документтерин четчелеп, дериглерин чогуур хуусаазында экскаватор база бир кыдыг котелду шапдан дашкаар тудар болгаш ажыглаапга киирер.

7. Ирбинде № 18 мехколонналың будүрүлге базазын шапдан дашкаар тудуп, ажыглаапга киирер.

8. Трестиң ажылчыннарының чурттапга амыдыралының байдалын моон ынай улам экижидери-биле бодупга 119 дөрбелчин метр шөлдүг чурттапга бажыңын тудар.

9. Тудут-монтаж ажылдарынга чаартылга болгаш чогаадылга ажылдарын пиицлотбеининиң күселп-биле чылда иштизи-биле 225 муң рубльдиг камналгазын алыр.

10. Тудут технологиязында чаа түүл болур норма-комплекслерни ажыглап база организас-техниктиг хемчегларин боттандырып тургаш, механизациянның хемчөөлин: штукатура ажылдарынга —70 хуу; маляр ажылынга — 82 хуу; шывыг ажылдарынга — 80 хуу чедирер.

11. Кол-кол тудут материалдарының бот-үнезин планга удур 0,1 хуу чингедир.

12. Тудут-монтаж ажылдарының шынарын экижидип тургаш, бүгү объектилериниң 75 хуузун «эки» болгаш «кончуг эки» деп демдектер-биле ажыглаапга дужаар.

13. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Злобининиң дуржулгазын калбаа-биле нептередир. Бо чылын бот-оруглга-чарылгажке 4 бригаданы шилчидер.

14. Күш-ажылдың аккорд-шаңнал-макгалдыг системазынче бүгү бригадаларның 60 хуузун шилчидер.

15. Техника ажыглалын айыл чок болдурарының болгаш күш-ажылдың камгалалының талазы-биле айыттынган хемчегларни бүрүн күүседир.

16. 200 ажыг тудутжуну күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коорунуң шимчээшкинниге хаара тудар.

17. Чыл дургузунда 500 кижиниң тудутжунун янзы-бүрү мергежилиниге өөредир. 660 тудутжуунуң тускай мергежилин бедидер.

18. Минусинск суурга болгаш ында № 7 ортумак школага шеф дузаламчызын күштелдирер.

«Тыва тудуг» трестиң социалистиг чарышка кыйгыргаяын хүлээп алыр.

«Тыва тудуг» трестиң тудуг эргелелдериниң болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтериниң 1974 чылда социалистиг хүлээлгелери

Беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир соруглга-биле база боттарының иштики курлавырларын санап көргеш, Тыва АССР-ниң «Тыва тудуг» трестиниң тудутжулары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары боттарынга дараазында бедиткен хүлээлгелерни ап, Красноярск Главкрасноярск тудутгунуң «Минусинск үлетпүр тудуг» трестиниң коллективин социалистиг чарышка кыйгырды:

1. 1973 чылда чедип алдынган чедиишкиннерни быжыглавышаан, бо чылдың керээ ёзугаар кылыр ажылдарының планын хуусаа бетинде, 1974 чылдың декабрь 27-де күүседир. Пландан ажыр 82 муң рубльдиг тудут-монтаж ажылдарын боттандырар.

2. Будүрүлге коллективтериниң ажыл-биле күш-ажылдын будүрүкчүлүүн планга удур 1 хуу бедидер.

3. Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрлериниң объектилериниң талазы-биле чылдың тудут-монтаж ажылдарының планын декабрь 29-та күүседир.

4. Керээлиг организацияларга объектилерни доктаатгынган график ёзугаар дужаар болгаш кылган тудутларны түүлде «эки» болгаш «кончуг эки» деп демдек-биле күрүне комиссиязынга дужаар.

5. Тудут материалдарын болгаш конструкцияларын камнаг кадагалап, хумагалыг ажыглап тургаш, иштизи-биле 18,5 муң рубльдиг тудут материалдарын камнап алыр, оон иштинде: цемент—15 тонна; дилиг материалдары—50 кубометр; туулбу — 400 муң кезек; олифа—1,6 тонна; чугай—5,4 тонна; рубероид—1600 дөрбелчин метр;

6. Техниктиг информацияның чаа түүлдерин болгаш чаартыкчы саналдарны будүрүлгеге шингээдип тургаш, организастыг-техниктиг хемчегларни боттандырып тургаш, механизацияның хемчөөлин: штукатура ажылдарынга—80 хуу; маляр ажылдарынга — 82 хуу; түдүрүлге-дүжүрүлге ажылдарынга—82,5 хуу, чер ажылдарынга—98 хуу чедирер.

15. 403 ажылчынны жоомиктиг өөредилгеге хлара тудар.

ҮЛЕТПҮР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

1. Продукция будүрериниң болгаш сайгарының чыл планын 1974 чылдың декабрь 25-те күүседир, пландан ажыр 10 муң рубльдиг баранның продукциязын сайгарар.

2. 1974 чылда пландан ажыр 500 кубометр демир-бетонну будүрер.

3. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн планга удур 1,5 хуу бедидер болгаш оон күселибиле 15 муң рубльдиг немелде камналгазын алыр.

4. Баранның продукциязының бир рубликге онаалтыр чарыгдаарын 5 көпеекке чингедир болгаш оон күселибиле 7,5 муң рубльдиг немелде камналгазын алыр.

5. Кол-кол тудут материалдарының дараазында камналгазын чыл дургузунда алыр: тудут материалдары, электроэнергия болгаш бус (иштизи-биле)—19 муң рубль, оон иштинде: цемент—10 муң рубль, металлдар—5 муң рубль; сөптелгени эки чорутканнындан, чылыг четкизин эки ажыглаанындан—3 муң рубль технологтуг дериглерни бедик будүрүкчүлүг ажыглаанындан —1 муң рубль;

6. Техниктиг информацияның ажыктыг түүлдерин ажыглаанының болгаш чаартылганың күселп-биле 4 муң рубльдиг камналгазын алыр.

Бешки чылдың шинтпирлиг чылында социалистиг чарышка «Минусинск үлетпүр тудуг» трестиң коллективин кыйгырар.

КРАСНОЯРСК КРАЙ. Үстүү Енисейде Саяи-Шушенское ГЭС-тиң кылып турар. Суг күжүү-биле ажылдаар ол эң улуг станцияның төлевилээн күүдээ 6,5 миллион киловатт. Суг моонда — плотинаның бедик 270 метр чедер. Амгы үеде ГЭС-тиң тудутжулары күженишкиниг ажылдап турар.

Олар СЭКЦ ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыгынга харыы кылдыр 1974 чылдың бедиткен социалистиг хүлээлгезин алган. 1975 чылда-ла Енисейни бооптар кылдыр шинчаар шалыпчы ёзу-биле ажылдаар деп олар шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: тудугнуң бир участогу.

Ю. БАРМИНИНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ПАРТИЯНЫҢ ПОЛИТИКАЗЫН ДЕТКИВИШААН

Латин Америкада бирги социалистиг күрүне — Куба Республикага СЭКП Төп Комитединиң Чиигизиө секретары Л. И. Брежневтиң аян-чоруун, оон Фидель Кастро болгаш ол чурттуң өске-даа удурткучулары-биле эп-найыралдыг база бот-боттарын билчир чоруктуң байдалынга эрткен чугаалажышкынынарын «Кызыл тараачын» совхозтуң механизаторлары бедик кодурлуушкүн-биле түүлдүгээдүп турар. Иш чурттуң аразынга экономиктиг, культурлуг харылзааларыны улам быжыглаар дээш партия болгаш чазактың чорудуп турар ажыл-чорудулгазын деткип, совет-куба декларация-биле таныштырылганы совхозтуң политинформаторлары эгелей берген.

Коммунистиг партияның, совет чазактың ленинчи национал политиказын деткип, ацаа харыы кылдыр, совхозтуң механизаторлары январь айда техника септелгезининң темпизин дыка шапкынчыткал. Совхоз февраль 1-ге чедир 22 тракторну, 36 апданыны, 40 сеялканы септээн. Механизаторлардан Григорий Спиридопов, Александр Карасол, Монгун-оол Бичө-оол септелгеге эки киржип, шудургу ажылдап турарлар. Техника септелгелии февраль 23-те — Совет Армияның болгаш Шеринг-Далай флодунуң хүнүнде бүрүн дээзар соруглапы салган.

Ажыл-агый часкы тәрилгага хереглээри-биле 1050 тонна тараа урезинин уруп, белеткеп алган.

И. ЦЫБИН,

совхозтуң кол инженери.

* * *

СЭКП ТК-ның Чиигизиө секретары эш Л. И. Брежнев Кубага элбанның найыралдыг аян-чоруун кылып чоруп турда, ол дугайын солуп, сеткүүлден номчуп, радиодан доктаамал дыңнап турдувус. Ол уре-түнелдиг аян-чорукаку-дуңма найыралдың найгамчык илергейлээшкини болган. Аян-чоруктуң түңнелээн болгаш ийи чурттуң аразынга кады ажылдажылганы улам калбартырын Совет-куба декларацияда тодаргай бижээн чорду. Ол декларацияны болгаш Гаванага бүгү улустуң митингизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазын бистиң ферманың ажылчыннары улуг сонуургалбиле тапыкып турар.

Наймралды, тайбыцны болгаш кады ажыл-дажылганы бижыглаар төлөдө, бистен ак сеткилдиг ажылдаары негеттинер. Ону бисте кижи бүгүдеэн кончуг эки билир.

Мен эрткен чылын алган хүлээлгемни багай эвээ күүсеткеш, тодарадыкчы чылдың башгайгы айында бир инектен 216 кг сүт сагдым. Саанчылар ортуунда дээре көргүзүг болду. Ынчангаш бо чылын алган хүлээлгемни күүседиптер аргам барын ол бадыткап турар.

О. ДУКТУГ,

Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң Дөргүн фермазының саанчызы.

Социалистиг чарыш

ДУРЖУЛГА СОЛЧУЛГАЗЫ

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң «Тывага хой ажылын улам ынай эки-жидер хемчеглер дугайында» шиитпирлерин амыдырал боттандырар дээш СЭКП Бай-Тайга райкому болгаш райкүүском чамдык ажылдарны кылып турар. Тодарадыкчы 1974 чылда бедиткен социалистиг күлэлгелерни ажыл-ишчилер алган. Түс-түс кижилер, ажыл-агыйлар бот-боттарын соцчарышче кыйгырган. А Бай-Тайга район Барыын-Хемчик район-биле чарыштыг. Планныг опаалдаларны хүүсэ бетинде күүседип, социалистиг чарышка тиилекчи болур дээш, курлавыцларны бүрүү-биле ажыглаарыңар хемчеглерни ап турар.

Бо чылдың эгезинден бээр «Бай-Тал» совхозтуң Даштыг-Тей болган «Мурнакчы» колхозтуң Манчүрек хойжу бригадаларының, «Кара-Хөл» колхозтуң Туралыг бригадазы бile «Мурнакчы» колхозтуң Базырак бригадаларының малчыннарының арасында дуржулга солчууштукуну болган.

«Мурнакчы» колхозтуң партком секретары Д. Д. Хертек чаржып турар ийи колхозтуң дуржулга солчулгалыг семинарын эрттирген. Колхоз баштаар чери болган партком семинарга белеткелди чартык ай бурунгаар чоруткан. Лекция номчуур. дуржулгазын чугаалаар кижилерни парткомуң хуралынга сүмележип шилээн болган семинарның эрттирер черин тодаргай планнаан. Семинар болур хүнде «Кара-Хөл» колхозтуң болган СЭКП райкомунуң төлээлери «Мурнакчы» колхозка чеде бергеннер. Колхоз төвүнүң Культура бажыңын семинар эрттирериңе таарыштыр дерип, 1973 чылда ажылагый көргүүзүглерин болган годарадыкчы чылдың хүлээлгелерин бижээн плакаттарны, мурнакчы ажыл-ишчилерниң чуруктарын асаан.

Семинарның киржикчилерин —«Мурнакчы» колхозтуң хоочун, аныяк хойжулары, «Кара-Хөл» колхозтуң төлээлери, мал ажылының түскай эртем-ниглери 81 кижи Культура бажыңында олуттарны эдилеп кеп.

«Мурнакчы» колхозта партком секретары Д. Д. Хертек чаржып турар ийи колхозтуң дуржулга солчулгалыг семинарын эрттирген. Колхоз баштаар чери болган партком семинарга белеткелди кылган. Чаржып турар ажыл-агыйлар бирээзин өскезин чүгле ажып эрте бээрин кыаладар эвес, харын бот-боттарының ажылында эки чүүлдерни нептередир дээш харылзажыры болур дээрзиге плеткелчи доктаагаш, чурттуң, республиканың база-район иштиниң амыдыралындан тодаргай фактыларны көргүскен.

Хойжу Тойбу Салчак мынча дээн:

— Хойнуң эътки, дүккүр болуру чүүден хамаржырыл? Кол-ла чүве одар-белчиирпи таарыштыр шилип ап, шын ажаалданы тургускаш, кышка удур эки семиртиш алырында болур. Узун-Хем-Бажың-ның меңгилер кыдыы, серии чайлагларынга кожуп чеде бергеш, хоюмбу чайны үеде одарладып келдим. Дыка семирип. Чайлагга хойну кажаалавайн турар мен. Тайгага чаашкын, ол-шык удаа-дараа болу бээри-биле кажаа иштиниң малгаштыр. Малгаштыг кажаага хойнуң иштинче-ниик кирип баксырвар, семирбес. Дүгүнүң озулдээнге база шаптыктаар чүве. Ажык черге хонганда, хой бодунуң чыдар черин шилип, чамдыкта чыдынын хостуг солуп турар. А күскү үеде тараа хоорауунга 15—20 хонук кадарыттарга, кончуг семирип. Кышкы үеде хойнуң күжүн кошкатпазын бодап, баш бурунгаар декабрь айда-ла бичеп эртен чемгергеш, суггарып эгелээри чугула. Семис хойларның төрээн хураганнары шыырак болур. 2—3 хонгаш-ла дешкилеп турар аңаар. Семис хойнуң ийистээри хой болур. Хойну декабрь, январь айларда эрте төрүдүп алырга, күзүн оон хураганындан база хой дүктү алыр. Бо хүнперде мээң коданымда 160 хой төрээн, 176 хураган менди озуп турар. Хоюмбуң күжү эки. Тодарадыкчы чылда 100 баштан 106 хураган, бир хойдан 2,5 кг дүк алыр дээн хүлээлгемниң күүсеттинеригне чагаммейн турар мен.

— Хой ажылы—«Мурнакчы» колхозтуң экономиказының кол адыры болуп турар— дедп, колхозтуң экономизи Н. Маздыр чугаалаан. — Колхоз дүктен 33000 рубль, эът сатканындан 110.200 рубль оруганы чылдың-на ап турар. Хой ажылындан хой оруганы киприп, колхозтуң экономиказын көдүрүп турар малчыннар хой. Ийи хоочун хойжулар Баадан Хертек биле Бичии-Уруг Хертек оларның 1969—1973 чылларда бүдүргеи продукциязын санап көөрге мындыг. Ол беш чылдарда Баадан Хертек 69 хураганны 317 кг дүктү, а Бичии-Уруг Хертек 41 хураганны, 86 кг дүктү плаидан ажыр алган. Ынчаарга бир кг дүктүң өртээ 25 рубль дээш ап көөрге, ол ийи малчын эът-тен 2750, дүктен 2619 рубль 50 коп, шуптуу 5369 рубль 50 коп. оруганы колхозка плаидан ажыр киирген. Аазы «Сибиряк» дээр комбайнның ортээнден ажыг акшаның продукциязын будургеннер. Бир эвес малчын бүрүү шак ыидыг оруганыг ажылдаар болза, колхозка хой ажылын улам хогжүдеринiң 1980 чылга чедир планын хүүсаа бо-тинде күүседириниң аргазы бар.

Оон соопда хойжу Көк Серепот санал берген:

— Хойнуң салын көвүдедир, оон продуктулуун элебкшиде-ринге чер ажылын сайзыра-дыры улуг ажыктыг деп са-нап турар мен. Чуге дээрге, чер ажылын сайзыраткаш, оон малга хоолулуг эки чем-перии ап турарын чурттуң оске ажыл-агыйларының практиказындан көрүп турар бис. Бистиң колхозта ол ажылды чорудуп эгелээни эки. Базырактың, Чаңгыс-Терек-тиң суггарылга системазының тудуун кылып турар. Ам кол сорулга—ону дүргеи ажыглаал-га киирери. Малчын кижи бо-ду малга бижыг чем-суурыиу кышка удур тургузуп алыр дээш ажыллаары чугула. Мен чыядың-на Чаңгыс-Терек-Бажында 8 га черниң дажын аштап, суггарган, оон эки дүжүттү ап келдим. Бо чыдын ол черии 2 га чедир немей аштап, суггаргам, сиген кеаерии планнап тур мен. Ынчаңгаш моон мурнунда 10 тонна сиген белеткеп ап турган плавымны 15 тонна чедир-рер мен. Чердеп сигенииң чайгаар үнүп кээрии маиап орбайн, четчир мал чемии бе-леткеп алыр дээш малчыя бүрүү чер ажылынче база кичээнгей салыры чугула.

Оон соопда семинарның киржикчилери хоочун хойжулар Тойбу Салчак, Ооржак Седен-Дамбаа оларның болган Алексей Сааның удуртканы комсомолчуларның хойжу авенозуңуң қыштаян барып көргеннер. Хоочун малчынарның кажааларында хой суггарар суғну демир хуўң-биле дажыглавайн, кажаа иштинде тургускан улуг цистернадан онгачаларже шланг дамчыштыр кудуттар кылдыр кылганын олар со-нуургап көргеннер. Цистернаның адаанда тудуп печканы туткаш, сугну чылдың тур-рар. Суг сөөртүр машинадан цистернаже сугну шланг дамчыштыр аксыптар. Кажаа-ларның иштинде чаш хура-ганнарга, оон бичии дорута бергеннерииге, ийистерге болган өзе берген хураганнарга тускайлап кылган клеткалар-ны надарчылар көргеи. Кадар-чы Ооржак Седен-Дамбаанын чунар-бажыны кылып алга-ны база шынарлыг, эки болган. Аныяктарның Кызыл-Бут деп черде кыштаида кажаа-зын, кызыл-булуңяу, чунар-бажының болгаш оларның бөттарының чурттап турар бажыңын семинарның кир-жикчилери магадап көргеи-нер. Кайы-даа коданнарда хой кыштаглаашкынының байдалы эки болган. Чаа төрүттүнген хураганнар шупту мерде.

Семинарның киржикчилери «Мурнакчы» колхозтуң Куль-тура бажыңыига бот-тывыт-тыр уран чүүл бөлгүмүнүң солун концертин база көргеи.

Семинарның ажылын түн-нээш, эки ажыктыг чүүлдер-ни хойну берген деп, оон кир-жикчилери демделээн болгаш моон соңгаар ыидыг дуржулга солчууштукуннарын кайы-даа ажыл-агыйларга калбаа-биле практикалаарын күзээ-неер.

Б. БАРБА.

МЕХАНИЗАТОР ТУДУГЖУЛАРЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Беш чылдың шиитпирлиг чылын «Тудут механизация» трестиң № 14 механизация эргелелиниң ажыл-ишчилери эки көргүзүглериг дооскан. СЭКП ТК-ның Кыйгырыгына сорук киргеи механизатор тудугжулар Совет Тывазының үжен чыл болур оон төлептиг түүүр дээш тодарадыкчы чылда боттарынга бедиткеи социалистиг хүлээлгелерни алган. Чыл планын олар декабрь 20-де дооза-рын, плавдан ажыр 55 муң рубльдиг ажылдарын кылырын, күш-ажыдың будургүкчүлүүн планга удур 0,6 хуу күүседирин хүлээнип турар.

Хүлээлгезинде эргелелиниң механизаторлары тудут пеләдеринге экскаватор, бульдозер, автокран, аар кран болган суургалыг кранныр, компрессорлар дээн чергелиг механизмнерниң долу ажыглалыг хавдырарын көрүп, 30 тонна кывар-чаар материалдарны артык кезектер болгаш бичe механизмнер ажыглалының 4 муң рубль түүнүт камналгазын алырын ында айыткан.

Механизмнер-биле күүседир ажылдарның бот-үнезин планда бердингенинден 1 хуу чигедирип, плавдан ажыр 15 муң рубльдиг орулгазын алыры, ажыглал коэффициентиниң болгаш техниканың белеп чорууп планга удур 0,2 чедир бедидерп чергелиг экономиктиг көргүзүглерни ында көргеи. Ол хүлээлгелер СЭКП ТК-ның ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Бүгүзавилел социалистиг чарыжың калбартыр дугайында чоокта таа үнеген доктаалынга дүүштүр ажылдан кылдынган. Үлетшүрүүң, тудугнуң болгаи транспорттуң ажылдакчылары-ның ол чаа чарыжыига төлептиг киржир төлээде, будүрүлгеге чаңгыс-даа озал-ондак болдурбас, будүрүлгениң культуразын бедидер болгаш техниктиг эстетиканы сагыыр талазы-биле база күш-ажыл камгалалының болгаш техни-каның айыыл чок чоруунун конкурстарын чарлаан, чаа техниканы шиигээдип алыры-ның болгаш оске будүрүлге-лерниң мурнакчы технологи-зазын үлегерлеп алырының ачызында чылда 3 муң рубль-диг камналгазын алыр, а чаартыкчы саналдардан 6 муң рубль түүнүт камналгазы алыр.

Ол ышкаш күш-ажылды эр-темге үндезилеп организас-таарын шиигээдип алырының ачызында 10 муң рубльдиг камналгазын алыры хүлээл-геде база көрүнүп турар. Бир экипажты бот-орулга-чарыл-гаже шилчидер, алырлыкпар-ның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның мергежилин бедидерин хүлээлгеде көрген.

Кызылдың механизатор тудугжулары бо чылын социалистиг чарышка Маклаководо № 25 механизация эргелелиниң ажылдакчыларын социалистиг чарышка кыйгырган.

Социалистиг хүлээлгелерин № 14 механизация эргелелиниң ажылчын, албан-хаакчы-ларының ниити хуралының бадылаан.

ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

СЭКП ТК-ның партизага, совет улуска Кыйгырыы, Бүгү-эвилелдин социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалдары Эрзин болгаш Тес-Хем районнарның ажылчы чонна-рында күш-ажылчы база политиктиг улуг көдүрлүүшкүнү болдурган. Бүдүрүлге черлеринге, хойжу бригаларга. фермаларга болуп эрткилээн хуралларга ажыл-ишчилер мал, чөр ажылының продукциязын будурерин болгаш белеткээрин көвүдеир газазы-биле бедиткеи хүлээлгелерни алгылаан. Үстүнде айыткан документилер коллектив бүрүзүнүң ажылының хайынчы программазы болуп берген.

Эрзин болгаш Тес-Хем районнар аразында чарыштыг. Үк чарыш тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылында кайы-даа районнуң ажыл-ишчилеринге бодунуң үре-түңнүлин берген.

Ол районнар бо тодарадыкчы 1974 чылда чарышты үргүлчүлээр дээп шиитпирлээн. Коллектив бүрүзү тодаргай хүлээлгелерни алган.

Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу баранның продукциязын будурерииниң планын декабрь 25-ке чедир күүсеирин болгаш плаидан артык-ка 13 муң рубльдиң продукциязын бээрин, чылда 3 муң рубльдиң экономиктиг ажыын бээр чогаадыкчы саналдарны шингээдирин хүлээнген.

Тес-Хемниң малчыннары 1730 тонна эътти, 320 тонна сүттү болгаш 165 тонна дүкту күрүнеге садарын хүлээнген. Төрүүр 100 хойга онаштыр 90-дан эвээш эвес хураганны доруктурарын, хой бүрүзүнден 2,2 кг дүктү алырын шиитпирлээн. Ындыг бедик хүлээлгелерни районнуң ажыл-ишчилери күүседип шыдаар дээрзин нурнакчы ажыл-агыйларның чедишкиннери чугаалап турар. Чижээ, эрткен чылын чарыштың тиилекчизи болгаш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган «Тес-Хем» совхоз бүгү-ле планныг онаалдаларын хүүсаа бетинде күүсеткеи болгаш планнаи ажыр алаан хой продукциязыны берген. Совхоз мыйыстыг бода малды өстүреринин планын 101, хойнуун— 107 хуу күүсеткеи. Бо чылын ында мал кыштаглаашкыны организастыг эртип Үүрар. Совхозтуң фермаларының чарыжынга бирги черии Өртенинин сүт-бараан фермазы алган. Ол ферма 1800 центнер сүт бүдүрер планныг тургаш, ону 2400 центнер чедирген, а инек бүрүзүнден 200 кг сүттү планнан ажыр сагган.

Тес-Хемнин хойжу бригаларының эрткен чылда чарыжының түннелин үндүрерге, «Чодураа» колхозта Тыва АССР-ниң Дээди Совединин депутады Иван Симчитович Данзурунуың бригадазы тиилээн болган. Ол бригаданың хойжуларының хой нуруузу 100 хойга онаштыр 101-ден 110 чедир хураганны менди доруктурүп, хой бүрүзүнден 3 кг болгаш оон-даа хой дүктү кыргып алган. А бригадир Иван Данзурун боду госку беш чылдың эрткен үш чылдарының түс бүрүзүнде 100 хойга онаштыр 113-тен эвээш эвес хураганны ап келген. Ындыг малчыннар районда эвээш эвес. Оларга «О. Шынаа» совхозта Шокар Бадый, «Тес-Хем» совхозта Александр Монгалбй, Чооду Хуурай-оол, «Чодураа» колхозта Данзурун Емчур, Борис Сырат болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Чарышты үргүлчүлээр дээн кыйгырыгны хүлээп албышаан, эрзинчилер база-ла соруктуг ажыллап турарлар. Олар чарышка эрткен чылын багай эвес көргүзүглериг болган. Район көдээ ажыл-агыйның бүгү продукциязын планнаттынганындан хойну күрүнеге сатканын. Бо районга шиитпирлиг үшкү чылда «Коммунизмче оруу» колхоз чарышка тиилекчи болгаш, партия райкомунуң база райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Эрзинниң чаярби дөрт хойжуу эрткеи чылын 100 хойга онаштыр 105 чедир хураганны менди доруктурган. «Мөрен» колхозта Оруң Намдал, «Коммунизмче оруу» колхозта Суму Дамчаи, Сергей Мижит болгаш өскелер-даа бедик көргүзүглүг болган.

Эрзинчилерниң тодарадыкчы чылда хүлээлгелери база бедик. Олар тарылга шөлүн 10.500 га, оон иштинде тараа культураларың 4300 га чедирерин, гектардан 9 центнер хужуттуу алырын, 100 малга онаштыр 85 бызааны, 90 хураганны, 85 күлүнүу доруктурарын. күрүнеге 1860 тонна эътти, 328 тонна сүттү, 174 тонна дүкту садарын социалистиг хүлээлгезинде бижээн.

Амты үеде Эрзин районнуң ажыл-агыйларында хой ооллаашкыны эгелээн. 4000 ажыг хураган менди алдынган. Ынчаарга Тес-Хемде оон алаан хой хой төрээн, хураганнар база менди. Бо чылын ол районнарда бөдүүн болгаш концентраттыг чемнер четчирибиле бар. Ынчалзажок хар чок кыш болганы-биле чамдык ажыл-агыйларда малны суг-биле хандырары бергедээшкинниг болуп турар. Суг сөөртүр машиналарны бүрүн күчүзу-биле ажыглавайн турар, чамдык кудуктар ажыллавас. Бо четпестерни дарый чайладыры негеттинип турар.

Тес-Хем биле Эрзин районнарның ажыл-ишчилериниң чарыжы бо хүннерде улам калбарып, алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш күжениишкин улгадып турар.

Ю. ЕГОШИН.

Советтер болгаш амыдырал

Организастыг ажылды сайзыраңгайжыдар

«Ажылчы чоннар депутаттарының районнар болгаш хоорайлар Советтериниң ажылын улам ынай эки-жидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын болгаш чазактың чугула шиитпирлерин, хоойлуларын күүсетпишаан, республиканың чер-чер Советтери организас-массалыг ажылын улам калбартып турар.

Республиканың чер-чер Советтериниң эрткен чылын кылып чоруткан организас-массалыг ажылдарын анализтеп көөрге, ону СЭКП-ниң XXIV съездизининң салган сорулгаларының деннелинге тургузар дээш элээн ажылдар кылдынган болуп турар. Олар боттарының калбак эрге-хүлээлгелерин ажыглаан, ажыл-агый культура тургузуушкунунга удуртулганы эки-житкен. Советтер үзетпүр болгаш көдээ ажыл-агый будүрүлгезиниң ажыктыын бедиперинин айтырыгларынче ханылап кирген. Оларның ажыл-чорудулгазында демократтыг эргелер улам хөгжээн. Советтериниң сессияларының ужур-дузазы көдүрүлген. Амыдыралчы эн чугула айтырыгларны анаа шиитпирлеп турар апарган. Депутаттарның сонгукчулар-биле харылзаазы быжыкган. Күүсекомнарның, оларның кил-дистериниң болгаш эргелелдериниң, Советтериң чон мурнунга отчёт бээри доктаамал апарган.

Чер-чер Советтериниң сессияларын Конституциязда айыткан хуусаа ёзугаар эрттирип турар. Ол сессияларга эрткен чылын 1038 айтырыгны чугаалашкан. Оон иштинде чүгле көдээ ажыл-агый талазы-биле безин чүе ужен ажыг айтырыгны хүн айтырынга киирген. Ылангыя улус ажыл-агыйын хөгжүдеринин күрүне планнарының дугайын сессияларга чугаалажып тура, коллективтерин социалистиг хүлээлгелерин күүсеидир дээш ажылга оон удуртукчуларының харылсаалгазын улам безидеринче будүрүлгелерниң курлавырларын долу ажыглаарынче шынгыы кичээнгейин салган. Кызыл, Ак-Довурак хоорай, Улуг-Хем, Каа-Хем район Советтериниң күүсекомнары сессияларга хүлээп алган шиитпирлерин, депутаттарының анаа берген санал, шүгүмчүлелдеринин күүселдезинин талазы-биле үргүлчүнүн контролюн тургускан. Ол Советтерниң сессияларының шиитпирлерин, депутаттарның санал-шүгүмчүлелдеринин күүселдезин дараазында сессиялар үезинде доктаамал дыннадып турар.

Депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында ССРЭ Хоойлузун чер-чер Советтери сессияларга чугаалашкан. Ол хоойлуну депутаттарга, чонга таныштырар, өөредир ажылларны организастаан. Советтерниң депутаттары барык шуптузу күш-ажылдың мурнакчылары болбушаан, боттарының округтарынга ажылды илепкейжидип, масса-биле сырый харылзаалыг ажылдап турар. Чер-чер Советтериниң 3166 депутадының 3122-зи чон мурнунга боттарының отчеттарын бергеннер. Мөнгүн-Тайга, Өвүр район Советтериниң депутаттары отчёттарны ийи, оон-даа хөй удаа кылган.

Чер-чер Советтериниң 93 күүскому сессияларга, 91 күүскомнар чон мурнунга отчёттарын берген. Бо ажылды Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Каа-Хем болгаш Тес-Хем район Советтериниң күүсекомнары эки организастаан.

Анаа ажылчы чоннар калбаа-биле киржип, күүскомнарның, килдистерниң ажылын улам ынай эки-жидеринче угланган үнелиг саналдарны кииргеннер.

Советтерниң доктаамал комиссияларының ажылын эки-жидер дээш чамдык хемчеглерни алган. Чер-чер Советтериниң сонгулдалары эртери билек ол комиссияларның база депутаттарның семинарларын күүскомнар эрттиргилээн.

Чер-чер Советтериниң 620 доктаамал комиссизында ийи-мун дөрт чус ажыг депутат хаара туттунган. Оларның сессияларга, күүскомнар хуралдарынга айтырыглар белеткээринге киржилгези идепкейжээн. Доктаамал комиссиялар шиитпирлиг чылда сессияларга 508 илеткелди болгаш эдеринчи илеткелди кылган. Ылангыя Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарының чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары ол Советтериниң идепкейлиг дузалакчылары болу бергеннер.

Советтериниң сессиялары — күрүне удуртулгазың калбак демократтыг үндезинге боттандырарының болгаш хөйниитинiң санал-оналың илергейлээринiң дээштиг чепсээ. Эрткен чылын Советтериниң сессиялары сан талазы-биле хөй эртсе-даа, оларның шынарын аналиэтеп көөрге, чамдыктарының байдалы чогуур деннелге четпейн турар. Чижээ, Танды районнуң Кочетово, Кур-Чер, Өвүрнүн Солчур, Чөөн-Хемчиктин Хорум-Даг көдээ Советтериниң сессиялары белеткел чок эрткилээн, анаа депутаттарның идепкейлиг киржилгези чедип алдынмаан.

Ол ышкаш Танды район Совединин август 17-де эрткен сессиязынга оон 75 депутадының 50-и, Бии-Хем район Совединин ийиги сессиязынга 70 депутаттың чүгле 47-зи киришкен. «Ажылчы чоннар депутаттарының район Совединин дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузун күүседиринге ындыг хажыдыышкынны моон соңгаар болдурбазы чугула.

Оон ынай Бай-Тайга районнуң Бай-Тал көдээ Соведи эрткен чылын сессиялар чыылдырарының хуусаазын хажыткан. Оларны июль, август, сентябрь айларда шуут эрттирбээн. Өвүрнүн Солчур көдээ Совединин отчёттуг сессиязы кошкак белеткелдиг эрткен. Сессия даарта болур деп турда илеткел-даа, шиитпир-даа төлевилели белен эвес болган. Сессияны соок залга эрттирген. Ынчаар буу-хаа эрттирген сессияга тургускан айтырыгны чогуур деннелге шиитпирлээри берге дээрзи билдингир.

Депутаттарның идепкейлиг, инициативалыг ажыл-чорудулгазы боттарының хүлээлгезин оларның кайы хире харысалгалыг күүседип турарындан хамааржыр. Ындыг турбуже, чамдык депутаттар кошкак ажылдап, сонгукчуларның бедик идегелин күүседип шыдавайн турар фактылар бар. Эрткен чылын чер-чер Советтериниң депутаттарындан 4 кижини сонгукчулар дедир кыйгырткан. Каа-Хем районнуң Сарыг-Сеп көдээ Совединин депутадындан эш Бычковту, ол-ла районнуң Суг-Бажы көдээ Совединин депутадындан эш Копербенни дедир кыйгырткан. Республикада ниитизи-биле 44 депутат сонгукчулар-биле ужурашпаан болгаш отчёттарын кылбаан. Барыын-Хемчик районнуң чер-чер Советтериниң депутаттары эрткен чылын сонгукчулар мурнунга чүгле бир-бир удаа отчёттарын бергеннер.

Үстүнде чамдык чижектерден алгаш көөрге, «ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» ССРЭ Хоойлузунун негелделерин чамдык Советтер кошкак күүседип турар-дыр.

Депутаттарның негелделерин Советтериң чугаалажып көөру — күрүне эргелелиниң органнарының болгаш албандужаалдыг кижилерниң ажыл-чорудулгазын контрольдаарының дээштиг чепсээ. Эрткен чылын чер-чер Советтери ону кошкак ажыглаан. Негелдени кылырының, анаа харылаарының чурумун, ол ышкаш кайы органнарга болгаш албан-дужаалдыг кижилерге негелде салырының дугайын депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлуда айыткан болгай. Ынчангаш ону долу ажыглаар херек.

Ол ышкаш Танды, Улуг-Хем, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Эрзин райкүүскомнарының чон мурнунга отчёттуг хуралдарны эрттирип турарының деннели чавыс. Анаа чоннуң массалыг киржилгезин чедип албаан болуп турар. Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг хоорай Совединин күүскому чон мурнунга отчёдун кылбааны ажылдың четпес талазын хереченип турар.

Республиканың чер-чер Советтери сонгукчуларның чагыгларын чогуур өйүнде күүседир талазы-биле ажылды четпес чорутканын чугаалаар апаар. Советтериниң сессияларының шиитпирлерин ёзугаар күүседири-биле хүлээп алганы сонгукчуларның 1522 чагыындан бо чылдың январь 1-ге чедир чүгле 638 чагыг күүсеттинген. Эрзин, Өвүр районнарында чагыглар күүселдези оожум чорун турар.

Ынчангаш Советтериниң организас-массалыг ажылында оске-даа четпестерден чогуур түннелди үндүрүп, ажылдың стил болгаш методун сайзыраңгайжыдып, чер-черге организакчы боттуг ажыл-херекти партияның XXIV съездизининң шиитпирлериниң негелдезинге дүүштүр тургузары чугула сорулга болур.

Ш. КАНДАН,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң оргинлизининң инструктору.
А. КӨШКЕНДЕЙ,
канцелярия эргелекчизи.

Төлептиг ишчи

«Тес-Хем» совхозтуң Өртен сүт-бараан фермазының коллективи эрткен чылын сүт будүрүлгезиниң планын 131 хуу күүсеткен. Ында мурнакчыларның саны өскен. Оларның аразында коммунист Левчук Шалыктын көргүзүү кымдаалаа эки болган. Эрткен чылын ол бодунга быжыглаан инектеринден 24480 кг сүт саар тургаш, ону 25270 кг кылыр күүсеткен.

Левчук Шалык—Берт-Даг көдээ Совединин депутады. Ол чоннуң айбычыыл хүлээлгезинге ак сеткилиг болуп, канчаар ажылаап, чагыгларның канчаар күүсеттинип турарын сонгукчулар-биле ужуражылга үезинде чугаалап, таныштырып турар.

Тодарадыкчы дөртүү чылда ол бир инектен 1400 кг сүттү саап алырын хүлээнген.

Тес-Хем район. **М. ТИРЧИН.**

ООҢ ЫНАК МЕРГЕЖИЛИ

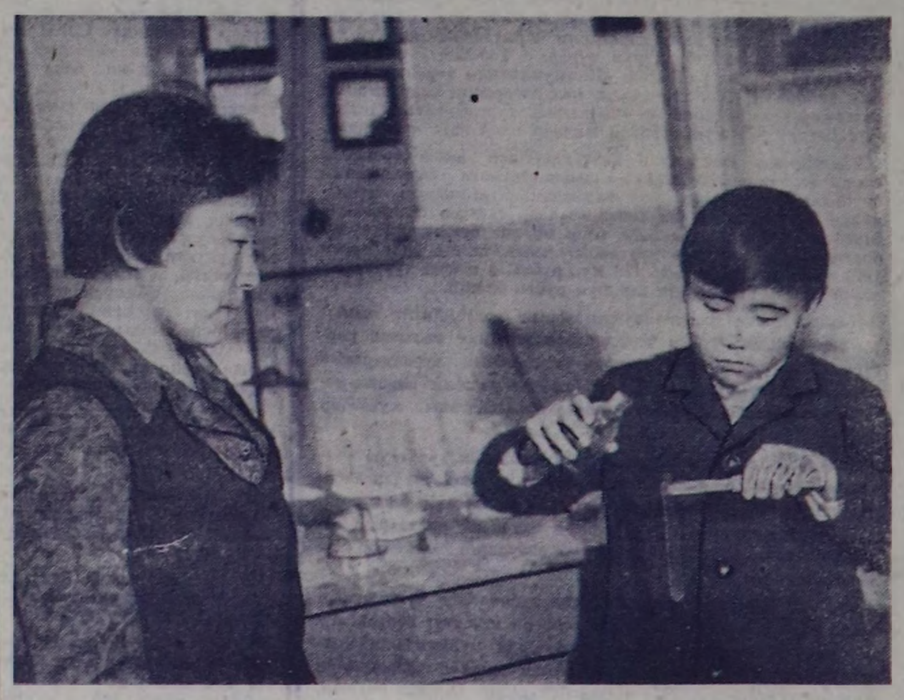

Бичей Монгушовна Мангыр Улан-Үдэниң педагогика институдун дооскандан бээр ыидыг-ла үр болбаан. Ол Тоора-Хем ортумак школазынга ажылдаа-ла беш чыл эрткен. Аныяк башкының школага ажылынын эге базымнары амыр эвес болган. Ажылга дуржулга чогундан кандыг-даа айтырыгны шиитпирлээрде эш-өөрү-биле, ылангыя хоочуннар-биле сүмележир турган.

Аныяк башкыны сорук киирип чүглээн кол-ла чүве—оон изиг күзели. Шилип алган мергежилинге бердингишкин кандыг-даа мергежилдин кижизиниң чедишкининг ажылдаарынын кол үндезини болур. Бичей Монгушовна ам башкының берге ажылынын көкпазы-биле быжыг базып чорун олурар.

Аныяк башкының кижизиттингеннери химия эртеминге хандыкшылдыг. Чүге дээрге кичээлдер солун эртип турар. Бо эртемге багай демдектиглер школада барыкла чок. Ажыл-херээнге бердинген аныяк башкы кичээлдерге хынамчалыг белеткенип, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар.

Ада-иелер ортузунга ажылга Бичей Мангыр база идепкейлиг. Аныяк специалистиң чон ортузунга лекция, беседа чорудуп турарын бо-ла көрүп болур. Идепкейлиг хөй-ниитичнии херээженнер чөвүлелинде сонгаанының ужуру-даа ында.

А. БАРМАШОВ.

ЧУРУКТА: Тоора-Хем школазының башкызы Б. М. Мангыр химия кичээли эртирип тур.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

БИРГИ СЕССИЯ

Бистиң республикада чаа тургустунган беш көдээ Соведтиң бирээзи — ажылчы чоннар депутаттарының Суқпак көдээ Совединин бирги организастыг сессиязы болуп эрткен.

Сонгуулалар дугайында Дүрүмге үүштүр чаярби беш округтардан сонгуткан 25 депутаттар аиаа чыглып, организастыг айтырыгны чугаалашкан.

Көдээ Советтиң күүскомунун даргазынга Белек-оол Ондарны, секретарынга Зинаида Устиновапы сонгаан. Советтиң көдээ ажыл-агый, улус өөредилгези, культура болгаш медицина, чаагайжылыга болгаш ногланчыдылга, план-бюджет талазы-биле доктаамал комиссияларын, депутат бөлүүн тургускан.

Сонгукчуларның чагыгларын амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылдап кылган хемчеглерни сессия бадылаан. Депутаттар көдээ Советтиң 1974 чылда план-бюджединг сайгарып чугаалашкаш бадылап, боттарының санал-оналларын берген. Чаа көдээ Советтиң мурнунга сорулгалар тодараттынган.

Д. ЁНДАН.

СЭКП обкомунуң Хпленумунуң шиитпирлерин— амыдыралга

ХОЙНУ КАДАРАРЫНЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЗЫ

Кыжын хойну кадарарының технологиязын тодарадыры-биле Тыванын кодээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының улуг хойжузу Оюн Манзарович Сүге-Маадырның хойну кадарып турарының дуржулгазынга доктаар болай-дыр мен. Ол мурнакчы хойжунуң дуржулгазындан еске хойжулар эвээш эвес ажыктыг чүүлдү билип ап болур.

Оюн Сүге-Маадыр күзүн хойнуң тарып бөөдадылгазы дооскаар чүве-биле бодунуң коданын чаа одарларже—ажаттынган тараа, сиген шөлдерине аппаар.

Тараазын ажаап алган шөлге баргаш, хойлар тараа артыын, чыдып калган маҗакты, хенчелеп үнген тарааны ажок оттаар. Ынчалзажок ынчан хойжу кижи кончуг овааырымчалыг болур херек. Хойлар тараа хоорзунунга баргаш, тараа артыын хоптактанып чээш, иштин хевере берип болур. Моны барымдаалаш, хойну башкай хоорзунга үр откарбайн, аңаа шөлче чорудар. Шак ынчаар чоорту хоорзунга кадарып чаңчыктырары чугула.

Тарып бөөдадылганын үезинде хойларны чеже-даа эки ажаап, чемгерип турар болза, ол чорук хой бүргүзүнден кадык, шыырак хураганны алырынга четпес дээрзин Оюн Сүге-Маадыр эки билир. Бир эвес бооп хойлар азырал-чемгерилгенин багайынган күжү ортумактан кудулаш, арар болза, оларның кызыраары ковуласаар. Чамдык хойларның ылаңгыя эдержилгеге киргенинин баштайгы айында үре боттанып өспейн баар. Ол чорук ийис кылдыр үреленн берген хойларга бө-ла таварыжыр. Ийистин бирээзи боттанып бодараавайн баар. Чүгле оон үржүү-биле безин хойнуң кызыраар чоруу 10—15 хүү чедип болур. Ынчангаш чогум-на ол үеде хойну эки ажаап, чемгерери тон чүгула.

Бо хойжу күскү чазгай оттасигенни чап ажыглаар сорулга-биле хойларын конччуг таарыштыр кадарып турар. Күзүн хүн серинн болганда, хойну суггарып ап тургаш, бүдүн хүн дургузунда одарладыр. Ынчалзажок соок дынзын, олшак дүжүп турар апаарга хойну эртен эрте одарже үндүрери таарымча чок болур.

Күзүн эки оттуг одарга кадарарга, хойлар хүнүг арай сөөлүредир доктаап, чамдыктары чыткылап, чамдыктары тургудап алыр апаар. Ол дээрге, хойнуң тодуп алганы ол эвес-тир. Хойнуң хырнында чип алган сигенин кегженири негеттинге бергени ол. Ынчан Оюн Сүге-Маадыр хойларын 1—1,5 шак хире дыштандырып, кегжендирип алыр. Оон соонда хойлар тургаш, база-ла оттап чорун каар.

Ынчан чогуур өйүнде суггарып турары, чылгаар дүс бар болуру эргежок чугула.

Шак ынчаар кадарып, одарладып турган хойлар кыш эгезинге чедир деңгилдези шыырак кылдыр семирип алыр. Бооп чорууның ийиги чартыының эгезинде хойнуң шыырак күш-деңгелдиг болуру чүгле оон бодунуң дүгүнүң өзүп үнеринге эвес, харын-даа иштинде төлүнүң өзүп сайлыраарынга конччуг чугула.

Кышкы үеде хойну кадарарының технологиязы чылдың эске үелеринден дыка нарын болур. Ынчан Оюн Манзарович хойларын канчаар кадарын, чемгерип, турарын ап көрээлиндер.

Кышкы соок эгелээнде —октябрь, ноябрь айларда хой одар оъдун тоттур оттап ап шыдавас апаар. Ынчан Оюн Сүге-Маадыр хонукта бир башка 200—300 грамм онаажыр кылдыр, немелде чемни берип эгелээр. Ынчалзажок, оон-биле чергелештир кадатты база билдилин-биле организастап турар.

Октябрь ай—хойну чер одарынга кадарарының таарымчалыг үези. Ынчангаш Оюн Сүге-Маадыр хойларын эртен 6 шак 30 минута турда ажыткаш, одарладып үндүрер болгаш мырынай каранглааже кадарар. Кадаттың үргүлчүлээри 10—11 шак болур.

Бо хойжуда хойну кадарарының тускай корум-чуруму бар. Ол кандыг-даа зоотехниктиг литературада бижиттинмээн. Хой чылдарда ажылдап келген малчын ол корум-чурумну бодунуң амыдыралчы арга-дүржулгазынган көрүп, доктаадып алган. Оон хой кадарарының чуруму мынаыг. Эртен хоюн үндүргеш, хүндүскүнүн 11 шакка чедир аңаа одарга кадарар. Оон соонда хойларын люцерна шөлүнге аппаргаш, хүндүскүнүн 3 шакка чедир кадарар. 3 шактан эгелээш, кежээ каранглааже чедир аңаа одарга өткарар. Ону 15—20 хонук дүргүзунда ынчаар үргүлчүлеп келир. Ол үеде хойну хүнде ийи катап суггарар.

Оюн Сүге-Маадыр хойларын ноябрьда — эртен 7 шакта, а декабрьда—8 шакта ажыткаш, кадарып үндүрер.

Амгы үеде Оюн Сүге-Маадыр коданхоюн Кара-Чыраада кыштадып турар. Оон хой кадарар черинин харының кыныы 25—30 сантиметр чедип турар. Ынчангаш одарның харын далбыйлап турар. Үзүктелиишкин чок кадарар-аргабиле одарны ол мергежилдиг ажыглап турар. Ук аргазының кол утказы мындыг. Одарның харын далбыйлары билек-ле аңаа хойларны чедире бөөр. Одарның харын далбыйлап турда, хойлар соонда туда оттап кел чоруур. Чаа далбыйлап каан чернин хары донмаан, чымчак болур. Ынчангаш хойлар оттуу эки казып оттаар, оларның даваны бөөдастаар, одарның оъду чап ажыглаттынар.

Эртен хойну үндүргеш, чүм харлыг черге чоорту бир шак хире кадарбыттаан, оон соонда далбыйлаан черге чедирер. А дедир коданче келир мурнунда хойну чүм харлыг одарга үш шак дургузунда кадарар. Ынчангаш хойларны кол одарга 9 шактан кежээкинин 4 шакка чедир кадарып турар.

Бо дүржулгалыг хоочун хойжунун хайгааралдарындан алырга, хойлар эртенгинин 9 шактан хүндүскүнүн 12 шакка чедир шимченгир болгаш харны казып, аажок сундулуг оттаар. Дүштен соңгаар олар оожум, шөлээш апаар.

Кышкы кадат дээрге, хойга чүгле немелде чем алырының үнер дээш болур эвес, харбында оон кадыкшылынга база дүгүнүн эки өзүп үнеринге эң-не таарымчалыг салдарны чедирип турар.

Кышкы үеде кадатты чорудары харның кылынынган, агаарның температуразынган болгаш хүнүнүн байдалынган хамаарыжыр аңаар. Ынчангаш кышкы кадатты эң-не мергежилдиг чорудар херек.

Оюн Сүге-Маадыр кыштаглаашкынның эгезинде хойларын одарның эң-не ырак участоктарынга кадарып турар. Соок дынзын, хойларның бөөдастарын ойталап, ойталап одарып, ол-ла үезинде ажыглаттынар. Ынчангаш хойлар оттуу эки казып оттаар, оларның даваны база таставас, одарның оъду чап ажыглаттынар.

Эртен хойну үндүргеш, чүм харлыг черге чоорту бир шак хире кадарбыттаан, оон соонда далбыйлаан черге чедирер. А дедир коданче келир мурнунда хойну чүм харлыг одарга үш шак дургузунда кадарар. Ынчангаш хойларны кол одарга 9 шактан кежээкинин 4 шакка чедир кадарып турар.

Бо дүржулгалыг хоочун хойжунун хайгааралдарындан алырга, хойлар эртенгинин 9 шактан хүндүскүнүн 12 шакка чедир шимченгир болгаш харны казып, аажок сундулуг оттаар. Дүштен соңгаар олар оожум, шөлээш апаар.

Кышкы кадат дээрге, хойга чүгле немелде чем алырының үнер дээш болур эвес, харбында оон кадыкшылынга база дүгүнүн эки өзүп үнеринге эң-не таарымчалыг салдарны чедирип турар.

Кышкы үеде кадатты чорудары харның кылынынган, агаарның температуразынган болгаш хүнүнүн байдалынган хамаарыжыр аңаар. Ынчангаш кышкы кадатты эң-не мергежилдиг чорудар херек.

Оюн Сүге-Маадыр кыштаглаашкынның эгезинде хойларын одарның эң-не ырак участоктарынга кадарып турар. Соок дынзын, хойларның бөөдастарын ойталап, ойталап одарып, ол-ла үезинде ажыглаттын

ЯНЗЫ-БИРУ МЕДЭЭЛЕР

Дайынчының тайбың ижи

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, Чөөн-Хемчик районда СӨКП-ниң XXII съездиин аттыг совхозтуң мурнакчы хойжузу Вера Чульдумовна Байлак үженчыл бурунгаар аксы-дуңма украин улустуң Ровно хоорайын немец-фашистиг эжелекчилерден хостаарынга киришкен. Тыва эки турачыларның төлээлери-биле кады ол Ровно хоорайга баргат, байырлалга киржип чораан.

Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, коммунист Вера Чульдумовна бо хүннерде ниитиниң малының баш санын остүрер дээш демиселдиң база бирги одуругунда туржуп турар. Ооң кадарган хою кидин түлүк оолдан өгелээн. Баштай төрээн 150 хойдан 170 хураган мекди дорутуп турар.

Д. ОНДАР.

• • •

Партактив өредилгези

СӨКП Тес-Хем райкомунуң чанында партия активиниң школазының эрчимдиг кичээли болуп өткен.

СӨКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизиниң оралакчызы В. Ч. Очур «Коммунистиг болгаш ажылчын шимчөшкининиң дугайында», партия райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойду «СӨКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партийжи-организастыг ажылды экижидер талазы-биле амгы үениң негелделериниң дугайында», партия райкомунуң организастыг кылдылының эргелекчизи Т. С. Сандан ажыл планын тургузары, партия хуралдарын артыргыры, партиядан хүлээп алышкын дугайында дыңнакчыларга чугаалап бергеннер.

Түнелинде практиктиг кичээл өткен, анаа партдокументилерни долдурарын өөренген.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

• • •

Каа-Хемниң аалчылары

Республиканың хөгжүмшүн театрының орус болүүнүң артистери бо хүннерде Каа-Хем районнуң ажылчы коннарынга бодунуң уран таланттыын бараалгадып турар. Олар Н. Анкиловтуң «Создаттың кадайы» база «Алдептиг яблоко» деп шилерни көргүзүп чоруур.

Шилерниң кол рольдарын Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Л. Котов биле М. Рамзаева олар күүседип турар.

Ю. ЕГОШИН.

• • •

Конкурс чарлаан

«50 чыла Ленининиң адыбиле» деп темага эң эки лекция бижиринниң конкурузуун комсомол обкомунуң бюрозу республиканың «Билиг» нииттелелиниң баштаар черии-биле кады чарлаан.

Комсомолга В. И. Ленининиң адын тывысканындан бээр 50 чыл болурунга турасказаткан бо конкурска партия, комсомол ажылдакчылары, артемденнер, чогаалчылар, башкылар, ажылчыннар, студентилер, өөреникчилер киржип болур. Лекция бижиринге кол негелделер мынды: утказы хаңы, амгы үениң амыдыралынга дүүшкек, тус черииң чижектерин киирер.

Лекцияның авторлары бижээн текстерин «Билиг» нииттелелиниң эге организациязынга киирер. Ооң соонда ВЛКСМ обкомунче азы республиканың «Билиг» нииттелелиниң баштаар черинче чөрүдар.

Материаддарны конкурска 1974 чылдың апрель 1-ге чедир киирер. Лекцияның хемчээли машинага парлаан 20—25 арын болур.

Конкурстуң түнелиин үндүрери-биле журнин тургускан.

Эң эки лекцияларны бижээнderиниң шаннаддарны тыпсыр. Бирги шаннал 60 рубль, ийиги—40, үшкүзү—30 рубль болур.

(Бистиң корр.).

„Борис Годуновтуң“ юбилейи

Музыка уран чүүлүнүң эң кайгамчык чогаалдарының бирээзи М. П. Мусоргскийниң «Борис Годунов» деп операзын чогаткандан бээр бо чылдың февраль 8-те чүс чыл болган. Композитор академик Б. Асафиевтиң үнелээни-биле алырга, бо опера «орус композиторларының делегейниң уран чүүл культурazынга киирген эң үнелиг салышкыннарының бирээзи болуру».

Гениалдыг орус талантылар — М. П. Мусоргский биле А. С. Пушкиниң утаан-бодалы, талантызы, уран мергежили «Борис Годуновта» чыгдынган. Делегейниң музыка театрының теогузунде социал база философия талаазы-биле чутула түүлдериниң, улустуң аажы-чаңы шыа көргүскенииниң, кол маадырларының мозу-шынарының хаңазы-биле «Борис Годуновка» деңнежир шаа ыдыг чогаалды тывары берге.

«Чаңгыс аай ядем-биле чалгынаалган чоону кол күш кылдыр көргүстүм. Мээң кол соруулгам ол. Ону операга көргүстүүм»—деп Мусоргский бижээн.

Улустуң салым-чолунуң дугайында чурукку-демократтың дириг чүве дег утаан-бодалы «Борис Годуновка» сиңиккен. Хаан ёзузун «улустуң эвес» эрге-чагырга деп буруу шаппышаан, Мусоргский бодунуң үнүн улусту камгалаарынче утландырган. Композитор ооң үезинге чедир көстүп көрбээн улустуң музыка драмазының жанрын тургускан.

«Борис Годуновтуң» башгайы көргүзүү Петербургтуң Мариин театрынга (амгы С. М. Киров аттыг опера болган балеттиң академиктиг театры) 1874 чылдың январь 27-де (февраль 8-те) болган. Делегейниң музыка драматургиязының хөй-хөй улуг чогаалдары дег, Мусоргскийниң операзын дораан-на хүлээп корбээн. Ону Мариин театрынга көргүзер кылдыр арай боорда чөптээрткен. Эрге-чагырга черлериниң санап турары-биле алырга опера улуска хосталгалыг хөөннерни чедирги дег болган. Орус интеллигенциянның демократчы үзеидиг болуктери операны өөрүшкү-биле хүлээп алган. Ынчалза-даа чамдык музыка критиктери болгаш мамгуурттаннар ону бактаарын оралдажып турганнар. Операның инструментилер шилилгеин таарымча чок болган деп, композиторну чемелээн.

Мусоргский мөчээн соонда «Борис Годуновту композитор Н. А. Римский-Корсаков эде кылгаш, инструментилер шилилгеин база таарыштырган. Эде кылдынган операны 1901 чылда Улуг театрга эң баштай тургускан, оон бээр амгы бо хүннерге чедир ук операны ойнавышаан. С. В. Рахманинов операны чаңгыс эвес удаа дирижерлап келген. Бористиң партиязын Ф. И. Шаляпин күүседип турган. Собинов, Обухова, Максакова, Козловский ышкаш сураглыг ыраажылар операга ырлап тургулаан.

Бистиң чуртувустуң эң улуг музыка театрларында «Борис Годуновту» ойнап турар. Операның тургузукчулары оон аңгы-аңгы редакциялarын шилип алгылаар. СССР Эвилелиниң Улуг театры Н. А. Римский-Корсаковтуң редакциялаанын шилип алган. С. М. Киров аттыг опера болган балеттиң академиктиг театры авторнуң бодунуң тургусканынга шынчы бооп арткан. Чамдык театрлар композитор Д. Д. Шостаковичиниң авторлаавы эң соолгу редакциязыны база ажыглап тураралар.

Наталия Гуляева.
(ПМА).

Уктус даглары—Уралда эң-не чурумалдыг, чараш черлериниң бирээзи. Ында Свердловскиниң лыжа спортунга мыаң кижилериниң хөй санныг спортчу баазалары бар. Чурттуң бүгү-ле булуннарындан Уктус дагларынга лыжалап, чүнгүүлаар дээш хөй кижилер ээп турар.

ЧУРУКТА: Красноярскиниң лыжачылары Николай Митрохин, Сергей Дмитрович, Сергей Толстихин Уктус даанда трамплин чанында.

А. ГРАХОВ биле А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникazы).

БАЗА БИР ЧАА НОМ: «ШҮЛҮКТЕР»

Байкара Хөвеңмейниң «Шүлүктер» деп пому парлалгадан үнүп келди. Бо чыындыда шүлүкчүүнүң сөөлгү шүлүктерин болгаш дайын үезинде бижээн бир эртем ажылын киирген.

«Шүлүктериниң» хемчээли биче-даа бол, темазы делгем, утказы хаңы, созу чөчен. Байкара Хөвеңмей — тыва национал интеллигенциязының мөзүлүг оглу. Кызыл хоорайга бир эжи-биле чавыдак аъткa ушкажып келген. Оон типографияга өрүкчүлей берген. Эртемге кончуг сундулуг болгаш баштай моолдап, орустап, ооң соонда «шокар-үжүк» чогааттына бээрге, тывалап номчуптар, бижиптер кылдыр боду-ла өөренип алган. Байкара Хөвеңмей — тыва чечен чогаалдың ак өргээзин доң кырынга чалап тигишкен кижилериниң бирээзи. Ооң чогаалдарының овазагай аялгаазы болза, революстуг үзел-бодалдарның анникөөнүн илередип турарында болуур. Шүлүкчүүнүң «Партиям» деп чогаалындан хенээг одуругну номчуптаал.

Делегейде эң-не эки кижилерниң
Угаан, күжү, эчис соруу
чүүле севде...
Демир-үжүк, чепсек тутkан
солдадың боош,
Демиттерниң чыскаалынга
кирип адгаш,
Соонда калбайн базып орар
болганымга
Сорук кирип, чоргаарланып,
өөрүүр-дүр мен.

Бо хире дидим, чоргаар одуругларны бодунуң чогаалчы салымын, өөренип алган эртемин арат чонунуң, улуг хереэнге берип чораан партияның демир-үжүк тутkан солдады биижип шыдаар! Шүлүкчүүнүң бо одурутларындан хоочун коммунист болгаш ооң изин истээн аныяк салгакчы бодунуң доңчу намдарының өөрүшкүүни дораан билип ап болуур.

«Аныяк ээлер» деп шүлүкте бистиң үениң «ажыл долу, эртемнерже ажык ажык» чалыларының чурттаазын магадап ыскергеш, бодунуң кээргенчиг чораан чалыы назының шүлүкчүүс мынчаар сактып келир:

Көвей чылдар мурнунда мен
аныяк чордум,
Аныяк назын сыр-ла өскe
чораан чүве.
Хөй-ле дизе он бес харны
улгаткан дээр.
Аалдар кезип, хөлечиктеп
чоруп-ла ээр.

Бо строфаны номчаап, кижиниң кара баары ажыңайның, сагыш-сеткили саргып келир. Ооң ужуру чүү? Бистиң хоочун салгалдың кижилери — ядыларның ажы-төлүү ол шагда он бештеп чораап, хөлечиктеп эгелээр турган. Ам кандыг-дыр чээ?! Он беш харлыг оол-даа, кыс-даа бетин дээрге он классты доозуп турар. Оон ыңай дээди сургуулче аъттаныптарынга белеткенип турар. «Багын чугаалаарга, бачыды арлыр» деп үлегер чугаа бар. Бир чамдык он беш харлыг уруглар холунга яне, чүсүк тудуп албас, чок болза, он беш харлыг оолдар хүүрек сывы тудуп билбес болгулаары хаая эвес болдур ийин, «Аныяк ээлер» деп шүлүкту номчаап, кижиниң өөренирксээн кээр, ажылдакчаазы кээр, чаңгыс хүн-даа халас эртирбээйн адырам деп бодалды хайныктырып келир чогаал-дыр.

Амыдыралда чаа чүвени Байкара Хөвеңмей черле чаңдыр көрбес чораан. Кызылдың чанында Улуг-Хемни кежир тутkан көвүргүнү көргеш, ажылчының ажыл-ижин мактап, бодунуң чонунуң көвүрүү-биле кандыг-даа үеде кежип чоруурун, ойзун чугаалаарга, тыва кижиниң коммунизмниң даартагы хүнүнче кезе көрген шырайын, күзелин хоочун шүлүкчү кончуг ында илереткен.

Көвүргүнүң тудугжузун
Көвей катап ошкаксаар мен.
Коммунистиг даартагыже
Хостуг базар көвүргүлеп,
Кежээ, дүне, эртен, хүндүс
Кезээде-ле кежиксээр мен.

Бо номда бир кайгамчык үүл бар, ооң адын «Тываның шүлүк чогаады» дээр. Бо болза тыва шүлүк тургузуунуң дугайында тускай тема-га бижиттинген башгайгы эртем ажылы болур. Студентилер, аспирантылар болгаш тыва шүлүк тургузуун хандыр билип алыксап чоруур кижилер бо үүлден дыка солун тайылбырларны бодамчалыг номчугулаап, билип ап болур.

«Шүлүктер» деп чыындыда чээрби беш шүлүктер болгаш бир үүл, ийи фото-чуруктар киргилээн. Бо чыындыны тускай ном кылдыр үндүрерде Тываның Алдан-Маадыр музейиниң эртем ажылдакчылары, республиканың Пушкин аттыг библиотекazының тыва номнар кылдыының ажылдакчылары болгаш ук номнуң редактору Юрий Кюнзегеш кончуг үнелиг, буянныг ажылды кылган. Моон соңгаар Байкара Дэмчаевичиниң республиканың төп музейинде шыжаттынып чыдар архивинге үндезилээш, оон чыынды чогаалдарын болгаш эртем ажылдарын улуг хемчээлдиг дептер кылдыр үндүрери чугула деп бодаар мен. Хөвеңмей шүгүмүүлел бар: ол номда киргеп Б. Д. Хөвеңмейниң, С. А. Сарыг-оол, С. П. Шипачев-биле кады олурар чуруун Алдан-Маадыр аттыг музейниң архивинден алганын айытпаан, база каасталгазын кылган чуруккунуң ады-сыды астыга бергеп болду. «Тываның шүлүк чогаалы» деп чүүлдү «Тувинская поэзия» деп утказын хамыдыр очулдурган, ону «Тувинское стихосложение» диген болза орус номчукчуга билдингир турган боор. Ол номнуң кол утказын орустап бижээнин шымбай-дыр.

«Аът өлзе-даа, багламаазы артар. Ада өлзе-даа, оглу артар». Шүлүкчү чок-даа болза, шүлүктери арткан-дыр, ынчангаш бо хөвеңмейниң шүлүүбиле доозайн:

Чаагай час-даа Тыва черде
Чыраалдың чоруп туру.

Монгуш КЕНИН-ЛОПСАН.

Школалардан медээлер

Күш-ажыл кичээлинге тураскаатkан

Бай-Тайга районнуң Баян-Тал ортумак школазында «Бажың ажылының кичээлиниң ажык-дузазы» деп темалыг кежээ болган. Анаа өөреникчилер, башкылардан аңгыда ада-иелер база киришкен. Школаның аалын күш-ажылга тураскаатkан чуруктар, күш-ажыл дугайында чугаалар, үлегер домактар бижээн плакаттар-биле шимээн. Класстарда уругларның боттарының кылган аъш-чемнин, даараан болгаш аргаан идик-хеп, бажың дериглерин делгеп салган.

Күш-ажыл башкызы Галина Ховалытовна Кончук күш-ажылчы мергежил шилип алырынга бажың ажылы кылыр кичээлдиң ужур-дузазының дугайында чугаалаан. Кичээлге алган теоретиктиг билиглерин бажыңга баргаш, бызылган, херек кырында чемнээ кылырын, хептi даараарын практикалап турар уруглар бар. Оларга ада-иелер херектиг чүүлдерин садып берип, деткип турар ужурлуг. Делгелгеде орус, тыва аъш-чемниң 22 хевири, аргаан, даараан идик-хеп, бажың дериглериниң 180 чүүл-бүрү кылыгдары бар болган. Делгелгениң түнелиин класстар аайы-биле үндүрген.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

Башкыларның киржилгези-биле

Шагаан-Арыгның Культура бажыңынга районнуң ортумак школаларының башкылар коллективиниң Совет Тываның 30 чыл ооңга тураскаатkан уран чүүл көрүлдезиниң түнелел конперти болган. Көрүлдеге шуптуг 7 ортумак школаларның 250 кижилиг коллективтери хаара туттунган.

Баян-Колдуң, Ак-Туругуйн, Шагаан-Арыгның № 2 школазының башкылары идейлиг утка талазы-биле шынарлыг, күүседикчилерге эки белеткелдиг конперттерни көргүскеп, 1—2-ги черлерни үлешкеннер.

Баян-Кол ортумак школазының башкызы В. Бокановтуң «Белек» деп ырыны база ол-ла школаның башкызы А. Труфановаңың англи, тыва, орус дыл кырынга ырларны күүседирин көрүкчүлер сонуургаавнар.

Көрүлденiң түнелиинде бот-тывыңгыр уран чүүл конперттериниң хоочун киржикчилери: Чаа-Хөл школазындан А. О. Седип, Е. С. Рукощева, Шагаан-Арыг школазындан В. Т. Бахтин, В. С. Чылбак болгаш өскелер-даа өртектиг бедектер-биле шаңнатканнар.

К. БИЧЕ-ООЛ.

Ажылды идепкейжидер

Эрзин ортумак школада партия эге организациязының хуралынга школада комсомол болгаш пионер организацияларының өөредилге-кижизидилгедиг ажылды экижидерииче углаган ажыл-чорудулгазының байдалын чугаалаткан. Школаның өөредилгезиниң түнели эрткен чыздардан бедип, бирги чартык чылда 95 хуу четкени комсомол болгаш пионер организацияларының ажылының экижээнiниң база бир херечизи деп хурал демдеглээн. Комсомол комитединиң болгаш дружина чөвүделиниң школада чорудун турар өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарга киржилгези калбарып, пионержи чыыштарны, темзылыг кежээлерни, диспуттарны, конференцияларны солун эртирип турар апаргаи. Доозукчу 10 «а» класстың комсомолчулары өөредилге, сагыга-чүрүм талазы-биле соңчарыштың тиилекчилерi боон турар. Олар доозарының акъаменперинге амдыгаавтан-на белеткенiп эгелээн.

Ынчалза-даа комсомол болгаш пионер организацияларының ажылында, башкыларның болгаш дирекцияның талазындан ол организацияларның ажылын углап-баштап турарында коскү четпестер барын коммунистер шүгүмчүлээн. 4-7 класстарда өөренikчилерiнiң чуруму кошкак. Комсомол комитединiң ажылы эрeңгей, ынчангаш комсомолчулар ортузунда кижизидилге ажылы ам-даа чогуур негелдезинге четпес. Айыттынган четпестерни дарый чайладырын хурал башкылар коллективиниге, хөй-ниити организацияларга даасkан.

А. ДАМДЫН.

Чаа кинону көрүңер

«ЦЕПЛИСТИҢ КАЖАРЛААШКЫНЫ» деп Ряганың кинostудиязының үндүргени делгем экранныг өөнүт кино республиканың киноэкраннарында үүш эгелээн.

Кожазындан аалчылар

«Тыва кобальт» комбинаттың бот-тывыңгыр уран чүүл болүүнүң артистери кожазы ажыл-агыйларның суурларынга чоокта чаа аалдан чораан. Оларның интернационалчыл, солун, янзы-бүрү программалыг конперти С. К. Тока аттыг совхозтуң төвүнге, Каъкка болгаш Чал-Кежиге болгулаан.

Аныяк — металлургтарның уран мергежилдиг көргүзүлелерiн «Коммунизмниң хереели» колхозтуң төвү — Кочетово суурнуң чону база улус сонуургаан. «Хову-Аксы» деп ниити ырыны, «Аныяктар» деп танцыны, Рая, Роза Сайчат угбашкыларның аянныг ырыларын көрүкчүлер катап-катап дилеп турган.

А. МОҢГУШ.

КЫМ СОҢНАЙ КАТТЫРАРЫЛ?

Американың Лас-Вегас хоорайында чвижек оюнар ойнаарын ажыы-биле чошпөрел каан, ыдыг оюнарга тускай клубтар безин ажыткан. Ында ам мырыцай кижи-биле месилдежир автоматтар база тывылган. Оларны клубтар ээлери молчулгете ажыглай берген. База бир онаагай чүвени чүл диже: автомат кижиниң удуп апканда, чаа кыжырып каттырар, а уттурушканда, ажок кыжанып алгырар.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ

Хөгжүм-шүн театрынга аныяк көрүкчүлер театрының тургускаңы «Дуэль мурнунда дүне» деп шинаи суббота, воскресеньеде 19.30 шакта эгелээр.

Көдээ ажыл-агый техникумунуң залынга субботада тыва түлүк кежээзи 19.30 шакта болур.

«Енисей» Культура бажыңынга субботада хоорайның милиция ажылдакчылары-биле ужуражылга, воскресеньеде дыштанылга кежээзи, а «Энергетик» Культура бажыңынга кайы-даа үүнде дыштанылга кежээзи 20 шактан эгелетилээр.

Дыштанылга паркыында хаак баазазы, теннис, биллиард залдары эртенгиниң 10 шактан ажылдап турар.

«Хүреш» стадионунга хоорайның бирги чери дээш хоккей маргылдазы 12 шактан үргүлүлээр.

Хербис даанга, «Тайга» станцияга тудуг болгаш транспорт ажылдакчылары хаакка ГТО нормаларын 11 шактан дужаар. Хаакка селгүүстээр кижилерни автобустар чедирип турар.

ХООРАЙНЫҢ ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАБЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 9-ТА

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдыштаалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10—Өөнүт телекөргүүл. Уругларга. «Коңгуруужугаш» театр. 12.25 — «Кадыкшыл». Эртем-иептередилгелиг дамчыдылга. 12.55— Өөнүт телекөргүүл. «Дириг амытаннар делегейинде». 13.55—Эстрада конперти. 14.25—Хостуг үүрешке ап хуулгында ужуражылга. ССРЭ—АКШ. Минскиден дамчыдылга. 14.55—«Циркти оттарыл». 15.40 — «Дугаиновтарның өг-бүлезинге ийи шак» деп Ц. Солодарның шиинiнiң баштайгы көргүүлү. 16.35 — 16.45 — Чапсар. 16.45—Телешиниң уламчызы. 17.30—«Үе». Информастыг программа. 18.00 — Өөнүт телекөргүүл. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионазы. ЦСКА—«Химик» (Воскресенск).

КЫЗЫЛДАН

20.15 — Уругларга. «Винни-Пух». 20.25— «Тыва неделя». Информастыг программа. 20.40—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.00—«Ээр черге олум» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүүлү. ГДР. 22.15 — Бөгүнгү музыка. 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 9-ТА

«НАПЫРАЛ»: «Черлик чүрек» 9.20, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бажы ток аътты кижи» 8.20, 10.10, «Кичээнnер, азыты-мелегей!» 14.00, «Велла» 16.00, «Цеплистиң кажарлаашкыны» 12.00, 18.00, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Комиссар Берлахтың соолгу истелге херээ» 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Игорь кнлзь» 15.00, «Робинзон Крузонуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары» 16.50, «Ынакшылдың будужу» 18.40, 20.30 шактарда.

Зоокомбинаттың Кызылда участогу дириг маныларны, койгуннарны, дырбактыгларны болгаш дикиирни хүлээп ап турар.

Ол аңнарны тударын күүсээн кижилер Кызылдың зоомагазининиң дирекциязы-биле дугуржуп алыр.

МАГАЗИННИҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 89.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 15953. ТС—00261 ЧАГЫГ № 34.

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00286

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 35 (9410) | Воскресенье, февраль 10, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Удуртукчу партийжи кадрларның өөредилгези

СЭКП ТК-ның чанында партияның дээди школазынга февраль 8-те эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларының, партия крайкомнарының болгаш обкомнарының пропагандл болгаш агитация база культура киздистериниң эргелекчилериниң бир ай курсуу доозулган. Марксизм-ленинчи теорияның, СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының, социалистиг экономиканы эртемге үндезилеп башкарарының, партия тургузуушкунунуң болгаш партияның XXIV съездизиниң, СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниг, Пленумга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган түүдергө база түңнелдерге холбаштыр идей-киижизидилгелиг ажылга, литературага база уран чүүлге партийжи удуртулгашың практиказының эң чугула айтырыгларын курстуң дыңнакчылары өөренген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар, СЭКП ТК-ның секретарылары П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның секретарылары И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазының орлакчызы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы В. А. Кириллин, СЭКП ТК-ның киздис эргелекчилери Н. И. Савинкин, В. Ф. Шауро, «Правданың» кол редакторы М. В. Зимянин, Молдавияның КП ТК-ның бирги секретары И. И. Бодюл, СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары С. Ф. Медунов, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының орлакчы президентизи, академик П. Н. Федосеев, министерстволарның, ведомстволарның, чогаадыкчы эвилелдерниң, парлалга органнарының удуртукчулары дыңнакчыларга илеткелдер болгаш лекциялар кылган.

Өөредилге үезинде киздистерниң ажылының дүрүлгазыбиле солушкан, беш чыддың дөртку чылының даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседири дээш бүгү-улусчу социалистиг чарыштыг улам калбартырының херээге пропагандашың, агитацияның, культураның сорулгаларын чугаалашкан. Дыңнакчылар Москваның болгаш Москва областың чамдык партия комитеттериниң идеологтут ажылды организастап турары-биле, төп солуннарының, журналдарының ажылы-биле танышкан, совет культураның сураглыг ажыддакчылары — чогаалчылар, чуруукчулар, композиторлар, кинематографистер-биле ужурашканнар.

КӨДЭЭ ШКОЛА

Бистиң чурттувуста улус өөредилгезиниң бүгү талазыт хөгжүлдезинче партия болгаш чазактың сагыш салыышкыны дөмтаамал. Оон база бир илерели СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Кодээниң ниити билиг школазының ажыддаар байдалын эмиидер хемчеглер дугайында» дөмтаалы болур.

Улус өөредилгезиниң улам ыңай хөгжүлдезиниң, ылаңгыя кодээ школаларның өөредилге-материалдыг баазазын быжыглаарының тодаргай сорулгаларын ында айтып турар. Амгы үеник чаа школа башкыларын, интернаттарны, башкылар башкыларын тударын, тус-тус эртемнерниң кабинеттерин дериири, өөредилгениң техниктиг херекселдерин калбаа-биле ажыглаарын база айыткан. Улуг ажыл-агый бүрүзү ортумак школалыг болурун чугула деп көрүп турар.

Школаларның өөредилге-материалдыг баазазын быжыглаарынче утпаанган практиктиг хемчеглерни бистиң республикада база боттандырып турары билдингир. Төскү беш чылдың эртнем үш чылдарында республикада 5 муң кижи өөренир чаа школа башкыларын ажыглалга киирген. Арыг-Узуу, Алдан-Маадыр, Бүрен-Хем, Барлык дээш есие-даа чаа школаларда уруглар өөренип киргең.

Бо беш чылда чаа школа башкыларын тударынга 11 миллион күрүне хөрөнгизин чарыгдаары көрдүнген. Ол акшахөрөнги-биле 10 муң кижи өөренир чаа школаларны тудар. Өөрүнүң Соячурда, Улуг-Хемниң Булуң-Теректе, ол ышкаш Тандының Кур-Черде, Кызыл хоорнүүскомунуң «Кок-Тей» совхозта чаа школаларны бо чылын ажыглалга киирер.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кодээ школа дугайында дөмтаалынга үндезилээш, СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели Тываның кодээ школаларының 1980 чылга чедир хөгжүлдезинге хамаарышкан перспективтиг планны ажылдап ыңай. Ук планны ёзугаар кодээге 20 муң кижи өөренир чаа школаларны тудар деп турар. Школаларны чаа дериглер, өөредилге-көргүзүг материалдары, техниктиг хөрөнсөлдер-биле, ол ышкаш башкы кадрлар-биле таарымчалыг хандырарары планнаттынган.

Амгы кодээ суурга ортумак школаның ролю улуг болур ужурлуг. Школаның ажылының бүгү талазыг деңнелинден кодээниң социал-экономиктиг болгаш культура амыдыралы бүрүнү-биле хамаарыжыр.

Хөөрай школаларындан калыш чок эки ажылдыг кодээ школалар бисте база бар. Тандының Владимировка, Зэрбек, Бии-Хемниң Суш, Улуг-Хемниң Хайыракан дээш өске-даа школа коллективтерин мактап болур. Школачы аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң, оларны амыдыралга белеттээриниң талазы-биле бо коллективтер эвээш эвес дүжүлгелыг. Үстүнде адаанывыс болгаш өске-даа школаларның кижизиттиргеннериниң колхоз, совхозтарның бүдүрүлгезинде, өске-даа чугула участоктарда үлүүн киирип ажылдап турарын көрүп болур.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгеге шилчилгени боттандырар талазы-биле тус-тус районнарның башкылар коллективтери кодээниң калбак хөй-шиитизи-биле эвээш эвес ажылдарны кылганы тодаргай. Төскү класска хүлээп алыышкын хуузу бедик, школазын ара каар чөрүк эвээжзин. Эрткен өөредилге чылында өөредилгениң бүгү-ле хевирлери-биле школачы аныяктарның 86 хуузу ортумак эртемни чедип алган. Республиканың школаларында эрткен чылын муң ажыг башкы өөреникчилерниң багай демдек чок өөредилгезин боттандырган.

Кодээ школаларның санитарлыг байдалы сөөлгү үеде экижзин, оларның шимелде-дөмүлгези шынарлыг апарган. Ортумак болгаш сес чыл школаларының хөй кезиинде физиканың, химияның, биологияның кабинеттерин дерээн, школачыларның күш-ажылга кижизидилгезинче сагыш салыышкын улуг.

Башкыларның педагогика талазы-биле мергежилиин бедидер, методика ажыынын сайзыранғайгыдар хемчеглер чыл бүрү калбарып турар. Ол ышкаш кодээ школаларның хөй кезиинде методика ажылы, ада-иелер ортузунга педагогика пропагандазы көскү черни эзелей берген.

Бии-Хемниң Тарлаг, Тандының Элегес, Улуг-Хемниң Торгалыт дээш өске-даа кодээ школаларда кижизидилге ажылы кескузу-биле экижзин, школачыларны В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының үлегер-чижээнге, партияның болгаш совет улустуң революшчу болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга кижизидериниң тодаргай системазы тургустунган. Школаларның пионер, комсомол организацияларының бо амыдыга киржилгези экижзин.

Өөредилге-кижизидилгелиг ажылды кодээ школаларда организастап турарында четпестер база эвээш эвес. Чаа мурнакчы арга-дүржулганы калбаа-биле ажыглаар, ону нептередир ажыл кошкан. Коммунистиг мөзүг-шынарга, аажы-чаңныың бедик культуразынга, күш-ажылга уруглар кижизидериниң бар аргаларын чамдык школалар ам-даа чедир ажыглап шыдавайн турар.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгеге шилчилгени боттандырып турарында улуг четпестер бар. Кодээ школаларда өөредилгезин ара каар чөрүк эвээш эвес. Бүгү өөреникчилерниң 30 хуузу сес класс чедир өөренмейн баар чөруктар бисте бар. Оон-биле чергелештир өөреникчилериниң билииниң деңнелинче сагыш салыры онза чугула.

Школа назылыг уругларны өөредилгеге бүрүн хаара тудар ажылды Улуг-Хем, Бай-Тайга, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнарга кошкан организастап келген. Өвүр болгаш Тожу районнар өөреникчилер санының талазы-биле улус ажыл-агый планын күүсетпээн. Ол ышкаш Тес-Хем районнуң чамдык школа директорлары өөреникчилериң шимчээшиниинин бижидилгезин чурумчуттайн турар. Ук районнуң кодээ Советтери школа назылыг уругларның учёдун негелдеге дуузуттур чөрүттэйн келген.

1973—74 өөредилге чылының ийиги чартының чедиишкинниг доозар дээш өөредилге-кижизидилге ажылының ажыктыг арга-хевирлерин калбартыры, уругларның ханы болгаш бынык билиглерни чедип алырынче сагыш салыры чугула.

Кодээ школаларның чедиишкинниг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузары бүгү-ниити ортумак өөредилгени боттандырарының база бир ыол үндезини болур. Чер-черде партия, совет, ажыл-агый органнары улус өөредилге ажылдамчыларын-биле кады бо хереңке боттарының үлүүн киирер үмүрлүг.

ШАЛЫПЧЫ ИШТИ — БЕШ ЧЫЛГА!

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ТУКТАРНЫ ТЫВЫСКАН

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел 1973 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң база садарының талазыбиле социалистиг чарыштың түңнелдерин чугаалажыл көргөн.

Республиканың малчыннары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, төскү беш чылдың шиитпирлиг чылында мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалдаларны база үүлөлгелерин күүседиринге эки түңнелдерни чедип алганын демдеглээн.

Республика күрүнеге сүт садарының чыл планын 109,1 хуу, эътти — 101,6 хуу күүсеткөн. Мыйыстыг бода малдың бажын 2,6 хуу, хой болгаш өшкүнү 1,6 хуу өстүргөн.

Социалистиг чарыштың негелдеглерин районнар күүсетпээнин барымдаалаш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун кайы-даа районга тывыспас деп доктаалда айыткан.

1973 чылдың түңнели-биле социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш ажыл-агыйлардан «УТКА 25 чылы» совхозка, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозка СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун тыспырын шиитпирлээн.

• • •

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин тывыскан.

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозка СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун СЭКП обкомунуң кодээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи М. Е. Абрамов тывыскан.

Январьның бедик көргүзүглери

Тываның сүт комбинады эрткен чылды бедик көргүзүглериг дооскаш, бо чылын оон-даа артык түңнеддерни чедип алыр соруктуг эгелээн. Алган бедик үүлөлгени күүседириниң магадылалы — чылдың эгезинден, оон баштайы хүнериниң эгелеп күжениишкиниг ажыддаар дээрзин комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары эки билир болгаш оңу амыдыралга ынчаар боттандырып-даа турар. 1974 чылдың январь айның бүдүрүлге планын бүтү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүседип, пландан ажыр 58 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп, чоогга 10 тонна мал саржаан, 215 тонна сүт болгаш сүт аймаандан кылган продукциязыны артыкка берген.

Комбинаттың Кызылда болгаш районнарда бүдүрүлгелеринде эвээш чарыгдалдыг, эки шынарлыг, хөй продукцияны бүдүрер деп кыйгырыгның адаа-биле калбарган социалистиг чарышты дээштиг организастаанындан оларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү үргүлчү өзүп, чаа техниканы тургузуп, ону долузу-биле ажыглаарып чедип алган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың январь айга деңнээрге 38,9 хуу өскөн болгаш ай планында көрдүнгениниң 18 хуу хөй болуп турар. Хереглекчилерниң туралап алыр белен кылдыр савалап каан сүт аймаанның продукциязын бүдүрери эрткен чылдаазындан 4,5 катап өскөн.

— Бо чылдың январь айда ажылдың түңнелин эрткен чылдың ол үеэн-биле деңнээрге колхоз, совхозтар керээ бүүлгер күүрүвеге сүт садарын көвүдеткен болуп турар—деп, комбинаттың кол инженерги эш Сомбиков биске чугаалады. —Ол дээрге ажыл-агыйлар эрткен чылдаазы-биле деңнээрге сүт бүдүрерин көвүдеткен дээрзин хереглеп турар. Бир эвес 1973 чылдың январь, февраль айларында биске 18—22 тонна сүт кирип турган болза, бистер ам оон ийи катап хөй сүт хүлээп ап тур бис. Сүт хөй киргең тудум-на, хөй продукцияны чөп алыр болгай.

Сүт комбинадының алган уткуштур планында кол түлөөге—беш чылдың контроль саннарын бүүлгер продукция бүдүрер, ону сайгарар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле эрткен үш чылдарда чедир күүсетпээн көргүзүглерни бо чылын долузу-биле четчелээри көрдүнген. Бүүлүг күжениишкиниг, бүтү бар аргаларны санап кылган план ында бүдүрүлгелери ону күүседип шыдаар дээрзинге чыдың эгезинде кылган базымнар бадыткап турар.

О. ИРГИТ.

Бо чуруктa аппарат цегинде сүт хайындырып, соодуп болбаазырадыр ажылды башкарып турар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары Ольга Захаровна БЛОХИНА биле Устинья Дмитриевна СУХНЕВА оларның башкарылга пультузунда турарын көргүскен.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Хүлэээлгени алган

Шиитпирлиг үшкү чылда Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының коллективи сүттү бүдүрериниң болгаш садарының планнарын ажыр күүсеткөн. Эрткен чылын ферма бир инекке онаалтыр 1826 кг сүттү саап, 100 инектен 82 бызааны камгалап алган. Мурнакчы саачылар Ы. Мандыт, К. Сагды, Р. Билчей, Д. Бапиштей бир инектен-не 1903-тен 2222 кг чедир сүттү сагыннаар.

Бызаа ажаакчылары Иргит Хемчиктиң, Иргит Дуунсолдуң ажыл-ижи ферманда макталдыг. Олар бызааларны эки ажаан, чемгерип турар.

Саачылар болгаш бызаа ажаакчылары бир эп-сеткилдиг, быжыг сагыпга-чурумнуг. Олар неделя санында экономиктиг билиглериниң үндезинверин өөренир болгүмде кичээлдеп турарлар. Солун программалыг концерт чогаадыл алгаш, чаржыл турары Барыын-Хемчик районнуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазынга аалдап чоранналар.

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыныга соруг киргеш, ээр-хавакчылар тодарадыкчы дөртку чылда күүрүвеге 3500 центнер сүттү садып, бир инектен 1700 кг сүттү саап, 100 инектен 90 бызааны камгалап алырын, чайлаш 25 тонна сигенни белеткеп, 100 тонна одекти белерин хүлээнгеннер.

А. АДЫГБАЙ.

Март 10-да доозар

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң төп салбырының механизаторлары 1974 чылдың тарылгазынга белеткелди эки чорудуп турарлар. Ажыл-агыйда 4 «ДТ-75», 8 «МТЗ-50», 3 «Д-20» деп тракторлар бүрүн септеттинген. Оон-биле кады 13 андазын, 60 илиир белең.

Септелгени март 10-да доозар дээш механик О. Делгер-оол, бригадир О. Дөмүр-оол ажылды эки организастап турар.

О. ТАВАА.

ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ БАЗЫМЫ

Төскү беш чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң сорулгаларын шиитпирлээринге тодарадыкчы чылда «Тыва кобальт» комбинадының коллективи шудургу ажылдан эгелээн. Январь айның бүдүрүлге планнарын бүтү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен. Продукция бүдүрериниң планын 105 хуу, оңу сайгарарының планын 116 хуу күүсеткени дээрге үдетпүрге хөй-хөй тонна концентраттыг кобальтыны болгаш никельди белеткеп бергеш, 3 миллион 644 муң киловатт-шак электроэнергияны ажыдап кылганы дээш, өскедаа бүдүрген ажылдар-дыр.

— Комбинат эрткен чылларда чамдык чөптүг-даа чылдагаазыларның ужурундан бергелерге таарымчыл турган болгай — деп, оон план кылдыкчы начальниги ам Мөскелев чүүлээдиг. Чаа чылдың эгезинде-ве руда тыварын ковудедип, чаа технологияны шилгедип күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедаткеннивис амгыларда январьда өзулуг шалыпчы ажылды көргүскеннивис ол. Руда тыварының планы 101 хуу күүсеттингеш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың ол үеэн-биле деңнээрге 24 хуу өскен. Цехтер бүрүзү планныг даалгаларын төлептивбиле боттандырып турар. Ылаңгыя гидрометаллургия, дар болгаш энергоцехтер эки көргүзүглериг болган.

Тываның өвүр металлургиязының баштайгы бүдүрүлгезинде мурзакчы, доктаамал ден-дезе ажылдан турар бригадалар кайы хөй. Гидрометаллургия цегинде Е. Гусевтиң, И. Күдер-оолдуң, К. Оюнуң бригадалары эрткен айда ең бедик түңнелдериг ажылдаан.

Хову-Аксының дагжылары, металлургтары чыл эгезинде эгелээн бедик темпилерин кудулатпас соруктуг күш-ажылчы эвлегде туржуп турар.

Бистиң корр.

ЧАА БАЖЫҢЧЕ КӨШКЕН

Кызылдың төп электростанциязының ажылдакчылары болгаш тудугжулары чурттаар чаа бажыңны ажыглалга киирген. Беш каът, адаанда үлетпүр бараанарының магазини бар ол чурттага бажыңныга 64 өг-бүле чурттаар.

Чаа квартира алганнарның арааныда ТЭС-тиң хоочун ажылчыннары болгаш бүдүрүгенниң мурнакчылары Анатолий Яковлевич Куницкий, Виктор Семенович Горев, Кара-оол Сергеевич Шойгу, пенсионер Анна Петровна Неделина, аныяк специалистер Андрей Степанов, Сергей Белов, Галина Тарасова болгаш өскелер-даа бар.

И. ТЕМИР.

АНЫЯКТАР — ХОЙЖУЛАРДА

Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозунуң малчыннарында ажыл-иш кидин түүк. Ылаңгыя хойжуларга он харыысаалгалыг үе — чаш төлдү онча-менди хүлээп ап, доруктурар ажыл хайыккан. Бо хүннерге чедир колхозтуң 2300 ажыг хою хураганнаан.

Бо чугула кампания үезинде малчыннарга дүүлажып, чаш төл ажаажыры-биле колхозтуң 40 ажыг аныяктары сакманщиктеп үнүшкен.

«Ажыл-агыйның берге участогунга аныяктарның ажылдаары — биске хүндүлүг хүлээлге»— деп, кыйгырыгның адаа-биле комсомолчулар болгаш аныяктар ажылдан киришкен.

Аныяктар түгле кыымакай ажылдан турар эвес, өөредилгезин уламчылап турар. Лариса Норбу-Сат, Зина Сайын-оол, Тоня Арапчор бот-өөредилге-биле 11-ги классты доозарын шиитпирлээн. Ынчангаш неделя санында-ла колхоз төвүнде школага кээп өөренип турарлар.

Ю. ЗОРИН.

ЯНВАРЬДА ДУЖААГАН

«Тыва кодээ тудуг» треэзинің көжүп чоруур Кызылда № 62, Чадаанада № 463, Шагаан-Арыгда № 586 болгаш Кызыл-Мажалыкта № 741 механизастаан колонналары эрткен айда 634 дөрбелчин метр чурттага шөлүн ажыглалга киирген. Бо дээрге планда көрдүнген ажылдарын трестиң күүседип шыдаазы ол.

Ажыглалга киирген тудуглар дээрге-ле — «Тээли», Жданов аттыг болгаш «Торгалыг» совхозтарынга база республиканың мал уксаажыдылгазының каттыжыышкынынга тудуп берген 2-2 ааз чурттаар бажыңнар болур.

Оон-биле чергелештир кодээ тудугжулар Хамааты камгалалының штабының бир улуг объективиниң тудуун дужаагаан.

О. ДАЛАНДАЙ.

АЖЫЛ-ИШЧИ КЫСТАР

Он ийиги квартал. Ийи дугаар 116 өг-бүле чурттаар беш каът бажыңда бо хүннерде шеверлекчилериниң күш-ажылы кидин түүк. Мында сураглыг тудугжулар Ленин орденниг эдилекчизи Августа Ивановна Ельшова, Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниг эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Мария Васильевна Сафронова, комсомолдуң XVI съездизиниң делегады Нина Оюн оларның удуртканы бригадалары бо бажыңның ең сөөлгү киштики шеверлээшкин ажылдарын кылып турар.

— Кайы хире ажылдап тур силер, кажан доозар силер?—деп, ажыдыын хептиг, чугаакыр, алдеңзиилең — Мария Васильевнадан айтырдывыс.

— Бо айда ажыглалга киирер бажың болгай. Кылыр ажыл ам-даа хөй. Бүтү күштү дүргеп доозарынче мөөнүзээш, чай-даа чок-тур бис — деп, ол харылады.

Мария Васильевнаның бригадазында 20 кижи бар. Оларның хөй кезии тыва кыстар, комсомолчулар. Шупту Кызылда № 35 профтехучилищени доосканнар.

— Бистерни кандыг тудугларга ажылдаттыр дээр силер. Эмнелге комплекзиниге, онкология корпузунга, саналга төвүнге, белен улуг панельден кылган чурттага бажыңныга, он ийиги кварталдың бажыңнарынга ажылдап турдувус. Бо бажың болза он ийиги кварталда эң сөөлгү бажың чүве—деп, бригадир биске тайылбырлады.

Мурнакчы бригаданың кежигүннери, шыпап-ла, шалыпчы ажылдап, неделялап берген даалганы ажыр күүседип турар.

Чурттаага бажыңының үшкү каъдының хөй өрээлдерин олар шеверлеп, ханаларын хоюглап, будуп турар болду. Ажыл-ишчи кыстар шалыпкын ажылдап турарын бүүрелеп көрдүвүс. Оон бир өрээлиниң хапазында бригаданың кызымак күш-ажылын үнелээшиниң херечизи — хүндүлүг бижиктер бар. Социалистиг чарышка эң дээре көргүзүглерлиг болганы дээш В.ЛКСМ Тыва обкомунуң шилчиир Кызыл тугун эрткен чылдың май айдан бээр бригада бижы биле тудуп турар.

— Мээң кыстарым шуптузу терпиин ажылдаар улус. Хожудап турар кижи черле чок. Шуптувус бир демниг, найыралдыг болурувуска ажыл-херек-даа бүдүүгүр-дүр — деп, Мария Васильевна чоргаарал-биле чугаалап турар.

Бригадада Вера Араптан, Анна Адамчук, Надежда Третьякова, Тамара Шивит, Люба Шойлаа болгаш өскелер-даа хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип, мактадып келгеп.

Бригаданың удуртукчузу сураглыг тудугжу Мария Васильевна Сафронова чүгле эки тудугжу эвес, харын аныяктарны баштавышаан, бодунуң байлак дуржузугазын күзелдин-биле дамчыдып берип турар.

Он чедиг чыл иштинде тудугга ажылдап келгеш, күш-ажылдың дайынчызы Мария Васильевнаның дугайында бригаданың кежигүнү, комсомолчу Люба Шойлаа мынчаар чугаалады:

— Биске бүгү тала-биле дуза алаар, арга-сүмезин кадар, кайтамчык-ла эки кижи. Ол башкыныс, сүмелекчивис, мынчангаш хүндүзээр бис. Чамдыкта бүгү бригаданың кежигүннерин эвилелдеп алгаш, кино, театр-даа бээр. Бистиң канчаар чурттап турарывысты бо-да сонуургап чедип кээр.

О. ДАЛАНДАЙ.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИНГЕ АЛДАР!

ХОЙЖУЛАР

1973 чылдың түңнелдери

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	100 хойдан алган хураган
Ооржак Д. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	140
Сафонов Н. П.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	137
Дажы-Намчал О. Ч.	«Алдан-Маадыр» с-з	134
Дадар-оол М. С.	Дуржулга станциязы	123
Монгуш М. Я.	—«—	123
Чанзан С. К.	«Найырал» с-з	125
Лодай-оол Т. О.	Тока аттыг с-з	122
Долаан Т. Т.	—«—	121
Сарыглар Э. Д.	«Алдан-Маадыр» с-з	120
Салчак О. Н-Х.	«Мурнакчы» к-з	119
Бажин Г. П.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	116
Баяун-оол У. А.	Тока аттыг с-з	115
Тана-Херел Ч. Х.	—«—	115
Очур-оол М. Ч.	«Чыраа-Бажы» с-з	115
Содунам А. Б.	«Х Улуг Хурал» к-з	115
Седен М. Ч.	«Найырал» с-з	114
Шырапай К. Ш.	«Улуг-Хая» с-з	113
Бичe-кыс М. Д.	Тока аттыг с-з	112
Ырыш М. С.	«Октябрь 30 чылы» к-з, Чөөн-Хемчик	112
Алдай-оол М. Б.	«Коммунизмниң херели» к-з	110
Серен-оол О.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	110
Чимит-оол С. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	110
Чимит-оол С. Б.	«Алдан-Маадыр» с-з	110
Данзурун Е. П.	«Чодураа» к-з	108
Белекмаа А. В.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	108
Оруспай Ч. Е.	«Кара-Хаак» с-з	108
Куулар М. Ч.-Х.	«Октябрь 30 чылы» к-з, Чөөн-Хемчик	108
Сырат Б. Ч.	«Чодураа» к-з	107
Аяк-Хаа О. Д.	«Октябрь 30 чылы» к-з, Чөөн-Хемчик	107
Ооржак Т. Б.	«Өөк» с-з	107
Сувандии М. Д.	«Чодураа» к-з	106
Серея Д. Д.	—«—	105
Өктек-оол М. Б.	«Алдан-Маадыр» с-з	106
Хапылак С. Ш.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	106
Баадан Х. М.	«Мурнакчы» к-з	106
Чамырын Х. Л.	«Барлык» с-з	106
Ондар Д. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	105
Орус Д. Б.	«Мурнакчы» к-з	105
Намдал О. С.	«Мөрен» к-з	105
Сандый-оол О. К.	Тока аттыг с-з	104
Дугар-оол Х. К.	«Сүт-Хөл» с-з	104
Седен С. Ы.	«Чыраа-Бажы» с-з	104
Кенден К. Л.	«Октябрь 30 чылы» к-з, Чөөн-Хемчик	104
Ооржак Д. Б.	«Искра» к-з	104
Носак Д. Б.	«Өөк» с-з	104
Тойбу С. С-Д.	«Мурнакчы» к-з	104
Шыдыраа Ш. Д.	«Шекпээр» с-з	104
Сырат Б. И.	«Чодураа» к-з	103
Дадар-оол М. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	103
Чудүймаа С. Ч.	СЭКП XXII съездизи аттыг с-з	103
Кызыл-оол М. Д.	«Найырал» с-з	103
Адыг-оол Х. А.	«Тээли» с-з	103
Адар-оол М. Л.	«Алдан-Маадыр» с-з	102
Серен О. А.	—«—	102
Хостап М. Ы.	—«—	102
Чыртак-Хуна М. Б.	—«—	102
Монгуш Б. Д.	«Чыраа-Бажы» с-з	102
Омчаа О. Л.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	102
Алдын-оол О. М-Б.	«Искра» к-з	102
Нордуп-оол Х. С.	«Найырал» с-з	102
Бичe-оол Ш. К.	«Күш-ажылдың хостуу» с-з	102
Соян Х. Э.	«Ак-Эрик» к-з	101
Хүлер-оол И. Д.	«Моген-Бүрен» к-з	101
Орамбал О. О.	Тока аттыг с-з	101
Медээ М. К.	«Алдан-Маадыр» с-з	101
Эрес-оол Х. Б.	«Сүт-Хөл» с-з	101
Шоюн-Нава С. Т.	«УТКА 25 чылы» с-з	101
Суге-Маадыр Х. Д.	«Тээли» с-з	101
Бичe-оол С. Т.	«Барлык» с-з	101
Сайын Х. М.-С.	«Хемчик» с-з	100
Хомушку С. С.	«Хемчик» с-з	100
Шимээ С. Ш.	«Морен» к-з	100
Шимит Ш. К.	—«—	100
Төгүс-оол М. С.	«Барлык» с-з	100
Ууртак Х. К.	—«—	100
Дапый Х. С.	«Шекпээр» с-з	100
Куулар Ч. Т.	—«—	100
Попур-оол С. А.	—«—	100
Эрес-оол Х. Н.	«Хемчик» с-з	100
Комбу И. Ч.	«Моген-Бүрен» к-з	100
Дамдын Т. Б.	«Малчын» к-з	100
Севек С. Д.	«Кызыл тук» к-з	100
Бопуяк Б. Б.	«Алдан-Маадыр» с-з	100
Аяк-Хаа О. С.	—«—	100
Даптан-Кара О. И.	—«—	100
Монгуш Ы. А-К.	—«—	100
Дажы Д. Д.	«Сүт-Хөл» с-з	100
Монгуш М. Б.	—«—	100
Борбаан-оол О. Д.	—«—	100
Хокпаллай К. Э.	«Чыраа-Бажы» с-з	100
Седен Д. Д.	—«—	100
Чола М. Л.	—«—	100
Кара-Сал Д. Д.	«Большевик» с-з	100
Куулар Ш. Д.	«Октябрь 30 чылы» к-з, Чөөн-Хемчик	100
Бадый К. Д.	—«—	100
Шактар-оол С. Ч.	«Улуг-Хая» с-з	100
Санчы И. Д.	«Күш-ажылдың хостуу» с-з	100
Чамзын Ч. У.	«Х Улуг хурал» к-з	100
Доржу Т. Р.	«УТКА 25 чылы» с-з	100
Санчи Х.	—«—	100
Балдан-оол С. Л.	Жданов аттыг с-з	100
Сандуу С. Ч.	«Тээли» с-з	100
Адыг-оол И. Ч.	«Бай-Тал» с-з	100

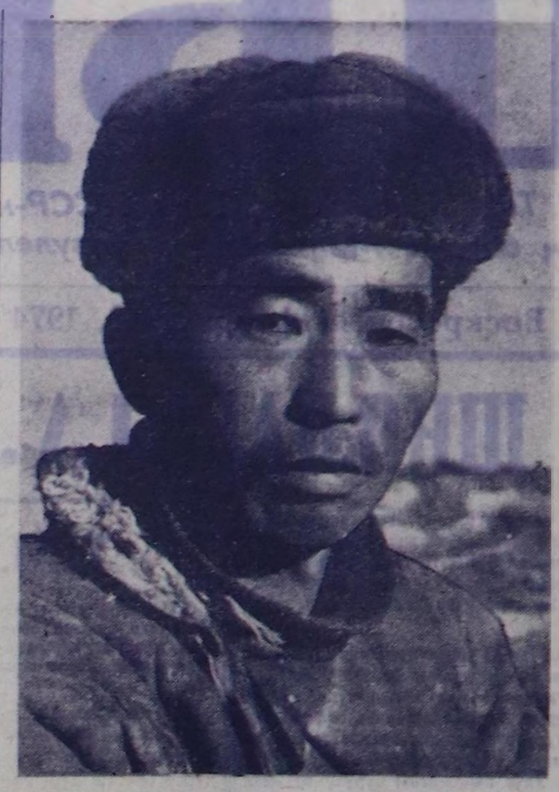

Ондар Доржу хой кадарып беш чыл ажылдаан. Ол «Алдан-Маадыр» совхозтуң шурнакчы хойжуларының бирээзи. Хойжу тодарадыкчы дөртку чылда 100 хойдан-на 105 хураганны камгалап, бир хойдан 2,5 кг дүктү кыргып алырын хүлээнгеп.

Ондар Доржу, оон дузалакчызы Ондар Менди-Байыр, сакманщиктер Валентина биле Кима Ондар оларның ажыл-ижи чай чоо. Малчынварның кодаларында хой оолдаашкыны түлүктеп турар. Аныңда 250 хой оолдаан. Чаш хураганнар мендиг доругун турар.

Хойжуның кажаазының ишти чылыг, кургаг. Хураганнарны клеткаларда үзүп, аңгылаан. Мал чеми — сиген, суда четчир.

Хойжу Ондар Доржу Шекпээр бригадазының аныяк хойжузу Сарыглар Чигжит-оол-биле социалистиг чарыштыг.

В. АНДРЕЕВ.

ЧУРУКТА: Д. С. Ондар.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

САНЧЫЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Бир инектен чылда «саггаи сүт
Долганина В. А.	«Көк-Тей» совхоз	3852
Реодько З. С.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	3840
Корзун Г. Г.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	3765
Гусакова А. К.	«Көк-Тей» с-з	3764
Иванова Ф. А.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	3669
Семиранова Т. А.	«	3577
Захарова А. А.	«Кызыл тараачын» с-з	3520
Конобеевская Т. З.	«Көк-Тей» с-з	3498
Курастикова З. А.	«	3456
Фокина Р. Ф.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	3410
Романова Л. Г.	«Кызыл тараачын» с-з	3390
Кочкина А. В.	«	3352
Хайдывай Г. И.	«	3291
Оюн М. К.	Дуржулга станциязы	3267
Иргит Н. С.	«Кызыл тараачын» с-з	3229
Брень Ф. А.	Дуржулга станциязы	3191
Торжу Н. А.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	3183
Сульдум Р. С.	«	3169
Оюн Т. С.	«	3160
Тенникова Н. Ф.	«Саян» с-з	3156
Алдын-кыс М. Б-С.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	3048
Федорова Н. Н.	«Кызыл тараачын» с-з	3039
Оюн Н. К.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	3024
Грудинина Л. М.	«Көк-Тей» с-з	3082
Дүктүг О. Д.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	2995
Баранова З. С.	«Көк-Тей» с-з	2976
Прокопьева Е. Р.	«	2946
Подаруева Л. Ф.	«	2914
Панчик Н. А.	«	2900
Тимпина И. П.	«Саян» с-з	2875
Курагина Г. И.	«Көк-Тей» с-з	2872
Дюбина А. И.	«Кызыл тараачын» с-з	2834
Ошлакова Н. Н.	«Россия» с-з	2764
Сенди К. С.	«Кызыл тараачын» с-з	2763
Седипей З. А.	«	2762
Ширап С. А.	«	2738
Чаламба В. Б.	«Көк-Тей» с-з	2725
Бичe-уруг О. С.	«	2698
Бочкарева М. К.	«Россия» с-з	2691
Якунина Е. М.	«Көк-Тей» совхоз	2687
Попова М. К.	«Кызыл тараачын» с-з	2675
Назылкина Г. С.	«	2674
Сат А.	«Көк-Тей» с-з	2661
Ткаченко М. Ф.	«	2645
Круглова Д. М.	«Саян» с-з	2635
Шавлак З. Л.	«Кызыл тараачын» с-з	2613
Чамбал А. В.	«Саян» с-з	2604
Попова В. П.	«	2596
Матина Т. И.	«Кызыл тараачын» с-з	2586
Донгак В. М.	—«—	2558
Бичe-кыс М. М.	«Саян» с-з	2553
Сат М. А.	«Кызыл тараачын» с-з	2551
Кыргыс Х. О.	«	2550
Долзат К. А.	Тока аттыг с-з	2535
Глушкова Р. П.	«Саян» с-з	2533
Донгак Н. Д.	«	2529
Волошина Н. А.	«	2518
Монгуш В. Н.	Тока аттыг с-з	2453
Соломенникова В. Н.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	2450
Маады Л. А.	«Саян» с-з	2428
Кыргыс Е. Т.	«Кызыл тараачын» с-з	2424
Чечек М. Д.	Тока аттыг с-з	2416
Бавыя В. А.	Дуржулга станциязы	2411

ФЕРМАЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Фермалар	ажыл-агый	Бир инектен сагган сүт
Махмутов М. М.	Кара-Булун	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	3266
Горилый Е. В.	Төп	«Көк-Тей» с-з	2813
Доронин Д. С.	Турав	«Кызыл-Тараачын» с-з	2804
Шубин В. И.	Могай	«Саян» с-з	2676
Летиновская А. А.	Алаак	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	2333
Фогель Я. М.	Өөк	«Саян» с-з	2270
Алдын-кыс М. Б-С.	Дөргүн	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	2264
Бардынов В. И.	Элегес	Тока аттыг с-з	2259
Дурнова З. Г.	Хадың	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	2207
Маценко А. И.	Кулузун	Тока аттыг с-з	2080
Оюн О. Д.	Төп	«Россия» с-з	2067
Рузаков Н. С.	«	Дуржулга станциязы	2027
Ондар Ч. М.	Ак-Даш	«Алдан-Маадыр» с-з	2031
Щенов И. М.	Сушь	«Саян» с-з	1966
Биндан Д. С.	Ыйгылак	«Хемчик» с-з	1910
Сагоян И. П.		«Революцияның чалбыыжы» с-з	1896
Сундупей В. М.	Хут	«Кызыл тараачын» с-з	1801
Горохов В. А.	Төп	«Тиилелге» с-з	1769
Ульянкин Б. Т.	Чанзаш	«Өөк» с-з	1742
Сандан К. Ш.	Иштии-Хем	«УТКА 25 чылы» с-з	1733
Шериг-оол М. К.	Шык-Бажы	«Чыраа-Бажы» с-з	1731
Ойнаров Н. К.	Бижиктиг-Хая	«Барлык» с-з	1682
Ючкин Н. И.	Чкаловка	«Өөк» с-з	1672
Алексеенко П. С.	Хадың	«Хадың» к-з	1660

ХОЙЖУ БРИГАДАЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	100 баштан алган хураган
Сырат К. Т.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	107
Ооржак С. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	106
Монгуш К. Ш.	«Октябрь 30 чылы» к-з, Чөөн-Хемчик	103
Оттук М. Д.	«Алдан-Маадыр» с-з	102
Кокутенко М. Г.	Тока аттыг с-з	99
Шаравии Б. Д.	«УТКА 25 чылы» с-з	97
Бугаев В. М.	Тока аттыг с-з	97
Аксенов В. С.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	95
Шаравии Ш. Ш.	«Коммунизмниң херели» к-з	94
Васильев П. А.	Тока аттыг с-з	90
Машпак М. Ч-Х.	«Октябрь 30 чылы» к-з, Чөөн-Хемчик	90
Чудүймаа С. Ч.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	90
Чат-оол М. С.	«УТКА 25 чылы» с-з	90
Мов А. Т.	«Морен» к-з	90
Алдын-оол С. С.	«Чаа орук» к-з	88
Дамдын Б. С.	«Мөрен» к-з	87
Санников П. С.	Дуржулга станциязы	86
Монгуш М. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	86
Ондар Д. Д.	«Сүт-Хөл» с-з	86
Суму Д. Д.	«Коммунизмче орук» к-з, Эрзин	86
Норбу С. С.	«Барлык» с-з	86
Мактар В. Ч-Х.	«Ак-Туруг» с-з	85
Кунгаа Б. Б.	«Коммунизмче орук» к-з, Эрзин	85

Сүт саалдазын элбекшидер

Сүт бүдүрерин көвүдедир дээш социалистиг чарышты калбарткан Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа, Ак-Тал, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы, Мажалык, Дөң-Терек сүт-бараан фермаларының коллективтери инектерниң кышкы ажаалдазын экижиткеш, үре-түңнелдиг ажылын көргүзе берген.

Күш-ажылчы саанчыларның ачызында район январьда 133 тонна сүттү күрүнеге саткан. Ол болза эрткен чылдың ол-ла үезиндээзинден 8 тонна хөй болган азы: «Сүт-Хөл» совхоз — 5,1, «Чыраа-Бажы» — 3,6, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз 2,7 тоннаны, «Октябрь 30 чылы», «Искра» колхозтар 6 тонна сүттү хөйнү саткан.

Ындыг болзажок чамдык ажыл-агыйлар сүт бүдүрерин эрткен чылгы денелиндеи кудулаткан. Ылангыя 1973 чылда сүт саалдазын көвүдеткеш, сүт садар чыл планын ажыр күүсеткен «Большевик» совхоз сүт бүдүрерин дыка эвээжеткен. Ол совхозтуң фермазында силос чок, инектер кагжаң хову сигенин чип турарындан сүт арбыладайн, карын кызырылган. Оон хараазы-биле совхоз 6,4 тонна сүттү эрткен чылдың ол-ла үезиниден эвээшти бүдүргеи. Ак-Даш, Ортаа-Тал фермаларының саанчылары концентрат эккелбейн турар дээш, «Алдан-Маадыр» совхозтуң удуртукчуларын чемедеп турары база чөптүг.

М. СЕВЕН.
«Шынның» корр.

КУШ АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	1973 чылда бир дагаадан алган чуурга
Оканькина В. А.	«Көк-Тей»	221,6
Шевлак В. И.	—«—	221,6
Новикова Г. Г.	—«—	205,7
Кошкина Д. Г.	—«—	205,7
Абрамова М. Х.	—«—	200,6
Лыткина Л. А.	—«—	200,6

ИНЕК КАДАРЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Хонукта немелде дензи (грамм-биле)
Шишигин П. А.	«Хадың» к-з	1300
Тас-оол Х. Т.	«Шамбалыг» с-з	970
Федькина А.	«Тиилелге» к-з, Каа-Хем	840
Стылык В. И.	«Сукпак» с-з	830
Чагар-оол Д. М.	«Россия» с-з	822
Дагба В. О.	«Хадың» к-з	800
Оюн А. Н.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	783
Даржаев И. М.	«Октябрь 30 чылы» к-з, Каа-Хем	740
Суван С. С.	«Россия» с-з	722
Псарев М. П.	Дуржулга станциязы	720
Кудрявцев А. Ф.	«	720
Бигаев М. А.	«Сукпак» с-з	701
Коробейников Н. Т.	«Коммуннамче орук» к-з, Каа-Хем	693
Беспалов А. В.	Дуржулга станциязы	690
Бакунин В. В.	«	690
Кадр-оол М. Т.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	689
Терешин В. И.	«Ленинчи орук» с-з	660
Хомяков З. А.	«Тиилелге» с-з	660
Бин-оол Х. Х.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	646
Салчак Н. Б.	«Коммуннамче орук» к-з, Каа-Хем	642
Терентьев В. С.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	638
Костин В. А.	«Сукпак» с-з	604
Килин Д. С.	«	604
Толват В.	«Тиилелге» с-з	600

БЫЗАА АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Хонукта немелде дензи (грамм-биле)
Болат А. Х.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	992
Шабалина М. И.	«Көк-Тей» с-з	933
Макарова М. Ф.	«Өөк» с-з	890
Лошилина И. Л.	«Көк-Тей» с-з	883
Уйнукай-оол Г. Ш.	«Бурунгаар» с-з	870
Агапова А. Г.	«Көк-Тей» с-з	865
Тожу Ч. К.	«Кызыл тук» с-з	864
Казанцева А. М.	«Өөк» с-з	860
Томилина А. Е.	«Көк-Тей» с-з	859
Салчак Ч. Ч.	«Кызыл тук» с-з	824
Тожу Б. К.	—«—	818
Черниговцева С. Г.	«Көк-Тей» с-з	815
Кызыл-оол И. В.	«Өөк» с-з	812
Гончарова М. Г.	«Саян» с-з	800
Сизина П. Н.	—«—	800
Грудинина Н. М.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	792
Бичен Е. Б.	«Кызыл тараачын» с-з	785
Куртукова Н. Л.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	784
Күжүгет С. Б.	«Кызыл тараачын» с-з	778
Базын В. И.	«Хадың» к-з	746
Бушуева А. Ф.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	731
Давалай И. К.	«Бурунгаар» с-з	730
Доржу Г. М.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	720
Сандан Д. Х.	«Кызыл тараачын» с-з	709
Поршуг-оол Т. М.	«Өөк» с-з	690
Кызыл-оол Т. Т.	«Кызыл тараачын» с-з	677
Салчак К. А.	—«—	675
Хилин С.	«Ленинчи орук» с-з	670
Сокур Д. В.	«Кызыл тараачын» с-з	663
Савула А. И.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	661
Суворова Т. Н.	Дуржулга станциязы	660
Лаа-Хурак Д.	«Саян» с-з	660
Баир-оол У. К.	«Кызыл тараачын» с-з	657
Сугоракова В. И.	«Саян» с-з	655
Смирнова Е. П.	«Кызыл тараачын» с-з	646
Ларионова З. И.	«Саян» с-з	645
Борбак-Кара Т. Т-К.	«Күш-ажылдың хостуу» с-з	645
Кара-кыс О. О.	«Кызыл тараачын» с-з	635
Тюлюш Ф. А.	—«—	631
Сайчат-оол Л.	«Коммунизмче орук» к-з, Каа-Хем	625
Слоботчикова З. П.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	622
Горбатова М. Я.	«Коммунизмче орук» к-з, Каа-Хем	621
Мат И. А.	«Саян» с-з	620
Ярусова Л. П.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	609
Кудрявцева А. П.	«Саян» с-з	600

ЧЫЛГЫЧЫЛАР, ТЕВЕЖИЛЕР, ИВИЖИЛЕР, ХАВАН АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	100 малдан алган чаш төл
ЧЫЛГЫЧЫЛАР		
Бады-Хөө Ы. С-М.	«Чаа орук» к-з	100
Бичe-оол М. Б.	«Саян» с-з	99
Лотпа В. С.	—«—	85
ТЕВЕЖИ		
Седен-оол Х. Ч.	Ленин аттыг к-з, Эрзин	56
ИВИЖИ		
Тожу О. Б.	«Тере-Хөл» к-з	101
ХАВАН АЖААКЧЫЛАРЫ		Хонукта ортумак дензи (грамм-биле)
Борисенко Е. Ф.	«Ленинчи орук» с-з	415
Любина А.	«Кызыл тук» с-з	265
Топоева Г. К.	«УТКА 25 чылы» с-з	220

Ийи делегей-шии амыдырал

Амгы делегейде ийи кол системалар— социализм болгаш капитализм туруп турар. Оларда чонуң ажыл-амыдыралының, угаан-бодалының дугайын кыска чүүлдер, фактылар дамчыштыр номчукчуларга таныштырар сорулга-биле «Шын» солуннуң редакциязы «Ийи делегей — ийи амыдырал» деп арыйны өй-өйлеп үндүрер деп шийтирлээн. Ооң баштайгы үндүрүлгезин бараалгаттывыс.

ЧАА АРГА-БИЛЕ

Чолаачы Евгений Федюнин удурткан чолаачылар бригадазын «Главмосавтотранстың» улуг коллективи ажок сонуурган көре берген. Ол бригаданың ажыл-херээн баштай техник-экономиктиг болгаш социал айтырыгларның чөвүлели, а ооң соонда кол эрелелдиң коллегиязы танывышпөргеш. Ооң дараазында СЭКП-нің Москва хооркомунуң бюрозунуң хуралынга коммунист Федюнинни болгаш ооң он адыг өөрүн чалап эккелген. Бюро чолаачыларның эрелеэшкинин чүүлдүгзүүнүн көргеш, найысылалдың автоажыл-аттыларынга ону калбаа-биле нептередирин сүмелээн.

Гитлержи эжелекчилерге удур он-оң тулчуушкунаргa киржип, «Т-34» танкының чолаачызы чорваан Федюнин бодунуң аар чүк машинаазыбиле заводтарган тудуг материалдарын монтаж төлдеринче хөй чылдарда соөртүп ажылдан келген. Ооң эштери база мичалдыр ажылдан турар. Оларның кижи бүтүдези Москваны коңчуг эки билир.

Бригаданы бог-орулга-чарылгаже ыяап чиптиктеп, ол аргабиле ажылдаарга чолаачыларга ажыктыг дээрзин бир катап Федюнин өөрү-биле санап көргеш, ол ёзугаар ажылдан киргинкеннер. Бо чаа чорук автотранспорт бүдүрүлгезинге-даа, тудугжуларга-даа, күртнеге-даа ажыктыын бадыткап көргүскен.

Күш-ажылды чаа ёзу-биле ынчаар организастаптарга, чүк соөртүлгези дээш коллективтиг харылсалга бедээн. Бо таварылгада, чүүктүң оларга доктаатказы шинги хемчээлин эвээш санныг автомашиналарбиле соөртүрүнге чолаачылар боттары сонуургалдыг болур. Ол ышкаш ажыл төлевирииниң фондузу база бригаданың эргезинде туруп турар. Күш-ажыл төлевирин ындыг янзылыг организастаары сагылгачүрүмну бижыглаар, техниканы чөп ажыглаарын бедидер, күш-ажылдың бүдүрүкчүүн улгаттырарынга идиг-ни бээр.

Автотранспорт бүдүрүлгелеринде машиналарны ажыглаарының коэффициентизи деп көргүзүг бар. Автобаазага хамаарыштыр ортумаа-биле алырга, Е. Федюнининг бригадазында ол улуг болуп турар. Эрткен чылын бригадир болгаш ооң өөрү 138 муң тонна чүүктү соөрткен, ол планында көрдүгениниден 38 муң тонна хөй болган. Бо чылын мурнакчы коллектив 143 муң тонна чүүктү соөртүрүн хүлээнген. Ынчангаш ук бригада бет чыл планын бо чылын Улуг октябрьның байырлалынга үткүштүр күүседиптеринге бүзүрелдиг ажылдап турар.

«Главмосавтотранс» коллективинде чолаачыларның 900 хире бригадазы ажылдап турар. Ында барык 11 муң чолаачы бар. Олар Е. Федюнининиң эрелеэшкинин деткип, чаа арга-биле ажылдаарынче чүткүлдүүн илередип турарлар. Элээн кап бригадалар чаа арга-биле ажылдан эрелээннер.

В. БЕЛЯЕВ.
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

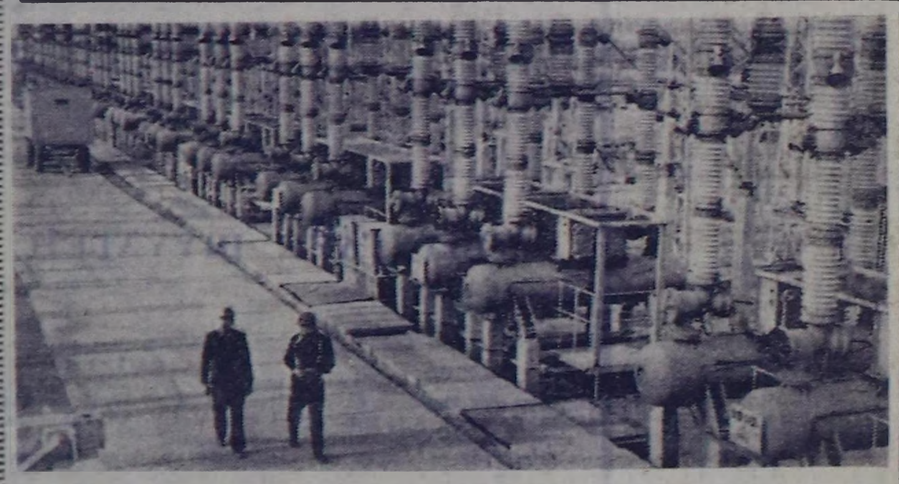

Марий ГРЭС-тиң тудуунда.

ЧУРУКТА: ГРЭС-тиң хуваакчы дериглери. Электроэнергизы моортан республиканың бүтүн-ле булуннарынче чоруп турар.

В. ЗЛЕНКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭВЕНКИЯДА

СЭКП-нің Эвенкия обкомунуң бюрозу болгаш ажылчы чоннар депутаттарының округ Советиниң түүскому Эвенкияның анчыларының араазында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. Эң дээрге 70 анчыларга «1973 чылдың аңныыр тывыжының гвардейжизи» деп атты тывыскан. Оларның иштинде округтуң эң тергиин анчызы М. Н. Курейский база бар. Ол 150 кишти эрткен чылдың дөртки кварталында аңнап тыпкан. Ол черинің анчылары иштинги-биле 800 муң рубльдиң ан-меңнеңниң кежин дужаагаш.

Чоокта чаа округ төвү Турага болган мурнакчылар хуралынга анчы гвардейжилерге түскай дипломнарны, кызыл нөстерни болгаш медальдарны тывыскан.

. . .

Турадан ырак эвесте Нидым совхозта Эвенкияда эң-не баштайгы күш фабриказын тургускан. Ында ам 7 йүң даргааны азырап турар. Фабрикада куш азыраар ажылды шуптузун механизастаан.

Эрткен чылын Шушенскоеден дагаа оолдарны самодетбиле Нидымга чедирген. Куштар ук черинің агаарынга таарыжып өскен болгаш ам фабриканың продукциязын уругдар садтары, яслилер, школалар, эмнелге черлери ап турар апарган.

Ам удавас фабрика хонуктада-ла 3—4 муң дагаа чуургазын бээр. Ол—ук черинің хергелиниге долузу-биле четчир. Ооң ачызында шаанда ырак-узак черлерден ону соөртүрүнге чарыгдап турган муң-муң рубль камнаттынар.

ЭЭЛЕКЧИ ЧОННАР

Италияның демократтыг күштериниң фашизмге удур чаңгыс аай фронтузу калбарып, быжытып турар.

Ажылчы чон он-оң, чүс-чүс демонстрациялары болгаш митингилерни кылып, неофашистиг бөлүктериниң кем-бурулуг үүлгедиишкиннерин соксадырын иеген турар.

ЧУРУКТА: Римниң күдүмчузунда фашизмге удур демонстрация.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ӨРТЕКТЕР ӨСКЕН

ПХЕНЬЯН. Мурнуу Кореядан дыңнадыглар бөлүгээр алырга, ында нефть продуктуларының өртээ ортумаа-биле 82 хуу, электроэнергия дээш төлевир—30 хуу улгатkан. Демир-оруктарга соөртүлге тарифтери—5 хуу, автобустарга чоруурунуң хелезини —20 хуу бедиин.

Мурнуу Кореяда нефтиге болгаш нефть продуктуларыга өртектерни хенертен бедидикени база транспорт болгаш электроэнергия ажыглааны дээш төлевирни партатканы чугула хереглелдиң барааннарының өртээн, бажың хелезинин уламтыларынга чугаа чок чедирер. Ынчангаш нефть кризизиниң түңнелинде болдунган харыдалдарының бүтүн өөр үүлгези Мурнуу Кореяның ажыыны чонулуң мөнгүнүг онзагыр болган түс черинің база дашпыкының улуг-улуг монополиялары, ооң чаа-чаа арыг оруглары ушта соруп эгелээр.

ӨӨРЕДИЛГЕ ӨРТЭЭ ААРТААН

ТОКИО. Японияның университеттери болгаш институттары чаа өөредилге абитуриентилерден документилер хүлээп ап эгелээнин чарлаан. Күрүшенин 100 база хуу кижилерге хамаарыжыр 300 дээди өөредилге черлеринге бо чылын 560 муң кижини хүлээп алыр. Оларга 750 муң аныяктар киреринг кордап турар. Хүлээп алырының аргаменнери февральдың төнүүзүнде — мартта болур, а нетиилдер апрельдиң 1-де эгелээр.

Ынчаарга экзаменнерни туруп үнген кижи бүрүүлеп студент болуп шыдавас. Өөредилгеге чедиишкиннери дөмей болза-даа, чүгле киреринин дадыырын болгаш өөредилге өртээн бир чыл бурунгаар бат удур төлеп шыдаар кижилер өөренип болур. Эрткен чылын хуу кижилерге хамаарыжыр дээди өредилге черлеринге киргеннер 300 муң хире иеннеы төлээнин чугаалаар хереек. Бо чылын амыдыралчүрүттелге өртээнин иилги аартааны-биле хозбаштыр ол төлелгелер 10—15 хуу улгадыр апаар.

НОМГА ЫНАКТАР

Татьяна Плотникова Ангарск хоорайда чурттап, бистиң чуртувуста бир улуг нефтехимия комбинадында ажылдап турар. Татьяна эки ажылдавышаан, хөй-нинги ажылында идепкейлиг киржип турар: ол цехте көжер библиотека эргелекчизин.

— Ийи чыл бурунгаар ажылчыннар цехке ном-дептер экпеп, ону араазында солчуп ап, номчааны чаа тоожуларын болгаш романнарын бо-ла чугаалажыр апарганнар — дээш, Татьяна уламчылады.

— Оларның чугаазын дыңнап туруп-туруп, цехке библиотекадан тургузуп аларымдаарам деп сүмеледим. Ол ынчалдыр болган чүве...

Ам комбинаттың цехтеринде 65 көжер библиотека бар. Библиотекаларның ном фондузу доктаамал өзүп турар. Профавидел комитеди комбинаттың ажылчыннарга номнар садып алыры-биле 10 муң рубльди чылдың-на үндүрүп берип турар.

— Ажылчыннарның иилги билиинниң өскени-биле номга оларның сундулуу доктаамал бедип турар. 1960 чылдың газынындан бээр бистиң библиотекавыстың чанынга «Номга ынактар» деп клуб ажылдап эгелээн — деп, көжер библиотекалар килдизининң эргелекчизи Роза Степановна чугаалады.

Ол клубка номчулга конференциялар эрттирип турар. Ылаңгыя Петр Лебеденковуң «Доштар океанче чоруп тур» деп номунга номчулга конференциязы дыка солуп эрткен болду. Ында хөй санныг ажылчыннар киржип, ном дугайында бодтарының санал-бодалдарын чугаалаажыр.

Ол конференцияның киржикчизи технолог Альберт Кузьминниң чалааны-биле ооң бажыңынга база чордум. Ооң хууда библиотеказында 500 ажыг ном бар болду. Оларның араазында Пушкинниң, Тургеневтиң, Достоевскийниң, Роллаңның, Леоновтуң, Есенининиң, Евтушенковуң болгаш өскелериниң-даа чогаалдары бар.

Ангарск — номга ынактарның хоорайы. Ында баргаш, кижи шуут бүзүрээр чорду. Ангарачылар 1970 чылда ийи чартык миллион, а 1973 чылда — үш миллион номну садып ап, номчаажыр. Номнуң тускай ярмарказын чылда элээн каш катап организастап турар.

Николай САПСАЙ,
(ПМА).

Иркутск хоорай.

БАЗЫНДЫРГАН ЧОН

Амгы үеде Американың Каттышкан Штаттарында бир миллион хире индейлер чурттап турар. Олар янзы-бүрү аймактарга хамаарыжыр, дыл-домаа болгаш чаңчылдары аңгы-аңгы. Ынчалза-даа оларның хуу-садымы чаңгыс: дөгерези капиталистиг Америкада базындырганнар апарган. Аризона болгаш Нью-Мексико штаттарда мал ажылдыг аймактарның бөлүү — атапаскилер-даа (ооң иштинде навахилер биле апачилер база бар) дижик, чурттуң соңгу черлеринде аң ажылдыг индейлер-даа дижик. Калифорнияда сиу дээр аймак-даа дижик — олар шуптузу түрегделдиң болгаш эрге-төлээ чок чоруктуң чалгыында кыстырган.

Албан черлериниң биллингеин ёзугаар алырга, ортумак индей ог-бүлениң чылда орулгазы Каттышкан Штаттарның чонунуң канды-даа кезээзиден усчок куду. Дыка хөй индей турлагларда чогуур назылыг кижилериниң 60 хуузундан хөйү ажыл чок. Турлагларда чаш уруг-дарыгның өлүп-хораар чоруу иилги национал деңнелден үш катап ажыг турар. Индей уругларның барык чартык кезии ортумак школа дооспайн турар, ынчангаш профессия чедип ап шыдавас.

«Сан-Франциско кроникл» солуннуң бир ажылдакчызы Калифорния штатта элээн каш индей турлагларны кезип көргеш. Индей суурларда амчилер чок, ынчангаш айылдыг халдавырлыг аарылар болганчок-ла кыптыга бергилээр, тус черинге садыг компаниязарының деткимчези-биле арагалаар чорук кедерээн, боттарының амы-тынынга четтинер таварылгалар көвүдээн деп, ол демдеглээн.

Соңгу Американың индейжилериниң ортумак назыны чүгле 45 хар.

Ооң ужурунда муң-муң индейжилер, иилгиэ аныяк-өскен, хөре чурттарга сураглап, турлагларын каапкаш чоруп турар. Чижээ, Сан-Франциско хоорайның хөй кижилиг кудумчуларынга эртеден кежээге чедир хөлүгүр пырайлыг индейжилер бо-ла тоялап чоргулаар. Хол-биле аргаан хевин кеткеш, янзы-бүрү өңнүг куш түлеги-биле баштарын чаңчыл бүзүгаар каастап алган болгулаар. Олар түргегделге кыстыргаш, дилеңнир дээш, мында чедип келгилээп. Ынчалза-даа бо хөлүгүр кижилер Американың индейлериниң сеткил-бодалының илередикчилери эвес-тир.

Индейлер хоорайларже дилеңнир дээш эвес, а негээр, тейлеп-чаңнар дээш эвес, а демисежир дээш сөктүп турар. Чижээ, чоокта чаа АКШ-ка чаа индей организациязының — Америка индейлериниң шимчээшкиниинің туругстуғаның ол дайынчы хөөннериниң илереги болур.

Чогум-на ол организациязының идепкейлиг киржикчилери эртеен чайын Мурнуу Дакота штатта Вундед Ни дээр суурну эжелеп алгаш, дижиниге чедир чепеегленгеп полипейжилериниң халдаштыкының бир ай ажыг ойтур шаап келген. Ооң мурнунда индейлерниң улуг болуу Сан-Франциско чоогунда далайда Алькатраз деп ортулукчуганты эжелеп алгаш, аңаа «хамаарышпас индей республиканы» туругскан. Эрге-чагыргаларның ону базарынга бир айдан ажыг уе негеттинген. Полипейжилер болгаш национал гвардия-биле индейжилерниң ускулежиштикиннери АКШ-тың өске-даа черлеринге эптиг-ле болгулап турар.

Индейжилер чырыдыштыкының болгаш кадык камгалалының системазын индезини-биле өкижидерин, индей шимчээшкиниинің киржикчилерин истеп-сүрер чорукту соксадырын эрге-чагыргалардан негеп турар. Ынчаларга чуртта кеш-сөөк мынаар бужар-чүдек чорукту үзуткаш, социал шынны тургузар дээш туржуп турар негелерниң пуэрториканыларның база өске-даа биче-бүүрай удыстарының демиселивге, АКШ-тың бүтү ажылчы чонунуң мөнгүнүг онзагыр болган түс черинің база дашпыкының улуг-улуг монополиялары, ооң чаа-чаа арыг оруглары ушта соруп эгелээр.

КАПИТАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА КРИЗИС

Американың Каттышкан Штаттарының президентизин Р. Никсон конгрессче делегейниң экономиктиг байдалының дугайында иилеткелди чорутkан. Ол иилеткелде АКШ-тың даштыкы экономиктиг туружун болгаш капиталистиг делегейниң экономиказының байдалын тайылбырлап турар.

1950 чылдарның шуут-ла эгезинден тура эрткен чылга чедир капиталистиг чурттарның экономиказынга акша-хөреңгинің кажам-даа турбаан күдү хемчээлдиг үне чокталышкыны боон келгенин президент демдеглээн. 1960 чылдың ортумак деңнели-биле алырга, өртек-үне 1973 чылда ийи чартык катап улгатkан.

Иилеткелде айтkаны-биле алгаш дээрге, акша-сан-хөө болгаш садыг-аймага чоруктуг шинтирлээриңге чедимче чок боон турар. Аңаа холбаштыр Р. Никсонуң демдеглээни болза: «Эң шыңгыы сорулгаларның бирээзи—акша-сан-хөө болган садыг системазын хатап туругзуп, сеңгеп-селиири боон турарэ. Ол айтырыгны, а ол ышкаш Американың Каттышкан Штаттарының болгаш өске-даа индиг чурттарның төлевир балансыларының байдалының соөлгу айларда шынгыы өскерилгенин иилеткелде база айтып турар.

1973 чылда делегей экономиказынга чаа-чаа айтырыглар тургустунуп келгев деп, Р. Никсон демдеглээн. Ол дээрге, хамыктың мурнуунда нефть кризизи, а ол ышкаш ажып-чемнин дыка чедиишпестээни-дир. Ол бүгүнүң түңнелинде өртекүне дыка улгаткан боон турар.

Президент Р. Никсонуң конгрессче иилеткелинде нефть кризизин демдеглээни таварылга эвес деп чүве биллингир.

Февраль 11-де нефть садып ап турар чурттарның чөвүлел хуралы Вашингтонга ажыттынар. Чугаа болза, энергия кризизинде таварыжып турар эң улуг капиталистиг күрүнелерниң дугайында боон турар. Вашингтонга болур хуралга АКШ болгаш «ниити рыноктуң» чурттары: Англия ГФР, Франция, Италия, Бельгия, Голландия, Люксембург, Дания, Ирландия. Та ол ышкаш Япония болгаш өске-даа чурттар кирежир. Ол хуралдың кол-ла сорулгазы, нефтиниң бүдүрүн база дашпыкыже үндүрүп турар чурттарны, хамыктың мурнуунда Чоокку Чөөн чүктүң араб чурттарынга хамаарыштыр ниити туругту ажылдан кылыры боон турар.

Каттышкак Штаттарның сакаалы-биле Вашингтонга болур ол хуралдың киржикчилерини ниити күш-биле араб чурттарынга кандыг ыймыжкын кылырын сүмележирин күзеп турарлар. Ынчалза-даа, күзел ёзугаар 'чаңгыс деминг фронтуну тургузары ындыг-ла амыр эвес дээрзин барыын чүк солуннарының арыннарында үнүп турар чүүлдерден биилип ап болур.

Нефть садып ап турар капиталистиг чурттарның чөвүлел хуралын чыылдырар дугайында Вашингтонның санлыы «Ниити рыноктуң» киржикчилери күрүнелериң талазындан овааырмалыы-биле хүлээп алган. «Вашингтон чөвүлел хуралынга Европаның экономиктиг болугленишкининг чурттарының кол-ла сорулгазы—хелүк эртпер хаяа хүлээлгелерни албайн, нефть будурукчуу чурттар-биле чагаалажыр арганы боттарының арттырып алыры болур» — деп, Бельгиядың «Либр Бельжик» солуну бижээн.

Февраль 11-де нефть садып алыкчылары чурттарының Вашингтонга ажыттынар хуралынга Каттышкан Штаттар-биле ооң Барыын Европада чаражалажыраның араазында төрүлдүүлиг чорук дыка тодаргай көстүр. А экономика талазы-биле амгы бо ышкаш индиг кушкуг кризис үжеп чыларның 'эгезинде бээр халиталистиг делегейге туруп келбээн.

Барыын Европаның өске-даа солуннарының бижип турарыбиле алырга, оттулар чүүлдүк кризизи капиталистиг экономиканың бодучүң тургузуучүн уржуунда боон турар.

Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, Вашингтонга болур үжуражышкынның киржикчилериниң одуругларының ындыг-ла сырый эвес боон турары биллингир-дир. Капиталистиг чурттарның араазына харылсааларга тыптып келир өнөрпиалистиг ханы чөрүлдөөлер, оң ылангыя кризистер үеланнде ооң тодаргай көстүр. А экономика талазы-биле амгы бо ышкаш индиг кушкуг кризис үжеп чыларның 'эгезинде бээр халиталистиг делегейге туруп келбээн.

СОВЕТТЕР ЧУРТУНУҢ АТ-АЛДАРЫ

Великобританияның чазаа чартык чүс чыл мурнунда Совет Эвилели-биле дипломаттыг харылсааларны тургузарының дугайын чарлаан. Ынчаарда Антантаның чурттары Совет Эвилелиң дипломаттыг харылсаалар-биле кызамдалып, чаасказанзыдырын орландажып турганы билдингир. Великобританияның Совет Эвилели-биле дипломаттыг харылсааларны тудар деп чарлаанының соонда Советтер чуртун хойхөй капиталистиг чурттар хүлээп ап эгелээн. 1924 чылдың февраль айда ССРЭ-биле харылсаазын Италия биле Австрия, март айда — Норвегия, Греция болгаш Швеция тудуп эгелээн, а оларның соонда Дания, Кыдат, Франция, Япония база-ла харылсааны тургускулаан. Ол дээрге аныяк совет күрүнениң политиктиг улуг тиилелгези, ангы-аңгы социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбын ёзу-биле кожа-хөлбөө зогуинап болурунуң ленинчи принциптериниң бөттаныышкыны болган.

Ооң бээр 50 чыл эрткендир. Ону делегейниң төөгүзү-биле хөлбаштыр алыр болза, ындыг-ла улуг эвес хуусаа, а делегейге байдал үндезини-биле өскерилген. Ынчаарда чүгле чаңгыс социалистиг күрүне турган болза, ам социалистиг чурттарның бүдүн дем каттыштырылгазы тургустугган. Олар делегей байдалынга шинтирлиг салдарын чедирип турар. Совет Эвилели делегейниң ең улуг күрүнези болгаш базала бүтүү талазы-биле күштүг салдарын чедирип турар апарган. Амгы үеде 115 күрүне ССРЭ-биле дипломаттыг харылсааларны тудуп турар.

Бистиң чурттуң өске күрүнелер-биле политиктиг, экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культурлуг харылсаалары чайгылыш чок хөгжүп турар. Ындыг харылсаалар капиталистиг чурттар-биле база калбарып турарын айтыр херек.

Амгы үеде ССРЭ-ниң капиталистиг чурттар-биле харылсаазы чаа үе-чаваже шилчип кирип турар. Ол чүл дээрге, «соок дайындан» үнгеш, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылгыры болгаш чурттар араазынга кайы-кайызынга-даа ажыктузалыг тайбың кады ажыллажылганы тургузары-дыр. Ол— хамыктың мурнуунда СЭКП-ниң XXIV съездизининг хүлээп алганы Тайбың программазын херек кырынга чайгылыш чокка боттандырып турары өлдүр. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың ийиги үе-чазазы Женевада эртип турар. Бо чөвүлел хуралга делегейге харылсаалардың болгаш-кады ажылдажылганың кол-кол принциптерин ажылдап кыягаш, хүлээп алган турар үжулуг. Ындыг принциптер дээш ССРЭ болгаш өске-даа социалистиг чурттар шагдан тура-ла демисежип келген. Ол-ла чөвүлел хуралда Европага коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузар дугайында айтырыгны база чугаалажып көрүп турар. Ындыг система делегейниң ийи дайынналрының өөскүп үнгени Европа диптин девискээринге шериг күжү-биле месилдежиишкиннерни шуут болбас кылыр арталыг. Азияга база-ла коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузар дугайында Совет Эвилелиниң саналдазын идеязын чер болганда калбаа-биле деткип турар. Ол ийи дип кырынга быжыг тайбынны хандырар чорук ангы-аңгы социал темалыг күрүнелериниң араазынга харылсааларның болгаш кады ажылдажылганың чаачаа хевирлерин тургузар арганы бээр ужурлуг.

Аңгы-аңгы чурттарның күрүне ажылдакчыларының араазынга харылсаалар чурттар араазының харылсааларынга база-ла сөөлгү үеде улуг ужурдузазын чедирип турар. Совет Эвилелиниң удуртукчуларының өске күрүнелериниң, оларның-биле кады капиталистиг чурттарның удуртукчуларыбиле ужуражышкыннарының болгаш чугаалажышкыннарының түңнелинде ол чурттарбиле ССРЭ-ниң харылсаалары экижээн, делегейниң ниити байдалы чогумчалыг апар чыдар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының Төп Комитединиң Чингине секретары Л. И. Брежневтиң Американың Каттышкан Штаттарынга, Францияга, Германияның Федеративтиг Республиказынга болгаш өске-даа күрүнелерге аян-чоруктары бо талазы-биле онза чугула рольдуг болган.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырылгышкының улам-на ханылаар болгаш ону катап дүшкүүрлүг болдурбазының бүтү эргежок чугула таарымчалыг чүүлдери амгы үеде бар боон турар.

Бо чурукту сонуургап көрүүлер даан, уруглар. Бо бичии артистер Мугур-Аксы ортумак школазының эге класстарында өөренип турар. Олар чоокта чаа найысылап Кызыл хоорайга болган байырлалдың улуг концертинге киришкен.

Тыва уран түүлдүк база бир онзагай дужнин сыгытка кала өөренип алган төлдер боор деп сонуургаарынар тадавас. Саша биле Экер-оолдуң адазы «Малчын» колхозтуң тудутакшузу Хертек Кан-оол— ол талазы-биле лауреат книжи. Ынчангаш ооң ооллары адазының уран талантынын дөзеп алганнар.

ЧУРУКТА: аныяк сыгытчылар (оң талдан) Хертек Экер-оол, Иргит Ажыр-оол болган Хертек Саша олар концерт үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Араа болгаш ооң өңнуктери

Араа бичии дииспеениң кады ойнаар эш чок болганынго сагыжы аарып, муңгарап-ла чораан. Ойнаар эш чок күжүр диис ам канчаар боор ийик аан, удуп-ла, удуп-ла чыдар болгай. Черле кандыг-даа амытанга ойнаар эш чок болуру дег бак салым каяа турар.

Бир-ле хүн Араа бодунуң чангыс классчызы Надяның мынча дээнин дыңнаан:—Бистиң ыдывыс мындаа-ла эниктепкен. Ооллары үш. Олар ам маңнажып турар апарганнар.

Надяның олурар партазы артыкы одурутка. Ынчангаш ол кичээлде Араа нимаар кашдаа хая көрүүп сымыранган:

— Эйт, Надь! Меңээ эниктериң бирээзин бээр сен, эш! Дииспейим ойнаар эш чок таасканын аажок чалгаарап тур.

— Бирээзин бээр мен, ескези хоржок.

— Меңээ бирээ-ле болза ажырбас.

— Карааның алыр сен харын, көгү бодумнуу.

— Эйт, эйт! Өртээ кажыл, эш?

— Өртек чок. Халас.

— Соонда сеңээ база халас белек бээр мен, Надь.

— Сымыранаңар! — деп, башкы хоруп каан.

Кичээл соолунде Араа бир холунда сумказын туткан, өске холунда эниин колдуктаан хөлчок өөрүшкүүр бо маңнап чедип келген. Ача-аваазы бажыңында дүүштеп чедип келген олурганнар.

— Ача-ай, ава-ай! Амыралывыс, дииспеевиске ойнаар эш тып эккелдим. Ам чалгаарабас боор. Биске ыт черае херек але, ачай?

Ачазы хүлүмзүрүй берген:

— Херек-ле боор ийин оң, уруум.

— Дыка-ла ойнаарлар боор, ачай. Көп көрүнер, че. Авам база.

Бора дииспей орун баарында чадыг кырында хөлестей тепкен аажок таалап удаан чыткан. Араа бичии кара эниин дииспеп элээн ырак шала кырынга тургузуп каарга, ол чыткан дииске харык-бүрүк чок-ла барган.

Эниктиң чоон ак холчугажын дииспей мырыңай кулааның кырын орта сала каапкан. Диис көк караан безин хере көрүп четтикпейн, сырбаш-сарбаш тура-ла халаан. Ол кайы чапта түвес ийик, эниктиң холчугажын база дырбакташкан хире болган. Түге дээрге эниктиң холун азып, аажок сыйынайны берген.

— Аг-аг! Аг-аг! Бээр дүш! Бээр дүш, кортукпай!

Араа бедик, чавызын барымдаалап, дииспеевиске дүнмазы, эниктиң — акызы кылып алган түвен иргин.

— Акызы-биле ойнавас, түге дезер, кулугуруп бо!—деп, Араа дииспеен атырыгылаан.

Уруг аниин көдүргеш, дииске чедирип чорда, оозу аптара кырында чемоданнардан дүже халаап, соңга кастыныче үне халаан.

Эниктиң база аңаа халып чеде бергеш, хандан холдары-биле хербектеп берген. Диис ам харын оюн эрээн-даа түве дег, эниктиң ак холдарын ал-соора ап олуруп-тур.

Араа оларны экилежикпеп турарлары ол кыдыр бодаап, эниин база бичии көдүрүп үндүрген-не. Эниктиң холубиле чаагын дүрбүп, «ап-ап!» кыныы берген, хирээн диис оон чаагын тымчыскан боор.

Диис соңга караандан дүже халаап, стол кырынче үне халаан.

Араа эниң-биле диистиң соонган черле чыда каабаанар. Ол аниин стол кырынче хол, будун сарбайтыр көдүрүп үндүрген. Уруг диилээн ам чаа топтап көрө берген: диистиң сыртын сирбее берген, узун кудуруун дуталандыр азыпкан, салдары сарбайгылаал, кончуу сүргей көзүлген. Диис эниктиң часкаар дээн хевирииг холуп көдүрүп чорүй, оон база дүже халаап, оруң кырында барган.

Күжүр Араа ол ийиин эптештирер дээш, диис биле эниктиң дыка-ла сургап, аттыынып-чаңчап келген:

— Түге акыдан дезер сен, мелеген! Бодуңнуң акың ышкажыл, бистиң ыдывыс аан. А сен база чаш дуцманы «аг-аг» деп коргутпа, кудугур! Дуңмазын ойнадыр ышкажыгай.

Ачазы кээп сокпадын кагбаан болза, та чежеге чедир сүржүр амытаннар түве ийик, кара хилинчээн көөр-ле турганнар боор оң.

— Ынчап чоруй боттары-ла кады ойнай бээрлер оң, уруум. Ам оларга дегбе, боттары билзин.

— Кажан кады ойнаарыл ынчаш?

— Кажан найыралдыг апаргаш. Даарта, соңгузу хүн сут.

Ынчалза-даа ытчыгаш биле диис даарталында-даа, соңгузу хүнүнде-даа кады ойнаваннар.

Араа столга чемпенирге, ам ооң будунга бора диилээни өгенип, «Мыяа-оң, мыяа-оң», «Меңээ бер, меңээ бер!» деп турбаан, а ооң орнунда бичии кара эниктиң думчуу борбаңтуруп стол адаан чимзенгилээш, кижи ышкаш ийи бут кырынга туруп көөп, ак холдарын Арааның дискээнге салып алган.

Урутнуң дөрт даванныг онаңуктери кады ойнаар дээш дап бергеш-ле, бот-боттарының аажы-чаңынга таарышпайн турганнар. Эниктиң дижи кижилир—ыспырар мен дээр, а диистиң холу кижилир —дырбактаар мен дээр. Эниктиң шыырыкшыраш кулактарын ыырыксаар, а диис ытка кулаан дөгеп бээр мырыңай хөңнү чок.

Диис эниктиң халбың кулактарын шойбелексээр, а ыт диилээнге кулаан шойбеледир дириг кара хөңнү чок.

Ынчангаш ийи эжишкилерниң, Арааныы-биле алыр болза, акызы биле дуңмазының кады ойнаар оюнгары чогувайн туруп берген. Диистиң болган чок-ла бир бедик чүве кырынче үне халыырынга эниктиң аажок шыжыгыш, эдрип турган:—Аг-аг! Бээр дүш, бээр дүш!

Ыттың бедик чүве кырлавас, шүүшең багынга диистиң база хөңнү чок турган:—Мыя-оң, мыя-оң! Мээң соомдан чүге сүрбес сен, шүүшенмей!

Бир катап диис ийи бут кырында тура халыы келген, хүрежир дээш мөгелер-даа ышкаш, эниктиң халбак кулактарын чандыр-соора сегирии ап тургулаан. Ынчалзада ол оюн үр болбаан, эниктиң дырбактадыкпан кулааның аарыырынга шыдавайн, бажын бир ийинче тыртыйтыр чая салыскан «Аң-ан-ак! Азырыкылыын-а а р ы ш к ы лыын!» кылдыр аажок алгыра берген, а диис, аңаакайын, база стол кырынче карап кылынган.

Оюннар үр үргүлчүлевезе-даа, хүн бүрүде улам-на хандыпшылдыг болуп бар чыткан.

Араа бир-ле кичээлдээш көөрге, диис шала кырында ойталап чыдып алган, эник ону долгандыр халаап турган. Эниктиң чоокшулап көөрге-ле, диис холуун карбаш кылыр, ынчаарга эниктиң быдай дүшкеш, өскө талазындан халдап каап турган. Диис өске-өске черлерге барып чыда дүшкүлеп, эниктиң коргуткан бооп, холдарын карбацпаткылап, аажок шовда халып турган.

Эниктиң база бодунуң элчээнде чыда дүжүп, тура халып, ак баштыг кудурукчугажын чайып, шалавы дидиредир ыдып-ла турган.

— Ачаай!—деп, Араа өөрөөн түүү-биле алгырып-ла үнген: — Ыдым-биле дииспейим кады ойнап турлар! Дүрген көөп көр!

Ачазы өске өрээлден бакылап келген.

— Канчап ойнай бердилер, ачай?

— Найыралдажып алгаш, ойнай бергеннер-дир ийин, уруум. Чараштарын көрбес сен бе!

— Найыралдажып алырга чараш бе, ачай?

— Чүү-даа амытаннар эпнайыралдыгда чараш чоор, уруум.

Оюн соолунде диис ам кайнаар-даа деспээн, орун баарында хевис кырында арныы чунуп олурган, а эник стол адаанда холдарын чунуп тыткан.

М. ЭРГЕП.

МАКТАНЫКЧЫ УЖАР-САЗЫН

Бир-ле катап Витя ужар-саазын кылып ап-тыр. Хүн бүргеп турган. Ынчангаш ооп ужар-саазынга хүн чуруп каап-тыр эвеспе.

Витя хендирии кошкадырга, Ужар-саазын узун кудуруун дыйлаңнадыы, улам бедиди ушпушаан ырлап чораап:

Эстеңнеди ужун чор мен
Экизин аа, магалыын аа,
Чырыы чор мен, чылдыг чор мен
Шымбайын аа, доруунуу аа!

— Кым сен мындыг?— деп, куштар айтырганнар.

— Кай, көрбейн-дир силер бе?— деп, Ужар-саазын харылаан. — Мен — хүн-дүр мен!

— Шын эвес! Шын эвес!— дижип, куштар алгырышкан. —Хүн булуттар артында турган чүү ийик.

— Чүү ындыг булуттар артында боор — деп, Ужар-саазын хыйланган.— Хүн мен-дир мен! Кандыг-даа ындыг өске хүн турбаан, турбас-даа, ооң ажыы-даа чок. Билдиңер бе?

— Шын эвес! Шын эвес!— дигеш, куштар хөлээп-ле үнгеннер.

— Чүү дидир силер? Ыыт-ташпаңар, чолдак-кудуруктар! — деп, Ужар-саазын чыргыраш, узун кудуруун хорадап дыйлаңпатказын.

Куштар корткаш, тарады үжа бергеннер.

Ол аразында хүн көстүп келген.

— Мактанывыны кезедир керек! Мегечиниң кудуруун чулбарлаар-дыр — дижип, куштар алгырышкаш, Ужар-саазынны үглей-ле бергеннер.

Витя хендирии кончуг дүргеп дүрс долган эгелээрге, Ужар-саазын оът-сиген аразынга көөп дүшкен.

— Аңаа чүнү үүлгедип турдуң? — деп, оол айтырган.

— Чүл ынчаш?—деп, Ужар-саазын хомудаксаан.— Баштактаның болбас чүве бе?

— Баштактаның болбайн аан — дигеш, Витя немеп каан. — Ынчалза-даа мегелээн, мактанган херээ чүл, ынчаш? Сен ооңну эттиивин алыр ужурлуг сен.

— Магалыг-ла чаа үүле тывыман-дыр!—деп, Ужар-саазын хөмүреңгеп.— Эттиивин алыр деп бодавайн-даа тур мен. Куштар боттары эттиивин алзынар харын!

— Ах, ындыг турган чүл!— Витя ажына бергеп.— Шымбай-дыр! Ынчаарга сени мен өдип каайн. Ам сен одуң чарылгыже-даа хорадаап. Кымны-даа мегелеп база коргудуп шыдавас сен!

Ооп бийнр биде будук ап алгаш, чуруп каапы хүнүң каттырынчыг дүрбү кылдыр хуулдурупкан.

Ужар-саазын катап-ла дээрже ужуп үнгеш, ырлап эгелээн:

Кылыйтыр-ла ужуп чор мен
Кым-даа мени канчан
канчаар
Канчаарыл-даа бодум билип
Хамаан чок-ла чаңнап чор
мен!

Ол хорадап-даа, мегелеп-даа, мактанып-даа шаг болган. Ынчалза-даа ам ооң каттырынчыг дүрбү-шырайын доозазы көрген болгаш, анаа баштактаның чоруурун ол-дур деп бодааннар.

— Мен — хүн-дүр мен! Дыңнадыңар бе? Мен — хүн-дүр мен!— деп, Ужар-саазын алгырып-ла чораан.

— Ха-ха-ха!— дижип каттыржып, куштар ону кыжырааннар—Ох, дыка-ла каттыртты! Ох, бистиң баарывысты катыыже катыртты! Сээң-биле кады чалгаранчыг эвес-тир!

— Ыытташпаңар. чолдак-кудуруктар!— деп, Ужар-саазын хөмүреңгеш, узун кудуруун шуугудаан дыйлаңпаткан.

Ынчалза-даа куштар улам дыңнаг каттырышкаш, Ужар-саазынны дээскиндир, долганып, ооң кудуруун шоге тыртыылап турганнар.

Оруудан очулдурган.

К. СҮТТҮГ-ООЛ.

БИЧИИЛЕРНИҢ ЧАГААЗЫНДАН

Садык баарда, чаныл кээрде,
Чааскаан-даа шыдаар-да мен.
Азып чоруп бээримге,
Авам дилей бээр ыйнаан.

• • •

«Курут-даа чий албас болган
Курзук-чирик чөнүкпей»—деп,
Дыка менп шоотпанар,
Дыдыраш дииш үнүп келир.

• • •

Ыдым чүге диис көргеш,
Ырланы бээр чүвел авай?

Бичиилерни бээнмас деп
Билбейн чор боор, сургап
көрем.

ДОПЧАА,
ЧАШ-ООЛ.

Анри Барбюстуң автограви

Куйбышев областың В. И. Ленин аттыг библиотеказында «Христоска удур Иисус» деп Анри Барбюстуң бичии номчугажы бар. Ооң арыннарының бирээзинде француз дыл кырында мынча деп автору бижээн: «Эш Родионовка өөрүп четтирдим. Анри Барбюс. Одесса, 6-1-29 чылда».

Шылгараңгай чогаалчының ат салган ному Куйбышевко канчан чеде бергенил? Бо болза 1942 чылда болган. Марттың бир хүнүнде фронтудан библиотеканың адресинге бандероль биле чагаа келген. 197 адыгжы полктуң комиссары Г. П. Родионов ынак чогаалчызы-биле ужурашканының дугайында тураскаалы болур кончуг үнелиг белээн шыгжаары-биле хүлээп алырын библиотеканың ажылдакчыларындан дилээн.

«Бир эвес мен дириг артсимаза, номумну дедир эгидип бээрин диледим»—деп, чагаада бижээн.

Дайын шагда доозулган. Ынчалза-даа пиандакы фронтучудан кандыг-даа медээ келбээн. Ооң салым-чолу чүү болганыл? Библиотеканың ажылдакчылары Г. П. Родионовту дилеп эгелээн. Ынчалзажок ол дилээшкиннер мынчага чедир кандыг-даа түңнел чок болган.

— Парлалгага бижиири хоочун даймычыны дилеп тывырына база Анри Барбюстуң автограви ның төөгүзүн билип алырынга дузалаар боор чадавас. Түге дээрге, бисте Г. П. Родионовтуң чагаазы биле помундан ангыда, кандыг-даа документилер чок болгай—деп, библиотеканың хөкар номнар кылдааның аргелекчизи И. И. Кудряшкин чугаалаан.

А. САШИН,
СЭТА-ның корр.

Куйбышев.

Спорт

ГТО БОТТАНЫЫШКЫНДА

Бо хүннерде республиканың хаак оруктарында Тыва АССР-ниң XI кышкы спартакиадазының бирги чадазының маргылдаалары өртүп турар. Аңаа холбаштыр күш-ажыылчы коллективтерде, өөредилге черлеринде Бүгү-эвилелдиң күш-культура комплекизи ГТО-ның нормаларының дужаашкыны чоруп, хаак спортунга хандыкшыл, кышкы агаарга массалыг дыштанылга бөдө организастаттынып турар.

Кызылдың ажыгчы чоннары дыштанып хүннерде найысылалдың хаак базаларынга хөйү-биле кээп турар болу берген.

Февралдың эгезинде соок хүннер турза-даа, дыштанырын, спортчу күжүн шензор дээнner оон чалданмайн турар. Сөөлгү дыштанып хүнде республиканың эмнелгеминиң коллективтеринден ГТО нормазын дужаарынга 150 ажыг кижи киришкен, оларның 102-зи хаакка аңгы-аңгы дистанцияга маңнаар нормаларны күүскеткен.

Бирги автотранспорт бүдүүлгезиниң, Министрлер Чөвүлелиниң автобазазының, профессионалдыг өрт отрядының болгаш өрт камгалалының ажылдакчыларының коллективтеринден 30—40 кижи бөдө ГТО нормазын дужаап алган.

Ооң-биле чергелештир чиидыг: «Сельхозтехниканың» районнар аразында каттыжышкынының, садыг организацияларының, хоорай чоогунуң совхозтарының дээн ышкаш хөй кижилиг коллективтеринде ГТО нормазын дужаар, арыг агаарга дыштанып ажылды организаставайн турар. Ооң бир чылдагаанында профвиилел комитеттерин спорт болгаш күш-культура хереглелинге көрдүнгеп акша-хөреңгини чоп ажыглавайн, спорт херекселдерин сатпайн турарында. А кол-хө чүве — организакчы ажылдың кошкаанда.

Кышкы спартакиаданың бирги чадазын чедилгининг доозар соруга-биле бүгү коллективтер хаактаашкынга идепкейлиг киржири күзенчиг.

Б. КУВЕЗИН,
республиканың ГТО дужаарының комиссиязының кежигүнү.

ПОЛИТЕХНИКУМ МУРНАЙ БЕРГЕН

Мячилиг хоккей талазы-биле Кызыл хоорайның бирги чери дээш маргылдаанның эдчеглиг оюнунда политехникум биле «Торпедо» командалары ужурашкан. Оларның кайы бирээзи хоорай чемпиону атты ап болур, маргылдаада амдызында түүге чоруп турарлар.

Баштайгы минуталардан эгелээш транспорчулар атаканын киргеш, ийи мячини киирип алган. Ынчалза-даа сургууллар ужуражылганыг бирги чартыы төңгүже чедир санын деңнештирип ап шыдаан.

Ужуражылганың ийнги чартыында оюн улам чидигленген. Сургууддар удурланыкчызындан артык мергежилдиин көргүзүп, 4:2 санга тиилээн. Ам политехникумнуң командазы өскелерни мурнай берген.

В. АНДРЕЕВ.

КҮШТҮГЛЕР ШҮҮЛГЕН

Чадаана хоорайның Культура бажыңынга районнуң бирги чери дээш хостуг хүрөп маргылдаазы болуп эртикен.

Чадаананың № 1 школазының мөгелери тилекчи болуп үнгеш, районнуң күш-культура болгаш спорт комитединиң шилчиир күбогун чаалап алган. Ийиги черни «Сүт-Хөл» совхозтуң командазы, үшкүзүн — СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң мөгелери эзээн.

Тыва хүрешко 32 шилиндек мөге хүрешкен. Чадаана хоорайның төлээзи Ужар-оол Дарый-оол шүүлген, «Алдан-Маадыр» совхозтуң мөгези Доргак Макар үжүрлешкен.

Шаңналдыг черлерни алган мөгелерге макталга бижиктерни, тураскаадыг белектерни тывыскан.

С. ОНДАР.

Эш хуузунуң ужуражылгазы

Ак-Довурак хоорайның спортчулары эш хуузунуң ужуражылгазын эрттиреринге-биле Чадаанага аалдап келген.

Волейболга болгаш баскетболга ийи таланың шилиндек командалары ойнаан. Чадаананың спортчулары ак-довуракчыларны удуп алган.

КЫЛАҢ ДОШКА

Чөөн-Хемчик районнуң школаларының пионерлер дружиналарының аразында мячилиг хоккейге маргылдаазы Чадаана хоорайга эрткен.

Чиңгис спортчу демиселдин түңнелинде Хорум-Даг школазы бирги черни эзээн. Баян-Тала, хөр-тайгажылар ийнги, үшкү черлерни алган.

Улуг улустуң мячилиг хоккейге маргылдаазы үш зонада үстүнген. Бо удаада Чадаана, Баян-Тала зоназынга маргылдаалар эрткен. Аңаа Чадаананың, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң спортчулары тергиидээн.

М. СЕВЕН.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 10-ДА
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгаазар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10 — Школачыларга. «Будильник». 12.40 — «Совет Эвилелиниге бараан бооп тур мен». 13.40 — Өөнүг телекөргүзүг. «Кино аан-чоруктарынга клуву». 14.35 — Өөнүг телекөргүзүг. «Улуг сүрүшкүн». Мультфильм. 14.45 — Өөнүг телекөргүзүг. «Музыкалыг киоск». 15.15 — «Зурна ойнакчылары — хоочуннар» деп уран-чечен телефильмиин баштайгы көргүзүг. 16.20—16.30 — Чаңсар. 16.30 —«Делегей панорамазы». 17.00 —Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Волга» (Ульяновск) — «Динамо» (Москва). 2-ги чартыы. 17.45 —«Поэзия». Б. Слуцкийниң шүлүктери. 18.00 — «Үе». Информастыг программа. 18.30 — «Кинопанорама». 20.00 — Өөнүг телекөргүзүг. Музыкалыг телефильминиң баштайгы көргүзүг. Дмитрий Шостакович — «Бешки симфония». 21.05 — 21.15 —Чаңсар. 21.15 — «Кула хүнүнде». Уран-чечен фильм. 22.25 — Резерв. 22.30 — «Музыкалыг программа». Көрүкчүлерниң чагаалары-биле. 23.00—23.30 — «Үе». Информастыг программа.

ФЕВРАЛЬ 11-ДЕ
КЫЗЫЛДАН

17.00 — «Дириг амытаннар медерелдиг бе?». Эртем-тайылбырлыг фильм. 18.00 — Уругларга «Серенги хлаважаалдан үнген оол». 19.15 —«Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга. 19.45 — Телемедээлер. 19.55— «Чаңгыс шенелдениң тоогузу». Кыска фильм. 20.10 —«Улусчу контроль». Дамчыдылга. 20.40 — «Дош аңаа-дыр». Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.00 — Телемедээлер. 21.15— Чарлаадар, реклама. 21.20 — «Бодунуң күзелиниг хоойлуу-биле». Телеконцерт. 21.45— 23.10 —«Кара пантера». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Хоозун хомудалдар» 9.40, 11.35—Хроника-залынга, «Улуг маадырлыг чорук» 13.40, «Черлик чүрек» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бажы чок аттыг кижи» 9.00, 11.00, 13.00, «Тамань» 15.00, «Цецилстин кажарлаашкыны» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Куштар биске ужуп кээп турар» 11.00, 12.40, «Комиссар Берлахтың сөөлгү истелге херээ» 14.20, 16.15, 18.10, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Робинзон Крузонуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары» 10.00, «Коргуш чок атаман» 11.40, «Ынакшылдың будужу» 13.20, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Даглар кыйгырып тур» 12.00, «Акселя биле Элина» 16.00, 18.00 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ханныг даш» 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.15, 19.00, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хөглүг роман» 15.00, 18.40, «Үнү чок кижи болгаш ынакшыл» 16.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Даглардың хаапы болгаш өскелер-даа» 9.00, 10.40, 14.50, 16.30, «Черлик чүрек» 12.20, 13.15, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Комиссар Берлахтың сөөлгү истелге херээ» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Ынакшылдың будужу» 18.00, 20.00 шактарда.

АЛЧЫЛАР

Ам черде чеже болур боор. Шын чүвениң шыны херек болгай. Даг дег караны довурук дег ак базар дижир.

Коданымда хой мал ооллаан, силерже хомудал-даа бижир чай чок апардым. Ынчалза-даа ойлеп-ойлеп киргеп келир аарыг дег, хөрээм ойүп, сеткилимни доюлдуруп чоруур чүүлдерни силерге дыынатпас аргам чогул.

Узуя дыл бутка ораажыр дижир болгай. Шөйүп олургаш-даа канчаар мен.

Сеткилимни өйгеп, сагыжымны саймааратказын чаңгыс-ла чүүл—«аалчылар»-дыр ийин.

— Орта сен бе, утааның чана бербээн бе? Ол дээрге чонуң үе-дүптен чаңчылы ышкажыл дижирлер турары чадавас. Чок! Мен эки чаңчылдарга кажан-даа удур эвес мен. Харын-даа оларны сагыксаар ашак болдур мен ийин.

Мээң баарымны ажыдар «аалчылар» өске чаңчылга өөренген—«кылаң-кара» дергиээн «аалчылар-дыр» ийин.

Аваа-ла бир хоозун сөстер эдип орбайн, чижектерден киприп көрейн.

Хөй-нинтиниң малынга киргенивистен бээр чээрби беш чыл чоокшуладывыс. Аалым ышти-биле кады аан. Шын чүве шын-на болгай. Мактадып, шаңладып, элчин-селчин, хурал-суглаага киржип, харын-даа Кызылга малчыннар наадымынга-даа киржип тургуладывыс.

Ажы-толуүс-даа арбын. Өзүп дорукказ, оглениирлери өөренгилей бердилер. Чамдык-чамдыкта кадай-биле моон дугайын хөөрежип-даа олурар-ладыр бис. Че, ол-даа мындыгдыр. Бисти корбээн, бисти таныпкас улус суурда хөвар болгай. Эң ылаңгыя улгады берген улустар аан.

Чижектер киирер болдум бе моон. Төөгү коптарып олурбайн, түгэ эрткен чылгы «аалчыларымның» чамдыктарын маңаа чүтаалап көрейн.

Чай оъду саглаңайныш турган чүве ийин оң. Суурда төрелим уругнуң өөрөөнп чоруткан уруу бар чүве. Бир оол эштиг бо-ла киро халып келди. (Ыдыыс-даа ыырбас, кырып калганы ол ыйнаан. Коданчызы шору-ла чүве).

— Экии, даай!

— Экии, күүй — деп, кыамныс бо-ла.

Ооп-даа мендилештин. Адыындаа одады. Орта-ла билбейн барган мен.

Дең чырыынга көрүп олурарымга, ооп-даа ооп-ла, кыс-даа кыс-ла. Ындаанында өөрүүрүм-даа сүргей. Кадай хөөкүй ожук-пашта-ла барды. Черле өгге улус кедирге, таңы мындыг кадай.

— Эки чурттап олур силер бе, даай?

— Ийе, уруум. Биээги хемээр-ле. Мал-маган-биле халбактавчыш чоруур бо-ла ийин. Удавас пенсияжо үнер ужурлуг улус-ла болгай бис. Сен кайы хире өөренип тур сен, уруум?—деп, удур айтырдым.

— Мен бе, даай?

— Ийе, сен аан, уруум?— дидим.

— Ол барган хоорайымның «агаарынга» таарышпаан мен. Бо чылын таптыг сеткилимге кирер хоорай тып алдым. Ынаар хаптар дээш, бо «күдээдиин» таныштырып чоруурум ол-дур ийин— дээш, кургамзыды каттыра-дыр. Ам-на билип кагдым. Кайызы-даа «дидиминдее» кире берген толдер болду. Көк дээр бо! Бо хиреппиде кым арата амзап чораан боор!

Ооп-даа мендилештин. Адыындаа одады. Орта-ла билбейн барган мен.

Дең чырыынга көрүп олурарымга, ооп-даа ооп-ла, кыс-даа кыс-ла. Ындаанында өөрүүрүм-даа сүргей. Кадай хөөкүй ожук-пашта-ла барды. Черле өгге улус кедирге, таңы мындыг кадай.

— Эки чурттап олур силер бе, даай?

— Ийе, уруум. Биээги хемээр-ле. Мал-маган-биле халбактавчыш чоруур бо-ла ийин. Удавас пенсияжо үнер ужурлуг улус-ла болгай бис. Сен кайы хире өөренип тур сен, уруум?—деп, удур айтырдым.

— Мен бе, даай?

— Ийе, сен аан, уруум?— дидим.

— Ол барган хоорайымның «агаарынга» таарышпаан мен. Бо чылын таптыг сеткилимге кирер хоорай тып алдым. Ынаар хаптар дээш, бо «күдээдиин» таныштырып чоруурум ол-дур ийин— дээш, кургамзыды каттыра-дыр. Ам-на билип кагдым. Кайызы-даа «дидиминдее» кире берген толдер болду. Көк дээр бо! Бо хиреппиде кым арата амзап чораан боор!

— Силерге, даай — дээле, кара барбазындан ийин шил «кылаң-кара» ужулгаш, менче сунду.

— Силерге, күүй—дээш, кадайже бир-ле ындыг чайырдыг баштыг шил сүйду.

— Даай, аа, даай. Силерден чажырган чоор боор. Өөрөпип чоруурда акшага саарыг алыр бир шары айтырып алыр дээш келдивис. Каш-ла хонгаш чоруй баар бис. Даарта акымны чорудуптайн көрем. Мотоциклиивис караа чок, бис орайтай боор бис—дээш ажыкче дап берип чыдыр.

— Ойт, уруум. Аалга келген кижи аяк эрии ыырар чоор. Хоюун алынар. Ынчап мас чоор—дидим.

— Далажывыс кончуг, даай. Суурда манадып каан өөрүүс бар, кай, соок шайдан пактаптаалы, күүй—дээш, аякка соок шай куда тыртказ, амзап чоруй, «күдээм» солче сунду...

«Күдээниң күжүп көөр, хүрең-дайның маңын көөр» дижир-ле боор. Уруум биле «күдээмни» аал эзедип каашкадай-биле суур киргеш кедээ деп бодап олурдум. Каткап хуурааш ыыдыг боор!

Барып-барып кыс дуңмазының кыс-уруу «күдээң-дир» дээш, эштиг-коштуг келгеш, мал айтыларга каяан кижи бербес боор, доңей шилги шарывысты харааладай-харааладай баглап берген бис.

Сууржуй бергеш, бажың-балгат дериндерде ажыглаар бодаанш, азыраа чораан шарывыс-ла болгай. Ол-даа харын, доргүл-торел улустуң аразында чүве-ле ыйнаан. Ынчалзадаа ындыг «агаар, бойдуска» таарышпас төлүм турган болза, агаардан артык агаарлыг черге, биске дузалажып кыштаан, кадыкшылын экижидип алган болза, улам эки болгай. Ам баар хоорайының «агаарыы» та кандыг чер!..

Ооп бөөр беш, алды-даа «аалчы» кедги ийин бо. Чамдыктары хонгулаар-даа боордур. «Дылы шала долгажы бергенде» кенээп-даа кончуг апаарлары бар. Хой, хураган кажаалашкан, ыыш кирип, суглаан-даа тургулаар...

«Аалчыларның» келир-ле соруглаазы — «изиг хаю» чиңээн боор. Байыр-наадымда куруг канчап олурар боор дижикеш келдивис — диижир.

Оларга хөй-нинтиниң хөреңгизин тудуп берип олурар ашак мен эвес-ле болгай мен. Боттуң каш чүвезин-даа болза, хүн бүрү немежин турар эвес...

Моны чүге бижидиң эш дээ, харыым мындыг:

Солун, сеткүүлдерни номчуп олурарга, ында-мында кадарчылар моон «аалчыларым» янзылыг «кылаң-каралыг» улустарга бергилепкеш, өре-самчыгдалга дүжүп, хөйүн хөреңгизин чашкаңнаан болгулаар-дир! Мен мындыгларга каттышпас кижи болдур мен ийин.

Сөөлгү үеде хой кадарын чорумда, сиген азы сут сөөрткен машина кел чытса, өгже далажыксаар апардым.

Ашак мен чогумда, багай кадайны кымнар аалдаар боор. Кадай: ашак биларр дээш олурар азы моон чаңымга ынчеп чүктепкев чедип көөр апаргап.

Сакманшик кыстар боттарының ажыл-ижин-не кылырлар болгай.

Чугаам-даа ковудеди, хоюм ырай берди.

Хоюм сооңче кылаштазымга келдиг боор оң.

Малчын БАЙ-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, кээп ажылагый кылдызының 21-47, үлетүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 15953. ТС—00261 ЧАГЫГ № 35.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле аргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00266.

Бүтү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 36 (9411) | Вторник, февраль 12, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 нов.

Чарыгдал хереглеттинмес курлавыр

«Бүтовка-Донецк» шахтаның партия комитединге Петр Каминскийниң комплекстиг бригадазының коммунистери дилег биландыышкын киирген. Бо чылын бүдүрүлгенниң коллективи хомүр-даш казып тыварын дыка көвүдедирип болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 25 хуу бедидерни хүлээдегедө көргенин айыткаш, олар парторганизациянның кичээнгейин күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче мооцөөрни санаалдаапнар. Ол болза эш Л. И. Брежневтиң чугаазы-биле алырга, капитал салыышкыны хереглевес, харын дүрген, болгаш хөй чүүлдү бээр, пиитилел байлааның өзүлдезиниң ажытлалга киирер ужурлуг курлавыры-дыр. П. Каминскийниң бригадазы 1974 чылды шалыпчы күш-ажылдыны болдуруп, чаңгыс-даа ажыл шагы үспейн, сагылга-чурумнуң өске-даа үрээшкиннерин болдурбайн ажылдаар соруглганы бодунуң мурнунга салган. Шахтаның парткому коммунистерниң ол саналын деткээн болгаш ону бүтү партбелүктерге, ажылчыннарның болгаш комсомолчуларның хуралдарынга чугаалашкан.

Муң ажыг кижи ажылдап турар коллективке ыңдыг соруглганы чедип ап болур бе, кандыгыл?

— Ону чеже чедип ап болур—дээш, партком секретары А. Ф. Дюба чамдык чугагайларны көргүскен: 1972 чылда шахтага 40 прогул, эрткен чылын 26 ыңдыг таварылга болган.

Кижи бүрүзүн бедик харыысалганың ёзулуунга кижизидеринің шыңгыы неелдээнін дагжылар эки биляр. Социалистиг чарыштың түңнелви үйдүрдө маңаа сагылга-чурум талазын бир шиитпирлиг көргүүт кылдыр санаар. Прогул ийикпе хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээн таварылга бар коллективти чарышка тиилекчи деп санавас болгаш шилчиир Кызыл тукту, вымпелди база акпа шаңналып тывыспас.

Прогульщиктер, чалгаалар, арагачылар-биле демиселге хөй-ниитиниң санал-оналы чидыг чепсек боон турар. Мурнунда чурум үрээш, хемчег алдырган кижилер шахта чөвүлелиниң шыңгыы контролювда турар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн таварылга бүрүзүн ол чөвүлел хүн-бүрүде чугаалажып турар. Сагылга-чурумну каржызы-биле үрээнерниң шаңналын казып, төлээзин соңгаварладып турар. Чурум үрээн кижилерни шахта чөвүделинге чугаалажып көөрүнүң мурнунда бодунуң бригадазының чөвүлелиниң хуралынга база сайгарар.

«Бүтовка-Донецк» шахтазының коллективи кижи бүрүзү дээш бодунуң харыысалгазын бедиткен. Беш чылдың тодарадыкчы чылында камнап алган шак-үениң күсели-биле даалгадан ажыр 20 муң тонна хомүр-дашты бөрүн шахтёрлар хүлээпген.

Б. ГЕРЦЕНОВ,
СЭТА-ның корр.

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

ХОЙЖУ КОДАННАРДА

ЭРЗИН. Районнуң ажыл-агыйларында хөй оолдаашкыны массалыг эгелээн. Ниитизи-биле 8.925 хөй хураганнаан, ооң төлү менди доругуп турар. «Чаа орук» колхозта эң-не хөй хөй оолдаан. Ында төрээн 3253 хойнуң хураганы четчеңи-биле алдынган. Бо ажыл-агыйда Дөптен Эрес-оол, Дажы Халый, «Морен» совхозта Белгээ Мама оларның кодан бүрүзүнде ийи чүс ажыг хөй төрээн, ооң төлүүнүң чаңгыс бажы-даа хораваан.

Ч. СҮЛДҮМ.

• • •

МУГУР-АКСЫ. «Малчын» колхозтуң баштаар черн, партия, комсомол организациялары малдың чаш төлүн менди доруктуруп алыр дээш бүгү-ле хемчегларни ап турар. Коданнарже 65 сакманщикти чоруткан.

Ажыл-агыйда бөш муң хире хөй төрээн, ооң хураганнары онча-менди алдынган. Хойжудар Доңгак Биче-оол, Салчак Тас, Саая Дорбет-оол, Удук Калдар малын хүр кыштагладып, баштайгы хураганнар кадык-шыырак доруктуруп турарлар.

Д. ОНДАР.

• • •

САМАГАЛДАЙ. Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозта «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң эдилекчизи Ембүр Пановна Данзурун төскү беш чылдың тодарадыкчы чылында чүс баш хойдан 110 хураганы остүрерин, бир баштан-на 3,5 кг дүктү кыргын алырын хүлээнген. Ону күүседир дээш бүтү-ле хемчегларни хойжу ап турар.

Малчының коданында бо хүннерге чедир 310 хөй төрээн, ооң 328 хураган алдынган.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

• • •

«ЧЫРАА-БАЖЫ» совхозтуң хойжулары төскү беш чылдың тодарадыкчы чылында төрүүр 100 хоёга онааштыр 90 хураган, бир хойдан-на 2 кг дүк алырын хүлээнтел.

Ажыл-агыйның төрүүр бүтү коданнарында мал массалыг оолдап эгелээн. Сакманщиктерни коданнарже немей чоруткан. Хойжу бүрүзү маңдың ажаалдазын экижитпишаан, чаш малды чидириг чокка доруктурары-биле кызымак ажылдан турар. Совхозта 13000 ажыг төрүүр пээр мал бар. Амгы үеде төрүттүнген 6588 хураган 6574 хойдан алдынган. Куулар Седеннің 316 хоюнуң 77 хуузу хураганнаапкан. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Чола Допур-ооловнч Монгуш совхозта эң хөй төрүүр хойлуг малчыннарның бирээзи. Ооң хоюнуң 60 хуузу хураганнаан.

Хорум-Дагның Ооваш-Хавак кедээзи — Тербе-Даштa коммунист Баланай Хажыковна Ховаанг кыштап турар. Ооң турлаанда 316 баш хураган менди ажаалгада.

— Бодумнуң коданымдан 100 башка онааштыр 100 хураганны, 2500 грамм дүктү бир хойдан-на алырын хүлээнгем. Монгуш Аракчааның чарышка кийгыргаи мен. Соглээп сөзүм ажыл-херектен карышпаазын дээш кызымак ажылдап тур бис—деп ол чугаалап олурду.

Монгуш Аракчааның 344 баш хоюндан 310 хурагапнаан. Чаш мал менди доругуп турар. Ол база-ла кызымак-боон, Баланай Хажыковнага аштырбас дээш шудургу ажылдап турар. Элезинниг-Ховуда Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Седеи Дембирелович Довгак төрүүр 348 хойлуг. Ол төрүүр 100 хойдан 105 хураган, хойга онааштыр 2500 грамм дүк алырын хүлээнген.

М. СЕВЕН.

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ

Республиканың районнарында техника септелгезиниң чоруп турары 1974 чылдың февраль 1-де хуу-биле

Районнар	Тракторлар	Чүк автомобильдери
Бай-Тайга	37,5	31,0
Мөңгүн-Тайга	—	—
Барыын-Хемчик	47,5	45,3
Өвүр	26,8	31,8
Чөөн-Хемчик	61,5	35,0
Улуг-Хем	47,8	73,0
Таңды	62,5	14,6
Бии-Хем	38,9	24,3
Тожу	23,8	10,0
Каа-Хем	43,7	39,1
Тес-Хем	44,1	28,3
Эрзин	30,9	27,1
Кызыл хоорай Соведи	61,5	32,2
Республикада ниитизи-биле 1973 чылдың февраль 1-де турганы	49,3	34,7
	51,4	45,3

Үстүнде медээден алырга, республиканың ажыл-агыйларында техника септелгези бо чылын эрткен чылдың ол үеэниден оожум темпилиг чорул турар-дыр. Тракторларны тодарадыкчы чылдың часкы хову ажылдарында белеткээрнин планын тараалап Таңды районнуң колхоз, совхозтары 62,5 хуу, Чөөн-Хемчиктни 61,5 хуу, Кызыл хоорай Соведиии — 61,5 хуу күүседип, септелгени доозарыпга чоокшулай берген орут.

Дичалза-даа бо шугула ажыл чамдык районнарның ажыл-агыйларында кончуг оожум чорул турарын айтыр керек. Бии-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем дээн ышкаш тараалап районнарда техниканы часкы хову ажылдарынга белеткээри ам-даа орту четпээн. Часкы хову ажылдарынга киирер техника септелгезин апрельдиң 1-ден орай эвес бүрүн доозарын республиканың ажыл-ишчилериниң тодарадыкчы чылда алган социалистиг хүлээлгезинде бижээн болгай. Ам хонук-хуусаа эвээш арткан. Ынчангаш септелгени шалыпкын болгаш шынарлыг кылдыр чорударынче ажыл-агыйларның удуртукчулары, инженер-техниктиг тускай артемниглери, партил, профэвилел болгаш комсомол организациялары хүн бүрү кичээнгей салыр керек.

Одессаның консерва кылыр дуржулга заводунуң коллективи беш чылдың дөрткү, тодарадыкчы чылының үлүг онаалдаларын чедиишкиниг күүседиргпге таарышкан чамдык хемчеглерни ажылдап кылгаи.

Бүдүрүлгенің ажыл-ишчилери курлавырларын ооренип коргеш, чыл планын 1974 чылдың октябрь бирге чедир күүседир болгаш уруглар чемгерер ногаа консерваларын планнан ажыр 3,5 миллионну белеткээр деп бедиткен хүлээлгелерни алгап. Бүгү продукциянь чүгле дээди болгаш бирги категориялыы кылдыр бүдүрүп үндүрери шиитпирлээп.

ЧУРУКТА: уруглар чемгерер консерва кылыр цехтиң коллективи бо чылга бедик хүлээлгелерни ап тур.

И. ПАВЛЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

АКЫ-ДУҢМА УЛУСТАРНЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

БУРЯТ АССР-ге, УСТЬ-ОРДА БУРЯТ НАЦИОНАЛ БОЛГАШ КОМИ-ПЕРМЯК НАЦИОНАЛ ОКРУГТАРГА УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫ ОРДЕННИ ТЫВЫСКАН

УЛАН-УДЭ. (СЭТА). Совет Бурятияның түгүнда Ленин болгаш Октябрь Революциязы орден-биле кожа Улустарның найралы орден көстүп келген. Совет улустарның найралын болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаарынга, экономиктиг, социал-политиктиг культурлуг тургузуушкунга улуг чедиишкиннери дээш республиканы ооң-биле шаңнаан.

СЭКП-ниң Бурят обкомунуң, республиканың Дээди Совединиң аңаа холбаштырган катгышкан байырлыг хуралын Бурят АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Б. С. Семенов ажыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюро составын партия ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр хуралдыц хүндүүг Президиумунга ооң киржикчилери улуг көдүрүүшкүн-биле соцгаан.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов чыл-ганнарга байыр чедирип, чүве чугаалаан, партия ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң өмүнээзинден республиканың ажылчы чоннарынга бедик шаңнал дээш иэнг байырны чедирген.

Бурят АССР Совет Эвилелиниң акы-дуңма улустарының өг-бүлезинге киргеп баштанры хүннеринден эгелээш-ле национал чаартыныышкынның, бүгү тала-биле хөгжүлдениң деагем оруунче киргеп болгаш улуг чедиишкиннерни чедип алган: үлетпүр продукциязының хемчээли 936 катап, чылда капитал салыышкыны—840 катап көвүдээп болгаш бистиң чурттуң булуң бүрүзүнче база барык 50 даштыкы чурттарже продукциязы чорудуп турар апарган.

Тоску беш чылдың үшкү чылы—1973 чылда совет улус коммунистиг тургузуушкунга кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алган деп М. А. Яснов чугаалаан СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң айыткаиы 1974 чылдың улуг сорулгаларын чурттуң ажылчы чоннары политиктиг, күш-ажылчы улуг сорук киришкин-биле боттандырып эгелээн.

Коммунистиг партияның, ленинчи Төп Комитеттиң болгаш эш Л. И. Брежневтиң бодунуң могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазының ачызында делегей политиказының талазы-биле ССРЭ-ниң чедиишкиннери улуг деп М. А. Яснов онзалап айыткан. Ооң түңелгинде делегейниң дүшкүүрлүг чорууп чавырылдырарының, улустарның айыл чок-чорунуң херээ бүрүцгаар базымны кылган.

М. А. Яснов Бурят АССР-ниң Улустарның найралы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчаап, орденни республиканың тутунга кадаан.

Партияның Бурят обкомунуң бирги секретары А. У. Модогоев болгаш өскелер-даа боттарының чугаазывга Буряпияның ажылчы чоннарны Коммунистиг партияның, ооң дайынчы штавы—эш Л. И. Брежневко баштаткан девиччи Төп Комитедин долгандыр улам-на сырый каттыжып, коммунистиг тургузуушкунмуң улуг планын боттандырарынга бүгү күжүн харам чокка бээрин бүзүреткеннер.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделинге бижыглыг чугааны улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

• • •

УСТЬ-ОРДЫНСКИЙ (СЭТА). Усть-Орда бурят национал округтуң төвүнге партияның округ комитединиң, ажылчы чоннар депутаттарының округ Совединиң каттышкан хуралынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Министрлер Чөвүделиниң болгаш партия ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң өмүнээзинден бедик шаңнал дээш байыр чедирген. Ол округтуң тугунга Улустарның найралы орденни кадаан.

СЭКП-ниң Коми-Пермяк округкомунуң бирги секретары А. М. Зубов болгаш өскелер-даа бедик шаңнал дээш партияга, чазакка, Л. И. Брежневке өөрүн четтириишкинин плеередип, коммунизм тургузуушкунунга бүгү күжүн бээрин бүзүреткеннер.

КУДЫМКАР. (Пермь область), (СЭТА). Коми-Пермяк национал округтуң тутунда база-ла Улустарның найралы орден көстүп келген.

Партияның Пермь область комитединиң бирги секретары Б. В. Коноплев СЭКП-ниң округ комитединиң, ажылчы чоннар депутаттарының округ Совединиң каттышкан хуралынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Министрлер Чөвүделиниң болгаш партия ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң өмүнээзинден бедик шаңнал дээш байыр чедирген. Ол округтуң тугунга Улустарның найралы орденни кадаан.

СЭКП-ниң Коми-Пермяк округкомунуң бирги секретары А. М. Зубов болгаш өскелер-даа округтуң ажылчы чоннарының коммунистиг тургузуушкунга чедиишкиннери ССРЭ-ниң улустарының, ээн шлактыг улуг орус улустуң ачы-хавыяазы дээрнин демдеглээш, партияның XXIV съеадиинің ачыткаиы сорулгаларны амыдыралга боттандырары дээш, беш чылдың дөрткү чилиишкиннерниң күүседири дээш моон-даа соцгаар улам кызымаккай ажылдаарын аваанаар.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ДИПТЕРИНДЕН МЕДЭЭЛЕР

ДАШТЫКЫДА

ПРАГА. Чехословакияда доктаамал болгаш доктаамал эвес-даа ток-биле ажылдап шыдаар чаа электровозту шенеп эгелээн. Ону Ильзеннің В. И. Ленин аттыг «шкода» каттыжымшкынының инженерлери төлевилеп тургускан.

ВАРШАВА. Улусчу Польшаның пайысылалында «Чили» деп аттыг делгелге ажыттынган. Ооң темазы — шериг эрге-чагыргазының хаиныг үүлгединишкиннеринге удур чили улустуң демиселин көргүзери болур. Ында чили чурукчу Виргиния Гувоостуң чогаалдарын, а ол ышкаш польша фоторепортерларның ажылдарын делгээн.

НЬЮ-ЙОРК. Бо чылын АКШ-тың экономикказынга өртек-үнениң кудулаашкызы улам ханылаар, а амыдыралдың өртек-үнези улам аартаар. Каттышкан Штаттарның садыг министри Ф. Дентиниң медеглелинде ол дугайын айтып турар. Чуртка кывар чүүлдер дыка четпестээрин болгаш өртек-үненин улам улгадырын база чугаалаан.

БАГДАД. Ирак Республиканың Революстуг командылал Чөвүлели чоннуң экономиктиг байдалын улам жижидеринің дугайында шиитпир хүлээп алган. Багдад радиозун дамчыштыр чарлаан шиитпирлерде ажылчы чоннарның ажыл толевирин улгаттырарының, олча-ажык үндүрүүн эвээжедирининң, коммунал ачы-дуза чедирериниң өртээн кудулаадырының, а ол ышкаш бүгү-ниитиниң халас өөредилгезин, халас уруглар садтарын, ыслилерни тургузарының дугайында болгаш өске-даа хемчеглерни айтып турар.

ДАККА. Бангладеш Улус Республиканың күрүне ужар чүүл компаниязы Дакка биле Катманду аразынга пассажирлерниң чаа ужар чүүл оруун ажыткан. Ол болза, бангладеш ужар чүүл компаниязының чурттар аразында дөртку агаар оруу боон турар. Ооң самолёттары ол ышкаш Индияже, Сауд Аравиязынче, Англияже бага ужун турар. Чоокку келир үеде Дакка биле Рангун болгаш Бангкок аразынга агаар оруун ажыдар деп турар.

ДАКАР. Сенегалдың чазаа хамаарышпас чорук дээш вьетнам улустуң шыпныг демиселин деткивишаан, Париж дугуржулгазын шыңгыы сагыыры дээш туржур аңаар деп республиканың президентизи Л.С. Сенгор Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның алчиин Хан Тхань Лам аңаа бүзүредилге бижиин тыпсын турда чугаалаан.

БРАЗЗАВИЛЬ. Заирниң шеринде шпмей (эң чолдак кижилер) солдаттар көстүп келгеп. Киншасаның радиозунуң домчыткаиы-биле алырга, баштайгы 74 пигмей бодун Букаву хоорайда (Киву можуда) чедип келгеннер.

Заирниң президентизи Мобуту Сесо Секонуң шиитпирин ёзугаар шеритте муң-муи пигмейлерни келдирер деп турар. Ол дээрге, Заирниң чөөн талазында шыргай аргаыыштыг наиг черлериниң чолдак сынныг пигмейлер дээр кижилерни чурттуң социал-экономиктиг амыдыралынга иденкейлии-биле хаара тударының хемчеглериниң бирээзи боон турар.

ЛУСАКА. Виндхуктан дыпнатканын ёзугаар алырга, Намибияга мурнуу-африкан полиция Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу организациязының (СВАПО-нуң) национал даргазы Дэвид Мерерону орай кежээ бодунуң бажыңына олурда тудуп аппарган. Д. Мерероиуң болгаш СВАПО-нуң мурнунда туттурган беш сураглыг ажылдакчыларының сөлым-чолу ам-даа билдинмейн турар.

Намибияны ужур-дүрүм чокка эжелеп алган Преториянын соок-ягы ылгаар эргечагыргалары бо чылдың эгезинден тура СВАПО-га удур кампанияны эгелээн.

МАДРИД. Памплонда «Потасас де Наварра» компанияның шахталарында, бүдүрүлге черлеринде ажыл соксадышкыны ам пинги неделя үргүлүлеп келген. Ажыл соксаткан 300 кижи шахта иштинге дөрт хонган соонда чер кырынче кодурыун үнген. Орта болган хуралга шахтёрлар баштаар чер ийи ажылчынны үндүрер дугайында шиитпирни күш болдурбаан шаанда ажыл соксадышкыныи үргүлчүлээр деп доктаатканнар.

ДЕЛИ. Май айның 3-тен 12-ге чедир уруглларга болгаш аныяктарга таарыштыр тыртырган фильмнериниң делегей фестивалын Индияның пайысылалынга эрттирер деп информацпя болгаш радиодамчыдылга министерствозунда күрүне министри И. К. Гуджрал дыңнаткан.

ДАР-эс-САЛАМ. Мурнуу-Африка можунуң Соңгу талазынга сут үерлээшкиниинің түңнелинде 23 кижи сутта дүжүп олген. Дурбандан дыпнатканын ёзугаар алырга, Умвоти болгаш Новоти дээр шаңкын хемнер кудуушкунунга частаашкыныкы соонда эрнин ажыр үстелээп.

БРАЗЗАВИЛЬ. Конго Улус Республикада чоннуң бүгүнниттө чиае-ланлылаашкыны эгелээн. Ону бир ай иштинде доозар. Амгы үеде Конгонуң чурттакчылары бир миллион кижи боор деп санаи турган.

ПАРИЖ. Француз ажылчы чоннар хореңиттеннерге удур боттарының эрге-шөлээн дээш шыңгыы демиселжин турар. Тулуза Хоорайда «Дассо-Бреге» дээр үлетпүр концерниниң бүдүрүлге черлеринде ажылчыннары болгаш албан-хаакчыдары 24 шак ажыл соксадышкынын кылганнар. Олар ажыл төлевирин улгаттырарын болгаш ажылдың байдалын экижидерин истеп турар.

Ол ышкаш Труа хоорайда «Лебсосе» заводтарның ажылчыннары база-да 48 шак ажыл соксадышкынын кылыр деп чарлаан.

(СЭТА).

ДАШТЫКЫДА

Социалистиг чарыш—чогаадыкчы идепкейниң индезини

ПЛАННЫГ ОНААЛДАЛАРЫНЫ болгаш хүлээлгелерни күүседириге социалистиг чарыш улуг ужур-дузалыг. Чарышты калбак нептерелдиг, дээштиг кылдыр организастаарын улам сайзырадырыпкарыгайжыдарыпче бистиң партиявыс доктаамал көрүүзүнгейни салып турар. Бо чугула айтырыг СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтпирлеринде, «Социалистиг чарышты организастаарын улам ынай экижидериниң дугайында» партия Төп Комитединиң доктаалында болгаш партияның ооң-даа өске чугула документилеринде улам байлакшып, тодаргайлаттынган. Чарыш массаның ёзулуг амыдыралчы чогаадылгазы болбушаан, ону организастаарының айтырыгларын шийтпирлээринге ажылчы чоннарның боттарының шуут киржилгезин негеп турар. Ынчангаш республиканың партия организастаарының удуртулгазы-биле профэвилел организапиялары чарыштың чон ортузунга калбак нептерелдиг болурувче улуг көрүүзүнгейни салып турар.

Бо талазы-биле чамдык чижектерни көрүп болур. Амгы үеде бисте социалистиг чарышка киржип турарларның саны, колхозчуларны кириштирбеске белен 51 муң ашкан. Оларның барык-лә деп кезии — күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш демисеглге хаара туттунган. А Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чаалап алган ажылчынар 10 муң чыгаан. Республикада 612 бригада, ферма болгаш бүдүрүлге коммунистиг күш-ажылдың коллективи аларган, 1260 коллектив сл ат дээш демисежип турар. Социалистиг чарышка көрдүнген хүлээлгелерни болгаш керээлерни ажылдап кылырда, түңнелдерни үндүрерде, тнилекчилерни шацпап-мактаарда чаржып турарларның бедик идепкейлиг болурунга чугула бүгү-ле байдалдарны тургузарын коллективтерниң удуртукчулары-биле кады профэвилел органнары чугула чүүл кылдыр санап турар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары беш чылдың шитпирлиг чылында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжыңга киришпишаан, продукция сайгарарының болгаш кол-кол кылыглар бүдүрерининң хемчээлиниң талазы-биле хүлээлгелерни хуусаа бетинде— декабрьның 20-де күүседипкен. Барык-ла 3 миллион 200 муң хире акша түңнүт продукция пландан ажыр сайгартынган. А үлетпүр продукциязын бүдүрер талазыбиле план база ажыр күүсеттинген. Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүшүң оскенинің ачызында ол алдынган.

1973 чылда чүүк сөөртүүнүң, 7 бараан сайгарарының болгаш амыдырал хандырылга талазы-биле чонга дүза көргүзериниң планныг онаалдаларды элээн ажыр күүсеттингилээн. Ажылчынарның болгаш албап-хаакчыларның ажыл төлевири эрткен чылдың дургузунда 2,9 хуу өскен. Ол чорук чонның боттут оруллазын көскүүү-биле улгаттырган. Улустуң материалдыг амыдыралын улам экижидер эвес. Оларга «Тыва даг-дүгү» комбинатта, Тываның электри четкилеринде, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйында, Каа-Хемниң хомүр-даш разеаинде, Кызылдың сүт комбинадында болгаш өске коллективтерде партия, профэвилел организациялары хамаарыжыр. Ол бүдүрүлгелер эрткен чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен болгаш тодарадыкчы чылда бедиткен хүлээлгелерни алган ажылдан турарлар.

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ ажыктының бедидер, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжыглаар, курлавырларны дилеп тып, ажыглаар талазыбиле хүлээлгени хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективинде цех, бригада бүрүзүнде чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелеп калбарган. Ында партия, профэвилел организациялары чарышты ёзулуг калбак нептерелдиг кылдыр организастап, тодаргай удуртуп турар партия болгаш профэвилел организациялары эвээш-дыңг пландыг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен болгаш тодарадыкчы чылда бедиткен хүлээлгелерни алган ажылдан турарлар.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжыңга идепкейлиг киришкеш бедик түңнелдерни чедип алган үлетшүрүңүн, транспорттүң, харылзааның болгаш тудугүүн болүк мурнакчы ажылчынарны чаазактың орден-хавыяалары-биле шацпаткан. Оларның үлегерин оске ажылчынар база эдерип, социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, бедиткен хүлээлгелерни ап турарлар.

Бүдүрүлге планнарын хуусаа бетинде күүседириниче ажылчынарның социалистиг чарыжын билдилиг

Республиканың Чонхуң аймырал хандырылга министерствозунуң сентелге-тудуг эргелели чонхуң аймырал хандырылгазынга эргежок чүгула янзы-бүрү продукцияны бүдүрүп үнүдүрүп турар. Чуваг-демирлер, демир суугулар, ваннаалар, шкафтар, сандайлар дээш чежезин ол дээр.

ЧУРУКТА: бүдүрүлгениң мурнакчыларының бирээзи дөртүү разрядтың жестянщига В. Зоркин. Ол бүдүрүлге даалгазын доктаамал бижыр күүседип келген.

Ф. ПОТЫЛИЦЫННЫҢ фотозу.

Федерация съездизи дүүн ажыттынган

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Профавилелдер федерациязының III съездизи бодунуң ажылын дүүн Ханойда эгелээн. Профавилелдериниң бир миллион 300 мун кежигүннерин төлээлээн 500 ажыг делегат амгы үе-чадада федерацияның мурнунда турар ак чүгула сорулгаларны чугаалажыр даап Ханойда чыылган.

Делегейниң 30 күрүнелериниден, оларның аразында Совет Эвилелиниден болгаш социалистиг өске-даа чурттардан делегацияларны съездиде чалап келдирген. ВДР-ниң моон мурнундагы профэвилел съездизи болгандан бээр ол үш чыл артган. Үр дайын соңдагы бо эвлечелиг съезд отчёт илеткелди дыннаар, уставка өскерилделерни киирер, Вьетнамның профэвилелдериниң бүгү-нийити федерациязының удуртур органнарын сонгуур.

Демократтыг Вьетнамның ажылчын ангызы бодунуң профэвилелдериниң III съездизинге белеткел хүннеринде экономиканы ан дурген катап тургузар, күрүне планын күүседир даап социалистиг чарыштыг эң калбак нептереткен.

Тхайнгуен ТЭС-тин ажылчыннары ийиги агрегатты планнаттынган хуусаазындан бир ай бурунгаар катап тургускан болгаш ажылгалга дамчыдып бергеш, анаа «Профавилелдериниң III съездизи» деп атты тывыскан. Ол агрегатты ажыглалда киргени-биле электростанцияның дайын мурнундагы күчүзүү чедип алдынган.

Намха можунуң тудугжулары съездизиниң алдары даап чеден бет бүдүрүлге болгаш амыдырал объектилерин ажыглалга хуусаа бетинде киирген.

Ханойнуң, Хайфоңнуң болгаш ВДР-ниң өске-даа хоорайларының бүдүрүлгелериниге калбарган социалистиг чарыштың түңнелдерин профэвилел шуулганының ажылының хүннеринде чарлап дыннадыр.

Ханойнуң Культура ордузунуң бот-тывынгыр уран чүүл болуу байырлалдың улуг концерт программазын белеткээн, ону съездиниң киржикчилеринге көргүзер.

Делегей бо ХУННЕРДЕ

Байырлалга чедир 1500 квартираны

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Бо чылын Улан-Баторнуң тургустунганынган бээр 50 чыл юбилейинге чедир бүдүү-чартык мун өг-буле чаа квартираларже көжүп кирер.

Улан-Батор 1924 чылдан бээр дыка улгатkан. Сөөлгү 20 чыл иштинде оон чурттакчылары беш катап көвүдээн.

Бешки беш чылда чуртталга тудуунга тускайлаан акша-хөренгиниң чартыынган хөй кезиин Улан-Баторга чарыгдаар. Архитектурлуг аян-шинчизиниң талазы-биле Европаның найысыларындарының чаа бажыннарындан дудак чок кварталдар тыптып кээп турар. Бөгүнгү Улан-Батор дээрге, 600 мун дербелчин метр хемчээлдиг чагагайжыды тутkан квартираларлыг хоорай-дыр. А чоокта чаа-ла аналаа колдуунда өглер кәстүп турган болгай.

Улан-Баторнуң чурттакчыларының 40 хире хуузу — аныяк хамаатылар. Оон ужурумдан хоорайның тудугларының планында школаларны, уруглар садтарын эдилерин тударынче улуг кичээнгей салып турар. Сөөлгү чылдарда бээзин 30 ажыг школаны, 50 уруглар садтарын тутkан. Уруглар-ның аргежинде пионерлериниң кайгамчыктыг оруузу бар, ам удавас техниктиг чогаалдыга бажының оларга бээр судуй бээр.

Совет специалистер хоорайны тударынга боттарының үлүүн киирип турарлар. Элээн канш кварталларны моол болгаш совет архитекторларның кады кылган төлевилелдерин дээгаар тутkан. Улан-Баторнуң бажың кылыр комбинады — найысылалдың «чаа квартираларының ак дээре фабриказы». Сөөлгү беш чыл иштинде анаа 100 мун дербелчин метр чуртталга шөлүнүң кезектерии кылып үндүрген.

Совет аалчылар ГФР-де

БОНН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының ораалчызы И. Т. Новиков биле ССРЭ-ниң тудуг министри Г. А. Караваев олар боттарының ГФР-ге турганының үезинде ГФР-ниң чуртталга тудуунуң министри Г. И. Фогель-биле ужурашманнар. Олар хамаааты болгаш чуртталга тудуунуң талазы-биле дуржулга солужуп, кады амылдамылганың айтырыгларын чугаалашманнар.

И. Т. Новиков Барыын Германияның радиозун дамчыштыр чүве чугаалаан. ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга харылзаларны быжыглаарының чугулазын демдеглээн.

И. Т. Новиков биле Г. А. Караваев олар Гамноверде тудуг талазы-биле «Конструкта-74» дээр делегейниң туснай делгелгезинге чораан. Олар Гамбургга баргаш, хоорай эрге-чагырганың төлээлекчилери-биле ужурамып, хоорай тудуунуң болгаш хоорай транспортун хөгмүдериниң айтырыгларын оларның-биле чугаалашкан.

Февраль 11-де И. Т. Новиков биле Г. А. Караваев олар Төрээн чуртунче чаныпканнар.

Аныяктар тудуу

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Печ хоорайда амгы үеним Венгриязында эң-не тергини дээн Аныяктар бажының тудуп турар. Ол таварылга эвес. Чүге дээрге, Печти аныяктар хоорайы деп адап турар. Ында бир университет болгаш бем институт, аныяктарның он-он клубтары болгаш кафелери ажылдап турар. Хоорайның аныяктарының танцы болгаш ыры коллективтери чүгле чурттуң бодунуң иштинде эвес, харын-даа даштыкыларда сурагжаан.

Аныяктарның чаа бажының тударынга бүрүне 20 миллион форинт-акшаны тускайлаан. Анаа 300 олуттуг театр залы, библиотека, ыштанныга эргаадери, кино залы бар болур. Үр эвес үе эрткен соонда, аныяктарның чаа бажыны бодунуң баштайгы залчыларынга ажиктерин эптиг-аалдаа-биле ажыглар.

Япон холгаарлаашкын

ТОКИО. (СЭТА). Японния амгы үеде Мурнуу Көрейге капитал салыышкынының талазы-биле эң кол чурт боол турар. Эрткен чылын Мурнуу Көрейге даштыкыдан 314 миллион доллар ниити түңнүг капитал салыышкынының 93 хуузу Японнияның үлүүнге онаажып турган деп Киодо Цусин агентилел демдеглээн. Мурнуу Көрейниң экономиказының колюл адырларында япон капитал ыяап-ла киришкөн турар. Япон хөрөнгүзиннер сөөлгү үеде Мурнуу Көрейде ажылчын күжүнүң чингин ажыглаар даап, япов-мурнуу-көрей талааларның каттышкан бүдүрүлге черлерин дүвү-далаш биле тургузуп эгелээнинер. Мурнуу Көрейде ажылчын кижиниң ажыл төлевири Японияда ажылчынындан алды катап эвээш боол турар.

Ажыл чоктар көвүдээн

БОИН. (СЭТА). ГФР-де ажыл чок кижилериң саны улам-на көвүдеп турар. Күш-ажыл айтырыгларының талазы-биле федералдыг эргелел ажыл чоктарның саны үгле январь айда 135 мун кижи чедир көвүдээнин дыңнаткан.

Бүдүрүлге эвлери «кымыргаң ажыл эвлчээ» даар арганы улам калбаа-биле ажыглап турар. Француз солуун «Мондуның» бодап турары-биле ажыл арга, амгы үеде Кыдатта идеологтуг «улусчу дайынның» эгези боол турар болгаш ол чүнү үүлгедири билдинмес.

«Иштики политиктиг маргыладаалар талазы-биле чаа «арыглаашкынны» «бүгү денделдерге» кылырынче Мао Цзе-дун кыйгырып турар» деп «франкфуртер альгемайне» солун КУР-да амгы үеде иштики политиктиг байдалдың дугайында чүүлүнге бижээн.

Баштайгы «культура революциязы-биле» тодаргай-ла демейлешкеж кылдыр бүгү чурттуг ажыл-ижиниң, ооң иштинде үйрениш-чилер, студентилер, ажылчылар, шериглер, хөдөө ажыл-агыйда тараачыннарының чери чокталып, олар хоозурап, ядарап туруп берген. Чүгле сөөлгү 15 айда безин өртек-үне үш катап аартаан. Оон үржүүндан хлеб, эът, сүт, рис ажылчы чоннарның хөй-хөй өг-бүлелериниге барык көзүлбес чемнер апарган.

Социал-экономиктиг кризис амгы шериг чазактың удуртулгазының туруш чогундан база ханылап турар. Мурнунда ийи удаа Боливияның президентизи болгаш чоокка чедир-ле амгы эрге-чагырганы детkип турган Виктор Пас Эстенсорону чазак политиказы-биле чөптээрешпейн турар даап чурттан үндүр шилүпкен. Күрүнениң контрольдап турары дагаа үлетпүрүге улам-на хөлүг ажылаашкыннарны бүдүрүлге эдлериниге тыысырыгга удурланып турган бодунуң талалакчыларын амгы президент Бансер чазактан үндүр хөөглепкен.

Ла-Пастан дыннадыглар ёзугаар алырга, массалыг тудуп хоруглаашкыннар болгаш дерзиилээшкиннер турзажок. боливий ажылчы чоннар демиселин үргүлчүлеп турар. Ажыл соксалышкынларын болгаш митингилерни бүрүн шеглээрин эрге-чагырганың чедип ап шыдаваан. Экономика талазы-биле чөптүг эвес хемчеглерни күш чок болдурарын болгаш боттарының материалдыг байдалын экижилерин чоя негеп турар.

(СЭТА).

БОЛИВИЯДА БОЛУУШКУННАР

Мурнуу Американың ыңдыгла улуг эвес чурту — Боливия сөөлгү ийи неделяда хан төгүүшкүннүг болуушкуннарның чурту болу берген. Аъшчем ортээн, а ол ышкаш транспорт тарифтерин ийи катап улгаттырар деп эрге-чагырганың шиитпирлээни-биле холбаштыр чазакка удур масс-алыг демисежип үнүүшкүнчер ол чуртта кыптыып үнген. Чоннуң хөлээшкиннерин базары-биле чазак шеригларни, танкыларны болгаш самолёттарны чоруткан. Чүс ажыг кижи өлүрткен, чүс-чүс кижи балыглаттырган. Чазакка удур демиседдин киржикчилерин хайыра чок базар болгаш оларга удур «бүгү-ле дүрүм ёзугаар хемчеглерни, а эргежок чугула анаргаң таварылгага хоойлуда кордүнмээн-даа хемчеглерни ажыглаар» деп дужаалды шеригларге болгаш полицияга берген. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның удуртукчуларын шаажылакчылар шуут-ла аглаап киришкен.

Чоннуң киленнээшкинин чүгле өртектер аартаанының уламынган болдунмаан болдур ийин. Оон кол-ла ужуру сөөлгү чылдарда Боливияда социал, экономиктиг болгаш политиктиг кризистин ханы чидигленгениниден болуп турар. Мурнуу Американың ол эң ядыы чуртунда ажылчы чоннарның байдалы дорайтавышаан. Ол чуртта кижи санынга онаалтыр оруганы алыр болза, АКШ-тыныдан 20 катап аз. Ооң-ла ужуру ажылчы чоннарның ажыл хөлүн ажыглаар, ажылдаар сагыш-сеткилин хөлзедип келген айтырыгларны талазы-биле туспа беседаларны кылып, хөйүнүң саналын дыннап, чоннуң негелде-хереглелдерин сайгарарынга, хынаддалар кылырынга чонну киришкен.

Кыдатта эрге-чагырга дээш демисел чидигленген

СИНГАПУР. (СЭТА). Пекиндең кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, кыдат удуртукчуларның бот-боттарынга удур болуктернин аразында месилдежиишкиннер улам-на күштелип турар апарган. «Конфуцианство-биле эптеш чок демисежиринче» кыйгырыгларны кылбышаан, сөөлгү үеде кыдат пропаганданың чулчуруп турары «бүстүүшкүн чокка чүү-даа тургустунмас» дээрзинин дугайында лозунү дээрге-ле, Кыдатта эргечагырга дээш чаа сегиржип алыштынның эгези болурун ук черниң хайгааракчылары айтып турарлар.

«Жэньминь жибао» чоокта чаа мурнуку чүүл парлаап, амгы үеде Кыдатта «конфуцияны шүгүмчүлээринге» сыдап алгаш чоруттуунуп турар калбак политиктиг демиселди Мао Цзэ-дуннуң «шуут бодуү эгелээш, удуртуп турарын» айытkан. Ол кампания «ангы талазы-биле шынгыы демисел болбуштаан», бүгү-ле хоочун ажылдакчылар, интеллигенция «ол демиселге идепкейлиг киржир болгаш боттарының мировоззрениезин кызымаккайы-биле чаарткан турар ужурлуг» деп ол-ла солун демдеглээн. Бистер «агыышкынга гилериниң бооп турарынче, хоорайларның кудумчуларында «дацзыбао» бижиктерин кәстүлеп келгенинге болгаш «хоорай ополченнезининң» хөделиишкинининң улам хайымнаашкынынче кичээнгейни угландырып турар. «Ангы дайзыны» даар хензиниже амытанны чылча үстүрүп алган улуг чудурук чүруп каан бир «дацзыбаонуң» чуруун Пекинниң солуннары парлап үндүрген. Даштыкы солуннарның политиктиг тайылбырлакчыларының бижип турарын ёзугаар алырга, «Мао дарга» «культура революциязының» ийиги кезии дүрүмчүткен болгаш «культура революциязының» бо чаа үе-чадазынга «хунвэйбиннериниң» орнунга «хоорай ополченнезин» чугула рольду ойнаар апаар» деп, демдеглеп турар. Француз солун «Мондуның» бодап турары-биле ажыл арга, амгы үеде Кыдатта идеологтуг «улусчу дайынның» эгези боол турар болгаш ол чүнү үүлгедири билдинмес.

«Иштики политиктиг маргыладаалар талазы-биле чаа «арыглаашкынны» «бүгү денделдерге» кылырынче Мао Цзэ-дун кыйгырып турар» деп «франкфуртер альгемайне» солун КУР-да амгы үеде иштики политиктиг байдалдың дугайында чүүлүнге бижээн.

Баштайгы «культура революциязы-биле» тодаргай-ла демейлешкеж кылдыр бүгү чурттуг ажыл-ижиниң, ооң иштинде үйрениш-чилер, студентилер, ажылчылар, шериглер, хөдөө ажыл-агыйда тараачыннарының чери чокталып, олар хоозурап, ядарап туруп берген. Чүгле сөөлгү 15 айда безин өртек-үне үш катап аартаан. Оон үржүүндан хлеб, эът, сүт, рис ажылчы чоннарның хөй-хөй өг-бүлелериниге барык көзүлбес чемнер апарган.

Социал-экономиктиг кризис амгы шериг чазактың удуртулгазының туруш чогундан база ханылап турар. Мурнунда ийи удаа Боливияның президентизи болгаш чоокка чедир-ле амгы эрге-чагырганы детkип турган Виктор Пас Эстенсорону чазак политиказы-биле чөптээрешпейн турар даап чурттан үндүр шилүпкен. Күрүнениң контрольдап турары дагаа үлетпүрүге улам-на хөлүг ажылаашкыннарны бүдүрүлге эдлериниге тыысырыгга удурланып турган бодунуң талалакчыларын амгы президент Бансер чазактан үндүр хөөглепкен.

Ла-Пастан дыннадыглар ёзугаар алырга, массалыг тудуп хоруглаашкыннар болгаш дерзиилээшкиннер турзажок. боливий ажылчы чоннар демиселин үргүлчүлеп турар. Ажыл соксалышкынларын болгаш митингилерни бүрүн шеглээрин эрге-чагырганың чедип ап шыдаваан. Экономика талазы-биле чөптүг эвес хемчеглерни күш чок болдурарын болгаш боттарының материалдыг байдалын экижилерин чоя негеп турар.

(СЭТА).

Ак-Довурак хоорайда

АКТИВ — ЧӨЛЕНГИИЖИВИС

Эрзин кожа Советтин депутаттарының дүгайында хоойлуну удуртулга болдургаш бистиң районнуң чер-чер Советтери, оларның депутаттары ажыл-чорудулгазын улам идепкейжидип турар.

Депутаттар семинар-хуралдарга, депутат хүннеринге киржип база боттарының ажылынга хамаарышкан литератураларны номчаап мөөнүүр алган билигдерин хүн бүрүде ажылынга ажыглап, аналаа хөй-ниитиини янзы-бүрү арга-биле хаара тудуп келгеннер. Активбиле беседалар, хөй-ниити организациялардың хуралларынга оларның-биле ужуражылгалар, санал-онал солчуушкуннары ажылга ажыктыг чүүлдерни берип турар. Ол ышкаш рейдилер, хынаддалар чорударда база хөй-ниитиге даянырлар.

Бистиң Бай-Тайга район Советиниң 55, кожа Советтерниң 135 депутады шупту чон мурнунга отчёттарын берип, кылып чоруткан ажылын таныштырган. Район Советиниң депутаттары Х. Кудурукпай, Б. Хомушку, А. Тойбу-Хаа, Б. Хертек, С. Хеймер-оол, С. Монгуш, М. Дробышевская, Ш. Сырат-оол, Л. Серенот олар болгаш өске-даа эптер сонгукчулар мурнунга отчёттарын ийи-үш удаа берип, күүскомнар-биле доктаамал харылзаалыг ажылдап келген.

Районда ниитизи-биле 12 депутат болуу бар. Оларның иштинде Бай-Тал кожа Советиниң Лаштыг-Тейде Сержин Чанзановна Конгар ыдурткан депутат болуу малчыннарның амыдырал-чуртталгазының айтырыгларынче кичээнгей салып, көскү ажылдарны кылган. Кыштаглаашкын эгелээр мурнунда кадарчыларның чурттаар бажыннарының байдалын көрүп, оларны чугайлаарын болгаш оттулар чүүл белеткээрин организастаан. Эш Конгар бодунуң округунга сонгукчулар-биле доктаамал ужуражып, Советтиң сессияларынга идепкейлиг киржип келген. Тээли кожа Советиниң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында Бупуш Донгак, Кызыл-Даг кожа Советиниң Мажалык фермазында Чалзып Салчак, Шүй кожа Советинде Хертек Кудурукпай олар ыдурткан депутат болуктери өскелерден дээре ажылдыг. Ол болуктер сонгукчуларының чагыгларынын күүселдезин организастаар, ажылчы чоннарның негелде-хереглелиин хандырар талазы-биле айтырыгларны шидаргыга шиитпирлээн.

Ынчалаа-даа Тээли, Кара-Хөл кожа Советтериң депутат болуктериниң, депутаттарының ажылын идепкейжидери негеттинип турар. Шүй кожа Советиди депутаттар болуктерин четпес ыдурткаанындан ында чоннуң төлээлекчилериниң хөй-ниитии ажылынга киржилгези ам-даа кошкак болуп турар. Эрткен чылын ол кожа Совет күрүне мурнунга планныг онаалдаларының чаңгызын-даа күүсеткээн. Бо чорук кожа Советтиң ол ажылды четпес организастаанын база хереченлеп турар.

Депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында хоойлуну амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылга хамаарышыр шүгүмчүлелдиг санал-онаалдар эрткен чылын район Советиниң отчёттуг сессиязынга база болган. Район болгаш кожа Советтериң күүскомнары ажылда чедир кылдынмаган чүүлдерден чогуур түңнелли кылып, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга Советтериниң, оларның депутаттарының ролюн бедидеринин хемчээн ап турар.

Б. ЧЫМБА,
Бай-Тайга райнүүскомунуң секретары.

Депутаттарның боттарының округтарынга сагыш салыр чүүлдери-ле көвей. Чоннуң амыдырал-хандырылгазы и г а, клуб, библиотека болгаш өскедаа албан черлериниң ажылынга хамаарышкан негелде, хомудалдар тургулаар. Ол бүгүнү сайгарарынга депутат кижи ажыл-херек-биле дузалажыр. Партия, профэвилел, комсомол организациялары, хөрээженнер болгаш клуб чөвүлелдери, ада-ие комитеди болгаш өске-даа хөй-ниитии организациялары биске дузалап турар.

Кожа Советте депутаттарның дөрт бөлүү бар. Олар квартал санынга ажыл планын тургузуп, хуралдарын эрттирип, үстүнде чугаалаанывыс ажылдарны организастаарынга үлүүн база киирген. Советтиң депутаттарының хөй кезии боттарының кылган ажылының дугайында сонгукчулар мурнунга отчёдун 2-3 удаа эрттирген. Оларның арга-дуржулгазы улам немежип, бөгүн даартагызындан эки ажылдаар деп күзел-биле амгы үеде ажыл-чорудулгазын уламчылап турар.

С. ЧЫМБА,
Эрзин кожа Советтиң күүскомунуң даргазы.

УДУРТУЛГАНЫ КОШКАТКАНЫНДАН

СӘКП Улут-Хем райкомунуң бюрозу-биле райкүүскомунуң каттышкан хуралынга «Х Улут Хурал» колхозта мал кыштаглаашкынының кандыг чоруп турарын болгаш колхозта парткомунуң удуртулга ажылының дугайында айтырыгларны чугаалашкан. Аңаа районнуң ажыл-агыйларының удуртукчулары, тускай эртемниглери болгаш албан организацияларының удуртукчулары база олурушканнар.

«Х Улут Хурал» колхозтуң баштаар чери (даргазы М. Ч. Шогжал) мал кыштаглаашкынын куду деңнелде организастаанын демдеглээн. Колхозтуң чамдык кыштагларында, хойжу бригадаларында болгаш Оттук-Даш сүт-бараан фермазында мал чемгерилгезин багай организастаанындан арып-доруп турар малдың саны көвүдээн, мал чемнери чедишпестээн. Районнуң өске ажыл-агыйларынга бодаарга колхозта сүг сөөртүр автомашиналар ажылдап турар хирезинде-ле Узуп-Сайырның, Талдың, Теректиң хойжулары сүт-биле доктаамал хандыртынмайн турары хынаддадан илерээн. Төрүүр коданнарда чамдык хойжулар чаш хураганнарны ажаап өстүрер чылыткылыг черлер-биле амдыгаа чедир хандыртынмаан.

Колхозта хойнуң массалыг оолдаашкыны чаа эгелээн, эрткен чылын төрүүр малды тарып боозадырының планы чедир күүсеттинмээн. Ылаңгыя хой ажылынга ол чүтүлга кампания багай чоруттунган. Кадарчылар О. Тас-оол, Х. Солун-оол оларның коданнарында иттерни, тогду хойларны болгаш кошкарларны холуй тургускан. Түңнелинде малдың дүктери янзы-бүрү шокар. Малды дугаарлаар ажылды чорутпайн турар. Хойжулар О. Кыдыл-оол, А. Шырап-оол оларның чурттап олурар бажыннарында печкаларның септелгези кылдынмаан.

Колхозта ам 700 тонна хире сигеп артkан, а саваны шуут төнген. Ниитиниң малынга бээр мал чемнери кайы хамаан чокка чарыгдаттынып, төтчеглеттинип турар. Мал чемн каап бээр деспи-онгачалар чедишпес.

Колхозтуң Оттук-Даш сүт-бараан фермазында байдал дүвүреннчиг, ында зооветеринарлыг дүрүмнер сагыттынмайн турар. Мыйыстыг бода малдың коданнарында кодур тыптып, ол улам калбара берген. Бызааларны декаплээр ажылды чорутпайн турар. Фермада инекти тарып боозадырының черн ажылдавастаан, инек төрүлдезин хүлээп алыр чер септеттинмээн.

Малдың кыштаглаашкынының үезинде партийжи массалыг хемчеглерни четпес боттандырып турарындан социалистиг чарыштың дээштиг болуру чедингир эвес болгаш малда ажылдап турар кижилерниң өөредилгезин организастап турарында эрелдеп чоруктар бар. Чамдык бөлүмнер саазын кырында тургустунган боордан башка кичээлдер чоруттунмайн келген.

Мал ажылынга учётту багай тургускапының түңнелинде малды оорлаар, чидирер, самыгдаар чоруктар бар апарган. Кадарчы А. Бичө-оол үжен ийи баш хойон бөрүге чидиртkеп. Сүт-бараан фермазының кажаазындан инектерни оорлап алгаш барган таварылга чоокта чаа болган. Мал бажы остүрериниң айтырыын колхоз баштаар чери, ында тускай эртемниглер чедир шиитпирлевейн турар. Эрткен шиитпирлиг үшкү чылда ол колхоз күрүнеге эът, дүк садар хүлээлгезин күүседип шыдаваан.

Үстүнде айыттынган болгаш өске-даа четпестер колхоз баштаар черинин, колхозта парткомунуң (секретары Эш Тас-ааинчык), кол зоотехниктиң (эш Бичпижик) талазындан мал кыштаглаашкынын, аңаа удуртулга болгаш пегелдеви кошкатканының, көрдүнген хемчеглерни боттандырары дээш дээштиг эвес ажылдаанының, мал ажылында кижилерниң ролюн болгаш хууда харыысалгазын көрбөлөнүнүң түңнелинде болу берген. Ол удуртукчуларга райкомнуң бюрозу шыңгыы хемчеглерни хүлээткен.

Д. АРАКЧАА.

Финляндия Республикада атом күжү-биле ажылдаар баштайгы электростанцияны совет тускай эртемниглернин дузазы-биле Ловис хоорайның чоогунда тудуп турар. Реакторлар турар черлерни болгаш өске-даа бажыннарны ам безин тудуп апкан. Дериглерни удавас эптеп эгелээр. Ук электростанцияның баштайгы эвлчээ 1976 чылда ажыглалга кирер.

ЧУРУКТА: атом күжү-биле ажылдаар электростанцияның тудуг шөлүнде.

Ю. ДАШКОВТУҢ
фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Пабло Неруданың сөөлгү хүннери

Чилиниң алдарлыг шүлүкчүзү Пабло Неруданың чуртталгазы болгаш чогаалдары бүгү делегейге сураг-жаан болгай. Тынган тыныжы үзүлгүже чедир ол чогаалчы арат чоннуң аскежин дээш ёзулуг дайынчы болуп чораан.

Чоокта чаа Венесуэланың «Насиональ» деп солунунга кайгамчык шүлүкчүүнүң сөөлгү хүннериниң дугайында бир чүүл парлаттынган. Ол коргунчуг болгаш шынныг төөгүнү чогаалчының кадайы Матильда Уррутиа чугаалаан. Ам ону бистиң номчукчуларывыска бараалгаттывыс.

Паблону юнчуг аас-кежиитиг кижи деп бадыткап болур. Ооң чогаалдарын номчуурга-ла буян кежин кестүп келир. Шала совпзуредир аар ааракаш, «Исла Негра» деп черде болунуң бажыңынга орундан туруп албастаан. Пабло Неруданың аар-берге хоочузу сегерел, шымбай сегип кел чорда, фашистиг эргилде дойлуп үнгеш, аңаа дыка аар согугну чедирген.

Ону эмнеп турган эмчи Сальвадор Альендениң өлүртүкенииниң дугайын дыңнаан дораан мөңгө мынча деп телефоннап келди: — Паблога чүнүң-даа дугайын чугаалавайн көрүңер, ол коргунчуг халапты аарыг кижиге дыңнадыр болза, айыылдыг. Хай-халапты өлүм-чидим дугайын канчап-даа чамыдар арга тывылбайн барган.

Паблонуң мурнунга холчок улуг көрүнчүктүг телевизор, делегейни дескиндир тыртып дыңнаар радио чаныга турган болгаш чолаачызы хүнүүн-не чаа-чаа солуннарны садып эккээр турган. Ол хүн таптыг-ла ийи шак үезинде «Мендоса» деп радио станциязы Альендениң өлүртүкенииниң дугайын дамчыда каапкан. Коргунчуг медээ Паблонуң чилчиин үзе шаапкан..

Фашистиг эргилде бир хонганда Пабло Неруданы эмчилер дуза чедирип шыдавас апарган. Ону эмнеп турган эмчини бажыңнап алган, бир эмчи «Исла Неграже» кирип шыдавас апарган. Аргыжар оруувус боглуп, эмчи-домчу көрбестеп, черниң черинге үзе кирдирипкен бис.

Таптыг-ла беш хонуп эрти. Паблонуң байдалы бакырап келген. Радио чаныга олурупкаш, Венесуэланың, Аргентинаның, Совет Эвилелиниң дамчытнан материалдарын хүнүү бадыр дыңнап олура хүнээр. Дамчыдылгалардан бүгү-ле чүвени билип ап турдувус.

База бир беш хонуп чорда, хуу кижиниң санитар машиназын дилеп алдым.

Солдаттар машинаны доктааткаш, дуржоктаны бээрге. Пабло дыка шыыгга берген. Солдаттар мени ырадеы идипкеш, үжеп-чиндип, аарыг кижиниң чытнан ширтээнин адаан безин бакылап көргүледи.

Шала мөңгээликтей Пабло Неруда эмчи черингө мөчүй берген, ынаар кымдаа кирип шыдавас болган, чүге дээрге мөңгө бажыңдан үнерин хоруп каан.

Хоозурадыр үптеп-төнаан, үреп-чиндээн, көңгүс кууруг калган бажыңывыска Пабло Неруданың магабодун эккелген мен. Ону хөөржүдүп турар хүн чон шору чыглып келген. фашистиг чазактың араатанзыг үезинде харын-даа дитип келген улус-тур ийин!

Сан-Кристобаль углай үнүптеривиске, кайыын болза кижилер сыңмарлажып келген. Колдуунда-ла ажылчыннар болгулаан. Олар шуушнан кижилерниң аразынга кирип алгаш, кады базып чорупканнар. Чоорту-чоорту эңмежок кижи апарган бис. Хөөр чаныга чоокшулап келириви-ске, мөөң кижилер чиртиледир алгыржы берди:

«Пабло Неруда бистиң шүлүкчүвүс!»

Зоги чевег черге мөөң кижилер «Интернационалды» ырлажы берген...

(«КОМСОМОЛЬСКАЯ ПРАВДАДАН»).

Шиитпирлээр үе келген

СОВЕТ КИЖИЛЕРНИҢ ёзулуг сонуурган турары чурттуң иштинки амыдыралының болгаш делегей байдалының өң чүгула айтырыгларын дайынчы ёзу-биле чырыдарынга бистиң партиягa чөптеп турар. Ол улуг соруглары амыдыралга боттандырарынга чырыкче хүн бүрүде үнүп турар хөй муң тираждыг солуннар, журналдарның ролю улуг.

Чер-черде партия, совет органнарның, Совэпечать, харылзаа ажылдакчыларының чоннуң чагыткан солун, сеткүүлүн эдерингe чогуур үеамнде чедирериңче улуг кичээнгейни салыш, ону чүгүлалап турары-даа ында. Чоокта чаа Улуг-Хем районнуң хөй чурттакчылыг черлериниң бирээзи Чаа-Хөл суурда болгаш малчыннар турлагларында солун, сеткүүл чедирилгезиниң байдалын хынап, совуургаан бис.

Хөй ажылдыг «Найырал» совхозтуң төвү Чаа-Хөл суур мун ажыг чурттакчылыг, а солун болгаш журналдарның ниити чагыдылгазы суурда 2 муң экземплияр чедип, азы өг-бүле бүрүзү бир солун, бир журнал чагыдылгалыг болуп турары эки. Ынча хөй тираждыг солун, журналдарны тарадыры-биле Чаа-Холде ийи почтачыны, а Чаа-Хөл суурдан 5 километр ырак Кара-Тал база 3 километрде Үрбүн суурларның чурттакчыларының чагыдылгазын чедирери-биле бир-бир почтачыларны тус черниң харылзаа салбырының баштаар чери тургускан. Ырак, узак малчыннарга почта чедирери-биле ийи почтачыны совхозтуң дирекциязы бижыглаан.

«Шын», «Тувинская правда» болгаш «Тываның аныяктары» солуннарны ол үнген хүнүнделе, а төп солуннар, журналдарны бир хонганда аңгы-аңгы районнар, хоорайлар, суурларже республиканың харылзаа эргелели чедирип турар. Кыылдан үнген почта Чаа-Холге хүндүскүүнүң 10—12 шак үезинде чедер. Аңаа келген солуннарны, чагаваларны почтачылар тус-тус чагыдыкчыларынга үлеп, тадөрт ыттарны тудуп турар. Мооң уламындан мурнуку үеде почтачыларның ытка ыыртkан таварылгалары-даа тургулаан.

Тус черде харылзаа салбырының ажылдакчылары ээзэп чок ыттарны дарый узуткаар дугайында негелдени көдээ Советке чаңгыс эвес удаа тургускан. Чаа-Хөл көдээ Советиниң күүскому (мурнунда турган даргазы эш Сотпа) шиитпирни үндүрген. Ол шиитпир бо хүнге чедир боттанмайн турар.

Солун, сеткүүл тарадылгазының озалдап турарының бир чыдлагаанынга суурда кудумчуларның адын, бажыңнарның дугаарын салбайн, ону чыртпайн турарын хамаарыштырар. Бо талазы-биле айтырыгны көдээ Советке чаңгыс удаа эвес чугаалажын көргеп, ынчалза-даа оон кандыг-даа түүнел үнмээзин.

Суурнуң бажыңнарының хөй кезинде почта харжактары чок. Ынчангаш почтачылар солуннарны чагааларны херимге кыыдып каарга чиде бээр, түүнелинде оларның ээлери харылзаа салбырынга келгеш, хомудаддар киирип турар. Бир эвес олар боттары почта харжактарын бажыныңның чанынга кылып алыр болза солун, сеткүүл-даа читпес, почтачыларның ажылынга база чинчелдиг болур.

Кара-Тал биле Үрбүн суурларның почтачылары хүнүүнe 5,3 километр ырак черлерден Чаа-Хөлче почта алырыбиле чоруп, ону ап алгаш дедир база чадаг чоруткаш, солун, сеткүүлүн тарадып турда-ла кежээ дүжер. Кыштың кончуг соогунда-даа, чайның изинде-даа ол суурларның почтачылары чоннуң чагыткан солун, сеткүүлүн, чагаа бижиин саадал чокка чедирип бээр дээш кыымаккай ажылдап турда Чаа-Хөл көдээ Советиниң күүскому база «Найырал» совхозтуң дирекциязы олче чогуур кичээнгейни салбайн, Кара-Тал биле Үрбүн суурларның почтачыларын аът-хөл-биле бо хүнге чедир хандырбайн ала чайгаарлаткан. Бо айтырыгны ам черде үзе шиитпирлээр үеэн келбээн бе?

Совхозтуң ырак, чоок черлерде чурттап турар малчыннарынга почта чедирери-биле ийи почтачыны бижыглаан. Ынчалза-даа совхозтуң баштаар чери ол почтачыларны транспорт-биле хандырбаан. Ооң уламындан машина оруу чок, кадыр-берт Ортаа-Хем, Куйлут-Хем, Бидилиг ынчаар чурттап турар малчыннар чагыткан солун, сеткүүлүн, чагаа бижиин чамдыкта айпын үжүндө, бажында хары утда моонү, дүрүг-дүрүү-биле алыр үжурга таваржып турар.

Үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайладырыбиле чогуур хемчеглерни алыры Чаа-Хөл көдээ Советиниң, «Найырал» совхозтуң дирекциязындан негеттинип турар.

В. ЧАДАМБА,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

КЫРГЫС ССР. Алаарчын кашпалында республикада эң баштайгы бойдус парыгын тургузуп турар. Ол барык чөрбиң мун гектар мөлге чаптылар болгаш фрунзечилерниң дыштанып делгем черн апаар.

Республиканың бойдус камгалаар ниитилелдиң болгаш Фрунзениң механизастаттынган ыяш ажыл-агыйының ажылакчылары эдээн хөй дииңнерни болгаш фазан деп куштарны аңаа аппарып салган. Арга-даштыг черлерде оларга чылыг бажыңчыгаштарны болгаш чемненир «столоваларны» белеткээн. Ам удавас ол паркка эликтер, дикообраз дээр амытаннар база көстүп көөр болгаш Тянь-Шаньның шивилерин, хадыңнарны, кат-чимистиг ыяштарны база олуртур.

ЧУРУКТА: бойдус камгалаар ниитилелдиң инструкторлары Ф. Г. Тимченко биле М. П. Филенко (солагай талазында) фазан деп куштарны чаа паркче салып үндүрүп турлар.

В. ЛАЗАРЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Почта чедирилгезин хынап тур бис

райы салырынга будуң шак үнер. Суурда өреге бүрүзү чагылгалыг, оларны хүн бүрү сайгарып, эдерингe чедирип бээри ындыг-ла амыр эвес. Чаа-Хөлдүң чонунуң солун, сеткүүлүн ийи почтачы үш-дөрт шак дургузунда тарадып турар. Моон алгаш көөрге, суурнуң чурттакчылары ол хүн үнгеп республика солуннарын кежээжиниң 5—6 шак үезинде номчуп турар. Ынчангаш почта орай кээп турар деп хомудалдар чөптүт.

Республика найысылалывдан почта чедирер машина Чаа-Хөлге ооң эрте кээп турар болза суур иштинге почта тарадылгазын дүргеп сайгарарынын аргазы бар деп үземи почтачылар бадыткап тураралар. Почта тарадылгазынга шаптыктыг чамдык чайлеттынмайн турар четпестерни маңаа айтыр апаар.

Бир-ле дугаарында. Чаа-Хөл суурда ээлиг болгаш ээ чок ыттарның көвүдээни почтачыларның ажылдаарынга шаптыктап келген. Бир огде үшаңаа ыяш маякты туткаш, ооң кырынга демир саваларга ыяш болгаш хөмүр кыысып турган. XIX вектиң эгезинде ол маяктың орнунга сес кырлыг 26 метр суурга бедип үнген. Ооң кырынга чес чайынандырыкчылардыг үс лампаларын тургускан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде маяк дыка үрелген. Ону катап тургузарда, ооң эрги чырыткызын электрилиг чырытку-биле солаап. Ам ында чаа чырык-оптиктиг аппаратураны тургускан, ынчангаш маяктың оду ам 16 миль ырак черден көстүп турар.

Кери ортулуктан чырык Таллиннин. Кронштадтың болгаш Ленинградтың порттарынче баар далайжылларга мурнундаазы ышкаш дүзалап турар.

Л. ШЕР,
СЭТА-ның корр.

Таллин.

ОРТУЛУКТАН ЧЫРЫТКЫ

Балтикада ээ эрги маяктарның бирээзин эде дерип кылырын дооскан. Ол маяк Фин мугуддурунуң төп кезээндө Кери ортулукта турар, ол ам 250 чыл дургузунда далайжыларга орук чырыдын берип келген.

1724 чылда Бирги Петрнүң бадылаан бижиин ёзугаар

УСМАНЬДА КЫМНАР ЧУРТТАП ТУРАРЫЛ?

Усманьның чурт-шинчилел музейинге биографтыг ховар словарь кирген. Ол хоорайның болгаш районнуң чурттакчылары — талантылыг чүс-чүс кижилериниң аттары ол номда бар. Оларның аразында ажылчыннар, тараачыннар болгаш солдаттар депутаттарының Усмань Советиниң баштайгы даргазы Н. Н. Исполатов, Ленин болгаш Нобель шаңналдарының лауреады академик И. Г. Басов болгаш ооң-даа өске эртемденнер, чогаалчылар, культура ажылдакчылары бар. Словарьда айыттынган дыка хөй сурагдыг кижилер ам-даа ында чурттап турар.

Словарьның авторун — медицина эртемперинiң кандидады Б. П. Княжинскийни Усманьда улус эки билир. Биографтыг словардан аңгыда, Усмань крайның төөгүзүпүң талазы-биле очерктерни

СНЕГИРЬЛЕРНИҢ КОНЦЕРТИ

Соңгу үүкке ол элдептиг концерт 50 градус соокта болуп эрткен. Январьның аяс хүнүндө өөр алдын-сарала каас куштар суурга ужуп келгеш, рябинага хонуп алганнар. Амданныг чаагай каттарны тоттур чип алгаш, кижилериниң хүндүткелинге снегирьлер байыр чедирер деп барганнар. Баштай ирей шоолуг эвес, ооң соонда улам-ва дидимя-биле ырлажып эгелээннер... Ол элдептиг үүве: Колымага куштар ырлашпас дижир-ле болгай.

Соңгу үүктүң үүнү кыска. Хүнүң аажок улуг дээрбээ удатпаанда бажыңнар артыпче ажытталып чоруй барган. Өөр куштарның «дирижёру» — баштыңчызы медээ бээри билек-ле, тайгага барып хонуп аар дээп куштар хары угла ужуп үнүпконнар. Ынчалаадаа олар даарта база аңаа чедип кээрлер. Чүге дээрге, оларның дугайында ында кижилер сагыш салып турардыр. Чүгле рябиналарны оларга арттырып берип турар эвес, харын тускай чемненир чөрлерни база кылып берип турар болгай.

Е. ДЕНИСОВ,
СЭТА-ның корр.

Сейчан суур,
Магадан область.

ТАЛЫГЫР ОРТУЛУКТАРДА ТЕЛЕВИДЕНИЕ

Бистиң ээ ырак черлеривисте — Сахалинде болгаш Курил ортулуктарында телевизорларның ак-көк отчугаштары кежээниң-не чырый бергилээр.

Москва биле Оожум океан аразынга телевидение «көвүрүү» 1962 чылда, Южно-Сахалинскиге «Орбита» деп хүлээп алыр станция ажыглалга кирген соонда, тургустунган. Ам ол ортулуктарда база үш «Орбитаны» Александровск — Сахалинскийде, Охада болгаш Курил ортулуктарының бирээзи—Куваширниң Южно-Курильскиде тургускан. А беш чылдың дөртkү чылында Поронайскиге база бирээни тудар. 13 ретрансляторлар областың хөй-хөй хоорайларының болгаш суурларның чурттакчыларыга Москвадан дамчыдылга көөр арганы берген. Амгы үеде Сахалинде болгаш Курилдерде 622 муң кижиниң иштинден 430 муң кижи телевидениени көрүп турар.

Ыраккы Чөөн чүктүң чурттакчылары харылзаа спутниктериниң дузаазы-биле Кремльде В. И. Ленинге тураскаалдың ажыдыышкынында «киришкенинден» бээр алды чыл бичии-ле ажыг үе эрткен. Ол дээрге Москвадан барык 10 муң километр ырак черге совет телевидениениң баштайгы дамчыдылгазы болган.

Ам Якутияның, Магадан областың, Камчатканың, Хабаровск база Приморск крайларның кол-кол административтиг, үлетүүр болгаш культура төптөри. Төп телевидениениң программазын доктаамал көрүп турар.

ТАЙГАДА БАЙЫРЛАЛ

В. К. Арсеньев аттыг киностудия барык үш чыгыы кино-чуруктарны бүдүрүп үндүрген. Ол коллектив Приморск крайның Уссурий тайгазында соолгу үеэрби чылдарда өзүп үнген Арсеньев хоорайда ажылдап турар.

Кинога сонуургактарның ажылдары Бүгү-эвилелдиг болгаш делегейниң экраннарынче үнгүлээн. Конкурстарга база фестивальдарга оларның чаалап алганы 50 хире бижиктер болгаш дипломнар ол дугайын тодаргай хереченилеп турар. Москвадо УАЧД-те барган он-он муң кижилер приморжуларның чогаадыкчы ажылдары-биле танышкан: эрткен чылын апаа «Дүмбей тайга турган черде» база «Төрээн черивис-биле» деп киночуруктарны көргүскүлээн. Студияның ат-сураа Төрээн чүрттүң кыыгаарларын бежиин эрткен: ыраккы-чөөн-чүктүлер Болгарияның Варна хоорайга барып, «Океан оожум чыткы», «Арсеньев аттыг хоорай» болгаш өске-даа чуруктарны көргүзер дугайында чаалага алган.

Киностудия улуг ээлдиг, лабораториялыг чаа таарымчалыг бажыңны алган деп, коллективтиң удуртукчузу А. Петров чугаалаан. Ында ам 60 кижи ажылдап турар. Профессионал чаңчылдардан аңгыда, олар теоретиктиг билиглерни шиңгээдип ап, марксизм-ленинчи эстетиканың үндезиннериниң талазы-биле лекцияларны дыңнап турар. Ийи чыл өөренген соолүнде кинога сонуургактар боттарының шилип алганы-биле бир-бир кино-чуруктү тыртырар ужурлуг.

Н. МОИСЕЕВ,
СЭТА-ның корр.

БОЛБАЙН БАРЫП БОЛУР ТУРГАН

Суд залындан

1973 чылдың ноябрь 6-да Кызылдың 35 дугаар профессионал-техниктиг училищезинге байырлал кежээзи болуп турган. Александр Сарыглар, Владимир Ооржак, Кызыл-оол Ооржак олар ол кежээни ажыглаап, арагазы эзиртир ижип алганнар.

Ооң Сарыглаар Александр кижизиг моөу-шынарын оскунуп, хулиганзыг үүлгедиглиг кылган. Училищеге баштайгы чылында ооренип кирген ооллардың дорамчылап: көпеек иегеп, кармактарын үжеп, оларның бирээзиниң 30 рубль өртектиг чаа свитерин ушпуп алгаш барган.

Хулиганзыг чорукту ынчаар үүлгеткени дээп бууруудаттырган Александр Норбуович Сарыгларның хереэн Кызыл хоорайның улус судунуң үнүүшкүнүүр хуралы көргеп. Назы четпээшер кижизидер күш-ажыл колониязынга эртирер кылдыр оны 2 чыл хуусаада хосталгазын казып шиитken.

Училищеге ийи чыл ооренип турган, 17 харлыг ооллуң хем-херек үүлгедир оруккө канчап кире бергени ол?

Уругларның кижизиг эң-не эки моөузүнүң хевирлеттинерп хамыктың мурнунда ог-бүледен хамааржыр. А школа, хой-ниити база аңаа улуг рольду ойнаар. Судка Александр Сарыгларның хереэн сайгарып көрүп турда, ооң кем-херек үүлгедир оруккө кире бергенинге ада-иези, ийи чыл иштинде ооренип турганы өөредилге чери-даа бууруулуг дээрэи бадыткаттынган.

Александр Сарыглар 1971 чылда Ак-Довурак хоорайга ада-иезиниң азыралынга туруп оор херек үүлгедилгикинге киришкен. Ынчан ооң назыхары четпээн боорга, аңаа хамларыштыр кеземчө хереэн оттурбаан турган. Бо дээрге ада-иезиниң четпес кижизидилгезиниң бир барымдаазы болган.

Үстүнде адаанывыс училищениң кудуку курстарынга ооренип киргеннери үстүкү курстарның чамдык сургуулдарының талазындан бастыы, копеек иегээр, идик-хевин хуналап кедер, өөредилге черинiң чурумнарынга, хоойлудурумге тээрытпас үүлгедиглер кылыр чоруктар бар болуп турар.

Ынчангаш ындыг четпестерни моөн соңгаар болдурбазыбиле Кызыл хоорайның улус суду 35 дугаар профессионал-техниктиг училищеде сургуулдар ортузунга политкижизидилге ажылында четпестерниң дугайын Красноярскиниң профессионал-техниктиг ооредилгениң эргелел черинче тускай доктаал-биле дыңнаткан.

Ниитилел мурнунга харыысалга... Бо дээрге улуг херек. Коммунистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадавында аныяк салгакчыларны кижизидериңге ог-бүле, школа, хой-ниити, коллектив бүрүзүнүң кайы хире рольдут болдурунуң чугулазын бо чижек безин бадыткап турар.

Б. ЧИМБА,
Кызыл хоорайның улус судунуң шиитkекчизи.

СЭТА-ның спортчу медээлеринден

ВОЛЕЙБОЛ. Европа чемпионнарының кубогунуң эдилекчилери Москваның ЦСКА командазының волейболистери Лейпцигке Софиядан барган командаларны 3:0 саннаг уткаш, кубок дээш эдлечиглиг маргылдааны ажытканнар.

ШЫДЫРАА. Делегей чемпиону чораан Т. Петросян биле венгр Л. Портиштиң аразынга Испанияда Пальма-де-Мальорка хоорайда боол турар маргылдааның ооңу салы венгр гроссмейстериң тиилелгези-биле доозулган: сан ам 2:1 апаргаан.

Америк хоорай Агастыга делегейге бирги чер дээш шилилго маргылдаазынга Виктор Корчной биле Энрике Мекинтиң (Бразилия) оң ийги ужуражышкынын соңгаарлаткан. Амдыгында 2:0 сан-биле Корчной мурнунда.

ХҮРЕШ. ССРЭ-ниң командазы-биле америк спортсменнериң Минскиге болган үшкү ужуражышкыны хостуг хүрештиң совет мастерлериниң тиилелгези-биле —16:2 саннаг доозулган.

Таңдының мөгелери тергиидээн

Республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң команда болгаш хүүда бирги чери дээш хостуг хүреш маргылдаазы эрткен дыштаныр хүннерде найысылалдын Күшкультура бажыңында болуп эрткен. Анаа сес команда киришкен. Ниитизи-биле түс ажыг мөге үүрешкен. Тес-Хем, Өвүр, Мөңгүн-Тайга районнарының командалары бир-ле дугаарында мындыг улуг маргылдаага киржип, ол черлерде хостуг хүреш сайзырап эгелээнин көргүскен.

Ийи хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелинден алгаш көөрге, көдээ спортчуларның ортузунда хостуг хүрешке мергежилдиг, шыырак, ооң аргаларын, тактиказын эки билир мөгелер көвүдээн. Ылангыя Таңды районнуң мөгелери маргылдаага шыырак белеткелдиг келген. Команданың тренери. ССРЭ-нин спорт мастерине кандизат Минчиир-оол Дайынчы мөгелерниң бүгү талалыг белеткелинче кичээнгейни салып турган. Оон түнелинде таңдыжылар чедишкинниг хүрешкен. Олар команда талазы-биле тиилекчи болуп үнгеш, республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң шилчиир кубогун, бирги чергенин дипломун, вымпелди чаалап алган. Тренер Минчиир-оол Дайынчыга мөгелерни маргылдаага эки белеткээни дээш спорт ниитилелиниң макталга бижиин тывыскан. Тес-Хем районнуң командазы шанналдыг чернн албаза-даа, ында хостуг хүрешке хандыкшыдыглар барын маргылдаа балыткаан. Бо районга хостуг хүрешти нептередир дээш башкы Анай-оол Алдын-Херел биче эвес ажылды чорудуп турар.

Мөгелерниң аразында ССРЭниң спорт мастери Ооржак Чадамба (техникум), спорт мастерлериге кандидаттар Юрий Монгуш (Таңды), Сергей Седенбал (Чөөн-Хемчик) ышкаш шыырак мөгелер бар. Аныяк мөгелерни белеткээринге билиин. аргаларын үндүрүп чоруур Кызылдың № 3 көдээ профессионал-техниктиг училищеде тренер хоочун мөге Билдей Баадыр-оол чедишкинниг хүрешкен.

Команда талазы-биле йиги черни Улуг-Хем району үшкүзүн—Кызылдың № 3 көдээ профтехучилищезин ээлээн. Оларга ийиги, үшкү чергенин дипломнарын, вымпелдерни тывыскан.

«Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону атты хараазында мөгелер алган: Чөөн-Хемчиктен Ховалыг Чимит-оол (49 кг), Таңдының мөгелери Игорь Быштак-оол (52 кг), Юрий Монгуш (57 кг), Чөөн-Хемчиктиң төлээзи Сергей Седенбал (62 кг), Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумундан Ооржак Чадамба (68 кг), Таңдыдан Леонид Кама (74 кг), Кызылдың № 3 көдээ профтехучилищенниң төлээзи Билдей Баадыр-оол (82 кг), Улуг-Хемниң мөгелери Сергей Данзы-Белек (90 кг). Доспан Найдан-оол (100 кг чедип). Бо мөгелер ниитилелдиң макталга бижиктерин, чемпионнуң көрек демдектерин, тураскаалдыг белектер-биле шаннаткан.

Ийиги, үшкү черни алганнарга макталга бижиктерни, көрек демдектерни берген.

Хөй арыг тиилелгелиг болган Ооржак Чадамбага, маргылдаанын ең аныяк чемпиону Ховалыг Чимит-оолга, аваангыр, дүрген, чараш аргаларны ажыглаанга дээш Сергей Седенбалга тускай шаналдарны тывыскан.

Маргылдаанын түнелинде республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң шилиндек командазын тургускан. Олар найысылалга каш хонук белеткенгеш. Тываның алыш камгалап, Курган хоорайга болур РСФСР-ниң бирги чери дээш кодээ спортчуларының маргылдаазынга киржир.

Х. ТААН-ООЛ.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

17.00—«Экватор ындында океаннар аразында». Документалдыг фильм. 17.50—Уругларга. «Ринтинпы деп алыг оглу» 18.25—Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министри Д. Б. Ондарның чугаазы. 18.40, — Телемедээлер. 18.50—«...Көрүп тур мен». Документалдыг фильм. 19.10—«Школа, ада-не, хөй-ниити». Дамчыдылга. 20.05—19.45 «Чурукчу болгаш ном». Эртем-шептередилгеиг дамчыдылга 20.05—«Чарыш оду чалбыыштазын». Дамчыдылга. 20.35—Телемедээлер. 20.50—Чарлаалар, реклама. 20.55—«Эрлер бис». Кыска фильм. 21.15—«Силерге Галина Ковалева ырлап бээр». Телеконцерт. 21.55—23.10—«Бодалдар». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хапныг даш» 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.15, 19.00, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Цешлистиң кажарлаашкыны» 15.00, 18.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дагларның хаяны болган оскелер-даа» 9.00, 10.40, 16.30, «Кижиниң салым-чолу» 14.50, «Черлик чүрек» 12.20, 18.15, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Комиссар Берлахтың сөөлгү истелге херээ» 15.00, 18.40, «Дээргө Никто» 16.50, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Далайга дамды» 16.30, «Багай-даа бол эки кижи» 18.00, 20.00 шактарда.

СЭКП Кызыл хооркомуу, хооркүүском, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының хереглериниң талазы-биле эргелели, республика типографиязының коллективи, «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары» солуннарының редакциялары, Тываның ном үндүрер чери республика типографиязының директору, СЭКП кежигүүн

Вячеслав Иванович ЧЕМКОВТУҢ

хенертен мөчээнин дыңнадыы, ооң ог-бүлезинге, дөргүл-төрелдеринге хаңы кажыдалын илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарның 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетүүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 15953. ТС—00261 ЧАГЫГ № 35.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы, (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00064

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 37 (9412) | Среда, февраль 13, 1974 чыл | 1925 чыда үндезилеттингеш | Орта 2 коп.

«Мурнакчы бүдүрүлгелерниң инициативазын ёзугаар уткуштур планнарны алыр дээш шимчээшкин ам чуртта калбарып турар. Ол инициативаны СЭКП Төп Комитеди аажок улуг ужурдузалыг кылдыр көрүп турар. Күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге иштики курлавырларны мобилизастаарынга үндезилээш, продукцияны бүдүрүп үндүрерин дыка көвүдедирип, ооң шынарын экижидерин чедип ап болур».

(Партияга, совет улуска СЭКП ТК-ның Кыйгырыышыдан).

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедирип база малдың болгаш күштүг продуктулуун бедидери дээш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның, автономнуг областарның 1973 чылда Бүгү-россия социалистиг чарыжының түцнедерин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС чугаалажып көргөн.

Тиилекчилерге санаттырганнар: Соңгу-Барыын зонадан — Ленинград область, Төп зонадан — Москва, Волга-Вятскиден — Киров, Төп Кара хөрзүнүг зонадан — Белгород, Поволжьеден — Башкир АССР, Соңгу-Кавказтан — Дагестан АССР, Урал зоназындан — Челябинск, Ыраккы Чөөн чүктен — Сахалин область, Соңгу зонадан —Коми АССР болгаш Якут АССР. Оларга шүлүтүзүнге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Кызыл туктарын база акча шаңналдарын тывыскан.

Ийнги черин эдээннер: Төп зонадан — Владимир, Кострома болгаш Орёл областар, Волга-Вятскиден — Марий АССР, Поволжьеден — Пенза область, Соңгу-Кавказтан — Кабардин-Балкар АССР, Урал зоназындан — Удмурт АССР болгаш Курган область, Барыын-Сибирьден —Тюмень область, Чөөн Сибирьден — Красноярск крайның Хакас автономнуг облазы, Ыраккы Чөөн чүктен—Хабаровск край, Соңгу зонадан — Магадан область. Оларны акча шаңналдары-биле демдеглээн.

(СЭТА-ның корр.).

КЫШТАГЛААШКЫН—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

МАЛЫ ХҮР

Беш чыдың тодарадыкчы чылы эрткен шинтиирлиг чылдан дудак чок бедик көргүзүглер-биле демдеглээр деп күзел «Революцияның чалбыжы» совхозтуң сураглыг хойжуу Иван Петрович Сафоновтуң сагыш-сеткилинде ханы сиңиккенин ооң бо хүннердө ажыл-херээндең-даа, алган социалистиг хүлээлгелериндеңдаа эскериң болур.

Балганыңның девискээринде хар кылын чаггаш, күскээр чылаашт, соогга дона берген. Ооң сөөлүнде удаа-дараа чагбышаан, дүвүлеп хадырда, одар-белчиирлерни кылын болгаш кадыг хөртүк дуглай берген. Бедик даглар, кырааннар чок болганындаң хыырга баа үнмээн.

Кыштың мындыг бергеңмээр байдалынга эрткен чылын белеткээн мал чемининг чедишпээн база кадсырлажы берген. Сиген болгаш концентраттыг чемнер эвээш-биче бардаа болза, кол чем болур саваң совхозта ниитизи-биле төвүп турар. Ынчангаш кол идегел далбыйлаашкында, малды шын одарладырында, бар мал чемин камныг чарыгдаарында болуп турар.

Иван Петрович бодунуң байлак дуржулгазы-биле, күш-ажылга чүткүдүүг-биле боданынга бүгү таарымчалыг байдалды тургузуп ап шыдаан болгаш бо кыштан хоюн хүр. менди, хой төлдүг, арбын дүктүг кыдыр ажыры алырынга бүрүн бүзүрелдиг.

Хойжу ону чүүң-биле чедип алганы? Кыштың берге байдалын, мал чеми саваның эвээжин эрте-ле эскергеш, чер одарын билдилиг-биле ажыглаан, бар мал чемин эң-не камныы-биле ажыглаан. Хоюнуң кажаа-хораазы чылыг, арыг. Малга чем каап бээр саваларны четчири-биле кылган, мал чеми хораар, төктүр чорукту болдурбайн турар.

Хойнуң суттадынче онаа кичээнгей салыы, ону хүнде ийи катап суттарып турар. Мал аарыгларынга удур тарышкыннарны болгаш өске-даа хемчеглерни баш удур алган. Хойларның байдалын, дүүу тастаанын эртенин-не хынап, бичии-ле чигаичиг болганнарын өдекке арттырташ, 2—3 хүн тургузу азырап турар.

Ооң түңнелинде кодан хоюн хүр болгаш ортумактан өрү денгелдиг хевээр.

Иван Петрович Сафонов хой оолдаашкынынга ыяк белеткенип алган. Хойжунуң коданында төрүүр 674 хой бар. Олар февральдан эгелеп оолдаар. Хойжу бирги эдлчегдө төрүүр хойларының күш-чамынче кичээнгей салгаш, оларны бир дески ортумактан өрү деңгилеглиг болуруп чедип алган. Ону чедип алырда, күжү арай арган хойларга немелде чем берип, ажаалдаашын экижиткен. Ооп аңгыда хойлар төрүүрүнүң мурнунда бүдүн чартык ай бурунгаар оларга немелде чемнин берип эгелээн.

Хой бүрүзүге хонукта 200—400 грамм сигенниң, 150—200 грамм холумактыг чемни берип турар. Минералдыг чемнер болгаш сут-биле үзүктел чокка хандырып турар.

Зоотехниктиг болгаш ветеринарныг хемчегларын база ап келген. Чаш хураганнар турар тускай кажааларыны чылыглап белеткээш, чугайдап, дезинфексилээн, одалгаашын тарыштырган. Төрээн хойларның хураганы-биле кады турар үзүктэштерин белеткээн.

Малчынның бир онзагай үүлү болза, төрүүр хойларының кажан оолдаар хуусаашын барык-ла чазыг чок билирп, ынчангаш оларны төрүүр үезин-биле белүктеп каан, моон ужурунда бүгү хой коданга оолдаар.

Хой оолдай берген үеде удавас төрүүр болгаш төрүнкен хойларны чемгерериниң рационун тургускан. Хойларны болгаш хураганнарны чемгерериниң, эмзирериниң, ажыдарының, кажаалаарының үезагын чижегеп доктаатКан. Хой төрүп эгелээнинден бээр ийи ай иштинде оларны толу-биле кады чемгерер сиген, саваң, суда, концентрат кыштагда белеп.

Иван Петрович Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Даажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржакка ажык чагаа бижээш, төрүүр чүс баш хойдан 125 хураган алырын хүлээнген. Ооң сөөлүнде СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыын, көдээ шинчилеринің Бүгү-эвилел социалистиг чарыкының дугайында доктаалды тапшыкаш, мурнунда алган хүлээлгезин әдө көргеш, төрүүр чүс хойга ондаштыр 140 хураганны алырын хүлээнген.

Кыш бо хире апарганда, хоюн хүр тургузуп, хой оолдаашкынынга эки белеткенген малчын бодунуң хүлээлгезин күүседип шыдаар.

С. ЧИГЖИТ.

ХОНАШ САНАЙ ХОЙЛАР ООЛДААН

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыын Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң хойжулары улут сонуургал-биле танышып көргеш, тодарадыкчы дөрткү чылда алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш бедик кедүрүүшкүнүүт ажылдап турар. Совхозта үш хойжу бригадада 16 муң баш төрүүр хой бар. Ам 5251 хой оолдаан. Чаш хураганнар менди.

Хойжулар Тюлюш Шанмажоол, Ховалыг Кара-оол, Кыргыс Шивит-Доржу, Тюлюш Делгер-оол, Доңгак Анай-оол 208—287 чедир чаш хураганнарны хорамча чок доруктуруп, кызымак ажылдап турардар.

Малчыннарга дуза көргүзери-биле совхоз товүнден 96 сакманщик кыштагларже үнүпкен. Оларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг бүгү байдал тургустунган.

Хойжуларда аъш-чемниг курлавырып, керосинни, лампаларны чедирген. Бригада бүрүзүнде четчир санныг водовозтарны быжыглаан.

Д. ДОҢГАК.

* * *

Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунуң шээр малы массалыг оолдап турар. Колхозтуң комсомол организациязы 18 кижиниң сакманщиктедип үндүрген. Төре-Хөлде хойжуларда комсомолчулар Ольга Майчы, Татьяна Кульдуң, Татьяна Кечилек олар чеде бергеп. Олар 60—120 чедир хураганны доруктуруп, эки ажаап турар.

Төрээн ҳойларга, хураганнарга бээр комбикорм болгаш суланы чедирген. Колхозта партия, комсомол организацияларының төлээлери малчыннарга лекция, бесседаларны номчуп, оларның ажылын доктаамал хайгаарап турарлар.

Д. ЧЫРГАЛ.

* * *

Мал ажылында чугула кампания — хой оолдаашкыны Танды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозта эгелей берген. Шупту 1301 баш хой оолдаар ужурлуг. Ынчангаш харны далбыылап, колхоз, товүнден ырак эвес кыштагларга чылыг сугну чедирерин организастаан. Сиген, саваң, суланы кыштагаарда немей чедиргээн.

Сакманщиктер кыштагларда чеде бергээн. Олар ажаа дөртеп ажыг хонук ажылдаар. Ону барымдаалаап, оларның бичии урутларын ясли-садка авалары колгиже доктаамал тургузаар деп колхоз баштаар чери шинтиирлээн.

А. МОНГУШ.

* * *

Партия обкомунуң X пленумунуң шинтиирлерин амыдыралга боттандырар хереккө боттарының улут-хуузун киирер дээш Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозунуң хойжулары тодарадыкчы дөрткү чылда социалистиг хүлээлгелерин алганнар. Мурнакчы хойжу Бараан Лугу 100 хойдан-на 100 хураганны, бир хойдан 2,3 кг дүктү кыргын алырын хүлээнген. Аныяк хойжу Виктор Бичемей оон хойнуң адаан. Ол 100 хойдан-на 101 хураганны, бир хойдан 2,3 кг дүктү кыргын алырын социалистиг хүлээлгеанында айыткан.

Совхозта хой оолдаашкыны амдыылында эгелеэзин. Хойжулар ажаа белеткел ажылдарын доозкан. Мал чеминиң курлавырын тургузуп алган. Сакманщиктерниң чурттаар бажыңнарын белеткеп каан.

К. КУУЛАР.

* * *

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда 25 кодан төрүүр хой бар. Колхозтуң Бора-Шай, Хам-Дыт, Улаатай хойжу бригадаларында 2880 хой оолдаан, оон 2887 хураганны менди алган.

Бо хүннерде малчыннарга 470 тонна көк суланы, 150 тонна концентратты сөөртүп чедирерин көрген. Суг сөөртүр машиналарны бригадаларда доктаамал быжытлаан. Олар график ёзугаар ажылдап турар. Мал эмчилери Серен-Доржу Чинчи, Ондар Херел-оол, Зоя Биче-кыс малчыннарны доктаамал эргип, оларга боттуг дузаны көргүзүп турарлар.

М. БАЙЫР.

КЫЙГЫРЫГГА СОРУК КИРГЕШ

СЭКП ТК-ның партияга болгаш совет улуска Кыйгырыын Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң амыя-ишчилери изин-биле детизээн.

Малчыннар аңаа сорук киргеш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаш, эрес-шудургу амылдап турар.

Амгы үеде колхозта 5280 амыг хой оолдаан, чаш хураганнар онча-менди доругуп турар. Күш-амылдың Кызыл Тугу орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Д. М. Биче-оолдуң малы ыыштан эки амып, төрээн 230 хоюндан 235 хураганны менди ап, чарыштың мурнуку одуруунда бүзүрелдиг базып орар.

Биче-оол хойжу Тейник Дамдыңны социалистиг чарышка кыйгырган, ооң аалынга барып, арга-дуржулгазын соячуп, чарыжының негелделерин чедирип берген. Ол чүс хойдан-на 100 хураганны камгалап, бир хойдан 1,5 кг дүктү кыргыырын хүлээнген.

Бо хүннерде Тейниңниң коданында 224 хой хураганнаан, оон 226 хураган алдынган. Оларның семис-шыыраа аамок. Ол камзазының иштинде үш каът клетканы кылып элган. Чаш хураганнарны ында ажаап турар.

ЧУРУКТА: хойжу Тейник Дамдың.

Д. ОНДАРНЫҢ фотозу.

КИЧЭЭНГЕИНИ КОШКАТПАС

СЭКП Тес-Хем райкому ажыл-агый бүрүзүнче агитпропбөлүктерни чоокта чаа үндүрген. Оларның соруглазы мындыг турган: малчын аал бүрүзүнге баар, кыштаглаашкынның канчаар эртиш турарын хынап көөр, ажыл-агыйның удуртукчулары-биле харылзажып тургаш, илерээн четпестерни эдер. Оон-биле чергелештир малчын бүрүзү социалистиг хүлээлгезин канчаар күүседип турарын сонуургап көөр. СЭКП ТК-ның партияга, бүгү совет улуска Кыйгырыын, Бүгү-эвилелдин социалистиг чарыжының дугайында чыл эгезинде үнген доктаалдарны малчыннарга тайылбырлаар.

«Чодураа» колхозка чораан бөлүк дерт хонук дургузунда хойжу коданнарга чедип, элээн ажылдарны чоруткан. Малчыннарның кызымак, могаг-шылаг чок ажылының ачызында иштининг малы хүр кыштап турар. Хөй-хөй коданнарда байдал эки: малдың күжү багай эвес, төрүттүнген хураганнар онча-менди, кажаалар чылыг, бургаг. Колхозтуң № 2 бригадазының хойжулары Оюн Бара, Арадын Чүлдүмүң хойларының үштүң бир кезии оолдашкан. Хураган кажааларында клеткаларлыг, сиген каап бээр шагжаларлыг, ында температура доктаамал чылыг. А № 1 бригаданың хойжулары Максим Сувандия, Данзурун Емчүр чүс хойга онаалтыр 110-110 хураганнарны камгалап, хой бүрүзүнден 3,5—3,7 килограмм дүктү кыргын алыр деп үлээнгеннер. Хооча хойжу Сувандиниң хою чаа-ла оолдап эгелеп турар, а Данзурунуң коданында 328 хураган бар. Үшкү бригаданың хойжузу Доңгүр Долуманың коданында байдал эки.

Бир эвес бүгү малчыннарда кыштаглаашкын үстүнде эштерде ышкаш эртип турар болза, дүвүрээнин турбас ийик. Ынчалза-даа чамдык: бергедээшкиннер бар. И. Чамзын-оолда 190 хой хураганнаан. Үжен ажыг чаш хураган өлген. Чылдагаанны чүдел? Аарыг бар, ону эмчилер эмнеп турар. Оон аңгыда, харыысалга чок чорук база уржуктуг болган. Аңаа ажылдап турган сакманщик аныяк кыстар Светлана Сат, Лиза Чараш-оол хураганнарны эки эмзирбес, ой-шаанда чемгербес, суггарбас турган. А улуг хойжу оларны база башкарып шыдаваан. Аныяк хойжу Үккей Хая бо чылын бир дутаар мал кыштагладып турар. Одар кызыы, мал чеми эвээш, ылаңгыя чаш хураган чигир чем чок. Кыштаглаашкынга белеткелдя ой-шаанда дооспаан, хураган кажаазы ам безин белен эвес. «Бригадир Данзуруя, зоотехник Сюржак бо кыжын биске келбеди. Арга-сүмезин берип, дузалашпас улус-тур» деп, аныяк малчыннар хомудап орар. База-ла аныяк, дуржулгазы эвээш хойжулар М. Дуучун биле Ш. Дутурнуң кыштагларында хураган кажаалары соок. Ынчангаш олар хураганнарны өгде ажаап турар.

«Чодураа» колхоз хойну суг-биле хандырар чамдык хемчеглерни ап турар. Барык-ла кодан санында тускай цистерналарны, досказарларны салган. Водовозтар сугну сөөртүп апшаргаш, ол саваларга кудуп каарга, малчыннар оларны чылыткаш, хойга берип турар. Ынчалзада суг айтырыы чогуурун-биле шинтиирлеттинмейн турар. Чамдык аалдарга суг үаүктелир чедип турар, а өскелеринде суг досказарда доңуп калгылаан. Ынчангаш хойнуң дыка хөй кезии суг ишпейн турар. Сугнуң азы доштуң, одаар чүүдүң малчыннарга четпейн турарының кол-ла чылдагаанны — техника чедишпейн турарында, машиналарның, тракторларның болганчок-ла үредп бээринде. Моңу эдер хемчеглерни шүшпеп ап турар.

Колхозтуң малчыннарының бир хомудалы — садыг хандырылгазы. «Автолавка келбес-тир» «Кээрге садыг алыр бараан чок» дээр чугаалар хөй. Автолавка ажылын чүрүмчүдер өй келген.

«Хар чүге, соок шоолуг эвес, эки кыш-тыр» деп хоонге алыскаш, колхоз баштаар чери малчыннарже кичээнгейин кошкадып турар. Ону болдурбазы чугула.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

ТӨРЭЭН ЧУРТКА— КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕЛЕР

Ханты-Манси национал округка Улустарның найыралы орденни тывыскаңа

ХАНТЫ-МАНСИЙСК. (СЭТА). Ханты-Манси национал округтуң түтүнда Ленин орденн-биле кожа Улустарның найыралы орденни кадаан.

Партияның округ комитединиң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының округ Советининиң каттышкан хуралының хүндүүт президиумунга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр улуг сорук киришкин-биле соңгаан.

Партияның Тюмень область комитединиң бирги секретары Г. П. Богомяков чыыганнарга чүве чугаалаашт, партия Төп Комитединиң, Совет чазактың болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң дааскынын ёзугаар бедик шаңнал дээш чыыганнарга байыр чедирип, партияның XXIV съездиниң төөгүдүг шинтиирлерин амыдыралга боттандырарынга чаа-чаа чедишкиннерлиг болуруп күзээн.

Амгы үениң Ханты-Мансийн— Барыын Сибирьниң кол-ла нефтилиг чери. Ында тоску беш чылдың дендии улут шалыпчы тудуглары чоруп турар. Чаартынган черде хоорайлар тургустунуп, демир-орударны салып, диптер аразының нефть дамчыдар хоолайларын шойуп турар. Чер шинчээчилери округтуң девискээринден нефть-биле кайгамчыктыг байлак черлерни ажыктан. Ында чуртта эң улуг дээн Самотлорнуң нефть-биле байлак чери база бар. Бо беш чылда ында чоннуң саны ийиден хөй-катап бөдүүзээн округтуң экономиказының шалыпкын хөгжүп турарының хереченлели болур.

Беш чылдың төнчүзүнге чедир нефть тывыжы 140 миллион тонна чедер. Ол болза, округтуң ажылчы чоннарының төрээн Коммунистиг партияга, Совет чазакка бедик шаңнал дээш харыысы болур.

Г. П. Богомяков округтуң Улустарның найыралы орденн-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыын номчаап, ону округтуң түтүнга кадаан.

Партияның округ комитединиң бирги секретары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. В. Бахилов, Советскиий ыыш-үлегчүр ажыл-агыйының бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. А. Коуров, Фрунзо аттыг колхозтуң даргазыныц оралакчызы Л. Я. Федотов, чер өрүмнээр ажылдар эргелелиниң начальныгы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Г. Исингулов болгаш өскелер-даа байырлыг хуралга чүве чугаалаапнар. СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунга, Совет чазакка, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке олар үүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни илереткеп, тоску беш чылдың даалгаларын чедишкинниг күүседирингө боттарының төлептиг салыышкынын киирерин бүзүреткеп.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны улут сорук киришкин-биле үлээп алганнар.

Баштайгы чедиишкинни быжыглаар

(Республика үлетпүрүнүң январь айда ажылының түңнели)

Бистиң республиканың үлетпүр будүрүлгелериниң, транспорт, тудут болгаш амыдырал хандырылга черлериниң коллективтери күжениишкиниг ажылдаан. Республиканың үлетпүрү ниити продукция будүрериниң ай планын 103,9 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың январь айынга деңнээргө үлетпүр продукцияның будүрериниң хемчээли барык 10 хуу оскен.

Ындыг болзажок, продукция сайгарарының планы эрткен чылдың ол үеэниде турганындан өзүлделиг болганда болза, план бо удаада күүсеттинмээн.

Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн остүрериниң ай планы 104,3 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың ол үеэниде деңнээрге күш-ажылдың будүрүкчүлүү 9,9 хуу бедээн. Үлетпүр продукцияның бүгү өзүлдезин күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедиткенинің күүселя-биле чедип алдынган.

Чылдың баштайгы аймында «Тыва даг-дүгү» сүт комбинаттарының, Кызылдың сайгарылга базазының, Бай-Хаактың хлеб заводунуң коллективтери будүрүлгечи бедик коргүзүглерни чедип алган. Электри энергиязы, хомүр-даш, даг-дүгү, тудут ыяжы, эът, мал саржаа, чалаң сүт продукциязы, хлеб, хлеб-булочка кылыгларын база өске-даа үлетпүр продукциязының кол хевирлериниң хөй кезиин будүрүп үндүрер талазы-биле план күүсеттинген болгаш оларның будүрүүшкүнү көвүдээн.

Ынчалза-даа бо чылды чамдык будүрүлге коллективтери кошкак темпилиг эгелээнин аналитер хереченлеп турар. Январьның бараанныг продукция будүрер планын 13, ону сайгарарын 16 үлетпүр будүрүлгезин күүсеткээн. Ак-Довуракты үлетпүр будүрүлге комбинады, «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбыры ышкаш коллективтер күш-ажылдың будүрүкчүлүүн эрткен чылдың январьда турганындан кудулаткан.

Хожудаашкынныг будүрүлге коллективтери болдунган четпестерниң чылдагаанын дарый илередип, дараазында айда ону ынаа-ла элип алырының арга-кургавырларын дилеп тывараын январьның түңнелдеринде кичээндирип турар.

Р. ЕЛИЗАРОВА,
«Шынның» экономиктиг хайгаракчызы.

ДАШТЫКЫДАН чаа МЕДЭЭЛЕР

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

● **БЕРЛИН.** Всеволод Мейерхольдтың төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга холбаштыр ол шылгарангай совет режиссёрунуң болгаш актёрунуң чогаадыкчы оруунуң дугайында делгелге Дрезденде ажыттынган.

● **БУХАРЕСТ.** Питештиде автомобиль кылыр заводтан «Дачия—1301» деп аттыг чаа баштайгы чиик автомашина кылдынып үнген.

● **БОНН.** ГФР-ниң будуруло черлериндө ажылчынларның бертинии. балыглаар чоруу көвүдээн. Солуннарның бижии турары-биле алырга, чылдың-на онгу ажылчын бүрүзү озал-ондакка таваржып, үш минута санында-ла бир ажылчын ажылдаар аргазын долузу-биле оскунуп турар болгаш пйи шак болгаш-ла — айыыдыг таварылгадан өлүм-чидим бооп турар.

● **МЕХИКО.** Мексиканың ажыл кылып шыдаар чонунуң 30 хуузу доктаамал ажыл чок деп экономиктиг шинчилел институдунуң төлээлекчизи Рамон Мартинес Эскамилья журналистерге чугаалаан. Ол дээрге, барык 9 миллион мексиканнар херек кырында ажыл чок бооп турары олдур.

● **ГАВАНА.** Делегей хөгжүдезинниң канада эргелелинин директору Поль Герэн-Лажуага баштаткан төлээлери Куба биле Канаданың аразынга техниктиг кады ажылдажылга дутайында дутуржулгага ат салган. Малчыларны Кубаның КП ТК-ның бирги секретары, Революстуг чазактың премьер-министри Ф. Кастро болгаш республиканың президентиин Освальдо Дортикос үлээп алган.

● **ФРИТАУН.** Сьерра Леонда чоннуң чизе бүрүткелинге белеткел ажылы эгелээн. Ону бо чылдың апрель 1-де эгелээр. Ол болза республиканың хөгжүдезинге чугула салыышкын болур деп чүрттүн президентиин Сиака Стивенс медеглээн.

● **ДАККА.** Индий океанда Диего-Гарсия ортулукту улуг шериг-далай болгаш шериг-агаар баазазы кылыр деп Каттышкан Штаттар биле Англияның шинтиирлээнинге Бангладеш Республиканың чаза удурланып турар. Ол дугайын республиканың даштыкы херектер министерствозунуң төлөөлекчизи медеглээн.

● **ДЕЛИ.** Диего-Гарсия ортулукка улуг шериг баазазын тургузар дугайында англи-америк дутуржулга дээрге, Индияның национал айыыл чок чорууна дорт кыжаныышкын-дыр деп Индияның премьер-министри Индира Гандп санаш турар.

● **НЬЮ-ЙОРК.** Пенсильвания штатта Филадельфия хоорайның чоогунда Франфорд дээр белдир станцияга бараан сөөртүр поездиниң андырылганының түңнелинде «Пенсильвания сентрал» компаниязының бүгү демир-орук шугуму шимчээшкин үрелгеп. Оон ужурундан АКШ-тың бүгү чоон талазынга демир-орук шимчээшкини бергедөшкинге таварыын турар.

● **ПАРИЖ.** Уранны арыглаар талазы-биле организацияның Барыын-Европа каттыжышкыны («Евродиф») Франциялың девискээринге уранны арыглаар заводту тудар дугайында шинтиир үндүрген. Ол каттыжышкында Франция, Италия, Швеция, Бельгия болгаш Испанил кирип турары билдингир. Амгы үеде атомнуг электри станцияларынга ажылгаар оттулар чүүлдүн кол хандырыкчызы АКШ-тан ол чүрттарның хамаарылгазын эвээжедир аргазы ол бээр деп хайгааракчылар бижип турар.

(СЭТА).

Тодарадыкчы 1974 чылдың бедиткен хүлээлгелери боттанып тур

МАССАЛАРНЫҢ ЧОГААДЫКЧЫ ЧОРУУ

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТА

«Социалистиг чарыштың күчүлүг агымынга чаа-чаа кайгамчыктыг эгелээшкиннер төрүттүнген, күш-ажылдың муң-муң шалыпчылары болгаш маадырлары шылгарап үнген. Олар — чаа техниканы шиңгээдип алган кижилер — бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарының үлегер-чижээн көргүзүп, ажыл нормаларының, бүдүрүлге ажылын организастаарының арга, хевирлериниң дугайында эргижирей берген билиглерни боттарының үлегер-чижээ-биле өскертип турар. Оларның чедиишкиннери — тургузукчу күш-ажылга чаа-чаа чаагай үүле бүдүреринче соруктуг киирериниң болгаш массалыг маадыр чоруктуң тып-тып үнер үндезин дөзү».

(СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыындан).

Бүдүүлгениң мурнакчылары

Николай Ширинкинни (үстүнде чурукта) Ырбаннын ыяш белеткээр пунктузунуң хоочун ажылчыннарының бирээзин кылдыр санап турар. Ол маңаа ажылдаа-ла он чыл ашкан. Ында ыяш кезип, белеткээр тос биче комплекстиг бригаданың бирээзин ол удуртуп турар. Эрткен шинтпирлиг чылда бригаданың ажыл-ишчилери багай эвес түннелдериг болган. Бо тодарадыкчы чылды олар база-да багай эвес эгелээн. Эрткен баштайгы айда 1500 кубометр ыяшты кезип, белеткээш, автомашиналарга чүдүрүп чорудар планныг онаалдазын үк бригада 200 кубометрге ажыр күүседип шыдаан.

Хүнде нормазын январь айда 130 хуудан кудулатпайн келген ажылчыннарның бирээзинге **Евгений Хомушкуну** адап болур.

Ол ажылга харыысалгалыг кижи. Евгений ыяш белеткелинге бичиизинден ажылдап эгелээн, амгы үеде ол ажылга мергежилдиг ажылчын апарган.

Ырбанда ыяш белеткелинде киржип турар ийи Чернов бар. Олар ийилээ биче комплекстиг бригада удуртуп турар адашкылар. Бо чылдың бирги квартализда 6000-6000 кубометр тудуг ыяжын белеткээрин хүлээнгеш, бот-боттарының аразында чарыш салып алган ажылдап турар. **Валентин Черновтуң** бригадазында чүгле аныяктар ажылдап турар. Чылдың эрткен баштайгы айында оон удурткаңы аныяк ажыл-ишчилери планныг онаалдазын оранчок ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунга кирген.

ХҮЛЭЭЛГЕ — УЛУГ ХАРЫЫСАЛГА

Партия болгаш чазак ажыл-чы чонуун социалистиг чарыжынче кол киче-энгейни салып турар. Кижи бүрүзүмүн база коллективтин үре-түнелдиг ажылдаарынга чарыштың ачы-дузазын бистин коллективтин чижээнден көрүп болур. Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылын мээң удуртканым биче комплекстиг бригада коллективке калбарган чарышка эки көргүзүүлери-биле үдээн. Чылдың соолгу айында (декабрь ыяш белеткелинин шалыпчы айларының бирээзи болгай) бригада 1500 кубометр тудуг ыяжы белеткээр планын 700 кубометрге ажыр күүседип шыдаан.

Ону чедип алырынга чүнүн-даа мурнунда барык хүн бүрү түнеп турарывыс чарыштың дээштии улуг салдар чедирген деп үнелеп турар бис. Ол чедиишкинивис биске эштер Н. Савоськинниң болгаш Н. Савинниң удуртканы биче комплекстиг бригадалары-биле кады тиилекчилернин одуруунче үнер арганы берген.

Үк чедиишкинге болгаш СЭКП ТК-ның Кыйгырыынга сорук киргеш, бис бо тодарадыкчы дөртүү чылда, өске эш-өөр-биле бир домей, чаа бедиткен социалистиг хүлээлгени алган бис.

Чылдың шинтпирлиг өйү — бирги кварталда 6000 кубометр ыяшты белеткээш, чазын салдадыр черже автомашиналарга чүдүрүп чорударын хүлээнген бис. Ажыы-биле чугаалаарга, ынча хөй ыяшты белеткеп бээри ындыг-ла белен эвес дээрзин билир бис, ол хире бедик хүлээлгени алырын моон мурнунда дүшпейн келген бис.

Шак ындыг бүзүрелдиг соруга салып алырынга идигни база-ла практикага көргенивис чарыштың кайгамчык сорук киприкчи күжү берип шыдаан. «Кижиден кижи канчап дорайтаар боор!» — деп бодал чайгаар хей-аът киире бээр-дир. Оон ынай ол хүлээлгени күүседиринин аргакурлавырын санап, бүгү талаа-биле сүмележип көрген бис. Үнүн-даа мурнунда хүн бүрүдеги ажылывыстың бүдүрүкчүлүүн кол кичээнгейге алдывыс. Соруглавыс күүседип алырының бир кол бызазы ол. Ынчангаш хүнде-ле кижи бүрүзү нормазын 115 хуудан кудулатпас деп дугурушкан.

Сөглээн сөзүвүске аа болуп турарывысты чылдың эрткен айының түннели тодаргай хереченлип турар. Хүнде-ле бистиң бригаданың кежигүннери шупту үлүг-нормазын 120 хуудан кудулатпаан. Бир хүнде дөрткү таблица (бир чудук-ла 0,40—0,49 кубометр болгаш үндүр сөөртүү — 300 метр турда) өзүгаар бригада 61 кубометр ыяш белеткээр нормазын 63—68 кубометр чедирип келген. Биске быжыглаан ыяш сөөртүп үндүрер трактор үргулчу үрелип келзе-даа январьның планныг онаалдазын бүрүн күүседип алган бис.

Чарыш бисте кижи бүрүзүнүң хүлээнген ажылынга хууда бот-харыысалгазын бедидип, ажыл-херектиң эң-ажыктыг аргаларын чогаадыкчы ажыглаарынга дузалап турар.

Бригада 60 кг кывар-чаар материалдарны болгаш 30 погон-метр тросту камнап алырын хүлээлгезинде айыткан.

П. ПАВЛОВ,
бригадир.

Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының ыяш белеткелчилери! Силерниң бо чылгы хүлээлгелериңер бо-дур:

чылда 3 миллион 700 муң рубльдиң бараанныг продукциязын Совет Тыванының 30 чыл болур оюнга алдар ыялдыр октябрь 1-ге чедир бүдүрүп үндүрер;

чыл төнчүзүнге чедир 190 муң рубльдиң бараанныг продукциязын пландан ажыр бээр;

он айларның продукция сайгарар планын октябрь 10-да күүседир болгаш чыл төнчүзүнге чедир 100 муң рубльдиң продукциязын пландан ажыр сайгарар;

чыл дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинге бодаарга 2 хуу бедидер;

тоску беш чылдың дөрт чылда планын 1974 чылдың ноябрь 1-ге чедир бүрүн боттандырар;

1974 чылдың төнчүзүнге чедир 500 кубометр дилиг материалдарын болгаш 5000 кубометр тудуг ыяжын пландан ажыр бээр;

чылда 630 муң рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээдип алыр;

бо чылын 200 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглаарга киирип, 100 дөрбелчин метр чуртталга шөлүнүң капитал септелгезин чорудар.

Берге байдалдар турза-даа...

Бистиң ыяш белеткээр пунктувус тургустунгандан бээр 15 чыл чедип турар. Эрткен чылдың түнели-биле Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажылагый чери эки көргүзүүлерниг болганынга ырбанчыларның киирген үлүү улуг. Бо тодарадыкчы чылда коллективтиң ыяш белеткелчилери СЭКП ТК-ның Кыйгырыынга сорук киирип, үлетпүр, транспорт, тудуг ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чарыжынга киришпишаан, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

Боттанып эгелээн ол сорулгаларның өөл-колун адап көрейн. Бараанныг продукцияны сайгарар талаазы-биле чылда бердинген онаалданы декабрь 25-те эки шынарлыг доозары кордүнүп турар. Оон-биле ырбанчылар 25 муң рубльдиң бараанныг продукциязын пландан ажыр бээрин санап көргени ол. Ыяш белеткелинин шинтпирлиг үези — бирги кварталда шынгы күжениишкинни үндүреринин чугулаазы билип, пландан ажыр чүгле ынчан бээрин 6 муң рубльдиң бараанныг продукциязын республиканың үлетпүргүнге, тудугларынга бээр бис. А шупту 70 муң кубометр тудуг ыяжын Ырбаннын ажыл-ишчилери белеткеп, салдадын бадырар ужурлуг. Ол дээрге эрткен чылдыындан элээн хөй.

Пландан ажыр бээри-биле социалистиг хүлээлгеде айыттынган 2 муң кубометр ыяшты аңаа неметтерге, коллективтиң бо чылын салган сорулгалары белен эвес дээрзин билдинге бээр. Пландан ажыр белеткээр ыяшты бирги болгаш дөртку кварталдарда үлей хуваап алган бис.

Ыяш ужуруп, белеткээринин технологиязында чаа, депшилгелиг чүүлдерни шиңгээдип ап, база техниканың ажыглалыы экинидип тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүгенинге бодаарга 2 хуу бедидерин чедип алыр бис.

Салдадыышкынга ыяшты чыып белеткээрив май 10-га чедир бүрүн доозары хүлээлгеде көрдүнгеп. «Ажыл хүнү бүрүзүн долу ажыглаар» деп лозуң бистиң коллективте амгы үениң кол кыйгырыы болу берген. Орук үрелгелекте ыяш кезер участоктарда дүрген доосса чогуур ажылла хөй. Чаңгыс хүнүү-даа, шакты-даа халас эрттирбес дээш бистиң ыяш белеткелчилеривис бүгү күжүн моолдап турар.

Борта мурнуидагыары дег, биске түс-түс кижилерниң болгаш биче комплекстиг бригадаларның аразында чарыш улуг дуза чедирип турарын айытса чогуур. Социалистиг чарыштың негелделеринин кижи бүрүзүнге чедингир болуру чугула дээрзин практика бадыткаан. Партия организациязы, ыяш белеткээр пунктунуң удуртулгазы коллективте чарыштың негелделерин ажылдап кылып, биче комплекстиг 9 бригаданың аразында чарышты организастап, бригада бүрүзүнүң социалистиг хүлээлгелин көскү черлерде аскылаан. Чарыштың хүн бүрүдеги түңнелин натура-биле көргүзүп турар апарган чорук кижилерни күш-ажылчы чедиишкиннерже сорук киирип турар.

Январь — бистe шалыпчы ай. Ол айның эрткен 26 ажыл хүнүнде ырбанчылар, оларның боттарындан дорт хамаарышпас шантыктар турза-даа, ниитизи-биле 13 муң кубометр тудуг ыяжын кезип белеткээр планын 458 кубометр ажыр күүседип, салдадын бадырар черинде сөөртүп чедирген. Ыяш кезип, белеткээр бригадаларның аразындан ылаңгыя Николай Ширинкинниң биче комплекстиг бригадазының кежигүннери бедик көргүзүүнү чедип ап, чылдың баштайгы айында 1500 кубометр тудуг ыяжын белеткээш, лесовозтарга чүдүрүп чорудар тургаш, январь 29-ка чедир бешин 1568 кубометрни ыяш салдадыр черже чүдүрүп чоруткан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Николай Савинниң бригадазы январьда онаалдазындан ажыр 214 кубометрни белеткээн. Оларның аразында хоочун ыяш белеткелчилери Николай Савоськинниң, Петр Павловтуң болгаш комсомолчу Валентин Черновтуң бригадалары база бар.

Чамдык шантыктар турбаан болза, бистиң коллективтиң моон-даа коскү чеднишкинниг ажылдап болур турган. Улуг-Хем ыяш ажыл-агый чери Одаар чүүл үлетпүргүнүң министерствозунга хамаарыжып турар. Ынчангаш бистя хандырып турар черлер оны барымдаалап, машина-техника-биле дыка чегей хандырып турар. Ырбаннын ыяш белеткээр пунктузунда 18 лесовоз бар. Оларның аразында чакгыс-даа чаа автомашина чок, шупту янзы-бүрү маркалыг, эргн. Оларны орнаар-солуур хамаам чок, ынаныштыг кылдыр септеп алыры берге, артык кезектер тывылбас. Оларны сураглап турда-ла, дыка хөй үнелиг үе-шак артер. Септеп-септеп алыргадаа, аңаа идеген, ынаныры берге. Бригадалар чогум-аа автомашина үрелир, оларга быжыглаан тракторларны болганчок-ла, удур септээр ужурга таваржып келгенинден январьның элээн хөй үнелиг хүнерин чидирген. Бир эвес 9 бригада хүнүн-не ортумаа-биле 500 кубометр ыяшты белеткеп турган болаа, ырбанчыларның көргүзүү 13458 кубометр-биле кыаатаарлаттынмайн барбас турган ийик. А январьның хүн бүрүдегн медээзинде көргүзүглер ден-дескн эвес: зң кудукуу хүнде 293,2 кубометр (январь 19) болза, а ең бедин — 689,4 кубометр. Темпинин ден-дескн эвес болуп турарының кол чылдагаанны техниканың эргижирээнинде.

Чурум үрээр, ажыл шагы үзер чоруктар мурнуидагызындан эвээжезе-даа, чамдык эштериң талазындан ам-даа илеревишаан. Ындыг таварылгалар-биле бистиң коллектив шынгыы демисезди чарлаан.

Ындыг янзылыг чамдык таарымча чок байдалдар турза-даа, ырбанчылар бо тодарадыкчы чылда боттарының мурнуида саалган бедик сорулгаларны күүседип шыдаар дээрзин баштайгы айның көргүзүглери бадыткап турар.

М. НАГИБИН,
Ырбанда ыяш белеткээр пунктунуң мастери.

Чаа техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглаар

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин Ырбанда пунктузунуң ажыл-ишчилери бо чылын боттарынга алган социалистиг хүлээлгезинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чылда көрдүнген пландан ажыр 2 хуу бедидер дээнн колдуунда чаа техниканы шиңгээдип алырының ачызында боттанып болуру чугаажок.

Ырбанда ыяш белеткээр тос бригаданың хол-биле кылыр ажылы хөй. Ыяшты ужургаш, чүдүрүп чорудар остакадага чедир трактор-биле сөөртүп чедирип алгаш, будуун аштаап, чудуктуг шывык бажын кезип, тудугга олчаан ажыглаар кыдыр белеткээш, ам салдадыр черже чүдүрүп чорудуп турар. Темпини канчаар-даа дүргедедир дээрге ылаңгыя хол-биле чүдүреринге ылаң-ла хөй шакче чарыгдаттынып турары дыка шантыктыг. Тудуг болгаш үлетпүргe хереглээр ыяш белеткеп турар оске бүдүүлгелер (Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый чери орта хамаарышпайн турар) ыяш кезип белеткээринге эргежок чугула техника-биле бүрүн хандыртынган болур-дур.

Бистиң республиканың ыяш белеткээр пунктуларында ыяш сөөртүр автомашиналардаа, оске-даа техника стандарттыг эвес, хөй кезии эрги болуп турарындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге шантыктан турар.

Биче комплекстиг бригадалардан бо чылын бир-ле дугаар Ырбанда комсомолчу Валентин Черновка удурткан аныяктар бригадазы ыяшты механизам-биле көдүртүп чүдүрер ажылды шенеп организастаан. Чүдүкту ылдыртып алгаш, көдүртүп чүдүрер ол деригинг тракторнуң бүдүрүкчүлүү ийи эзлчегде-ле 120 кубометр ийикпе, азы бистиң байдалывыска биче комплекстиг үш бригаданың (28-30 кижиниң) хол-биле чүдүрер ажылын солуур. Көдүртүп чүдүрер механизмниг тракторнуң бир эзлчегде нормазы 178 кубометр, ынчалза-даа биске ону ынчаар долу күүзүзүбиле ажыглаар арга чок. Чижээ, Тюмень областа ону 3 эзлчегде ажыглап турар. А биске Черновтуң бригадазының дуржулгазындан алырга, ийи эзлчегдн (эртенгинин 7 шактан дүнекинин 12 шакка чедир) ажыр ажыглаары берге. Чүге дизе, соок улуг болганындан үс-чаашкыны таарышпас, ол чаа деригни мында ам-даа эки шиңгээдип албаан.

Ындыг янзы-биле ол бүдүрүкчүлүг механизмни амдыгында долу күүзүү-биле эвеспдаа бол, ажыглап кирипкени черле багай эвес. Ажыл-ишке чүдүнгур, эрес-кежээ аныяк кезикчилерден тургустунган Валентин Черновтуң бо бригадазында чаа арганы ажыглаарын даандырганы таварылга эвес. Олар ол шенелдеш бо эрткен айда чедиишкинниг шенеп көрген. Чаңгыс-да хүнүң көргүзүүн борта чижек кылдыр көрээли. Январь 20-та тос бригаданың эң шыырак дээннериниң бирээзи Николай Савинниң удурткаңы ыяш кезикчилери 76,3 кубометрни кезип белеткээш, автомашиналарга чүдүрүп чорудар арталыг болган, а Валентинниң —104,4 кубометрни чүдүрүп чоруткан. Оон ынай В. Ф. Черновтуң удурткаңы аныяктар бригадазы январьда 1500 кубометр тудуг ыяжын белеткеп, чүдүрүп чорудар планныг онаалдазын ай төнчүзүнге чедир ийи үонук бурунгаар ажыр күүседип, ниити ыяш белеткээр пунктуда ол талазы-биле мурнакчыларның одуруунче үнген.

Ыяш чүдүреринин бо чаа техниказы экономика талазы-биле дыка ажыктыг болуп турар. Бир эвес хол-биле бир кубометр ыяшты чүдүреринин толевири 23 көпеек болза, көдүртүр механизмниг трактормуу — 3,8 көпеек.

Ынчангаш ол бүдүрүкчүлүг чаа деригни бүгү бригадаларга дидими-биле ажыглаар хемчегларни дарый алыр болза чогуур.

О. НАМЧЫЛАК,
«Шынның» тускай корр.

ШАҢНАТКАННАРНЫҢ АРАЗЫНДА

Эрткен шинтпирлиг чыл Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйның бүгү коллективтериниг уттундурбас болуп апкан. Ынчан янзы-бүрү шаңнал-мактаалдар хөй болуп, кижилерниң эрес-кежээ ажылдаарынга улуг идигни берген.

Ол бүгү-улусчу чарышка эрестиг киришкеш, чедип алган күш-ажылчы бедик көргүзүглери дээш, бистиң ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин 6 мурнакчызын «1973 чылдың Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының мурнакчызы» деп херек демдээ-биле шаңнаан. Олар дээрге Чербиде ыяш белеткээр пунктунуң ажылдакчылары: ыяш ужурукчузу А. И. Герасимов, чолаачы В. Н. Зерницкий, Кызылда ыяш дилер цехтиң ажылчыны Б. С. Маады, ыяш диликчилериниң бригадири П. Р. Щербинин, мебель цехинин ажылдакчызы Ф. З. Бахарева дээн ышкаш, боттарының ажыл-херээниң баулуг мастерлери болу берген кижилер-дир.

Ол шадыпчыларның аразында Ырбанда ыяш белеткээр пунктунуң хоочун херээжен ажылчыны, пазы-хары улгадыдаа берген болза, амта чедир ыпак ажылында ар улустан дудак чок ажылдап турар Мария Федоровна Передернна база бар. Оон ажылында парын чүве чок ышкаш сагындырар — ужурган ыяштың будуун ашташ, болгеш, өрттедир. Арга-арыгның байлаа болур ыяшты кезип белеткээрде, ону бокталдырбас, кезип белеткеп каан тудуг ыяжы эки шынарлыг болзуп дээш, Мария Федоровна бүгү-ле күжүн салып турар.

Н. КУЛАКОВА.

ЧЫЛДЫҢ ЭГЕЗИ САЛДЫНГАН

Республиканың бүгү-ле тудугларын ыяш-биле хандырып турар бүдүүлге коллективи — Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый чери бо тодарадыкчы чылдың баштайгы күш-ажылчы чедиишкинин чедип алган. Январьда 400 муң рубльдин бараанныг продукциязын бүдүрер планныг онаалдазын ыяш белеткелчилери 59 муң рубль кылдыр күүседип шыдаан. Чылдың баштайгы айында продукция сайгарар планныг онаалдазынга бичии чедирбейн барган-даа болза, эрткен шинтпирлиг чылдың январьда турганындан хөй, тодаргайлаарга 338 муң рубльдиң бараанныг продукциязын сайгарган.

Ылаңгыя бистиң тудуг ыяжы белеткээр коллективтериниз бо сезонда күш-ажылчы бедик көргүзүглери-биле бистя өөртүп турарын демдеглевес аргажок. Ыяш белеткээрининг кыпкы сезону ноябрьдан март айга чедир үргүлчүлээр болгай. Эрткен шинтпирлиг чылга хамаарышкан айларда болгаш бо чылдың баштайгы айында Ырбанның-даа, Чербининда ыяш белеткелчилерн боттарының бар аргаларын долу ажыглап шыдаан дээрзин айтыр херек.

Ырбанның ыяш белеткелчилериниң ажылын онаалап демдеглезе чогуур. Бо кыжын ыяш кезип турар участоктарында машина-техника аргыжылгазынга шантыктыг, кара сугларның чайындылары, кылын хар оске чылдарда турганымдан бергедээшкиннерин оларга таварыштырза-даа, ажылының темпизин кошкатпайн келген. Эрткен чылдың декабрьда олар 12 муң кубометр ажыг тудуг ыяжын кезип, чүдүрүп чоруткан.

Ол коллективтиң ажыл-ишчилери 1974 чылдың январьда 13 муң кубометр тудуг ыяжын кезип белеткээр планныг онаалдазын 458 кубометрге ажырганы, хүнүң-не ортумаабиле 500 кубометрден эвээш эвес ыяшты белеткеп, темпинин шапкынчыдын келгенинин ачызында чедип алдынган. Ырбанчылар эрткен айда хөй эвес, 100 кубометр-ле дилиг материалдарын кылыр тургаш, ону 152 кубометр кылдыр ажыр күүседип алган.

Ында ыяш белеткээр тос бригаданың аразында калбарган социалистиг чарыштың үре-түнелдиг өөрүнчүг. Эң дээре көргүзүг: 1342 кубометр ыяшты кезип белеткээш, чүдүрүп чорудар планныг тургаш, ону 1844 кубометр кылдыр күүседкеп аныяктарның Валентин Черновка удурткан биче комплекстиг бригадазынга онаажып турар. Будүүлгенин мурнунда-ла билдингир мурнакчыларындан ангыда, чаа аттар база немежин турар апарганын айтыр херек. Чижээ, моон мурнунда айларда мурнакчыларга сайдың көрбээн И. Шабаловтуң бригадазы чылдың баштайгы кварталында оске бригадалар (300) кубометр чедир ыяшты белеткээр социалистиг хүлээлгени алган турда, 1500 кубометрни белеткээр деп хүлээлгезинде айтып алган. Эрткен айда ол бригада 1799 кубометрни белеткеп чоруткаш, планныг онаалдазын 106 хуу чедирип, мурнакчыларның бирээзи болу берген. Чарышка ийиги болгаш үшкү черлерни И. Савоськин (137 хуу) биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады И. Савинниң (120 хуу) бригадалары чедип алганнар.

Ол ышкаш Чербиде ыяш белеткээр пунктунуң ажылчылери эрткен айда база эки түңнеддерлиг болган. Тудуг ыяжын кескеш, автомашиналарга чүдүрүп чорудар планныг онаалдазын январьда олар 115,3 хуу а дилиг материалдарынын — 101,2 хуу күүседип алган.

Январь айда бистиң коллектив 2800 кубометр дилиг материалдарын тудугларга бээр планныг онаалдазын 3167 кубометр кылдыр күүседип алган. Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин коллективи бо тодарадыкчы чылды ынчаар эгелээн.

Л. БАШКИРЦЕВ,
Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин директору.

Агитас-массалыг ажыл

ЧЕДИП АЛЫР БИС

Бистин совхозтуң ажыл-ишчилери беш чылдың тодарадыкчы чылында алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүседир дээш бедик кодургүүшкүнүг ажылдап турар. Малчыннарның, тараажыларның политиктиг база күш-ажылчы идепкейин деткимр дээш партия комитеди, партия эге организациялары база партболуктер бригадалар, фермалар, түс-түс кижилер аразында калбарган социалистиг чарыштың тугун чаа бедикче кодурген. Ол улуг шимчээшкиннии мурнуку одуруунда коммунистер чоруп турар.

Малчыннарның, тараажыларның болгаш совхоз бүдүрүлгезинин аскe-даа алырларында ишчилериин алган бедик хүлээлгелеринге үнезелеп, дирекция, партком ажыл-агыйның социалистиг хүлээлгезин ажылдап кылган. Ол бүгүаар совхоз 1974 чылда 520 тонна суттуг, 240 тонна эттi бүдүргеп, күрүнеге 420 тонна суттуг, 210 тонна эттi, 26 тонна дүктүг садар. Төрүүр 100 баш малга онаалтыр 90 хураганы, 85 бызаазы, 75 кулунну, бир инектенне 2200 кг суттуг, хой бүрүзүнден 2,7 кг дүктүг алыр, күденгизин орутмаа-биле 270 кг, хойну 42 кг чедирер. Ниитинин малының баш санын өстүреринин тодаргай чурагайлары хүлээлгеде база көрүнген. СЭКП Тыва обкомунун X пленумунун Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдеринин хемчеглерин айыткан доктаалын күүседири-биле совхозта хемчеглер ажылдап кылынган. Ону бүгүаар бо чылдың төнчүзүнге чедир хойнуң баш санын амгы турганындан 8 хуу немей өстүрер.

Чер ажылының талазы-биле ажыл-ишчи сорулгалар салынган. Тараа, ногаа, мал чеми культураларның дүжүдүн бединдер. Тарааны 5323 гектарга тарып, черни болбаазырадып кылырын шынаржыткап, суггарылганы, органиктиг, минералдыг чемнишчидилгени чоп ажыглап тургап, ниитизи-биле бир гектардан-на 10,8 центнер, оон иштинде суггаттыг черинии га бүрүзүнден 16 центнер дүжүттү алыр. Ынчангаш күрүнеге 8700 центнер тараанны садар. Боторулга-чарылгалыг тараажы звенону тургузар.

Салдынган сорулга ындыгда белен эвес. Бүдүрүлгенин мурнакчыларының хүүда хүлээлгелери база бедик. Совхозтуң тодарадыкчы чылда алган хүлээлгелерин чедишкинниг күүседиринче ажыл-ишчилерни мобилизастаар, күш-ажылчы демиселче оларның турасорүүн хайныктырар дээш, партия комитеди, эге организациялар агитас-массалыг ажылды калбарткан. Түс-түс бригадалар, фермалар, коданнар, суурларда агитквартиралар ажыл-биле агитаторларны, лекторларны, политинформаторларны быжыглаан. Олар янзы-бүрү темаларга бесседаларны, ыыткыр номчулгаларны чорүүп, илеткелдерни, лекцияларны кылып турар. Оон түнелинде ажыл-ишчилерниң ажылга харыысалгазы, сагылга-чүрүмү белээн.

Партия эге организацияларының 30 чыгыы агитаторлары, 20 хире лекторлары база политинформаторлары — идеологтуг фронтунуң идепкейлиг дайынчылары. Олар бердинген партийжи даалгаларны ак сеткилдиг күүседип турар. Лекторлар — кол агроном Дамба-Даржаа Хүлер-оол, школа директору Куулар Сорулга, Хөндергей салбырының эргелекчизи Тулуш Доржу, агитаторлар — мал эмчизи Аратна Кара-Сал, хову-трактор бригадазының бригадири Кара-Сал Суге, саанчы Монгуш Алдын-кыс, хойжу Вера Байлак, политинформаторлардан малчыннарда кол зоотехник Виктор Монгуш. Доргун сүт-бараан фермазында Кара-Сал Долума, эмнелге эргелекчизи Лима Дамба-Даржаа болгаш оон-даа өскелер идепкейлиг ажыллап, партийжи дээштиг сөстү ажыл-ишчилерге чедирип турар. Олар ам Л. И. Брежневтин Кубага найыралдыг аян-чорууунуң түнелдерин тайылбырлаарынче кол кичээнгейни салган.

Совхозтуң Хайыракан, Хөндергей суурларында хераженнер чөвүлелдери бар. Чөвүлелдернин даргалары Лима Дамба-Даржаа, Сат Чылбак агитквартираларының көрүлдезин база организастаан. Оон-биле кады оларда Тыванын төөгүзүн өөренир белгүмнер ажыллап турар, кичээл айда бир удаа болур.

Хайыраканда хераженнер чөвүлези «Малчыннын культурлуг амыдыралы дээш» деп шилчинир ыыпнелли тургускан. 1973 чылдың дөртку кварталында ол ыыпнелди хойжу Ооржак Шоочага, ийиги ыыпнелди Кара-Сал Дыдыякка тывыскан. Чарыштың түнелин үнүрерде малчыннарның культурлуг амыдырал-чуртталгазын ынчаар барымдаалап көрүп турары бала солун.

Агитас-массалыг ажылны ажыл-агый сорулгаларынга дүүштүр чорударынга агитколлективтиң ажылы база хүзалаан. Ону мал кыштаглаашкыны, хой оолдаашкыны, часкы тарылгага белеткел дээш ышкаш хүнүүн чугула айтырыглары-биле холбап чорудуп турар. Бо чорук мурнакчы дүржулганы калбаа-биле пептередип, ону бүдүрүлгеге ажыглаарынга идиглиг. Ылангыя Ленин, Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденнериниң эдилекчизи саанчы Монгуш Алдын-кыс, саанчы Ондар Дүктүг, комбайнер Сат Ывы, хойжу Вера Байлак, тракторист Куулар Маңчын-оол дээш ышкаш мурнакчы ишчилер совхозта эвээш эвес. Оларның дүржулгазын пептередири-биле агитас-массалыг ажылды калбартырын планнаан бис.

Совхоз бүдүрүлгезинин бүгүле участоктары көскү агитацинның анзы-бүрү хевирлериби-биле дериттинген. Бо талазы-биле Доргун фермазы багай эвес. Ферманың кызыл-будунуун ламштында «Мында коммунистиг күш-ажылдың коллективи ажылдап турар», «Кирип моорланар!» деп бижээн. «Коммунист» хана солуну (редактору Долазын Маны) ай сайында үнүп, күш-ажылчы чедишкиннерни чырыдып, четпестерни шүгүмчүлеп келген. Ол ышкаш фермага агитхуудус, доктаамал үнүп турар.

Политмассалыг ажылды партия эге организациялары, партболуктер канчаар чорудуп, удуртуп турарын парткомнуң бюрозунга ыыпнап, чамдык четпестерни чайлаарының хемчеглерин ап, аназ партийжи удуртулганы күштелдирерин негеп келзе-даа, бо талазында четпестер ам-даа бар. Социалистиг чарышты организастап турарывыс кошкак. Оон хараазы-биле алган хүлээлгезин күүсетпээн кижилер база бар. Чижээ, комбайнер П. Монгуш 1973 чылдың күзүнүнде чүле 79 га чернин дүжүдүн ажааган, хойжу О. Мижит-Доржу төрүүр чүс хойдан-на 59 хураган алган. Чарышка чыдып каап турарларны мурнакчыларның деңгелинге чедирер ажылды багай чорудуп турарывысты ол хереглээн.

Хөндергейде партия эге организациязы (секретары Монгуш Далар-оол) политмассалыг ажылче кошкак кичээнгей салып турар. Шина көскү агитация ам-даа ажыживээн. Малчыннарже үнүүшкүннерни организаставайн, хой-ниитинин коруи-чурумун күштелдиреринин хемчеглерин кошкаткан. Профэвилел, комсомол болгаш аскe-даа хөй-ниитти организацияларның доктаамал удуртканы, оларның ажыл-чорудулгазын идепкейжиткен болза, ук организациялар кижизидилгелиг чугула хемчеглерни ап чорудуп, мобилизакчы күш болуп шыдаар турган. Оларның кижизидикчи ролю бисте ам-даа шоолуг эвес. Ынчангаш хөй-ниитти организацияларының ролюн бедидип, оларга удуртулганы экижизери биетен негеттинип турар.

Тодарадыкчы чылда алган хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир дээш, партия комитеди ажыл-ишчилернин ортузунга социалистиг чарыштың улам калбартып, агитас-массалыг ажылды салбырга, фермага, бригадаларга, хойжу коданнарга дээштиг чорудар хемчеглерни алган.

К. КУУЛАР,
Чоон-Хемчик районда СЭКПниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң партком секретары.

Эвилелдешкен РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР:

«Слава» деп шак

Москваның 2-ги шак заводунуң бүдүргени «Слава» 2414 деп ар хол шактарынга күрүненип Шынар демдээн тывыскан.

Продукциянаң шынарын бедидер дээш сөөлгү үеде бистин бүдүрүлгевиске дыка хөй чүүлдерни кылган. Чижээлээрге, эптээр цехти эде дерээн. Ында чаа автоматтыг болгаш чартык автоматтыг дериглерни тургускаш, ажылдаар черлерни арыг-певер тургузарынга херек вакуумнуг херекселдерни дерип кылган. Эптеп эгелээринiң мурнунда бүгү кезектерни ультразвуктуг дузазы-биле «чуур». Бо бүгү болза шактың ажылдаар хуусаазын узадыр, үени шын айтыр чорүүн бедидер арганы берген—деп, заводтуң кол конструктору А. В. Захаров СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

«Слава» деп ар шактарны алдынаан болгаш чайырлаан корпустарлыг, чурагайлары янзы-бүрү өннерлиг кылдыр үндүрүп турар. Шиндер түптүүн сан календарлыг.

«Слава»—заводтуң ындыг бедик үнелел алган кылыгларының ийиги хевири. Шынар демдээ-биле демдеглеттинген будильниктерни бүдүрүлге чери ам бир чыл дургузунда кылып үндүрүп турар.

Москва.

КАЗАХСТАН:

Чер иштинде «Котельная»

Казахстанның ховуларының адаанда чер иштинiң температуразын республиканың Эртемнер академиязының эртемденнери хемчээп көрген. Ону кылырда черни үш-дөрт километр чедир хандыр өрүмнээр ужурга таваржып турган.

• Чер иштинiң изиг сугларын болгаш бустарын улус ажыл-агыйының хереглелдеринге экономика талазы-биле таарымчалыг кылдыр ажытлап болур девискээрлерни эртемденнер тыпкан. Казахстанның мурнуу чүгүүнүң курут ховулары. Мангыплак чартык ортулук Каспий кыдыының ооранчары эң-не перспективтиг болган. Иртыш чоогунуң, Илиниң, Чуй болгаш Сыр-Дарья чоогунуң изиг сугларының аттыгар күжү улуг база минералдыг холуксаазы эвээш болган. Ол шынарлар көдээ ажыл-агыйга изиг сугларны калбаа-биле ажыглаарынга коручут чугула. Чер иштинiң «котельнаязын» кожуп алырынга үндүрген чарыгдалды пин-үш чыл дургузунда педир эгидип ап болур дээрзин Чимкент областа Ленин аттыг совхозтуң дүржүдгаазы көргүүп турар.

Алма-Ата.

ЛИТВА:

Пес-таавычылар уругларга

Чымчак, быжыг болгаш дырыппас «сервис» деп пестү бүдүрүп үндүрерин Кретинганың «Лайсве» деп пес-таавы фабриказы шингээдип алган. Ол дээрге уруглар тону даараарынга херек материалдың ийиги хевири-дир, оон массалыг бүдүрүлгези айыттынган хуусаазындан ийи ай эрте эгелээн.

Кретинганың пес-таавычыларының чаа пестер бүдүрүлгезин кыска хуусаада шингээдип алырынга оларны-биле социалистиг чарыштыг эштерниин дүржулгазы дузаалаан. Аназ ригачыларның үлегерин ёзугаар чаа дериғни пептереткен, оон дузазы-биле станоктарны доктаатпайн, продукцияны дүжүрүп ап болур. Гродноның пес-таавы фабриказының чаартыкчылары боттарының литва өнүктерин аргыыр машиналар белдирлерин дүргеп болгаш ышнарлыг септээринге ооретken, ол чорук агрегаттарны ажыглаар хуусаазын үзадыр арганы берген.

Бүдүрүлгениң бүгү аргыкчылары тус-тузунда комплектиг планнарны хүлээп алган. Бо чылын онаалдадан ажыр 10 муң ажыг метр пестү бээрп, алаэн каш тонна удазыныы камнап алыры баш удур көрдүнгеп.

Кретинга.

УЗБЕКИСТАН:

Боттарының күжү-биле

Узбекистанга өң баштайгы колхозтар аразының комбикорм заводунуң тудуу ягелээн, ол заводтуң бүдүрүкчүлүү—хонукта 30 тонна холуксаалыг мал чеми. Ону Ташкент областа «Азад» колхозтуң девискээринде тудуп турар. Ол бүдүрүлге Аккурган районнуң фермаларын хоолулуг чемнерби-ле хандырар. Эптээр ажылды «Узсельхозтехниканың» кожуп чоруур механизастаттынган колонназы кылып турар. Ол коллектив заводту баштай ажылдадып, машинистерни белеткеп бергеш, бүдүрүлгенни техниктиг ажаалдаазын боду кылыр.

Чоокку ийи-үш чылдарда Узбекистанга комбикорм бүдүрер 45 бүдүрүлге черни колхозтарының хөрепгези-биле тударын планнап турар. Ону кылыры-биле чөөрби көжүп чоруур механизастаттынган колонналарны тургускан.

Ташкент.

делегей бо хүннерде

Чаңгыс аай эчис сорулгалыг

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруунуң чаагай түңнелдери даштыкы парлалганың даштыкы политиктиг кол темаларының бирээзи болуп артпышаан.

Хосталга ортулуунга Л. И. Брежневтиң найгамчыктыг ужурашыышкыны акы-дүүма Совет Эвилелин куба улустуң ынакшыл, хүндүткел болгаш магадаашкын-биле көрүп турарының бүзүрелдиг бадыткалы болган деп, Гавананың «Бозиса» журналы СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының Кубага найыралчы аян-чоруунга хамаарыштырган чүүлүнге бижээн. Дээди деңнелге болган совет-куба чугаалажыышкыннар ийи талалыг харылзаалар айтырыгларының-даа, амгы үеде делегейниң үндезин бүгү айтырыгларының-даа талазы-биле ийи партияның болгаш ийи чурттуң үзелбодалдарының база туруштарының бүрүн чаңгыс эптиин база дагын көргүскен деп, Куба Республиканың «Верде оливо» журналы бижээн.

Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруу СЭКП-ниң XXIV съездизининиң чүүлдүг деп көргени Тайбыңның программазын боттандырарынга, социалистиг дем маттыштырылгазының бүгү чурттарының даштыкы политиктиг шугумун боттандырарынга чугула салыышкын болган деп, социалистиг иүрүнелерниң солуннары чаңгыс эп-сеткилдиг демдеглеп турар.

Бо аян-чоруктуң ужур-дузазы ийи талалыг совет-куба харылзааларның эргежемчээлдеринден оранчок үнүп турар, чүге дээрге бүгү делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң кошнаашкыныының херээн ол быжыглаан, ындыг болганда, оран кырында бүгү кижилерниң эрге-ажыктарынга тааржып турар деп, Польшаның «Глос працы» солуну бижээн.

«Социалистиг улуг болгаш бичии чурттарның аразында чөрүлээлер туруп турар» дээр буржуаз пропагандаңың хөвүүн нүгүлдерин совет удуртукчунуң Кубага аян-чоруунуң түңнелдери бүзүрелдиг ойтур шапкан дээрзинче Чехословакияның «Руде право» солуну онза кичээнгейни угландырган.

(СЭТА).

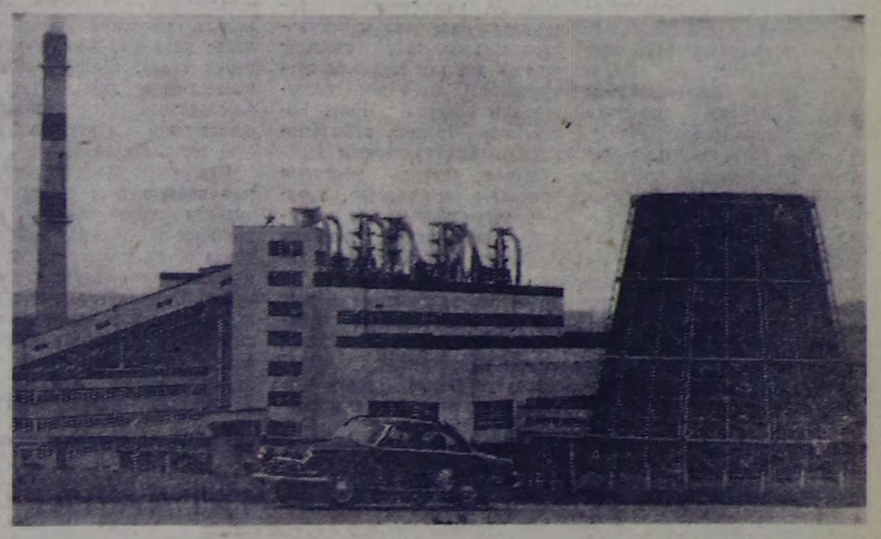

МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКА. Бөгүнгү Дарханның орнунга шаанда хензикче станция, зээзи наш кидис өглер турган. Бистин хүннерниң Дарханы дээрге хөй наът башыңнардан тургустунган кварталдарлыг, культура-амыдыралдыг, уругларның болгаш эмнелгелерниң бажыңнары бедип үнген амгы үениң хоорайы-дыр. Ында бүдүн үлетпүр-энергетика комплекизин тургускан, аңаа Шарын-Голдуң хемүр-даш уургайы болгаш Дарханның ТЭЦ-зи (чурукта) база хамаарыпп турар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Тайбыңны быжыглаары— кижи бүрүзүнүң херээ

Тайбың болгаш национал хамаарышпас чорук дээш туржуп турар чурттарның харылзааларының болгаш кады ажылдажылгазының аргаларын Москваға, Эвилелдер бажыңына болган ужураажышкынның кирижикчилери улуг совуургал-биле чугаалашкан.

Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезиниң буянныг-чаагай идеяларын делегейниң хөй-ниитизиниң калбак кезектери иэни-биле деткээн деп делегей организацияларының болгаш национал комитеттериниң төлээлекчилери демдеглээн. Ораторлар Бүгү-делегей конгрезиниң соонда боттарының организацияларында кылып чоруткан ажылдарының дугайын чугаалап, ол чышкa делегейниң эң чугула айтырыгларының талазы-биле эгелээн чугаалажышкыннарны үргүлүлээр күзелиниң дугайын айтып турганнар. Тайбыңны камгалаарынга, сөөлгү үеде делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга чедип алган чүүлдерни быжыглаар дугуржуттунган хөделиишкиннерни ажылдап кылырының чугулаазын олар демдеглээн.

Ужураажышкынның кирижикчилери Бүгү-делегей конгрезинде эгелээн харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы үргүлүлээр ажылды кылып чорударының аргежок чугулаазын айыткан.

• • •

Тайбың талалакчыларының делегей организацияларының төлээлекчилериниң ужураажышкынынга тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезиниң харылзааларының талазы-биле доктаамал ажылдаар комитетти тургусканын Москваның Найырал бажыңынга болган парлалга конференциязында дыннаткан.

Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезинге киришкен бүгү организацияларның, шимчээшкиннерниң харылаза комитединге кирер апаарын Комитеттиң харыысалгалыг секретары О. С. Хархардян айыткан.

СЭТА).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЧААРТЫКЧЫЛАРНЫҢ ХҮРЭЭЛЕҢИ КАЛБАРГАН

БУДАПЕШТ. Венгриада чаартыкчы шимчээшкиниң чыл келген тудум-на улам калбарып турар. Эрткен 25 чыл иштинде металлургия болгаш машина кылыр үлетпүрүүн бүдүрүлге черлериге чартык миллион ажыг чаартыкчы саналдарны ажыглалга киирген түңнелинде 12 миллион ажыг форинт акша камнаттынганың ол адырларның ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга демдеглээн.

ВҮР-нүң чазаа чаартыкчылар шимчээшкиниң калбартарынче, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарның авторларынга материалдыг шаңпал-макталды бээринче улуг кичээнгейни салып турар. Эрткен 25 чыл иштинде ол сорулгага барык 800 миллион форинт акшаны чарыгдаан. Эң тергиин чаартыкчыларны «Тергиин эки ажылчын» деп хүндүлел демдээ-биле база шаңнап турар.

Амгы үеде ВҮР-нүң чаартыкчыларында харыысалгалыг үе. Олар келир чазын болур чаартыкчыларның дөрт дугаар хуралынга белеткеннп турарлар.

ПОЛЬШАНЫҢ УЛУГ ХИМИЯЗЫ

ВАРШАВА. Улуг химия — улусчу Польшаның экономиказының эң-не дең дескн хөгжүп турар адыры болур. Эрткен чылдаазы-биле деңнээрге, химия үлетпүрүүн продукциязын чурт иштинге болгаш даштыкыга-даа дыка хөйну сайгарар деп турар. Оларның ниити өртөө 54 миллиард злотых акша чедер ПҮР-нүң ниитилел-экономиктиг хөгжүлде талазы-биле планда көрдүвегинин ёзугаар химия бүдүрүлгелериниң капитал тудуун калбаа-биле кылып турарының ачызында ол чедип алдынган.

Гожувада торгу аргыыр фабрика, Пулавыда капролактам кылыр завод, синтетиктиг материалдардан база синтетиктиг волокнодан тудуг кезектери кылыр завод—бо бүгү дээрге бо чылын баштайгы продукциязын бере бээр бүдүрүлге черлериниң чамдыызыдыр. Акы-дүүма Польшага нефть-химии үлетпүрүүнүң эң улуг тудуу — Гданьскиде нефть болбаазырадыр комбинат 1974 чылда ажыглалга киирер.

Көдээ ажыл-агыйның соксаал чок улгадып турар хереглелин хандырарын ПҮРнүң химия үлетпүрүүнүң эң чугула сорулгазы. Минералдың чемнишчидилгелер кылыр ийи эң улуг бүдүрүлге черлери—Влоцлавекте азот комбинады болгаш Щецинниң чанында «Полице» дээр химия комбинады бо чылын төлевилээн күүзүнге чедер.

ДЕМИР-ОРУК ЧЕТКИЗИ КАЛБАРАР

ГАВАНА. Куба экономиканың тапшыкын хөгжүлдээн, пассажирлер болгаш чүктер сөөртүрүнүң улгадышкыны демир-оруктуң чаа шугумнарын тударын болгаш эрги оруктарны чаартырын, а ол ышкаш чүртүүн транспорт четкилерин немей тударын негеп келген.

Амгы үеде Кубада чаа сайырагай демир-оруктарын тургузарының планы чедишкиннииг күүсеттинин турар. Ол план ёзугаар, Гавана-Сантьяго-де-Куба аразының 360 километр уруун чоокку чылдарда чаартырын, чылдала бир миллион демир-бетон сыртыктар кылыр завод ту тударын көрүп турар. Оон соонда демир-оруктуң арткан участоктарын чаартып кылыр ужурлуг.

Демир-орук транспортун хөгжүдиниң бүгү талаларынга Совет Эвилели Кубага дузалап турар. «Гранма» солуннуң бижин турары-биле алырга, ССРЭ-биле уре-түңнелдиг кады ажылдажылга чок болаза, амгы үениң демир-оруун тургузарының сорулгазын чүрт чедишкиниинг күүседин шыдавас.

ЧЕХОСЛОВАК ДЕМИР-ОРУКЧУЛАРДА

ПРАГА. Чехословакияда делегейде эң-не сырый демир-орук четкизи туруп турар. Амгы үеде демир-оруктуң хемчээли ниитизи-биле 13,000 километр боол турар. Чылдын-на ЧССР-ниң демир-оруубиле пассажирлерниң 9,000 болгаш бараанның 6,000 поездилери чорун турар.

Чүртта электрижиттинген демир-орук ийи муң километр ашкан. Электровозтар-биле бүгү сөөртүлгениң 58 хуузун кылып турар. 1975 чылга чедир бус-биле ажылдаар поездилерниң үлүг ийи хуу чедир (амгы үеде — сес хуу) эвээжээр.

Чехословак транспортту улам хөгжүдеринге Совет Эвилели-биле кады ажылдажылга улуг ужур-дузалыг.

Амгы үеде чехословак демир-орукчулар социалистиг экономиктиг таарыштырылганың комплекстиг программазын боттандырып чорударынче киришкеннер. Ол программа улус ажыл-агыйның ындыг чугула адырының мурнунга чаа-чаа аргаларны ажыдып турар.

РУМЫНИЯНЫҢ ЧЕР ИШТИНДЕ САНАТОРИЙЛЕРИ

БУХАРЕСТ. Сланик-Прахованың бальнеологтуг курорту —Румыниида эң солун эмнелгелериниң бирээзи. Ол ийи бедик дагның аразында 411 метр бедикте оргулаан черде турар. Ол чер шаг-шаандан туза дус казар ханы уургайдары-биле сурагжаан. Оларның бирээзинде чер иштинде 180—200 метр ханы уургайда бир хөлдүң эриинде тыныш бачыдаар аарыг кижилерни эмнээр санаторийлерни тудуп тургускан.

Ындыг чер иштинiң санаторийлери Сланика-Молдованың, Прайданың болгаш Тыргу-Окнаның дус уургайларында база чедишкиннииг ажылдап турар.

Сланика-Молдованга эмнеттирген муң ажыг кижиниң кадыының байдалы дыка экижээн деп ол черниң бальнеологтуг эмнелгелериниң директору Михай Буду чугаалап турар.

Олардан дыка хөй кижи шуут экирип чанганнар. Бистер тыныш бачыдаар аарыгны эмнээриниң дуржулгазын даштыкыдан, эң ылангыя Совет Эвилелинден өөренип турар бис. Бистиң дус казып турган уургайларывыстың оралавчак байдалын өөренип көргеш, эмнээриниң чаа хевирлерин ажылдап кылган бис. Ол арга таарымчалыг дээрэн херек кырында бадыткаттынган.

(СЭТА).

Э. Хонеккерниң чугаазы

БЕРЛИН. СЭТА). ГСЧП ТКниң Бирги секретары Э. Хонеккер ГСЧП-ниң Берлин округ конференциязының делегаттарынга чүве чугаалаан, делегейде даштыкы политиктиг байдалды ѳдаргайы-биле тайылбырлаан.

В. И. Ленининиң чагыгларын боттандырып чорударынга СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазаактың улуг ачы-хавыяазының дугайын бүгү делегейде ханы хүндүткел болгаш өөрүп четтиришкин-биле чугаалажып турар деп, ол медеглээн. Социализм хөрээнге, кижи төрээгетенниң аас-кежии дээш СЭКП ТКниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң хүүда ажыл-чорудулгазын бүгү делегей ханы хүндүткел болгаш өөрүп четтиришкин-биле демдеглеп турар. Л. И. Брежневтиң чоокта чаа Кубага аян-чоруу социалистиг дем маттыштырылгазының, бистиң чурттарның бузулбас чаңгыс эвилин улам сырый каттышкышкынның сорук кинрикти хереченлели болган.

Л. И. Брежнев Кубага бодуунуң аян-чоруу-биле, эш Фидель Кастро-биле санал-оналсолчуушкуну-биле, Американың баштайгы социалистиг күрүнезинге бодунуң чугаалары-биле делегейниң коммунистиг болгаш ажылчыя шимчээшкиннинге, тайбың болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары дээш демиселдиг моон-даа соңгаар чедишкиниинг калбартып чорударынга чугула салыышкынны киирген деп, Э. Хонеккер демдеглээн.

ГСЧП ТК-ның Бирги секретары социализмниң болгаш оон кол күзү—ССРЭ-ниң күчү-шидалының өскенин демдеглээн. Социализмниң политиктиг, экономиктиг, культура, социал-политиктиг эдырлар талазы-биле болгаш черигдаа талазы-биле күчү-шидалы делегей социализминиң туружун быжыктырган болгаш тайбың кожа-келбээ догунпаашкынының политиказын амыдырала улам чедишкиниг боттандырып чорударынга идиглиг боол турар деп, ол чугаалаан.

Э. Хонеккер ГДР биле ГФРниң аразында харылзаалар дугайын чугаалаан, ГДР биле ГФР-ниң аразында харылзаалар үндезинниинiң дугайын ѳдаргайы боттандырып чорударын ГДР үзамдыктырып турар дугайында ГФР-ниң парлалга органнарының хоозун хоп-меге чүүлдерин бүрүү шапкан.

Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырып турарының үезинде чедип алган түңнелдерин улам быжыглаар дээш ГДР Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле кады моон соңгаар-даа демисежир апаар деп, Э. Хонеккер демдеглээн.

ПРОФЭВИЛЕЛ ЧЫЛЫЖЫ

ХАНОЙ. СЭТА-ның корреспондентизиниң дамчыткаңы:

Февраль он бирде ында Вьетнамның профвилелдер каттыжышкынының III съездизи байырлыг байдалга ажыттынган. 1 миллион 300 муң профвилел кежигүнерни төлээлеэн 500 ажыг делегаттар ВДР-ниң Национал хуралының төөгүлүг залынга чыглып келгеннер. Съездизде барык 30 чурттуң делегаттары, оларның-биле кады ВЦСПС-тиң секретары В. Ф. Богатикова баштаткан совет профвилел делегациязы база олуржуп турар.

Вьетнамның профвилелдер каттыжышкынының даргазы Хоанг Куок Вьет съездиниң ажытkан. Хан төгүүшкүнүт дайын, вьетнам улуска удур агрессия эдлчеглиг съездиниң чогуур ойүнде чыыр арганы бербейн турганын демдеглээш, америк агрессияга удур дайын үезинде оларның ынаымакай күш-ажылы дээш Демократтыг Вьетнамның бүгү ажылчы чоннарынга өөрүп четтиришкинин илереткен. Бо чылдың күрүне планын хуусаадан арте күүседири дээш социалистиг чарышты улам кадбартырынче чурттуң профвилелдеринiң бүгү кежигүнерин Хоанг Куок Вьет кыйгырган.

ВДР-ниң президентизи Тон Дык Тханг доңчу чүве чугаалаан, америк агрессияга удур вьетнам улустуң демиселин деткип турганы дээш съездиде олуржуп турар даштыкы делегацияларның чурттарынга өөрүп четтиришкинин илереткен.

ВАП ТК-ның Бирги секретары Ле Зуан «Революцияның чаа үе-чадазы болгаш профвилелдерниң сорулгалары» деп делгеренгей илеткел кылган.

Съезд Вьетнамның профвилелдер каттыжышкынының Күүскомунун отчёт ыластелия чугаалажып көөр болгаш Устакка өскериделерни кылыр, удуртур органнарны соңгуур.

Вл. БУРБУЛИС,
А. МИНЕЕВ.

Бо хөй өрээлдержиг, дөрт кыът бажыңның амыдыралы эртен эрте-ле дойлуп эгелээр. Ажыктер оон-моон ажыттынып, оолдар, кыстар чунар өрээлдерже далажып чоруп турар. Гантели, эспантер тутқан эртенги сула шимчээшкинниер кылган турарларны өрээл бүрүзүнден көрүп болур. Эртен эрте эгелээн шимчээшкин 8 шакка чедир тоорту намдап, ыржым баар.

Дүштекиниң үш шак үезинде ажыктер ажыттынып, номнар, сумкалар тутқан оолдар, кыстар база катап-ла шуужуп эгелээр. Бо болза Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдарының ниити чуртталга бажыңдыр. Мында техникумнуң 320 хире сургуулдары чурттап, өөренип, дыштанып турар. Чурттазырнга бүгү таарымчалыг байдалдар мында тургустунган. Бир өрээлде-ле 3—4 кижи бар. Чемненир болгаш кичээлдээр столдар, сандайлар, идик-хеп, өөредилге херекселдери шыгжаар тудуш шкафтар өрээл бүрүзүнде. Өрээлдерниң чурттакчылары боттары чурттап турар черинге, херекселдериңге камныг, сеткилинге тааржыр кылдыр дерип, каастап алган.

Кежээ 10 шакка чедир бажыңның амыдыралы долу, шапкын агым-биле үргүлүүлээр. Кичээлдерге белеткенир, хөй-ниити хаалгалар күүселдези дээш, техникумнуң болгаш хоорайның спортчу секцияларынче, бот-тывынгыр уран түүл бөлүмнериниче, библиотекаларже, хөгжүм-шиң, кино театрларынче сургуулдир бис. Техникумнуң дирекциязы болгаш ажылакчылары чыл бүрүде септелгени эки кылып, чаа-чаа дериг-херекселдер-биле четчелеп берип турарынга өөрүвес арга чок. Боттарывыстың талавыстан ол бүгүде эки өөредилге, быжыг сагылга-чүрүм-биле харылаар дээш оралдажып турар бис.

Ам өөредилге чылының бирги чартыы төнтен. Өрээлдер иштп, ында дериг-херекселдер күскү олчаан, арыг-силиг хевээр арткан. Келир чайның септелгезинге алаан хөй өрээлдерни шуут септелге хереглевес арттырар болап турар бис. Шак ыңдыг арыг-силиг, эмге-хумагалыг чоруктуруп турар.

Ленин кудумчузу, бажың 47

дар ынай-бээр шуужуп-ла турар.

Ол кежээ база-ла дыштаныр өрээлди сургуулдар долдур олурупкан. «Ам маңаа башкы училищезинин сургуулдары-биле кады «Культурлуг аажы-чаң, кижизиг чорук» деп аас журналы эртиреривис бо» — деп кижизидикчи башкы Нина Евгеньевна Зырянова тайылбырлады. Сургуулдарның өөредилгезин, хостуг үе-шагын канчаар организастап, турарын айтырарывыска, сургуулдар чөвүлелиниң даргазы Александр Хертек мынча диди:

— Бир-ле дугаарында, шак ыңдыг эки бажында чурттап, өөренип турарывыс дээш, төрээн партиявыска, чалаавыска улуу-биле өөрүп четтиргенивисти илередикезээрбистиң бодалывыска ур-ле артқан» — деп, Ламажап Кыргыс Эрзин суудан биске бижээн.

Ажыктыг, солун хемчеглер хөй чонну хаара тудар, оларга солун болгаш уттундурбас дээрзи оон тодаргай-дыр. Культура одагларында ажылдап турар кижилерниң үлегерлиг ажыл-ижин ол-ла автор мактаан.

Ол-ла районнуң Мөрен суурдан Чыргал Дадар суурнуң көдээ клубунга болган номчулга конференциязының дугайын бижээн. Ону эрттиреринге библиотека эргелекчизи С. А. Бичелей, ол ышкаш школа башкылары П. С. Ижи, Э. Ш. Танова, М. Н. Чыргал болгаш өскелерниң-даа эки киришкенин демдеглээн.

Көдээниң культура хандырылгазында кол чүве — культура албан черлериниң ажылының доктаамал болуру, ол ышкаш чорудуп турар хемчегларниң массалыы, дээштии болуру чугаажок. Бо талазы-биле алыр болза, чедир кылдыңмайн турар чамдык үүлдерниң барын солуннуң бижикчилери база ыят чокка эртпейн турар. Чүгле ында-хаая кежээлер болгулаар, оларның белеткели кошкак, хөй кижи киришпейн баргылаар черлер база бар. Чок болза клубка чүгле кино көргүзери-биле кызыгаарланып каарының фактылары база хөй.

Ыраккы Тожудан редакцияга чагаа келген. Оон ужур-утказы мындыг. «Тоора-Хем» совхозтуң салбыр төвү Ий суурда аныяк-өскен хостуг шагын чөп ажыглавайн, арагаже сундулаар таварылгалар барын айыткан. Корум-чүрүмү алдаашкынары база эвээш эвес. Салбырда хөй-ниити организациялары, ыяшгыя комсомол организациязы хостуг үе-шакты төп организастап, культурлуг эрттирер талазыбыле эгелекчи чоруун көргүспейн турар. Культура одагларының ажылы база кошкак. Чогуур органнар ол бүгүнү көре тура, дээштиг хемчеглер албайн келген. Дыштанылга кежээлери организастаар, диспуттар эрттирер, номчулга конференциялары чорудар чергелиг ажылдарны, клуб, библиотека ажылдакчылары-биле кады демнежип организастаарының кандыг-даа аргазы комсомолчуларда бар.

Татьяна Дугаар-оол, болгаш өске-даа бөлүк авторлар редакцияга чагаа бижээн. Ында бижип турары болза: «УТБА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырының ажыл-ишчилери тоску беш чылдың үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күүсеткеннер. Салбырның чурттакчыларының хөй кезии ферма болгаш мал ажылында уйгудыш чок ажылдап турза-даа, оларга дыштанылга кежээлери, өөредилге ажылдакчылары-биле кады демнежип организастаарының кандыг-даа аргазы комсомолчуларда бар.

Татьяна Дугаар-оол, болгаш өске-даа бөлүк авторлар редакцияга чагаа бижээн. Ында бижип турары болза: «УТБА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырының ажыл-ишчилери тоску беш чылдың үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күүсеткеннер. Салбырның чурттакчыларының хөй кезии ферма болгаш мал ажылында уйгудыш чок ажылдап турза-даа, оларга дыштанылга кежээлери, өөредилге ажылдакчылары, мергежил азыбыле белгүмнерде, ыр, танцы ансамбльдеринде, спортчу секцияларга сургуулдар идепкейлиг киржип келген.

Улуг аал чогу-биле общежитиеге хөй кижи киржикчилиг дыштанылга кежээлери, конференциялар эрттирери болдунмас, ынчалза-даа дыштанылганы бөлүктеп организастап турар. Өрээлдерде шыдыраа, шашки, хөгжүм херекселдери база бар.

Делегей байдалының дугайында, мораль-этика темаларынга, эртемнин чедишкиннеринге турааскаатқан лекция, беседалар план бүгаар эртип турар.

— Чүгле техникумда эвес, харын хоорайның спортчу секцияларында, уран чүүл бөлүмнеринде киржип турар сургуулдар кайы хөй. Чижээлээрге, ветеринария салбырының 3-кү курузунуң сургуулдары Сенчи Хертек, Владимир Комбу, Иргит Кан-оол, Маадыр-оол Саая, Николай Сат олар чаа тургустунган бот-тывынгыр национал шиянның улусчу театрында кирип алган. Агрономия салбырының сургуулу Эртине Куулар хөл бомбүүнге республиканың чыынды командазының кежигүнү. Валера Ооржак, Василий Монгуш, Сувучан Монгуш, Ума Байкара национал сыгыт, хомус ойнакчылары, Галина Ондар, Юрий Допул-оол дээш ышкаш спортчулар хөй. Черле ынчаш бистиң боттарывыстың баянистеривис, гитаражыларывыс, танцычыларывыс, ыраажыларывыс дээш кымны чок дээр. Ынчангаш хостуг үе-шагывысты демниг, кижи бүрүзүнге ажыктыг кылдыр эрттирип турар бис — деп, Александр Хертек түнеп чугаалады.

Келир үениң мал эмчилери, зоотехниктер, агрономнар, механиктер, бухгалтерлер — көдээ ажыл-агыйның специалистери шилип алган мергежилинге кызымаккай өөренмишаан, аныяк специалистиң келир үедеги хүн бүрү амыдыралынга чугула чүүлдерге боттарын белеткеп турарлар. Келир үениң специалистери колхоз, совхозтарга баргаш, бедик культураның, мурнакчы эртемнин нептерелекчилери болуру чугаажок.

М. САЯА.

ЧУРУКТА: № 66 өрээлдиң чурттанчыларын хостуг шагында.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Чурулга салбырында

Кызылдың уран чүүл училищезинде чурулга салбыры ажыттынгандан бээр алаан каш чыл болган. Республиканың школаларынга чурулга башкыларын болгаш улусчу театрларга, Культура бажыңнарынга каастакчыларны ол үениң дуругузукка белеткеп үндүргеп.

Бо салбырга бирги чартык чылды түнелээн чурук делгелгезин эрттиргеп. Ында 3-кү курсчу Дмитрий Саянның «Төрээн черим», «Оваа», 2-гы курста Александр Ойдуптуң «Натюрморт», Елена Шуклинаның «Ыяш салдадыкчылары» деп чуруктарының бедик мергежил-биле чуруттунганын комиссия эки деп демдеглээн.

Александр Ойдуп үүле чурук чуруулуу-биле кызыгаарлаттынмайн, чонар-даш болгаш ыяштан чаазыр талазыбыле сонуургаадыг, ооң чаазан үүлдери делгелгелерге киржип турар.

А салбырның доозукчу курузунуң суургуулдары чоокта чаа Ленинградче экскурсиялап чоргаан.

Н. ШОЙДАА.

КАТАЙГАНЫҢ ЫЯЖЫ

Катайганың ыяш үлетпүр ашыл-агый черинин чаа библиотеказынга беш чүс ажыг номчумчулар доктаамал кээп турар. Оларның эргезинде дөрт муң том ажыг политиктиг, техниктиг, уран чечен чогаалдар болгаш эртем номнары бар.

А. КУЗЯРИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Школачыларга. «Спорттуң хөгжүдези». 14.05—Медээлер. 14.15—Өөнүг телекөргүзүг. Балет дугайында. 15.20—15.30—Чапсар. 15.30—«Эртинен чылдарның кинолары». «Пышна» Уран-чечен фильм. 16.40—Өөнүг телекөргүзүг. Хоккейге СССР-ниң чемпионады. ЦСКА—«Динамо» (Москва). 2-гы, 3-кү оюннар. 18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Уругларга. «Моортай оглунга бамык тудуп бергени». 18.40—Телемедээлер. 18.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.05—«Брест областың утыштур планы күүсээдеде». Дамчыдылгада Белоруссияның КП-зиниң Брест обкомунуң бирги секретары В. А. Микулич киржип турар. 19.50—Өөнүг телекөргүзүг. «Бальзактың улуг ынакшыыны» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 5-ки сериязы — «Санкт-Петербугка умуранныла».

КЫЗЫЛДАН

20.45—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.55—Өөнүг телекөргүзүг. Социалистиг чурттарның чогаадыкчы аныяктарының концерти. 23.00—«Ye». Информастыг программа. 23.30—01.45—Өөнүг телекөргүзүг. Хоккейге СССР-ниң чемпионады. «Спартак»—«Крылья Советов».

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ЧАГААЛАР ДОПЧУЛАЛЫ

КӨДЭЭНИҢ КУЛЬТУРА ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Ажыл-ишчи хүн доостур, чүс-түс ишчилер хостуг үе-шагын культурлуг арттирерибиле клубтарже, культура бажыңнарынче чоруп турар. Бистиң республиканың хоорай, суурларында клуб, библиотека чок чурттакчылыг черни тывары берге. Культура одагларының боттарының эжиктерин ажыл-ишчилерге ажыдып, ангы-ангы солун хемчеглерни организастап эрттирип турары кымгаза өөрүнчүг. Оон дугайын бижээн чагаалар редакцияга бола келгилээр. Чаа солун шии, номчулга конференциязын, дыштанылга кежээзи, аас журналы, мурнакчылар-биле ужуражылга дээш кандыг хемчегларни чоруткайын турар дээр.

«Эртөн шинтирилиг үшкү чылда районнуң культура бажыңнарынга, көдээ клубтарга, кызыл-булуңнарга болгаш ферма, бригадаларга 154 концерт, 181 лекция, беседа, янзы-бүрү темалыг кежээлер 127 удаа болган. Ылангыя «Кезээде хүннеп турзун», «Адаларның оруу-биле», «Күш-ажыл-кижини каастаар», «Төрээн чурт кыйгырып тур» дээн ышкаш темалыг кежээлер онзагай эрткен. «Аас-кежиниң дугайында чугаалажыыл», «Кандыг кижини культурлуг кээрил» деп диспуттарга хөй кижи киржип, бодалдарын солушкан. «Алдын сылдыстыг маадыр, сеңээ алдар», «Оларның ады мөңгеде дириг» деп аас журналдары

Ажыктыг, солун хемчеглер хөй чонну хаара тудар, оларга солун болгаш уттундурбас дээрзи оон тодаргай-дыр. Культура одагларында ажылдап турар кижилерниң үлегерлиг ажыл-ижин ол-ла автор мактаан.

Ол-ла районнуң Мөрен суурдан Чыргал Дадар суурнуң көдээ клубунга болган номчулга конференциязының дугайын бижээн. Ону эрттиреринге библиотека эргелекчизи С. А. Бичелей, ол ышкаш школа башкылары П. С. Ижи, Э. Ш. Танова, М. Н. Чыргал болгаш өскелерниң-даа эки киришкенин демдеглээн.

Көдээниң культура хандырылгазында кол чүве — культура албан черлериниң ажылының доктаамал болуру, ол ышкаш чорудуп турар хемчегларниң массалыы, дээштии болуру чугаажок. Бо талазы-биле алыр болза, чедир кылдыңмайн турар чамдык үүлдерниң барын солуннуң бижикчилери база ыят чокка эртпейн турар. Чүгле ында-хаая кежээлер болгулаар, оларның белеткели кошкак, хөй кижи киришпейн баргылаар черлер база бар. Чок болза клубка чүгле кино көргүзери-биле кызыгаарланып каарының фактылары база хөй.

Ыраккы Тожудан редакцияга чагаа келген. Оон ужур-утказы мындыг. «Тоора-Хем» совхозтуң салбыр төвү Ий суурда аныяк-өскен хостуг шагын чөп ажыглавайн, арагаже сундулаар таварылгалар барын айыткан. Корум-чүрүмү алдаашкынары база эвээш эвес. Салбырда хөй-ниити организациялары, ыяшгыя комсомол организациязы хостуг үе-шакты төп организастап, культурлуг эрттирер талазыбыле эгелекчи чоруун көргүспейн турар. Культура одагларының ажылы база кошкак. Чогуур органнар ол бүгүнү көре тура, дээштиг хемчеглер албайн келген. Дыштанылга кежээлери организастаар, диспуттар эрттирер, номчулга конференциялары чорудар чергелиг ажылдарны, клуб, библиотека ажылдакчылары-биле кады демнежип организастаарының кандыг-даа аргазы комсомолчуларда бар.

Татьяна Дугаар-оол, болгаш өске-даа бөлүк авторлар редакцияга чагаа бижээн. Ында бижип турары болза: «УТБА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырының ажыл-ишчилери тоску беш чылдың үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күүсеткеннер. Салбырның чурттакчыларының хөй кезии ферма болгаш мал ажылында уйгудыш чок ажылдап турза-даа, оларга дыштанылга кежээлери, өөредилге ажылдакчылары-биле кады демнежип организастаарының кандыг-даа аргазы комсомолчуларда бар.

Татьяна Дугаар-оол, болгаш өске-даа бөлүк авторлар редакцияга чагаа бижээн. Ында бижип турары болза: «УТБА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырының ажыл-ишчилери тоску беш чылдың үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күүсеткеннер. Салбырның чурттакчыларының хөй кезии ферма болгаш мал ажылында уйгудыш чок ажылдап турза-даа, оларга дыштанылга кежээлери, өөредилге ажылдакчылары, мергежил азыбыле белгүмнерде, ыр, танцы ансамбльдеринде, спортчу секцияларга сургуулдар идепкейлиг киржип келген.

Улуг аал чогу-биле общежитиеге хөй кижи киржикчилиг дыштанылга кежээлери, конференциялар эрттирери болдунмас, ынчалза-даа дыштанылганы бөлүктеп организастап турар. Өрээлдерде шыдыраа, шашки, хөгжүм херекселдери база бар.

Делегей байдалының дугайында, мораль-этика темаларынга, эртемнин чедишкиннеринге турааскаатқан лекция, беседалар план бүгаар эртип турар.

— Чүгле техникумда эвес, харын хоорайның спортчу секцияларында, уран чүүл бөлүмнеринде киржип турар сургуулдар кайы хөй. Чижээлээрге, ветеринария салбырының 3-кү курузунуң сургуулдары Сенчи Хертек, Владимир Комбу, Иргит Кан-оол, Маадыр-оол Саая, Николай Сат олар чаа тургустунган бот-тывынгыр национал шиянның улусчу театрында кирип алган. Агрономия салбырының сургуулу Эртине Куулар хөл бомбүүнге республиканың чыынды командазының кежигүнү. Валера Ооржак, Василий Монгуш, Сувучан Монгуш, Ума Байкара национал сыгыт, хомус ойнакчылары, Галина Ондар, Юрий Допул-оол дээш ышкаш спортчулар хөй. Черле ынчаш бистиң боттарывыстың баянистеривис, гитаражыларывыс, танцычыларывыс, ыраажыларывыс дээш кымны чок дээр. Ынчангаш хостуг үе-шагывысты демниг, кижи бүрүзүнге ажыктыг кылдыр эрттирип турар бис — деп, Александр Хертек түнеп чугаалады.

Келир үениң мал эмчилери, зоотехниктер, агрономнар, механиктер, бухгалтерлер — көдээ ажыл-агыйның специалистери шилип алган мергежилинге кызымаккай өөренмишаан, аныяк специалистиң келир үедеги хүн бүрү амыдыралынга чугула чүүлдерге боттарын белеткеп турарлар. Келир үениң специалистери колхоз, совхозтарга баргаш, бедик культураның, мурнакчы эртемнин нептерелекчилери болуру чугаажок.

М. САЯА.

ЧУРУКТА: № 66 өрээлдиң чурттанчыларын хостуг шагында.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Чурулга салбырында

Кызылдың уран чүүл училищезинде чурулга салбыры ажыттынгандан бээр алаан каш чыл болган. Республиканың школаларынга чурулга башкыларын болгаш улусчу театрларга, Культура бажыңнарынга каастакчыларны ол үениң дуругузукка белеткеп үндүргеп.

Бо салбырга бирги чартык чылды түнелээн чурук делгелгезин эрттиргеп. Ында 3-кү курсчу Дмитрий Саянның «Төрээн черим», «Оваа», 2-гы курста Александр Ойдуптуң «Натюрморт», Елена Шуклинаның «Ыяш салдадыкчылары» деп чуруктарының бедик мергежил-биле чуруттунганын комиссия эки деп демдеглээн.

Александр Ойдуп үүле чурук чуруулуу-биле кызыгаарлаттынмайн, чонар-даш болгаш ыяштан чаазыр талазыбыле сонуургаадыг, ооң чаазан үүлдери делгелгелерге киржип турар.

А салбырның доозукчу курузунуң суургуулдары чоокта чаа Ленинградче экскурсиялап чоргаан.

Н. ШОЙДАА.

Геологтарга суурлар

Сахалинге болгаш Курилдерге геологтар чурттаар суурлар тударының перспективтиг планын тускай эртемниглер чогаадып кылган. Пограничный, Аскасай, Сабо, Тымовский, Луговой, Буревестник, Ильинск болгаш Шахтёрск деп черлерге шупту сес ыңдыг суурну тудар. Ол черлерге бүрүнү-биле чаагайжыттынган бажыңнар, уруглар садтары, школалар, магазиннер, кафелер, клубтар, эмнелгелер бар апаар.

Шинчлөчи болүктерин ажылдаар черинге автобустар азы вертолёттар чедирер. Геология информациязының баштайгы шинчилелдерин кылган, оларны удурткулаанның автоматтыткан системазыныче телетайп-биле дамчыдып бээр төптерни база суурларга дериң тургузар.

Баштайгы ыңдыг суурну Южно-Сахалинскиниң сонгу талазында Луговой деп черде тудуп турар.

Карл РЕНДЕЛЬ,
ПМА-ның корреспондентизи.

Бөлүкте чүгле кыстар

Калмык АССР-ниң Городовиковода көдээ профессионалтехниктиг училищеде 14 өөредилге болүктери бар. Оларның бирээзи онзагай: ында чүгле уруглар бар. Ыңдыг болүктү республикага эң баштай тургусканы ол.

Чоокта чаа школа дооскан 18 кыстар калбак билигниң механизаторлары болур деп шинтирилеп алганнар. Мергежилди ылап шилип алгандыр дээрзинниң дугайын оларның өөредилгеге чедишкиннери хереченлеп турар. Оларның бөлүү чартык чылда бирги черни эзээлээр.

Механизаторнуң мергежили шагда-ла чүгле «эр» кижиниң эвес болу берген. Соолгу чылдарда ол мергежилди үш чүс ажыг уруглар шинтээдин алган. Оларның шинтилеп дыка хөйү МТЗ-50 деп тракторну хүлээп алгаш, ам фермаларда, садтарда болгаш огородтарда чедишкиннинг ажылдап турарлар.

Элиста.

(СЭТА-ның корр.).

ОРУС ДЫЛ—ЭҢ-НЕ СУРАГЖААН

Моолда даштыкы дылдардан орус дыл эң-не сурагжаан. Ону өөренириниче улуг кичээнгей салып турар апарган.

Амгы үеде улус өөредилге системазының бүгү звеноларында орус дыл өөренириниң магын көвүдеткен. Орус дылды өөредириниң программазын болгаш ону башкылаарының методиказын улам ыңай сайзыраңгайжыдып, чаа өөредилге номнары биле херекселдерин четчир санныг кылдыр белеткеп берип турар.

Улуг назылыг чурттакчы чоннуң ортузунда орус дыл өөренир дээш шимчээшкин улам калбарган, ажылчыннарны болгаш көдээниң ажыл-ишчилерин орус дылга өөредиринин чаа, эллээн сайзыраңгай системазын бадылап тургускаш, ону ам ийи чыл дургузунда боттандырып турар.

(СЭТА-ның корр.).

Комета хайгаарап тур

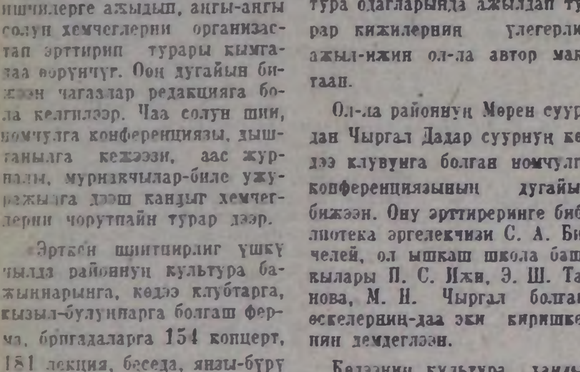

ЧУРУКТА: астрономнар амгы үеде ыңдыг болбаазын техника-биле чепсегленген.

В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БАШТАЙГЫ КОНЦЕРТ

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң төвү Көк-Чыраа суурнуң чурттакчылары клубту долдур олурупкан. Көк-Чыраа сес чыл школазының башкызы эш А. Дагбалдай СЭКП ТК-ниң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң Кубага аянчоруунуң дугайында лекцияны номчаан.

Көк-Чыраа суурнуң херээженнер төвүлелиниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң концертин чыылганнар көрген. Бо төвүлел эрткен чылын районнуң херээженнер төвүлелдериниң аразында калбаргап социалистиг чарышка ийиги черни алган. Концерттиң программазы амыдырал-биле сырый холбаалыг, солун болган. Киржикчилерниң аразында башкылар, эмчилер, культура, ясли ажылдакчылары дээш янзы-бүрү мергежилдин кижилери бар. Совет Тываның 30 чыл ойнга турасказаткан уран чүүл көрүлдезинге Көк-Чыраа суурда 6 коллектив белеткенип турар. Арткан коллективтер концерттерин чоокку үеде көргүзер.

О. ТАВАА.

Чаа кинону көрүңер

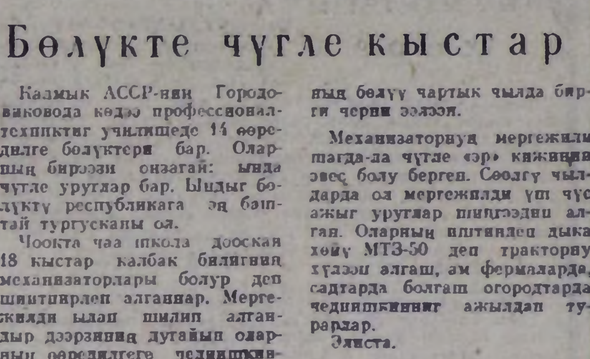

Кровавый камень

«ХАННЫГ ДАШ» деп «Таллинфильм» студияның үндүргени чаа кино республиканың кинозиранында үнүп эгелээн.

ТЫВА АССР-НИҢ ИХМ ССРЭ-НИҢ ИХМ-НИҢ ДЭЭДИ БОЛГАШ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНГЕ КУРСАНТЫЛАР ЧЫЫЛДАЗЫН ЧАРЛАП ТУР

Өөренир хуусаазы дээди школаларга 4 чыл, ортумак школаларга 2 чыл. Аңаа ИХМ органнарынга ажылдаар, юридика талазы-биле дээди болгаш ортумак эртемниг специалистерни белеткээр.

ССРЭ-ниң ИХМ-ниң Омск дээди школазынга болгаш Иркутскиниң өрт-техниктиг училищезинге кадыының байдалы ИХМ органнарынга ажылдаарынга тааржыр, 30 хар чедир назылыгларны хүлээп алыр. Волгоградта, Горькийде, Рязаньда дээди школаларга, ол ышкаш Новосибирскиде, Хабаровскиде, Барнаулда, Саратовта ортумак школаларга үстүнде айыткан үүлдерден ангыда, шериг албанын эрттиргенинерни хүлээп алыр.

Школаларга кирерлер дараазында эртемнерге конкурстуг экзаменнер тудар:

орус дылга болгаш литературага бижимел болгаш аас-биле;

ССРЭ төөгүзүнге бижимел-биле;

даштыкы дылга (үүгле дээди школаларга кирерлер);

Үндезин чурттакчыларны конкурстан дашкаар хүлээп алыр.

Дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринге киреринь күзээннер эмчи комиссиязын эртери-биле бо чылдың май 25-ке чедир Тыва АССР-ниң ИХМ-нин кадрлар килдизинге дараазында документилери-биле келир:

1. Ортумак эртеминиң дугайында документ бодубиле.
2. Шериг биледи (кинр бижидилге херечилели).
3. Будурүлге болгаш партия-комсомол талазы биле характеристика.
4. Бөрт чокка тырттырган 3×4 хемчээлдиг үш чурук.
5. СЭКП азы ВЛКСМ хооркомунуң, райкомунуң чоруткан бижин.

Школага дужаал ёзугаар хүлээп алган кижилерни кичээлдер эгелээр хүнден эгелеп халас чемненилге, ниити чурттаар чер, хеп болгаш айда 40 рубль хемчээлдиг стипендия-биле хандырар.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ханныг даш» 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.15, 19.00, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Даглардың хааны болгаш өскелер-даа» 9.00, 10.40, 14.50, 16.30, «Черлик чүрек» 12.20, 18.15, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Коргуш чон атаман» 15.00, 16.50, «Гитаралыг адаттыныкчы» 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эртинелер ортулуу» 15.00, «Цеплистин кажарлаашыны» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчылзрының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 15953. ЧАГЫГ № 36

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном сөдынын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00771.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 38 (9413) | Четверг, февраль 14, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 нең.

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунда болгаш ТСЭ-де

Чер ажылы-биле холбашкан бүгү-ле үүлдерни кылыры бо талазы-биле ажыл-ишти долуулуу-биле, шалыпкын тодарадып көөрүн негээр. Колхозтарда болгаш совхозтарда ындыг экономиктиг көргүзүүшкүнүүр роли ду бухгалтерияның үчёдааны болгаш контролю күүседип турар. Бо хүннерде ындыг херекти чурттуң көдээ черлеринде 500 муң хире кижи кылып турар. Оларның ажылын саналга машиналары, механизастаашкын чок болза, улам сайзыраңгайжыдары берге болур.

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң Коллегиязының болгаш ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң февраль 12-де каттышкан хуралынга көдээ ажыл-агыйда бухгалтер үчёдуи механизастаашының байдалының база ону улам хогжүдериниң айтырыын чугаалажып көрген.

Бухгалтер үчёдун механизастаары болгаш оттёттуг болур чорук — көдээ ажыл-агыйга информацияның болгаш башкарылганың үндезинип болурун Коллегияга демдетлээн. 23 муң ажыг колхозтар болгаш совхозтар документилерин сайгарып кылырда күрүне статистиказының саналга төптериниң болгаш тускай станцияларының ачы-дузазын көрүп турар.

Ынчалза-даа ол дээрге, ындыг ажылдың чүгле эгези боон турар. Чүге дээрге амдыызында бухгалтер үчёдунуң чүгле чамдык кезектерин механизастаан, а ону долуулуу-биле чүгле 119 ажыл-агыйларда механизастаан болгаш 500 ажыл-агыйларда чаа эгелеп турар. Башкир АССР-ниң, Ленинград, Оренбург областарының, Белоруссияның, Молдавияның, Латвияның, Харьков, Винница, Львов болгаш өске-дээ чамдык областарның ажыл-агыйлары ол соруулганы өскелерден чедимчелиг шиитпирлеп турар.

Көдээ ажыл-агыйга бухгалтер үчёдун механизастаарын шапкынчыдар талазы-биле боттуг хемчегерни хүлээп алганын доктаалда айытпан.

(СЭТА-ның корр.).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

СОВХОЗТАР ЧАА КЕРЭЭНИ ЧАРГАН

Колхоз, совхозтарның экономиказын улам-на хөгжүдеринге, колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының чаагай чорууун эжиждеринге шимчедикчи күш—социалистиг чарыштыы Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары калбарткан. СЭКП-нин XXII съездизин аттыг совхоз биле «Искра» колхоз, «Октябрь 30 чылы» биле Ленин аттыг колхозтар, «Чыраа-Бажы» биле «Большевик» совхозтар аразында чаржып, оон түнкелин квартал, чыл санында үндүргеш, арга-дүрмүлгазын солчуп, четпестерни шүгүмчүлелчи ёзу-биле илереткеш турары чаңчыл апарган.

Аразында чарыштыг «Сүт-Хөл» биле «Алдан-Маадыр» совхозтарның девискээри, агаар-бойдузу демейлешкек. Ажылының кол адыры — хой ажылы. СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырышка сорук киргизип, ол совхозтарның ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының 1974 чылда Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның докгаалын танышкан хүралдарынга эрткен чылда керээлиг хүлээлгелериниң түннелин чугаалажып, тодарадыкчы 1974 чылда бедиткен хүлээлгелерни ап, чарыжын уламчылап, улам-на соруктуг ажылдарын дүгүрүшкен.

Беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылында ийи совхозтуң ажыл-ишчилери багай эвес ажылдаан. Мал болгаш чер ажылының талазы-биле чамдык чедиишкиннер чедип алдынган. Чарыштың керээлиг хүлээлгелериниде айыттынган кол-кол соруглаларның күүселдези мындыг:

Көргүзүглери	«Сүт-Хөл» с-з (хуу-биле)	«Алдан-Маадыр» с-з (хуу-биле)
МАЛ БАЖЫН ӨСТҮРГЕНИ:		
бода мал	89,5	92,2
хой	97,2	91,7
өшкү	85,9	112,8
чылгы	86,9	87,9
Төрүүр 100 малга оналаштыр алдынган чаш мал (баш-биле)		
бызаа	41	51
хураган	74	84
анай	66	94
МАЛ ПРОДУКТУЛАРЫН БҮДҮРЕР ПЛАННЫ КҮҮСЕТИЕНИ:		
сүт	94,6	100,2
эът	105,1	105,2
дүк	46,3	78,4
КҮРҮНЕГЕ САДАРЫН КҮҮСЕТИЕНИ:		
сүт	111	120
эът	104	102,4
дүк	101	85,7
Бир инектен саап алыр сүт планын күүсеткени	96,0	107,3
Бир хойдан алыр дүк планын күүсеткени	111,0	83,7
Тараа культураларының бир гектарындан-на алган дүжүт (центнер-биле)	8,9	9,4

Чарышка «Алдан-Маадыр» совхоз тиилекчи болган. Ийи совхозтуң ажыл-ишчилери эрткен чылда кылган ажылдарын тодаргай аналиэтеп, четпестериниң, чедир кылдыымдан ажылдарның чылдагааннарын илередип, моон соңгаар ындыг торуктарны болдурбазының хемчегерин төлевилээн. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери организакчы ажылды сула боттандырган. Партия, профэвилел, комсомол организациялары, көдээ Советтер чарыштыг организастаарын четпес чоруткан. Кол-ла четпес чүве болза, хожудан турарларны мурнакчыларның деңгээлинге чедирериниң кичээнгейни кошкатканы. Мал болгаш чер ажылын улам хөгжүдериниң курлавырларын ам бүрүн ажыглаары негеттиниң турар.

Беш чылдың тодарадыкчы чылында чарыжын уламчылаарын совхозтарның ажыл-ишчилери шиитпирлээн. Ийи ажыл-агый аразында керээни чарган.

М. СЕВЕН.

«Шынның» түскай корр.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде

Шилчиир Кызыл Тук — Хайыракан көдээ Советте

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профэвилелдериниң область чөвүлели республиканың көдээ, суур болгаш хоорай (район чагыргазында хоорайлар) Советтериниң 1973 чылда социалистиг чарыжының түннелдерин чугаалажып көрген. Чарыштың негелделерин күүседириниг чер-чер Советтерни чамдык чедиишкиннерни чедип алганын демдеглээн.

Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан көдээ Совединиң ажыл-ишчилери эртем ап, организас-массалыг ажылын ажыл-агыйн болгаш социал-культура тургузуушкунуунуң соруглаарын шиитпирлээри-биле сырый холбаштырган. **Хайыракан көдээ Советтиң** (күүскомунуң даргазы Ө. А. Сат) 1973 чылда республиканың көдээ, суур болгаш хоорай Советтериниң социалистиг чарыжының түннелкизин деп санаан, Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун болгаш 1000 рубль түңнүг акша шаңналын тыңсыр деп шиитпирлээн.

Ийиги черде киргеи Таңдының **Межегей көдээ Советке** (күүскомунуң даргазы С. П. Тюленев) Хүндүлел бижиктиг болгаш 500 рубль түңнүг шаңналды, үшкү черде—**Тожунуң Тоора-Хем көдээ Советке** (күүскомунуң даргазы И. И. Булыкова) дипломну болгаш 500 рубль түңнүг шаңналды тыңсыр.

Малдың өзүлдези — төлүнде

Немежип турар

Моңгун-Тайга районнуң малчыннары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, төрүүр 100 хойдан 90 хураганы алыр социалистиг хүлээлгени алгаш, ону боттандырар дээш чүткүлдүг ажылдап турар.

Амгы үеде районнуң хойжулары бо чылдың баштайгы «дүжүдүү»—хойнуң чаш төлүн онча-менди алырының хемчеглерин ап эгелээннер. Ажыл-агыйларда ниитизи-биле алырга 6148 хой оолдаан. Оон 6151 хураганны камгалап алган.

Ылангыя «Малчын» колхоз хойнуң чаш төлүн ажаап алырынга эки белеткелдинн көргүзүп, түлүктүг чымыштыг организастыг чорудуп турар. Ында хойжуларга дузалажыры-биле 65 сакманщикти чоруткан. Коданнар бүрүүр мал чеми-биле болгаш суттат-биле хандырынган.

Ол-ла колхозтуң Каргыда С. Ластаңга улуткан № 1 хойжу бригадазының 3623 хөөнүнден 1710 хой оолдаан. Оларның 1712 хураганы менди чаагай өзүп турар. Бола ажыл-агыйның № 3 хойжу бригадазының (бригадири А. Кара-оол) 3015 хөөнүнден 1078 хойлар оолдаан, оларның 1079 хураганы онча-менди.

Түс-түс хойжулардан Тыва АССР-нин алдарлыг малчыны Л. Биче-оол 228 хойдан 230 хураганны, С. Базы 174 хойдан 174, С. Кертен-оол 172 хойдан 172 хураганнарны менди доруктурүп, чымыштыг иштин тергиннери боон турар.

Д. КУУЛАР.

Мурнакчы хойжу

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң мурнакчы малчыннарының бирээзи Моңгун Кончуковнч Сагаан 19 чылдарның дүргүзүнде хой кадарып келген. Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Моңгуш Кончукович төрүүр чүс хойдан 100 хураганны онча-менди доруктурган, совхозтуң малчыннар ортузунда калбарган социалистиг чарыжының тиилекчизи болган.

Хойжу ол чедиишкинниге улам сорук кирип, тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылында оон-даа күжениишкинниг ажылдап, төрүүр чүс хойдан 3 килограмм дүктүг кыргып алыр деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, бо чылдың кыжында шыгтыы белеткенген. Амгы үеде малчынның коданында 360 төрүүр хой бар. Оларның хөй безин бо хүннерде оолдаан. Оон алдынган хураганнар онча-менди доруктуп турар.

К. КОМБУ.

СЭКП Эрзин райкомунуң пленуму

Дүүн СЭКП Эрзин райкомунуң пленуму болуп эрткен. Анаа партияның XV область конференциязының түңнелдериниң болгаш районнуң коммунистериниң соруулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Пленумга ол талазы-биле илеткелди партия райкомунуң ийиги секретары Д. Б. Чамзырай кылган.

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга сорук киргеи районнуң ажылыпчилери планныг соруглаарны күүседир дээш социалистиг чарышка киргижкеш, баштайгы чедиишкиннерни чедип ап турарын пленумнуң киржикчилери сеткил ханыышкыны-биле демдеглээн. Ылаңгыя малчыннар кыштагларааш-кынын хүр чаагай чорудар дээш бүгү күжениишкиннерни салып, шудургу ажылдап турар. Эрткен чылга бодаарга бо чылын бүгү ажыл-агыйларда малдың баш саның өстүрер, оон продуктулуун бедидер талазы-биле ажылдар алаан эки тургустунган. Бо талазы-биле «Чаа орук» болгаш «Морен» колхозтарда байдал эки. Амгы үеде хой кидин түлүк төрүп эгелээн, ынчангаш хойжулар аажок күжениишкинниг ажылды чорудуп турар. Баштай төрээн 11588 хойдан 11990 хураганы алган, ол болза өөрүнүүр түңнелдер-дир. «Чаа орук», «Коммунизмче орук», «Морен» колхозтарның хойжулары өскелериниңден хөй хураганны алганнар.

Партияның XV область конференциязының шиитпирлерин пленум бүрүн долуулуу-биле чүүлдүдүүшаан, аңаа дүүштүр районнуң амыдыралынга партийжи удуртулганың деңгээлин бедидериниң, беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылының планнарын болгаш хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседиринче ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаарының талазы-биле тодаргай хемчегерни аңаа айытган.

Каракалпак АССР-ге Улустарның найыралы орденни тывысканы

НӨКУС. (СЭТА). Ол автономнуг республиканың ажылчы чоннары тоогулуг болуушкунну демдеглээн: каракалпактарның Россиянга экизитура дүүзуу-биле каттышканындан бээр 100 чыл болган. Чүс чылда — Улуг Россия-биле, чартык чүс чылда — Совет ог-бүлеге чурттап келген.

Ол чылдар каракалпактарның тоогуузуге эң-не улуг ужур-дүзелиг чылдар болган. Совет эрге-чагыргазының чылдарында ленинчи национал политиказының ачызында каракалпактар тускай күрүнелиг боон, тургузукчу күп-ажылдың аас-кежиктиг түңнелдерин, культураның бедик чоруун чедип алганнар.

Совет Каракалпакиниң чедиишкиннери дээш ону Улустарның найыралы орден-биле шаңнаан. Узбекистанның Компартиязының область комитединиң болгаш Каракалпак автономнуг республиканың Дээди Соединиң ол автономнуг республикага Төрээн чурттуң бедик шаңналын тыңсырынга холбаштыр каттышкан байырлыг хуралы болган.

Ону Каракалпак АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Д. Ешимбетов ажыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюро составын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр хуралдың хүндүлүг президиумунга улуг сорук киришкин-биле соңгаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Ш. Р. Рашидов Каракалпакияның ажылчы чоннарынга бедик шаңнал дээш СЭКП Төп Комитединиң, партия ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң өмүнээзинден, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден наңг байыр чедирген.

Ш. Р. Рашидов Каракалпак АССР-ни Улустарның найыралы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Чарлыын номчаашқ, хуралдың киржикчилери диңмиттиг адыш часкаң, байырлап турда, шаңналды республиканың тутунга кадаан.

Узбекистанның Компартиязының Каракалпак обкомунуң бирги секретары К. Камалов харыы сөс ап, үүве чугаалаан. Ол автономнуг республиканың коммунистериниң болгаш бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден бедик шаңнал дээш СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунга болгаш Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүн четтирген.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге хуралдың киржикчилери байырлыг чагааны улуг кодурлүүшкүн-биле хүлээп алганнар.

• • •

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Ш. Р. Рашидов Каракалпак автономнуг республиканга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Кызыл тугун база тывыскан. 1973 чылда тараанны болгаш чер ажылының өске-дээ продуктуларын будүрериниң база күрүнеге садарын ковүдеткени дээш Каракалпакияга ол шаңналды тыңсып турар.

Р. Рашидов автономнуг республиканың ажылчы чоннарының ам-даа чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Хоорайның тугунда орден

ЧИТА. (СЭТА). Февраль он ийиде аңаа СЭКП хоорком-унуң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң байырлыг хуралы болган. Ону хоорайга Октябрь революциязы орденин тыңсырынга турескаткан. Ажылагый база культура тургузуушкунунга улуг чедиишкиннер дээш, Читаның ажылчыннарының революстуг ачыхавыяазы дээш ол хоорайны орден-биле шаңнаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хуралдың киржикчилери хүндүлүг президиумунга улуг сорук киришкиннииг соңгаан.

РСФСР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов аңаа үүве чугаалаан. Ол СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң өмүнээзинден Читаның ажылчы чоннарынга Төрээн чурттуң бедик шаңналы дээш изиг байырын чедирген.

М. А. Яснов чыылганнар диңмиттиг адыш часкаң турда, орденни хоорайның тугунга кадаан. СЭКП-ниң Чита хооркомунуң бирги секретары Л. В. Сметанин, «Восточная» шахтада бригадир В. И. Ардин, хоорайның эң хоочун будүрүлге чери—паровоз-вагон септээр заводтуң ажылчыны Р. В. Кузьмич, медицина институдунуң студентиэ Л. Е. Смирнова, генерал Ю. А. Лозовой, СЭКП-ниң Чита обкомунуң бирги секретары М. И. Матафонов олар бедик шаңнал дээш партияга болгаш чазакка изиг өөрүн четтиришкинии илереткеннер.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны хүлээп алганнар.

Баштаар черниң пленуму

Февраль 12-де Москвага ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черниң пленуму ажылын доозкан. Эвилелдиң баштаар черниң даргазы, «Правда» солунның кол редакторы М. В. Зимянин пленумга илеткел кылган.

СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң доктаалынга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ол Пленумга чугаалаанын. Ол СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң өмүнээзинден Читаның ажылчы чоннарынга Төрээн чурттуң бедик шаңналы дээш изиг байырын чедирген.

М. А. Яснов чыылганнар диңмиттиг адыш часкаң турда, орденни хоорайның тугунга кадаан. СЭКП-ниң Чита хооркомунуң бирги секретары Л. В. Сметанин, «Восточная» шахтада бригадир В. И. Ардин, хоорайның эң хоочун будүрүлге чери—паровоз-вагон септээр заводтуң ажылчыны Р. В. Кузьмич, медицина институдунуң студентиэ Л. Е. Смирнова, генерал Ю. А. Лозовой, СЭКП-ниң Чита обкомунуң бирги секретары М. И. Матафонов олар бедик шаңнал дээш партияга болгаш чазакка изиг өөрүн четтиришкинии илереткеннер.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны хүлээп алганнар.

„ШЫНГА" ЧАГААЛАР

«Шынның» номчукчуларының арыны № 2

ЭЭЛЧЕГЛИГ КАДАТТА

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны С. Д. Конгар совхоз төвүнге чораан, мурнукузундан-Хаа ажыл-ишчи сорук кирген, улам-на өөрүшкүлүг ээп келген.

— Даргаларын чүге келдирткен-дир? — деп, кадайы сонуургааның четтикпейн, оон айтырган.

— «Кел дээрге эки» дижир болгай, чаагай үүле-херек будуреринге чүткүлдүг Кызыл-оол биле Анай Хертектерниң аныяк өг-бүлези ээлчеглиг кадарчыга шилиттинген. Олар дуржулгалыг малчыннардан үргүлүг өөренип, ылангыя оларны чөп ажыглаарынга, чаш малды менди өстүрүнге оларның чагыг-сүмезинге даянгаш, Хертектер баштайгы бергелерни ажып эрткен.

Ленин орденниг бистиң республикавыска Улустарның пайыралы орденни тывыскан хүн, Конгарларның совхоз төвүнде бажыныңга бардым. Иштики херексели көрүштүүле чорду, кыштаанда бажыңының дерии база магалыг улус болду.

Кире бээримге, Кызылга болган, ийиги орден тывыскан ол байырлыг хуралдың дамчыдылгазын радиоприёмнигинден малчын дыннаан олур, оон школачы уруглары, өг-бүлези шупту. Дамчыдылга доостурга, ол солун медээге өөрүшкүнү малчын-биле үлешкеш, Салчак Доскаараковичиниң амгы ажыл-ижин билип алыр аргалыг болдум.

Ээлчеглиг кадатка, суурга чурттаарынга хамаарыштыр сонуургаан айтырыымга С. Д. Конгар мынчаар харыылады:

— Бистиң ээлчээвис неделя аайы-биле болуру шүүт чүрүмчаан, понедельник бүрүзүнде хүлээнчип азы солчуп хураривыс ам чаңчыл апарган. Хой оолдаашкыны түлүктээн үеде, ээлчээвисти түр соксаткаш, ийи өг-бүле шупту вус деминг кириптер бис. Дыштанылга неделязында суурга кээп, чунар-бажыңнаар, кино-концерт көөр, школачы уругларының хеп-сынын таарыштырар дээш, культурамидыралга холбаазыг, өскедаа хой чүвени малчыннар кылдының ап турары таарымчалыг.

Конгарларның болгаш Хертектериниң кодан хою ам менди, күскү хевээр күштүг кыштаглап турар. Баштайгы оолдаан 143 хойнуң хураганы шупту бар, ам-даа 370 ажыг хой төрүүр, оон чаш төлүн бүрүн алырынга малчыннар бүзүредиг. Эрткен чайын белеткеп алганы 210 центнер сиген ам-даа хой, холукседиг чемнер, концентрат үк кыштагда четчир.

Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниг Сержиң Салчаковна биле Хертек Анай олар ам боттары улуг сакманщиктәрге база мергежий берген. Хой шупту оолдаптарга, ол коданда малдың саны муң ырак ажар.

Конгарларның кайызы-даа коммунист, оларның хөрээнде Ленинчи юбилей медалы чайнап чоруур. СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыын танышкаш, олар тоску беш чылдың дөртку чылында төрүттүнер чаш хураганны менди доруктуруп өстүрерин, хой бүрүзүнге онааштыр 2500 грамм дүктү кыргыдарын хүлээнген. «Бай-Тал» совхозтуң сураглыг малчыннары боттарының сөзүн әәлеп шыдаар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

АКТИВКЕ ДАЯНГАШ...

Совет кижилерниң билии, культуразы бедөөн тудум-на, оларның негелдеэи улгадыры билдингир. Бии-Хемниң Ээрбекте кодээ клубтуң (эргелекчизи Ооржак Анчымаа) човүдели кижизидикчи, культура-массалыг ажылын активке даяныр, план ёзугаар чорудуп турар.

Ээрбек кодээ Совет күүскому клубтуң септелгезинче, дерилге-кавастагазынче чугула кичээнгейни салып келген. Ооң уламыдан клубтуң ишти шевергия, чылыг, чырык, девискээри арыг.

Клуб човүлелиниң организастазы бот-тывынгыр уран чүүл болгуму доктаамал ажылдап, программазын үргүлүү чаартып турар. Эрткен чылын Ээрбек суурга болган концерттерден аңгыда, чүгле малчыннарга, бригадаларга бөзин дөрт удаа үнүүшкүнүүр көргүзүүлерни организастаан. Ол ышкаш район көрүлдеэинге киришкеш, олар база эки үнелелди алган. Бо талазы-биле Валя Мартый-оол, Владимир Ондар, Галя Бойду, Монгуш Чойган-оол ышкаш идепкейлиглерни хойнуң адап болур.

Дыштанылга кежээлерин, ужуражылгаларны, номчулгаларны хаая-даа бол, организастап турары солун. Соолгу чижек, эрткен чылдың декабрьда 12 шилиндектериниң хол-шыдыраа маргылдаазын организастаан. Чаа чылга уткуштуг организастаан балмасмарад, уругларга ёлка көрүштүг болган.

Партия организациязынга удуртkан клуб човүлели бодунуң ажылын көдээ цивелизациязынга даянгаш, комсомол база хөрээнниер организациялары-биле харылзаалыг чорудуп турар.

С. ОНДАР.

Тоску беш чылдың эрткен үш чылдарында бистиң чуртувуска 34 миллион кижилерниң чурттаага байдалын экижидип, чаа квартираларны алгылаанын 1973 чылдың төнчүүнде болуп эрткен ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сесси чыыжының чедиги сессиязынга демдеглээн.

ЧУРУКТА: Хакас автономнуг областың Означенное дээр ажылчын суурунда 48 квартиралыг чурттаага бажыңын ажыглаага кирериниң мурнунда шеверлекчилериниң аштаага үеэн.

П. ДЕМЕНТЬЕВТИҢ фотову.

Коммунист Кыргыс Хеймер-оол Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырынга хой кадаргаш ам беш чыл ажып турар. Ол үениң дургузуунда хойжу шитининиң малын өстүрериниг бодунуң үлүг-хүүүүн киприп, дыка хой хураганнарны төрөэн совхозунга өстүрүп берген.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылында Кыргыс Хеймер-оол дунгузуун төрүүр 100 хойдан 90 хураганы, бир хойдан ортумаа-биле 2700 грамм дүктү кыргып алырын хүлээнгеш, ол-ла салбырның хойжузу Сарыг-оол Дарыйна социалистиг чармыче ыйгырган.

Амгы үеде хойжуунуң кодаминиң ин-не чымыштыг үе—мал солдаашкыны чассалыг эгелээн. Төрээн хойларның хураганнары онча-менди доругуп турар. Сиген, көк-сула болгаш оон-даа өскө хоолулуг мал чеми малчыннын кодаминда ястчири-биле бар.

М. СЕРТИН.

ЧУРУКТА: хойжу Х. Кыргыс.
Авторнуң фотожу.

БИСТИҢ АЖЫЛЫВЫС

Чаа-Суур — «Торгалыг» совхозтуң хой чурттакчылыг улуг салбыры. Суурда 11 кежигүннүг хөрээжеңнер човүлели үениң негелдезинге дүүштүр ажылдаар дээш, план ёзугаар шудургу ажылдап келген. Суурда 6 агитквартира, малчыннарга агитмассалыг ажыл чорудар бир өг бар. Оларның эргелекчилери хөрээжеңнер.

Валентина Монгуш, Бичекыс Шожап, Зоя Чысымаа, Тоорук Сат, Дина Дамбаа, Биче-кыс Домаа ышкаш активчи хөрээжеңнерге суурнуң чурттакчылары, салбыр баштаар чери чоргаарланыр. Олар партия организациязының болгаш хөрээжеңнер човүлелиниң берген даалгаларын идепкейлиг, ак сетинниг күүседип турар.

Чаа чылдың бүдүүзүнде агитквартиралар анны-бээ ажыдының аъш-чемниң делгелгезин организастап эрттирдивис. Аңаа № 1,5 агитквартираларының делгелгезин суурнуң чурттакчылары эки деп үнелээн.

Амгы үеде малдың чаш төлүн менди ажаал алырынга дуза чедирөр улуг сорулга човүлеадын мурнунда салдынып турар. Агитквартиралар анныбээ малчыннарга дузаалажып, сакманнаш болур хөрээжеңнерниң списогун суурда хөрээжеңнер човүделин кылгаш, салбыр баштаар черинге киирген. Ажылымында 13 сакманщикти малчыннарже үндүрген; чоокшу үеде 11 кижи аъттаныр.

Хөрээжеңнер човүлелиниң кежигүннери хойжу бригадаының хуралдарынга олуружун, малчыннарның аал оранынга чедип, ажылы, амыдыралчуртталгазы-биле таныжып, ээлчеглиг үүүшкүннерин кылырын шинтипрлээн бис.

Д. СЕНДАЖЫ.
Өөүр районнуң Чаа-суурда хөрээжеңнер човүлелиниң даргазының оралакчызы.

Мергелдейге чагаалар

ЧАГЫЛЫГ БЕЗИН ШЫДАШПАС

Бистиң суурувус Кара-Хаак чыл келген дудум-на өөүн, хөгжүн турарындан, оон чурттакчы чону база улам-на көөдеп турар. Ында чурттап турар чонуң болгаш аныяк өскенниң дыштанар чери болур клубтуң кочегары күсээр ыяжын эрагалап турда, ооң батарейлерн доңгаш, чарлып чаштагылай берген.

Бо бүгүнүң уламыдан амгы үеде клубка хаая киноларболгулаар апарган. А ол кинога келген кижилер бажыңнарындан чылыг идик-хевин каттандыр кеттинип, чагыларын алгаш кээп, ону арай деп төндүр көрээ көөр. Клубтуң соогунга кино-даа көөрүберге, көрүкүлер доңганындан танцылаан дег дидирт кейиндир деспеннр, үнер, киирер. Клубта кино аппарадының херекселдери шак доңа берген турар. Ону арай деп эргианп алгаш, кинону көргүзерге плёнкалары үстүп туруп бээр, түрөнчиг-ле.

Чербн көдээ Советиң болгаш «Кара-Хаак» совхозтың партия комитединиң суурнуң клуву ажылдавайн турарын эки билир. Кыш ам чаа ортуунирип турар. Клубка чүгле кино, конперт үндүрери-биле кызыгаарланмас, лекция, беседа болгаш өске-даа масселыг ажылдарны кылыр болгай. Ынчангаш клубту кыска хуусада септеп, ажыглалга киирерпя кара-хаакчылар четтикпейн манап, күш, дем хереглеттиизе түтүп, кыа чырыга-даа белеңнер.

З. БУРУННЕЙ.

Чээргеннээрин соксадыр

Хүндүүт Мерген Мергенович, бистиң суурнуң чурттакчыларынга дузадан чедирип көрүүнер.

Совхозтуң дирекциязы ажылчы чонуң негелдезинге дыңнангыр эвезинден Торгалыг суурнуң чамдык чурттакчылары кыштың соогунда оттуузар чүве чок бергедеп, чээргеннээрин чок чайын безин от, көс ыяалла хереглеттинери билдингир болгай.

Ынаы-бүрү ыыштарлыг арга-арыг «Торгалыг» совхозтуң төвүдеп ыядыг-ла ырак эвес болгаш чурттакчы чон ында барып одаар мяжын белеткеп алгылаан. Ону суурже сөөртүп эккеп алыр, машина, тергенниң тывылбайн турарындан суурнуң чамдык чурттакчыларының чээргеннээр турары ол. Чээргеннээр чонуң араазында хар-назыны улуг-даа, чаш ажы-төлдүг-даа өг-бүлелер бар.

Совхозтуң дирекциязы малактыя кышкы үеде ажылчынарның одаар үүлүүн сөөртүп алырынга машина азы трактордан түскайлап, дуваларын чурттакчылар күзеп турар.

А. ШАҢНААН.
Өөүр район.

«Шынның» материалдарының ян-биле

«Чүнү бодап турарыл?»

Мындыг эгелиг материал «Дүүреңчиг медээ» деп рубриканың адаанга бо чылдың январь 26-да солунга парлаттынган. Таңды районда «Тиилелге» совхозта бода малды ийи-үш хонукта чемгербейн, ведээп аштап, арыгдавайн турарын янда биижээн.

Совхозта партком секретары Д. Дардаштың бистиң бижиивиске дыңнатканы болза:

Парлаттынган чүүлдүң хыналдазын кылган. Фактылар шын болуп бадыткаттынган. Ферма ажылдакчыларының ниити хуралынга болгаш парткомга чыылдырган актив хуралынга шүүмүүлелдиг материалды сайгарып чугаалашкан. Совхозтуң дирекциязы чеи онаашкан ажылынга ээ харыысалганы коштактан садыр эргелекчизи Е. Поспеловка шыңгыы доңгулданы, бода мал бригадири Т. Оолакка доңгулданы болгаш улуг зоотехник И. Капсаргинге шынгыы сагындырыгны хүдээткен.

«Шын» солуунуң редакциязы бо чылдың баштайгы айында чер-черде ажылчын болгаш көдээ корреспондентилериниден 668 чагаавы алган. Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылының планныг соруглаларын амыдыралга боттандырар дээш республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилерн чаа-чаа аргаларны ажыглап, бар курлавырларны дилеп, түткүлдүг ажылдап киришкенин ол чагааларда бижээн.

Январьда солуунуң 26 дугаары парлаттынган. Келген чагааларның 261-ни солунга парлаан. Партияның XXI Кызыл хоорай болгаш СЭКПниң XV область конференциялары ол айда болуп эрткээн. Оон ыдай онза чугула болуушкун — эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларге, автономнуг областарга Улустарның пайыралы орденни тывыскаанының байырлалдыг айы болган. Бо талазы-биле хой-хой материалдар парлаттынган. Хоорайның база республиканың партия амыдыралынга хамаарыштыр арыннарны түе конференциялырга турасказалыр парлаан. Ниитизи-биле январьда номчукчулар чагааларындан чедип арын парлаттынган. Оларның аразындан «Шынның» мурнуку чылдардан шилчип келген шериг-патриоттуг үндүрүлгеан — «Революсчу, дайынчы, күш-ажылчы алдар» база «Улусчу контроль» арыннары номчукчуларның кичээнгейин хаара туруп турар. Тыва АССР-ге Улустарның пайыралы орденни тывыскаанынга тураскаадыр үнген, ийи өң будук-биле парлаан солунда — пайыралчы акы-дүүмә өг-бүзеде база дыштанып хүнге арыннарның материалдарын номчуштуг, навставагаын көрүштүг деп номчукчулар үнелээн. Ол ышкаш сонуургактарга, шыдыраачыларга булуннарны, «Хүлүмзүргүг нүш немээр» деп эгенин адаанда кыска түүлдерни номчукчулар сонуургап турар.

Эрткен чылдың төнчүүнден бээр солуунуң редакция коллективи «Шынның» аалчызы — чогаалчы», «Шынның» таймылбыр булуңу» деп булуңнарны болгаш ында-бүрү медээлер, «Кызылда болгаш районнарда» деп болүк материалдарны номчукчуга бараалгаткан. Ук булуңнарның материалдарын солуунуң чер-черде номчукчулары сонуургап турарын редакцияга дыңнаткан чагаалар база бар. Ылангыя Чөөп-Хемчик районнуң «Искра» колхозунда улусчу дружинаның командири Куулар Баяы-оол «Шынның» таймылбыр булуңуна үнген — «Улусчу дружиналар» эгелиг материалды өөредиглиг, эки чүүл деп мактаан. Мындыг янзылыг таймылбырларны, сүмелерни моон сонгаар-даа солуунар арыннарына чырыдарын редакция коллективи планнап турар.

Тывага хой ажылын улам ыяй планныг хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүр, тудуг болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Човүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның доктаалдары массаны улам сорук кирген. Күйгырыгны болгаш доктаалдарны амыдыралга боттандырар дээш ажылчы чон бедиткен хүлээгелерни алган ажылдап турар. Чылдың баштайгы кварталы орту киргеп. Бүдүн-бүдүн ажыл-агыйлардан эгелээн цехтер, бригадалар, фермалар болгаш аңгы-аңгы кижилерге чедир социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Ажылчы чон оон күүселдези дээш канчаар ажылдап турарыл? Кварталдың эрткен үезиниде хүлээлгелериниң чежези күүсеттингенил? Оны күүседир дээш чер-черде партия, комсомол, профэвилел, хой-ишти организациялары болгаш советтер кандыг-кандыг организастыг хемчеглер ап турарыл? Ажыглаттынмайн турар арганарны, нурлавырларны тып ажыглаарының кандыг оралдажымышкыннарын кылганыл? Эргим бижикчилер! Бо бүгүге доктаап, тодаргай аналиэтиг материалдардан бижиирнерни редакция манап тур.

Ажыл-агый айтырымындан аңгыда чурттап турар хоорайларының, суурнарының, коллективинерниң амыдыралында чаа чүүлдерни, чараш чаңчылдарны бижиирни база утпаңар.

Эрес, кежээ аңчы

Чаражай Саныевна Саның уругары 8, бо чылын ол ие 50 харлаар. Бичеэминде ол Тожу районнуң Хам-Сыра, Одүген тайгаларынга адаазыбиле кады аңнап өскен болгаш аңнаарының нарын аргаларын шингээдип алган. Чыл бүрүде аңнаыр сезонну эгелээри билек Чаражай Саны аңчылар-биле кады тайгаже ыяап-ла аъттанып-тар. Уругларыры чаш турда безин, иезинге болгаш кожалары идегелдиг улуска оларны чагып каап ур эвес хуусаада аңнааш келир чаңчылдыг турган.

Ол бо хүннерде Сыстыг-Хемде күрүнениң аңнаыр тывыш ажыл-агый черинің эки аңчыларының бирээзи. Чаражай Саныевна 1970 чылдан бээр эрткен дөрт чылда ниитизи-биле 80 киштн өлүрүп, ажыл-агыйның, Төрээн чурттуң мурнунга планныг даалгазын күүседиринге бинче эвес үлүүн киирштирген. Эртип турар аңнаыр сезонунда 21 киш баштады ооң олчазы база эки болган. Мурнакчы аңчы ниитизи-биле 600 ажыг рубльдиг өлүүн дужаагаи.

Эрткен күзүн аңнаыр сезону эгелеп чорда Чаражай Саныевна кончуг улуг даг ирректи өлүрген. Маңаа хамаарыштыр ооң чугаазы:

— Алды көрдүүүн Оорган сынга чор мен. Дүүш үеэн, аяс-даа хүн турган. Бар-ла дагда ыдымның ээрген үнү дыңналы-дыр. Ак-Холдуң ээрген үүнче чортуптум. Ыдым моңче эвес, кадыр даг көрээнче көрүп ээрип олур. Ол чоок кавыны топтоп көөрүмге киш-даа ыяа чок, харын «ирейниң» хүнче аастыг чадыры бо-ла ыяалай берген чыдыр ийин моң. Оон Ак-холду бодумче кыйгырып алгаш чарым чанынга баглап каап, «ирейниң» чадырын хынап көрдүм. Шынап-ла янда адыгның барын ылавылаап, дергимде балдыны чешкеш, ийи улут доорбашты кескеш, ижээнинің аксын дуглай өглеп каап боданып тур мен. Хүн кежээлеп, 4 шак. чоокшулаан. Боом тозовка. Одаг оон шоолут ырак эвесте, одагже чанып-тым. Одагта келиримге ийи адапкы 2 киш олчалыг олурлар.

— Маңа хойнумда олчам база бар, оон артык оран берген үлүүм — ирей база көрдүм — дээримге адашкыларның амырааны-даа кончут.

— Улут аң адар боо бар эвес; ам канчаар бис? — деп уруглар ачазы айтырган.

— Ол хайыраан чагны аңаа каапгар эвес — деп, оглу Володя харааданзыг чугаалаңган.

— Тозовка октарын улгатыргаш ону шеңеэе кандыгыл? — деп Чаражай Саныевна сүмелээн. Чугаалажып орда ус орайтаан.

Чарыларын санап четчелээш чер одаг аңчы өг-бүле удуй бергеп. Эртенги 6 шакта приемниги чугаалай берген, ол хүн ноябрь 7-ниң хүнү. Төрээн чурттуң найысылалы Москвадан дикторуңуң үнү байырлал музыказы-биле солчуп-ла турган.

— Соолгу медээни, байырлал музыказын мага хандыр дыңнаш алгаш «ирейниң» ижээнинче углай чоруптувус. Кээрливиске дүүнгү өглеп каан чадыржыгажым ол хевээр тур. Ижээнде прей удувушаан тайбың. Чарыларывысты баглап кааш, бооларны хозга туткаш ижээнге келдивис. Шиитпирлиг минуталардаа келген... Үжелээн үш аңны туруп алдывыс.

— Часпас адар кижи ортуунга туруп ал — деп, уругларым ачазы мени дужаайдыр.

— Көстүп чыдыр ышкаш ачай — деп, оглувус бо. Маңаа тур бис. Ийи метр хире даянгышты бус үнүп чыдар черже суп, шенеп көрдүм. Шынап-ла адыгның ооргазынга даянгыш-биле узун чымчак дүүгө илдиктирип долган көрдүм. Ол шимчээн ышкаш болду. Чадырның ол бо талазында ийи адашкы хүндүлүг таңчыылдар дег шимчеш-даа кылынмайн турлар. Туружумга четкеш-тоштап туруп алганымда адыгның думчуу көстүп үнүп олур. Бажынче адып-ла дүжүрдүм. Ок-даа дегген хире эвес, бажың сиглип тур. Оон-моон боолар дазылаар. Чүрек кайда сен дээш дараазында сүүмну аттым. Адыг-даа чадыр ажынын дутпай шөлүү берди. База аттым, ам-на тыңыжывыс ооржургаарын манап, ону көрүп тур бис. Тозовка-биле «ирей» аннаары шынап-ла дыка берге болду. Чаглыгбайны ынчап даалаан-дыр бис.

Чаражай Саны соолгу үш чыл улаштыр Тожу районнуң хөрээжеи аңчылырының тергиинге болуп келген. Ооң ооның азаи коммунист Мерген Дакпажыкович. Ондарай базалда дыка мергежилдиг аңчы. Ол Москвада улус ажыл-агыйының чөдиишкинериниң делгелгезинниң үш удаа киржикчиаи болган.

Галина ТАҢБЫЛ.

Чаңгыс безин шыдашпас

Бистиң суурувус Кара-Хаак чыл келген дудум-на өөүн, хөгжүн турарындан, оон чурттакчы чону база улам-на көөдеп турар. Ында чурттап турар чонуң болгаш аныяк өскенниң дыштанар чери болур клубтуң кочегары күсээр ыяжын эрагалап турда, ооң батарейлерн доңгаш, чарлып чаштагылай берген.

Бо бүгүнүң уламыдан амгы үеде клубка хаая киноларболгулаар апарган. А ол кинога келген кижилер бажыңнарындан чылыг идик-хевин каттандыр кеттинип, чагыларын алгаш кээп, ону арай деп төндүр көрээ көөр. Клубтуң соогунга кино-даа көөрүберге, көрүкүлер доңганындан танцылаан дег дидирт кейиндир деспеннр, үнер, киирер. Клубта кино аппарадының херекселдери шак доңа берген турар. Ону арай деп эргианп алгаш, кинону көргүзерге плёнкалары үстүп туруп бээр, түрөнчиг-ле.

Чербн көдээ Советиң болгаш «Кара-Хаак» совхозтың партия комитединиң суурнуң клуву ажылдавайн турарын эки билир. Кыш ам чаа ортуунирип турар. Клубка чүгле кино, конперт үндүрери-биле кызыгаарланмас, лекция, беседа болгаш өске-даа масселыг ажылдарны кылыр болгай. Ынчангаш клубту кыска хуусада септеп, ажыглалга киирерпя кара-хаакчылар четтикпейн манап, күш, дем хереглеттиизе түтүп, кыа чырыга-даа белеңнер.

З. БУРУННЕЙ.

НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДА

КАДРЛАР АЙТЫРЫЫН ЧИДИИ-БИЛЕ ТУРГУСКАН

Эрткен неделяда кадрлар-биле ажыл дутайында шыңгыы чугаа «Тыва тудуг» трестиң парткомунуң хуралынга болган. 1973 чылда «Кызыл тудуг» эргелелиннге ажылчыннарның ажылдаан болгаш багай эвес түннелдерни чедип алган. Чыл планын хүүсаа бетинде—ноябрь 27-де бүрүн бүүсеткенин Төрээн чуртка олар рапорттаан. Бедиткен социалистиг хүлээлге өзугаар пландан ажыр 95 мун рубльдин продукциязын завод берген. Беш чылдың эрткен үш чылдарының дургузунда пландан ажыр 176 мун рубльдин продукциязы бүдүртүнген, оон иштинде 82 мун эжеш кидис болгаш 45 мун эжеш хөй идиктерни садыг организацияларынче чоруткан.

Каш хонук бурунгаар аңаа чораан, коллективте партия организациязының секретары Г. Сайлуудан ажыл-ишти сонуургаарымга, ол үстүнде санчургайларны адап чорүй, кидис идик кылып турар цехте коммунист Б. Суванның удуртқан бригадазы-биле таныжарын сүмелээш, мени чедирген чүве. Конторадан үнүп, заводтуң девискээринче кирип кээривис билек-ле, кезек кижи бир-ле улуг түдүгнүң таваан салып турарын эскерип каап, айтырдым:

— Силерниң заводунар хөм болгаш кидис идиктер кылып турар дээрзи билдингир болгай, а борта база бир чаа цех ажыттынары ол ирги бе, Галина Данчаевна?

— Завод хөм, кидис идиктерден аңгыда, ажылдап кедер алгы чылыг хол хаптарын болгаш савыза перчаткаларны, бажынга кедер тапочкаларны база бүдүрүп үндүрүп турар. Бо дээрге бистиң заводувустуң чаа корпузунуң түдүнүн бедип үнер чери-дир. Ынчангаш план эрткен чылдынган бетик кылдыр алдынган. Амдыызында эрги бүдүрүлге төлеринге ажылдап тургаш, планның онаалдавыстын, социалистиг хүлээлгевистиң күүселдезин дээш демисежир апаар бис.

Шынап-ла чаа корпус эртем-техниканың чедиишкиннерин ажыглаарынга, бүдүрүлге чорудулгазының технологиязын сайзырангайжыларынга, адактың сөөлүнде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн доктаамал бедидеринче улуг рольду ойнаары чугаажок кылдыр болдап чоруй, узун чавыт бажынның хаалгазынга чедип келгенимни эскербейн барып-тыр мен. Эжик чоогунда хөй-ле шоодайларда тырып каан дүктер, оон ырай озалаап черде—алгылар. (Хол хаптары кылыры-биле эккеп каан хевирлиг).

Дүк дыдар бригадага чедип келгенивис ол болган. Кидис идик кылырының чымыштыг ижи хамыкты-ла баштай бо бригададан эгелээр. А эң-не баштай оларга бүдүрүлгеже путёвканы бээр кижи—Полина Ивановна Теплых бо. Бригадала туржук, бүгү заводта эң-не хоочун ажылдакчыларның бираазы болур П. И. Теплых 1953 чылдан эгелеп мында ажылдап турар. Бодун долгандыр хөй, хураган, инек дүгү, агарлаан дүк деп бижигилеп каан шоодайларны чазып, пашче шай дус каггаң кижи дег, бирде бирээзинден, а бирде өскезинден ээлээп ап, мурнунда машинаже дүктү каап турда, аңаа чеде бердивис. Ол кнопканы базыптарга машина ажылдай берип, чүзүн ышнары аңгы дүктерни «хөрээнче киир тыгылааргa», оон өске үжүндан шупту бир аай кылдыр холушкан дүктер күш чоогу дег хөй берген барып дүжүп турар. Чүгле оон соонда дүк дыдар машиналарже аян чоруун уламчылаар.

— Полина Ивановна, бир идикке кайдыг дүк кайы хире киреринн канчаар таарыштырып ап турар силер?

Ол дүжүнда ханада азып каан саазынче айытпаш: «Кандыг дүктүң кайы хире киреринн мында бижип каан. Аптека-биле дөмей болдур ийин. Бо «рецептиниң» ынгыы сагыыр кижи мен—дээш хүдүмзүрүй-дүр.

— Черле инчеш элээн каш чылдарның иштинде маңаа ажылдап келгеш, карак-биле безин таарыштырыптар хире кылдыр чанчыга берген мен. Ынчалзажок бо эт черле часпас чүве-дээш, чанында деңзиже айтты.

— Дүктүң хемчээли оон шынарынга дорт хамаарылгалыг болганда ангы-ангы шынарлыг идиктерни кылырында үстүнде «рецепт» база өскерлин-ле турар ийнен але?

— Ийе, ынды. Чижээлээрге, уруглар идии кылырыышта өске холукпааны арай эвээжедип аар бис. Ынчаарга ол чымчак болгаш чылыг болур ужурлуг. Эргиде бора өнүг идиктер база кылып турдувус. Орта дүктүң өнү база бир аай болуру чугула турган. Ам чүгле кара өнүг идиктер үндүрүп турар бис.

Бригаданың эрткен чылын продукция ажылдап кылырының чыл планын 151 хуу күүсеткенинге хоочун ажылчын Полина Ивановна Теплыхтың үзүг-хуузу база улуг. СЭКП ТК-ның партияга, бүгү совет уруска Кыйгырының Полина Ивановна улуг түүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп алгаш, бедиткен социалистиг хүлээлгени ап, аныяктарга үлегерчижектиг ажылдап турар. Бригадир Б. Суван, өдикчи О. Ооржактан аңгыда, бригаданың артқан үш кежигүнү комсомолчу кыстар. Оларның үжээлдирзинде дүк дыдар бир-бир машиналарны быжыглаан. Ылангыя Галя Маслаковану бригадир мактап чугаалаар. Ол бо чылын чүгле 19-ла харлаар болзажок, ажылдап келгени үш чылдарның иштинде онаашкан ажылын, быжыглаттырган машинаһын беш салаалары дег эки билир. Улуг эвес үрелиишкиннерни ол боду саат чокка эдип аар. Аргалыгла болза оларны болдурбас дээш хемчеглерни удур ап турар.

Коналаштыр турускулап каан дүк дыдар машиналарны, оон артында ажылдап турар бир үе-черге уруглары кыдыынан көрүп турарга пос аргыыр фабрика-даа сагышка кирип келир. Оларның бираазы Надя Хайрулинаның машиназы хенертен тура дүшкен соонда, ажыл тур када соксай берген.

— Очур-оол Адаватайович көрүп көрүнерем? — Эдикчи мастер О. Ооржак дулгүүр алгаш, кезек шимченген соонда машина база дагыы «хөөмейин» уламчылап, ажыл-ишчи кыстың эргезинче кирген.

— Очур-оол Адаватайович, үрелиишкиннер чүнүн ужурунда болу бээр-дир?

Чамдыкта дүк дыдар шүүрге дүк тырылдыр чыдыптар. А өске таварылгада ремень үстүр, азы чок-ла болза ток дамчыдыкчызы эртени бээр. Оларны бис ой-таанда эдип ап четтигип турар бис. Бир хонукта суг машина ажыл чок аңаа турар таварылга черле болуп көрбээн.

Полина Ивановна Теплыхтың холуңнан үнген дүктү демги кыстарның башкарганы дыдар машиналар дыдыптарга ол бир дески чымчак кидис ышкаш апарган соонда ам-на идик хевирлээр бригадага баар. Бие база шак-ла ол өйде ажыл-ишчи бригада-биле байырлаткаш, оруувусту уламчылап чорупкан бис.

ДҮК ИДИК КЫЛДЫР ХУУЛУП ТУРДА...

Репортаж

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ОЙТУР ШАВЫЫШКЫНЫ

ЛОНДОН. Ажыл төлевирин улгаттырарын эрге-чагыргалардан негээри-биле англи шахтёрларның эгелээн ажыл соксадыышкынын үргүлчүлевишаан. Оларның шынаңг нетелдезин күүседиринден консерваторларның чазаның шуут ойталаан уржүүдап шахтёрлар ыяңг шиитпирлиг базымны кылганнар. Чурттуң бүгү-ле профэвилелдерн -хөмүр-даштчыларның амыдырал байдалын экижидери дээш демиселин шупту деткип турар. Транспортчулар бар курлавырлардан хөмүр-даштың чүдүрбезинин дугаайын медеглээн. Британ ортулуктарында хөмүр-даш сөөртүп чедирге берген судноларның чүгүн дүжүрериндеп порт ажылчыннары база ойталап турарлар. Мергежилиг куду болгаш муниципалдыг ажылчыннарның национал профэвилелиниң кежигүнери электри станцияларда сөөртүп чедирген хөмүр-даш хүлээп албастаан. Англи ажылчы чоннарның эң-не эвээш төлевир ап турар кезээ—дагжыларның дайынчы эң-сеткил каттыштырылгазы Англияның ажылчын аңгызынга биялдыңгыр. Шахтёрларның ыар-берге ажыл-ишкин кичээнгейге алырын күзевейн турар чазактың туружуига олар киленнеп турарлар.

Чурттуң булуң бүрүзүндеи ажыл соксадыкчыларын деткээн митингилер болгаш чыскаалдарның дутайында медээлер кээп турар.

БОНН. Великобританияның шахтёрларының бүгү-ниитя ажыл соксадыышкының барын-германи шахтёрлар шиитпирлии-биле деткип турар. ГФР-ниң дагжылар болгаш энергетиктер профэвилелиниң даргазы А. Шмидт журналистер-биле беседазында ол профэвилелиниң кежигүнери «боттарының англи эш-өөрлерине эп-сеткил каттыштырып турары» деп чугаалаан. ГФР-ниң шахтёрлары стачка үезинде Барыын Германиядан Англияже хөмүрдат чүдүрүп чорударын болдурбас деп ол чугаалаан.

СТОКГОЛЬМ. Соңгу Швецияның дагжыларын амыдыралдың өртек-үнезин дыка улгадып турар үеде ажыл төлевирин улгаттырарын негээри-биле ажыл соксаткан англи шахтёларга боттарының эп-сеткил каттыштырылгазын илередип турар. Олар англи шахтёрларга материалдыг дуаламчы көргүзер деп турар.

БОНН. Февраль он ийиниң эртенинде ГФР-ге коммунал ажыл-агыйының, хоорай транспортунуң болгаш харылзаанның ажылдакчыларының ажыл соксадыышкынын демиселиниң улам калбарарынга шаптыктаар сорулгаңы салып турарын хайгааракчылар демдеглеп турар.

БАРЫЫН БЕРЛИН. Барыын Берлинниң хоорай транспортунуң болгаш коммунал албан черлериниң 20 мун ажылчыннарны албан-хаакчылары февраль он ийинде ажыл соксадыышкынын эгелээн. Олар ажыл төлевирин улгаттырарын болгаш ажылдаарының байдалын экижидерин негеп турарлар.

Барыын Берлинниң коммунал албан черлериниң болгаш транспортунуң ажылдакчыларының профэвилелиниң төлөөлекчилеринден хандырарындан эрге-чагырга черлерни ойталаар болза, ол хоорайга ажыл соксадыышкының база катап кылыр апаарын медеглээннер.

(СЭТА, февраль 12-де).

Тиилелгеже чүткүл

АККРА. (СЭТА). Гвинея-Бисаунуң девискээринден португал колониязаторларны туңлунга чедир үндүр сывырары, экономиканы катап түргүзүп, национал бот-эргени быжыглаары бистиң эң чугула сорулгавыс боон турар деп, Гвинеяның болгаш Ногаан мыс ортулуктарның хамаарышпас черуунуң африка партизаның (ПАИГК) чиргине секретары Аристидес Перейра аңаа медеглээн. Гвинея-Бисау Республиканың төлөөлерин баштап алган, ПАИГК-тиң чиргине секретары Ганада үш хүнүң албаның аян-чоруун кылып чораан.

Аристидес Перейра парлалга конференциязынга чүве чугаалаан, Гвинея-Бисау Республиканы хүлээп көөр деп чарлаан хамаарышпас африка чуттарның туружун бедидиле үнелеп, ынды деткимчелии олар моон-даа соңгаар кылырынга идегелии илереткен.

ПАИГК-тиң удуртқучуу Амилкар Кабралды империализеминиң шивиишкиннериниң араатанзыг ёзу-биле өлүрген чоруу Гвинея-Бисаунуң улустарының колониязаторларны көөр хөөн чок чоруун улам күштедиргеп болгаш португал колониязаторларга удур улустуң демиселиниң чаа-чаа чалгыгларын болдурган деп, А. Перейра чугаалаан.

Шериг чарыгдалын кызырар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Конгресстиң каттышкан экономиктиг комиссиязының даргазының орлакчызы сенатор У. Проксмайр АКШ-тың шериг бюджедин бетн дээрге-ле 7,1 миллиард доллар кызырарыңче кыйгырган. Пентагон национал аймак чок чорукка каңдыг-даа каржа чокка бодунуң эмин эрттир чарыгдалдарын кызырып болур йиик деп сенатор чугаалаан. Дараазының сан-хөө чылының шериг чарыгдалының бюджединиң төлевилелиия 87,7 миллиард долларга планнаанны шуут таарымча чок деп, Проксмайр айыткан.

«Чуртта дендеп турар эртекүне чокталышкынны шеригге ол дендин хөй чарыгдаларны кызырарын негеп түрар» деп, сенатор медеглээн.

Чөөн күштерниң тиилелгези

ЛОНДОН. (СЭТА). Далайжыларның национал профэвилелиниде чөөн күштер ол профэвилелиниң чиргине секретарынга Джим Слейтерни соңгуп, улуг тиилелгеш чедип алганнар. 1966 чылда англи далайжыларның бүгүнниги ажыл соксадыышкынының идепкейлиг удуртқучуларының бирээзи турган Джим Слейтер далайжыларның национал профэвилелиниң треңкиннаннарның британ конгрезиниң составынга катап керери дээш демисежир турар. ТБК-ның политикалыг хажыдып, «үлетпүрге харылзаалдар дугайында» ажылчыннарга удур хоойлуга каттыжар деп оон барыын үзелдиг удуртқучулары шиитпирлеп соонда, ол профэвилелиң ТБК-дан үндүрген турган.

Демисел үргүлчүлевишаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк ажылчы чоннар амыдыралы эргелери дээш демиселин соксатпаан турар.

Балтиморда башкыларның ажыл соксадыышкыны амдыа үргүлчүлеп турар. 8 мун хире башкылар ажыл төлевирин улгаттырарын, ажылдаар байдалды экижидерин негеп турарлар. Үк черниң эрге-чагыргаларының айтыышкынын ёзугаар ажыл соксадырын хорудаан доктаалды хүлээп алган. Бир эвес олар ажыл соксадыышкының үргүлчүлээр болза, башкыларның профэвилелиниң удуртқучуларын тудуп хорудаап судка шилчидип бээр деп судтуң шиитпиринде чугаалап турар

Балтиморнуң башкылары эрге-чагыргаларның кыжаныышкынынга удурланыышкынның улуг митингизи-биле харылзааннар.

Нью-Йоркта «Лонг айленд Рейл-Роудтуң» демир-оруунуң электриктери ажылдаар байдалды экижидерин негээри-биле ажыл соксадыышкының база кылган. Нью-Йорктуң эң улуг ооредилге черлериниң бирээзи Барнардтың колледжазының ажылчыннары болган албан-хаакчылары 10 хонук демиселдиң түңнелиинде ажыл төлевирин улгаттырарын чедип алганнар.

Хунта чагырыкчызының мактаныы

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Чилиниң шериг эрге-чагыргазының баштыңы генерал Пиночет парлалга конференциязынга «профэвилелиниде политиктиг ажыл-чорудулганы шиитпирлии-биле уауткап кааптанының» дугайын медеглээн.

Чили ажылчы чоннарның кол организациязы — Чилиниң ажылчы чоннарының чаңгыс-ай профтөвүн тургускан үүнден бээр 21 чыл оюуп будуулүнде генерал Пиночет ыңдыг медеглелди кылган. Ол организацияны шериг хунтазының хорудаары билдингир.

ЧАЧП-ниң чамдык удуртқучулары хорудалда, чамдыктары чаштыйып чөрүп турар.

• • •

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң Сантьягодан дамчыткаңы:

Чепсектиг күштер эрге-чагырганы ам-даа, дыка хөй чылда ээлээр апаарын Пиночет медеглээн. Дайын байдалы болгаш комендант шагы хевээр артарын ол база дыңнаткан. Пиночет чес казып, тып турар ажылчыннарга: «силер соңгулда деп чүве дөрт азы беш чыл эрткенде безин болур дээр бодалды бажыңнар иштинден үштүр ужурлуг салер» —деп, чулчуруп турган.

ЧЕТТИРДИВИС, КОНДИТЕРЛЕР

Кызылдың столоваялар болгаш рестораннар трезининг бүдүрүлгелери хоорайның чурттакчыларынга кондитер кылыглары — чигир-боова аймаанын чемнерин хөйү-биле бүдүрүп берип турар. Трестин столоваяларында, ресторанарында далган аймаандан кандыг чемнерни кылбас дээр, оларның иштинде чүгле кондитер кылыгларын айда 3,5 тоннаны бүдүрерин планнаан, а херек кырында ону доктаамал ажыр күүседип турар. Эки шынарлыг, амданныг кылган чигир-боова чемнер эки сайгартыныл, чонның хөйү-биле садып ап келгени хереглекчилернин күзээн негелдезинге дүгжүп, ону хандырып турарының херечизи болур.

... Трестин № 1 столоваязы. Мында күнядан аңгыда, эът болгаш далган аймаандан белен чемнер бүдүрер цехтер бар. Кондитер кылыгларын быжырып белеткээр ийи мастерни тускайлаан. Ам оларның-биле таныжып көрээли.

Антонина Сергеевна Попова —VI разрядтыг кондитер-мастери. Чигир-боова аймаанын чемнерин кылырынга онза мергежилиг. Бо талазы-биле ам 21 чыл дургузунда ажылдап келген. Оон өөреткен он ажыг өөреникчилери шагда-ла суглыг кондитерлер апарган. 1971 чылда Москванын «Большевик» аттыг кондитер фабриказынга мергежилин бедидип, түскай курсту эрткен.

Оон кады ажылдап турар ажы **Александра Алексеевна Герман** баштай-ла «Улуг-Хем» ресторанынга бедик мергежилдиг кондитерлерден ол мергежилге өөренип алган. Ам он чыл түскай ажылдап турар. Оон өөреткени Галина Крум Кызылдың № 3 столоваязында кондитер, суглыг мастер апарган.

Бо ийи ажылчыннар ээлчежип ажылдап турар. Кижи бүрүзү-ле хүнде 45 кг торт азы 1200 кезек пирожное кылып турар. Оон аңгыда янзы-бүрү чигир-бооваларны быжырар.

— Антонина Сергеевна биле Александра Алексеевна ийилээ, кайызы-даа бети дээрге-ле 60 ажыг янзы-бүрү аттыг чигир-боова аймаан кылып билир. Чүгле торттун 10 ажыг хевирлерин белеткеп шыдаар. Оларның кылган янзы-бүрү чемнерин садып алыкчылар — углглар-даа, уруглар-даа амыраң ап турар ийин—деп, ниитининң чемненилгезининң бирги бүдүрүлгезининң директору Евдокия Ильинична Харченко чугаалап турар.— Ийилээ коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Антонина Сергеевна Попова хоорай Советининң депутады. Олар араазында дарыштыг. Чогум кайызын онаалап демдеглээри берге. Хүн болгаш ээлчег нормазын доктаамал ажыр күүседип турар. Кылган чеминиң амданы чаазгай — дээш, ол бистиң «коржик», «полоска», «картошка», «гном» деп аттыг бооваларны амзаң, чип көөрүнге чалаан.

Ол ийи мастерниң чугаазыбиле алырга, олар ээлчээнде нормадан ажыр продукцияны бүдүрүп шыдаар, ынчалза-даа оларны камныг шыгжаар соодукчу, хереглекчиге дораан чедирер транспорт чок болгулаарындан ажылды улам калбартыр аргажок болуп турар. Ындыг байдал трестиң бүгү бүдүрүлгелериниде тургустунган дээрзин оон-биле чергелештирип демдеглезе база артык эвес.

Дуржулгалыг мастерлерниң бүгү сеткилиң, билиин, мергежилиң үндүрүп турган кылып белеткээн янзы-бүрү бооваларын амзаннар, «амданныңнаа» деп үнелеп, оларга четтиргенин илергейлеп турарлар.

О. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: А. С. Попова биле А. А. Герман ажыл үезинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

МАРКСИСЧИ ЧЫРЫДЫЫШКЫН ТӨВҮ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк питат Миннесотаның эң улуг хоорайы —Миннеаполисте АКШ-тың Компартиязының салбыры марксисчи чырыдыышкынның төвүн ажыктаан. Аңаа марксисчи философ өөренир болгумнер, АКШ-та ажылчын болгаш негрлер шимчээшкининиң, америк ажылчы чоннарның демиселиниң айтырыгларының болгумнери ажылдаар.

Делгелге

БЕРЛИН. (СЭТА). «Сибирьниң солун чүүлдери» деп аттыг делгелге Карлмаркс-Штатта ажыттынган болгаш баштаңгы көрүкчүлер ону сонуургаан. ГДР-ниң профессионал болгаш сонуургакчы коллективтериниң Совет Эвилелиниге аян-чоруктарының үезинде кылган чуруктарын, фотографияларын болгаш скульптураларын, графиказын ында делгээн.

Совет бараанарга сонуургал

ТОКИО. (СЭТА). Токионуң эң улуг универсалдыг магазиннеринин бирээзи — «Мацидзакаяда» совет бараанар ярмарказы улуг чедиишкинниг боон турар. Совет консервалар, грузин арагалар, Балтийниң янтарь онза сонуургалды болдурун турар. Ол ышкаш каастарланың база-савалары болгаш совет фотоаппараттарны база дыка хөйүн садып ап турар. Эң-не улуг сонуургалды орус дошпулуур болдурун турар. Ону кижи бүрүзү садып ап турар.

Делгелге үезинде тускай турускан орус ресторанга дыка хөй кижилер күзелдин-биле кээп чемненип турар. Ында японнар совет поварларның кылганы ёзулуг орус аъш-чемнерни писпеп болур аргалыг.

Чедиишкинниг болган

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Москва цирктиниң артистериниң ында бир ай дургузунда көргүзүүлоозулган. Он-он муң бельгилер совет мастерлериң оюнарын көргеннер. Байлак, солун программаның бүгү көргүзүтлериниге олар диңмиттиг адыш часкан, байыр чедирип турганнар. Совет артистерни шуптузуун мактап болур деп солупнар бижээн.

Коммунистиг солуннуң байырлалы

ПАРИЖ. (СЭТА). «Патриот кот Дезазюр» дээр коммунистиг солуннуң Ниццага ийи хүн үргүлчүлээн байырлалынга 20.000 ажыг кижи киришкен. Байырлал үезинде хөй санныг ужуражышкыннарны, санал-оналдоолчуушкуннарны, номнар садыын, концерттерни организастап эрттирген. Байырлал үезинде 155 кижи ФКП-ниң хүрээленнинге, 130 аныяк оолдар, кыстар — Франциянның Аныяктарының Коммунистиг шимчээшкининиң хүрээленнинге кирер дугаймында билдиринишкинни киргеп.

Воскресеньеде болган масалыг митингиге ФКП-ниң Чиргиие секретары Ж. Марше чүве чугаалаан.

ӨРТЕН УЛГАТКАН

БОГОТА. (СЭТА). Колумбияда аъш-чем продуктуларының өртээ дыка дүрген улгадып турар. Колумбияның наймыылалын хандырар талазы-биле корпорацияның дыңнатканы-биле алырга, бо чылдың чүгле январь айында безин аъш-чемниң 44 хевириниң өртектери улгаткан. Оларның чамдыктарының өртектери 58 хуу чедир бедээн боон турар.

ЯНЗЫ-БУРУ МЕДЭЭЛЕР

Шил адааида огород

«Тыва аг-дүгү» комбинаттың теплицазында ногаалы бүдүн чыл дургузунда өстүрүп турар. Аңаа эрткен чылын 27,6 тонна огурец, помидор, редиска, кок согуна болгаш өске-даа ногаа аймаан өстүргеш, ак-довуракчыларның столунга бараалгаткан.

Бо чылдың январь айда аныяк хоорайның дагжылары, тудуткулары 217 килограмм кок согуна алган.

Ам ногаа өстүрер черде 4000 дээ огурец болгаш 1000 дээ помидор рассадазын тарып олуртукан. Оларны түскай чылдыкчы лампалар ачызында өстүрүп турар. Огурецтиң баштайгы дүжүдүн мартың ортан үезинде, помидорнууна— май 1-де алыр.

Ак-Довуракның ногаажылары бо чылын 19 муң рубльдин янзы-бүрү ногаазын чоңга баар деп шинтпирлиг.

Чаа адресче көшкен

Аэрофлоттуң Кызылда агентствозу чаа бажынче көшкен. Оон амгы адреви Топографическая 3. Ол-ла бажында Тыва трансагентствонуң кассалары база кожа. Ынчангаш ынай-баар автобустап, самолеттап чоруур дээш пассажирлерге таарыжылыг байлалды тургускан. Бащ удур билетти каш хонук бурунгаар садыш алыр азы чагыдын алыр аргалыг.

Аэрофлоттуң агентствозунда ам 5 касса ажылдап турар. Оларның дөртү хоорайлар болгаш районнарже ужар самолеттарга билет садыш турар, а бирээзин транзиттиг пассажирлерге таарыштырган. Пассажирлерге эптиг болзун дээш мында айтырыг бюрозун база тургускан.

Агентство баштайгы хүнде 130 пассажирге билет саткан, оон 83-үү республиканың чуртталга суурларынче баар билет алган. 14 кижи Ижевск, Алма-Ата, Фрунзе, Чита, Воронеж баар билеттерни чагылып алган.

Агентствода ажылдаарынга эптиг байдалдарны база тургускан: харылзаа белдиринде телетайп, телефон болгаш өске-даа чугула хереклелер бар.

А. ЛОПАТИН.

Пассажирлерге чогумчалыг

Кызылдың пассажир автотранспорт будуруглези — республиканың чуртталга топтеринче пассажирлер сөөртүп турар кол транспорт будуруглези. Ол чылдың-на чаа-чаа автобустар-биле хандыртынып турар. Эрткен чылдың төнчүзүнде экижидир эде кылган «Икарус-255» деп маркалыг он автобус алган. Оон ачызында ыраккы маршруттарже чылыг, чымчак, чоруурга эптиг машиналарны чорудар аргалыг болган.

Чоокта чаа хоорай иштиниң маршрудунга ажыглаар «ЛИАЗ-677» деп маркалыг ийи автобус келген. Олар ам хоорайда чоруп эгелээн.

А. ПАВЛОВ.

Келир үениң артистери

Республиканың хөгжүм-шин театрынга удавас аныяк артистер немежир. Ол дээрге уран түүл үчилищезинин театр студиязының баштайгы доозукчулары-дыр.

Театр артизи болуксаан талантылыг аныяк оолдар болгаш кыстар дөрт чыл дургузунда чогуур билигни алган болгаш февральдың төнчүзүнде үчилищези-биле чарлып, театрга барып ажылдаар.

Үчилищенин театр студиязын чүтле артистер доозар эвес, ында режиссёр мергежилди чедип алганнар база бар. Олар районнарда улусчу театрларга барып ажылдаар.

Келир үениң артистерин болгаш режиссёрларын белеткээринге дуржулгалыг специалистер, Тыва АССРниң алдарлыг артизи Син-оол Оюн, уран түүл үчилищезинин башкылары Татьяна Николаевна Намай, Валентина Владимировна Оскал-оол болгаш өскелер-даа чогуур үлүүн киирген.

М. ЧАМЗЫРЫН.

Ада-чуртумнуң аныяк хамаатыларынга

Г. К. ЖУКОВ,
Совет Эвилелиниң дөрт дакпыр Маадыры,
Совет Эвилелиниң Маршалы.

• • •

Аныяктарның аңаа-моога салгакчыларын мөрүп келдим. Салгакчы бүрүүнде бодунуң характерин, бодунуң овур-хевирин бар. Ыраккы эрткен үеде аныяк чораан чылдарымны, ынчаардагы эш-өөрүмнү сактып кээрдир мен. Эрткен түс чылдың төнчүзүнде Калуганың Стрелковка суурунга ядыы ижиниң от-бүлезинден төрүттүнген мен. Ачамның чаржынчыг бажыңы ам безин караамга көстүп келир-дир: чавыс ыяш бажың черже чыпшының кирэ берген, оон ханаларында, дээвиринде чиңгис болгаш сиген долдур үнүп келген турган. Чеди хар ажыл чорумда, ачам меңээ мынча дээн:

— Че, Егор, ам шору улгады берип-тир сен, ажылдаар үең келген-дир. Сен хире апарганымда улуг улустан дудак чок ажылдап турган мен.

Чеди хар чартык турумда холдарымга баштайгы суглаңгылар көстүп келген. Олда чылдың күзүнүңде хол кадыры-биле тараа кезип турган, салааларым чара шелип алдым—оон сорбуза бүгү назымнымда хевээр артып калган.

Делегейниң бирги дайнын изиг-түлүк чоруп турган үеде — 1915 чылда мени шеригге келдирип келген. Шеригге чаа келгеннериң аразында ынчан «эртемниг» кижилериң бирээзи мен турдум.— Хоорай школазының дөрт класын өөренип дооскаш, ынчаарда шеригге келгеним ол.

Ажылчын, тараачы аныяктарның иштинден дөрт класс эртемниг кижилер ол үеде ховар турган. Ынчаарга, Совет эрге-чагырганың чылдарында кайы хире бурунгаарлап, дешпээнивисти, бистиң чурттуустуң амгы аныяктары шаандакы аныяктардан каш дакпыр артык эртем-билиглиг, бедик медереддиг болганын онзалап демдеглээр дээш бо дугайын бижип орар мен. ССРЭниң Чепсектиг Күштериниң хүрээлеңинге эрткен чылгы элчеглиг келдиринишкин чогуур үезинде доозуллап болгай. Совет Армиянның хүрээлеңинге ам келген он кижи бүрүзүнүң тозу ортумак азы дооспаан ортумак эртемниг боон турар. Оларның барык кижи бүрүзү техниктиг тускай эртемниг, а чамдыктары харын-даа ийи тускай эртемги чедип алган боон турары дыка өөрүнүүт. Олар баштайгы шериг белеткелин эртип, күш-ажылга болгаш Төрээн чурт камгалаарынга белен деп демдектиң нормаларын дужаараң турары чаагай чаңчыл болган. Шеригге келир назылыг аныяк оолдарның ниити эртеми болгаш идей-политиктиг деңнели чыл келген тудум улам-на бедип турар.

Ада-чуртумнуң амгы аныяк хамаатылары, силер магалыг чаагай, аас-кежиктиг чурттап, ажылдап, өөренип, Совет Чепсектиг Күштерде алган эртиргиң турар-дыр силер. Аңаа өөрүвейн, түү түвеге өөрүүр боор! Ынчалза-даа, кажан-даа үтпээр, эргим оолдар, кыстарым: бо бүгү аас-кежиктиг, өөрүшкүлүг чаагай амыдыралды, өндүр чаагай тайбыңны силерниң кырган-ачаларыңар, авааларынар, ачаларыңар, акыларыңар, үгбаларыңар революцияның болгаш хамаатыг дайынының чаңчыл дег одунга, дайын мурнунуң беш чылдарының маадырлыг күш-ажыл фронтузунга, Ада-чуртуң Улуг дайынының чижеглээр түве чок кадыг-дошкун тулчуушкуннарынга, дайын соолундагы берге чылдарда чонуң аддарлыг күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорууның үезинде силер бүтүдеге чаалап берген. Бо бүгү аас-кежикти амгы салгадың аныяктарынга чаалап бээр дээш ленинчи гвардиянның муңмуң маадырлары революстуг домиселге, совет улустуң 20 миллион оолдар, кыстары Ада-чуртуң Улуг дайынынга амы-тынындан чарылган болгай.

Совет улустуң бо бүгү материалдыг болгаш үгаан-бодал байлаан, эгээртинмес культураа эртинезин бистиң салгакчыларывыстың идегелдиг холунга, амыдыралдың улуг оруунга кирген оолдар, кыстарның бүзүреллдиг, моге-шыырак болгаш мергежилдиг холунга дамчыдып хоорайның амгы көдээ амыдырал дугайында «Авазының ак платьезин» болгаш өске-даа шиңелерни көргүзүп турар.

Чогаалчы Владимир Варно балык байлактарын камгалаар инспекторнун хүлээлгезин күүсетпишаан, «Океанга таңныылдаашкын» деп номун бижээн. Порт ажылдакчыларының дугайында «Изиг чер» деп тоожунуң автору Василий Зотов балыкчылар дугайын бижир дээш, эжиндирбишаан, балык болбазырадыр баазада ажылдай берген.

Чартык ортулукта биче-бүрээй улустарның боттарының чогаалчылары база өзүп үнедир, хөй национолдыг ынак Ада-чуртувусту — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелин камгалаарынга кажан кезээде белен болур ужурлуг силер.

Өндүр чаагай мораль — политиктиг бедик мөзүү-шынарлыг, коммунистиг үзел-бодалдыг болгаш марксизм-ленининизмниң идеалдарынга кызыгаар чокка бердинген чаа совет кижилерни, Төрээн чуртуң идегелдиг патриоттарын, шынчы интернационалчыларны ленинчи партияның кайгамчык улуг ажылчорудулгазының ачызында Совет эрге-чагырганың чылдарында кижизиткен. Совет кижилериң оң бедик мөзүшынарлары Ада-чуртуң Улуг дайынының чаңнык ышкаш кадыг-дошкун чылдарында ылаатты ышкаттынган болгаш дайын соолундо беш чыл планнарының үезинде онза тодаргай илергейлеттинген болгаш илергейлеттиишип-даа турар.

Ада-чуртуң Улуг дайынының чылдарында эң чутула дайынчы планнары чогаадырынга болгаш боттандырарынга киржип турдум. Совет солдаттарның мораль-политика талаазы-биле дайындап артык күштүүн, Коммунистиг партиязынга, социалистиг Ада-чуртуңга оларның кыагаар чок бердинговин, эрес-маадырлыг чоруун ук дайынчы планнарны чогаадырда болгаш боттандырарда кол чүүл кылдыр кезээде санап келген бис. Дайын үезинде совет солдаттарның болгаш офицерлериң көргүскени хой санныг маадырлыг чоруктарының бир чижээн алыылы. Сталинградка сержант Яков Павловтуң эвээш санныг шеригтери фашистерге долгандыр бүзээлетсе-даа, бир баңыңга быжыглаңып алгаш, 58 хонукта дайынынарга удур эрес-дидим болгаш чаныышының чокка демисежии келген. Совет Эвилелиниң Маадыры Яков Павлов дайын төнген соонда, хөй чылдар эрткенде демги бажыңга чедип кээрге, аңаа эдээн наш даштыкы туристер база чедип келген болган. Бажыңмузейиниң ажылдакчызы-биле даштыкы бир дээргө мынчаар маргышкан турган:

— Бежен алды хонук че! Шын чоор бе? Гитлериң шериглериниг удур Франция безин түтле дөртен хонук чаалашкаш, дүжүп берген болгай.

— Павловтуң бажыңының шериглери бежен алды хонукта тулчуп келгеннер — деп совет офицер бүзүреллдиг бадыткап, чугаалаан. Оон соонда демги даштыкы дээргө ам бүзүрээн:

— Эрес-дидим орус маадыр шыдаан-дыр.

Ол чугаа үезинде аңаа турган Яков Павлов бодунуң фамилиязын адаваан, ынчангаш даштыкыдан келген дээргилер ону эскербээн-даа: чолдаксымаар болгаш сиңреш совет офицер маадырга дөмейлешпес ышкаш болган. Ынчаарга, улуг Ленининиң партиязынга кызыгаар чок бердинген чорук, социалистиг Төрээн чуртунга изиг ынакшыл Советтер чуртунуң улуг, биче назылыг бүгү хамаатыларын маадырдар кылдыр күш киирип туравын даштыкы дээргилериң билбээни ол-дур.

Ада-чуртуң Улуг дайынының баштайгы күннеринде бир ужуражылга сагыжымга бо-ла кирип кээрдир. Дайзыныың тыныжынче, Минск хоорайның чоогунче хайгыылчылар чорудар сорулга тургустунуп келген. Ол бөлүктүң составынга немец дыңды эки билир дөрт комсомолчу: ийи кыс, ийи оол кирген турган. Олар дашткы дыл өөренир институтту ол чылын доозар турган. Москва чурттуг ол аныяктардан: «Дайзыныың түр эжелээн районунче баары коргунчуг эвес-тир бе?» деп айтырарымга, олар бот-боттарынче көрүшкен соонда, ажыы-биле чугааладылар: «Коргунчуг-ла харын... Ынчалзажок, Төрээн чуртуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу негеп келгенде, баар апаар». Олар ынчаарда кончут аныяк болгаш аажок чараш, чаптанчыг оолдар, кыстар турган. Төрээн чуртуң кыйгырыын ёзугаар олар кончут айыылдыг болгаш берге-даа болза, ыдыктыг херекче чалданыш чок чорутканнар.

А капитан Гастеллону, Александр Матросовту, Виктор Талалихинни, Краснодонның өлүм чок маадырларын Зоя Космодемьянскаяны, Юрий Смирновту, Александр Покрышкинни, Иван Кожедубту — Москва болгаш Севастополь, Сталинград болгаш Курск, Ленинград болгаш Киев чанында, Варшавага болгаш Прагага, Бухарестиге болгаш Будапештиге, Белградка болгаш Берлинге фашизмге удур кадыг-дошкун тулчуушкуннарның муң-муң маадырларын бөгүн сактып көрүпкөр. Оларның аттары бистиң Төрээн чуртувустуң алдарлыг төөгүзүнге алдын үжүктер-биле кезээ мөңгеде кирип бижиттинген. Бөгүнгү совет аныяктар ол алдарлыг маадырлардан үлегер алыр болгаш оларга чоргаараның ужурлуг.

Коммунистиг партияның үндезилекчизи, Совет күрүнеңиң тургузукчузу, делегей пролетариадының улуг башкызы болгаш баштынчызы В. И. Ленининиң өлүм чок өндүр-чаагай номналын, чырык хүн дег чатыын олар чүрээнге бижыыбиле кадгалап алгаш, ханныг фашизмниң кам-хайыра чокка чылча шаап турганнар. Дайзынга түр эжедеткен девискээрге партияның чажыт эге организациязының секретары турган башкы Женя Богрячева фашистерге шаажыладып өлүртүр мурнуу чарыында авазынга мынча деп бижээн: «Күжүр авай, эргим үнелиг айыткал болур. «Совет Эвилелиниге бараам боон тур мен!» деп сөстерни улуг чоргаарал-биле чугаалаар эргелиг болган турарын чүрээниң ханызындан күзээр-дир мен.

Мен солдат кижи мен. Ада-чуртумнуң аныяк хамаатыларының кижи бүрүзү бүгү совет улустуң чүрээнге эргим үнелиг айыткал болур. «Совет Эвилелиниге бараам боон тур мен!» деп сөстерни улуг чоргаарал-биле чугаалаар эргелиг болган турарын чүрээниң ханызындан күзээр-дир мен.

ЧЕДЕН ТОННАНЫ САЙГАРГАН

Улуг-Хем районда Ак-Туруг ының ажыл-агый салбырыында 6 кижилиг звено Ак-Хаяа чугай белеткеп турар. Оон удурдукчузу Анатолий Балакин бо харысалгалыг ажылага алдыгы чыл ажылдап, арга-дурхулгазы улгаткан. Звено бо кварталда 90 тонна чугай өртедир планныг, оон 70-нин кылып сайгарган.

К. КОМБУ.

ДУВУРЕНЧИГ МЕДЭЭ

МАСТЕРСКАЯДА ДОШ

«Сүт-Хем» совхозка делгем, улуг машина-трактор мастерскаязы турган. Чыыгдаа, эптиг-даа чер. Ам оон иштинге ажылдаар арга чок апарган. Суг донаш батареяларны чара теп кланкан. Оон төгүлеп суг булукталып баткан, дөңүп калган. Мастерскаяга турган тракторлар дош кырында турбушаан. Оларны экп кылып, шынарлыг септеп алыры бергедеп турар. Соокка дөңүп орар эвес, септекчи механизаторлар мастерская иштинде, дош кырында, от салып алган ажылдап турар.

Автомашиналар гаражы, уруглар сады, чунар-бажың ажылдаваанда бээр бир ай оранчок ашкан. Чылдагааны база ыңдыг: батареяларга суг донаш үрелген. Совхозтуң удуртукчулары кандыг хемчег ап турарды мынчага чедир билликпес.

Ыңдыг байдалга ажылдап тургаш, септелгени шынарлыг чорудары берге болуру чугаажок. Ынчангаш техника септелгезинче кичээнгей салып, боттуг шинтпирни дарый ап чорударын «Сүт-Хем» совхозтуң дирекциязынган, парткомдан негеп турар.

Д. ОНДАР.
Д. МОНГУШ.
М. СЕГБЕ.

Хандырылгаңар

кандыгыл?

ЧУНАР-БАЖЫҢНЫ СЕПТЕП, ДЕРИЗЕ

— Изиг буска киргеш, бо соок өрээлге кээп дынар деп чүвениң бергезин аар.

— Оода-ла чырык безин чок. Карангы черге чунары таан-даа чөгенчиг-дир.

Бистиң Аксы-Барлык салбырда чунар-бажыңга киргең кижилерниң сагыш-сеткиин доюлдурган бир айтырыг бо. Хеп кеттинер өрээлдин соогун түү дээр. Чунган улус кеттинерде аңаа дөңүп, челбинип үнер. А электролампаны улап-даа каарга, ол дораан-на ерттенип, чарлып чаштай бээр. Чунар-бажыңга кудуктан суг сордурар мотор тургузуп, улустуң хеп кеттинер өрээлинге батерея кылдыртып, электри шугумну эде тургузарын чунар-бажың ажылчыны Х. Чыртак-оол салбыр баштаар черинден каш удаа дилээн. Айтырыгны шинтпирлеп чадашкан.

«Думчукка тулганда быжаа сүтүү» дижир болгай бис. Эң Чыртак-оол кудук суу сордурар 50 рубль өртектиг моторну К. Дугаржапкан ачылаш, аңаа тургускан. Чунар-бажыңны ол неделяда үш удаа ажылдалып турар. Суурнуң чону, школачылар аңаа чүнүп, ажылчыннын ак сеткилдиг ажылын болзур чогуурга-биле үнелеп келдивис.

Ыңдыг турбуже бо чунар-бажыңны амга чедир септеп, деривейн турары элдептиг. Ынчангаш «Барлык» совхозтуң дирекциязы аксы-барлыкчыларның бо чөптүг негелдезин хандырарының хемчээн алыр херек.

А. КҮДЕРЕК.
персоналдыг пенсионер.

Культура амыдыралындан

ТЕАТРЛАРНЫҢ ЧАА ШИИЛЕРИ

Якутияның Ойунский аттыг театры сезон эгелээнинден бээр беш дугаар чаа шиини көргүскен. Республика найысылалының чурттакчылары ол черниң аныяк чогаалчызы Валентина Гавриљеваның «Хенертен ужуражылга» деп шинзин көрген. Оон маадырлары — ССРЭ-ниң шынчы, сырый найырал-биле холбашкан янзыбүрү улустарының төлээлекчилери.

Якутияның бо хоочуп театрында якут чогаалчы Софрон Даниловтуң амгы көдээ интеллигенция дугайында «Чүрек соп тур» деп сураглыг романынга үндезилээн шимни, татар чогаалчы Шариф Хусаиновтуң амгы көдээ амыдырал дугайында «Авазының ак платьезин» болгаш өске-даа шиңелерни көргүзүп турар.

Якутскиде ажылдап турар орус шии болгаш якут хөгжүм театрлары амгы үениң тематиказынга бижээн чогаалдарны чонга база удаа-дараа бараалгадып турар.

Д. БУБЯКИН,
(СЭТА-ның корр.).
ЯКУТСК.

• • •

КАМЧАТКАНЫҢ ЧОГААЛЧЫЛАРЫ

Камчаткада областтың чогаалчылар организациязы тургустунган. Ында кирип турар кижилерниң чогаадыкчы ажылында бир ниити чүүл бар: олар чогаалчылар апараган-даа, боттарының кол профессиларындан чарылбаан болгаш чогаалларының маадырларыбиле кады ажылдавышаан турар.

Балыкчы Николай Рыжкинин критиктерден бедик үнелелди алган «Манук» деп тоожузу-биле номчукчулар каш чыл мурнунда танышкан. Москваға литература институдун дооскаш, автор Камчаткада чанып келген болгаш Бекеров аттыг колхозтуң балыкчы сейнеринде катап ажылдай берген. Оон «Чырыткылыг тудуушкун» деп ийиги ному амыдыралды эки билари-биле, кижилерниң ажыы-чанын шын чураапы-биле номчукчуларны хаара тудуп турар.

Чогаалчы Владимир Варно балык байлактарын камгалаар инспекторнун хүлээлгезин күүсетпишаан, «Океанга таңныылдаашкын» деп номун бижээн. Порт ажылдакчыларының дугайында «Изиг чер» деп тоожунуң автору Василий Зотов балыкчылар дугайын бижир дээш, эжиндирбишаан, балык болбазырадыр баазада ажылдай берген.

Чартык ортулукта биче-бүрээй улустарның боттарының чогаалчылары база өзүп үнедир, хөй национолдыг ынак Ада-чуртувусту — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелин камгалаарынга кажан кезээде белен болур ужурлуг силер.

Өндүр чаагай мораль — политиктиг бедик мөзүү-шынарлыг, коммунистиг үзел-бодалдыг болгаш марксизм-ленининизмниң идеалдарынга кызыгаар чокка бердинген чаа совет кижилерни, Төрээн чуртуң идегелдиг патриоттарын, шынчы интернационалчыларны ленинчи партияның кайгамчык улуг ажылчорудулгазының ачызында Совет эрге-чагырганың чылдарында кижизиткен. Совет кижилериң оң бедик мөзүшынарлары Ада-чуртуң Улуг дайынының чаңнык ышкаш кадыг-дошкун чылдарында ылаатты ышкаттынган болгаш дайын соолундо беш чыл планнарының үезинде онза тодаргай илергейлеттинген болгаш илергейлеттиишип-даа турар.

Ада-чуртуң Улуг дайынының чылдарында эң чутула дайынчы планнарны чогаадырынга болгаш боттандырарынга киржип турдум. Совет солдаттарның мораль-политика талаазы-биле дайындап артык күштүүн, Коммунистиг партиязынга, социалистиг Ада-чуртуңга оларның кыагаар чок бердинговин, эрес-маадырлыг чоруун ук дайынчы планнарны чогаадырда болгаш боттандырарда кол чүүл кылдыр кезээде санап келген бис. Дайын үезинде совет солдаттарның болгаш офицерлериң көргүскени хой санныг маадырлыг чоруктарының бир чижээн алыылы. Сталинградка сержант Яков Павловтуң эвээш санныг шеригтери фашистерге долгандыр бүзээлетсе-даа, бир баңыңга быжыглаңып алгаш, 58 хонукта дайынынарга удур эрес-дидим болгаш чаныышының чокка демисежии келген. Совет Эвилелиниң Маадыры Яков Павлов дайын төнген соонда, хөй чылдар эрткенде демги бажыңга чедип кээрге, аңаа эдээн наш даштыкы туристер база чедип келген болган. Бажыңмузейиниң ажылдакчызы-биле даштыкы бир дээргө мынчаар маргышкан турган:

— Бежен алды хонук че! Шын чоор бе? Гитлериң шериглериниг удур Франция безин түтле дөртен хонук чаалашкаш, дүжүп берген болгай.

— Павловтуң бажыңының шериглери бежен алды хонукта тулчуп келгеннер — деп совет офицер бүзүреллдиг бадыткап, чугаалаан. Оон соонда демги даштыкы дээргө ам бүзүрээн:

— Эрес-дидим орус маадыр шыдаан-дыр.

Ол чугаа үезинде аңаа турган Яков Павлов бодунуң фамилиязын адаваан, ынчангаш даштыкыдан келген дээргилер ону эскербээн-даа: чолдаксымаар болгаш сиңреш совет офицер маадырга дөмейлешпес ышкаш болган. Ынчаарга, улуг Ленининиң партиязынга кызыгаар чок бердинген чорук, социалистиг Төрээн чуртунга изиг ынакшыл Советтер чуртунуң улуг, биче назылыг бүгү хамаатыларын маадырдар кылдыр күш киирип туравын даштыкы дээргилериң билбээни ол-дур.

Ада-чуртуң Улуг дайынының баштайгы күннеринде бир ужуражылга сагыжымга бо-ла кирип кээрдир. Дайзыныың тыныжынче, Минск хоорайның чоогунче хайгыылчылар чорудар сорулга тургустунуп келген. Ол бөлүктүң составынга немец дыңды эки билир дөрт комсомолчу: ийи кыс, ийи оол кирген турган. Олар дашткы дыл өөренир институтту ол чылын доозар турган. Москва чурттуг ол аныяктардан: «Дайзыныың түр эжелээн районунче баары коргунчуг эвес-тир бе?» деп айтырарымга, олар бот-боттарынче көрүшкен соонда, ажыы-биле чугааладылар: «Коргунчуг-ла харын... Ынчалзажок, Төрээн чуртуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу негеп келгенде, баар апаар». Олар ынчаарда кончут аныяк болгаш аажок чараш, чаптанчыг оолдар, кыстар турган. Төрээн чуртуң кыйгырыын ёзугаар олар кончут айыылдыг болгаш берге-даа болза, ыдыктыг херекче чалданыш чок чорутканнар.

А капитан Гастеллону, Александр Матросовту, Виктор Талалихинни, Краснодонның өлүм чок маадырларын Зоя Космодемьянскаяны, Юрий Смирновту, Александр Покрышкинни, Иван Кожедубту — Москва болгаш Севастополь, Сталинград болгаш Курск, Ленинград болгаш Киев чанында, Варшавага болгаш Прагага, Бухарестиге болгаш Будапештиге, Белградка болгаш Берлинге фашизмге удур кадыг-дошкун тулчуушкуннарның муң-муң маадырларын бөгүн сактып көрүпкөр. Оларның аттары бистиң Төрээн чуртувустуң алдарлыг төөгүзүнге алдын үжүктер-биле кезээ мөңгеде кирип бижиттинген. Бөгүнгү совет аныяктар ол алдарлыг маадырлардан үлегер алыр болгаш оларга чоргаараның ужурлуг.

Коммунистиг партияның үндезилекчизи, Совет күрүнеңиң тургузукчузу, делегей пролетариадының улуг башкызы болгаш баштынчызы В. И. Ленининиң өлүм чок өндүр-чаагай номналын, чырык хүн дег чатыын олар чүрээнге бижыыбиле кадгалап алгаш, ханныг фашизмниң кам-хайыра чокка чылча шаап турганнар. Дайзынга түр эжедеткен девискээрге партияның чажыт эге организациязының секретары турган башкы Женя Богрячева фашистерге шаажыладып өлүртүр мурнуу чарыында авазынга мынча деп бижээн: «Күжүр авай, эргим үнелиг айыткал болур. «Совет Эвилелиниге бараам боон тур мен!» деп сөстерни улуг чоргаарал-биле чугаалаар эргелиг болган турарын чүрээниң ханызындан күзээр-дир мен.

Эрткен дыштаныр хүннерде болуп эрткен республиканың «Урожай» экп тура спорт иштилелиниң команда болгаш хүүда бирги черни дээп хостуг хүреп маргылдаазынга сес команда, үүс ажыг моге киришкен.

Аңаа дегзи аайы-биле чемпион атты бо чурукта мөгелер алган (солагай талаан оң талазынче): Кавдыр-оол Бильдей, Игорь Быштак-оол, Юрий Монгуш, Сергей Седелбай, Леонид Камаа, Сергей Даңзы-Белек, Найдан-оол Доспан.

Д. ОНДАРНЫҢ фотозу.

Ийи Майяның маргылдаазы

Шыдыраа талазы-биле ССРЭ-ниң кубогун Таллиннің төлээлекчизи Майя Раннику чедип алган. Оон-биле деп санныг болган Тбилиси чурттуг Майя Чибурданидзе оларның аразында болган дөрт салыгның түнелинде М. Раннику тиилээн.

Сураглыг шыдыраачы Раннику-биле ойнаан шыдыраачы—он үш харлыг алды класстың өөреникчизи Майя Чибурданидзе-дир. Ол сес харлыңдан эгелеп шыдыраа ойнаарынга өөренгеш, ам ат-сураглыг апарган. Делегей маргылдааларынга чедиишкинниг ойнааш, ССРЭ-ниң хереөженнер чемпионадынга кубок дээш маргылдаага киришкеш түнелиниде мастер атка четкен.

— Бичии Майя ёзулуг мастер болган — деп, бүгү-эвилел категориялыг, маргылдааның кол судьязы В. Сколова чугаалап турар. Ол халдаңдаа, камгаланып-даа билир. Оон бир херечизи—Минскиниң сураглыг шыдыраачызы, делегей мастери Кира Зворыкинаны сөөлгү маргылдаага 3,5:0,5 санга утканы болур.

(СЭТА).

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35 — Өңдүг телекөргүзүг. Уругларга. «Шевер холдар». 14.05— Медээлер. 14.15— «Кинопанорама». 15.50—16.00—Чаңсар. 16.00— «Миллионнарның ленинчи университединиң». «Социалистиг өнчүге камныг чорукту киижилерге». Москванық М. В. Фрунзе аттыг пос-таавы фабриказының дуржулгазы. 16.30—Өңдүг телекөргүзүг. «Бистиң кожаларывыс». 17.20—Өңдүг телекөргүзүг. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак»—«Крылья Советов». 3-кү овун. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Уругларга. «Лариска дилги шыгжаммыларны канчаар дилеп тургаңыл?» 18.50 — «Ниитилел амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 19.20—«Акыдуима Чехословакияның байырлалында». Кыска фильм. 19.30—Телемедээлер. 19.45 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.50—Өңдүг телекөргүзүг. «Бальзактың улуг ынакшылы» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильминиң баштайгы көргүзүг. 6-гы сериязы—«Сывырындак кырлакчылары».

КЫЗЫЛДАН

20.50 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.00— «Хыл». Документалдыг телефильм. 21.30— «Публицист» студия көргүзүп тур. «Хууда харысалгалыг». 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Солун лекция

СЭКП Тыва обкомунуң кыш, эмнеелге, уругларга албан лектору Иван Петрович Соболев делегей байдалының дугайында лекцияны Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң төвүнге кылган. Лекцияга совхозтуң ажылдакчыларындан аңгыда, Көк-Чыраа суурда көдээ Советтиң, культураа, чырыдышчаган чаагай сайгарган. Ында кирип турар кижилерниң чогаадыкчы ажылында бир ниити чүүл бар: олар чогаалчылар апараган-даа, боттарының кол профессиларындан чарылбаан болгаш чогаалларының маадырларыбиле кады ажылдавышаан турар.

Балыкчы Николай Рыжкинин критиктерден бедик үнелелди алган «Манук» деп тоожузу-биле номчукчулар каш чыл мурнунда танышкан. Москваға литература институдун дооскаш, автор Камчаткада чанып келген болгаш Бекеров аттыг колхозтуң балыкчы сейнеринде катап ажылдай берген. Оон «Чырыткылыг тудуушкун» деп ийиги ному амыдыралды эки билари-биле, кижилерниң ажыы-чанын шын чураапы-биле номчукчуларны хаара тудуп турар.

Чогаалчы Владимир Варно балык байлактарын камгалаар инспекторнун хүлээлгезин күүсетпишаан, «Океанга таңныылдаашкын» деп номун бижээн. Порт ажылдакчыларының дугайында «Изиг чер» деп тоожунуң автору Василий Зотов балыкчылар дугайын бижир дээш, эжиндирбишаан, балык болбазырадыр баазада ажылдай берген.

Чартык ортулукта биче-бүрээй улустарның боттарының чогаалчылары база өзүп үнедир, хөй национолдыг ынак Ада-чуртувусту — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелин камгалаарынга кажан кезээде белен болур ужурлуг силер.

Өндүр чаагай мораль — политиктиг бедик мөзүү-шынарлыг, коммунистиг үзел-бодалдыг болгаш марксизм-ленининизмниң идеалдарынга кызыгаар чокка бердинген чаа совет кижилерни, Төрээн чуртуң идегелдиг патриоттарын, шынчы интернационалчыларны ленинчи партияның кайгамчык улуг ажылчорудулгазының ачызында Совет эрге-чагырганың чылдарында кижизиткен. Совет кижилериң оң бедик мөзүшынарлары Ада-чуртуң Улуг дайынының чаңнык ышкаш кадыг-дошкун чылдарында ылаатты ышкаттынган болгаш дайын соолундо беш чыл планнарының үезинде онза тодаргай илергейлеттинген болгаш илергейлеттиишип-даа турар.

Ада-чуртуң Улуг дайынының чылдарында эң чутула дайынчы планнарны чогаадырынга болгаш боттандырарынга киржип турдум. Совет солдаттарның мораль-политика талаазы-биле дайындап артык күштүүн, Коммунистиг партиязынга, социалистиг Ада-чуртуңга оларның кыагаар чок бердинговин, эрес-маадырлыг чоруун ук дайынчы планнарны чогаадырда болгаш боттандырарда кол чүүл кылдыр кезээде санап келген бис. Дайын үезинде совет солдаттарның болгаш офицерлериң көргүскени хой санныг маадырлыг чоруктарының бир чижээн алыылы. Сталинградка сержант Яков Павловтуң эвээш санныг шеригтери фашистерге долгандыр бүзээлетсе-даа, бир баңыңга быжыглаңып алгаш, 58 хонукта дайынынарга удур эрес-дидим болгаш чаныышының чокка демисежии келген. Совет Эвилелиниң Маадыры Яков Павлов дайын төнген соонда, хөй чылдар эрткенде демги бажыңга чедип кээрге, аңаа эдээн наш даштыкы туристер база чедип келген болган. Бажыңмузейиниң ажылдакчызы-биле даштыкы бир дээргө мынчаар маргышкан турган:

— Бежен алды хонук че! Шын чоор бе? Гитлериң шериглериниг удур Франция безин түтле дөртен хонук чаалашкаш, дүжүп берген болгай.

— Павловтуң бажыңының шериглери бежен алды хонукта тулчуп келгеннер — деп совет офицер бүзүреллдиг бадыткап, чугаалаан. Оон соонда демги даштыкы дээргө ам бүзүрээн:

— Эрес-дидим орус маадыр шыдаан-дыр.

Ол чугаа үезинде аңаа турган Яков Павлов бодунуң фамилиязын адаваан, ынчангаш даштыкыдан келген дээргилер ону эскербээн-даа: чолдаксымаар болгаш сиңреш совет офицер маадырга дөмейлешпес ышкаш болган. Ынчаарга, улуг Ленининиң партиязынга кызыгаар чок бердинген чорук, социалистиг Төрээн чуртунга изиг ынакшыл Советтер чуртунуң улуг, биче назылыг бүгү хамаатыларын маадырдар кылдыр күш киирип туравын даштыкы дээргилериң билбээни ол-дур.

Ада-чуртуң Улуг дайынының баштайгы күннеринде бир ужуражылга сагыжымга бо-ла кирип кээрдир. Дайзыныың тыныжынче, Минск хоорайның чоогунче хайгыылчылар чорудар сорулга тургустунуп келген. Ол бөлүктүң составынга немец дыңды эки билир дөрт комсомолчу: ийи кыс, ийи оол кирген турган. Олар дашткы дыл өөренир институтту ол чылын доозар турган. Москва чурттуг ол аныяктардан: «Дайзыныың түр эжелээн районунче баары коргунчуг эвес-тир бе?» деп айтырарымга, олар бот-боттарынче көрүшкен соонда, ажыы-биле чугааладылар: «Коргунчуг-ла харын... Ынчалзажок, Төрээн чуртуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу негеп келгенде, баар апаар». Олар ынчаарда кончут аныяк болгаш аажок чараш, чаптанчыг оолдар, кыстар турган. Төрээн чуртуң кыйгырыын ёзугаар олар кончут айыылдыг болгаш берге-даа болза, ыдыктыг херекче чалданыш чок чорутканнар.

А капитан Гастеллону, Александр Матросовту, Виктор Талалихинни, Краснодонның өлүм чок маадырларын Зоя Космодемьянскаяны, Юрий Смирновту, Александр Покрышкинни, Иван Кожедубту — Москва болгаш Севастополь, Сталинград болгаш Курск, Ленинград болгаш Киев чанында, Варшавага болгаш Прагага, Бухарестиге болгаш Будапештиге, Белградка болгаш Берлинге фашизмге удур кадыг-дошкун тулчуушкуннарның муң-муң маадырларын бөгүн сактып көрүпкөр. Оларның аттары бистиң Төрээн чуртувустуң алдарлы

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 39 (9414) | Пятница, февраль 15, 1974 чыл | 1925 чылда үдезиттиргеш | Өртээ 2 көп.

«Бөгүн бисте бар бүгү чүүлдер болгаш даартадаа чедип, алыр чүүлдеривис бистиң боттарывыстан, совет кижи бүрүзүнден чогаадыкчы ёзуубиле ажылдап билиринден, бедик медерелдиг, профессионалдыг белеткелден, харыысалгалыг болгаш сагылга-чурумнуг чорукту медереп билиринден хамааржыр».

(Партияга, совет улуска СЭКП Төп Комитединиң Кыйтырыынган).

К. Ф. КАТУШЕВ МАРИЙ АССР-ДЕ

ПОШКАР-ОЛА. (СЭТА). СЭКП ТК-ниң секретары К. Ф. Катушев февраль он үште Марий АССР-де чедип болген.

СЭКП-ниң Марий обкомунуң бирги секретары В. П. Никонов, Марий АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. А. Алмакаев, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. И. Горинов олар К. Ф. Катушевти аэродромдан утмуп алганнар.

ЭРТЕМ БОЛГАШ ТЕХНИКА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ССРЭ-НИҢ ЛЕНИНЧИ БОЛГАШ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛДАРЫН ТЫПСЫР КОМИТЕТТЕ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи база Күрүне шаңналдарын тыпсыр Комитеттиң пленуму ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик М. В. Келдыштың даргалаашкыны-биле болган. Анаа 1974 чылдың Ленинчи шаңналдарын тыпсыры-биле киирген ажылдарны чугаалажып көрген.

Чурттуң улус ажыл-агыйының эң сураглыг эртемденнери болгаш специалистери, а ол ышкаш ажылдарны шаңналга киирген организацияларның төлөлекчилери пленумуң ажылынга кириштикеп.

Комитеттиң пленумуның конкурска киирери-биле сүмелээн ажылдарының даңзызын чоокку хүннерде топ болгаш областар солуннарынга парлап үндүрер.

КЫШТАГЛААШКЫН—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

ХОЙНУҢ ӨЗҮЛДЕЗИ—ХУРАГАНДА

Республиканың хойжулары тодарадыкчы чылда алган хүдээлгелериниң бирээп—малдың чаш төлүн мендиг камгалап алыр дээш сорулгазын күүседип киришкеннер. Амгы үеде чамдык районнарда шөөр малдың массалыг оолдаашкыны чоруп турар, а өскелериндеде ол чугула кампания чаа эгелей берген. Ынчангаш колхоз, совхозтарның удуртукчулары, түскай эртемнигler хойжулар-биле кады бир дөмнинг ажылдап, ол кол участокче бүгү күштү моолеп, малды четчир санныг чем, суг-биле хандырар, хойжуларның амыдырал-чуртталгазын ажыңнидер хемчеглерин ап турарлар.

Февраль 13-түн медээзин бүзүгаар алырга, республиканың колхоз, совхозтарында 148360 хой төрээн болуп турар. Иияги камгалап алган хураганның саны—148485 баш болган. А чүгле колхозтарда 52360 хой оолдаан, оон 52450 хураганны мендиг камгалап ап, өстүрүп турар.

Хой ажыл-агыйлыг чамдык районнарда байдал кандыгыл? Бо хүннерде эң хөй хураган Чөөн-Хемчик биле Улуг-Хем районнарының ажыл-агыйларында болуп турар. Чөөн-Хемчик районда 33975 хой оолдаан. Иияги-биле 34181 баш хураган бүрүн камгалаттынган. Оон адаанда Улуг-Хем районуң колхоз, совхозтарының хойжулары болган. Районда 27490 баш хой төрээн болгаш оларның 27401 хураганын хойжулар мендиг алган.

Ол-ла медээ-биле алырга Бай-Тайга районда 19868 хой төрээн, 19880 хураган мендиг алдынган, а Барыын-Хемчик районда төрээн 17038 хойнуң 17056 хураганы онча болуп, деңгел-күштүг өзүп, доругуп турар. А Эрзин болгаш Мөңгүн-Тайга районнарның хой малынга бо чылын 22762 баш чаш хураган немешкен.

Районнарда шөөр мал бажының немежиш, хойжу бүрүзүнге өөрүнчүг түнелдерни эккеп турары-биле кады хойнуң ара салып, өлүг хураганнар төрүүр таварылгалары бар. Хой оолдаашкыны агеленээн үеден бээр Улуг-Хем районга чаш хураганнарның хорамчазы 587, Чөөн-Хемчикке—222, Барыын-Хемчикке—396, Мөңгүн-Тайгага—300 баш болган.

Хойжуларның болгаш түскай эртемнигlerниң амгы үеде чугула сорулгазы болза, малдың чаш төлүн мендиг, хорамча чок камгалап алыр дээш бар аргаларны хереглеп, шудургу болгаш кызымак ажылдаары болуур.

ХОЙЖУЛАРНЫҢ ОЛЧАЗЫ КӨВҮДЭЭН

ӨВҮР. «Коммунизмче оруу» колхозтуң Улаатайда хойжу бригадазында төрүүр чогуур 3803 хойнуң 1125-и оолдапкан. Хойжулар 1135 хураганны бүрүн камгалап алган. Мурнакчы малчыннар Куулар Сазыг 158, Монгуш Намбар-оол 198, Монгуш Сесер-оол 216, Монгуш Адар-оол 101 хураганны мендиг доруктуруп, эки ажаан турар.

Мал чемнээ кодан бүрүзүнде бар. Чаш хураганнар ажаан, доруктурар черлер четчир. Оларның ишти ары, кургаг.

Ч. ИРГИТ.

• • •

Ол-ла районуң «Торгалыг» совхозтан 6251 баш хой төрээн, оон 6255 хураганы мендиг алдынган. Ажыл-агыйның хойжулары малдың баш санын хоратпас, алган социалистиг үлүүлгелерин күүседир дээш кыымак ажылдап турар. Ылаңгыя хойжулар Куулар Хөкпеш-оолдуң, Куулар Апай-оолдуң, Кыргыс Шивит-Доржунуң ажыл-ишкиннери макталдыг.

И. ДАМДЫН.

• • •

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. «Алдан-Маадыр» совхозтуң директизинээ, партком малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап алыр дээш боттуг ажылдарны чорудуп турар. Амгы үеде кыштагларда, фермаларда 603 тонна сигенни, 234 тонна силосту немей чедиргеп.

Салбырда 1989 хой оолдаан. Оларның чаш төлү мендиг. Ам кыштагларже 16 сакманщик үнүпкеп.

Салбыр баштаар чери, партия, комсомол организациялары хой оолдаашкыныңың үезинде малчыннар ортузунга политмассалыг ажылдарны күштелдирип, агитаторларны, политинформаторларны хойжу бригадаларже, фермаларже чоруткулаан.

Б. ОНДАР.

• • •

УЛУГ-ХЕМ. Шоюн-Нава Даваа 27 чыл дургузунда хой кадарып келген. Эрткен чылын ол 100 хойдан-на 102 хураганны камгалап ап, бир хойдан 3,8 кг дүктү кыргын алган. «УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжуларының ортузунга калбаргап социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга сорук киргин, тодарадыкчы дөрткү чылда 100 хойдан-на 105 хураганны мендиг доруктуруп, бир хойдан 3,8 кг дүктү кыргыш алырын хүлээнген.

Малчының коданында 360 хой төрээн. Чаш хураганнар мендиг.

О. СЕДИ.

• • •

ЭРЗИН. Районуң ажыл-агыйларында хойнуң массалыг оолдаашкыны эгелээн. Шупту 6180 баш хой төрээн, оон 6181 чаш хураганны алган. Ажыл-агыйлар аайы-биле мындыг: «Мөреп» колхозта 1950, Ленин аттыг колхозта 950, «Чаа орук» колхозта 1330, «Коммунизмче орук» колхозта 1750 баш хой хураганнаан.

Районда хойжу бригадаларның малчыннарынга кино, концертти көргүзерин организастап, автолавка хандырылгазын доктаамал чырыдарын көргеш.

• • •

— А. АРАКЧАА.

БАЙ-ТАЙГА. Хой оолдаашкыны бо районда база түзүктей берген. «Тээлю» совхозтуң Найырал салбырында төрээн 2927 хойнуң 2995 хураганы мендиг оаун турар. Оларның иштинден 28 хой пайыстаан.

Хойжулар Салчак Шыырап, Хертек Сеңги-Доржу, Хертек Лаа олар ажылга кызымаан, харыысалгалыг чоруун көргүзүп, чаа төрүттүнген чаш хураганнарны чидириг чок ажаап турарлар.

Д. КҮЖҮГЕТ.

Аалдап чордувус

Баа-Хемниң «Тиилелге» колхозунуң болүк малчыннары болгаш мал ажылының түскай эртемнигlerи чаржыш турар кожавыс Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» совхозунга дүржүлга солчуру-биле сураглыг хойжу Иван Петрович Сафоновтуң кыштаанга чордувус.

— Ат-сураңар алгаан кижи болгай силер. Эрткен шиитпирлиг чылда 100 хойга онаалтыр 137 хураган мендиг алган болдунар. Оон чажыдын билип алыр дээш келген мындыг бис ийин, Иван Петрович — деп аңаа чугааладывыс.

Иван Петрович кезек када боданып олура, оон чугаалап эгеледи:

— Ажыл-ла бүрүзүндеберген-лер, чажыттар бар болбайн аан. Силер база малчын болганыңарда, мени онза-да «чажыт» ажыдыптар деп бодавайн көрүнер. Чүге дээрге, бистиң ажылывысты дөмей-ле билир болгай силер. Ынчалзажок канчаар ажылдап турарыңны сонуургалып көрейн. Бол-ла чүве — чайын хойну ыяк семиртип алырында. Семис хой кышты белен тоовас. Ынчангаш кодан хоюмну чайын, күзүн семиртип алырынга онза кичээнгей салып турар мен. Чамдык хойжулар чалгаа, уйгужу болгулаар. Эртен туруп, кээрге, хүн көөреп, изий берген болур. Хойну изиг удур өткарып үндүрерге орта өттап шыдавас, дораан-на девээже чүткүүр болгай. Эртен дан чаа-ла чыгып олурда серинде, өт-сиген шык, шалыныг турда каларып үндүрер хереп. Оон ынай чамдык хойжулар чайын, күзүн хүнүг турда-ла хоюн өдекке киирип кээр-дир. Хойнуң эки семириверийн баар ужуру ында деп бодаар мен. Мен мынчаар кылып турар мен: эртен сыгыр дан бажында одарже үндүрер, кежээ орай дүнеге чедир каларар, суттадын эки таарыштырар. Ынчаар каларарга хой эки семириир. Бир чугула чүве болза, кыжын хойну холүн эрттир языг каждаага кажаалавазы болур. Ол чорук хойнуң дүүн бакыларыр. Кажааны чүгле хой төрүүр үеде чыгылап ап турар мен. Хойнуң боозу улгалы берген, ону кончуг хынамчалыг ажаап чемгерер, кадарар херек. Кажаадан үндүрерде, хойларны сынмарлаштырып, өткилештирип болбас. Мен хойга суланы кежээ, одардан келгенде берип турар мен.

Адак сөөлүнде эң-не чугула чүве — хойжу кижиниң бодунуң кызымак, кежээ, мергежилиг болдурунза — деп, Иван Петрович түннеди.

Оон соонда совхозтуң мал эмчизи тайылбыр кылгаш, хойну оолдаар мурнунда 40—42 хонук бурунгаар, төрүүрүнге 12-13 хонук четпейн турда база катап түскай эмбиле сыкыртып турарын чугаалады. Ынчаар эм сыкыртырга, хой янзы-бүрү аарыглардан аарывас, боду-даа, чаш төлү-даа кадык болур, кол-ла чүве хойнуң ара салырын шак ыңдыг арга-биле бүрүн үзүткаанында деп билип алдывыс. Ол совхозтуң хойжуларын төрүттүнген чаш хураганнарны боттары сыкыртып эмнээринге өөренип алганы контуг ажыктыг болуп турар болду.

Бистиң колхозтуң хойжулары «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң мурнакчы хойжуларының ол ажыктыг дүржүлгазын ажыглаар деп шиитпирлээн.

Иван Петровичиниң хоюнуң кажаазынга баргаш, ында бистиинден бир янзы кылган эптиг, тазырымчалыг чүүлдерни база эскерип кагдывыс.

Оон соонда ол совхозтуң өскеда коданнарынга барып, дыка хой ажыктыг чүүлдерни көрүп, билип алдывыс. Чарыштың түннелин ынчаар үндүрүп, бот-боттарын удурдедир хынажыр, мурнакчы дүржүлганы солчур чорук кайы-кайызынга-даа улуг ажыктыг бээрин бүзүреп көрдүвүс.

С. КЕНДЕН,
«Тиилелге» колхозтуң хойжузу.

„МОСФИЛЬМНИҢ“ ТУГУНДА — ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ ОРДЕН

Тургустунган хүнүнден бээр 50 чыл болган «Мосфильм» студиязының бүс муң кижилиг коллективи бистиң хой национал-дыг кинематографиявыстың эртинезинге төлептиг салыышкынын киирген. Совет кино уран чүүлүнүң хөгжүлдезинге улуг ачы-хавыяазы дээш бо студия ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаткан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң студияга чедирген байыры мосфильмтилерни чогаадыкчы сорук киирген.

Студияның 50 чылынга холбаштыр февраль 13-те Кремльдиң Съездилер ордузунга байырлыг хурал болган. Мосфильмчилер-биле кады алга эвилелдешкен республикаларның экран мастерлериниң делегациялары, уран чүүлдүң болгаш литератураның ажылдакчылары, үлетпүр болгаш коддээ ажыл-агый мурнакчылары, хой-иннитиниң толээлекчилери турган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. И. Георгадзе, СЭКП ТК-ның Культура киллиининиң эргелекчизи В. Ф. Шауро, ССРЭ-ниң күркаво даргазы Ф. Т. Ермаш, партия, совет болгаш хой-иннитиниң организациялыының харыысалгалыг ажылдакчылары, кино уран чүүлүнүң коскү ажылдакчылары, социалистиг чурттарның кинематографисти-ринин делегацияларының удурткучулары.

Хуралды студияның партком секретары И. В. Дмитриев ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштаар СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга чыылганнар улуг сорук киришкин-биле сөңгээн.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга сөс бээрге, хуралдың киржикчилери оон чугаазын чылыы-биле уткаан.

Коллективтиң күш-ажылын бедии-биле үнелээни дээш Коммунистиг партияның Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка чүректиң хамыындан өөрүн четтирипкинин «Мосфильм» ажылдакчыларының мурнундан студияның чиңгине директору Н. Т. Сизов илергейлээн.

— СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чедирген байыры, «Мосфильм» студияны шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы чаа-чаа чогаадылгаларже, бистиң үевисти ёзугуг ханы болгаш сеткил хайыыктыр коргүскен фильмнерни тургузарынче сорук киирип турар-дыр деп, ол онаалап демделээн.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаанны чыылганнар улуг сорук киришкин-биле хүлээп алган.

Оон соонда байырлалдың улуг концерти болган. «Мосфильмниң» эң дээре дээш кинолар-ының кадрларын көргүскен, совет кино уран чүүлүнүң сураглыг мастерлери көрүкчүлер мурвуңга чүве чугаалаан.

И. ВЕКСЛЕР, В. КУЛИКОВ,
СЭТА-ның корр.

Хоочун кадарчы Чуруңмаа Доңгуровна Салчак — Кызыл хоорай Совединде «Кара-Хаак» совхозтуң мурнакчы хоймуларының бирээзи. Оон кодакында төрүүр 496 хойнуң 350-ни хураганнапкан, дөгерези онча-менди.

Чуруңмаа Доңгуровнаның оглу база хойжу, ийи уруу — сакманщик. Хоочун малчын уругларының кайызынга-даа сүмезин кадып, арга-дүржүлгазын дамчыдып бериптурар.

ЧУРУКТА: Чуруңмаа Салчак.

Ч. КАРА-КУСКЕНИҢ фотозу.

Автоматтыг станциялар „Марс-4“ биле „Марс-5“ Марс планетаның чоогунда четкен

Планеталар аразынга ужар автоматтыг станцияларже «Марс-4» болгаш «Марс-5» 460 миллион хиро километрни ужуп эрткен, 1974 чылдың февраль 10 биле 12 хүннеринде Марс планетаның чоок кавызында чедө бергеп.

Станцияларны Марсче утлаш ужутар траекторияже арткен чылдың июль айда салып үндүргеп. Оларның ужудуп бар чоруурунуң үезинде радиохарылзаазының сеансыларын кылып, оларның шимчээшкинээнин параметрлерин хемчээп, системаларның байдалын хынаан болгаш космос делгеминиң байдалының дугайында эртем медээлерин ап турган.

Ужудуушкун үезинде планета чоогунуң делгемнеринче автоматтыг станцияларны салып үндүрериң хандырарыбиле программа ёзугаар оларның шимчээшкинээнин траекториязын утлап-баштап таарыштырган.

«Марс-4» станция февраль 10-да ол планетага чоокшулап чедө бергеп. Оон системаларының бирээзиниң ажылдавайн барган уржуундан шимчээшкиния оожумнадыр херексел ходелип эгелеп шыдавайн барган болгаш станция ол планетаның кырындан 2200 километр хемчээлдиг кылыбиле арте бергеп. Ол үеде фототелевизия хереквелдериниң дузазы-биле Марстың чуруун тыртырып алган. Моон соңгаар ол станциядан космос делгеминиң физиктиг тургузуунуң дугайында эртем медээлерин алыр апаар.

Автоматтыг «Марс-5» станция планетаның чоогунга февраль 12-де чедө бергеп. Москваныы-биле 18 шак 45 минута турда, станцияны Марстың спутнигинин орбитазынче киирери-биле шимчээшкинин оожумнадып, таарыштырар хереквелди ажылдадышкан. Ужудуушкуннуң сөөлгү үезинде бүгү-ле утлап-башкарар таарыштырылга ажылдарын астроужудуушкуннуң станциязы системалары боттары тускай кылган. «Марс-5» станция ол планетаның кылымал спутнигинин орбитазынче шилчип киргеп.

Оон орбитазының параметрлери санап каанынга чоок:

— планетаның кырында эң-не ырак ужугары (апо-төпке) —32500 километр;

— планетаның кырындан эң чоок ужугары, (пери-төпке)—1760 километр.

— Марстың экваторунуң кырындан орбитаның ийлеваа 27 чыл дургузунда хой кадарып келген. Эрткен чылын ол 100 хойдан-на 102 хураганны камгалап ап, бир хойдан 3,8 кг дүктү кыргыш алган, «УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжуларының ортузунга калбаргап социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга сорук киргин, тодарадыкчы дөрткү чылда 100 хойдан-на 105 хураганны мендиг доруктуруп, бир хойдан 3,8 кг дүктү кыргыш алырын хүлээнген.

Малчының коданында 360 хой төрээн. Чаш хураганнар мендиг.

О. СЕДИ.

• • •

ЭРЗИН. Районуң ажыл-агыйларында хойнуң массалыг оолдаашкыны эгелээн. Шупту 6180 баш хой төрээн, оон 6181 чаш хураганны алган. Ажыл-агыйлар аайы-биле мындыг: «Мөреп» колхозта 1950, Ленин аттыг колхозта 950, «Чаа орук» колхозта 1330, «Коммунизмче орук» колхозта 1750 баш хой хураганнаан.

Районда хойжу бригадаларның малчыннарынга кино, концертти көргүзерин организастап, автолавка хандырылгазын доктаамал чырыдарын көргеш.

• • •

— А. АРАКЧАА.

БАЙ-ТАЙГА. Хой оолдаашкыны бо районда база түзүктей берген. «Тээлю» совхозтуң Найырал салбырында төрээн 2927 хойнуң 2995 хураганы мендиг оаун турар. Оларның иштинден 28 хой пайыстаан.

Хойжулар Салчак Шыырап, Хертек Сеңги-Доржу, Хертек Лаа олар ажылга кызымаан, харыысалгалыг чоруун көргүзүп, чаа төрүттүнген чаш хураганнарны чидириг чок ажаап турарлар.

Д. КҮЖҮГЕТ.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР:

Ийиниң орнунда чаңгыс

Удазын кылыр ПНШ-100И деп машинага күрүнеиин Шынар демдээн тывыскан, ол машинаны пос аргыыр торгу удазынны үзүктел чок аргабиле будуреринге ажыглап турар. Ындыг агрегаттарны Псковтуң машина тудуунуң будурулге-техниктиг каттыжышкынының коллективи хөйү-биле бүдүрүп эгелээн.

Удазын кылыр комбайнның чаа модели амгы ажыглалда турар өөрүнден оранчок артык шынарлыг, удазынны ээрип кадарындан эгелээш, дүргектээринге чедир бүгү ажылдарны бодунда ол моолеп каттыштырып алган. Ам хөл-шыдыраа хөлүнүң чуруму ышкаш кылдыр тургускулаан ээргиштерниң турар черлериниң схемазын өскертирге, олариың саны чүс турганындан чүс сезен чедир көвүдээн. Оон-даа өске кезектерин сайзырангайжыткан. Оон түннелинде шаанда ийи машинаның бир минутада кылыр ажылын ам чүгле чаңгыс машина кылып турар апарган.

ПСКОВ.

ТАДЖИКИСТАН:

Улуг өг-бүле

Вахш районнуң «Правда» колхозта ашак-кадай Исмайловтар колхоз баштаар черинден база ажылчы чоннар депутаттарының район Совединин күүскомудан «Запорожец» автомашинаны белекке алган.

— Ажы-төлүнерни эки, күш-ажылга ынак кижилер кылдыр кижизидип каанынар дээш силерге өөрүп четтирдивис—деп, колхоз баштаар черинден Исмайловтарга байыр чедирген.

Исмайловтарның өг-бүлези — кишилакта эң-не үндүлүг өг-бүлелериниң бирээзи. Чеди ажы-төлүнүң бежи эмнелге ажылдакчылары болган. Уруу Мутриба — колхоз эмнелгезинде улуг эмчи сестрazы, Манзура база эмчи училишези дооскаш, ам Октябрьский суурнуң уруглар садында эмчи сестрazы болуп ажылдап турар. Оолдары Анвар биле Фаррух улуг эмчилер—докторлар болган. Өг-бүлениң чаңчылын ёзугаар бичии Лолазы база эмчи болур чоокшулаан. Ол—Душанбениң эмчи институтунуң бешки-курсчузу. Бүдүн өг-бүле эмчи болгандыр! А Улуг Октябрьга чедир амгы Таджикистанның бүгү девискээринге чүгле 13 эмчи бар турган.

Өг-бүлениң улуг баштыңы боду колхоз школазында башкылап турар. Ол дыка хөй көдээ оолдар, уругларның мергежилди күзелин ёзугаар шилип алырынга — инженерлер, эмчилер, башкылар болурунга дузалаан.

ВАХШ РАЙОН.

УКРАИНА:

Чаа комплекс

Дружково заводунуң машина тудугжуларының бо чылын будурүп эгелээн чаа чүүлдериниң бирээзи «Донбасс» деп комплекс. Ол комплекс хөмүрдаш казып тыварының бүгү ажылдарын · механизастаан, оон-биле черниң 70 сантиметрден 1,2 метр чедир кылын каытарын берге байдалдарда безин казып болур. Чаа комплексте комбайн, конвейер, гидравликтиг крепь бар. Ындыг дериглер-биле 40 ажыг лаваларлар бо чылдың төнчүзүнге чедир чепсегленнир.

Украинаның шахталарында 250 лаваларны бүрүнү-биле механизастап дооскан. Хөмүрлүг черлерниң шоолуг эвес кезээ болуп турар хиреминде-ле, олар республикада казып ап турар бүгү хөмүрнүң үштүн бириниден хөй хөмүрнү берип турар.

ДОНЕЦК.

АРМЕНИЯ:

Чурукчунуң ажылдары

Арменияның улустуң чурукчузу Мгер Абегян республиканың ең дээре кижилериниң чуруктарын чураан. Оларны ам чурукчунуң белеткен турар делгелгезинге көргүзер. Бо чылын кылып дооскан ажылдарының аразында — Ленинаканның мурнакчы пос-таавычыларының, Ереванның торгу кылыр комбинадының ажылчыннарының, культура ажылдакчыларының чуруктары бар.

Мастер бодунуң ажылын республиканың бөлүк актёрларының чуруктарындан эгелээн. Ол чуруктарны Арменияда эң-не аныяк театрның — Ереванның шии театрының фойезинге делгеп көргүзер.

ЕРЕВАН.

УЗБЕКИСТАН:

Ажыктыг будумелдер

Алмалыктың амыдыралга хереглээр химия будумелдерин кылыр заводунда аэрозоль савааларын долдуруп, кударының Ортаакы Азияда эң-баштайгы автоматтыг шугуму ажылдап эгелээн. Узбекистан моон мурнунда амыдыралга ажыглаар химиктиг будумелдерин оске республикалардан ап турган

Заводтуң кылыр-ла чүүлдерн хөй—баш дүгү будуур «Сандра», «Прелесть» деп доаулар, ымыраалларга удур чаар «Тайга», өрээлдер агаары арыглаар «Ветерок» деп суук чүүлдер болгаш өске-даа хөй янзы будумелдер болур. Бо чылын безин чээрби янзы хемирниң хылгыларын будурүп үндүрүп эгелээр.

(СЭТА-ның корр.).

АЛМАЛЫК.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

№ 9

КИЧЭЭНГЕЙНИ — ТЕХНИКА КАДАГАЛАЛЫНЧЕ

ССРЭ-ниң Улусчу контроль комитединиң эртнен чылдың ноябрь 1-де доктаалынга дүүштүр Тыва АССР-ниң улусчу контроль органнары ол-ла чылдың ноябрь-декабрьда хыналда организастаан. Ону республикада тракторларның, комбайннарыңың, автомобильдерниң, хөрөүн болбаазырадыр, тарылгага болгаш мелиорация ажылынга ажыглаар машиналарның кадагалалыңың байдалынче углаңдырган. Хөй колхозтарны, совхозтарны, көдээ болгаш суг ажылагыйлар бүдүрүлгелерин, организацияларын хыналдага хаара тутқан.

Аңаа ажылчыннар, колхозчулар, түскай эртемниглер, советтер, профсөвилел, комсомол болгаш парлалга, радио, телевидение ажылдакчылары кириптикен. Ниитизинбиле 75 ажыл-агыйга чоруткан хыналдааларга 500 хире кижи киришкен.

Бо чүтүлга ажылдың үезинде улусчу контролёрлар кичээнгейни тракторларның, комбайннарыңың болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа техниказының техниктиг байдалынче, ажыглал, кадагалалынче, үндүр бижидилгезин шын чорудуп турарынче угландырган.

Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларының контроль чогуундан, ажыл-агыйжы эвезинден болуп турар четпестер хөй болган. Кышкы кадагаладда тургускан 273 тракторуң 51-и, 809 комбайниң 125-и күүрүне стандартының негелделеринге дүүштээн.

Бо талаазы-биле хажыдыыпкыннар Чөөн-Хемчик районуң ажыл-агыйларында эң-не көвей. Хыналда хүүнде «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездиин совхозтарда, «Октябрь 30 чылы» колхозта селялкаларны, андазыннарны, хөрөүн болбаазырадыр өскедаа техниканы, картофель, ногаа олуртур машиналарны кышкы үеде шын кадагалалда тургуспаанны илерээн. «Сүт-Хөл», «Тыва», «Большевик» совхозтарда, Ленин аттыг колхозта, Чадаананың «Сельхозтехника» салбырында тараа комбайннарын, тракторларны болгаш өске-даа техниканы кадагалап турары тергиин багай.

Машина дугуйларының кыры хүн херелинден камгалаар состав-биле чаңбаан. Базыыпкыны чогуур дециленинге кылбаан. Комбайн моторларының ыш үнер үттерин дуглаваан. Пружиналарны, транспортёрларны, ременьнерни коштатпаан болгаш дадарыышкындан камгалаар үс-биле чагбаан болгулаан. Жаткалар, сиген кезер машиналар бистерин, көдээ ажыл-агый машиналарының ажылдаар кезектерин, жардан өзектерин болгаш өске-даа черлерни довурак-доозувдан, сиген, мажак артынчыларыпдан арыглавааны илерээн. Аккумуляторларны электролит чокка, соок өрээлде кадагалап турар.

Хыналдаңың түңнелдерин эртнен чылдың төнчүзүнде республиканың Улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалаткан соонда үстүнде айыткан болгаш өске-даа четпестер чайлаттынган.

Таңдының улусчу контролёрлары техниканың кышкы кадагалалыгга хамаарыштыр идепкейлиг ажылдаан кептикен. Бүгү бригадирлерни, механизаторларны, инженерлерни хыналдага хаара тутқан. Олар үүгле боттарынга быжыглаан участоктарда эвес, харын бүгү ажыл-агыйларда техниканы кадагалап турарыбиле танышканнар. «Типилелге» совхозка тургускан комиссия бүгү трактор-хөвү бригадаларында байдалды хынаан. Түңнелди парткомуң хуралынга чугаалажырда аңаа хамаарылгалыг бүгү кижилерни чалаан.

Эрткен чылын болгаш ооң мурнундагы-даа чылда улусчу контролёрларның саналын ёзугаар ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка техниканы үлегерлиг ажаап тургузар талазы-биле конкурсту бригадалар аразынга чоруткан. Оларның ол дуржулгазын республикапың өске-даа ажыл-агыйларына нептередир болза эки.

Улусчу контролёрларның күженишкинииңң ачызында Таңды районуң бүгү ажыл-агыйларында комбайнарның кадагалалы эки. Оларны аштап арыглаан болгаш чугаан, түскай бедигээш кырынга тургускан. Ремевьнерин, илчирбелерин ужулган, дугуйлар өзектерин чаап каан болуп турар. Эрткен чылын бо районда тракторларны тоймаглаар, хуусаазы четпээнде үндүр бижиир таварылгалар черле болбаан. Элээриниң нормазын оранчок эрттир ажылдап турар сеялкалар болгаш көдээ ажыл-агый машиналары ында эвээш эвес.

Республиканың чамдык колхозтары болгаш совхозтары машиналарны болгаш механизмнерни тоймаглаар чоруктарны болдурбас талазы-биле партияның болгаш чазактың айтышкыннарын үреп турар фактылар бар. Хыналда үезинде республикада ниитизи-биле 18 трактор, 2 комбайн, 5 жатка, 9 сеялка, тракторуң 12 андазының болгаш өске-даа хереклелдер, тоймаглаттынганы илерээн. Ажыл-агыйларның чамдык удуртукчуларының, түскай эртемниглериниң харыысалга чогуның, хову ажылдары доозулган соонда бүгү техниканы чыып, кадагалаар черге тургузарының хемчээн албаанының уржуу ол.

Бо айтырыг Бай-Тайганың ажыл-агыйларында эң-не четпес. Чижээ, хыналда хүүнде «Бай-Тал» совхозка 7 сеялка, 9 андазын, ЖВИ-6 жатка, «Мурнакчы» колхозта 4 сеялка, сиген пресстеп, бөлер бир машина, сараат салыр бир машина, «Тээли» совхозта суг чаштырар бир машина механизаторларның бажыңнарының чанында тургулаан. Трактор андазыларын, сеялкаларны, дырбаштарны, сиген кезер машиналарны, илирлерни ховуда арттырып каан тавар ылгалар «Кара-Хөл» колхозта, «Бай-Тал» совхозта база бар болган. Мындыг четпестер Тожуның «Тоора-Хем», Улут-Хемниң «Найырал», Тес-Хемниң «О-Шынаа» совхозтарындан база илерээн.

Улусчу контролёрларның негелдезинге ёзугаар ол бүгү техниканы бөлген болгаш күрүне стандартының негелдезинге дүүштүр кышкы кадагалалда тургускулаан.

Техника кадагалалынга корум-чүрүмну тургузар талазыбиле хемчеглерни улусчу контроль органнары ап чорудуп турар. Эрткен чылын оларның инициативазы-биле 107,7 муң рубль ортектиг, тоймаглаттынган техниканы катап тургускан. 6 хыналданың түңнелдерин республиканың болгаш районнарның улусчу контроль комитеттериниң хуралдарына, ийи хыналданың түңнелдерин Каа-Хем, Таңды райкүүскомнарының хуралдарына чугаалашкан. Он ажыг хыналдаларның материалдарын совхозтар директсияларынче, колхозтар баштаар черлеринче шилчиткен. Көдээ ажыл-агый техниказының ажаалдакадагалалынга ажыл-агыйжы эвес чоруктуу болдуруп, четпес ажылдаан кижилерге харыысалга хүлээткен.

Бо хүннерде улусчу контроль комитеттериниң, бөлүктериниң болгаш постуларының мурнунда соруулга улуг. Көдээ ажыл-агый техниказының, ылаңгыя суг сөөртүр машиналарның кышкы үеде ажыглалынче контрольду күштелдирерп, оларны тоймаглаар, дериир болгаш хуусаазы четпээнде ажыгладан үндүрер чоруктуу болдурбазы чугула.

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында контролёрлар рейдилерни ай санында организастап, кыштаглаашкында четпестерни тодарадып, ону чайладырынче угланган хемчеглерни ап турар. Олар бо чылдың январьда фермада мал чемнериниң курлавырын тодарадып, силосту, сигенни канчаар чарыгдап турарын хынаан. Чаш бызаалар кажаазын эки чылыды одап, агаарладып, инектерни чылыг суг-биле суггарып турарын олар ферманың ажылдакчыларынга сүмелээннер.

ЧУРУКТА: Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында улусчу контролёрлар (солагай таладан) саанчы Дугаржан Буянмаа, инек кадарчызы Сүрүң-оол Күскежик, учётчик Ховалыг Сүрүң-оол, саанчы Мария Ховалыг.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Эмнелгелерге хыналдалар

Республиканың Кадык камгалал министерствозунда улусчу контроль бөлүү курлавырларны тыпкаш, оларны шын ажыглаар, эмнелге албан черлеринге камналга чуруму сагыыр, эмнерни камныг ыыгжап, айыткан хуусаазында сайгарар болгаш спиртти, хөвөнни, марляны өске-даа эмнер аймаан үүгле чүтүлга хереглелге ажыглаар, аарыг кижилерниң ажаалда-хайгааралынче сагыш салыр болгаш өске-даа ажылдарже кичээнгейни утландырган.

Улусчу контролёрлар эмчиниң дүргеп дузазын чедирер ставкиниң чамдык ажылдакчыларының сагылга-чурумунга хамаарыштыр хыналдаларны чоруткан. Чурум үрээр чамдык ажылдакчылар, чолаачылар-биле шыңгыы чүтаалажып, хуралдарга сайгарып кирген соонда ында корум-чурум экижээн. Шээр аарыглар диспансеринде, медтехникада сан-хөөнүң байдалын хынаан, четпестерни база илереткен.

Уруглар эмнелгелериниң каттыжыышкынында чамдык хажыдыышкыннар бары илерээн. Чижээ, эмнер садыл алырынга бир айда беэин дөрт чүс хире рубльди ажыр чаваан. Бир аарыг урутта опаатыр хүнде 65 көпеектиң эмнерин алыр үжүрлүг тургаш 71 көпеекти чарыгдап турган.

Ол ышкаш чамдык чугула эмнерниң, бүдүмелдериниң кайда, кандыг байдалда чыдып турарын хынаан. Ылаңгыя санэпидстанция үндүр бижээн препараттарны айыткан хуусаазында узуткавайн, чаа эмнер-биле дөмей ажыглап турарын илереткен. Чижээ, 1971 чылда хуусаазы төнген эмнерни лабораторияларга ажыглаар кылдыр чорудуп түрган болган.

Улусчу контроль болүүнүң кежигүннери уруглар бажыңында, дүргеп дуза чедирериниң станциязында, өске-даа эмнелгелерге барып, орун-дөжек хереселдерин чуп, ажыглап турарының байдалын, аарыг кижилериң ажаалда, хайгааралын моон соңгаар-даа хынап көөр. Бо бүгү рейдилер, көрүлделер эмнелге албан черлеринде четпестерни чайладып, ажылды экижидеринге дүзалаар.

Хыналдалар чорударынга уруглар бажыңында В. Циба, уруглар эмнелгелериниң каттыжыышкынында Е. Яковлева, шээр аарыглар диспансеринде А. Кирдеева олар ышкаш контролёрлар идепкейлиг киржип турар.

И. МОРОЗОВ,
улусчу контролёр.

ХЫНАЛДАНЫҢ ЧУГУЛА АДЫРЫ

Районнуң улусчу контроль комитединиң, чер-черде бөлүктериниң болгаш постуларның ажылында амгы үеде кол черни ниитининң малының кыштаглаашкынының айтырыглары ээлээн.

Контролёрларның чоруткан хыналдаларының рейдилериниң, көрүлделериниң үезинде бо харыысалгалыг кампанияда улуг четпестер, мал чемин чөп ажыглавайн турарының фактылары, ажыл-агыйжы эвес чоруктар илерээн.

Чижээ, «Искра» колхозта болгаш «Тыва» совхозта мал кыштаглаашкынының байдалын районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан. Мал чемниң курлавырын тургузуп алган-даа болза «Искра» колхозтуң баштаар чери кыштаглаашкынны четпес организастаан. Ылаңгыя мал чеми чамдык коданнарда чедирттинмээн болуп турар. Мал чемин чогуур хемчеглге ажыглавайн турарындан С. Очур-оол, С. Семис-оол ышкаш малчыннарның коданнарында арган хойлар эвээш эвес. Хойжу С. Семис-оол болунуң кадарын турары деңгел-күжү кошкак хойларны, кошкарларны үүгле саван-биле чемгергенинден 20 хой өлген. Өске-даа коданнарда малдың хораар чоруу эвээш эвес. Суг чылдыр доскаарлар, одаар үүл чогундан малга чылыг суг бербейн турар. Массалыг оолдаашкын эгелээн турбуже, чамдык коданнарда хураган доруктурар кажааларны эки чылыглавааны, бүгү коданнарда хураганнар болгаш бызаалар кажааларын чугайлавааны илерээн.

Ынчангаш бо колхозта кыштаглаашкынны четпес организастап, малдың чамдык аарыгларынга удур хемчеглерни албайн, ону тоомча чок көргени дээш колхоз баштаар черинии даргазы Д. С. Настык-Доржуга шыгыы хемчегни онаап, ооң бир айда алыр шалыңын тыртарын шинтирлээн.

Улусчу контролёрлар «Тыва» совхозка рейдинии база чоруткан. Мал чемин төтчеглекчи ёзу-биле чарыгдаанындан кыштаглаашкында бергедээшкиннер бо ажыл-агыйда таваржып турарын тодараткан.

Ол ышкаш «Большевик» совхозта ниитининң малының кышкы ажаалдазында бар четпестерни илереткен. Дарый хемчег алыры-биле совхоз директсиязынга тускай эртемниглерни, активти чыылдыраш ол бүгүнү чугаалашкан.

Ажыл-агыйларда кыштаглаашкынның амгы байдалынга контрольду күштелдирер соруулга-биле районнуң улусчу контроль комитеди семинар хуралды эрттирген. Аңаа районнуң мурнакчы хойжу бригадаларының бригадирлерин, ажыл-агыйларның тускай эртемниглерин, улусчу контроль бөлүктериниң даргаларын, ажыл-агый удуртукчуларын киниристирген.

Районда амгы үеде кыштаглаашкынның ниити байдалы хүр. Хар чуга, одаржар, мал чеминиң курлавырлары четчир. «Чыраа-Бажы» совхозтуң төп салбырында, Ленин аттыг колхозта, «Алдан-Маадыр», СЭКПниң XXII съездизин аттыг совхозтарда улусчу контроль бөлүктери (даргалары К. Семис-оол, Х. Опал-оол, С. Монге-Назын, К. Сүге) кыштаглаашкын үезинде рейдилерни, хыналдаларны удаа-дараа кылып, идепкейлиг ажылдап турар. Чижээ, «Чыраа-Бажы» совхозтуң төп салбырында контролёрлар рейдилерни чорудуп, кыштаглаашкын үезинде бүгү малдың санаашкынын ийи удаа организастаан. Хөй баш мал дудагдаанын эртнен чылдың декабрьда санаашкын үезинде илереткен. Ону катап тургузарының хемчээн дирекция чериап чоруткан. Дудагдалдыг малчыннар 12 бодаңы, 22 шээр малды, 5 аътты, 16 хаванны совхозка төлөөннер. Ол хыналдаларның түңнелдерин хойжу бригадаларның, фермаларның хуралдарынга шыңгыы сайгарып чугаалашканнар.

Шык-Бажы. Мажалык фермаларында ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи чоруктар, мал чемиң шын эвес чарыглаар фактылар база бар. Шык-Бажы фермазынга мал чемни сөөртүр трактор бир хүн келбээнинден инектерге каап бээр чем чок хүнэээн. Ооң уржуундан чангыс саалдада беэин 20 кг хире сүт чедир алдынмаан. Ферма ажылдакчыларының хүүда хаваннарынга ниитининң малының чемин чарыглап турарын контролёрлар илереткен. Мажалык фермазында саанчы К. Монгуштуң хуузунда 30 ажыг өшкүзү ферманың сигенин чип турган. Ону соксаттырган.

Кыштаглаашкынның баштайгы үезинде Ленин аттыг колхозтуң шээр малының чамдык турлаглары белен эвес болганын контролёрлар тодараткак, парткомга, колхоз баштаар черинге айтырыг тургускан. Колхозтуң малчыннарының ниити хуралынга кыштаглаашкын дугайын чугаалашкаш, чамдык коданнарны сайгара көжүрген.

Районнуң улусчу контролёрлары өскедаа хемчеглерни ап чорудуп турар. Бо бүгүнүң түңнелинде амгы үеде бүгү кыштагларда мал чемнерин, одаар үүлдерни, хөмүр-дашты чедирген. Хойнуң массалыг оолдаашкыны түлүктээн. Малчыннарның хандырылгазында четпестер ам-даа эвээш эвес. Чижээ, хойжулар керосин, инчеектер, фонарьлар, халаттар-биле четче хөндыртынмаан. 25 фонарьны оларга берген. Ынчалзажок ам-даа хөйү-биле хереглеттинип турар. Халаттарны чаа даарадып турар. 40 кг ажыг кидисти инчеекке хереглээр кылдыр хуваваган. Чаш малдың учёт-отчёдун шын тургузарының хемчеглерин ап турар.

Улусчу контролёрлар кыштаглаашкында четпестерни чайладырынче күжүн мөөнеп, малдың продуктулуун кышкы үеде кудулатпас дээш ажыл-агыйларга боттуг дузаны чедирерлер.

С. ОНДАР.
Чөөн-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАР

Кызыл хоорайның 4 дугаар микрорайону. 4-5 каът тудуглар бедип үнүлээн чаа тудуг шөлү. Ында тургускан краннар вар чүүктерни бедик тудуглар кырынче дажыглаан, бригадаларның ажылчыннарыны түүйбу ханаларны немештир салгылаан турлар. Мында ажылдың хайыышкынныыдаа аажок болду. Даш тудугмуң бирги каъды элээн бедий берген. Николай Какай-оол 140 орунныг уруглар садигинииң тудуунуң ханаларын өөрубилә демнежип салышкан тур. Бо болза Сергей Лукенчуктуң бригадазы-дыр.

Олар ону бо чылдың ийиги кварталында доозар соруга салган. Ол 2 каът бажыңның бирги каъдында тудуг-монтаж ажылдарын январьда шалыпкын доозупкан. Бригадада Николай Какай-оол шалыпчы дашчыларның бирээзи. Хөйниитининң даалгаларын дыңнангыр ак сетилдиг күүседип турар. Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң кежигүнү. Бо харыысалгалыг ажылга ол бир чыл ажыг үеде бараан болуп хөй хыналдаларга, рейдилерге киришкен. Аныяк коммунист Кызылдың улуг тудугларынга чеди чыл ажыр ажылдаан. Мергежилдиг тудугжу аныяк тудугжуларны дашчы, бызанчы болгаш өскедаа мергежилдерге өөредип турар.

— Бо улуг тудуг объектизинде 10 ажыг бригада ажылдап турар. Бригада бүрүзүнде ийи улусчу контролёр бар. А ниитизи-биле «Кызыл тудуг» эргелелинде улусчу контрольдуң 17 кежигүнүнүг кол бөлүүг ай санында бригадаларның ара туруушкун чок ажылдаарын, тудуг-монтаж ажылдарының шынарын тодарадып турар — деп, ол тайылбырлады. — Социалистиг чарышты канчаар организастап турарын, машина-техниканы тудугга долу ажыглап турарын база хайгаарап турар бис. Амгы үеде улуг хожудаашкынны бригада мында чок. Бо чылдың баштайгы айында Семён Сандannың бригадазы тиилээн.

Тудуг мастери Лидия Коваленко удуртқан кол бөлүктүң чамдык кежигүннери калбак панельдерден тудуп турар бажыңның тудуунга хыналда арттырганнер. Аңаа эш Какайоол база идепкейлиг киржип, тудуг кезектериниң хемчээлдерин, ажылдың шынарын тодараткан. Шинчан эш Володинниң бригадазынга каап турар чамдык панельдериниң шынары багай болган. Тудугта хемчеэни база таарышпас: узун азы кыскажак, чингежекдээ болгулаан. Ынчаар будурген үреликтер, бузук кезектерни сынаш, «Тудуг кезектери» комбинатче дедир агитken.

Оон ангыда эш Шаповаленко бригадазынга мастер Игорь Безунов ажылчыннарның кылган ажылының түңнелин көвүдедир немей бижип турар дугайынга медээ келген. Оны тодарадырын Какай-оол баштаан контролёрларга дааскан. «Кызыл тудуг» эргелелинден кирген ол медээни хынаарда расценка барымдаалап, кылган ажылды тодарадып, хемчээген. Шынаш-ла ол мастер ажылчыннарның малынынга 800 рубльдя немей бижип киргени илерээн. Херек кырында тудугжулар ол түңнүң түгле чартыы — 400 рубль түңнүг ажылды кылган болуп турар.

Мөге санаашкыннар, шын эвес бижидилгелер кылган Игорь Безуновту 30 рубльге торгаан. Эш Какай-оол бедик разрядтыг тудугжу. Дашчы, бызанчы, бетонщик, чазаныкчы дээн ышкаш хөлүшкак мергежилдерни шингээдип алган. Оон ажыл-ишчи, үлегерлиг мөзүү-шынарын бригадир Сергей Лугенчүк үнелээр болду.

Эш Какай-оол партия төөгүзү болгаш экономиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир школаларда билиин бедидип турар.

Ылаңгыя бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, экономиктиг аналитер кылыр талазыбиле темаларлыг кичээлдерге улуг сонуургалдыг мен — деп, ол чугаалай-дыр.

Тудугта шын эвес саналгалар, артык чарыгдалдар болганынга хамаарышкан хыналдалар кылырда бодуңуң чедип алган билиин практика кырынга ол ажыглап турар.

Улусчу, контролёрлар Лидия Коваленко, Салчак Орлан-оол оларга база тудуг шөлүнге ужуражы бердивис. 1974 чылда планнаан соруглазын олар таныштырдылар. Тудуг материалдарын шын чарыгдап, халанарны шынарлыг кылыр эптен салып турарын чоокку үеде хынаарлар. Чурталга тудугларын айыткан хуусаазында бригадаларның дужаап турарын база тодарадырлар.

ЧУРУКТА: (оң таладан) Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң кежигүнү, тудугжу Николай Какай-оол болгаш контролёр Салчак Орлан-оол олар уруглар садының тудуунуң чанында.

О. ОХЕМЧИК.
Авторнуң фотозу.

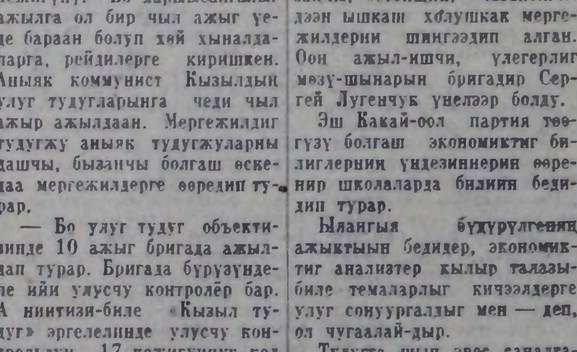

МАЛ АЖЫЛЫ ДОКТААМАЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

Мал ажылын хөгжүдер, продуктулуун бедидер дээш республикада хайныккан ажылга Бии-Хемниң улусчу контролёрлары шудургу киржип келген.

Кыштаглаашкын үезинде фермаларда, бригадаларда, турлагларда улусчу контрольдуң 30 түр постузу тургустунган.

Бо кыштаглаашкынче районда 12 муң баш мыйыстыг бода мал, 87 муң хире хой болгаш өске-даа малдар киргеп. Ниитининң малы бөдүүн, чулуктуг, концентраттыг чемнер-биле бүрүн хандыртынган. Ону чөп ажыглаарынче, камгалаарынче улусчу контролёрлар кол кичээнгейни угландырып, хыналдаларны чоруткулаан. Ажыл-агыйларның хөй кезиинде мал чемин бригадаларга, фермаларга быжыглаан, боттары харылаар кылдыр малчыннарга хүлээдип берген болуп турар. Бодүүн чемнерни кыштагларже колдуунда ой-шаанда соорткен. Ынчалза-даа ооң кадагалалында четпестер илерээн. «Хадын» колхозта, «Өөк» совхозта, «Саян» совхозтуң Сеserлиг салбырында сигенни эки кажаалавайн, концентраттыг чемнерни хайгаарал чок тургусканындан хууда малдарга чидиртип турганы илерээн.

«Саян» совхозта, «Хадын» колхозтуң Суглуг-Хемде болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйларда кажааларны кыштаглаашкынга ой-шаанда белеткевээни, малдың суггадың шиитпирлевээни массалыг хыпалдалар үезинде илерээн. Ол бүгүнүң дугайын фермаларга, салбырларга чугаалашкан, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга дыннаткан. Чогуур хемчеглерни алган.

Бо талазы-биле «Кызыл тараачын» совхозта улусчу контролёрлар эки ажылдап турар. Олар мал кажааларының, фермаларда дерилгелерниң, механизмнерниң байдалын, ветеринар-санитария дүрүмнерин сагып турарын, малдың ажаалда-чемгерилгезин доктаамал хынап келген. Ол хыналдаларга үүгле фермаларда, бригадаларда контролёрлар эвес, харын улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң кежигүннери бо-ла киржир. Кыштаглаашкынның баштайгы хүннеринден эгелээш фермаларга чогуур корум-чүрүмнү, чемгерилгенин быжыг рационун тургускан, малдың продуктулуу кудулавайн турар. Совхоз күүрүнеге мал ажылынын продуктуларын садарының чыл планын чедиишкинниг күүсеткен. Беш чылдың тодарадыкчы чылында ол темпизин кудулатпайн турар.

Өске-даа ажыл-агыйларда контролёрлар ажылды ынчаар организастаан. «Саян» совхозтуң Могай, Суш фермаларында, «Өөк» совхозтуң Чанзашта, Тарлагда улусчу контролёрлар малды чидириг чок хүр кыш ажырарынче, ооң продуктулуун бедидеринче угланган тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону боттандырып турар.

Бөлүктер болгаш постулар будурулге айтырыгларынче, мал ажылының продуктуларының шынарынче улуг кичээнгейни салган. Ооң ачызында «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран, Хүт, «Саян» совхозтуң Суш, Могай сүт-бараан фермаларында мал кажааларының санитарлыг байдалы, малчыннарның чурттала-амыдыралының культурлуг деңгели бедээн. Коллективтерде ветеринар-профилактиктиг болгаш эмнээшкин ажылдары экижээн, инектерни саарының, ажаарының, сүттүң баштайгы болбаазырадылгазының чурумун шынгыы сагып турар. Ол хемчеглер сүттүң шынарын экижидеринге эки түңнелдерни берген. Бир эвес 1972 чылда районнуң ажыл-агыйларының күүрүнеге сатқан сүт продукулларындан 99 тоннаны дедир агиткен болза, эрткен чылын 50 тонна хирени дедир агиткен. «Кызыл тараачын», «Саян» совхозтарда сатқан сүттү дедир эгидери ээ-не эвээш хемчээлге чедир кызырылган.

Ажыл-агыйларда улусчу контрольдуң хөй бөлүктери болгаш постулары мал ажылының продуктуларын көвүдедириниң бир курлавыры — продукцияның бараанныг чоруун доктаамал контрольда тургускан. Бызааларга ижиртир сүттү чарыгдап турарының нормазын хайгаарап, чалан сүттү мал чеминиң өске хевирлери-биле солуурунуң курлавырларын дилеп турар. Этти ажыл-агыйларның ниитики хереглелинге чарыгдап турарында, алгы-кешти кадагалап, сайгарып турарында четпестерни контролёрлар илереткеннер.

Районнуң чамдык ажыл-агыйларында кыштаглаашкында улуг четпестер бар. Чижээ, «Хадын» колхозта болгаш «Шивилиг» совхозта ниитининң малы чем-биле кошкак хандыртынган турбужс, оларны чөп ажыглаар, кадагалаар талазы-биле ажыл кошкак. Ол ажыл-агыйларда контролёрлар бо угланыышкынга ажылын идепкейжидерлер.

Күш-ажылды багай организастаап, ажыл-агыйжы эвес чоруктар хыналда үезинде база илерээн. «Хадын» колхозта хөй оолдаашкыны эгелей бергенде, үүгле декабрьда чылыг кажааларны септеп, печкаларын кылып, чылыглап эгелээн. Ооң уламындан хөй-жулар баштайгы хураганнарны бажыңнарынга азы өглеринге тургузар ужурга таварышкан. Колхозта сараатгаан сигеннерни, саванарны кажаалавааныңдан мал чаза базып, төтчеглеттинип турар. Дус, чугай ышкаш минералдыг пемелде, чемнер чамдык коданнарда чок. Хойнуң суггарылгазын чамдык черлерде организаставаанындан, оларга хар суу берип турар. Чамдык ажыл-агыйларда кижилернин хууда малын ниитинии-биле кады тургузуп, мал чемин камналга чок чарыгдап турар.

Бо фактылар улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының ажылының кошкаан хереченип турар. Олар чамдык рейдилерни, хыналдаларны эренгей чоруткаынындан чогуур түңнелдер чедип алынмаан. Контроль ажылының, рейдилериң, хыналдаларның түңнелдерин массага дыннадып, көргүзүп, чарлап турарын чедип алыр ужурлуг бис. Бистиң улусчу Контролёрларывыс беш чылдың тодарадыкчы чылында калбарган Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын организастаарынга партия организацияларынга болгаш ажыл-агыйларга тодаргай дузаны чедирерлер.

Л. ШУТОВ,
Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫҢ ЧАМДЫК ТҮҢНЕЛДЕРИ

Өвүр районның орук, тудуг участоктары, коммунал, амыдырал хандырылга комбинаттары, сөдыг болгаш харылаа организацияларының тоску беш чылдың эрткен 3 чылдарының планчыг даалгаларын болгаш социалистиг күлэлгелериниң күүседиринің талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Районнуң будурудге-орук участогу (начальныгы И. Тувекей) 9-ку беш чылдың баштайгы чылдарында 304,7 муң рубльдиң орук ажылдарын кылыр тургаш, херек кырында 372,1 муң рубльдиң ажылдарын кылган болгаш планын 122 хуу күүседип, ылаңдан ажыр 67,4 муң рубльдиң орук-тудуг ажылдарын кылган. Ол-ла чылдарның дургузунда күш-ажылдың будурукчүүдүү 9,7 хуу өскен. 1971 чылдан бээр район иштинге төлевилелдиг 3 ковүүргелерни, участок бодунга 4 аал ишти чурттаар 2 бажыңны тудуп, ажыглалга киргерген.

Районнуң ук участогу 1973 чылда будуруше коллективтериниң аразынга социалистиг чарышка бирги черни поктаамал эзелеп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тутуп квартал бүрүзүндө оп келген. Ол ышкаш 1973 чылда республиканың орук эргелелиниң районнарда участоктар аразында шилчиир Кызыл тутуп ук коллективке бир удаа тывыскан. Коллективте И. Канчыыр-оол, К. Демпижек, М. Донгак, М. Дырай-оол болгаш өске-даа мурнакчылар планын ажыр күүседип турар.

Районнуң септелге-тудуг участогу (начальныгы А. Ойдуп) 9-ку беш чылдың баштайгы 3 чылдарында чуртталга бажыңнарын тудуп, ажыглалга киирер талазы-биле багай эвес ажылдаан. 1971-1973 чылдарда 1960 дөрбелчин метр шөлдүг 20 бажыңнарны ажыглалга киирер тургаш, 2352 дөрбелчин метр шөлдүг 24 чуртталга бажыңын ажыглалга киирип, планын 120 хуу күүсеткен. Участокта боттарының онаашкан ажылынга кызымак, өскелерге үлегер-чижектиг ажылдап турарларга М. Кызыл-оол, К-С. Байыслан, М. Данилов, Д. Маадырбей, М. Хөкүй-оол оларны хамаарыштырып болур.

Ынчалза-даа бо участок эрткен 3 чылда капитал салыышкынын шинчээдип алыр планын чүгле 75 хуу күүседип, 1187,5 муң рубльге септелге-тудуг ажылдарын кылыр тургаш, чүгле 895,5 муң рубльдиң ажылын кылып. 291 муң рубльдиң капитал салыышкынын чедир шинчээдип албаан. 1973 чылда Солчур школазының тудуунга көрдүнген 188,0 муң рубльдиң чүгле 97 муну шинчээдип алдыганындан ук школа ажыглалга кирбээн. Оон кол чылдаганы күш-ажылдың организациянының куду, сагылга-чурумунуң кошкак, тудугну кылырда төлевиклелден хажыдар, ону эде кылыр чоруктардан болуп турар.

1973 чылда тудугнуң бот-үнези 11,1 хуу улгаткан. Бар тудуг материалдарын камнавас, ону төтчеглээр таварылгалар хөй. Ажылдан озалдаар, чылдагаан чокка ажыл шагы үзер чоруктар база бар. Эрткен чылын чүгле ол чылдагаанның үжурунда 4 муң рубльдиң ажылын участок чедир кылбаан. «Тывэ септелге-тудуг» трестиң талазындан Солчур школазының тудуун чогуур материалдар-биле доктаамал хандырбайн келгении демдеглезе чогуур.

Районнуң коммунал-ажыл-агый комбинады (начальныгы М. Очур) 3 чыл планын 96,7 хуу күүседип, 53 муң рубльдиң орулгазын киирип алыр тургаш, 51,3 муң орулганы киирип ап, 1,7 муң рубльди чедир күүсетпээн. А 1973 чылдың планын комбинат 105,6 хуу күүседип, азы 20,2 муң рубльдиң орулгазын киирип алыр онаалдазын 21,3 муң рубльге күүседип, мурнукуйын чылдардан дээре ажылдаан.

Оон-биле чергелештир комбинаттың ажылында улуг четпестер турун турар. Кадрлар-биле кижизидилге ажылы шында партия (секретары С. Донгак) профбиилел, комсомол организациялары четпес тургускаанындан чүрүм үрээр чоруктар чайлаттынмайн турар. Комбинат суур чаагайжыдылгазының, кудумчу херимнери септээр, чурттанчы чонну суг-биле хандырарының айтырыын четпес шиитпирлеп келген.

Чонга ачы-дуза чедиринің талазы-биле чүгула черни районнуң амыдырал хандырылга комбинады эзелээр ужурлуг. Комбинат 3 чылдың иинти планын 99,3 хуу күүседип, 500 рубльдиң продукциязын чедир бербээн. Коллектив тоску беш чылдың эрткен 3-ну чылының планыг онаалдаларын 108,1 хуу күүсетсе-даа, шак септээр болгаш чүрүк тырттырар цехтер түс-туузунда планнарын күүсетпээн. Комбинатта күш-ажылдың сагылга-чүрүмү багай. Республиканың чонунуң амыдырал хандырылга министерствозу 2 чыл бурунгаар белен кылып каан комбинаттың алгыткан бажыңында одалга системазын тургузаар айтырыгны шиитпирлеп шыдаваан.

1974 чылда Торгалыг совхозка амыдырал хандырылганың бажыңын ажыдар, комбинаттың бодун алгылар, чонунуң амыдырал хандырылгазын улам экижидер талазы-биле комбинаттың коллективи улуг ажылдарны боттандырар апаар. Ынчангаш мурнукуйын чылларның хожудаашкының болдурбас херек.

Районнуң будурудге коллективтери эрткен 1973 ажыл-агый чылының түңнелдерин үндүрүп, чаа 1974 чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаш, кожазында Монгун-Тайга районнуң үлетпүр ажылдакчыларын социалистиг чарышка кыйырган.

СЭКП ТК-ның партияга, бүгү совет улуска Кыйгырыын будурудге коллективтериниң ажыкчылары, инженер-техниктиг ажылдакчылары чоокта чаа болуп эрткен хүрээлдерге улуг көдүрүүшкүн-биле танышжып көрген болгаш 9-ку беш чылдың бо тодарадыкчы дөртку чылында чаа бедик соруглаларны боттарының мурнуга салган. 1974 чылда районга чамдык эргежок чүгула объектилерни тудары социалистиг хүлээлгеде көрдүнген.

Ынчангаш «Тывэ септелге-тудуг» трези (эргелекчизи эш М. Емельянцев) Солчур ортумак школазын чоокку үеде ажыглалга киирериниге эргежок чүгула тудуг материалдары, дериг керейселдер-биле хандырары чүгула. Ол ышкаш трестиң талазындан Хандагайты суурда Культура бажыңының тудуун уламчылаары-биле чоокку үеде ажылды эгелээри негеттиниң турар.

1974 чылда планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүсединг эш ылаңгыя 9-ку беш чылдың баштайгы 3 чылдарында планнарын күүсетпээн коллективтер бо чылдың планныг онаалдазын ажыр күүсеткеш, тоску беш чылдың иинти планының күүселдезин ылап-ла чедип алырын хандырар соруглаларбиле тус-тус будурудге коллективтеринге организастыг болгаш масса-политиктиг ажылдарны күштелдирери негеттиниң турар.

К. ДУГУР.
СЭКП Өвүр райкомунуң секретары.

Он-он оолдар шериг албанын эрттирген соонда Саян ГЭС-тиң тудуунга ажылдаары-биле комсомолчу путёвкалыг барып турар. Төп одалга системазының А. Решетников улуртнан бригадазында (чурумта) Николай Нечененный, Петр Хабаров болгаш Сергей Завуняк олар бызаңчылавышаан, хоютку кылып ажылдап турарлар.

Петр ДЕМЕНТЬЕВТИҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ ДӨ ХҮННЕРДЕ

„Гранма": Л. И. Брежневтиң аян-чоруунуң түңнелдериниң дугайында

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Компартия ТК-ның кежигүнү, тайбың болгаш улустарның бот догуунаары дээш шимчээшкинниң Национал чөвүлелиниң даргазы, Кубаның сураглыг хөй-нинти ажылдакчызы Хуан Марианьонуң үүлүн «Гранма» солун парлаан. СЭКП ТК-ның Чиргиие секретары Леонид Ильич Брежневтиң Кубага аян-чоруу төөгүлүг ужур-дузалыг болуушкун деп, ол демдеглээн. Ол дугайын солуннарның, радионуң, телевиденнеңиң санап четтинмес үүлдери хереглеп турарын айыткан.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының хереэнге СЭКП ТК-ның Чиргиие секретарының шылгарангай ролюн Хуан Марианьо демдеглээн.

Гаванада Хосе Марти аттыг Революция шөлүнге СЭКП ТК-ның Чиргиие секретары бодуунуң чутаалынга бистиң национал маадырывыс Хосе Мартиниң мынча деп чутаалаанын айытканы онза бооп турар: «Кижи төрелгетеңниң келир үезин — тайбың болур. Маргылдаларны шиитпирлээр дээш дайынны бо-ла чайлаш чок ажыглаар үе база тургаш. Бөгүн ол дээрге, сөөлгү арга-дыр. Даарта дайын дээрге, кем-буруулут үүлгедиишкин апаар». Мартиниң чутаалаанын «даартазы» — бистиң бөгүнгү үезис-тир деп, Л. И. Брежневтиң демдеглээни чөптүг-дүр.

Бистиң революциявыс удуртукчузу Фидель Кастро Кубага эш Л. И. Брежнев келгенде, ында байыр чедирип тургаш, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының болгаш боо-чепсекти эндере будурериниң соксадырының хереэнге ССРЭ-ниң үлузунуң болгаш чазааның киирип турар улут салыпкының демдеглээн деп, Хуан Марианьо чутаалаан.

Ленинниң төрээн черинің улустары болгаш Мартиниң төрээн черинің улустары бистиң үениң эң-не өндүр-чаагай бедик соруглазы — бижыг тайбыңны чедип алырынче, чаа ниитилелди тургузарынче болгаш чаа кижини кижизидип, хевирлээринче чүткүп турар деп, Хуан Марианьо түңнелинде онзалап демдеглээн.

Республика боду чиик автомобильдерни кылып үндүрбейндаа турар болза, аңаа хереглелди даштыкы чүрттардан хандырып ап турар. Дыка хөй машиналарны акы-дуңма социалистиг чурттар чорудуп берип турар.

Будапештиде техниктиг хандырылганың болгаш автомобильдерни садар мурнунда белеткээриниң станциязы ажыттынган. Аңаа чылдың-на 40—45 муң чаа машиналарны эелеринге кылаан, хүлээдип берип болур.

ЧҮРУКТА: «Польша фиатка» дугаарны бергеш.

МТИ — СЭТА-ның фотозу.

ШЫЛГАРАҢГАЙ БОЛУУШКУН

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политбюрозу СЭКП ТК-ның Чиргиие секретары Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруун шылгаранғай болуушкун киидыр үнелеп көрүп турар.

«Оон ол аян-чоруу Латин Америкиниң хамаарылга чок хөгжүүрү дээш демиселжип турар чурттарынга ажыктыг салдарын чедирген» деп, «Насиональ» солунда парлаан ВКП ТК-ның Политбюрозунуң медеглелинде чугаалап турар.

Венесуэланың компартиязы аштер Л. И. Брежневтиң болгаш Ф. Кастроның чугааларынга, а ол ышкаш Советкуба декларацияга байыр чедирбишаан, ол дээрге, ийи чурттуң аразында бузулбас пайыралдың болгаш тайбың база бүгү кижи төрелгетеңниң сопиал дешилгеэн дээш демиселге социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының долу эш-сеткил каттыштырылгазының база катап көргүзүү болурун демдеглээн.

Э. Хонеккериң Ж. Марше-биле беседазы

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккер биле ФКП-ның Чиргиие секретары Ж. Маршениң аразынга аңаа болган беседа үезинде делегейде, ол ылаңгыя Европада чугула айтырыгларны, делегейниң коммунистиг шимчээшкинниңнің болгаш ийи партия аразынга акы-дуңма харылаанны улам бижыглаарының айтырыгларын чугаалажып көргеш.

Делегейниң амгы байдалын ап көөрге, тайбың ноока-хелбээ догуунаашкының принципгерни амыдырапта боттандырарының хереэнге алаан деп-шилге чедип алдыганын ийи партияның удуртукчулары демдеглээн.

СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ ДААСКАНЫН ЁЗУГААР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНОның чанында ССРЭ-ниң доктаамал төлээлекчизи Я. А. Малик Совет чазактың даасканын ёзугаар КНО-ның Нью-Йоркта доктаамал штаб-квартиразынга апартеидти баш удур боддурбазының база ону кылганы дээш кеземче көргүзериниң дугайында дутуржулгага ат салган.

Оону Совет Эвилелиниң саналын ёзугаар КНО-га ажылдан кылган болгаш КНО-ның Кол Ассамблеязының XXVIII сессиязында хүлээп алган.

Ниити национал конференция

ХАНОЙ. (СЭТА). Аңаа Хо Ши Минчи күш-ажылчы аныяктар Эвилелиниң Төп Комитединиң пленуму болган. Бо чылдың февраль 18-те ук эвилелдиң ниити национал конференциязын чыылдырар дугайында шиитпирни плевум хүлээп алган. Ол конференция күш-ажылчы аныяктар эвилелиниң амыдыралынга чугула болуушкун деп «Нян зан» солун бодунуң үүлүнге айыткан. Аңаа эвилелдиң ажылының түңнелин үндүрер болгаш аныяктар шимчээшкинниңнің байдалын көөр, а ол ышкаш ВАП ТК-ның шиитпиринге дүүштүр будурудге черлеринге чарышты калбартыр болгаш Хо Ши Минчи аныяктар Эвилелиниң IV съездизинге белеткел талазы-биле соруглаларны аныяк саялгакчылар мурнунга салыр.

Шериглерни үндүрери үргүлчүлевишаан

КАЙР. (СЭТА). Суэц каналының барыын эриинден израиль шериглерни үндүрери февраль он ийиде доозулган. Израиль шериглерни Файид болгаш Гинейфа дээр чурттакчылыг черлериниң аразында девискээрден израиль шериглерни үндүргенин КНО-ның төлээлекчиниң парлалга конференциязынга дыңнаткан. Ол черге КНО-ның онза күштериниң кезектерин тургускан. А февраль он үште Египеттиң чепсектиг күштериниң төлээлекчилериниге ол девискээрни хүлээдип берген.

Суэц каналының Барыын эриинден израиль шериглерни үндүрерин сөөлгү — дөрткү хуусаазы бо чылдың февраль 21-де доостур.

ОНЗА ХУРАЛ

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Кипрниң чазааның онза хуралы президент Макариостуң даргалашкыны-биле болгаш. Аңаа Министрлер Чөвүлели чуртта өртек-үненің улгадып турарының болгаш аңаа холбаштыр хемчеглериниң дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Бүгү Кипрниң ажылчын организациязының (ПЭО) болгаш Кипрниң ажылчыныының конференциязының (СЭК) чиргиие секретарларын Макариос хүлээп алган. Өртектериниң улгатканы-биле холбаштыр тургустунган айтырыгларны шиитпирлериниге күрүненин талазындан киржилгениң эргежок тутулажын ол ийи профсоюзилелдерни демдеглээнин ужуражышкын соонда парлаан медеглелде чугаалап турар.

ЧАА ҮҮЛГЕДИИШКИННЕР

ЛОНДОН. (СЭТА). Сөөлгү хүнгерде Соңгу Ирландияда күш дөгеп, араатанзыг үүлгедиишкиннер кылыр чорук база катап эгелээн. Белфастың кыдыынга бараан савазлаар фабриканың ажылчыннары олурган ийи машинаны террористер бооган турганнар. Оон түңнелинде чедиг кижи балыгланган. Февраль он үште протестанчы идегеттер католик чүдүлгелиг үш аныяк оолдарны база балыглаан.

Англи шериглериниң Деррининң болгаш Белфастың кудумчуларынче кирип, Соңгу Ирландияны эжелеп алган үеден бээр Ольстерге 252 кижи өлүрткен.

Лондонуң чоогунда Литл-Чалфонтуга терис колледжаанының бажыңынга бир бомбаның күштүг частыышкыны болган. Он солдат балыгланган. Полиция ону истеп турар.

МУРНУУ ВЬЕТНАМДА БАЙДАЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сайгончу эрге-чагыргалар чурттуң иштинге эң бөдүүн демократтыг эргелерни болгаш хосталганы базарын үргүлчүлеп, Мурнуу Вьетнамны албадал-хилинчектелдиң деңдии улуг лагери кылдыр хуулдурган. Мурнуу Вьетнамга ийи ай дургузунда аян-чоруук кылган сураглыг америк журналист Дон Люс чоокта чаа Пасаден (Калифорния штат) хоорайга болган парлалга конференциязынга ол дугайын чугаалаан.

Сайгончу эрге-чагыргалар Париж дугуржулгазың үревишаан, бети-ле дээрге 200 муң кижиниң политиктиг үзел-бодалы дээш кара-бажыңнарда хорудан алган деп, Д. Люс чугаалаан. Ынчалза-даа ол сан бөзин бо дугайын доозуу-бээр коргусшей турар. Чүртта политиктиг үзел-бодалы дээш хоруг-даттырганнарның санын билип алыры дыка берге. Чүге дээрге мурнуу-вьетнам эргечагыргалар боттарының үүлгедиишкиннериниң иэзин чажырар дээш кижилерни кара-бажыңнарже шилдыг-даа чылдагаан чокка кийп октап турар деп, Д. Люс демдеглээн.

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ ДЕЛЕГЕЙ СПЕЦИАЛИЗАСТААШКЫНЫ

Социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазы боттанып эгелээнден бээр ам ийи чыл апкан. ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттарның экономиктиг харылаалары күштелген тудум, ол кады ажылдажылганың түңнелдери делегейде социалистиг будурудгениң специализастаашкыныының болгаш кооперастаашкыныының хөгжүлдезининден дорт хамаарылгалыг дээрэн онза билдингир апаргаш. Чижээ, ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттарның машина тудуушкунунга специализастаашкыныың деңнелиг 50 хуу көдүрее, үлетпүрүң ол адырынга күш-ажылдың будурукчүүдүү 20 хуудан эвээш эвес бедидип болурун сапалгалар көргүскен. Ынчангаш чогумна машина тудуушкунунга будурудгенин специализастаашкыны эң улуг хөгжүлдеэн ап, ам продукциязың 3000 ажыг хевирлерин болгаш аймактарын хаара тудуп турары таварылга эвес.

Будурудгенин делегей специализастаашкыны херек кырында канчаар боттанып турарыл?

Ол айтырыга харыылаар төлээде, план-таарыштырылга, акша-бараан, керээ-аргехоолюу болгаш өске-даа түүлдерни ап көрээликер.

Будурудгенин делегей специализастаашкыны план-таарыштырылга хемчеглеринден эгелээр. Ол таварылга эвес. Даштыкы экономиктиг харылаалаарны кииримиттирбишаан, ажыл-агый чорудулгазын планнап, организастаары социализмниң кол 'артык күштүг түүлү болгай. Ол тодаргай эвес соруглаларны салыр, оларны чедип алырының оруктарын болгаш аргаларын тодарадыр, эртемге үндезилеп, перспективаны бодап, ажылдаар арганы берип турар.

Ынчалза-даа делегейде будурудгенин социалистиг специализастаашкынының кандыг-бир чаңгыс аай национал чурттарга хамаарышпас план-ёзугаар чорудуп, ону «делегейниң план комиссиязы» удуртуп турар дээни ол эвес-тир. ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттар боттарының национал курлавырларын башкарар эргеэин делегей органнарынга дамчыдып бербейн турар. Күрүнелер аразында харылааларга кады ажыл-чорудулганың административтиг болгаш планнаар-айтышкын бээр хевирлери эвес, а керээлиг болгаш план таарыштырылга хевирлери ажыглаттынып турар.

Делегей специализастаашкыныының төлевилелдериниң янзы-бүрү хевирлериниң белеткели ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттарның шиитпирге эгелээр. Министерстволар, ведомстволар, будурудгелер, институттар будурудгенин адырларын болгаш тус-тус хевирлерин кайчаар хөгжүдерин чер-черге тодарадып, чогуур төлевилел документилерин тургузуп турар. Олар ону эртем-техниктиг революциянын прспективаларынга, бодунуң чуртуун болгаш күүстүг болгай. Ол тодаргай эвис соруглаларны салыр, оларны чедип алырының оруктарын болгаш аргаларын тодарадыр, эртемге үндезилеп, перспективаны бодап, ажылдаар арганы берип турар.

Ынчалза-даа делегейде будурудгенин социалистиг специализастаашкыныың кандыг-бир чаңгыс аай, национал чурттарга хамаарышпас план-ёзугаар чорудуп, ону «делегейниң план комиссиязы» удуртуп турар дээни ол эвес-тир. ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттар боттарының национал курлавырларын башкарар эргеэин делегей органнарынга дамчыдып бербейн турар. Күрүнелер аразында харылааларга кады ажыл-чорудулганың административтиг болгаш планнаар-айтышкын бээр хевирлери эвес, а керээлиг болгаш план таарыштырылга хевирлери ажыглаттынып турар.

Делегей специализастаашкыныының төлевилелдериниң янзы-бүрү хевирлериниң белеткели ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттарның иштинге будурудгенин специализастаашкыны эң улуг хөгжүлдеэн ап, ам продукциязың 3000 ажыг хевирлерин болгаш аймактарын хаара тудуп турары таварылга эвес.

Делегей специализастаашкыныны план-таарыштырылга хемчеглеринден эгелээр. Ол таварылга эвес. Даштыкы экономиктиг харылаалаарны кииримиттирбишаан, ажыл-агый чорудулганың планнап, организастаары социализмниң кол 'артык күштүг түүлү болгай. Ол тодаргай эвис соруглаларны салыр, оларны чедип алырының оруктарын болгаш аргаларын тодарадыр, эртемге үндезилеп, перспективаны бодап, ажылдаар арганы берип турар.

Ынчалза-даа делегейде будурудгенин социалистиг специализастаашкыныың кандыг-бир чаңгыс аай, национал чурттарга хамаарышпас план-ёзугаар чорудуп, ону «делегейниң план комиссиязы» удуртуп турар дээни ол эвес-тир. ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттар боттарының национал курлавырларын башкарар эргеэин делегей органнарынга дамчыдып бербейн турар. Күрүнелер аразында харылааларга кады ажыл-чорудулганың административтиг болгаш планнаар-айтышкын бээр хевирлери эвес, а керээлиг болгаш план таарыштырылга хевирлери ажыглаттынып турар.

Делегей специализастаашкыныының төлевилелдериниң янзы-бүрү хевирлериниң белеткели ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттарның иштинге будурудгенин специализастаашкыны эң улуг хөгжүлдеэн ап, ам продукциязың 3000 ажыг хевирлерин болгаш аймактарын хаара тудуп турары таварылга эвес.

Будурудгенин делегей специализастаашкыны херек кырында канчаар боттанып турарыл?

Ол айтырыга харыылаар төлээде, план-таарыштырылга, акша-бараан, керээ-аргехоолюу болгаш өске-даа түүлдерни ап көрээликер.

Будурудгенин делегей специализастаашкы

Аныяк көрукчүлер театрында

«ДУЭЛЬ МУРНУНДА ДҮНЕ»

Кызылдың аныяк көрукчүлер театрының бо сезонда тургускай ажылдарының бирээзи — А. Кузнецовтуң «Дуэль мурнунда дүне» деп шинзинде Москва чоогунда бир школаның өренииктиринин ажыл-амыдыралы, оларның аажы-чанының, эш-өөрүү дээш харысалгазының быжыглыг, улуг кижилер боор бар чыдарын көргүскен. Шинин аныяк режиссёр Т. Н. Намай тургускан. Шинии көргеш, Галя Воробьеванын салым-чолу дээш, оон баштайгы ёзулуг ынакшылы дээш дүвүревейн базар кижи чок боор. Чамдык аныяк көрукчүлер боттарының үлгедиглерин кыдындан хайгаарап, аңаа шын үнелелди бээр аргалыг болуру чадавас.

Эш-өөрүүн мурнунга бодувун үлгедиглерни мининриден коргар Станислав Протанинин ролюн уран чүүл училищелинин сургуулу Евгений Филимонов кончуг чедимчелиг ойнаан. Аныяк көрукчүлер театрының бот-тывынгыр артистеринин «хоочуну» Е. Филимонов мооң мурнундаза чамдык рольдарга ойнагылаан. «Ырак орук» деп шиите Москва метрозунун түдүүжүларының бирээзи Солнышкинниң ролюн база эки күүседкен. Аныяк актёрнун мергежили шиидең шиже езүл турары мактанчыг. Ойнакчы шинин болгаш бодунун ролюнуң утка-шынарын ханы билип турары тодаргай. Станислав — Евгенийниң сценага ойнап үнүп келирге, шин улам солун боор.

Көрукчүлериниң кичээнгейин хаара туда бээр. Ынчангаш Филимонов шининиң көргүзүүнүн өзээ апарганын демдеглекседим. Ынчалза-даа чугаалының чамдыызын, состернин төнчүлерин «чиптер» байдалга алзы бээри долу, четче рольду тургузарынга шаптыктап турар.

Башкы институдунуң студентизи Людмила Елизаровны аныяк көрукчүлер мооң мурнунда-ла билир. Ол «Хар дангына», «Дал дүште хуулгазывнар» болгаш өскеда шилерге чедимчелиг ойнап келген. Бо шиинде Людмила Елизарова Галя Воробьеванын ролюн база эки күүседкен. Галя—Елизарова шиинин негелделеринге дүүшкен: бодуүн-даа болза бодунга, эш-өөрүнге негелделиг, а негелээр, көөргеттинер чорук аңаа дүүшпес. Өске черден школага чаа келген Галя баштай эш-өөр чок бергеден турар. Оон-биле чергелештир Виктор Межовка база ынакшыл берген. Ол ынакшылын бодунга безин мининриден ыядып турар.

Авторнуң болгаш режиссёрнуң шинии тааржыдырганында ындыг. Галя аарып чыда дембээрээш, эжи Ритага (Л. Шалавина) ынакшылыын дүгайын төөгүн берген. Москвага ачазын здерип келген Галя ол бүгүнүн соонда Новосибирскиде аазынче чоруй баар. Виктор оон дугайын Риталап дыннаам, Галя-биле каржы чаңнап турганын бурузунуп, Галаның соондан Новосибирскиже баар деп шиитпирлээн. Школаның тергинии Виктор Межовтуң турамыы, эш-өөрүн хүндүлевези, аажы-чанында багай чаңчылдарның бары шиидең билдинер. Ынчалза-даа долгандыр турар амыдырал ону боданырынче, бодунуң аажы-чанын эде көөрүнче албадап турар. Викторнуң ролюн башкы институдунуң студентизи Сергей Бодырев кончуг тааржымчалыг ойнаан.

Рита Козырева (Людмила Шалавина) даштындан көөрге сарыыл чок уруг кылдыр кас-түр. А херек кырында ол бичче сеткилдиг, дуза корүүзеринден чажам дивес кижидир деп чүвени шиидең көрүп болур. Галя класска эң баштаң кээрге шоолуг эвес хүлээп алган-даа болза, ол аарый бээрге аңаа бир-ле дугаар дуналаан кижи Рита болур. Людмила Шалавина рольду ойнаарын шала нарыынчыдыпканы чедимче нок апарган.

Ританың кырган-аазы Ольга Васильеванның ролюн № 12 школаның башкызы Татьяна Шульгина эки күүсеткен. Ол бодүүн херээжен эмнелгеде санитаркалап ажылдап турар. Оон кижилер дээш сагыш човаачалы, бодүүнү сценага хөй эвес көргүзүүлерден дораан-на билдине бээр. Галя, Рита, Виктор оларның башкызы Нина Васильевна Немчиноваңы уран чүүл училищезинин сургуулу Светлана Ажи ойнаан. Оон күүседлезинде эки талалар бар-даа болза, башкы кижинин даштыкы байдалы — илик-хевинче, арын-бажыңче эмин эрттир кичээнгей салганы таарымча чок.

База бир ойнакчының дугайында каш сөс чугаалаза артык эвес боор. Викторнуң аазы Елена Глебованың ролюн амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыны Людмила Тарханова ойнаан. Людмила бодунуң ролюнга чүүлдешпези илден. Оглундан каш-даа хар аныяа биллининн, кеттинип алганы аныяк кижилерзиг, улгады берген не кижиге домейлешпес.

Үстүнде айытканывыс чергелиг чамдык чедир кылдынмаан чүүлдер бар-даа болза, чаа шин аныяк көрукчүлер театрының чедимчелиг ажылы болур. Шининиң музыказын, чурук каасталгазын режиссёр Т. И. Намай, чурукчу С. В. Лиховид бодамчалыг, тывынгыр кылганы эки.

А. ЧИГУНЕКОВ,
улусчу чагаадыпка башкының методизи.

ЧУРУКТА: «Дуэль мурнунда дүне» деп шиидең көргүзүг. **Н. ПАНКРАТОВТУҢ фотозу.**

ГОРЬКИЙНИҢ «Красное Сормово» деп спорт клубу—чуртта эң хоочунналарның бирээзи. Ону 1913 чылда үндезилеп тургускан. Амгы үеде спорт клубунуң 23 секциязында «Труд» эки тура спорт иштилелиниң 14 мун ажыг кежигүннери киржип турар. Сормовочулар 18 мун олуттуг стадионнуг, 9 залдыг кайгамчык эки Спорт ордулуг, эштир бассейнниг, 450 кижи турар туристчи базазыг боон турар.

ГТО-нуң нормаларын дужаарынче кижилерни хаара тудары спорт клубунуң онза кичээнгей салыр үүлүг боон турар. Комплексининг нормаларын 8 мун ажыт кижи дужаап киргикен болгаш оларның 2300-зү нормаларны шуптузуп дужаапкан.

Чылдың-на аңаа - спорттуң 11 хевиринге—кышкы, 16 хевиринге—чайгы ийи спартакиаданы эрттирип турар. Аңаа суднo кылыр заводтуң муң-муң ажылчыннары киржип турар.

Спорт клубунга хөй-иннтижи 200 ажыт инструкторларны белеткээнин онзалап демдеглээр херек. Олар түе-түе черлерге бүдүүлүг гимнастиказын эрттирип турарлар.

«Красное Сормовонуң» тренерлериниң аныяктар-биле кызымаккай ажылының түнелиинде чылдың-на оон спорттуң 5-6 мастерлери, мастерге 15-20 кандидаттар, 100 хире бирги разрядчылар, массалыг разрядтарның 2000 ажыг спортсменнери тыптып турар.

ЧУРУКТА: «Красное Сормовонуң» волейболистериниң ойнап турары.

В. ЗУФАРОВ биле В. ВОЙТЕНКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Тыванып кооператорларында

ЧААГАЙ ТҮҢНЕЛДЕР

Эрээн райпозу эртбен чылын 3395 мун рубльдиң бараанын саарар даалгазын 3396,2 мун рубльге күүсеткен. Ниитилеп чемненилгезинниң ажылдакчылары салган сорулгаларын база чедиишкинниг боттандырганнар. Чыл дургузунда садыг алыкчылар ортузунга организастыг хемчегларни ап келген. Район төвүнге хлеб болгаш далганда кылыглар бүдүрүп үндүрерин ковүдеткен, оон шынарын экижиткен. Чылда планындан ажыр 16 мун кг хлеб-булка кылыгларын бүдүрүп, суурларга бригадалар топтеринге сайгарган.

Белеткелдер талазы-биле чондан алгы-кеш, дүк садыг алырын райпо ажылдакчылары багай эвес организастаан. Өрэ-самчыгдал кылыр чоруктар саны 1972 чылдынга деңнээрге эвээжээн.

Райпо болгаш районнуң суурларында магазиннер садыгжы кадрлар-биле багай эвес хандыртынган. Беш чылдың дөртку чылында улам күжениишкинниг ажылдап, бедик көргүзүглерни чедип алырын райпонуң бедиткен хүлээлгелеринде айыткан. Садыгның культуразын бедиперинге сагыш салбышаан, чыл планын декабрь 25-ке чедир күүседир, пландан ажыр 1 мун ажыг рубльдиң бараанын саарар, 500 рубльдиң орулгазын алырын болгаш өске-даа сорулгаларны боттандырар.

Ол бедиткен хүлээлгелерни чедиишкинниг-биле күүседип эгелээн. Райпо январьда бараан саарылгазының планын 102,4 хуу, ниитиниң чемненилгезиниң планын 100,5 хуу күүсеткен. Чылдың баштайгы айының чарыжында Эрээнде Күскелмаа Дыртый эргелекчиззээн № 1 раймаг ай планын 136,9 хуу күүсеткеш, бирги черни алган. Дараазында черни Тамара Долгар садыглаан ажыл-агый магазинни эелеп, бараан саарарының планын 106 хуу күүсеткен.

Садыгның культуразын бодидер талазы-биле ажылды үстүнде адаан магазиннерниң садыгжылары багай эвес организастаан. Чаа дерилгелерни немей түргузуп, садыг алыкчыларның чагыгларын дыңнаптыр күүседип турарлар.

Автолавка садыгжыларының аразында чарыш база калбарган. Малчыннарже ниэлбүрү ассортиментилиг бараанпарлыг үнүшкүннерни график ёзугаар организастап турар. Аныяк садыгжы Нурзат Боруй январь айның планын 138,5 хуу күүсеткеш, ол чарышка бирги черни эелээн. Садыгжылар Кенден Ламажап, Надежда Кукарина олар база эки көргүзүглерлиг ажылдаан.

К. ЛАМАЖАП.

ЯНВАРЬНЫЫН КҮҮСЕДИПКЕШ...

Беш чылдың пинтирлиг чылында Өвүр райпозу бараан саарылгазының болгаш пиитиниң чемненилгезиниң база өске-даа планныг сорулгаларын ажыр күүсеткен. Райпонуң арыг орулгазы 84750 рубль болган. 24 магазиннериниң 18-зи чыл планнарын 101—108 хуу чедир күүсеткилээн.

Район төвүнде база суурларда магазиннер аразында чарыштыг. Оларның чарыжының дээштиниң ачызында бо чылдың январьның даалгалары ажыр күүсеттинген. Серен Бүрбү эргелекчилээн Чаа-Суурда холушкак барааннар магазини, Хандагайтыда № 1 аъш-чем магазини, ында раймаг эрткен айда бедик көргүзүглерлиг ажылдаан.

Өвүржүлер Моңгун-Тайга райпозу-биле чарыштыг. Райпонуң 4 автолавказы малчыннарны график ёзугаар эргип, оларга хүн бүрүүң хереглел барааннарын үзүктелдирбейн чедирип турар. Эрткен-даа, бо-даа чылдың чарыжында Саглыда автолавка эргелекчизи Ооржак Дайтон мурнуку одуругда кирген. Саарылга талазы-биле ол бирги черни албышаан, малчыннарның кыштагларында айыткан хүннеринде барып, ниэлбүрү хереглел барааннарын садыглап турар.

Өвүр райпозу беш чылдың дөртку чылында планнан ажыр 45 мун рубльдиң бараанын саарар. Бир мун рубльдиң арыг орулгазын бикирип алыр сорулга салган. Бедиткен хүлээлгелерни бо чылдың декабрь 27-ге чедир чедиишкинниг боттандырарының аргалары бар. Ол сорулгаңы күүседиринге идиг бээр чүүл болза, садыгның культуразын бедидери, өрэсамчыгдалды, болдурбайн садыглаары дээрэни Өвүр районнуң кооператорлары эки биларлер.

Д. АГБААН,
райпонуң бухгалтери.

Курорт хоорай Сочиниң чурттакчыларының болгаш аалчыларының дыштанар мвак черн — бедик даглыг суур Красная Поляна апарган. Аңаа баргаш, лыжа-биле, чадаг-шапактар-биле чүүгузап, кошкан үш шанактыг аъттар-биле селгүүстеп-даа болур.

И. ГРИГОРЬЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Людмила Пахомова:

«Олимпиадага шагда-ла белеткени берген бис»

Делегейниң Олимпий комитеди дошка танцыны 1976 чылдың кышкы олимпиадазының программазынга киргени дугайында СЭТА-ның корреспондентизин Ю. Смирнов чугаалаарга, делегейниң дөрт дакпыр чемпиону Людмила Пахомова:

— Өөрүнчүг, кончуг-да өөрүнчүг-дүр! Бистиң шаг-шаавдан бээр күзелиивис ам-на күүсеттинген-дир—деп, чугаалаан.

— Танцы олимпиижи стадионче муң-муң чаа көрукчүлерни хаара тударынга бүзүрээр бис—деп, Л. Пахомова чугаалаан. — Оон-биле кады олимпиижи маргылдааларга ону кирген чорук дошка танцылаар аргаларыы улам калбартырынга дузалыг болур.

Мурнундагы салгалдың дошка танцы мастерлери — делегей чемпионнары чорааннар — ЧССР-де Ева биле Павел Романовтарны, англичаннар Диана Таулерни болгаш Бернард Фордту өөрүп четтиришкин-биле сактып турар бис. Олар парын, техниктиг аргалары-биле боттарының программаларын байлакшыткаш, олимпиадаже орукту танцыга эгелеп салганнар.

Бистер делегей комитеди танцыны маргылдаага черде киирер боор деп идегээш, «Олимпиада—76-га» шагда-ла белеткенип эгелээн бис.

Боттарывыстың чаа, олимпийжи программавысты амдыызында кымга-даа көргүспээн бис. Чүгле ол программа биске таарымчалыг болгаш кайгамчыктыг музыкалыг дээрзин чугаалап каар херек.

Совет фигуристерден бистиң чангыс клубчуларывыс—соолгу чылдарда буруңгаар улуг базымны кылган динамочулар Наталья Линичук биле Геннадий Карпоносов олар база-ла олимпийжи «танцы ойнаашкынынга» кире берип болур арганыг. Ол ышкаш бистиң оон өске ийи-үш хире танцычыларывыс база-ла Инсбрукке чоруурунга кордан база болур деп бодап турар мен.

* * *

Оон бодап турары-биле алырга, дош кырынга танцы бүгү олимпийжи программаны байлакшыдыы, солун болдурар ужурдуун келир үениң кышкы олимпиадазының оргкомитединиң чингине секретары К. Клее СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Бистиң дилээвисти хагдырганынга өөрүп турар бис деп, ол демдеглээн.

Спорт шөлдерин тудар

Күш-культураны болгаш спортту улам ыяй хөгжүдер дугайында СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1966 чылдың август айда үндүрген доктаалында ийи—үш чылдарның дургузунда чүрттүң бүгү школаларынга спорт шөлдерин тудары кордүнген. Чүге дээрге, школачыларның күш-дамыр кижизидилгези чугула айтырыгларның бирээзи.

Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш хоорай болгаш көдөө школаларның спорт шөлдериниң тудуунун экижидиринче угланган чамдык хемчегларни ап чоруткан.

Соолгу үш чылда республиканың школаларының материалдыг базазы быжыккай. Республикада он спорт залы ажыглалда киргеп. Комплекстиг спорт шөлдерин тудар талазы-биле ажыг Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Таңды районнарында өскелерден эки чорун турар.

Дыка хөй күш-культуро башкылары бодунун эртемининг башкылаашкынын экижидер, өөреникчилерни олче калбна-биле хаара тудар дээш, спорт дериг-херекселдерин тударынче чамдык хемчегларни ап келген. Ак-Довурак ортумак школаның башкызы В. М. Налин хөй-ниитининг болгаш школаның өөреникчилериниң күжү-биле чиик атлетиканың, гимнастиканың болгаш ойнаар шөлдерин тудуп алган. Туранның № 2 школазының башкызы А. Ч. Маадының удурүлгазы-биле чаа спорт залын дерип кылган, ында күш-культура кичээлдерни солун эртип турар.

Өөреникчилериниң күш-дамыр кижизидилгезин экижидери эки дерип кылган комплекстиг спорт шөлдерзидеп улуу-биле хамаарыжыр. Ындыг турбуже республиканың дыка хөй школаларында бо негелдеге дүүжүр спорт дериг-херекселдеря чок. Кызылдың № 1, 2, 3, 4, 7, 10, 11, 14, 15 школаларының чанында херимнеп каан спорт шөлдери бар, ынчаза-даа кичээлдер чорударынга эргежок чугула дериг-херекселдер ховар. Көдөө чөрлерде школаларның хөй нуруузунда спорт шөлдери чок, чамдык школаларда бар-даа болза, кончуг сандаргай байдалда туруп турар. Кызылдың хоорхүүскомунуң улус өөредилге киадызы (эргелекчизи З. Ф. Борисова), Өвүр, Моңгун-Тайга райхүүскомнарының улус өөредилге киадыстери (эргелекчилери Д. С. Доңгак, А. О. Хертек) школачыларының күш-дамыр кижизидилгезин чедир үнелевейн турарындан комплекстиг спорт шөлдериниң тудуунче кичээнгей салбайн келген. Моон соонгар шак ындыг чорук-биле эптежип болбас.

Өөреникчилериниң күш-дамыр кижизидилгезин болгаш школаның өөредилге-материалдыг базазын экижидер талазы-биле школаның директору харыылаар ужурлуг болган. Ындыг турбужө дыка хөй школаларның директорлары школаның спорт базазын дерипкө чүден эгелээрин билбес, бо талазы-биле белеткелин кошкак болгулаар. Күш-культура башкылары спорт шөлдерин кылыр, аңаа эргежок чугула дериг-херекселдерни тудуп алыр негелделерин салбайн, боттары илепкей чок ажылдап турар.

Школаларны шефке алган будүүлгелер, тудуг, транспорт организацияларының, колхозтар болгаш совхозтар спорт шөлдерин дерип кылырынга улуг дузалы чедирип болур аргазы бар. Школаларның удуртукчулары ону кыдырып алыры-биле арасында ажыл-агыйжы чугаалажыышкынынарны кылбайн келген.

1973 чылдың март 2-де Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң республикага күш-культураны болгаш спортту хөгжүдериниң үш чыл планының дугайында доктаалды үзүлдэп алган. Ында школаларга спорт шөлдерин тудерының талазы-биле чугула сорулгаларны айытқан.

Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу, ВЛКСМ обкому, республиканың чырыдыышкын ажылдакчыларының профсоюзунуң обкому школаларда спорт-массалыг ажылды ажыкшидер сорулга-биле көрүүде-конкурстуң негелделерил ажылдап кылган. Ынчангаш өөреникчилериниң күш-дамыр кижизидилгезиниң деңнелин бедидерикче угланган хемчегларни алыры, оон материалдыг базазын экижидери дээш сагыш салыышкын школа удуртукчуларындан пегетиннип турар.

А. АФАНАСЬЕВ.
Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң инспектору.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

СЭТА-ның дыңнадыы

ССРЭ хамаатызынга дүүшпес болгаш Совет Социалистиг Республикалар Эвилелинге хоралыг чорукту чедирип турар үүлгедиишкинниерни үргүлүү кылып келгени дээш ССРЭ-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар А. И. Солженицынның ССРЭ хамаатызы болур эргезин казаан болгаш 1974 чылдың февраль 13-те Совет Эвилелиниң девискээринден үндүрүп чоруткан.

Сложеницынның өг-бүлези оон соонче чоруурун күзээр болза, чоруй барып болур.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин Херектер эргелелинге **ТЫВА ДЫЛГА ПАРЛААР** дуржулгалыг бижик **МАШИНАКЧЫЗЫ** херек. Ажылдаар күзелдиг эштер № 25-29 телефонче долгаар.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

15.30—Дамчыдылгалар программазы. 15.35— Школачыларга. «Орёнок» телестудиянын аныяк корреспондентилеринин З. Н. Троицкая-биле ужуражылгазы. 14.20—Медээлер. 14.30—Өөнүүт телекөргүзүг. «Шашкы ойнаи билир хаван оглу турган». Мультфильм. 14.40—Өөнүүт телекөргүзүг. Чаяк атлетиказа ССРЭ-ниң чемпионады. Хаагаы алгаа. 15.10 — 15.20—Чапсар. 15.20—А. Островский. «Талантылар болгаш могейикчилер». Фильм-шин. 18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Техниктиг информацияның медээлери». Дамчыдылга. 18.45—«Саян кырында кежээ». Дамчыдылга. 19.25—Телемедээлер. 19.40— Чәрлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.45—Өөнүүт телекөргүзүг. «Бальзактың улуг ывакшылы» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмиин баштайгы көргүзүг. 7-ги сериязы —«Хостатказ кижи».

КЫЗЫЛДАН

20.40— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.50— Өөнүүт телекөргүзүг. ССРЭ-нин орук-харылаа министри Б. П. Бещев силерге харыылап тур. 21.20— Өөнүүт телекөргүзүг. «Ыр кижи-биле артар». 23.00—23.30—«Ye. Информастыг программа.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Адыр, мана» 10.00, «Сангам» (2 сериязы кады) 11.30, 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Даглармың хаамы болгаш өскелер-даа» 10.00, «Черлик чүрек» 17.00, 18.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.30, 17.00, «Эң-не күштүг» 11.00, «Ол милицияга болган» 15.00, «Ханныг даш» 12.40, 18.20, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыынды № 33, «Аныяк гвардия» (2 сериязы кады) 15.00, «Бажы чок аъттыг кижи» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИКА» БУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Цеплистиң намралаашкыны» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киадызының 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киадызының 37-13, культура киадызының 23-54, бөдөө ажылагый киадызының 21-17, үлетөр киадызының 22-64, чагаа киадызының 41-27, информацея база совет тургузуг киадызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 15953. ЧАГЫГ № 38.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1) ТС—00074

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 40 (9415) | Суббота, февраль 16, 1974 чыл | 1925 чыдан үнедезилеттинген | Өртээ 2 бөл.

ЧАРЫШ, ЧАРЫШ

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Ак-Довуран хоорайда тудугжулар бригадазының улургучузу Сергей Балбырович Сендажы.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ТЫВА—ФЕДЕРАЦИЯДА БИРГИ ЧЕРДЕ

1973 чылдың ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының Бүгү-россия социалистиг чарыжының түңнелдериниң дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң чоокта чаа хүлээп алган доктаалы бүгү созуунарга парлаттынган.

1973 чылда үлетпүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының калбарган социалистиг чарыжында 195 бүдүрүлге коллективтери, автономнуг республикалар, крайлар, областтар, ооң иштинде бистиң Тыва АССР тиилекчи боон санаткан.

Социалистиг чарышка тиилекчи болган коллективтерге, автономнуг республикаларга, крайларга, областтарга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Кызыл туктарын, дипломнарын акша шанналлары-биле кадыг тыпсып эгелээн.

Ол туктуг хүлээп алырынга турескаакткан хурал бо хүн Кызылда Политиктиг чырыдышкын бажыңынга ажыттынар.

ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Дүүн найысылалдың Политиктиг чырыдышкын бажыңынга республиканың «Тыва тудуг» трезиниң ажылчыларының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының бейырлыг хуралы болуп эрткен. 1973 чылдың дөртку кварталының түңнелдерин ёзугаар трестиң тудугжулары «Красноярскглавтудуг» черинің коллективтериниң аразында чарышка бирги черии ап, ССРЭ-ниң Аар индустрия бүдүрүлгелериниң Тудуг министерствозунуң болгаш тудуг база тудуг материаддар үлетпүрүнүң ажылдакчыларының профсоюзунуң Төп Комитединиң шилчир Кызыл тугу-биле шаннатканынга турескаакткан ук хуралга ол тукту «Красноярскглавтудугнуң» начальнигиниң оралакчызы эш С. В. Рожков тудугжуларга тывыскан.

Хуралга «Тыва тудуг» трестиң эргелекчизи Ч.-Д. Ондар, «Кызыл тудуг» эргелениинің начальнигы И. Остапец, шеверлекчи Н. Оюн, участок начальнигы В. Шапривский саналг бергеннер.

ЯНВАРЬНЫЙН АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Бистиң республиканың тудугжулары кажан-даа мындыг бедик үнелелди ап көрбээн. 1973 чылдың тудут-монтаж ажылдарының планныг онаалдаарын күүседир талазы-биле Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришкеш, Россия Федерациязының тиилекчилериниң одурүүнга киргенинге Тываның бүгү тудугжу коллективтери-биле бир домей «Сибирь күргүне энерготудуг» трестиң Кызылда ЦЭС тудуг эргелениинің ажыл-ишчилери база-ла өөрүшкүлүг уткаан.

Найысылалдың тудугжу коллективтериниң аразынга калбарган чарышка эрткен шиитпирлиг чылда бо коллектив эвээш эвес үлүг киирген. Бо тодарадыкчы чылды энерго тудугжулар багай эвес көргүзүглер-биле агелээн.

Бо чылдың баштайгы айында ол кол керээ ёзугаар нылыр тудут-монтаж ажылдарының планныг онаалдаазын эртелеп тудугжулары 126,8 хуу күүседип алган. Ол ышкаш боттарының муңу-биле кылып чорудар тудут ажылдарын бүрүн боттандырып шыдаан. Тудут эргелениинің кол чорудуп турар ажылы—улеттүр тудуунуң талазы-биле көргүзүү эки—оюу эрткен баштайгы айда одар 125 хуу күүседип шыдаан.

Улеттүр тудуу болур—кол корпусета Степан Казимирович Пастернактың удуртканы бызаачы-бетонщик тергиин комплекстиг бригадазы январьда чарыштың тиилекчизи болуп шыгаран. Бригаданың бызаачылары болгаш бетонщиктери тодарадыкчы чылдың баштайгы айында тудут-монтаж ажылдарының планныг онаалдаазын 164,2 хуу күүседип, кайы-даа бригадага аштырбаан.

(БИСТИҢ КОРР.).

Ажык чагаа

Чаржыылыңар, тудугжулар

Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш бедиткен хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш чарыш бистиң республиканың бүгү булуңнарында калбарган. Партия ТК-ның партияга болгаш совет удуска Кыйгырыы ол чарыштың улам хөрүлледикчи, аңаа чаа утка-шынарны киирген. Беш чылдың тодарадыкчы чылында кижи бүрүзү болурга хууда планны ап, бедиткен хүлээлгени хуусаа бетинде күүседир деп чагаг сеткил-биле ажылдап турар.

Республиканың тудут организацияларында база бир мурнакчы коллектив болур «Кызыл тудуг» эргелениинде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады эш Є. Б. Сандаяа удуртқан силерниң бригадаларың дугайын эки билир бис. Бригаданар эки ажыдыг дээрииң дугайын республика солунарыдан болгаш радиодамчыдыларыдан номчуп, дыннап келдивис. Оон аңгыда силерниң бригадаңар бистиң «Тыва даг-дүгү» тудут эргелениинде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады эш С. Б. Сендажының бригадазы-биле кәш чыл улаштыр социалистиг чарыштыг ажылдан келдиң.

К. Данзырыкка удуртқан бистиң бригадавыс бо беш чылдың баштайгы чылындан бээр чүгээр көргүзүглерлиг ажылдан келген. Бригадавыста 21 кижи бар, оларның дүскай мертежили элээп бедик. Январь айның планын 118 хуу күүседип, эргелелдиң тудут бригадаларының аразында чарышка бирги черге үндүүс.

Чарыш кымга-даа ажыктыг. Аңаа аштыраа-даа ында багай чүве чок. Бот-боттарывысты ажар дээш кызып ажылдаар, эки чүүлдерни ажылывыска неитередир, арга-дүржулгавысты солужар болзувусса улуг үүле бүттүнер, партия болгаш чазактың салып турар улуг сорулгалары амыдыралга дүргеи боттанар. Мындыг күүелди бәрымдаалаар, силерниң бригаданар-биле социалистиг чарыштыг ажылдаар деп шиитпирледивис. Тодарадыкчы бо чылда дараазында хүлээлгелерни боттарывыска алдывыс:

1. Бригадага онаашкан тудут-монтаж ажылдарының чыл планын декабрь 25-те күүседир.
2. Бо чылдың бирги кварталында магазинниг № 115 бажыңны ажыглалга дужаар.
3. Ийиги кварталда районуң харылзаа конторазының бажыңын ажыглалга киирер.
4. Дөртку кварталда 140 чаштар турөр уруглар садының тудуун доозар.
5. База ол-ла кварталда ажылчыннар дыштанар профилакторийниң тудуун доозар.
6. Күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн планга улур 0,5 хуу бедидер.
7. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 0,1 хуу чигледир.
8. Чыл дургузунда 15 муң түүйбуну каинап алыр.
9. Эргелелдиң контора бажыңының тудуун март 8-те доозар.
10. Чогаадыкчы саналдарны шиңгээдип тургаш, 5 муң рубльдиң камнаглазын алыр. Бригада кежигүннериниң 60 хуузунуң аккорд-шанналлыг чурум ёзугаар ажылдаан турарын чедип алыр.
11. Бригада кежигүннериниң 50 хуузунуң разрядын бир чада бедидер.

Боттарывыска алган хүлээлгелеривис бо. Бир эвес бистиң саналывысты хүлээп алыр болзунарза, ол дугайын биске дыннадып, боттарыңарның алган хүлээлгеңерни торудуп бээрин диледивис.

Чарыжывыстың үре-түңнелиниң дугайын ай санында республикавыстың «Шын» солуқун дамчыштыр түүнеп үндүрүп турзувусса кандыгыл деп санал бар.

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелениинде К. Данзырыктың бригадазының кежигүннери.

Февраль 10, 1974 чыл.

ЧОГААДЫКЧЫ СОРУК КИРИИШКИН

1974 чылдың февраль 13-те «Мосфильмге» Октябрь революциязы орденни тыпсып тура, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ чугаазы

Эргим эштер!

Совет кино уран чүүлүвүс хоочуну — «Мосфильм» киностудияга Октябрь революциязы орденни бөгүн шак мындыг байырааддыг байдалга тыпсыры мөнгө өөрүшчүг-дүр. СЭКП ТК-ның Чиигиве секретары Л. И. Брежневтиң байыр чедиришкининде, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыында «Мосфильмниң» улуг ачы-хавыкаларын, ажыглыы чоннарның коммунистиг кижизидилгеанге студияның салымышкынын чоптүү-биле үнелээн, Ада-чурт кинематографиязының база делегейниң бурунгаар дешилгелиг кинозунуң хөгжүдээнге ханы салдарны көргүскен, ук студияның тургускан киноларынга бедик үнелелди берген.

Сценаристер болгаш актёрлар, режиссёрлар болгаш операторлар, чурукчулар болгаш композиторлар, кино бүдүрүлгезиниң специалистери болгаш цехтер ажылдакчылары — төй муң кижиниг коллектив мосфильмчилер силерге СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың мурнундан Төрээн чурттуң бедик шаңналыг алтаныңар-биле байыр чедирдим.

Туруп келгени чартык чүс чыл дургузунда «Мосфильм» киностудия муң аңгыр уранчечен кинолары бүдүрүп үндүргеп. Оларның эң дээрелери социалистиг реализмниң ёзугдут классиказы боон, бистиң чурттувуста болгаш даштыкыда бедик-биле үнелеткен турар. «Броненосец Потёмкин», «Кронштадттан бис», «Ленин октябрьда», «Ленин 1918 чылда», «Солдат дугайында баллада», «Кижиниң салым-чолу», «Коммунист», «Дарга», «Хостаашкын» болгаш өске-даа тематика, жанр болгаш чогаадыкчы аян талазы-биле ажыг-ааңы сураглыг чогааддар совет улустуң утаан-бодал амыдыралының чарыгбас кезээ апарган. Чаа кижиниң кижизидеринге, коммунистиг ниитилелди тургузарынга ук чогаалдар партияга идепкейлиг дуузалап келген болгаш моон сонгаар-даа дузалаар.

Революция мурнуувуа фирмаларындан дамчып келген мырыңай бөдүүн ательелерге мосфильмчилериниң баштайгы салгалы кинолар тургузуп келген ыракыы чылдардан бээр силерниң коллективтиң алдар-хүндүүт пайгамчык чанчылдары тургустунган. Совет уран чүүл культурамының дугайында партияның болгаш улустуң сагыш салышкынының ачызында тургустунган ең эки дериттинген кинохоорайда ажылданышаан, ук чанчылдарны улам байдыл турар силер.

«Мосфильмниң» ең дээре кинолары партийжи бүдүрелдиг чорук болгаш чүткүл-биле, улустуң амыдыралы-биле хаяа харылзаа, уран-чечен бедик мергежилдии-биле онаалаып турар. Олар совет кинематографияның, социалистиг уран чүүлдүң төөгүзүнге алдын одурутларны бижээн. Киноның кайгамчык мастерлериниң экранга тургускан киноларының маадырлары миллион-миллион кижилерниң ынак маадырларыы апаргылаан. Силерниң болгаш чурттуң оске-даа киностудияларының тургускаңы уран чүүл талазы-биле үнелиг чүүлдер кижилериниң утаан-бодалынга улуг салдарны чедирип турар.

Совет кинематографияның хөгжүдээнииң баштайгы чылдарында-ла В. И. Ленинниң демдеглээни «Кино — бүгү-ле уран чүүлдериниң аразында ең-не колуу» деп биидингир бодалын бистиң экранывыс бодунуң бүгү төөгүзүү-биле, бодунуң уран чүүл практиказы-биле бадыткаан. Ол шынап-ла ындыг. Совет ниитилелдиң бедик мөзү-шынар принциптерин, коммунистиг мировоззрениин хевирлээринге киноның массалыг чоруу, салдар чедирер күжү, оон эстетиктиг арганың байдаа болгаш чоңгирип кино уран чүүлүвүс ёзугуг улуг аргаларны берип турар.

Бистиң амгы үеже кино чок ыяшдыр болдаш болур бе? Кино дээрге бөгүн кайда-даа неитерээн. Эң дээре кино чогаалларының маадырлары экрандан дүшкеш, бистиң үежилеривистиң аразында чоруп, оларның өңнүктери, сүмелекчилери болу берген дег. Амгы кинематограф дээрге миллион-миллион совет кижилериниң амыдыралчы университеди апарган.

Кинематограф кыска үе дургузунда улуг орукту эрткен, ол янзы-бүрү техниктиг болгаш уран-чечен аргаларбиле баяан. Шагда «дириг-чурук» турганындан үнүт апарып, чүгле ак-кара лентага өңнүг көргүзүг база немешкен, киноның дылы база сайзыраан. Амгы үениң кинокамеразы өртемчейниң кызыгаар чок делгемнерин болгаш микромирниң чажыттарын өттүр көрүптери ышкаш, ол кижилерниң угаан-бодалының хамыынче, делегейде боон турар нарын социал болуушкунарже хамыпан кирер арганы берип турар. Ынчангаш кино бистиң партиявыстың ең-не дээштиг болгаш нарын идеологтуг чепсээ болу берген.

Совлгу чылдарда кино-биле чергелештир телевидение кадбаа-биле хөгжүп сайзыраан. Телевидение кинематографтың адаанаажыкчызы болу берип, ону үндүр кызып чадавас дээр бодалдар шагда тургулаан. Шак мындыг бодалдар үнделин чок дээрзин амыдырал бадыткаан. Телевидение харын киноның эвилелчизи болгаш дузалакчызы апарган, чамдыкта харын ооң адаанаажыкчызы ышкаш болза-даа, кинематографистерниң мергежилин бедидерине дузалап турар.

Мындыг янзылыг чогаадыкчы кады ажыддажылга телевидение репертуарының уран-чечен деңнелин бедидерине идиг берип турары чиганнаг чок. Хой-хөй совет киностудиялар, оларның аразында «Мосфильм», Төп телевидениинің чагыын ёзугаар чурууктарны тыртыпып турарын, оларның чамдыызы ам безин хой-иниишиңүн калбак хүлээп көрүүшкүнүн алганын чугаалаарга-ла четчир. Бистиң үевисте кино биле телевидение чогаадыкчы чарыштың оруу-биле бот-боттарын немежин, байытпышаан, хөгжүп, сайзырап турар. Ооң ең эки хереглиг — телекөрүкчүдерииң-даа, кинотеатрларга барып турарларының-даа санының доктаамал өзүп турары ол болур.

Совет кино мурнукчуу-биле бир домей, ең хөй кижилерге бараан болуп турар. Ийи чүс бежеи миллион совет кижилерииң барык шуптуузу профессионал эрге-ажыктарындан, хар-назынындан болгаш хууда сонуургалындан хамаарылга чокка киноиуң негелделиг болгаш йөрээл-сеспүг сонуургактары боон турар диимзе, частырыг болбас боор деп бодай-дыр мен. Бистиң кинотеатрларывыстың залдарына чыл бүрүде беш миллиард кижи кээп, телевидениениң фильмнерин ооң-даа хөй кижилер көрүп турар. оларга совет кинолары даштыкы чурттарда көрүп турар миллион-миллион көрүкчүдерии база немээр херек. Бистиң экран мастерлериниң чурук бүрүүн дээш кайы хире улуг харысалгалыы моон илдеидир!

Бистиң кинематографистериивис боттарының талантыының болгаш салым-чаяанының хире-чергези-биле партийжи база чогаадыкчы хүлээлгезии күүседирии орайдажып турарын бөгүнгү байырлалда дүрүм ёзугаар чугаалап болур. Партия болгаш улус ону билип, төлептин-биле үнелеп турар.

Коммунистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадазы бистиң алдарлыг ажыл-ишчилериивистиң бүгү отрядтарының—ажылчын нарының, колхозчуларың, эртем-техниктиг болгаш чогаадыкчы интеллигенциязының мурнуувуа чаа-чаа сорулгаларны салып турар. «Мосфильм» студиязың юбилейин кайгамчыктыг үеде, совет кижилер СЭКП-ниң XXIV съездиниң айытқан улуг сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш күжениишкиниг болгаш кызыл ажыктыг турар үеде демдеглеп турар-дыр бис. Партия Төп Комитединиң декабрь Пленуму тоску беш чылдың баштайгы чылдарының база шиитпирлиг үшкү чылының түңнелдерин хамыыы-биле аналиэтеп көрген. Партияның тодаргай сорулгалыг ажыык улуг ажылының, совет кижилериниң маадырлыг күжениишкиниг болгаш кызыл ажыктыг турар.

Ооң-биле чергелештир Пленум ам-даа шиитпирлеттинмээн сорулгаларже кол кичээнгейни мооннеп, совет экономиказы хөгжүдүүнүң чаа оруктарын тодаратқан. Хамыктың мурнуунда шиитпирлеттинмээн удам бедидериниң, эртем-техниктиг дешилгелиниң чедиишкиниинерии дүрген неитередириниң, планнаашкынның механизмин, улус ажыл-агыйының парын комплекизин башкарарының бүгү херектерии сайзырангайжыдарының эргежок чугулазын демдеглеп турар бас. Ажыл-ишчи бүрүзүнүң, бүдүрүлге коллективи бүрүзүнүң чогаадыкчы идепкейин кодурери, социалистиг чарыштыг шын организацазары беш чылдың дөрткү чылының планнарын күүседирии болгаш ажыр күүседирии дээш демиселдиң амгы үе-чадазында шиитпирлиг ужурдузалыг апарган.

Чарыштың кол сорулгазы—күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн бедидер дээш демиселге чоннуң эгелекчи чоруун хөгжүдерии болаур. Совет кижилериниң долу чүүдүгүнүүшкүн-биле ужурашканы СЭКП ТК-ның партияга болгаш совет удуска Кыйгырыында чогум-на харын оны бирги чергениң айтырыы кылдыр индип үндүргеп. Бистиң бүгү чедиишкиннериивистиң бирги үндезини, чайгылыш чок бурунгаар шимчээшкиниинің үнер дөзү чүгле күш-ажылда дээрбин Совет күрүнениң күчү-шыдалының, ниитилел байлактарының, улустуң амыдырал деңнелин бедидер темпилериин озуктаан планныг онаалдаларны күүседириинден болгаш ажыр күүседириинден хамаарыжыр дээрии ажыктыгчылар, колхозчулар, интеллигенция эки билип турар.

Чурттуң мурнуунда туруп турар улуг чаагай сорулгаларны күүседиринге төлептиг садыышкыны киирери, СЭКП ТК-ның Кыйгырыында чогаадыкчы ёзу-биле харылзаары—совет кино мастерлериниң ат-алдарының хевээ. Экран күш-ажылдың кижилерин хүндүлээринге улустуң кижиидер, бодунуң ажыл-иишиниг бодалын болгаш сеткилин өртүп, соруктуг ажылдан билир кижилериниң ат-алдарын бедик көдүрер ужурлуг. Кинематограф совет кижилериниң күш-ажылчы хүлээлгезин күүседириинче, ажылчы класска, тывынгыр, чаартыкчы, эгелекчи чорукту киирериинче түткүлүн детким, хөгжүдүп шыдаар-даа, ынчаар кылыр ужурлуг-даа. Кино ажылдакчылары ол сорулганы чедиишкиниг күүседир дээрииге чигаанныг чок!

(Уланчызы 3-кү арыда).

Ада-чуртка—шалыпчы күш-ажыл

Агинск Бурят национал округка, Коряк национал округка бедик шаңналдарны тывыскан

АГИНСКОЕ. (Чита область), (СЭТА). Агинск Бурят национал округка Улустарның найыралы орденни тывыскан.

Партияның округ комитединиң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының округ Совединиң каттышкан байырлыг хуралының хүндүлүг президиумунга партия ТК-ның Политбюро составын СЭКП ТК-ның Чиигиве секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр улуг көдүрүүшкүн-биле соцаан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов партияның, Совет чазактың болгаш партия ТК-ның Чиигиве секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң өмүзээниден округтуң ажылчы чоннарынга бедик шаңнал дээш иштиг байырны чедирбишаан, округтуң чедиишкиннерии демдеглээн. Тундраның чурттакчылары орус болгаш өскеда совет улустарның дузаламчызының ачызында амыдырадың баштайгы үе-чадазындан социалиамче улуг шураашкынны кылганын ол онзалап айыткан. Ортулуктуң бичe-бүурай улустары — кориктар, ительменнер, чукчылар, эвеннер чаа амыдралче кирген болгаш округ ам сайзырангай экономиканың, бедик культураның чери апарган.

А. М. Школьников ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчаап, хурал киржикчилери Төрээн чурттуң бедик шаңналынга боттарының шалыпчы күш-ажылы-биле харылзаарын партияга болгаш чазакка бүзүреткенвер. Олар СЭКП ТК-га, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагааны улуг көдүрүүшкүн-биле хүлээп алганнар.

Бедик негелдеге дүүштүр

СЭКП КАА-ХЕМ РАЙКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

Дүүн СЭКП Каа-Хем райкомунуң пленуму болган, анаа партияның XV область конференциязының түңнелдериниң болгаш районуң парторганизацияларының сорулгаларының дугайында райкомуң бирги секретары Н. П. Федоровтуң илеткелин дыннап, чугаалашкан. Каа-хемчилер беш чылдың эрткен үш чылдарында көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле чамдык эки көргүзүглерни чедип алганын болгаш тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылын күжениишкиниг эгелээнин пленумга демдеглээн.

СЭКП ТК-ның партияга, совет удуска Кыйгырыынга болгаш улус ажыл-агыйының планныг сорулгаларын хуусаа бетинде күүседири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында доктаалдарга сорук киргеи районуң ажыл-ишчилери бо чылдың январьда багай эвес түңнелди чедип алган. Сүт-бараан фермаларының коллективтери күжениишкиниг ажылдаан, олар күрүнеге 299 тонна сүттү сатпан ийикке азы планны 141 хуу күүсеткен, эътти база планда кордүнгенинден хөйнү саткан. «Октябрь 30 чылы», «Коммунизмче орук» колхозтарының, «Ленинчи орук» совхозтуң малчыннары сүттү будурер болгаш садар талазыбиле шудургу ажылдаан.

Районнуң тараажылары бо хүннерде часкы тарылтага күжениишкиниг белеткелди чорудуп турар. Үреэнниин 93 хуузун чажар шыиарга чедир белеткээн, а ооң 65 хуузу бирги болгаш ийиги класстыы боон турар. «Тиилелге» колхозта, «Бурунгаар» совхозта техника септелгези эки чорун турар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгеииде ажыл-херектиң байдалының дугайын илеткелчи болгаш санал берген эштер: «Тиилелге» колхозтуң даргазы В. М. Рыжов, «Октябрь 30 чылы» колхозта парторганизацияның секретары В. С. Пашинин, партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизиниң эргелекчизи В. Ф. Гайдук болгаш өске-даа эштер пленумга тодаргай сайгарганнар.

Пленум чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгаларже, моон соцгаарты сорулгаларже кол кичээнгейни салган. Төрүүр үе баш малга онааштыр чаа толду районда дыка эвээшти ап турар. Ооң бир кол чылдагааны малчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды туруузар хемчегдерни организастап, оларның ортузуунга организастыг болгаш политмассалыг ажылды кошкак чорудуп турарында. Бо айтырыгларны шиитпирлээринге «Бурунгаар» совхозта болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйларда парторганизацияларның организакчы ажылының дедиели чаныс, коммунистерниң идепкейи кошкак боон турар. Ол ышкаш социалистиг чарышты улам калбак неитерелдиг, дээштиг кылдыр организастаарынчо пленум улуг кичээнгейни салган.

Партияның XV область конференциязының шиитпирлерии деткип, чүүлдүтүнүмүшаан, пленум бо чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседиривче ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаар талазы-биле тодаргай хемчегдерни айыткан.

ЧАРЫШТЫҢ ТУГУН УЛАМ БЕДИК ТУДААЛЫҢАР!

Тываның үлетпүр, тудуг, транспорт организацияларының ажылдакчылары

1974 чылда бистиң хүлээлгевис:

● Чыл планын декабрь 25-те күүседир. 1973 чылга деннээрге үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлин 10,1 хуу улгаттырар.

● Чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 950 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр.

● Чүүк сөөртүлгезиниң чыл планын декабрь 18-те күүседир болгаш пландан ажыр 250 муң тонна чүүктү сөөртүр.

Лиза Баяндина Туранның амыдырал хандырылга комбинадынга даараныкчылар эгелээн ам 3 чыл чедиг чоруур. Ол чиик платьениң даараныкчы-мастери. Ажыл-ишчи аныяк кижи бо хүнүнде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыны деп бедик ат дээш демисежип турар. Ол хуу нормазын 130-140 хуу доктаамал күүседип келген.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

БИСТИ ХЕЙ-АЪТ КИИРДИ

1973 чылдың дөртку кварталының түннелдерин ёзугаар бистиң «Кызыл тудуг» эргелели социалистиг чарышка бедик көргүзүглерин чедип ап, республиканың тудугжу коллективтериниң аразынга шилчинир Кызыл туктуң эдилекчизи болган.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң ажыл-ишчилери бо тодарадыкчы чылды эки эгелел, январьда планныг онаалдазын 106 хуу күүседип, ССРЭ-ниң Аар үлетпүр бүдүрүлгелериниң министерствозунуң болгаш тудуг база үлетпүр тудуг материалдар ажылдакчыларының профэвилел ТК-зының эрткен чылдың түннелдерин ёзугаар шилчинир Кызыл тугунуң эдилекчизи болу берген «Тыва тудуг» трестиң күш-ажылчы чеднишкиннериниг төлептиг үлүүн киирген.

Бо чылын бистиң эргелелдиң кылып чорудар ажылдары хей. Үүгле керээ ёзугаар кылырывыс безин 6 млн. 265 муң рубль. Чурттаганың болгаш социал-культураның 14 хире объектизин ажыглалга дужаар. Моон мурнунда түүнүүн көргээн безин тудуглар бар. Чижээ, «Интурист» деп 600 орунныг аалчылар бажыныңың тудуу эгелээр, бирээзинге-ле 120 аал иштиг чүүттаар панельден ыяган дөрт бажыңның тудуун эгелеп, бирээзин бо чылдың үшкү кварталында ажыглалга дужаар апаар. Ол ышкаш эрткен чылдан бээр шилчип келген чамдык объектилерни бо кварталда ажыглалга киирери база негеттинип турар.

Ажылывыста чаа арга-дружулгаларны шингээп ап эгелээнивис тудуг-монтаж ажылдарын шапкынчылар арганы берип турар. Мурнунда чылларда бистиң бригадаларывыс түүп эгелээр деэш кварталын чылыг үеде баш удур белеткеп албас, чылдың соок үелеринде удур белеткеннип, орта хей акша-хөреңгинин, кижи күжүн үндүрүп, тудугнуң темпизин оожумнадып келген. Ам ол чорукту болдурбас бөдүүн болгаш чугула арганы тыпкан бис. Кызыдың мурнуу чарлырында дөртку микрорайоннуң тудуун эгелээр ырак мурнунда ону ыяк белеткеп алганывыс аңаа чөп, кыш чок ажылдаарынга дыка таарымчалыг херек кырынга бадыткаан. Орта үндезилээш бо чайын дараазындагы тудуг эгелээр черивис — бешки микрорайонну шак мынаар, келир 1975 чылга белеткеп алыр деп көргеп.

Эрткен чылдан эгелеп бистиң эргелелде эш Белков биле эш Руботтуң бригадалары бот-оруглага шилчээн. Үк бригадалар амгы үеде дөртку микрорайонда чурттаалга бажынары тудуп турар болгаш кылган ажылының шынары өскелерден эки деп үнелеп турар. Ол мурнакчы дуржулганы моон-даа ынай неттередир апаар. Эргелел бүрүү-биле неделя-хонуктап планнарынче шилчээн. Ол ышкаш нормакомплект ёзугаар ажылдавр депшилгелиг артаны шингээдип алган бис.

Чарыш бистиң тудуг коллективтеринде ажыл-херектиг ёзулуг шимчедикчи күжүү болу берген. Бригада бүрүзү-ле кайы-бирээзи-биле чаржып турар.

Боттарынга онаашкан ажылдың бедик харыысалгалының медереп билир тудугнуң мурнакчылары бисте эвээш эвес. Бистиң республиканың ажылчы чоннарынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Кызыл тугун тыпсып турар байырлалды таварыштыр тудугжулар Н. Панин, Н. Сизоров, С. Тараачы, Т. Түлүш, К. Кара-оол, Н. Сидорова, П. Кара-Сал, С. Чайдып, А. Поминов олар ышкаш малыпчыларны борта адаары өөрүнчүг.

Н. НАУМЕНКО,
«Кызыл тудуг» эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылының юбилейин демдеглээн байырлыг хуралга кылган илеткелинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев: «Ажыл-агыйның кандыг-даа участогун удуртур деп бүзүреледи партиядан алган кижилер удуртулганы арга, методун доктаамал сайзыраңгайжыдар хүлээлгелигдер. Олар чаа үүлдү долузубиле оваарып билир, инициативчи болур болгаш эртем-техниканың ажыдып турар чаа үүлдери чогуур үезинде ажыглап билир үжүрүглар» деп чугаалаан.

Ол кончуг шын. Кандыг-бир түскай эртемни чедип алган ортумак азы дээди эртемниг кижи — мастер техник, инженер-даа—бодунуң билиин доктаамал бедидип чогаадыкчы ёзу-биле ажылдавас болза азы харыылап турар участогунуң ажылчынарының бот идепкейин көдүрбес, оларга чаа үүлдерни дамчыдып бербес болза, ол бодунуң мурнунда салдынган соруглазын күүседип шыдавас. Ынчангаш инженер-техниктиг ажылдакчылар чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар коллективтерде бүдүрүлге чорудулгазының доктаамал чаартыныр, ай, квартал планнарының үргүлчү ажыр күүседттинип турары таварыла эвес.

Ак-Довуракты даг-дүгү комбинадында ниитизи-биле 230 хире инженер-техниктиг ажылдакчы бар. Улуг бүдүрүлгенің бүгү адырларының ажыл-чорудулгазын олар башкарып, ажылчыннарның ниити билиин болгаш тускай мергежилин бедидеринге канчаардаа аажок улуг рольду ойнап турарлар. Кижизидилге ажылын күштелдиреринге олардың ролю база-ла улуг. Чижээлээрге, ТЭЦ-тиң болгаш рудниктиң инженер-техниктиг ажылдакчылары масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылынга идепкейлиг киржип, хей-ниити ажылын боттандырып турар кол кижилеривис ол бооп турарлар.

Ынчангаш бистиң бүдүрүлгевистиң бет чылдың онаалдазын баштайгы чылындан эгелээш ажыр күүседип келгени таварылга эвес. Ол дээш хамаарышкан министерствозунуң бүдүрүлгелевинии аразында шилчинир Кызыл туктуң ажылчынарының бот идепкейин көдүрбес, оларга чаа үүлдерни дамчыдып бербес болза, ол бодунуң мурнунда салдынган соруглазын күүседип шыдавас. Ынчангаш инженер-техниктиг ажылдакчылар чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар коллективтерде бүдүрүлге чорудулгазының доктаамал чаартыныр, ай, квартал планнарының үргүлчү ажыр күүседттинип турары таварыла эвес.

Ак-Довуракты даг-дүгү комбинадында ниитизи-биле 230 хире инженер-техниктиг ажылдакчы бар. Улуг бүдүрүлгенің бүгү адырларының ажыл-чорудулгазын олар башкарып, ажылчыннарның ниити билиин болгаш тускай мергежилин бедидеринге канчаардаа аажок улуг рольду ойнап турарлар. Кижизидилге ажылын күштелдиреринге олардың ролю база-ла улуг. Чижээлээрге, ТЭЦ-тиң болгаш рудниктиң инженер-техниктиг ажылдакчылары масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылынга идепкейлиг киржип, хей-ниити ажылын боттандырып турар кол кижилеривис ол бооп турарлар.

Ынчангаш бистиң бүдүрүлгевистиң бет чылдың онаалдазын баштайгы чылындан эгелээш ажыр күүседип келгени таварылга эвес. Ол дээш хамаарышкан министерствозунуң бүдүрүлгелевинии аразында шилчинир Кызыл туктуң ажылчынарының бот идепкейин көдүрбес, оларга чаа үүлдерни дамчыдып бербес болза, ол бодунуң мурнунда салдынган соруглазын күүседип шыдавас. Ынчангаш инженер-техниктиг ажылдакчылар чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар коллективтерде бүдүрүлге чорудулгазының доктаамал чаартыныр, ай, квартал планнарының үргүлчү ажыр күүседттинип турары таварылга

Эш Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ чугаазы

(Төнүүгү. Эгези 1-ги арныда).

Совет чылдар Совет Эвилелиниң, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының даштыкы политиказының улуг чедиишкиннери-биле демдеглеттингеин билдингир болгай. Делегей байдалы дүшкүүрлүг чоруукту чавырылдырарының, тайбыңны, улустарның аймак чок чоруун болгаш найыралын быжыглаарының, делегейге кады ажылдажылганы калбартырының талазынче кеэүлүг ескерилип турар. Социализмниң, национал хосталга болгаш социал дешилеге дээш демисежип турар бүгү күштериң туружу улам быжыглап келген. Эш Л. И. Брежневтиң чоокта чаа Кубага аян-чоруу ол оруңка ажык улуг чаа балыш болган, ол аян-чоруктуң бүгү совет улус чаңгыс эп-сеткилбиле деткип чүүдүгүүшеен болгаш оны бисте база даштыкыда хөй-ниити бедик-биле үнелээн.

Делегей ареназында таарымчалыг, ескерликшиннер, аңгы-аңгы социал тургузуглуг күүгүнелериниң тайбың кожахезбээ дөгүнээшкинының принциптерин практика кырынга улам калбаа-биле ажыглаары—ол дээрге ажык нарын болгаш шөлүлактыг чоруулуга дээрэй билдингир болбайн аан. Империалистиг болгаш социал дешилеге дээш демисежип турар бүгү күштериң туружу улам быжыглап келген. Эш Л. И. Брежневтиң чоокта чаа Кубага аян-чоруу ол оруңка ажык улуг чаа балыш болган, ол аян-чоруктуң бүгү совет улус чаңгыс эп-сеткилбиле деткип чүүдүгүүшеен болгаш оны бисте база даштыкыда хөй-ниити бедик-биле үнелээн.

Делегей ареназында таарымчалыг, ескерликшиннер, аңгы-аңгы социал тургузуглуг күүгүнелериниң тайбың кожахезбээ дөгүнээшкинының улуг чедиишкиннери-биле демдеглеттингеин билдингир болгай. Делегей байдалы дүшкүүрлүг чоруукту чавырылдырарының, тайбыңны, улустарның аймак чок чоруун болгаш найыралын быжыглаарының, делегейге кады ажылдажылганы калбартырының талазынче кеэүлүг ескерилип турар. Социализмниң, национал хосталга болгаш социал дешилеге дээш демисежип турар бүгү күштериң туружу улам быжыглап келген. Эш Л. И. Брежневтиң чоокта чаа Кубага аян-чоруу ол оруңка ажык улуг чаа балыш болган, ол аян-чоруктуң бүгү совет улус чаңгыс эп-сеткилбиле деткип чүүдүгүүшеен болгаш оны бисте база даштыкыда хөй-ниити бедик-биле үнелээн.

Делегей ареназында таарымчалыг, ескерликшиннер, аңгы-аңгы социал тургузуглуг күүгүнелериниң тайбың кожахезбээ дөгүнээшкинының принциптерин практика кырынга улам калбаа-биле ажыглаары—ол дээрге ажык нарын болгаш шөлүлактыг чоруулуга дээрэй билдингир болбайн аан. Империалистиг болгаш социал дешилеге дээш демисежип турар бүгү күштериң туружу улам быжыглап келген. Эш Л. И. Брежневтиң чоокта чаа Кубага аян-чоруу ол оруңка ажык улуг чаа балыш болган, ол аян-чоруктуң бүгү совет улус чаңгыс эп-сеткилбиле деткип чүүдүгүүшеен болгаш оны бисте база даштыкыда хөй-ниити бедик-биле үнелээн.

Делегей ареназында таарымчалыг, ескерликшиннер, аңгы-аңгы социал тургузуглуг күүгүнелериниң тайбың кожахезбээ дөгүнээшкинының принциптерин практика кырынга улам калбаа-биле ажыглаары—ол дээрге ажык нарын болгаш шөлүлактыг чоруулуга дээрэй билдингир болбайн аан. Империалистиг болгаш социал дешилеге дээш демисежип турар бүгү күштериң туружу улам быжыглап келген. Эш Л. И. Брежневтиң чоокта чаа Кубага аян-чоруу ол оруңка ажык улуг чаа балыш болган, ол аян-чоруктуң бүгү совет улус чаңгыс эп-сеткилбиле деткип чүүдүгүүшеен болгаш оны бисте база даштыкыда хөй-ниити бедик-биле үнелээн.

АЖЫКТЫГ БОЛГАН

Чөөл-Хемчик районуң профэвилелдер активиниң ийи түүнүт семинары Чалаана хоорайга болган. Семинарның киржикчилери профэвилел ажылынга дуза алыг лекцияларны болгаш илеткелдерни дыңнаан. Күш-ажыл хөөлүлүүнүң, сан-хөө, культура-массалыг болгаш кижизидилге ажылдарының дугайында илеткелдерни Тыва АССР-ниң Дээди судунуң коллегия кежигүү Э. Л. Оюн, облпрофчөвүлелдиң инструктор-ревизору А. Ф. Захаров болгаш өскелер-даа ажылда болгаш амыдыралда чижектер-биле хөлбап, солуң кылдыр номчаанар. Ылаңгыя облпрофчөвүлелдиң килдис эргелекчизи Э. Б. Чоксүмүүн профэвилел организацияларының организас-массалыг ажылдарны канчаар чорудар дугайында илеткели онза ажыктыг болган.

Семинарга техниканың айыыл чок чоруунуң, күрүнеңиң социал страхованиезининг дугайында илеткелдер база номчуттунгулаан. Оон ында Сут-Аксының эмнелгезинде, Чадаананың автобаазазында, Ленин аттыг колхозта профэвилел организацияларының даргалары Н. Очур-оол, Н. Никитин, С. Чигжит олар ажыл дуржулгазын солушканнар. Семинар профэвилел ажылдакчыларынга ажыктыг болган.

М. СЕВЕН.

Саратовтуң В. И. Ленин аттыг заводунуң коллективи тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының эгезинден тура чедиишкиниг ажылдап турар. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «1974 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаадан эрте күүседири дээш үлетпүрүүн, шүүлүүн болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» доктаалын оон ажылчыннары ажыл-иштин боттуг программазы кылдыр хүлээп алганнар. Коллектив 1974 чылда планнан ажыр 60 муң рубльдиң орулгазын алыр, 130 киловатт-шак электри энергиязын камнаар, продукциянын 99,85 хуудан эвээш эвезин тергиин эки шынарлыг дужаар деп хүлээнген.

Заводта социалистиг чарыштың эгелекчилери коммунистер боол турар. Оларның аразында будүүргенниң мурнакчы ажылчыннары М. Стесиков, В. Федоров-Кузнецов болгаш В. Медведев (солагай талазындан оң талазынче) база бар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары беш чылдың дөрткү чылының планын хуусаадан эрте ноябрь 7-де күүседирип шиитпирлээн.

Ю. НАБАТОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КБК-ның бюрозунуң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Барыын Европанын дыка хөй чурттарының ажылчы чоннарының амгы демисели ажыл төлевирин бедидер дугайында негелдени хандырарындан ойталаан бүдүрүлге эдлериниг болгаш чазактарга оларның ханы киленнээшкинин база ажыл сөлдыышкыны-биле аңаа удурланыышкын кылырынга шиитпирлинн херечилеп турар.

Ол дугайын Күш-ажылдың Бүгү-ниити Конфедерациязының Бюрозунуң медеглелинде чугаалап турар. Барыын Европаның чурттарынга акша-сан-хөө болгаш экономика кризизиниң түнеединде ажылчы чоннар өртек-үнениң үлгадыышкынынга, ажыл чокталыышкынга, немелде төлевир чокка ажыл шагынын кызырыышкынынга, ажылдан үндүрер чорукка таваржып турар деп, ол демеглээн. Ажылчы чоннарның ажыл сөксадыышкынынг демисели кризистиң уржуктарын чуктээрин оларның күзевейн турарын коргүзүп турар-дыр деп, КБК демеглээн.

Ромеш Чандраның медеглели

СОФИЯ. (СЭТА). Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Софияга эртер деп турар сессиязы соолгу үеде эң-не чугула чыыш болуруи ТБЧ-ниң Чингияне секретары Ромеш Чандра аңаа болган парлалга конференциязынга чугаалаан. Сессиянын кол-ла соруглазы—делегейниң чаа байдалынга тайбың дээш шимчээшкинниң ролюн тодарадыры болур.

Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң кежигүүнери журналистерниң айтырыгларынга харыылаан. Олар тайбыга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезиниң тайбың дээш демисеелге чугула ролюлуг болганын демдеглээш, СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң конгресске чугаазы СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбының программазын улам хөгжүдүп, ханылатканын айытканнар.

Дашпытыкыда

ТЕЛЕТАЙП ЛЕНТАЗЫНДАН

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

БЕЛГРАД. Загребтиң «Новоградняя» дээр тудуг-будуруглге чери үндезилеттинин тургузуванынган бээр 25 чыл оюн демдеглээн. Ол байырлалга тудугжулар чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннеривиле ужурашканнар. Олар Үтринде, Хорватияның найысылалының чаа тудуглар районунда чуртталганың дыка хөй бажыңнарын дужааганнар. Загребтиң чаа районнарын тудуп тургузарынга «Новоградняя» улуг салыышкынны киирген. Ол дээрге 60 муң хире кижиге чуртталга бажыңнары, школалар, эмнелгелер, балчыар бажыңнары, амыдырал хандырылга комбинаттары, уруглар садтары, ясалдери-дир. Ол будүүргүлге черинин коллективи «Раде Кончар», «Никола Тесла», «Радиоиндустрия» заводтарны болгаш Хорватияның найысылалының өске-даа улуг-улуг үлетпүр будүүргелерин чаартырынга база киришкен.

Бо чылын тудугжулар делегейниң сураг-жаан күскү ярмаркаазының чылдың-на боол эртип турар делгелге девискээринге будүн комплекс бажыңнарының тудуун эгелээр. Чурттала квартаддары-биле чергелештирер аңаа балчыар бажыңнарын, туснайжыткан улуг магазиннерин, кинотеатрларны, рестораннарны болгаш кафелерни база тудар ужурлуг.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ХӨЙ ЧУРТТАРЫНЧЕ

ПРАГА. Чехословак мастерлериниң уран-шевер холдарыбиле белеткеп кылган музыка херекселдерин делегейниң өөн өөн чурттарынче үндүрүп турар. Оларны колдуунда-ла Градец-Кралов хоорайда кылып үндүрүп турар. Ында «Чехословак музыка херекселдери» деп каттыжышкынның кол-кол заводтары ажылдап турар.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттарынче «ССРэ-ге кылган» деп демдектеп, бижип каан музыка херекселдерин кылып чорудары чыл келген тудум-на улам көвүдеп турар. Бо чылын ындыг продукциянын кол-ла садыын алыкчызы чаңчыл ёзугаар ССРЭ боол турар. Одче чылдың-на 10.000 пианинону, үрер хөгжүм херекселдерин, концерт рояльдарын чорудуп турар.

Аңы-дуңма чурттарның арасынга улам-на калбарып турар кады ажылдажылга, специализация болгаш кооперастаашкын музыка херекселдерин кылын үндүрер талазыбиле база-ла эки түүнелдерин берип турар. Чижэ, Чехословакия электрофонныг музыка херекселдерин кылып үндүреринің дугайында дугуржулганы Герман Демократтыг Республика-биле кылган.

Бо ышкаш музыка херекселдерин кылып үндүрериниң сайзыраңгайжыдарынга холбашкан тускай шинчилел ажылдарын кылыр талазы-биле социалистиг чурттар арасында кады ажылдажылга калбаа-биле боттанып турар.

САФРАНЫҢ МААДЫРЛАРЫ

ГАВАНА. Гавана можуда «Эйрике Харт Давалос» бригаданың мачетеростарының турлаанда Кызыл тук киискип турар. Оны бригадага күш-ажылчы эрес-маадырныг чорук дээш тывыскан. Бригаданың колдуунда-ла күүгүне албан-хаанчылардындан тургустунган кежигүүнери чигир хыыгыыжының ажаан алышкынының үезинде үш миллион арроб (бир арроб 11,5 килограмгга дениежир) чигир үнүүн кеэп, ажаганнар. Ол дээрге амгы ажаан алышкынының үезинде бедик көргүзүлгер дээш демиселге боттарының үдүүн киирген чүс-чүс мурнакчы бригадаларның биразын-дыр.

Чигир хыыгыыжының кемикчилери — мачетеростарның бедик будүүкчүүт күш-ажылы дээрге чигир будүүргелериниң ажылчыннарыбиле бир дөмей база-ла амгы ажаан алышкын — сафраның омаланчак үүлү боол турар.

Чоокта чаа тургускан «Аныяктарның күш-ажылчы армиязы» сафрага база-ла илепкейлиг киржип турар. Ында мурнудагызы хевээр «Хиронның маадырлары» болгаш «Боливияның маадырлары» бригадалар бирги черде чоруп турар.

Бо чылын ажылды механиазастаарынче улуг кичээнгейнин салып турар. Совет болгаш куба инженерлериниң кады кылып тургусканы «КПТ-1» дээр чигир хыыгыыжы ажаан алыр комбайн амгы үеде бедик көргүзүглериг боол турар. «Олар хыыгыыжы ажаан кылырынга тергиин-не таарыпкан-дыр» деп, чигир үлетпүрүнүң министерствозунуң ажылдакчызы Рафаэль Кабрера чугаалаан.

Куба ажылчы чоннар ажаан алышкын кампаниязы—сафраны чедиишкиниг эрттирерииге долу шиитпирлиг.

ЭНЕРГЕТИКТЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

ПХЕНЬЯН. Бо чылдың баштайгы айында Көрей Улус Демократтыг Республикамның энергетиктерни бедик көргүзүглерни чедип алганнар.

Совет Эвилелиниң техниктиг дузалажылгазы-биле кылып турар Пукчан ТЭЦ-тиң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары чаа генераторну хуусаадан эрте ажыглалга киирген. Суңхун ГЭС-ке электри энергиязы ажылдадып үндүрерп 1973 чылдың декабрь айында түүнел-биле деңнээрге, оон 13 хуу улгаткан.

Чурттуң өске-даа улуг-улуг электри станцияларында электри энергиязы ажылдап үндүрери база-ла шалыпкын темп-биле чоруп турар.

Алды чыл планының даалгаларын ёзугаар КУДР-ның электри станцияларының күүгүү 1976 чылда 5 миллион киловатт-шак, а электри энергиязы ажылдадып үндүрери—28—30 миллиард киловатт-шак болур ужурлуг.

ЮКЭ-НИҢ Х СЪЕЗДИЗИН ЧЫЫЛДЫРАРЫ

БЕЛГРАД. Югославияның Коммунистер эвилелиниң X съездизи май айның 27—30 хүнеринде Белградка боол эртер. Ол шиитпирин Югославияның Коммунистер эвилелиниң Президиумунуң февраль он дөртте хуралынга хүлээп алган.

Югославияның Коммунистер эвилелиниң Президиумуу съездининг хүн айтырыын база бадылаан. Кол илеткелди Ленин аттыг ЮКЭ-ниң даргазы Иосип Броз Тито кылыр.

(СЭТА).

ХҮЛЭЭНГЕНДЕ КҮҮСЕДИР

СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалын боттандырбышаан, ылангыя аныяктарны мал ажылынче хаара тудар, оларны хоочуннарның салгакчылары, ада-иелериниң үнелиг дөзекчилери кылдыр кижизидип, тодаргай хемчегларни организастап турары өөрүнчүт. Моон чамдык чижээн Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтан көрүп болур.

Кызыл-Бутта № 1 (420 хунан хойлуг), Буга-Дозунде № 2 (440 дөтпелиг) комсомолчу звеноларны организастаап, оларга ой-йде барып, аргасүмеңя берип, дуржулгазын чамчыдып турар кылдыр С. Тойбу, С. Оссур ышкаш хоочун хойжуларны быжыглаазы таарымчалыг.

Бирги звеноңуң төвүнде чунар-бажың доктаамал ажылдап турар. Ында кызыл-булун көруштүт дериттинген: мал, ылангыя хой ажылынга хамаарышкан литератураларны, солуннарны болгаш журналдарны аныяк хойжулар үргүлүү ажыглап турар. Олар зооветеринария билиглериниң бөдүүн аргаларын, экономиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир белгүмнерде хаара туттунган.

Кызыл-Бутка чоокта чораап, ол звеноларның ажылы-биле танышжар аргалыг болдум. Оларның кайызынга-даа шүүлтү аныяктар ажылдап турар. Сонуургаан чамдык айтырыглыларымга бирги звеноңуң удурлуктуучузу Алексей Саая тодаргай тайылбырны берген.

Звеноларның кайызында-даа чуртталга бажыңнары (четчир, электри чыыштыкызы бар), колхоз баштаар чери радиоприёмниктер садып берген. Кажаа, турлаг таарымчалыг, сиген, концентрат, холукталыг чемнер курлавыры тургустунган. Аныяктар чангызы — шүүлтүүзү, а шүүлтүүзү — чангызы дээш бир демниг ажылдап турар.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында оңгу классты доозкаш, өгбелериниң соонга салгал, элээн каш аныяктар малчыннап киришкенин звеноңуң кежигүүнери бадыткаан. Шүйлә өртүмек школага суралдыр кижилер, ылаңгыя хоочун малчыннар-биле ужуражылга доктаамал болуп, үнелиг салгалдың эгезин белеткеп турары эки.

Колхоз баштаар чери ол ийи звенога үндезилээш, хой ажылында комсомолчу-аныяктарның бригадазын тургузарын планнап турар. СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирин чедиишкиниг боттандырарынга холбашкан ол айтырыгны партия болгаш комсомол организациялары база бүрүн деткип турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бүгү-де чүвени кижиге, кижиниң чаагай чорууна бараалгазын турарын «Мурнакчы» колхозтуң малчыннары, ылангыя аныяк хойжулары чурттуң чер болганында ышкаш, богларының амыдыралындан улам-на бүзүреп, аңаа улуг өөрүшкүнү илередип турар. «Хүлээнгенде күүседир» деп, хоочуннарның чагыын олар ажыл-херек кырынга бадыткай шыдаар.

Б. БАРБА.

ЧАГАА ПАРЛАТТЫҢ МАЗА-ДАА

Аржаан суурдан эртken айда редакцияга чагаа келген. Бии-Хем районуң тагдаа, прокуратура органнарының чамдык кем-херек үүлгеткенеринің истелгезин сула чорудуп келгенин ында бижээн.

Район прокурору, юстициниың биче чөвүлекчизи эш Зыковтуң бистин бижиписке дыңнатканы болза:

Хойжу В. Кызыл-оолдуң читken ниээн караазып турары Д. Ховалыгның адынга № 3463 херекти оттуруп истелгезин кылып турар.

Д. Алдын-оолга В. Монгуш дээран бижек-биле чиик кемдээшкинни чедиргени ынаныг. Буруулуг кижини судка киирип, харыысалга хүлээттирери-биле хомудап болгур дээранн эш Алдын-оолга райкүүскомуң милиция килдизи сүмелээн.

«Өөк» совхозтуң. Тарлаг суурда болгаш ол салбырда Михаил Тюлюш, хойжу Көкбол оларның үлгеткен херээниң дугайында авторнуң бижип турар фактыларының медээлээн милиция болгаш прокуратура органнарында амдыызында киргээн. Амгы үеде милиция органы авторнуң айытkан фактызынга хыналданы чорудуп турар.

Харылзааны чогумчудары дээш

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сураглыг америк хөй-ниити ажылдакчызы, үлетпүр ээзи болгаш хөрөнгөтен Сайрус Итон АКШ биле Кубаның аразынга харылзааны тургузары чогумчалыг деп санап турар. Кубаны чаасказаныраашкынга таварыштырар, аңаа хамаарыштыр кызамчаашкынныг политиканы чорудар, күш ажыглаар дээр кыжаныышкынынарны кылыр оралдажыышкынынарның чайлаш чокка буурап хүжер апаарын С.-Итон демеглээн.

Шиитпирлиг буруудаткан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Эдеэзээни араб девискээрлерге Израильдиң политиказын Батгышкан Нацнялар Организациязы база катап шиитпирлиг буруу шапкан. Өскенин черин эжелээриниң практиказы, аңаа израильдерниң чурттакчылыг черлерин тургузуп, ол черлериниң төвүлүг овур-хевирин болгаш чонунуң составын күшбиле ескертир чорук дээрге. ККЮ-нуң Уставының, делегей эргелерлинге, тускайлаң болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турар чоруктуң принциптеринге улус үүлгедиишкин болур деп ККЮ-нуң кижиниң эргешөлээзининг талазы-биле комиссиязының хүлээп алган резолюциязында айтып турар. Эжелээп алганы араб девискээрлерге ыяшт кем-бүрүүлүг политиканы чорударын доп-дораан соксадырын Тель-Авивтиң эрге-чагыргаларындан комиссия негээн.

Испан ажылчыннарның деткимчези

ЛЮКСЕМБУРГ. (СЭТА). Эрге-чагыргаларың хоруп каапы «Ажылчыннар комиссиялары» кежигүннери — испан ажылчыннар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының чыскаалы аңаа боол эртken. Ону Люксембургтуң коммунистиг, социалистиг ажылчын партияларының, Люксембургтуң херээженнер эвилелиниң болгаш өске-даа организацияларының төлөэлекчилери киргeн таарыштырылга комитединиң саналын ёзугаар эрттирген.

Чыскаалчылар Люксембургтуң кудумчуларынга испан профэвилел активчилерин камгаладарынче кыйгырыгларны тудуп алгаш, чоруп турганнар. Олар Испанияда ажылчыннарны истеп-суруп турарын соксадырын болгаш испан улуска демократтыг эрге-шөлээни хандырарын негеп турганнар.

Дайынчы байдалче кирген

ЛОНДОН. (СЭТА). Тель-Авивтен дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Израильдиң Голан бедиктеринде чепсектиг күштерин эң ыңгыы дайынчы белен чоруукче кирген боол турар.

ЧУРУКТА: Эдинбургтуң ажылчы чоннарының массалыг чыскаалы. Ону англи дагжыларның ыңгыг негелдезин деткинри-биле ук черниң профэвилелдери организастаан.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

БУРУНГААР БАЗЫМНАР

Улусчу театр

Тураның улусчу театрының бот-тывынгыр артистери улуг орус драматург А. Островскийнин «Орай келген ынакшыл» деп шиинин чонга бараалдарыбыле соолгу белеткелдерни чорудуп турган. Культура базыында хоглуу ажык: артистерниң чамдыктары шинге херектиг чүүлдерни сеңээ кырында дерип салган. өскелери ролдарын ойнаарына белеткенип, будуттунган, а залда чыылганнар, шинде кирвишкейи турар бот-тывынгыр артистер кожегенин кажан ажыттынарын четтикпейн маазан...

Ажыл-ишчи хүн соонда, барык кежээнии-не, комсомол пайкомуниң машинакчызы Галина Иванова, СЭКП райкомунуң библиотека эргелекчизи Вера Сарбаа, районнуң харызаа белдирининг монтёру Сергей Верещагин, культура кылдазының ажылдакчызы Михаил Иванов, ВЛКСМ райкомунуң секретары Анатолий Серен башкылар болуп аныяктар мааза келдир.

Бот-тывынгыр артистер шупту чедип келирге, улусчу театрның режиссёру Татьяна Верещагина эдлеттиг ажыл хүнүн эгелээр.

Тураның улусчу театрының составында доктаамал бактаан турар талантылыг коллар, кыстарның саны үжен дорт. Олар чамдыкта ог-бүлелиинии ишти-биле-даа четкилер кээп, белеткел кылыр, каныг-заа ажылдан чажам зивес: шинге херектиг чүүлдерни септеп, костюмнер заалаар, сцена ажыктынары, чырыдыкчылар-заа болгулаар.

Тураның улусчу театры бодунуң оруун 1966 чылда кодээ башкы Евгений Пискаревтин болгаш оон эштериниң тургузканы шин коллективиндеи эгелээн. Олар баштай улуг эвес хемчээлдиг шинилерни тургузуп турган. Константин Симоновтуң «Орус кижилер» деп маадырлыг драмазын чонга бараалгакан болгаш республика көрүлдезинге тинилекчи болуп, Красноярск хоорайга болган девискээр айыы-биле көрүлдеге база киришкен.

Тураның улусчу театрының дугайын ам чүгле Бии-Хемде эвес, Кызылда болгаш өске-даа черлерде билир апаран. Ол—республикада доктаамал ажылдап турар улусчу театрдарның бирээзи.

Улусчу театр 1969 чылда РСФСР-ниң культура министерииниң дужаалы-биле тургустуган. Оон бээр эвээш че эрткен-даа болза, улусчу театрның репертуары солуп болгаш янзы-бүрү.

Симоновтуң «Орус кижилер», Лыковичнийниң «Куда аян-чорум», Андреевтиң «Оожургадыг кижилер турбас», Принцевтиң «Тос дүгаар симфония», Рацеринниң болгаш Константиновтуң «Ынакшыл дээш он хонук», Аксаковтуң «Кыз кызыл чечекчигеш», Карпенконуң «Республиканың хамаатызы», Катаевтиң «Дөрбелчиннии тырыкшыы», Крыловтуң «Уругларында кичээл», Софроновтуң «Элдептиг эмчи», а Островскийнин юбилейинге үткүштүр «Өөнүзүү чок кыс», «Бүрүү чокта бүрүүлулар» деп шиилердиң үзүндүлерини улусчу театрның коллективи белеткээн.

Оон артистериниң адрезинге хамзарыштыр мактадыг болгаш чылыг сөстерни Бии-Хемге чораан бо-ла дыннап болуур. Олар ол мактадыг канчангаш чедип ап турарыл, оны чүгле артистериң эгелеечи чоруу чаалап алган бе?

Мурнунда чылдарда улусчу театрның режиссёрларынга Чөөн Сибирьниң культура институдунуң доозукчулары Лариса Шамнак болгаш Мерген Лоңдун олар ажылдап турган. Оларны Иркутскиниң күрүне университединиң доозукчуузу театр уран чүүлүнге хандыкшылыг Татьяна Верещагина солаан.

Режиссёрларның хүн демдеглелдерни ажып көрүп, театрның бот-тывынгыр артистери-биле чугаалажып ора, чылдан чылче доктаамал чоруп турар улуг ажылды эскерип каар: Театрның уран чүүл төвүлелиинии хүралы... Артистер-биле кичээл, шии белеткели. бүгү киржикчилер-биле кежээ, өртүмак школаның өөреникчилери-биле ужуражылга, костюмнер хемчээри, чаа шиини сайгарары, чугаалажыры дээш канды ажыл чок дээр.

Райкүскомнуң культура кылдыгынде шилерниң чарыгдалдар сметалары, чарлалдар, чүбүктар, улусчу театрның ажылының дугайында Культура министерствозунга отчёттарны чыып шыгжаан.

Бо документилерни ажып ора, аныяк чогаадыкчы коллективтиң өзүлдези-биле чергелештир, кайы хире бергелерге таваржып турарын эскерип болур.

Бии-хемчилер улусчу театрынга ынак. Улусчу театрның чонунуң ынакшылын чаалап алганы дээрге аңаа-ла тава-

ныла эвес, а доктаамал болгаш күженнишкинниг ажылдың түнелеп. Оон режиссёрну болгаш артистери партия, совет болгаш комсомол организацияларының талазындан деткимчени ап турар. Район төвүнде албан организацияларының улуттукчуларын артистерни ажылындан хостап, театрның шиилеринге, белеткелдеринге киржир арганы оларга берип турар.

Ынчалдажок Бии-Хемниң бай-байлак колхоз, совхозтарының, будурулге черлериниң талазындан улусчу театрга материалдыг болгаш моральдыг дузаны моон-даа күштелдирген болза, чедишкиннер улуг. театрның ажылы оон-даа бедик үнелелди алыр ийик. Профбиледелдериниң комитеттеринде хире-чергези-биле акша-төгеригни тускайлап, театрга дузалаар арга бар. Транспорт дугайында айтырыгны шиитпирлеп, улусчу театрның артистерин кодээ черлерге оюн көргүзүп чоруп турар үеде машина-биле доктаамал хандырарының аргазы Бии-Хемниң ажыл-агыйларында таанда чок бе?

Тураның улусчу театрынга чөп ынак. Оон артистерин чер болганда чылыг-биле хүлээп алыр. Олар «Орай келген ынакшыл» деп шиини Тураңга безин үш катап, ажыл-агыйларның шуптузунга көргүскен. Чер болганда көрүкчүлер оны улуг сонуургал-биле көргеп.

Профессионалдыг театры чок Туран хоорай улусчу театрның бот-тывынгыр артистерининг ачызында театрлыг хоорайның амыдыралы-биле чүүртаан турар деп чугаалаза хөөредиг чок.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУНТА: А. Н. Островскийнин «Орай келген ынакшыл» деп шиинден көргүзүг. (Солагай таладан он талаже). Фелицатта Антоновна Шабловa—Галина Иванова, бай ыяшчыртаан Лебёдкина — Вера Сарбаа.

Фотозу автөрнүү.

ШОРУЗУ-ДУР!

Совет кижи бүрүзү, ол ышкаш мен болдум база бистиң өг-бүлевис Солженицын дээр идегеттиг чүүртаан үндүр сывырар дугайында Совет чазактыш шинтирии ноиучт-аа чүүлдүгүнүү деткип тур бис.

Солженицын ышкаш ыдыг шаарланчак идегеттер бистиң ыдыктыг болган арыг чаагай чүртүүвусска, совет кижилерниң аразында турбас-даа ужурлуг. Совет төрөөл чүртүвусту ыядыларга каргатпырбас, бужартапас-даа бис.

Чогаалчы болза чүрту-биле, чону-биле кезээде кады болур ужурлуг. Ынчангаш чогаалчы бүрүзү Солженицын ышкаш оскерикчилерни көөр хөлөң чок. Коммунистиг партияга баштаткан хөй националдыг аңы-дүжүмә үзүстар совет чүртүнге ынак-даа, аңаа бердингеп-даа. Ол дээш арыг-шыкчы чүрттап, өөренип, ажылдап, демисежип турар бис. Солженицынның ышкаш саттынакчы, маргыштыг идегеттерини күдүүзүнге куу тос баглаан, арыг чаагай төрөөл чүрттээн үндүр сывырыптайн канчаар. Оң бөөр, шорузу-дур!

Леонид ЧАДАМБА,
чогаалчы.

УЕЗИ КЕЛГЕНИ ОЛ

Делегейде бүгү-ле дешилеглиг күштериң идегедиг чоленгижии болур бистиң социалистиг күрүвевисче удур үүлгедишкинниериң үр үе ишти-биле чорудуп келген А. Солженицынның совет хамаатызы эргези каазаш, ону Совет Эвилелиңден үндүр сывыргының дугайында СЭГА-ның дыңнадыын бистиң улусчу интеллигенциивис сөзүүт сеткил ханымышыны-биле хүлээп алган.

Социалистиг түргүзүгүүн өндүр-чыгай кежиин четтирип, хостуг эргелии эдилеп тургаш-ла, аңаа удурланып, бодуунуң «тогаалдарынга» совет улусту, Совет күрүвени нүүлдеп, бистиң Коммунистиг партиявыстың ат-алдарын бакырадырыя ораалдакын турган ыядыр арны чок кижиниң «ала долганы» оң-дур. Совет эрге-чагыргаңың өжээнниг дайзынналрынга шуут сатты-тыгаа, оскерикчи Солженицынны коммунистиг ниитилелдең түргүзүү турар маадырлыг совет улустуң аразынга туругпазы чөрүк чөптүр.

В. КОПЕЕЛ,
доцент, Кызылдың башкы институдунуң кафедра эргелекчизи.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

ДОШКА МАРГЫЛДАА

Спорттуң кышкы хевирлеринге бистиң республиканың XI спартакиадазының программазында мячилиг хоккей база кирип турар. Бо талазыбиле түңнел маргылдаага киржир дөрт команданы шилип алыр соруглга-биле Кызылдың болгаш районнарның шилиндек команаларының аразында оюннар чөөн болгаш барыын ийи зонага эртер.

Чөөн зонада кирип турар команаларның аразында маргылдаа Кызылга эгелээн. Ында Тожу, Каа-Хем, Эрзин районнарның, Хөөү-Аксының шилиндек ойнакчылары болгаш пайысалдан Торпедо биле политехникумнуң хоккейжилери киржип турар.

Бо зонага болуп эртken маргылдаалларга нинтизи-биле 32 команда киришкен. Оларның эң эки ойнакчыларындан районнарның шилиндек командаларын тургускан. Бии-Хем, Тес-Хем болгаш Таңды районнардан командалар чок болган.

Четвергте «Хүреш» стадионунга маргылдааның байыралдыг ажыллыышкыны болган.

Киржикчилерге Тыва АССРниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы А. С. Нүрсет маргылдааның киржикчилеринге болгаш чыылганнарга байыр чедирөгеп. аңы-дуңма үзүстар совет чүртүнге ынак-даа, аңаа бердингеп-даа. Ол дээш арыг-шыкчы чүрттап, өөренип, ажылдап, демисежип турар бис. Солженицынның ышкаш саттынакчы, маргыштыг идегеттерини күдүүзүнге куу тос баглаан, арыг чаагай төрөөл чүрттээн үндүр сывырыптайн канчаар. Оң бөөр, шорузу-дур!

Хоккеистер маргышып эгелээн. Дең күштүг. мергежилдиг ойнакчылар оюнну удурлелир атакалар-биле эгелээн. Бет минута эртип турда, Тожунун 10 дугаарлыг ойнакчызы П. Самбайлык мячини үзүлганыкчыларның хаалгазыиче кинр каккаш, санны ажыткан.

Тожу биле Каа-Хем командаларының аразында оюн баштайгыларыың тинилегеибиле доозугаи. Саны 5:3. Даразында оюнда «Торпедоның» хоккеистери Эрзиннің командазын чиигн-биле 9:1 санга уткан.

О. ИРГИТ.

ЧУРУНТА: хоккеистер маргылдаа үезинде.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Корчнойнуң тиилелгези

Делегейниң шыдыраа чемпионадынга киржир шилиндек ойнакчыны илередир маргылдаада совет гроссмейстер В. Корчной биле Э. Мекинг (Бразилия) оларның салыглары доозулган. Корчной сөөлгү салыгга Мекингти үзүп алган. Ынчангаш ол 3:1 санныг тиилелгее четкеш, маргылдааның дараазында азалчазиге ойнаар эргени алган.

Т. Петросян биле Л. Портиш (Венгрия) яйынның аразында он бир салыг болган. Сөөлгү оюну хайыы-биле доозулган. Оларның саны ам дээрезинде 2:1. Совет гроссмейстерге ам чүгле чаңгыс тиилелге четчир.

Чазалга

Февраль 10-да үнген № 35 солуунда 1973 чылдың түңнелдеринге хамаарыштыр мурнакчылар дараазынга СЭКПниң XXII съездиин аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының саанчызы М. Б. Алдын-кыстың бир ивектен саанга судуун 3501, ол-ла совхозта О. Д. Дуктүгүүң саанга судуун 3045 килограмм кылдыр эдс нөмчүүр-дур.

Республиканың Кедээ ажыыгай министерствозунуң улуг зоотехниги Е. А. Макарованың бүрүүзү-биле чазыг болган.

Субботада номчуңар

Саазын хереглевес отчёттар

Украинаның Хөмүр-даш үлегшүрүүн министерствозунга кээп турар статистика отчёттарының саны элээн кызырылган. Ону түскай дерилгелиг телескран солуткан.

Бир кнопканы базынкаш, эртнеи неделяда, бир ай аны-чыл дүргүзүүлүп чеже хөмүрдашты каскаанының медээзин ап болуур. Өске кнопкаларны базарга—күш-ажыыдың будуруккулүүнүң продукция сайгарылгазының дээш өске-даа сан-түңнер ак-көк экранга көстүп келир.

Специалистерниң терлинал деп адап алган ук системазының дузазы-биле министерствозуң кол саналга төөгүлиле «чугаалажып» болур. Электрониүг саналга машиналарны салган айтырыгларга «карыыны экранга көргүзер.

Балыкчының олчазы

СОФИЯ. Балыкчылар хөөреминиккей дижир болгай. Болгарияда Горва-Оряховица хоорайның чүрттакчызы Асен Илиев өөрүнге дыка үзүт мешпл тудуп алдыы деп чугаалаарга, олар база-ла чыңзынгенер. Балыкчылар түүдээ дээрдер!

Ынчалза-даа балыкты көргеш, өөрү илап-ла бүгүрөөн. Илиевтиң сыырткыжынга 40 килограмм мешпл туттунган. Оон узуну — 108 сантиметр болган.

Ажыктыг арыглар

Киргизиниң мурнуу түүгүнде бедик сынның кырындан довурак-даш холчыкан улуг кешке адаанда чыдар шынаазыны хөме таварып баткан. Аймыл-халап чайлаар ергажок болгу дег, ынчанмыже ону болдурбайн барган. Боралгактыг сугнун түүле хензиг дамырачыгаштарны оргу черге четкен. Артыштыг арыглар кижилерни ол халаптан чайлаткан.

Тянь-Шаньның дагларында ногаан арга (артыштыг аргалар) улуг ужур-дузалыг болур турар. Олар даш болгаш хар көшкелерни доктаадып, сугну бодунга сиңирип ап турар. Артыштыг аргаларга каштеріялар безин турбас. Элээн каш муң чүрттакчылыг хоорайжыраштың агаарын арыглаарынга артыш тарган бир гектар черле четчир.

Артыштыг аргалар шагшаандан түра-ла мынза үнгүдээп, ийи муң чыл болган шаштар безин таварышкылаар. Киргизиниң артыштыг масивтери чүрттә оң-ле улуг деңискээрлер. Оларны камгалаалыг кылдыр чарлаан. Эртеңгенерниң болгаш арга-арыгжымаанын кызырмак чүткүүлбиле девискээр улам калбаргап. Питомниктерге өстүрген үңүшкери чыл бүрү тарып өлүртүп турар.

А. КОМАРОВ,
СЭГА-ның корр.

Фрунзе.

Чүү хирени ижериң?

Чоокта чаа Стокгольмга болган медицина чөвүлелинге бир ай иштинде арыг арага ижер кижини шүүт-ла алкоголик деп санаар дугайында дыннаткан. Ай иштинде 300 грамм ажыг арыг алкоголь-араганы ижер чедишкен назылыг эр кижи кедир үеле бүүректе кадыгланмышкыны болгаш тагланмышкыны, чүрек сулаараашкыны, улуг хырын аалдың бестери эстир, нерви системазы үрелир деп шыкаш ыядыг аарыгдарда чайлавайн барын болгур.

ЯПОН ЁЗУ-БИЛЕ КУДА

Японнига чүс-чүс чылдарда ыдыктыг чанчыл ёзугаар кеиин (азы күдээзи) ижкинии оолдуң азы ыстын-даа адамзаң эйтырыг-харыы түүлеедери көргүскен. Аныяк салгакчылар ам аар-бергө чанчылдардаа улам хойу-биле ойлап турар апаран. Ыядыг чанчылдарның бирээзи—куда дүжүреринии дендии улуг чарыгдаадары бооп турар. Чижээ, япон куда болганда, белекти чүгле чаа ог-бүле тудукчуларынга эвес, харын-даа оларның аңа-иелеринге болгаш бүтүү-ле чалаткаңнарга бээр ужурлуг. Чаңгыс сос-биле чугаалаарга, ол чанчылдан өөттаалаан, дендии хөрам дөртпирииң орнунга, делегеңнии бир-ле ужу-кыдыынчы дезе бергеии дээре бооп турар.

Ол бүгүүнүң түңнелинде ашак-кадай болганының шын-аалгазын тыпсыр албан черии Копенгагенде тургускан. Данияның пайысчылазы ог-бүле тударының тааримчалыг болурга, япон ооллар, кыстар ажыл шагындан дашкаар ажылдап, акша-хөреңги тып ап турар апарганнар. Алда чедери бодунуң чүртүүнга куда дүжүреринден 4—5 катап чаяк бооп турар. Ол шыкаш Францияга барып ог-бүле тудар япониарга «Стрела Амура» деп туска улар чүүл шугуумү база ажыктаан.

Дүштүк ооллар, кыстар дашпаткыже доспейи барып база болурлар. Үш теплоходтар Хонсю болгаш Кюсю оргулуктар аразынга 25 шак дүргүзүнде эжендирип чорүп турар. Ол судноларның пашиңнарының совет хамаатызы болчүрүнүң документилеринге албан үжүрүнда күштүг кылдыр ат салыр эргени бериң каан. Далай чалгынның кыырында ыядыг 300 кудаиы дүжүүп, баймрлаан.

Миллион ажыг чыл болганда тывылган

Амур чоогунуң делгемнеряның Соңгу талазынга алдын казыкчылары ийи метр узун азыгны, дендии улуг диштерии болгаш таныттынмас амытаның эдээн каш сөөктерии тыпканнар. Специалистерии бодап турары-биле алырга, ол мамонт сөөктери ышкаш бооп турар.

«Амур алдын» комбинаттың кол геологу В. Шатров ол бүдүүлге черинии ажыддакчылары эрте-бүрүн шагның дириг амытаннарының артычызынга бө-ла таваржып, тып турарын чугаалаан. Бүдүн-чартык ийи миллион чыл мурнунда ол девискээрге турган мамонтуларның сөөк-дана мөңгези-биле доң чыдар чер иштинге дыка эки кадагалаттынган болгулаар.

Чаа тывылган сөөктерии бүдүүлге черинии минеродогтуг музейинде делгеан. Ында ам 100 ажыг ыядыг делгиидер чыглынган.

А. ЗАЙПЕВ,
(СЭГА-ның корр.).

БЛАГОВЕЩЕНСК.

Мамонтулар чевээниң чажыды

Индигирканың адыры Берелех деп бичии хемчигештин ат-сурээ алгаан. Якутскиде геологиялың эртем-шинчилел институдунуң экспедициязы ук хемчигештин эриндже мамонтулар сөөгүн тыпкандан бээр каш чыл болу берген. Бо участокту оон бээр-ле «Берелехтиң мамонтулар чевээ» деп адап бергеи. Оон тыптын келген чылдагаазы чоокка чедир-ле тывызыксыг боон келгеи.

Догаштырыглалар-ла хөй. Сөңгү чүктүң чаанныг малташтыг тулаага дүжүп өлгениинден чевег тывылган бооп деп эртемденнериниң элээн хөйү санаан турган. Мамонтулардың өлгеии эрте-бүрүүгү кажиниң ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан дээрии эртемденнериниң чаа тывылгары бадыткан турар.

Тывызыксыг черден ырак эвеске мамонтуның бүзүк диваажы тып алган. Оон түү илезээниң дээрге, бо чоок-кавыга эртебүрүүгү кижилериң аът шыгжаан «сооду-кчу» хевирлиг чажыт чери турган болгаи.

Археологтар бо черден чаазап кылган даштар, согуннар, мамонтуның бүзүк азыглары дээш өске-даа чүүдерии тып алган. Берелехке шаңеолит үезиниң кижилери чүрттаан турган болгаш ол делегеңде ээ-не кыдыыы соңгу чүктүң турлаа дээраи якут эртемденнер тодаратхан. Эмгежок хөй советтер дээрге аъш-чемге ажылаап турган ът соогу-дур.

Д. КУБЯКИН,
(СЭГА-ның корр.).

Якутск.

НОВОСИБИРСК. Якутияда Индигирканың адыры болур Шандрин хемнин чоогунда мөңге доштуг чер иштинге барык 20 муң чыл чыткан мамонт ээр улуг амытанның үрелбээн сөөк-даяан болгаш ижин-хырынын чамдык-кезиин тыпкан. Делегеңге бүгү төөгү дургузунда он ыңдыг амытаннар тывылган. Ынчаарга Шандриннии мамонтузу — ан улуг: оон азыгларынын үштарының аразында хемчээли 3 метр.

Эрте-бүрүн шагның ол амытанының дошталган сөөк-даяан Новосибирскиге сөөртүп чедиргеп. Ам оон дүүт-сыг сөөгүн катап тургускан элгаш ескө чүүдерии СОРЭ-ниң ЭАның Сибирь салбырының биология институдуиүң эремденнери шинчилеп өрүп турар.

ЧУРУНТА: биология эртемнериниң каанызы, СОРЭ-ниң ЭА-ның Сибирь салбырының биология институдуиүң териология лабораториязының ажылдакчызы Л. И. Галкина Шандриннии мамонтузун шинчилеп тур.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу.
(СЭГА-ның фотохроникязы).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 16-ДА

КЫЗЫЛДАН

10.45—Уругларга «Мээң ачам капитан». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдыглалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Өөнүүт телекөргүүзүү. «Чедиш кел, тоол!». 12.40—«Болгу-даа, болбас-даа дегө». 13.40—Телекөрүкчүлериниң айырытларынга «Правда» солуунуң политиктиг тайылбырлакызы Ю. А. Жуков харыылап тур. 14.10—Өөнүүт телекөргүүт. М. Мусоргскийниң «Борис Годунов» деп операзы. Башкы-йгы тургускавышын 100 чыл өөнүүт. 15.55—16.05—Чапсар. 16.05—Өөнүүт телекөргүүзүү. М. Мусоргскийниң «Борис Годунов» деп операзының улавчызы.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Өөнүүт телекөргүүзүү. Хоккейге СССР-ниң чемпионадының «Крылья Советов»—«Динамо» (Москва). 20.15—20.45—«Кежээ-черек болгаш ала». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 22.20—Өөнүүт телекөргүүзүү. «Орус романс». Ыдыс-артизи Никель Ткаченко ырлап тур. 23.00—23.30—«Үе» информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 16-ДА

«ЧАЙЫРАЛ»: «Далайга дамдыы» 9.50, «Сангам» (2 сериязы үзүндү) 11.30, 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ханныг даш» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эң-не күштүг» 9.00, 10.40, 14.50, 16.30, «Дөрт дугаар дүштүк» 12.20, 18.20, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Баш чок аътты кижи» 15.00, «Черлик чүрек» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Тес-Хем райкүүском болгаш районнуң улус өөредилге кижизи республиканың хөөчүн башкыларының бирээзи, Бегзи-Даг өртүмак школазының башкызы

Анатолий Лопсанович ШЫЫРАПТЫҢ

болгаш аар-аараан соонда мөчээнии дыннатыштаан, ог-бүлезинге, төрөдеринге ханы кажыдалын илерге-тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропагаида килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, кодээ ажыыгай килдизинин 21-47, үлетүүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет түргүзүг килдизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солуң келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00078.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 15053. ЧАГЫГ № 624.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 41 (9416) Воскресенье, февраль 17, 1974 чыл | 1925 чылда үнелеттингеи | Өртээ 2 коп.

СЭКП ОБКОМУНГА БЕСЕДА

Республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарының болгаш концентрастаарының айтырыгларының талазы-биле дүүн СЭКП-ниң область комитединге беседа болган.

РСФСР-ниң Күрплаң даргазының бирги оралакчызы Г. Л. Смирнов, партия обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, партия обкомунуң ийиги секретары В. Н. Филиппов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. Е. Серякоа, СЭКП обкомунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң харыысалгалыг ажылдакчылары, Көдээ ажыл-агый министерстводунуң, Совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкыныының, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстводунуң, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыныының, Тываның көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези-биле холбаалыг өске-даа организацияларының, албан черлериниң удуртукчулары база специалистери ол беседага киришкен.

У. К. Кекконен Москвада

Финляндия Республиканың Президентизи Урхо Калева Кекконен ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалааның ёзугаар албанның эвес аян-чоруук кылып дүүн Москвада келген.

Финляндия Республиканың болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шимээн. Ленинград вокзалынга Президент У. К. Кекконенни ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, орук харылзаа министри Б. П. Бещев, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов болгаш албанның өске-даа кижилери уткаан.

Финляндия Республиканың ССРЭ-де херектеринге түр бүзауреттирген Юрки Аймонен база барып уткаан.

(СЭТА).

А. А. Громыко Францияда

ПАРИЖ. (СЭТА). СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко февраль он беште француз чазактың чалааның ёзугаар ында албанның аян-чоруун кылып чеде берген.

Франциянын даштыкы херектер министри М. Жобер, Совет Эвилелиниң Францияда элчини С. Б. Червоненко болгаш албанның өске-даа кижилери Париждың аэродромунга совет аалчыны уткуп алганнар.

Кызыл тук хүлээндирип тур

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Кызыл тугун Тыва АССР-ге тывысканы

1973 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш Бүгү-россия социалистиг чарыжынга киришкеш, Тыва АССР-ниң үлетүрүүнүң, тудуунуң болгаш транспортунуң ажылдакчылары тоску бен чылдың шинтирлиг чылында чедиишкиннерни чедип алган.

Массаларның чогаадыкчы чоруунуң коскуу илергейлээшкини болуур бүгү улусчуң социалистиг чарыш бен чылдың эрткен чылдарының онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседиринде кол аргазы болган.

Эрткен үш чылда үлетүр продукциязын бүдүрериниң хемчээли 35,7 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 24,3 хуу улгатканы. Ол үеде планнаан ажыр 12 млн. рубльдин продукциязын бүдүрүп үндүрген.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының хөгжүлдезинге капитал тудуг, оон темпизи улуг рольду ойнаар. Ону барымдаалаан тудуг организацияларының күчүзүн улгатырар, тудуг индустриязын тургузар, тудуг материалдарының үлетүрүн хөгжүдер, тудугга депшилгелиг аргаларны ажыглаар ажылче партия, совет ажыл-агый органнары улуг кичээнгейни салганын Г. Л. Смирнов илеткелинге демдеглээн.

Транспорттуң өске хевирлерин шоолуг сайзыраан Тываға автомобиль транспортунуң киирип турар үлүүн оратор опшаан демдеглээн. Улус ажыл-агый чүктерин сөөртүр талазы-биле автотранспортчулар улуг үлени бүдүрүп турарлар. Пассажирлер аргыштырар планнарны агаар, хем транспорту база чедиишкиниг күүседип келген. Эрткен үш чылда автотранспортчулар планнадан ажыр 640 мүң тонна чүктү сөөрткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринің беш чыл даалгазы чедиишкиниг боттанып турар. Амгы үеде 89 чоланчы боттарының беш чыл планын күүседипкен, а 154 кижи дөрт чылдың планын боттандырган.

Беш чылдың шинтирлиг чылында Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары, ылангыя үлетүрүнүң, тудугнуң, транспорттуң ажылдакчылары планнарын агаар, хем транспорту база чедиишкиниг күүседип келген. Эрткен үш чылда автотранспортчулар планнадан ажыр 640 мүң тонна чүктү сөөрткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринің беш чыл даалгазы чедиишкиниг боттанып турар. Амгы үеде 89 чоланчы боттарының беш чыл планын күүседипкен, а 154 кижи дөрт чылдың планын боттандырган.

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга кириштинган. республиканың үлетүр коллективтери 1973 чылдың социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседкен. Үлетүүн продукциязын сайгарарының, кол-кол кылыгларның хөй нуруузун бүдүрүп үндүрериниң чыл планын декабрь 20-де күүседкен. «Тыва даг-дүүг», оът комбинаттарының, Улуг-Хем ияш үлетүүр ажылагыйының болгаш тудуг материалдары үлетүрүнүң бүдүрүлге каттыжышкыныының коллективтери эрткен чылды күш-ажылчы бедик көргүзүүлерлиг дооскан.

Республикада ажылдаң турар дөрт тудуг-монтаж трестеринин үжүү шинтирлиг чылдың онаалдазын чедиишкининг боттандырган. Планда көрдүнген объектилериниң кол нуруузун ажыглалга киирген. «Тыва тудуг» трест ССРЭ-ниң Аар үлетүүр тудуг министерствозунуң коллективтеринің аразында чарышка ийи удаа тиилекчи болган. Эрткен чылын республика 62,3 млн. рубльдиг кол фондуларын ажыглалга киирген.

Мурнундагы чыл-биле деңнээрге чүк саарылгазының хемчээли 10 хуу өскен. 33 млн. пассажирни сөөртүп кедиргеи. Ол болза планнаанындан 12 хуу хөй болганы ол.

СЭКП ТК-ниң декабрь Пленумунуң шинтирлерин, СЭКП ТК-ниң Чиргине секретары Л. И. Брежневтиң адаа чугаазында түңнелдерни удуртулга болдуруп, ажыл-агый тургузушкунуунуң болгаш идеологтут ажылдың амгы сорулгаларын эртемге база мурнакчы дүржүлгеге үидеяилеп интенсивтиг аргалар-биле шинтирлээринің түгүлазын оратор республикада ажыглаттынмайн турар курлавырларны тодаргай анализтевиппаан чугаалаан.

— РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң даасканын ёзугаар Кызыл тукту силерге тыпсырын чоннээреп, көрүпер — деп чугаалаан, Г. Л. Смирнов адын часкаашкыннары үзүктел чок үргүлчүлеп турда, тукту тывыскан.

Дараазында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы М. К. Мендуме сөс алган. Бистиң республикавыстың ажылчы чоннарының беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш хайныышкынның ажыладан турарын база оларның чедип ап турар улуг чедиишкиннерин СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың бедик үнелеп турарын демдеглээш, оратор бистиң мурнувуста салдынган улуг сорулгаларга доктаагаан. Шинтирлиг чылда чедип алдынган бедик темпилерни кошкатпас үжүрлүг бис. Ындыг болзажок тодарадыкчы бо чылдың баштайгы айында чамдык бүдүрүлге коллективтериниң, тудуг болгаш транспорт организацияларының четпес ажылдааның, оон уламындан продукция сайгарарының ай планының күүсеттинмээнин ол ханызы-биле сайгарып чугаалаан.

— Бедик шаңнал дээш сөөрүп четтиргенивисти илергейлевишаан, тоску бен чылдың планныг онаалдаларын болгаш бедиткен хүлээлгелерин Тываның ажылчы чоннары ажыр күүседир дээрзин партия Төп Комитединге болгаш Совет чазакка айыткан тур бис — деп, ол чугаазын дооскан.

Хуралга Ак-Довуракта даргүүр болбаазырадыр фабрикада эдлчег начальнигы Д. Дүвген-оол, № 48 тудуг эргелеринде штукатурщулар бригадазының бригадири Е. Бизиева, № 1 АТБ-ниң чолаачызы М. Демин, «Тыва кобальт» комбинадының ажылчызы К. Оюн, № 2 АТП-ниң директору В. Сатаев саналбергеннер.

Хуралдың киржикчилери 1974 чылдың планын болгаш бедиткен хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир талазы-биле Тываның үлетүр, транспорт болгаш тудуг организацияларының бүгү ажылдакчыларынга кыйгырыгны хүлээп алган.

СЭКП обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. Ширшин хуралды хаап тура бедик шаңнал дээш республиканың ажылчы чоннарынга байыр чедирбишаан, моон соңгаар улам күжевишкининг ажылдаарын күзээн.

ЧУРУКТА: тук тыпсып турганының үези.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

КЫЗЫЛДА БОЛГЛШ РАЙОННАРДА

ЧАСКА БЕЛЕТКЕЛ

Январьда техника септелгези

Республиканың колхоз, совхозтарында 1974 чылдың дүжүдүнге белеткел, ылангыя көдээ ажыл-агый техниказын септээрин дүргеи доозар дээш хайныышкынныг ажыл чоруп турар. Эрткен чылдың бо үезиндегизи-биле деңнээрге септелге темпизи бо чылын оон бедик. Чамдык ажыл-агыйлар, ылангыя «Шамбалыг», «Сукпак», «Көк-Тей» совхозтарда тракторлар септелгези доостур чедип турар. «Көк-Тей», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар сеялкалар септелгезин дооскан.

Техника септелгезин ажыл-агыйларның машина-септелге мастерскаяларында болгаш «Сельхозтехника» будүрүлгелериндe чорудуп турар. Январь айда «Сельхозтехниканың» республиканың каттыжышкынының будүрүлгелери колхозтарның 51, совхозтарның 207 тракторун септеп берген, ай планын күүседкен.

Аразында хынажылга

Часкы тарылгага ажыглаар бүгү көдээ ажыл-агый техниказының септелгезин дүргеи доозун, ону белеткеп алыры дээш харылсалгалыг ажыл Бии-Хем районнуң колхоз, совхозтарында калбарган.

Амгы үеде ажыл-агыйлар техниканы часка белеткеп турарының хынаддазын бот-боттарының аразында чорудуп, оон түңнелин үндүрер солуун болгаш дээштиг эгелээшкинни мында баштай-ла боттандырган. «Кызыл тараачын» биле «Саян» совхозтарның специалистери аразында хынаашкынның түңнелин үндүргеш, техника септелгезин «Кызыл тараачын» совхозта бедик темпилиг, эки шынарлыг чорудуп турарын демдеглээнер. Ол совхозта септеге чогуур бүгү тракторлардан түгле 3 трактор арткан, сеялкаларны дооскан болгаш кожуу агрегаттарын доозар четкен.

«Хадыг» колхозта техника септелгези багай эвес чоруп турарын ол ажыл-агый биле «Өөк» совхозтуң аразында хынаддага демдеглээн.

Мындыг арга-биле чорудуп турар хынаалда — ажыл-агыйлар аразында чарыштың база бир хевири болгаш аңаа мурнакчы дүржүлгени солчурунга, септелгеде четчестерни долузу-биле илередиринге ажыктыг.

Өдек сөөртүлгези

«Тес-Хем» совхозтуң механизаторлары бо чылын чаагай дүжүттүг остүрүп алыры-биле тарыга шөлдериниг 1500 тонна одекти төгер сорулгалыг. Ону күүседири-биле 5 трактор-ву бижыглаан. Бо хүшнерге чедир 500 ажыг тонна одекти тарылга шөлдеринде сөөртүп төккен.

Бо ажылга трактористер Серен Кок-оол, Чооду Алдар-оол, хоочун механизатор Айыжы Чульдум олар шудургу ажылдап, хүн пормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

Совхозтуң трактор-хову бригадазының механизаторлары март 15-ке чедир шөлдерге өдек сөөртүп төгерни доозар хүлээлге алган, күженишкининг ажылдап турар.

Тракторлар белен

Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң механизаторлары кышкы үеде янзы-бүрү марканың 27 тракторун септеэр турган, ону бо хүннерде доозун турар.

Трактор септекчилери Балчыр Дондупой, Саая Маадыр-оол, Ендан Доржу олар тергиин ажылдап, үүле январь айда белеп 9 тракторну септеп дооскан.

Совхозтуң механизаторлызы сеялкалар болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин база шалыпкын темпилиг чорудуп турар.

Механизаторлар өөредилгези

«Кызыл тараачын» совхоз механизатор кадрларны белеткээр талазы-биле улуг кичээнгейни салып турар. Совхозта механизаторларның чедиишпезиң барымдаалааш, ында дөрт ай хуусаалыг тускай курсту ажыктаан. 27 көдээ аныяктар техниканы шингээдип алыр дээш кызымак өөренип турар. Олар хүнде беш шак дургузунда теоретиктиг кичээлдерге олурушкаш, оон соонда совхозтуң техника септелгезинин мастерскаязынга барып практика эртип, механизаторларга дуалаажып турар.

Курста совхозтуң тускай эртеминг инженер-техниктиг ажылдакчылары башкылап турар.

Бии-Хем районуң ажыл-агыйларынга көдээ механизаторлар белеткээр ажыл колхоз, совхоз бүрүзүнде организастатынган.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ АЛДАРЫ, ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ

Марий АССР-ге Улустарның найыралы орденни тывысканы

ЙОШКАР-ОЛА. (СЭТА-ның корр.). Совет улустарның акыдуңма кады ажылдажылгазын, найыралын быжыглаарынга улуг ачы-хавыяазы дээш, экономиктиг, социал-политиктиг, культура тургузуушкунга чедиишкиннери дээш база ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын демдеглээри-биле Марий АССР-ни Улустарның найыралы орден-биле шаңнаан.

Партияның область комитединиң болгаш республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы П. А. Алмакаев ажыктаан.

СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң составын СЭКП ТК-ниң Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың омунээзинден од республиканың ажылчы чоннарынга бедик шаңнал дээш изиг байырны чедирип, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачызында марий улустуң экономикага, будүрүлгеге, эртемге, культурага, чырыдышкынга улуг чедиишкиннериниң тодаргай көргүзүкчүзү саннарны адаан.

Бистиң Коммунистиг партиявыс чайгылыш чокка боттандырып турары национал политиказы марий улустуң утаан-бодал амыдыралының чечектелишкининден база тодаргайы-биле көстүп турар. Бистиң амыдыралывыстың интернационалчы үндезинниерин улам бижыглаанының, ССРЭ-ниң национларының болгаш бичии-даа улустарының чооктулашканының ачызында марий ажылчы чоннар болгаш бистиң хөй националдыг пинтилелливистиң өске-даа бүгү кежигүннери делегейниң болгаш ада-чурттуг-даа эртеминиң, урал түүлүнүң, литературазының чедиишкиннерин, кижи төрелгетен культуразының бүгү чедиишкиннерин ажыглаар аргалыг боон турарын оратор демдеглээн.

К. Ф. Катушев совет улустуң сорулгаларының дугайын чугаалаан, СЭКП ТК-ниң декабрь (1973 ч.) Пленуму тоску бен чыл планының кан чаар күүсеттинин турарын, экономиктиг хөгжүдениң моон соңгаргы оруктарын бүгү тала-биле көргенин демдеглээн.

Оон соонда К. Ф. Катушев делегейниң амгы байдалының дугайын чугаалаан. Делегей амыдыралында амгы үеде боон турар улуг өскерилишкиннер бистиң партиявыс, СЭКП Төп Комитединиң, оон Политбюрозунуң, СЭКП ТК-ниң Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң СЭКП-ниң XXIV съездизинин даштыкы политика талазы-биле салган сорулгаларын боттандырыш чорудары дээш кылып турар улут ажыл-чорудулгалары-биле үзүлбес харылзаалыг деп онзалап демдеглээн.

Эш Л. И. Брежневтиң Американың Каттышкан Штаттарынче, ГФР-же, Франциняже, Индиняже аян-чоруктары делегей харылзааларын экижидеринге онза рольду ойнаан. Леонид Ильич Брежневтиң Кубага чоокта чаа кыган аян-чоруу совет-куба харылзааларны хөгжүдеринге онза чутула болуушкун болган.

Совет улус боттарының чедиишкиннеринге чоргаарлавышаан, партияның айыткан оруу-биле — тайбыңдыр, күш-ажыддың, дешпилгенің оруу-биле, коммунизм тургузуушкунуунуң оруу-биле бурунгаар бүзүреллиг бар чоруур деп, К. Ф. Катушев чугаалаан.

К. Ф. Катушев Марий АССР-ни Улустарның найыралы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчаан, ону республиканың тугунга кадаан.

Партияның Марий обкомунуң бирги секретары В. П. Никонов болгаш өскелер-даа байырлыг хуралга сөс ап, үүле чугаалаан СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневке үректиң хамыынан байыр чедирип, эки үүлдерни күзээри дээш республиканың бүгү ажылчы чоннарының мурнундан ханы оорүп четтиришкинни илередикпер.

Хурал киржикчилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагааны улуг көдүлүүшкүн-биле хүлээп алган.

Найысылалдың үран чүүл мастерлери улут концерт көргүскен.

БЕДИК ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАН

Эвилелдер бажыңының колонналыг залында февраль 15-те будүрүлгелериниң, чудуттарының мурнакчылары, колхозчу херээженнериниң, толээлекчилери, эртемниг, культураның, урал-түүлдүң ажылдакчыларының, ленинчи гвардияның хоочулары чыылган.

Президиумда — СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүүже кандидат, СЭКП ТК-ниң секретары Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң Даргазы Я. С. Насриддинова, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң культура министри Е. А. Фурцева, ВЛКСМ ТК-ниң бирги секретары Е. М. Тяжельников, Найыралдың Совет ниитилеллер Эвилелиниң Президиумунуң даргазы Н. В. Попова болгаш күрүненин, хөй-ниитинин өске-даа ажылдакчылары

Совет херээженнер комитединиң пленумунуң байырлыг хуралын Комитеттиң президиумунуң кежигүнү, СЭКП-ниң МЖК-ның секретары Р. Ф. Дементьева ажыктаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро составын СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң башдыр чыылганнар үндүлүг президиумга улут кодүрлүүшкүн-биле соңгаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүүже кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден чыылганнарга, бүгү совет херээженнерге Улустарның найыралы орден-биле Совет Чер-чер Советтериниң депутаттарының 47,4 хуузу херээженнер, оларда бистиң чурттуң бүгү национаддарының бир миллион ажыг херээжен толээлекчилери бар боон турар.

Партияның XXIV съездизинин шинтирлеринде херээженнер дугайында сагыш салыышкывын тодаргайы-биле көргүскен. Совет херээженнериң амыдырал байдалын экижидер, аныяк салгакчыларны олариың кижизидериңе бүгү талалыг дузалаар боттуг хемчеглерни ап чорудуп турар.

Тайбың болгаш делегейге айыл чок чорук дээш, бүгү улустарның, социал дешпилгези, национаал хосталгазы дээш демиселдиг совет херээженнериниң шыпараңгай ролюн Б. Н. Пономарев демдеглээн.

Делегей ареазынга Совет Эвилелиниң, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының төөгүлүг чедиишкиннерин, партияның XXIV съездизинин хүлээп алганы Тайбың программазы дешпилгелиг, тайбың күзелдиг күштерни улам идепкейжидеринге таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Совет херээженнер комитединиң делегейге ажыл-чорудулгазы улам калбарзын, тайбык, айыл чок чорук, улустарның тайбың бау-биле кожа-хелбээ догуунаашкыны дээш ниити демиселдиг улут сорулгаларынга оон ажылы дүүшсүн дээш СЭКП ТК-га тыш салып турар.

Совет херээженнер партияның сагыш салыышкынынга харыы кылдыр боттарының күш-ажылы-биле коммунизмниң чырыткылыг идеалдары дээш демиселге салыышкывын кылырынга бүзүрелиг оратор илередиккеп.

Б. Н. Пономарев ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчаап, чыылганнар дүмдиттиг адыш часкап турда улустарның найыралы орденни Совет херээженнер комитединиң тугунга кадаан.

Совет херээженнер комитединиң даргазы, Совет Эвилелиниң Маадыры В. В. Николаева-Терешкова харыы сөс ап, чүве чугаалаан, бедик шаңнал дээш хөй миллион совет херээженнериниң өмүнээзинден изиг өөрүп четтиришкинни илередикпен.

Тайбыны болгаш улустарның айыл чок чоруун хандырар дээш могаг чок ажыл-чорудулгазы дээш бистиң партияга, оон Төп Комитединге болгаш эш Л. И. Брежневтиң бодунга олар ханызы-биле өөрүп четтирип турарлар

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Сумгаиттың синтетиктиг каучук заводунуң аппаратчиги Р. Г. Гусейнова (Азербайджан), ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадызы, Ленин аттыг колхозтуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. Ю. Юлдашева (Узбекистан), РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. П. Лыкова болгаш өскелер-даа бедик шаңнал дээш улуг өөрүшкүнү илередип, коммунистиг тургузуушкунуунуң тайбың херээнниң эрге-ажыктары дээш күш-ажылчы чедиишкиннерже оон кыйгырып турарын демдеглээннер.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагааны улуг көдүлүүшкүн-биле хүлээп алган.

Найысылалдың үран чүүл мастерлери улут концерт көргүскен.

С. ЛУБО,
З. ХРОМОВА,
СЭТА-ның корр.

ХАМААТЫ ХҮЛЭЭЛГЕВИС

ОРУКЧУЛАРНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Тываның автоорук тудуг болгаш ажыглал эргелелиниң тус-тус коллективтери тоску беш чылдың үшкү чылында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш тоску беш чылдың үшкү чымының даалгаларын амыдыралга чедиишкинниг күүседир даэш демиселге чамдык чедиишкиннерлиг болган.

1974 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаазындан эрте чедиишкинниг күүседири болгаш Совет Эвилелиниң составында Тываның эки-туре-биле киргенииниң 30 чылын төлептиг уткууру даэш социалистиг чарыштың калбартыр дугайында күш-ажылчы коллективтериниң эгелекчи саналын деткивишаан, эртелединг коллективтери моон адаанда социалистиг хүлээлгелерин ап турар:

I. ТУДУГ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

1974 чылдың ажыглалга киирер объектилер: ниити-күрүне ужур-дужулуг 33 км автомобиль оруу, чурт иштининг 26 км оруу, азы пландан амыр 1, 2 км.

Бодунуң күжү-биле 4.320 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын, 3.771 муң рубльдиң капитал септелгезин, 1.215 муң рубль түнге 61,8 км автоорукту ортумак септелгезин кылыр болгаш 177 км автоорукту аңаа септээр.

Автооруктарны тудар, капитал болгаш ортумак септелге кылырының он айлар планын Совет Эвилелиниң составынга Тываның киргенииниң 30 чылы—октябрь 11-ге чедир күүседир болгаш ооң күсели-биле чыл планын хуусаазындан эрте күүседир база Каа-Хеминиң хөмүр-даш разрезиндеп Көк-Тейниң паром кежиинге чедир орук тудар немелде ажылдарны боттандырар.

План ёзугаар 1974 чылдың IV кварталында ажыглалга киирер ужурлуг 382 км автоорукту Совет Тываның 30 чыл ойнга чедир кылып доозар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүзүүн бедидериниң планын (кордугеннилеп 0,5 хуу) ажыр күүседир. Ону чедип алыры-биле 20-деп эвээш эвес катышкан механизастаттынган бригадаларны тургузуп, керээлиг-шаңнал барымдаалар төлевирже шилчидер болгаш орта тудуг ажылчыпларының 30-деп эвээш эвес хуузун хаара тудар. 3 бригадазы бот-орулга-чарылгаже шилчидер болгаш ол бүгүнүң күсели-биле пландан ажыг 50 муң рубль түнүт орулганы алыр.

Кол-кол орук тудуп, кылыр машиналарны ажыглаарын экижидип турганы, кылыр ажылдың директивтиг нормазынга чижектерин 3 хуудан эвээш эвес ажыр күүседир.

1974 чылда орук чазап, кылыр кол-кол машиналарның 50 хуудан эвээш эвезин 2 эвлчег-биле ажылдаарынче шилчидер.

II. АВТОМОБИЛЬ ОРУКТАРЫНЫҢ АЖЫГЛАЛЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Соңгу-Кавказ орук эргелелиниң дуржулгазын ёзугаар Кызыл—Тээли, Кызыл—Эрзин, Кызыл—Сарыг-Сеп, Ак-Довурак-Абаза аразының автомобиль оруктарынга ажылды механизастаттынган бригадалар аргазы-биле кылып чорудар.

Автооруктарның 75 хуузундан эвээш эвезин эки болгаш тергиин эки кылдыр ажаап, хайгаарап.

Орукту доштелып, тайгыр аңаарын химиктиг арга-биле болдурбас ажылды 350 км узун дурттуг автомобиль оруунга кылырын чедип алыр; орунтуи доштелырынга удур ажыглаар материалдарның 4-тен эвээш эвес базаларын азы складтарын тудар.

Кызыл—Эрзин болгаш Кызыл—Бай-Хаак аразының автомобиль оруктарынга доозуп-довурак чок болдурарының дуржулга-шенелдезин кылыр.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүзүүн планда кордугеннидеп 0,5 хуу улгатырар болгаш ооң күсели-биле 40 муң рубль камналгазын чедип алыр.

Автотранспортуң айыыл чок шимчээшкинин хандырып, автомобиль оруктарының инженерлиг дериг-хереселдерининг деңнелин бедидер соруглга-биле 4 автопавильонну, чаагайжыды туттуунан 8 оюп эртер оруктарны кылыр. Ол ажылдарны боттандырып чорудары-биле эптеп тургузар демир-бетон цегин болгаш эргижирээн таарымча чок тудуглары солуур демир-бетон түүлдер кылыр 2 цехти организастаар.

III. КОДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА ДУЗАЛАМЧЫ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Шаңнарны төлевилеп тударынга болгаш шаңнарның, тараа хүлээп алыр черлериниң, мал кажааларының оруктарын септеп кылырының талазы-биле республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга шеф дузаламчызын көргүзер.

Ажаап алышкын ажылдарының үезинде колхозтарга болгаш совхозтарга хамаарыжыр 1020 км бедүүн чер оруун чазап, дескилээриниң ажылын орук-тудуг организацияларының күжү-биле чорудар.

Сарыг-Сепген Кунгуртугга чедир 168 километр дурттуг кыпкы автомобиль оруунуң харылаазын тургузар.

IV. ЧАА ТЕХНИКАНЫ АЖЫГЛАЛГА КИИРЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Чаа техниканы, чаартыкчы саналдарны ажыглалга киирериниң күсели-биле 50-муң рубльдиң чижеглеп саналн экономиктиг ажының алыр болгаш дараазында материалдарны:

нефтебитумну — 50 тонна,
цементини — 15 тонна,
кыпар-чаар материалдарны — 50 тонна,
дизель оттулар түүлүү — 60 тонна,
ыяш материалдарын — 70 кубометр чедир камнаң алыр.

V. АЖЫЛДАРНЫҢ ШЫНАРЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Тудуг-монтаж ажылдарының шынарын экижидерни чедип алыр, кыдымнып турар оруктарын 80-деп эвээш эвес хуузун «эки» болгаш «тергиин эки» деп демдек-биле дужаар.

Үшкү кварталда Арадында болгаш Абазада асфальтбетон заводтарынга битум кадагалаар 2 шыгжамырны болгаш материалдар сугар 2 складты тудуп тургузар. Тудуг-монтаж эргелелиниң бетон хоюдар белдирни, бир гаражты, Арадында болгаш Сарыг-Сепке котельныяларны тутказ, ажыглалга киирер.

2716 дөрбелчин метр чурттарга шөлүн ажыглалга киирер.

Оруктарның капитал болгаш ортумак септелгезинден немелде камналганы ап турган, ниити шөлү 960 дөрбелчин метр ийи квартиралыг 10 бажыңны тудар.

100 уруглар дыштанып шиовер лагерин кадыкшылга семоны эргелээрине чедир септеп доозар.

Чайгы тудуг сезону ажыттынарынга үткүштүр 4 столованы белеткээр.

440 ажылчыныңарның болгаш 58 инженер-техниктиг ажылдакчыларының, албан-хаакчыларның мергежилин бедидер, 110 кижини күш-ажылдың мурнакчы аргаларының школаларынга хаара тудуп өөредир.

Хакас автоорук эргелелин социалистиг чарышка кийгырар.

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕНИ ЭРГЕЛЕЛДИҢ ПАРТИЯ-АЖЫЛ-АГЫЙ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫНГА ХҮЛЭЭП АЛГАН.

Партийжи амыдырал

Заводта Тускай комиссия аңаа бирги разрядты тыскаан. Заводтуң мурнакчы ажылчыны В. В. Дудин баштай база хоочун ажылчыннарга өөренникчилеп киирген турган. Ам ол боду аныяктарны өөредип, ажылынын дүржүлгазын аныяктарга дамчыдып берип турар.

Бо дээрге аныяктарны күш-ажылга, коллективке кижизидеринин чамдык чижектеридир. Ынчаарга соңгу чылдарда аныяктарны чүүдээп турар черлеринге кижизидер болгаш өөредир ажылдар база неперенгей апаргаш. Ону берге кижизидилгелиг 86 аныяды ооллар. үүргүлээны бистин Иштики хереелер министерстволарының коммунистериниң шефке алганындан корүп болур. Оларның кижи бүрүзү-биле ажыл эки түнелди берген. Мунунуңа чыдарда милицияның үүргүлээ сагыш салып келген.

Коммунист А. А. Пеньковский, Андрей Кочкинин дугайының алган. Аныяк соңду ол деткип, ооң ыяш өөрүкче киреринге эвээш эвес дузалаа чедирип келген. Пеньковский Улуг-Хем ыяш үлетүүр ажылагый черге-биле дүүгүүшкеш, соңду бажың херекселдерин кылыр цехке ажылдаып кадаа. Оолдуң байдалы ажыкээн соонда ооң адын милицияның үүргүлээ ораалының дамчызынган ушта бижээн.

База бир таварылга. Витя Сорокин школазынга келбестей берген. Ону хүлээнип алган Мария Васильевна Бузмина ооп-биле сагыш сеткилинден каш катап беседалажып, сургаан соонда, № 11 школаның 8-ки класынга ооредилгезин улаштырай берген. Маңаа сескн класстың үдүртүкчү башкызы Лидия Арсентьевна Бутаровкинаның киирген улуу база улуг.

Берге кижизидилгелиг аларга аныяктар-биле ажылды ажыжидеринче ИХМ-де партия организациязының бирозу үүргүлүг сагыш салып келген.

Үк ажылдың канчаар чорун туружының дугайында партболуннер организацчыларының болгаш чамдык коммунистерниң отчеттарын партбюро хуралдарынга чугаалажып турар. Оон түнелиниң бо ажылга киржип турар коммунистер художник алганы берге кижизидилгелиг аларга үүргүлээ чедирип турар апарган. Ынчаарга бүгү дүржүлгелиг, фермалар төптеринге болгаш суурларга бо-ла көрүп болур. Олар концерттиг үнүшкүннерни арткеп чылын 35 удаа кылганнар. Торгалыгда «Хомус», Чаа-Суурда «Аян» деп агиткультбригадаларның концерттерин чоп улуг соңуургал-биле көрүп турганнар. К. Кунгаа, Ч. Хертек, Р. Монгуш, Р. Очут-оол, С. Донгак олар боттарының үран талантызы-биле бот-тывынгыр артистер болу бергеннер. Совхозтуң аныяктары спортка база ынакшылдыг. «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң хүрээленнинде 217 кижи хаара туттуунган. Тыва болгаш хостуг хүрештиң, конькиниң, ыыдыраанын, стол теннизиниң өөргүлээлерин үүргүлүг эртирип, -район төвүнүң спортчулары-биле эш-хүүзүнүң ужуражышкымнарын доктаамал чорудуп турар.

• Комсомол комитеди аныяктар ортузунга агитас-массалыг ажылды калбартып, лекция, беседаларны массалыы-биле чорудуп, клубтарга, кызыл-булуннарга номчулга конференцияларын, диспуттарны, айтырыг-харыы кежээлерин организастаап турар. Эрткен чылын комсомолду дамчыштыр 7 кижи СЭКП кежигүнүнге киргеп.

Амгы үеде совхозта хой оолдаашкыны кижи түүк эгелээн. Баштай төрээн 2469 хойдан 2464 хураган менди камгалап алдынгай. Бо чүүлда ажылга комсомолчуларның үлүү улут. Ону барымдаалыны комсомол комитеди малчыннарга сакмадыщиктоорибизе 75 кижини чорударын шиитпирлээн.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның ажыл-агыйга болгаш хөй-ниитиниң херээже киржилгези улут дээрээ үезинде чижектер бадыткап турар. Шыдыг-даа болза аныяктарның хайымышкыныңыг ажыл-херээже идепкейлиг киришпес, арага-дарыга хаптымыр, хөй-ниитиниң коруумчурумун үүрээр, доктаамал ажыл кылбас ийи-чангыс аныяк кижилер ам-даа бар. Бо талазы-биле совхозтуң комсомол организациязы аныяк кижи бүрүзүнүң онзагай байдалын барымдаалап, оларны коммунистиг мөзү-шынарга кижилидер даэш ам-даа шудургу ажылдарны чорудары негеттинип турар.

Т. ЧЫМБАЛАК.

МОЛДАВ ССР. Рышкан районнуң Киров аттыг колхозунда механизатөрлер, звено удуртуучузу Д. И. Думброванның шалыпчы күш-ажылын ССРЭ-ниң УАЧД-ниң диплому-биле болгаш тускай шаңнал — «Москвич» автомашина-биле демдеглээн. Ол эртикен күзүн чигир свёклазын ажаап алырының үезинде бедик көртүзүглерни чедип алган. Д. И. Думброван 20 ажыл хүнүнүң иштинде 3.150 тонна свёкланы ажааган, кывар чүүлдү, чаар материалдарны хөйну камнап алган.

Дмитрий Иванович колхозка чэзрби беш чыл дургузунда ажылдааш, идепкейлиг, ажыл-ишчи, чаартыкчы кижи кылдыр алдаржып, сурагмаан.

Амгы үеде Д. И. Думброванның мурнакчы звенозунуң механизатөрлери часка белеткеп турар. Олар кодээ ажылагый машиналарының, дериг-хереселдерниң септелгезин доозупкан.

ЧУРУКТА: (Солагай талазындан оң талазынче) трактөристер бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. В. Талпа, звено удуртуучузу Д. И. Думброван болгаш колхозтуң ыяш инженери Ф. Д. Мовилэ олар ажыл-агыйның техниктиг кабинединде.

Е. ДРАЙШНЕРНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ИДЕПКЕЙЛИГ ДУЗАЛАКЧЫЛАР

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозта партком (секретары В. Бюрбю) болгаш партия эге организацияларының комсомол организациязынче кичээнгейни күштелдирген. Парторганизациялар боттарының хуралдарынга аныяктар-биле ажылды ажыжидер дугайында айтырыгларны чугаалажып, чер-черде комсомол эге организацияларынга дузалажырыбиле коммунистерни чорудуп турар. Ооң түнелиниде совхозта комсомол комитеди (секретары С. Дуң) аныяктарбиле ажылды билдилиг чорудуф, организас-массалыг хемчелерни көскүзү-биле күштелдиртен.

Совхозтуң комсомол комитединиге хамаарыжыр чеди эге организация шупгуу социалистиг хүлээлгелиг ажылдап турар. Комсомолчу-аныяктарның нийти саны 230 кижи четкен, олар совхоз бүдүрүлгезиниң бир кол даяныр күжү болу берген.

Ажыл-агыйның кол утпаныышкыны мал ажылы. Ам ында 67 комсомолчу доктаамал ажылдап турар. Оларның аразында онаашкан ажылнижиге үлегер-чижектиг тергиинээр база хөй. Эрткен шиитпирлиг чылдың социалистиг чарыжының түнелиниде кызымаккай күш-ажылы дээш комсомолчулар хойжу А.-Х. Сангы «Күш-ажылчы шыятарал» деп медаль-биле, Б. Дуң «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнатканнар. Ол ышкаш сакмадыщиктөр В. Серен-оол 160, Г. Комбуй-оол 120, В. Дунгар-оол —115, Д. Сандып 108 хураганнарны түс-түзүнде төрээн совхозунга өстүрүп, доруктуруп бергеннер. Совхозтуң хову ажылында 14 комсомолчу ажылдап турар.

Трактөристер В. Майыңды болгаш М. Серембил олар хүн нормазын 115—130 хуу күүседип, кывар-чаар материалдарны канмыт чарыгдап база-ла үлегерлиг ажылдан келген. Олар «Курукка» болгаш кур черни шинээдип алганы» деп медальдар-биле шаңнатканнар. Ол ышкаш совхозтуң түүт суурун сайырадыр керекке комсомолчу ийи звено киржип турар. А. Биди удуртказ 7 кижилиг звено 100 инек киирер бир кажааны, 300-300 хой киирер ийи кажааны, малчыннар турлаарынга чурттадыпкаш 5 бажыңны ажыглалга киирип, тайгага 580 кубометр тудуг ыяжын белеткээн. 9 кижилиг ийнги звено база-ла эки ажылдап турар. Ол 100 инек киирер бир кажааның, 300-300 хой киирер ийи кажаанның түүдүн доозан болгаш 400 кубометр тудуг ыяжын белеткээнер.

Бистиң аныяктарывыс ажыл-ишке-даа, хөй-ниитиниң амыдыралынга-даа, политмассалыг ажылдарга-даа эгелекчи организакчылар болгаш, ооң идепкейлиг киржикчилерни болуп турар. Комсомолчу-аныяктарның бот-тывынгыр үран чүүл бөлүүмнериниң концерттерин хову-туралгаларынга, фермалар төптеринге болгаш суурларга бо-ла көрүп болур. Олар концерттиг үнүшкүннерни арткеп чылын 35 удаа кылганнар. Торгалыгда «Хомус», Чаа-Суурда «Аян» деп агиткультбригадаларның концерттерин чоп улут соңуургал-биле көрүп турганнар. К. Кунгаа, Ч. Хертек, Р. Монгуш, Р. Очут-оол, С. Донгак олар боттарының үран талантызы-биле бот-тывынгыр артистер болу бергеннер. Совхозтуң аныяктары спортка база ынакшылдыг. «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң хүрээленнинде 217 кижи хаара туттуунган. Тыва болгаш хостуг хүрештиң, конькиниң, ыыдыраанын, стол теннизиниң өөргүлээлерин үүргүлүг эртирип, -район төвүнүң спортчулары-биле эш-хүүзүнүң ужуражышкымнарын доктаамал чорудуп турар.

• Комсомол комитеди аныяктар ортузунга агитас-массалыг ажылды калбартып, лекция, беседаларны массалыы-биле чорудуп, клубтарга, кызылбулуннарга номчулга конференцияларын, диспуттарны, айтырыг-харыы кежээлерин организастаап турар. Эрткен чылын комсомолду дамчыштыр 7 кижи СЭКП кежигүнүнге киргеп.

Амгы үеде совхозта хой оолдаашкыны кижи түүк эгелээн. Баштай төрээн 2469 хойдан 2464 хураган менди камгалап алдынгай. Бо чүүлда ажылга комсомолчуларның үлүү улут. Ону барымдаалыны комсомол комитеди малчыннарга сакмадыщиктоорибизе 75 кижини чорударын шиитпирлээн.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның ажыл-агыйга болгаш хөй-ниитиниң херээже киржилгези улут дээрээ үезинде чижектер бадыткап турар. Шыдыг-даа болза аныяктарның хайымышкыныңыг ажыл-херээже идепкейлиг киришпес, арага-дарыга хаптымыр, хөй-ниитиниң коруумчурумун үүрээр, доктаамал ажыл кылбас ийи-чангыс аныяк кижилер ам-даа бар. Бо талазы-биле совхозтуң комсомол организациязы аныяк кижи бүрүзүнүң онзагай байдалын барымдаалап, оларны коммунистиг мөзү-шынарга кижилидер даэш ам-даа шудургу ажылдарны чорудары негеттинип турар.

Т. ЧЫМБАЛАК.

АНЫЯАНДАН ИШЧИ

Шемининг хоочун малчыннарының бирээзи Борбак-оол Чашпаевич Монгуштуң кыштаанга дал дүүш турда хап келген мен. Хүн караанып чыдыы-даа сүргей, аяс-чыры-даа аажок, ыжык черлерге келирге, частың тыныжы ызыг-ызыг билдинип келгиндээр. Хындыг-Үзүк шынап-ла ызыг кадар оъттуг, хүнөөрен одарларыг, ёзулуг-да эки кыштаг-дыр. Ооң артыы талазында тараа шөддерни база албек. Күскү дүжүт ажаап алганының соонда, эрте чайын, шала часкаар шөөр малга база эки одарларның бирээзи ол.

Борбак-оол Чашпаевич бо сүүзүннүг одарларга чогум-на эрте чажындан хой ай деп, ооң соонда, хып дээн чалын ор апарган, колхоз, соөлзүредир совхоз хою кадарып, ол ажылга кажаран. Ооң харыам алдан үштээн, пенсионер, ынчалаа-даа соруктуг ишчи мөзүүзүн ам-даа сайбаан, адакбышкаа чиик, соруккур, сергек. А мал ажылынга ооң үзүктел чок күш-ажылчы стажы чээрби үш чыл. Хөй чыладарның иштинде чыгдынган байлак дуржулгазын бүзүнүг кырган уруу Александрага, күдээзи Михаил Түлүшке күзелдин-биле дамчыдып берип турар.

Түлүштер удут кадарчылар, а Борбак-оол Чашпаевич дузалакчы кадарчы-даа болза, оларның идегелдиг хоочуну Михаил-биле кады кылаштажып, бүгү Чөөн-Хемчикте ышкаш, Хындыг-Үзүктүң чүге харлыг, чылыг одарларын эргий көрүп чорувуста, хүндүтүдүктелдиг каттынга сеткилиниң ханызындан чоргаараалын илередип, ол допчу, тода мынча дей-дир:

— Хоочун малчын, бо черинң бүдүш-байдалын, агаарбойдузуун ылап-ла ханы билир кижи чорда, кодан баксырай бээр деп бодал сагышка черле кирбес-тир...

Ол сөстериниң боттуг бадыткалы — аныяк өг-бүленің аксеткилдиг, кызымак малчын ижи. Одар хой ажылынга ам чаа-да үш чыл, болуп чоруурдаа болза, эрткен чылгы хүлээлгелерни чедиишкиннинг күүсеткен. Ам оларның кодаңында 333 хой оолдаан, оларның 352 хураганы сичаменди, боткур-чаагай доругун келген. Хой оолдаашкыны уламчылавышаан.

Сигең, саваң, көк суда курлавыры кыштагда элбек, кажаалар ишти кургаг, чылыг, клеткалар делгем. Чарба болгаш өске-даа комбикормаарны, база ижер сугну үзүктел чок эккеп берип турар.

Шемининг коммунистери онаашкан ажылынга ак сеткилдиг, шудургу бедик харымсалгалыг. Үктүт малчын аныяктарның кижизиг мозу-шынарын өөренип көргеш, оларның кайызын-даа партияның кандидат кежигүнүнге хүлээп алган. Оларга ким-даа бүүрээр, оларга ким-даа чоргаараамаар.

Узун кара чаштыг, орнаң каректиг, эрес-шовда Александра, түрза узун, тутса мөге, күдер Михаил Түлүш ышкаш соруктуг аныяк малчыннар — Чечен биле Ширп Донгактарның ажылына, баалык ажылдыр чораан, ур-даа болбайын чедип келир.

Оларның хоочуну — авазы Чолдак Ендаповна Донгак база уругларын-биле кады чурттап, ажы-төлүүнүң мал-магының дамыржып чоруур. Төрээн Шемининиң мал ажылынга үр ажилдаан ол хүндүткелдиг кырган ие база ам чөптүт дыштанылгада, мынчала-даа уругларынга домек болбушаан.

Малчын Донгактар чогумна өөр-өөр алышкылар болган. Ортуи-оол Ширп—улут кадарчы, ооң акызы Шынаан-оол — дузалакчы кадарчы, улуу Седип — трактөрист, ол малчыннарда сут сөөртүп турар. Алышкылар шупгуу өг-бүленг. Оларның кадайлары Чечен, Өшей, Оля — сакмачылар. Ёзулуг-да найыралдыг, бир дем-бүленг хойжу өг-бүле. Ооң бир боттуг бадыткалы — оларның кадарган хою кыштан үүр ажып, чаш төлү менди болгаш артыкшылдыг доруттуп турары.

Хындыг-Үзүк, Хараганныг-Үзүк кыштагларында бо аныяк хойжу өг-бүленің дугайында чугаага дараазында өөрүүгүт медээни немевес болза, долу эвес болур ийин. Бо кодаңнарда болгаш өске-даа чоок кыштагларда аныяк малчыннарны хаара тудуп, «Большевик» совхозтуң бир дутаар комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазын тургускаш, ооң организас-массалыг ажылын экижидип эгелээн.

Мээң чорааным кыштагларда ол аныяк малчыннар, сакмадыщиктөр, хозяуң хойжулар ол дугайын өөрүшкү-биле утказаанар. Ол шынап-ла эки эгелеп-дир, чүге дээрге хоочуннар ышкаш, малчын аныяктарның күш-ажылчы соруу бедик, тодарадыкчы дөрткү чылды телептиг күш-ажылчы чедиишкиннер-биле доозар даэш соруглгазы күштүг.

Ам. ДАРЖАА.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

«Тыва АССР-ниң Күрүне страхованиезиниң органнарының чонну хандырарын экижидер болгаш эки тура страхованиезин улам ынай хөгжүдер дугайында» доктаамал Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели үдээп алган. Соңгу чылдарда республиканың чонунуң ортузунда хамаатыларның боттарын болгаш эт-хөреңгизин камгалалдыры алаан хөгжөлгөнин Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Күрстрахованиe органнары-биле ажылчыннар, албан-хаакчылар, колхозчулар эки турага үндезилээп бодунуң болгаш эт-хөреңгизиниң камгалалының талазы-биле 50,5 муң кереэни чаргап, хамаатыларның 35,7 муң оргезинге ыяш-ла кылдыртыр страхованиениң материалдыг дузазын чедирерин магадылаан.

Страхованиениң эки тура хевирлериниң талазы-биле төлевир соонгу чылдарда аларга өгүделиг болган. А 1970 чылга деңнээрге арткеп чылын ол 3,3 катап көвүдээн, чонга ону төлеп бээриниң түүк база өскен.

Страхование төлевириниң планын күүседир, чон ортузунга страхованиениң эки тура хевирлерин улам ынай хөгжүдер талазы-биле райгооросаң кидистериниң Күрстрахование инспекцияларының ажылынга удуртуунга болгаш контрольду күштелдирип, организастыг хемчелерни ап, боттуг дуза чедирерин республиканың Сан министерствозунга, Күрстрахованиe эргелелинге хүлээткен.

АЖЫКТЫГ, СОЛУН ЛЕКЦИЯ ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары, тоску беш чылдың планның сорулгаларын күүседири даэш демиселге. Тываның Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле киргенииниң 30 чылынга белеткел — идеологтуг ажылдың даэштинин бүгү талалыг бедиерин негеп турар. оон бирээзинге лекция пропагандазы хамаарыжыр.

Ол сорулгаларны боттандырарынга көскү салыышкынны киирип, ынакчыларның хүндүткелин чедип ап, лекцияларны бедик деңнелге номчуп турарлар районда эвээш эвес. Оларга Ак-Туруг школазында Т. С. Ховалыг, «Улуг-Хая» совхозта Ш. И. Шилимаа, И. А. Иванов, Чаа-Хөлде В. В. Китайкин, В. С. Кызыл-оол, партия райкомунда Л. С. Ондар, Ш. С. Ондар, район прокурору А. Т. Соломатов, Арыг-Узуунде Н. Л. Кылын-оол, О. М. Даржай, К. И. Успун, Торгалыгда А. С. Серен, Б. К. Монгул-оол болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болуур. Эрткен чыл дургузунда 89 лекторларны эки ажылын демдеглеп, оларга шаңнал-мактаалларны тывыскан. Оон-биле кады «Билиг» ниитилелиниң Чаа-Хөлде, Көк-Чыраада, Торгалыгда, Ак-Туругда эге организацияларының ажылын экижиткен.

Улуг-Хем районнуң лекторлары партияның болгаш чаактың чугула шиитпирлериниң талазы-биле эрткен чылын 960 ажыг лекцияларны номчаан. Бүгү лекцияларның 64,5 хуузу тыва дылга эрткен. Тематиктиг болгаш айтырыг-харыы кежээлерин, ааг журналларын организастаан. «Билиг» ниитилелиниң район организациязы экономиктиг билиглер болгаш цитернационалчы темаларга чер-черге ийи удаа семинарны эртирген. «Билиг» ниитилелиниң башталар черинин чанында беш лекторийни тургускан, улусчу университет ажылдап турар.

Ынчаарга болза-даа лекция пропагандазының даэштинин болгаш дайынчы арга-шинээзин улам күштелдирери чугула. Эрткен чылын кодаа ажыл-агый, педагогика темаларынга лекцияларлар эвээш номчуттунган. Деңгей байдалының айтырыгларынга ажылды чоннарның сонуургалы өскен, маңаа хамаарыштыр шилиттингеп лекторлар барык-ла чок. Күш-ажылчы бүдүрүлге коллективтериниң ажыл-чорудулгазыбиле чамдык лекцияларның ходбаазы ам-даа кошкак. Арыг-Узуу, Чодураа, Эйлиг-Хем суурларда «Билиг» ниитилединиң эге организацияларының ажылын сулаптакан болгаш пропаганда ажылын сайырангайындарынче кошкак кичээнгейни салган. Районнуң «Билиг» ниитилелиниң бүгү кежигүннериниң барык бежеңнеп ажыг хуузу лекция, беседа номчуурунга кириштейн турар.

«Билиг» ниитилелиниң организациялары ажылчы чоннуң ортузунга хөй-ниитиниң корум-чурумун болгаш социалистиг хөөйлу-дуруумну пропагандаларынче онза кичээнгейни салып, чер-чер Советтериниң, профсвиел, комсомол организацияларының, эки туранын улусчу друживаларының, эш-хүүзүнүн судиларының болгаш ыяш-буруу хөй-ниитии комиссияларының ажыл-чорудулгазынга даянып, ол темаларга хамаарыштыр лекция, илеткелдерни база беседаларны калбарткан.

Күрүне болгаш эрге-хөөйлу дугайында номчаан лекция, беседаларның шынары мурнуку чылдардан экижээн, көвүдээн. Чүгле эрткен чылын ыяш-буруу темаларга 134 удаа лекциялар номчуттунган. Лекторлар А. Шахматов, К. Кыыдаа, А. Назаров олар бо ажылга идепкейлиг киржип турар.

Ооң-биле чергелештир социалистиг хөөйлу-дуруумну шыңгыы сагырынга бүгү хамаатыларның кижизидеринче чогуур кичээнгейни «Билиг» ниитилелиниң чамдык эге организацияларын кошкаткан. Эйлиг-Хем, Хайыракан, Арыг-Бажы, Арыг-Узуу, Үрбүн, Кызыл-Даг суурларында организациялардың боттарының лекторлары эрге-хөөйлу темазынга хамаарыштыр лекциялар номчуваан.

Райкуускомнуң иштики херектер киллизининг, суд, прокуратура черинин чамдык ажылдакчылары чер-черге лекция, беседаны кончуг хөвар номчуп, эрге-хөөйлу пропагандазын экижидеринге практиктиг дузаны эге организацияларның удуртукчуларынга, лекторларынга чедир көргүспейн турар.

Лекция пропагандазы хүндүлүг болгаш харыысалгалыг ажыл, ынчыг болганза ону хандыр сайгарып көөрү, аңаа партийжи удуртулганы күштелдирери чугула.

Д. АРАКЧАА,
(«Шынның» штаттан дашмаар корр).

КУБА—ХОСТАЛГАНЫҢ ОРТУЛУУ

АМЕРИКА ДИПТЕ БАШТАИГЫ СОЦИАЛИСТИГ КҮРҮНЕ

Куба республика Кариб далайның ортуулуктарында турул турар. Девискээри 110,9 мүң дарбелчин километр. Чонунуң саны— 9 миллион хире кижи. Найысыловы—Гавана. Оон ажыда Сантьяго-де-Куба, Камагуэй, Санта-Кларa, Гуантанамо деп улуг хоорайларлыг.

Куба үргүлчүлелдиг үениң дургузунда испан колонизаторларның молчүгделиниң адаанга турган. XIX чүс чылдың ортан үезинде куба улус национал маадыр Хосе Мартинин удуртулгазы-биле испан эжелеге удур демисселин эгелээн. Куба оон түңнелинде 1902 чылда хамаарышпас республика кылдыр чарлаттынган. Ынчалза-даа удатпаанда ол АКШ-тың колониязы апарган.

Дараазында чылдарда Кубага амыдчынарның болгаш хосталга дээш демисселчилерниң демисселии Октябрь революциязының салдарындан улам күштелген. Оон түңнелинде — 1925 чылда Кубаның Коммунистиг партиязы тургустунган. Оон эгелээш-ле куба амылчын ажгының даштыкы монополиялыг болгаш иштики батисчи өзу-чурумга удур демисселди улам организастыг беоп неяген.

Иштики реансылыг диктатурага удур демисел 1953 чылда эгелээн — Фидель Кастрога баштаткан наш-ла санныг патриоттар Монкада казарманге маадырлыг шаап халдаашкынны кылганнар.

1959 чылдың эгезинде куба революция тиилээн.

Куба оон соонда—Америка дипке бирле дугаарында социализминиң оруунче кирген болгаш улустуң амыдырал байдалын эки-жидериниң хемчеглерин алган: 1959 чылда аграр „реформазын чорудуп, үлетпүрнү, транспортту, банкыларны, даштыкы садыгны, иштики садыгның хөй кезиин күрүненің кылдыр хавырган.

Дараазында чылдарда Куба социализм тургузуушкунуңуң оруунга улуг-улуг чедиишкиннерни чедип алган. Аңаа социалистиг дем каттыштырылга чурттарының, ылаңгыя Совет Эвилелиниң бүгү талалыг дузаламчызы улуг рольдуг боop турар.

АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРНЫҢ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАЗЫ

Кубага аян-чорукка СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарын үдеп чораанларның арагыңга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң даргазының бирги орлакчызы И. В. АРХИПОВ чораан. Бистиң чурттарывыстың экономиктиг кады ажылдажылгазының дугайында СЭТА-ның корреспондентизи-биле оон беседазын допчулап парладыыс.

— Латин Америкада социализмни тургузуп турар башгайгы чуртка СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының аян-чоруу Совет-куба декларацияда демдеглээнин ёзугтаар алыр-га, совет-куба найыралдың хөгжүдезинге чаа чүтүла үечада болган.

Бистиң чурттарывыстың арагыңга экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга 1960 чылда эгелээнин сагындырып көрейн деп, И. В. Архипов чүтаадаан. Республиканың үлетпүрүнүң чигир, энергетика, химия металлургия, машина тудуушкуну болгаш өске-даа ол чижектиг индыг амыдыралчы чүтүла адырларын хөгжүдеринче угланган он-он дугуржулгаларны ол чылдар дургузунда чарган. Ол чорук империализмниң экономиктиг агрессиязын ойтур шаварда, бөмбүрзектиг барыын талакы чартыының баштайгы социалистиг күрүнээни быжыглаарынга идиг берген революшчу-экономиктиг чаартылгаларны чедиишкинниг боттандырарынга Кубага дузалаан.

Совет-куба кады ажылдажылганы хөгжүдер дугайында дугуржулгаларга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев биле Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Революстуг чазааның Премьер-Министри эш Фидель Кастро олар 1972 чылдың декабрьда Москвага ат салганының соонда бистиң чарыллаалармывыс дыка калбаткан.

Оон бадыткалы кылдыр чамдык чурагайларны көргүзүп көрейн: 1960 чылдан 1965 чылга чедир үеде бистиң чурттувус 30 үлетпүр бүдүүлелерин болгаш өске-даа объектилерни тударда база чаарты дериинде ол чуртка деткимче көргүскен. А сөөлгү дугуржулгаларга дүүштүр ол чурагайлар мырыңай ийи чүс чедер!

Оларның чамдыктарынга тодаргай дектаайн. Кубада эң улуг дээш, одалга-биле ажылдаар, Максимо Гомес болгаш Антонио Масео аттыг электростанцияларны бистиң чурттувустуң деткимчези-биле тутканы.

Никель бүдүрер талазы-биле Куба делегейде бирги черлерниң бирээзин эзлеп турар. Бистиң чурттувус-биле кады ажылдажылга үлетпүрүң олардың хөгжүдерине база чугула рольдуг. Никарода болгаш Моада ажылдап турар никель заводтарын чаарты дериирнге совет организацияларның киржилгезиниң дугайында дугуржуушкун чедип алдынган. Чаа, чуртка эң улуг даг-металлургия комплекзин Пунта Гордага тударын талевилеп эгелээн. Ону Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле тудар. Оон ачызында чуртка никель бүдүрери ийи катап көвүдээр. Ол металлдың дыка хөй кезиин Совет Эвилелинге болгаш ЭДЧ кежигүнү өске-даа чурттарга садар. Бодунуң эдлээвиле бистиң чурттувус Кубаже артык кезектерни болгаш тус-тус белдирлерни, а ол шыкаш күгүрнү, аминакты, антрацитти чорудуп бээр, чүге дээрге ындыг чүүлдер чокта никельди бүдүрериниң аргазы чок.

Хосе Марти аттыг металлургия заводун ССРЭ-ниң деткимчези-биле чаарты дерип турар. Ол чорук чуртка кан бүдүрерин дыка көвүдедир арганы бээр.

Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле Кубага баштай туткан бүдүрүлге Гуантанамода эгелээр заводу болган. Ол продукцияга чурттуң хереглелин ол бүдүрүлге бүрүн хандырып турар. Санта-Кларага база бистиң чурттувустуң деткимчези-биле тутканы механика заводун Хосталга орнуулууда Кубаның «Уралмашы» деп адап турар. База бир өске бүдүрүлге—Гаванада Куба-совет найыралаттыг автосепгелге заводу солыр ажаар КТП-1 дээр комбайннарны кылып үндүрүп турар, бир комбайн-на планташиага чигир үнүжү чыыр 100—150 кижинни солуур. Куба өңүктериниң бодалы-биле алырга, совет комбайннар өске чурттарга бүдүрген ол янзылыг машиналарны дыка хөй көргүзүглер талазы-биле ажып турар. Чигир үнүжүн ажаап алыр комбайннарны белеткээр болгаш чыып эпүээр талазы-биле заводту Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле Кубада тудуп турары бо угланыышкынга улам чыйгы базым болур.

ССРЭ-ниң деткимчези-биле туттунган болгаш тудуп турар объектилерни моон-даа хөйүү адап болур турган ийик. Балык ажыл-агыйында, химия үлетпүрүнде, куба экономиказының өске-даа адырларында кады ажылдажылга чедиишкиннинг хөгжүп турар. Республикага геология-шинчилел ажылын организастаарынга совет специалистер дузалаан. Гидромелиорацияда кады ажылдажылга эки калбарып турар. Оон ачызында суттарыылалыг черлер төлү калбарган, чаа, улуг чыг ажылагый объектилери тыптып келген.

План ёзугтаар, үр үелиг үндезинге бистиң чурттарывыстың экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылгазы үргүлчү калбарып, сайзырангайжыыр деп, И. В. Архипов түңнелинде чугаалаан.

МҮҢ-МҮҢ КИЛОМЕТР ЫРАК-ДААА БОЛ

1966 чылдың күзүү. Совет улус Улуг Октябрьның чартык чүс чыл ыбилейинге белеткенип турган. Хөй национадлыг совет уран чүүлдүң төлөөлекчилери — акыдуңма республикаларның цирк уран чүүлүнүң алдан ажыг кижи киржикчилиг болуу-биле кады Хосталганың ортулуунга баар, аңаа оон көргүзер аас-кежик менээ таварышкан.

Гавана биле Москваның аразы каш-каш мүң километр ырак-даа болза, бистиң улустарывыстың алыс күзел соруу, салым-чолу чангыс деп чүвени караавыс-биле көрдүвүс. Куба черге барып самолёттан дүшкен шагывыстан эгелээш, Гаванага оон көргүзүп эрткенивиске 40 хонук карак чивеш аразында эрткен шыкаш сагындырган. Ак-көк хемнер чурту—Тыванын төлээзи бодуун цирк артизи моң көргүзүүмдең эгелээш, ужугар акробатчы Арнаутовтуң, парлар иередикчили Маргарита Назарова дээш өске-даа совет цирктерниң он-он көргүзүглерни куба көрүкчүдер ондагай чылыы-биле утказан.

Совет цирктерге Гавананың эң улуг, кыры дуглаглыг стадионун оюн көргүзери-биле хостаан. Аңаа хүнүнүн-не 15 мүң кижи бистиң көргүзүглериивиске кээп турган. Шак мынчаар бир ай ажыг үргүлчүлээн.

Гавананың төөгүлүг черлери-биле таныжып, фабрикалар болгаш заводтарга барып, акы-дуңма куба онүүктер-биле хөй удаа ужурашкан бис. Ылаңгыя сураглыг балет артизи Алисия Алонсо-биле ужурашканывыс биске үттүндүрбас.

Куба улус бодунуң кезиир үезинге быжыг. бүүүрелдиг. Үүге дээрге ол Совет Эвилели баштаан социалистиг дем каттыштырылга чурттары-биле кады даартагы хүнче чиге, хорт базып орар.

Күмүгет ХЕНЗИГ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң үлүстүң, РСФСР-ниң алдарлыг артизи.

НАЙЫРАЛДЫГ АЯН-ЧОРУК ДУГАЙЫНДА

Политиктиг литератураның ном үндүрер чери «Леонид Ильич Брежневтиң Куба Республикага аян-чоруу» деп номну парлап үндүрген. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының 1974 чылдың январь 28-тен февраль 3-ке чедир Кубага албанның найыралдыг аян-чоруун кылып чораанының дугайында материалдарны ол номда киирген.

Чыындыда Л. И. Брежневтиң болгаш Кубаның Компартиязының Бирги секретары, Кубаның Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастронуң чугааларын, совет-куба чугаалажыышкыннар дугайында дыннадыгларны, эш Л. И. Брежневтиң Кубаның Компартиязының болгаш чазааның удуртукчулары-биле беседаларын парлаан. Л. И. Брежневтиң болгаш оон-биле кады чораан совет эштерниң Кубаның ажылчын аңгызының, тараачыннарының болгаш интеллигенциязының төлөөлекчилери-биле чүректиң ханызындан чылыг, акы-дуңма ужуражыышкыннарын номда чугаалап турар. Совет-куба декларацияны, «Эш Л. И. Брежневтиң Куба Республикага аян-чоруунуң түңнелдериниң дугайында» СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дыннадыын болгаш өске-даа материалдарны парлаан.

Найыралдыг аян-чоруктуң дугайын чугаалап турар документалдыг фото-чуруктарны номда база кииргилээн.

(СЭТА).

КУБА ФОТО-ЧУРУКТАР-БИЛЕ

ЧУРУКТА: Гавана. Далай эрим.

ЧУРУКТА: балыкчы суднолар порту. Ону Совет Эвилелиниң дуазазы-биле тургускан.

Чигир үлетпүрүү — Кубаның ажыл-агыйының кол адыры. Ону амгы үеде кидин-не механизастап турар.

ЧУРУКТА: чигир хыыргыыжы ажаар «КПТ-1» комбайн ажыл үезинде.

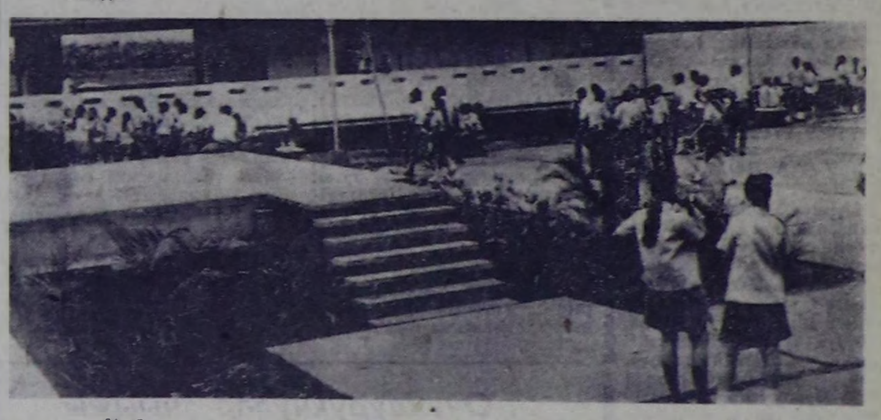

Кубада улус өөредилгези чедиишкинниг чоруп турар. Амгы үеде улус өөредилгезиниң янзы-бүрү хевирлеринде ийи чартык миллион кижи халра туттунган.

ЧУРУКТА: Гаванада бир ортумак школа.

Сантьяго-де-Куба— Ленинград

«Спектр» дээрге — Сантьяго-де-Кубада физиктер-биле Ленинградтың физиктериниң кады ажылдажылгазының кыйгырыы ол.

Куба университединиң чамында физика факультединиң организастаанындан бээр чүге бөрт чыл эрткен. Ленинградтан келген өңүктериниң дузазы-биле факультеттиң аймак коллективи «Никельдиг крайның» (Кубада Орьенте провинциязын мынчаар адаар) индустриалыга ажылдаар специалистерни белеткээр сорулгазы салып алаан. Бо талазында куба өңүктерге «Спектр» программазы баштайгы улуг дузазы чедирген. Кубаже эртем талазы-биле эдлечелиг сургакчылаашкынбан эки келгеш, ол программаның совет балуунуң убуртукчузу, техниктиг эртемнериң доктору А. А. Петров-дыныч дээн:

— «Спектр» деп комплекстиз программаның ажылы тодаргай: тывыш индустриязынга ажылдаар, спектралдыг аналиэтиң аргаларын чогладып кылып, ажыглап шыдаар, национал кадрларны белеткээри. «Спектр» деп адаанының ужуру-даа ол чүве.

Кады ажылдажылганың баштайгы түңнелдерин куба эштер-биле кады үндүрүп көргүзүүс. Кубы физиктерниң эртем ажылдары, спектралдыг аналиэтиң айтырыгларының талазы-биле баштайгы шинчилелдер кастүп келген.

«Спектр» программазы кычалдыр чедиишкиннинг боттанып турар.

И. БУЛУШЕВ.

ЛЕНИНГРАД.

КАЙГАМЧЫКТЫГ ЧАРАШ ОРАН

Амыдыралым аайы-биле 1967—1969 чылдарда Куба Республикага баар, чурттаар аас-кежиктиг болган мен. Оон аян—геолог кижи. Ону Кубага ажылдаары-биле чоруткан. Ынаар ийи бичии уругларывыс-биле кады аъттанып кан бис.

Октябрь айның эгезинде «ТУ-114» деп самолёт-биле Москва — Гавана аразында чер ара хонмайн, барык 17 шак иштинде ужуттувус. Таптыгла дең адып чорда, Хосталга ортулуу көстүп келди. Кайгамчык-ла чараш орап-дыр: кезек-кезек шаттарлыг, чазгай ногаан оът-сиген-биле ышкыланган, пальмалыг моолуктер болгаш кижи билбес сир-ле бөкпек будуктарлыг ыяштар бедингилээн, чидигир көк далай кыдыында сарыг-сарыг элеминнер көзүлгүлээр.

Хосе Марти аттыг аэропромга самолёттан үнүп кээривиске, агазарның ол-шыгы, ышкаңнанчызы мырыңай кедергей, чунар-бажыңның бүстүг өрээлинче киргени-биле дөмей-ле. Бистиң Тываның агаар-бойдузунга чаңчыккан кижи октябрь айда ындыг ыяш черге баарга, чиктиг-ле чорду. Ынчаарга ол черге ноябрь, декабрь, январь айлар бистиң черге июль айдан ылгал чогун. Кубага чылда ортумак температура 26 градус чылыг дээрзин сөөлүнде билгеп бис. Аңаа хар кажаңдаа чагбас, эң соок дээрге-ле 7 градус чылыг боор чер-дир.

Автобуска олурупкаш, Гаванаже хаптывыс. Арыг-силиг, ногаан-чайт үнүштерлиг бичии суурларның, хову-шөлдериң, үлетпүр тудугларының аразы-биле шөйүлген тергинь эки чазаглыг орук Гаванага чедире берди. Бажыңнарның архитектуразы янзы-бүрү, бот-бодунга дөмейлешкек ийи бажыңны кижи тыппас.

Гавананың төвүнче бар чорда, бажыңнар улам-на бедип, чазартылып орар. Ведадо деп районда ийи—беш каът бажыңнар аразында небоскребтер — деңнии бедик бажыңнар — көзүлгүлээр. Революция мурнунда аңаа америк банкылар, компаниялардың албан чердери, аалчылар бажыңнары тургулаан. Ам мында ажылчыннар болган албан-хаакчылар чурттап турар.

Оом аазын-чурттуң чөөн түгүнде провинцияга — Орьентеге ажылдаары-биле чоруткан. Ынчангаш Сантьяго-де-Куба хоорайга барган бис. Ол хоочун порт хоорай испан кулдыныгның үезинде Кубаның пайысылалы боop турган. Бо хоорайда болгаш черле Орьенте провинциязында революстуг таңчылдар аажок улут. «Фидель Кастронуң дайынчы ажыл-чорудулгазы моон эгелээн. Ол болук эштери-биле кады 1953 чылдың июль 26-да ынчаардагы диктатор Батистаның чоленгинижи — Монкада дээр териг пааранынче дидим халдаашкынны кылган. Сөөлүүредир маңаа, Сьерра-Маэстраның дагларынга, партизан отрядтары тургустунуп, Кубаның барыын талазынче тиилелгелиг походун кылып, 1959 чылда революцияның тиилелгезинге чедиргеп.

Сантьяго-де-Куба хоорайга улуг эвес, ийи каът бажыңны биске берген. Оон эрги эзлери революция сөөлүнде АКШ-че дезип чоруй барган. Бажыңның бирги каъдын чолаачы кижиниң хөй кижилиг ог-бүлези эзлээн, а элээн каш ороолдерлиг ийиги каъдын биске берген. Серии болаун дээш, даш бажыңныя ханаларын холчок кылып кылыр кылган. Бо хоорайга Гаванадан-даа ыяш болганда, бажыңга кандыг-даа одалга хереглевес.

Кожавыста куба ог-бүлелериниң эзлери-биле удавайн-даа таныжып, ажыл-амыдыралын сонуургап эгедээн мен.

Хөй бергелер турда-даа, чуртунга социализм тургузаар дээш ажылдап турар куба хөрөженнериниң хөй-ааттыы кедергей. Революция мурнунда хөрөженнерни апактарының өөнүзү дег көрүп турган. муң-муң хөрөженнер аш-түргеделе кыстыргаш, янгаңнаар чорук-биле амыдырап чорааннар. Революция сөөлүнде янгаңнар бажыңнарын хаттап, хөрөженнерге социал болгаш культурлуг өзүлдениң бүгү аргаларын бергеп. Шаандагы он-он муң чалча хөрөженнерге тускай школаларны ажыктылаан. 1960 чылда куба хөрөженнериниң федерациязы тургустунган. Муң-муң хөрөженнер политчырыдышкын болгумнериниге ооренип, тускай эртемни чедип ап турар.

Амгы үеде куба хөрөженнер бүдүрүлгелерде, тудугларда ажылдап, тракторларны башкарып, холга автоматтарын тутканы, тайбың күш-ажылчы камгалап турар. Ынчангыже олар келээде чаъдык чаагай, чараш көстүр, боттарының эрын-нүүрүн үргүлчү бодап чоруур. Ажылдаи-даа кедер хептери черле арыг-силиг, кылайтыр базып каан болур. Куба хөрөженнериң күш-ажылчы эргелерин болгаш хүлээлгелерин оларның чараш болгаш шөрүштүг болуксаар күзелин-биле удурланышпайн турар.

Ындыг чаңчылга куба хөрөженнер боттарының уругларын база өөредип, оларны чараштыр хепкереринге ажаок сонуургалдыг.

Кубалар черле омак-хөтүүг, сагылга-чурумнуг, илаңгыя эрагалаар чорукту онза бүрүү шавар чон чорду. Олар хөй-ниити аразынга эзирик көстүрүн эң бүжар херек кылдыр саналр. Оон аътыда, кандыг-бир чүүлдү эгелээнде, чеже-даа күштү үндүрүп турган, ыяап-ла төнчүзүнге чедирер, ылавылалдыг кылыр чон деп билген мен.

Кубалар бистиң, совет кижилерни, ажаок хүндүлээр, эътиг-эвилең улус чорду. Чоокта чаа бистер СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Куба Республикага аян-чоруун улус сонуургал-биле хайгаарап турдувус. Ол ужуражылгаларны көрүп оргап, ол чуртка эртиргеп үемни база катап сактып келгилээр турдум. Ийба он-үктерге сеткилим харыызын бүлүр чедирбишаая, бистиң улустарывыстың найыралы болгаш кады ажылдажылгазы улам бижыысын деп өөрээр күзелдиг мен.

Г. САРЫГЛАР.
ТДЛТЭШИ-ниң эртем ажылдакчызы.

УРАЛ ХҮННЕРИ

ЧАА ХЕРЕКСЕЛ

«Уралмаш» заводтуң ажылчыппары минутада поездниң ййи дугуэын бүдүрер, каңнаар чаа станокту чогаадып дооскан. Ол дэярге заводтуң специалистериниң Горький областың Выксада металлургия заводунга төлевилээн, дугуй каңнаар комплекциниң сөөлгү кол агрегады-дыр.

Урал инженерлери катай кылдыпып турган операцияларны гускайлап, агрегаттарның күчүэүн, чорудулгазының дүргенин улгаттырган. Ооң күсели-биле комплексиниң чорудулгазын дүргедеди, демир-орук дугуйлары бүдүрериниң хереглээр шакта 100 кезек дугуй бүдүрер шуупгурулга шугумуи тургузар аргалыг болган.

Выксаның ол цеги чылда 700 мун ажыг дугуйну бүдүрүп үндүрер аргалыг.

В. СТАРИКОВ.

БОТТАРЫНЫҢ КҮЖҮ-БИЛЕ

Красногвардейск районнуң мал фермаларыиче чылдың-на беш чүс центнер холумак мал чеми кээп турар. Ону колхоэтар, совхоэтарның боттарының күжү-биле Оренбург областа бир дугаарында тутқан холумак мал чеми белеткээр заводка бүдүрүп үндүрген. Ол мал чеминиң составында концентрат-тардан аңыда, сиген, бүрү делгаиы, дус болгаш микроэлементилер база бар.

Чаа заводту ажыглалга киирген соонда фермаларга он-он тараа дээрбелерни ажыглаарын соксаткан. Малды чемгерерниң рациону экижээн, ооң продуктуэу бедээн. Ам хонукта бир инектен саалда эрткен кышка деңнээрге ортумаа-биле бүдүн чартык-пйи килограмм көвүдээн.

Эгелекчилериниң үлегерни Переволоцк районнуң тараажылары эдерген. Олар хонукта пйи мун центнер холумак мал чеми белеткээр заводту тудуп турарлар. Заводтуң чаныига витаминниг далган кылыр сиген тарыыр суггаттыг шолдуг тургузар.

Мал чеми белеткээр мындыг заводтары, цехтери областың Бузулук, Белоярск болгаш оске-даа районнарында тудуп турар.

П. СТЕПАНЕНКОВ.

ЧАА НОМ

Мурнуу Уралдың Челябинскиде ном үндүрер черииң үндүргеи номун Пугачевка удурткан тараачын дайынының 200 чыл болган оюнга тураскаатқан. Чыындыны тургузарда, чонуң тура халышкыныың чылдагаавнарыныр, ооң удурткучуларының база Мурнуу Уралга тараачын отрядтарының дайынчы чорудулгаларының дугайында очерктер, чүүлдерни бижиирде авторлар сөөлгү чылдарда архивтен тывылган документилер, материалдарны ажыглаан.

Пугачев шимчэшкинииң ийи кыржыкчылери — атаман Никифор Чулошников биле тараачынар отрядының удурткучузу болган организакчызы драгун Ефим Ярыгин оларны байысаган дугайында Оренбургтуң чажыт комиссиязының протоколун чыындыда бир дугаарында парлаан. Ол ышкаш тура халмышкынар отрядтарынче эки турачыларны чыырының болгаш атаман И. Арапов биле дайынчы тулчуушкуннарга кады кыржырииң дугайында есаул Н. Чулошниковка Пугачевтуң терииг коллегиязының айтымшкынын чурукка тыртырган хүүзүн ында база парлап көргүскен.

Чыындының материалдарында А. Пушкинниң, В. Короленкоиуң, В. Шишковтуң, В. Перовтуң, С. Ивановтуң болгаш оскедаа орус чогаалчыларның болгаш чурукчуларның Пугачевтуң тура халышкыны темазынга улуг сонуургалын көргүскен. Ол ышкаш чыындыда Уралдың хоорайлар, суурларының амгы амыдыралын көргүскен.

М. ПОЗДНЯКОВ.

● СЭТА-ның корр.

УТТУНДУРБАС ХҮН

РАССКАЗ

Райком эжиниге ону машина четтикпейн манап турган. Тракторист Молдурга райкомдан үнүп келгеш, бригадазының машиназы турарын эскербейн, совхозуңуң төвүнче углай базыпкан. «Совхоз төвүнге чедир ырак эвес-ле болгай, боттуң «ийи шилгизи» чок эвес, кылаштаптар-дыр» деп ооң бодалы ыыдыг.

— Ээй, бисти мана!—дээн таныыры үн дыңнаан, алгы үүнче көрүнүп келгеш, бригадири Сотпаны көрүп каап.

Сотпа олче уткуй ам-даа ужулбааны шериг хевин шевергин хере тыртқан кел чораап. Шеригден чоокта чаа келгеш бригада хүлээп алганда болза, Сотпа трактористериниң хүндүткелин чаалап ап четтигипкеп. Шнчангаш бригадири болу уткуп келгенинге тракторист иштинде өөрээн.

Райком чанында узун дорт баткан кудумчуга олар ужуражып келгеш, каткы-хоглуг байыр чедиржип, хол тутчуп турда, машиназы чанынга кээп турупкап.

— Эш, Молдурга, силерин хову турлаанда бригадавыс кежигүннери манап турар, машинага олурупгучар—деп, шериг салбырының командириниң үнү-биле Сотпа чугаалаап, боду бир дугаарында машина кузовунче хартыганың каңнагайы-биле үне халый берген.—Ооп совхоз төвүпге бо-ла чолаачы экеп каапгар, а ам бригаданың иштинри ёзугаар силерни уткуп келген сорулгавыс бо.

Бригадирнге харыы сос безин чугаалап четтикпейн, Молдурга машинада олурупкан хап олурган. Ооң сорулгазы база-ла бригадага чедип ажылдаары турган.

Хову турлаанче чоокшулап ора, олар өөрүнүң кызыл-булуңче уурук-суурухтап кирип турарын эскергеннер.

Кызыл-булуңга кирип кээрте, бригада кежигүннери шупту сандайларны эллепкен, аныяк оолдар кезек кижи артында одурургда ийи-ийи кылдыр сандайларда ушкажыпкан олурганнар.

Олурган улустуң мурнунда удур турган столдуң кырын кызыл пөс-биле шевергин пыц, артында дөрт кижи олурар сандайларны чыскаш салганын, хавада кызыл пөсте «Чаа партийжи билет алганыңар-биле байыр чедирип тур бис!» деп бижээп сөстерни номчаап, Молдурга чүвенин утказын билген.

Кижи бүрүэ олуттарын эллептерге, бригадир кыскаэубиле:

— Эштер, бистиң бригадавыстың кежигүнү коммунист эш Молдурга болгун, каш-ла минута бурунгаар, чаа хевирниң партийжи биледин алгандыр. Ол болза бистиң бригадавыска улуг байырлал болур ужурлуг. Ынчангаш бригада мурнундан Молдурга Донгаковичиге байыр чедирерин чошпээрбеңер!..

Бичежек өрээл иштинге адыш часкаашкыны дыңмирей берген.

Ону көргеш, Молдурга эш-өөрүнге санаа четпес өөрүшкүүн илередип, боостааже ашкан чаваалариың харлыкшыпгаап ажыл турарын эскерип олурган. Девиш чаа партия райкомунуң бирги секретары чаа хевирниң партбилединп берип турда, ол база-ла мындыг байдалдыг турганын сактып, чүгле ол чаасканн эвес, а бригадазының кежигүннериниң шупгузунуң арыннарында өөрүшкүнүп одуҳып турарын магадап олурган.

Бригадирниң соон дарый хоочун механизаторларның, комсомолчу-аныяктарның мурнундан бригаданың кежигүннери үнгеш, ажылчын туруштарынче чугаа-соогтуг таран чорун турганнар. Шалыкшы хову ажылы эгелээлек, бригада дээш белеткеп, септелгенин доозуп турган. Сотпа ону «дайынчы белеткел үези» дээр.

Бригадири бөгүн барып дыштанып ал дээрге-даа, Молдурга хову турлаандан чоруксаваан. Ол база бодунуң ажылдан турар черинче чорупкан.

Молдурга сеялкалар септеп турган оолдар чанынга чедип келирге, Ортунай ийи эжибиле ажылдап турган. Сеялкалар септелгенин доозарынга чедир план ёзугаар ам-даа неделядан оранчок хөй үе бардаа болза, оолдар ийи арткан сеялкаларның бирээзинин аар-саар септелгенин доозуп турганнар.

— Бөгүн сөөлгүзүн белеткеп доозуп цыдаптар бис бе, оолдар?—дээш, Молдурга бедип үнүп орган хүвче көрүгеп.

—Белеткел шугумунга ыяапла тургузуптар бис. Бодунар биляр-ле болгай силер, баштай ажылы хөй пегеттинер сеялкаларны септедивис, а боларда чүү боор, Молдурга Донгакович, харын силер арыг хевирнер хирге бораваңар, дораан доозуптар бис—деп, Ортунай өөрүнүң мурнундан харылаан.

— Уе бар ышкажыл, холуң эрттир далашкан ажыы бар бе, оолдар? Септелге эгезинден-не хуваашкап аапы-биле кады ажылдап келген оолдарынга Молдурга ынча дээрге, өөрүнүң мурнундан база-ла Ортунай:

— Бригадавыста бөгүн онзагай хүн. Бөгүн техника септелгенин доозуп «дайынчы белеткел шугумунче» үнер бис—деп, оларже кел чораан Сотпаны дыңнаазын дээш, чоон үн-биле чугаалаавп, хүлүмзүрээн.

— Шын-шын, Молдурга Донгакович, бригада септелгенин бөгүн орап дупе-даа болза доозар деп шиитпирлээн чүве. Ол хуралга олурушпаал силер, парткомга беседаже чорүй баргаш, а оолдар бөгүн септелгени доосканн, силерниң байырлалыңарга ушкаштыр ону дыңнадыр деп шиитпирлээн чүве. Баш бурунгаар ол дугайын чугаалавээн дээш бууудатпайн көрүңөр—деп, артындан кылаштап келген бригадир оларның чугаазынга кирипткеп.

Ону дыңнаап Молдурганың сагыжынга чоокта партком беседа үезинде секретарының: «Арталыг болза, эш Молдурга, чаа партбилеттер алыр үеде ажылыңарны база доозупкан болуңарза, улам ёки ййнке» дээн сөстери кирген.

Парткомдан үнгеш коммунист Молдурга чаңгыс сорулга салган, септелгенин партбилет алыр хүн доозар. Оода звеноның ол хүнгү хүдээлгезин доозары ооң бодалы болган. Ынчан олар он хонукту камнап алыр. Бодунуң хууда ындыг күзелин бригадазынга чугаалаарындан ол эргеэсүнгеп. Ындыг бодалбиле кымга-даа ону ыыттавайн ажылдап кирипкеп. Ажыл үезинде Молдурга кайгай берген. Бригада кежигүнери ооң сеткилин билген ышкаш ажылче эртежик үүнүп, кежээ орайга чедир хөлчок шудургу ажылдап турганнар.

Кара-оол НАТПИЙ-ООЛ.

(Уланчылыг).

МОСКВА. Бүгу-россияның чурулга академиязын ССРЭ-ниң чурулга академиязы ыылзыр эде тургусманыңдан бээр 25 чыл болганыңга хөлбаштыр чуруктар чогаалдарының делгелгези Төп делгиир залында ажыттынган. Ол академияның кежигүннериниң ийи муң чыгам ажылдарын: уран чурулганың, скульптураның, графиканың чогаалдарын ында делгээн. Уран чурулганың мастерлериниң 165 ажылында бистиң улузувустуң эрткен болгаш амгы маадырлыг үелерии көргүскен. Сөөлгү чылдарда чураан чогаалдар делгелгеде ыыкз улуг черни эзлеп турар.

ЧУРУКТА: делгелгениң скульптура салбырында.

В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭКИ ЭГЕЛЭЭШКИН

Таңды районда «Типлелге» совхозтуң дирекциязы, партком, ажылчын комитеди, кээ Совет ажылчы чоннарның культурлуг дыштанылгазын эки эртирер дээштил чамдык эки хемчеглерни ап турар. Ооң тодаргай чижээ болза, чоокта чаа Культура бажыңынга эрткен темалыг кежээ болур.

Кежээниң эгезинде «Арагалаашкынга удур демисел» деп лекцияны партком секретары эш Д. Д. Дөрдаш номчаан.

Дараазында Кур-Чер суурнуң Найырал, Тайбың деп кудумчуларының бот-тывынгыр артистериниң концертин чыыглан чон сонуургап көргеп.

Уран чүүл удуртукчузу, башкы Надежда Монгуштуң күүседкени «Коңгулуурлар», «Совет Эвилелиниң хамаатызы мен!» деп ырлары онза солун болган.

Башкы Роза Хертектиң чогаатканы «Кадарчывыс Даж-Серен», «Маадырывыс Янчатка» деп шүлүктери совхозтуң бөгүнгү амыдыралын илередип турары-биле көрүкчүлерге таарышкан.

Кудумчулар аапы-биле эртер концерттерни Совет Тываның 30 чыл юбилейга тураскаатқан. Совхозтуң дирекциязы болгаш ажылчын комитеди бот-тывынгыр артистерни тускай хеп-биле хандырар хемчег алыры негеттинип турар.

О. КОРОДА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Ф. КАСТРОНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

МЕХИКО. (СЭТА). Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-министри Фидель Кастро Мексиканың «Сьемпре» журналының корреспондентиви-биле беседаазында Куба биле АКШ-тың аразында харылзаалар дугайын чугаалаан. Кубаны экономика талазы-биле кызамдап, боогдарының талазы-биле Каттышкан Штаттарның чорудуп турар политиказы болуп сойгалаан болгаш «американнар боттары улам-на чаасканзыраш турар» деп, ол чугаалаан.

Кубаның Компартиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Куба биле Латин Американың чурттарының харылзааларын хөгжүдери дээш туржуп турарын чугаалаан. Ынчалза-даа ол харылзааларны бодунуң үезин эрткен америк күрүнелер организациязын дамчыштыр кылбас ужурлуун айыткан.

Фидель Кастро Чилиде байдалдың дугайын чугаалаан, чиля улустуң «фашистиг диктатура-биле үр-де эртежип туруп цыдаазынга» бүзүрелин илереткеп.

ПЛАНГА АТ САЛГАН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол Арат Республика-биле Болгария Улус Республиканың аразында 1974—75 чылдарда культура болгаш эртем талазы-биле кады ажылдажылганың планынга ат салган. Эртеминиң, улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының, культураның болгаш урап түүлдүң ажылдакчыларының, артистериниң чогаалдычы коллективтериниң төлээлекчилери-биле солужарын, студентилерни өөредип, белеткээрин, янзы-бүрү делгелгелерни, кинофестивальдарны арттирерин планда көрүп турар. Ол ыланғыя Моол Арат Республиканың чарлаанындан бээр 50 чылынга болгаш Болгарияга социалистиг революциялың тиилээнининң 30 чылынга холбашкан хөмчегler хөй черни эзлеп турар.

Очулдурукчулар чыыжы

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Аңаа совет болгаш моол литературы чогаалдарының очулдурукчуларының бирги чогаадыкчы ужуражышкыны ажылын дооскан. Ол ужуражышкыны ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның чогаалчылар эвилелдериниң аразында кады ажылдажылга дугайында планны ёзугаар организастаан.

МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумуу моолсовет найыралды бижыглаарының херээнге, моол литератураны очулдурарынга база пропагандалаарынга ачы-хавыязы дээш ол ужуражышкынга киришкеп болуқ совет литераторларга чазык шаңналдарын тывыскан. МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы С. Лувсан шаңналдарны оларга тывыскан.

Л. КОРВАЛАННЫ ХОСТААР!

Луис Корваланның төрелдеринге аңаа эргежок чугула эм чүүлдерии чорудуп бээрин чөшээревейн турар.

Бо бүгү фактылар Чилиниң Компартиязының Чингине секретарының болгаш ооң хоргудайда кады турар эш-өөрүнүң Досоп ортулукта дагерьлерниң кижи цыдашпас кадыг-бөрге байдалынга таваржып, чоорту-ла олурүп фашист генералдар күзеп турарыя хереченлеп турар-дыр. Диижиге чедир чепсегленген шаажылакчы-эраптанар Луис Корвалаидан, ооң шынныг херээниң күжүнден коргуп турарлар. Ол дугайын Чилиден келген эң чаа медээлер чугаалап турар. Луис Корваланны болгаш ажылдан келген оолдарынга Молдурга ынча дээрге, өөрүнүң мурнундан база-ла Ортунай:

— Бригадавыста бөгүн онзагай хүн. Бөгүн техника септелгенин доозуп «дайынчы белеткел шугумунче» үнер бис—деп, оларже кел чораан Сотпаны дыңнаазын дээш, чоон үн-биле чугаалаавп, хүлүмзүрээн.

— Шын-шын, Молдурга Донгакович, бригада септелгенин бөгүн орап дупе-даа болза доозар деп шиитпирлээн чүве. Ол хуралга олурушпаал силер, парткомга беседаже чорүй баргаш, а оолдар бөгүн септелгени доосканн, силерниң байырлалыңарга ушкаштыр ону дыңнадыр деп шиитпирлээн чүве. Баш бурунгаар ол дугайын чугаалавээн дээш бууудатпайн көрүңөр—деп, артындан кылаштап келген бригадир оларның чугаазынга кирипткеп.

Ону дыңнаап Молдурганың сагыжынга чоокта партком беседа үезинде секретарының: «Арталыг болза, эш Молдурга, чаа партбилеттер алыр үеде ажылыңарны база доозупкан болуңарза, улам ёки ййнке» дээн сөстери кирген.

Парткомдан үнгеш коммунист Молдурга чаңгыс сорулга салган, септелгенин партбилет алыр хүн доозар. Оода звеноның ол хүнгү хүдээлгезин доозары ооң бодалы болган. Ынчан олар он хонукту камнап алыр. Бодунуң хууда ындыг күзелин бригадазынга чугаалаарындан ол эргеэсүнгеп. Ындыг бодалбиле кымга-даа ону ыыттавайн ажылдап кирипкеп. Ажыл үезинде Молдурга кайгай берген. Бригада кежигүннери ооң сеткилин билген ышкаш ажылче эртежик үүнүп, кежээ орайга чедир хөлчок шудургу ажылдап турганнар.

Кара-оол НАТПИЙ-ООЛ.

(Уланчылыг).

Өөрүшкүлүг ужуражыышкыннар

ХАНОЙ (СЭТА). Вьетнам профэвилелдериниң каттыжышкынының III съездизинге киришкеп янзы-бүрү чурттарның төлээлекчилери Хайфонуң цемент заводунуң коллективинге аалчылар боол чорааннар. Совет Эвилелиниң, Чехословакияның, Польшаның, ГДР-ниң, Моолдуң, Индияның, Италияның болгаш оске-даа чурттарның төлээлекчилерии ол заводтуң ажылчыннары чылы-биле уткуп-хүлээп алганнар.

Совет төлээлериниң баштыкы ВЦСПС-тиң секретары В. Ф. Богатиков ол ужуражышкынга үүе чугаалаап, дайынның таварыштырган байдыларын экиртиринге вьетнам улустуң улуг-улуг чедиишкиннерлиг болуруп күзеп, совет профэвилелдериниң Вьетнам акы-дуңма-биле эп-сеткил каттыштырылгазының база катап бадыткаан.

Совет профэвилелдериниң төлээлери Вьетнам Демократтыг Республикага аян-чорук кылып, республиканың хоорайларының, моолар төлгелериниң профэвидел ажылдакчылары-биле ужуражышкыннарны кылган.

Ооң-биле чергелештир оске-даа социалистиг чурттарның профэвилел төлээлекчилери Ханойнуң элээп хөй будүүлге черлериниге барып, найыралдың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының митингилерииге киришкеп.

Вьетнам профэвилелдериниң съездизинге телеэн турбуже, кыдат төлээлекчилериң ооң ажылынга киришпээнин ында демделеп турар.

ССРЭ-ниң болгаш оске-даа акы-дуңма социалистиг чурттарның профэвилелдеринге, Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязынга дайынның аар-берге чыдарында болгаш амгы тайбың-даа үеде деткимче кылып, дуза чедирии турары дээш ханызы-биле, улуг ооруп четтириишкинии вьетнам одиуктер илередип турарлар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның профэвилелдер каттыжышкынының III съездизинге киришкеп совет профэвилелдер төлээлерии Вьетнамның ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң секретары Суан Тхюи хүлээп алган.

Акы-дуңма ёзугаар-биле, чүректиң ханызындан бооп эрткеи беседа үезинде Суан Тхюи вьетнам улустуң демисслии деткиирп болгаш республиканың хөгжүлдезиниң тайбың үе-чадазында дузалап турары дээш СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң чазаанга болгаш улузунга өөрүп четтириишкинии илереткеп.

ХУРАЛ ДООЗУЛГАН

АЛЖИР (СЭТА). Аңаа боол эрткеи дөрт араб күрүнелериниң баштыпарыпың чөвүлел хуралынга АУДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң даргазы Хуари Бумедьен, Египеттиң президентизи Анвар Садат, Сирияның президентизи Хафес Асад болгаш Сауд Аравиязының ханы Фесал киришкеп.

Алжир солуннарның дынадыш турарын ёзугаар алырга, ол чөвүлел хуралдың киржикчилери Чоокку Чөөп-чүкте байдалдың, ооң иштинде сирий база израиль шериглерии атказарладырынга холбашкан айтырыгларны, Израильдиң агрессчи политиказын деткип турар чурттарга болгаш Каттышкан Штаттарга нефтиии бюр-бербезиниң дугайында айтырыгны чугаалашкан.

АКШ-тың монополистиг капиталы хөй ажык-кончаа сүргеш, молчүүшкүнүүң чаа-чаа арталарын иештередип, ажылчыннарның кадыкшыга болгаш олал-ондак чок турар байдалынга каражалыг кылдыр күш-ажылды улам чымыштадырын турар. (Солуннардан).

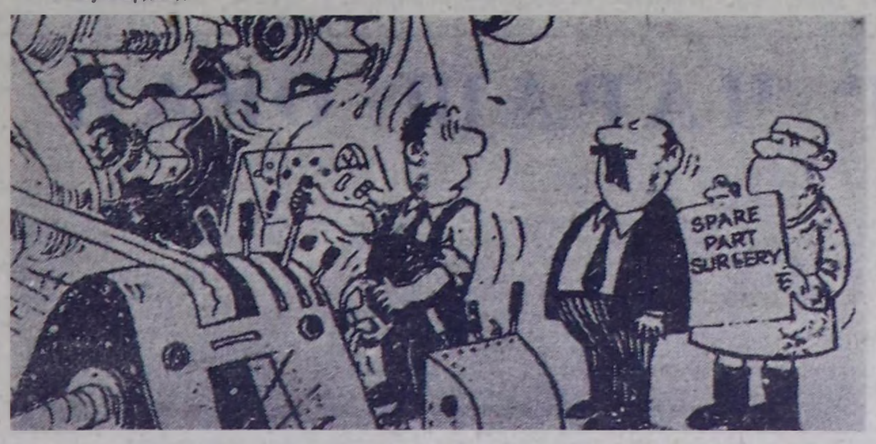

● Чүгле ийи холдуг бис деп, силерниң чугаалап тургаңынар ол бе? Силерге база бир ийи холду мээң эмчим немей каапгын цыдаар дээрзинге идегээр иеи. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

10.35 — Школачыларга. **«Күзелдиң чалгынналыр үези».** Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10 — Өөнүт телекөргүзүг. Школачыларга. **«Будильник».** 12.40—**«Совет Эвилелиниге бараан бооп тур мен!».** 13.40 — Өөнүт телекөргүзүг. **«Кино аян-чоруктарның клубу».** 14.50—**«Музыкалыг кпоско».** 15.20 — **«Делегей панорамазы».** 15.50—16.00 — Чапсар. 16.00 — Өөнүт телекөргүзүг. Спортчу программа: 1. Хаакка болгаш трамплинден халырынга делегей чемпионады. Швециядан дамчыдылга. 2. Кыска дистанцияга хөй хевирге делегей чемпионады. Коньки. 16.40—**«Экранда кинокомедия».** **«Сильва».** 18.00 — **«Үе».** Информастыг программа. 18.30 — Бөгүнгү музыка. 19.00 — Өөнүт телекөргүзүг. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. **«Спартак»—ЦСКА.** 2-ги болгаш 3-кү оюннар. 20.15—20.25—Чапсар. 20.25—**«Чечен чогаалдарның экранчыдылгазы».** **«Кем керек болгаш ялаа».** Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 22.10—Туркмен ССРЭ-ниң уран чүүл мастерлериниң концерти. 23.00 — **«Үе».** Информастыг программа. 23.30—01.00 — Өөнүт телекөргүзүг. **«Эш Л. И. Брежневтиң Кубаже найыралчы аян-чоруунуң дугайында».** Документалдыг фильминиң баштайгы көргүзүүг.

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

17.30—**«Даш дугайында сактыышкын».** Эртем-шептерелдегелиг дамчыдылга. 18.20 — Уруглларга. Мультфильм. 18.40—**«Челээш».** Дамчыдылга. 19.20 — **«Кубаның чалыы чазыны».** Кыска фильм. 19.40—Телемедээлер. 19.50—**«Токарь».** Кыска фильм. 20.00—**«Кодээниң амыдыралы».** Дамчыдылга. 20.30 — **«Юхан Смуул».** Хроника-документалдыг фильм. 20.50 — Телемедээлер. 21.05 — Чарлаалдар, реклама. 21.10—**«Шиидер эрге чок».** Уран-чечен фильм. 22.40—22.55 —**«Ырны чуруп тур мен».** Телеконцерт.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Далайга дамды» 9.50, хроника залынга — **«Чоннуң шынчы оолдары»** 15.00, **«Сангам»** (2 сериязы кады) 11.30, 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Даглардың хааны болгаш өскелер-даа» 11.00, **«Ханныг даш»** 12.50, 14.40, 16.50, 18.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыды 8.30, 10.00, **«Эң-не күштүг»** 11.30, 13.10, 14.50, **«Дөрт дугаар душтук»** 16.30, 18.20, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бажы чок аяттыг кижи». 10.00, 11.10, **«Черлик чүрек»** 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Юлька» 10.00, 11.40, 13.20, 15.00, 17.10, 18.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дөрт дугаар душтук» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чааскаапзыраан бөрү» 9.00, 10.40, **«Дайын болгаш тайбың»** (1-ги серия) 15.20, **«Сангам»** (2 сериязы кады) 12.20, 18.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эң-не күштүг» 15.00, **«Ханныг даш»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Бодунуи күселибиле 10 хонук» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киидизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киидизинин 37-13, культура киидизинин 23-54, бөдээ ажылагый киидизинин 21-47, үлетпүр киидизинин 22-64, чагаа киидизинин 41-27, информацпа база совет тургузуг киидизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче холгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 15953. ЧАГЫГ № 625

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00890

Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 42 (9417) | Вторник, февраль 19, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттингеш | Бөртээ 2 коп.

СЭКП ТК-НЫҢ ЧИҢГИНЕ СЕКРЕТАРЫ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ФРАНЦИЯНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИ Ж. ПОМПИДУ-БИЛЕ УЖУРАЖЫР ДЕП ТУРАРЫНГА

Моон мурнунда дамчыдып берген чазалгага дүүштүр Франция Республиканың Президентизин Ж. Помпиду СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев-биле ужуражыр дээш, бо чылдың март айда, харын-даа айның эгезинде Совет Эвилелинге келир дээрминиң дугайында дугуржулга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң Францияга чоруп тургавының үезинде чедип алдынган.

Эш Л. И. Брежневтиң Куба Республикага аян-чоруунуң дугайында фильм

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Куба Республикага нәыралдың аян-чоруунуң дугайында телевидениниң документалдыг фильмин февраль 17-де көп телевиденнеш болгаш «Интервидениеннең» дамчыштыр көргүскен.

Леонид Ильич Брежневти — акы-дуңма ёзулуг-биле, эң-не эптиг-эелдек уткуп ап турганы фильмде көргүскен. Кубаның КП ТК-ның Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро-биле болгаш чурттуң оске-даа удуртукчулары-биле Л. И. Брежневтиң беседаларын болгаш ужуражымышкыннарын кинода көргүзүп турар.

Гаванада Хосе Марти аттыг революция шөлүнге эштер Фидель Кастро биле Л. И. Брежневтиң чүве чугаалааны массалыг митингини телекөрүкчүлер сонуургаавнар.

В. И. Ленин аттыг школа-интернаттың башкылыг ажыдыышкыны дыка солун.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти Хосе Марти ордени-биле шаңнаавының фильмде көргүскен.

Сантьяго-де-Кубага эштер Л. И. Брежнев-биле Фидель Кастрону ёзулуг-ла бүгү-улусчу ёзу-биле уткаан.

Совет-куба декларацияга ат салыышкыны экранга база көзүлген.

Куба улустуң ажыл-амыдыралының дугайын, совет кижилериң акы-дуңма ёзуунуң дузаламчызының дугайын ында база көргүзүп турар.

(СЭТА).

КАМНЫГ ЧАРЫГДААР

Малчыннарның Бүгү-эвилел социалистиг чарыын эът, сүт, дүктү бүдүрериң көвүдедириниң болгаш ону күүсеге садары дээш демиселдиң шимчедикчи күжү болу берген.

Мал ажылдакчыларының социалистиг хүлээлгелериниң чедиишкиниг күүселдези кыштап малды канчаар ажырып алганындан кол хамаарыр. Ынчангаш мал чемин камныг чарыгдап тургаш, малды доктаамал чемгерип, ажаары чугуза.

Кышкы одарларны саналаска, республиканың колхоз, совхозтарында 1973—1974 чылдың кыштаглаашкынынга мал чеминиң хандырылгазы 50 хуу болган. Хөй-хөй ажыл-агыйлар боттарында бар мал чеминиң күралвырларын санап көргеш, ону камныг чарыгдаарының планнарын тургузуп, неделя, хүн бүргүзүнде чеженя малга бээрин тодарадып алганнар. Ылаңгыя мал чеми тарааның килограмм бүргүзүн камнап, чөптүг чарыгдаар херек. Мал чемин төтчогдевейн, рацион ёзулаар чарыгдаары — чүгле ажыл-агыйларның удуртукчуларының, түскай эртемниглериниң херээ эвес-тир. Ол дээрге, партия организацияларының, коммунист бүргүзүнүң база херээ-дир. Мал чемин чарыгдаарда малчын бүргүү бодунуң бедик харысалгазын медереп билирин чедип алыры—коммунистериниң сорулгаазы болур.

Республикада мал чемин камныг чарыгдап турар колхоз, совхозтар эвээш эвес. Каа-Хемниң «Ленинчи оруу» совхозунда семиртии азырап турар аныяк мал бар. Оларны чылыг сүт-биле хандырган. Чемниң сүүзүнүүлүүн аайы-биле ангылап, үлей хуваап каан. Оон түңнелинде инек кадарчызы эш Черниговцев ажаап турары 130 шарыжыктарының бирээзинде-не хонукта ортумак немелде деңзизин 660 грамм чедирип турар. А Александра Плишкинаның көргүзүү —700—800 грамм болган. «Коммунизмче оруу» колхозта инек кадарчызары Николай Коробейников биле Анатолий Акимов олар малдың хонукта немелде деңзизин 700 грамм чедирген.

Бо чылын савацдың шынары сиген-биле домей болган. Ынчангаш хөйүү белеткеп, сарааттап алган черлер хөй немелде деңзинии-даа, хөй сүттү алыры маргыш чок. Бия-Хемдо «Кызыл тараачыл» совхозтуң Туран сүт-бараан фермазында саар инектерни колдуунда-ла савак-биле чемгерип турар. Анда чүгле 10 кг силос, 5 кг хире турнепс, 4 кг концентрат немей бээр. Оон уламмыдан фермада сүт саалдазы кудулаваан.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революцияның чалбыжы», Тока аттыг, «УТКА 25 чылы», «Бүрен» совхозтарда, Каа-Хемниң «Тиилелге», Чөөп-Хемчиктиң «Искра» колхозтарда болган өске-даа ажыл-агыйларда малдың чемгерилгезин, ажаалдазын чылдың-на эки организастап, оон чарыгдалын шын чорудуп, малдың ажаалда, хайгааралыпче доктаамал кичээнгей салып турарын демдеглезе чогуур. Ажылды ынчаар организастаанының түңнелинде ол ажыл-агыйлар малдың продуктузуун бедидип, сүт саалдазын көвүдедип, чаш малды меңги камгалап ап, хөй немелде деңзинии ап келген.

Ынчалзажок мал чемин төтчегеп, ону каяк чок чарыгдап турар ажыл-агыйлар ам-даа бар. «Саян» совхозту ап көрээл. Ол ажыл-агыйда бо кыжын мал чеминиң хандырылгазы 80 хуу болган. Районда хөй мал чеми бетиктеп алган совхоз ол. Саянчылар савацны бөза дыка хөйүү белеткеп алганнар. Ынчалза-даа ону сараатгап албазынындан сүт-бараан фермазының саар инектериниң чемижи, саза базар черн болу берген. Олар ону ажыл-ишчи ёзу-биле ажыглаан болза, түгле боттарынга эвес, харын өске ажыл-агыйларга садып-даа, берип-даа болур турган. Мал чемин кайы-хамаан чок чарыгдап, төтчеглээнинин түңнелинде ажыл-агый сүт саалдазын кудулаткан. Сөөлгү үеде ында малдың өлүп хоораар чоруу бар апарган.

«Кара-Хаак» совхозта мал чеми чедиишпейн турда-ла, ону чарыгдаарының контроль-хыналдазын тургуспаан. Ол чорук малдың продуктулуг чоруун дыка кудулаткан. Ындыг байдалды «Кызыл туң» совхозтан база көрүп болур. Ажыл-агыйда болдүүн чемнер чедиишпес. Оон түңнелинде совхоз (директору эш Занин, зоотехник эш Докар) болдүүн чемнерни өске ажыл-агыйлардан садып алыр ужурга таварышканнар.

Бо чылын республиканың ажыл-агыйларының хөй кезии мал чеминиң чартыын бүдүрүлгениң кол адырының бирээзи — хөй ажылынга чарыгдаарын көргеп. Аңгы үеде хөйжу турлаг, бригада, хонаш бүргүзүнде сигенниң, савацның, концентраттың, кок-суланың курлавыры бар. Ынчалза-даа ону чарыгдап турарында улуг четпестер илерээн. Бай-Тайганың «Мурнакчы», Бия-Хемниң «Хадың», Эрзинниң «Чаа оруу» колхозтарында, «Тес-Хем», «Торгалыг», «Доң-Терезин», «Тыва» совхозтарда болгаш оон-даа өске ажыл-агыйларда мал чемин өй-чижек чок каап берип турар. Чамдык удуртукчулар, түскай эртемниглер ону биле тура-ла, кичээнгейге албас чоруктар бар. Ону болдурбас херек.

«Тээлиг» совхозтуң Зэр-Хавак фермазында семиртилгеде турар 114 шарыжык бар. Оларның чемгерилгезин организастааны багай. Силосту, сигенни, концентратты ферманы долгандыр каап берип турар. Ону саар инектер, хуу-даа мал чип келген. Оон түңнелинде ажыл-агый азырап турары шарыжыктардан январь айда немелде деңзи болгаш ыяш-биле чемгерип турар. Ол ажыл-агый күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планнарын күүсетпейн келген. Бо бүгүмү колхоз, совхозтарның удуртукчулары, түскай эртемниглер, партия комитеттери, улусчу контрольдуң болуктери кичээнгейге ап, мал чеминиң чарыгдалын чурумчудар талазы-биле контроль, хыналдаңы күштелдирер сорулгалыг.

Кыштың база бир айы төнер чоокшулай берген. Малчыннарга берге үе ам-даа мурнунда. Мал чемин камныг, ажыл-ишчи ёзу-биле чарыгдап тургаш, түгле ынчаар малдың хүр кыштаглаашкынын хандырып болур.

ХОЙЖУ БРИГАДАЛАРДА

МӨҢГҮН-ТАЙГА. «Малчын» колхозтуң № 1 хойжу бригадазының кадарчылары тодарадыкчы дөрткү чылының башгайгы айы эрткен. Хоорайның үзетпүр, тудуг организацияларының планныг сорулгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш, боттарының аргаларын оорнин коргеш күжениишкининг ажылдап турар, күш-ажылчы коллективтерде социалистиг чарыш калбарган.

Ынчалза-даа чамдык бүдүрүлгелерде чарыштың организас-массалыг темчеглери ам-даа чогуур пегелдеге чедир чоруттунмайн турар. Чоокта чаа СЭКП хооркомунуң бюрозу бо дугайын база чугаалашкан.

Кызылдың тууйбу заводу чыл бүрүде бодунуң бүдүрүкчү күчүзүн улгаттырып, хоорайның мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи болуп келген. Эрткен чылын завод 24 мян. тууйбуну бүдүрүп, планын ажыр күүсеткен. Тууйбунуң шынары база элээн экижээн.

Эрткен чылын аңаа социалистиг чарышты багай эвес организастаан турган. Ынчаарга ам бо чылын кандыгыл? Чыл эгезинден бээр 250 муң тууйбуну завод багай шынарлыг кылдыр үндүрген. Январь айда Кызылдың тудугларынга 1.100 муң тууйбу хереглеттинип турган. Оон 175 муңун чедир бербээн. Февраль айның бирги чартынында 133 муң тууйбуну чедир бербээн.

Эрткен чылга бодаарга, үк коллективте социалистиг чарышты ареңгей организастаан, оон дугайында коргүзүг материалдарны чедир кылбаан, маңаа парторганизасти, профсоюзтар комитедти организакчы ролүн илереткээн, ынчангаш, күш-ажылдың сагыдга-чурумун үрээр чоруктар бар апарган. Ылаңгыя күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коору дээш шимчээшкинни чогуур деңзиде чедир организаставаан.

Бо бүгү четпестер бүдүрүлгениң удуртулгазы, парторганизасти, оон бюрозу организас-массалыг ажылды кошкатканындан, шиитпирлер күүселдезин чорутпайн турарындан боон турар дээрзин СЭКП хооркомунуң бюрозу демдеглээн. Ажыл-иштиң чорудулгазында болгаш социалистиг чарышты организастаанында четпестерни дүрген чайладыр хемчеглерни алырын заводтуң дирекциязынга, парторганизациязынга бюро дааскан.

ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕЖЕ КИЧЭЭНГЕЙ

Ол-ла бюро хоорайның «Септелге-тудуг», «Кызыл үлегүр тудуг» эргеледдеринде политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң байдалының дугайында айтырыгны база чугаалашкан. «Кызыл үлегүр тудуг» эргеледдинде ийи түү ажыг кижи ажылдап турар. Бо чылын экономиктиг болгаш политиктиг өөредилгеде 119 ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар хаара тутунган. «Экономиктиг билгиниң үндезининиң» дөрт школазында 90 кижи хаара тутунган. Шупту өөредилгелер эртеп чылдың октябрьдө эгелээн. Коллективте экономиктиг өөредилгениң беш чылдың перспективтиг планын чогаадып кылган. Мында экономиктиг өөредилгени удуртурунуң човүделин болгаш пропагандистерге дузалаары-биле мөтодиктиг булуңун тургускан. Шупту школаларга дуржулгалыг пропагандистерни быжыглаан.

Эргеледе политиктиг болгаш экономиканы, өөренир школазорның ажыл-чоруулгазының дурмулгазын бюро эки деп демдеглээн.

Оон-биле чергелештир хоорайның «Септелге-тудуг» эргелеминде политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени ажылчыннар ортузунда четпес организастаанның бюрога айтыкан. Мында экономиктиг өөредилгениң эге звеноларында өөредилгеже парторганизация кичээнгей салбаанындан бригадаларда кичээлдер шуут чорувайн турар. Эргеледе политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң байдалын партия хуралынга чугаалажып, бүдүрүлгениң 5 бригадаларында экономиктиг өөредилгениң эге школаларының кичээлдерин дораан эгелээрин бюро сүмелээн.

КҮРҮНЕ ПЛАНЫ —ХООЙЛУ

Бүдүрүлгелерге күрүне планының күүселдези — хоойлу болур ужурлуг. Ынчалза-даа ону чамдыкта күүсетпейн баар таварылгалар ам-даа бар боон турар... «Тыва септелге-тудуг» трестиң тудуг кезектер заводу болгаш Кызылдың хлеб заводу январь айда күрүне планын күүсетпээн. Тудуг кезектер заводу продукция сайгарарының планын чүгле 68 хуу, а хлеб заводу 96,3 хуу күүсеткен.

Эрткен чылдың деңзели-биле алырга, ол бүдүрүлгелерде күш-ажылдан бүдүркүлүүнүң деңзели, сагыдга-чурум кудулаан. Социалистиг чарышты организастаавышче, политмассалыг болгаш кижизидилге ажылын күштелдирерипче коллективтериң удуртукчулары, парторганизациялары кошкак сагыш салган. СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң бюрозу күрүне планын күүсетпээн ол коллективтериң ажыл-чорудулгазының дугайында тодарадып сайгарып көргеш, четпестерни дүрген чайладырын оларның дирекция чергелериндеш, партия организациязындан негээн.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ИСКРАЖЫЛАР ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИН ДООСКАН

Чөөп-Хемчик районда «Искра» колхозтуң механизаторлары госку беш чылдың тодарадыкчы 1974 чылының баштайгы айын күш-ажылчы типлелге-биле демдеглээн. СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга, 1974 чылда чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрериң база белеткээрин көвүдедирип дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарышының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга харыы болдуруп, социалистиг чарышты калбартышпаан, олар часкы хөвү ажылдарынга белеткелди шалыпкын, шынарлыг доозары-биле шудургу ажылдап, техника септелгезин бо чылдың февральдың эгезинде-ле бүрүн дооскан. Септезе чогуур 20 тракторну, 22 автомашинаны, 17 сеялканы, 27 апдазыпны, 80 пливрии, 4 кожугну бүрүн белеткээн.

— Колхозака техника септелгезин канчаар организастаанын чугаалап көрүңерем, Довгак Сүддемович — деп, колхоз даргазындан дилединис.

— Бистиң механизаторларывыс септезе чогуур техниканы черле соңгаарлатпас, чогуур үезиндо кылып ап чаңчыккан улус — деп, Довгак Сүддемович Настык-Доржу чугаалады.— Илиирлерии, андазыннарны, сеялкаларны эрткен чазын, часы тарылга доостуру билек-ле, мастерскаяга эккелгеш, септеп белеткээн. Чамдык ажылагыйларда ыңдыг эвес болгай. Кошкендо тево херек чок, кешкендо хеме херек чок дижирии мынаш, сезонныг ажыл доостурга, дериг-херекселди септээр, дараазында сезонга ыяк белеткээр хамаан чок, шолдерге безин каапкан болгулаар. Бисте ыңдыг эвес. Ынчангаш бистиң механизаторларывыс техника септелгезин чыдыл-па хамыкты мурнай доозуп турар. Часкы хөвү ажылдарынга кирер техника ам бүрүн болган. Ынчангаш механизаторлар бо хүннерде ажаан алышшын техниказының септелгезин кылып турар.

— Оон ыңай, ажылдың дүрген болгаш шынарлыг болурунга кол идиглиг чүве болза, бистиң механизаторларывыстың бедик классты — деп, Довгак Сүлдемович уламчылады.— Бисте 69 механизаторнуң 15-жи бирги, 23-жү ийиги классты. Ол дээрге, алдан хире хуузу-дур. Бедик мергежилдиг кижилер септелге кылырга, дүрген болгаш шынарлыг болур. Ынчангаш механизаторларның мергежилин бедидиргиче доктаамал кичээнгей салып турар бис. Бедик мергежилдиг кижилер техниканы кайы хире үре-түңнелдиг ажыглап болуруя мындыг чижектер тодаргай көрүп болур. Ооржак Десция-оол эрткен чылын «Беларусь» трактордуг 1468 га чымчак андарыгганы кылып, 1437 кг кывар-чаар материалды камнап алган. Ол ыяшташ Монгуш Удувас-оол 1231 га чымчак андарыгганы кылып, 1337 кг кывар-чаар материалды камнап алган. Бо дээрге нормада көрдүнгенинден ыракта хөй. Ындыг кижилер бисте хөй.

Оон соонда колхозтуң кол инженери Ховалыг Аңыр-оол-биле ужуражып, септелге ажылын канчаар чорутканыбыле таныштывыс. Кол инженер биске мынча дидн:

— Трактористе кижи трактору боду септээр кыдыр, ажылды ынчаар организастаан бис. Ол чорук ажылга кижилериң харысалгазын бедидип турар. Ынчалзажок тракторист бүргүзүте оске септекчилер база дузалажып турар. Мында кол-ла чүве — ажылдың шынары дээш трактористиң бот-харысалгалыг болуру. Машиналарның хөй нуруузун бодувустуң мастерскаяныска септеп турар бис. Улуг болгаш нарын септелгелиг машиналарны «Сельхозтехниканың» Чадаана салбырынга кылыр. Ынчалза-даа аңаа септелгеии база-ла бистиң механизаторларывыс боттары кыпып турар. «Сельхозтехниканың» салбырынга септелгениң бүдүнгур чоруу ында. Аңаа трактору аппарып каапп, белеп болурун манап олурар болза, септелгө дургедевес болгай.

Колхозтуң механизаторларындан септелгеге 14 кижи доктаамал ажылдап турган. Оларның аразынга социалистиг чарышты дээштиг кыдыр организастап, оон түңнелин оп хонуктан үндүрүп, типлекчи болган звенога шилчир вымпелди, мурнакчы септекчилерге акша шаңналын тыпсып турган чорук ажылдың шалыпкын болурунга идигни берген. Септекчилериң аразында Хөлүүкпен Кара-оол, Виктор Монгуш, Иргит Шериг-оол болгаш оскелер-даа улуг-нормазын үргүлчү 115—120 хуу чедир күүседип келген.

Ол ажыл-агыйда техника кадагалалы үлегериг байдалда. Бүгү-ле машиналарны часкы, күскү ажылдар доостурга, мастерская чанында адаан цементилеп каан тускай шөлүүтпеке эккелгеш, корум-чурумнут кыдыр чыскаай тургузуп каар. Ынчангаш техника үредбес. Техниканың кадагалалын экижидери дээш республиканың ажыл-агыйларының аразында чарышка «Искра» колхоз үш чыл улаштыр шаңналдыг черлерни эзлеп келген. 1973 чылда ол чарышка үшкү черни алгаш, машина-биле шаңпаткан.

Искражылар часкы хөвү ажылдарынга техниканы белеткээрии апрель 1-де доозар дээш хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседип, сөглээн сөзүүге ээ болган.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

Эвилелдешкен республикаларда

РСФСР:

Кубаның механизаторларынга

Тюменьде автотракторуң электри дериг хереселдери кылыр завод бо чылдың баштайгы болук продукциаларын Кубаның даштыкы садыг катгыжышкынныриниң адрезинге чоруткан. Тюменьниң машина тудугжуларының кылыгларын Кубаның механизаторлары аажок үнелеп турар. Дериглериниң чамдык кан кезектерин хола кезектер-биле солаан. Кончуг быжыг пластмасса шывыгларны ажыглаан. Ону Кубаның шык болгаш изиг климадының байдалдарында аппаратура ынанныгтыг ажылдазын дээш кылган.

Тюмень.

УКРАИНА:

Ажыл-агыйларда техника немежип турар

Украинаның часкы ховуларынче 370 муң ажыг тракторлар, а ажаап алышкын үезинде 200 муң янзы-бүрү комбайннар, он-он муң автомашиналар болгаш оон-даа өске дыка хөй машиналар үнер. Оларның аразында чаа машиналар эмгежок. Чижээ, кызыл-тастыг ховуларга күчүлүг «Нива» болгаш «Колос» деп 14 муң комбайннар ажылдаар. Кукуруза ажаар техникага «Херсонец-7» деп дөрт муң сайзырангайгытган комбайннар немежир, оларның-биле кады Т-150К деп дүрген чоруур тракторлар ажылдаар. Планга немей оларны 9 муң ажыгны бүдүрер көрдүнгеп.

Свёкла өстүрүкчүлериниң техниказы база немешкен. Оларга КС-6 деп дөрт чүс ажыг бедик бүдүрүкчүлүг комбайнар база ол хире санныг БМ-6 деп-ботва ажаар машиналар дуза чедирер.

Ажыл-агыйлар Минск заводунуң дугуйларлыг болбаазырангай 1800 тракторларын алыр, олар дүрген чоруурунуң болгаш оон-даа өске шынарларының талазы-биле оңзаланып ылгалып турар.

Киев.

ЭСТОНИЯ:

Аргада мал чеми

Эстонияның дыка хөй колхоз, совхозтарының арга-арыгларында хөвү ажылдакчылары чедип келген. Олар арга-арыгларны улуг-улуг кезектер кылдыр үлешкеш, ында херимвоондактарны туда берген.

Ону Эстонияның мал ажылының болгаш ветеринарияның артем-шинчилел институдунуң сүмелээнии ёзугаар кылып турар, ол институт мыйыстыг бода малдың чайгы семиртилгезиниң ажыктыг аргазын шинчилеп тыпкан. Ыяжын кезиң каапкан черлерни, ойлактарны болгаш арга иштининиң өске-даа ажык шөлдерин ажыглап турар. Үлегер көргүзер «Вильянди» деп совхозта ийи муң гектар арга-арыгны бирээзи-ле 100-200 гектар кылдыр чадагай кажаа-биле үзүктеп кажаалаан. Малдарны сүттарар болгаш оларга немелде минералдыг чемнер бээр черлерни ол кажаалардың иштининде тускайлап тургускаан. Малдар аңаа хонар.

Малдарны ынчаар азыраарга, ээт будүрериниң бот-үнези улуг эвес, центнерде 80 хире рубль болур.

Тускай эртемниглериң бодап турары-биле алырга, республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының арга-арыгларын ажыглап тургаш, ийи чүс муң центнер хире чиик өртектиг эътти чай дургузунда немей будүрүп болур.

Таллин.

КАЗАХСТАН:

12500 өг

Үштобениң өг кылыр фабриказының чаа бажыңы ажыглалда кирген. Делгем, чырык цехтерде дериг хереселдерни эптеп тургускан.

— Одарладыр мал ажылы шапкын сайзыраан Казахстанга өглер кончуг херек, олар таарымчалыг, чылыг болгаш делгем. Оон аңгыда, кожаларывыстан —Узбекистандан, Киргизиниң чамдык кан кезектерин хола кезектер-биле солаан. Кончуг быжыг пластмасса шывыгларны ажыглаан. Ону Кубаның шык болгаш изиг климадының байдалдарында аппаратура ынанныгтыг ажылдазын дээш кылган.

Тюмень.

УКРАИНА:

Ажыл-агыйларда техника немежип турар

Украинаның часкы ховуларынче 370 муң ажыг тракторлар, а ажаап алышкын үезинде 200 муң янзы-бүрү комбайннар, он-он муң автомашиналар болгаш оон-даа өске дыка хөй машиналар үнер. Оларның аразында чаа машиналар эмгежок. Чижээ, кызыл-тастыг ховуларга күчүлүг «Нива» болгаш «Колос» деп 14 муң комбайннар ажылдаар. Кукуруза ажаар техникага «Херсонец-7» деп дөрт муң сайзырангайгытган комбайннар немежир, оларның-биле кады Т-150К деп дүрген чоруур тракторлар ажылдаар. Планга немей оларны 9 муң ажыгны бүдүрер көрдүнгеп.

Свёкла өстүрүкчүлериниң техниказы база немешкен. Оларга КС-6 деп дөрт чүс ажыг бедик бүдүрүкчүлүг комбайнар база ол хире санныг БМ-6 деп-ботва ажаар машиналар дуза чедирер.

Ажыл-агыйлар Минск заводунуң дугуйларлыг болбаазырангай 1800 тракторларын алыр, олар дүрген чоруурунуң болгаш оон-даа өске шынарларының талазы-биле оңзаланып ылгалып турар.

Киев.

ЭСТОНИЯ:

Аргада мал чеми

Эстонияның дыка хөй колхоз, совхозтарының арга-арыгларында хөвү ажылдакчылары чедип келген. Олар арга-арыгларны улуг-улуг кезектер кылдыр үлешкеш, ында херимвоондактарны туда берген.

Ону Эстонияның мал ажылының болгаш ветеринарияның артем-шинчилел институдунуң сүмелээнии ёзугаар кылып турар, ол институт мыйыстыг бода малдың чайгы семиртилгезиниң ажыктыг аргазын шинчилеп тыпкан. Ыяжын кезиң каапкан черлерни, ойлактарны болгаш арга иштининиң өске-даа ажык шөлдерин ажыглап турар. Үлегер көргүзер «Вильянди» деп совхозта ийи муң гектар арга-арыгны бирээзи-ле 100-200 гектар кылдыр чадагай кажаа-биле үзүктеп кажаалаан. Малдарны сүттарар болгаш оларга немелде минералдыг чемнер бээр черлерни ол кажаалардың иштининде тускайлап тургускаан. Малдар аңаа хонар.

Малдарны ынчаар азыраарга, ээт будүрериниң бот-үнези улуг эвес, центнерде 80 хире рубль болур.

Тускай эртемниглериң бодап турары-биле алырга, республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының арга-арыгларын ажыглап тургаш, ийи чүс муң центнер хире чиик өртектиг эътти чай дургузунда немей будүрүп болур.

Таллин.

КАЗАХСТАН:

12500 өг

Үштобениң өг кылыр фабриказының чаа бажыңы ажыглалда кирген. Делгем, чырык цехтерде дериг хереселдерни эптеп тургускан.

— Одарладыр мал ажылы шапкын сайзыраан Казахстанга өглер кончуг херек, олар таарымчалыг, чылыг болгаш делгем. Оон аңгыда, кожаларывыстан —Узбекистандан, Киргизиниң чамдык кан кезектерин хола кезектер-биле солаан. Кончуг быжыг пластмасса шывыгларны ажыглаан. Ону Кубаның шык болгаш изиг климадының байдалдарында аппаратура ынанныгтыг ажылдазын дээш кылган.

Үштобе,
Талды-Курган область.

МОЛДАВИЯ:

Тус-тус чагыглар ёзугаар

Дараныла-трикотаж фабриказының тудуу Молдавияның найысыпалында эгелээн. Ол будүрүлге чери херээжен, ер болгаш уруглар хептери кылып бээрин дилээн тус-тус чагыгларны күүседир. Амыдырал хандырылга бажыңнарының шуптузунга чагыг хүлээп алыр пунктулар ажыттынар, олар республиканың чурттакчылыг черлериниң хөй кезинде бар.

Амыдырал хандырылгазының үжен хире будүрүлелеринден беш чылдың дөрткү чылында ажыглалга киирери көрдүнгеп. Оларның аразында Кишинёвта болгаш Тирасполда специализастаан «Зима» деп ательелер база бар. Олар ёзулуг болгаш кылымал кептерден каас хептерни даараар. Район төптеринге база ол ышкаш колхозтарга болгаш совхозтарга бажың септээр цехтер, хеп чуур болгаш аштаар черлерниң чагыг хүлээп алыр пунктулары ажыттынар.

Кишинёв.
(СЭТА-ның корр.).

Сөөлгү даштыкы шакта информациялаар

● **ПАРИЖ.** (СЭТА). Франс Пресс агентилелдиң дамчыдып турары-биле алырга, Пекиндеи аңгыда улут-улуг кыдат хоорайларже даштыкы кижилерни киирбейн турар. Ол чорукту. «Линь Бяону болгаш Конфуцийни шүүгүмчүлээриниң кампаниязының» улам күштелгени-биле тайылбырлап турар.

● **ХЕЛЬСИНКИ.** (СЭТА). Фин солуп «Хювяскюлясбладет» Кыдаттың улуг хоорайы — Шанхайда байдал дүшкүүрлүг деп бижээн. Хоорайның төп районнарында массалыг чыскаалдар боон турар. Өөредилге черлеринде кичээлдер соксаан. Төп кудумчуларда траиспорт цимчээшкинии база соксаткан.

● **ЛОНДОН.** (СЭТА). «Дейли телеграфф» солуп Уханьны дамчыштыр келген даштыны кижилерден алгаш медээлерге үндезилээш, Кыдаттың төп кезээнде үлегүрүнүп ол улуг хоорайында корум-чурум үрелген, бөө-мөңгү даажы үнүп турар деп бижээн. Уханьның аалчылар бажыңында даштыкы кижилерниң оон үнерин хоруп жаан.

● **ДЕЛИ.** (СЭТА). Мао Цзэ-дуннуң бодувун эгелээри «Конфуцийниң философиязынга удур калбак кампанна» дээрге, Пекинниң улуг дужаалдыг кижилериниң эрге-чагырга дээш кадыг-дошкун сегиржии алышкынының элчегилиг күштелиишкиин-дир деп, «Хиндустан» солуп айыткан. Солунуун бижии турары-биле алырга, ол демисел шуут тулган хемчээлиниге четкен болгаш кайы-даа үеде «ийиги культура революциязынче шилчий берип болур».

Политиктиг өөредилге чоруп тур

Амыдырал-биле холбаалыгда

Кызылдың септелге заводунга 1956 чылда ажылдап кирдим. Бо үеним дургузунда хүлээнген ажылымга багай эвес хиртиң, заводтуң дирекция черинден шаңнал, маңталды хөй удаа ап келдим. Моңа мындыг чедиишкиннеримге үүг дузалаанывыл? Аңаа моңа политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеге чедип алган билиглерим дузалаан дээрзе, чазыг болбас боор.

Чүге дээрге планнарны, алган хүлээлгелерни күүседириңге ажылчыннарның, инженер-техниктиң ажылдакчыларның теоретиктиг белеткели удуг родьду ойнаар аңаар. Мен бистиң заводка тургустунган экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир школаны ийи чыл дургузунда өөренгеш, доостум.

Ам марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школада өөренип тур мен. Ында хар-назыныңың, эртем-билиниң, ажыл-мергежилиниң аңы-биле аңгы-аңгы кижилер хаара туттунган.

Дыңнакчы кижи чурттап, ажылдап турар черинде ажылагыйның байдалын болгаш политиктиг, культурлуг амыдыралын эки билгеп турары артык эвес. Ону билип алырынга политиктиг өөредилге дузалаар. Бис пропагандистиң тайылбырларындан үүле Совет Эвилелинде болгаш даштыныда болуушкуннарны билип ап турар эвес, а чурттап, ажылдап турар республикавыста, хоорайбыста, заводувуста үүг болуп турарын билип ап турар бис.

Пропагандизивис кичээлдерге өөренир темаларывысты баш удур сеглидырын маар. Бо чорук дараазында кичээлге белеткенир талазы-биле дыңнакчыларга ажыок дузалыг. 1974 чылдың улус ажыл-агый планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүрүнүң, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгүзавилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның докладын өөренип таныштывыс. Ол чугула докладты мээң ажылдап турарым шуткукчулар бригадазы үүлүдүүнүп деткивишаан, бедиткеп хүлээлгелеривисти эде көргеп бис.

Бистиң бригадавыс январь айда 44 тонна демир шуткуур планын 56 тонна кылдыр күүсеткеш. Бо чедиишкинде бистиң политиктиг кичээлдерден шиңгээдип алган билиглеривистиң ачы-дузазы бар дээрзинге өөрүп турар бис.

А. САНДЫК,
дыңнакчы.

Барыын-Хемчик районнуң Бардык ортумак школазының директору К-С. Бойбу үүле бодунуң дөрт хүлээлгезин эки күүседип турар эвес, харын совхозтуң хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип келген. Ол — «Билиг» ниитилелиниң суурда эге организациязының даргазы болгаш школада башкыларның теоретиктиг семинарының пропагандизи.

ЧУРУКТА: К-С. Бойбуның эдлеглиг кичээл эрттирип турары.

ПРОПАГАНДИСТ, ООҢ ШКОЛАЗЫ

руунга хамаарыштыр солуннарга парлаан даштыны чурттардан медээлерни, республиканың ажыл-ишчилериниң үүлдүгүүнүүшкүннерин, үнелелдерин дыңнакчыларга номчуп берди.

Чапсар. Коридорга үнүп келген кижилерден шала озалаан туруп алгаш, солун номчуп турган кижи-биле чугаалажы бердим. Ол заводтуң мурнакчы дерганы Петр Каратаев болду.

— Өөредилге силерниң ажыл-ижинерге кайы хире дузалыг, ажыктыг болуп турары, Петр Васильевич?—деп, оон айтырдым.

— Политөөредилгеден мен хөйну билип ап турар мен. Коммунист кижи мен. Баштай мен бистиң заводка тургустунган ийи чыл хуусаалыг экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир школаны оске өөрүп-биле кады доостум. Бүдүрүлгениң курлавырларын чөп ажылаарынга, камналга чедип алырынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиринге менээ, өске-даа эш-өөрүмге экономиктиг билиглер улуу-биле дузалаан.

— Алган хүлээлгеңерни канчаар күүседип турар силер?

— Дөрт даргап бир звено болуп ажылдап турар бис. Эрткен чылын бистиң звено чыл планын ноябрь айда-ла күүседипкеш, 1974 чылдың үлүүнче киргеп. Бо чылын чаа бедиткеп хүлээлгени алдывыс. Декабрь 25-ке чедир 40 муң ажыг рубльдин продукциязын бүдүрер бис—деп, ол чугаалады.

Коммунист Петр Каратаевтиң звенозу шуптузу политшколада хаара туттунган. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге оларның ниити билиин бедидип, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга идиг болуп, алган хүлээлгелерин чажыр күүседиринге дуза болган дээрзин ол бадыткады. Звеноның кежигүннери бир чаартыкты саналды шиңгээткеш, 250 рубльди камнап алыр деп шиитпирлээн. Олар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылыг деп ат дээш демисежип турар.

Чапсар соонда кичээл киткап уламчылай берди. Пропагандистиң айтырыгларынга дыңнакчылар делегеренгей тайылбырларны берип, делегей картазын, «За рубежом» деп сеткүүлдү, «Правда», «Тувинская правда» солуннарны ажыглап турду. Дыңнакчылар айтырыгларын болгаш харыыларын кичээнгейлиг дыңнап, чугула үүлдерни кыдыраактарынга демдеглеп ап олуурду.

Сергей Николаевич барык 15 чыл дургузунда пропагандистеп келген. Оон кичээл эрттирери солун. Чогум-на моон үжурундан оон чамдык кичээлдеринге дыңнакчылардан аңгыда, хөй сайгыг аныяктар, ажылчынвар чыглып келгилеэр. Ам оон дыңнакчылары марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаның ийиги чылында өөренип турар.

Оларның аразында күлээнген ажылдарын ак сеткилдиг күүседип турарлар хөй. Чижээ, автобус кезектери септеп турар Григорий Черепановтуң бригадазы джикпе. Ында дөрт слесарь бар. Олар 1973 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин октябрь 25-те-ле күүседипкен. Ылангыя слесарь Игорь Михачев өөредилгеге-даа, ажылга-даа оске эш-өөрүнге үлегерин көргүзүп турар. Коммунистиг күш-ажылдың бо бригадазы эрткен чылдың дөртку кварталында социалистиг чарыштың тиндекчиин болуп шылгарааш, шылчынар вымпел болгаш аныяктыг бараан-биле шаңналткан. Ол ышкаш кочегар Аркадий Шегоряков, шуткукчу Александр Сандык болгаш оскелер-даа кичээлдерге озаа чок кээп, өөренген чүүлдерин ажыл-ижин-биле ходбан турар.

Пропагандист — идеологтуг фронтунуң мурнакчы дайынчызы. Ол партийжи сөстү массага чедирип, марксистиг-ленинчи теорияны оларның хаяы биле алырынга дузалап, чедип алган билиглерни практикага ажыглаарынга өөредип турар. Хоочун коммунист, пропагандист, заводта мадрар шилдиниинң ургелекчизи Сергей Николаевич Борисов шак ындыг кижилерниң бирээзи.

— Кичээл эрттиреринге арга-дружулганывыга хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер, Сергей Николаевич?—деп, оон айтырган мен. Ол кезээ боданып органп, мынчаар харыылады:

— Кичээлдерни колдуунда ажык чугаа, беседа хевирлиг чорударга ажыктыг, солун болур-дур. Дыңнакчыларның биилиин барыындаалап, кичээлди лекция хевиринге эрттиреринең аргавы база бар. Ынчалаа-даа ак ажыктыы, дээштин —ажык чугаа. Пропагандист кижи кандыг-бир темага белеткенип тургаш, бодунуң чугаазынга дыңнакчыларның кичээнгейин углавдырар кол үүлдерни планнап алыр. Ол ышкаш кижилерни пом-биле ажылдаарынга чаңчыктырар.

Дыңнакчыларның кичээлге сонуургалдыг болуру болгаш өөредилгениң шынары пропагандистеп кол хамаарыжыр. Ынчангаш башкы кижи бодундан, дыңнакчыларындан улут негелделиг болза эки. Кичээл шагы үзер кижилерни партия хуралынга шиңгызыы-биле чугаалажып турар бис. Чижээ, коммунист Николай Кирюшкин кичээлдерге доктаамал келбестей бергеп. Оон-биле мен-даа, партия организациязының секретары-даа кай удаа чугаалашкан. Ол кандыг-даа түңнел үндүрбээн. Соолунде барып, Кирюшкин ажылынга ээ-харыысалга чок, ог-бүлезинге халаглыг, арага-дарыже хандыыр апарган. Партия организациязы ону партиядан үндүрген.

Пропагандист Сергей Борисов кичээлдерни бедик деңнелге эрттирбишаан, дыңнакчыларның күжениишкинин бүдүрүлгенин чугула айтырыгларын шиитпирээринче, чаа курлавырларны тыварынче база ажыглаарынче мобилизастап турар.

К. САРЫГ-ООЛ.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниге Россия Федерациязының садыг ажылдакчыларының чөвүлел хуралы болган. СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниге болгаш ол Пленумга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазында айтымшкынарга холбаштыр садыгны улам хөгжүдериниң, республиканың ажылчы чоннарының садыг хандырылгазын экижилериниң айтырыгларын аңаа чугаалажып көрген.

Аңаа санал берип, чүве чугаалаанмар 1974 чылдың бараан саарылгазының планының чедиишкиннериг күүсетиннерин хандырарынче, бараан кураавырларын мөөнгээринче, ажылчы чоннарның хереглелин өөренирин экижилериниче болгаш оларны хандырарының культуразын бедидиринче улуг кичээнгейни салган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев ол чөвүлел хуралга чүве чугаалаак.

(СЭТА).

КАЙЫЗЫ-ДАА КЫЗЫМАК

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында үш Маадыр-не бар. Салбырның мурнунда салдынган планның онаалдаларын күүседиринге ук Маадыр-нелерниң боттарының болгаш оларның салгалының киришпейп турар чери чок. Өөрүнчүт чүве үүл дээрге оларның үлегериг ажылдап чоруурун.

Сенди Лопсановна Ховалыг — 6 оолдуң болгаш 4 кыстың иези. Оолдары — механизаторлар, уругларының ийизи — малчын, ийизи — школачы. Улуг оглунуң бичези — Долдуг-Эник Кыргыс Тыва АССРниң Дээди Советиниң депутадынга ийи катап соңгуткан. Оон бичези — Соңгукчу Кыргыс «Хүндүледдиң демдээ» орденниң эдилекчизи. Алды оолдуң үжү—район болгаш кодээ Советтериниң депутаттары, а бежи — Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаткан.

Билдиңмаа Опаңовна Кундуйменнең он бир уруунуң сези—школачы, улуг уруу — бухгалтер, улуг оглу—механизатор, оон бичелерниң оглу—даазда эртемниг башкы. Маадыр-не боду хоочун малчын, херээженнер чөвүлелиниң активчизи, бот-тывынгыр уран үүлү болгумунуң доктаамал киржикчизи.

Чалзанмаа Түлүшовна Чимит-оолдуң он уруунуң улуу—кижи эмчизи, оон бичези шеригг албаны эрттирип турар, бежи — школачы, үжү — чаш. Чалзанмаа школада аштакчы, суурда херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү болгаш бот-тывынгыр артист.

Арыг-Бажының Маадыр-нелериниң кайызы-даа күш-ажылга кыымак. ажы-төлүнүң кижизидилгези даап сагыш човаңгыр. Оларны чон хүндүлээр.

А. ДУГАРЖАП.

Коммунистиг күш-ажыл школаларында

ӨӨРЕДИЛГЕ БИЛЕ КҮШ-АЖЫЛ

1973—1974 өөредилге чылында Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларында коммунистиг күш-ажылдың 10 школаларында 280 ажыг кижи өөренип турар. Партия болгаш профсоюлел организациялары ол школаларга колдуунда сүт-бараан фермаларында школаларның удуртукчуларын Д. Доңдуп, У. Шарявии оларның ишкелдерин дыңнаан. Партия райкомунуң болгаш районнуң библиотекаларында «Коммунистиг күш-ажыл школаларының пропагандистеринге болгаш дыңнакчыларына дузаламчы» деп булуңнарны тургускан, методиктиг чөвүлелдиң чагыы-биле школаларның программаларынга дүүжүр кино-чуруктарны тус-тус кызыл-булуңнарга үе-үеде көргүзүп келген. Ол ышкаш коммунистиг күш-ажыл школаларында өөредилге-кижизидилгелиг ажылды сайзырадыр айыылар талазы-биле элээн ажылдарны кылган. 12 кижилеп тургустунган ол чөвүлел ажылын план бүзүавар чоруудуп, коммунистиг күш-ажыл школаларында өөредилгениң чоруп турар байдалын хынап, пропагандистерге арга-сүмеин кадып турар. Үүле чаа өөредилге чылында аңаа «УТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтарының сүт-бараан фермаларында школаларның удуртукчулары Д. Доңдуп, У. Шарявии оларның ишкелдерин дыңнаан. Партия райкомунуң болгаш районнуң библиотекаларында «Коммунистиг күш-ажыл школаларының пропагандистеринге болгаш дыңнакчыларына дузаламчы» деп булуңнарны тургускан, методиктиг чөвүлелдиң чагыы-биле школаларның программаларынга дүүжүр кино-чуруктарны тус-тус кызыл-булуңнарга үе-үеде көргүзүп келген. Ол ышкаш коммунистиг күш-ажыл школаларында өөредилге-кижизидилгелиг ажылды сайзырадыр айыылар талазы-биле элээн ажылдарны кылган. 12 кижилеп тургустунган ол чөвүлел ажылын план бүзүавар чоруудуп, коммунистиг күш-ажыл школаларында өөредилгениң чаалап алган. Оон кызыл-булуңунда «Саанчының өөредилге ному», «Сүттүң баштайгы болбаазырадылгазы», «Аныяк саанчыга» деп өске-даа компдеңтелер четчири-биле бар.

Районнуң методиктиг чөвүлелиң эрткен чылдың түңнелдерин чугаалажып, чаа өөредилге чылында дыңнакчыларны четчелээр талазы-биле тодаргай ажылдарны организастап, пропагандистерниң семинарын эрттиргеп.

Мооң түңнелинде районда чамдык коммунистиг күш-ажыл школалары көдээниң ажыл-ишчилерин ниити, экономиктиг болгаш профессионалдыг билиглер-биле чепсегээр херекке элээн чедиишкиннерни чедип алган. Чижээ, улуг ажыл-агыйларның бирээзи болур «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскавда болгаш Иштии-Хемде сүт-бараан фермаларында коммунистиг күш-ажыл школаларында 55 кижи өөренип турар. Оларның барык шуптузу —коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Школаларда кичээлдер чогуур программа бүзүгаар, айда 2 удаа эртип турар. Ында бүдүрүлгениң мурнакчы дуржулгазын өөренир, нептередиринче улуг кичээнгейни салып келген. Дыңнакчылар районнуң мурнакчы ажыл-агыйларына барып, күш-ажылды организастаавыбиле танышып турар. Школаларның дыңнакчыларының мурпүнга совхозтуң удуртукчулары, түскай эртемнигдери, бүдүрүлгениң мурнакчылары илеткелдерни, дыңнадыгларны кылып, бүгү байдаалдар дээрзин. Ол ындыг үеним бистер ам чүүрттап эртип турар-дыр бис.

Амгы үеде политиктиг болгаш идеологтуг деминиң чидиглиниң турары. бир талазында, социализмниң чедиишкиннериниң өзүл, делегейде революстуг чорудулганың хемчээлиниң улам калбарып турары-биле, оске талазында, дешилгелиг күштериниң төвиннерден империалистиг буржуазиниң туруштарының божаңайның турары-биле шуут дорт холбашкан.

Антиимпериалистиг деминиң делегей пролетаржы эвес массаларны хандыкшытканы-биле база ол ышкаш коммунистиг партияларның санының өскеннин-биле холбаштыр антиимпериалистиг фронтунуң чаа немелде күштериниң политика талазы-биле быжыг эвес турушту болгаш идеология талазы-биле быштаан чоруу хаая эвес илереп турарын өөрбейн көрбейн барып болбас. Империалистер ол болуушкуннарны болдунар-ла шаа-биле ажыглаарын оралдажып. оон-биле кады антимарксисчы, ревизионисчи агымнар-биле боттарының харылзааларын идепкейжидип турар. Ынчангаш олар хамыктың мурнунда пекин удуртукчуларының улуг күрүнезирек чарыдырыкчы политиказынче кичээнгей сала берген, чүге дээрге ол политика чөөн үеэлдиг ревизионизмниң кедергей тода илереэшкини болур. Пекин ревизионистеринең идеологиязы — маоизм болза марксизмден шуут ойдээш, ында школа башкызы Чаш-оол Сунгаран кичээлдерниң ажыктыын бедидер, дыңнакчыларны совуургадыр дээш, хөй үүлдерни кылып келген. Ук фермаңың коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларындан тургустунган коллективи «Бөгүн дүүнгүзүнден эки ажылдаар» деп кыйгырыгны салгаш, социалистиг чарышка бедик көргүзүлтерни чедип ап, районнуң фермаларының аразында бирги черни эзлеп турар. Ында школаның дыңнакчылары СЭКП ТК-ның партияга, чонга Кыйгырыын өөренип, танышкаш, сүт саалдазын көвүдедир болгаш бызаалары менди камгалап алыр талазыбиле бедик хүлээлгелерни алган.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозта коммунистиг күш-ажыл школазының дыңнакчыларынга ында партком секретары А. Дамын партиянын болгаш чаазаитын чугула шиитпирлерни таныштырган. Социалистиг чарышты организастаарынга кандыг чаа үүлдер барыл, кышкы үеде планның онаалдаларны долдур болгаш ажыр күүседир дээш чүнү кылза чогууруа дээш ышкаш айтырыгларны кедүрген ол кичээл дыңнакчыларга солуп болган. Ол ышкаш аңаа продукциязының бот-үнезинин, бүдүрүлгениң орулгалыг болурунуң дугайында ферманың ажыл-херектери-биле холбашкан лекциялар арткылээн.

Чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, кичээлдерни амыдырал-биле сыры холбаалыг чорудуп турар коммунистиг күш-ажыл школалары тоскуу бетиң чылының дөрткү чылының онаалдаларын күүседир дээш демиселче көдээниң ажыл-ишчилерин мобилизастаарынга чугула рольду ынчаар ойнап турар.

А. ДОҢГАК,
облпрофчөвүлелдиң методизи.

Марксизм-ленинизмни өөренип турарларга

МАРКСИЗМ БОЛГАШ ООҢ ШҮГҮМЧҮЛЕКЧИЛЕРИ

Маркс биле Энгельс эртенниг коммунизмниң теориязын шинчилеп тургускандыын бээр марксизмниң идея талазы-биле удурланыкчылары ол улуг өөредигни буруу шавар дээн оралдажышкының чаңгыс-даа үн соксатпааннар. Чогум үүг болганыл ынчаш? Коммунистиг болгаш буржуаа идеологиялардың бот-боттарынга удур демиселивиниң төөгүдүг түңнели бистиң үеним боттуг үүлүүнде тода илерээн. Ам чер кырында чүс-чүс миллион кижилер Карл Маркстың идеяларын үүгле үүлдүүгүүнүп турар эвес, харын оларны амыдыралга боттандырар дээш оралдажып турар. Амгы үеде ноо терелгетениң үшкү бир кезээ социализм биле коммунизмче хөгжүдениң оруунда чоруп орары — марксизмниң улуг тиилелгелеридир.

Марксизмниң тиилелгелиг базымнары В. И. Ленинниң ады-биле сырый холбашкан. Кара чаңгыс ылап шын революстуг теория болур марксизмниң үжүр-дузазын Ленин бүгү талазы-биле тодараткан, ук теория кижи төрелгетениң билиглериниң бүгү түңүнден тургустунуп. боттуг үүлдерниң хөгжүлдезин-биле бодунуң түңнелдерин шүүттүрүп база оларның ылаатыг шынныын ниитилел-төөгү практиказынга хынап турар дээрзин ол айтып чорваан. Марксизмниң бүгү тургустунган кезектери: философия, политиктиг экономия, эртемниг коммунизм— Ленинниң бижээн ажылдарынга, оон ажыл-чоруудугазынга улам ынай хөгжүдени алган болгаш улам тода биилдингир апартан.

Ленин «кабинет эртемденн» болуп чорбаан. ол пролетариаттың ангы демиселивиниң чоруп турда, марксисчы теорияны хөгжүдүп, ону революстуг чорудулгага удуртулга кылдыр көрүп, хөй санныг хажыдыышкынналар, нүүлдээшкиннер болгаш өскертилгелерден оон арыг болуру дээш туржуп чораан. Бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинниң баштыңчызы болгаш теоретиги болуп келген бүгү ажылчорудулгазының үеэнде Ленин ревизионизмниң бүгү янзы-бүрү хевирлеринге удур чайгызыш чок болгаш эртеш чок демиселди чорудуп турган.

В. И. Ленин «Марксизм болгаш ревизионизм» деп кайгамчыктыг ажылынга революсчу улуг өөредигниң «узуткакчыларын» кам-хайыра чок сойгалап илереткен. «Бир эвес геометрияның аксиомалары (маргылдаа чок шынныг үүлдери) кижилериң эргеажыттарын хомудавы бээр үүве болза, ол үүлдер буруу шаптырып каапкаар боор деп, билдингир мерген сөс чугаалап турар болгай»—деп, Ленин бодунуң үүлүн политиктиг публицистиканың чайынналчак стилди-биле эгелээн. Ол мерген сөстү Ленин чаа бойдус-эртем теориялары-биле эргиг шагның төлээлекчилериниң «эң-не калчаалыг демиселивиниң» чижээ кылдыр көргүскен. «Бо шаг ниитилелиниң мурнакчы ангызын кегээредип чыыдарынга болгаш организастаарынга шуут-ла бараан боор, ол ангызын сорулгаларын айтып берип,— экономиктиг хөгжүлдениң дайлымындан — бо шагның тургузуун чаа ёзу-чурумнар биле чайлаш чокка солуурун бадыткап деп үүреге шырыңмаланыш адгаш ийикпе, азы догматизмниң туруштарындан кылып турарын Ленин көргүскен.

Ревизионизмниң аңы талазы-биле үндезиннерин сойгаган илереткинээн, В. И. Ленин ревизионистиг чайгылыышкынналарны тывылдырып турар тускай социал чылдагааннар барын демдеглээн. Капиталистиг кандыг-даа чуртка пролетариат-биле кады биче буржуазияның, биче хөрөнгитеннериниң кезек кезектери кеэзээде кожа чоруур. Чогум-на олар ажылчын партияларның хүрөлеңинче биче буржуаз үзел-бодалдың залдавырын киирип турар. Ынчангаш оортан ревизионизмниң мындыг политиказы тыптып келир: «Бодунуң аажы-чаңын таварыгга санында өскертер, хүнүүк болуушкуннарынга, политиктиг аар-саар үүлдерниң эргиндеринге таварыштыып алыр. пролетариаттың үндезин эрге-ажыктарын, бүгү капиталистиг тургузутнуң, бүгү капиталистиг эволюциязының кол шынар демдектерин уттуптар, хенизиг үениң боттут азы болур деп турар ажыктарын чедип алыр дээш ол үндезинп ажыктарны каапкаар».

Ленин ревизионизмниң ийи хевирин адаан: бирээде, барының үзеидиг ревизионизм, ол буржуазияның мурнунга чалча болуп турар, ийиде, чөөн үзелдиг ревизионизм, ол дээрге «адыыргак, сынзыг, сөс кырында хоолуургак, херек буржуаз революционаризмден» өске үүг-даа эвес.

Кезир үеним өттүр көрбүшаан, В. И. Ленин ревизионизмге удур марксистерниң демиселивиниң чайлаш чок калбарарын бүш удур чугаалап чораан. «Бистиң ам болганчокла идея талазы-биле чурттап эртип турар үүлүвүстүү: Марксты теория талазы-биле эдер дээр маргылдаалары, ревизионистер-биле тактиктиг чорудээлер болгаш аңаа үндезилээн чарлышкынналар кылдыр ажылчын шимчээшкиниинниң ийи-чаңгыс аар-саар айтырыгларының талазы-биле практикага ам үне халып кээп турар үүлүүдерни — бо-ла бүгүнү ажылчын аңгы кажан пролетар революциязы бүгү-де маргылдаалыг айтырыгларны чидиглеэдирип, массаларның хөөннерин тодарадырда эң-не шуут ужур-дузалыг болур үүлдерге бүгү-де чорудээлерни моөннеп алганда... уламна улуг хемчээлдерге ам-даа ыяап-ла чурттап эрттирер апаар» деп, «Марксизм болгаш ревизионизм» деп үүлүлүнге империалистиг буржуазияның өөредилгезинге парлаан даштыны чурттардан медээлерни, республиканың ажыл-ишчилериниң үүлдүгүүнүүшкүннерин, үнелелдерни дыңнакчыларга номчуп берди.

Чапсар. Коридорга үнүп келген кижилерден шала озалаан туруп алгаш, солун номчуп турган кижи-биле чугаалажы бердим. Ол заводтуң мурнакчы дерганы Петр Каратаев болду.

— Өөредилге силерниң ажыл-ижинерге кайы хире дузалыг, ажыктыг болуп турары, Петр Васильевич?—деп, оон айтырдым.

— Политөөредилгеден мен хөйну билип ап турар мен. Коммунист кижи мен. Баштай мен бистиң заводка тургустунган ийи чыл хуусаалыг экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир школаны оске өөрүп-биле кады доостум. Бүдүрүлгениң курлавырларын чөп ажылаарынга, камналга чедип алырынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиринге менээ, өске-даа эш-өөрүмге экономиктиг билиглер улуу-биле дузалаан.

— Алган хүлээлгеңерни канчаар күүседип турар силер?

— Дөрт даргап бир звено болуп ажылдап турар бис. Эрткен чылын бистиң звено чыл планын ноябрь айда-ла күүседипкеш, 1974 чылдың үлүүнче киргеп. Бо чылын чаа бедиткеп хүлээлгени алдывыс. Декабрь 25-ке чедир 40 муң ажыг рубльдин продукциязын бүдүрер бис—деп, ол чугаалады.

Коммунист Петр Каратаевтиң звенозу шуптузу политшколада хаара туттунган. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге оларның ниити билиин бедидип, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга идиг болуп, алган хүлээлгелерин чажыр күүседиринге дуза болган дээрзин ол бадыткады. Звеноның кежигүннери бир чаартыкты саналды шиңгээткеш, 250 рубльди камнап алыр деп шиитпирлээн. Олар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылыг деп ат дээш демисежип турар.

Чапсар соонда кичээл киткап уламчылай берди. Пропагандистиң айтырыгларынга дыңнакчылар делегеренгей тайылбырларны берип, делегей картазын, «За рубежом» деп сеткүүлдү, «Правда», «Тувинская правда» солуннарны ажыглап турду. Дыңнакчылар айтырыгларын болгаш харыыларын кичээнгейлиг дыңнап, чугула үүлдерни кыдыраактарынга демдеглеп ап олуурду.

Сергей Николаевич барык 15 чыл дургузунда пропагандистеп келген. Оон кичээл эрттиреринге солун. Чогум-на моон үжурундан оон чамдык кичээлдеринге дыңнакчылардан аңгыда, хөй сайгыг аныяктар, ажылчынвар чыглып келгилеэр. Ам оон дыңнакчылары марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаның ийиги чылында өөренип турар.

Оларның аразында күлээнген ажылдарын ак сеткилдиг күүседип турарлар хөй. Чижээ, автобус кезектери септеп турар Григорий Черепановтуң бригадазы джикпе. Ында дөрт слесарь бар. Олар 1973 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин октябрь 25-те-ле күүседипкеш. Ылангыя слесарь Игорь Михачев өөредилгеге-даа, ажылга-даа оске эш-өөрүнге үлегерин көргүзүп турар. Коммунистиг күш-ажылдың бо бригадазы эрткен чылдың дөртку кварталында социалистиг чарыштың тиндекчиин болуп шылгарааш, шылчынар вымпел болгаш аныяктыг бараан-биле шаңналткан. Ол ышкаш кочегар Аркадий Шегоряков, шуткукчу Александр Сандык болгаш оскелер-даа кичээлдерге озаа чок кээп, өөренген чүүлдерин ажыл-ижин-биле ходбан турар.

Пропагандист — идеологтуг фронтунуң мурнакчы дайынчызы. Ол партийжи сөстү массага чедирип, марксистиг-ленинчи теорияны оларның хаяы биле алырынга дузалап, чедип алган билиглерни практикага ажыглаарынга өөредип турар. Хоочун коммунист, пропагандист, заводта мадрар шилдиниинң ургелекчизи Сергей Николаевич Борисов шак ындыг кижилерниң бирээзи.

— Кичээл эрттиреринге арга-дружулганывыга хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер, Сергей Николаевич?—деп, оон айтырган мен. Ол кезээ боданып органп, мынчаар харыылады:

— Кичээлдерни колдуунда ажык чугаа, беседа хевирлиг чорударга ажыктыг, солун болур-дур. Дыңнакчыларның биилиин барыындаалап, кичээлди лекция хевиринге эрттиреринең аргавы база бар. Ынчалаа-даа ак ажыктыы, дээштин —ажык чугаа. Пропагандист кижи кандыг-бир темага белеткенип тургаш, бодунуң чугаазынга дыңнакчыларның кичээнгейин углавдырар кол үүлдерни планнап алыр. Ол ышкаш кижилерни пом-биле ажылдаарынга чаңчыктырар.

Дыңнакчыларның кичээлге сонуургалдыг болуру болгаш өөредилгениң шынары пропагандистеп кол хамаарыжыр. Ынчангаш башкы кижи бодундан, дыңнакчыларындан улут негелделиг болза эки. Кичээл шагы үзер кижилерни партия хуралынга шиңгызыы-биле чугаалажып турар бис. Чижээ, коммунист Николай Кирюшкин кичээлдерге доктаамал келбестей бергеп. Оон-биле мен-даа, партия организациязының секретары-даа кай удаа чугаалашкан. Ол кандыг-даа түңнел үндүрбээн. Соолунде барып, Кирюшкин ажылынга ээ-харыысалга чок, ог-бүлезинге халаглыг, арага-дарыже хандыыр апарган. Партия организациязы ону партиядан үндүрген.

Пропагандист Сергей Борисов кичээлдерни бедик деңнелге эрттирбишаан, дыңнакчыларның күжениишкинин бүдүрүлгенин чугула айтырыгларын шиитпирээринче, чаа курлавырларны тыварынче база ажыглаарынче мобилизастап турар.

К. САРЫГ-ООЛ.

ЫРАККЫ ТЕРЕ-ХӨЛДЕ

Депутаттар—бүдүрүлгеде

Совет эрге-чагырганын үезээ — депутатты чоннун айбычызы дижири таварылга эвес. Ужуражылга хуралдарында сонгукчуларынын берген чагыгларын ай шаанда күүседир, хамаарышкан девискээринде ажыл-агыйларын, ээредилге, культура албан черлериниин мурнунда соруглаларны чедишкиннинг боттандырар талазы-биле дээштин хемчегларни организастаар хүлээлгелиг.

Шынаа кодээ Советтин депутаттарынын чеден хүүзү ажылчыннар болгаш колхозчулар. Оларнын хөй нуруузу материалдыг байлактын тургузукчулары болуп, колхоз бүдүрүлгезинде, культура фронтузунда идепкейлиг ажылдап турар.

«Тере-Хөл» колхозтун үдезилекчилериниин бирээзи Максим Хуулаанын кадартан хою чыл бүрү хүр, чүс башка онааштыр үргүлчү тозандан өрү хураган ап келген. Эртекен чылын чүс хейдан-на 92 хураганын остурген. Кымка белеткели, дүк кыргылдазы база мактанчыр. Коммунист депутат ол талазы-биле хүлээлгезин эки күүседип, сонгукчуларынга отчёдун деңгээмал кылып турар. Оон хөрээнде «Социалистиг чарыштым тиилекчизи» деп демдек чайнап чоруур.

Колхозтун хоюн он чыл ажыр малдан келген Чимис Севилбааны чон хүндүлээр, Каргынын малчыннары мактаар. Депутаттын кодан хою чыл бүрү хүр, чаш толу менди болуп келген, ажыл баштайгы оолдаан чүс ажыг хоюнун хураганы шупту бар.

Балыктыг сыннарында сарлык кадарчызы комсомолчу депутат Александра Бар-Хоо колхозтун күрүнеге эът садар планынга биче эвес үлүг хүүзүн киирип турар. Бо чылдың бирги кварталынга онааштыр 150 центнерни киирген. Билигли, культурлуг чүрттелгеге хамаарыштыр хөрээженнер оргузунга ол кижизидилге ажылынын организаакчызы.

Малчыннарга күзенчиг аалчы, он чыл почтачылап келген Чечек Дечин депутат хүлээлгезин ак сеткилдиг күүсеттиптээн, хөй-ниитиниин ажылынга база идепкейлиг. Ону чоокта болган отчёт-сонгуулакчыг хуралдан колхоз баштаар черинин кежигүнүне сонгааны таварылга эвес.

Кунгуртуг оргумак школазынын башкызы депутат Мария Сержинин класынын ээредилгези 99 хуу болуп турар. Оон ада-ие-биле харылзаазы эки. Шынаа кодээ Советинин депутаттарында организакчы шак ынаг кижилерни хайы-даа ажыл участогунда айтып болур.

Ф. БЕРЗИ.

кодээ Совет күүскомунун даргазы.

ИВИ АЖЫКТЫГ МАЛ

Бистин ививис 1954 чылда чүрле 30 баш турган, бо аразында ол 1240 чедир өскен, а 1973 чылдың эгезинде турганынга ам 124 баш немешкен. Колхозтун бүдүрүлге планында азы социалистиг хүлээлгеде эртекен чылын чүс мынчага онааштыр 84 анай алыр турган, а шинтпирлиг үшкү чылда 83-ивиг оглун менди доруктурган.

Ивиг — өске малга бодаарга, ону ажаап-тежээринге улуг шүүдел болбас, аңаа чарыгдал эвээш үнер, а ажыктыг талазы база эки. Эртекен чылын колхозтун центнер хөй эдининг боттүнези 111 рубль, инектиң 97 рубль болган, а центнер ивиг эдининг оон мракта чиик — 81 рубль болган. Оон судунун үскүүг өске малдыындан база бедик.

Шагның кандыг-даа үезинде бойдустун бергелеринге шыдавыс, хар улгадырга аңаа улам таарымчалыг, тургузу азырал, кажаа-тургаг негеттинмес. Амгы үеде бистин ивиг коданнарывыс Каргының болгаш Тарбагатайның сыннарында менди, хүр кыштаглап турар.

Бистин колхозтун күрүнеге чыл бүрү садар эдининг 30—40 хуузу ивиг малдың болуп турары база таварылга эвес. Ол ышкаш анныыр-тывыш ажылынга ивиг онза чугула. Колхоз чыл бүрү 50 ажыг кижиниң аткарып турар, оон биче эвес олча-ажык кирип турарын база айтыр хөрек.

Бүдүрүлге планын азы социалистиг хүлээлге өзугаар бистин ививис бо чылын, күрүнеге садарындан ангыда, инитизи-биле 1300 чедир өзер үжүрлүг. Ол сорулганы чедип алырынга бистө бүгү арга-курлавыр бар. Ивиг малдаарынга мергежээн Тожу Сотпа, Серафим Даваа, Юрий Сандак ышкаш дүржүлгелиг байлак, өскелерге үлегерлиг кижилерни айтыры чептүт.

Тере-Хөлдүн ивиге таарымчалыг тайга сынын, аңаа чогумчалыг одар чимаин алгаш көөрге, ол малдың бай санын беш мүн чедир остүрүп болур. Кандыг-даа ажыл-херекти кижилер, кадрлар кылып бүдүрер болгай. Бо айтырыг бистө четпес тургустуганын база айтыр херек. Ивижилер ээдчёглиг кадатче шилчээн болза-даа, оларны чүрттелге бажынбиле ам-даа четче хандырбаан.

Ивиг малдан өстүрериниг мергежээн хөөчүн кижилериниң назыны улгатканда, аныяктарны аңаа өөредир, олче хаара түдер хемчегler албайн турары харааланчыр. Ол ышкаш колхозтун зооветеринария ажылдакчыларынын тайгаларда коданнарга ховар аалчылар болбушаан. Үнүүшкүнүүр салыг организастаар, кино болгаш культура бригадазының үнүүшкүннерин кылыр айтырыгже кичээнгей салыры күзенчиг.

Б. ТАМАА,
ивиг бригадирн.

Бүгү-ниити ортумак өөредилге

Кижилериин, ылангыя аныяк өскенниң билии бедик, мергежилги байлак болган түдүм-на коммунистиг тургузуушкунун сорулгалары чедишкиннинг шинтпирлеттинери билдингир. Амгы үеде бүдүрүлгеге, кодээ ажылагыйга, өске-даа участоктарга моон соңгаар бирги ээлчегде билиг-мергежилдиг кижилер ажылдаары негелделиг.

«Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улус ээредилгезиниң мурнунга, ылангыя сөөлгү үелерде, чугула сорулганы салган. Тоску беш чылда аныяктарның бүгү-ниити ортумак ээредилгезинче шилчилгени бүрүн шинтпирлээрин онзалап айтыкан. Ол чугула сорулганы боттандырарының көл баазазы — аныяктарның кежээки база бот-ээредилгелиг школалары болур.

Кунгуртуг ортумак школаның чанында консультация пунктуун ажыткан. Аныяктарның бот-ээредилгезинче, ылангыя кежээки школаның ажылыңче ол пунку кичээнгейни угландырып, чамдык хемчеглерни организастаар чоруткан. Аныяк кижи бүрүзү ортумак эртемни чедип алыр деп ниити сорулга салдынып турар.

1973—74 ээредилге чылына үүкүштүр хынаалдының түнелинде яңзы-бүрү чылдагаандан ээредилгезин арада сөксатканнар хөй илерээни. Чижээ, VI класстан — 6, VIII класстан — 9, X класстан — 10, XI класстан — 13 кижи, оларны шупшуун аныяктарның кежээки школазында хаара түткан.

Аныяктарның бүгү-ниити ээредилге чүрүмүн өзугаар 30 хар чедир назылыглар Тере-Хөлде 60 хире. Оларны ээредилгеже бүрүн хаара түдер сорулга-биле колхозта комсомол организациязынга (секретары эш Ф. Хүрлүкка) данзыны ей-шаанда берген турган. Ол ышкаш шериг албаны эртирер назылыг, VIII класс дооспаан оолдарның саны Шынаа кодээ Совет күүскомунга (даргазы эш Ф. Бегзиге) база билдингир. Бо талазы-биле тодаргай хемчег алдынмазының, Кунгуртуг ортумак школазының башкылар коллективин база четпес ажылдаанын дечиглээр хөрек. Моон түнелинде ийнги чартык чыдда кежээки школага түгле 34 ээрениккн артыкан, оскелери кандыг-даа чылдагаан чокка ээренмейн барган.

Амгы үеде XI класстың ээрениккилери кичээлге эки белеткелдиг кээп турар. Оон башкызы Светлана Хөвалыгны мактаар, ээрениккилериниң зал-оранынга барып, онаалга күүсединиге, бот-кичээлге үргүлчү дузалап турар. Оларның хөй кезии механизаторлар. Чижээ, Володя Идам, Александр Чигден, Идам Сагаачы, Володя Шыырап болган оон-даа оскелер.

Кежээки школаның VIII база X классчыларының ээренниккилери кичээлге четче келбес, оон уламнадан чамдык үзүктелиишкиннер бооп турар. Колхоз баштаар чери, ында хөй-ниити организациялар бо талазы-биле кичээнгей салыры күзенчиг, ылангыя экзамен дужаар классчының ээренниккилери-биле ажылды экижидер.

К. КУУЛАР,
консультпунктунун эргелекчизи.

Хүндүлел самбырада

Бүнгүргүг-сүүрга барган кижи ында колхоз конторазының чанында диаграмма турагайларны, көргүзүг самбыразын кылганын дораан-на сонуургап, олче кичээнгейин угландырыптар. Колхозтун мурнакчы хөйжуларын, сакманшиктерин, иви болгаш сарлык кадарчыларын. тудугжуларны болгаш механизаторларны, ажылдың өске-даа участоктарында үлегерлиг кижилерин хүндүлел самбыразында демдеглээн.

Оларның аразында А. С. Шоюнуң ажыл-ижин онзалап демдеглээри күзенчиг. Анна Сурасовна аннаыр ажылынга 1956 чылдан азы барык он ийи харлыындан эгелээш, идепкейлиг киржип келген. Тараан колхозунун экономиказын улам быжыдарынга ол бо аразында чеже түнүг тывыш олчазын киирбээн дээр!

Моон чижээнге түгле сөөлгү үш чылдың айтырга-ла четчир: 1971 чылда 300 диин; 1972 чылда 50 ажыг диин, элээн хөй ас, күзен, киш; 1973 чылда 200 ажыг диин болгаш оон-даа өске. Аннаарга боду белеткенгеш, чарызын мунупкаш, колхозтан кандыг-даа шүүдел чокка, Аскалыг, Кара-Кол, Балыктыг сыннарынче үнүптер.

А. С. Шоюн түгле аннаарынга үлегерлиг эвес, колхоз бүдүрүлгезиниң өске-даа ажылынга идепкейлиг киржип турар. Беш чыл хире иви малдаап, мактатырган. колхозтун сиген белеткелинге база үргүлчү мурнакчы болуп келген.

Дөрт уруглуг бот-иенин амыдыралы база-ла өскелерге үлегерлиг. Оттулар түүлүн хынамчалыг белеткеп ап, чайның хүннеринде, хостуг шактарында үргүлчү-ле амыдыралын ажыктыг талаларынче түткүп, ораадашкан чоруур. Кат үезинде ургуларын эдертипкеш, эзимнерже кириптер: сельнога чылдың-на чээрби хүүдан эвээш эвес чимис аймаан чыып салар, ону болгына база хире чергези-биле белеткеп алыр.

Анна Сурасовнанын Любазы VI класста, Костязы II класста, Людазы — белеткелде. Уругларының шын доругун өзери, эки ээредилгези дээш, ол анчы ие онза кичээнгей салып, школа-биле харылзааны быжыг тудуп турар.

«Тере-Хөл» колхозтун баштаар чери, ында партия, совет организаар Анна Сурасовна Шоюнуң ак сеткилдиг күшажылын үнелээр, колхозчу чон ону хүндүлээр. Оон тодаргай чижээн колхозтун хүндүлел самбыразындан көрүп болур.

В. БАИР,
«Шынаның түскай корр.

Чонга бараалгал

Культура бажыңының «Тере-Хөлдүн чалгыларында» дээр агиткультбригадазы бодунун ажылын колхозта партия комитединиң хүн бүрү удуртулгазы-биле, план өзугаар чоруткуп турар. Оон составында яңзы-бүрү мергежилдиг кижилер, колхозчу актив кирип, боттарының уран-мерген талангыларын чонга бараалгадып турар.

«Тере-Хөлдүн чалгыларында» кандыг-даа ажыл участогунун кижилери бар. Сельпонун мурнакчы салыгжызы Чеп Кара-оолдуң аянныг үнү азым одуртур чангыланы бээрге, түгле аалда малчыннар эвес-даларда кадарчылар бээп таалаан тургулаар. Колхозчу дарган Идам Дарманың уянгыдерге ойнаары чаптанчыг. Эмнелге ажылдакчызы Людмила Сергееванын уран-чечен номчулгага мергежээни магалыг. Тудугжу кыстар Тамара Доржу биле Светлана Доржу олар танцылай бээрге, кижинин көрүп-де турукшаавы келир.

Бистин бот-тывыгыр артистеривис боттарының мергежилик түгле Тере-Хөлдүн чонунга эвес, Тываның найысылалы — Кызылдың чонунга база бараалгаткаш, артекен чылын багай эвес түнелдиг болган. Бо чылдың уран түүл көргүзүүнге белеткелди база кичээнгейлиг чорудуп турар.

Культура бажыңының агитбригадазы үнүүшкүннер үезинде, концерттен аңгыда, солун лекцияларны, амыдыралчы беседаларны кылып, киноларны үндүрүп, малчыннарга мединина болгаш зооветеринария ажылдакчыларының дузазын чедирип, аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарының садының база организастап турар. Агиткультбригаданы колхоз баштаар чери транспорт-биле эки хандырып турарын демдеглээри өөрүнүүр.

Амгы үеде чогаалчы Кызыл-Эник Кудажының «Үйгу чок Улут-Хем» деп номундан үзүндүнү шинжилп тургузуп турар. Бо талазы-биле белеткелге кижи бүрүзү идепкейлиг киржип, удам-ма сонуургамчыг чаа саналларны киирип турар. Бистин агиткультбригадавыс ам удавас эзелеглиг үнүүшкүнче аътланып, чонга бараан болур хүлээлгезин боттандырып эгелээр.

Б. ЭРЕНСЕН,
Культура бажыңының директорзу.

Дагда кыштагларда

Кала-даа баарга мал хүр, ыяштаг бүрүзүнде чөнмер четчир. Иван Найданның 530 чевилеан февральның баштайгы чартыында 327-зи оолдаан, хураганнары шупту бар, ында беш сакманшиктн быжыглаан.

Кыргыс Данзынның кыштаанда ам-даа 500 центнер көк-сула, 100 ажыг центнер ногаан сиген хевээр, дус база четчир. Иван Чигжит, Чап Дамдын, Валерий Туулай болгаш оске-даа малчыннарның кодаңында малы күскү хевээр.

Күзел-бодаллар чүл дизе малдың, ылангыя бооп азы чаа оолдаан хойнун, хураганның суггарылгазынче, почта тарадылгазынче кичээнгей салыры чугула.

Ч. ВАСИЛЬЕВ.

Делегей бо ХҮННЕРДЕ

СОВЕТ-ФРАНЦУЗ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ПАРИЖ. (СЭТА). СЭКП ТК-ныи Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң Франциянын даштыкы херектер министри М. Жобер-биле февральдың он бешке чугаалажыышкыны болган.

Совет-француз талаларның аразында политика талазы-биле доктаамал ювсультациянын практиказының уламчылалы болур ол чугаалажыышкыннар үезинде А. А. Громыко биле М. Жобер делегейниң хөй-хөй айтырыгларының талазы-биле санал-оналын солушканнар.

Ол-ле хүн Франциянын даштыкы херектер министри М. Жобер А. А. Громыконук алдары дээш шайлалга тургускан. Министрлер аңаа чүве чугаалааннар.

М. Жобер бодунуң чугаалажыга Франция биле Совет Эвилелин «херек кырында боттуг түүлдер чоокшулаптырып турарын» айткаш, ийи чурт аразында харылзааларны улам экижидериниг франция-совет холбаанын чугулазын онзалап демдеглээн. М. Жобер совет-француз садыгны хөгжүдериниң улуг аргаларының болгаш чугулазын база демдеглээн. Экономиктиг харылзааларны 1971 чылдың франция-совет документтеринде айыттынган политиктиг чоокшулажыышкын-биле холбаштыр калбартыр ужурлуг деп, ол айыткан.

А. А. Громыко харыы сөөп, чүве чугаалаан, бистиң чурттарывыстың аразында үргүлчүнүң политиктиг харылзазы кайы хире чугулазын Силерниң мырыңай чаа маңаа чугаалаан түүлдериңер база катап бадыткап турар-дыр деп чугаалаан. Делегей айтырыгларында чугула рольду ойнап турар күрүне болур Франциянын Совет Эвилелибиле кады ажылдажыганы быжыглаарына белеңин белеңи-биле үнелеп көрүп турар бис. Ындыг кады ажылдажылга ийи таланың харылзаазынга-даа, делегей керектеринге-даа ажык-дүзээлиг.

СЭКП ТК-ның Чикгинче секретары Л. И. Брежневтиң Франциягa болгаш Франция Республиканың Президентиан дээрги Ж. Помпидуунуң Совет Эвилелинге аян-чоруткары, оларның Заславльга база Рамбуйега ажыа-херекчи ужуражышкыннары бистин чурттарның аразында найыралдыг харылзааларны калбартырынга сөөлгү чылдарда тодарадыкчы ужур-дүзээлиг болган. ССРЭ биле Франциянын аразында консультациялар болгаш кады ажылдажылганың принциптериниң дүгайында протоколда советтер болгаш кады ажылдажылганың принциптериниң дүгайында протоколда совет-француз харылзааларының бедик деңгелдиин айыткан. Ол чугула документтилериниң болгаш бедик деңгелге харылзааның бүгү негелделерин быжыы-биле барымдаалаарынга Совет Эвилели инитпирлиг.

Бистин чурттарның чаңгыс үтланыышкын-биле кылыы турар күжениишкиннери делегей харылзааларының талазы-биле эки түүлдерин тыныдырын хөгжүдеринге аъош эвес чергелиг идиин берип турар. Чогум-на ынчангаш бистиң кады ажылдажылганыс амгы үениң амыдыралының чугула фактору боон турар. Ынчалза-даа делегейде байдалды үнделиин-биле ыкжыдер дизе, ам-даа хөй түүлдерин кылыры негеттиниң турар.

Чижээ, Европага аймыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралды чедишкиннинг доозарының дүгайында чугаа чоруп турар. Совет Эвилели биле Франция — кайызы-даа Европаның төөгүзүнге туруп көрбээн ыдыг эгелээшкин херек кырында боттанзын дээп удур үүлүн киирген.

Ону күзеп турар өске-даа күрүнелер-биле кады олар ук чөвүлел хурал шалыскынга эртер болгаш Европаның улустарынга ажыктыг түнелдерлиг болзун дээш хөй түүлдерин кылырынга бүзүреп турар бис.

Израиль шериглерин оон эжелеп алганы араб девиш-көөрлерден долузу-биле үндүрүп, ол-райониун бүгү күрүнелериниң айыыл чок, хамаарышпас чоруун хандырып, Палестинаның араб улузунун дүрүм ёзугаар эргелерин хүндүлеп көөрүнге үндеазилээп, Чоокку Чөөн түктүн айтырыын үзе шинтпирлээриниң дугайында чугаа база боон турар. Бо айтырыг талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш Франциянын туружу чоокшулажын турарын чугаалаары өөрүнчүг-дүр.

Мында чугаа болза Вьетнамга дайынны сөксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында париж дугуржулгазын аңаа ат салган бүгү талаларның чугаа чокка күүседиринде. Индий — Кыдаттың бүгү улустарының дүрүм ёзугаар эргелерине болгаш эрге-ажыктарыга дүүштүр ол районга политиктиг талазы-биле таарыштырылганы туюлунга чедир шинтпирлээриниң дугайында болуп турар...

Бистиң чурттарның кады күжениишкиннерин бодуруп болур база бир чугула айтырыг бар-дыр дээрзин санаалонал солчуушкуннары бадыткаан деп, А. А. Громыко демдеглээн.

А. А. ГРОМЫКОНУҢ ФРАНЦИЯНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИ-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

ПАРИЖ. (СЭТА-ның түскай корр.). СЭКП ТК-ныи Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыкону февральдың 15-те Франциянын Президентиан Ж. Помпиду хүлээп алган.

Ийи таланың совет-француз кады ажылдажылганы ханыладырының айтырыгларының болгаш делегейниң амгы байдалының айтырыгларының талазы-биле талаларга сонуургалдыг болуп турар айтырыгларының дугайында тодаргай беседа А. А. Громыко биле Ж. Помпидуунуң аразында болган.

ССРЭ биле Франциянын аразында нашпралдыг харылзааларны бижыглап, чөпшээрежилгени болгаш кады ажылдажылганы калбартырынга ийи таланың шинтпирлин бадыткаттынган.

Бүзүрежир болгаш бот-бодун бидчир байдалга эртекен ужуражышкынынын үезинде ССРЭ-ниң болгаш Франциянын аразында чөпшээрежилгелиг болгаш кады ажылдажылганы харылзаалар делегей амыдыралынга доктаамал фактор болуп артын каан турар дээрзи демдеглеттинген.

ПРАГАДА ДЕЛГЕЛГЕ

ПРАГА. (СЭТА). В. И. Ленининиң Прагада музейинге февраль 14-те ажыттынган «Ленин-биле кады» деп делгелгеи Н. К. Крупскаяның төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл болганынга тураскаатkан.

Чехословакиянық -Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң кежигүнү, Чехословакиянның Хөрээженнер Чөвүлелиниң даргазы Густа Фучикова чүве чугаалаан. Ол ол ылангыя 1935 чылда Москваго Надежда Константиновна-биле бодунуң ужурашкавының дугайын сактып чугаалаан.

ВДР-де амгы үеде тудугжунуң профессиязы ышкаш ындыг харымсалгалыг болгаш хүндүүт профессия чок аңаргаи. Дайын аяр-берге үрегдээшкиннерин кылган. Дайынның болдурган балыгларын экиртири, бузулган хоорайларны болгаш суурларыны, оруктарыны, көвүрүглерин, бүдүрүлге черлерин катап тургузары — тайбыңны катап тургускаңының соонда республиканың эң чугула сорулгазы аңаргаи.

ЧУРУКТА: хөрээженнерден тургустунган өрүк сеттел, кылыр бригаданың удуртукчузу Ле Тхи Туа. Оон бригадазынга кыымаккай күш-ажыл дээш «Социалистиг күш-ажылдың бригадазы» деп хүндүлүг атты тывыскан.

ВНА—СЭТА-ның фотозу.

ШЫҢГЫЫ ЧӨРҮЛДЭЭ

НЬЮ-ЙОРК. Нефтиниң колда садыы алыкчылары бооп турар капиталистиг чурттарның Вашингтонга болган чөвүлел хуралы Каттышкан Штаттарның болгаш оон Барыын Европада чаржалакчыларының йордаашкынын бадыткаавын барган.

«АКШ-тың баштай күзеп турган түнелдерин ол чөвүлел хурал бербейн барганы билдингир-дир» — деп, «Джорнэл оф Коммерс» солуп бижээн.

Вашингтонга болган ужуражышкынга АКШ биле Франциянын аразында база «ишти рыноктун» чурттарының-даа аразында политика талазы-биле шыңгы-чөрүдээниг турун турары көрүнүүкте чүве шыкаш тодаргайбиле көзүлгенин солуннар ажыы-биле мынчып бижип турар.

«Уолл-стрит джорнал» солуннуң бижип турары-биле алырга, Франция ол ужуражышкынынга «Европага политика талазы-биле тергиндээшкиниче америк таланың түткүлүү» кылдыр көрүп турар.

ЛОНДОН. Вашингтонга болган чөвүлел хуралдың түнелдерине холбаштырган түүлдерин Лондоннуң солуннары «Атлантика эвилелинде сандараашкын», «Европаның кризизи», «Ишти рынок» шимчевестеп, муңчураан» — деп, эгедер-биле парлап турар.

«Таймстың» бижип турарыбиле алырга, ол чөвүлел хурал «ишти рынокка» дыка-ла аар болгаш өлүмүүт согуг болган». Оон түнелинде Европаның экономиктиг белүглеңишкининиң иштинде чөрүдээлер тодаргай көстүп келген.

ПАРИЖ. Франциянын даштыкы херектер министри М. Жобер француз радиоюн айтырыгларынга харымызынга хостаарын негээн.

БУЭНОС-АЙРЕС. Уругвай шеригниң болгаш полициязың кезектери Монтевидеода парлаттынын үнүп турар чөөн утланыышкыннын «Марча» дээр неделя санында үнер солуннуң бажыдын эжелеп алган, редакциягa база типографияга чиидиишкинин кылган. Солуннуң директору Карлос Кихаону болгаш өлээн кап ажылдакчыларны тудуп хорутдаан.

САН-ХОСЕ. Коста-Рикада ажыл чок кижилериниң саны арткен чыл дургузунда 33 хуу ковудээн. Чурттуң күш-ажыл болгаш социал хандырылга министерствозу ол дугайын чарлаан.

ТРИПОЛИ. Ында «Тексако Оверсис петролеум компани», «Калифорния Азиатик компаниа», «Либиан-Америкэн ойл компаниа» деп үш америк нефть компанияларын хураагаанының дугайын чарлаан.

КОТОНУ. Дагомеяның чааза чурттуң колония тургаи үеден туре артып калган административтиг тургузуун чаарткан. Ынчангаш можулары, округтары, кодээ база хөөрөй коммуналарын тургузуп турар. Ол ышкаш можулар Советтерин, округтарның болгаш коммуналарның комитеттерин — эрге-чагырганың соңгулдалыг органнарын тургузарын база көрүп турар.

(СЭТА).

ЯҢЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

БЕЛГРАД. ЮСФР-ниң президентизи И. Броз Титонуң чалаапы-биле ында Мексиканың президентизи Луис Эчеверрия үш хүннүң албанныг аян-чоруун кылып чеде берген.

БОНН. Барыын Германияның бундестагының даштыкы херектер талазы-биле комиссиязы ядролуг чепсекти нептеретпес дугайында Керээни күштүг кылдыр бадылаан. Ону бундестагның депутаттарынга чугаалажыр көрүү-биле киирген-биле бадылаан.

РИМ. Палермода (Сицилия) террорист кем-бүрүүлүг идегеттериниң болүүнүң 40 баштыңнарының херээн көрүп, судтап эгелээн. Оларның дыка хөй өлүрүкчү үүлгедишкиннери, даштыкыдан чажыт садыг, ең ылаңгыя паркотиктер садыглаапы дээш бүрүүдадып турар.

МАДРИД. Испанияның соңгу талаңы районнарында улуг күштүг шуурган дендеп турар. Ол шуурган үезинде Вильбао хоорайдан ырак эвеске түзүтүг демир-орук составын аңдара таапкан. Элээн хөй балыкчы судноларны болгаш буксир-соортукчуларни сугже кинр чалгыпкан.

НЬЮ-ЙОРК. Суук пропан-хейлиг доскаардар соортукп бир демир-орук составы Онеонта (Нью-Йорк штат) хоорай чанынга чораап тайгаш, ында 50 градустуг суук болган. Ооң судунун үскүүг өске малдыындан база бедик.

Шагның кандыг-даа үезинде бойдустун бергелеринге шыдавыс, хар улгадырга аңаа улам таарымчалыг, тургузу азырал, кажаа-тургаг негеттинмес. Амгы үеде бистин ивиг коданнарывыс Каргының болгаш Тарбагатайның сыннарында менди, хүр кыштаглап турар.

Бистин колхозтун күрүнеге чыл бүрү садар эдининг 30—40 хуузу ивиг малдың болуп турары база таварылга эвес. Ол ышкаш аннаыр-тывыш ажылынга ивиг онза чугула. Колхоз чыл бүрү 50 ажыг кижиниң аъткарып турар, оон биче эвес олча-ажык кирип турарын база айтыр херек.

Бүдүрүлге планын азы социалистиг хүлээлге өзугаар бистин ививис бо чылын, күрүнеге садарындан ангыда, инитизи-биле 1300 чедир өзер үжүрлүг. Ол сорулганы чедип алырынга бистө бүгү арга-курлавыр бар. Ивиг малдаарынга мергежээн Тожу Сотпа, Серафим Даваа, Юрий Сандак ышкаш дүржүлгелиг байлак, өскелерге үлегерлиг кижилерни айтыры чептүт.

Тере-Хөлдүн ивиге таарымчалыг тайга сынын, аңаа чогумчалыг одар чимаин алгаш көөрге, ол малдың бай санын беш мүн чедир өстүрүп болур. Кандыг-даа ажыл-херекти кижилер, кадрлар кылып бүдүрер болгай. Бо айтырыг бистө четпес тургустуганын база айтыр херек. Ивижилер ээдчёглиг кадатче шилчээн болза-даа, оларны чүрттелге бажынбиле ам-даа четче хандырбаан.

Ивиг малдан өстүрериниг мергежээн хөөчүн кижилериниң назыны улгатканда, а аныяктарны аңаа өөредир, олче хаара түдер хемчегler албайн турары харааланчыр. Ол ышкаш колхозтун зооветеринария ажылдакчыларының тайгаларда коданнарга ховар аалчылар болбушаан. Үнүүшкүнүүр салыг организастаар, кино болгаш культура бригадазының үнүүшкүннерин кылыр айтырыгже кичээнгей салыры күзенчиг.

Б. ТАМАА,
ивиг бригадирн.

УТТУНДУРБАС ХҮН

(Төөчүзүү. Этеан № 41 «Шында»).

Молдурга өөруп турган. Бригадазында «шуптузу — чаңгызы, чаңгызы — шуптузу дээш» демисежин турары чүге ле оңу эвес, а хойнү хей-аът киирип турган.

— Молдурга Донгакович, оолдар ажылын дөзаар деп барганнар-дыр, силерниң-даа дузалыр көрүкселеес эрлер-дир бо, кожаларыңарның ажылын соңуурган көрөзүнгерем, «кыйынданган көскү, кырындан харангыр» дижир болгай—деп, Молдурганың бодалын Сотпа үзе киргеп.

Оскар пайлаа септекчилер келээн чоруп турда, бир чай аразында бригадир тура:

— Молдурга Донгакович, бригадавыска чаа «ДТ-75» бээр-дир. Хей чыл ажылдаандаа болза, ам канчаар, трактор-рунарны оок-биле солуп алыр болган-дыр силер ийин.

Овуу дыңнаап Молдурганың ярны дораан ширинн апарган, ыяй-бээр чоогунда улус бар-чогуы көргеш:

— Ынчап болбас, чаа трактор-лар кээрге-ле, хоочун, аргадуржулгалыг трактористер дээш биткерже сунар-дыр силер, а авыяктар эрги, кыргын трактораларга ийи-үш чыл ажылдаан, чалчын үстүп, соңуурганы чидип каар-дыр. Оон соонда ажылга ыяырымас чүве ол. Бодап көрүңер даан, чезе-даа аныяк ыядалдыг болза, шапты балды-биле ескиже ыяш доорап болдурул. Ортунай, Юдор-оол, Бегзи сутлар арга-дүрүкүлга, билигталазы-биле бистерден ам күүнүң талазы-биле дораларыл? Чок! Оларга ам чаа, «чидиг балдылар» түтсур уе келбоок бе? Мээң хүүмда күзелим, бир эвес арай деп-ле чаа трактор алыр болганда Ортунайга берзе ажыгбас. Сен дег, шеригден келген-ле чыыннан залчеңнин ажылдаар ажым-дыр, эки билир мен, эр-хей чүве. Ол дургайын кол инженерге-даа болза дыңнадыр мен—дээш харыы маналгынган.

— Дүүн кол инженер-биле дугурушкан, чаа трактордуу Ортунай-биле силер иймнин бирозаннге бээр болдувус. Канчаарга-даа чаа трактор-дур, «этке эки зө, кижээ эки эш мерек» дээр болгай, өөренип көрүңер...»

— Ындыг-дыр харын, кол инженер Ортунайга база бүзүрел турар-дыр—деп, Сотпына үзе киргеп хүлүмзуурбуттаам.

— Этке эки зө бистинде Ортунай-ла болгай — дээш, дугуруштувус дигеннг холуу сунган.

Дагаар эдээдеп эрелеп хүннүң аккыр чыргыл караңкара хөлегелер кыза-кыза черниң кырынган ойлалып турганнар. Хүн ажыл-ишчи черден бодунуң чыргыл эдергээн алгаш, дагаар артынче ажылталып бар чорааш. Хову бригадазындан үнген машина суурвуң топ кудумчуузунче зоокеп.

Бригада кежигүнериннң арын-шырайында-да, сеткилсагыжында-даа өөрүшкүүнүң одуу чаалбышталып турган. Оолар ажылын бөстарының шиитпиразын хүнүнде «Сотпээн сес, көртекеп ыяш» дээнзинг доосканнар. Ол ажылчын кижиге эң-ле үнелиг, эң-ле бедик өөрүшкү.

Молдурга машинадан дүшкеп бажыңыңче утпаакан.

—Молдурга Донгакович, бичии маңаптынар ам—дизе-ле Ортунай кожалаңдыр маңнап келген.

— Дыңнап тур мен—дээш Молдурга эглеп келген.

— Ам кавбка комсомол эге организациязының хүралы болдур. Партиага кирер рекомендация бээрин дилеп билдирипкин берген кижи мен. Бир эвес комсомолчу эштерим ону шиитпирлеесе, силер мээ рекомендапияның бирозаап берип болуу силер бе2—дээш. Ортунай Молдургадан карак сазбайн көрүп алгаш, харыы маңнап турган.

«Эр-хейлер комсомолчулар, бөгүн суурунуң коммунистерга чаа билеттер ап турда, партиага чаа немелде күүш бээрин күзеп турааларл-дыр» деп бодаа ооң бажыңга киргеп.

— Чажыргаш чоор, ону мен сеңээ сүмелээр бодап чорудум. Сээң бодунуңуң ындыг күзел илдереткенің кончуг эки-дир. «Түңнел ажылды кылтанда көстүр, бүзүрел идегелди шынзыыткында төрүттүнер»— дээр болгай, сенде түңнел-даа бар, бүзүрел-даа бар-дыр, эки белеткен, а рекомендацияны күзелдиим-биле бээр мен — дээш. Молдурга хаварыкталып дадыжкан холуу-биле Ортунайның холуун дыңзыг түткеп.

ШЫННЫҢ Конкурузунга

Ортунай турган черинден, үшкаң күшсуг, эрес маңнаакан. Молдурга бажыңынче чоокшулап орда, олуу Орлан үткүй маңнап келген.

Молдурга өг-бүлезинн ол хире маңаптакының үжүрүн бүрүүзүнүп, тайылбырлаар ужурга таварыпкан.

Каш хүн белеткээн аъш-чемин Сеременээ үр болбаанда стол сыңмас кылдыр делгеп-кеп. Молдурга оонуң иштинбиле, бар-ле улуг дой болган ыяштан, омак-хөлдүг аштаның-чемненин олурганнар. Черинң чараш чечээ хүн карааа көрген бодунуң чазык-шырайын чажары дег, амыдыралдың көзүбес хүнү ажылчының өг-бүдезинче, сеткилдинң ханызындан оорушкүнү чажыт турарында Молдурга өөрүп чоргаараан олурган.

Уруглары удуп чыдыптарга, Молдурга кадайы-биле чем столунуң кырын аштаан, удуурунда белеткени бергеннер. Молдурга костюмунуң карманында эртен райкомга кыры-биле түүгүр-түр көргенигр үн-биле чугаалаан. Аптаражыгаш иштинден камныг ораан каан ааданы часкаан, ашаанның партбилединн алган партия секретарынче аваазы сунган. Молдурга ынчан эскерип каан. Аваазының холу, кышкы соокка донаа кижи холу шыпаш, сиринейин-сиринейин секретарыже утпан бар чораан. Кажан партбилет оске холга чеде бээрге, аваазы Молдургаже «ачаңның эң-ле үнелиг түүлү база бисти каашты» дитеңзир көргеш, барла шаа-биле ишкирингнп мгаай бергеп.

Секретарь Молдурганың аваазын оожукгурган, кезек чугаалажып орупкан. Молдурга Доржу дарганы үдепкеш, бажыңыңга кирип кээрге, аваазы арныы ийи холу-биле дуй тудуп алган орун кырында мгаап чыткан. «Ачамның партбилединн аваага бөлүп ол хире харааданчыг болганда, бичежек кызыл өңнүг партбилетте ачам-аваанның бир-ле нинти үүвези бардыр»—деп бодал бажыңга кирерге, Молдурга диштерин быскыдыр мыырнгаап, чараазын улай-улай ажыгаан, мгаап турган дүңмаларын ярлалай бергеп. Ол хевзор Молдурганың караанның чажы токтун көрбээн. Амыдыралында кадыг-бергеге, мүңгараалга таварышканда ол үөви сактып келгеп, Молдурга дораан ширинн апаар.

Ол бүгүнү Молдурга бо-ла сактып кээр. Оон кара чажындан ачазының ышкаш партбилеттиң ээзи болуксай берген ужуру-даа ында.

Эртен эрте ажылче үнеринсактып келгеш, Молдурга кадайы-биле удуур өрээлче кире бергеннер. Ынчалза-даа олар үр-ле удуксаавай чытканнар. Кижи бүрүзүңүң бодалы эртенги хүн. Молдургага холчок кыска ышкаш сагыындырган бо хүн кажан-даа уттубердбас хүннерниң бирээзи болган.

Кара-оол НАТПИЙ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

ДЫШТАНЫР ХҮНДЕ КЫЗЫЛЧЫЛАР ТАЙГА СТАНЦИЯЗЫНДА

Л. ГОЛЬЦОВТУҢ фотозу.

АМУР ХЕМНИҢ ЭРИКТЕРИНДЕ

ССРЭ-ниң ИХМ-ниң Хабаровск хоорайда школазы милициянын офицерлерин белеткеп турар. Ында бистиң чаңгыс чер чуртуглаавысе база өөренип турар.

Школага чеде бээримге, оон начальнигни полковник Виктор Георгиевич Журавлев мени чылыы-биле хүлээп алгаш, школаның ниити сорулгазыбиле таныштырып, Тывадан ында өөренип турар курсантыларның дугайын чугаалап берди:

—Бо школа ИХМ-ниң Ыраккы Чээн чүктүң болгаш Чөөн Сибирьниң автономнуг республикаларында, крайларында, областтарында органнарында ортумак билгиниг кадрларны белеткеп турар. Тыва ССРР-ниң Иштики херектер министерствозунуң чорукган курсантылары база бар болдур ийин. Силерниң республикадан келген эштер эки өөредилгиг, ышкыы чүрүм-сагыылгалыг, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржин, милиция ажылдакчыларынга чугула билигтерни чедип алыр дээш кыын турар. Ылангыя Инов Сандыс, Сергей Демир-оол, Александр Журавлев оларны перспективтиг эштер деп санап турар бис. Сандыс шыырак спортсмен-волейболчуу. Хоорайга тускай даалгаларны чедишкинниг күүсеевин келген. Журавлев школага келгеш, коммунист болган дээрзин демдегдээрге-де, ол хөйнү чугаалаатыр.

Школа начальнигининң политикижизидилелиг ажыл талазы-биле оралакчызы капитан В. Шлема-биле курсантыларның чуртталгаларывыс база өөренип турар.

Школага чеде бээримге, оон начальнигни полковник Виктор Георгиевич Журавлев мени чылыы-биле хүлээп алгаш, школаның ниити сорулгазыбиле таныштырып, Тывадан ында өөренип турар курсантыларның дугайын чугаалап берди:

—Бо школа ИХМ-ниң Ыраккы Чээн чүктүң болгаш Чөөн Сибирьниң автономнуг республикаларында, крайларында, областтарында органнарында ортумак билгиниг кадрларны белеткеп турар. Тыва ССРР-ниң Иштики херектер министерствозунуң чорукган курсантылары база бар болдур ийин. Силерниң республикадан келген эштер эки өөредилгиг, ышкыы чүрүм-сагыылгалыг, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржин, милиция ажылдакчыларынга чугула билигтерни чедип алыр дээш кыын турар. Ылангыя Инов Сандыс, Сергей Демир-оол, Александр Журавлев оларны перспективтиг эштер деп санап турар бис. Сандыс шыырак спортсмен-волейболчуу. Хоорайга тускай даалгаларны чедишкинниг күүсеевин келген. Журавлев школага келгеш, коммунист болган дээрзин демдегдээрге-де, ол хөйнү чугаалаатыр.

Школа начальнигининң политикижизидилелиг ажыл талазы-биле оралакчызы капитан В. Шлема-биле курсантыларның чуртталгаларывыс база өөренип турар.

Школага чеде бээримге, оон начальнигни полковник Виктор Георгиевич Журавлев мени чылыы-биле хүлээп алгаш, школаның ниити сорулгазыбиле таныштырып, Тывадан ында өөренип турар курсантыларның дугайын чугаалап берди:

—Бо школа ИХМ-ниң Ыраккы Чээн чүктүң болгаш Чөөн Сибирьниң автономнуг республикаларында, крайларында, областтарында органнарында ортумак билгиниг кадрларны белеткеп турар. Тыва ССРР-ниң Иштики херектер министерствозунуң чорукган курсантылары база бар болдур ийин. Силерниң республикадан келген эштер эки өөредилгиг, ышкыы чүрүм-сагыылгалыг, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржин, милиция ажылдакчыларынга чугула билигтерни чедип алыр дээш кыын турар. Ылангыя Инов Сандыс, Сергей Демир-оол, Александр Журавлев оларны перспективтиг эштер деп санап турар бис. Сандыс шыырак спортсмен-волейболчуу. Хоорайга тускай даалгаларны чедишкинниг күүсеевин келген. Журавлев школага келгеш, коммунист болган дээрзин демдегдээрге-де, ол хөйнү чугаалаатыр.

ТҮҢНЕЛГЕ КИРЖИРЛЕР ТОДАРАТТЫНГАН

Мячилиг хоккейге республиканың бирги чери дээш маргылдаага киржир команддалар шилип алырының чөөн зованың маргылдаазы доозуган.

Февраль 16-да политехникумнуң сургуулдары Тожунуң шилиндек командазын, Кызылдың пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгеанның хоккенстери Хову-Аксының төлээлерни удуп алган.

Воскресеньеде бешки, алдыгы черлер дээш Эрзин биле Каа-Хем районнарның спортчулары ойнаан. Каа-хемчилер удуралыкчызындан артык күштүүн көргүзүп, тавлеагени чедип алган, бешки черни золоон. Ушку, дөртку черлер дээш, Хову-Аксының хоккенстери-биле Тожунуң командазы үжүрашкан. Анаа хову-аксыжылар 7:3 санга утпан.

Республиканың чөөн зоваының бирги, ийнги чери дээш, «Торпедо» биле политехникумнуң шилиндек командалары ойнаан. Үжүражылганың баштайгы чартыында транспортчулар удуралыкчызының хазалгазынче бир мячин киирген. Ооюнуң ийнги чартыында кайы-даа таланың хоккенстери шыырак ойнаан, мячини киирип алыр дээш бар-да хемчеглерни алган. Ынчалза-даа кандыг-даа түңнел чок болган. Оюн төөгер чоокшулай бергелее «Торпедо» командазының спортчулары аткаган турган ийи мячини киирген. Сээ 3:0 болуп, транспортчуларның тинделгези-биле дозуган.

«Торпедо» биле политехникумнуң шилиндек командалары мячилиг хоккейге республиканың бирги чери дээш маргылдаага киржир эргени алганнар.

В. АНДРЕЕВ,
маргылдааның көл судьязы.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 19-ТА КЫЗЫЛДАН

17.30— «Марс». Эртем-неитередилгиг фильм. 18.20— Уругларга. Мультфильм. 18.40—Телемедээлер. 18.50— «Ярославль». Эртем-неитередилгиг фильм. 19.00 — «Бистиң планетавыс». Дамчыдыкта. 19.30 — «Кузел-биле будуттарга ужуп чор мен». Хроника-документалдыг фильм. 19.40 — Телемедээлер. 19.55— Чарладлар, реклама. 20.00— «Бистиң кайыыстыдаа онзулувус». Уран-чечен фильм. 22.00—22.35—Тыва телевидение болгаш радио комитединиң симфония оркестрининң концерти.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Юлька» 10.00, 11.40, 13.20, 15.00, 17.00, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кижиге ынак болур» (2 серияны кады) 15.00 «Дөрт дугаар душтук» 18.20, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чаасказанывраан берү» 9.00, 10.40, «Дайын болгаш тайбың» (2-ги серияны) 15.20, «Сангам» (2 серияны кады) 12.20, 17.20, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эң-не күштүг» 11.00, 15.00, «Ханныг даш» 16.50, 20.30, «Мээң кара дуңмага ак розалар» 18.40 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: «Күштар биске ужуп кээп турар» 16.30, «Черлик чүрек» 18.00, 20.00 шактарда.

УРУГЛАР ҮЗҮЛБЕС БАЖЫҢ

Кыылдың төөгүнде Советтер бажыныың болгаш хөгжүмшин театрының чаа тузугларын хүн келген тудум бедии, эртекей-дүшкен кижилериниң кичээнгейин хилдээ тудуп турар. Ол ийи тудугнуң аразында дүштүнден көөрге онаагай түве чок бажың бар. Ынчалза-даа анаа кире бээрине кичээнгейинни, сонуургалыныы хаара туза бээр чүве-де хөй.

Бо болза уруглариың, уруг өөрүшкү сонуургал-биле кээр чери—Кызылдың Пионерлер бажыңы-дыр. Школачылар боттарының күзелинге, сонуургалынга дүүшкен ажылды тып, өөренип, мергежин алырынга 24 бөлүктүг, клубтар, спортчу секциялар мында ажылдап турар. Пионерлер бажыңынга келген уруглар хостуг үе-шагын ажыктыг кылыр эртилерин, таныцыларынга, ыларынга, чүруруругга, уран-шевер болуруңга өөренип ап, спортчу ужуражылгаларга үе өрткенин эскербестеп, чанарын уттунтарлар.

Сибирь зонаазының футбол талазы-биле «Хем бомбуу» клубунуң пионерлер маргылдаазынга бистиң «Чөбурашкавыс» ушку черни алган. Чоокта чаа болган «Алдын шайба» клубтуң хоорай маргылдаазынга бистин хоккейжилевис бирги чергенин диплому болгаш выпмели-биле шаңнаткан. «Чебурашка» команданың капитаны Сергей Линник биле эң эки халакчы Володя Черепанов Бүгү-эвилелдин «Артек» лагеринге тыштанып эргени чаазал алганнар.

Пионерлер бажыңына келген кижи чүрүк тыртпыкчыларының, демир-тестен сиилбикчилериниң кылган ажылдарының делгелгезинче кичээнгей салбайн барбас. Акым Аракчаанын «Аътты кижи» деп ажылың моол өөнуктерге белек кылдыр бергеп бис. Бешки классчы сиилбикчилеринн «Тыва хевирлер» деп ажылдарын Родно хоорайнын пионерлеринге хоорайны немец-фашистиг эжелекчилерден хостаанының 30 чыл болган өөн таварыштыр белек кылдыр чоруткан. Хоорайның болгаш республиканың комсомол конференцияларының делегаттары бистин уран-шеверлекчилеривистиң делгелгезин бедиибиле үнелээн.

Среда хүнүнде бистин классгарывыска, залдарывыска, мастерскаларга уруглар долуу болур. «Уран хөлдар» бөлгүмүнүң киржикчилери ында школачыларны оларның сонуургалының аайы-биле бүгү талалыг хаара тударынга биске бөлгүмнер чорударынга удуртукчулар ам-даа чедишпес, материалдыг бергедээшкиннер бар болуп турар. Ада-ие хураларынга шак мындыг янзылыг дуза чедирерин база дилээп бис. Республиканың материал-техниктиг хандырыгга киидинп, харыызаа ярлелеп, хоорайның тудуг-септелге участогу дээш оске-даа шефтеривис бистиң дилээвисти киизээргее ап, дуза чедирип эгелей берген. Оларның дузазы-биле бис эки дериг-класталгалыг шиилерни көргүзер эргелеп болдувус.

Улуг-даа кижилер мында кээп, хостуг үезин ажыктыг кылдыр эртгирип болур. № 18 тудуг эргелелинің ажылчыны М. Вахрушев сүй белектер белгүмүн организастап алган. Ат-сургалгы ачар чыдар сиилбикчилер белгүмүн хөгжүмшин театрының артизи Г. П. Мороз удургуп турар. Аэропорттуң инженери В. А. Воскобоев судомодельчилер белгүмүн элээп каш чылдарда башкарып келген. Оон белгүмүнүң киржикчилериниң кылган модельдери республика маргылдааларынга цаңнаткылаан. Уруглар-биле ажылдаарынга сундулуг, оларга болуннуң дуржулга-мергежилин дамчыдыксаар кижилерни биске кээп ажылдаарын чалап турар бис.

М. ШАРИКОВА,
Кызылдың Пионерлер бажыңының директору.

ЧУРУКТА: «Сылдыс-чыгаш» клубта «Дереза өшкү» деп шиининң белетиели.

Б. КУДРЯҢЫҢ фотозу.

ИЙИ УГЛАНЫЫШКЫН-БИЛЕ

Тураанның Пионерлер бажыңы бо өөредилгө чылында ийи кол угланышкынныг ажылдап турар. Оон мурнунда чылдарда-да болгулнер, секциялар ажылдап, пионерлериниң сонуургал аайы-биле бижыг коллективи тургустуурган. Ажал үндезилээш, бо чылын хоорайда берге кижизидилгелиг болгаш хайгаараа чок уруглары пионерлер бажыңынга кээп турар бис. Уруглар өрээлинин дамзынга киргеп он ажыг оолдар, бистиң радио, чурук тыырттырар болгаш «Шевер холдар» бөлгүмнеринде хаара туттуунган. Пионерлер бажыңында ажыл-ишчи, чогаадыкчы байдал оларга эки салдарны чидирип турар.

Оон-биле кады районнуң школаларынга кижизидилге ажылынын дээштинп, пионерский шыыштары, бөлгүмнерин эрттирерин оскижедиринге уланган методистиг дузаны болгаш хынааданы чорудар сорулгазыт ажылдап келгеп бис. Үлдүң санында школаларның күш-культура башкыларының семинарларын, школачыларның спортчу хевирлер ааны-биле маргылдаазының эрттирээн турар бис. Оон сагыжынга киргеп болза чаңгыс. Ол болза улуг Ленинниң сөвүр-хевирп оон чүрөөнин дужунга мөңгезн-биле чоруруу: «Партия дээрге Ленин, Ленин дээрге партия» деп улуг шулукчүүнүң сөстерин Молдурга сактып, хандыр бодалын олургап.

Серемээа ашаанның чанында чедип келгеп, хоолдарын Молдурганың эктинге салгаш, сициякпыр турупкан. Бодунуң хоюг салаалары-биле ашаанның эгинеринн суйбан турда, Молдургазының коммунист болур баштайгы күзелинн илередип чугаалаан сөстерин сактып келген: «Өглеңнин алыыл, оон соонда кезээде чаңгыс дем-биле чурттаар бис. Мен ынчан партия кежигүнүге база кирип алыр мен, чонга чоргаараадыг, өгге өөрүшкүлүг амыдырал тудар бис»...

Кадайының ханы бодалга алаашканын Молдурга өскерген, каш чылдар соңгаар көргеп.

Ынчан Молдурга он дөрт харыыт турыын. Үр аарааш, ачазы моңун каарга хөй дүңмалары-биле өскүс артканн. Бодундан биче дөрт кижи. Ажы-төлүү мындыг байдалга таварышса-даа, ачазы чок апаарга-даа, хөөржүдүп-даа турда, аваазының караандаа чап токтуп турганын ол көрбээн. Ыы-сыы-биле турган уругларының мурнунга неңнң ыяыш түттүнүп турганы ол. Ачазын хөөржүктеннинң соонда сурда партия организациязының секретары Доржу оларның бажыңынга келгеш, Молдурганың аваазыбиле чугаалажып ора, эптиг үени манап алгаш: «Бо оолдарның ачазының партбилединн алыр дээш келдим»—деп бир-ле кээргенигр үн-биле чугаалаан. Аптаражыгаш иштинден камныг ораан каан ааданы часкаан, ашаанның партбилединн алган партия секретарынче аваазы сунган. Молдурга ынчан эскерип каан. Аваазының холу, кышкы соокка донаа кижи холу шыпаш, сиринейин-сиринейин секретарыже утпан бар чораан. Кажан партбилет оске холга чеде бээрге, аваазы Молдургаже «ачаңның эң-ле үнелиг түүлү база бисти каашты» дитеңзир көргеш, барла шаа-биле ишкирингнп мгаай бергеп.

Секретарь Молдурганың аваазын оожукгурган, кезек чугаалажып орупкан. Молдурга Доржу дарганы үдепкеш, бажыңыңга кирип кээрге, аваазы арныы ийи холу-биле дуй тудуп алган орун кырында мгаап чыткан. «Ачамның партбилединн аваага бөлүп ол хире харааданчыг болганда, бичежек кызыл өңнүг партбилетте ачам-аваанның бир-ле нинти үүвези бардыр»—деп бодал бажыңга кирерге, Молдурга диштерин быскыдыр мыырнгаап, чараазын улай-улай ажыгаан, мгаап турган дүңмаларын ярлалай бергеп. Ол хевзор Молдурганың караанның чажы токтун көрбээн. Амыдыралында кадыг-бергеге, мүңгараалга таварышканда ол үөви сактып келгеп, Молдурга дораан ширинн апаар.

Ол бүгүнү Молдурга бо-ла сактып кээр. Оон кара чажындан ачазының ышкаш партбилеттиң ээзи болуксай берген ужуру-даа ында.

Эртен эрте ажылче үнеринсактып келгеш, Молдурга кадайы-биле удуур өрээлче кире бергеннер. Ынчалза-даа олар үр-ле удуксаавай чытканнар. Кижи бүрүзүңүң бодалы эртенги хүн. Молдургага холчок кыска ышкаш сагыындырган бо хүн кажан-даа уттубердбас хүннерниң бирээзи болган.

Кара-оол НАТПИЙ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Дружиналар аразында маргылдаалар

Чөөн-Хемчиктиң комсомол райкому болгаш районнуң спорт комитединиң пионер дружиналарының аразында мячиктиг хоккей маргылдаазының организастап эртгирген. Анаа 1959—60—61 чылдарда төрүттүнгеп оолдар ойнаан.

Бирги чадазынга 124 отряд киришкен. Отрядтар аразында маргылдаалары Бажын-Алаак, Чыраа-Бажы ортумак, Хорум-Даг, Баян-Тала 8 чыл школалары эки организастап чорутканнар. Районну үш зонага үскен.

Зондаларга тиилекчи болган Баян-Тала, Хорум-Даг, Хөр-Тайга 8 чыл школаларының командалары февраль 2-де Чаданга хоорайга түңнел ооңнарга киришкен. Чидиг спортчу демисеалын түңнелинде Хорум-Дагның хоккеистери Баян-Тала, Хөр-Тайга командаларын утказып, чемпион атты чедип алган. Команда комсомол райкомунуң шилчүүр кубогу, бирги чергенин диплому-биле шаңнаткан, а спичкичылаарына хүндүлүг бижиктерни тывыскан. Баян-Тала, Хөр-Тайга школаларының төлээлерине бирги, ийнги чергенин дипломнарын болгаш выпмелдерин берген.

Чоокта чаа Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Өвүр районнарның пионер дружиналарының тиилекчи командаларының аразында зона маргылдаазы Чаданга хоорайга болуп эрткен. Анаа Хорум-Даг 8 чыл школазының командазы бирги черни алган.

Бистиң районнуң аныяк хоккейжилери ам республикага болур маргылдаага хынамчалыг белеткенип турар.

Хорум-Даг 8 чыл школазының командазы районга 2 удаа бирги черни алган. Бо чедиишкинниң чажыды болээ ол школада күш-культура башкызы комсомолчу Владимир Монгуштуң кылымак ажылынга болуп турар. Ол хостуг үезин оолдар-биле хоккей ойнаарынга эртгирип, чазыгларын эдип, ооңнуң аргазынга өөредип келген. Мергежин бедиидери-биле эш хүүзунуң ужуражылгаларын организастап турар. Баян-Тала школазының хоккеистери бо чылын эки белеткедининн коргүзүп, чараш ойнаан.

Чамдык четпестерни демдегдевейн барып болбас. Хөндергей, Ийме, Чыргакы школаларының отрядтар аразында маргылдаалар эрттирбээн болгаш зонага-даа, районга-даа шуут киришпээнвер. Ойнап турар командага бүрүзүү эмблемалыг чаңгыс аай спортчу хептиг болур ужурлуг болгай. Бо талазы-биле Тева-Хая, Хөр-Тайга, Бажын-Алаак, Хайыракан школаларының командалары багай белеткедиг болган. Оон улампдан кайы школаның командазы ойнаан турары көрүкчүдерге биллинмес. Моон соңгаар спортчу кандыг-даа хевиринге киржир командалар эмблемалыг спортчу хептиг келири күзелинн.

С. МОНГУШ.
ВЛКСМ райкомунуң секретары.

ЧАА КИНОНУ КӨРҮҢЕР

ТОВАРИЩ ГЕНЕРАЛ

«МОСФИЛЬМ» студиязының үндүргеин «ЭШ ГЕНЕРАЛ» деп делгем экраннып кино республиканың кинокраннарынга удавас үнүп эгелээр.

Чөөн-Хемчик райкуусомунуң партия болгаш профсоюлел организацилаары совет баазы сан организаларының хосчуң ажылдакчызы, СОКП кежигүнү

Барындай Достай-ооловна МОНГУШТУҢ

үр болгаш ааг ааралынның соонда мөзээнин дыңнатпышаан, оон ог-бүлезинге, төрелдеринге хаңы ажылдалын илерткейдеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко куруумзуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропагаэда кидизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжа амыдырал кидизинин 37-13, культура кидизинин 23-54, кадрлар ажылгый кидизинин 21-47, үлетоур кидизинин 22-64, чагаа кидизинин 41-27, информацпя база совет туругуу кидизинин 20-60, бүгүлериның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бергенда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 15853. ЧАГЫГ № 636.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Йом үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко куруумзуу бажың № 1). ТС—00273

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 43 (9418) | Среда, февраль 20, 1974 чыл | 1925 чылда үнелезилеттинген | Өртээ 2 коп.

СЭКП РАЙКОМНАРЫНЫҢ ПЛЕНУМНАРЫ

Дүүн партияның Бай-Тайга, Таңды, Бии-Хем база Улуг-Хем райкомнарының пленумнары болуп өткилээн, оларга партияның XV область конференциязының түнелдериниң болгаш районнарның партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгларны тутаалашкан. Ол пленумнарга бо айтырыгның талазы-биле иелткелдерни СЭКП райкомнарының бирги секретарылары: Бай-Тайганың—**Д. С. Данзын-оол**, Таңдының—**Г. А. Зарневич**, Бии-Хеминиң—**В. М. Евтешин**, Улуг-Хеминиң —**К. А. Маспын-оол** олар кылганнар.

СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунуң болгаш партияның область конференциязының шиитпирлеринге дүүштүр районнарның партия организацияларының ажыл-чорудулгазын ол пленумнарның киржикчилери бүгү талалыг анализтевишаан, кол кичээнгейни чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже болгаш моон соңгааргы сорулгаларже углан-дырганнар. СЭКП ТК-ниң партияга, совет улуска Кыйгырыгыбиле база беш чылдың дөртку чылының планнарын болгаш хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр талазы-биле партия Теп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ниң доктаалдары-биле хөлбаштыр коммунистерниң болгаш партия организацияларының организаторлуг ажылын улам күштелдиреринче улут кичээнгей база салдынган.

Ажылчы чоннарның ортузунга партийжи организастыг болгаш политтассалыг ажылдың деңнелин СЭКП-ниң XXIV съездизиниң негелделеринге дүүштүр тургузар талазы-биле сорулгаларны айыткан доктаалдарны ол пленумнарга хүлээп алган.

СЭКП ОБКОМУНДА, ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ
ОБЛПРОФЧӨВҮЛЕЛДЕ БОЛГАШ ВЛКСМ ОБКОМУНДА

ТОДАРАДЫКЧЫ ЧЫЛДА — ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААР!

Кодээ ажыл-агыйның, үлетпүрүңүң, тудугнуң, транспорттуң, чоннуң коммунал ажыл-агый болгаш садыг хандырылгазының бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының 1974 чылда социалистиг чарыжының негелделериниң дугайында

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдериниң область Чөвүлели болгаш ВЛКСМ обкому кодээ ажыл-агыйның, транспорттуң, үлетпүрүңүң, тудугнуң, культура-амыдырал болгаш чоннуң садыг хандырылга черлериниң ажылдакчыларының 1974 чылда социалистиг чарыжының дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш, СЭКП Теп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыын болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның улус ажыл-агыйның ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында доктаалын Тываның ажылчы чоннарының улуг сорук киришкинниг уткаанын демдеглээн.

1974 чылдың планнарын болгаш хүлээлгелерин, чедишкинниг күүседир база Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга республиканың ажылчы чоннарының калбаа-биле киржирин хандырар сорулга-биле СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдериниң область чөвүлели болгаш ВЛКСМ обкому кодээ ажыл-агыйның, үлетпүрүңүң, тудугнуң, транспорттуң, коммунал-амыдырал болгаш садыг хандырылгазының бүдүрүлге черлериниң ажылдакчыларының 1974 чылда социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылган.

Тываның хоорайларының болгаш суурларының ажыл-ишчилери СЭКП Теп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыынга бүгү чурттa мышкаш, боза-ла эң хөй, эң эки шынарлыг продукцияны эвээш чаргыдап үндүрүп турган, беш чылдың дөрткү, тодарадыкчы чылында бээр дугайында бедик социалистиг хүлээлгени ап харылааннар. Бир эвес бистер бүгүнден даарта улам эки ажылдаар болаувусса, чедилишкиннерни чедип ап шыдаарывыс Кыйгырыгда айыткан болгай. Ынчангаш эрлегтиин, айның болгаш кварталдарның планныг даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседирер дээш массалыг социалистиг чарышты калбартыры, продукцияны бүдүрүп үндүрериң дыка бөвүдедирп болгаш оон шынарын экижидерп дээш демиселдя коллективтиг бүгүзүнге иштинки курлавырларга үнделзилеп калбартыры чугула боп турар.

Кодээ ажыл-агыйның, үлетпүрүңүң, тудугнуң, транспорттуң, чоннуң культура

МУРНАКЧЫЛАР СЛЁДУ

СУГГАТ ДУГАЙЫНДА ЧУГАА

СЭКП Тес-Хем райкомунун бюрозунга районнун ажылагыйларынын суггаттыг черлерни ажыглап турарынын дугайында чугаалашкан. Бюрога дыннадыгны суггарылга системаларынын эргелелининг начальниги П. Лузянин кылган.

Районда 4915 гектар черниң 3848 гектарын суггарып болур. Эрткен чылын 668 гектар культурлуг одарларны кылып доозаш, 320 гектар черни тарылга чорудар аргалыг кылдыр хараганын, ыяжын аштап, арыглаан болгаш сиген кезер 634 гектар шөлдерни экижиткен. Чамдык участоктардан багай эвес дүжүт алынган. Чижээ, «Чодураа» колхоз 70 гектар шөлдүн бир гектарындан-на 40 центнер чедир дүжүттүг алган. «Тес-Хем» совхозтуң 184 гектар суггаттыг участогу баштай 20 центнер дүжүттү берген, ийиги дүжүт соонда аңаа мал одырлаткан.

Эргелел ажыл-агыйлар-биле чарган кӧрээлерин күүседкен. Эң ылангыя 7600 тонна едӧкти шөлдерге чедиргеп.

Чамдык кылдынган эки чүүлдерден ангыда суггарылга ажылынга четчестерни бюрога анализтээн. Суггаттыг черлерни долузу-биле ажыглавайн турар. Бир гектар суггаттыг черден ап турар дүжүт эвээш. Суггатчы звеноларда кижилер эвээш, олярның белеткели кошкак. «Ак-Эрик» колхозта ийи чыл чеде берген культурлуг одарга тарылга чоруттаан.

Партия райкомунун бюрозунун хүлээп алган токтаалында суггаттыг черлерни ажыглаарын экижидер хемчеглерни айыткан.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Барыын-Хемчик районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорт, кӧдээ ажыл-агыи организацияларының мурнакчыларының слёду Ак-Довуракты Культура ордузунга болуп эрткен. Ол слётка районнуң чаржып турары бистиң кожавыс акы-дуңма Хакас автономнуг областың Таштып районнуң болгаш Бай-Тайга районнуң төлээлери база киришкеннер. Районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудут, транспорт, кӧдээ ажыл-агыи организацияларының, бүдүрүлгениң чаартыкчылары, партия, совет органнарның 300 ажыг мурнакчылары ук слётка келген.

Мурнакчылар слёдунуң байырлыг хуралын Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазы С. Т. Амырбит ажыктаан.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр партия Төп Комитединиң Политбюро составын байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумунга сорук киришкин-биле соңгаан. Оон соонда СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Ш. Б. Куулярга сӧс берген.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылының башгайы хүннеринден эгелээш, Барыын-Хемчик райэнергетика, Ак-Довурак хоорайның үлетпүр бүдүрүлге, транспорт, албан организация, хойжу бригадалары, сүт-бараан фермалары болгаш тус-тус кижилер аразында социалистиг чарышты калбарткан. Ажылчыннар, специалистер, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш боңдаа өске адырларның специалистери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге үлүг-хүүзун киирип турар.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында Ак-Довуракты АТБ-зи, «Тыва даг-дүгү» комбинат, Кызыл-Мажалыктың туувйбу заводу, № 11 автобаазаның, хлеб заводунуң, райпонуң болгаш № 741 көжүп чоруур механизастыгның колонаның коллективтери бүдүрүкчүлүг ажылдап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп үнгеннер. Районнуң ажыл-агыйлары шинтпирлиг чылда ниити продукция бүдүрелиниң планын декабрь 3-те күүседкеш, плындан ажыр 800 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылын 5,2 хуу өскен деп Ш. Б. Куулар илеткелинге демдеглээн.

Районнуң тудугжулары тудуг материалдарының үлетпүрүн хөгжүдүп, аңаа дешпилгелиг аргаларны хөй-биле ажыглап тургаш, эрткен чылын 9 муң дӧрбелчин метр чурттылга шөлүн ажыллага киирген. Эрткең чылын районнуң автотранспортчулары планнан ажыр 6 муң тонна улус ажыл-агый чүүгүн сөөрткен. Далгандан кылган 280 тонна янзы-бүрү аъш-чем аймаан база плындан ажыр бүдүрүп үндүрген. Ол бүгү чедиишкиннер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүргениниң ачызында чедип алдынган.

«Тыва даг-дүгү» комбинатның ажыл-ишчилери 1973 чылда план ёзугаар 3500 тонна эки шынарлыг даг-дүгү бүдүрер хүлээлгезин декабрь 3-те күүседкеш, чылдың төнчүзүнге чедир плындан ажыр 56 тонна даг-дүгүн бүдүрүп үндүрген. Даг-дүгү бүдүрери эрткен чылын 1972 чылда турганындан 16,3 хуу бедээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 13,5 хуу өскен. Комбинатта коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде 1410 кижи, 54 ээлчег, бригада, участоктар киржип турар. Оон иштинден 680 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты эдилеп турар. Комбинаттың ээлчеглер аразында калбарган социалистиг чарыжынга даг-дүгү болбаазырадыр фабрикада Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Десби Дүктен-оолга удуртқан № 4 ээлчегниң ажылышчилери тиилекчи болуп үнген. Бо ээлчегниң ажылчынары чүгле боттарының ажылы-биле кызыгаарлаттынмайн, хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг киржин турар. Ол ээлчегде ажылдап турар Б. Куулар ССРЭ-ниң даг-дүгү үлетпүрүнүң тергинин регулировщиги деп бедик атты чедип алган.

Районнуң транспорт организацияларындан Ак-Довуракты АТБ-зи шинтпирлиг чылда чүүк сөөртүрүнүң планын 110 хуу, пассажирлер сөөртүлгезин 103 хуурга боттандырган.

Район кӧдээ ажыл-агый талазы-биле багай эвес түңнелдерни чедип алган. Район эрткен чылын күрүнеге тараа садарының планын 122 хуу, эътти — 102,4 хуу, сүттү — 101 хуу күүседкен.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедип алган чедиишкиннери база 1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир талазы-биле алган хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседкен дээш районнуң 14 малчыннары ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан. Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи У. Хомушкуну, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин алган Ч. Монгуш, Т. Сояң болгаш оон-даа өскелерни улуг чоргаарал-биле адап болур.

Районнуң сүт-бараан фермаларындан «Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының коллективи бир саар инектен-не ортумаа-биле 1711 кг сүттү саап алгаш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер районда ам-даа бар. Оон бир чижээнге мындыг фактыны киирип болур. Районнуң 7 малчынны төрүүр чүс хойдан 15—30 хураганны алган. Оларга хойжулар Чом Кара-оол, Хомушку Папын-оол, Сарыглар Дорбадан олар хамааржыр. Мал бажы өстүрелиниң планы база күүсеттинмейн турар.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылының планныг онаалдаларын Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери хуусаа бетинде күүседир дээш улут күжениишкинниг ажылдап турар деп Ш. Б. Куулар, илеткелиниң төнчүзүнде чугаалаан.

Дараазында даг-дүгү болбаазырадыр фабрикада № 5 ээлчегниң начальниги В. Борунова, «Барлык» совхозта хойжу бригаданың удуртукчузу С. Норбу-Самбуу, Ак-Довуракты АТБ-зинниң чолаачызы В. Рындин олар сӧс ап түве чугаалааннар.

Районнуң мурнакчылар слёдунга Хакас автономнуг областың Таштып районундан келген аалчыларның мурнундан сӧс ап түве чугаалаары-биле ол төлээлериниң удуртукчузу, Таштып райкүүскомунуң даргазы Анатолий Михайлович Донковцев индирге үнүп келген. Ол Барыын-Хемчик биле чаржып турар Таштып районунуң ажыл-ишчилериниң тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында чедип алган чедиишкиннери-биле таныштырган. Эрткен чылын Таштып районнуң үлетпүр бүдүрүлгелери эки түңнелдерни чедип ап, планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүседкен. Үлетпүр бүдүрүлгелер аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Абаканың ыяш комбинады, Абаканның демир рудниги чоруп турар. Ол коллективтер бо чылдың баштайгы айының планын хуусаа бетинде күүседкеш, плындан ажыр 200 муң рубльдиң продукциязын сайгарган.

Ынчалза-даа кӧдээ ажыл-агый талазы-биле байдал районда шоолуг эвес дээрзин А. М. Донковцев чугаалаан. Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында Таштып районнуң ажыл-ишчилери бар четпестерни чайладып, планныг онаалдазын күүседиринге бүзүреливин А. М. Донковцев чугаалаан.

Бай-Тайга райондан келген төлээлериниң мурнундан «Мурнакчы» колхозтуң хойжузу, Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи Тойбу Седен-Дамбаевич Салчак түве чугаалап, ажыл-ижи-биле чыылганнарны таныштырган.

Барыын-Хемчик районнуң мурнакчылар слёдунуң киржикчилери кыйгырыгны хүлээп алган.

Районнуң мурнакчыларынга «1973 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдектерин база профессия талазы-биле зң дээре ажылдакчы деп дипломнарны 19 кижиге тывыскан.

В. ЧАДАМБА.

Чер-чер Советтеринде

СОВЕТТЕР АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ СЕМИНАРЫ

Тес-Хем район Совединиң күүскому Кызыл-Чыраа кӧдээ Совединиң баазазынга бир хүниүң семинарын эрттирген. Аңаа кӧдээ Советтерниң күүскомнарының болгаш доктаамал комиссияларның даргаларын, клубтар, бибилиотекалар ажылдакчыларын болгаш өске-даа активчилерни чалаан. Райкүүскомнуң, районнуң шериг комиссариадының харыысалгалыг ажылдакчылары база киришкен.

Семинарның киржикчилери тус черниң амыдыралы-биле холбаштырган элээн каш лекцияларны, илеткелдерни, беседаларны дыннаан. Ол—СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шинтпирлери болгаш Советтерниң сорулгаларының, бюджет күүселдезиниң, Советтерниң организас-массалыг ажылының болгаш шериг учёдуның дугайында темалар, а Кызыл-Чыраа кӧдээ Советтиң күүскомунуң даргазы О. Е. Маады Советтиң организас-массалыг ажылы-биле чыылганнарны таныштырган.

Семинарга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. Х. Красный олуржуп, СЭКП-ниң XXIV съездиниң шинтпирлерин күүседир талазы-биле чер-чер Советтериниң организачы ролювун, оларга берген бүрүн эргелерни ажылагый болгаш социал-культура тургузуушкунуңга калбаа-биле ажыглаарының сорулгаларын чугаалаан.

Семинарның түңнелинде дуржулга солчулгазы болган. Оон киржикчилери Кызыл-Чыраа кӧдээ Советтиң девпскээринде уруглар садының, клубтуң, школада болгаш Улуг-Күзеп сүт-бараан фермазында депутат бөлүктериниң ажылы-биле танышкан.

Н. БАДЫ-СУУР,
Тес-Хем райкүүскомнуң секретары.

ЧАГЫГЛАР ЁЗУГААР

Эрткен чылын ужуражылгалар үезинде депутатка соңгукчуларның берген чагыын ёзугаар чамдык ажылдар кылдынган. Ынаның Мөген-Бүрен хемниң бажынче оруктуг ажытказ, ол хемни кежилдир чаа көвүргүнү ажыглалга киргеп. Ховар бараанналрның малчыннарга чедиралгазын организастаан. Районнуң ийи колхозу ГАЗ-66 деп автомашиналарны алган. Чонниң садыг, мединина хандырылгазы, харылзаа ажылын экижидер хемчегларни ап турар.

Бо дугайын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП Мөнгүн-Тайга райкомунуң бирги секретары О. И. Шагдыр-оол Кызыл-Хая суурнуң чурттакчылары-биле ужуражылга үезинде дыннаткан.

Кара-кыс ХЕРТЕК.

Ажылынга кызымаа

Макар Чоксумович Идам 14 чыл дургузунда төрээн колхозу «Тере-Хөлге» сарлык кадарып ажылдап келген. Оон күш-ажылын каш удаа үнелеп келген. Макар Чоксумович Ленинчи юбилей медаль, Күш-ажылдың Кызыл Тугу орден-биле шаңнаткан.

Хоочун малчын Үстүү-Балыктыгда кыштап турар. Оон кадарган сарлыы хүр-менди күш-денгели эки. Тодарадыкчы дөрткү чылда ол 100 сарлыктан-на 85 быжаны камгалап алырын хүлээнген.

Л. КЫРГЫС.

ЧӨӨН-ХЕМЧИКТЕН МЕДЭЭЛЕР

Районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының хойжулары СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш 1974 чылда тодаргай хүлээлгелерни алган. Олар 287 тонна дүктү, 1969 тонна хой эъдин күрүнеге садар. Салдынган сорулга бичее эвес. Ону чедиишкиниг күүседирп малды хүр кыш ажырары, оон чаш төлүн менди доруктуруп алыры болур деп малчыннар санап турар. Ынчангаш ажыл-агый бүрүзүнде олче бүгү кичээнгейни угландырган.

Колхозтар болгаш совхозтар малдың чаш төлүн хүлээп алырынга багай эвес белеткенген. Төрээн хойларга, хураганнарга чидиртир мал чеми коданнарда бар. Малдың чаш төлүн өстүрери-биле сакманщиктерни ажылагый бүрүзү хойжуларже чоруткан.

Массалыг хой оолдаашкыны районда эгелээн. Ниитизи-биле 35 муң хире хой төрээн, оон чаш төлү менди алдынган. «Большевик», «Алдан-Маадыр» совхозтарның, «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхозтарның малчынарының коданнарында төрүттүнген чаш хураганнар четче доругуп турар. «Искра» колхоз ам безин чүс баш төрүүр хойга онааштыр 67 хураганны доруктуруп алган.

Х. АЛАШ-ООЛ.

* * *

Республиканың тараа продуктулар белеткээр бүдүрүлге эргелелинде Чадаананың тараа хүлээп алыр чери улуг бүдүрүлгелерниң бирээзи. Ында тарааны арыглаар, кургадыр черлерден аңгыда, ийи сорттуң далганын бүдүрер цех база бар.

Чөөн-Хемчик, Өвүр, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарын далган, үрезин, тараа аймаа-биле ол хандырып турар.

Далган дээрбедээр цех шинтпирлиг чылдың планныг онаалдазын хуусаа бетинде — декабрь 20-де күүседкеш, даалгадан ажыр 27 муң рубльдиң продукциязын бүдүргеп.

СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском 1973 чылдың социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көргеш, үлетпүр бүдүрүлгелерден Чадаананың тараа хүлээп алыр черин типлекчи деп санаан. Ынчангаш бүдүрүлгеге партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Тараа хүлээп алыр черниң слесарындан директорунуң оралакчызынга чедир депшээн К. Сарыгларга, ээлчег бригадирлери Ч. Куулярга, А. Шыыранка, тараа кургадыр мастер Е. Соловьевка, электрик Н. Монгушка «1973 чылдың соцчарыжының типлекчизи» деп хөрек демдектерин тывыскан.

Коллектив кежигүнери тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ишчилерниң сөглээн созу ажыл-херек-биле карышпайн турар. Январьда сорттуг далган бүдүрер онаалдазын 104 хуу күүседкен. Эрткен чылдың ол үезин-биле деңнээрге 60 тонна далган хөйнү хереглекчилерге берген. Ол ышкаш өске-даа көргүзүглери эки болган.

Ч. ДОСПАН,
республиканың тараа продуктулар белеткээр бүдүрүлге эргелелиниң кол инженери.

* * *

Чөөн-Хемчик райпозунуң коллективи эрткен чылын шудургу ажыылдаан, боттарының мурнунда салдынган планныг онаалдаларны бүгү көргүзүглер талазы-биле чедиишкиннинг боттандырган. 1974 чылда улам эки ажылдаар дээш ажыл-ишчи бүрүзү хүлээлгени алган. Ону амыдыралга боттандырары-биле социалистиг чарыш магазиннер, столоваялар болгаш түс-түс кижилерниң аразында калбарган. Оон түңнелинде тодарадыкчы чылдың баштайгы айының бердинген онаалдазын күүседип шыдаан.

Райпо январьда планныг даалгазын 100,7 хуу күүседкен, оон иштинде ниитиниң чеменилге черлери онаалдазын 102 хуу боттандырган. Дыка хөй магазиннер планын ажыр күүседкен. Чадаананың ном магазинин бердинген даалганы 180 хуу, сүт магазинин —124, хеп магазинин — 109, Хайыракандa кӧдээ магазин— 115 хуу күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп тураалар. Автолавка садыгжылары И. Чертков, В. Ростовцев эрткен айда экн ажылдааннар. Бо мурнакчы коллективтер болгаш кижилер планныг онаалданы күүседирнге төлептиг үлүүн киргеннер.

Февральдың баштайгы он хонуунда Чөөн-Хемчиктиң кооператорларының көргүзүглери багай эвес. Моон алгаш көөрге, чылдың ийнги айының планын күүседир аргалар бар.

К. АРТАА,
райпонуң экономизи.

Чарыш—чогаадыкчы идепкейниң үндезини

УЛАМ ШУДУРГУ БУРУНГААРЛААР

Каа-хемчилер бүгү улустуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип тургаш, беш чылдың эрткен үш чылдарында чамдык эки түннелдерни чедип алган. Чижээ, олла уеде 11600 тонна тараяны, 580 тонна сүттү, 345 тонна этти болгаш 28 тонна дүктү күрүнеге планнан ажыр саткан, малдың баш саны бүгү чүзүн аайы-биле база өскен. Ынчаарга эрткен чылдың социалистиг хүлээлгелери база ажыр күүсеттинген.

Механизаторларның болгаш тараажыларның шудургу күш-ажылының ачызында тараа шөлдериниң үнүш-дүжүттүр чорууу бедээн. Бир эвес сеспки беш чылда бир га черден чыл бүрүде тараяның ортумак дүжүүү 10 центнер турган болза, бо беш чылдың эрткен үш чылдарында 13,3 центнер четкен. Тараа бүдүрерин болгаш көвүдедири дээш Бүгү-эвилелдин социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглери дээш район эрткен чылын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелининиң, ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаткан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирин болгаш социалистиг чарышты организастаарын улам экижидер дугайында партия Төп Комитединиң докталын күүсетпишаан, партия райкому, партия эге организациялары чарышты калбак нептерелдиг, дээштиг база үре-түннелдиг организастаар талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан. Бисте ажыл-ишчи бүрүзү, колхоз болгаш совхоз бүрүзү, ферма, бригада бүрүзү боттарының аразында чарыштыг. СЭКП райкому болгаш чамдык партия организациялары оон түннелдерин бюро хуралдарынга, коммунистерниң хуралдарынга дыннап, чугаалажып база моон сонгаргы тодаргай уг-шигни аңаа берип келген.

Чижээ, эрткен чылын «Ленинчи орук» совхозта социалистиг чарышты организастап турарының дугайында айтырыын партия райкомунуң бюрозунга чугаалашкаш, чүгле ында эвес, өске-даа чамдык коллективтерде байдалды хандыр аналитеп көргеш, чедир кылдынмайн турар чүүлдерни дүрген эдер талазы-биле дээштиг хемчеглерни алган. Ол ышкаш «Бүрен» совхозта, «Тиилелге» колхозта парторганизациялары чарыш дугайын партия хуралларынга чугаалажып, ол ийи ажыл-агыйның аразында чарыштың чорудулгазын мурнакчылар болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери ой-өйде боттары удур-дедир хынажып, түннелдерни деннештирер, кайызындз кандыг эки дуржулга барыл, ону өреринге, ажыглаарының хемчеглерин ап келген. Чарышты оларга ынчаар организастааны ажыктыг түннелдерни берген.

Бо ажыл-агыйлар кайызы-даа эрткен чылын дээре көргүзүглерни чедип алган. Ылаңгыя тараа бүдүрерин болгаш садарын көвүдедири дээш Бүгү-эвилелдин социалистиг чарыжынга эки түннелдерни чедип алгаш, олар РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелининиң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. А «Тиилелге» колхоз мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планын бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүсеткеш, ажыл-агыйлар аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүкомнуң шилчиир Кызыл тугу база 200 рубль-биле шаннаткан. Ол ышкаш бүдүрүлгелер коллективтеринден № 958 КМК чарыштың тиилекчизи болган. Социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип алган «Коммунизмче орук» колхозтуң малчыннарынга, райпо коллективинин ажылдакчыларынга тураскаадып, районнуң «Күш-ажылчы алдарның» тугун көдүрген. Ол ышкаш мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле социалистиг хүлээлгени күүседиринге «Кызыл тук» совхозтуң, «Тиилелге» колхозта төп, Петропавловск сүт-бараан фермаларының малчыннары удуг үлүүн киирген.

Оон-биле кады «Бүрен», «Кызыл тук» совхозтарның дирекциялары, партия болгаш профэвилел организациялары чаржын турарларның социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге таарымчалыг байдалды тургузарынче, тиилекчилерге хамаарыштыр материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинин чөп ажыглаарынче улуг кичээнгейни салып келген. Чижээ, «Бүрен» совхоз чыл төнчүзүнде чарыштың тиилекчилерин — комбайнер В. Ламзинны «Юпитер» деп мотоцикл-биле, хойжу М. Дамбаны аът-биле, саанчы Е. Пензинаны хеп чүүр машина-биле болгаш өске-даа мурнакчыларны өртектиг чүүлдер-биле шаннаан.

Беш чылдың эрткен үш чылдарында бүгү улустуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, эң бедик көргүзүглерни чедип алган районда көдээ ажыл-агыйның 286 мурнакчылары чазактың хавыяалары — орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан. Оларның аразында «Тиилелге» колхозта ийи Ленин орденниг Д. Даваа, «Октябрь 30 чылы» колхозта Октябрь Революциязы орденниг хойжу Д. Дара, «Бүрен», «Бурунгаар» совхозтарда Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчилери малчыннар Д. Дамба, И. Даваалай, «Ленинчи орук» совхозта «Хүндүлелдиң демдээ» орденниг чолаачы А. Лопсан болгаш өске-даа хөй мурнакчылар бар.

Боттарының эрес шудургу күш-ажылы-биле өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турар кайгамчык кижилерниң саны хүн бүрү өзүп турар. Чижээ, «Тиилелге» колхозта саанчылар Н. Русских, А. Артемихина, А. Даваа олар эрткен чылын бир инекке онааштыр 1900 кг сүт саар социалистиг хүлээлгелерин 2040—2181 кг кылдыр күүсеткеннер. Колхоз фермазының саанчылары бо чылын мергежилин бедидип, улам шудургу ажылдап тургаш, плиндан ажыр 40 тонна сүттү күрүнеге садарын шиитпирлээн.

Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйларда, коллективтерде партия, профэвилел болгаш хөй-ниити организациялары социалистиг чарышты организастап турза-даа, оон дээштиинче, үре-түннелдиинче кичээнгей салбас чоруктар бар. Мында «Бурунгаар», «Совет Тыва» совхозтарны хамаарыштырып болур.

База бир четпес чүүл болза, чарышты организастап алгаш, тус-тус кижилер, бригадалар база фермалар, ажыл-агыйларның кайызы кандыг көргүзүглерлиг болганын тодарадыр, оларның түннелдерин деннештирер ажылдар чедир кылдынмайн турар. Ажыл-ишчи коллектив бүрүзүнүң хүлээлгелерин көскү черлерге азар, оон калбак нептерелдиг болурун ам-даа чедип ап шыдаваан. Ындыг четпестер «Октябрь 30 чылы» колхозта, «Кызыл тук» совхозта парторганизацияларда бар.

Партияга, совет улуска СЭКП ТК-ниң Кыйгырыын база үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чарыжының дугайында докталдарны, бүгү улус-биле бир дөмей, каа-хемчилер ажыл-чорудулганың дайынчы программазы кылдыр хүлээп алган.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылында районнуң ажыл-ишчилери мурнундагызындан бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Оон чамдыктарын көргүзерге мындыг: бир гектар черден тараяның дүжүдүн 12,5 центнер чедирер, 22500 тонна тараяны күрүнеге садар, малдың бүгү чүзүн аайы-биле санын элээн өстүрбүшаан, 2915 тонна этти, 3100 тонна сүттү, 169 тонна дүктү күрүнеге садар. Төрүүр чүс малга онааштыр 82 бызааны, 90 анай, хураганы камгалап алыр, күрүнеге садар мыйыстыг бода малдың бирээзинине ортумак дензизин 350 килограмма, хой, өшкүнүн—42 килограмм чедирер.

Сорулга ажок нарын болгаш улуг. Оларны күүседиринге ажыглаар аргаларны, курлавырларны дилеп тып, салдынган сорулганы күүседиринче углангган хемчеглерни чыл эгезинден-не ап эгелээн. Чижээ, «Бүрен», «Кызыл тук», «Ленинчи орук» совхозтарның болгаш өске-даа ажыл-агыйларның дирекциялары, баштаар черлери, партия организациялары бо чылдың бедиткен социалистиг хүлээлгелерин эрткен чылдың декабрьдала хүлээп алган. Ол коллективтерде амгы уеде малды кыштан хүр ажырар, оон чаш төлүн менди алыр талазы-биле күжениишкинниг ажылды чорудуп турар.

Бир эвес ниити районну алыр болза, бо чылдың январьда күрүнеге эът, сүт садар даалгалар күүсеттинген, ол-ла уеде бирги кварталда эът садар планын 43 хуу, сүттүн 43 хуу чедире берген. Ол ышкаш бедик дүжүттүн үндезинин салыр дээш техника септелгезин чорудар, үрезин арыглаар, ховуларже чеминчидилге сөөртүп, төгер ажылдар база-ла күжениишкинниг үргүлчүлеп турар.

Районнуң партия организациялары чылдың баштайгы айындан эгелээш-ле хүлээлгелерни күүседиринче бүгү ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизаставышаан, социалистиг чарышты ам-даа калбак нептерелдиг, дээштиг, үре-түннелдиг организастаар дээш, партийжи-организастыг болгаш политиктиг ажылдың деннелин улам бедидер.

Ш. СЕРЭЭДАР,
СЭКП Каа-Хем райкомунуң ийиги секретары.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, «Тиилелге» совхозтуң механизатору, коммунист Монгуш Хүреш-оол беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында эки ажылдаан. Ол күскү дүжүт ажаалдазының үезинде 600 гектар черниң тараазын ажаап алган.

ЧУРУКТА: Монгуш Хүреш-оол.

Бода малды семирти азырап турар малчыннарның алдары дээш Тываның Дуржулга станциязының төвүнде «Күш-ажылчы алдар тугун» көдүрген. Олар малдың хонукта немелде дензизин алыр талазы-биле улуг чедиишкинниг болган. Ылаңгыя Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Михаил Бабкинниң звенозу планын 141 хуу күүсеткен. Ук звено малдың хонукта ортумак дензизин 450 грамм чедирерин планнаап, ону бир башка онааштыр 634 грамм кылдыр күүсеткен. Ында инек кадарчызы аныяк коммунист Николай Усков (чурукта) мурнакчы ишчи диртип, мактадып турар.

Г. СИРОТИННИҢ фотолары.

ТУДУГЖУЛАР КӨДЭЭГЕ

«Тес-Хем» совхозтуң тудугжу бригадазының ажыл-ижин бижикседим. Оон кежигүннери совхозтуң ажыл-ишчилеринге эвээш эвес ачы-дузазын эрткен шиитпирлиг 1973 чылда көргүскен. План ёзугаар бригада 1 инек кажаазын, шээр малга 4 чаа кажааларны, 2 аал ишти чурттаар 4 бажынны тудар болгаш 30 квартираларга газ киирер ужурлуг турган.

«Тес-Хем»— мал ажыл-агый үлганыышкынныг совхоз. Ол чылын 100 баш мыйыстыг бода мал болгаш 3150 баш шээр малдар чырык чылыг кажаалар-биле хандыртынган. Азы бирээзинге-де 450 баш шээр мал кирер 7, үүс баш инек кирер 4 кажааны тутканы ол. Ажыглалга кирген чурттарга бажыңнарының шынары эки, 30 квартираларга газ киирер планныг онаалга бала күүсеттинген. Бригадада Н. Кызыл-оол, Е. Күнзегеш, В. Артына, Б. Кара-оол, К. Сезеней, Т. Ашак-оол ышкаш бердинген нормаларын ажыр күүседип келген шалыпчылар хөй. Оларга түс черниң чурттакчы чону улуг өөрүп четтиришкинин илередип турар.

Бо хүннерде мында тудугжуларның саны өзүп, чаа тургустунган 1070 дугаар мехколонна коллективиниң кежигүннери болу бергенер. Ам болунда бо көжүп чоруур механизастатынган колоннада 60 тудугжу бар. Үстүнде КМК-ниң коллективи бистин совхозтуң девискээринге бо тодарадыкчы чылда дараазында ажылдарны кылып чорудар социалистиг хүлээлгени алган: ниитизи-биле 2500 кубометр чүдүкту кезип белеткээш, оон 450 кубометр дилиг материалдарыч алыр, 400 кубометр дашты чыыр, 30 тонна чугайны өрттедир, 200 баш мыйыстыг бода малга—бир, 1800 баш хойга—үш база 200 бызаа кирер 1 кажааларны тудар. Ол ышкаш 25 автомашина гаражын, 7 чурттагга бажыңнарын ажыглалга киирер... Күш-ажылдың үлегер-чижээн көргүзүп, эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, 2 муң рубльдин камналгазын чедип алыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 15 хуу бедидер.

— Чаа тургустунган КМК-ниң бир эки талазы: тудугжуларны тудуг материалдары-биле дорт хандыра бергени болур. Мурнунда совхозка хамааржып турувуста материал чедишпес турганындан, чамдык хонуктарда аңаа олурар таварылгалар бо-ла тургулаан — деп, хоочун тудугжу Е. Күнзегеш чугаалап өрду. 1070 дугаар КМК-ның «Тес-Хем» совхозта тудуг бригадазы бо тодарадыкчы чылда база-ла эрткен шиитпирлиг чылда ышкаш боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын хуусаа бетинде болгаш бедик шынарлыг күүседир дээринге чигинниг турбас.

М. ТИРЧИН.

Хөй уруглуг иелерни „Иенин алдары“ орденнер болгаш „Иенин медалы“ медальдар-биле шаннаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Серенмаа Седен-Дамбаевна Салчак—«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Долгат Хомушкуевна Сой-Сюрюн—«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ыыра Хертековна Достай—Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Бичии-Уруг Сотпаевна Күжүгет—Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Өвер Артыйовна Монгуш—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Седенмаа Сандыковна Хертек — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Мургуштаан Хомушкуевна Хүрен-оол — райпо ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анна Довгаковна Анчимаа—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Одайовна Монгуш—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Бичии-Уруг Хертековна Сагаан—Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Байыр Хурматпаевна Хертек—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дайтак Агбаевна Иргит—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Иргитовна Иргит—Бай-Тайга райпозунуң ажылчыны.

Кара-кыс Хомушкуевна Өчүр-оол—«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Седен Хертековна Сандан—«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Дезбит-Кара Ленчаевна Хертек—«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Долчанмаа Өлчейовна Хертек—«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Номчутовна Күжүгет—Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Мария Седунаевна Ламажык—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Ногаан Алданчыевна Оржак—Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Белек Иважыковна Хомушку—«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күжүгет Хурматпаевна Дажы-Сегбе—Аксы-Барлык ортумак школаның ажылчыны.

Зоя Доржуевна Монгуш—Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Тойпа Сүүр-ооловна Монгуш—«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны.

Татьяна Шырыповна Сарыглар—Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Таргын Даржаевна Хомушку—«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Долгар Шожуя-ооловна Куулар—«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Биликмаа Овгаковна Монгуш—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Борбаанай Дамчытовна Монгуш—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Шыраповна Оржак—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Севен Даткаановна Оржак—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Валентина Даваажаповна Донгак—Шекпээр көдээ Совединиң күүскомунуң ажылчыны.

Дыырлаан Дашовна Сереэ—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Сүүр-Кара Сарыгларовна Хажыт—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Имиргей Содунамовна Саая—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Оолакай Кенденовна Серен-Доржу—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

ЧӨӨП-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чудуруккей Чолаевна Донгак—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Бүрүткел Дина-Караевна Куулар—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Анна Дмитриевна Самохвалова—хөмүр-даш разрезиниң ажылчыны.

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Маман Самбуевна Ондар—«Тыва» совхозта ведпункутуң санитарказы.

Күндуваа Кененовна Сат—«Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Мыртык Дорүйчуевна Чамыян—Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Валентина Ивановна Баяндинова — Чадаана АТБ-ниң бажын эргелеп, эргелекчизи.

Чимит Намчылаковна Монгуш—Сүт-Хөл суурда өг-бүле ээзи.

Алевтина Менди-Баировна Сандан-оол — Бажын-Алаак ортумак школазының башкызы.

Хавды Кененовна Сүрүн—амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыны.

Серенмаа Дензин-ооловна Тюлюш—Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ БИЛЕ

Деспилдей Монгеевна Донгак—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Наталия Маннайовна Донгак—«Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Бичикпен Сойсюрюновна Куулар—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Момаа Отпук-ооловна Куулар—СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Дарый Дойлуевна Монгуш—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Дөрбетей Кончуковна Монгуш — Чыраа-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Клара Сагдыевна Монгуш—Ишкининиң харылаа пунктузунуң почтачызы.

Бичидек Шагжыевна Ондар Кызыл-Тайганың харылаа пунктузунуң почтачызы.

Севил Банзыковна Ондар—Кызыл-Тайга школазының ажылчыны.

Чечекпаа Бюрбюевна Ондар—Ийме школазының ажылчыны.

Бичелдей Даваасна Оржак — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Сенмит Орбазановна Оржак — Чадаананың ортумак школазының ажылчыны.

Бүрүткел Очуровна Сарыглар — Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязының повары.

Хамаан Оскур-ооловна Түлүш — Бора-Тайга школазының ажылчыны.

Эренмаа Содномбиловна Ховалыг — таанныл камгалалының ажылчыны.

Бичии-Уруг Биче-ооловна Хомушку — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Өшкү-Саар Кечил-ооловна Иргит — Хайыракан суурда өг-бүле ээзи.

Кара-Урут Сереновна Күжүгет—Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Апууда Дембреловна Куулар — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Зоя Ховалыговна Куулар — Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязының ажылчыны.

(Уланчылыг).

Чер ажылының бедик культуразы дээш

СУГГАТТЫГ ЧЕРЛЕРНИ КАЛБАРТЫР

Чадаананың суггарылга системазының эргелелиниң коллективи пиитпирлиг 1973 чылды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле дооспушаан, тоску бетң чыадың дөртку чылында кылыр ажылын тодарадып, социалистиг хүлөөлгени алган.

Коллективтиң кол сорулгазы — Чөөп-Хемчик, Өвүр районнарның ажыл-агыйларының тюлдерине көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүр чоруун бедидер, суггарылга системаларын тургузарынга инженер-техниктиг ажылды кылыры. Алган хүлөөлге йаугаар коллектив чыл планын декабрь 25-те 105 хуу, 2 суггарылга четкилерин дужаар планны ноябрь 6-да күүседир ужурлуг. Ниитизин-биле 12310 га черни суггарар бугаларны белеткээр. 12 кезек гидротехниктиг дериишкинниң септелгезин апрель 1-де доозар сорулганы салган. Чөөп-Хемчик районга 9450 га, Өвүрге 900 га черни чаазын тарылга мурнунда суггарар суггарылга четкилерин белеп болдурар. Чайгы суггарылга чорудар бугаларның идегелдиг ажылдаарын хандырар. Районнарның ажыл-агыйларынга 20 муң тонна органиктиг, 460 тонна минералдыг чемиичидилгелерни соорткур. Апрель 1-де 300 суггатчының семинарын организастап эрттирер.

Суггарылга системазының эргелелиниң ажыл-иштилерин эрткен чылын колхозтар болган совхозтар-биле кереэлиг онаалдаларны күүсеткен. Чөөп-Хемчик, Өвүр районнарның ажыл-агыйларынга суггарылга четкилерин калбартыры-биле элээн ажылдарны кылган, инженер-техниктиг ажылдың чыл планын хуусаа бетинде 110 хуу күүсеткен. Чөөп-Хемчикке 8484 га черни суггарар суггарылга четкизин кылган. Ол ышкаш инженер-техниктиг ажылды чоруткаш, 900 га черни шинээдиринге Өвүрүнүң ажыл-агыйларынга дузалаан.

Алаштың болгаш Актың суггарылга системаларының четкилерин биидилиг, чөп ажылаан, суггатчылар-биле ажылды экижидип, суггатчы звеноларны организастаап, «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтар часкы, чайгы суггарылганы чедимчелиг чоруткан. Ол ажыл-агыйларның суггатчы звенолары боттарывыга быжыглаан участоктарга органиктиг болгаш минералдыг чемиичидилгени ажыглаарын экижиткен. Ооң түңнелинде эки дүжүт ядыңган. «Алдан-Маадыр» совхозтуң А. Кызыл-оолга удурткан авнозу быжыглаан участогунуң га бүрүзүндэ 24 центнер, «Сүт-Хөлдүң» суггатчы звенозу (удурткучузу О. Ыймажап) 71 га черниң бир гектарындан-на 17,5 центнер дүжүттү алган.

Эргелелдиң механизастаттынган отряды Чөөп-Хемчиктиң, Өвүрүнүң суггарылга четкилериниң капитал болгаш үүрмек септелгелерин эрткен 1973 чылда чоруткан. Отрядта трактористер С. Дугар-оол, И. Куулар, О. Кандыр-оол олар чыл онаалдаларын 108—173 хуу күүсеткен. Механизастаттынган отряд Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң Кара-Тал, «Коммунизмче орук», «Кызыл тук» колхозтарның Кек-Сайыр. Дүжерлиг суггарылга системаларының болгаш Улаатайның бугаларын дөзүнүң капитал септелгезин кылган. Ооң хараазы-биле Өвүрүнүң суггат чок төлдери сүт-биле хандыртынган.

Чамдык ажыл-агыйларның удурткучуларының талазындан көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн улам бедидер дээш салдынып турар сорулгаларны чедиишкинниг боттандырарынче эрткен чылын кошкак сагыш салганын айтыры чугула. Суггарылганың Чадаана системазын кылгаш, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозка, «Октябрь 30 чылы» колхозка хүлөөткен бис. Ооң ажыглалын «Октябрь 30 чылы» колхоз багай боттандырган. Ол системаның түдүүн «ДДА-100 М» деп агрегат-биле сугну чаштырып суггарарынга таарыштыр кылган турган. Колхоз ындыг машинаны садып албаан. Ынчангаш механизация чокка тараа суггарарын чедимче чок доруткаш, чөгенчиг чавыс, бир гадаа-на 3,1 центнер дүжүт алган. Ол ажыл-агыйның суггатчыларының семинарын эрттирер дээш эргелелдиң тускай эртөмнелерин эрткен чазын чеде бээрге, колхоз баштаар черни чүтле ногаажыларны чыып берген. «Тараа суггатчыларын боттарывыс өредип алыр бис» дээш-херекке албаан. Эрткен чылын «Чыраа-Бажы», «Большевик» болгаш өске-даа совхозтар, колхозтар суггатты шынаар чок чоруткан.

Чөөп-Хемчик, Өвүр районнарның ажыл-агыйларының суггарылга бугаларының үнүнарында бок үнүштер көвүдээн. Бир эвес оларны аштавас болаа, сугну камныг, чөп ажыглаар арга чок. Ынчангаш келир частан эгелеп бугалар үнүнүн аштелгазын ыяап-ла чорудар херек.

Суггарылга системаларының септелгезин часкы хову ажылдары-биле деңге чорудары, шын эвес. Ындыг септелгелерни күскү дүжүт ажаалгазы доостуру билек-де эгелээр ужурлуг. Чаңгыс-даа ажыл-агый 1973 чылдың күчүзүнде бугалар септелгезин чорутпаан. Олар ындыг септелгени чорударын суггарылга системазының эргелиниң чаа каар, ол дээрге эргелелдиң хөрөө-дыр дээр хөөнер СЭКП-ниң XXII съездиэн аттыг. «Алдан-Маадыр» совхозтарда, «Октябрь 30 чылы» колхозта бар. Бир эвес ону суггарылга системазының эргелели кылдың дээр болза, колхоз баштаар черни эзы совхоз дирекциязы эргелел-биле керээ чарар ужурлуг.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга кирвишкеш, бистиң коллективтиң ишчилери тодарадыкчы 1974 чылда бодуүүн мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкиннинг күүседир дээш улам-на сорук киришкинниг ажылдаарлар.

Н. МӨҢГЕ.

Чадаананың суггарылга системазының эргелелиниң көл инженери.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Т. Живков В. Тейтельбоймну хүлээп алган

СОФИЯ. (СЭТА). Чилиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политиктиг комиссиязының кежигүү В. Тейтельбоймну БКП ТК-ниң Бирги секретары Т. Живков хүлээп алган. Оларның аразынга ийи ажы-дунма коммунистиг партияларның кады ажылдажылгазын хөгжүдери-биле холбашкан айтырыглар талазы-биле беседа болган.

Т. Живков Чилиниң маадырлыг улузунуң демиселинге болгар улустуң ап-сеткил каттыштырылазының дугайын чугаалаан. Чили улус фашистиг хүнтага удур бодунуң демиселинге болгар коммунистерниң болгаш бүгү болгар улустуң долу деткимчезинге даянып болуурун ол онзаган демделээн.

Т. Живков Чилиниң Социалистиг партиязының Чингине секретары К. Альтемиранову база хүлээп алган.

Найырал ниитилелиниң съездизи

ТОКИО. (СЭТА). Бо чылын Япон-совет найыралдың ниитилелиниң он чыл ою болур. Ол ниитилелдиң съездиэн Токиога боор эрткен. Съезд ниитилелдиң 1974 чылда ажылының планын чугаалашкаш, удуртукчу органның чаа составын бадылаан.

Чагырыкчы либераль-демократтыг партияның сураглыг ажылдакчызы, парламент депутады М. Акаги ол ниитилелдиң президентизинге, ниитилелдиң баштаар черинин даргазынга Японияның социалистиг партиязындан депутат С. Хан"ю база катап сонгутканнар.

Ажылчы чоннар шиитпирлиг

БОНН. (СЭТА). Барыын Германияның Адаккы Саксония, Саар, Шлезвиг-Гольштейн болгаш Баден-Вюртемберг деп черлериниң металлистериниң профэвилелиниң бүдүрүлге эдлери-биле күш-ажылчы чаа керээлерни чарар дугайында чугаалажышкыннары түнел чок боон төнген. Профэвилелиниң төлөөлекчилери заводтарга, фабрикаларга ажылдаарының байдалын экижидерин, ажыл төлевирин улгаттырарын негээннер. Металлистериниң профэвилелиниң даргазы О. Лодереринг Дюссельдорфка медеглээни-биле ажылга, металл болбаазырадып кылыр улептүрүнүң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары бир эвес бүдүрүлге эдлери оларның негелдезин хандырбас болза, ажыл соксадыр демиселди эгелээринге белен боон турар.

Совет парламент кежигүннери Бангладеште

ДАККА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы М. Хохловка баштаткан совет парламент төлөөлери Бангладеш Улус Республиканың Национал Ассамблеязының чаагы-биле ында аян-чорук кылып чеде берген.

ССРЭ-ниң төлөөлери Читтагонг хоорайга баргаш, элээн каш улептүр черлерин көргеп. Совет аалчылар ол ышкаш шай остурер төп чер Сихет можуга база ораанналар.

Төлөөлер чуртка аян-чорук кылгаш, Даккага чедип келгеш, «Бангладеш ССРЭ» ниитилелдиң активчилери-биле, чүрттүң патриоттуг партияларының төлөөлекчилери-биле — Национал улусчу партияның даргазы М. Ахмад-биле болгаш Коммунистиг партияның ТК-зының секретары А. Салам-биле ужурашкан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң төлөөлериниң алдар кылдыр Бангладештиң президентизин Мохамед Ааланың хүлээп алышкынынга республиканың патриоттуг болгаш хөй-ниитии организацияларының төлөөлекчилери киришкеннер.

АКШ: Ажыл чоктар улам көвүдээн

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттарда улам күштелген энергия кризизи экономиканың бүгү адырларынга салдарын чедирген. Бөдүүн американнар өртек-үненин улам улгадыышкынынга, продуктуларның четпестээшкинниге, будурулге черлериниң хагдыныышкынынга болгаш ажыл чоктарлыышкынга таваржып турар.

«Ю. С. Ньюс энд уорлд рипорт» сетküүлдүң бижип турары-биле алырга, кризис эң ылангыя автомобиль улептүрүнге болгаш оон-биле холбашкан будурулге черлерингe улуг салдарын чедирген. Эң улуг автомобиль компаниялларының санап турары-биле алырга, оларның 54 муң ажыг ажылчыннарын билдинмес үеге чедир ажылдан үндүрген боон турар. Чамдык районнарга ажыл чоктарның деннели бо айда 15 хуу чеде бээрин экономистер санап турарлар.

Автомобиль компаниялларындан чагыгларның кызырылганы-биле холбаштыр автомобиль дугуйларын кылып үндүрүп турар будурулге черлерин кызырган ажыл неделязынче шилчиир ужурга таварышкан.

Чамдык районнарга ажыл чоктарның саны бо айда 15 хуу чеде берип болуруи экономистер санап турар.

Израильдиң милитаристиг бюджеди

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Израильдин чазаа 1974—1975 чылдың апрель айда эгелээр сан-хөө чылында бюджеттин төлевилелин бадылаан. Иерусалимден Ассошиэйтед Пресс агентилелдин дыннадыр тузары-биле алырга, Шериг чарыгдалынга чаа түңнелдер эрткен сан-хөө чылының бештин дөртку кезээ боон турар.

Оон хөй кезиин шериг-агаар күштерин болгаш күяктыг танк шериглерин күштелдиреринге чарыгдаар деп айыткан. Бюджеттин төлевилелининн ылаптыг сан-түнүн чарлавайн турар. Янчалдаа израиль солуннар 36—37 миллиард израиль фунт-акша (9 миллиард америк доллар) кылдыр айтып турар. Ол дээрге чуртун төөгүзүнде эң-не хөй бюджет боон турар.

Дугуржулгага ат салган

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның болгаш МАР-ның ашгытыкы херектер министрлери С. Ольшовский биле Л. Ринчин ийи чурт аразынга чоокку 10 чыл иштинде культурлуг болгаш эртем талазы-биле кады ажылдажылга дугайында Дугуржулгага Варшавага ат салганнар.

ЭЭЛЧЕГЛИГ СЕССИЯГА

Эрзин район Совединиң бешки сессиязынга 1971—1973 чылдарда районнуң ажылагыйын хөгжүдериниң планнарының күүселдезин болгаш бо чылгы сорулгаларны чугаалашкан.

Шиитпирлиг чылда күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарын немелде планнаар-биле кады багай эвес күүсеткен. Көдээ Советтер күрүнеге эът, дук садар планнарын ажыр боттандырган. Дөртен ажыг малчын төрүүр чүс хойга онаалтыр 85—105 хураганны алган. Чээрби хойжу бир хойдан-на 2,1—2,9 кг дүктү кыргаан. Ооң мурнундагы чылга деңнээрге эрткен чылын колхозтарда хойнуң төрүүр инектиң баш саны өзүлделиг. Мурнакчы хойжу бригадаларның, мурнакчыларның саны өскен.

Илеткелчи болгаш санал берген депутаттар өске-даа чедиишкиннерни демдеглевишаан, чедир кылдынмаан ажылдарже кичээнгейни угландырганнар. Ылаңгыя бода малдың, өшкүнүң, чылгының баш саны кудулаан, малдың яжы-бүрү чылдагаандан хораары көвей. Ындыг четпестерниң бир чылдагааны колхозтар баштаар черлери мал ажылында кижилерниң шилилгезин, кижизидилге ажылын четпес чорутканында.

Тодарадыкчы чылда районнуң ажыл-ишчилери күрүнеге 1550 тонна эът тн, 305 тонна сүттү, 170 тонна дүктү садар. Мал бажын өстүрер болгаш тудуг-суур талазы-биле эдээн ажылдарны кылыр. Район төвүнге бежен орунчуг эмнелгеин, 520 дөрбелчин метр чурттарга шөлүн ажыглалга киирер. Салдынган сорулгаларны күүседириниң оруктарын айыткан шиитпирлиг сессия хүлээп алган.

А. АРАКЧАА.

МОСКВА ОБЛАСТЬ. Кара хөрүүнүүр эвес девискээриниң көдээ ажыл-агыйынын эртем-шинчилел институдунга күүзү чажар кок-тараанның «Восход-1» деп чаа сортун тургускан. Ол ужун, чытпас бижыг шынарлыг. Амгы үеде «Восход-1»-ни Совет Эвилелиниң 45 областарының сорт участоктарында шенеп үндүрүп турар. Эрткен чылын «Восход-2» Москва область ка гектардан-на 41,2—52,2 центнер дүжүттүг болган.

ЧУРУКТА: көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады Ф. Т. Кандратенко «Восход-1» сорт-биле.

В. КУНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Амыдыралдың үнези улгадып турар

ТОКИО. (СЭТА). Японияда аъш-чем продуктуларының болгаш бирги чергенин эргежок чугула түүлдериниң өртек-үнези дыка улгадып турар. Токиога түгле январь ай дургузунда өртектер 4 хуу, а эрткен чылда — 20 хуу улгатканнар.

Тараачын өрегелерниң хоозураашкыны

БОНН. (СЭТА). Германияның Федеративтиг Республиказында бичии болгаш ортумакдаа тараачын өрегелерниң «хоозураар чоруу» улам калбарган. 1960 чылдан 1973 чылга чедир үеде Барыын Германияда тараачын өрегелерниң саны 1.400.000 турганыңдан 960.000 чедир кызырылган. Эң ылангыя 20 гектардан аваш шөлдүг тараачын өрегелер дыка хоозурап турарын айтыр херек.

Индияның парламентизинин сессиязы

лажымышкыннарының түңнелинде болгаш оон аянчорууның үезинде ат салган дугуржулгаларның ачызында бистиң чурттар аразынга экономиктиг харылзаалариың үр хуусаалыг үндезини салдынган деп В. В. Гири медеглээн.

Президент Индияның «өскедаа социалистиг чурттар-биле харылзаазын бедии-биле үнелээн.

В. В. Гири Индий океанны тайбың зоназынче шилчидер дугайында айтырыгны тодарагай тайылбырлаан.

1974—1979 чылда национал экономиканы хөгжүдериниң төлевилелинде хамыктың мурнунда көдээ ажыл-агыйның продукциязын хөйнү бүдүрүп үндүрериң көрүп турар. Беш чыл планында улустуң амыдырал деннелин улам бедидерин, өөредилгени, кадык камгалалын, чурталга тудуун хөгжүдерин көрүп турар.

Расистерниң үүлгедии

ЛУСАКА. (СЭТА). Мурнуу Родезияның эрге-чагыргалары Зимбабвениң үлүзүнга удур ужур-дүрүм чок үүлгединиткинни база катап кылган. Сөөк-язы ылгаар эрге-чагырганың «айыыл чок чорук күштери» Солсбериден 105 километр черде бир суурже шаап халдаап, ону шуут узуткап, чок кылган. Африканнарның бажыннарын узуткаан, тарылга шөлдерин өрттеткен болгаш мал-маганны сүрүп алгаш барган. Суурнуң 110 чурттакчыларын шуптузун хоругдап каан. Оларның чамдыктарын олум лагерьлериниден ылгалыр чүвези чок «тускай черлерже көжүрер» болгаш өскелерин кара-бажыңнаар деп турар. Родезияның шаажылакчыларының келиринге чедир ол суурну эзлеп турган партизаннарны деткээни дээш африканнарны бүрүүдадып турар.

Продуктуларны чажырыпкан

РИМ. (СЭТА). Аъш-чем продуктуларының өртээн улам улгаттырар сорулга-биле будурулге эдлериниң бүдүү үүлгедиишкиннериниң дугайында дыңнадыглар Италия солуннарда бааа катап парлаттынып турар апарган. Бо удаада чигир садар черлериниң хөрөнгитеннери ындыг кажарлаашкыны кылып турарлар. «Унита» солуннуң бижип турарыбиле алырга, чурттуң садыг черлеринге чигир чедишпейн турда, чигир садыгакчылары чигиринии деңнии хөй курлавырларын шыгжап алган чыдар.

Ажылчыннарның тиилелгези

ЛУСАКА. (СЭТА). Мурнуу Африканың Дурбан хоорайының чанында автомобильдер эптеп, кылыр заводтуң ажылчыннарының ажыл соксадыышкыны тиилелге-биле доозулган. Мурнуу-Африка Республикадан дыңнадыгларны өзүгаар алырга, будурулге эдлери 2 муң ажылчыннарның негелдезин хандырып, оларның ажыл төлевирин улгаттырар ужурга таварышкан. Ажылчыннар чедип алган түүлдериниге оожургавас болгаш боттарының бүгү негелдезин күүседири дээш демиселин үргүлчүлээрин ажыл соксадыышкынының комитединиң медеглелинде айтып турар.

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Ында наркотиктиг будумелдер талазы-биле ҮНО-нуң комиссиязының үшкү тускай сессиязы ажыттынган. Оон ажылында 32 чурттуң, оон иштинде Совет Эвилелиниң специалистери киржип турар.

Сессия эмнелге болгаш эртем сорулгаларынга кара-таакпы аймаан будурүп, ажыглаарының, наркотиктиг будумелдерниң эртем-шинчилел айтырыгларын чугаалажып көөр.

ҮНО-нуң төлөөлекчилери, кадык камгаладының бүгү-делегей организациязының, күш-ажыдың бүгү-делегей организациязының болгаш өске-даа организацияларның төлөөлекчилери киржип турар. Сессия үйи неделя үргүлчүлээр.

ШУПТУВУСТУҢ ХЕРЭЭВИС

Чоокта чаа Москвага школачыларны коммунистиг ёзуга кижизидеринге хөй-нийтинин киржилгезинин дугайында эртем-методиктиг конференция болган. Ук конференцияның ажылынга ССРЭ-ниң чырыышкын министри М. А. Прокофьев, ССРЭ-ниң Педагогика артемнерининг академизиниң президентизи, академик В. Н. Столетов, министерстволарның, чогаадыкчы эвилелдерниң харысалгалыг ажылдакчылары, школаларның, үлетпүр бүдүрүлге черлеринин удуртукчулары, башкылар, ада-иелер, совет, комсомол база профэвилел ажылдакчылары киришкен.

«Өөреникчилерни коммунистиг ёзуга кижизидеринге школа болгаш хөй-нийтинин кады ажылдажылгазын моон соңгаар экижидеринге башкылар коллективтеринин болгаш улус өөредилге органнарының сорулгаларының дугайында» иелткелди РСФСР-ниң чырыдышкын министри А. И. Данилов кылган.

Өөреникчилерни коммунистиг ёзуга кижизидеринге школа болгаш хөй-нийтинин кады ажылдажылгазын моон соңгаар экижидер дугайында айтырыглар амгы үеде онза чугула черни эвлеп турар деп эш Данилов бодунун иелткелинге чугаалаан.

Россия Федерациязының школаары күш-ажылчы коллективтер болгаш хөй-нийти организациялар-биле кады ажылдажылганы быжыглаар талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып чоруткан.

«Мээн Ада-чуртум — ССРЭ», дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның черлеринче походтарга, Бүгү-эвилелдиг шеригниткен «Зарница» оюннарынга, янзы-бүрү маргылдааларга, көрүлделерге миллион-миллион школачылар киришкен.

Үруглар кижизидеринге хөй-нийтинин киржилгезинин база бир дээштиг хевири — күш-ажылчы коллективтиг школаларга дузазы болур. Колхоз, совхозтарның күш-ажылчы коллективтеринин кодээ школаларга дузазы сөөлгү үеде база нептерээп.

Алтай крайның Сычев ортумак школазы-биле «Ленинчи орук» совхозтуң ажыл-ишчилериниң аразында харылзазы кончуг быжыг. Совхоз школаның материалдыг базазын быжыглап, бүдүрүлге бригадазын машина-техника болгаш тракторлар-биле бүрүн хандырган. Сычевтуң доозукчулары терээн суурлуг күзелдии-биле артып, механизаторлар, тудугчулар, малчыннар боон ажылдап турарлар.

Цех болгаш бригадалар школаның амгы-аңгы класстарынга шеф дузазын чедирип турары нептерээн. Свердловскиниң демир-орук станциязының ажылдакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. И. Даниловтуң бригадазының Свердловскиниң № 2 школа-интернадының ан берге класзынга шеф дузазы солун. Өөреникчилер цехке үргүлүг барып, а оларның шефчилери кичээлдерге, класс хуралдарынга олуруп турарлар. Бригаданың комсомолчулары өөреникчилерни комсомолга киреринге белеткеп турар. Өөредилгеге дуза болгаш хыналда, өөреникчилерни күш-ажылга хандыкшыдары, кады селгүүстээшкин болгаш походтаашкын — бо бүгү өөреникчилерни коммунистиг ёзуга кижизидеринге улуг салдарны чедирбишаан, келир үеде амыдыралчы оруктуң үргүларының шилип алырынга дузалыг.

Өөреникчилерниң идей-политиктиг кижизидилгезининг хевирлери хөй. Бо талазы-биле солун дүржүлгелар Россия Федерациязының мурнакчы областарында элээн нептерээн. Магнитогорскиниң металлургия заводунуң профэвилел комитеди үргларның кижизидилгезинге бүдүрүлге коллективтеринин ролюнуң дугайында айтырыгларны хуралдарга үргүлүг чугаалажып турар. Оларның коллективтиг керээлеринде «школачылар болгаш аныяктар-биле ажыл» деп тускай бөлүктүг киирген. Школаларга чаа өөредилге чылы «Күш-ажылдың байырлалы-биле» эгелээри чаңчыл болган.

«Аныяк ажылчының хүнү», «Күш-ажылга алдар болгаш үш салгалдың слёттарынга школачылар киржип турарлар. Ам ол комбинат 34 школаны шефке алган.

ВЛКСМ ТК-ниң VIII пленумунга чарлаан «Мээн күш-ажылым республикамның күш-ажылы-биле каттыжып турээп күш-ажылдың шалыпчы айынга 6 миллион школачы киришкеннер.

Эрткен чылын чүгле Омскиниң үстүкү классчыларының күш-ажылчы отрядтары мал ажылының тудугларынга бир миллион рубль түңнүг дузаны чедиргеннер, а Москва областың күш-ажыл болгаш дыштанылга лагерьлериниң киржикчилери 5 миллион рубль түңнүг ажылды кылганнар.

Алтай крайда ортумак болгаш улуг-улуг сес чыл школаларының хөй кезиинде бүдүрүлге бригадалары тургустунган. Бригадаларның аргезинге 16 мун га черни, 618 тракторну, 84 комбайнны, 279 автомашинаны болгаш өске-даа техниканы быжыглаан.

Муң-муң комсомолчу ажылчыннар боттарының хостуг үезин школачы үругларны кижизидеринге харам чокка берип турар. Москваның школачылары-биле шефчи бүдүрүлгелериниң комсомолчуларының каттышкан хуралдары чылдың-на эртип турар. Өөредилге чылының төнчүзүнде школаның мурнакчы комсомол организациязы азы болүү күш-ажылга, өөредилгеге, хөй-нийти ажылдарынга чедиишкиннериниң дугайында боттарының шефтеринге илеткээри чаңчыл болган.

Школачы болгаш элээди үругларның чүртап турар черинин аайы-биле кижизидилге ажылынче хөй-нийтини хаара тудар талазы-биле Чуваш АССР-ниң Батырево хооркӱускому, улус өөредилге кылдызи улуг кичээнгейни салып, школачыларны коммунистиг мөзүг-шынарга кижизидеринге школаның, өг-бүленин, хөй-нийтинин сорулгаларының дугайында айтырыларны хоорай Советинин күүскомунга чугаалажып турар.

Күүскомнуң шиитпирин ёзугаар улуг-улуг кварталдар аайы-биле школачыларга өөредилерни ажыткан. Оларның дерилгезинге бажыңнар эргелелдеринге квартира төлевириндең киргең орулганын 2 хуузун чыл санында чарыгдап турар. Оон аңгыда бүдүрүлге черлеринде школачыларга 20 өрээлди организастаан. Оларның бүгү дериг-херекселин хамаарышкан бүдүрүлге черинин бюджединден кампан алган акшазы-биле садып ап турар. Ында хөй-нийти кижизидикчилер боттарының күселеи-биле ажылдап турар. Үругларның ада-иелери янзы-бүрү номнар чыгаш, оларга библиотекаларны база организастап берген. Бажыңнар эргелелдериниң хөреңгизи-биле бөлгүмнерге хереглээр хөй-хөй дериг-херекселдерни садып алганнар.

Бөлгүмнерге баштайгы үеде өөредилгези хожудангай, кижизидилгези кошкак үругларны хаара тудуп турар. Бөлгүмнерни мурнакчы адамелер, аныяктар, үстүкү класстың өөреникчилери удуртуп турар. Ында 16 кижи составтыг ада-иелер комитеди тургустунган.

Россия Федерациязының тус-тус областарында болгаш хоорайларында чоруп турар бо чугула ажылдарны Тыва АССР-ниң бүгү районнарынга, сүүрларынга, колхоз, совхоз төптеринге, школаларга организастап чорудары кончуг чугула.

Үстүнде айытқан чижектерден алган көөрге, бистиң республиканың кайы-даа булуңнарында мындыг ажылдарны организастап болурунуң аргазы бар. Үругларны коммунистиг ёзуга кижизидериниң айтырыгларынче школаларны, ада-иелерни болгаш хөй-нийтинин күжүн хаара тудар талазы-биле улуг рольду чер-черде партия, совет органнар ойнаар дээрзин конференцияга онзалап демиргээн.

А. АРАН,
Тыва АССР-ниң Чырыдышкын министерствозунуң инспектору.

ХАЛДЫП ОР, ЧОЛААЧЫ

«Мурнакчы» колхозта чолаачы Ш. Чамзырынны таныбас кижи чок. Он ажыг чылдың дургузунда ол чеже километрни эртип, чеже тенна чүктү соөртпээн дээр. Амгы үеде ол Базарак адаа деп черде 20 ажыг кодаңнарже суг чедирип турар.

Оон башкарганы 27-93 дугаар машиназы эртенгининг сес шакта-ла Шуйнуң кыжын безин доңмас кара суун кутқаш, Базарак кайда сен дээп хаптар. Аразы ырак тәэрби коданны кезип деп чүве ындыг-ла белен эвес. Ынчалза-даа ажылынга харылсалгазын билир чолаачы хүнде ийи катап безин чамдык коданнарга барып четтигиптер.

Шоңгул-оол Чамзырын хойжуларга чүгле суг чедирери-биле кызыгаарлаттынмас. Суурда почта салбырынга кире дүшкеш, бодунуң харылзаар малчыннарының чагыткан солун, сеткүүлдерин, оларга келген чагаалларны ап адгаш, чедирип турар. Оон аңгыда кайы кадарчы кандыг негелделгиял, кайа автолавка барбайн турарын тодарадып, ол айтырыгларны колхоз баштаар черинге кээп тургузуп турар.

Хой төрүп турар үеде хойжу кижи школага кээп, уруг-дарыының өөредилгезин сонуургаар арга, чайшолээн чок. Ынчангаш Ш. Чамзырын школага келгеш, барып турары малчыннарының уруг-дарының өөредилгезин билип алгаш, ада-иезинге барып чугаалап турар.

Социалистиг чарыштың негелдезин ёзугаар сут дажыыр машиналарның чолаачыларының ажылын түңнээрде, оларның сут чедирип турары малчыннар малдан чеже хураганны болгаш дүктү кыргын алырын база барымдаалаар кылдыр колхоз баштаар черн көргеп.

Амгы үеде Базарак адаавның хойжуларының коданнарында ажыл-ишт хайныышкынныг. Ында хой оолдаашкыны кидин түдүк чоруп турар. Хураганнар шуптуг онча-менди. Хойнуң күш-денгилдези эки. Ында чолаачы Шоңгул-оол Чамзырынның киирген үлүг база бар.

Х. КУДУРУКПАЙ.
Бай-Тайга район.

Буянныг мергежилдиң кижилери

ӨӨРҮШКҮНҮҢ СӨСТЕРИ

Бо чагаалариың авторлары хар-назыны болгаш кылып турар ажылы аңы-аңы кижилер. Оларның сагыш-сеткинде хавы өөрүшкүзүн илергейлээн чылыг сөстерни редакцияже бижиринче чүү аддаданыл? Маңаа тодаргай харыы бижикчилериң хөй санныг ол чагааларын номчуурга-ла билдингир.

— Үруглар эмчизи Вера Чигжитовна Дагба Хову-Аксынга үш чыл ажылдап келген. Чоңга ол үндүткелдиг, ажылынга кызымаккай, сагыш човангыр кижи. Үругларны канчаар ажаан кижизидерин, чемгерерин, ай санында эмнелгеге хынадыг дүтайын бо-ла чагып сүмелээр—деп, «Тыва кобальт» комбинатта Софья Сереновна Кыргыс бижээн.

Оон уруу он бир айлында аар аарый бээрге эмнелгеге чыттырган. Эмчи Вера Чигжитовна уругну шинчээш, оон дегдире бергенин тодаратқан болгаш хан будары эң-не чугула дээ шинитпирлээн. Шынаала ону куткан соонда бичии уруг чоорту сегип эгелээн. Чаптанчыг О. Доржунуң бижээн чагаазында мындыг одурүглээр бар. «Январь айда аар ааралаш медерел чок чыдырымда Сүт-Хөл эмнелгезинин кезиин эмнээр салбырыгга экжелген. Ында келгеш, эмчилерниң сагыш-човангыр, дүргеп ажыттыг. Ону шевергинии-биле шарып, эмнеп каан, хөй эмнерин сыкыртқан болду. Баш мээзи шинчээп деп меңээ тайылбырлаанар. Эмчилерниң сагыш-човангыр, дүргеп чаңчыл болган.

Школачы болгаш элээди үругларның чүртап турар черинин аайы-биле кижизидилге ажылынче хөй-нийтини хаара тудар талазы-биле Чуваш АССР-ниң Батырево хооркӱускому, улус өөредилге кылдызи улуг кичээнгейни салып, школачыларны коммунистиг мөзүг-шынарга кижизидеринге школаның, өг-бүленин, хөй-нийтинин сорулгаларының дугайында айтырыларны хоорай Советинин күүскомунга чугаалажып турар.

Тыва АССР-ниң Чырыдышкын министерствозунуң инспектору.

Чагаалар допчулалы

чаш урут эмиг ээп, чемненип, боду олурар апаргап. Авашкылар он хонгалда эмнелгеден аас-кежиктиг чаңгынар. Автор бодунуң чагаазының түңнелинде оон үш хар ажып чоруур уруу ам каң-кадык озуп доругуп турарын биживишаан, бедик мергежилдиг, чазык-чаагай эмчи Вера Чигжитовна Дагбага өөрүп четтирииишкинниң чылыг сөстерни илергейлеп, ажыл-ижиниге чедиишкиннерни күзээп.

Чөөн-Хемчик районнуң Суг-Аксы суурдан эмчилер Александр Оттович Кин болгаш Оюн-оол Шүржеңейович Ондар олар дүрген болгаш шалыпкын хемчеглер ап, эмнээнинин ачызында ами-тынымны камгалап алганнар. Автор ол коллективтиң эмчилеринге, сестраларга болгаш санитаркаларга оөрүшкүзүн база дамчыткан.

— Элегестеп халдып олурумда көвүрүг чанынга кээп чадаг-тергем дашка үскеш, барып үшкан мен... Минии келиримге Элегес эмнелгезинде чыттырып каан болду. Бажым болгаш мергежилдиг, тывыгыр эмнээшкинии амы-тынымны камгалап, аас-кежиктиг чүртталганы меңээ эгиттиредеп, Танды районнуң Владимировкадан Людмила Оюн бижээн.

Ындыг үткалыг чагазы Чадаананың көжүп чоруур 463 дугаар мехколонназында маляр Раиса Ондар база бижээп, аар кемдээшкинге таварышкан соонда ону сегиткен эмчи Александр Павлович Доценкога, сестраларга өөрүп четтиргенин солуннуу дамчыштыр илергейлээн.

Күзээр эмчилер Александр Оттович Кин болгаш Оюн-оол Шүржеңейович Ондар олар дүрген болгаш шалыпкын хемчеглер ап, эмнээнинин ачызында ами-тынымны камгалап алганнар. Автор ол коллективтиң эмчилеринге, сестраларга болгаш санитаркаларга оөрүшкүзүн база дамчыткан.

— Элегестеп халдып олурумда көвүрүг чанынга кээп чадаг-тергем дашка үскеш, барып үшкан мен... Минии келиримге Элегес эмнелгезинде чыттырып каан болду. Бажым болгаш мергежилдиг, тывыгыр эмнээшкинии амы-тынымны камгалап, аас-кежиктиг чүртталганы меңээ эгиттиредеп, Танды районнуң Владимировкадан Людмила Оюн бижээн.

Ындыг үткалыг чагазы Чадаананың көжүп чоруур 463 дугаар мехколонназында маляр Раиса Ондар база бижээп, аар кемдээшкинге таварышкан соонда ону сегиткен эмчи Александр Павлович Доценкога, сестраларга өөрүп четтиргенин солуннуу дамчыштыр илергейлээн.

Раиса Седеновна Салчак олар Кызылдың медицина училищезинин каш чыл бурунгаар доосказын. Ишкинге ажыддан эгелээнер. Бо үеним дургузунда олар баштайгы бергелерин шудургу ажып эртип, кижилериниң кадыкшылы дээш сагыш-човангыр, кызымаккай ажылдаашкынын, чоңнуң хүнзүткелин чаалап алганнар. Аныяк эмчилер хөй адырларлыг Ишкин хемнин дээскиндир чурттаан ырак-узак малчыннар коданнарын кезип, янзы-бүрү аарыларны баш удур болдурбас дээш эмнелге-профилактиктиг ажылдарны чорудуп, лекцияларны, беседаларны кылып берип турарлар. Эжишкилер, эмчи кыстар дээш эгелиг чагааны Чөөн-Хемчиктиң Ишкинден Тюлюш Сайдю бижээн. Оон үтказы кысказы-биле мындыг. Көдээ эмчилер Билзетмаа Бүрбүевна Сат бидарга Ондар Ирина Ивановна Ишкин чыл буруңгаар ажылдаан. Ол ажылга кижиниң сагыш-сеткилиниң болгаш бодалдарының арыг-шынчыы херек. Ону көдээ эмчилер боттарының кызымаккай ажыл-херээ-биле бадыткап чоруурлар.

В. МААДЫР.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ

МОСКВАДАН

14.00—Дамчыдылгалар программазы. 14.05 — Медээлер. 14.15 — Школачыларга. «Костёр». 14.45— «Цирк ареназында». 15.15 — «Кижи болгаш хоойлу». 15.45 — Оңнуг телекөргүзүг. «Ыр сенден чарылбас». Бот-тывыңгыр уран чүүл көрүлдезиниң киржикчилериниң концерти. 16.15— Оңнуг телекөргүзүг. «Бальзактың улуг ынакшылы» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы — «Идегелдер болгаш дорамчылалдар». 2-ги сериязы — «Кадагаатты херээжен». 18.00— «Ут». Информастыг программа. 18.30—Оңнуг телекөргүзүг. «Эш Л. И. Брежневтиң Кубаже пайыралчы аян-коруунуң дугайында» деп документалдыг телефильмиң баштайгы көргүзүүг.

КЫЗЫЛДАН

20.00 — «Тараажымның судалы». Дамчыдылга. 20.30—Телемедээлер (оруе дылга). 20.40 — Телемедээлер. 20.55— Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.00 — «Атлантика кежилдир оон чедиши». Уран-чечен фильм. 22.30—Оңнуг телекөргүзүг. «Танцы залы». 23.00— «Ут». Информасчыг программа. 23.30—01.45—Оңнуг телекөргүзүг. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Спартак» (Москва).

КИНО

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Неретвага тулчуушкун» (2 сериязы кады) 9.20, 12.10, 15.00, 17.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аксеэл болгаш Элина» 15.00, 18.45, «Чугаалажып тургайлар-ла» 16.50, 20.35 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Часкаанзараан бөрү» 9.15, 10.55, 13.15, 18.50, «Кызыл шөл» (1-ги сериязы) 15.00, «Дайын болгаш тайбын» (3-кү сериязы) 17.00, «Сангам», (2 сериязы кады) 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Берлинче оруқа» 15.00, «Дөрт дугаар душтук» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

ТЫВАГА БИР ДУГААР

Хөгжүм-шиин театрынга эрткен дыштанып хүннерде самбо хүреш талазы-биле республиканың бирги черн дээш маргылдаа болуп эткен. Бо болза Тывага бир дугаар эртип турар маргылдаа болур. Моон мурнунда чүгле Кызыл хоорайга бо хүрештиң мөгелери турган. Самбога хандыкшыдыгларның саны чыл келген тудум-на көвүдеп орар. Ону барымдаалап көргеш, республика маргылдааның эртиперин чугула деп көргеп. Амгы үеде Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды районнарда самбо хүрештиң шыырак, мергежилдиг мөгелери бар.

Республикага бир дугаар эртип турар бо маргылдаага сес команда, чүс хире спортчулар киришкен. Оларның аразында самбо хүрешке ССРЭ-ниң ийи спорт мастери, спорт мастерлеринге чеди кандидаттар бар. Олар маргылдаага киржир мөгелерин белеткээринге биче эвес рольдуг болуп, боттарының арга-дүржулгазын өскелерге дамчыдып бергеннер. Самбонуң чамдык аргалары тыва хүреш-биле домейлешкек, оон уламындан маргылдаага баштай хүрежин турарлар безин багай эвес түннелдиг болганнар.

Самбога спорт мастерлери: «Динамо» командазының төлээзи Евгений Маргиев, Таңды районнуң спортчузу Юрий Монгуш олар бо маргылдаага чедиишкиннинг хүрежин, ёзугаар чараш хүрешти көргүскеннер.

Ийи хүн үргүлчээзин маргылдаанның түңнелинде бирги черни Чөөн-Хемчик районнуң командазы алган. Улуг-Хемниң мөгелери ийиги, Кызылдың төлөөлери үшкү черни эзлээн.

Денги аайы-биле республика чемпионы атты дараазында мөгелер алган: Валерий Баазан (Тес-Хем), Михаил Оюн (Кызыл), Юрий Монгуш (Таңды), Ондар Өртелзөр, Ооржак Чадамба (ийилээ Кызыл), Евгений Маргиев («Динамо»), Анатолий Иелентьев, Доспан Найдан-оол (кайызыдаа Улуг-Хем), Николай Чамзырын (Чөөн-Хемчик).

Самбо хүреш талазы-биле Сибирь зоназының маргылдаазы майда Новосибирскиге болур. Ацаа киржир чалалганы бистиң мөгелеривис алган.

ЧУРУКТА: хүреш үезинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

АЛДАН-МААДЫРЖЫЛАР ТИИЛЭЭН

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң профэвилел, комсомол, спорт организапциялары республиканың сураглыг мөгези Сарыглар Семис-оол аттыг кубок дээш маргылдааны эрткен дыштанып хүннерде эрттирген. Ацаа район төвүнүң, колхозтарның, совхозтарның командалары киришкен.

Тыва хүрешке 32 шилиндек мөге хүрешкен. «Сүт-Хөл» совхозтуң чолаачызы Николай Монгуш шүүлген, «Алдан-Маадыр» совхозтуң кол инженери Макар Доңгак үжүүрлешкен. Үшкү, дөртку черлерни Ондар Даш-оол («Сүт-Хөл» совхоз). Григорий Ооржак («Алдан-Маадыр» совхоз) эзлээн.

Хостут хүрешке команда талазы-биле «Алдан-Маадыр» совхозтуң мөгелери тергиндээн. Сүт-хөлчүлер, Чадаананың уругларның спорт школазының төлөөлери ийиги, үшкү черлерни алган.

Шыдыраага алдан-маадыржылар база аптырбаан.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң спортчулары маргылдаага чедиишкиннинг киришкеш, Сарыглар Семис-оол аттыг шилчиир кубокту чаалап алган.

М. СЕВЕН.

Чүргүй-оол аттыг кубок

ВЛКСМ-ниң Тес-Хем райкому болгаш районнуң спорт комитеди Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Чүргүй-оол аттыг кубокту тургузарын шинитпирлээн. Ону районга мячилиг хоккейге бирги черни алган командага тыпсыр.

Эрткен дыштанып хүннерде мячилиг хоккейге районнуң бирги черн дээш маргылдаа «Ак-Эрик» колхозка болуп эткен. Оон ажыдышкыныга СЭКП райкомунуң ийиги секретары С. С. Куулар, Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Чүргүй-оол киришкен.

Чаа тургустунган кубокту чаалап адыр дээш командаларның хоккеистери кызымак ойнааннар. Ынчалза-даа маргылдаага баш бурунгаар хынамчалыг белеткелдиг келгенер шылгарап үне бергеп.

Мячилиг хоккейге бирги черни район төвүнүң шилиндек командазы алган. Оларга Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Чүргүй-оол аттыг кубокту тывыскан. Районнуң. Самагалдай ортумак школазының командалары ийиги, үшкү черлерни эзлээн. Маргылдааның оң дээре хандакчызы Александр Бичс-оол (район төвү), оң дээре намгалакчызы Марат Шимит-Доржу (райпо), оң дээре вратарь Николай Даваа (Самагалдай школазы) олар болган.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Байырлалда белектер

Кызыл-садыгның үлетпүр бараанар магазиниери байырлалда хереглээр белектерни баш удур белеткээп. Силерниң күзээниңер ёзугаар белектерни садыгчылар бөлүп берип база болур.

Парфюмерия кылытларын, грампластинкаларны, ээ улус недер хөйлеңнерни, өске-даа белектерни садып ап болур Силер.

Ынчангаш Кызыл-садыгның үлетпүр бараанар магазиниеринден Совет Армияның болгаш Шериг-Даглай Флодунуң хүнүн таварыштыр **төрелдериңерге** болгаш **чөөк кижилериңерге, эш-өөрүңерге** белектерни садып алырынче чалап тур бис, аргим эштер.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Кызыл хоорайның хамаатыларының КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Коммунал чурттагга бажыңнарын алырының эзлчегерин 1974 чылдың февраль 20-ден апрель 10-га чедир катап бижидерни Кызыл хоорайның хамаатыларынга хоорай Советиниң күүсекчи комитеди дыңнадып тур. **Эзлчегге катап бижидилгени кылдырарда паспорттарын, назы четпээн уругларының, өг-бүлезиниң кежигүннериниң төрүттүнгенииниң дугайында херечилелин, күш-ажыл дептерлерин, техниктиг инвентаризация бюрозунуң шынзылгаларын, коммунал чурттагга бажыңнарының ордерлерин, хууда бажыңнарының дептерлерин, албан черлериниң чурттагга бажыңнарының дугайында шынзылгаларны эккээр.**

Хоорай Советиниң күүскому.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Херектер эргелелинге **ТЫВА ДЫЛГА ПАРЛААР** дуржулгалыг бижик **МАШИНАКЧЫЗЫ** херек. Ажылдаар күзелдиг эштер № 25-29 телефонче долгаар.

„ИЮЛЬ 26-НЫҢ МАРЫЖЫ“

Ынчан чуртка Батистаның чалча эрге-чагыргазы тергиндеп турган. Фидель Кастрога баштатқан патриоттар Гаванадан ырак эвесте Лос-Палес деп черге шериг өөредилгезин эртип, боо-чепсектиг тура халыышкынга белеткенип турганнар. Белеткел эрттирип турганнарның аразында революсчу элээн каш ырларны бижээн композитор Агустин Диес Картайяның барын Фидель билир турган. Революцияның гимнин боор чаа дайынчы ырны чогаадырын композиторга дагзып, маналр үевис эвээш дээрзин Фидель база катап чагаан. Ийи неделя болганда гимнинің аялгазы болгаш сөзү белен апарган. Диес Картайя ырызын «Хосталганың марыжы» деп адаан.

1953 чылдың июль 26. Ол хүн Фидель Кастро өөрү-биле кады Монкадо шивээзинче «Хосталга марыжының» адаа-биле халдап кирген. Монкадо тулчуушкыну тура халыышкынның аштырыышкыны эвес, а тиилелгелиг революцияның чалбыыкын кывысиан чаштанчы болган. Монкадоже халдаан маадырларның туттурганнарын хоругдаан Бөниатода кара-бажыңга ол ыр ноичуг нептерээн болгаш «Июль 26-ның марыжы» деп атты маңаа алган. Тура халыышкынның киржиичилери суд залынга база ол ырызы-биле иээп, марштың Батистаның эрге-чагыргазынга удур чепсек мылдыр амыглааннар. Шинтиел соонда Пинос деп ортуланкка хоругдаттырган кастрожулар боттарының дайынчы гимнизин утпааннар.

Бир-ле катап оруқ ара диктатор Батиста «Пресидио модело» («Үлегерлиг кара-бажың») деп кара-бажыңны таварып эрткен. Хоругдаттырганнар Батистаны «Июль 26-ның марыжы»-биле утпааннар. Удатпаанда Кастро биле Диес Картайяны шыңгыы хоругдалче шилчиткен.

Батистаның эрге-чагыргазы Фидель Кастрону болгаш оон өөрүн чөнүүн киледиңге шыдашпайн хостаар умурга таварышкан. Кастро чуртундан Мексикага барып шериг чыгташ, тура халыышкынны база катап белеткээн. 1956 чылдың ноябрь 25-те Кубаның эриктеринге Кастрога баштатқан эрсидим дайынчылар «Гранма» катерден «Июль 26-ның марыжын» ырлашпышаан дүшеннер. Ориенде провинциянын Сьерра-Маэстро дагларынга партизан дайынның одаглары оон бээр ыпкан. Революцияны чамыды-биле деткип турган музыкант Карлос Фансас 1957 чыдың эгезинде «Июль 26-ның марыжын» планстинкага бижиткен. 6 ыраажылыг, 4 хөгжүмчүлүг ансамбль марштың Гавананың «Радио кадена Абака» деп студиязынга дүн ортузунда бижиткеш, дагларже чажыды-биле чорудупкан. Оон бээр «Июль 26-ның марыжының» аялгазы «Тура халыышкын радиозунуң» эге медээзи апарган. 1959 чылдың январь 1-де Фидель Кастронуң шерии Гаванаже «Июль 26-ның марыжын» ырлажып кирген. «Июль 26-ның марыжы» революцияның чарылбас кезии, тиилелгеге оң-боо-биле демей чепсек болган. Куба улус бодунуң хосталгазын музыка, хан болгаш коргулачун-биле чаалап элган.

«Куба» журналдан.

СЦЕНАДА «МАЖАЛЫК»

Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңының «Мажалык» агиткультбригадазы доктаамал ажылдап, районнуң ажыл-ишчилеринге солун концерттерни болгаш шилерни көргүзүп турар. Бот-тывыңгыр артистер бо чылдың эгезинден «Барлык», «Шекпээр», «Дөн-Терезин», «Хемчик» совхозтарның төптеринге болгаш салбырларынга С. Шербүнүң «Божалар» деп чаңгыс көжегелиг шинизин болгаш солун концертти малчыннарга, ажылчыннарга бараалгатканнар.

Кызыл-мажалыкчылар чоокку үеде Чөөн-Хемчик, Овүр, Монгүн-Тайга районнарының ажыл-ишчилеринге аалдап чедирин планнап турар.

С. ТАВА-САМБУ.
Барыын-Хемчик район.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжа амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун белбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 15953. ЧАГЫГ № 627

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелинин типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00276

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 44 (9419) | Четверг, февраль 21, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ДЭЭШ!

Күш-ажылчы Москваның эгелээшкини

МОСКВА. (СЭТА). Москваның МЭЛЗ каттыжыышкыныңың кол заводунуң коллективи бо чылдың апрель 20-де В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнге тураскааткан коммунистиг субботникти эртирер деп шиитпирлээн. Ол хүн эң хөй чүүлдерни кылырын чедип алыр, эцаа үндезилээш, беш чылдык дөртку чылының күрүне даалгазында болгаш уткуштур планында айыттынган бедик деңнелди чедип алыр ужурлуг.

Ол ышкаш Москва-Сортировочная депонуң, АвтоЗИЛ каттыжыышкынының, «Трехгорная мануфактура» комбинаттың, «Кызыл пролетарий» заводтуң болгаш өске-даа элээн хөй бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары апрель 20-ни «Кызыл субботаның» хүнү болдурар эгелекчи саналды киргилээн.

ССРЭ-НИҢ 50 ЧЫЛЫ АТТЫГ КРАСНОЯРСК ГЭС-ТИҢ АЖЫГЛАКЧЫЛАРЫНГА, ТУДУГЖУЛАРЫНГА, МОНТАЖНИКТЕРИНГЕ. ТӨЛЕВИЛЕКЧИЛЕРИНГЕ, МАШИНА ТУДУКЧУЛАРЫНГА, ООҢ ТУДУУНУҢ БҮГҮ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ

Эргим эштер!

Делегейде эң улуг гидроэлектростанцияны чедиишкиниңиле шингээдип ап, электроэнергия бүдүрелиниң төлевилээн деннелип чылда 20 миллиард киловатт-шак бүдүрерин кыска хуусаада чедип алганы-биле болгаш ол чугула көргүзүтүнү дыка ажырганы-биле холбаштыр ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг Красноярск ГЭС-тиң ажыглакчыларының, тудугжуларының, монтажниктериниң, төлевилекчилериниң, машина тудукчуларының коллективтерине, ГЭС-тиң тудуунуң бүгү киржикчилеринге СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдели изиг байырны чедирип тур.

Эргим эштер!

Красноярск гидроэлектростанцияның ажылдакчыларының 1973 чылда хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, электроэнергия бүдүрер талазы-биле чыл планын хуусаа бетинде доозуп, чылдың төнчүзүнге чедир Сибирьниң каттышкан энергия системазынга немелде 2 миллиард киловатт-шакты бергенин улуг сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп тур бис.

Ол болза тудугжулар, монтажниктер, төлевилекчилер, машина тудукчуларының боттарының эрес-маадырлыг чогаадыкчы ажылы-биле тудуг болгаш монтаж ажылдарының бедик шынарлыг болурун, ол кайгамчыктыг гидроэлектростанцияны, ооң нарын деригелерин тургузарынга инженер талазы-биле депшилгелиг шиитпирлерни халбаа-биле ажыглаарын хандырганының ачызында болдунар аргадыг болган.

Бүш-ажыл талазы-биле Енисейде ол эрес-маадырлыг чоруктуң киржикчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларын, беш чыл планының онаалдаларын чедиишкиниг күүседир дээш боттарының бүгү биличилерин болгаш күштерин бээрлер дээрзинге СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бүзүрелиин плергейлеп туо.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ДЕЛЕГЕЙДЕ ЭҢ УЛУГ

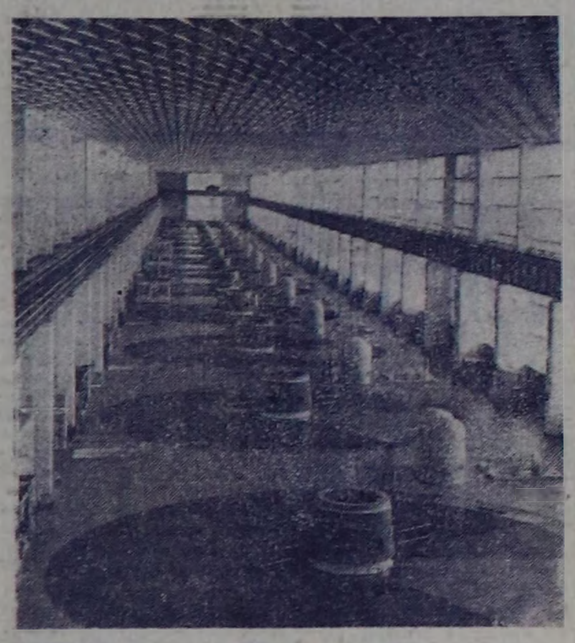

ЧУРУКТА: Красноярск ГЭС-тиң машина залы. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ТОДАРАДЫКЧЫ ЧЫЛДЫҢ ЧАЗЫНГА

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ БЕЛЕТКЕНИР

Ажгы үеде чер ажылдакчыларының мурнунда салдынып турар кол айтырыглар—үрезинии часкы тарылгага белеткеп алыры, чемишчидилгени шөлдерже соортуп төгери, механизатор кадрларны четчелээри, көдээ ажыл-агый техниказының септелгезин шапкынчыдары болур.

Кышкы үеде планнаттынган агротехниктиг хемчеглерни кайы ажыл-агый чогуур үезинде күүседип ап турар болдур, ол черлер тараа культураларындан бедик дүжүттү чылдың-па ап турар. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Саян», «Бурунгаар», «Кызыл тараачын», «Көк-Тей» совхозтар, Таңдында «Коммунизминиң херели», Каа-Хемде «Тишлелге», «Коммунизмче орук» колхозтар ол ажылдарны организастыг чорудуп келген. Февраль 1-ниң медээзин сӧзугаар алыр болза, чогуур кондициязынга чедир арыглаттынган үрезин республикада 82, а бирги болгаш ийиги класстыы 43 хуу болуп турда, «Кызыл тараачын» совхозтуң арыглап алганы бирги болгаш ийиги класстың үрезиниң 100 хуу, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта — 80, «Саян», «Бурунгаар» совхозтарда кондициязынга чедир арыглаттынган 100 хуу үрезиниң 71-73 хуузу бирги болгаш ийиги класстыы. Бо ажыл-агыйларның агрономнары үрезин арыглаашкынын кичээнгейге ап, боттарының хүлээлген ажылын ак сеткилдиг күүседип турда, «Шивилиг», «Тоора-Хем», Тока аттыг, «Бай-Тал», «Тээли», «Шекпээр», «Чыраа-Бажы», Жданов аттыг, «Ак-Туруг», «Доң-Терезин» совхозтарда кондициязынга чедир арыглаттынмаан үрезин 37-ден 100 хуу чедип турар.

Үрезинии март 1-ниң бетинде чогуур кондициязынга чедир арыглап ап болурунуң аргазы бар турда, чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери бо чугула ажылче чогуур кичээнгейни салбайн турар.

Органиктиг чемишчидилгени шөлдерже соортуп үндүрериниң база минералдыг чемишчидилгелерни ажыл-агыйларга чедирип алырының үези бо болгай.

Кышкы үеде планнаттынган агрохемчеглер сӧзугаар республика май айга чедир 120 муң тонна хире чемишчидилгени хову-шөлдерго тогер ужурлуг. А февраль 1-ниң медээзи-биле алырга, ам чугле 19 муң тонна органиктиг чемишчидилге токтүнген. Ол дээрге иштиң планның 16-ла хуузу-дур. Бир эвес ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Бурунгаар», «Көк-Тей», «Хемчик» совхозтар органиктиг чемишчидилгениң хөй кезиин шөлдерде төп алган болза, Тока аттыг, «Тишлелге», «Шамбалыг», «Россия», «Совет Тыва», «Бүрен», «Кара-Хаак», «Бай-Тал», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг, «Большевик», «Алдан-Маадыр», «УТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу», «Шивилиг» совхозтар чаңгыс-даа тонианы шөлдерже үндүрүп төкпээн. Ол ажыл-агыйларның агрономнары тараа культураларының дүжүтүрүп бедидер талазы-биле алган социалистиг хүлээлгезин канчап күүседир деп бодап тураалар ирги?

Черни булукталдырып, дошталдырары чугула ужур-дузалыг ажыл болур. Ону чугле «УТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу», «Барлык», «Шекпээр», «Сүт-Хөл», «Хемчик», «Тээли» совхозтар чорудуп турар. Арткан ажыл-агыйлар одар болгаш сиген шөлдерни булукталдырып доштал-дырар ажылче кошкак кичээнгей салып турар.

Үенин чугула айтырыгларының бирээзи — механизатор кадрларны, ногаажыларны, картофель өстүрүкчүлерин, сиген белеткелчилерин ажылдың мурнакчы методунга ооредири болур. Ындыг кижилерни бистиң тускай эртемнигливис ооредип каар болза, ынчап бедик көргүзүглерни чедип алырын дидиим-биле манап болур.

Механизатор кадрларның агротехниктиг ооредилгези болгаш мергежил бедидерниң кичээлдери ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, Тока аттыг, «Шамбалыг», «Кызыл тараачын», «Көк-Тей», «Саян» болгаш оон-даа оске совхозтарда эки организастыг байдалда эртип турар. А «Бай-Тал», «Доң-Терезин», «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр», «Шайырал», «Тес-Хем» болгаш «Тоора-Хем» совхозтарда байдал ындыг эвес. Ынчангаш ында техниканың бүдүрүкчүдүү чавыс, черни болбаазырадып турары четпес, оон ап турар дүжүт куду болуп турар. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемнигли механизатор кадрларның белеткелинче кичээнгей салыр үе келген.

ҮРЕЗИН БЕЛЕН

Шынарлыг үрезин — бедик дүжүттүң үндезини. «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң тараажылары ону боттарының дүржулгазындан билир. Үрезин арыглаашкынынче оларның улуг кичээнгей салып турар ужуру ол.

Совхозтуң тараажылары үрезин арыглаашкынын күскү дүжүт ажаттынары-биле эгелээнивер. Дирекция, партком болгаш чер ажылының тускай эртемнигли шанга тускай звеноларны организастааш, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Чемненир чери бээш чанында.

Үрезин арыглаар звеноларның болгаш ажылчынарның аразынга социалистиг чарыш кадбарган. Ук чарыш партия организациязының хайгааралынга турган. Демниг ажылдың ачызынга часкы тарылгага хереглеттинер 1500 тонна кызыл-тас үрезинии декабрь айда-да, а 600 тонна арбай, 200 тонна сула үрезинии январь—февральда чажар шынарынга чедир арыглаттынган. Арыглаан үрезинивер дөгерези сорттуг. Совхоз бо чылын тараа культураларының аайы-биле кызыл-тастыг «Скала», арбайның «Винер», сулаваың «Сизо» дээр чаңгыс-чаңгыс сорттарын ажыглаарын шиитпирлээн. Ол сорттар ук черге таарымчалыг болганын хөй чылдарның дуржулгазы бадыткаан.

Социалистиг чарыштың түнелин чарыштың негелдезин сӧзугаар үндүрүп турган. Оон мурнуку одурууп машинист Анатолий Девяткин, чолаачы Григорий Березяков, тараа эжиктилери Стюра Качалова, Катерина Зарезова эзлеп келген. Олар эзлеп нормазын үргүлчү ажыр күүсетпишаан, үрезинииң шынарынче кол сагыш салып турганнар. Шак ажылдакчыларындан тараа чарбалаар черде ажылдап турар Лиза Клешикова биле Валентина Сафонованы база демдеглээри чугула. Хүннүңне 10 тоннадан эвээш эвес чарбаны белеткеп, малчынарже олар чорудуп турар.

Тодарадыкчы чылдың часкы тарылгазынга четчир үрезин бар, догерези арыглаттынган, оске ажыл-агыйларга безин артыкшылдыг тараану совхоз берип турар. Шынап-ла, «Тишлелге» совхоз 350 тонна, «Найырал» совхоз 300 тонна, «О-Шынаа» совхоз 200 тонна тараа алган болду. Өвүрүңүң «Торгалыг», Барыын-Хемчиктиң «Барлык» совхозтар болгаш оске-даа ажыл-агыйлардан тараа садыы алыр чагыглар «Революцияның чалбыыжыга» ноён турар. Ук чагыглардың күүсетпиперинге чигзипиг турбас.

Тодарадыкчы чылдың часкы хову ажылдары удавас диңмиреп эгелээр. Аңаа белеткелдериниң бирээзи — үрезин арыглаашкыны «Революцияның чалбыыжы» совхозта чедиишкиниг доозугаан. Партияга, совет улуска СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыынга хей-аът кирген тараажылардың бо чылып бедик дүжүт остүрер дээш демиселиниң база бир чадазы ол.

К. ЧООДУ.

ЭШ АЛЕКСЕЙ НИКОЛАЕВИЧ КОСЫГИНГЕ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң коскү ажылдакчызы Силерниң төрүттүнген хүнүңерден бээр чеден хар харлааныңарга СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели изиг байыр чедирип тур.

Партияның болгаш күрүнениң ажылдарынга Силер бодуңарның бүгү күжүңерни болгаш дуржулганарны коммунистиг тургузуушкынның херээнге, марксизм-ленинизмниң улуг идеалдарынга кызыгаар чөн бараан болдуруп турар Силер. Алексей Николаевич, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы бооп ажылдавышаан, улус ажыл-агыйын хөгжүдеринче, Совет социалистиг күрүнени быжыглаарынче улганган партияның хемчеглерин боттандырарынче улуг ниитээнгейни салып турар Силер.

Бистиң эргим өөнүүвүс болгаш эживис Алексей Николаевич, коммунизмниң тиилелгези дээш, бистиң партиявыстың болгаш совет улустарның чаагай чоруу дээш моон соңгаар улам үре-түңнелдиг ажылдаарыңарны, чаагай кадыкшылды, үр чылдарда чурттаарыңарны чүректиң ханызындан Силерге күзедивис.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш А. Н. Косыгинни Ленин орден болгаш ийиги „Кадыыр болгаш Маска" алдын медаль-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнуңга улут ачы-хавыяазы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр чеден харлааны-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Алексей Николаевич Косыгинни Ленин орден болгаш ийиги «Кадыыр болгаш маска» алдын медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1974 ч. февраль 20.

ЭШ Х. Л. ДАРЖААНЫ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ӨРТЕКТЕР КИЛДИЗИНИҢ НАЧАЛЬНИГИНГЕ ТОМУЙЛААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Эш Хертек Лопсанович Даржааны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өртектер килдизиниң начальнигинге томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1974 чылдың февраль 19.

ЭШ И. К. ЛОПСАҢНЫ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ӨРТЕКТЕР КИЛДИЗИНИҢ НАЧАЛЬНИГИ ХҮЛЭЭЛГЕЗИНДЕН ХОСТААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Иван Комбуевич Лопсаңның пенсияга үнгеп-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өртектер килдизиниң начальнигиниң хүлээлгезинден ону хостаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1974 чылдың февраль 19.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ОПЕРАТИВТИГ, НЕГЕЛДЕЛИГ УДУРТУР

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Кодээ иштиг билиг школаларының ажылдаарының байдалын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын күүседир дээш республиканың партия болгаш советтер организацияларының соругларын айыткан доктаалды партия обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели эрткен чылдың август айда хүлээп алган. Бо доктаалды күүседип турарының дугайында айтырыгга хамаарыштыр Чоон-Хемчик райкүүскомунуң даргазының оралакчызы М. А. Даниловтуң илеткелин Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга чугаалашкан. Кодээ иштиг билиг школаларының ажылдаарының байдалын экижидер дээш райкүүском чамдык ажылды чорутканын аңаа демдеглээн. Школаларны бо ооредилге чылынга багай эвес белеткээн. Школалар четкилериниң байдалы пикола назылыг бүгү уругларны ооредилгеже хаара тудар арганы берип турар.

Ынчалза-даа бүгү-иштиг ооредилгезиниң Хоойлузун районда кошкак күүседип турарын Министрлер, Чөвүлели демдеглээн. Ооренишкилер санының талазы-биле улус ажылагый планы күүсеттинмээн. Чылдагаан чокка ооредилгеже хаара туттунмаан школа назылыг уруглар, ооредилге чылы эгелээнден бээр школазын каапкан уруглар бар болуп турар.

Эртеп чылдың дургузунда бүгү-иштиг ооредилге дугайында айтырыгны район, хоорай, көдээ Советтериниң күүскомнары боттарының хуралдарынга чугаалашпаан. «Аныяк ажыл-ишчи бурүзүнге — ортумак эртем» деп көрүдде талазы-биле ажыл чогуур деннелге тургустунмаанын болгаш база районда бүгү-иштиг ооредилгезиниң байдалы чаңгыс черде таптап, дүвүренчиг чамдык фактылар бар болуп турарын Министрлер Чөвүлели шыңгыы сайгарып көргеп.

Партия обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң үстүнде айыткан доктаалын күүседир талазы-биле ажылга оперативтиг эвес чоруу дээш Чоон-Хемчик райкүүскомунуң даргазының оралакчызы М. А. Данилова Министрлер Чөвүлели айыткан.

Иштиг билиг школазы бүрүзүнүң ажылдаар байдалын экижидериниң хемчеглерин ажылдап кылгаш, күүском хуралдарынга бадылап, школа пазылыг уругларның үүдүн катап корүп, бүгү-иштиг ооредилгезиниң Хоойлузун күүседиринче хей-иштиг органнациялары болгаш постуларының ажылынга дузалаарын болгаш оске-даа хемчеглерни ап чорударын райкүүскомга дааскан доктаалды Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

А. А. ГРОМЫКОНУҢ ИТАЛИЯДА АЯН-ЧОРУУ

РИМ. (СЭТА). Римде албанның аян-чоруун кылып чеде бергеи СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыкону февраль 19-та Италияның Президентизи Дж. Леоне хүлээп алган.

А. А. Громыко биле Дж. Леонениң беседазы найыралчы байдалга эрткен.

Аңаа итали таладан — даштыкы херектер министри А. Моро, ДХМ-ниң чингине секретары Р. Гайя, Италияның ССРЭ-де элчизи Н. Винчи, совет таладан — ССРЭ-ниң Италияда элчизи Н. С. Рыжов болгаш ДХМ-ниң коллегия кежигүнү Ю. В. Дубинин киришкен.

* * *

Президент Дж. Леоне СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң алдары дээш эртенги шайлалга тургускан.

* * *

А. А. Громыко бөгүн Италияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. Руморга барган болгаш оларның аразынга делегей байдалының кайы-кайызынга соңуургалдыг чугула айтырыгларының база совет-итали харылзааларны улам хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле беседа болган.

Ук беседа найыралчы болгаш бот-боттарын билчиринии байдалынга эрткен.

* * *

Февральдың 19-та А. А. Громыко биле Италияның даштыкы херектер министри А. Моренуң аразынга чугаалажыышкыннар үргүлчүлээн.

Делегей байдалынга хамаарыштыр санал-онаал солчуп тургаш, чижээлээргe, Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле хуралдың алкылыгга, боо-чеңсекти дүжүрериниң айтырыгларынга холбашкан чүүлдерни чугаалашкан.

Хүшүүн иштиг чартыында Даштыкы херектер министерствозунга ССРЭ биле Италияның аразынга эртем болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага база Италияга совет консул албан черлериниң болгаш ССРЭ-ге Итали консул албан черлериниң дугайында протоколга А. А. Громыко биле А. Моро ат салган. Ол протоколду бүгүзаар Миланга ССРЭ-ниң чингине консульствозуң болгаш Ленинградка Италияның чингине консульствозуң ажыдарын көрген. Совет-Италия консул керээзин бадылаанының дугайында бижиктерни база солушкап.

* * *

Кежээ ССРЭ-ниң Италияда элчизи Н. С. Рыжов СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң алдары дээш хүлээп алышкынга кылган. Хүлээп алышкынга итали тускайлаң, политиктиг база садыг-үлегүүр болуктериниң толээлекчилери, хей-иштиниң хей санныг ажылдакчылары олурушкан.

КОЛЛЕКТИВ КИЖИ ДЭЭШ, КИЖИ—КОЛЛЕКТИВ ДЭЭШ!

ХАРЫЫСАЛГАНЫ БОДУНГА АЛГАН

Бо чаагай үеэниң дугайында чугаа эрткен чылдың сөөлгү айларының бирээзинде болган чүве. Ынчап ноябрь айның ортан үезинде Ак-Довурак хоорайга сургакчылап чораан, даг-дүгү арыглаар фабриканың директору Г. Ф. Мананковтуң кабинединге кире бердим. Фабрикада партия организациязының секретары Н. Ф. Осипцев, улусчу контроль бөлүүнүң удуртукчуузу, аныяк ажылчын П. А. Жиганов болган элээн каш кижилер бар болду. Кижи бүрүзүнүң арын-шырайының ширинин кончуг—бир-ле улуг айтырыгны шиитширлеп турганы илдең.

Олурганнар-биле хол тутчуп мендилешкен соонда-даа чугаа үргүлчүлеведи. Элээн болганда директор ора:

— Че, чугаавысты соонда үргүлчүлээр бис, барып ажылдаңар, эштер—диди.

Улус тараан, директор биле секретарь ийи артып калдылар. Фабрикада механика цехиниң бир ажылчыныңың дугайын чап-чаа чугаалажып турганывар болду. Ол сөөлгү үеде арагаже элээн сундулуг апарган. Ол дээш чоокта хемчег алыскаш, дүүн база-ла ажылга үнмээн—арагалапкан. Арагачылар, прогульщиктер, ажылдан оспаксыраалар, ажылга ыырынмас «ужугуш» чоруур кижилер бүдүрүлгеге, күрүнеге дыка-ла улуг когаралды таварыштырып турарлар. Оларның коллективке, иланғыя аныяк ажылчыннарга чедирип турар бак салдарын чүүң-биле хемчээрил? Чамдык коллективтиң, тудуг трестериниң, эргелелдерииң, транспорт организациялариның чыл дургузунда чидиргеи прогул хүннерин солуннардан номчуурга, мунмуң кижи-хүн дең каан боордур. Ынчангаш күш-ажылдың болгаш хөй-нийтиниң сагыыга-чурумунуң үрекчилери-биле демиселдиң, черле ынчаш кижизидилге ажылының арга, дуржулгазын бир янзы көрзе деп бодалдыг улус бис ийин дең, партия организациязының секретары Николай Федорович Осипцев ынчан чугаалаан чүве.

Чоокта ажылым аайы-биле фабриканың удуртукчуузары-биле телефонважы бердим. Чугаа кадыбза, «Энергы бир чугаавыс, прогульщиктер-биле демисел дугайында бодалыңар кандыг янзылыг боолтур?»—деп, айтырдым.

— Оо, сплерге дыңнадыр дээш ажылга чардыккаш, ут-тупкан-дыр мен. Чамдык чыннарның тускай хүлээлгеии ап, ооң адаанга кижи бүрүзү бодунуң адын салганы—бо цехте ажылдап турар кижилериң, улуг комбинаттың чүгле чаңгыс участогунда хаара туттунган, кады ажылдап, чурттап турар орус, тыва, украин, грузин болгаш өскедаа нацияларның төлөлекчилериниң пайы хире бедик мередилдиг апарганын, бот-боттарынга бүвүрежилгеаин, оларның алыс бүдүжүүнүң чаагайын, сеткил-сагыжының бир эптиин, улуг пайыралдыын каракка көзүлдүр-ле хереченлеп турар эвеспе?

50 хире кижиниң бирээзи күш-ажылдың азы хөй-нийтиниң сагыыга-чурумун үреттер чүгле чаңгыс таварылга болур болза, ол дээш бүдүн коллектив моральдыг болгаш материалдыг харыысалганы хүлээр дугайында улуг хүлээлгени алган-дыр. Мораль талазы-биле кандыг хүлээлгед ол дээрзи билдингир: коллективтиң ат-алдарының баксыраапы ол, ийи-чаңгыс кижиниң эде кижизидип шыдаваан болганывыста план, хүлээлге ажыр-даа күүсеттиниин турза, бисти мурнакчылар деп санаан ажыы чок дээни ол. А материал талазы-биле кандыгыл? Бо болза кижилериң амыдыралыбиле холбашкан нарын айтырыг. Күш-ажылчы амыдыралын чаа эгелээн, ажылдавышаан өөренип турарлар, чаа өгленген аныяктар бо цехте ажылдап турар. Оларның кижи бүрүзүнүң разряд-мергежили бедик болгаш план ажыр күүсеттингенде, шаңнал-макталга алыр акшазы эвээш эвес—ындыг таварылгада бир кижээ-ле 80—100 рубль шаңналга келир. А чыл түңнелин ёзугаар ортумаа-биле бир кижи 180 рубльди (он үшкү шалый) ап келген.

Кижи бүрүзү дээш коллективтиң моральдыг болгаш материалдыг харыысалга дугайында социалистиг хүлээлгелии ап тура, олар хүлээлгеиин бир пунктузунда мынча деп ажылында бижээн:

«...Ай планы болгаш бедиткен хүлээлгелер ажыр күүсеттинзе-даа, бир эвес бистиң коллективке прогул кылган азы хөй-нийтиниң корумчурумун үрээн таварылга болур болза, ол айның пиәнал акшазын бүгү коллективке төлевесе». Чаа хүлээлгениң материалдыг харыысалгазы олдур.

Бистиң улуг баштыңчывыс болгаш башкывыс В. И. Ленииниң «Москва—Казань демир-оруунга болган бирги субботниктен Бүгү-россия субботнигинче — маевкаже» деп ажылында бижээн: «Бүгүде чаңгыс кижи дээш база чаңгыс кижи бүгүде дээш» деп дүрүмнү, «кижи бүрүзү бодунуң мергежилдери-биле ажылдазын, кижи бүрүзү ооң хереглелдери-биле алзын»—деп дүрүмнү массаларның медерелинче, чаңчылынче, хүн бүрүдеги ажылынче сиңирип киирер дээш, коммунистиг сагыыга-чурумну болгаш коммунистиг күш-ажылды чоорту, ынчалза-даа хажык чокка киирер дээш ажылдаар бис» деп чугаалаан мергеи оөрединиң боттанып турарының база бир тодаргай херечиаи бо-дур.

Ынчангаш маиаа улуг тайылбыр кылбайн бо айтырыгны ук коллективтиң кежиктиниринии канчаар шиитширлеп алганының дугайын кыскаазыбиле чугаалап корейн. (Өске коллективтерге үлегер-чижек болзуң дээш ак-довуракчыларның чаа эгелээшкиниинин кол материалдарын солуннуң чоокку дутаварынга парлаар бис).

...Коллективтиг харыысалга дугайында саналдың эгелекчилери коммунистер болган. Механика цехиниң слесары, партбюро кежигүнү П. А. Жиганов, механиктер В. И. Колосов, Д. Ф. Пииигии, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, № 5 эөлчегиниң начальиыги, партбюро кежигүнүнге кандидат В. М. Борунова болгаш оонда-даа оскелер бо айтырыгны бүгү кижилер-биле чугаалапкан. Маңаа агитаторлар, пропагандистер улуг рольду ойнаан.

Оларның саналын ажылчыннарның хөй кезии деткиптерге, активчилер боттарының саналын парткомга, профэвилел комитединге, администрация черинге киирип келген. Санал аңаа база деткимчеии алган, ынчалзажок база катап ниити хуралды чыгташ, ажылчын бүрүзүнүң бодунга бүдүрүлге талазы-биле бедиткен хүлээлгени алган туразын, коллективтиң харыысалга-хүлээлгезиниң адаанга кижи бүрүзүнүң адын салдырарын, бо ажылды чүүң-даа мурнунда эки туранның принцивинге боттандырарын, кандыг-даа ыйдыышкын болдурбазын база политмассалыг ажылды, спорт, дыштанылганы организастаарының айтырыгларын бирги чергеиии бодудурарының дугайында сүмелерии бергеш, бо удаада ону бадылаваан. Парткомнуң, администрацияның ол чагы кончуг шын болган. База катап чугаалажыышкын үеэнинде 49 кижиден 2 ажылчын дугуржулганын адаанга ат салбаан. Оларны кым-даа албадаваан. Олар мурнуку чурум ёзугаар ажылдап турарлар.

Каш удаа кончуг хынамчалыг чугаалажып көргеининн соонда, администрация профэвилел организациязының чөшшээрешкенин барымдаалап, механика цехиниң ажылчыннарының үндүрүп келген саналын бадылап берген. Ону парткомга база деткээн болгаш оларның үлегерин эдерерин өске коллективтерге сүмелеп, кижилер-биле ажылдың арга-методтарын сайзырангайжыдырын хоорайның партия болгаш хөй-нийти организациязарынга дааскан.

Механиктерниң үлегерин фабриканың пйи эөлчээ эдерген.

Бо патриоттуг эгелээшкин ындыг янзылыг тывыгаан болгаш цехтерээ эгелээн. Оон ооскудукчүлерин допчузу-биле дыңнап көрээлинер:

Механик Д. Ф. Пииигии:

— Бо айтырыгны шиитширлээриие секретарывыс Николай Федорович дыка-ла улуг дузаны чедирдя. Коллективтиг харыысалга дугайында солуннарда, журналдарда бүгүле чүвени номчуп, дилээн кижи-ле болгай. Бадылап алган дүрүмүүстү Ураалдың бир заводундан үлегерлеп алдывыс.

Слесарь П. А. Жиганов:— Кижизидилге ажылын тодаргай болдурары черле чугула. Коллектив дээш кижи бүрүзү харыысалгалыг болур ужурлуг. Бистиң цехивис коммунистиг күш-ажылдың цеги деп аттың эдилекчизи болгай. А комбинадывыстың 10 чылын таварыштыр фабрика чүү-биле ындыг атты алырын хүлээдү. Ону чедип алырынга бистиң эгелээшкинивис биче эвес рольду ойнаар деп бодаар мен.

Механик В. И. Колосов:— кижи бүрүзү дээш бүдүн коллектив харыысалга ап, шаңнал-мактадан ойталаары белеп эвес айтырыг. Коллектививис чаңгыс кижи дег деп бодап чораан мен. Ийи эживис ат салбады. Ужуруи тодарадырын, ыяттырарын-даа ораладыпшадывыс. Ол факт безин бистериид, коммунист агитаторларын, харын-даа удуртукчу улустарнын чоп иштинче кирип, оларның негелдехереглелин, амыдырал-сонуургалын ам-даа хандыр өөренирин негеп турар-дыр.

Ак-Довуракчы ажылчын аңгызының иштинден торуттүгеп база бир чаа чүүлдүн дугайын бижидим. Ол дээрге калбак массаларның социалистиг чарыжындан төрүттүнген чаа чүүл. Төрээн чуртуиға толептиг бараан болур дээн чаагай сеткил дээрзи биздингир.

Бо чүүле кижиидилге айтырыы эвес, а бистиң экономиквысты хөгжүдериинң ажыглаттышмайн турар улуг курлавырларының бирээзи ол.

С. МААДЫ,
«Шынның» тускай корр.

РЕДАКЦИЯДАН: ак-довуракчыларның чаа эгелээшкииниге хамаарыштыр боттарынарның санал-оналыңарыы бижиринерии «Шынның» помчукчуларындан дыледивис.

Эртемденнер – бешчылдың тудугларынга

МОСКВА. Бүгү-эвилелдиң Ленин орденниг, С. Я. Жук аттыг, «Гидротөлевилел» даэр төлевилел-шинчилелдиң болгаш эртем-шинчилелдиң институду — Совет Эвилелиниде эң-не улуг төлевилел организациялараның бирээзи болур. Волга-Кама бөлүүнүң гидробелдирлериниң төлевилелин аңаа амылдап кылган турган. Днепрде, Ангарада болгаш Енисейде гидроэлектростанцияларның, Кавказтың болгаш Ортааны Азияның хемнеринде база ССРЭ-ниң өске-даа черлеринде электростанцияларның төлевилелдерин аңаа амылдап кылгылаан. Египет Араб Республикада Асуан гидробелдириниң төлевилелин база ол институтка кылган.

Хемчээлиниң болгаш нарыныңың талазы-биле эң-не нарын гидротехиитиг тудугларны тургузары-биле холбашкан бүгү-ле кол шинчилелдерни ол институттуң эртем-шинчилел сентору боттандырып турар. Ол болза элээн каш специализастаттынган лабораторияларлыг. Гидравлика лабораториязының эртемденнери амгы үеде Саянның, Богучанның, Токтогулдуң болгаш өске-даа тудуп турар база төлевилеп турар улуг гидроэлектростанцияларның модельдерин шенеп, шинчилеп турарлар.

Азов далайның дузуңуң кайы хире болуп турарын таарыштырар талазы-биле баштайгы шинчилелдер база ында эгелээн.

Бо чурукта: улуг инженерлер Т. Николаева (солагай талазында) болгаш Т. Лозинова олар Саян ГЭС-те амылдап турар болгаш улуг хемчээлдиг модельдиң сугну аксып ундуреринии гидравлика талазы-биле байдалының шинчилелин чорудуп турлар.

В. Янков биле Н. Анимовтуң фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

НАРЫН АЖЫЛДЫГ

Олар ажылының аайы-биле кезээде черге чоруур, бедик күчүлүг электри тогу-биле холбашкан ажылдыг. Нарын болгаш аңылдыг-даа ажылдыг. Бо дээрге Тыва электри четкизиниң чанныктан камгалал болгаш ангылаашкын албанының ажылдакчылары-дыр. Оларның кижи бүрүзү техниктиг айыл чок чорук талазы-биле билиглиг, электрилиг схемаларны болгаш техниктиг ажыглалдың дүрүмнерин эки билир болур ужурлуг. Ону билири оларның чүгле боттарынга эйыл чок эвес, харын-даа өске кижилерниң ами-тынынга озал-ондактыг таварылгаларны чайладырынга дузалыг.

Бо белүкте электрослесарь Валерий Шапочкиниң бүзүрелдиг ажылдакчыларның бирээзи. Ол маңаа ажылдаа-ла үр болбаан-даа болза, бодунуң мергежилиниге бердингенин бадыткап тыдаан.

ЧУРУКТА: В. А. Шапочкинниң бедик вольтулуг шенелдениин дерилгезин белеткеп турары.

В. КАРЛОВ,
Тыва электри четкизиниң улуг инженери.

Фото автornуу.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ЧЕТПЕСТЕРНИҢ ЧЫЛДАГААНЫ ЧҮДЕЛ?

Чөөн-Хемчик районнуң хой-жуларының, хой бригадаларының бригадирлериниң, специалистерниң болгаш ажылагый удуртукчуларының семинар-хуралы болган. Аңаа «Хойжуларның 1973 чылда ажылының түңнелдери болгаш тодарадыкчы 1974 чылда сорулгалары» деп айтырыгны чугаалашкан.

Үстүнде темага илеткелди Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң даргазы Б. Б. Чюдюк кылган. Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП Тыва өбкомунуң X пленумунуң доктаалын удуртулга болдургаш. районга хой ажылын бүгү тала-биле хөгжүдер дээш хойжулар эрткен чылын күжениишкиниг ажылдаанын семинар-хуралга демдеглээн.

Районда 26 хойжу бригада 1973 чылда аразында социалистиг чарыштыг ажылдаан. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Шекпээрде хойжу бригадазы (бригадири коммунист Ооржак Серен) чарышка шылгараан. Ол бригадага СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, ВЛКСМ райкомунуң, райпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Эрткен үш чылда төрүүр 100 хойга онааштыр ортумаа-биле Шекпээр бригадазы 96 хураганны, Оргу-Шөл бригазызы 92 хураганны алган. Ынчаарга ол-ла чылдарда «Алдан-Маадыр» совхоз ортумаа-биле 100 хойдан 82 хураган алган. 1971—1973 чылдарда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз ортумаа-биле 83 хураган, «Октябрь 30 чылы» колхоз 80 хураган, Ленин аттыг колхоз 96 анай алган.

Дуржулгалыг мурнакчы хойжуларның саны өзүп турар. Үш чылда «Алдан-Маадыр» совхозта Ооржак Доржу 135 хураганны, бир-хойдан 2 кг дүктү, Дажы-Намчал Ооржак 115 хураганны, 2,3 кг дүктү, «Сут-Хөл» совхозта Ондар Дажы 103 хураганны, «Октябрь 30 чылы» колхозта Монгуш Ырыш 108 хураганны, 3,1 кг дүктү, СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозта Сат Чудуймаа 104 хураганны, 3 кг дүктү, «Чыраа-Бажы» совхозта Монгуш Очур-оол 100 хураганны, 2,2 кг дүктү чылда ортумаа-биле ап келген.

Моон-биле чергелештир, чамдык ажыл-агыйларның хойжулары кошкак ажылдап, даанган ажыл-херээ дээш бот-харыысалгазын уттуп турар. Оон хараазы-биле чыл бүрүде куду коргузуглуг болур. Чижээ, «Сут-Хөл», «Большевик» совхозтар, Ленин аттыг колхоз сөөлгү үш чылда ортумаа-биле 100 хойдан 61—72 хураганны алган.

Семинар-хуралга түс-түс хойжулар база санал берип, четпестерниң чылдагаанын тодаргай аналиэтээн. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң хойжузу Сат Чудуймаа хуралга санал бергеш, мынча дээн:

— Хой чамдык чылдарда арбын төлгүр, хөй дүктүг болур, а өске чылдарда оон төл, дүк бээри кызырлы бээр дээр болза, шынга дүүшпес. Кандыг-даа ажылдың чедиишкини күш-ажылчы кижи бүрүзүнүң шудургу ажылдаарындан хамаарыжыр. Ону дуржулгалыг малчыннар бадыткап турар. Кижи бодун мактаныр эвес. Эрткен чылын дунгуш хой кадаргаш, 100 башка онааштыр 103 хураган, бир хойдан-на 3,2 кг дүк алдым. Бо чылын Сарыглар Хаплакты чарышка кыйгыргаш, 100 хойдан 105 хураган, хой бүрүзүнден 3,2 кг дүк алырын шиитпирледим. Чаш хураганнын менди доругуп өзери, эки дүктүн алдынары малчын бүрүзүнүң ажылга бот-харыысалгалыг болурунда. Илеткелден дыңнаарымга, чамдык хойжулар, ыланғыя «Большевик» совхозтуң хойжузу О. Сыгыртаа төрүүр 100 хойдан 15-ле хураган алганы мырынай чөгенчиг, ыядынчыг-дыр. Малчын бүрүзү чүгле бодунуң хүлээлгези дээш эвес, бригадазы, колхозу, совхозу, харын-даа район 100 хойдан 90—100 чедир хураганны алзын дээш, хөй дүк дээш ажылдаар ужурлуг. Хойжунуң бот-харыысалгазынга хамаарыштыр «Алдан-Маадыр» совхозтуң Шекпээрде хойжу бригадазының бригадири Ооржак Серенниң «Шын» солунга бижээн үүлүн мен деткип, бо талазы-биле айтырыгны чидин-биле чугаалашса чогуур деп саналдыг мен.

«Алдан-Маадыр» совхозта хойжу, Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниң эдилекчизи Ооржак Доржу бодунуң солун, ажыктыг дуржулгазын чугаалаан:

— Хемчиктиң оң талазында ажыл-агыйлар бир хойга онааштыр 2 кг-дан эвээш эвес дүктү ап турар. А Хемчиктиң солагай талазында «Сут-Хөл» биле «Алдан-Маадыр» совхозтарның хою чүге дөнгүп-ле бир кг хире дүк берип турарыл? Ында кандыг-даа «чажыт» чок. Хойжу бистерниң багай ажылдан турарывыстадыр. Зоотехниктер боттарының ажылын шыны-биле башкарбас, чүгле үчёт кылырынга өйлежир. Кайы-даа коданнарны көөрге, холушкак: эк, кара, шокар хойлар бар. Уксаазы база-ла холушкак. Коданнарны өн-чүзүн, уксаа аайы-биле үзери ап чугула. Хойнуң бажын өстурерииге, оон уксаазын экижидерииге, продуктулуун бедидерииге зоотехниктиг ажыл улуу-биле негеттинер. Мал ажылын хөгжүдери дээрге, кижиниң кызымаа, курлавырларны илереткеш, ону ажыглаары, мурнакчы дуржулганы шингээдири болур. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржак-биле чыл бүрүде чарыштыг бис. Керээвисти бо чылын бага уламчыладывыс. Мен алган хүлээлгемни улам бедидип, төрүүр 100 хойга онааштыр 130 хураган, бир хойдан-на 2 кг дүк дээш, Таңды районда Тока аттыг совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Бавуи-оол Уии-оолду, чарышка кыйгырдым.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу Монгуш Очур-оол, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжузу Куулар Машпак. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дажы-Намчал Ооржак болгаш өскелер-даа семинар-хуралга ажылының дуржулгазын солушкан.

Семинар-хуралдың сөөлүнде, 100 хойга онааштыр 140 хураган алган Доржу Аныянович Ооржакка 1973 чылда мал төлү алыр талазы-биле район чемпиону деп атты тывыскан. «1973 чылдың социалистиг чарыжының дилекчизи» деп хөрек демдектерии болгаш ортектиг шаңналдарны мурнакчыларга тывыскылаан.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

Кызыл-булуң кезээде ажык

«Мурнакчы» колхозтуң № 2 хойжу бригадазының төвүнде кызыл-булуңнуң иштики даштыкы дерилгези эки. Колхозта хереженнер чөвүлелиниң хоасканын ёзугаар агитквартира даргазы Хүреп Солдуковна Донгак кызыл-булуңнуң шимелдезин кылып, шиитширлиг 1973 чылда колхозта мал ажылының мурнакчыларын коргусуушаан, 1974 чылдың сорулгаларын айтып, бригада кежигүннериниң социалистиг чарыжын тодаргай бижип аскан.

Оон мнай кызыл-булунда бригада кежигүннериниң Шүй ортумак школазында өөренип турар уругларының эрткен чаңгыс чылда өөренгенинин түңнелин бижип, көскү делгээн. Хереженнер чөвүлелиниң сагыш човаигыр ажылынын база бир чижээ — ол-ла малчын ада-иелериниг школага барып, уругларының урокгарынга олуржурувун графигпя тургускан. Ада-иелер графикти деткип, чамдык Сарыг-донгак Аваан-сол, Ооржак Баң-кара дээн ышкаш эштер, уруглары өөренип турар класстарның кичээлдерииге олурушканнар.

Малчыннарның ажылдан хостуг үе-шактарында кызыл-булунга кандыг-ла бир — кичээл азы лекция, беседа, кино, концерт болган турар. Бай-Тайга районнуң бө колхозунда участок эмчизи Мария Чолдак-ооловна Хертек чоокта чаа малчыиларга «Араганын кижиге хораза» деп лекцияны номчаан. Колхозта мал, чер бригадаларының кежигүннериие ында партия комитеди Тыва АССР-ге Үдустарның пайрэлы орденни тывысканының дугайында база партияның XV область конференциязының эрткенинин дугайында беседаларны чорудуп келген. Бо талазы-биле беседалар бригада төвүнде кызыл-булунга база болган.

Колхозта партия, комсомол комитеттери, колхозтуң баштаар чери малчыннар, ортузуига зооветеринарлыг болгаш экономиктиг болгумнерни организастап, оон ажылынга хүн бүрүнүн удуртулгазын боттандырып турар. Ындыгыя № 2 хойжу бригадада зооветооредилгени мал эмчизи Анатолий Лапчаа, экономика оөренип болгумну колхоз баштаар черинин даргазы Адыг-оол Сюрюн олар удуртуп турар.

Х. КУДУРУКПАЯ.

КЕДИЗИНДЕ БАРГАШ...

«Тыва кобальт» комбинаттың капитал тудуглары, культура болгаш чурттагының чаагайжыдыр кылдынган улуг бажыңнары бедип үнүп, чаа кварталдар немежип турары магаданчыг. Кедизинде баргаш ёаулуг көрүштүг, чараш хоорай Хову-Аксы болур.

Хоорайжыгаш дээр чаа суур улам калбарган, ам Элегес хемниң эриинде бедикчигештин кырында дөрт-дөрт каът, бирээзи-ле 48 квартиралыг чурттагга бажыңнарының тудуу улажып турар. Кышкы хүн кыска, а эртен азы кежээ каранғы болгулаар, ынчангаш ол тудуг шөлдерии кедергей чырык прожекторлар чырыдып турар.

Бир ажыл хүнүнүң бөштайгы шагы эгелээр мурнунда тудугжу О. С. Доржу чаа тудуп турар бажыңның ийиги каъдынга үнүп келирге, дээрде шолбан ам-даа чивеңневишаан турган. Өөрү база четкилеп келген. Ийи соңга аразында дүүнгү салган ханазын шинчилеп көруп турда, бригадири, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжуу Иннокентий Маркелович Карпов чедип келгеш:

— Дүүн кежээ силерниң ажылынарны хынап четтикпедим, Оюн Серен-оолович — дээш, салган хананы, тургускан каң арматура демирлерии ылавылаан.

— Ажылыцарның шыиары эки-дир. Бөгүн соңгалың үстүнге чедир туйбуну салып дооскаш, дуу чыткан калбак демир-бетон өөрганы эккеп эптеп салгаш, ооң соопда бетон кудар опвалубка хептн белеткеп алыр-дыр.

Бригадириң айтыышкынын тудугжулар шуптү эки билген. Доржу эки Егоровбиле даалганы боттандырып киришкен.

Шиимчеигир мага-боттуң, көрүнгүр каректиң, шевер холдуң ачызында соңга аразының хапазы көзүлдүр-ле бедип үнүп. «Мындыг бичии туйбулардан бо хире улуг бажың будүрүп алыры — нарын болгаш берге сорулга» дижип, магадап-даа турдувус.

Суургалыг краиның коңгазы аяның кыңгырткайнын: бирде туу туйбуларны, бирде — эзилдиргииг хааржакты эккеп турду. Тудуг материалдарын шалыпкын хүлээп ап, туйбуларны ханалаштыр эптеп турда Доржу аваагыр-ла. Ажыл-ишке ынрикккен кижилерии кыштың соогу оюп эрткен-дээ турганаыг.

О. С. Доржу ам дөрткү разрядчы. Ол дашчы, бызаңчы, бетончу мергежилдерии чедип алган ажылчын. Оон чуруу «Тыва кобальт тудуг» участогунуң Хүндүлел самбыразында. Эрткен чылдың декабрь айның будүрүлге планын оон ажылдан турары бригада 154 хуу күүсеткен. Олар 140 олуттуг яели-садтың тудуун дооскан, амгы кылып турары улуг бажыңның тудуу чедиишкинии чоруп, февральда графикти аңаа мурнап турар.

О. КОРОДА.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУН БЕДИК ШАҢНАЛДАРЫ

ЦХИНВАЛИ. (Грузин ССР). (СЭТА). Февраль он тоста анаа партиянын Мурнуу-Осетия область комитединин ажылчы чоннар депутаттарынын область Советинин катышкан байырлыг хуралынга Грузин ССР-нин Дээди Советинин Президиумунун дартавы Г. С. Дзоценидзе Төрөн чурттун бедик шаңналын — Улустарынын найыралы ордени байырлыг байдал-биле тыпсып, ону республиканын тугунга кадаан.

Байырлыг хуралга сөс ап, чүве чугаалааннар бедик шаңнал дээш өөрүп четтиришкинин илередип, Мурнуу-Осетиянын ажылчы чоннары совет улустарынын найыралын улам быжыглаар, Төрөн чурттун байдакшылын улгаттырар дээш бүгү күжүн бээрин бүзүреткеп.

* * *

НАРЬЯН-МАР. (СЭТА). Поляр мизынын Ненец национал округтун ажылчыларынга, балыкчыларынга, анчыларынга, геолостарынга, бүгү чурттакчыларынга улуг байырлал болган. Февральдың 18-те Улустарынын найыралы ордени округка тывыскан.

Ажылчы чоннар депутаттарының округ Советинин күскомунун даргазы Т. И. Ондейкин хуралды ажыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюросунун составын СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев башладыр хүндүлүг президиумга улуг мөдүрүүшкүн-биле содураан.

СССР-нин Дээди Советинин депутады, партиявын Архангельск обкомунун бирги секретары Б. В. Попов чыылгаларга байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Диңмиттиг адыш часкаш турда, Ненец национал округту Улустарынын найыралы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун Чарлыын Б. В. Попов номчуп дыңнаткаш, орденни округтун тугунга кадап берген.

Партиянын округ комитединин бирги секретары И. К. Швецов болгаш өскелер-даа чүве чугаалаш, аңаа өөрүшкүзүн илерткейлээннер.

КЫЗЫЛ ТУКТУ АЛГАН

Улуг-Хем районнун «Найырал» совхозта ажылчын кооперациязының коллективи тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының дөртку кварталында багай эвес түннелдерни чедип ап, районнун садыг организацияларының аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнгеш, партия райкомунун болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чалап алган.

Коллективтиң ажыл-ишчилери эрткен чылдың дөртку кварталында үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 101,5 хуу күүседкеш, планнан ажыр хөй мун рубль түннүг бараанны чоңга саткан. Ол үеним иштинде садыжыларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү 10 хуу өскеп.

Чаа-Хөлде ажылчын кооперациязының эки түннелдерниг ажылдаарынга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының аргаларын нептереткен чорук улуг ужур-дузалыг болган. Чамдык магазиннерни чаартып база эде дерээнинин түннелинде садыглаашкынны организастаары бир янзы өскерлип, барааннарны делгээри болгаш сайгарары экижээн.

Оон уламынан бараан саарылгазы улгаткан болгаш садыжыларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү белээн. Оон бир тижээнге Чаа-Хөлдүң көдээ магазинин ап болур. Оон ажылдакчылары эрткен чылдың дөртку кварталында план ёзугаар 86 мун рубльдин бараанын чоңга салар тургаш, херек кырында 95 мун чыгыы рубльге садыш, планныг онаалдазын 110,3 хуу күүседкен.

Ажылчын кооперациязының чамдык магазиннери иргугайында малчыннар бодаанын черлерге садыглап турар. «Найырал» совхозтуң малчыннарында ам эң-не харыысалгалыг үе—хой ооланаашкыны массалыг чоруп турар. Ынчангаш Чаа-Хөлде ажылчын кооперациязының садыгжылары чоокта чаа хойжуларының кышталгаларынга үнүүшкүнүүр садыглаашкынны организастаан.

Хлеб быжырар черниң ажылакчылары чонну эки шынарлыг хлеб, булочка болгаш залганзап кылган оон-даа өске чем аймаа-биле эки хандырып турарын демдеглээри чугула.

Чаа-Хөлде ажылчын кооперациязының ажыл-ишчилериниң ол улуг чедиишкини— бүгү коллективтиң, ында профэвилел организациязының киирген улуг улуг-хуузу болур. Ниити херекке бүдүрүлгенин мурнакчылары, коммунистерниң болгаш комсомолчуларның киржилгези улуг. Коллективте коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары хөй. Оларга садыг шугумунга 15 чыл дургузунда ажылдап келген, совет садыгының тергинии Н. Почекайны, автолавка чолаачызы Д. Хомушкуну болгаш оон-даа өскелерни улуг чоргаарал-биле аңаа турарлар.

Ажылчын кооперациязының садыгжыларының аразында калбарган социалистиг чарыжыга ийик магазинниниң садыгжызы Мария Васильевна Филатова тиилекчи болуп үнген. Ол ажыгыр, болуунун мергежилинге ынак, барааннар ассортиментизин эки билир болгаш садыш алыкчыларга чедиңгир, эки консультацияны база берип турар. Оон чурттун Улуг-Хем районнун Хүндүлел самбыразында аскан.

Совхозта ажылчын кооперациязының ажыл-ишчилери тоску беш чылдың төлептиг доозар дээш күжениишкинниг ажылдап, бар арга-курлавырларын өөренип көргеш, бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: садыгжы М. В. Филатова ажыл үезинде.

Авторнуң фотозу.

Малчыннның харыысалгазының

дугайын чугаалажыл

ЧӨПТҮГ АЙТЫРЫГ

Колхозтарның болгаш совхозтарның кол байлаа—малды ажаап, кадагалап турар кижилерниң харыысалгазын бедилер дугайында «Шын» солуннуң арыннарынга парлаттынган үүлдерни улуг сонуургал-биле номчуп, таныжып турмен. Шынап-ла, хүнү келген, чугула айтырыг болгай. Харын-даа оон мынчага шиитпирлеттинмейн келгенин, харыысалга чок чоруктуң ам-даа уламчылап турарын кайгаптаа, аңаа хомудап-даа чорууркижи мен.

Бады-кожа малчыннарның түннелдери аңгы-аңгы болгулазары, оон-биле улустуң эптежип турары элдептиг түвө. Элдепсинер-даа үүү боор, ажыл-агыйларны башкарып турар даргаларның база харыысалга чогу-ла ол-дур ийин. Оон башка, куду көргүзүглүг кижилерниң «бажын сүйбап» турбайн, бир ужурун тыпкан рубас деппе?

Бистиң колхозта безин малчыннарны көрүп болур. Монгуш Аллай-оол, Оюн Бады-ышкаш дуржулгалыг, кежээ кижилер ажыл-ижинге ак сеткилдиг болгаш чыл бүрүле эки түннелдерлиг боор турар болгай. А Бортуй-оол, Чапчый-оол ышкаш эштерниң эрткен чылын 100 хойга онаалтыр алган хураганнары мырынай эвээш болду. Оюн Седип-ооллуң коданындан 1973 чилде 80 ажыг хой өлген, чүс хойдан чүгле 51 хураган алганын чүнүн-биле тайылбырлаарыл? Оон чылдагааны чангыс. Кадарчызы болганчок-ла эзирик турар, малдың ажаалда-тежээлдези багай болган.

Бо кыжын бистиң малчыннарывыстың кажаа-хораазы-даа чылыг, мал чеми-даа бар чүве-дир. Ол хиреле-ле Оюн Седип-ооллуң хойлары база баксырап эгелээн дижип турар апаарды. Колхозувусту үштанбаштап турар даргалар оон кандыг түннел үндүрер ийик, көре-ле бээр бис ыйнаан.

Ынчаарга харыысалга дугайында чөптүг айтырыгны ара кагбайн, эчизинге чедирип, бир шиидин тыварын амыдырал шагда-ла негеп келген. Чугаалаан ам ажыл-херекче шилчиизе чогуур.

Оюн МИРЗЕК,

Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхозтуң хоймузу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЛЕНИННИҢ ДУГАЙЫНДА ДЕЛГЕЛГЕ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Загребте В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында делгелге ажыттынган. Югославияның ажылчын шимчээшкининиң хоочуну, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының киржикчизи П. Григорич ол делгелгени ажыдып тургаш, амгы делегейге ленинчи өөредигнин улуг ужур-дузалыын онзалап демдеглээн.

Делгелгеде В. И. Ленинниң чогаалдарын, литератураны болгаш хөй санныг фото-чуруктарны киирген. Ол бүгү документилер делегей пролетариадының улуг баштынчызының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының колкол үелерин көргүзүп турар.

СОВЕТ ТӨЛЭЭЛЕР КАИРДЕ,

КАИР. (СЭТА). ССРЭ-нин Күркинозунун даргазы Ф. Т. Ермашка баштаткан совет кинематографистериниң төлээлери ында чеде берген. Төлээлерниң составында кинорежиссёр Ю. Озеров, актрисалар Л. Савельева, Ж. Болотова болгаш совет кинонун өске-даа ажылдакчылары кирип турар.

Төлээлер ында ажыттынган совет фильмнер неделязынга киржир, а ол ышкаш ЕАР-ның культура болгаш информация министерствозунга кино талазы-биле кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле чугаалажышканнарны кылыр.

ВДР-ДЕ ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

ХАНОЙ. СЭТА-ның корр. Вь. Бурбулистиң дамчыткаңы: Вьетнам черде тайбың үениң ийиги чазы. Республиканың төлдеринде часкы-дүжүттүн ризин олуртуп турар. Кодээ ажыл-агыйның ол кампаниязынга бо частың агаарбойдузу дыка таарымчалыг.

Ристиң часкы тарылгазының шөлүн улам калбартыр, улам бедик дүжүттүг болурун чедип алыр деп сорулганы ВДР-ниң Национал хуралының чоокта чаа болган сессиязынга салган. Чурттун эрге-чагыргазының ол дээди органының кыйгырыынга кооператорлар шалыпчы күш-ажылы-биле харыылап турарлар. Бо частың хову ажылдары мурнукузундан дыка шалыпкын бүзүбиле, бедик организастыг артип турарын республиканың кээп турар медээлер херечилеп турар. Демократтыг Вьетнамның бүгү-ле кодээ ажыл-агый кооперативтери ристиң часкы олуртулгазынга ыяк белеткенир дээш улуг ажылларны кылып чорутткан. Күрүнеден улам хөй техниканы, минералдыг чемишчидилгелерни берген, суггарылга бугаларын арыглапаштаарының ажылын кылган.

ВДР-ниң Төп статистика аргелелиниң дыкнадып турарыбиле алырга, чуртта амгы үеде ристиң бүгү планының 62 хуузун черде тараан боон турар.

СОЛУННУҢ БАЙЫРЛААЛЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий коммунистериниң хүннүң үнер «Джанаюгам» («Чаа түс чыл») солуннуң бирги номериниң үнген хүнүнден бээр 20 чыл болган. Квилонда малаялам дылкырында (Керала штат) үнүп турар ол солуун Индияның күш-ажылчы массаларының быжыг камгалакчызы боон келген. Ол солуунуң ажыл-чорудулгазы Индияның депшизегелиг, демократтыг шимчээшкининиң хөрээнге, калбак масса чон ортузунга марксизм-ленинизмни пропагандалаарының херээнге улуг салыышкын боон турар.

Эп-сеткил каттыштырылгазы

ЛОНДОН. (СЭТА). Ажыл соксадыышкынынга киришкени дээш кара-бажыннаткан Шрусбери хоорайның тудугжу ажылчыннарын судтап, шаажыдаарынга удурланыышкын Англияда улам күштелип турар. Чурттун 20 профэвилелдериниң төлээлекчилери — 200 ажыг делегаттар Бирмингемге чоокта болган конференцияга чыылгаш, ужур-дурум чокка судтаткан тудугжулар-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илередип, оларны деп-дораан хостаарын эрге-чагыргалардан негээн.

«Тред-юнионнарның британ конгрези ам болур сонгулда соонда эрге-чагырганы туткан кандыг-даа чазактан тудугжу ажылчыннарны шииткенин катап көрүп, оларны хостаарын чедип алыр сорулгалыг —деп, транспорт болгаш куду мергежилдиг ажылчыннарының профэвилелиниң Уэльс салбырының секретары Джорж Райт конференцияга медеглээн.

Чуртта профэвилел шимчээшкининиң чангыс эвиниң улам өскенин болгаш консерваторларның ажылчы чоннарга удур политиказы-биле идепкейлиг демисежириңге ажылчын ангының шиитпирлиин Бирмингемге болган конференция коргускенин «Морниңг стар» солуун бижээн.

ГКП-НИҢ БАШТААР ЧЕРИНДЕ

БОНН. (СЭТА). Герман Компартияның баштаар черинин Дюссельдорфка боон эрткен пленумунун дугайында дыңнадыгда баштаар черниң отчёдун база ол ышкаш ГКП-ниң даргазы Г. Мистин ГФР-нин ажылчы чоннарының экономиктиг, политиктиг база социал эргелери дээш демиселинге холбаштыр партиянын сорулгаларының дугайында иletкелин пленумга чугаалажып көргенин айыткан.

Европанын капиталистиг чурттарының коммунистиг болгаш ажылчын партияларының 1971 чылдың январь 26—28 хүннеринде Брюссельге болган конференциязынга ГКП-ниң төлээлериниң ажылчорудулгазын баштаар чер чангыс үн-биле үүлдүг деп көрген.

ГКП-ниң төп органы «Унзере цайт» солуунун байырлалын сентябрь 21—22-де Дюссельдорфка эрттирер деп баштаар чер шиитпирлээн.

ЧИЛИ ПАТРИОТТАРНЫ КАМГАЛААР

ХАНОЙ. (СЭТА). Аңаа чили улус-биле эп-сеткил каттыштырылга митингизинин киржикчилери Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корвалавны болгаш политиктиг үзел-бодалы дээш хоруглаттырган өскелерни доп-дораан хостаарын, чурттун патриоттарынга удур ханныг үүлгедиишкиннерни соксадырын негээннер.

ПРАГА. (СЭТА). Готвальдовода Чехословакиянын ён улуг даан «Свит» дээр идик даараар комбинаттын фабрикаларының бирээзинге болган массалыг митинг «Луис Корвалланы хостаар!», «Чили демократтарны хостанар!», «Пиночеттин ханның шериг эрге-чагыргазы сенезин!» — деп кыйгырыгларның аңаа-биле боон эрткен.

Митингинин киржикчилери боттарының бир хүннүң ажыл төлевирин чили улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының чехословак фондузунга дамчыдып бээр деп чангыс үн-биле шиитпирлээн.

СОФИЯ. (СЭТА). Аңаа болган митинг база-ла чили улустуң аку-дүмга бүзүу-биле деткикринин болгаш оларга дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазының чайынанчак коргүзүү болган. Аңаа Болгариянын партия болгаш күрүне ажылдакчылары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери, ажылчыннар, студентилер киришкен. Чилиниң Компартиязының ТК-ның Политиктиг комиссиязының кежигүнү Володя Тейтельбойму болгаш Чилиниң Социалистиг партиязының Чингине секретары Карлос Альтамирановну чыылганнар чылыы-биле утказаннар.

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Секретариадының кежигүнү Орестес Гиольди Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретарын болгаш өлүм лагерьлеринде хилинчектеттирип турар өске-даа чили патриоттарны камгалаары-биле демисежирине аргентин улусту, ак сеткилдиг бүгү кижилерни кыйгырган.

«Араатанзыг үүлгедимишкинни болдурбайн, чили коммунистерниң удуртукчузу эш Корвалланың амы-тынын алыр херек» — деп, «СЭТА-ның корреспондентизинге харыылапга О. Гиольди демделээн.

ЛОНДОН. (СЭТА). Мурнуу-Африка Коммунистиг партия (МАКП) Чилиде фашистиг хунтаның кем-бурулуг үүлгедишкиннерин шиитпирлиннибиле буруу шаап, медеглел кылган. Бо талазы-биле МАКП-тың даргазы Юсуф Дадунуң кылган медеглелинде мынча деп чугаалап турар: «Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корвалланы болгаш кара-бажыннарда хилинчекгенип чыдар бүгү-ле, чили патриоттарны доп-дораан хостаар дугайында делегейниң хөй-ниитизинин негелдезинге боттарывыс үнүүсеп каттыштырып турар бис».

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Ында Чилиниң улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы «Чилиниң политиктиг хорудаттырганнарын хостанар!», «Хилинчектээшкиннерни болгаш өлүрүкчү чорукту соксадынар!», «Чилиниң шериг хунтазының кара туразында ханныг үүлгедиишкиннерни соксадыр!» — деп, кыйгырыгларның аңаа-биле эгелээн. Ону Данияның чили улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Сальвадор Альенде аттыг комитеди организастап эрттирип турар. Данияның хөй санныг профэвилел болгаш аныяктар организациялары ол комитеттиң ажыл-чорудулгазын база деткип турар.

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Пюрихтиң «Аныяктар төвүнге» болган хуралдың киржикчилери Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корвалланы доп-дораан хостаарын негээн. Ол хуралга Чилиде байалдың дугайында чугаалашкан. Хоорайның хөй-ниити болгаш политиктиг организацияларының хөй санныг төлээлекчилери чили улустуң хунтага удур демиселивге эп-сеткил каттыштырылгазын чангыс үн-биле хүлээп алган резолюцияда илереткеннер.

ДАШТЫКЫДАН ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

ЖЕНЕВА. Ында стратегтиг чепсектерни кыызгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажышкыннар катап эгелээн.

БОНН. Өртек-үнелериниң улгадып турары-биле холбаштыр металлистер профэвилелиниң ажыл төлевиин улгаттырар дугайында негелдезинге хүлээп алырындан бүдүрүлге элериниң ойталаанынга удурланымышкынның домдоо кылдыр металлургия болгаш металд болбаазырадыр бүдүрүлгелериниң ажылчыннары ажыл соксадышкынын эгелээн.

ПАРИЖ. Барыын Европаның акша-валюта рынокторында америк доллардың өртек-үнези дыка кудулаан. Алдының ортээ база катап бедээн.

ВАРШАВА. Варшаваның үш кинотеатрында эрткен чылда делегейниң эң дээрэ дээш фильмнериниң көрүлдези эгелээн. ПУР-нуң найыралының көрүкчүдери Совет Эвилелиниң, Польшаның, Болгариянын, Венгриянын, Чехословакиянын, Югославиянын, Францияның, Италияның болгаш өске-даа чурттарның киномастерлериниң чогаалдарын сонуургап көөр.

СОФИЯ. Тайбының Бүгүделегей Чөвүлелиниң аңаа боон эрткен сессиязынга Вьетнам, Лаос болгаш Камбоджа талазы-биле резолюцияны чангыс үн-биле хүлээп алган, ол ышкаш Чоокку Чөөн чүк дугайында резолюция база хүлээп алдыгаан. Сессияның кол документизин — «Быжыг, демократтыг болгаш чөптүг тайбың дээш Кыйгырыгны аңаа улуг көдурлүүшкүн-биле хүлээп алган.

ТАНАНАРИВЕ. Чурттуң сут болгаш энергия курлавырларын ажыглаар талазы-биле күрүне компаниязын тургузар

ЯПОНИЯ. Нефть садыглаары-биле холбашкан компаниялар бажын ажыр байып алыр сорулга-биле ону складтарда чажырып, бензинниң өртээн улгаттырып турар. 1973 чылдың январьда турганы-биле алырга, чиг нефтиниң өртээ 300 хуу улгаткан. «Нефтини надагалап, шыгжаарының» бо бүгү политиказы хамыктың мурнунда бодуун амылчы чоннарга, бичии болгаш ортуман-даа будурулге эзлеринге даржылгалыг боон турар.

ЧУРУКТА: такси чолаачылары бензин кудуп алыр дээш Токиога будун-будун шакта туруп нээрлер.

Джапан-Пресс-СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭРЗИН: көдээ чонга ачы-дуза

Эрзинниң амыдырал хандырылга комбинады планныг сорулгаларын үргулчу күүседир, чонга эки бараан болур талазы-биле эвээш эвес ажылзарны кылган. Эрткен чылын чонга 35 мун рубльдин ачы-дузазын чедирер тургаш, ону херек кырында 36 мун 600 рубльге күүседкен. Комбинаттың планныг сорулгаларын доктаамал күүседип, республиканың өске амыдырал хандырылга коллективтери-биле социалистиг чарышка бедик түннелдерни чедип ап келген. Чоннуң чагыгларын ёй-шаанда күүседирине, малчыннарны график ёзугаар эргиириңе кичээнгей база салдынып турар. Будуруп турар продукциянын шынары эки.

Эрткен чылдың сөөлгү кварталынан эгелээн, дааранылга цеги районнуң чурттакчыларындан бөрт даараар чагыгларны калбаз-биле хүлээп ап эгелээн. Онаашкан ажылынга Мария Шагдыровна эң-не баштайгы башкызы, бо буянныг мергежилге күш-ажылчы базымны кылырынга аңаа улуг туза чедирген Тихон Антонович Самороковту чоргаарал-биле чугаалап орар.

1930 чылдарның эгезинде районнуң хереглекчилер ниитилелиниң чывыт бажыңының бир булунунга даараныр мастерская ажыттынган. Эгезинде бо талазы-биле билиг-мергежилдиг кижилер, даараныларга эргежок чугула херекселдер чедишпес турган. Оон бээр хөй чылдар эрткен. Ам даараныкчылар чылыг, чырык, дедлем комбинаттыг болу берген. Чаа цехтер база ажыгларга кирген. Цехте электри күжү-биле ажылдаар, түскай аргылгава хереглеттинер машиналар тургустунган.

Кышкы үеле эргежок чугула хевецниг тоннарны, чүвүрлерни, хөректээштерни, дуктуг пестен кылган халаттарны чагыг ёзугаар даарап турар. Тыва национал хеп аймаа даараар талазы-биле эрзинчилер шагдан бээр сурагжаан. Оларны республика төвүнге боон турар хөй санныг делегелгелерден, көрүделерден көрүп болур. 1969 чылдан бээр республиканың аңгы-аңгы булунларында бот-тыбыгыр артистернин чамдык чагыгларын база комбинат хүлээп ап, күүседип келген.

Даараныла цегинин бедик көргүзүглерни чедип алырынга, продукциянын шынарын улам экижилеринге боттарының шудургу күш-ажылы-биле идигни берип келген хөочуннар-даа, аныяк өскен-даа мында эвээш эвес. Оларга С. Долгар, А. Маскыр, Х. Минчеймаа, З. Сырат, Б. Кара-Сал болгаш өскелер-даа хамаарыжыр. Бо шевер кижилерге чүгле коллектив эвес, а бүгү районнуң ажыл-ишчилери чоргаарланыр.

Тоску беш чылдың бо тодаралыкчы чылының планныг онаалдаларын хүүсаа бетинде ажыр күүседир дээш комбинаттың коллективи бодуунуң мурнунга бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Оон чамдык шүүлтүлерин көргүзерге мынча: чыл планын декабрь 21-де күүседкен турарын чедип алыр, чонга янзы-бүрү хевирниң ачы-дузазын чедирериниң чыл планын эрткен чылдаазындан 3 мун рубльге көвүдедир, ынчангаш Мөрен суурга бир даараныкка салбырын ажылдар, чыл планын коллективтиң кежигүн бүгүдезин 100-ден эвээш эвес хуу күүседкен турарын чедип алыр дээш ...жур, социалистиг ... Тес-Хем районнуң ... хандырылга комбина... гырар...

С. ДАНЗЫН

КУЛЬТУРАДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

Ургуларга чаа клуб

1973—74 ооредилге чылында Эрзинде районнуң Культура бажыңында ургуларга ийи клубту организастаан. Культура бажыңының методисти Светлана Суваң-оол клубтарның ажылын удуртуп турар. Ургуларның хостуг үешагын чөп организастаарынга, оларны ажыктыг ажыл-херектерже хаара тударынга, келир үеде мергежил шилип алырынга клубтар үжүп-дүзүлүр болуру чугаажок.

«Салгакчы» деп клубта 8-ге класстарның өренникчилери кирип турар. Оларның соругазы боттарының адаларының, ачы-үгбаларының ажыл-херектери-биле танышжары, оларны дээди салгаары болур.

«Эрестер» деп клубта 4—7 классчылардың өренникчилери хаара туттунган. Клазының колхозунуң, районнуң амыдыралында боон турар бүгү-ле чаа чүүлдерни чыыры клубтуң соругазы. Ангы-аңгы ыдырлар аайы-биле чыгдынган материалдарга үнелиидээлы, темалыг бижээлерни, час журналдарын, диспуттарны районнуң Культура бажыңынга организастап арттирип турарлар. Ургуларга Культура бажыңының ажылынын эң ынчалыг киржикчилерин бөлүп берген.

Ургулар чөгаалчызы А. Гайдарның төрүттүнген үнүүн тамыштыр «Кезээде мурнунда» деп кежээни солуп кылдыр организастап арттирген.

Ургулар клубтарының ажылынга школа башкылары улуг дузаны көргүзүп турар.

Херээженнерге

Эрзиниң район библиотеказында «Красота» деп херээженнер клуву эртеп чылдың төнчүзүнде ажыттынган, ону библиотека эргелекчизи Мария Сергеевна Шойдуп удуртуп турар. Клубтуң кичээлдери айза бир улаа эртер. Хепти шын шилип кедери, амданныг аъш-чемни белеткээри, культураның болгаш эстетиканың айтыышылары, медицина темазынга солуп үүлдерни клубтуң кичээлдеринге сайгарып турар.

Кижи эмчизи Т. Бойдуп, амыдырал хандырылга комбинадының лаборантызы Д. Соян, столованың улуг повары З. Сан-оол болгаш өске-даа кижилер беседаларны эрттирген. Кичээлдер үүле лекцияларбиле кызыгаарланмайн, практиктиг хемчеглер-биле быжыглаттынган.

Эрзинчилерниң бо эки эгелээшкинин өске районнарның культура албан черлери база өренип көргеш, соңуургал чайы-биле каттышкан ындыг клубтарны түе черлерин байдалынга хамаарыштыр организастаары күзенчиг.

А. ОНДАР,
Культура министерствозунуң методина кабинединиң методизи.

РЕЙСТЕ—«СПЕКТАКЛЬ»

Гастрольдар үезинде артистерниң дүрген чыглырынга «Спектакль» деп автофургон дузалаар. РСФСР-нин Культура министерствозунуң «Уралец» деп механиктиг заводу ындыг машиналарны бүдүрүп үндүрүп эгелей берген.

Делгем демир фургонга бүгү каастанганы, театр чарлалдарын тааарыштыр азыы болур. «Спектакль» чырыдар херекселдерниң болгаш киноаппаратураның контейнерлер комплекизи, костюмнер, идиктер шкафтары-биле деритинген. Кузовтуң ортузунда бүгү чүктүг көдүрер тускай херекселди тургускан.

Автофургонуң төлевилелий Москванның «Гипротеатр» институдунуң Краснодар салбырының конструкторлары кылган. Баштайгы автофургоннарны Львов, Ташкент, Караганда-же баар рейске хынаар.

С. КРЫЛОВА,
СЭТА-ның корр.
Свердловск область.
Уралец.

Көдээниң культура амыдыралы

КЫЗЫЛ-ХАЯ КЛУВУНГА БИР КЕЖЭЭ

Мутур-Аксыдан үнгеш, Мугур-Шегетейлиг кежип үүп бар чорувуста, хүн ажып, имиртиндей берди.

Чолаачы машиназының карааның одун чыруткаш, Кара-Дагның эдээн таварты шала довуңчүктеидир шойлуп чоруткан машина оруу-биле какпак чорупту.

Удаткан чок бир бичии баалыкты ашкаш, шала довуңчүктелдир халдып бадып ора, кааът хавактан харап келдивис.

— Кызыл-Хая бо-ла болгай, —дээш, чолаачы чугаа эрээнзиг менче хүлүмзүреп аарак көре-дир. Шыпап-ла дээрде сылдыстар чер кырында кээп чаттылган дег, баарывыста борбак-борбак кызыл оттар чүдеп артык көскү чаагайыбиле кызыл айырең болу берген чырып турлар.

— Шагда 50 чылдаар үезинде, мен маа чурттап турумда, шала кудулдур, дуу деп кырынга кап борбак чавыт, куу бажыңнар тургай чүве. Ам көрбеспе, тудут, суур шуут-ла хемниң бо талазын өрү шыва ап оскей берген—деп магадалымны илереттим.

— Бежен чылдагы Мөген-Бүренни амтыынга канчап денээр боор! Ам мында школа, интернат, ясли-сад, магазин, клуб, библиотека, эмнелге, харызаа чери дээш чүү чок-тур. Амгы үениң күүү сайыралының херечизи бо шыкажыл. Че, кяяа дүжер силер?—деп айтыра-дыр.

— Кяяа дүжер чоор, харын. Клуб чанында дүжүп каардыр!

— Ынчаарга дүже ханып калыңар, чээ!—дээш, кабиназының эжинэ ажыдыпты, мен чолаачының холуң тудуп, байырлашкаш, клубчо базыптым.

Клубтуң эжинэ ажыда тыртыптарымга-ла, «Бистиң Тыва» деп ырның хөглүг, сергек аялгазы кулаамга чаңгыланып дыңналып келди. Чап-чаге дужумда хаяда В. И. Ленинниң болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннериниң портреттерин, «Сайзыра-ла, Төрээн Тывам» деп монтажты певергин кылдыр азыы каан. Класшиник кылдыр шиңеттинген клубтуң биче залынга кирип кептеш, сеткил чүрээм сергеп, артында-ла шыырыпкаанын безин чиде берген. «Езулуг-ла культураның одаа шак мындыг болур ужурлуг. Кандыдыр, че! Ыры, ттоору дыңмитпелеген» деп, боданып, далай чалгыы дег, хөлбецейниң кодуруун чаңгыланның дыңналын кээп турган ырның таалалынга алыскаш, хүлүмзүреп шапканымны безин эскербейн барып-тыр мен.

Бичии залда бөлүк аныяктар теннис ойнаан турлар.

Аялга, ыр-шоор куттулуп кээп турган өрээлдиң эжинэ ажыткаш кире бердим. Ужевшаа аныяктар үш кааът кылдыр дээ тургуланзын, чиртиледи бадырган турлар. Клуб эргелекчизи Саая Эрес-оол боду ырлавышаан, пианино ойнаан чай чок олур. Шаптык катпазын бодап, оларның арты-биле эрткеш, сцена кырынга үеүп келдим.

Сцена кырында ийи уруг тур.

Биреэзи:

— Ынчаарга сен, Алексейге ынак кижи эвес сен бе?—дээш, эжинин эктин часкагылай-дыр.

Оозу демнээнипче кылчаш кылдыр хыйыртай аарак көргеш:

— Сен мурнавытпаан болзуңза, ынакшыл-даа берген тургай-ла!—дээш ийи эктин кыскаш, хая көрүү берди.

«Орта бе! Бо чүү апарды. Лора биле Ольга ышкажыл. Чоп, кайызы-даа өглүг-башты ышкажыы» деп иштимде бодап, алаң кайгай берген тур мен.

Лора хая көрүп келгеш:

—Кажан келдиңер? Экии!—деп мендилешти.

— Экии, канчан турарыңар ол?—дээш, оон холуң туттум.

— Чок, чо-ок! С. Пюрбүнүң «Шылгалда» деп шинээн өөренип турарывыс ол-дур ийин—дээш, чайырлап каан чүве дег, ак-ак диштерин агаранады каттырымзаң кагды.

Сцена кырынга кыстарның ойнап турган каттырынчыг овур-хевирлерин болгаш чаптанчыг чугаа-соттарын сактып келгеш, мен база-ла ыпы-дашпайн каттыра каапты.

— Солуң-дур оо! Шаптыктай бердим ышкаш, белеткелиерни уламчылаңар дидим.

— Бис ийи сцена кырынга бир шак ажыр тутчуп келдивис. Пат туруптувус. Бо кежээ моон-биле болгай аалдээш, Лора бажының дүүн аткаар сүйбагылай-дыр.

Бо сергек-шовал чазык кыс —Мөген-Бүреп клувунда шии болгүмүвүң удуртукчузу Лариса Назытыевна Кара-Сал-дыр.

— Залда теннистеп, дүгде ырлашкан, мында шии ойнаан дыка-ла хөглүг-дүр, аа?!—деп, оон чугаа эреп айтырдым.

— Ийе, клубка кежээлер шак мынчаар хөглүг болгаш солуп эртип турар. Ынчангаш чамдыкта кижи кежээ эртип, орайтай бергенин безин эскербейн баргылаар-дыр. Түскей артемниг, аныяк коммунист Саая Эрес-оол бо клубту эргелекчилеп кирген соонда, культура ажыды чаартынып, уран чүүдүң янзы-бүрү бөлүмнери тургустунуп. клуб ёзулуг-ла культураның одаа кылдыр хуулган чүве бо.

— Шынап-ла моон мурнунда кайы хире чалгаарынчыг, тонмес-батпас, узун кежээлер турбады дээр ону. Орта таңцы нежээзи безин эртер ийикпе?—деп, Лариса Назытыевнадың чугаазын, Ольга Сотпа үзе кирди.

— Ындыг, ындыг. Таңцылаар улус безин ховар ышкажыгай. Аныяктар чыглып келзе-даа, бут кырынга эөренейинчиң, кылаштажып турупгуруп тарай бээр турду чоп.

— Баян безин тыртар кижи бар ийикпе. Ам ону сактып кээрге, кижи каткызы кээр чүве-дир ийин.

— Силериниң оонар шын, дуңмаларым. Шагда маңаа ажылдап, чурттап турумда турган клуб, ам колхозтуң склады апарган турар. Калбак куу, чавыт бажың бо-дур. Ынчан клубтуң эргелекчизи безин бар эвес. Клубту үүле кино механиги эөлеп, карактаар турган. Ол үеде чаңгыс дошпулуурдан өске. клубка кандыг-даа хөгжүм херекселдери турбаан...

Бодап-даа көрүнер даан. Амгы Мөген-Бүреннің сайзыралының магалыын. Силерниң клувуцарны безин кәрбеспе, кайы хире магалыг-чаагай, көскү шинчек-тир. 120 олуттуг, улуг, биче залдарлыг ажылчын өрээлдиг, бодунда библиотекалыг. Уран чүүлдүң янзы-бүрү бөлүмнеринде хөй санныг аныяктар хаара туттунган. Иштиг ырда 33, баянда 7, шиңде 6—инитизи-биле 46 кижи бот-тывынгыр уран чүүлде хаара туттунган. Үш бөлүм бистиң клубта доктаамал ажылдап эгелээн. Бо дээрге культура, уран чүүл талазы-биле бурунгаар базымывыс-тыр.

Моон мурнунда иштиг ырларны чаңгыс үнге ырлажып турган болзувусса, ам 2—3 үннерге ырлажып турар апарганывыс безин чаартылга-дыр. Иштиг ыр бөлүмүң «Бистиң Тыва» болгаш «Чалыы Тыва чалыызы бис» деп ырларны 2—3 үннерге ырлап өөренип турарлар.

Белеткеп турарывыс «Шылгалда» деп шинии удавас Мөген-Бүреңге, оон соонда Мугур-Аксының чурттакчы чонунга барааалгадыр бис.

«Бодун мактаар болбас теңек, аъдыы мактаар азбас тонек» дээр ышкажыгай. Бисте ам-даа четпес үүлдер хөй. Ону чажырган чоор, клубтуң материалдыг баазазы чогуур негелдезинге чедир тургустунмаан.

Корүүер-даан, бо клубтуң сандайларын, чаңгыс аай эвес: бедиктиг-чавыстыг, он-чүзүнү ала шокар. Ажылчын өрээлде стол туржук, кижи олуруптар чаңгыс сандай безин чоп. Ынчангаш культура ажылдакчылары хүнүү бадыр, кара дүңге кинр-де ийи бут кырынга тура хүнзээр улустур бис. Бо четпестерни дарый чайладыр дугайында колхоз башлаар черн, кодээ Совет хемчегни алырын аазаан чүве—деп, Лариса Кара-Сал чугаазын доозу.

— Ажыл-иңнер солуң-дур. Эр-хөйлер-дир силер. Улут үүлеңер бүдүп, уран талантынар өссүн!—дээш Мөген-Бүреннің культура ажылдакчылары-биле байырлаштым.

С. СОСКАЛДАЙ.

ХОСТУГ ШАКТА НОМЧУДАР

ЭРГИЖИРЭЭН ЭРГИ КИНО

Бо чүс чылдың эгезинде-ле петербургчуларның сагыш-сеткилин доюлдуруп турган чарлалдар Невск проспектизинде костүп келген. Эң баштайгы орус кино-чурук «Стенька Разин», шагда-ла уттундурган диргиг-чурук «Инелик биле Кымыскаяк», кайгамчыктыг Иван Мозжухиниң кинокомедия «Коломнада бажынчыгаш» база каташ экранда көстүп келген. «Аврора» кинотеатр бодувун алдан чыл болган оюн «Эргижирээн эрги кино» деп тускай хевириниң кинофестивалы-биле демдеглеп эрттирген.

Оон төөгүзүнүң чартык чүс чыыы «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаткан билет хынакчызы Л. Н. Лебедеваның күш-ажыл дептеринде чаңгыс одурут-биле «демдеглеттинген». Дыка хөй үүлдерни ол ам-даа утпаан, аңаа Александр Глазуновтуң оркестрин дирижёрлап, Клавдия Шульженконуң ырлап турганын ол сактып чоруур. «Авторага» ам бүгү делегейге сураггаан «Чапаев», «Пётр Первый», «Максим дугайында трилогия» деп кино-чуруктарны эң баштай коргускен. Лидия Николаевна блокаданы — агаар дувурээзининиң медээзи болурга, үстүп соксан тургулаан киносеансыларны, Невский проспектизинде бажыңнар кырынга дайынчы дежурныйлаашкыларын ажыдаа утпаан.

Ам «Аврора»—аныяктар кинотеатры. Аңаа «Аныяктар болгаш планета» деп интернационалчы клубтуң активи ургулуг чыглып, «Комсомол—партиянын шынчы дузалакчызы», «Чалыы пазын империализмни сойгалап илередип тур» деп кинолекторийлер ажылдап турар.

О. СЕРДОБОЛЬСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

ЛЕНИНГРАД.

ДЕКАБРИСТЕРНИҢ ОРДУЗУН КАТАП ТУРГУСКАН

Полтава область Хомутец суурнуң төвүнде эрги шагдан бээр туруп келген парк шейлуп чоруткан, оон кырган липаларлыг аллеязы маңгыр ак ордуга чедире бээр. Шаанда ол парк-биле орду Муравьев-Апостолдарның алдарлыг төрел-болүүнүү болуп чораан, ол төрел-болуктен декабристерниң төрүттүнүп үнгүлээн. Ам ордуну катап чаартып кылыры доозулган. Декабристерниң «Камгаланыры-ның эвилели» деп баштайгы чажыт организациязының үндезилекчилериниң бирээзи, 1812 чылдың ада-чурттуң дайынының киржикчизи С. И. Муравьев-Апостолдуң өрээлиниң иштики диргиг-херекселин онза кыымаккайы-биле каттап кылган. Музейде солуп экспонаттар эвээш эвес. Оларның аразында С. И. Муравьев-Апостолдуң Черниговтың полкузунга шериг албаны эрттирип турганының дугайын чугаалап турар документ бар. Ол аңаа Мурнуу чүк иннтилелиниң удуртукчулары-биле чоокшулажып, декабристерниң тура-халыышкыны бастырза-даа, оон сөөлүнде ол полкгуң тура-халыышкынын баштап турган.

В. ЩЕРБАНЬ,
СЭТА-ның корр.

МИРГОРОД,
Полтава область.

• • •

«ГАКТЫҢ» УЗУНУ КАИЫ ХИРЕЛ?

«Гактыг» (ынча километрни) эртер сен дижин турарын ам безин эштп-ле дыңнап болур. «Гак» деп чүл ол? Чадаг кижилерге ол кончуг тодаргай эвес хемчээл-дир.

Белорус этнограф Л. А. Молчанова ол состу таныл-бырлаан. Кодээ ажыл-агыйның сиген кадыырынга домейлешкек херекселдиң шаанда гак деп адап турган. Оон-биле чер хемчээн чораан. Ол чоорту ажыглалдап үнген, оон-биле кады черниң узунун хемчээр ол хемчээл база утундурган.

«Бир горшок» азы «Аът башмагы» деп хемчээлдерниң дугайында чүү билир силер? Баштайгы хемчээл-биле шаанда якуттар бир горшок пшти аът быжыр хайынгыже чадаг кижиниң эртер черниң хемчээлин айтып чораан. Ук талазы-биле алырга, ол барык-ла ийи шакка дең. Японнята дага орнунга аътка савар башмактар шарып кедирип ап турган. Орукка чоруп орда дешти бээрге-ле оларны солуп ап чоруур. Ындыг «башмактарны» солуп алгыже чедир аттың эртеп оруу японнарның черниң узунун хемчээр хемчээли болуп чоран.

БССР-ниң Эртемнер академиязының Уран үүл эртеминиң, этнографиянын болгаш улустарның аас чогаалының институдунуң эртем ажылдакчызы Л. А. Молчанова «Улустуң метрологиязы» деп бодунуң ажылынга черниң узунунуң чедеп хире яяны-бүрү хемчээлдерин тайылбырлап бижээн, ол хемчээлдерни Совет Эвилелиниң болгаш оон-даа оске чурттарның үжен ажыг улустары шаанда ажыглап чораан.

С. РАТГАУЗ,
СЭТА-ның корр.

МИНСК.

• • •

БАЖЫҢ МУЗЕЙИ

Черновцыда колхоз пенсионери Ирина Юрьевна Томачектиң бажыңынга коңгус танывалы кижилер хаая эвес кээп турар. Олар бажың «музейинге» көөрүн дилээрлер. Хаяларда, столдарда, шалада—улустуң аргып кылган үүлдериниң үлегер хевирлери. Ол бүгү дээрге чаңгыс ог-бүленниң үш салгалының — Ирина Юрьевнаның, оон кырган-авазының болгаш авазының кылган үүлдери-дир.

Хевистерниң хевирии болгаш угулаазын барымдаалап, суурнуң аймыралы капчаар өскерлип келгенин билип ап болур. Эң-не эрги шагның кылыглары — чинге болгаш узун: олариың-биле бичии өрээлдериниң хаяларын каастып турган. А амгы үениң хевистери улуг — колхозчуларның делгем бажыңнарынга тааржыр.

И. Ю. Томачек артылгага хандыкшаанындан бээр 50 чыл болган юбилейин чоокта чаз демдеглеп эрттирген. Дыка хөй чараш үүлдерин — хевистерин, дорожкаларны, чадыгларны ол үениң дүргузунда кылган. Уран шевер кижи кылган үүлдериниге бодуңуң «сюжедин», чечектерниң ховар каттыжышкынын таарымчалыг кылдыр көргүзерин орадажып турар. Украинаның болгаш Молдавиянын пос-таавы бүдүрүлелерининг чуруктулары оон ажылдарын өөренип турары аңаа-ла бир таварылга эвес.

Ф. ДРАЧЕНКО,
СЭТА-ның корр.

ЧЕРНОВЦЫ.

• • •

ЧЕР ИШТИНДЕ «ГОСТИНИЦА»

Даштыг коридор чер иштинче хапылап кирбишаан, элээн каш адырлар боон чорүй баргаш. Ол белдирдешкек адырлар муң-муң чыдар мурнуцда тыылган. Эрте бурунгунуң даш чонукулары тудут материалы казып ап тургаш, оларны чоорту аглыдып каапкан. Ам Крымның Старокарантинде даш казып ап турган чер ол черниң диргиг амытаннарының төлээлекчилеринге тускай хевирниң «гостиницазы» апаргаш.

Ол галереяларда өөр-өөр часкылар чурттап турар. Ында үүлдер болгаш оон-даа оске араатан куштар база бар. «Гостиницаның» ачы-дузазын койгуннар үргүлүү ажылдап турарлар. Кыжып Азов далайның кыры дошталы бээрге, суг куштары база аңаа чыглып келир. Ында хову куштары база эргежок.

Эрте бурун шагда даш казып ап турган ол черде кончуг ховар чараш чечектер үнүп турар, а чамдыкта оон карааны аныларынга чаагай моогулер таварышкылаар, олардан алаш каш кижиге четчир чемнеп белеткеп кылып болур.

А. ЗАДУНОВ,
СЭТА-ның корр.

ЯЛТА.

Москваның музейинде

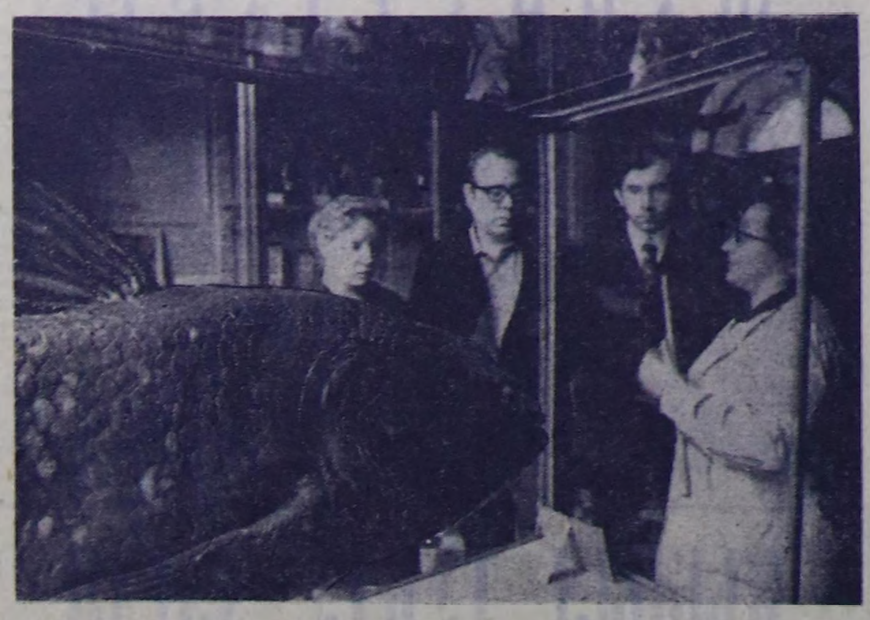

Москваның зоология музейиниң фондузунда ӊң ховар дээн үүл немешкен. Ол болза, латимерия (целокант) дээр балыктыр. Эртемденнер ону ӊң-не эрте-бурун шагның дириг амытаны деп адап турар. Ол—Чер кырынга ӊң-не баштайгы тывылган оорга сөөнтүг дириг амытаннарының ӊң чоок төрели деп санап турар. Ынчалзадаа 1938 чылда бир дугаар дириг целокантыны тудар аргалыг болган. Оон бээрле даная иштинден ындыг чеден хире балыкты тутнан. Москва музейинде делгээн балыкты Комор архипелагының деңизээринден сыырткыыш-биле тудуп алган. Оөң узуну 164 сантиметр, деңизи — 65 килограмм.

Эртемденнерниң бөдәп турары-биле алырга, целокант эртнен 300 миллион чыл дургузунда барык өскерилбээн.

ЧУРУКТА: музейниң залдарының бирээзинде. Музей ажылдакчызы М. В. Васильева чаа делгимр-биле аңаа баргаларны таныштырып турар.

Б. КОРЗИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИМ

1957 чылда караам баксыраам / амнедип эгелээн мен. Кадыымның иштп байдалы улуг-ла ажыкшээнин өөренип көргеш, эмчилерим, ажылдап турганым организациям, бактаап турганым кодээ Совет-биле бүгү бижик документтини кылгаш, Баа-Хем районнуң Бүренде инвалидтер болгаш кырганнар бажыңнарынче чоруткан. Бо черге келгеш ам барык-ла 15 чыл чедип тур мен. Маңаа дузалаар ажыл-агыйга 14 чыл дургузунда суг сөөртүп, аът ажаан доктаамал ажылдап келдим.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазақтың кижилер дугайында аза сагыш салыышкынының ачызында кырганнарны, инвалидтерни болгаш өскүстерни көрүнеңиң долу хандырылгазында хүлээп ап турар. Иштизя-биле чурттап турарывыс дыка таарымчалыг. Неделя санында чунарбажыңнап, айда 7 катап халас кино көрүп, чурттаар чер, идик-хеп, аъш-чем-биле бүрүн хандыртынган магалыг бис. Бажыңның дирекция чери улустуң угаан-бодал кижизидилеэнинге база удуг кичээнгейни салып турар. Радио доктаамал чугаалап, теп болгаш республика солуннары хүннүң-не кээп турар. Ол ышкаш бистиннде янзы-бүрү оюн херекселдери база четчир.

Амгы үеде инвалидтерниң болгаш кырганнарның интернат-бажыңының девискээринде 75 кижи чурттаар чаа корпустуң тудуу эгелээн. Интернат-бажыңның директору, социал хандырылга органнарынга үр үеде ажылдап келген, район Советиниң депутады А. П. Ковалевтуң чүткүлдүг, шудургу ажыл-чорудулгазын маңаа демдеглээри күзенчиг. Сөөлгү үеде мында 100 чыгам кижи чурттап турар бис. Директорувус кижи бүрүзүнге кичээнгейлиг, оларның негелде-хомудалдарын дарый шиитпирлеп турар.

Интернат-бажында турар кижилер көрүнеңиң долу хандырылгазында чаагай чурттап турарынга өөрүп, оон дузалаар ажыл-агыйынга болгаш коллективтиң хөй-ниити ажылдарынга щенкейлиг киржип турарлар. Совет кижилериниң амыдырал-чуртталгазының материалыг чаагай денелиин бедидер дээш бүгү-ле болдунар үүлдерни кылып турар Коммунистиг партиявыска, Совет чазаавыска өөрүп четтиргенимни «Шынны» дамчыштыр илергейлеп тур мен.

Сайчак ДУКУР-ООЛ.

СУУРНУҢ ЧЕМПИОНУ

Шыдыраа талазы-биле Самагалдай суурнуң биргн чери дээш болган маргылдаага ийнги, үшкү разрядтыг 11 кижи киришкен.

Республика болгаш район маргылдааларынга үргүлүү киржип келген дуржулгалыг шыдыраачы Майдыр Зайцев (райпода) тос санны алгаш, биргн черни эөлээн. Ийнги черни район эмнелгезинин эмчизи Санаа Маадыр-оол алган.

Тиилекчилерге шаңналдарны тывыскан.

А. ДЕМБРЕЛЬ.
Тес-Хем район.

Байырлалда белектер

Кызыл-садыгның үлетпүр баразиннар магазиннери байырлалда херегээр белектерин баш улур белеткээн. Силерниң күзенинер ёзугаар белектерни садыгжылар белүп берип база болур.

Парфюмерия кылыгларын, грампластинкаларны, эр улус кедер хөйлеңнерни, өске-даа белектерни садып ап болур силер.

Ынчангаш Кызыл-садыгның үлетпүр баразиннар магазиннеринден Совет Армиязың болгаш Шериг-Далай Флодунуң Хүнүү таварыштыр төрелдериңерге болгаш чоок кижиңерге, зш-өөрүңерге белектерни садып алырынче чалап тур бис, аргим эштер.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Хөректер эргелелинге ТЫВА ДЫЛГА ПАРЛААР дуржулгалыг бижик МАШИНАКЧЫЗЫ херек. Ажылдаар күзелдиг эштер № 25-29 телефонче долгаар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ

МОСКВАДАН

14.00— Дамчыдыгалар программазы. 14.05— Медээлер. 14.15— Оңнуг телекөргүзүт. «Гайдар мурнуку олуругаа». 15.00—«Миллионнарның дениичи университеди». «Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниниң ангы үе-чадазы». Дамчыдыгада СССР-ниң Эртемнер академиязының делегейниң ажылчын шимчээшкинниниң институдунуң директору, СССР-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Т. Тимофеев киржип турар. 15.30—«Силерниң дилээмер бәүгаар». Концерт. 16.15— Өөлүг телекөргүзүт. «Чинар куштар ужуптулар». Документалдыг телефильм. 16.30— Өөнүг телекөргүзүт. «Балыктың улуг ынакшыл» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серииязы —«Графиня». 17.25— Өөнүг телекөргүзүт. Хоккейге СССР-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва)— «Спартак» (Москва). 3-кү оюн.

КЫЗЫЛДАН

18.00— Ургуларга. «Амданныг торгуу кылып турар кижилер». 18.10— Телемедээлер. 18.20—«Кижи болгаш хөөлүү». Дамчыдыгга. 18.50—«Шахтёрлар найыскылазы». Документалдыг фильм. 19.00—«Беш чыгга — шалыпчы күш-ажыл». Дамчыдыгга. 19.30—«Экибастуз хоорай». Кыска фильм. 19.40— Телемедээлер. 19.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—«Сибирьниң күүтеннери». 20.30— Е. Евтушенкобиле ужуражырыга кежээли. 23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.30—01.45— Өөнүг телекөргүзүт. Хоккейге СССР-ниң чемпионады. ЦСКА —«Крылья Советов».

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Неретвага тулчуушкун» (2 сериязы кады) 9.20, 12.10, 15.00, 17.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сангам» (2 сериязы кады) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чаасказаныраан бөрү» 9.30, 11.10, «Кызыл шөл» (2-гн серия) 15.00, «Дайын болгаш тайбың» (4-кү серия) 17.00, «Юлька» 12.50, 18.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аас-кежиктиг «Шуканың» командири» 11.00, 15.00, 18.40, «Чугаалажып турганайлар-ла» 16.50, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Боскө куштар ужуп кээп турар» 16.30, «Хаяның даш» 18.00, 20.00 шактарда.

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда кылдазының 23-51, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдазының 37-13, культура кылдазының 23-54, кодээ ажыл-агый кылдазының 21-47, үлетпүр кылдазының 22-64, чагаа кылдазының 41-27, информация база совет түргүзүг кылдазының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 15953. ЧАГЫГ № 628.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС — 00279.

ШАКЦИЯНЫҢ АРЕЗИ: 667000

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 45 (9420) | Пятница, февраль 22, 1974 чыл | 1925 чылда үнелеп эдилеттинген | Өртээ 2 көп.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ ДЭЭШ

Москваның ажылчы човпары беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының даалгаларын хуусаазындан эрте күүседири дээш демиселди калбарткаш-ның түпелинде продукция сайгарар хемчээлиниң болгаш оң чугула кылыгларының хой кезиин кылып үндүрериниң талазы-биле 1973 чылдың планын хуусаазындан эрте күүсеткеннер. Ол дээш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЛСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Кызыл тугун пайысылалга тывыскан. Ону тыпсырының байырлыг хуралы февраль он тоста Күрүнениң топ концерт заазынга болган.

Хурал президиумунда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң МХК-ның бирги секретары В. В. Гришин, СЭКП-ниң МК-ның бирги секретары В. И. Конотоп, Моссовет күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов, СЭКП-ниң МХК-ның секретарылары, будуруулуг удуртукчулары, мурнакчылар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиков Кызыл туктуу тывыскаш, москвачыларга күш-ажылчы тиилелге база хүндүлүг шаңнал дээш иштиг байыр чедиргеп.

СЭКП МХК-ның секретары Л. И. Борисов болгаш оскелердээ сөс алгаш, СЭКП ТК-га, Совет чазакка москвачыларның салымшкының бедии-биле үнелээни дээш чүректиң хавызындан оорүп четтириишкинии илередип, москвачылар СЭКП-ниң XXIV съездизиниң, партияның оон дараазында үндүрген шиитпирлерин, беш чыл планын күүседиргеге бүгү күжүн салып ажылдаарын бүзүреткен.

Хуралдың киржикчилерп СЭКП Төп Комитединге бапырлыг чагааны улуг кодурлүүшкүн-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

СЭКП райкомнарының пленумнары

Дүүн партияның Чөөн-Хемчик, бурунгу хүн Тожу райкомнарының пленумнары болуп эрткен. Анаа партияның XV область конференциязының түпелдеринин болгаш районнарның партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгларны чугаалашкан. Пленумга бо айтырыг талазы-биле СЭКП райкомнарының бирги секретарылары Чөөн-Хемчиктия — Ш. Д. Куулар, Тожунуң С. К. Орус-оол олар кылган.

Партияның XV область конференциязының шиитпирин пленумнарның киржикчилерп чүүлдүзүнүмүшаан, ону ажыл-чорудулгага удуртулга болдуруп, практика кырынга күүседириңге долу шиитпирлиин илергейлээнлер. Ол ышкаш СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыын болгаш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында доктаалдарны күүседиринче ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаарынче парторганизацияларның кичээнгейин утландырган.

Чөөн ортузунга партийжи организастыг болгаш политмассалыг ажылдың деңнелиин СЭКП-ниң XXIV съездизиниң негелделеринге дүүштүр туругаар сорулгаларны айткан доктаалдарны пленумнар хүлээп алган.

ЧАСКА БЕЛЕТКЕЛ

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң механизаторлары тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылының часкы хову ажылдарынга шудургу белеткеннп турар. Колхозта сеитеес чогуур 90 инирни, 6 сеялканы, 1 лущильникти бүрүү-биле септеп дооскан. Септеес чогуур «ДТ-75» деп 5 тракторнуң 4-үн, 8 андазының 6-ын септеп алган.

Үстүнде адаанывыс көдээ ажыл-агый машиналарының септеттинмээнин чоокку хүннерде доозар дээш, механизаторлар шудургу ажылдап турарлар. Септекчилер Күжүгет Маадыр, Суге Владимир, Чамбай Алдын-оол, Чамзы Павү олар септелгенің эгезинден бо хүннерге чедир кызымаккай ажылдап,хүн бүрүнүң планын 105—110 хуу күүседип келгеннер.

Механизаторларның часкы тарылга үезинде чурттаар хову турлагларын база-ла септеп эгелээн. Олар 4 өрээл чурттелга бажыңын, столовааны, чувар-бажыңны чугайлап, үүрмек септелгезин кылып эгелээн. Часкы сезон үезинде одалгага хереглээри-биле 58 кубометр токпак ыяшты хову турлагларында дүжүрген. Донгак Шолбан-оол, Лиза Күжүгет, Сергей Донгак, Валентина Дыртык олар бо ажылга эң идепкейлиг киржип турарлар.

С. КАРА-САЛ.

РЕСПУБЛИКАДА ХОЙ ООЛДААШКЫНЫ

(1974 чылдың февраль 20-де мазза-биле)

Районнар	Төрүүр чүс хойга онааштыр	Төрээн 100 хойдан хураган
Бай-Тайга	42	99
Мөңгүн-Тайга	52	98
Барыын-Хемчик	60	98
Өвүр	42	98
Чөөн-Хемчик	48	100
Улуг-Хем	37	99
Таңды	5	84
Бии-Хем	18	99
Тоора	—	—
Каа-Хем	3	94
Тес-Хем	23	99
Эрзин	43	99
Кызыл хоорай		
Соведи	17	94
Республика ниитизи-биле	34	99

Амгы үе республиканың хойжуларынга эң-не харыысалгалыг: дыка хөй колхозтарның болгаш совхозтарның хою бидин түлүк ооладп эгелээн.

Февраль 20-де медээ ёзугаар алырга, пиити республикада 200 мун хире чаш хураган менди камгалаттынган. Чыл эгезинден бээр төрүүр чүс хойга онааштыр 34 хураган алдынган. Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Өвүр болгаш Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйлары планда кордүнген чаш малдың чартык кезиин менди хүлээп алганын айтыр херек.

Республиканың малчыннары партия обкомунуң X пленумунун хой ажылын хөгжүдер талазы-биле шиитпирин амыдыралга чедишкинниг боттандырар дээш боттарынга алган бедик хүлээлгелерин күүседип киripкеннер. Оон түпелинде, республикага төрүттүнген бүгү чаш малдың 99 хуузу менди алдынган. Эрзин районнуң ажыл-агыйлары чаш малды камгалап алырының боттуг аргаларын ажыглап, каждаа-хорааны болгаш мал чемин четчир хемчээлдии-биле белеткээн.

Чамдык чедишкиннер-биле кады шынгыы четпестер база бар. Чижээ, Барыын-Хемчиктин «Хемчик» совхозунда төрүүр малды минералдыг чемнер-биле хандырбайн турар. Шинчаарга Бай-Тайга, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның чамдык ажыл-агыйларында малдың суггат хандырылгазы багай, үргүлчү үзүктелип турар. Ол бүгүнүн түпелинде хойнуң дүгү тазарып хүжер чоруу көвүдээн.

Партия, совет, ажыл-агый организларының, түс-түс удуртукчуларының болгаш зооветеринария ажылдакчыларының амгы үеде чугула соруглазы — төрүттүнген чаш малды бүрүү-биле камгалап алыры, беш чылдың дөрткү, тодарадыкчы чылында мал бажы өстүрер даалганы чедишкиннің күүседири болур.

ЭШ С. Б. САНДАНГА ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ ТУДУГЖУЗУ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ

ЧАРЛЫЫ

«Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң комплекстиг бригадазының бригадири эш Семен Баяновпч САНДАНГА чурттарга тудуунга оон ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ

Кызыл хоорай.

1974 чылдың февраль 21.

ТУДУГЖУҢ ОЛ

(С. Б. САНДАНГА)

Январь кидин. Хүнде күш чон:
Шаңныг чывар хааннап туру.
Наш наът бедик тудуг кыры
Хайнып хөлээзи, шаарак-ныйбың.

Көруп эртнеп сагыш човап,
«Хөөкүйлерни!» дизе хөңнү:
Соонга удур чылыг чаазар,
Соруу күштүг тудугмуң ол.

Үш-дөрт салгал соок-даа билбейн,
Үргүлчү аңаа улай чыргаар
Кандыг бажың тудуп каарын
Хандыр бодап, көрүвүдем!

Тууйбу, даштың назыны узун —
Тудугмуну ажыр чурттаар.
«Эки кылган ажыл-үүле
Элеп читпес!» дижирн шын.

Степан САРЫГ-ООЛ.

1974 ЧЫЛ — ШАЛЫПЧЫ ИШ ЧЫЛЫ

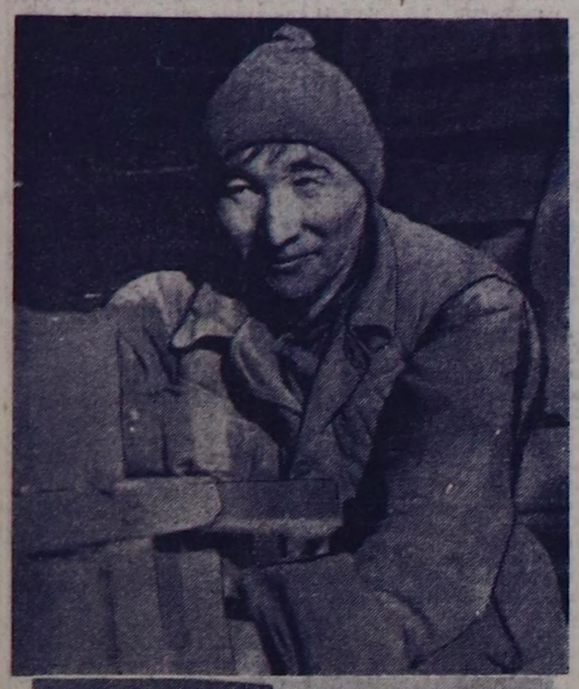

ЧАРЫШ УЛАМ КАЛБАРГАН

Фоторепортаж

Кызыл-Мажалыктың туйбу заводунуң коллективи тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында шалыпкын ажылдап, планның онаалдазын декабрьның 12-де күүсеткен. Завод чылдың тончүзүнге чедир 500 мун туйбуну планнаң ажыр бүдүргеп. Ниити продукция бүдүрериниң планын 110 хуузга күүсеткен. Продукция сайгарарының планы 111 хуу болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бүдүн чылда 13 хуузга өскен. Туйбунуң марка талазы-биле шынарын экижиткенинин күүселп-биле коллектив 70 ажыг мун рубльдин орулгазын алган.

Бо бүгү чедишкиннерни бүдүрүлгенің администрациязы, партия, профвиилел болгаш комсомол организацияларының коллективтиң күжүн планның соруглаларны күүседиринче мобилизастап, күш-ажылды шын организастаанының база ажыл-ишчилер ортузунга организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды күштелдиргенинип, бүгү цехтер долу күженишкин-биле ажылдаанының түпелинде чедип алган.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылының планының Кызыл-Мажалыктың туйбу заводунуң найыралдыг коллективи база-ла хуусаа бетинде күүседир деп соруулганы салган ажылдап турар. Оон ажылчыннарының шуптузу коммунистиг күш-ажыл дээш шиитчээшкинде киржип, цехтер, бригадалар, эолчегер болгаш тус-тус кижилер араазында социалистиг чарышты калбарткан.

Коллективтиң ажылчыннары февраль айның планын күүсеткеш, бо хүннерде март айның үлүүнге киripиштир ажылдап эгелээн. Бүдүрүлгенің мурнакчылары база илерен эгелээн. Ындыг шалыпчыларның бирээзинге туйбу салыкчызы ЭНИК-ООЛ ШОГ-ЖАЛОВИЧ САРЫГЛАР (үстүнде чуруктa) хамааржыр. Оон кылып турар ажылы аваангыр, шалыпкын чорукту негээр. Ынчангаш мацаа улуг мергежил херек. Эник-оол Сарыглар заводтуң хой-ниити ажылының база бир идепкейлиг киржикчизи. Ол — февраль айның планын 120 хуузга күүсеткен.

Заводтуң бүдүрүп үндүрген туйбузун «Тыва даг-дүгү» комбинат, Барыын-Хемчик районнуң бүдүрүлгелери, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйлары хойбүбиле ап турар. Бүдүрүп үндүрген туйбуну үзүктел чок кээп турар машиналарже чүдүрерин комсомолчу ВЛАДИМИР САЛЯ (ортузунда чуруктa) шалыпкын чорудуп турар. Ол кызымаккай, ак сеткилдиг ажылы-биле эш-оорүнүң хүндүткелип чедип алган.

Заводтуң бригадалар аразында калбарган социалистиг чарыжының мурнуу одуруунда Салчак Становтуң удурткажы, орттедип каан белен туйбуну печкадан үштүр бригаданың кежигүннери чоруп турар. Ол бригаданың ажылчыннары С. САЛЧАК, С. ИРГИТ, К. СОТПА, К. САРЫГЛАР (адаанда чуруктa, оң талазындан) хүн бүрүнүң хүлээлгезин 150—160 хуу күүседип турар. Оларга бүдүрүлгенің ажыл-ишчилери чоргаарларыр.

В. ЧАДАМБА.

ОЛАРНЫЫНГА КӨРГҮЗҮГЛЕР УЛАМ БЕДИИР

Чадаанаың сүт заводу тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының баштайгы айының планын ажыр күүсеткен бүдүрүлгелериниң бирээзи. Оон ишчилериниң ажылы-биле таныжар дээш чеде бердивис.

Ажыл-агыйлардан соөртүп келген сүттү хүлээп алгаш, оон шынарын тодарадыр лабораторияга келдивис. Ак халаттыг аныяк кыс биске үткуштур чедип келди. Амыр-менди солушкаш, келген херээвисти чугааладывыс.

— Кончуг эки-дир, мастерлеп ажылдап турар кижи мен. Силерге чүү хереглы, шуптузун чугаалап берип болур бис — дидир. Ол заводтуң мастери Тамара Резникова болду.

Сүт заводунуң турар бажыңы бичии, ынчалза-даа янзы-бүрү сүт продуктуларын бүдүрүп, кылыр эргежок чугула механизмнер-биле дериттингенин мастерниң тайылбырындан билип алдывыс.

— СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга база үлетпүр, тудуг, транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партия болгаш чазактың доктаалынга харыы кылдыр бо чылын улам эки ажылдарын коллектив кежигүннери хүлээнген. Ынчангаш чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш эвээш чарыгдалдыг, эки шынарлыг, хөй продукцияны бээр дээш социалистиг чарышты калбарткан. Ол эки түпелдерни берип турар — деп, Тамара Резникова чугаалады.

Шынап-ла, январьның күш-ажылчы хүннериниң көргүзүлгери багай эвес. Айда 22 мун рубльдин ниити продукциязын бүдүрер тургаш, 33 муң рубль чедирген. Он сес мун рубльдиң продукциязын сайгарар даалгазын 21 мун рубль кылдыр күүсеткен. Чалаң сүт, саржаг, кефир, творог, сметана болгаш эске-даа сүт продуктуларын бүдүрериниң онаалдаларын ажыр боттандырган.

Районнуң колхозтары болгаш совхозтары сүт бүдүрерин мурнуку чылдан көвүдеткен. Хүнде ортумаа-биле 6—7 тонна сүттү завод хүлээп турар. Ол эрткен чылдарның бо үезинде деңнелиниден хой.

Сүт заводунуң чедишкиннери, оон ажыл-ишчи кижилерпиден кол хамааржыр турар. Хой сүттү хүлээп ап турза-даа, ону янзы-бүрү продукция кылдыр чогуур хуусаазында болбаазыратпас болза, план күүсеттинмес. Салдынган соруланы коллектив кежигүннери эки шиитпирлеп турар. Механизмнериниң үрелишкин чокка ажылдаарын хандырып шыдазын. Кижи бүрүзүнүң үндүрүп турар продукциязының шынары дээш харыысалгазын бедиткен. Оон уламындан күш-ажылчы кижилер шылгаран үнүп, бүдүрүлгенің мурнакчыларының саны өзүп турар. Сээсарь Ооржак Дүгер-оол болдунга онаашкан ажылды ак сеткилдиг күүседип келгенинден социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болуп келген. Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында ол эки коргүзүглерлиг болганы-биле «1973 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаннаткан. Саржаг кылыкчызы Лидия Ходакова, аппаратчик Зоя Саая болгаш өскелер-даа хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, мактадын турарлар.

Коллектив кежигүннери чылдың баштайгы айында чедип алган күш-ажылчы чедишкиннерин быжыглап, коргүзүглерин улам бедидер соруулгалыг ажылдап турарлар. Чыл планын декабрь 25-те күүседир, планнаң ажыр алды мүн рубльдин орулгазын алыр бедиткен хүлээлгезин ажыр боттачылып болурунуң бүгү аргалары ажыл-ишчилерде бар.

Т. ХЕРТЕК.

СЭКП Тыва обкомунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КӨДЭЭДЕ ЧУРТТАП ТУРАР БОЛГАНЫНДА, ТЕХНИКАНЫ ӨӨРЕНИП АЛ!

Механизаторларның бүгү-ниити өөредилгезин организастаар дугайында доктаалды чоокку эрткен хүннерде СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. Ол өөредилгенің курстарын чер болганга организаставаш, анаа 2.750-деп эвээш эвес кижини хаара тударын, оон ниитинден 1.690 кижи курстарны дооскаш, ажаан алышкын кампаниязының эгелээринге чедир трактористериниң эолчежикчилери азы комбайнерлериниң дузалакчылары болуп ажылдаан турарын чедип алырын ол доктаал-биле СЭКП-ниң Кызыл хооркомунга болгаш райкомнарынга, хооррайкүүскомнарга, Кодээ ажыл-агый министерствозунга, Совхозтарның бүдүрүлге каттыжылышкынынга, көдээ ажыл-агыйның өске-даа организаларынга хүлээткен. Район, колхоз болгаш совхоз, ДОСААФ организациязы, өөредилге черн база школа бүрүзүнге онаалдаларны доктаадын тургускан.

Кол бүдүрүлге фондуларын ажыглаарын экижидер талазы-биле партияның Төп Комитединиң, ылаңгыя СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч) Пленумунуң салган соруглазының чүгүлээзиниң ужурунда ыпдыг шиитпирин хүлээп алган. Республикада техниканы амдаа кончуг багай ажыглап турар деп, партияның XV область конференциязынга демдеглээн. Ажыл-агыйларның хой нуруузунда тракторлар ажылының эолчеглиинниң коэффициентизи 1,1—1,2-деп ашпайн турар. Ол чорук чүгле механизатор кадрларның четпеэнинин ужурундан болуп турар. Бир эрес илчирбе дугуйлуг тракторларны база комбайнарны ийи эолчег-биле болгаш анаа дугуйлуг тракторларны чаңгыс эолчег-биле ажылдадыр кылдыр сапаш коор болза, республиканың колхозтарынга, совхозтарынга ийи мун ажыг механизатордар чедишпейн турар. Ынчангаш, чер болгаш мал ажылында дыка хой ажылдарны, ылаңгыя тараа ажаан алышкын кампаниязының үезинде, улуг озалдаашкын-биле болгаш шынар чок кылдыр күүседип турар. Чер аңдарарының, черни куруктуруп болбаазырадырының, аңгыс аңдарарының, саваң ажаан алырының, мал чемн белеткээринин планнары эпти-ле күүсеттинмейн турар. Байдал ындыг турбуже, партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары механизаторларның бүгү-ниити өөредилгезин коныг четпес чорудуп турар. Февральдың 1-де байдал-биле алырга, колхозтарда болгаш совхозтарда иштe 252 кижи өөренип турар.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалы Тывага механизаторларның бүгү-ниити өөредилгезин калбартып чорударынче, бо чылдың дүжүт ажаан алышкынындан эгелээш, республиканың колхозтарынга, совхозтарынга машина-трактор парыгын бүрүнү-биле ажыглаарынче углаган.

Ол доктаалды херек кырынга боттандырар чорук механизаторларның бүгү-ниити өөредилгезиниң четкилерин четчелээр талазы-биле боттуг хемчегларин алырын партия райкомнарындан болгаш райсоветтерниң күүскомнарындан, колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларындан иеген турар. Көдээ ажыл-агый будүрүлгезинде, мал ажылында, тудугда, эргелел аппарадында, хандырылгада ажылдап турар аныяк ооллар, кыстар көдээ ажыл-агый техниказын башкарып билир кылдыр өөренип алган турары эргежок чугула. Курстарның башкыларын, болгумперниң удуртукчуларын партия, профэвилел, комсомол организацияларының хуралдарынга бадылаан турар ужурлуг. Бүгү-ледыңнакчыларны өөредири-биле ап дээре тракторист-машинистерге быжыглаан турары тутула. Ол быжыглаан киржиглер өөредилгенің баштайгы хүннеринден эгелээш-ле дыңнакчыларның теоретиктиг, практиктиг билиглерни шиңгээдип алырын хайгаарап, оларга дузалаан турары эргежок чугула. Мында чугаа болаа, бачым ажылдар үезинде боду-биле кады ажылдап, херек апарганда бодун солуп болур дузалакчыны механизатор бүрүзүнүң белеткеп алырының дугайында болуп турар.

«Сельхозтехника» садбырларының ажылдакчылары механизатор курстарын көргүзүлге пособиелери-биле хандырар, а ажыл-агыйларның удуртукчулары оларны орай-бажың-биле, өөредилгенің материал-техниктиг хереклелдерп-биле хандырар дугайында сагыш салыр, практиктиг кичээлдер эрттирер инструкторларны томуйлаар ужурдуг.

Механизаторларның бүгү-ниити өөредилгезиниң чорун турарын ай санында бюро болгаш күүскомнар хуралдарынга, коллегиялар болгаш техчөвүлелдер хуралдарынга чугаалажып корун турарын СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели районнарның партия, совет органнарынга, республиканың министерстволарынга, ведомстволарынга хүлээткен. Механизаторларның бүгү-ниити өөредилгезин организастаарынчо хөй-ниитиниң кичээнгейин хаара тудар херек. «Көдээде чурттап турар болганында, техниканы өөренип ал!» — деп лозуң колхоз, совхоз бүрүзүнүң тодаргай программазы болган турар ужурлуг. Тракторист бүрүзү бодунга солукчуну, комбайнер бүрүзү-бодунга дузалакчыны белеткээр хүлээлгелиг.

СЭКП-ниң Кызыл хооркому болгаш райкомнары, хооррайкүүскомнар райпотерде база ДОСААФ организацияларында организастаан курстарның ажыдынга онза кичээнгейни салыр хүлээлгелиг.

Механизаторларның бүгү-ниити өөредилгези партия болгаш совет органнарының доктаамал кичээнгейин болгаш контролюн пеген турар. Чүгле ынчан бо чугула херектиң чедишкиннинг болурунга ынаныш болур.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге

Дээштиин чедип алыры—үениң негелдези

Коммунистерниң болгаш ажылчы чоннуң идейлиг деңнелин, коммунистиг тургузушкунуң херээн амыдыралга боттандырар дээш демиселге оларның күш-ажылчы киржилгеэнин идепкейжидеринге политиктиг-даа, экономиктиг-даа өөредилгениң дээштиин чедип алыры-биле СЭКП райкому, партия эге организациялары чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Политшколаларның дыңнакчылары үлетүрде болгаш кодээ ажыл-агыйда доктаамал ажылдап, оларның иштинден күш-ажылдың мурнакчылары хүн бүрү өзүп турар. Оларга, чижээ, саанчылар Х. Адыяа, А. Бадарчы, тудугжулар Ч. Марчын-оол, К. Сартыыл, С. Бижик, тракторист С. Айыжы, хойжулар С. Шимит, А. Карма, О. Дижитмаа хамаржыр.

Партия өөредилгезиниң системазында ортумак звеноның дыңнакчыларынын хөй кезии боттарының коллективтеринде политинформаторлар болуп, ажитаторлар болуп, өскедаа хөй-ниити даалгаларын чедиишкиниг күүседип турар. Самагалдайның орук-бүдүрүлге участогунда тургустунган марксизм-ленинизмниң үндезинниерин өөренир политшколаның дыңнакчылары ам ийи дугаар чылда партия тоогузун чедиишкиниг өөренип турар, ында пропагандист С. Самданның кирип турар улуу улуг. Кызымак ажыл-ишчи үлегер-чижекти өскелерге көргүзүп турарындан аңгыда, коллективте кижи бүрүзү чаагай ажыл-херектериниң эдепкейлери болзун дээш, ол оралдажып турар. Дыңнакчылар К. Мумбалдай, С. Баир-оол олар бүдүрүлгениң мурнайчылары болбушаан, агитатор хүлээлгезин эки күүседип келгеш, а С. Оюн дээре политинформаторларның бирээзи апарган.

Өөредилгеэн хүн бүрүнүң ажыл-ижи-биле холбаары политшколаларның кол сорулгазы болур. Ону чедип алырда, дыңнакчы бүрүзү өөредилгеге бот-идепкейлиг болуп, өөренир темаларны сайгарарынга идепкейлиг киржирери чугула. Ындыг сорулганы «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазында экономиктиг билиглериниң үндезинниерин өөренир школаның пропагандизи Д. Эртине чедип алыр дээш кызыл туар. Бо хүнперге чедир ол 17 кичээлди эрттирген, ылаңгыя «Бистиң социалистиг экономикавыс», «Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң оруктары» деп темаларга кичээлдер үк форманың ажылыжи-биле холбашкан, солун болгулаан. Оон түнелиинде дыңнакчы-саанчылар чамдык мурнакчы дуржулгаларны ажылга ажыглаарын шинтирлаан. Бо коллектив эрткен чылдың планныг опаалдаларын ажыр күүсеткен, оларга тураскаадып, Күш-ажылчы алдарның түгүн район төвүнге кодурген.

Партия, совет болгаш ажылагый удуртукчуларының пропаганда ажылынга киржилгеэн улуг кижизидилге уткашынарлыг болур дээрэн билдингир. Удуртукчу кижи бодунуң эт-алдары, хууда үлегер-чижээ-биле ажыктыг салдарны кижилерге чедирип турар. Шуурмакта тудуг ыяжы белеткээр пунктунуң директору В. Сүгдүр 3 чыл пропагандистеп келген. Оон удуртуп турар коллективи ам районда болгаш республикада дээре ажылдыгларның бирээзи. СЭКП райкомувуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тутуп көллектив бижыы-биле тудуп турар.

Берт-Даг суурда марксизм-ленинизмниң үндезинниерин өөренир политшколада «Тес-Хем» совхозтуң директору Н. Балчий-оол ийи дутаар чыл пропагандистеп, дыңнакчыларның сонуургалын чаалап ап турар. Политиктиг өөредилге хүнүнде дыңнакчыларның ажылын шын таарыштырып, чылдагаан чокка кичээл үзер чоруктарны болдурбас хемчегдерни ап турар.

Бо чылын бир кол кичээлгейни ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидеринче углаидырган бис. Партия өөредилгезиниң системазында экономика темаларын 131 кижи, 17 экономиктиг школаларда 813 дыңнакчылар өөренип турар. Районнуң удуртукчу ажылдакчылары, кодээ ажыл-агый эргелелиниң, колхоз, совхозтарның кол тускай эртемнигleри — 44 кижи социалистиг кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң эргелеп-башкарарының үндезинниерин өөренир экономиктиг школада хаара туттунган. Бо школага колхоз, совхозтарның ажылжиниге холбашкан чугула айтырыглар талазы-биле «Ак-Эрик» колхозтуң даргазы К. Лапчаа, кол экономист Л. Айижи, зоотехник Н. Ооржак, партия ажылдакчызы Б. Күнзет болгаш өскедер-даа солун илеткелдерни кылгылааннар. Кичээлдер бедик организастыг, идей-политиктиг деңнелге эртип турар.

Районда политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң дыңнакчылары СЭКП ТК-ниң декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шинтирлерин, Төп Комитеттиң партиягa, үенге Конституциязынга киржилгеэн кичээлдерге өөренген.

Коммунистерниң политиктиг өөредилгезиниң дузайнын СЭКП райкомунуң бюрозунга, партком-парга, партия эге организациялыларынга хуралдарынга доктаамал чугаалажып турар бис. 1973 чылдың декабрь айда «Ак-Эрик» колхозтуң экономиктиг өөредилгезиниң дүгайын партorg Ч. Дажыына партия райкомунуң бюрозунга илеткээн. Оон соонда колхозта пропагандистерниң хуралын арттырып, чамдык чедир шилдиимейн турар чүүлдерни сайгарып көрген. Чижээ, Улуг-Күзегинин сүт-бараан фермазында политкичээл организасс чок артып турган болза, ам пропагандист Б. Балдан алаэн каш кичээлдерни эрттирген, ферма кызыл-булуң эки деритинген, кичээлдериниң шынарын экижээн.

«Тес-Хем» совхозта партком Берт-Даг суурда партия эге организациязының хуралынга «Коммунист болгаш политиктиг өөредилге» деп айтырыгны чугаалашкан болгаш кичээлдер үзүп, бодунуң политбилиин бедитпейн турар чаагай коммунистерни дыңнаш, толдугай хемчегдерни алгаа.

Үстүнде айытkан эки ажылдар-биле чергелештир коммунистерниң, ажылчы чоннуң политиктиг, экономиктиг өөредилгезинче четпес кичээлгей салып турар парторганизациялар бар. Оларга «Сельхозтехника» салбырында, районда, милицияда, У. Шынаа салбырда партorганизациялар хамаржыр.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени бедик деңнелге организастап, оон дээштиин чедип алыр дээш, аңаа партийжи удуртуганы доктаамал күштелдирер ужуглуг бис.

Б. ШЫЫРАП,
СЭКП Тес-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдыынның эргелекчиниң орнунда.

ПРОДУКЦИЯ ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

Тоску беш чылдың шинтирлиг үшкү чылында Танды районнуң кодээ ажыл-агыйының иштилери улус ажылагый планын чедиишкиниг боттандырып, күрүнеге эът, сүт, дүк садар хүлээлгеэнин күүседилеиннер. Эътти 1972 чылга деңнээрге 374 тонна, сүттү 633 тонна хөйнү саткан. Күрүнеге дужаан турар продукциянын шынары дыка экижээн. Дужаттынган малдың 84 хуузу ортумак болгаш ортумактан өрү деңнелиг болуп киргеп. Ол дээрге эрткен чыл-га деңнээрге 5 хуу хөй болган. Күрүнеге дужаттынган малдың деңнээ 11 хуу улгатkан. «Революциянын чалбымжы», ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозтарга мыйыстыг бода малдың дириг деңизи ортумаа-биле 360 кг-дан куду эвес, а Дуржулга станциязынга 404 кг болган. Хойнүң ортумак дириг деңизи Дуржулга станциязынга 45,8, «Типилелге» совхозка 47,5 кг боол, ол ажыл-агыйлар эки түлүкелерин коргускей. Дуржулга станциязы январь айда күрүнеге 120 ажыг тонна эът-ти саткан.

Мал фермаларының ажылчынарының болгаш тускай эртемнигleриниң кызымак күш-ажылының, фермаларның санитарлыг байдалын экижиткенниң, сүттү ажылдап кылырының чурнакчы технологиязын ажыглаанының түнелиинде районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге дужаан турар сүт продукциязының шынарын улам-на экижиндип турар. Бо талазы-биле ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң мал ажылдакчыларының чедиишкини улуг. Ол ажыл-агыйның сүт-бараан фермаларындан 21540 центнер эки шынарлыг сүт киргеп. Ол болза планда көрдүнгеннинден 2240 центнер хөй болган. Плаидан ажыр эки шынарлыг, хөй продукциялы сатканы дээш 10 мун ажыг рубль немелде төлевирни алган. Ажыл-агый тодарадыкчы чылда хүнүү-не 6 тонна эки шынарлыг сүттү хоорайже сөөртүп турар.

Чедиишкиннерниң хөлегеэнинде четпестер база бар. «Революциянын чалбымжы», Тоска аттыг совхозтарның дужаан турар сүдүнүү 5 хуудандаа хөйү ажыг болгулаан.

Районнуң ийи ажыл-агыйы күрүнеге эът садарының планын күүсетпээн. «Россия» совхоз ону 22,4, «Коммунизмниң херели» колхоз 29 хуу боттандырган. Оон чылдагаанны болза, күрүнеге дужаатынып турар бода малдың ортумак дириг деңизиин 330 килограммдан аңнайн турарында. «Коммунизмниң херели» колхозтуң күрүнеге саткан шээр малдың 36 хуузу арган ийикке оргучактан куду деңгилде-күштүг болуп, ажыл-агыйга 30216 рубль караажа-когаралды таварыштырган.

Районнуң ажыл-агыйларында малдың олуп, хораар чоруу, ону оорлап самчыгдаар таварымчалар аң-даа бар. Сөөлгү ийи чылда «Россия» совхоз 289 баш бода малды оорлаткан болгаш самчыгдаап, 200 мал өлген. «Коммунизмниң херели» колхозта чидириглер хөй. Ол ажыл-агыйда чүгле эрткен чылын безин нинтиан-биле ийи муң мал хораап. Ында малдың чаш төлү хорамчалыг.

Л. МАСЛЕННИКОВ,
кодээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының болгаш белеткээриниң талазы-биле районнуң күрүне йнспектору.

БРИГАДИР

Кыштың адак айының кыржаң хүнү кыйгак чырыын харлыг чөрже харамнанган ышкаш харык чок таратпышаан, далажып шуудаан дег, кудургайлап бар чыткан. Улуг-Хем үнүп күду хадымырлаан чидиг сырын хоорай кырынга тырылган ыш-бустуу оңгаар-дескээр үрүдүп, аткаар ховуже, каътташкак шаттарже үзээлеп үндүрүпкен.

Эптиг, аваангыр хөлдарның эптей салган туулбулары баскылаштыр чытса-чытса, бажыңның бешки каъдының ханазы чоорту бедип-ле орган. Дем чаа-ла дискек караанга дең турган хана ам мырынай күрлакты эртип, хөрек дужу чедип келген. Ховеннит хөрөнгээжиниң солагай чениңде кызыл пөс баглаан, кышкы боргүнүң халбацнарын шала бадырыпкан бригадир мастерогу-биле ускаш, шаптай шаапкан хоютказунуң кырынга бир туулбуну салгаш, хажыларынче көргүлээн. Оң талазында хоочун дашчы Картыпа Монгуш-даа, солагай талазында ашаак оол Петр Кара-Сал-даа чаңчыккан аайы-биле карбаш дээш-ле, чанында овадан чаа-чаа туулбуларны ап, хөделип-ле турган. Ынаар Климентий Кара-оолдуң баштак үнү-даа үнер, туулбуга шалышкан демир-даа кыйырт дээр, хөглүг катқы-даа дыңналыр. Эш-оорү ол хүнүң чижек-үлүүн ажыр күүседип бар чыдарынга сеткили ханмышаан, бригадир ажылын уламчылай берген. Тудунгур холдар туулбуну эптей каантар аразында, оон бодалы, канчаары ол ийик, кайда-чүде барган.

...Он хар ашкан оолак чораан үеэин сакты хонуп келген. Хөр-Тайганың өң бедин—Кижи-Үпместиң колдуундан эгелээн Шеде дээр хемчигеш бар ийик. Оон солагай талазында дээрже кожайган Хорум-Сайктың чалым хаялары шак-ла мындыг болгай. Кижи олардан харааргa, чүрек сиилээр ышкажыгай. А кыжын хөй кадарып чораап, аар ийнин кылын хөртүктерин оюп дажыглап, мээс чарыктың калбак даштарын чыып эккеп тургап, бажың-балгат дүрзүлээр болгай. Ынчаарда ном-дептер холга тутпаан, кино-чурук көрбээн, өскен-төрээн Шелезинден өске черлерге чорбаан, өг болгаш казанак бажыңчыгаштан ангыда, кижи чүрттаар оран-саваже бажын сукпаав оолактың алыс күзели улуг чораан-дыр ийин: сайзанак бажыңнары өрээл-өрээл ышкажык. Ынчалза-даа оон күзелдери шала кыдыра турганы чугаа чок: ойнаарак бажыңнарын чүгле улаштыр кожуп турган боордан башка, чогум каътташтыр тудуп үндүрүптерин арай-ла чедир бодавайн чораан ийик...

Ам бежен харның бедиинче кел чыда, эш-оорү-биле кады туткан бажыңының бешки каъдын доозар чоокшулап келгени бодур. Бирги ээлчегнин ажылы дооступ чорда, бригадир хүнде будурген үүлезиниң маңын көрүп, хана кырынга үнүп келгеш, куду хараан. Кызыл туруг-дур ийин оң! Хорум-Сайктың шаанда кижи чүрээ сиилээр шыңгыр чадымнары чеже-даа часкам, бедик болза, кайын мындыг шевергин, көрүштүг бооруп аан!

«Кызыл тудуг» эргелелиниң ийиги участогунуң комплекстиг бригадазы Кызыл хоорайның № 4 микрорайонунда сеген ааз чурттаар бажыңның тудуун эгелээнден бээр бир чыл четпээн. Ынчанмыже ам удавайн сарыңчазын салып чоокшулап келген. Бо чедиишкиниң чедип алырынга пайыралдыг коллективте кижи бүрүзүнүң болгаш бригадириң кинрген үлүү улуг. Чижек кылдыр каш санны адап көрзээли. Бригада беш чылдың шинтирлиг үшкү чылында 203 мун рубльдиң тудуг ажылдарын кылыр тургаш, 254 мун рубль өртектиг үүлени будуруп, эргелелдиң 11 бригадаларының чарыжының түнелиибиле үшкү черни алган.

Тодарадыкчы дөрткү чылдың баштайгы айында кылыр онаалдазын бүрүн күүсеткеш, ийиги айның планын бо хүнперде доозарынга чавыдып келген.

Бригадир эртенги ээлчегниң кылган ажылын түнней бодап, кежээки ээлчегге келген звеноның кылза чогуур үүлдерин айтып бергеш, тура дүшкеп. Оон турары бо үш ереэлдиг квартирага келир чайын та кымның ог-булеэн кожуп кээр ийинээп? Ол ас-кежиктиг кижи ажылындан чанып келгеш ийикпе, ааз дыштаныр хүннерде шак бо бедионга олуруп алгаш, аякта шайын аартап, ынай-бээр бараан харап олургулаар боор оң. Хавак кыры ховуда тутkан болгаш, бо бажыңның бешки каъдындан хоорайның хөй кезии коступ чыдары бодур.

Дөө-ле өрүүз, аптека эргелелиниң ийи каът даш складының тудуунга, 1957 чылда ажылдап эгелээнин ол сагынган. Оон мурнунда көдээ чурттаи чораан кижиге баштайгы дээрезинде берге-ле болган. Ынчалза-даа алдарлыг ажылчын аңгының эдээнден хамбактанып, аразынга туруксаан күзели, каңдыг-даа ажылга сеткилинден бердинип, оон хынын тып, ылап-ла эки, чараш кылыксаар чаңчылы каңдыг-даа мугурташкынынарны ажып эртериниге дузалаап, Мәстерокту холувга тутсуп, баштайгы туулбуну салырынга өөреткен башкызын — Ленин орденниң база Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, чоокта чаа пенсияже үнгүже чедир-ле каңы ажылдап келген ажы Оюн Лаңбаевич Калзаңны—бригадир база сактып келген.

Эрткен өрүүн бодавышаан, тудуунга болуунун холуу-биле киряшкеш, ынчангаш таптыш-сеткилинге уттундурбас каңдыг-бир-ле ужуражышкын, болуушкун-биле холбажып артып калган кол-кол тудугларын опчалаан дег эргий көргүлээп. Бедик хоолайындан шойулчек кара ыш кезээде үзүктелбес электростанция, № 11 школа, № 2, 12, 24, 26 кварталдарда хөй каът чурттарга бажыңнары, туберкүлөзка удур диспансер бо-дур...

Бригадир сактышкынналарын хемчертен үзүп, далаштыг батмаш, ырак эвесте бичии вагончугашка келген. Соок салгын ол-бо чирлерден ойбаңнадыр үргүлеп көөр бешки каътка хүнээн кижи чылыг черге кээп, ажылчын идих-хевин уштуп, солуй деттинипкен.

Чедиишкиннерни болгаш бергелерни үлежип, кыштың соогун болгаш чайның ширин деңге шыдажып, хөй чылдарда каңы ажылдап келген эштери Доңгак Чүдүүм-оол, Картыпа Монгуш, Түлүп Тепек-оол, Доңгак Опчанмаа, каш чыл мурнунда Улуг-Хемден келген Климентий Кара-оол, Чүдүүм Бичe-оол, бурунгу чылын чаа № 35 профтехучилищени дооскан Петр Кара-Сал болгаш өскедаа оорү база бир күш-ажылчы хүнүүн эки эртекпинге өөрүп, ыразында хоорешкен турганнар.

Мурнакчы комплекстиг бригаданың бригадири, Ленин орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады болгаш оон Президиумунуң кежигүнү Семен Баяновуч Сандан өөнүктеринбиле каңы дашкаар үнүп келген.

Тываның аныяк ажылчын ажыгының төлептиг төлээлери боттарының кылып турары улуг-улуг тудугларының аразы-биле, эң кижиниң эргелиг көрүжү, чоргаар базымыбиле, болук хевээр чанып чорупкан.

Б. ОНДАР.

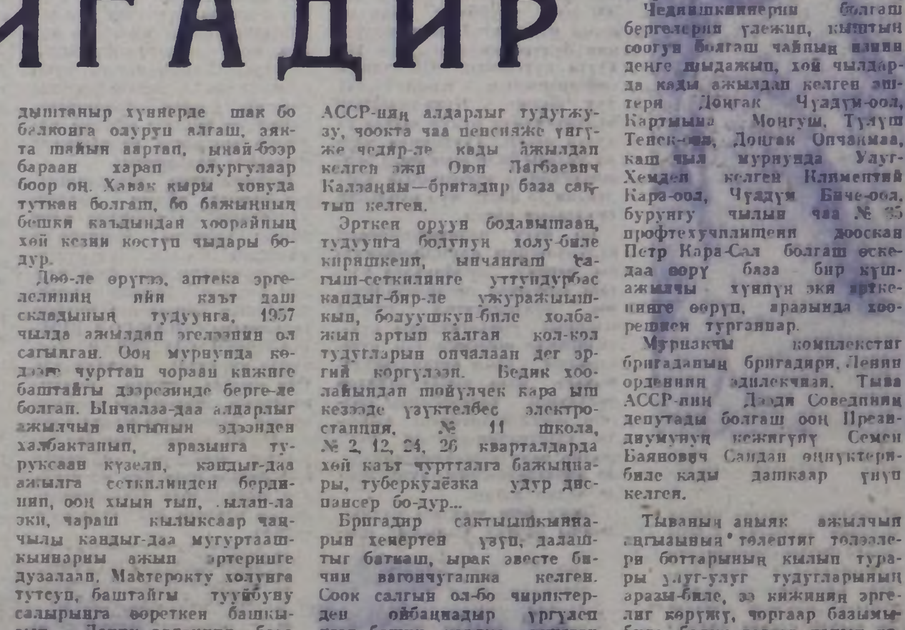

ЧУРУКТА: (оң талазындан) «Кызыл тудуг» эргелелиниң комплекстиг бригадазының бригадири Семен Баяновуч Сандан, Кызылда № 2 АТБ-ниң чолаачызы Николай Ильич Осипенко. Турапда амидырал хандырылга комбинадының ажылчыны Иван Айыжиевич Бегзи.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

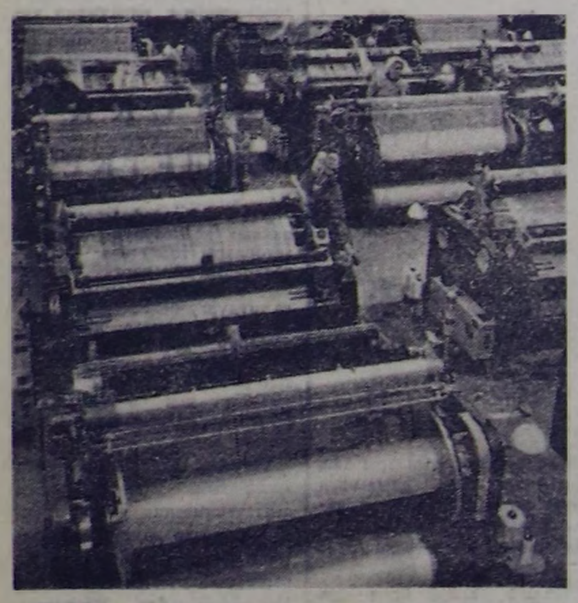

БЕЛОРУС ССР. Могилевта торгу пөс кызыр комбинаттың бирги ээлчээ ажыглалда киргеп. Тудугжулар болгаш эптекчилер-биле кады ону ажылдадып эгелээринге белеткээринге пөс-таавычылар база идепкейлиг киришкеннер. Пөс-таавычыларның, дузалакчы мастерлерниң, электриктерниң болгаш механиктериниң иштинден дерии-херекселдерни эдиктирип кылыр тускай звеноларны тургускан. Оон ачызында пөс аргыыр чүс-чүс станоктарны хуусаазындан эрте ажылдадып эгелээн. Бо хүннерде Могилевтуң комбинады 200 мун дөрбелчин метр торгуну аргып кылгаш, чиик үлетпүрүнүң будурулгелеринче чоруткан.

Беш чылдың дөрткү чылында Могилевтуң пөс-таавычылары 18 миллион дөрбелчин метр торгу пөстүү кылыр. Бирги ээлчегниң төлевилээн күүлээн хуусаазындан үш ай эрте чедип алырын ажылчыннар хүлээнген.

ЧУРУКТА: Чехословакиявың бедии будурукчулуг станоктарын тургускан пөс аргыыр пехтиң иштии хевири.

И. ЖЕЛТУДОВИЧИНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникazы).

«Шынга» чагаалар

Масса чоннуң эгелээшкинин деткиир

Ленин аттыг колхоз Эрзин районнуң өске ажыл-агыйлары дег, хөй малдыг. Колхоз баштаар чери болгаш ында партия, комсомол организациялары кыштан малды хүр ажырар дээш бүгү-ле хемчеглерни ап турар. Малчыннар коданнарынга чем чедирер он ажыг автомашинаны тускайлаан. Чоокку үеде малчыннар турлагларынга 100 тонна ажыг ногаан сигенни чедирген. Чоланчылар Седип Биче-оол, Иван Санчы, чүдүрүкчүлер Килзан Боруй, Дармажап Дугурук олар ак сеткилдиг ажылдап турарлар.

Суурнуң № 2, 4 агитквартираларының даргалары Сугга Енлян, Барсмаа Ынналай оларның удуртулгазы-биле 32 кижи төрүүр хойлуг коданнарга барып, 4 кажаанын көрженин хоорун, малчыннарга дузалашкан.

Колхозта школа, эмнелге болгаш өске-даа албан организация черлериге келир чылда одаар ыяш белеткээри масса-лыг ажелээн. Бир-ле дугаарында ажыл-агыйның Саймр-Аксы сүт-бараан фермазының коллективи (эргелекчизи Кунгаа Балаа) Кызыл сылдыс школазынга одаар 50 кубометр ыяшты белеткээш чооктуладып экkеп берген.

А. АРАКЧАА.

• • •

Сүт-Хөлүүн ыяш ажыл-агый участогунуң Комбу-Сюрюн Бурулейге удуртkан одаар ыяш белеткээр үш звенозу он-он кижиге үстүп алган «Сүт-Хөлүү» совхозтуң эмнелгезинге, ажылчын коопераниязынга, Сүт-Аксы ортумак школага болгаш өске-даа албан организация черлериге одаар муң кубометр ыяш белеткеп, аразында тарылотыг ажылдап турар. Олар амдыызында 100 кубометр токпакты тургускан.

Б. ОНДАР.

• • •

Тудуг ыяжының болгаш одаар ыяш белеткеди Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунда тулуктеп турар. Колхозтуң тудуг бригадазының кежигүннери Дадар-оол Баян-Далай, Биче-оол Дываа оларга удуртkан ийи звено 200 кубометр одаар ыяштыг, 85 кубометр тудуг ыяжын белеткээн. Колхоз баштаар чери одаар ыяш соөртүрүнге «ДТ-75» 3 тракторну быжыглаан.

Комсомолчу Галина Маныхая ыяш белеткекчилеринге амданныг чемни кылып берип, эки повар деп мактадып турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

• • •

Ол-ла районда Жданов аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери чылдың кайы-даа үезинде масселыг шефтерни хаая эвес организастап, ажыктыг улуг үүлени бүдүрүп ап келген. Чижээ эрткен чылын шеф күжүбиле 3 мун ажыг рубльдиң ажылын кылган Тодаргайлаарга, ыыштаглаашкынга белеткел үезинде чаа 6 кажаалы, бир чурттага бажынын бүрүн белеткевишаан 8 кажаанын көрженин коптаргаш, 4 сараат кажаазын тутkан.

Ждановчуларның ол эки чанчылы төскү беш чылдың тодарадыкчы чылында улам-чылавышаан. Чоокта чаа чаш хураганнарга 2 чылыг кажаалы немештир түдүп, 4 кажаанын көрженин аштаан.

Хендерге сес чыл школазының келир өредилге чылында одаары 200 кубометр ыяш школа чанында чыгдынган. Бо бүгү чаагай үүле чоннуң ажыл-ыш дээш хайныккан тура-соруудан, чангыс кижи дег демнит шефтээниинден тургустунган.

Д. ШУЛУУ.

Кижиге болгаш оон чаагай чоруунга

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында чоннуң чаагай чоруун бедидер талазы-биле айыткан сорулгаларга дүүштүр республиканың социал хандырылга коллективтери ажылдың бүгү хевирлерин экижидип турар. Бүдүрүлге планнарын чедиишкиниг күүседип, эрткен чылын 15 мун ажыг пенсионерге 7 миллион ажыг рубльдиң пенсиязын болгаш акша дузаламчызын төлеп берген.

Оң ышкаш саналорий-курортка эмнедиринге база дузаламчылар тыпсырыга болгаш Министерствоның чагыргазында 4 интернат-бажыңнарның хереглелинге, эмчилерниң күш-ажыл экспертиза комиссиязынга болгаш кадрларның мергежилин бедидеринге хөй түүнүү акшаны чарыгдаан. Пенсиялар тыпсырыга болгаш төлээрин экижидеринче, ону ажыр азы дудуу төлээр чорукту чайладырынче кичээнгейни салган. Министерствоның пенсия киддизи чаа тургускан бүгү пенсия документтилерин эрткен чылдың январьдан эгелеп хынап, акша-копеекти ажыр азы дудуу төлээр чорукту баш удур чайлаткан.

Министерствоның чагыргазында интернат-бажыңнардан Бай-Сөөтте угааны четпестер бажыңындан оскези хандырза чогуур аарыг кижилерни ажаап-тежээринге таарымчалыг. Ылаңгыя Бүренде инвалидтериниң болгаш кыргынарның интернат-бажыңының (директору В. Ковалев) ажылы, ында медицина хандырылгазы эки. Санитарлыг байдалы чогуур деңнелде. Мебель, орун-дожек-биле хандыртынган. Чурттаалга, коммунал-амыдырал объективлериге көрдүнген акшаны долузу-биле ажыглаан. Бо коллектив дузалал ажыл-агыйның күсели-биле аъш-чем хандырылгазын экижиткен. Картофельди, ногаалярны четчирә-биле белеткеп алган. Бай-Сөөтте интернат-бажыңны бо чылын 25 орунга алгадар. Хөндергейде инвалидтер бажыңының ажылы база экижип турар.

Республикада эмчилерниң күш-ажыл экспертизазының районнар аразының комиссиязы хүн бүрү ажылдап, үнүүшкүнүүр хуралдарны график езугаар эрттирип келген. Оон организас-методиктиг ажылы экижээн. Ынчалза-даа эге комиссияларның ажылында шыңгыы четпестер бар. Оон уламындан оларның шинтирлерин солуур таварылгалар эвээш эвес. Экспертиза комиссияларының эмчилери будурулгедерге ховар баргылаар. Инвалидтерни ажылга таарыштыр тургуулар айтырыгже оларның кичээнгейни ам-даа кошкак.

Республиканың караа көрбестээнner нинтилелиниң баштаар чери (даргазы А. Десяткин) эрткен чылын будурулге-организастыг ажылга эки түнеледерни чедип алган. Караа корбестээн хамаатыларның хөй кезии ол нинтилелдиң кежигүннерэ. Оларның 60 ажыы ол нинтилелдиң өөредилге-будурулге черинде ажылдап турар. Кызылдың өөредилге-будурулге коллективи эрткен чылын пландан ажыр 28,0 мун рубльдиң продукциязын дужаган. Нинтилелдиң Чадаанада, Кызылда, Кызыл-Мажалыкта, Шагаан-Арыгда эге организациялары багай эвес ажылдап турар. Республиканың кулаа дүлейлээнner нинтилелиниң 12 эге организациязының даргалары хөй-ниитичи эгелээшкинге элээн ажылды кылганнар. Олар дүлей хамаатылардың пенсия алырынга, ажылга ширеринге, оларның инвалид болуун тургузарынга дузалап, боттуг ажылды чорутканнар.

Социал хандырылга киддистеринiң даянар бир улуг күжү оларның чанында тургустунган хөй-ниити чөвүлелдери болур. Чижээ, Кызылда пенсионерлериниң хөй-ниити чөвүлели (даргазы М. Ангыр-баа) квартал сонында план ёзугаар ажылдап, пенсия документилерни тургузуп турарын, ажылдап турар пенсионерлерниң пенсиязын шын төлеп турарын хынап келгеннер. Пенсионерлериниң бажыңнарынга барып хандырар болуктуп ажылы эң-не идепкейжээн. Чүгле эрткен чылын безин 250 пенсионериниң амыдыралының байдалын хынаан. Оон түнеледивдо күш-ажылдың он бир инвалидинге хоорайның социал хандырылга киддизиниң хоренгизиндеп 260 рубльди, дайынның бежен ажыг инвалидинге болгаш оларның оглбулезинге бир муң ажыг рубльдиң дузаламчызын берген. Ажылдап турар болгаш ажылдавар мүзелдиг 3-му бодуктуг инвалидтерни тодарадыр дээш организациялларга барып каш удаа хынвалдаларны чоруткан.

Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозта пенсионердер чөвүлели персоналдыг пенсионер Х. Ч. Кудурукшайның инициативазы-биле ам ийи чыл ишгинде шудургу ажылдап келгеп. Олар күш-ажылдың хоочунарының амыдырал-чурттаалгазынче, колхозка каңдыг дуза чедирип болурунче доктаамал кичээнгейни салган. Эрткен чылгызы ышкаш, олар бо чылын база колхозка улуг дузаны чедирерин хүлээнгеннер. Хойжуларга 6 ог ыяжын, 100 мыш хүүректи, 50 тонна сигенни белеткээр, 100 га шолду суггарарлар. Суурга 150 дөс чимистиг ышты олуртур болгаш оон-даа ынай.

Социалистиг чарыштың түнеледерин үндүрүп тура, Бии-Хеминиң социал хандырылга, килдизиниң (эргелекчизи Г. Семенова) эки ажылдааның демдеглеп турар бис. Ол килдис социалистиг хүлээлгелериниң бүгү шинтилерин күүсеткен. Оон ажылдакчылары күш-ажыл стажиниң, ажыл толевириниң дугайында баш удур хынвалдаларны кыяын, таныл-быр ажылны чоруткан. Хөй-ниити чөвүлелиниге даянгаш, идепкейлиг ажылдап турар. Ков-Хеминиң социал хандырылга килдизиниң ажылында ындыг эки талаалар база бар.

Пенсия хандырылгазының, пенсионерлериниң материалдыг чаагай чоруун бедидер талазы-биле сөөлгү чылдарда бистиң республикада элээн хемчетлерни ап чоруткан. Чоннуң ол кезээнин будурулгеге, чоннуң амыдырал хандырылгазынга, хөй-ниити амыдыралынга киржилгеэн калбарган. Маңаа Советтериниң деткимчези эң-не чугула болуп турар. Кызыл хоорай Советиниң (бүүскомунун даргазы С. С. Сат) эки эгелээшкинин кылганын үнелеп көрзе чогуур. Бо чылдың февральда күүскем хуралынга инвалидтерни болгаш пенсионерлерни күш-ажылга киирер болгаш оларның материал-амыдырал хандырылгазының дугайында айтырыгны чугаалашкаш, тодарадай хемчегдерни ажылдап кылган. Чоннуң ол кезээн ажыл-биле хандырарынга болгаш материал-амыдырал байдалында четпестерни чайладырынга ол хемчегдер дээштиг салдарны чедирерин чугаажок.

Республикада пенсионерлерни, инвалидтерни нинтилелге ажыктыг күш-ажылче калбаабиле хаара тударының аргалары бар. Шынчалза-даа оларның күш-ажылын ажыглаарынга таарымчалыг шехтерни, участоктарны шапкын хөгжүдери негеттинип турар. Пенсионерлериниң болгаш инвалидтериниң күш-ажылын ажыглап турар чамдык будурулгелерниң, шехтериниң, участоктарының бажың-балгаттары будурулгениң санитарлыг байдалының, төлинаканың айыыл чөп чоруунуң нетелдеринге дүүшкеп турар. Пенсионерлерни, инвалидтерни чоннуң амыдырал хандырылга, садыг черлериге, а ол ышкаш бажыңнарынга болгаш будурулгелерге четче эвес шактыг (долу эвес ажыл неделязы) ажылга хаара тударының хемчегдерни кошкак ап чоруткун турар. Ынчангаш чер-черлерде Советтер, хөй-ниити организациялары, будурулгелер, ажыл-агыйлар бо айтырыгже кичээнгейни күштелдирер болза экп. Олар республиканың экономиказын, культуразын кедүрерине толентиг улуун киирип, чаагай үүлени будурулгер.

Н. КУНЧУН,
Тыва АССР-ниң социал хандырылга министри.

Коммунистиг ниитилелдин тургузукчузу совет улус, ооң эрес-маадырлыг Чепсектиг Күштери, социалистиг чурттарның акы-дунма улустары, делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизи даарта Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүн байырлап демдеглээр.

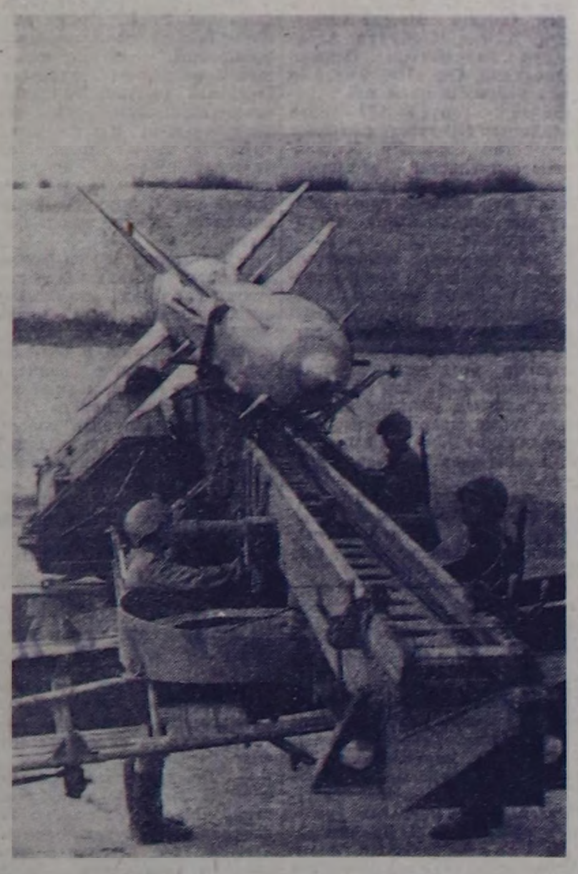

Комсомолчу, 1-ги чергенин шериг специализи сержант Николай Резкийниң (чурукта—солагай талазында) удуртканы тергиин эки кеэээнин дайынчылары ракета техниказын ыяк шингээдип алганнар. Ол ракета кеэээнин дайынчы мергежилин бедидер дээш өөредилге үезининг минута бүрүзүн чөп ажыглап турар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге уткуштур

УЛУСТАРНЫН ХОСТАЛГАЗЫНЫҢ, НАЙЫРАЛЫНЫҢ АРМИЯЗЫ

Армия генералы И. Г. ПАВЛОВСКИЙ, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры

Мурнуку хевээр дуг тиеньелдиг, мынчалза-даа шлембергүзде кызыл беш аварлыг мирныңай чаа «Боолуг кижи» төөгүлүг аренага бир-ле дугаарында бежеп алды чыл мурнунда үнүп келгеп. Ол — Ажылчы-Тараачы Кызыл Армияның дайынчызы болган. Ол дайынчы ажылчы чоннарга кызайырындан туржук, харын оларның эрге-ажыктарын камгалаарынын күүрүнде кадыг-бергелерден-даа, херек апарза, амы-тынын бозырындаа чалданмас дайынчы болган. Мынчалгаш Совет Армия чүгле национал армия кылдыр эвес, харын улустарның эрге-ажыктарын болгаш хосталгазын камгалаан интернационалчы күш болуп, бежеп ажыг чыл оскерилип чок туржуп келген.

Коммунистиг партияның VIII съездизинге (1919 чыл) улуг Ленин илеткел кылып тура мынча деп чугаалаан: — Чүнү дээп дайылдажырын билир армия, чепсектиг күш делегейде бир-ле дугаарында тургустунган, кедергей аарберге каража-когаралдарга таваржып чораан ажылчыннар болгаш тараачыннар Совет Социалистиг Республиказын, капиталистерге удур ажылчы чоннарның эрге-чагыртазын камгалап турарын, бүгү делегейниң социалистиг революциязының хөрээн камгалап турарын харын делегейге бир-ле дугаарында тодаргай медереп билгеин бо.

Иштики контрреволюция күштериниң болгаш даштыкы интервентилериң оскүдүп үндүргени, хамааты дайынның чалбыжы үш ажыг чыл (1918—1922) уеде аныяк Совет Республиказын аажок улуг дедтемнерипге хып келгеп. Боо-чепсек, ок-чемзек, аъш-чем чедиппес турзажок. Советтер Республиказының аныяк армиязы дайзыннарның хөй санныг, эки чепсегленген армияларын чылча шапкан, делегейниң революстут болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниниң базазы болгаш чедиргенижи — социалистиг күрүнин узуткаар арганы империалистиг аравтанмарга бербээн.

Ол чедиишкиннериниң биразын болза, армияның социал болгаш национал хосталга дээш демисежип турганы, революсчу шериглериниң хүрээленинге орустар-биле кады украиннериниң, белорустарның, грузиннериниң, армяннарның, казахтарның, кыргыстарның, узбектериниң, азербайджаннарның, латыштарның, эстонпарның болгаш Россияның өске-даа напияларының база улус чоннарының дайынчыларының эрес-шудургу демисежип чоруп турганы болган. Советтер чуртунуң оолдарыбиле кады Кызыл Армияның хүрээленинге социалнамның херээн эки турачылар — вепгилер, поляктар, немецтер, финнер, сербтер, хорваттар, чехтер, словактар, болгарлар, румынналар, моолдар, көрейлер, өске-даа хөй-хөй улустарның толоолекчилери камгалап турган. Национал болгаш дыл-домак ылгалдары турва-даа, армияның аразында кандыг-даа дурбужүүшкүннер болгаш национал оскележиишкиннер турбаан.

Баштайгы беш чылдар планнарын күүседип турарының үезинде чедип алдынган чедиишкиннер тайбың дыш алышкынының чылдарында армияны болгаш флотту техника талаазы-биле чаарты чепсегленнерин боттандырар арганы бергеп. Бүгү республикаларның улустары күүжүн, хөрениишин харамнанмайн, армияны, флотту чаа дайынчы техника, боо-чепсек-биле хавырарынга салыштыкының кирип, дайынчы камгалакчының хүндулуг хүлээлгезин күүседири-биле эң дээре толоолекчилерин чорудуп турган. Оон-биле холбаштыр Кызыл Армияның дайынчы күжү быжыгып, ол сайзырангайжып, сав болгаш шынар талазы-биле өзүп келген. Шериглериниң аразынга янзы-бүрү нацияларның болгаш улустарның дайынчыларының аразынга акы-дунма ёзулуг улам быжыгып, совет патриотизм болгаш интернационализм улам хогжөп. Армия биле флот Совет Төрөөн чуртуң кызыгаарларын камгалап, ооң уламыдан социализмниң тургузарда талрымчалыг байдалдарны бүгү совет республикаларга хандырып берген.

Бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шынчы Кызыл Армия империалистиг колонизаторларга удур национал хамаарышпас чорук болган демократия дээш демисешкен улустарга шериг дузаламчызын база көргүзүп турган. 30 чылдар үезин утпаан мен. Япон экелекчилерге удур демисежирде кыдат улуска мичан Кызыл Армия дузаалаан. Акы-дунма улусчу Моолдуң кызыгаарларының кым-даа дээп болбас чоруун камгалап алырда ол дузалаан. Чүс-чүс совет эки турачы дайынчылар Испанияга фашизмниң шавар халдаашкынынга удур республикачыларның хүрөөленинге тулчуп турган.

Фашистиг экелекчилерге удур совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайыны интернационалчы характерлиг болган, ол дайын социалистиг күрүпенің алдары, хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, даштыкы дарлалдан хөй-хөй чурттарның улустарын адырып алыр дээш эң-не чөптүг дайын болган.

1418 хүннер болгаш дүннер үргулчулээн демиселге Кызыл Армия фашистиг аг-шеригге удур шинтпиргиг турушпушаан, фашистиг блок чурттарының армияларының кол күштерин чылча шапкан, совет шериглер Азия чурттарынга ынының бир ажыг дивизизизын үзүткаан болгаш тудуп алган. Совет «Боолуг кижи» Европаның өң-өң чурттарын таварты эртип, 113 миллион кижи чонның бир миллион дорбелчин километр девискээрни фашизмдеп хостаан. Совет Армияның маадырлыг демисели, гитлержи вермахтыны чылча шапканы Европаның каш-даа чурттарындан немец-фашистиг экелекчилерин үндүр ойладырынга болгаш ол чурттарга улус-демократтыг эрге-чагырганы тургузарынга пиитпиргиг ужур-дузалыг болган.

Дайын үезинде Совет Армияның болгаш антифашистиг шимчээшкинниниң национал отрядтарының аразынга акыдунма кады ажылдажылганың чаа хевирлери калбарган. Эртикен дайынның чылдарында ССРЭ-ниң девискээрипте Польшаның, Чехословакияның, Румынияның, Югославияның, Франциянның национал кезектери болгаш каттыжышкынары тургустунган. Олар Кызыл Армиядан боо-чепсекти, транспортту, ок-чемзекти, кывар чүүлдерни ап дургап. Ол кезектерге нижидерниң ниити саны дайын төнчүзүнде 555 мүң четкен. Даштыкы күрүпелерниң чүс-чүс мүң дайынчылары — патриоттар совет дайынчылар-биле кады маадырлыг тулушкан. Ниити дайынга удур тулчуушкунга улустарның дайынчы акы-дунма ёзузу төрүттүнген болгаш быжыккан.

Интернационалчы хүлээлгезинге шынчы совет дайынчылар эжелекчилерден хосталып алыр дээп улустарга детпимчеин коргуспушаан, боттарының салым-хуузун боттары бат биилеп шиитпирлөөр эргени оларга бергеп. Ыраакы Чөөп чүкке япон Квантун армиязын чылча шапкап, совет шериглер Азия чурттарынга национал-хосталгалыг шимчээшкинниң кодурдуруне, Кыдатка, Соңгу Көрейге болгаш Вьетнамга улусчу революцияларның эге белеткелиң тургузарынга кадбак аргаларны ажыктаан.

Империалистиг агрессорларның талаазындан үргулчуунуң кыжанын барымдаалаш, совет улус эртем-техниктиг революцияның уламындан база ракета-ядролуг чепсектиң, радиоэлектрониканың, автоматиканың непгерөөнинден болдунган чаартыдаларга үндеништээш, бодунуң Чепсектиг Күштерин үндезинин-биле чаартыг чепсегленнирче сагып салган.

Совет Чепсектиг Күштерниң сотугжу кол күжү болгаш агрессорлуг кичеңдиреринниң кол чепсээ кезээде дайынчы белеп болуп, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының идегелдиг ракета-ядролуг камгалакчызы болуп турар Стратегтиг утланышкынының ракета шериглери болуп турар. Кургаг чер шериглери, Шериг-Далай Флоду, Агиардан халдаашкынга удур камгалал шериглери, Шериг-Агаар күштери база амгы үениң тергиин дээш чепсектери-биле чепсегленген болгаш кезээде дайынчы белеп байдалда турар.

Социализмниң делегей системазының тургустунганы-биле ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң интернационалчы сорулгаларының хемчээлдери дыка калбарган. Ам интернационализм бүгү социалистиг дем каттыштырылганың камгалаарының чаагай хереңге бараан болуп, чүгле Европага эвес, харын бүгү чер бөмбүрзээнге тайбының камгаларының чепсээ болуп турар. Долу дең эргеге, пиитики херектерни хоглаарлашпазынга, бот-эргени сагырынга үндештээш, Варшава керээзиниг эрге-хемчээлдеринге таарыштыр социализм чурттарының камгаланыкты кады ажылдажылганың хаңыладыр тадазы-биле практиктиг ажыл-чорудулга ооң үндезини болуп турар.

Боттарының чепсектиг күштерин дайынчы техниканың, боо-чепсек-биле дериярде, кадрлар белеткээрде, шериг туругдуушкунуунуң эң чугула айтырыгларының талазы-биле чаңгыс аай бодалдарны ажылдап кылырда Совет Эвилелиң социалистиг күрүнелерге уругчу дузалап келген. Интернационалчы харылзааларны быжыглаарынга ол идиг берип турар.

Социалистиг өске-даа чурттарның армиялары-биле, национал чаарты торүттүнүүшкүнүн болгаш делегейниң оруунда туруп алган хогжуп орар күрүнелериниң армиялары-биле ийи талалыг харылзаалар база боттуг ужур-дузалыг. Америк агрессияны ойтур шаварда ВДР-ге бистиң күрүнеже бүгү талалыг улуг дузалымчыны көргүскеин бүгүдеге билдингир болгай. Египеттиң, Сириниң болгаш Иракның армиядарынга Совет Эвилелиниң калбак база дээштиг дузалымчызы 1973 чылдың октябрь, тулчуушкуннарының хүнүнде израиль ожелекчилериниң техниказынга болгаш дириг күжүнге улуг чидиргилерни таварыштырар арганы араб чурттарга бергеп.

Боттарының хосталгазы дээш демисежип турар чурттарның улустарынга Совет Эвилелиниң ол интернационалчы дузалымчызы кезээде ак сеткилдиг болуп, империализмниң реаксылыг күштерине удур оларның чөптүг демиселиве дузалаар деп чаңгыс сорулганы салып келген.

Совет улус, ооң чепсектиг камгалакчылары тайбыңнын чагай хереңи, хосталгазы болгаш хамаарышпас чорукту амгы үе-чадавың ээн чугула болгаш амыдыралчы пегелдеан кылдыр моон соңгаар-даа бууреледиг камгалаар.

(ПМА).

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ЧӨП АЖЫГЛААР

Республиканың совхозтарының ажылчылерин шиитпиргиг үшкү чылда канчаар ажылдаанын, тодарадыкчы бо чылда оларның чурпунда кандыг сорулгалар салдынганының дугайында Совхозтарның будурулге каттыжышкынының начальнигы И. Г. Лавриненковун бистиң корреспондентивис-биле беседазын парладыныс.

— Совхозтарның хөй санныг малчыннарының шудургу күш-ажылының ачызында, тоску бет чылдың үшкү чылында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга оларның яденкейлиг киришкенниин түңнелинде республика эът, сүт, дук, чүүрга будурерин көвүдеткен болгаш ону күрүнеге садар планын чедиишкиннер боттандырган. Совхозтарның будурулге каттыжышкынының 1972 чылга деңнээрге, эрткен шиитпиргиг чылда эътти 1949 тонна, сүтү 3250 тонна хойну сөткан. Ол чедиишкин, бир дугаарында, малдың продуктулуг чоруун экижиткенниин түңнелинде чедип алдынган. Чыл дургузунда бир инектен саап алыр сүт 115 кг көвүдээн ийикпе, чылда ортумак саалда 1732 кг болган.

Мал ажылының продуктуларын будурерин болгаш күрүнеге садарын Тоқа аттыг, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Сүт-Хөл», «Тес-Хем», «УТКА 25 чылы» совхозтарның болгаш өске-даа ажыл-агыйларының сүт-баразан фермаларының коллективтери дыка көвүдедип, чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алгылаан. Ол дээрге мал ажылының продуктуларын будурерин моон соңгаар-даа улгаттырын болгурунуң бүгү аргакурлавырларны ажыл-агыйларда бар деп үзеин көргүзүп турар-дыр. Ынчалза-даа ол курлавырлар долу болгаш чедир ажыглаттынмайн турар.

1973 чылда «Шамбалыг», «Бардык», «Найырал», «Бурунгаар» совхозтар нүрүнеге сүт садарының планын күүсетпээн. Оон чылдагаавы түдел? Ниитиниң малын багай ажаан, азырап, чемгерин турганында, кижилерниң материалдыг сонуургалын кедүрүп, детпивээнинде. «О-Шынаа», «Бурунгаар», «Россия», «Найырал», «Ак-Туруг» болгаш оон-даа өске шупту 17 совхоз күрүнеге эът садарының планын күүсетпейн барган. Совхозтарның будурулге каттыжышкынының 12 ажыл-агыйы күрүнеге дук садарының планын үскеп, күрүне мурнунга ореликг арткан. Бо совхозтарның удуртукчулары тускай эртемнигнер-биле кады бүгү фермаларда ажыл-иштин байдалын сайгарып көрген, плереттингеп четпестерин эдип алырының талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыры чугула. Чүгле ынчан 1974 чылда мал ажылының хогжудээви үндезиин-биле экижидип, ооң оруглалыг чоруун бедидип болур.

Эрткен чылын каттыжышкынның совхозтары малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле кошкан ажылдаан. Чүс инектен-не 62 бызаа алган чорукту эки деп санап болур бе? Чок. «Сүт-Хөл», «Болшевик», «Чыраа-Бажы», «Бардык», «Алдан-Маадыр», «Тес-Хем» совхозтарда болгаш өске-даа черлерде ол көргүзүг ооң-даа куду болгап.

Кызыл – Кунгуртуг аразының кышкы автооруу ажыттынган

ДААЛГА КҮҮСЕТТИНГЕН

Эрткен чылдың декабрь 20-де «Тыва автоорук» эргелелиниң 13 кижи составтыг түскай отряды Кызыл—Кунгуртуг аразынга бир дугаар кышкы авто-орукту амыдары-биле найысылалдан үнүпкен. 1104 дугаар орук участогунуң мастери Т. Иванников-биле бистер ийиге ук ажылды удуртуп баштаар улуг даалга онаашкан. Бистиң отрядывысна С-100 бульдозер болгаш үш «ДТ-75» тракторларны быжыглаан. Чүгле Сарыг-Септен безин санаарга 250 километрни тайга, даглар аразы-биле эртер турдувус. Оруувус аксында Каа-Хем, Шивей, Каргыны таварты беш арт-сын бисти манап чыткан. Болап чаңгыс-даа катап автомашина чоруп көрбээнин алырга-ла, кандыг моондактар бистиң мурнувуска турганы билдингир.

Бүгү эрткен узун оруувустуң дургузунда хөй шаптараазыннарга таваржып турзувусса чок, январьның 17-де Кунгуртуг суурга чедип, даалганы чедиишкинниг күүсеттивис. Орукка бар чорувуста биске партия, совет ажылдакчылар, «Тере-Хөл» колхозтуң даргазы келгилеп, чамдык боттуг дузаны чедирип, хей-аъдывысты кедүруп келгени бистерге уттундурбас. Ылаңгыя тус черни кончуг билир, биске орук баштанчызы боп чораан Самбуу Кушкашович Дыгей-оолдуң ачы-дузазын черле онзалап демдеглевес аргамок. Кышкы хүннүң кыска, а дүннүң чыварлыг кыжырак соок болганындан ажыл хүнүн чүгле 12 шак үргүлчүлээр аргалыг боп турдувус. Бо орукту ажыглалга киирерингe бүгү күмүн, мергежилин харам чокка берип келген бульдозерист Ю. Шамарин, ыяш ужурукчузу В. Сорокин, тракторист С. Черепанов, орук ажылчыннары И. Дайбов, Г. Фунтиков болгаш өске-даа эштерни мақаа айытса чогуур.

Чаа автоорукту ажыдып бергени дээш бисти уткуп тура, тере-хөлчүлер бистиң адрезивиске хөй-хөй чылыг сөстерни сеглеп турдулар. А колхоз баштаар чери отрядка акша шаңналын тыпсып, аъш-чем, дыштаныр чер-биле хандырган. Сорулгавысты күүсеткеш, эртенинде эш-өөр-биле чылыг байырлашкаш, аъттанып чорупкан бис. Ынчап орукка ниитизи-биле 42 хонуитарны чурттап эрткеш, колхозтуң ажыл-агыйының хөгжүлдезинге ындыг эргежок чугула онаалда-даалганы күүсеткенивис ол.

В. ЧИЖИК.

«Тыва автооруқ» эргелелинде төлевилел бюрозунуң начальниги.

ЧУРУКТАРДА: отряд орукта, Кунгуртугга чеде бергени.

Авторнуң фотозу.

ЧЕТТИРДИВИС, ООЛДАРЫМ

Бистиң чуртувустуң кайтамчык күүү-күштүг апаргапып, чечектелдир сайзырап орарын кижи магадап хапмас чүве-дир. Бо чылдың январь айда бистиң Тере-Хөл суурувуска тракторлар келди. Сарыг-Септен мапаа чедир орук аштап келген улус болду. Ооң соонда Кызылдан бистиң суурувусче чүүк соорткен машиналар үнүпкен деп чугаа дыңналды.

Үш хонуп чорда январь айның 31-де колхозум удуртукчулары меңи кел дээп, «Бистиң бо черивиң хоочуну киижи болгай сиңер. Кызылдан үнүпкен чолаачыларывыс чоокшулап келген боор. Оларны барып уткуулуңар» диди.

Колхоз даргазы баштаан кезек улус Бүрүт хемни куду баткаш, манагзының тур бис. Кезек болганда машиналарның даажы дыңналган соонда улуг бажыңнар дег хөй түүк соорткен машиналар көстүп келди.

Ол аразында мээң сагыжымга дыка-ла хөй түүлдер кирди. 1925 чылдан эгелеп бо оруктаң аъттыг чөп Хем-Белдири-биле (амгы Кызылывыс) аргыжып эгелээн чүве. Кызылга 15 хонук чорааш чедер. Баары-кээри таптыг-ла бир ай. 1933 чылда араттың революстуг перииге баар дээш моолап баткан мен. Дыка-ла берге орук—оң-чээрби хемнерни, арттарны кожер, ажар. А бистиң бо чолаачыларывыс ол бүгүге торулбайн чүгле үш хонук дургузунда чедип келдилер. Колхозувуска херектиг кончуг чугула бараанналарны эккелгеннер.

Эргинде бо оруктаң кайы хире бергелерге таваржып турганывысты оолдарымга сонуургадып, оларның дыңзыг ходдарын тудуп, ооруп четтиргенивисти бүгү мурнундан чугаалаан мен.

Д. ЧАП,
хойжу пенсионер.

КАЙГАМЧЫК-ЛА-ДЫР

Каш хонук бурунгаар үнген «Шын» солуннуң бир номеринден мээң оскен-төрээн черим Тере-Холче кышкы авто-орук ажыттынганын улуг сеткил холээшкин, оорушкү-биле номчуп тапыштым. Амгы үе шынап-ла кайтамчык-ла-дыр. Шынын чугаалаарга, баштай ынаар орук туттунуп эгелээн деп чугаа дыңнаашаш, ооң дарый будө бээринге ындыг-ла бүзүревейн турдум. Чүге дээрге кара-чажымдан-па Кунгуртуг—Сарыг-Сеп аразынга чиң соорткун безин та чеже оладын эртпедим дээр. Ынчангаш машина херек чок, аът безин ортер арга чок кадыр-кашпалдап, улут инек даштар, кара суглар ам безин караамга олчаан чуруттунуп кээр. Ылаңгыя чазын дош эрип, сарыгсуглашы бээрге, аът-хөл безин олуп, боттарывыс улуг ундараашкынга алзып турдувус. Аът-биле машинаны канчап деңнээр. Аът, машина чорбас чөрлер-биле эртип-даа турза, моган-шылаар, арыг-баксыраар болгай. Ынчан 9-10 ортээл дамчып, кэш хонуп удаштыр чоруп турган чедип турдувус.

... Амгы эртем-техниканың ачызы бо хире-дир. Ол бир-ле дугаарында Коммунистиг партиянның, Совет чазактың совет кижи дээш хүп бүрү ада сагыш салыышкынының бир херечизи ышкажыл. Чаңгыс чер чурттугларывыска ол кайгамчык белек дээш паңг байырны чедирбиттиин, аңаа харыы кылдыр бо тодарадыкчы чылдың планныг оналдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш улам күженишкинниг ажылдаарыл күүседим.

Е. АРАКЧАА.
Эрзин район.

ИВИ МАЛДЫГ БОЛГАНЫҢДА...

ВЦСПС-тен улуг шаңнал

«Ада-төөгүмден ивн малдыг бис. Оны малдап ажылдаарының бергезин-даа чугаалаан кавчаар —олут-дыш чок кыныл келир. Бирде малыны берү, хайыракан-даа чиитер, чамдыкта он-оңу-биле пс чок чиде-даа бээр... Чүү-даа таварышса, моондактарны ажыл эртер дээш бар-ла күжүл-биле ажылдаар апаар сен. Чежемейниц-даа берге болза, ивн малдап ам-даа ажылдаар күзелдиг мен»—деп, «Тоора-Хем» совхозтуң Май 1 салбырының ивижизи Ак Кылбыжа чугаалаар болду.

Ол ивн малдаарынга ёзулуглда таарышкан кижи: эрес-омаа оскелерге домейлешпес, малды ылгап танышырынга мергежөн, ылаңгыя дүктүг хаак-биле берү сүрүл олурерине кончуг кызымак. Кылбыжа эрткен чылын төрээн 100 мындызындан 87 анайны алган. Ол дээрге Кадыр-Өөс ивн фермазында ең дээре көргүзүг.

Эки ажыл мактадыг. Ивн ажылын сайзырадырынга чедиишкиннери дээш Ак Хылбапович Кылбыжа ВЦСПС-тин хүндүлел бижин-биле шаңнаткан.

КЫЗЫЛ-ӨГГЕ БЕЛЕК

Өдүген ивн фермазы — районда мурнакчы ферма. Ында кызыл-огде ном-дептер, солун, журнал болгаш культура хереглелинин оске-даа чүүлдерн чыл бүрү көвүдеп орар. Эки ажылы дээш ферманың чүвүн-биле шаңнатканы кызыл-өгге бо-ла костүп келир. Эрткен чылын мал өстүрер планын 105 хуу күүсеткен, 100 мындыдан 89 анайны камгалап алган. Өдүген фермазынга база бир белек чедип келген. Профэвилелдериниң Тыва область чөвүлели «Соната - 201» транзистор, шыдыраалар, домино болгаш өске-даа чүүлдер-биле ферманы шаңнаапы ол-дур. Ол ышкаш шаңнал-биле бо ферма мурнунда ийи удаа демдеглеткен.

БАЗА БИР «ЧАҢНЫК»

Районнуң ивн фермалары совхоз болгаш район төвүбиле «Чаңнык» деп радиояны дамчыштыр харылаажып турар. Чоокка чедир-ле Өдүгенге болгаш Кадыр-Өөске ийи рация ажылдап турган болза, ам үш апарган. Районнуң ивн малын чаңгыс төпке турар кылдыр чыып эгелээнибиле холбаштыр, ам дээреңде туруп турар бөлүк малчыннарга — Хам-Сырада ивижи авеногa база бир рацияны тургузуп берген.

Тожунуң кайы-даа ырак булунгында ивн малдыглар топ-биле хүн бүрүнүң харылзаазын бижиг тудуп турар.

ӨДҮГЕНИҢ АГИТАТОРУ

Совет Тыва салбырның ветфельдшери Ак Эзирикпей ивн эмнээри-биле чылдың кайы-даа үезинде Өдүген тайгаларынга чеде бээр. Ол бергаш бодунуң агитатор хүлээлгезин черле утпас. Эрткен чылын ивижи оңнуктеринге чеди катап баргап. Ынчап кылып берген лекция, бесседаларының тематиказы янзы-бүрү: партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып турары, чурттуң, республиканың болгаш районнуң амыдыралында болуушкуннар, делегей байдалының доңчуделы, ивн малды ажаап остүрери болгаш ооң аарыглары-биле демисел дээш оң-даа оске. Бо-ла келир эмчизин өдүгенчилер «Өдүгенниң агитатору» дижип турар.

Хавак-Тайганың, Менги-Хөлдүң, Улуг-Паштың, Бичеңаштың, Улуг-Арга тайганың ивижи аалдарынга ветфельдшерниң чугаазы моон соцгаар-даа үргүлчүлээр.

Ак Ирбилгенович Эзирикпей — 1973 чылда районнуң ең эки агитаторларының бирээзи болгаш.

ЛЕНТА БАГЛААН ИВИЖИ

Районнуң улус ажыл-агыйының мурнакчыларының слёду болуп турган. Президиум столунуң артынга ак-кок лепталар багланып кижилер олурган. Ең тергиин мурнакчылар ол-дур. Өдүгенден келген ивижи Балдаң Чамыкай база бар. «Мурнакчы ивижи» деп лентаны аңаа байырладыны-биле баглааны таварылга эвес. Ол ажыг чылда ивн малдап, малының чаш толуп чыл бүрү менди камгалап алыр дээш ол кызымак ажылдап келген. Ивиге ажылдаан үезинде ооң өг-бүлези Төрээн чуртка 1700 ажыг анайларны остүрүп берген.

Балдаң Чамыкай бо чылын төрүүр 100 мындызынга оноаштыр 90 анайны камгалап алыр деп социалистиг хүлээлгеин алган.

ЧАҢГЫС ТӨПКЕ

Тожуга ивн ажыл-агыйының төвүн тургузар айтырыг чедимнигинге шиитпирлеттиниң бар чыдар. Районнуң аңгыыр-тывып ажыл-агыйының ивилерин «Тоора-Хем» совхозта каттыштырган. Каа-Хем районда «Кызыл тук» совхозтуң 300 ивизин алырыбиле сүрүкчүлер ынаар чорупкан.

Ивн ажыл-агыйының төвү болур Чаавылар суурда тудугсептелге ажылдарын эгелээн.

ЭКИ ШЫНАРЛЫГ ЭЪТ

1973 чылдың дөрткү кварталында болгаш бо чылдың январьда совхоз эки шынарлыг 70 тонна хире ивн ээдин күүрүнеге дужаагап. Чоокку хүннерде совхозтуң Хам-Сыра талазында ивижи звеноузундан сүрүп келир ивилериниң ээдин база дужаар. Эки шынарлыг эът ивижиниң берге болгаш харыысалгалыг ажылының түннели.

ХУУЗУНДА СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

Өдүген ивн фермазында 20 өг-бүле ажылдап турар. Олар шуптузу хуузунда социалистиг хүлээлгелиг, чарышка бот-боттарын кыңгырышкап. Бо чылын төрүүр 100 мындыга оноаштыр 85-тен эвээш эвес анайны камгалап алыр, коданында ивилериниң баш санын чыл эгезинде турганындан 10 хуу өстүрер, күрүнеге садар ивиниң ортумак дениинин 110 килограмм чедирер, чайгы, күскү үелерде 3—4-тен эвээш эвес одар солуп турган малдың семпитилгезинче онза кичээңгей салыр болгаш оске-даа хүлээлгелерни алганнар. Социалистиг хүлээлгениң бир кол черин ивижилериниң культурдуг амыдыралын экижедеринче утланган аргахемчегларни боттандырары ээлеп турар. Ол чүл дээрге быдаргай, көшкүн амыдыралдан сууржулгаже шилчиири, аңаа үндезилээш ийи ээлчеглиг ажылды органнзастаары болур.

А. НУГУУРАК.

СЕРЕҢМАА БОЛГАШ ӨСКЕЛЕР-ДАА

Мерген Мертенович сеңээ дараазында төөгүнүң дугайын дыңнадыксаан ийик мен. Булуңда тырлы берген орор бичии уругларны көргеш, кижи кээргей бээр, оларның төрээн иезин Серенмаа Оттукай эрткен күзүл-не читкен хевээр, мынчага чедир баргап уг-шин-даа билдинмес, сураа-даа дыңналбас.

Ёзулуг төлептиг ада-иелериниң дугайын номчуурга сеткил сергээр, бодалга бээн чоргааранчыг-ла болгай але. Ынчалза-даа Серенмаа Оттукай ышкаш ийп-чаңгыс шаарланчак кижилер, ылаңгыя иелер, бистин аравыста чурттап чоруурун көргеш, кайгап-ла хаамас-тыр мен.

Серенмаа дээрэн чаа-ла үжен хар ажып чоруур, ол беш уругнуң иезин болгуже чедир шиитил, күрүне, ажытөл мурнунга харыысалга, хүлээлге, кижиниң, ылаңгыя иениң чоргааралының дугайында бодап, сактып-даа корбээн хире.

Серенмаанның Бии-Хем районда чурттаваан черн-даа чок дивес сиңер бе. Тоиланчы пе Ленинка, Хадын, Тарлаг, Аржаан, Шивилиг, Тураң ол мынчаар хире-хире болгаш костүп келзе-даа, үр-даа болбайн катап-ла чиде бээр. Эрткен күзүл чүве, өөредилге эгелевээнде-ле Серенмаавыс уругларының элээди ийизин Ленинкада дунмаавы Оолактың, а үш бичезин Аржаанда Тамара утбазының аалдарынга каапкаш, билдинмес угже чиде берген. Ооң төрел-дөргүлү-даа, албан организацияларының черлери-даа каш айлар дургузунда сураглап, дилээш тыппаан. А школаларда оореднлге эгелээнден бээр үш улдуң эртер чеде берген. Ынчалза-даа Серенмаанның школа назылыг үш уруу ам-даа ооредмээн. Ону чүү деп бодаар сеэ, Мерген Мергенович?

Ажы-толуңден дескеп Серенмаанның сураа Шивилигде дыңналып турза-даа, райкүүскомнуң ниитизи хөреглер киллизи-даа ону тыпкаш, ажытөлүвге эгидип харыысалга онаары-биле мынчага хемчег безин албаанын кижи кайгаар.

Серенмаанның уругларының бичеларын Аржаан суурнуң амнелгезинде дугурушкаш чыттырып каан. Серенмаа Оттукайны тыпкаш, не кижиниң хүлээлгезин үттүп дескеин база ниитилелге ажыктыг ажыл-агый кылбас, маңгыстал чак бау-биле амыдыраң чоруурун дээш кеземче онаар уе келбээн бе?

«Мааларывыстың» утбазы Тамара Оттукай база дөрт уруглуг. Оларның улуу оң чеди хар чеде берген, ынчалза-даа ургларның чаңгызы-даа школа дооспаал болгаш ол орде амгы үеде ооренип турар кижи чок. Тамара ажытолуңуң кадыкшылы, оларның келир үезинде дугайында сагыш човаар хамаан чок. Аржаан кодээ Советниге кээп: «Мээң не-эргемни казаап, уругларымны ап алыпар» деп чарыттыпын турган болгай..

Ада-не деп ат кадагалаан чамдык арагачылар торүп алган төлүн черинң черинге каапкаш баар таварылгалар база бар дивес сиңер бе!? Беш, алды хире харлыг Олег Лакоминин Туранның автовокзалындан, ол-ла хире назылыг Раи Ооржакты «Суклан» совхозтуң товүндеп шагдааның уруглар ороэлинин инспекторлары эрткен чылдың августа-ла тып алган. Олег биле Рая адын, фамилияларын боттары адап берген, со уругларның ада-иезин дөрт ай дилээп, тыппаан. Олег биле Раяны уруглар базыңында апарып каан. Бистиң ниитилелливистиң буянныг чоруун ыак мынчаар, өскээр ажылдап болур бе?

Дириг амытанныңарның эң-не каржы араатанныңары — кускун биле бөрү безин толүн кагбас, боду чем тып чиитер апаргыже чедир кадагалап, алараар кылдыр бойдус чаяган, а кижилерге хамаарыштыр бойдустуң хайыралы, даандырган харыысалгазы оон-даа улут. Өске амытанардан кижи медереп-биле ылгалдыг болгай. Ол ада-иезиниң бедик медерели кайдал?

Мындыг магалыг үеде чурттап чораан, беш-алды хар чедир остүрүп алган төлүн черинң черинге ожегээр наапкаш, дезин, чаптынып чоруур ада-иелер дээрге бистиң ниитилелдиң богу, ёзулуг кемниг үүлгедикчилер-дир. Ындыг ада-иелерни чаш кижилерниң караавың чажы, сагыш-сеткил талазы-биле түргедеи дээш хемчег ап, ыңгыы харыысалга хүлээндирери кончуг чугула.

Х. БАЙ-КАРА.
Бии-Хем район.

«КИНО КӨӨРҮВҮС ОЛ...»

Ак-Туруг суурда аъш-чем ларёктарында ооңнуң калбак хереглелиниң аъш-чем бараанары кончуг ховар. Аъш-чем бараанары садып аар дээн кижилер Шагаан-Арыг, Чаа-Хөл, харыпдаа Чадаанадан бээр чоруп турар-дыр.

Садыгларда соогун чүүдээр. Чагы кедип алган садыгаар болза эки. База бир бөрге чүүл — ларёктуң садыгжылары колгон кижилерни ээлчегге үр манадып, тергиин ожум ажылдап турары.

Ол-даа канчаар, мынчамынча маңаа тура садыгларда эвээш-биче аъш-чем аймаандан чүү-хөөнү садып-ла алыр сен. Чамдыкта демги ларёктарывыс чогуур шагыңга четпейн чораашла хагдына бээр болдур ийин. «Ооң чылдагааны чүдел?» деп сонуургаар боор сен, Мерген Мергенович. Садыгжылар Валентина Монгуш болгаш Чечек Шадып олар «кино көөрүвүс ол...» дээш карак ажыт арлы боор.

Д. КӨРГЕН-ООЛ.

„БОРА-ХӨЛ"—МАЛЧЫННАРДА

Чөөл-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң бүгү коданнарында төрээн хураганнар таарымчалыг ажаалдада доругун турар. Сарыглар Хаплактың, Ооржак Миҥит-Доржунуң, Донгак Комбупуң, Александр Лаандыктың, Ооржак Омчаанның, Сат Чудуммаанның коданнарында хой хой хураганнаан. Төрүүр 100 хойга онааштыр 100 хураган алырын хүлээнгеп Сарыглар Хаплакбиле соцпалистиг чарыптыг Ооржак Миҥит-Доржунуң коданы хүр кыптап турар. Ында хой оолдаашкыны үргүлүлевиттаан.

Хойжуларның турлагларын эргип, оларның ажыл-херээбиле танышкып чораан, ол-ла ажыл-агыйның Культура бажыңының «Бора-Хөл» агитбригадазының бот-тывынгыр артистери Хараганнып-Дагда Сарыглар Хаплактың аалынга концерт коргускен турда таварыштывыс. Кожа-хелбоо кыштагларның малчыннары аңаа база чедип келген.

Бора-холчулер ажылын чүгле көнцерт-биле кызыгаарлавайн турар. Беседа, ыыткыр номчугга кылыр, баш таарыыр, чаа номнар тарадып бээр, медицина дузаазы чедирер, агитхуудус үндүрер ажылды база чорудуп турар. Доллаң Маны хойжуларга СЭКП ТК-ның Чиңгиве секретары эш Л. И. Брежневтиң Куба Республикага албанның пайыралдыг аян-чорууң кылып чораапының дугайында беседаны кылган. Мал кыштатлаашкынының, хой оолдаашкынының дугайы агитхуудуста чыриттынган. Библиотекарь Чечек Чачыр-оол кожер библиотеказындан номнарны үлээп, эмгэ З. Доржуланчилге кылып, эмнер берген.

—Малчыннар бистер бачымчымыптыг ажылда хаара туттунган бис. Мал ажаалгазын экижиттипшаан, чаш малды мендн камгалаң доруктурар дээш карак кылып ажылдап тур бис. Бистерге концерттиг ааддан келген аалчыларга өөрүп четтиргенивисти хойжуларның мурнундан илерет-тим — деп, Күт-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи В. Байлак чугаалаан.

Агитқультбригада маршрудун уламчылап, дараазында малчыннарже аъттаныпты.

М. СЕВЕН.

БЕЛЕТКЕЛЧИ

Иргит Сундуевич Буянды ажыл дээрге дүм, хүн-даа дивес, эрестиг кижи. Ол амгы үеде Монгун-Тайганың эрезеткечилер ниитилелиниң белеткел конторазында белеткелчиниң чылыштыг ажылхүлээлгезин күүседип турар. Ук ажылда И. С. Буянды алды чыл чеде берген. Алгыкештиң, бүктүң өртек-үнегин шын тодарадыр талазы-биле белеткелчиниң карын ажылынга ол колдуунда практика кырынга өөренип алган. Белеткелдер айтырыгларынга хамаарышкан шылгалдакы респотребсоюзтуң түскай комиссиязынга ол чедиишкинниг дужаагаан.

Иргит Сундуевич тыва ужукбижик тыптыры билек, көдээге бижик болгүмүнге сүмдүүг өөренип, эге-чада школазының өөртүү классын доозун, ном-дептерни, солун-сеткүүдү номчуп өөренген.

И. С. Буянды черле солун кижи. Самбың хап, хөй-сантүүнерни шүүштүрүп балансылаштырарының нарын аргазынга мергежөөн. Ону база колдуунда бот-өөредилге-биле өөренип алган. Райпонуң санакчы бухгалтериинге бот-өөредилге-биле өөренип ап, ол ажылга ээлээн каш чылдарда ажылдаанының соонда. Иргит Сундуевич ол алды чыл иштинде райпога склад эргелекчилээн.

— Ынчаарда склад эргелекчилээри дыка-ла чымыштыг турду. Складтарда кандыг бараанналар чок дээрил—демидбес, аяк-сава, үлеттүр болгаш аъш-чем бараанналары — шүптү чаңгыс черге турган. Күрүненин ынча өөрүү-төрөөгинин оскүммас дээш, карак огу дег кадагалап, камгалаар дээш сагыш аарып, чамдыкта санажылга үезинде суг үйгү удувас, черле ынчаш удуттунмас-даа боор чүве болгай—деп, хоочун кооператор сактып чугаалап орар.

И. С. Буянды күш-ажылчы орүүн чээрби харлыг ол турган эгелээн. Оон бээр ам ажыл-үүлениң үжен чылдары эрте берген.

Хоочун кооператорнуң кызымаккай күш-ажылын удуурбиле үнелеп көргеш, райпо баштаар чери, ында партия, профэвилел организациялары И. С. Буянның чуруун райпонуң Хундулел самбырызында киирген ужуру-дааында.

А. БЕГЗИ.

ПОЭЗИЯ КЕЖЭЭЗИ

Тываның көдээ ажыл-агый техникумунуң хуралдаар залында тыва поэзия кежээзи өрткеп. Кежээге чалаттырган аалчылар шүлүкчү О. Сувакпит, тыва шүлүктериниң орус дылче очулдурукчузу болгаш шүлүкчү С. Козлова олар боттарының чаа шүлүктерин сургуулдарга таныштырып, тыва поэзиянын сайзыралының дугайын чугаалаапаннар.

Техникумнуң литература болгүмүнүң киржикчилери К. Сарыглар, В. Ооржак, Е. Салчак олар боттарының чогаатхан шүлүктерин номчаап шүлүкчүлериниң үнелелин алганнар.

Кежээниң түнелинде сургуулдар солун кежээ дээш шүлүкчүлерге оорушкүүл илередип, чогаадыкчы чедиишкиннерлиг болуруп күзээннер.

М. ТЮЛЮШ.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ
МОСКВАДАН

14.00—Дамчыдылгалар программазы. 14.05—Медээлер. 14.15 — Өңнүт телекөргүүг. Школачыларга. «Орлёнок» телестудиянның аныяк корреспондентилериниң Совет Эвилелиниң Маадыры, Армия генералы И. И. Федюнинский-биле ужуражылгазы. 15.05—Өңнүт телекөргүүг. Мультфильм. 15.15 — Өңнүт телекөргүүг. «Музыкалыг ужуражылгалар». Композитор Г. Гладков. 15.55—«Чили: хосталга хүнү келир». Совет телевиденнеге Чилиниң Социалистиг партиязының Чиңгине секретары эш Карлос Альтамиранонуң интервьюзу. 16.20—Өңнүт телекөргүүг. «Бальзактың улуг ынакшылы» деп хой сериялыг телефильм. 4-кү сериязы — «Амыдыралдың янзы-бүрү талалары». 17.20—Өңнүт телекөргүүг. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА—«Крылья Советов». 3-кү оюн. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Малышок». Дамчыдылга. 18.45—Уругларга. Мультфильм. 18.55—Телемедээлер. 19.05—«Аныяк гвардиия». Дамчыдылга. 19.35—«Ада-чуртумнуң солдады болур мен». Кыска фильм. 19.45—Телемедээлер. 19.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Белгород областың үткүштүр планы күүселдеде». Дамчыдылгада СЭКП Белгород обкомунуң бирги секретары М. П. Трунов киржип турар. 20.45—Е. Вахтангов аттыг күрүнениң академиктиг театрының фильм-шинзининг баштайгы көргүүг. А. Корнейчук. «Чүрөктен ыравас». 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эш генерал» 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.05, 18.50, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сапыктыг диис» 10.00, «Аас-кежиктиг «Шуканың» командири» 15.00, «Сангам» (2 сериязы кады) 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чаяскаазыраан бөрү» 9.30, 11.10, «Кызыл шөл» (2 сериязы кады) 15.00, «Дайын болгаш тайбың» (4-кү сериязы) 17.00, «Юлька» 12.50, 18.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дайынга дайынга ышкаш» 15.00, «Даглар хаапы болгаш өскелер» 11.00, «Аксели биле Элша» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА»: «Дөрткү душтук» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кадза ажылагый киллизиниң 21-47, үлетүүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информацна база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 15953. ЧАГЫГ № 629

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үнүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы, (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00283

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

Бөгүн—Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнү

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 46 (9421) | Суббота, февраль 23, 1974 чыл | 1925 чылда үнелевлеттингеи | Өртээ 2 коп.

Социалистиг Төрээн чурттуң идегелдиг камгалакчызы—ССРЭ-ниң маадырлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

Казах ССР-ниң, Белорус ССР-ниң болгаш Ростов областың көдээ ажыл-агый механизаторларының инициативазының дугайында

Казах ССР-ниң, Белорус ССР-ниң болгаш Ростов областың колхозтарының болгаш совхозтарының механизаторларының, «Сельхозтехника» бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының көдээ ажыл-агый техниказын бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары дээш социалистиг чарышты калбартып цептередир дугайында саналдарны үндүрүп келген инициативазын СЭКП Төп Комитеди чүүлдүгээвүүн көргеп.

Ол инициативаны деткирип, техниканы ажыглаарын шиитпирлип-биле экижидеринче, машиналарның ээлчегде болгаш хүнде ажылдап кылыышкынын бедидеринче утланган тодаргай хемчеглериниң системаларын ажылдап кылырын болгаш боттандырарын организастаарын эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга болгаш райкомнарынга СЭКП ТК сүмелээн. Маңаа холбаштыр эргежок чугула санныг механизатор кадрларны белеткээринче болгаш оларның мергежилин бедидеринче, тракторларның болгаш комбайннарның ийи ээлчег-биле ажылдаарын хандырарынче, машина-трактор парыгының септелгезининг шынарын бедидеринче, техниктиг ажаалданы экижидеринче, техника камгалалын экижидеринче болгаш машиналарын база механизмнерниң эдилел хуусаазын узадырынче онза кичээнгейни салыр.

А. Н. КОСЫГИНГЕ ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАНЫ

Февраль 21-де Кремльге СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге Ленин орденин болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының «Кадыыр болгаш Маска» деп ийиги алдын медалын тывыскан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыяазы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр чедеп харлааны-биле холбаштыр А. Н. Косыгинни ол бедик шаңналдар-биле шаңнаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный шаңналларны аңаа тывыскан.

Шаңналдар тыпсыр үеде залга эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев Б. Н. Пономарев, В. И. Долгих, К. Ф. Катушев олар олурушкан.

Эш Н. В. Подгорный шаңналларны тыпсыр тура, чүве чугаалаан.

Эш Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ чугаазы

Эргим Алексей Николаевич! Эштер!

Бөгүн бистиң хүндүлүг эжибис болгаш өөнүүвүс Алексей Николаевич Косыгинниң амыдыралында уттундурбас хүнүү—оон чедеп харлаан хүнүн демделеп турар-дыр бис.

СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Чазааның байырында, Алексей Николаевич, сени Ленин орденi-биле болгаш «Кадыыр болгаш Маска» деп ийиги алдын медаль-биле шаңнаар дугайында Чарлыкта партияның болгаш улустуң мурнунга сээң улуг ачы-хавыяаңны үнелээнин плереп мен.

Бистер, мында чыылган кижилер шуптувус, хөй-хөй чылдар дургузунда сээң-биле кады ажылдап, бир дөмей сагыш салыышкын-биле чурттап, шиитпирлеп келдивис. Ынчангаш бистиң кайыыс-даа сени бистиң улуг ажыл-херээвистиң тиилелгези дээш демисеачи деп, сээң принциппалдыңны болгаш бодуңга база өскелерге-даа негелделиңни билир. Ындыг кайгамчыктыг шынарлар-биле бистиң партияга болгаш бистиң улустуң ортузунга ат-алдарлыг боол турар сен.

Сээң амыдыралың оруун Совет күрүнениң алдарлыг төөгүзүү-биле тудуш, ону көргүзүп турар. Ажылчын кижиниң өг-бүлезинден үнгеш, бодуңнуң амыдыралыңны ажылчын ажыгынан, бүгү ажылчы чонларның дерээ-биле, хүрээлеңинге чартык чүс чыл хире бактаап турарың бистиң ленинчи партияның улуг херээ-биле холбаштырган болгай сен.

Аныяк-чалыы чылдарыңда Кызыл Армияга эки турачы боон кирдиң. Шеригден халашкан соонда Сибирьге хереглекчилер кооперациязының системазынга ажылдап турдуң. Баштайгы беш чылдарның үезинде сен улус ажыл-агыйынга идепкейлиг ажылдап, фабрика мастериңден улус комиссарынга чедир орукту эрткен сен. Фашизмге удур демиселдиң кадыг-дошкун үезинде партия сеңээ харыысалгалыг болгаш нарын соруглаларны, оон иштинде бүзээлеттиргеа Ленинградка дузалаар, үлетпүрүү көжүрер болгаш чурттуң экономиказын камгалаг херээнге эдертургузар талазы-биле соруглаарыы күүседирин бүзүреп, даасхан турган.

Хөй чылдар дургузунда бистиң партияның дайынчы штабы—СЭКП ТК-ниң Политбюрозунда кирип турар сен.

Барык он чыл иштинде бистиң Совет күрүнеңиң баштап келдиң. СЭКП-ниң XXIII болгаш XXIV съездилериниң төөгүлүг шиитпирлер үндүргеш бо чылдарда Совет Эвилелиниң политиктиг, экономиктиг болгаш камгалал күүч-шыдалын үлам улгаттырар, оон делегейге туружуң быжыглаар талазы-биле партия болгаш бүгү совет улус хемчээлиниг талазы-биле көстүп көрбээн күжениишкинни кылган. Чогум-на бо чылдар дургузунда бистиң партияның, Төп Комитеттиң, СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары Л. И. Брежневке баштаткан Политбюроның идепкейлиг болгаш чечиилиг чок ажыл-чорудулгазының ачызында совет экономиканы хөгжүдеринге, совет кижилериң чаагай чоруун бедидеринге оныа улуг түңнелдер чедип алдынган, делегей байдалын экижидеп дээш, тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаары дээш хемиселге боттуг чүүлдер чедип алдынган.

Бистиң партияның айыткаы иштики болгаш даштыкы даа утланыышкыннарны амыдыралга чайгылыш чокка боттандырып келгенин бүгү совет кижилер изин-биле чүүлдүгээвүүн, деткип турар. Ол деткимчени медереп бидири бистиң шуптувуска кызыгаар чок үнелиг, сагыш-сеткилдиң үзүг ханыышкынын болдурүп, улам-на кызымаккай ажылдаар, бүгү күштү бистиң наити херээвиске сөөп күзелдң хайныктырып кээр-дир.

Эргим Алексей Николаевич, чеден харлааныңда долу энергиялыг болгаш чогаадыкты күштүг үеңде үткүп турар-дыр сен. Бөгүн, Төрээн чурттуң дээди шаңналын тыпсып тура, мында чыылган бүгү эштерниң өмүнээзинден сээң алдарлыг юбилейиңге холбаштыр чүректиң ханызындап байыр чедирип, быжыг кадыкшылдыг, эрес болгаш чаа-чаа үре-түңнелдиг ажылдаарыңны күзеп тур мен. Партия болгаш күрүне ажылының талазы-биле сээң улуг дуржулган коммунизм тургузуушкунунуң херээнге моон соңгаар-даа бараан болурун билир бис.

Эш А. Н. Косыгин харыысеп ап, чүве чугаалаан.

Эш А. Н. КОСЫГИННИҢ чугаазы

Хүндүлүг болгаш эргим эштер!

СЭКП Төп Комитединге. ТК-ниң Политбюрозунга. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга. Совет чазакка бедик шаңналдар дээш, байырлыг чагаазы дээш, а ол ышкаш Николай Викторович Подгорныйның мээи дугайында ийыралдыг сестери дээш, чүректиң эң-не ханыызындан өөрүп четтиргенимнин илередирин чөпшээреп көрүнер.

Ол орук — үндезини социал эргилделерниң үе-чадазы, социалистиг тургузуунуң тыптырының болгаш бадыткаттының быжыгарының үе-чадазы, социал-экономиктиг ханы чаартылгаларның үе-чадазы, коммунизм тургузуушкунунуң үе-чадазы-дыр.

Ол дээрге, кижи төрелгетениниң келир үеже изеттинмээн оруу, демисеалдың болгаш аарберге шылгалдаларның оруу турган, ол орукка бистиң Ленинниң амыдырлыг партиязы тиилелгеже баштап келген.

Социалистиг тургузуушкунуң тиилелгелиг базымы совет кижилерин мораль-политиктиг бедик шынарларга, амыдыралдың утка-шынарын оларның шуут-ла чаа ёзу-биле көөрүнге кижизиткен.

Совет кижиниң дээди ааскежии оон хуузунда эргеажыктары-биле кызыгаарлаттынмас, ол оон бодунуң ниитилелге ролюе, социалистиг ниитилелдиң эрге-ажыктарыбиле бодунуң чаңгыс аай чоруун утаап билири-биле холбашкан.

Бистиң чурт сөөлгү он чылдарда политика, экономика, социал талазы-биле ажылга, бистиң партияның XXIII болгаш XXIV съездилериниң хүлээп алганы тайбыңның болгаш коммунизмы тургузуушкунунуң ленинча программазын боттандырарынга чаа-чаа шылгараңгай чедиишкиннерни чедип алган.

Бистиң партияда, оон Төп Комитединде болгаш СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан Политбюрода сөөлгү он чылда тургустунган идея талазы-биле чаңгыс аай чоруктуң, эш хуузунуң идегелиниң, бедик негелделиг болгаш партийжи принциппалдыг чоруктуң ачызында ол чедиишкиннер улуг хемчээлдиң-биле чедип алдынган.

Мээи ажыл-чорудулгамны бедии-биле үнелээни дээш өөрүп четтиргенимниң сестери-биле кады меңээ партиянып, бистиң улут улузувустуң идегелиниң онаап турар бүгү харыысалгазын ханызы-биле медереп билип турарымны база катап демделээрии чөпшээреп көрүнер.

• • •

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүери. Политбюро кежигүнеринге кандидаттар, ТК-ниң секретарылары эш А. Н. Косыгинге төрүттүнген хүнү болгаш аңаа Ленин орденин база ийиги «Кадыыр болгаш Маска» алдын медальды тывыскаңы дээш изиг-байыр чедирип, кайгамчык эки кадыкшылды. Коммунистиг партияның, совет улустуң чаагай чоруу дээш оон үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазынга улут-улуг чедиишкиннерлиг болурун күзээннер.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң камгалал министриниң ДУЖААЛЫ

Москва хоорай — № 36 — 1974 чылдың февраль 23

Эштер, Совет Чепсектиг Күштериниң дайынчылары!

Эштер, Армияның болгаш Флоттуң курлавырда болгаш отставкада дайынчылары!

Бөгүн бистиң Төрээн чурттувус Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 56 чыл ооң демделеп турар. Коммунистиг партияның тургускаңы болгаш кижизиткени ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштери бодунуң алдарлыг төөгүзүнүң дургузунда патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгезин төлептиг күүседип турар. Империалистиг агрессорларга удур кадыг-дошкун тулчуушкыннарга совет дайынчылар коммунистиг идеалдарга шынчызын, чиҥеглежир чүве чок эрес-дидимин болгаш маздырлыын кезээде көргүзүп келген. Ам бистиң Армиявыс болгаш Флодувус улустуң тайбын ажыл-ижин, социализмниң өндүр улуг чаалап алышкынларын идегелдиг камгалап турар.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүн совет кижилер политиктиг бедик көдүрүлүшкүнүнүң болгаш коммунистиг тургузуушкүнүнүң бүгү участокгарында күш-ажылчы чедиишкиннерни байлыында уткуп турар-дыр. Тоску беш чылдың үшкү чылы дыка улуг чедиишкиннер-биле демделеттинген. Ажылчын аңгының эрес-шудургу ажыл-ижинин ачызында социалистиг индустрия бурушгаар чаа базымны кылган. Бодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң маадырлыг күжениишкиннерни тергиин эки дүжүт-биле демделеттинген. Улустуң чаагай байдалы чайгылыш чок бедип турар. Совет күрүнениң экономиктиг болгаш камгалал күүзүү өскен. Партияга, совет улуска СЭКП ТК-ниң Кыйгырыынга харыы кылдыр бистиң чурттувустуң ажылчы чоннары беш чылдың дөртку чылының улус ажыл-агый планның хүүсаа бетинде күүседир дээш, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктын улам бедидер дээш социалистиг чарышты калбак неперететкен.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы, Тайбыңның программазын Коммунистиг партия, биле Совет күрүне амыдыралда быжыг болгаш чүткүлдүг боттандырып турар. Бистиң ленинчи партиявыстың, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң, ТК-ниң Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң шуут болунуң улустарның тайбыңының болгаш айыыл чок чоруунуң хереэнге аажок улуг салыышкынын совет кижилер, бүгү дешилгелиг кижи төрелгетен бедии-биле үнелеп турар. Бистиң чурттувустуң ак-дынма чурттар-биле сырый чаңгыс эптиг чорудуп турар идепкейлиг, инициативчи даштыкы политиказы социалистиг дем каттыштырылгазының сырый каттыжыышкынын улам быжыглап, делегейниң бүгү байдалынга таарымчалыг салдарын чедирип турар.

Ынчалзажок делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадырынга удур туржуруп оралдажып, чепсегленишкиннерин эңдере бүдүрерин улам остуруп, дайын авантюраларын белеткеп турар реакциялыг империалистиг күштер ам-даа бар болгаш идепкейлиг хөделип турар деп чүвени база көрбейн барып болбас. Ол бүгү үүлдер чурттуң камгалалын болгаш Чепсектиг Күштериниң дайынчы күчүзүн моган чок быжыглаарынче совет улусту азбадап турар. Социалистиг Төрээн чурттуңга болгаш Коммунистиг партиязынга кызыгаар чок берингеп совет дайынчылар Варшава керээзиниң киржикчилери чурттарның армияларыы-биле бүзүлбас чаңгыс эптиг болбушаан, бистиң Төрээн чурттувустуң болгаш бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының айыыл чок чоруун көрүнгүр камгалап турар.

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер прапорщиктер болгаш мичманнар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Эштер Армияның болгаш Флоттуң хоочуннары!

Бүгү улустуң байырлалы — Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 56 чыл ооң-биле холбаштыр силерге байыр чедирип тур мен. Амгы өөредилге чылының нарын болгаш харыысалгалыг соругаларың шиитпирлээринге, боо-чепсекти болгаш дайынчы техниканы шингээдип алырынга, черге, агаарга болгаш далайга өөредилгени сайыраңгайкызырынга чедиишкиннерлиг болуруңарны күзедивис.

Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары! Безектериниң, корабльдериниң болгаш каттыжыышкыннарының дайынчы белен чоруун улам бедидер дээш чүткүлдүг демисеижер, кандыг-даа агрессчи күштерге ойтур шавыышкын бээрингe кезээде белен болунар!

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 56 чыл ооң демделээри-биле **дужаарым болза:**

Бөгүн, февраль 23-те, чер-чернии-биле 20 шак турда бистиң Төрээн чурттувустуң найысылалы — маадыр-хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның найысылалдарыга, а ол чыскаап маадыр-хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Севастопольга, Одессага, Новороссийскиге, Керчиге, маадыр-шивээ Брестиге байырлалдың фейерверигнин кылыр.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 56 чыл ооң делгерезин!

Маадырлыг совет улус болгаш ооң Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук киирикчизи болгаш организакчызы — ленинчи өндүр улуг партия делгерезин!

ССРЭ-НИҢ КАМГАЛАЛ МИНИСТРИ, СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МАРШАЛЫ А. ГРЕЧКО.

КЫЗЫЛГА БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Дүүн Кызылга, Политиктиг тырыдыышкын базынынга, хоорайның ажылчы чоннарының болгаш Кызыл гарнизонунуң дайынчыларының төлээлекчилери чыглып келген. Аңаа бистиң Төрээн чурттувустуң алдарлыг камгалакчылары — Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге тураскаатказ байырлыг хурал болган. Ону Кызылдың ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы С. С. Сат ажыткан.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 56 чыл ооңуң дугайында илеткелди республиканың шериг комиссары М. В. Котелевский кылган.

Байырлыг хуралдың соонда шериг кезектериниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң улуг концерти болган.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хүнүнге тураскаатказ байырлыг хуралдар республиканың бүгү районнарының төптеринге, хоорай, суурларга база эрткилээн.

ЧОНГА ТАНЫШТЫРЫЛГА

«Суг-Хөл» совхозтуң парткому СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң Куба Республикага найыралчы аян-чоругунуң түңнелдерин чонга калбал-биле таныштырарын үргүлчүлеп турар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың тайбыныы хандырарынче утланган политиказының дугайында Суг-Аксы, Кара-Чыраа, Кызыл-Тайга, Хөр-Тайга суурларга, фермаларга, бригадаларга лекциялар болгулаан.

Ам 30 ажыг агитаторлар болгаш политинформаторлар кыштагларда малчыннарны кезип, төөгүлүг аян-чоруктуң материалдарын пропагандалап турар.

О. БОРАШ.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхоз эрткен чылын тараа культураларын бүдүрериниң талазы-биле бедик көргүзүглүг болган.

Колхозтуң тараа төлдери Ак-Шат ховузунда, оон ажаан алган тараа бир гектардан ортумаа-биле 14—16 центнер дүжүттүг бергеи (Хову-трактор бригадазының бригадири Монгуш Маңзат-оол). Оон ачызында ажыл-агый күрүнеге 450 тонна тараа садар турган, ону 710 тонна чедирген.

Кодээ тараажыларның шалыпчы ижи бедик үнелээшкинни алган. Колхоз ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш кодээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының профсоюзунуң Төп Комитединиң Кызыл тугу-биле шаңнаткан болгаш аңаа автобус база үндүрүп бергеи. Ак-Шат трактор-хову бригадазы Хүндүлел бижик-биле шаңнаткан.

«Октябрь 30 чылы» колхозка ол бедик шаңналдарны байырлыг байдалга Тыва облпрофчөвүлелдиң секретары С. Д. Киров тывыскан.

М. СЕВЕН.

«Шынның» корреспондентизи.

САНАЛЫҢАРНЫ ХҮЛЭЭП АЛДЫВЫС

(«ТЫВА ДАГ-ДҮГҮ ТУДУГ» ЭРГЕЛЕЛИНДЕ ЭШ К. ДАНЗЫРЫКТЫҢ БРИГАДАЗЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИНГЕ)

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң чогаадыкчы ажылының, тургузукчу ижиниң үнер дөзү болгай. Маңаа хамаарыштыр республикавистың эрткен чылдагы ажыл-амыдыралыңдан чамдык чижектерни чугаалакчадым.

Шиитпирлиг 1973 чылда мал болгаш чер ажылының талазы-биле экп көргүзүглерлиг болганы дээш элээн кап районнар чурттуң Кызыл туктары-биле шаңнатты. Мырыдай чоокта чаа республикавистың үлетүүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларын Россия Федерациязының Кызыл тугу-биле шаңнады. А бистиң ажылдан турарывысның эргелелди каттыштырган «Тыва тудуг» трестиниң эрткен чылдың дөртку кварталының түңнелин ёзугаар Главкрасноярск тудуг черинге бирги черин эдээш, хамаарышкан министерствозунуң шилчиир Кызыл тугун 25 муң рубльдиң акша шаңналы-биле кады ап уңду. Ында бистиң салыышкывывыс база-ла киргеп.

Бо бүгү чедиишкиннерни чедип алырынга социалистиг чарыштың кол рольду ойнаары маргыш чок. Чарыш деп чүве ол хире улуг күчүлүг-дүр. Ынчангаш силерниң бистиң социалистиг чарышка кыйгырганывынарны нэнэ-биле хүлээп ап, ол дугайын бригадавыстың хуралынга чугаалаштывыс.

Бистиң бригадавыс кады ажылдап турарывыс С. Г. Лукьянчуктуң бригадазы-биле чарыштыг. Ам силердең база санал келген, ону база хүлээп ап турарывыс бо-дур. Силерниң бригадаңар Ак-Довуракта эң мурнакчы бригада дээрзин билир бис. Ынчангаш силер-биле чаржып ажылдаары биске улуг сорушку-дур. 1974 чылда дараазында бедиткен хүлээлгелерлиг бис:

1. Тудуг-монтаж ажылдарының 300 муң рубль түңнүг чыл планын декабрь 25-те күүседир.

2. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 0,5 хуу бедидер.

3. Чыл дургузунда 10 муң түүйбуну кэмнап алыр.

4. 5 ажылчынны дашчының мергежилиниг ооредир болгаш 3 ажылчынның тускай мергежилин бир чада бедидер.

5. Техниканы айыыл чок ажыглаар чорукту чедип алыр болгаш бүдүрүлгеге ээал-оңдакты болдурбас.

6. Кызылдың оң ийиги кварталында 60 квартиралыг № 2 чуртталга чбажының бирги квартала ажыглалга киирер.

7. Кызылдың дөртку микрорайонунда 80 квартиралыг чуртталга бажыңын ийиги кварталда тудуп дооскаш, күрүне комиссиязынга хүлээдир.

8. Бүгү тудугларны күрүне комиссиязынга чүгле «эки» деп демдек-биле дужаар.

Бистер январь айның планын 109 хуу күүсеткен бис. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планы ажыр күүсеттингеп. Февральдың планы базала чедиишкиниг күүсеттинип кел чыдар.

Айның болгаш кварталдың бүдүрүлге планының канчаар боттанганын дараазында айтканының 15-те үндүргеш, ону «Шын» солуунну дамчыштыр түңнежип ап турааалыңар. Бир эвес болдунар чүве болза, март азы апрель анда боттарынарның толээлекчилериңерни бисче чорудуп көрүнер, а чартык чылдың түңнелин үндүрерде бистиң делегациявыс дуржулга солчуру-биле силериңиңге чеде бээр.

Ажылыңарга эки чедиишкиннерлиг, амыдырал-чурттагаңарга аас-кежиктиг болуруңарны күзедивис.

Бригада кежигүннериниң тудуг эргелелинде комплексасканың ёзугаар «Кызылстиг бригаданың бригадири.

С. САНДАН.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«Шынның» шериг-патриоттуг үндүрүлгези № 3 (26)

Совет Армиянын *болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге*

Чурттуң экономиктиг күчүзүнүң ниити өзүлдезинге үндезилээш, Совет Эвилелиниң камгалал күчүзүнүң быжыгары үргүлчүлеп турар. Бистиң партиявыс, бистиң күрүневис улустуң тургускан чүүлдерин идегелдиг камгалаарынга бүгү эргежок чугула чүве Совет Армияга бар болган турарынче сагыш салып турар.

(1974 чылдың январь 29-та Гаванага куба-совет найыралдың митингизинге Л. И. Брежневтиң чугаазындан).

СОЦИАЛИЗМНИҢ КАМГАЛАЛЫНДА

Февральдың 23-те ССРЭ-нин Чеңсектиг Күштери, бүгү совет улус кайгамчыктыг байырлалды — Совет Армиянын болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүн демделеп турар.

56 чыл мурнунда, 1918 чылдың январьда, Удеттүрчин-Тараачыннын Кызыл Шеринин организастаар дугайында декретке протетарнаттын улуг баштынчызы В. И. Ленин ат салган. Удаваанда Удеттүрчин-Тараачыннын Кызыл Флодун тургузар дугайында база декрет үнген. А февральдың 23-те Псков болгаш Нарва чаныга аныяк Кызыл Шериг дайынчы улуг шылгалдалы тутkан. Социалистиг Ада-чурттуң камгаларынче бистиң улустуң массалыг кодурлүүшкүнүн база Кызыл Шеригнин отрядтарының герман эжелекчилерге эрестиднм удурланышкынын демделээри-биле февральдың 23-ту бүгү чонуну байырлалы кылдыр чыл бүрүде демделеп турар.

Совет Чеңсектиг Күштер ам чартык чүс чылдан ажыг үеде бодунуң патриоттуг болгаш интернационалчы хүлээлгезин төлептин-биле күүседип. В. И. Ленинниң чагыгларын амыдыралда боттандырып турар. Хамааты дайынының кадыг-берге хүнеринде олар даштыкы интервентилерни болгаш ак гвардейжилерни чылча шаап, делегейниң революстуг күштерининң чөленгинжи болгаш идегели—аныяк Совет Республиканы камгалап алган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының доңкуң үезинде гитлерлиг Германияны халдакчы отряд кылып алган делегей империалзминиң каттышкан күштеринге удур демиселдиң кол аар үүргезин ССРЭ-нин Чеңсектиг Күштери үүтеп эрткен. Фашизмге удур тулчуушкуннарга Совет Армия бодун тоогүге костүп көрбээн массалыг маадырлыг чоруктуң армиязы кылыр бүгү делегейге бүүрединп көргүскен. Ол—улуг Ленинниң «...Россия чүс-чүс, муң-муң ыяштыг маадырларны идип үндүрүп шыдавар» деп өттүүр көргөн сөстерин херек кырынга шынзылып, бадыткаан.

Бодунуң ооларының болгаш кыстарының маадырлыг чоруун Төрээн чурт бедин-биле үнелээн. 7 миллион ажыг дайынчылар орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан, а 11603 кижиге Совет Эвилелиниң Маадыры деп эң бедик атты тывыскан.

Фашистиг эжелекчилерни чылча шавларының херээнге Тыва Арат Республиканың ажылчы чону боттарының салымышкынын база кирген. Тыва эки турачылар походтарга болгаш тулчуушкуннарга шылгамның, эрес-дидимнин көргүзүп, совет дайынчыларның дуржулгазын өөренип, хойхой хоорай-суурларны хостаарынга киришкен. Фашист аг-шеригден совет черни аштап-ярыглаарының тулчуушкуннарында көргүскен маадырлыг чоруу дээш, Тываның 80 ажыг ооллар, кыстары Совет Чазактың шаңналдарын алган, а Хомушку Чүргүй-оолга, Леонид Ефимовка, Василий Брагинге, Михаил Бухтуевке, Александр Семирацкийге, Николай Макаренкога, Николай Кабакка Совет Эвилелиниң Маадыры деп аттарны тывыскан. Миномедунуң оду-биле фашистерге баш кедүрер чай бербейн, тулчуп чораан Шумов алышкыларның эрес-дидимнин салгакчылар кажандаа утпас.

Бистиң хүнеривисте Совет Чеңсектиг Күштер Ада-чурттуң ыдыктыг кызыгаарларын идегелдин-биле камгалап турар.

«Бистиң армиявыс бодунуң Төрээн чурттунга, коммунизминиң херээнге хамызыбиле бердингеп кижилерден, патриоттардан болгаш интернационалчылардан тургустунган. Милитаризминиң болгаш эжелекчи чоруктуң ёзузу бистиң армиявыска чүүлдешпес, шынчалза-даа бистиң Төрээн чурттувусту, социализмниң чаалап алышкынарын камгалаарынга ол шак бүрүде белен» деп, Л. И. Брежнев январь 29-та Гаванага куба-совет найыралдың митингизинге чугаалаан.

Совет Армиянын болгаш Шериг-Далай Флодунуң 56 чыл ою Сибирьнин дайынчыларынга ийи дакыыр байырлал боон турар. Совет күрүнениң камгаланыр күүзүн быжыглаарының. ону боо-чеңсектиг камгалаарының херээнге улуг садыышкыны дээш, дайынчы болгаш политиктиг белеткелге чедишкиннери дээш, Сибирьнин шериг округу ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң 1974 чылдың январь 15-те Чарлыын ёзугаар Кызыл Туң орден-биле шаңнаткан. Кызыл гарнизонунуң дайынчылары ол медээни улуг оёртүкү-биле хүлээп алган. Төрээн чуртка кыыгаар чокка беодинип, ленинчи партияның Төп Комитединн долгандыр улам ырый катлын быжыглаарынга үлүүн кииреринн оларлангырагдап турар.

Ада-чурттуңга шынчы бараан болур деп, адаларының болгаш акыларының чанчылын амгы Тываның аныяк-өскени уламчылап турар. Чижээ, Кызыл чурттуг Юрий Чернышев 1973 чылда шериг-тудуг тыныышаан. Совет күрүнениң күүү-шыдажулгазынге кирген. Ол ам дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиинин, эки спортчу. Таңды райондан шеригге барган Виктор биле Петр Морозов алышкылар Новосибирскиде ээдп шериг-политиктиг шитпи училищеде өөренип, базала мактадып турарлар. Кызыл чурттуг Сергей Устинов, Анатолий Базыр-Сат, Анатолий Ичин, Владимир Бельков, Виктор Газайко, Таңды чурттуг Владимир Ооржак, Александр Монгуш болгаш оскеда хөй-хөй ооллар боттарының ачаларының, аваларының, эштериниң тайбың күш-ажылын көргүгүр камгалап турар.

Оргүмак школаларның 9-10 класстарының өөреникчилери шеригге албан эртперинге кызымак болгаш чүткүлдүг белеткенип турарын чугаалаар херек. Ооллар шеригзидилге кичээлдерни улуг-биле совуурган, бистиң маадырлыг Чеңсектиг Күштеривистиң тоогүзүн, шериг уставтарын, боо-чеңсекти сонуургалдыг өөренип турар. Чадаананың № 1, 2 школаларында Олзей-оол Сарыг-Лама, Николай Чалзап, Олег Дамдын, Дмитрий Калинин, Георгий Золотухин, Шагаан-Арыгның № 1 школазында Василий Шивит, Сарыг-Септиң № 1 школазында Анатолий Ахпашев, Валентин Бондаренко, Кызыл школаларында Владимир Козлов, Алексей Фомичев, Николай Струков, Владимир Семыкин ышкаш эки өөренип турар ооллар хөй.

Бистиң алдарлыг Чеңсектиг Күштеривиске колдуунда шак ындыг сагыша-чурумнуг, эртем-билиглиг ооллар кээп, армияны база флотту кезээде дайынчы бедеткелдиг тургузар арганы берип турар.

С. ТРАПЕЗНИКОВ,
Тыва АССР-ниң Шериг комиссариадының политкилдизиниң ажылдакчызы.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүн Москваның Ленин орденниг агаар халдаашкынынга удур камгалал округунуң Н. иезээниң умудукчуларының дайынчы база политиктиг белеткелге чаа чедишкиннер-биле үтмаан.

Офицерлер В. Гармаштың база Ф. Зиманың кезектеринде умудукчулар шуптузу — бирги болгаш ийиги класстың специалистери, а оларның чамдыктары умудукчусмайпер деп дээди мергемилди чедип алгылаан. Умудукчулар өөредилге бүрүзүнге салдынган сорулгаларны чедишкинниг күүседип турар.

ЧУРУКТА: майор В. Гармаштың иезээниң умудукчулары өөредилге сөөлүнде.

Н. АКИМОВ билэ

В. КУЗЬМИННИҢ фотозу.

(СЗТА-ның фотохрониказы).

ДҮҮН ТАНКИСТ— БӨГҮН ИНЖЕНЕР

— 1941 чылдың ноябрь айның 7-ден эгелеп, Тихвин хоорайның девискээринге 388-ки танк батальонунга танкистеп кирдим— деп, бодунуң фронтучу амыдыралын Николай Андрианович Беспалов ынчаар чугаалап эгеледи.

— Ынчан немец-фашистерниң кидян түлүк күштүг, кадыг-дошкун, кам-хайыра чок олүмнүг халдаашкыннарынын үезин турган болгай. Бистиң танкыларывысты Перегов суурнуң кырынче сывырыптар дээш, немецтер чаа күштер чыыш, коргудуп-сүртедир, атакаларны удаа-дараа кылып, самолёттардан бомбаларны октап, эңме-хаяжок танкыларын үзүктел чок бистиң талавысче шургудуп туруп берген.

Тихвин хоорайны хостаарыбиле Волхов хемче чиге чоокшулап чеде бергеш, ол чоок кавыда Будогощь дээр демир-орук станциязын эдээш, хоорайны хостап алдывыс. 147 километр хамылап киргеп бис. Тузчуушкун үезинде бир танкывыс, бир үгербоовус ышкындывыс. Ынчалза-даа дайынчы даалгавыс күүсеттинген.

Өөрүүс танкистер-биле кады улам бурунгаарлап, фашистерни кыцчыктырбайн, адып-боодап, изыртыр сүрүп, чылча тавартын турдувус. Ол аразында малгаштыг черге тавар-жы бергеш, танкыларывысты аңаа чыттырып алдывыс. Оны ажылгап, немецтер бистн бүзөлеп келдилер. Од тулчуушкунга чамдык танкистериввс аар балыглатканнар. Ынчалза-даа бир талазындан чаза тавартын үнер аргалыг болдувус.

Күжүүстүү мооднеп, кезек када дыштанып алгаш, эртеңдан хаяазында Перегов суурну хостап алыр дээш, халдап кирипгивис. Өжээн-килеңивис улам хайгыгып, оруувуска таварышкан ок-чеңсектиг фашистерни чылча бастырып, оларның танкыларын үгер-бооларывыс-биле өртгендир чидиртип, улам бурунгаарлаар турган, бистн коргударын бодаан немецтерниң боттарын коргуткаш, Перегов суурну хостап алдывыс. Немецтер бо тулчуушкунга элээн хөй шериг техниказын, чепсээн, дириг күжүн ышкынганнар — деп, ол допчу чугаалап берди.

Ооң соонда Николай Андрианович-чиниң киргеин танк батальону 1942 чылда Куйпенск хоорайдан эгелээш, Сталинградка чедир эрес-дидим тулушкан. Беспаловтуң дайылдажып чоруп тургапы танк бригадазы Калинин фронтузунга механизастаан бирги корпусту хостап тургаш, немецтериниң күштүг халдаашкынынга таварышкаш, 12 хонук дургузунда бүзөлеткеп. Чүгле 13 дутаар үнде боттарының бүгү-ле бар аргаларын ажыглап тургаш, бүзөлөөшкинден бүзө шаап үнгеп. Ынчап боттарының 18 кижизин чидирзе-даа, мехкорпуска тургап 16 муң совет солдаттарны хостап алганнар. Бо бүзөлөөшкин үезинде совет танкистериниң, солдаттарның бар турган дайынчы техниказы дөгерези кырында бооларын тургузуп-каш, боолай берген турлар. Взводтуң оду база демнежи берген. Бистиң солагай талавыстан Чылбак, Чудурукпай, Адыгбай пулемет-биле от ажыдарга, мурнувусте шыргай хымыгыш, сиген кадмыры-биле кескен чүве дег, кыргылып, ажый берген, немецтер улам тода костүп келди. Малгашка дүшсе-даа ол шинельдиг ооллар ол-ла черлеринден үнгулеп келгеш, бистиң мурнувусте ырак эвесте немецтерниң эртенги дан хаяазында костүп келген камгалыныче деминг от ажыдып, немецтерни оңгуже чаштынарынче албадапкан.

— Атакаже, буруңгаар! Ураа!—дээн кыйгылар ындамында улажы берген. «Ооң ооллар! Бээр-бээр, доо баарды!», «Ойт, граната-биле Ол боор көрем!» «Ма, бо-дур!» дээн күүлүг тыва кыйгыны фашистер ам база катап дыннап, дескеннерн ол. Дескен немецтерни, соонган мзырты сүрүп-узуткавышаан, суурга киирип келгеп, кудумчу дайынынга киридивис. Полктуң өске эскадронпары база чедип келген. Сурмичи суур хостаган. Чүс ажыг туттурганнарны полктуң штавынга дужаары-биле М. Монгуш-оол, О. Чингир-оол, О. Седен-оол сүре бергеннер.

Сурмичи дээш тулчуушкунга дыка хөй кадыг-бергелерни ажыл-тынлеп эртпп келген эрес-дидим адыгжылар О. Серен, Майын-Тараа, Самнаар-оол соолгу огунга чедир маадырлыг тулчуп тургаш, өлүрткеннер. Адыгжы Т. Баян хөрээнче балыглатkан хирезинде оорүнден чыда калбайн, даймдаашкыпаан чораан, кажан сиаряд бузундузу бир будун база балыглаптарга безин үнген-союн чоруваш, полктуң санитар кезээнге боду чедип келген. Ол тулчуушкунга А. С. Кара-ооддуң бир талакы быктын болгаш бир будун сиаряд бузундузу өөр балыглапкан хирезинде, боо-чеңсээн катбайн, соолгу окка чедир тулчур деп камгаланын алгаш чыткынын эскадроннуң санитар кезээ тулчуушкун шолүнден тып өккелген.

Хостап алганывыс улут суурнуң мурнуу талазында сүвүр-сүвүр суургаларлыг хүлер коңгалар азып каан хүрөлер чанында эскадрон түр камгалалга киргеп.

Дескеп немецтер Дубно хоорайда бодунуң күр күжүпге барып каттышкаш, ында камгалавганнаар.

Тулчуушкун сиянында күш чирлип, кижи саны эвээжээп, балыгланганнарның саны көвүдээн. Аар балыгланганнарны госпитальче ворткаш, чиик балыгланганнарга эмчиниң баштайгы дузазын чедирип, балыгланган черии шарып, эмнеп, тулчуушкунче база катап киреривге белеткеп, эмчивис Хүргүлек бодунуң сапитарлары-биле кады ошгуларны кезип, балыгланганнарны шарып, эмнеп турган.

Немецтериниң адды унаут миномёттарының огу бистиң кырывыска чамдыкта көөп дүжүп турар, дүне самолеттар чаидыр-соора бомбалап тура хонар, ол база-ла биске коргаралды чедирип турган. Чамдык взводтарның аттар турғуун каанын удур сарайга бомба дүшкеп, дыка хөй дайынчы аттар сарай-биле кады чаштай бергеп. Чүгле Сурмичи суурдан дашкаар турган курлавырда аттарывысты чедирип келирге, дүне аттыг чоруткаш, Дубно хоорайның соңгу талазынче долгандыр халдып келгеп, бижыг камгалалга киргеп бис. Хүндүс бистиң талавыстан Дубно хоорайның барааны костүп турар, дайынындан ырак эвес камгалалга турдувус.

(Улаачылыг).

ЫДЫКТЫГ АЛБАН

— Бодум Краснодар край чурттуг мен. Силерниң чечектелин турар республикаларга келгеш, чартык чыл четпээндээ болзумза, ооң национал культуразынга, кайгамчык агаар-бойдузунга, төрээн черииниң сөөр-хевирин чаартып турар кайгамчык кижилеринге сеткилимниң ханызындан ынакшыл бердим — деп, Н. шериг кезээниң командириниң политика талазы-биле оралакчызы, офицер Н. Колесниченко шериг кезээниң дайынчыдарының амыдыралы-биле таныжып эгелээпивис хүн кабинединге чугаалап орду.— Бисте оруспар, украинпер, казахтар, башкирлер, татарлар, тывалар, буряттар, якуттар дээш, кандыг сөөктүң кижилери чок дээр. Олар Тыва АССР-де албан эртпрээп, чаңгыс от-бүлениң ооллары дег, найыралдыг чурттап турарынга чоргаарланыр, аңаа ботгарының төрээн черлери ышкаш ынак —деп, ол чугаазын доозту.

Бир салбырның ленинчи өрээлинге бардывыс. Улут лейтенант В. Иванов тун салбыры — кезекте дээрелерниң бирээзи. Лейтенант Ю. Куляхтип коллективтиң дүтүнүн мынчаар чугаалады:

— Бистиң салбыр беш чылдың шинтпирлиг чылы — 1973 чылды чедишкиннер-биле демдегээн. Социалистиг хүлээлгелерде көрдүнген бүгү чүүлдер күүсеттинген. Бо тодарадыкчы чылда бистиң мурнувуста база-ла удуг сорулгалар туруп турар. Бис Совет Армияның 32 тергиннеринп, бедик мергежилдиг сес специалистерни белеткээрин болгаш политиктиг база дайынчы белеткелди улам бедидеринче утпанган оске-даа чүүлдерни социалистиг хүлээлгевисте көрген бис. Чымдың баштайгы айындан эгелээшле ол хүлээлге багай эвес күүсеттинип турар. Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүне утказтыр ийи дайынчывыс бедик мергежилдиг специалистер кылдыр шылгалданы дужаарап.

Чугаавыс доозтуп турда, биче сержант Киселев дайынчыларының кичээлге белсиин командирииге плеткеди.

— «Хамаапы чурттакчылар-биле сырый харылзаа — объектиниң чедишкиниг камгалаарының үндезини» деп чаа теманы адаап, командир кичээлии эгелей берди.

— Бистиң салбырда башкир ооллар Сахнин, Давлетов, Лукманхакимов, орус Сосков, Евтифеев ышкаш политиктиг болгаш дайынчы мергежилдиң тергиннери бар. Олар командылал черинден хөй удаа аас шаңналын алдап, онаашкап албанын үлегерлиг эрттирип турар — деп, салбыр командири Киселев чугаалады.

Ооң үнгеш, ырак эвесте бажында турар радио белдирииге келдивис. Сержант Копьевтуң баштап турар коллективиниң бо чылын коичут эки коллективтиң адын чедип алырын социалистиг хүлээлгелиинде көрген.

Ол хүн адаа ажылдап турган дайынчылар Коновалов, Царев, Лебедев олар бедик мергежилдиг специалистер, кезектиң шыырак дээн күш-культурчулары болду.

— Мен Башкирия чурттуг мен. Оргүбак школа дооскаш, шериг албанынга келдирткеп, радиотелеграфистерниң 4 ай хуусаадыг тускай курузун доозтум. Оон борта албан эрттирип келгеним ол. Мээң кадыг турарым ооллар шупту дайынчы мергежилдин эки бидир, бижыг сагыпга-чурумнуг. Олар шупту комсомолчу даалгаларлыг, агитатор хүлээлгезин база эки күүсединп турар. Лебедев—комсомол бодуунуң удуртукчузу. Бистер аңгы-аңгы черлерде турар кеектер, салбырлар өөредилгеже чоруткан дайынчылар-биле харылаза тудар сорулгалыг бис. Ол сорулганы эки күүседип турар бис—деп, радист Коновалов чугаалады.

Оон соонда дайынчы өөредилге шолүнче офицер И. Мусаев-биле санывыс. Чазаглыг оруктап чораан, кезек бүүредчиннерни ашканывыс соонда, кокпа оруктуг дургаар шуужуп алган хаактыг дайынчыларның баранны көстүп келдп.

— Бистиң кезекте бедик мергежилдиг аныяк офицерлерниң бирээзп, коммунист Явкинниң салбырының дайынчылары-дыр. Аттарының байдалы таарымча чөп-даа болза, доктаатгынган шагында чедип келген-дир—деп, командир мактады.

Өөредилге шолу чоога иштп оргулаалта болду. И. Мусаев оруктуг хөрүктеп каанынга, сылаап хаттың хадып турарынга сеткил хаңган хевирлиг:

— Өөредилге чорударынга таарымчалыг хүн-дүр. «Өөредилээ берге болза — тулчуушкунга чиик болур» деп чалгынныг сөстер бар болгай — деп баштактанды.

— Салбыр, дайынчы өөредилгеже!—деп, команда чооганы дола берген. Боо даажы-даа дидимиреп үнген. Кашда минута иштинде чоок-кавыны дөрү чыды, ыш-бус дола берген...

Каш шак эрткеп соонда, дайынчы өөредилгенің түүнелин үндүрген.

— Дайынчылар шупту салдынган сорулганы шиитпирлеп шыдаан, техниканы, чепсекти бедик мергежилдиг ажылган билирии коргүскеп — деп, И. Мусаев түүнеди.

Бо хүннерде бистиң тайбың күш-ажылывысты камгалап турар дайынчылар ыдыктыг албанын ынчаар эрттирип турар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Авторнуң фотозу.

И. шериг кезээнин дээре салбырының командириниң политика талазы-биле оралакчызы улуг лейтенант Куклятин, политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергиннери аңаа дайынчылар Булат Сахнин, Юрий Сосков, Риф Давлетов олар-биле политкичээл соонда.

ЧЕТТИРДИВИС!

Бистиң кезээвисте шериг тудутжу Владимир Дамбаевич Ооржак албан эрттирип турар. Ол шеригге 1972 чылдың майда Таңды райондан келген. Дайынчы В. Ооржак бо аразында бодун сагыпга-чурумнуг, ураң-шевер кижи кылдыр көргүскен. Амгы үеде бетончулар бригадазында ажылдап, ээлчег онаалдазын 116—120 хуу күүседип турар.

Ооокта чаа ону Ленинчи комсомолдуң хүрээлеңинге хүлээп алдывыс. Аңаа «Коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы» деп атты база тывыскан. В. Ооржак бот-тывынгыр ураң чүүлге идепкейлиг киржип турар.

Комсомол организациязының даалгазы-биле В. Д. Ооржактың ада-иезинге — Таңды районнуң «Шамбалыг» совхозта Дамбаажык Севижикович биле Тарак Богбаевна Ооржактарга—«Шын» солуннуу дамчыштыр байыр чедирбишаан, «Отлуларны бистиң Ада-чуртувустуң төлептиг камгалакчызы ыыдыр кижизиткенивиргө четтирдивис» деп чугаалаксаан бис.

Сержант ПАНАРИН,
ВЛКСМ комитединиң секретары.

САЯН ЭЗИРЛЕРИ

Немец фашистиг эжелекчилерге удур Ада-чурттуң улуг дайынынга хөй националдыг совет улустуң ооллар, кыстары-биле кады тыва эки турачылар кайгамчык эрес-маадырлыг демисежип, тулчуушкун шолүнге Саян эзирлери дег эрес кашпагай, дидим чоруун көргүскеннер. Сурмичи суурну болгаш Ровно хоорайны хостажырынга тыва эки турачыларның киржип турганының дугайында фронтучу Василий Белекейниң сактышкынын парладывыс.

СУР МИЧИ ДЭЭШ ТУЛЧУУШКУН

Ровно хоорайны хостаан соонда, дайзынны сүрүп чедер дээш, тываның эки турачы эскадрону өске шериг кезектери-биле кады февраль үезинде Ровнодан аттыг үүшкеп. Боо-чеңсек сөөртүр ышырак аттарны четчелеп, терге-шанакты дерип септээш, Ровнонуң мурнуу талазында асфальтылыг машина орүү-биле хоорай кыдынга үнүп келдивис.

Үзүктаттырган немецтериниң сегин, үреллеп машина, тергешанаа, боо-чеңсээ-биле катай оруктуң кыдында онгарже чайлады идим, аштап каапкан болду. Бистиң политүң баштайгы кезектери-де аштаан боор.

Орук ара кээп удаа кыска аткылажышкынарны кызыын, дайзынны сүрүп келдивис. Кежоликтей аңгаранда мал фермазы-даа турган хевирлиг: хажаа-хөрөлүг, ийи-үш бажыңнарлыг-даа бир-ле черге келгеш, ам-на доктаап, аъттарывысты дышкарып, чемгерип каап, ооң мурнуу талазынче чадаг бурунгаарлап киргеш, кезек чадап ыяштыг, бора талдарлыг суг үну черге кээп доктаадывыс. Идик-хемге аартады чыыпшынган малгаш-довуракты көктап сиагып, чүктээр шоодайларда хүнеэнн чемивистп үштүп, чемненип, кезек дыштандывыс.

Моон соңгаар чүү болурун кыска дыштанылга үезинде авюд командири С. Бичен-оол биске тайылбырлап берди:

— Бис Сурмичи деп суурнуң чоогунда келдивис. Мында дайзынның күштүг камгалалы бар. Ровнодан дескеп немецтер база мында кээп каттышкан. Бистиң сорулгавыс болза, дайзынга сезит алыпдырбайн, чоокшулап четкеш, хенертеп шавар халдаашкынынга киржип, суурну хостаар. Бистиң оң талавыстан ийиги эскадрон кирер. Бурунгаарлаар команда болгужеге чедир мыт-шимээн үндүрбейн, серекги шап, от кызаңнатпайн, боо-чеңсөнерни эки хынап, улуг тулчуушкунга белеткенициер—дээш чоруй барды.

Ооллар көрген-билген чүүлдериниң дугайын аразында ооожум чугаалажып чыдырлар. О. Серен чанында кожа чыткан ажы Майын-Тараадан айтырды:

— Сурмичи дээрге суур дпдир, демги Ровно хоорай ышкаш улут хоорай эвес, ында чүү пюолуг немецтер бар боор. Бо дүне ону хостап алгаш ол суурга хонган болза але—дээш, шыырнытып-докгапын чылыктырар дээнзиг, адыжы панды дүрбээн чыдыр.

— Вавод командири чүү дпдя дынпавадыл бе? Ровно хоорайдан дескеп немецтер база мында кээп каттышкан дидя. Азы бо малгашка дүне шайгалдары берге-даа, болганы чадавас—дээш, Майын-Тараа шпиелиниң эдээн эде дожеңгеш, бир-ле чүве дутаймында бодангап хевирлиг, ыыт ооң көрүп чыдыр. «Разведка дайынның караа-кулаа» дээр. Разведчиктер дайзынның күжүп хынап, тодаргайлап турар, оон түнелин манап турар болгай аам деп иштимде бодадым. Ынчап тыда бичин удумзурай берип-тир мен. С. Бичен-оол эктимден силгиптерге, тура халып келдим. Дан адар чеде бергеп.

— Взводту белеткендир, ам шавар халдаашкынче кирер бис—дээш, Майын-Тараа, Семис-оол суглар база шагда-ла турғулап келгенин көрүп кагды.

— Белеткепиер ооллар! Че, дүргеп-дүргеп!—деп далаштыра-дыр.

— Че! Шимээн-даазп үндүрбейн, мээң соом-биле буруңгаар—дээш артенги доң малгашты холурадыр оя базып, бурунгаар киргптерге, ооллар тарай хөпя бергеш, база-ла киргиптя. Доң малгаш кырынга хонгаш, шыырпыкпан кижи маңнаксаары көөр, ийи балдыр доң няш дег ээлбес, көрүй бергеп болур. Чоорту ээ паап, чылыгып, аразы хос доштуг дөңгеликтерге бут база дораан чанчыга берген чоруп ор бис. Бистиң оң, солагай талаларывыста өске взводтарның шимээнп база-ла бистер-биле дужаап чыгыы чоруп орлар. Чудурукпай, Чылбак суглар пулемедув доң черде коигурадыр сөөртүп эртилер. Мурнувуста бута-сумуп уну-даа ышкаш, шөйүк-кара чернин бараяны костүп келди.

Чедип кээривиске, шынапла, бичии суг уну-даа ышкаш чер болду. Аразында кезек-кезек хырыгыш үнген чөрлеп, доштуң кырлап эгелей бээривиске, дош ында-мында чыжырткайны берзе-ле, ойлуп эгелей бергеп. Суг агыы эвес болза-даа курлак чедип турар, шору терең, дүвү малгашгыг туллаа чер болду. Баштайгы улус кежип үне халчы бергенде, хенертеп аткан ракеталарның чырыы бистп чыдыпкан соонда, мурнувустап пулемёт, автоматтарның аткан огу сыыгайны-ла берди. Баштай кешкеп О. Серен, Майын-Тараа, М. Семис-оол, М. Монгуш-оол эрикте дөңгеликтер

ЧАРЫШКА КОЛ ЧҮҮЛ—ОНУ ОРГАНИЗАСТААРЫ

(Республиканың профэвилел активиниң хуралындан)

Беш чылдың үшкү чылы чедиишкиниг доозулган, ооң дөртку чылы делгем базымнар-биле эгелээн. Эрткен чыл партия, совет болгаш профэвилел, ажыл-агый органнарынга харысалгалыг шылгалда болган дээрзин СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунга демдеглээн, ол чедиишкиннерни беш чылдың дөртку чылында улам быжыглап, көвүдеир үжүрлуг дээрзин аңаа айыткан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгандырарынга бо чылы чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынче, социалистиг чарыштыг улам калбартырынче партияга, совет улуска СЭКП ТК чалбыыштыг Кыйгырыгны январьның эгезинде үндүрген. Ол Кыйгырыг болгаш үлетпүр, тудуг, транспорт база көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалдары хоорайларның база көдээниң ажыл-ишчилериниң даймнчы программазы болуп, оларны чаа-чаа күш-ажылчы хереклерже хайныктырып үндүрген. Эрткен чылдың түңнелдерин хандыр аналитеп, чедиишкиннерни кызаалаан, чедир ишиттирлеттимээн айтырыгларны хандыр аналитеп, моон соңгааргы сорулгаларже, социалистиг чарыштың улам калбак шеңгелдиг кылдыр организастаарынче улуг кичээнгейни салган.

Бо талазы-биле хөй-хөй чижектерни, фактыларны илеткелге киргеп. Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга киришкеп, эрткен чылын үлетпүрүүн, тудутчуг, транспорттуң ажылдакчылары бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш бистиң республика РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туг, 5-5 мүн рубль-биле шаңналын алган.

Социалистиг хүлээлгелерин, планнарын чедиишкиниг айтырыгны чугаалашкан республиканың профэвилел активиниң Кымылга болган хуралынга ол айтырыгларга холбаштыр тодаргай, хайныкпыннаг чугаалар болган. Аңаа илеткел кылган профэвилелдериниң область чөвүделиниң даргазы Т. Ч. Норбу болгаш санал берген эптер планның даалгаларны күүседиргеге чедип алган түүлдерни болур-чогууру-биле үнелеишаан, чедир ишиттирлеттимээн айтырыгларны хандыр аналитеп, моон соңгааргы сорулгаларже, социалистиг чарыштың улам калбак шеңгелдиг кылдыр организастаарынче улуг кичээнгейни салган.

Бо талазы-биле хөй-хөй чижектерни, фактыларны илеткелге киргеп. Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга киришкеп, эрткен чылын үлетпүрүүн, тудутчуг, транспорттуң ажылдакчылары бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш бистиң республика РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туг, 5-5 мүн рубль-биле шаңналын алган.

Социалистиг хүлээлгелерин, планнарын чедиишкиниг айтырыгны чугаалашкан республиканың профэвилел активиниң Кымылга болган хуралынга ол айтырыгларга холбаштыр тодаргай, хайныкпыннаг чугаалар болган. Аңаа илеткел кылган профэвилелдериниң область чөвүделиниң даргазы **Т. Ч. Норбу** болгаш санал берген эптер планның даалгаларны күүседиргеге чедип алган түүлдерни болур-чогууру-биле үнелеишаан, чедир ишиттирлеттимээн айтырыгларны хандыр аналитеп, моон соңгааргы сорулгаларже, социалистиг чарыштың улам калбак шеңгелдиг кылдыр организастаарынче улуг кичээнгейни салган.

Бистиң республикада чарыштың хөй-хөй тиилекчилери болуп үнген, ооң иштинде үүле көдээ ажыл-агыйдан бээн эрткен чылын 330 кижи чаазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаңналган.

Партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының органнажыкчы, кижиндикчи ажылының түңнелинде социалистиг чарыш улам калбарып, ёзулуг улусчу хевирлиг болгаш ооң утка-шынарыны көргүзүглерни чедип алганы дээш Бии-Хем районну ССКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туг, 5-5 мүн рубль-биле шаңналын алган.

Бистиң республикада чарыштың хөй-хөй тиилекчилери болуп үнген, ооң иштинде үүле көдээ ажыл-агыйдан бээн эрткен чылын 330 кижи чаазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаңналган.

Партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының органнажыкчы, кижиндикчи ажылының түңнелинде социалистиг чарыш улам калбарып, ёзулуг улусчу хевирлиг болгаш ооң утка-шынарыны көргүзүглерни чедип алганы дээш Бии-Хем районну ССКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туг, 5-5 мүн рубль-биле шаңналын алган.

Социалистиг хүлээлгелерин, планнарын чедиишкиниг доозулган, ооң дөртку чылы делгем базымнар-биле эгелээн. Эрткен чыл партия, совет болгаш профэвилел, ажыл-агый органнарынга харысалгалыг шылгалда болган дээрзин СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунга демдеглээн, ол чедиишкиннерни беш чылдың дөртку чылында улам быжыглап, көвүдеир үжүрлуг дээрзин аңаа айыткан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгандырарынга бо чылы чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынче, социалистиг чарыштың улам калбартырынче партияга, совет улуска СЭКП ТК чалбыыштыг Кыйгырыгны январьның эгезинде үндүрген. Ол Кыйгырыг болгаш үлетпүр, тудуг, транспорт база көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалдары хоорайларның база көдээниң ажыл-ишчилериниң даймнчы программазы болуп, оларны чаа-чаа күш-ажылчы хереклерже хайныктырып үндүрген. Эрткен чылдың түңнелдерин хандыр аналитеп, чедиишкиннерни кызаалаан, чедир ишиттирлеттимээн айтырыгларны хандыр аналитеп, моон соңгааргы сорулгаларже, социалистиг чарыштың улам калбак шеңгелдиг кылдыр организастаарынче улуг кичээнгейни салган.

Бо талазы-биле хөй-хөй чижектерни, фактыларны илеткелге киргеп. Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга киришкеп, эрткен чылын үлетпүрүүн, тудутчуг, транспорттуң ажылдакчылары бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш бистиң республика РСФСР-ниң Министрлер Чөвүделиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туг, 5-5 мүн рубль-биле шаңналын алган.

Социалистиг хүлээлгелерин, планнарын чедиишкиниг айтырыгны чугаалашкан республиканың профэвилел активиниң Кымылга болган хуралынга ол айтырыгларга холбаштыр тодаргай, хайныкпыннаг чугаалар болган. Аңаа илеткел кылган профэвилелдериниң область чөвүделиниң даргазы **Т. Ч. Норбу** болгаш санал берген эптер планның даалгаларны күүседиргеге чедип алган түүлдерни болур-чогууру-биле үнелеиш

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

Дайынчы Мурзуунаның хөрек чуруу

«Алдан-Маадыр» музейиниң эртем ажылдакчылары, оларның арасында мен болум, төөгүүнүң чугула материалдарын чыырынче онзагай сагыш салып турар бис. Ылангыя Тываның эки турачыларының хөрек чуруун азы кандыг-бир фото-чуруун каш чыл дургузунда чыып турар бис. Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга тулчуп чорааш, олчаан ээп келбейн барган. Совет Төрээн чурту дээп амы-тынын берген дайынчыларыны, оода-чадаарда, хөрек чуруун түс-түс тыпкылаш, оларның дөргүл-төрелдеринден, эш-өөрүнден түс-түс допчу намдарын бижиттирип турар бис. Чамдык дайынчыларның фото-чуруу ам-даа тыылбаан. Кымның кажан, кайаа төрүттүнгенин, чүү кылып чорааны, кандыг ненің үеэнде дүрбан мынчаа чедир билдинмээнин, чыгыынааны дыка хэрээлиг-дир.

«Шынның» номчукчулары! Силерден дуза дилеп тур бис. Дайын шөлүнден ээп келбейн барган маадырларның база фронтудан онча-менди чедип келген Тываның жер-эрес эки турачыларының бетин дөрбе кижи бүрүзүнүң хөрек чуруун, кижи бүрүзүнүң, хенинг-даа бол, допчу намдарын чыгжып бөрүнерин диледивис. Тыпкан олчаларны шуутла мынчыг адрес-биле чорудуп көрүнер: 667000, Кызыл хоорай, Ленин кудумчуу, бажын № 7, «Алдан-Маадыр» музейи.

Ооржак Мурзуунаның хөрек чуруунуң тывылганын билир силер бе? Бо дээрге солун төөгү. Чөөн-Хемчик районга сургакчылап чорааш мен. Мурзууна Сундуйовичиниң кара чаштан ойнап өскен эжи болур Василий Балчинович Узекке ужураштым. Маадырлыг дайынчының дугайында чаңгыс домак бижип, аргалыг болза бир фото-чуруун тып-чып бөрүн кончуг-ла дилеп чагаан мен. Сураг-ла барды. Чамдык эштер олчаан-даа баргылаар-ла чүве болгай. Фронтуга фашистерни кыргып-ыдып тургаш, олуртуп каан бир дайынчының кыс дүнмазы мээң акызының хөрек чуруун, оон эдилеп чорааш сыдымын эккеп бөрү бөөп аавазаш, ол-ла олчаан баргам...

Таптыг-ла чай дүжүп турда. Василий Балчиновичиден чагаа келген. Аазаан аксын эзлээн, кончуг бичии сеткилдиг, дузаргак эш болган. Ооржак Мурзуунаның хөрек чуруун чоруткаш, оон дугайында бодунуң сактыышкынын бижээн. Ол үнелиг материал ам музейниң фондузунда кезээмөңгеде шыгжаттынып чыдар. Василий Узектиң чагаазындан үзүк бир домакты номчуп көрөлү:

«...Ооржак Мурзуунавыч хөрек чуруун чоруттуң. Мурзууна болза 1920 чылда Чөөн-Хемчик районнуң Ишкин кодээ Советиниң девискээри болур Алдыы-Ишкин-Бажынга ядыы арат Ооржак Сундуйнуң өг-бүлезинге төрүттүнгеп. 1941 чылдың сентябрь айда өске өөрүг-биле кады Тыва Арат Республиканың аттыг шеринге келдирткеш, оон бодунуң эки тураазы-биле фронтуже чоруткаш, дайын шөлүне өлген... Топтуг-томаанныг, ажыл-ишчи, чаңгыс чер-чурттуум чүве...»

Маадырлыг дайылдажып чорааш, чоннуң аас-кежиин дээш амы-тынын берген Ооржак Мурзуунаның төрүттүнген чери, кижизиг мөзүзү бо хенинг үзүндүден бээнн көстүп тур шыгажыл! Дуза кадып деп чүве ол-дур!

Ооржак Мурзуунаның дайынчы хептиг хөрек чуруун көрүп көрүнер. Кончуг-даа мөге-шыырак, шилгедек, чалыы-чараш! Оон кеткен бөргүн будёловка дээр, ыдыг бөрт бистиң музейниң фондузунда чок, тыпты бөөр болза, бистиве база чорудуп көрүнер. Дыынадыш көрүнер!

Байырлалдың болгаш ажылиптиң хүнеринде-даа бистиң эки турачыларның адын адаа чортаарланыр эргелиг бис, ынчангаш оларның кижи бүрүзүнүң фото-чуруун тывары, кижи бүрүзүнүң допчу намдарын чыгыыры—бистиң үнниги херээвис.

Чүрттап, ажылдан турар эки турачылар үлегерни көргүзүнер: допчу намдарынарны, дайынчы сактыышкынныларны бижиглээш, чорудуп көрүнер. Чурукка тыртыргылаш, негативи-биле кады чорудуп берип болур силер. Силерниң өлүм чок херээжер дүүйлерниң дугайында чүс-даа чыл эрте бөөрге, бистиң салгакчылар айтыра бөөр. Эдилеп чорааш эт-сеңгерден түңү-даа чорудуп болур силер. Совет Армияның Төп музейинге кире бөөрге, дайынчы хеп, таннадлар, орденнер, чагаалар дээш чүнү делгеэзээн дээр ову!

Үжүк-бижиккө чегей, кыргаш шываганчы дайын шөлүнден ээп келбейн барган оглуңуң дугайын сактып орар болгай. Школачы кызыл-иешилер! Эки турачылар дугайында сактыышкыннарыны чыып бижээш, бистиң музейже чорудуп турунар!

Кижи бодан көөрге, школа бүрүзүнге, кодээ Советтиң бажыңының ханазынга, чок болза клубка, ол-ла черден Ада-чурттуң Улуг дайынынче аътталып чоруткан эки турачыларның ат дамгызын болгаш хөрек чуруун чалап асса эки. Төөгүнүң тураскаалдыг камгалаар деп чүве оон-на көстү бөөр.

Монгуш КЕНИН-ЛОПСАН.

Чурукта: (О. Мурзууна «Алдан-Маадыр» музейиниң фондузундан хоолгалаан).

Чөөн-Хемчиктиң спортчу амыдыралындан

КҮҮСЕЛДЕЗИ КАНДЫГЫЛ?

Республикага күш-культураны хөгжүдериниң үш чыл планының дутаймында доктаалды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1973 чылдың өгезинде хүлээп алган. Ында кайы хоорайларга, суурларга стадионнар, спорт залдары, шолдерп, хаак баазалары тударын, кымның хөренгизи-биле кылырын, доозар хуусааларын тодарай айыткан.

Доктаалды амыдыралга бөттандырып эгелээниңден бөөр бир чыл ажып турар. Бо үениң дургузунда ажылчы чоннар депутаттарының Чөөп-Хемчик район Советиниң күүскому, чер-чер Советтери, спорт организацилары чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Эрткен чылдың планын ёзугаар Чадаананың № 1 школаазында, «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхоозтарда комплекстиг спорт шоодерининң тудуун доскан. «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхоозтарга, Ленин аттыг колхозка комплекстиг спорт шоодерин 1973 чылда тудуп эгелээш, бо чылын доозар тургаш, хуусаа бетинде күүсеткен. Ол болза бо ажыл-агыйларның удурлуктулары спортту сайзырадырынче улуг кичээнгейни салып турарының хереңнии болур.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айыткан хемчегерин районда ам-даа четпес күүседип турар. 1973 чылда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоозка, Бажың-Алаакка, Хөр-Тайгага, Кызыл-Тайгага, Баян-Талага болгаш өске-даа черлерге комплекстиг спорт шоодерин тудуун эгелээрин планда көргөн турбуже, чүнү-даа кылбаан.

Район бюджединден артыкталган хөренги-биле Чадаана хоорайга стадион тударын үш чыл планында айыткан. Бир эвес стадионну тудуп алыр болза, хоорайга спортту сайзырадырынга улуг рольду ойнаар. Райкүүскомнуң даргазының орлакчызы М. А. Данилов-биле ужураштакаш, стадион тудуун кажан эгелээрин сонуургап айтырдывыс.

Райкүүскомнуң хуралынга стадион тудуунуң дугайында чугаалашкан, районда акша-хөреңги чок болган, ынчангаш республиканың чогуур черлериниң дузазы көргүзерин дилээн деп ол тайылбырлады. Стадион тудуун кажан планга кирерин тодарай билдинмес.

Чадаана хоорайда бадуун стадион безин чок болгай. Ынчангаш хөй-ниитиниң-даа күжү-биле бодуун стадионну дерип кылыры чугула болуп турар. Бо талазы-биле, ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи боттуг хемчегерни алыр үе келген.

Х. ТАЛН-ООЛ,
«Шынның» тускай корр.

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

Күш-культураны болгаш спортту улам ынай хөгжүдер дугайында СЭКП ТК-ниң база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдырадга боттандырар дээш районнуң спорт комитеди партия, совет органнарның удуртулгазы-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Спорттуң материалдыг баазазын экижидеринче утланган хемчегерни алган. Спорт залдарының, шолдерниин саны чылдың-на көвүдеп орар. Чадаанада бильярд хүреш, теннис, шыдыраа залдарын ажыткан. Адар-Тоште хаак баазазы ажылдап турар.

Районда соолгу чылдарда волейбол, баскетбол, хоспут, тыва хүрештер, шыдыраа, мячилиг хоккей адаан сайзыраан.

Эрткен чылын спорттуң 23 хевпринге район маргылдаазын эрттирген. Оон түңнелиндеп алган көөрге, күш-культурчуларының саны өскен, оларның мергежилери бедил орар.

Республика маргылдааларында районнуң шилгиндек командалары үргүлүү киржип, шаңналдыг черлерни ап кедгеннер. Чоокта чаа болган самбо хүрештиң маргылдаазында бистиң мөгелериивис республикага бирги черни эзлээн.

Амгы үеде Тыва АССР-ниң кышкы спартакиадазы чоруп турар. Оон программазында дүүштүр мячилиг хоккей маргылдаазын районнуң үш зонага үзеш эрттирген. Оон шилгиттинген үш команда район төвүнге түңнел оюнга киришкен. Чадаананың шилгиндек командазы аңаа бирги черни алган.

Кышкы спартакиаданың кол сорулгазының бирээзи болза, хаак спортун сайзырадыры, массалыг болдурары, бо хевирге ГТО-нуң нормазын дужаары болур. Бо талазы-биле хемчегерни ап эгелээн бис. Коллективтерниң ГТО дужаарының хүннерин доктааткан. Оон дужаалгазынче чамдык организацилар кирипкен.

Хаакка маңнаарының талазы-биле районнуң бирги черни дээш маргылдааны эрткен айда эрттирген. Анаа 60 ажыг спортчу киришкен, оларның 39-у ГТО-нуң нормазын күүсеткен. Ол ышкаш башкылар коллективтериниң аразынга хаак маргылдаазын организастаан. Чадаанада № 1 школаның башкылары шилгиндек кубокту чаалап алган.

Ынчалза-даа хаак спортун сайзырадыр дээш чорудуп турар хемчегериивис негелдеге четпейн турар.

Күш-дамыр чыжизидигезинин программалыг үндезини болур ГТО-нуң нормаларын дужаарын бистиң районнуң спорт организацилары четпес боттандырып келгеп. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта бо талазы-биле ажыл чүгээр тургустунган. «Искра» колхозта, «Чыраа-Бажы» совхозта күш-культураның чаа комплекнизи дужаары багай чорун турар. Бо чүгула хемчегни чедишкинниг боттандырар сорулганы спорт комитеди бодуңуң мурнунда салган.

Районнуң ажыл-агыйдарының аразынга спортчу маргылдааларны, эш хуузунуң ужуражылгаларын эрттирери эки чаңчыл болуп бар чыдар. Арга-дуржулга солчурунга, мергежилди бедидеринге ол салдарын чедирип келгеп. Ленин аттыг колхозка «Кашпалдың эзери», «Сүт-Хөл» совхозка сураглыг моге Сарыглар Семис-оол аттыг кубоктар дээш маргылдаалар болгулаан. Аңаа район төвүнүң колхозтарының, совхозтарының командалары киришкеннер.

Күш-культураны болгаш спортту сайзырадыры бүгүнниитиниң хереэ болгай. Ында турбуже чамдык ажылагыйларның удуртукчулары олче кичээнгей салбас, спортчуларны ажылдан хоставас, транспорт-биле хандырбас чоруктар бар. Оларга «Октябрь 30 чылы», «Искра» колхозтарның, «Чыраа-Бажы» совхозтуң удуртукчулары хамаарыжыр.

Чедишкиннерни улам быжыглап, спорт ажылында четпестерни чайладыр дээш боттуг хемчегерни ап ажылдаар бис.

Д. МОНГУШ,
районнуң күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы.

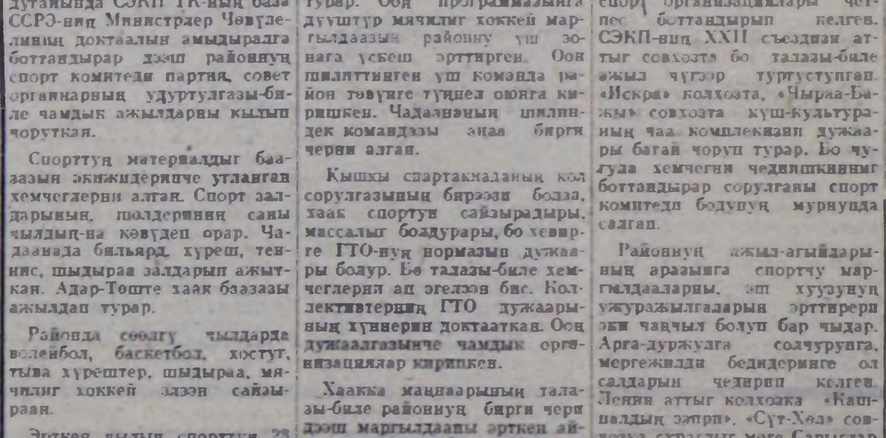

ЧУРУКТА: Чөөн-Хемчик районнуң самбо хүрешке шилйиндек командазының киржикчилери (солагай талдан) Ооржак Апыш-оол, Хамид Алакаев, Сергей Седен-бал, Долаан Доржукай. Олар чүгле мар-гылдаалларга идепкейлиг киржири-биле кызыгаарлаттынмайн, харын база тыва хостуг, самбо хүрештерге аныяктарны өөредип турарлар.

Д. ОНДАРНЫҢ фотозу.

Деткип турар бис

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары бүдүрүлгеге эки ажылдап турарыбыле чергелештир, спортка кандыкпылдыглар. Ылангыя волейбол, баскетбол, шыдыраа, стол теннизи оннаарынга, баг кагарынга, тыва, хостуг хүрештерге ынактар. Район төвүнге эртеп турар маргылдаалларга спортчулар доктаамал киржип келгеп. Аныяк ажыл-ишчилерниң мындыг идепкейлиг чоруун совхозтуң дирекцизиназы, партия, профбилел, комсомол организацилары деткип, боттуг дузаны чедирип келгеп.

Оон түңнелиниде спортчуларның саны өскен, олар маргылдаалларга киришкеш, шаңналдыг черлерни ап турар болуп берген. Эрткен чылын Кара-Дагга болуп эрткен районнуң аныяктар слёдунга бистиң күш-культурчуларывыс бирги черни алган. Хостуг хүрешке районнуң бирги черни дээш маргылдаага ийиги черни эзлээн. Волейбол, баскетбол командалары районда шыырактарның одуруунда киргип турар.

ГТО-нуң нормаларын ажылчынчы бүрүзүг дужаап алган турарынче кичээнгейни салып, бо талазы-биле чамдык хемчегерни алган бис. Совхозта 56 кижи ГТО-нуң нормаларын күүсеткеп. Районнуң спорт комитединиң буруузу-биле олар мынчага чедир демдектерни албаан.

Бистиң ажыл-агыйда Долаан Доржукай, Василий Кара-Сал, Доңгак Семис-оол, Сат Эрес-оол, Монгуш Намдал-оол, Ховалыг Чкалов болгаш өскелер-даа спортту неп-терединр, маргылдааларга идепкейлиг киржир таддаы-биле үлегерни өскелерге көргүзүп турар.

М. ДОЛААН,
комсомол комитединиң секретары.

КАЯА-ДАА ЭКИ ТУРАЧЫ

Мария Петровна Смирнованың дайынчы-даа, тайбың-даа амыдыралы чаңгыс херекке—кижилериниң тынын өлүмден камгалап алырынга бердинген. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде бо бөдүүн хереэженинің дугайында тоолчургу чугаалар чоруп, - аңаа тураскаатказ шүдүктерин бижип турган. Чүгле чаңгыс Сталинград тулчуушкунуунуң үезинде дайын шөлүнден 421 балыглаткан дайынчыны болгаш командирлерни үндүрген. Ол дээш Ленин ордени-биле шаңнаткан. «Дайынның шуургазының огунуң аңаа-биле балыглаттырганнарыны үндүрүп турган коргуң чок эрес санитар кыстарны Сталинградтың камгалакчылары кажан-даа утпас. Оларның арасындан Мария Кухарская (Смирнованың өгленнир мурнунда фамилиязы) эң шылгаан» деп ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюнга тураскааткан «Ленинчи комсомол» деп помпа демдеглээн.

Мария ортумак школаны доосказ, амыдыраачы оруун дораан тып алган. Ол үеде дайын эгелээн. Оон төрээн сүрүнүң кырынга фашистерниң самолёттары доскынып, өлүм-чидимни чедирип турган. Оон ийи дүнмазы база бомбалаашкын үезинде өлген. Мария аваазы-биле безин байырлашпайн, фронтуже эки турачы боюн чоруткаш, эмчи сестразы апарган.

Оон бөөр Мария кижилерге херектиин билип, амыдыралынга аас-кежиин тыпкан.

Бир-ле катап рота командири нарын болгаш айыылдыг даалгаже эки тура-биле баар хайгыылчыларны чыскаал мурнунче үнерин дилээн. Чеди дайынчы үнүп келгеш, чыскаалдың оң талазынче көргеннер: Мария база үнүп келген турган. Олар Марияга бүзүрел, аңаа деңнежип турганнары ол.

Дайынчы эш-өөрү-биле хайгыылче ол хөй катап барып, тулчуушкуннарга киришкеп. Баш кырында сыылаан октардан, снарядтарның частыышкынындан эвес, а часкаан артарындан Мария эң коргар турган. Баарында дайзын,- а боттарының ырак-даа таварылгада, дайзының ырак тылынга-даа ол бодал Марияны кагбас турган. Ынчангаш Мария чаңгыс-даа кижиин часкаанзыратпазын кызыдар турган.

Оларның бөлүүн дайзын эскерип каапкаш, шимчээр аргажок кылдыр боолай берген. А Мария бир дайынчыдан бир дайынчыже үнгеп, «балыглаттыртан кижи бар бе?» деп айтырып, оларны бомба оңгарларынче дажылап эгелээн. Ол айыылдыг үеде Марияга бодунуң амы-тыны эвес, а дайынчыларының амы-тыны эргим турган. Ынчан сөөлгү дайынчыны оңгарга кирип чораш, будунда ажыш дээнин эскерип каан. Тулчуушкун шөлүнден балыглаткан Марияны өөрү дажыглап үндүрер ужурга таварышкан.

Үш катап бадыгладып, госпитальдан бодунуң дайынчы кезээнге үш удаа ээп келген. Сталинградтың сөөнда оон дивизизиз Курск дээрбээнин кадыг-дошкун тулчуушкунунга, Чөөн Европаны хостажырынга киришкеп. Санитар взводунуң командири Мария Смирнова тиилелге хүнүп гвардейжи эш-өөрү-биле кады Дрезденге уткаан. Дайынчы эрес-маадырлыг чоруу дээш Ленин орденинден адырда Кызыл Сылдыс, Ада-чурттуң дайыны орденниң II-ги чергеэн болгаш өлээн каш медальдар-биле шаңнаткан.

Дайын соонда Мария Петровна бодунуң мергежилин солуваан. Кодээ эмнелгеге сестралап, ийи муң чаштарны хүлээп ап, караап ажыткан. Ол дээш «Кыдык камгалалының тергиини» деп аттың демдээ оон хөрээн база каастаан.

1958 чыл. Мария Смирнова база катап эки турачыларның одуруунда кирген. Дайынның эвес, а күш-ажылчы фронтунуң дайынчызы боон, ийи уруу Катя, Аня болгаш оонуң эки Николай Смирнов-биле кур черлерни шингээдир дээш Казахстанга келген.

Өргеп-даа чок дески ховуга эмчи пунктузуп эргелекчилей берген. Кыштың соогунда, чайның пиинде кижилерниң амы-тыны дээш ховуну кезинр ужурга таварышкылаан.

Баштайгы чер бажыңнар, майгынарның орнунда ам Ленинградское деп район төвү болуп турар чаагайжыткан Круцкая аттыг Улустуң төп чогаадылга бажыңының чурумалдыг ураң чүүл студиязының доозукчузу (Челябинск).

— Амыдыралга хандыкпыл деп ыдыг чаагай сеткил совет мастерлериниң ээн дээре чогаалдарында сыныккен. Чурукчу чүгле кичээнгейлиг ылап хандыкшыл көргеш, хүн бүрүнүң болуушкуннарындан ураң-чечен болгаш каас чараш үүлдерни билип ап, оларны көрүкчүлерге дамчыдып шыдаар. А. Пластовтуң кайгамчыктыг оюна чогаалдарын көргеш, оон мынча дээп сестерни сактып турдум: «Хөш-ну чок, билбес чүвезин кижи кажан-даа биижип, чуруп шыдавас». Т. Салаховтуң маадырларын көргеш, улуг чурукчуну холзедипкен сагыш-сеткилдэн ылаптыг шынынынга бүзүредим. Оон «Септекчилери-биле — күш-ажылы болгаш сагыш-сеткили амыдыралдың боду-биле шуут тудуш аңарган ол мөге-шыырак оолдар-биле өөнүктежип алыксаар-дыр мен...

Л. Филиппова, студент (Зеленоград).

— Чурумал ураң үүлдүң дыка хөй жанрларының иштинден менээ эң-не тааржыры—портрет. Ажылчынарның болгаш тараачынарның, дайынчыларның, эртем болгаш культура ажыдакчыларының кайгамчыктыг портрет галереязын совет чурукчуларның тургускаанынга чоргаарлаңыр бис. П. Корин, С. Коненков, С. Сарьян, Ю. Микенас, Э. Эйзман, В. Топуридзе, С. Чуйков—олар дээрге ураң-чечен намдарының авторлары-дыр. Оларның тургускан өөрү-кевирлеринде чаа, социалистиг иниилелдиң кижизин—тура-соруктуг, эчис сорулгалыг, бүгү талазы-биле сайзырагай кижини, дээди аксының кежиин — кижилер дээш ажылдан бөөрге ыдыг кижини көргүскеп.

...Делгелге —чурукчуларның ураң үүлдүнге сонуургактар-биле доктаамал ужуражыр чери, көрүкчүлер дискуссияларының болур чери апарган. Чогум-на аңаа амгы үениң бүгү талазы-биле көргүзер дээш мастериң чогаадыкчы ажылының дугайында, чоннуң амыдыралынга ураң үүлдүң роловун дугайында сагыш-сеткилди хөлзедип көөр чугаалажышкыннар болуп турар.

Л. БЕРНАСКОНИ,
(СЭТА-ның корр).

МОСКВА.

КӨРҮКЧҮЛЕР СОНУУРГААН

«Малаа бистиң чурттап турар үезинди, бистиң чуртувустуң күүлүг базымнарын улам тода билип, оон төөгүзүн, совет кижиниң алдарлыг ажыл-херектерин караап-биле көрүп аар сен...»

«Ажылчының, колхозчуунуң, совет ажыл-ишчи кижи бүргүзүнүң күш-ажылында кайгамчык эки, чогаадыкчы үүлдериң көргеш, оларны биске көргүскени дээш чурукчуларга өөрүп четтирдим».

Бо дээрге ССРЭ-ниң Ураң чурулга академиязының кежигүннериниң, чурумал ураң үүл мастерлериниң чогаалдарының делгелгезинге чораан көрүкчүлериин үнелелинден одуруглар-дыр. Москвага делгелге ажыттынганындан бөөр бир ай ажа берген, ону он-он муң москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары сонуурган көргеп. Ол сонуургал улам улгадып турар: чоннуң амыдыралынче ханылап сиңиккеш, совет культураның чарылбас кезээ болу берген ураң үүл болур совет хөй националдыг чурумал ураң үүлүнүң эң тергиин чогаалдарын делгелгенинң төп залында чыып делгээн.

Ол делгелгеде бир онзагай үүл бар: ында делгээн үүлдерин барык-ла шуутузун чурулгага, склуптурга сонуургактар бөлүр—оларны дужурүп чураанындан, музейлерден көргеннер. Олар эң-не берге шылгалдаңы үе талазы-биле арткеш, совет классика апаргап. Ол чогаалдар бистиң төөгүвүстүң кол-кол үелерин көргүскеп. Оларда үенин үнү дыңналып турар.

А. Дейнеканың, Б. Иогансонуң, С. Герасимовтуң, М. Божийның, У. Джапаридзенин, И. Зарянның чураан чуруктарын, Д. Шмариновтуң, Б. Пророковтуң сиилбип кылган чуруктарын, Е. Вучетичиниң, Г. Нокубонбистиң скульптура композицияларын көргеш, Улуг Октябрьның болуушкунарын, хамаатты дайынның чолбыштыг чылдарын, Ада-чурттуң Улуг дайынынга болгулаан маадырлыг чоруктарыны, тургузукчу тайбың күш-ажыылы көрүкчүлер база катап сактып келир.

Ол чогаалдар сагыш-сеткилди чүнүң-биле хөлзеди бээрил? П. С. Слесарев, 1920 чылдан бөөр СЭКП кежигүнү (Москва).—Мээң мында кол көргеп чүүлүм — кижиниге болгаш оон амыдыралының янзы-бүрү талааларынче кичээнгей салып турары болду. Чаа үенин кижизин, оон характерин, кылып турар чүүлдерин, иниилелде болгаш чүүдэ ажыл-чорудулгазын чурукчулар бүзүрелдиг болгаш шын көргүскеп. Оон чижээнге дыка хөй чогаалдарны киирип болур. Ол дээрге А. Моравовтуң чураан чуруктары, ылаңгыя «Ядыылар комитединиң хуралы», «Волостуң ХБАБ-ында», Т. Яблонскаяның «Хлеб» деп чуруу, Г. Коржеваның кайгамчыктыг ажылдары-дыр... Амгы үеже кичээнгей салыры совет ураң чүүлдүң хөгжүдезинин башгайы базымнарындан бөөр кол чүүл болуп келгенин делгелге көргүзүп турар. Чоннуң амыдыралы-биле сырый холбаалыг совет чурукчулар кижилериниң сагыш-сеткилиниң болгаш бодалдарының боттанынышкынын илередип турар чогаалдарны тургузуп турар. Б. Мухинаның «Ажылчын биле колхозчу» деп скульптураы костүп келгенинден бөөр 35 чыл ажыг үе эрткеп. Ынчалза-даа ол ам-даа бистиң күүлүг төрээн чуртувустуң демдээ болуп артышаан.

А. Волин, тудугжу—Н. К.

ЧЕМПИОНАТ ДООЗУЛГАН

Москванын «Крылья Советов» биле ЦСКА командалары февраль 21-де найысылалдың В. И. Ленин аттыг Төп стадионунга сыпаан. Оон-биле хоккей талазы-биле чурттуң чемпионзези доозулган.

(СЭТА-ның корр).

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

10.20 — Уруглarга. «Ташкент — тодуг-догаа хоорай». Ураң-чечен фильм.

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10—Өдүүг телевөргүүзүг. Мультфильмнер программазы: «Адыг биле койгун». «Петя деп койгунчуң хоорайга чораапы». 12.35 — «Совет Эвилелиниг бараан болуп тур мен». Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге тураскаатказ дамчыдылга. 13.35 — Өдүүг телекөргүзүг. «Дириг амытаннар делегейинде». 14.50—15.00 — Чапсар. 15.00 — «Музыкалыг киоск». 15.30 — «Кадыкшыл». Эртем-шентередилгелиг дамчыдылга. «Күш-культура болгаш спорт». 16.00 — «Ураң үүл мастерлери — Совет Армияның лайынчыларынга».

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Тываның неделязы». Информастыг программа. 18.15—Уруглarга. Мультфильм. 18.20 — Телемедээлер. 18.35—«Салымы ыдыг». Кыска фильм. 18.50 — «Богүн — Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнү». Тыва АССР-ниң шериг композиторы М. В. Котелевскийиниң чугаазы. 19.00 — «Адрезивис: Кызылдың телестудиязы». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.50—«Зимородок». Ураң-чечен фильм. 21.10 — «Музыкалыг программа». Көрүкчүлерниң чугаалары-биле. 21.40—«Оруктарны сактып чоруур бис». «Театрга ужуражылгалар». Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге. 23.00—23.30 — «Ye». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Эрес-дидим чорук болгаш ынакшыл дугайында баллада». 13.30 (хроника залынга), «Эш генерал» 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.05, 18.50, 20.05 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Юлька» 15.00, 16.50, 20.30; «Олум чок гарнизон» 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чааскаанызраан бөрү» 8.40, 10.20; «Офицерлер» 15.00; «Неретвага тулчуушкун» (2 сериязы кады) 12.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Балтийжилер» 11.00 15.00; «Сангам» (2 сериязы кады) 16.50, 20.00 шактарда.

Бора-Көже Енданмаевич Куулардың «Тыва» совхозка эрткен чылдың декабрь 17-де кулаа 00059 биркалыг саткан инээнин № 034484 квитанциязы читкен. Ук квитанцияны күш чок болдурар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, кадзе ажылагый килдизинин 21-47, үлетчур килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 2-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 15953. ЧАГЫГ № 629

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы, (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00286.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 47 (9422) | Воскресенье, февраль 24, 1974 чыл | 1925 чыдда үнелеңилеттингеп | Өртээ 2 коп.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Москваның ажылчы чоннарының болгаш найысылал гарнизонунуң төлевилелериниң февраль 22-де Совет Армиязының Төп театрынга Совет Армиязының болгаш Шерии-Далай Флодунуң 56 чыл оюнга турасхаткан байырлыг хуралы болган.

Байырлыг хуралды СЭКП-ниң МХК-ниң секретары Л. И. Греков ажыткан.

СЭКП ТК-ниң Чиңгиже секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ниң Политбюро составын хүндүлүг президиумга чыыланнар улуг көдүрүүшкүн-биле соңгаан.

Москваның демир хоюгаар станоктар кыыр заводунуң ажылчыны, коммунистиг куш-ажылдың шалыпчызы Б. Т. Карзаков, ВЛКСМ-ниң МХК-ның бирги секретары В. И. Шадрин олар Төрээн чурттуң камгалакчыларынга шын байыр чедирип чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң камгалал министриниң орлакчызы Шерии-Далай Флодунуң кол командылакчызы, Совет Эвилелиниң Флодунуң адмиралы С. Г. Горшковтуң чугаазын чыыланнар улуг кичээнгей-биле дыңнаанывар.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери улуг көдүрүүшкүн-биле хүлээп алганнар.

(СЭТА).

КАЛМЫК АССР. Сарпино районунуң «Степной» совхозунуң тараачылары бедик дүжүттүң мастерлери болуруп бадытканнар. Ол ажыл-агый эрткен чылын пландан дыка ажыр 19 муң тонна тараны күрүнеге сапкан. Совхозтуң коллективи шыдаар аргаларын санап көргеш, эът болгаш тараа бүдүрелиниң беш чыл планын дөрт чыл иштинде күүседир деп шийтирлээн. Ол кандааштыкының черге бичии-даа тиилелеген тараачылар чиик эвес ажыл-ишке чедип ап турар. Олар ону агротехника ыяк билир, чер ажылының культурazын бедидип шыдаар болганындан чедип ап турарлар. Күүлүг техника, коммунистерге баштаткан кижилериниң кызымакай чоруу оларга дузалап турар.

Бо чылдың кыжы аңаа дыка соок болган. Чамдыкта соовтуң күүк 30 градус чедип-даа турар болза, шалыпчы ажыып чаңгыс-даа минутада совсавас. Шөлдерже организмнит чемнишкилгелерин, малчыннар турааларынга мал чемнерин соорткүл чедирип турар. Совхозтуң мастерскаязында көрө ажыл-агый техникazын септеп доозуп турар. Ажыл-агыйның эң-не харыысалгалыг черлериниң коммунистер ажыдап турар. Б. Э. Хамуров совхозтуң 30 коммунистиг партия организациязын үш чыл удуртуп турар. Ол күш-ажылчы амыдыралын база-ла аңаа эгелээн. Ол кандааштыкыпап, комбайнерлеп-даа ажыдап турган.

Совхозтуң шөлү 40 муң ажыг гектарда чаптылган. Чер болгаш мал ажыының талазы-биле кыыр түүдер-ле хой боон турар. Ынчалза-даа партийни удуртукчуның кол-ла ажылы — кижилер-биле ажылдары боон турар.

ЧУРУКТА: «Степной» совхозтуң партком секретары Борис Хамуров (оң талазындан ийи дугаарында) коммунистер-биле чугаалажып тур.

В. ВОПОГ биле К. ТАРУСОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникazы).

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКАЗЫНЫҢ БЕДИК БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮН ХАНДЫРАР

Назах ССР-ниң, Белорус ССР-ниң болгаш Ростов областың колхозтарының, совхозтарының, „Сельхозтехника" каттыжыышкынnарының механизаторларының СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Казах ССР-ниң, Белорус ССР-ниң, Ростов областың колхозтарының болгаш совхозтарының механизаторлары, «Сельхозтехника» бүдүрүлгелериниң, организациязының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет удуска Кыйгырыының харыы кылдыр 1974 чылды шалыпчы күш-ажыл-биле демдеглээрин шийтирлээн болгаш көдээ ажыл-агый техникazын бедик бүдүрүкчүлүүлүкылдыр ажыглаары дээш социалистиг чарыпты казбартыр деп саналды үндүрген.

Машиналарны болгаш механизмнерни ажыглаарын экижедер, чер ажылының культураzы дээш, хову ажылдарының хуусааларын кызырары болгаш шынарын бедидери дээш демиселге, дүжүт дээш демиселге шийтирлиг үжүрдүзалыг.

Машина-трактор парыгының бүдүрүкчүлүүн бедидериниң бүгү курлавырларын ажыглаарыл: техниканы хову ажылдарынга белеткеп, чогуур үезинде болгаш бедик шынарлыг септээрин, изиг түлүк үелерде машина-трактор агрегаттарының ийи эдчегликг ажылын хандырарын, орта чогуур кадрларны белеткеериин, куш-ажылдың мурнакчы эргеларын шийгээдип алырын, боттарының бүдүрүлге мергежилин бедидерин механизаторлар чугула сорулга кылдыр санап турар.

Техниктиг хандырылганың ленпилгелиг аргаларын пептередиринче, машиналарны ажыглазының болгаш ажаарының дүрүмнерин шынгы сагырынче, техникага камбыг болурунче, машиналарның магадыладдыг хуусааязын хандырар, оларның курлавырын улгаттырарын чедип алыр:

машина-трактор агрегаттарының идегеддиг, үаүктелиишкин чок ажылдаарын хандырар, машиналарын аңаа турарын болдурбас, оларга бедик мергежилдиг техниктиг хандырылганы организастаар. Ол сорулга-биле хову ажылдарының үезинде мастер-одикчилерниң 5800 звеноларын тургузар;

дүжүт ажаалдазының хуусааларын кызырар болгаш ажаалда техниказын база автотранспортчу эки ажылдаары-биле улут болуктер аргазы-биле ажылдаар комбайнерлериниң болгаш чолаачыларының 1500 комплектиг бригадаларын, тараа соөртүүге тергелиг тракторлар ажыглаар 500 бригадаларны, тараа соөртүү-биле хой чүүк чүдүрер автомобильдерден болгаш автопоездерден 8 муң автоотрядтарны тургузар;

республиканың совхозтарынга болгаш колхозтарынга, профессионал-техниктиг училищелериниге, үзетпүр бүдүрүлгелериниге, дээди өөредилге черлериниге болгаш техникумнарынга 130 муң механизаторлары сагыры — дүжүттүр чоруукту өстүрериниң болгаш продукция чидиринге болдурбазының кол үүлү дээрзин бодавышаан, көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдарының бедик шынарын чедип алыр;

тракторларның болгаш хөрзүн болбаазырадыр машиналарының септелгезин мурнуу зонага — февральдың үшкү он хонуунда, өске областарга — апрельдиң 15-те, сиген ажаар техниканың септелгезин мурнуу зонага — май 1-де, өске областарга — июнь 20-де, тараа, силос ажаар комбайнарның, жатказының, өске-даа ажаалда техниказының болгаш тараа арыглаар машиналарның септелгезин мурнуу областарга — май 20-де, артканнарынга — июнь 20-де доозар. Машина-трактор парыгының септелгезинге хөреңгелиин 2,5 хуузун камнап алыр;

тракторларның техниктиг белеңнин 95, комбайнарының — 100 хуу чедирер:

«Казсельхозтехниканың» бүдүрүлгелериниң бүдүрүлге күүлерин долуу-биле ажыглаар, системаның бүгү бүдүрүлгелерин чыл планының күүседезин декабрь 27-де доозар болгаш пландан дашкаар 2,6 миллион рубльдиң продукциязын бээр. Агрегаттарның болгаш белдирлериниң септелгезин, элеп калган көзектерни катап кылырын калбартыр, ажыл-агыйларны артык көзектер болгаш материалдар-биле хандырарын экижедер. Септелгенин шынарын бедидер, септеттингеп машиналарның магадыладдыг хуусааларын хандырар, оларның курлавырын улгаттырарын чедип алыр;

машина-трактор агрегаттарының идегеддиг, үаүктелиишкин чок ажылдаарын хандырар, машиналарын аңаа турарын болдурбас, оларга бедик мергежилдиг техниктиг хандырылганы организастаар. Ол хову ажылдарының агротехниктиг таарымчалыг хуусаада чорудар, аңаа бедик деңнелдэ чедип алыр;

тарылга болгаш хөрзүн болбаазырадыр машиналарының белеткелин 1 март 1-де, тракторларның — март 10-до, мал чемни белеткеер машиналарның болгаш механизмнерниң — май 1-де доозар. Тараа ажаар бүгү техниканы июнь 15-тен орай эвесте, картофель ажаар машиналарны — август 10-да сентең доозар. Машина-лар септээриниң агрегаттыг аргазын калбаа-биле нептередир. Слесарь септекчилериниң доктаамал ажылдаар тускай бригадаларын бүгү ажыл-агыйларга тургузар. Техника септээриниң шынарын бедидер. Машина бүрүзүн болур-чогуурру-биле хынаан соонда септелгеен үндүрер. Сельхозтехниканың бүдүрүлгелериниге септээн бүгү тракторлар болгаш комбайнарның тускай доктаатгынган магадыладдыг хуусаазынга чедир доктаамал ажылдаарын чедип алыр;

хову ажылдарының үезинде техниканың үрелившкин чок ажылдаарын чедип алыр, техниктиг ажаалданың дүрүмнерин шыңгы сагыр, бүгү машина-трактор агрегаттарын ажаарын мергежилдиг мастер-одикчилерниң звенолары боттандырар;

артык көзектерни болгаш материалдарны камнаг чарыгдаанының, машиналарны септээриниң болгаш техниктиг хандырылганың дешилгелиг технологиязын шийтээткенинiң күселп-биле машина-трактор парыгының кадагалалынга чарыгдалды 3 хуу эвээжедир;

көдээ ажыл-агый машиналарын башкарылганың шөлдерин ажыл-агыйларга дөрнир. Дүжүттүң чидирини болдурбас дээш комбайн бүрүүнге дүрген башкарылганың тускай комплектизин кылыр;

агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарында дүжүттү дүрген болгаш чидириг лок ажаан алыры-биле ажаан алышкын агрегаттарын не; мелде дериглер болгаш таарыштырылгалар-биле чедир дөрнир;

30 муң механизаторларны белеткээр, күженишкининг үелерде агрегат бүрүүг ийи эдчег-биле ажылдаан зураын чедип алыр. Ажыл-агыйларга бирги болгаш ийги класстың трактурист-машинистериниң санын 60 хуу чедирер;

көдээ ажыл-агый машиналарының ажаалдазын үлегерлиг чорударының, кадагалаарының дүрүмнерин шыңгы сагырынып, септелгеин бедик шынарлыг кылырының күсели-биле машиноларны эки кадагалаарын болгаш ажыглаар хуусаазын үзадырын чедип алыр. Тараа, хендир ажаан алыр комбайнарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа нарын машиналарының ажыглаар хуусаазын бетн дээрге-де бир чыл үзадыр;

машиналарже кыыр-таар материалдар кударын механизастап тургаш, чер болганга оңу хаагыыг арга-биле чорударын организастаар, нефть продуктуларны хумагалыг кадагалаар болгаш камналганыг чарыгдаар;

хову ажылдарының үезинде механизаторларга ийи чемни шуут-за шөлге экжеп бээрин хандырар; оларның ажылдаарынга болгаш дыштанырынга чогумчалыг байдалдарны тургузар, техниканың айыыл чок болур чоруун болгаш бүдүрүлге санитариязының дүрүмнерин шыңгы сагыр.

РОСТОВ ОБЛАСТЫН ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Трактор парыгының бүдүрүкчүлүүн 5 хуу бедидер, тараа, силос болгаш кукуруза ажаан алыр комбайнарның хүнде ортумак кылыр ажылын 6 хуу улгаттырар. Тараа болгаш тараа-бобы культураларның часкы тарылгазын 4—6 болгаш тараалардың ажаан алышкынын — 15—16 ажыл хүннеринде эртирер, аңгыс аңдарылгазын ноябрь 1-го чедир доозар. Хову ажылдарын шынарлыг чорударын шыңгы сагырын хандырар;

тракторларны, хөрзүн болбаазырадыр болгаш чаштырышкын машиналарын, тараа комбайнарын, жатказ-ларны база сиген ажаан алыр техниканы чогуур үезинде септеп алыр болгаш хову ажылдарынга белеткээр. Септелгеин бедик шынарлыг чорутканы, машина бүрүүгүнүң ынанышпыг ажылдаарын хандырар;

эдикчи мастерлериниң 1500 звеновун тургузар болгаш хову ажылдарының үезинде бүгү машина-трактор парыгының 80 хуузундан эвээш эвээш олар аайлап таарыштырарын чедип алыр.

К-700, Т-150 деп тракторларның болгаш «Колос» база «Нива» деп комбайнарның техниктиг хандырылганыма талазы-биле тускайжыттынган звеноларны «Сельхозтехника» каттыжышкынnарынга организастаар, областың 12 районнарынга сельхозтехника организациязының киржилгези-биле колхозтарның база совхозтарның машина-трактор парыгының бүрүн техниктиг хандырылганын нептередир:

техниктиг хандырылганың көжүн чоруур агрегаттарын болгаш турум пунктуларын, көжүп чоруур мастерскаязарын часкы хову ажылдары эгелегиже чедир бүрүн белеткеер. Колхозтарның болгаш совхозтарның септелге базаларын улам ыңай хөгжүдер сорулга-биле септелгенің 39 мастерскаязын, техниктиг хандырылганың 32 турум пунктуларын, профилактор-ийлиг 27 автогаражты түдүп база ажыглалга киирер;

бүгү тракторларга болгаш комбайнарга кыыр-таар чүүлдү кудуп ажыглаарын нүгле хаалчак арга-биле чорудар;

көдээ ажыл-агый техникazының бедик бүдүрүкчүлүүн ажылын хандырар сорулга-биле тракторларга болгаш комбайнарга ийи эдчег-биле ажылдаар бедик мергежилдиг кадрларны четчелеер. Үлетпүр бүдүрүлгелерге, өөредилге черлеринге, колхозтарга болгаш совхозтарга 57 муң механизаторну белеткеер, агротехниктиг белгүзүнерге болгаш мурнакчы дүржүлгазының школаларынга 100 муң механизаторлар болгаш чаштырыкчылар боттарының билиин бедидер. Бирги болгаш ийги класстың деп атты чедип алыры-биле 9 муң трактористерниң билиин бедидер. Боттарының билиглерин болгаш дүржүлгазын дамчыдып бээри-биле хоочун механизаторларга аныяк механизатор бүрүүнү быжыглаар;

көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин операгивтиг удуртуруун экижедер сорулга-биле саналга тонгуг диспетчер албанын организастаар, ол албан чери бүгү районнар болгаш ажыл-агыйлар-биле доктаамал харылзаалы хандырар;

колхозтарга болгаш совхозтарга көдээ ажыл-агый техниказының хумагалыг кадагалаарын хандырар, 1500 машина кирер херимнерни организастаар. Машиналарны эдиларынын чогуур хуусаазы четпээнде үлдүр бижир чорукту болдурбас, тракторларның болгаш комбайнарның ажыглаар хуусаазын айыттынган үезинден бир чыл ажыг көзүдедирип, техника ажыглаарының талазы-биле чарыгдаалды 1,5 хуу чиигедирип чедип алыр.

• • •

Көдээ ажыл-агыйга техниканы, оон артык көзектерни, септелге материалдарын болгаш нефть продуктуларын берип турар үлетпүр бүдүрүлге коллективтерин көдээ ажыл-агый талазы-биле чагыларны тодаргай боттандырып, продукция бүдүрерин көвүдедирээре немелде аргаларны дилеп тыварынче база үндүрер продукциязының шынарын бедидеринче көдээ механизаторлар кыйгырган.

Казах ССР-ниң, Белорус ССР-ниң болгаш Ростов областың көдээ ажыл-агыйының механизаторлары бедик хүлээлгени алгаш, СЭКП-ниң XXIV съездиниң болгаш СЭКП ТК-ниң декабрь (1973 чыл) Пленумунуң шийтирлерин боттандырарынга толептиг үлүг киирип, боттарының күженишкиннерин улгаттырарынче чүртүп колхозтарның болгаш совхозтарның, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң болгаш организациязының бүгү механизаторларын болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларын кыйгырып тур.

1974 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш белеткээриниң планнарын долдур бээ ажыр чедишкинниг күүседириниг механизаторлар бүгү курлавырларны ажыглаар, боттарының бүгү мергежилин болгаш дүржүлгазын бээр деп СЭКП Төп Комитединге бүдүрелип тур.

БЕДИК НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР

(КЫЗЫЛДЫҢ ПАРТИЯ АКТИВИНИН ХУРАЛЫНДАН)

Республика найысылалының партия активиниң хуралы «Партияның XV область конференциязының түңнелдерин болгаш хоорайның партия организациязының сорулгалары» деп айтырыгны чугаалаикан. Үк айтырыг талазы-биле илеткелди СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов кылган. Партияның XV область конференциязы ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң, коммунистиг нийтиледиин чаа киижилер кевирлеп киижилер талазы-биле республикада мурнакчы дүржүлгаан, аналаатсп түңнеевишаан, бо үлүг херектиң боттанышкынында четпестерни база демдеглээн. Экономика болгаш культура тургузуушкунунда байдалды конференция СЭКП ТК-ныц декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шийтирлеринге база үк Пленумга СЭКП ТК-ныц Чиңгиже секретары Л. И. Брежневтиң чугаазында үүлдерге болгаш түңнеедерге дүүштүр бүгү талалыг аналиэтээн.

СЭКП хооркому, партия эге организациялары тоскуу беш чыдың тодаргайкы дөртку чылының күженишкининг планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш, бүдүрүлге коллективтериниң чогаадыкчы идепкейин, энергиязын мобилизастаар талазы-биле организастыг база политиктиг ажылды чорудуп турар № 2 АТБ-де, Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде, эът комбинадында, типографияда партия организациялары ажыл-агыйда иштинки курлавырларны чөп ажыглавышаан, продукция бүдүрерип ковүдедирынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче коллектив кежигүнериниң күженишкинии утладырып турар. Чижээ, эът комбинадының коллективи СЭКП ТК-ның партияга, совет удуска Кыйгырыныга, 1974 чыдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле Бүгү-эвилел социалистиг чарыгын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның докгаалынга сорук киргеш, бо чылдың үткыштур планын аглаан. Коллективте ажылдан турар 300 кижиниң 276-зы хууда бедиткеп хүлээлгени алган. Бүдүрүлгени чаартыры, чаа техниканы, дешилгелиг технологияны шийтээдир дээш ажылды организас-техниктиг хемчеглериниң планын бүүгаар чорудуп турар. Үк үглаашкыш болза бүдүрүлгенин ажыктың бедидеринин чугула курлавыры болганда, оон боттанышкынын партия организациязы докгаамал контрольда алган. Комбинаттың цехтери, участоктарындаа чарыштың керозин чарган. Чарыштың түңнээринин бот-оруна-чарыга системазының чаңгыс ай коргүзүлгерин бадылаан.

Бүдүрүлгенин чаартыг деразиниң кол чүүл кылып ажыглаанының ачызында эът комбинады продукция бүдүрерин үш чылда 35,5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 16 хуу улгаттырар аргалыг болган. Эът комбинады тодаргайкы чылдың баштайгы айында база бедик темп-биле ажыкдаан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планнаашындан 1,6 хуу бедик болган, продукция бүдүрерининг хемчээли эрткен чылдың январьның дениелиинден 5,4 хуу улуг болган.

Тодарадыкчы чылдың январь айының түңнеедерин активе хуралы ханы аналиэтээн. Хооранның үлетпүрү январьда продукция сайгарарының планын күүседизин чорук ажылының организастаавында аңдаа улуг четпестер барын коргүзүп турар. Эрткен айда дзараныпга комбинады, «Тудут кезектери» комбинат, хлеб, түүйбу заводтары, хоорайның амыдырал хандырыпга комбинады четпес ажылдаан. Аъшчем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдың январьныңдаа 1,8 хуу кудулаткан. А клеб заводу 1974 чылдың уткуштур планын алаа-даа, ону күүседириниң аргаларын долу ажыглавайн турар. Заводта партия, профсоюзтар, комсомол организациялары үк байдал-биле эштежип ербайн, боттуг хемчегдерни дарый адыры негеттинип турар.

1974 чыл—хоорайга капитал тудутву улам хөгжүдеринпг чылы. 62 муң дөрбелчин метр чурттаага шөлүн, барын 20 хире бүдүрүлге объектилерин, школа, үруглар албан черлерин ажыглалга киирерп көрдүгеен. Найысылалдың тудутжулары чылды эки эгелээндаа болзо, «Кызыл үлетпүр тудут» эргелеп багай ажылдаан. Ажыл шагы үзер, күш-ажылдың сагыпга-чурумун үрээр таварылгалар тудугжулар ортузунда ам-даа бар.

«Тудут кезектери» комбинат, түүйбу заводу болгаш тудут материалдары бээр өскедаа бүдүрүлгелер-биле тудут организацияларының аразында ажыл-ишчи харылзааны улам быжыглаар хемчеглерни алыры чугула.

Транспорт, амыдырал хандырылгазы, чурттаага-коммунал ажыл-агыйы болгаш көдээ ажыл-агый ышкаш адырларда ажыглаттынмайн турар курлавырларны илередип, оларны ажыл-ишке шийтээдир дээш партия организациялары, коммунистер авангардчы, мобилизажчы рольду ойнаар дээрелиг бүүдүрелип партия активиниң хуралы илереткеен.

Планнаашынны, бүдүрүлгени эргелеп-башкарарын сайырангайжыдып, ажылчы чоннар ортузунда политмассалыг ажылдың боттуг, дээштиг хевирлерин ажыглаан тургаш, социалистиг чарыштың ленинчи принциптеринге үндезилеп чоннуң чогаадыкчы идепкейин кодуруп тургаш, 1974 чылдың үлетпүрү сорулгаларын күүседирин хуралдың киржикчилери, аңаа санал бергеннер демдеглээн. Ол болза тоскуу беш чылдың планын күүседириниң магадылады болур.

«Кызыл тудут» эргелеининде бригадир А. И. Володин, типографияда партия организациязының секретары И. М. Достак-оол, хоорайның амыдырал хандырыпга комбинадының директору Ю. А. Бегаев, хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы С. С. Сат, столоваялар болгаш рестораннар трестиниң директору Н. П. Богомякова, эът комбинадында база Улуг-Хем мал үлетпүр ажыл-агыйында парторганизациялар секретарылары Г. Л. Литвинцева, Г. Г. Нестерева, «Сельхозтехниканың» районнар аразында каттыжышкынында слесарь П. О. Баймр-оол олар хуралга санал бергеннер.

Партия активиниң хуралы чугаалашкан айтырыг талазынче докгаалны чүзээн алган.

М. СМИРНОВА.

Совлгу шакта ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

●ЛОНДОН (СЭТА). «Национал ёзу-чурумга» удур «сүлчээни илереткен» деп чүүлге кылдап алган. Грецияның коммунистиг партиязының болгаш аныяктар организацияларының 35 удуртукчуларын тудуп хоргудаан соонда, грек эрге-чагыргалар массалыг иетен сүрүшкүнүү эгелээн.

Афинадан кээп турар медээлерден алырга, февраль 22-де полиция «коммунистиг сүлчээ» дээр үүлге хамаарылгалыг дээш, Салоникиге 20 кижини тудуп хоргудаан. Полиция Грецияның өске-даа хоорайларынга демократтарны баш тудуп бажынаан.

●БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның чаза политиктиг партияларының ажыл-чоруулугларын чурумчулар дугайында мурнундагы шериг эргечагыргазының 1971 чылда кылаан алганы реакциялыг хоойлуну дүжүрген. Ол хоойлу партияларның иштики амыдыралынга күрүлеиин холгаарлашкының дүрүмчүдүп, олар боттарының кежигүнериниң данзызын айыыл чок черинп органнарынга киирип турарын дааскан турган. Оон аңгыда ол хоойлуну ёзугаар марксисчи идеологияны пропагандалаарын шуут хораан. Аргентинаның коммунистиг партиязы сонгулдаларга бодунун кандидаттарын деңшидер эрге чок турган.

Политиктиг партиялар дугайында кызышкынныг хоойлуну күш чок болдурарын негеп, коммунистиг партия болгаш чурттуң деңшилгелиг хөйнитизи ону шыңгыы чыгүүмчүлеп турган.

Ол хоойлуну дүжүрер дугайында чазактың докгаалында боттарының изелларын илередир эргени чурттуң бүгү хамаатыларынга магадылаар үүрлүг деп демдеглээн.

●ЛОНДОН. (СЭТА). Барыын Европаның кол-кол чурттарының валюта биржаларын «алдын аарыының» чаа хөрлээшкинни хөме алган. Лондон рыногунда алдын өртээ эң дээди хемчээлинге четкен: унция алдынның чогум өртээ 42,22 доллар турда, ында 160 доллар апарган.

Барыын Европаның өске-даа сан-хөө төптеринден ол ышкаш медээлер база кээп турар.

Барыын Европаның кол валюта биржаларындан чангыс үүга келген ол медээлер болза, барыын-герман маркага, итали лирага болгаш ыланғыя франсуз франкыга хамаарыштыр эмерик долларның үнезиниң козулдур кудулаанын хереглеп турар.

Алдын өртээнниң көстүп көрбээ өзүлдези валюта-санхөө болгаш энергетика кризизинин чидиглентеңгенинiң үезинде капиталистиг чурттарның саазын валютазынга бүзурел чок чорукгуң күштелгенин-биле тайылбырлаттынар. Орта оон аңгыда АКШ-тың, Барыын Европаның болгаш Японияның аразында күштелип орар маргылдаалар, энергетика айтырыгларының, инфлация-биле демиселлин, капиталистиг чурттарны хөме алган амгы кризистен үштунарының оруктарын диллээр айтырыгларның талазы-биле «ниити рынокту» иштинде төрүдүлгелер база салгар-халлавырлыг боон турар.

● БОНН. (СЭТА). Майында Франкфурт хоорайның төп кудумчузу чыскаалган чоң-биле полицияның аразында үскүлежиишкининiң шөлү апарган: хоорайның элээн каш мун чурттакчылары чер участоктарынаң болгаш чурттагга бажыннарынаң чиижеп ёзу-биле олча-ажык тып турарынга, бажың холезининiң доктаамал белдп орарынга удурланып, хоорайның ортузунга улуг чыскаал кылган.

Парлагганың медээлери-биле алырга, бүгү Барыын Германиязында амгы үеде чүүле хөлезизи элин эртпир улуг боорга, улус чурттавайн турар 220 муң квартиралар бар.

Чер салыгланчыларының болгаш бажыннар эелериниң кара тураамында чоруугга удур шиитпирлиг хемчеглерни алырын негевишаан, «Франкфуртер рундшау» деп солун чаштыкы чер участоктарын национализастаарын база оларны хоорайларның өмчүзү кылдыр шилчидиргге дөгүм болгу дег хоойлуну удурерипче кийгырып турар.

● РИМ. (СЭТА). Итали неофашистерниң чонгээлээшкини сөксевайн турар. Римниң бир лицейинче оларның халдаашкынының үезинде дерт студент балыгдаткан. Генуэзга неофашистер итали партизаннарының каттыжышкынының ол черде салбырының даргазы, коммунист Раймондо Риччиниң бажының буза тепсирин ораллашкан. Улус шак механизми кошкан бомбаны чүүле согур дүн боон коруп каан. Хоорайның демократтыг организациялары неофашистерниң кеминг үүлгедиглерин шиитпирлии-биле бүрүү шаап турар.

ЧАРЖЫП ТУРАР РАЙОННАРДА

НЕПТЕРЕДИР, ХАНЫЛАДЫР

Бистиң күш-ажылчы амыдыралывыстың чарылбас кезээ социалистиг чарыш болу берген. Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйлары, сүт-бараан фермалары, хойжу бригадалары болгаш үлетпүр, тудуг, садыг организациялары аразында чарыштыг. Оон түңнелдерин үндүрүп, эки дуржулганы нептередири-биле боттарының төлээлерин солчуп, мурнакчылар-биле ужуражышкынналарны организастаары оларның чаагай чанчылы болу берген.

Социалистиг чарыштың тиилекчилеринге тыпсыры-биле районнуң шилчиир Кызыл туктарын тургускан. Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылы —1973 чылдың түңнелдерин үндүргеш, партия райкомунуң бюрозу болгаш райкүүскомуйун хүндүлел бижиктерин Кызыл тукту «УТКА 25 чылы» совхозтуң коллективинге: фермалар аразынга ишчынар тукту Иштин-Хем сүт-бараан фермазының; садыг, үлетпүр, тудуг организацияларының аразынга шилчиир туктарын «Найырал» совхозтуң ажылчын кооперациязының, Шагаан-Арыгның ыяш ажылагый черинин коллективтеринге тывыскан.

Эрткен чылын «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштин-Хем болгаш «Найырал» совхозтуң Кара-Тал сүт-бараан фермалары аразында чарышкан, носкү чедиишкиннерлиг болган. Иштин-Хем сүт-бараан фермазы 1973 чылда 5300 центнер сүттү бүдүрер планныг тургаш, ону 6314 центнерге, азы 1014 центнер ажыр, Кара-Тал сүт-бараан фермазы 4800 центнер планын 4880 центнерге, азы 80 центнер ажыр күүсеткен. Ол ийи ферма социалистиг чарыштың түңнелин квартал санында үндүрүп, удур-дедир хынаддаларны өй шаанда чорудуп, уран чүүл коллективтеринiң концерттерин бот-боттарынга көргүзүп келгенвер. Дээштиг кылдыр организастаан социалистиг чарыштың түңнелинде, Иштин-Хем сүт-бараан фермазының коллективи бир инектен 1907 кг сүттү саап алган, азы 1972 чылга деңнээрге, 170 кг хой. Фермаңың ажылдакчылары боттарының политиктиг болгаш профессионал билиин бедидип, коммунистиг күш-ажылдың школазында болгаш зооветеэредилтедо хаара туттунган. Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылында ферма бедиткен социалистиг хүлээлгеня алган. Сүт бүдүрелиниң чыл планын 7,2 хуу ажырарын, бир инекке онаалтыр чылда ортумаа-биле 1930 кг сүттү саарын, күрүнеге садар сүттүң чыл планын декабрь 20-ге чедир күүседирин шинтпирлээш, Кара-Тал сүт-бараан фермазын база катап социалистиг чарышка кыйгырган.

Социалистиг чарыш үстле ажыл-агыйлар, фермалар, бригадалар аразында эвес, а тус-тус ажыл-ишчилериниң — саанчыларның, хойжуларның, кадарчыларның, трактористерниң болгаш човаачыларның аразында база калбарган.

Мурнакчыларның ажылының арга-дужулгазын районга нептередириниң янзы-бүрү хевирлерин сөөлгү чылдарда ажыглап турар апарган. Чижээ, 1973 чылда «Улуг-Хая» совхозта мурнакчы хойжу Кунгаа Шыырапайның, ол-ла совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының, «УТКА 25 чылы» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының мурнакчы арга-дужулгазын нептередирииге тураскаадткан агитплакаттарны партия райкому СЭКП обкомунуң пропагаида болгаш агитация кылдыкының дузазы-биле парлаш, районнуң малчыннарының ортузунга тараткан. Ол чорук чарыштың дээштиг болурунга база-ла боттуг салдарын чедиргеи.

Районнуң ажыл-ишчилериниң 1974 чылда социалистиг хүлээлгелерин, Иштин-Хем сүт-бараан фермазының коллективиниң бүгү сүт-бараан фермаларынга, «УТКА 25 чылы» совхозта коммунист М. Чаш-солдуң бригадирлээн № 2 хойжу бригадазының бүгү хойжу бригадаларга кыйгырыгын тарадыры-биле база-ла парлаан.

Чарышка материалдыг болгаш моральдыг идиг бээрин чөп ажыглаарынче улуг кичээнгейни салып турер бис. Чарышка күш-ажылчы бедик көргүзүглерин чедип алган мурнакчы малчыннарга эки дерээн чараш өглерни ажыл-агыйлар тыпсып турар апарган. Эрткен чылын «Улуг-Хая», Жданов аттыг, «Найырал» совхозтарның директциялары болгаш ажылчын комитеттери эки шынеряг, үлегерлиг өглерни дерип кылгаш, Кунгаа Шыырапай, Седип Балдан-оол, Соскармаа Чанзан оларга тывыскан. Шинчаарга Соскармаа Кыргысовна Чанзан малчыннарның район наадымына аът-биле база шаңнаткан. Оон ангыда районнуң 40 ажыг мурнакчылары 1973 чылда чазактың орденнери, медальдары-биле шаңнаткылаан.

Социалистиг чарышты сезоннуг ажылдар үезинде дээштиг кылдыр организастап турар. Оон түңнелдерин ажыл-агыйларга беш, районга он хонуктан үндүрүп турар. 1973 чылда күскү дүжүт ажаалдазының үезинде социалистиг чарыштың негелдерин ажылдап кылгаш, тускай бүдлетенын беш хонуктан үндүрүп, аңаа бригадаларда, ажыл-агыйларда ажаалданың темпиваи айтып, мурнакчыларга партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң байырлыг бижиин тыпсып, а 10 хонгаш-ла чарыштың түңнелдерин үндүрүп, тиилекчилерге шилчиир Кызыл тукту тыпсып, акта шаңналарын берип турган. Тараа ажаалдазы доозулганда мурнакчы механизаторларның слёдуп эрттирип, орта түңнелдерни үндүргеш, профессиялар аайы-биле чемпион аттарны тывыскан.

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыы тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылының планныг сорулгаларын чедиишкиннииг боттандырарынче районнуң ажыл-ишчилерин улам сорук киирген. «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы болгаш Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары бо чылды эки өгледээн. Совхоз 1973 чылдың январь деңнелиниден 81 центнер сүттү хөйну күрүнеге саткан. «УТКА 25 чылы» совхоз бирги кварталда 950 центнер ээттиг күрүнеге дужаар планын февраль эгезинде-ле күүседиккен.

Партия райкому амгы үеде Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжынга дүүштүр, районга чарыштың негелдерин ажылдап кылган. Ол негелдер ёзугаар хойжуларның, саанчыларның, кадарчыларның, быжаа, хаван ажаакчыларының аразынга социалистиг чарыштың тиилекчилеринге СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң хүндүлел бижиктерин тыпсыр, оларны шаңнаары-биле өртектиг 30 шаңналды тургускан, эң эки көргүзүглүг хойжуну бүрүн дериг-херекселдиг аът-биле шаңнаары көрдүнген. Чер ажылының мурнакчыларын шаңнаары-биле өртектиг 25 шаңналды тургускан. Бирги черни ээлээн комбайнерге «Москвич» деп автомашинаны, ийиги чер дээш «Урал», үшкү чер дээш «ИЖ-Юпитер» деп мотоциклдерни ээлчег чокка сөдүп алыр талонну бербишаан. «1974 чылдың дүжүт ажаалдазының чемпиону» деп атты тыпсырын шинтпирээн.

Ынчалзаажок чарышты организастаарында үстүнде айыттынган чамдык чогумчалыг түңнелдер-биле чергелештир, четпестер барын демдеглээр херек. Маңаа хамыктың мурнунда районнуң амыдырал хандырылга комбинадын, харылзаа белдирин хамаарыштырып болур. Ында партия организациялары чарыштың дээштиин чедип албаан. Малдан чаш төл камгалап, хойдан дүк алырының, садар малдың дириг деңзиин улгаттыраарының талазы-биле алган хүлээлгелерин район күүсетпээн. Чер ажылының талазы-биле алдынган хүлээлгелер четче боттанмаан. Бо үүлдер чүнү көргүзүп турарыл дээрге, чарыштың дээштин бүрүн деңнелде эвес-тир. Бо чылын ол четпестерни чайладырының боттуг хемчегларин алыр бис.

Улуг-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарның ажылчы чоннарының аразында чарыш үүле эрткен чылын эвес, харын мурнуку чылдардан бээр улаштылап келген. 1973 чылда социалистиг чарыштың түңнелин ийи районнуң төлээлери үндүргеи. Кодээ ажыл-агыйның чамдык көргүзүглерин чөөн-хемчикчилерде, үлетпүр бүдүрүлге талазы-биле көргүзүглер улуг-хемчилерде бедик болган. Ынчалзаадаа иинти көргүзүг талазы-биле Улуг-Хем районнуң ажыл-ишчилери чарышка дээре түңнелдиг болган.

Ийи районнуң аразында чарыш кайы-кайызының ажылчы чоннарынга ажыктыг үүлдү берип келген болгаш берип-дээ турар. Ынчангаш чарыштың үре-түңнелдиин улам-на бедидериише үүткүп турар бис.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылында улуг-хемчилер улам-на күүсединишкиннииг ажылдаш, чөөн-хемчикчилер-биле чарышка аштырбас деп быжыыбиле шинтпирлеп алган.

К. МАСПЫҚ-ООЛ,
СЭКП-ниң Улуг-Хем райномунуң бирги секретары.

Социалистиг чарыштың кол угланыышкыны болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, иинтилел бүдүрүлгезиниң үре-түңнелдиин бүгү хемчегбиле бедидеринче — күш-ажыл чарыгдалдарын эвээжедиринче, чиг-эттиг болгаш материалдыг курлавырларны чөп ажыглаарынче база камнаарынче, продукцияның шынарын бедидеринче, бүдүрүлге фондуларын болгаш капитал салыышкыннарын ажыглаарын экижидеринче ажылчы коннарны мобилизастаары болур үжүрлүг.

(«Социалистиг чарышты организастаарын улам ыңай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалындан).

1973 чылда түңнелдерни деңнеп көрээл

Көргүзүглери	Улуг-Хем			Чөөн-Хемчик		
	Планы	күүсеткени	/ хуузу	Планы	Күүсеткени	/ хуузу
Бүдүрген продукция (тонна)						
Эт	4006,1	3798	94,8	2397	2521	105,2
Сүт	4315	4489	104,0	3110	3120	100,3
Дүк	470,2	403,8	85,9	267,5	224,7	84,0
Күрүнеге сатканы (тонна)						
Эт	4332	4483	103,5	3274	3262	100,2
Сүт	3490	3617,4	103,7	2550	2738	107,4
Дүк	514	517,4	100,7	373	375,9	100,8
Бир инектен саткан сүт (кг)	1477	1363	92,0	1461	1481	101,4
Бир хойдан алган дүк (кг)	2,74	2,33	85,0	1,98	1,68	84,8
Төрүүр 100 малдан алган төл						
Быжаа	80	61	87,0	80	44	
Аңай, хураган	85	66	83,0	85	78	
Белеткээн мал чеми (тонна)						
Сиген	20501	15936	78,0	138675	120280	84,2
Сенаж	2000	1188	59,4	—	—	—
Силос	61686	17512	28,5	74399	14381	19,6
Витаминниг сигеи долганы	250	252	100	—	—	—
Тарыга шөлү (га)	47937	48100	101,0	44725	44693	100,5
Оон иштинде:						
Кызыл-тас	12090	14845	121,1	15452	15427	99,8
Арбай	11500	10878	94,6	5199	5041	96,9
Чиниге-тараа	2989	2477	82,0	3730	3880	104,0
Кукуруза	5080	5239	103,1	4152	4152	100,0
Картофель	246	253	100,2	203	203	100,0
Алган иинти дүжүт (тонна)						
Тараа	33920	21166	48,8	32409	21417	66,0
Картофель	2131	1000	46,8	2040	383	18,7
Күрүнеге сатнан тараа (тонна)	5810	2433	48,0	5130	5738	111,8
1 гектардан ортумак дүжүт (цент.)	10,0	6,3	69,0	10,2	7,4	72,5
Токкен организиттиг чемишчидилге (тонна)	21700	17049	77,0	30250	28540	94,3
Суггаттыг черниң 1 гектарындан дүжүт	15,0	2,5		15	9,2	
Төрүүр 100 хойдан 95-тен өрү хураган алган хойжулар саны	63				49	
Бир хойдан 2,5 кг-дан өрү дүк алган хойжулар саны	71				18	
Бир инектен 1500 кг-дан өрү сүт саткан саанчылар саны	72				38	

МУРНАКЧЫЛАР

Улуг-Хем

Чанзан С. И. «Найырал» с-э, 100 өшкүден 125 аңай алган.

Содунам А. Б. «Х Улуг хурал» н-э, 100 хойдан 115 хураган алган.

Седен М. Г. «Найырал» с-э, 100 хойдан 114 хураган алган.

Шыырапай К. Ш. «Улуг-Хая» с-э, 100 хойдан 115 хураган алган.

Шоюн-Нова С. Т. «УТКА 25 чылы» с-э, 100 хойдан 101 хураган алган.

Дажы С. Т. «УТКА 25 чылы» с-э, бир инектен 2395 кг сүт сагган.

Дугар З. К. «Улуг-Хая» с-э, бир инектен 2125 кг сүт сагган.

Шыырап Ч. Т. «УТКА 25 чылы с-э, бир инектен 2088 кг сүт сагган.

Бюрбю Р. С. «УТКА 25 чылы» с-э, бир инектен 2086 кг сүт сагган.

Дамдын Ч. Д. «Найырал» с-э, бир инектен 1920 кг сүт сагган.

Чөөн-Хемчик

Дорму О. А. «Алдан-Маадыр» с-э, 100 хойдан 140 хураган алган.

Ооржак Д-Н. Ч.	—«—	—«—	134	—«—
Сарыглар Э. Д.	—«—	—«—	120	—«—
Очур-оол М. Ч.	«Чыраа-Бажы» с-э,	—«—	115	—«—
Ырыш М. Д.	«Октябрь 30 чылы» к-э,	—«—	112	—«—

Алдын-кыс М. С. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-э, 1 инектен 3501 кг сүт сагган.

Ондар Д. Д.	—«—	—«—	3045	—«—
Долума К-С. Ш.	—«—	—«—	2380	—«—
Шондайты Х. Д-Б.	«Алдан-Маадыр» с-э,	—«—	2278	—«—
Кувискаал Х. С.	«Чыраа-Бажы» с-э,	—«—	2275	—«—

ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИИН БЕДИДЕР

Эрткен чылдың район багай аяс түңнелдерниг доозкан. Үлетпүр продукциязың сайгарарының планын 103 хуу, тудугга капитал салыышкынның шингээдип алырын 102 хуу, транспорттуң чүк соортур планын 105 хуу күүсеткен. Кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери 1972 чылдың деңнелинден тарза 105,4, сүт 11,2, эът 4,2 хуу көвүдээн. Малдың баш саны ол-ла үе-биле деңнээрге, мыйыстыг бода мал 2,8, хой 2,1, ошкү 5,8 хуу оскөн.

Бо түңнелдерин чедип алырынга социалистиг чарыш улуг идигни берген. Чарыштың бүгү ажыл-ишчилерге билдингир, массалыг болурунче онза кичээнгейни салып турар бис. Чыл өгезинде ажылчын коллективтерге эрткен чылда хүлээлгезин күскү чаартаар шүүсеткенин дыңнаткан соонда чаа хүлээлгени ажылчын кижи бүрүзүнүң кант

Колхозтарда отчёттар болгаш соңгулдалар

Экономикаже ханылаар

Тоску беш чылдың шинтирлиг чылында «Тере-Хөл» колхоз ажыл-агый, культура талазы-биле чамдык эки коргузуглерлиг болган. Республиканың колхозтар аразынга калбаргай социалистиг чарышкынга үшкү черни эвлээн. III чергенниң диплому-биле танылаткан. Чүк автомашиназы садыл алырының бижиин база алган.

Колхозтуң мурнакчыларындан М. С. Идам Күп-ажылдың Кызыл Тук орден-биле, Б. Н. Тамба Хүндүлелдиң Демдээ орден-биле, О. М. Самба «Күш-ажылга тылгарал дээш» деп медаль-биле танылаткан. «Социалистиг чарыштың типлекчизи» деп демдекти малчыларга база тывыскан.

Бир эвес колхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери экономиканы улам быжыглаары дээш боттарындан болгаш колхозчулардан негелдиин бедидиин, ажыл-ишчи арга-мергежилди байытканы болза, коргузуглер амгыдыдан ыракта эки болур турган.

Ажыл-херек бүрүзүн кижилер, кадрлар ынчан бүдүрер болгай, мындыг турбушке олар-биле организаткчы, кижизидикти ажыл четпес. Мурнакчыларның дуржулгазын бүгү-ниитиинге болдурар, социалистиг чарышты уре-түнелдиг калбартыр хемчегер кошкак тургустунган. Чаагыс чижек. Колхозта күш-ажыл кылын тыдаар эр 252, херээжен 171 кижи бар, а оларның ажылга киргилгеин кошкак, а харын-даа барык 25 хуузу бүдүн чылда чаагыс-даа күш-күч ажылдан албаан.

Колхозтуң экономиказының амгы кол адыры мал ажылы, ооң тодаргай барымдаазы — бүгү орулганың 75 хуузу малдан, ылангыя хой ажылындан кирип турар. Ол чүгүла адырны улам ынай хөгжүдеринге арга-кырлавыр четчир: одар шөлүг 58 мун гектар хире, оттуң хоолдуг шынарлыг эки, ситең кезип ап болгу дег 2100 ажыт гектар чедир, малга будук-бүрү белетхээринге байдал тавармычалыг, мал чеми культураларның тарылгазын амтызындан ыракта калбартып болур.

Ниитиниң малын өстүрүп, ооң продуктулуун бедидип болурунуң бүгү аргалары, курлавырлары бар турбуже, ону чөп ажыттап шыдавайн келген, ооң уламынан колхозтуң малында өзүлде төгенчиг, продуктулуу чавыс болбушаан. Ол дугайын чоокта болган отчёт-сөңгүлдалыг хуралга баштаар черниң даргазы Г. Б. Сайчаа мынчап чугаалаан, аңаа сангыл бергей колхозчулар база шыгыы шүүмүлзээн.

Мыйыстыг бода мал эрткен чылдың төнчүзүнде 2831 болгаш азы 1972 чылда турганынга чүгле 52 бат немешкен, а бөш чылдың планынга хамаарыштыр алырга 189 бат четпес. Шөвр мал 9369 азы 1972 чылдың деңнелиинден 122 аваат, а бөш чыл планынга 2681 бат четпес. Чылгы болгаш иви малда байдал ооң база дээредеиес. Төрүүр мал ниити башка хамаарыштыр 55—60 хуу болур турбуже, инек чүгле 35 хуунуң, белер 31 хуунуң, мынны 27 хуунуң эвлеп турары канчап-даа тавтыгыпас.

1973 чылда ниитилел-биле 1072 мал өлүп хораан. Мал эдерживилгезин багай организастаанындан 1070 хой, 106 иви төл бербаан, инектиң 30 хуузу, бөлүң 60 хуузу кызыраан. Ооң уламындан колхоз эрткен чылын чүс башка оналаттыр чүгле 71 хураган, 67 иви өлүп, 56 быжаа, 32 кулун алган. Бир эвес мал кызыдаалын болза, ниити малдың санынга бо чылдың январь 1-де чүгле 34 эвес, харын 2728 бат немежир турган.

Мал ажылының тускай эртемниглери эрткен чылын чамдык хемчегерни алган: малды хар-назын аайы-биле бөлүглээн: төрүүр коданнарны эки кадарчылаа-биле быжыглаан: үксаа экижидеринге бөдүүн дүктүг, эътикер сараджын кошкарларны садып алган, ооң баштайгы салгалы 300 ажыт хураган эки түңнелди коргускен.

Моон-биле кады ол талазы-биле улут четпестер барын база айтыр херек: ниитиниң малында колхозчуларның хуусаа малы амыдыраа чедир холушкан чевээр: зооветеринария ажылдакчылары-биле мал бригадирлериниң аразында ажыл-ишчи харылзаа четпес: үндүрген шинтирээн, алган хүлээлгезин ой-шаанда күүседеери ноон домчаал кошкак: малдың өтчёт болгаш сүүдү багай тургустунган.

Байдал үнидиг турда колхозтуң экономиказын бижыдары, ылангыя оон кол адыры мал ажылын хөгжүдери берге. Мында чамдык чижектерни база айтып болдур. 1972 чылда карамадаан малдан колхоз 805 центнер эттээ, 7 центнер дүктүг чедир албаан, оны акшага шилчиндерге 90,2 мун рубль. Шак мындыг байдал эрткен чылын база илерээн. Чүгле ниитиниң чарыгдалга белиин 225 чойин үндүрген, ниижидерге бергени 69 бат болган.

Малдың бат санының өспес, продуктулуунуң куду чылдагааны үнелеп-ажылдыга ажылынче кичээнгейниң кошкаанда, чайгы семиртилгени багай организастаанында, бижыт чем баазалың тургустаанында, ажаалда хайгаарал дыгын четпезинде. Моон уламындан мыйыстыг бода малдың күрүнеге дүжаар дириг деңнелин 300 кг болдур турда, чүгле 236 кг, шөвр малдың 40 кг тудо, чүгле 36 кг болуп турар. Ол ышкаш хойдан чыл бүрү 1,2—1,5 кг дүк кырлыр тургаш, херек кырында чүгле 800—900 граммны ап турар.

Экономиказе ханылаавас, ажыл-ишчи эвес ындыг чорукчарның уржуунда колхозтуң күрүнеге киирип турган эъдин бот чыл планынга хамаарыштыр алырга 179 тонна четпейн турар. Баштайгы үш чылдарда 440 центнер дүк киирер хүлээлгезин чүгле 283 центнер кылдыр саткан азы 157 центнер четпес болган.

Бир эвес күрүнеге садар малдың дириг деңнелин бедидүүлүг планында көрүүгенин ёзугаар бедиткен, дүк кыргылдазын үлэлге ёзугаар алган, малдың яңы-бүрү чылдагаанындан хораар чорукчы болдурбаан болза, колхоз чыл бүрү 200 мун рубльдиң арыг орулгазын ап болурун саналгын бадыткаан.

Эвээш чарыгдал үндүрген, ооң эки, хой продукциязын алыр — ниити сорулга ыңдыг, а ону «Тере-Хөл» колхоз ыракта чедир күүседейн турар. Мыйыстыг бода малдың бирээзин ажаан-тежаарынче эрткен чылын 426 рубль үндүрген, а корлуг-ин 200 рубль. Центнер хой эъдинин бот-үнези бүрүзүлге планында 84 рубль, херек кырында эрткен чылын 111 рубль болган, дүктүн бот-үнези база барык ийи катап улгатканы.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында колхозтуң мурнунда улут сорулгалар салынган. Чүс башка оналаттың 85 эвес, а 95 хуратанны, 80 эвес, а 90 быжаалы, ол ышкаш 90 иви оглуң, 70 кулунны мөңгө дорукторуп алыр. Эът бүдүрелиг 2667 центнер чедирер, а күрүнеге 2450 центнер эътти садар, дүктү 120 центнерни дүжаар.

Планның онаалдаңы, алган социалистиг хүлээлгезин амыдырапга боттандырары — ажыл-агый бурунгу хөлбүге хөлбүр болур. Чеди-ишкин — кызымак күш-ажылдың түпелинде чедип алдынар. Ынчангаш колхозтуң экономика амгы кол адыры — мал ажылын улам ынай төгүндүрүп, чамыктың мурнунда: ооң үкелазын эчижидер, кажаа-турлагны тавармычалыг болдурар, аңаа быжыг чем-сүүрүг белетхээр, кызымак ажылдаар херек.

Отчёт-сөңгүлдалыг хуралынга ийиргээн четпестерни дарый чайладыр талазы-биле ажылдан кылган хемчегерни чеде-төлүгер боттандырыын эгелээн.

В. БАЙР.

«Шынның» тускай корр.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЧҮГҮЛА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Стратегтиг чепсегленишкинниң кыныгаарлавр дугайында бо неделяда Женевада катаң эгелеен чугаалажыышкыннарны улустар аразының чөвүлежиишкиннериниң эң-не нарын болгаш харыысалгалыг чүүлү кыдыр дүрүм ёзугаар санап болур. Чүге дээрге оон киржикчилери чепсегленишкинниң эң-не айыылдыг болгаш аар өртектиг хевирлерин эңдере бүдүрерин сонсадыр үжүрүүт чүүлүн дутуржулганы чедип алырының талазы-биле кады ажыдыг уламчылаар апаар.

Ол айтырыгны дүргени-биле шинтирлээри совет болгаш америк-даа, делегейниң өске-даа бүгү улустарының эрте-ажыктарынга долузу-биле дүгжүп турар дээрзин медерел бирлии берге чүве эвестир. Эңдере чепсегленишкинниң кыныгаарлаар чорук Совет Эвилелиите болгаш Каттышкан Штаттарга чогаадыкчы сорулгаларга, кижилерниң амыдыралын сүлүмдеринге улам хөй акша-төрээнни бээр арганы бээр ийик, ол болза нижи төрелгелеринге ядролуг хайындың кыжаанындан чайладырының оруунга эң чүгүлә практиктиг базым болур ийик.

Чаагай сеткил болгаш бот-бодунга ёзулуг таарымчалыг талазарның күзели турда, ындыг дутуржулга чүге эрежок чүгүлә эвес, харын база боттуг болуп турарын амыдырал чоргускен.

1972 чылдың майна-да, Москвага бедик деңнелге болган совет-америк чугаалажыышкыннарның үезинде-ле, ракетага удур кампаалаш системазының дугайында перооня чарган болгаш шавар халдаашкынының стратегтиг чепсегленишкинниң кыныгаарлаар талазы-биле чамдык хемчегер дугайында тур дутуржулгага атты салганы билдингир болгай. 1973 чылдың июнында, СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң АКШ-ка чоруп турганынга үезинде, «Шавар халдаашкынының стратегтиг чепсегленишкиннерин улам ынай кыныгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннарның хол-кол принциптерин» деп совет-америк документиге атты салган турган, анда ындыг чепсегленишкинниң кыныгаарлаар талазы-биле долу хемчегер дугайында дутуржулганы ажылдан кылган, аңаа 1974 чылда атты салыр дээш тодаргай сорулгаңы талалар салган турган.

Харын-на ол дугайында амгы үеде Женевада чугаалажыышкыннар болуп турар. Ооң киржикчилери аймак ток чорук талазы-биле деп эргете үнделеишеп, 1 тодаргайларга кайы-бир талазы артык ажыктыг болу бээрин болдурбайн турган, чаа кыныгаарлаашкыннар дугайында дутуржулганы чедип алыр үжүрүүт, ол кыныгаарлаашкыннар шаап халдаар стратегтиг ракетеларның санынга-даа, оларны шывар талазы-биле сайгыдырыгга-даа хамаарыжыр.

Ол дээрге нарын сорулга. Чүге дээрге ол болза делегейниң эң улуг ийи күрүнеэнниң айыыл чок чоруунга хамаарыжып турар-дыр. Чүге дээрге кыжаныглыг шериг техниказын күштелдиринниң болгаш улам сайгыдырыының чорудулгазы бүгү делегейде уламчылаашпаан турар. Адактың сөөлүнде, ол сорулганы шинтирлээрингe ам-даа «соок дайынның» бодазы-биле чүүлдүн турар чамдык америк болуктер шаптыктаарын үргүлчүлеишпээн турар.

Шинчала-даа америк төлээлер, ССРЭ-ниң төлээлекчилери-биле бир дөмей, ол талазы-биле сеткилдин ханызынган сонуургалдыын илергейлээр болзе, шинтирлээр ойну келген ол сорулга чедишкинниг шинтирлеттингеи түрер дээрзинге чигааныг түрбес.

Э. БАСКАКОВ.

(СЭТА).

КОНФУЦИЙДЕН БЕТХОВЕНГЕ ЧЕДИР

Кыдатта эдлечилиг кампания чоокта чаа эгелээн, ону хөй-хөй даштыкы хайгааракчылар ол чуртта 1966 чылда чорудун турган «культура революциязы» дээр чүвениң ийиги чадазы кылдыр көрүп турар. Ыяа-ардагзыы-биле бир дөмей, университеттерде кичээдер сөкелаан. Бажыңнар ханаларында хуудустарны — «дацзыбаову» аскылап каан. Будурулелериниң ажылын кыыгаарлаан. Даштыкы чуртуун кижилери чуртту кезип болбас, «Культура революциязының» чылдарында ышкаш сагыдырар үскулежиишкиннерним, ооң иштинде боо-чепсектиг үскулежиишкиннериниң болуп турарының дугайында медээлер чамдык можулардан кээп турар. Ынчаардагзыы-биле бир дөмей, кампаниниң организакчызы Мао Цзэ-дун болуп турар.

Албан ёзугаар дыннадыг дээр чүвеин барымдаалап көөр болза, ол кампания бодуюн үезинде Маонуң салгакчызы кылдыр санадып турган, ооң соонда политиктиг ажылдан үнүп чиде берген, камгалал министри турган Линь Бяога удур утланган... База 2500 чыл бурунгаар чуртта чораан кижиге—кыдат философ Конфушийге удур утланган. Линь Бяону шүгүмчүдээр чорукту тайылбырлан болур-ла харын, чүге дээрге ККП-ниң X съезиинге ону «он хоралыг дайзын» болгаш «саттынакчы» деп адаанын кыдаттар утпаан болгай. Барыын талакы чуртларның корреспондентилериниң хереченден турарындан алырга, Конфушийни адап турар апарганы «кыдаттарның хөй нуруузунга биилиимес болуп турар».

Ооң-биле кады, бурунгу ыагның философ кижизин-биле ол демисед болза, херек кырында тодаргай сорулганы чедип алыр талазы-биле кыдат удуртукчуларга херек болуп турар. Ооң ёзулуг утказы «ийи шүгүмүнү» демиселиинни уламчылалы болуп турар. Ол шүгүмнарны ККП-ниң X съезиндаи узуткап шыдавазын болгаш ол болза эрге-чагырга дээш демиселдиң уламчылалыдыр. Амгы кампания болза оон организакчыларының болалы-биле алырга, Мао Цзэдуннуң болгаш ооң талалакчыларының төп черде-даа, можуларда-даа туружун бижиглаар болгаш шеригде, партия болгаш күрүне аппарадында оларның удурланнакчыларының салдарын үзүткаары болуп турар. Ол удурланыкчыларның хөй-хөйүн албан-дужаалдарындан дүжүрүүзээн.

Бодап көөрге, бодуюн удурланыкчыларынга удур демиселге Мао ам база-да бүгү үүлгедиглерни, ооң иштинде күш хереглээрин ажыглаан турар-дыр. Ылгал чүл дээрге, «культура революциязының» үезинин хүнээйбиннерин ам «хоорай ополченнеэн» солуп турар. «Масса» деп рольду күүседип, ол ополченнер алаан каш кыдат можуларның хоорайларының болгаш суурларының кудумчуларында чыскаалдың алган базып чоруп турарлар болгаш «кудумчуну неже халаан күскелерни үзүткаарыга» белеткенип турарлар.

Маоисчи партлалганың арынарында болгаш «дацзыбаолар» да» Маонуң партизда болгаш черии удуртулгазында удурланыкчыларынга чүгле үүр эвес, харын база «конфуцианствоиуң хораны-биле хоранчанган» дээр интеллигенцияга удур база кыжаныышкынарны бижиглеп турар. Интеллигенциядан боттарының үзел-бодалын өскертирин, Маога чүгаа чокка бердингенин көргүзерин негеп турар. «Культура революциязының» үезин-биле бир дөмей, делегей культуразының Бетховен, Шуберт ышкаш база өске-даа ындыг алдарлыг кижилеринге удур бак сөглээшкиннер дыннирел турар апарган.

Кыдатта бо болуп турар чүүлдерни тайылбырлан туре, «культура революциязының» баштайгы чадазының үезинде-биле бир дөмей, амгы болуп турар кампаниянның өскерилге чок шынары болза антисоветизм болгаш Совет Эвилелиниг удур улут өжүзинчек байдал бар болуп артышаан турары болур ёзээринче барыын талакы чуртларның парлалгазы кичээгейни үглап турар. Ол чуртта болуп турар үүлгедиглерни маоистерниң күзели-биле чажырар дээрде Кыдатка үргүлчү ындыг арга-арганы ажыттап келген.

А. БИРЮКОВ.

(СЭТА).

Чилиниң компартиязының медеглели

РИМ. (СЭТА). Чилиден ноон турар медээлерни ёзугаар алырга, анда Чилиниң Компартиязының удуртулгазының медеглелии чарлаан. Ол медеглелде Досоп ортулукта өлүм лагеринде болгаш шериг хуналының тургусканы өске-даа хоругдал черлеринде хилинчеңгеттирип турар политиктит хоругдаттырганнарны эң-сеткил каттыштырылгазын кылырынче кыйгырып турар.

Досоп ортулукта хоругдал лагери Улусчу чаагыс эптиң политиктиг удуртулчуларын чоорту чок кылып, өлүрер чер апарган. Политиктиг удуртукчулар 1973 чылдың сентябрьдан шелээп, анда кандыг-даа истелге-суд чокка, өске черлер-биле харылзашпайн, дуза-ламчы-детkимче-даа, юридиктиг камгалал-даа чокка хоругдаттырып турганнарын деп медеглелде чугаалап турар. Шериг хуналы ол кижилерни аар-берге аваар-бойдустуг черже чүгле үрелээн эвес, харын база оларны албадалдыг ажыл кылыр ёзу-чуруумну тургузуп, хүн бүрү оларны мораль талазы-биле базымчалап, хоругдаттырганнарның кадыкшылынга болгаш утаа-медерелинге хоранны чедирип турар.

Ол ортулукта 240 политиктиг хоругдаттырганнар турун турары билдингир. Оларның аразында Чилиниң Компартиязының Чиигине секретары Луис Корвалянның кадыкшылының байдалы ол лагерьниң кадыг-дошкун байдалының үрлүүнден ханызыраан. Ооп-даа өске кижилерниң яңы-бүрү аарыглардан аарып турарын медеглелде демдеглээн. Оларга чогуур эмчи дузалакчызын көргүспейн турар. Мурнунга министрлер чорааннар Хосе Тоа, Аннбалль Пальма база аарыг. Иштики херектер министрниң орлакчызы турган Даниэль Вергарның холунда балыгланышкынны эмневейн турарындан аар бай-далда турар. Техниктиг университеттиң ректору турган Энрике Киберт гринитей аары-биле аараан түңнелинде дүзейлээн. Оларганнын балыгланнаар аарыг база тывыдтай боон турар. Оны-ганнын аараан ийи кижини Сантьягоже чоруткан, ынчалза-даа эмнээшкин доозулбаанда лагерьже дедир аппаргаи болгаш ол аарыгның тывыган чыдагаанары чайлаттынмаан.

Фашистиг эрге-чагырганың сорулгазы ол патриоттарны болгаш демократтарны чоорту хилинчектеп өлүрери боон турарын медеглелде айтыкан. Кижилерниң эң-не, бодуун эрге-шөлээнин ажыы-биле үреп турар шериг хуналының эрааганын үгледелиишкиннерин бүгү делегейниң мурнунга сойгалап илерелии тур бис. Досоп ортулукка болгаш өске-даа черлерге өлүм лагерьлерни тургузуп, оларда политиктиг ажыылакчыларны, профавиледлериниң удуртукчуларын, ажылчыларны болгаш албан-хөөкчуларны хилинчектеп, кижиниң телектиг чоруун болгаи эрге-шөлээнин араатаныг өзу-биле үреп турарынга киледнеп, удурланнырынче бүгү организацияларны, делегейниң бүгү демократтарын кыйгырып тур бис.

Чилиниң Компартиязының удуртулгазы политиктиг хоругдаттырганнарны өлүмнең хостаарынче, оларны дон-дораан хостаап, юридиктиг магадылалды тыпсырынче кыйгырып тур. Делегейниң тейиниттиниң эң-не яңы-бүрү хевирлиг эң-сеткил каттыштырылгазы (резолюция, чагаалар, телеграммалар, негелделер) Досоп ортулукче болгаш өске-даа өлүм лагерьлеринче албадалдыг ажыл кылдыртырыы-биле төлүттүргеи патриоттарны хостаарынга эргежок чүгүлә боон турарын медеглелде айтыкан.

Пакистан Бангладешти хүлээп көрген

ЛАХОР. (СЭТА). Бангладеш Улус Республиказын Пакистан албан ёзугу-биле хүлээп көрген. Лахорга можулар губернаторларының, каттышкан чазактың министрлеринин, Национал ассамблеяның кежигүннериниң мурнунга чүве чугаалаан, Пакистанның премьер-министри З. А. Бхутто ол дугайын чарлаан.

Ангданнын дагжыларының национал профэвилелиниң күүскому ажылчыннарның күзел-соруун ёзугаар ажыл төлевирин улгаттырар дугайында негелдеин деткиири-биле бүгү-ниитиниң ажыл сонсадыышкынын килыр деп тинтирлээнин биилингир.

ЧУРУКТА: Дареминң дагжыларының тахаларыны кактеш, чорун турары.

ПРЕССЕИЕ БИЛЬД — СЭТА-ның фотозу.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУН БЕДИК ШАННАЛЫН ТЫВЫСКАН

Совет улустарның ачы-дүмә найыралын быжыглаарынга улут салыышкынны, ажыл-агый болгаш культура туруузуушкунунга чедиишкиннери дээш Аджар АССР-ге болгаш Ямал-Ненец национал округна Төрээн чурттун бедик шаннаалын — Улустарның найыралы орденни тывыскан.

Грузиянның Компартиязының Аджар обкомунуң болгаш республиканың Дээди Советиниң Батумиге болган каттышкан байырлыг хуралынга Грузиянның КП ТК-ның бюро секретары Э. А. Шеварднадзе Аджар АССР-ниң тугунда Ленин болгаш Октябрь Революциязы орденнер-биле ножа Улустарның найыралы орденни, наадаан.

Ол ышкаш ажылчы чоннар депутаттарының Тюмень область Советиниң даргазы Л. Н. Кузнецов Салехардка болган байырлыг хуралга Ямал-Ненец национал округка Улустарның найыралы орденни тывыскан.

(СЭТА).

Пропагандистерге, политинформаторларга

КОММУНИЗМНИҢ МАТЕРИАЛ-ТЕХНИКТИГ БААЗАЗЫ

СЭКП-ниң удуртулгазы-биле совет улус коммунизмниң материал-техниктиг баазазын чедиишкинниг тургузуп турар. СЭКП-ниң Программазында чугаалап турары болза: «Коммунизм — бүдүрүгеннин чепсек-хереклеринге бүгү улустуң чангыс ааи ончүлүг, ниитилелдиг бүгү кежигүннери социал талазы-биле бүрүн дең эргелиг, бүгү талазы-биле болбазырагай кижилер-биле кады, доктаавал хөгжүн турар эртемге болгаш техниказа үндезилээп бүдүрүкчү күштери база өзүп турар, ниитилелдиң байланыш бүгү үшер дээтери бүрүн, четче сайгырап турар болгаш «кижи бүрүзүнден—шыдаар шаа-биле, кижи бүрүзүге—хереглээн шаа-биле» деп улуг принципти боттандырып турар аңгы чок ниитилел, тургузуу-дур. Коммунизм дээрге хөй-ниитиниң бот-эргелеп доктаавал, ниитилелдиң чаагай чоруунга күш-ажыл бүгүдеге эргежок чүгүлә деп хүлээттингеи, бирги амыдыралды хереглел апаар, кижи бүрүзүниң арга-мергежилин үдүлеа эң-не ажыктыг кылдыр хереглиттингеи турар, хөтүг болгаш медерелдиг ажыл-ишчилериниң бедик организастаттынган ниитилели болур».

Коммунизм сайзырагай социализмден төрүттүнер. Ону тудуп тургузары аразында тудуш холбаалыг, төөгүлүг дараазында үш сорулгазы шинтирлээри-биле холбашкан: коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары, коммунистиг ниитилел харылзааларын бадыткаары болгаш чаа кижини кижизидери. Чангыс ааи ол үш сорулганың эң колу — материал-техниктиг баазазы тургузары. Ол баазе социалистиг ниитилел харылзаазаларын коммунистиг ниитилел харылзаалары кылдыр чоорту чаартырының үндезини болур болгаш ниитилелдиң база ооп кежигүннериниң хереглелдерин бүрүнү-биле хандырып шыдаар бүдүрүлгениң ындыг тегжүлдезин тургузар.

Коммунизмниң тургузарының, хамыктың мурнунда ооп материал-техниктиг баазазын тургузарының үндезиин айтырыгларын шинтирлээри эртем-техниктиг революция-биле тудуш холбашкан. Капиталзмм үезинде тургустунган техниканың деңнелинге бедик социализмниң тургузуп болур дээрзин төөгү талазы-биле дүржулга көргүскен. Социализм ол техниканы чаа бүдүрүге харылзааларынче киирер болган капиталзм-биле деңнээргe, бүдүрүлгениң ооп эң шапкы темиплер-биле хөгжүүрүн база күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн хандырар.

Кажан социализм быжыгып, бодуюн сайзырангай үезинче киирип турда, ынчан херек сыр оске. Ооң коммунизмче чоорту шилчиринниң айтырыгларын шинтирлээри дээрге, улус ажыл-агыйын техника-биле аваа-ла чепсеглээри, эрги машиналарны чаа машиналар-биле солууру ол эвес. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары дээрге бүдүрүлге күүлерин чүгле сан талазы-биле өстүрери ол эвес болгай. Чугаа болза техниканың шынарында принципиалдыг бурунгаргалаашкынның дугайында, чаа техниктиг тургузугже шилчиишкинниң дугайында чоруп турар. Ынчангаш эртем-техниктиг революцияны коммунистиг ниитилелдиң база ооп кежигүннериниң хереглелдерин бүрүнү-биле хандырып шыдаар бүдүрүлгениң ындыг тегжүлдезин тургузар.

Күш-ажылдың чаа чепсек-хереклеринче шилчилге-биле чергелештир комплекстиг автоматизастаан бүдүрүлгени тургузары дээрге—электри энергиязын улут хемчеглиг-биле бүдүрер дээш ол. Тоску беш чылда бистиң чуртувуска электри энергиязын бүдүрери 1035 млрд. кит-шак чедер, бо чорук электри энергиязын үлетпүрге 1,3 катап, кодээ ажыл-агыйга—2 катап бедидер артаны ыыр.

Бүдүрүлге автоматизастатыгаан түүм бойдуста чок чаа материалдар тургустувар. Бодуюн шынарының талазы-биле олар — чаа техниканың ажылдаар байдалдарынга таарыштыртыгаан болур. Ындыг материалдарны чаа-чаа ажыдыышкыннарга үндезилеп алыр. Ооп дузалы-биле пластиктиг массаларны болгаш синтетиктиг чуктарны бүдүрер арга бар апаргаи. Бо беш чылда синтетиктиг чуктарны болгаш пластиктиг массаларны бүдүрери 2,1 катап, химиктиг волокноларны — 1,7 катап ковдээр.

Технологияны таартпайн чыткаш, бүдүрүлгени комплекстиг автоматизастаары болдунмас. Шуут чаа чорудулгаларны — электротехнологияны тургузары, иештередиги болгаш сайзырангайжыдары—бүдүрүлгениң техниктиг деңнелин бедидериниң кол утказыышкынарының бирээзи.

Бүдүрүлгеде иештередиг турар техниканың чаа-чаа чүүлдери улус ажыл-агыйының ажыктыын бедидериниң үндезини аргазы болуп турар. Бо таварылгада ажылдан кылып, бүдүрүлгеге иештередиг турар техниканың чаа-чаа хевирлериниң экономиктиг ажыктыының критерияларының дугайында медээлер чамдык можулардан кээп турар. Ынчаардагзыы-биле бир дөмей, кампаниниң организакчызы Мао Цзэ-дун болуп турар.

Албан ёзугаар дыннадыг дээр чүвеин барымдаалап көөр болза, ол кампания бодуюн үезинде Маонуң салгакчызы кылдыр санадып турган, ооп соонда политиктиг ажылдан үнүп чиде берген, камгалал министри турган Линь Бяога удур утланган... База 2500 чыл бурунгаар чуртта чораан кижиге—кыдат философ Конфушийге удур утланган. Линь Бяону шүгүмчүдээр чорукту тайылбырлан болур-ла харын, чүге дээрге ККП-ниң X съезиинге ону «он хоралыг дайзын» болгаш «саттынакчы» деп адаанын кыдаттар утпаан болгай. Барыын талакы чуртларның корреспондентилериниң хереченден турарындан алырга, Конфушийни адап турар апарганы «кыдаттарның хөй нуруузунга биилиимес болуп турар».

Ооп-биле кады, бурунгу ыагның философ кижизин-биле ол демисед болза, херек кырында тодаргай сорулганы чедип алыр талазы-биле кыдат удуртукчуларга херек болуп турар. Ооп ёзулуг утказы «ийи шүгүмүнү» демиселиинни уламчылалы болуп турар. Ол шүгүмнарны ККП-ниң X съезиндаи узуткап шыдавазын болгаш ол болза эрге-чагырга дээш демиселдиң уламчылалыдыр. Амгы кампания болза оон организакчыларының болалы-биле алырга, Мао Цзэдуннуң болгаш ооп талалакчыларының төп черде-даа, можуларда-даа туружун бижиглаар болгаш шеригде, партия болгаш күрүне аппарадында оларның удурланнырынчыларының салдарын үзүткаары болуп турар. Ол удурланыкчыларның хөй-хөйүн албан-дужаалдарындан дүжүрүүзээн.

Бодап көөрге, бодуюн удурланыкчыларынга удур демиселге Мао ам база-да бүгү үүлгедиглерни, ооп иштинде күш хереглээрин ажыглаан турар-дыр. Ылгал чүл дээрге, «культура революциязының» үезинин хүнээйбиннерин ам «хоорай ополченнеэн» солуп турар. «Масса» деп рольду күүседип, ол ополченнер алаан каш кыдат можуларның хоорайларының болгаш суурларының кудумчуларында чыскаалдың алган базып чоруп турарлар болгаш «кудумчуну неже халаан күскелерни үзүткаарыга» белеткенип турарлар.

Маоисчи партлалганың арынарында болгаш «дацзыбаолар» да» Маонуң партизда болгаш черии удуртулгазында удурланыкчыларынга чүгле үүр эвес, харын база «конфуцианствоиуң хораны-биле хоранчанган» дээр интеллигенцияга удур база кыжаныышкынарны бижиглеп турар. Интеллигенциядан боттарының үзел-бодалын өскертирин, Маога чүгаа чокка бердингенин көргүзерин негеп турар. «Культура революциязының» үезин-биле бир дөмей, делегей культуразының Бетховен, Шуберт ышкаш база өске-даа ындыг алдарлыг кижилеринге удур бак сөглээшкиннер дыннирел турар апарган.

Кыдатта бо болуп турар чүүлдерни тайылбырлан туре, «культура революциязының» баштайгы чадазының үезинде-биле бир дөмей, амгы болуп турар кампаниянның өскерилге чок шынары болза антисоветизм болгаш Совет Эвилелиниг удур улут өжүзинчек байдал бар болуп артышаан турары болур ёзээринче барыын талакы чуртларның парлалгазы кичээгейни үглап турар. Ол чуртта болуп турар үүлгедиглерни маоистерниң күзели-биле чажырар дээрде Кыдатка үргүлчү ындыг арга-арганы ажыттап келген.

А. БИРЮКОВ.

(СЭТА).

Ол ышкаш ажылчы чоннар депутаттарының Тюмень область Советиниң даргазы Л. Н. Кузнецов Салехардка болган байырлыг хуралга Ямал-Ненец национал округка Улустарның найыралы орденни тывыскан.

(СЭТА).

Чилиниң компартиязының медеглели

РИМ. (СЭТА). Чилиден ноон турар медээлерни ёзугаар алырга, анда Чилиниң Компартиязының удуртулгазының медеглелии чарлаан. Ол медеглелде Досоп ортулукта өлүм лагеринде болгаш шериг хуналының тургусканы өске-даа хоругдал черлеринде хилинчеңгеттирип турар политиктит хоругдаттырганнарны эң-сеткил каттыштырылгазын кылырынче кыйгырып турар.

Досоп ортулукта хоругдал лагери Улусчу чаагыс эптиң политиктиг удуртулчуларын чоорту чок кылып, өлүрер чер апарган. Политиктиг удуртукчулар 1973 чылдың сентябрьдан шелээп, анда кандыг-даа истелге-суд чокка, өске черлер-биле харылзашпайн, дуза-ламчы-детkимче-даа, юридиктиг камгалал-даа чокка хоругдаттырып турганнарын деп медеглелде чугаалап турар. Шериг хуналы ол кижилерни аар-берге аваар-бойдустуг черже чүгле үрелээн эвес, харын база оларны албадалдыг ажыл кылыр ёзу-чуруумну тургузуп, хүн бүрү оларны мораль талазы-биле базымчалап, хоругдаттырганнарның кадыкшылынга болгаш утаа-медерелинге хоранны чедирип турар.

Ол ортулукта 240 политиктиг хоругдаттырганнар турун турары билдингир. Оларның аразында Чилиниң Компартиязының Чиигине секретары Луис Корвалянның кадыкшылының байдалы ол лагерьниң кадыг-дошкун байдалының үрлүүнден ханызыраан. Ооп-даа өске кижилерниң яңы-бүрү аарыглардан аарып турарын медеглелде демдеглээн. Оларга чогуур эмчи дузалакчызын көргүспейн турар. Мурнунга министрлер чорааннар Хосе Тоа, Аннибалль Пальма база аарыг. Иштики херектер министрниң орлакчызы турган Даниэль Вергарның холунда балыгланышкынны эмневейн турарындан аар бай-далда турар. Техниктиг университеттиң ректору турган Энрике Киберт гринитей аары-биле аараан түңнелинде дүзейлээн. Оларганнын балыгланнаар аарыг база тывыдтай боон турар. Оны-ганнын аараан ийи кижини Сантьягоже чоруткан, ынчалза-даа эмнээшкин доозулбаанда лагерьже дедир аппаргаи болгаш ол аарыгның тывыган чыдагаанары чайлаттынмаан.

Фашистиг эрге-чагырганың сорулгазы ол патриоттарны болгаш демократтарны чоорту хилинчектеп өлүрери боон турарын медеглелде айтыкан. Кижилерниң эң-не, бодуун эрге-шөлээнин ажыы-биле үреп турар шериг хуналының эрааганын үгледелиишкиннерин бүгү делегейниң мурнунга сойгалап илерелии тур бис. Досоп ортулукка болгаш өске-даа черлерге өлүм лагерьлерни тургузуп, оларда политиктиг ажыылакчыларны, профавиледлериниң удуртукчуларын, ажылчыларны болгаш албан-хөөкчуларны хилинчектеп, кижиниң телектиг чоруун болгаи эрге-шөлээнин араатаныг өзу-биле үреп турарынга киледнеп, удурланнырынче бүгү организацияларны, делегейниң бүгү демократтарын кыйгырып тур бис.

Чилиниң Компартиязының удуртулгазы политиктиг хоругдаттырганнарны өлүмнең хостаарынче, оларны дон-дораан хостаап, юридиктиг магадылалды тыпсырынче кыйгырып тур. Делегейниң тейиниттиниң эң-не яңы-бүрү хевирлиг эң-сеткил каттыштырылгазы (резолюция, чагаалар, телеграммалар, негелделер) Досоп ортулукче болгаш өске-даа өлүм лагерьлеринче албадалдыг ажыл кылдыртырыы-биле төлүттүргеи патриоттарны хостаарынга эргежок чүгүлә боон турарын медеглелде айтыкан.

Пакистан Бангладешти хүлээп көрген

ЛАХОР. (СЭТА). Бангладеш Улус Республиказын Пакистан албан ёзугу-биле хүлээп көрген. Лахорга можулар губернаторларының, каттышкан чазактың министрлеринин, Национал ассамблеяның кежигүннериниң мурнунга чүве чугаалаан, Пакистанның премьер-министри З. А. Бхутто ол дугайын чарлаан.

Ангданнын дагжыларының национал профэвилелиниң күүскому ажылчыннарның күзел-соруун ёзугаар ажыл төлевирин улгаттырар дугайында негелдеин деткиири-биле бүгү-ниитиниң ажыл сонсадыышкынын килыр деп тинтирлээнин биилингир.

ЧУРУКТА: Дареминң дагжыларының тахаларыны кактеш, чорун турары.

ПРЕССЕИЕ БИЛЬД — СЭТА-ның фотозу.

ШЫН

● дөртқү арын. ● 1974 ч. февраль 24

САЯН ЭЗИРЛЕРИ

(Төнчүзү. Этези № 46 «Шында»).

Ада-чурттуң Улуг дайынынга экш турачылар акы-дунма Украинаның хоорайларын болгаш суурларын немец-фашистиг эжелекчилерден хостаарынга эрес-дидим киржип турганың дутаймында фронтучу Василий Белекейниң база бир сактыышкынын парладывыс.

Хоорай чоогунда камгалалга маш-даа хөндүвүс. Чамдык дүнелерде немецтерниң күштүг камгалалынга чедир дамылап киртеш, оларның күжүн шенеп, дүнеки тылчуушкуннарны чоруткаш, дедир чаныр кээп-даа турдувус. Бистен каш катап артык күштүг камгаладда фашистерниң узуткаары-биле «катюшаның» деткимчезин манап турган бис. Марттың ортан үезинде Дубно хоорайже шавар халдаашкыны эгелээн. Бистиң командирливис С. Бичен-оол ол үүн полктуң штавынга чоруп келген.

— Взвод, белеткеникинер! Бистиң мурнувуста—Дубно хоорай. Оны шавар халдаашкын-биле хостаар, бистер озалайн чангыс бажың таварты кирер бис—деп, холуун бурунгаар сунуп айыткаш: —Взвод! Моон соом-биле, бурунгаар —деп ыыткыр, шыгыы командылаваш, маңнаптыбыс.

Хоорай бетинде талдар аразында озалаш бичии бажың болгаш оон бетияже шыкта ак шөлдүң бараазы биске хүндүс кестүп турган. Ол ак шөлдү орту кирип келдивис, малгаштыг шык болду. Бурунгаарлаан тудум, шык улам малгаштаттым, чиндиизээш тулаа апар чыдар. Дайзын бистиң маңаа уткуур деп белеткенип турганы-ла оң боор, миномёт база үтер-боонуң мөөнизөн күштүг одуң хенертен ажыктаа, үтер-боо октары бистиң барык хөме дүжүп түрүп бергеш. Шыкка дүшкеш үтер-боо октары чымчак черже ханылаш киргеш, частырга, оон буузундуларының аймыны чайлыг ышкаш сагындырар. Сержант Доржукайның чанында дүшкеш ок оңу ширик-биле кады көдүргеш, ырады октапкан хиреде, кадык арткан. Бистиң ол талавыста бир кижи оожум чугаалазыны-дыр:

— Оой, оолдар! Моон бутлаа сан чок, мен Бай-Тайга чурттуг Данзын-оол-дур мен, дириг арткан улус чугаалап чедер силер. Бо моон чанында чыдар кижи—сержант Чылбак Допай-дыр. Балыгланган боор—даэш, будун шарыттынып, санитарлар кээрин манап чыдып калды.

Бис сыырыштыг малгаштыг чара булгаш, чүткүүлээн, озалаш чангыс бажың чанында тооктулап келдивис. Адың турар пулемёттуң одуң чырыткылангайның кестүп келди. Танкыга удур бооларның адыжылары О. Чингир-оол, М. Семис-оол, О. Кыстаа, Ч. Арекчаа көрүлеп от точказын үзуткаар даэш, күүлүг каң октарны олче чазыг чок боолай бергеннер. Ол үеде Бичe-оол биле бистиң аравыска үтер-боо огу дүшкеш малгаш-биле хөме шаапкан, куулак түүгейнин, кезек када чүүү-даа дынналайн, чоруй деткеринп, ол черден чайлап, бурунгаар халмый бердим. Арнымда чылыг чүве бар—хан болду, октуң бузундузу чиик балыглапканы ол.

Немецтерниң камгалалынга тооктулап кээп-тир бис. Дайзының баш көдүртпес даэш, бистиң чангыс аай деминг ажыткан одувус оларны онгуже сындыра бергеш.

— Бурунгаар!, Бурунгаар! —даэш командылар дыңналган соонда, бистиң кожавыс взводтар атаманже көдүрүп үнду. Бис бала-ла ураалавышаан, тура халышкаш, гранаталарны хөме пывадавышаан, атакадан кирипливис. Ак бажың диижип турган чүвевис дээт болду, битоннан кылган кылын чананы танк адар бооларның огу үттүг-таарлап, буза тепсин каапкан, амбразура чавында балыг фашист офицер, өлүрткен солдаттарының аразында шала сокпан чылаң дег соңсталып чыдыр.

Дескен фашистер бистиң мурнувуста онгаже ажыттаалып киргеш-ле чидип турган чүве, ында улуг родвалче кире берген болдулар. М. Монгуш-оол: «Ой, оолдар, боларны мен граната-биле!» деп маннап келгеш, оозун октаарга, подвалдың хаалгазы атаарже хоорлуп чаштай берген. Оон иштинден хонг-кара ыш, довурак-доозун-биле кады дүргеткелип үнүп тур.

Оон бурунгаарлаан, дайзынны хоорайже чыгап келдивис. Ийи-үш каът даш бажыңнарның сонгаларындан пулемёт, автомат-биле кайы хамаан чок боолавышаан, бир бажыңдан дескеш, бирозунга кирип, бир кудумчудан өске кудумчуларже кежип, дээш-ле турлар. Кудумчу дайзыны хоорайже дыка ханылап кирип келген. Дайзынның улуг камгалалынга таваржы бердивис. Оон мурнунда тургускан пулемёттар, бажыңнар сонгаларындан автоматтар кудумчуларны дургаар үзүк чок хачылай адып эгелизон. Эскадрон камгалавыр үжурга таварышкан. Танк адар боолут адыгжылар О. Кыстаа, О. Чингир-оол, М. Семис-оол суглар үш каът даш бажынче союп чоруптувус. Оон ындында бичии хем баткан, чемин кожалдыр улуг ковүрүг баравны көстүп тур. Олче элээн тооктулап, даш бажың аргынга камгаланып алдывыс. Дайзы-Белек аар пулемёдун бистиң оң талавыста болүк өпегер саваң чанынга тургузуп алды. Ковүрүгден чүү-даа кешпейн тур, мурнувуста бүгү чүвениң байдалын хайгаарап чыдыр бис. Ковүрүгүң алдыы талазында ийи бажың аразында бедик черден адып турар миномёттар толдаргайы аажок көстүп тур. Танк адар бооларны олче утландыра бердивис, бистиң взводтуң тергиин адыгжылары от точкаларын аткан санында чазыг чок узуткап эгелей берген. Моон чанынга чыткан О. Чингир-оол сымыраны-дыр.

— Ой, ажым командир! Кел чыдырлар, дүү ол пежиек кара кыны бергеп чоруп орлар, оон соонда база!—деп, кежээки ымрдө чоруп орган базаанче айты-дыр.

— Оожум, оожум! Элеътеп от ажыдып болбас—даэш автомадымны белеткеп, шоодайдан октуг база бир тисканы үштүп алгаш, оолдарже көөрүмге, база-ла белеткени бергеп чыдырлар. Дайзы-Белек пулемёдун кел чыткан бараанның үүнче харааның таарыштыр долган, белеткээн чыдыр.

Дайзын тооктулап келгеп. Баштайгылары ковүрүгүнү орту кирип чорда. Дайзы-Белектиң пулемёду баштай боолап эгелей бээрге, бис уладыпа бердивис. Мен чыдылар ракетаны үш улай салып үндүрүптеримге, дайзын чырыткыда үлам тода көстүп келгеп, оруктуң ол-бо талазынче тарады маңнажып, үлаан-ва черниче кайы-хамаан чок боолап, канчаар-даа аайын тыппайн барганнар. Дайзының баш көдүртпейн сыындыр боолап, чээрби минута хире тудуп келдивис. Бистиң ам-на билип каан хире, октар кырывыста дүжүп эгелей берген. Частырышкын М. Семис-оолду хөме шаапкан, бузундулар аразындан бадыгланы бергеп үнгеп үнүп келген. Бистиң эскадронның үүнче частырышкынарының даажы улам күштелип, даап аразында командирлериң ыыды-даа дыңналып турар. Оларның бирээзи:

— Дедирленинер! Хоорайдан үндүр! Маңаа ам саадан болбас!—даэш аткаар хол чаштывышаан, пулемёттуң кезек бооладыпкаш, чоруй барды. Бис мурнувуста немецтерже үзүк чок от ажыдып боолаап, келген үзүвүсче дедирленипливис. Хем талазынче шилей киргеш, немецтер-биле дүжаштыр каржып арткеш,

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 48 (9423) | Вторник, февраль 26, 1974 чыл | 1925 чылда үдезиглеттингеи | Өртээ 2 нов.

Машиналарны долу күчүзү-биле

Көдээ ажыл-агый техниказын бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында Казахстанның, Белоруссияның болгаш Ростов областың механизаторларының эгелемчи саналын Алтайның тараажылары илип-биле дэткээннер. Крайның «Сельхозтехниказының» бүгү-ле септелге мастерскаяларының болгаш бүдүрүлгелериниң ажылчыннары «Машина бүрүзүн — идегелдиг септээр, хумагалыг ажыглаар болгаш долу күш-биле ажыглаар»—деп, кыйгырыгның адаа-биле шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

Тракторларны март 15-те, а тараа ажаан элыр комбайнарны — июль 20-ге чедир септеп. белеткээр деп олар шиитпирлээн.

— Бо чазын трактор агрегады бүрүзүн-не пйи эвлчег-биле ажылдаар кылдыр хандырар бис. Амгы үеде кадрлар белетиели доостур деп турар. Оларның хөй кезии 1-ги болгаш 2-ги чергениң башкарыкчылары. Олар боттарының агротехниктиг билиин бедидип турар. Аныяк механизаторларны шүптүзүн дуржулгалыг шефчилер — өөредикчилерде быжыглаар бис—деп, «Целинный» совхозтуң механизатору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. Ф. Чечевица чугаалаан.

(СЭТА-ның корр.).

БАРНАУЛ.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Кубаньның шөлүн эртенинде туман шыпшыпаан. Ынчалаа-даа хүн дээш келир биле-ле шөлдер дүргеи дирлип үнер.

Февральдың чылыг хүннеринден ажыглап алгаш, Краснодар крайның мурнуу талмы районнарының бирээзи — Анап районуң механизаторлары хову ажыддарын чедиишкинниг чорудуп турар. «Благовещенский», «Восточный», «Рассвет» болгаш өскедаа совхозтарда хөрөңче суланы чажып эгелээн. Эрте чажып тарыыр культураларны муң ажыг гектарда чашкан. Күзүн аңдарган аңгыстарда илиртээшкинни чорудуп турар. Трактор поездилери шөлдерже органиктиг чемничидилгелерни сөөртүп турар.

Февраль чылында часкы хову ажыддарын чорудар чорук — массалыг чажып тарыышкынның мурнуу чарымында кол шенелде болур. СЭКП крайкомунуң бюрозунуң шиитпирин ёзугаар колхозтарның болгаш совхозтарның, «Сельхозтехника» бүдүрүлгелериниң болгаш өске-даа ажыл-агыйларның часкы хову ажыддарынга белеткелиниң дугайында хынаалгалар эгелээн.

• • •

Алтайның механизаторлары бо хүннерге чедир чер аңдарар он беш муң тракторну белеңниң шугумунда тургускан. Шөлдерге ажыддарынга бүгү трактор парыгының бештиң дөрт кезии ам белеп. Машиналарны ылавылалдыг хынаан, магадылал паспорттарын бергилээн.

Крайның колхозтары болгаш совхозтары андазыннар, сеялкалар болгаш культиваторлар септелгеин доозуп турар, көжүп чоруур септелге мастерскаялары, техниктиг ажаалга станцияларын, шөлдерге заправка пунктуларын белеткеп эгелээн.

Курстарда болгаш тускай өөредилге комбинаттарында 35 муң ажыг механизаторлар билиин бедидип турар. Чазын тараа чажып тарыыр агрегаттарның аңаа туруп бээрин болдурбас төлөөде, трактолар бригадаларында дуржулгалыг эдикчи-механизаторларның 1400 звеновун тургузуп турар.

• • •

2,5 миллион автомобильдер совет хамаатыларының хуу ажыглалында туруп турар, оларның чартык кезии — РСФСР-де мөөнүштүнген. 1980 чылга чедир хууда эдилелдиг машиналары ййиден ажыг кат көвүдээр.

Ол техниканы септээриниң болгаш техника талазы-биле ажаарының айтырыгларын автосервис ажыддакчыларының Ульяновскиге болган Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы чугаалажып көргеп.

РСФСР-ниң автомобиль транспорт министриниң орадакчызы А. Ф. Петровтуң дыңнатканын ёзугаар алырга, амгы үеде республикада автотех-ажаалганың 300 хире бүдүрүлгези ажыддап турар. Беш чылдың дургузунда бо талазы-биле хандырылга ажылы 13,2 катап көвүдээр.

Моон соңгаар көдээ черлерге автотех-ажаалда организастарынче, автостанцияларның чаңгыс аай хевирлиг чаа төлевилелдерин тургузарынче улуг кичээнгейни салыр.

• • •

Чыл иштинде 25 муң хабанны өстүрериниг санаттынган комплексти Смоленск областың Вяземск районунуң «Кайдаковский» совхозунда тудуп тургускан. Бүгү ажыддары — хаванзарны чемтерин, өдек апталгазын, агаарның таарымчалыг байдалын тургузарын — механизастаан.

Чаа фермаларның бажынарын Сафоново районнуң «Рыбаковский» совхозунда база ажыглалга киирген. Оларга чылдың-на 25 муң хаван ооларын өстүрер деп турар, оларны аңаа азырааи соонда, хаван семиртилгезиниң ажыл-агыйларынга дамчыдып бээр.

• • •

Калуга областа Куйбышев районнуң «Закрутовский» совхозунуң саанчызы П. В. Павлова саар инек бүрүзүнден хүнүң-не бир пуд сүттүг саап ап турар. Ол ажыл-агыйның бүгү малчыннары аңаа деннежир дээш ажыддап турааргар. Ол совхозта бир инекке опаалтыр хүнде сүт саап алыры эрткен чылдың ол-ла үеэниге бодаарга 66 килограмм көвүдээн.

Районнуң өске-даа ажыл-агыйларында малдың продуктилүү бедип турар.

— Бистиң малчыннарывыс эрткен чылдың ол-ла үеэниге дыңнаарга күрүнеге сүттүг 30 хүү хөйнү саткан — деп, партия райкомунуң секретары А. И. Майоров чугаалап турар. Эът болгаш чуургалар бүдүрери база көвүдээн.

(СЭТА).

Механизаторларның бүгү-ниити өөредилгези

ЧЕТЧИР САННЫГ КАДРЛАРЫ БЕЛЕТКЭЭР

Республиканың колхоз, совхозтары чылдың-на хөй санныг тракторлары, комбайннарны, автомашиналарны болгаш өске-даа техниканы ап турар. Оларны бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга дедгем мергежилдиг механизатор кадрлар негеттинип турар. Механизатор кадрлар четчир болзун-ме, профессионал-техниктиг училищелерге, колхозтарга, совхозтарга хөй кижилерни өөредип, белеткээри эргежок чугула.

Трактолларга ийи, а комбайннарга чангыс ээлчеглиг ажылды организастап чорударынга республиканың чүгле совхозтарынга безин ниитизи-биле 1274 механизатор херек болуп турар. Четпес санныг механизатор кадрларны четчелээри-биле көдээ профессионал-техниктиг училищелерде 518 кижини белеткеп турар.

Амгы үеде ажыл-агыйларның удурткучуларының болгаш тускай эртемнигленинин мурнунда кол соруглаларның бирээзи болза, четпейн турар механизатор кадрларны четчелээрин хандырып, оларны өөредири болур. Ол чугула херекке республиканың ажыл-агыйларында партия, профэвилел, комсомол организациялары дорт киржилетиг болуру албан. Механизатор мергежилге мастерскаялар ажылчыннарын, контора ажылдакчыларын болгаш өске-даа ажылчыннарны, албан-хаакчыттарны өөредип алгаш, күскү дүжүт ажаалдазының үезинде оларны комбайнга, азы трактолга ажылдадып болур. Оон аңгыда, ажыл-агыйларның удурткучулары көдээ профтехучилищелерже хөй кижини чорудуп, харындаа аныяк кыстарны механизатор мергежилге хандыкшыдып, оларны өөредип алгаш, көдээ ажыл-агый машиналарынга ажылдаары-биле таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээри чугула. Оон-биле чергелештир ортумак школаларның үстүкү класстарының өөренчилериниң ортузунга механизатор мергежилди шилип алырының тайылбыр ажыдарын доктаамал чорудар херек.

Школаларга бүгү таланың дузазын көргүзүп, оларны техника-биле хандырып, өөренчикчилерниң өөренириниге херектиг кескү агитацияның хереглелеринден, литератураны тып бээр болза эки.

Республиканың ажыл-агыйлары механизатор кадрларны четчелеп ап, оларны өөредир талазы-биле тодарадай хемчегларни ап турар.

1973 чылда профтехучилищелерни 459 трактористе дооскан. Оларның иштинден 300 кижи бирги болгаш ййиги класстың механизаторлары болган. Амгы үеде республиканың совхозтарының мергежил бедидериниң курстарында 500 механизатор өөренип турар.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ВЦСПС 1971 чылдың апрель 14-те «Көдээ ажыл-агыйга механизатор кадрларны быжыглаарының болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун экижидер хемчегларни дугайында» доктаал хүлээп алган. Ол доктаалды күүседир талазы-биле республиканың ажыл-агыйлары чамдык ажылдарны кылып чорудуп турар. Машина-трактор парыгының техниктиг хандырылгазын экижидериниң талазы-биле элээн түүлдер кылдынган. 1972—1973 чылдарда чамдык совхозтарда машина-трактор мастерскаялары түттүнган. Ындыг мастерскаяларны ам 6 совхозта тудуп турар. Совхозтарда техниктиг хандырылганың пунктуларын тудуп эгелээн. Сезонныг ажылдар үезинде техниктиг ажаалдабиле тракторларның 70 хүүзү, комбайннарның 85 хүүзү хандыртынган турар.

Тока аттыг совхозта диспетчер албаны организастаттынган. Ындыг ажылдар ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революцияның чалбыыжы», «Россия», «Тиилелге» совхозтарда чоруттунуп турар. Механизаторларны бирги ээлчегде чуртталга бажыңнары-биле хандырары көрдүнген. Ол ышкаш механизаторларның күш-ажыл төлевиринин байдалының хүгайында күштүг болуп турар хоойлу-дурумну шыңгыы сагыырынче ажыл-агыйларның доктаамал кичээнгей салырын чедип ап турар. Механизаторларның кылыр ажылдарының чаа тарификациязы болгаш бедиткен акша-малыны доктааттынган. Ону ажыл стажы, класстыы болгаш өске-даа түүлдер дээш механизаторларга төлеп турар. Бир дугаар чыл ажылдап турар аныяк механизаторларга хүнде ажылдаарының нормазын кызырып, оларга чингелдежерни көргүзүп турар.

Ап чоруткан хемчегларниң түңнелинде республиканың ажыл-агыйларынга механизаторларның саны дыка өскен. Ынчалаа-даа механизатор кадрлар дүгайында айтырыгны республиканың төп районнарының ажыл-агыйлары ам-даа долузу-биле шиитпирлеп шидаваан. Чижээ, Бии-Хемде «Өөк» совхозка техниканы ийи ээлчеглиг ажылдарынга 105, «Саян» совхозка — 79, «Тиилелге» совхозка —137, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка —112, Тока аттыг совхозка —70, «Көк-Тей» совхозка — 52 механизатор негеттинип турар. Ол ышкаш «Бурунгаар», «Кызыл Тукэ», «Бүрен», «Россия», «Улуг-Хая», «Кызыл-Тараачын», «Революцияның чалбыыжы», «Ленинчи оруу», «Шамбалыг» совхозтарга 33-тен 78 чедир механизатор херек. Ынчангаш совхозтарның удурткучулары, тускай эртемнигleри кандыг-даа сонгаарладыышкын чокка боттарының ажыл-агыйынга дөрт ай хуусаалыг трактористер, комбайнерлер курстарын организастап ажылары чугула. Олар ам өөренгеш, күскү дүжүт ажаалдазының үезинде трактор, комбайнга ажылдап болур. Оон-биле кады профтехучилищелерниң салбырларын чүге организастап болбас деп.

Бо айтырыгларны чедиишкинниг шиитпирлээринге партияның район комитеттери, райкүүскомнар, комсомол райкомнары, ДОСААФ организациялары, көдээ ажылагый эргелелдери, районнар идепкейлиг киржир хүлээглелиг.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
Совхозтарның будурулге маттыжыышкынының начальнигиниң ораалачызы.

Кыштаглаашкын—шалыпчы фронт

ХУРАГАННАР

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. «Большевик» совхозтуң хойжулары малдың чаш төлүн чидириг чок ап турарлар. Совхоз 3853 баш хураганны менди алган. Амдыызында 100 хойдан-на 58 хураганны камгалап алганы ол. Дуржулгалыг хойжу Бүүлар Доржулдай 321. Ховалыг Хүлер-оол 265, Кара-Сал Дөрбет-оол 188 хураганны эки ажаап, доруктуруп турар.

Хойжуларның чымыштыг ижинге сакманшиттерин көргүзүп турар дузазы улуг.

В. ҮЗЕК.

• • •

УЛУГ-ХЕМ. Тодарадыкчы дөртку чылда «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының малчыннары кыштан малды хүр ажырар дээш бүгү күжүн мөөнүзэн. Амгы үеде кодан бүрүзүнде хой оолдаашкыны түлүктей берген. Ынчангаш Булун-Терек сүүрда партил организациязы, ында херээженнер чөвүлели малчыннарга дуза көргүзери-биле шеф ажылын каш удаа организастаан.

Баштайгы үнүүшкүн үезинде 7 коданга барып, малчыннарның бажыңнарын чугайлап, өдээн болуп, кажаалардан үндүрген көрженни чыып бергеннер. Шефчилер дараазында үнүүшкүнде Ак-Дагның малчыннарынга чорааннар. Олар 6 кыштагга барып, улуг дузаны чедиргеннер. Хойжу Сат Дажының кажаазын башкы В. Кара-оолга удурткан звено коштарып берген. Шефчилер Достук Сат-оолдуң, Саяна Данчиттин, Самсон Чалбаның, Николай Чаштың, Пргит Седеп-оолдуң бажыннарын чугайлап бергеннер.

Башкылар Д. Монгуш, И. Ефремова, Ш. Навачаган, школаның ажыл-агый эргелекчизи Т. Маскиров оларның эки ажылын малчыннар мактааннар.

Шефчи башкылар малчыннарның ажыл-ижи-биле танышкын, оларның үрүгларының өөредилгезин, сагылга-чурумун ада-иелерге сонуургадып, кижизидилге темазынга хамаарышкан лекция, бесеглаларны номчуп бергеннер.

Д. БУДААКАЙ.

• • •

ӨВҮР. Партия обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке үлүгүн киирип, «Торгалыг» совхозтуң Чозада хойжу бригадазының малчыннары шудургу ажылдап турар. Бригаданың хуралынга социалистиг хүлээлгени алган. Тодарадыкчы чылда 180 тонна сигенни белеткеп, хой бүрүзүнден 2,3 кг дүктүг кыргып, 100 хойдан-на 90 хураганны камгалап алырын хүлээлгеде айыткан.

Ниитининг малы хүр кыш ажып турар. Кыштагларда 290 тонна сиген, 90 тонна көк сула, 25 тонна арбай бар. Дуе база четчир.

Хойжулар малдың чаш төлүн чидирип чөк камгалап алыр чымыштыг ишче кирген. Баштай төрүттүнген чаш хураганнар менди.

В. КУУЛАР.

• • •

ЭРЗИН. Районнуң дөрт ажыл-агыйының 13 бригадазының хойжулары малдың чаш төлүн менди ап турарлар. Ниитизи-биле 12588 хой төрээн, оон 12599 хураган хорамча чок алдынган. Ылангыя «Чаа орук» колхозтуң комсомолчу-аныяктарының № 1 хойжу бригадазында мал кончуг хүр. Хойжулар Шулуу Чаш-оолда 320. Владимир Дандаада 240 хой төрээн. Оларның хураганнары менди.

Хойжу бригадаларда сиген, чарба, сула, дус четчир.

А. АРАКЧАА.

БАЙ-ТАЙГА. «Мурнакчы» болгаш «Кара-Хөл» колхозтар эрткен чылдың социалистиг чарыжын түүнешкен. «Кара-Хөл» колхозтуң хоочун хойжузу Хертек Сагды чоокта чаа «Мурнакчы» колхозка чораан, ол ажыл-агыйның хойжузу Ооржак Седеп-Дамбаа-биле ужурашып, оон калынга баргаш, ажыл-ижи-биле танышкан.

Бо чылын Хертек Сагды 100 хойдан-на 100 хураганны, бир хойдан 2 кг дүктү кыргып алырын хүлээнгеш, 100 хойдан-на 106 хураганны, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргып алыр дээн Ооржак Седеп-Дамбааны социалистиг чарышка кыйгырган. Чарыштыг эжиниң үлегери ёзугаар бодунуң кыштаынга чунар-бажыңны кылып, мал суттарар суг чылыдар улуг досказарны кажаа иштинге тургузуп алырын хойжу Сагды Хертек даанай алган.

Б. БАРБА.

• • •

ТЕС-ХЕМ. «Ак-Эрик» колхозта 1425 хой төрээн, оон чаш төлүн малчыннар менди доруктуруп турар.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Анчы Бызаскайның коданында 153, Саян Суваагы —146 хой оолдаан, хурагаларны хорааваан.

Колхоз баштаар черн. тускай эртемнигler, хойжулар малдың баш саның хорагтаар дээш бүгү-ле хемчегларни ап турар.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Малчыннарны кезип чорааш...

«Тере-Хөл» колхозтуң партвому 1973—1974 чылдарның кыжынында малчыннар ортузунга чорудар культура-массалыг, идей-кижизидилгелиг ажылдарның планын баш удур тургускан. Ону амыдыралга боттандырарда, партком хой-ниити организацияларының активчилериниге, көдээ ажыл-агыйның специалистериниг даянып турар. Олар ажыл-ишчилериниң ортузунга партилның база чазактыг шиитпирлерин, иштики болган даштыкы политика талазы-биле ажыл-чорудулгазын тайылбырлап келген. Бисте Б. Хомушку, К. Куулар, Ш. Монгуш, М. Седеп, Е. Даваа ышкаш ак сеткилдиг лекторлар, пропагандистер, политинформаторлар хой.

Күнгуртуг школазының коллективи, чижээлээрге, ында партия эге организациязының секретары К. Куулардың удурткулгазы-биле чоокта чаа Сарыг-Хөл фермазынга барган. Башкылар анда уруглар кижизидилгезининиң дугайында лекцияны номчуп, солун концертти көргүскен.

Культура бажыңының агитбригадазы Балыктыгда, Каргыда малчыннар бригадаларынга аалдап четкен. Ам ол К. Кудажының «Долуманың хуулгазының» деп шинээн бележтеп турар болган удаас малчыннар туралагларын кезип чоруптар. Агитбригаданың кижилери чүгле концерт, шин көргүзери-биле кызыгаарлаттынмайн, лекцияларны номчуп, бесеглаларны кылып, малчыннарга библиотеканың ном-депгерлерин чедирип турар.

Амгы үеде чүгле малчын бригадаларга эвес, харын тустус малчыннарга чедир СЭКП ТК-ниң партияга, совет улуска Кыйгырыгы. Бүгү-эвилелдин социалистиг чарыжының дугайында доктаалды танышып, ажыл-ишчи бүрүзү чаа социалистиг хүлээглелерин алгылаан.

С. ЧИГЖИТ,
колхозта партком секретары.

ХАМЫК УЖУР ХАРЫЫСАЛГАДА

Тес-Хем районда «Ак-Эрик» колхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ниң партияга, совет улуска Кыйгырыын хаңызыбиле өөренип танышкаш, ону удуртулга болдургаш, тодарадыкчы чылда мал, чер ажылының продуктуларын будурерин улам көвүдедир деэш амгы үеде күзенишкинниг ажылдап турааргар.

Колхоз эрткен шиитпирлиг үшкү чылдың түңнелдерин үнүдүрүп, бедиткен чаа социалистиг хүлээлгени алган. Ында 1974 чылда ажыл-агый төрүүр 100 баш малга оналаштыр: шаар малдан 92 анай, хураганны, инектен 80 бызааны, 100 беден 75 кулунну, 55 бодаганны камгалап алырын болгаш бир хойдан 2,9 кг дүктү кыргып алыры көрдүнген. Бо хүлээлгени чедиишкинниг күүседири-биле фермалар, хойжу болгаш хову бригадалары боттарының аргаларын санап көргеш, тус-тузунда хүлээлгелерни база алганнар. Ол ышкаш колхозтуң ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылдап турар кижи бүрүзү социалистиг чарыштың хүлээлгелерин алгаш күүседип эгелээн. Чарыштың түңнелин эрткен чылдың ышкаш кварталда эвес, ай санында түңнеп, тиилекчилерге шаңнал, мактал тыпсыры көрдүнген.

Баштайгы түңнелдер чүнү көргүзүп турарыл? Малчын бригадаларындап харыысалгалыг кышкы үеде малдың ажаалда—төрээлгезин № 1 хойжу бригадаэки чорудуп, январь айда чарыштың тиилекчизи болган. Бо бригаданың малы онча-менди, хой оолдаашкынынга белеткели база эки болган. Бо даэрге бригадада кежигүн бүрүзүнүң дазыырган ажыл-херекти күүседиринге бот-харыысалгазының бедээнииң түңнели-дир. Чедиишкин оон улуу-биле хамаарыштыр болгай.

Ынчаарга эрткен шиитпирлиг чылдың чарыжында коммунистер: Х. Дугар-оол, А-Х. Соян, С. Хайын, К. Соян, С. Даваа, К. Кеней, Б. Баяндай олар 100 хойдан 90—101 чедир хураганнарны өстүргеш, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Ылангыя хоочун коммунист Соян Чазырович Калдан колхоз тургустунганындан бээр 23 чыл дургузунда үзүктел чок төрүүр хой малдап келгеш, ортумаа-биле колхозка 7820 хойну өстүрүп берген болгаш 7770 кг дүктү кыргып дужаагаи. Назы-хары үлгады берген ол хоочун малчын тоску беш чылдың тодарадыкчы бо чылында 100 хойдан 96 хураганны менди камгалаар болгаш 2,4 кг дүктү кыргып алыр соруглаганы салган. Хоочун малчыннын малы кышты хүр чаагай ажып, ам оолдап эгелээн.

Алдынган хүлээлгени күүседир дээш бар курлавырларны болгаш арганы чап ажыглаары, мурнакчы дуржулганы калбаа-биле неитерлини эргежок чугула. Колхоз баштаар черн, парторганизациязы чарышка холбаштыр көскү агитацияны экижидиринче, социалистиг чарыштың тиилекчилеринге хамаарыштыр материалыг болгаш моральыг ыдык берниишкинин билдилин-биле ажыглаарынче кичээнгейни күштелдирип турар.

Ч. ДАЖЫВАА,
«Ак-Эрик» колхозтуң парторганизация секретары.

Совхозта септекчилерниң ажыл-херээ

Улуг-Хемде «УТКА 25 чылы» совхозтуң механизаторлары тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин шынарлыг кылып, эрткен чылдың дөртүү кварталында дөрт трактору, он сеялканы, он бир андазынны септээн. Ол чедиишкин бо чылдың баштайгы кварталының планын күүседиринге улуг идегин берген.

Бо тодарадыкчы чылдың бирги кварталында совхозтуң механизаторлары тээрби трактору септээр соруглалыг. Ол даалга база чедиишкинниг күүсединнип турар. Февраль айның баштайгы он хонуунда арткан он трактору 4-үү септелтеден үнген.

Ажыл-агыйның үш салбырының аразындан Арыг-Үзүү салбыры септелгени бедик темп-биле чорудуп, бо талазыбиле соруглаларын чедиишкинниг боттандырган. Салбыр план ёзугаар шиитпирлээн-биле он тракторну септээр турган. Дөртүү кварталда сес трактор септеттинген. Январь айда арткан ийи трактороун септелгези доозулган. Көдээ ажыл-агый машиналарындан он андазынны септээн. Кукуруза болгаш тараа чажар сес сеялкаларны септээп, тургускулаан каан.

Салбыр септелгени бо чылын бригада аргазы-биле чоруткан. Тракторну эдилеп турар ээзи кижи болу эш-өөруүнүн дузазы-биле кылыр. Трактористерден аныяк механизатор Николай Чаш хамыкты мурнай тракторун 5—6 хонук иштинде септеп алгаш, ажылдап чоруй барган.

Салбырның септекчилериниг үжен ажыг чыл иштинде механизаторлар келген. Октябрь революциязы ойлеринин эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору Б. М. Хомушку улуг дузаны чедирген. Хоочун механизатор чылдын-на трактороун кол шимчедикчи кезии —мотор септеп, бо херекке аныяктарны өөредип, байлак арга-дуржулгазын оларга үргүлүү дамчыдып келген. Бо чылын ол аныяк механизаторлар Николай Сандакпан, Михаил Хыртыммай, Май-оол Өпей-оол оларны мотор септээринге өөредип, даанган ажылын ак сеткилдии-биле күүседип, мактадып келген.

Токарь Д. Тонких, чес, холадан кылган кезектер дунзаалакчызы И. Дивеев септекчилерниң чагыларын эй-шаанда эки шынарлыг кылып, коллективтиң чоргаарланыр кижилери апарган.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң механизаторлары тракторлар септелгезин март 1-ге чедир доозар соруглаганы боттарының мурнуңга салган. Оларның сезүү ажыл-херекке боттаныр даэрзин үстүнде чедиишкиннер хереглелеп турар.

Т. СИИРИН.

Чаа будурулгелерни—хуусаа бетинде

ЛЕНИНГРАД ОБЛАСТЬ. Кингисепптиң «Фосфорит» комбинадында аммофостуң улуг будурулге черин доктааттынган хуусаазындан бир чыл мурнай ажылдадып иргеи. Ол ышкаш күгүр-кислота будурер чер төлевилээн хемчээлинге чедир сес ай мурнап четкен. СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели тудугжуларга, эптемчилерге, аңаа ажылдаан коллективтерге күш-ажылчы улуг тиилелге дээш изиг байыр чедиргеи. Ленинград областың ажыл-агыйлары чаа продукцияны бир-ле дугаарында садып алган. Келир үеде аммофосту дыка хөй республиналарже, а ол ышкаш аны-дуңма социалистиг чурттарже база чорудар.

«Фосфориттиң» ажылчыннары белгаш специалистери 1974 чылда пландан ажыр ээзэн наш муң тонна аммофосту болгаш күгүр кислотазым базарын хүлээнгеи. Будурулге черинииң ийити ээлчээн хуусаадаан эрте—декабрь 5-те ажылдадып эгелээр деп шиитпирлээн. Беш чылдың дөртку, тодарадыкчы чылында шалыпчы ёзу-биле ажылдаарынче партияның кыйгырыынга Кингисепптиң химиктериниң харыызы ындыг.

ЧУРУКТА: Я. М. Михалюктуң (ортузунда) комплексниг бригадазы ол шалыпчы тудугда графикти мурнап ажылдап турар. Ында ажылчын бүрүзү-ле бетонщик, арматурщик, дашчы, бызаңчы мергежилдиг. Я. М. Михалюк белгаш сең эштери Н. Злобинниң бот орулга-чарыгаяыт аргазы-биле ийи чыл ажылдап турар.

С. СМОЛЬСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КҮШ-АЖЫЛГА АЛДАР!

Ленинградта Монета ордузунуң коллективи Күш-ажылчы алдар орденнерин кылып үндүрериниң белетчилди дооскан. Күрүменің ол шаңналын ай бурунгаар тургускан. Күш-ажылчы алдарның үш чергедеп тургустунган ордени-биле үлетпүрүнүң транспорттуң, тудугнуң ажылчыннарын база ол адырлар бүдүрүлгелериниң мастерлерин, колхозчуларны болгаш нөдөө ажыл-агый ажылчыннарын чаңгыс бүдүрүлгеге, организацияга, колхозка азы совхозка эрес-шудургу ажылдап келгени дээш шаңнаар.

Күш-ажылчы алдар орденин тургусканы — СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларыга үндезилээш, ажылдап кылдынган тоску беш чыл планын чедишкиннинг боттандырып турарыга шуут хамаарышкан найгамчыктыг болуушкун-дур. Эртиен чыл бо талазы-биле онзагай бүдүштүг болган. Беш чылдың чыл демдеглелинге 1973 чыл улус ажыл-агыйының бүгү адырларында совет кижилерниң шалыпчы ажыл-ишиниң чылы болуп кирген.

Эртиен чыгын чедип алдынган чедишкиннерни Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне бедии-биле үнелээн. Бүгү-эвилел социалистиг чарыкының мурнакчыларыга — ажылчыннарга болгаш специалистерге, бүдүрүлгениң командирлеринге болгаш организаторларга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты, орденнерни болгаш медальдарны тывыскан. Хөй эвес үе эртиен соонда чаа орденниң — Күш-ажылчы Алдар орденииниң баштайгы эдилекчилерин база чурт биле бээр.

Орден — күрүменің дээди шаңналы. Ындыг шаңналды дээрелерниң дээрелерине тыпсыр. Бистиң экономикавысты быжыглаарыга, чоннуң культуразын бедиреринге ак сеткилдиг, эрес-шудургу ажыл-ишиниге идиг берип турар кижилерни бистиң партиявыс биле Совет күрүне мактап, шаңнап турар. 1974 чылда Бүгү-эвилел социалистиг чарыкының тимилекчилеринге шаңнал кылдыр СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның тургускан Кызыл туктары база шак ол сорулгаларга бараан болур.

Партияга, совет улуска СЭКП ТК-ның Кыйгыюын, Бүгү-эвилел социалистиг чарыкын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның докгаалын совет кижилер чүреткиң ханызындан чүүлдүгүнүп уткаан. ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадыын ёзугаар алырга, чарыштың киржинчилери чылдың эгезинден тура-ла продукция бүдүрүп үндүрериниң, чүүк соортүрүнүң, үлетпүр болгаш чурттагга бажыңнарын тударының бедик темпилерин чедип алган. Январьның планныг онаалдаларын үлетпүрүнүң бүгү адырлары күүсеткен. Нөдөө ажыл-агыйның бүгү нол адырлары продукция сайгарарын көвүдеткен.

Бүдүрүлгелер, бригадалар, фермалар коллективтериниң, Бүгү-эвилел социалистиг чарыкының киржинчилериниң баштайгы чедишкиннери чылдың эгезинден-не билдинде берген. Ынчалзажок тимилекчилериниң шилчиир Кызыл туктарының болгаш дипломнарының эдилекчилери чогум кымнар болурун бөгүн чугаалаары берге. Чарыш киржинчилеринге — үлетпүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларыга тыпсыр ындыг туктарны чедип чүс бежениң тургускан болгай. Нөдөө ажыл-агый ажылдакчыларының аразында чарыштың тимилекчилерин шилчиир 930 Кызыл туктанап турар.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл түгү — чыл дургузунда ажылдың түңнелдерин барымдаалап тыпсыр коллективтиг шаңнал-дыр. Бүгү-эвилел социалистиг чарыкының негелдери тус-тус кижилерге шаңналдарны — «1974 чылдың социалистиг чарыкының тимилекчизи» деп демдекти, ол улам улуг күш-ажылчы чедишкиннерни чедип алганнарга — «Тоску беш чылдың шалыпчызы» деп демдекти тыпсырын база көргөн. Чурттуң эң дээре кижилериниң аттарын Бүгү-эвилел хүндүлел самбыразынга кирер, ону ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедишкиннериниң делгелгезинге тургузарын төлевилээн.

Бүгү-эвилел социалистиг чарыкының негелдерин бүдүрүлге мурнакчыларын мактап шаңнаарының өске-даа хөй-хөй хевирлерин көрүп турар. Моральдыг болгаш материалдыг идиг беришкинин ынчалдыр дүүштүрери ажыл-ишчи бүрүзүн улам сорук киирип, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының темпилерин бедиреринге, Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күүзүн быжыглаарынга, совет кижилерниң амыдыралын улам экижидеринге идиг бээр.

В. БЕЛЯЕВ.

ЧУРУКТА: Күш-ажылчы Алдар орденниң үш чергелериниң тус-тус хевирлери.

(СЭТА-ның фотохрониказы). (СЭТА).

Колхозтарда отчеттар болгаш соңгулдалар.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ЧӨП АЖЫГЛААР

Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң кежигүннери 1973 чылда чоруткан ажылдарын түңнеп чугаалашкан. Баштаар черниң эрткен чылда ажыл-чорудулгазының дугайын колхоз даргазы Донгак Сүлдемович Настык-Доржу колхозчуларның ниитн хуралынга илеткээн. Илеткелден болгаш хуралга болгулаан сананалдардан алырга, искражылар тоску беш чыл планның чиитпиринг үшкү чылында бурунгаар базымны кылганы тодаргай.

Колхозтуң экономиказының үндезини хөй ажылы болуп турар. Ажыл-агыйның бүтү орулгазының 82 хуузун ол адыр берип турар. Отчеттут үеде хойнуң баш санынга 1000 баш немешкен. Ам хой 14 муң баш ажып турар. Колхоз күрүвеге дүк садарының планып ажыр күүсеткей. Төрүүр 100 хойга онаалтыр ажылагыйга ниитизи-биле 85 хураган менди алдынган. Хой ажылын үлам ыцай хөгжүдер дутайында СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш колхозчу малчыннар күжениишкиннинг ажылдан турарын үүтүде сан-фактылар хереченлеп турар-дыр.

Искрачылар отчеттут үеде ниитизи-биле 675 муң рубль орулгалыг болган. Ынчаарга мал ажылывдан кирип алган орулга 404 муң рубль болган.

Колхоз тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының планнарын ажыр күүсеткен. Күрүнеге 289 тонна сүттү, 211 тонна эттти, 31 тонна дүктү саткан. Мал ажылының продуктуларындан ылаңгыя хой эдининң бог-үнези дыка чиик болган. Хой эдининң бир центнерин бүдүрериниг 86 рубльдан чарытдаарын планнаан болза, херек кырында 59 рубль болган, азы центнер хой эдин бүрүзүнден колхоз 27 рубльди кампап алган. Ажылагый ону малдың семиридээн эки организастааны-биле чедип алган. Колхозтуң күрүнеге салкан хоюнуң ортумак дириг дезинии 50 кг болган.

Мал ажылында мурнакчыларның саны көвүдеп турар. Оларга хойжулар Ондар Алдын-оол, Ооржак Алдын-оол, Ооржак Доржу, Ондар Шарааин, Ондар Шыгыр-оол, саанчылар Иргит Анай-хаак, Ондар Саар болгаш өскелер-даа хамааржыр. Олар ниитининг малын остүрүп, элбек продукциияны бүдүрүп, төрээн колхозунуң экономиказын быжыглаарынга толептиг үлүүн кирип турарлар. Ындыг мурнакчыларны отчеттуг хуралга колхозчулар мактап турганнар.

Ынчалзажок, эрткен чылын колхозтуң мал ажылынга чамдык чогумчалыг түңнеддер чедип алдынган болза-да, ажыл-агыйның экономикавының кол өзээ болур ол адырда улуг четпестер бары отчеттуг хуралга илеткелден болгаш саналдардан илереэн. Чижек кымдыр мындыг санфактыларны ап көрээлиңер. Чаңгыс-ла чыл дургузунда 165 баш мыймыстыг бода мал олүп хораан, 20 башты оор алган. 1100 баш хой, өшкү олүп хораан, 200 баш самчыгдаттынган. Чыягы малдан 38 башты самчыгдаан. Мал кадарып турган, ниитининг малын олүрүп, самчыгдааны-биле колхозчулар Деспил-оол 1165 рубль, Чымба 1546 рубль, Чимит-Доржу 3500 рубль когаралды ажыл-агыйга таварыштырган. Комбуй-сол баштаан кезек хойжулар 33 улуг иртти. Ооржак Сепык 7 шарыны самчыгдаан. Малга ажылдап турган чүтле 11 колхозчунуң ажылагыйга таварыштырган когаралының түңү 38 муң рубль ажып турар. Олүп хораан малдың өртээ-биле кады алырга, колхозтуң мал ажылындан каражазы 91 муң рубль ажыг болган. Эө-харыысалга чок чоруктуң уржуу олдур. Маңаа бүтү бүрүүну чүтле малчыннарже чүүй каан болбас ужурлуг. Хамык ужур чүдел дээрге, колхоз баштаар черинин, мал ажылының тускай эртемниглериниң талазындан контрольду кошкаткынында-дыр. Ниитининг малын сагыштыы-биле самчыгдап, оорлап турган чамдык колхозчуларны кеземче харыысалгаынче киирген пын-дыр харын. Ынчалзажок хөй санныг малды ак сеткилдиг эвес кижилер оорлап, самчыгдап турда, колхозтуң удуртукчулары чүнү көрүп турганы? Колхозта улусчуң контролёрлар канчап барганы? Мындыг айтырыгларның чайгаар тургустунуп келири чөптүү. Даваан ажыл-херээ дээш харыысалгазын билбес, хөйүң өнчүзүнүң самчыгдакчыларынга чемнип берип турган кижилерни база-ла аңаа салбас херек.

«Искра» колхоз эрткен чылын чер ажылының талазыбиле багай эвес көргүзүтлерлиг болган. Гарааның ниитн чыындазыы 4000 ажыг тонна чедиргеп. Бир гектар черден ортумаа-биле 9 центнер дужуттуу алган. Күрүнеге 988 тонна тараа садар планның 1789 тонна кылдыр күүседип, пландан ажыр 801 тонна тарааны саткан. 1974 чылда үрээнге хереглээр болгаш малга бээр тарааны четчирибиле урган. Колхоз чер ажылындан 245 муң рубль орулганы алган. Бо эки көргүзүтлер чер ажылының культуразын бедиткенинин, чемнишчидлгеги төлдерге албеди төккенинин, сорттуг үрээннерни ажыглаанының, агротехникүиг хемчеглерни чогуур үеэинде бүтүндүргенинии түңнели болган.

Колхозчу тараажылар бо чылдың дужудунге 2200 га черни болбаазырадып белеткеп алган. Эрткен чылдың күзүүнүде 1000 га черни андырган. Ам колхозтуң механизаторлары техниканы часкы ховуу ажылдарынга белеткээрин бүрүн доозупкан.

Машина-техниканың ажыглалы багай эвес болуп турар. Чижээ, колхозка чыл дургузунда бүтү тракторлар 18 муң эталон ганы ажылдап кылыры планнаттынган болза, ону черек кырында 24 муң эталон га кылдыр күүсеткеп. Бир эталон ганың бот-үнези 7 рубль 59 көпке планнаттынган болза, ону 3 рубль 80 көп кылдыр чиигеткеп.

Колхозтуң өнчүзү өзүп, үлешпес фондуау көвүдеп турар. Ынчалзажок улуста өренги чогуур үезинде дедир агидип албас - чоруктар амдаа бар. Чижээ, 1973 чылдың агеазинде колхозчулардан алыр өренин түңү 45.500 рубль турган. Ынчаарга чыл дургузунда 29.689 рубльди төлеттирип алган болза-даа, амгы үеде колхозчуларда өренин түңү мурнунда турганындан эвээжээр хамаан чок, харын көвүдеп. 55 муң рубль четкен. Моон алырга, хойнуң өнчүзүнүң кадагалалы кошкак болуп, төтчегленп самчыгдаар чоруктар көвүдеп турарм тодаргай-дыр.

Колхозчулар отчеттут хуралынга чыл түңнелин үндүрүп, бар четпестерни илередип, оларны чайладырының хемчеглерин тодаратказ болгаш СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга, 1974 чылда чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрериң база белеткээрин көвүдедирип дээш нөдөө ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыкының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның докгаалынга харыы кылдыр, улуг күжениишкиниг ажылдаар, тоску беш чыл планның тодарадыкчы чылы — 1974 чылда улам-на бедик көргүзүтлерни чедип алыр деп шиитпирлээннер.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

БЕДИК ИДЕПКЕЙНИҢ БАЙДАЛЫНГА

СЭКП райкомнарының пленумнарынга болгаш партактив хуралдарынга партияның XV область конференциязының түңнеддерининң болгаш районнарның парторганизациялары-ның сорулгаларының дугайында айтырыгларны чугаалажып доозуп турар. Эрткен неделяның төнчүзүнде СЭКП-ниң Барыын-Хемчик, Тес-Хем райкомнарының ол айтырыгны чугаалашкан пленумнары бедик идепкейнин байдалынга болуп эрткилээн. Бо дугайында илеткелдерни аңаа партия райкомнарның бирги секретарылары: Барыын-Хемчиктиң — Ш. П. Куулар, Тес-Хемниң — Н. С. Бойду олар кылганнар.

Пленумнарның киржикчилери кылдынган ажылдарны хандыр аналитевишаан, тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылының планнарын күүседир дээш, оон баштайгы айларында ажыл-ишчилер, күш-ажылчы коллективтер канчаар ажылдаанын тодаргай сайгарып көрген. Чамдык коллективтер нөдөө ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының бирги кварталда планын күүседиикенин, улам шудургу ажыллап турарын аңаа демдеглээн. Чижээ, Тес-Хемде «О. Шынаа», «Тес-Хем» совхозтар бо кварталда эът садар планын февраль төнчүзүнде-ле күүседипкен. Кайы-даа районнарда малдың чаш төлүн кампалап алыр дээш, часкы тарылгага бүтү талазы-биле белеткелдиг ужураыр дээш күженишкиннинг ажылды чорудуп турар.

Бир эвес СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге база партияның XV область конференциязының докгаалынга дүүштүр алыр болза, беш чыл планының артказ чылдарында чедип алыр сорулгалар аажок улуг болгаш марын дээрэин районнарның партия организациялары, бүгү коммунистер бедик харыысалганы медереп билип турар.

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш тоску беш чылдың планын, оон тодарадыкчы дөртку чылының даалгаларын боттандырарынче ажылчы чоннарның күүзүн мобилизастаар талазы-биле партийжи-организастыг болгаш политиктиг ажылды күштелдиреринин сорулгаларын айыткан докгаалдарны пленумнарга хүлээп алган.

Малдың чаш төлүн бүрүн менди алыр

СОРУКТУГ КИЖИЛЕР

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң дирекциязы, партия, профзвилел болгаш комсомол организациялары мал кыштаглаашкынын эки арттирер, оон чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр сорулганы чүгүлә кичээнгейнин төвүнге тургускаының түңнелинде, февраль айның төнчүзүнге чедир совхозтуң малчыннарының кыштаглаашкыныннын ниити байдалы эки, малдың чаш төлүн менди ап турар. Хойжу коданнарда сиген, сула болгаш комбикорм аймаа четчир болгаш оларны чеп ажыглаар дээш хойжулар болуп-чогуур аргаларны ажыглап турар.

Совхозта бо чылын ниитизи-биле 14712 баш төрүүр хой бар. Чоокку хүннерге чедир 10 муң ажыг хой оолдаан, оон алдынган хураганнар онча-менди доругуп турар. Төрүттүнген хураган бүрүзүн чидириг чокка камгалап алыр дээш хойжулар болгаш сакманщиктер көнүт кызымакай ажылдап, бүтү күзүн олче утландырган.

«Ак-Туруг» совхозтуң малчыннары СЭКП Төп Комитединиң партияга болгаш совет улуска Кыйгырын-биле тапшыкшаа, аңаа хей-аът кирип, социалистиг хүдээлгелерин эде көрүп турар. Ындыг малчыннарның бирээзинге СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнү, район Советиниң депутады Ирина Данзырынны хамаарыштырып болур. Ол өөнүң аазы Аллын-оол Байлак база дузалакчы кадарчылары-биле моон мурнунда төрүүр чүс хойдан 90 хураганны камгалап алыр деп алган хүдээлгезин эде көрүп, төрүүр чүс хойдан 100 хураганны база бир хойдан ортумаа-биле 2.5 кг. дүктү кырғын алырын хүлээнгеннер.

Амгы үеде оларның кодазында 500 төрүүр хой бар. Бо хүннерге чедир 480 хой оолдаан оон алдынган хураганнар эки доругуп турар. Аңаа сакманщиктер Намчын Күнзеннаа биле Маннай-оол Ноябрь оларның киирген улугхуузу улуг. Олар хөй чылдарда сакманщиктеп келген болгаш хураганнарны онча-менди доругутуларының талазыбиле бедик алга-дүржүлгалыглар.

«Ак-Туруг» совхозтуң малчыннары тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылында төрүүр чүс хойдан ниитизибиле 85 хураганны камгалап алыр планныг. Ынчангаш ол хүдээлгезин төлептиг күүседир дээш малдың массалыг оолдаашкынының үезинде улуг харыысалганы боттарының мурнунда салган ажылдап турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: совхозтуң мурнакчы малчыны И. Данзырын хурагаинарын хынап көрүп турары.

Авторнуң фотозу.

Мурнакчы сакманщик

Комсомолчу Бырат Даваа Эрзин районнуң «Чаа-Орум» колхозтуң № 1 комсомолчу-аныяктарның хөйму бригадазында мурнакчы сакманщиктериң бирээзи. Ол бо бригадага сакманщиктеп ажылдаандан бээр беш чыл чедип турар. Ол үениң дургузунда комсомолчу кыс дурмулгалыг сакманщиктериниң одуруунда кирген.

Бырат Даваа тоску беш чылдың эрткен үш чылында төрээн колхозунга 450 хураганны доруктуруп берген. Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында Бырат 150 хураганны менди доруктуруп өстүрөр деп бедиткен социалистиг хүлээлгеми алган.

ЧУРУКТА: комсомолчу Бырат Даваа ажыл үезинде.

Сөзү болгаш чуруу С. ЧАЖИН-ООЛДУУ.

ЧОНГА ТӨЛЕПТИГ БАРААН БОЛУР

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң директиваларын күүсетпишаан, республиканың партия болгаш совет органнарының удуртулгазы-биле Тыва АССР-ниң чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелери 1973 чылда чамдык чедишкиннерни чедип алган. Чонга ачы-дуза чедиреринин планын 101.2 хуу. оон иштинде нөдөө черге 100.1 хуу күүсеткен. Эрткен 1973 чылды 1972 чыл-биле деңнээрге. чонга ачы-дуза чедирери 11.8 хуу. оон иштинде нөдөө черге — 28.1 хуу өскен. Ажы-буру хептн септээри 19,8 хуу, машиналар болгаш приборлар септээри 39,6 хуу. хептң химикат-биле ашгаары болгаш будуттуру 28.4 хуу чедир өскен. Кижилерниң хүүда чурттагга бажыннарын септээрин болгаш тударын база организастаан. Бараанныг продукцияны бүдүрериң министерство ниитизи-биле хуусаа бетинде—1973 чылдың декабрь 13-те күүсеткен болгаш планнан ажыг 197 муң рубль түңнүг продукцияны сайгарган. алган хүлээлгезинде 50 муңну көрген турган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планын министерство ниитизи-биле 105.7 хуу күүсеткен. 1973 чылда алган социалистиг хүлээлгелерни күүсеидир талазы-биле эки ажылдаан коллективтер хой. Туранның амыдырал хандырылга комбинады (директорду А. Костенков) чонга ачы-дуза чедиреринин планын 106.0 күүсеидип. оон мурнунда чылбиле деңнээрге 30 хуу өзүлелиг болган. Комбинат чонга ачы-дуза чедиреринин 15 хевирлериниң 11-ни коңчүт эки күүсеткен.

Эрзиниин амыдырал хандырылга комбинады (эш И. Х. Дескиш-оол) бүдүрүлге планын 104,6 хуу күүсеидип. ачы-дуза чедиреринин 8 чүгүлә кыргузүглериниден 7-зин эки күүсеткен. Бо комбинаттарда бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагыпга-чүрүмү бедик деңнелде турар. Бижилербиле ажыл эжижээн, бүдүрүлгенин культуразы болгаш эстетиказы партия организацияларының кичээнгейнинин төвүнде турар болгаш социалистиг чарыштың түңнелин пехтер, бригадалар аайы-биле ай, квартал санында үндүрүп, үлелекчилерни акша шиналы-биле, шилчиир вымпелдер-биле шаңнап келген.

Кызылдың, Хөву-Аксының, Өвүрүнүң. Чадаананың амыдырал хандырылга комбинаттары эрткен чылын багай эвес көргүзүглерлиг болган.

1973 чылда бүдүрүлгенин мурнакчыларының саны өскен. Чылдың түңнели-биле 60 ажыг ажылчыннар. инженер-техниктиг ажылдакчылар. «1973 чылдың социалистиг чарыкының тимилекчизи» деп хөрек демдектери-биле шаңнаткан. Мурнакчыларның иштинде эң эки ажылдап турарларны адаары чүгүлә. Туранның амыдырал хандырылга комбинадының хеп быжыкчызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы эш Домажакова. Кызылдың хеп даараар фабриказының даараныкчызы эш Содунам. Кызылдың телеательезинин механиги эш Москшин олар чагыгларын эки шынарлыг кылдыр күүсеидип турар. Кызылдың амыдырал хандырылга комбинадының ялык даараарының болгаш септеп кылырының мастери эш Русман планын ай санында ажыр күүсеидип, чонга мактадып турар.

Эрткен чылын министерствонуң бүдүрүлгелери 15 чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шингээдип. 35 муң рубльдин кампалгазын алган. Чонга ачы-дуза чедиреринин 16 чаа хевирин шингээткен. 1973 чылда эвээш эвес техниканы бүдүрүлгеге шингээткен. оон түңнелинде 16 муң рубльдин кампалгазын алган. Бүдүрүлгелерде 30 санныг чаа машиналарны тургускан. Ак-Довурак хоорайда 2 кат чаа комбинатты — ажыглалга киирген. Ол хоорайда хептн химиктиг арга-биле аштап арыглаар болгаш будуур цехти ажыткан. Туранда, Самагалдайда болгаш Хандагайтыда дааранылга цехтерин алгыткан. Эрткен чылын чоннуң амыдырал хандырылгазынын 2 бажының. 6 хүлээп алышкын пунктуларын организастаан. Чыл иштинде 2.000 квт электроэнергияны. 30 тонна одаар чүүлдерни. 10 муң рубль түңнүг материал аймаа камнаттынган. Чыл дургузунда 91 ажылчыннарны янзыбуру мергежилдерге өөреткен.

Чамдык чедип алган чедишкиннер-биле чергелештир министерствозунуң бүдүрүлгелериниң ажылынга четпестерниң барын айтыры чүгүлә. Оон түңнелинде министерство ниитизи-биле 5 чылдың директивазында көрдүгениндеп эрткен үш чылда 115 муң рубльдин чүүлдерин чедир бүдүрбээн.

Чонга ачы-дуза чедиреринин сөөлгү 3 чылында эрткен беш чылдың ол үези-биле деңнээрге. министерство ниитизибиле 2.1 катап. нөдөө черге 3,8 катап өзүлелиг болган, а директива ёзугаар бистин республикага чонга ачы-дуза чедирери 2.5. оон иштинде нөдөө черге 3.9 катап өзөр ужурлуг.

Ынчангаш 1974 чылда амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылын күштелдирип. бар турар аргаларны ажыглап ажылдаары негеттиниң турар. Бистө бүдүрүлгениң кол фондуларын ажыглаары куду болуп артпышаан. Министерствонуң бүдүрүлгелериниде хол-биле кылыр ажыл 35 хуу чедип турар. Чоннуң хандырылга культуразы ам-даа четпес. оон ужурунда чагыгларны хуусаа бетинде күүсетпес. харын-даа куду шынарлыг кылыгларны бүдүрүп турар чоруктар бар. Чоннуң талазындан хомудаар радио. телевизор септээр частерскаяның адынга база Кызылдың дааранылга фабриказының болгаш хептн химия кужу-биле аштап. бүдүрүп бүдүрүлгелерниң адрезинге чөптүг шүгүмчүлелдерни кылып турар.

Министерствонуң 17 бүдүрүлгелериниң ужу онаашкан планын 1973 чылда күүсетпээн. Чижээ. Шагаан-Арыгның комбинады чүгле чыл планын күүсетпээн эвес. а харын 1972 чылдың деңнелиндеп бүдүрүлге көргүзүглерин 11,6 хуу күдулаткан. Ол ишкаш Кызылдың телеательезин. Мөңгүн-Тайганың амыдырал хандырылга комбинады чыл планын күүсетпээн. Чадаананың. Шагаан-Арыгның комбинаттарының удуртулгазы ажылчыннарны ортузунга кижизидилге ажылын сулаткан. ынчангаш ажыл шагы үзер. ажылдан озалдаар. технологияны барымдаалавас чүүлдер эвээжевейн турар болгаш бүдүрүлгеге ажыглаар материалларның учёт-данзызы бүдүлган. Бо бүдүрүлгелерде ыяштан эт-херексел кылыр чамдык станоктар ажыглаттынмайн аңаа турар болгаш ажылчыннар чамдык кезектерни хол-биле кылып турар. Оон түңнелинде бүдүрүп турар продукцияларның шынары кулу. Чижээ. эртиен чылын Шагаан-Арыгның комбинадынга кылган стол. сандайның хей кезинин күрүнеиин садыг инспекциязы брактап каапкан. Кызылдың даараныга фабриказынга 2277 рубльдин продукциязын дедир эгиткен.

Хоорай болгаш нөдөө черниң чүрттакчыларынга ачыдуза чедиреринин ылгалдыг чергүн чок болдурар дээш чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар ужурлуг бис.

Нөдөө чонга ачы-дуза чедиреринин эки хевири болза колхоз. совхозтарның төвүнге амыдырал хандырылганың бажыннарын болгаш хүлээп алышкын пунктуун организастаары болур. Ынчангаш чер-черзе партия. совет органнарывыс. колхоз. совхозтар удуртукчулары бүгү колхозтар. совхозтар төптеринге 1974 чылда амыдырал хандырылга бажыннарын. пунктуларын организастап тургузар апаар. Оны организастаарда түрмек бичии мастерскаяларны хүлээп алышкынның комплекстиг пунктуларын кылдыр эде дериири чүгүлә.

Оон аңгыда министерстволуң бүдүрүлгелериниң аразын специализастаашкынны болгаш концентрастаашкынны калбартыр айтырыгже кичээнгейни бүштелдирер апаар.

Беш чылдың тодарадыкчы бо чылында бистин мурнувуста улуг сорулгалар салынган. Чүнүн-даа мурнунда эртиен чылдарда болдунган хожудашкынналрны үзүткаар ужурлуг бис. Чыл дургузунда ниитизи-биле 2,4 млн. рубльдин янзы-бүрү продукциязын бүдүрер болгаш ачы-дузазын чонга көргүзер планны хуусаа бетинде күүседир, дээш күженишкиннинг ажылдаар апаар. Ол дээрге эртиен чылда турганындан барык 11.3 хуу өзүлелиг план. А бүдүрүлге коллективтериниң боттарынга алган хүлээлгелери оон-даа бедик.

Планныг онаалдаларны, бедиткен хүлээлгелерни ажыр күүсеидип болурунуң бүгү арга. курлавырлары бистө бар. Ол дугайын январьның түңнелдеринде көрүп болур. Эрткен айда министерство бараанныг продукция бүдүрериниң планын 102.8 хуу күүсеткен. Продукцияны натура аайы-биле бүдүрериниң планыг онаалдаары чедип боттанмаан. Ол хожудашкынны барый чайладыр ужурлуг бис.

В. ЧИМДАН,
Тыва АССР-ниң чоннуң амыдырал хандырылга министриниң ораалынчызы.

БО ЧЫЛДЫҢ НОМНАРЫ

Тоску бет чылдың тодарадыкчы дөртку чылы—1974 чыл Совет Тываның 30 чыл ою-биле дакпырлажып турар. Бо юбилейге холбаттыр республиканың ном үндүрер черинде политиктиг чогаал редакциязы элээн кат номнарны белеткеп үндүрер. Оларның бирээзи «СӨКП-ниң тыва организациязының төөгүзүнүң очерктери» деп ном болур. Ук ажылды Тываның дыл, литература болгат төөгүзүнүң эртем-шинчилел институду белеткеп турар. Төөгү эртемнериниң кандидады Н. Хоротийниң «Тыва улустуң социалистиг күрүне тургузуу» деп ному чоокку үеде садыгларже кирер.

В. И. Ленининиң «Пролетар революциязы болгат ырбакчы Каутский» деп ажылы тыва дыл кырынга бир дугаарында тускай ном кылдыр парлаттынар.

Ном үндүрер чер мурнуку чылдарның чаңчылдарын адеп, тоску бет чылдың пиинтпирлиг чылында күш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип алган мурнакчыларның дугайында болүк плакаттарны парлап үндүрген.

1974 чыл чечен чогаал талазы-биле дүжүттүг чылдарның бирээзи болуру чугаажок. Тываның хоочун чогаалчыларындан эгелээп, бир дугаар номун бараалгадыр аныяк авторларның чогаалдары чырыкче үнер. Тыва литератураның үндезилекчилериниң бирээзи С. Сарыг-оолдуп чыынды чогаалдарының бир дугаар томун номчукчулар чаа чылдың эгезинде алган. Ам ийи дугаар тому бүдүүлгеде кирген. Шүлүктер, шүлүглелдер, проза, драматургия дээш хевирлиг жанрлардан тургустунган ийи томну чыындыга С. Сарыг-оолдуң он-он чылдар иштинде бижип келген чогаалдарының эки-эки доозиннерин киирген. Бо дээрге энир чылын үүп эгелээн «Тыва литератураның библиотеказы» деп сериянын уланчыды-дыр.

Бо-ла серияга С. Сүрүн-оолдуң ийи ному парлалгага белеткеттингеп. Оларның баштайгыы ном садыгларына удавас кирер. Республиканың ном үндүрер черинiң перспективтиг планында Тываның өске-даа хоочун чогаалчыларының чыындыларын моон соңгаар-даа үеттүде адаазывыс серияга үндүрери көрдүнген.

Бо чылдың планында кирген улуг хемчээлдиг проза чогаалдарынга К. Кудажының «Үйгу чок Улуг-Хем» деп номунуң ийи дугаар томун, А. Даржаанның «Улуг арт» деп романын демдеглээр херек. Баштайгы автор өртекен чылын үндүрген номунда маадырларның оон ынайгы салым-хуузун, оларның амыдырал-чүрттелгезин болгат демиселин уламчылаар, я А. Даржаа чогаалын Совет Эвилелиниң хөй папионалдыг өгбүлезинге Тываның арат чонунуң эки туре-биле кирге-нинге холбашкан болуушкуннарга турааскаатkан.

Элээди назылыг номчукчуларга «Дээрниң көрүвчүү» болгат «Бичии дургун» деп номнарны М. Кенин-Лопсан биле С. Тамба олар белеп кылдыр бижээн.

Тыва чогаалчыларның чогаалдарын орус дылче чууладур, а орус болгат акылдыг национал литературалар-биле бистиң номчукчуларывысты таныштырар чорук ном үндүрер черинiң ниити планында аязап эвес черни эдеп турар. О. Сувакпит биле Е. Танованың шүлүктериниң чыындылары орус дыл кырынга үнери көрдүнген. А тыва дыл кырынга М. Горькийниң рассказтарының болгат очерктериниң чыындылы, М. Ю. Лермонтовтуң шүлүктери болгат шүлүглелдери, Л. Н. Толстойнуң «Иван Ильичиниң өлгени» деп тоожузу болгат ооң-даа өске номнар парлаттынар.

Сөөлгү чылдарда бичии уругларга адрестээн номнарның саны болгат тиражы ковудедиринче улуг кичээнгей салдынып турар. С. Токаның «Араттың сөөгү» деп номунда Черликпен деп аңчы болгат кадарты ыт барын номчукчулар билир. Черликпенниң дугайында бичии хемчээлдиг, чуруп-каастаттынган номчугашты орус дыл кырынга парлаары планнаттынган. Ю. Күнзегештиң уругларга соңгаар белээ — база-ла яныыбүрү диригаамытаннар дутайында ном.

Ном—биилгелериң үдезинии, ном—бистиң өңнүүвүс болгат сумелекчивис. Ооң аңгыда, ыллыгыы бичe хемчээлдиг номчугаштар садыл алыкчыларга дыка таарымчалыг суйбелек дээрзин чугаалаары артык эвес. Советтиг Тываның 30 чыл ооңга тураскаадыр номнарының аразында орус дыл кырынга «Шүлүкчүлер Тываны алгап тур» деп чыындыды бар. Ооң авторлары—аңгыаңгы үелерде Тывага кээп чораан яныы-бүрү папиянын шүлүкчүлери болгат бистиң республиканың чогаалчылары. Адыш иштинге сына бээр бо номчугат 1974 чылдың баштайгы чартында ном садыгларынга кирер.

РСФСР-ниң болгат Тыва АССР-ниң улустуң артизан В. Оскал-оолду болгаш ооң удуртканы тыва пирк бөлүүнүң дугайын бистиң республикага кым дыңнаваан деп! Делегейде сураглаан совет циркиниң артистери-биле надыр В. Оскал-оолдуң бөлүү улуг Совет чуртунуң акы-дүңма республикаларынга, хоорайларынга болгат даштыкыга боттарының кайгамчыктыг оюнун көргүзүп, муң-муң кижилерге төлептий-биле бараан болуп келген. Каш неделя мурнунда сураглыг артист ном үндүрер черге келгеш, журналист А. Чараш-оол-биле демнежип белеткээн номуң болгаш аңаа киирер чурукчыларны дүмбээгеп. Ында 1930 чылдар үезинде Кызылга кылган чуруктан эгелээш, наинг чурт Индияга, талыгыр ырак Австралияга, Атлантика океаның ол чарыында Америкага тырттырган фотографиялар эңмежок. Тыва дыл кырынга үнер бо номга ол фото-чуруктарның дыка хөйүн ажыглаар апаар.

РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Д. Кууларның медицина темазынга бижээн чүүлдери солуунар арыпларынга бо-ла таваржы бээрин номчукчулар билир. Ам ол эм болур от-сангеппер, чечектер болгаш үнүштер дугайында номну бижиирин доозуп турар. Тываның девискээринде эм болур шынарлыг үнүштер кончуг хөй. Ындыг-даа болаа кандыг үнүштиң азы чечек кандыг зарыгларны эмнээрде дуза болурул, а кандыг «ярыгта таарышпазыл деп чүвени сүмелээн ном тыва дылда чок. Бо чиркитки дутлаарынга Д. Кууларның белеткеп турар ному улуг ядыг болур. Ооң өске дузалыг талаалары база бар. Бойдуска ынактарга, торгин черинiң үнүш-бойдузун хандыр биликсиглерге болгаш эм үнүштер чыыр күзелдиглерге ооң эки сүмелекчи апаары маргыш чок.

Аныяк авторларның аразында аңгы-аңгы профессияның төлөөлөри бар. М. Кожелдей—Чөөн-Хемчик районда башкылап турар. Ол—«Эремаа» деп бичии тоожуның автору. М. Эргеп—Тожуда башкы. Ооң рассказтары—бичиилериң ажыл-амыдыралының дугайында. Б. Тоондуп—«Тес-Хем» совхозта ажылдап турар. Шүлүктериниң баштайгы номун «Даг эйири» деп адаан.

Тываның ном үндүрер черинiң бир харыысалгалыг хүлээлгеази—школаларга четчир санныг өөредилге номнарын болгаш дузалал материалдарын парлап үндүрери. Эге школага өөредилге номнарын өңнүг кылдыр пардаар ажыл эгелээп. Эрткен чылын бүгү класстың «Математика» номун Казань хоорайга белеткеп үндүрген. Бо чылын Иркутск хоорайның типографиязында орус дылдыг «Букварын» оңнуг кылдыр белеткеп турар. А келир чылын тыва дылдың «Үжүглели» база яныы-бүрү өңнүг болуп тыргыче үнер.

Өөредилге-методиктиг литератураны хөй-биле үндүрери эргежок чүгула дээр сананалдар башкыларның талазындан ном үндүрер черге элээп кээп турар. Бо чоптуг пегелдени күүседирде, бир дугаар чугула—үүл—өөредилге-методиктиг ажылдарны белеткээри болур. Келир чылдан эгелээп, чаа программага дүүштүр тургустунган дузалал материалдарны доктаамал үндүрүп эгелээриниң аргалары бар апаар.

В. МОНГУШ.

Тываның ном үндүрер черинiң директору.

ДЕЛЕГЕЙ БӨ ХҮННЕРДЕ

ЛУИС КОРВАЛАН:
„Коммунистиг идеологияны узуткап болбас!“

БУЭНОС-АЙРЕС. (СӨТА). Досоң ортулукта бөлүк патриоттар-биле кады хорутдалда турар Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корвалан парлалга төлөөлекчизи-биле — Бразилияда үнүп турар «Визао» журналдың корреспондентизи-биле бир-ле дугаарында ужуражыр аргалыг болган.

Луис Корвалан эрткен чылдың сентябрь 27-де Сантьягода бир квартирага туттурганын чугаалаан деп корреспондент бижээн. Ону шериг хунтазының истеп-сүрүүшкүнүнден деазы турда тудуп алганын ол дыңнаткан. Ооң оглуи туткат. Чилиниң соңгу үүгүнде Чакабуко дээр албаадылыг ажыл кылдыртыр олум лагеринге аппарып хорутдаанының дугайында медээ аңаа чеде бергеи. Мээң оглум агроном кижи деп, Луис Корвалан демдеглээн. Ол чүгле мээң оглум болбугга, ону «бурүүлүг» кылдыр саналп, тудуп хорутдаан болгаш хилипчектеп турар-дыр.

Ол боду болгаш Досоң ортулукта хорутдалда чыдар ооң эштери-даа кадыг-дошкун, аар-берге байдалда турарын Луис Корвалан ооң ыңай чугаалаан: олар калбак чуга ыяштардан кылган баракгарда чурттап турар. Оларны дыка багай чемгерип турар, Дыка хөй хорутдаттырганнарның кадыкшылы баксыраан. Бистерни даштыкы черлерден долуулу-биле аңгылап каапнаан деп, ол уламчылаан. Олар биске удур кандыг-даа буруудадыышкынны кылып шыдавастар. Ооң-биле кады бистер конституциянның камгалалында турар болгай бис. Бистер ону үреваан бис. Чили коммунистериниң удуртукчуузуун немеп чугаалааны: мен бодумну дээп кортпайн турар мен. Мен амыдыралга ыңак кижи мен, ынчалза-даа бистиң ниити херээвистиң эрге-ажыы дээш өлүр ужур таварымса, өлүмден кортпас-даа мен.

Ооң амы-тынын болгаш өске-даа чили патриоттарның амы-тынын камгалаарының күүүлүг кампаниязының делегейде боол турарын журналистен дыңнаан. Луис Корвалан, делегейге эп-сеткил каттыштырылгазы маг-маанган туна-ла коммунистерниң чаагай чанчылы дээрзин демдеглээн.

беседа үезинде айытkан. Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары аңаа харыы кылдыр мынча деп медеглээн: политиктиг партияларда чүү боон турарының азы чүү үүвеге таварышканының дугайында медээ албайн турар мен. Ынчалзада-даа ол дээргилер (Чилиниң шериг чагырыкчылары — тайылбыр ред.) марксизмни узуткап шыдаар деп бодаар болза, боттарын-на мегелеп турары ол-дур. Коммунистиг идеологияны узуткап шыдаттынмас. Ажылчы чоннарның дайзыннары болгаш улустуң өскерликчи-саттынакчылар ы ону кап катап бооп тударын оралдаткан болдур, ол хире ону бадыткаан. Ол кап катап херек болдур, база-ла мынча хире бадыткаттынар апаар.

Луис Корвалан ол журналистиң айтырыгларынга харыылаан, ооң ыңай мынча дээн: чили коммунистер «болгаи чүүлдүң үнүп кээп болгуун (Чилиге шериг эргилдээн — тайылбыр ред.) баш удур билгеп. ол дугайын президент Альендеге сагындырып-даа турган. ол болуушкуннарга шериг эвес, а идеология талазы-биле белеткелдиг турганнар».

Чилиниң Компартиязының Чиңгине секретары тургустунган байдалга болгаш келир үениң болуушкуннарынга-даа холбаштыр мынчаар шинтпирлиг медеглээн: амгы байдал дээрге, тур үениң болуушкуну деп бодаар мен. Ол байдал мөңгээн-биле артар деп бодап турар кижилер боттарын-па мегелеп турары олдур. Бистер бо карангы-дүмбей черден үнгеп, боттарывыстың эрге-төлөзийстн катап тургузуп алгайывыс соонда, ажылчы чоннар ам төөгүге боттарының төөлээр үүрлүг черлериге туруп шыдаар деп үүвеге быжыы-биле бүзүрээр мен.

Ооң амы-тынын болгаш өске-даа чили патриоттарның амы-тынын камгалаарының күүүлүг кампаниязының делегейде боол турарын журналистен дыңнаан. Луис Корвалан, делегейге эп-сеткил каттыштырылгазы маг-маанган туна-ла коммунистерниң чаагай чанчылы дээрзин демдеглээн.

Чили улустуң шылгаракгай оглу — Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корваланны болгаш өскеда чили патриоттарны камгалаарының күүүлүг шимчээшкинни Францияда калбаа-биле эртип турар. Парижтиң ажылчыннар чурттап турар кварталдарының дыка хей башкыларының ханаларындан Л. Корваланның портредин чураан плакаттарны (чурунта) көрүп болур. Француз коммунистер Чилиниң улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының кампаниязында кол рольду ойнап турар.

(СӨТА-ның фотохрониказы).

ЭФИОПИЯДА БАЙДАЛ

АДДИС-АБЕВА. (СӨТА). Эфиопияның найысылалында байдал соолгу хүннерде дүшкүүрлүг болу берген. Ажыл төлевирин улгаттырар болгаш өөредилгениң амгы систематын чаартыр дугайында негелде салып турар башкыларбиле чергелештир такси болгаш хоорай автобустарының чолаачыларының ажыл соксадыштыкыны беш хүн үргүлчүлеп турар. Олар база-ла бензинниң болгаш чугула баранныарның орттээнин дыка улгатканынга удурланыштыкынны илередип турарлар. Эфиопияның иштики херектер министерствозунуң тускай медеглелинде найысылалдың бүгү өөредилге черлериниң көчээлдерин соксатканын айытkан. «Коруи-чуруи чок чорукту узуткаар талазы-биле айыл чок чорук албанының ап турар хемчеглери-биле холбаштыр айыылга таварымпазын дээш», суртуул аныяктарның кудумчуларга үнүп, көстүүп сүмелеевейн турар.

Оларның негелделерин хандырарынга «эргежок чугула үеде» маналарынче чаазак кыйгырып турда-ла башкыларның болгаш такси чолаачыларының ажыл соксадыштыкыны эгелээн деп информация министри Тесфайе Гербе Эгзи парлалга конференциязында дыңнаткан. Башкыларның ажыл төлевирининң дугайында айтырыгны чаазак черинiң пиитпирлээр деп турарын ол база дыңнаткан. Эфиопияның найысылалында моошеттингеп шериг кезектерн байдалдың кандыг хевирлиг болуруидан оларның хоорайга турары хамаарымыр апаарын министр база демдеглээн.

АВСТРИЯНЫҢ БЕЛДИРИ

Венада чеди чүс чылдар дургузунда тудуп, эде кылып келген Хоффбург деп сураглыг ордувуп эң-не доктаамал эвес каастагазы болза ооң «Конгресс — төвүнче» киирер эжиктиң кырында туктар болур: мында эртип турар хурал-суглааларга киритинен чурттарның саны-биле ол туктар өскерлип турар. Чоокта чаа олар эң-не көвүдеп, 142 четкен. КНО-нуң Венада үлетпүр хөтжүдээнинiң талазы-биле организациязында (ЮНИДО) киргеи чурттарның саны ол хире болгаи.

ЮНИДО — Австрияның найысылалында турар хара чаңгыс делегей организациязы эвес болгай. МАГАТӨ — атомнут энергияның талазы-биле делегей агентствозу — база ында. Ооң аппарады атомнут энергияны улустарның чаагай чорузунга тайбың ажыглаарының херээнге чугула рольду ойнап турар. ОПЕК — нефтиниң үндүр садар чурттарының организациязы. ФИР — Удурланыштыкын шимчээшкинниниң киржикчилериниң делегей федерациязы. МИМ — Тайбыңның делегей институду база ында турар.

Эрткен чылын Венага эң-не хөй — 233 — конгресстер болгулаан. Парижте турар «Конгресстериң делегей бүрозу» чогум-на ооң ужурудан Австрияның найысылалын «1973 чылда конгресстер хоорайы» деп чарлаан.

Ам база Европаның болгаш делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейи Венаже уланган. Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленiишкинни удур-дедир кызыгарының дугайында чугаалажыышкыннар бистиң диптии төөгүзүнде бир-ле дугаарында Венада эгелээни, ында 19 күрүнелериниң төлөөлекчилериниң киржип турары билдингир болгай. Ол чугаалажыышкыннарда корүп турар айтырыглар кончуг нарын. Ынчалзажок салдыгаи соруга чедип алдыиза, ол — бүгү европейжи улустарга ажыктыг болуп, ук диптe политика талазы-биле дүшкүүрлүг чоруктуң чаваръышкыны чаа-дайын талазы-биле-дүшкүүрлүг чоруктуң чаварыпышкыны-биле быжыглаар ийик. Венада чугаалажыышкыннарның чедиишкининг доозугун ыяны-биле күзеп турар/ бис—деп. Австрияның президентизи Йонас чоокта чаа даштыкы дипломаттар мурнунга медеглээн.

Чугула-чугула делегей ужуражылгаларын болгаш конференцияларны Венага эрттирип турарыны ында тургустунган таарымчалыг политиктиг байдал-биле холбашкан дээрэи черле билдингир. Ол ужуражылгаларның болур черн кылдыр Венаны шилип ап турары дээрге Австрияның доктаамал нейтралитетти политиказын — республиканың улузунуң үндезини эрге-ажыктарынга харылаан турар политиканы — делегейде хүлээп көрүп турарының база бир херечизи болур.

Австрияның — социалистиг болгаш капиталистиг ийи делегейниң кызыгаарында чыдар чурттуң — найысылалы бистиң хүннеривисте Европа диптe харылзаалар белдирiниң чугула төптериинiң бирээзи апаргаи. Ынчангаи ында, Барыын Европа күрүнелериниң өске найысылалдарынга көөрде, эң-не хөй даштыкы корреспондентилериниң чыылганы таварылга эвес. Венадан 305 даштыкы журналистер 565 «хереглекчилерже»— солуннарже, радио болгаш телевидение черлеринче биижип турарын «Винер цайтунг» солун чоргаараны варак дыңнаткан.

— Бистиң Европа диптиң белдиринде чурттап турарывыска бүзүрээр деп бодаары-дараа, Венада солун садар чердериниң кайызын-даа бакыдап көр даан. Сен оортан Европаның бүгү чурттарының номнарын, солуннарын, сеткүүдерин тып ап болур сен. Венаның кудумчуларында улустуң кавдыг дылдарда чугаалажып турарын база дыңна даан — деп, бир австрия таныжым менээ чугаалаан.

Ооңуу ыны. Вена, дыңнапла, эң хөй шуулганныг белдирiниң бирээзи, Европада политиктиг тыныштыг аңаа кончуг тодазы-биле билип ап болур. Чижээ, амгы үениң эң чугула айтырыгларынга бирээзин — Европага тайбыңны камгалаарын болгаш быжыглаарын — Барыын чүкте кайчаар көрүп турарын моортан тодазы-биле көрүп болур.

— Европаның айыыл чок чоруу дээрге бүгү кижилерге, ылангыя аныяк өскенге хамааржыр айтыыр болгай — деп, Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле Австрияның аныяктар комитединiң удуртукчузу Франц Нойбауэр менээ чугаалаан.— Ынчангаи ол айтырыг талазы-биле эгелекчи сананал бүрүүн чогуурү-биле үнелеп турар бис.

Чурттуң өске-даа хөй-ниитизи организацияларының төлөөлекчилери база ынчаар бодап турар. Венада Тайбыңның делегей институдунуң эрттиргеи хуралдарга Европага айыыл чок чорукту организастаарының айтырыгларын хөюглаза чогуурун, ындыг кезектерни ажылдап кылырының технологиязын херексевес болурдур.

Ынчангаи ажылчыннарның техниктиг өөредилгезинче амгы үениң негелдезинге дүүштүр онзагай сагыш салыр үе келген. Оларны баштай орта өөредип алгаш, ооң соонда олардан негелдени шынгырадыр болза эки. Чежемейнин-даа арга-дүржулгазы улуг кижи болза, бо хүннерде эртем болгаш техниканың шапкын өзүлдезинiң аайы-биле ыяап-ла мергежилин бедидер апаар. Ону угаап билип турар ажылчыннар боттарыла ындыг өөредилгенiң эргежок чугулазын биле берген. Техниктиг өөредилгени эрткен ажылчыннар бодунуң харыылап турар ажылынга мергежилинге шылгалданы тудар апаар. Ынчан ол тускай шинзылгалыг, харыысалгазы база бедик болур.

Ындыг өөредилгени эки организастап алыры дээрге бүдүрүп үндүрген продукцияның шынарын экижидери дээш демиселге идиглиг болуру чугаажок.

Г. ТУТЫНИНА.

Тыва курнаазорнуң стандартизация киллизиниң начальниги.

КАНАДА
«Шынның» тайылбыр булуңу

Канада—Напияларның англи дем каттыштырылгазында кирип турар хамаарышпас федеративтиг күрүне. Канаданың федерациязы 1867 чылда тургустунган. Күүсекчи эрге-чагырганы генерал-губернатор дамчыштыр Англияның хаанны ёзу барымдаалап эдилеп турар. Ынчаарга ол эрге-чагырганы премьер-министрге баштаткан чазак херек кырында боттандырып турар. Хообилу-дүрүм үндүрериин сенаттан болгаш общиналар палатазындан тургустунган парламент шиитпирлээр.

Ук чурт Америк диптиң соңгу талазында чыдар болгаш АКШ-биле кызыгаарлашкак. Девискээри—10 миллион дөрбелчин километр (делегейде Совет Эвилелиниң соонда—ийиги черде). Наймылалы—Оттава (700 муң чурттакчылыг).

Канада—ай-тап болгаш соок климаттыг куржагларда турар, хөлдериниң саны-биле делегейде бирги черни эзлеп, гидроэнергияның курлаймырлары-биле капиталистиг делегейде чүгле АКШ-ка база Бразилияга четпейн турар.

Чурттакчы чону—21,9 миллион кижи (1972 чылдың октябрьда саны-биле). Олар дээрге колдуунда-ла Европадан көжүп барган кижилерниң үре-садылары: англи-канадалар—9 миллион, француз-канадалар—5,5 миллион, немецтер—1 миллион, украинер—500 муң ажыг. Үндезини чону: индейлер (230 муң ажыг) болгаш эксимостар (15 муң хире). Чоннуң кол нуруузу чурттуң мурнуу кезээнде. Бүгү чоннуң 70 хуузу—хоорайларда. Күрүне дылдары кылдыр англи болгаш француз дылдарны хүлээп көрүп турар.

Канаданың девискээринге баштай-ла 1605 чылда француз колониялар үндезилеттингеп, а 1623 чылда англи туралгалар туттунуп эгелээн. Колонизаторлар чурттуң үндезини чоннуң кадыг-дошкуну-биле узуткап келген. 1756—1763 чылдарда Чеди чыл дайынының түнелинде Канада Англияның холунче шилчээн. 1867 чылда доминион эргени алган. 1931 чылда англи чазак Канаданың иштики болгаш даштыкы политика айтырыгларында тускай турарын хүлээп көргеи. Делегейниң ийиги дайынының үезинде Канада Англияның талазында турган.

Канада биле ССРЭ-ниң аразында дипломаттыг харылзаалар 1942 чылдың июньда тургустунган. Сөөлгү чылдарда делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле консультацияларны калбартыр болгаш ханыладыр талазы-биле база ийи чурттуң харылзаалары-ның дугайында элээп кат документилерге ат салдынган. Олар — ССРЭ биле Канаданың харылзааларының төөгүзүнге чаа арын болур.

Канада — бедик хөгжүделлиг индустриал-аграрлыг, яныы-бүрү бойдус байлактарлыг чурт. Үлетпүрүнүң кол адырлары—саазын болгаш ыят үлетпүру, нефть тывыжы, өнүүр металлдар эзилдирiишкини, автомобиль тудуушкуну. Чоннуң кижи санынга онаалтыр көдээ ажыл-агый продукцияларын бүдүрериниң, ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң болгаш механизастаашкынының талазы-биле Канада делегейде кол черлериниң бирээзин эзлеп турар.

Канаданың политиктиг болгаш экономиктиг амыдыралынче АКШ-тың сиңип кириишкининiң уламындан канадажыларга америк «культураның» салдар-халдавыры аажок күштелген. Ында телевидение дамчыдылгазының хөй нуруузу АКШ-тан кээп, кинотеатрларда база колдуунда-ла америк болгаш англи фильминерни көргүзүп турар.

Ук чуртта забастовкалар чыл бүрүде калбарып кеп чыдар. Ооң кол чылдагааны болза амыдыралдың өртек-үнезиниң улгатканы болур. Сөөлгү он чылларда безин Канадада аът-чем продуктуларының өртээ 35 хуу улгатkан.

(«Агитатор» журналдан).

ЯНЗЫ-БИРУ МЕДЭЭЛЕР

ЭРТЕМДЕННИҢ ЛЕКЦИЯЗЫ

ССРЭ-ниң Эртемчер академиязының Ыраккы Чоон чүк институдунуң улуг эртем ажылдакчызы, философия эртемнериниң кандидады Александр Георгиевич Ларин бистиң республикага чораан. Ол «Кыдатта амгы байдал дугайында» лекцияны элээн каш черге номчаан.

Кыдатка ажылдан, чурттап турган эртемденниң лекциязын Кызылдың, Ак-Довуракты, Чадаанның, Шагаан-Арыгның, Кызыл-Мажалыктың, Сарыг-Септи ң ажылчы чону улуг сонуургал-биле дыңнаан.

Х. АЛАШ-ООЛ.

ТЕМАЛЫГ КЕЖЭЭ

Эрзин суурнуң Культура бажыңында «Номчулар, адаарганар Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп темалыг кежээ болган. «Паспорттуң ужур-дузазының дугайында» райкүүскомнуң иштики хереглер киллизиниң паспорт столунуң начальнигы С. Идам чыылганнарга лекция ноктаан.

Оон соонда Эрзин ортумак школазының он алды хар четкен ооренчилерине паспортту райкүүскомнуң иштики хереглер киллизиниң начальнигы С. Юша байырлыг байдалга тывыскан. Школаның башкызы А. Оюн паспорт алганнарга баймр чедирип, Торээн чуртунуң төлептиг хамаатылары болур дээш леннинчи ёзу-биле ооренирин, чурттаарын болгаш ажылдаарын күзээн.

Темалыг кежээнин түнелинде паспорт алган ооренчилер концерт көргүскеш, В. Маяковскийниң «Совет паспорт дугайында шүлүүн». А. Чыргал-оолдуң «Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп ырызын болгаш оске-даа авторларның Төрээн чурт, партия дугайында чогаалдарын күүседткен.

С. ЧАЖИН-ООЛ.

САКМАНЩИККЕ ШАҢНАЛ

СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң комсомол комитедиң хойнуң массалыг оолдаашкынының үезинде чылдың-на комсомолчуларны малчынарже сакманщиктиг чорудуп турар. Татьяна Хапылак эрткен чылын хураган остүрериниң талазы-биле районнуң сакманщиктер ортузунда социалистиг чарышка биргн черин алган, район чемпионну болган. Оон адын ВЛКСМ Чоон-Хемчик райкомунуң Хүндүлел депперийде кирер бижээн. Ол ынак херээн база-да чедиишкинниг уламчылап турар.

Комсомол комитеди 14 кижини хойжуларга дузалажып, сакманщиктээрибиле бо чылын чоруткан. Оларның ажылын чоокта чаа түнден көргеи. Евдокия Сат 75 хураганны эки ажаап, чемгерип турары дээш чарыштың тиилекчизи деп саналаш, ВЛКСМ комитединиң шилчилер выпелиги тывыскан.

Т. ХЕРТЕК.

ИЙИ МИЛЛИОН ПИРОГИ

Кызылдың № 10 столовазының чанында тускай школа кухнязы ажылдап турар. Ында эттен, баардан, капустадан, картошкадан болгаш оске-даа үүлдерден кылган амданныг пирогилерни быжырып турар. Ону хоорай школаларының ооренчилери күзелдин-биле садып ап келгеннер.

Чаагай пирогилерни Елена Леонтьевна Кочерга, Вера Андреевна, Старцева кылып, хүнде 2500 хирени хереглекчилерже чорудуп турар. Ол хүн нормазында кордунгеннерден ийи катап ажыг.

В. Старцева чеди чыл ынак херээнге бараан болуп келген, бо аразында дуржулгалыг мастер ийи миллион ажыг пирогини кылып, быжырган.

А. ЛОПАТИН.

ОТТУЛАР ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛИ

Школа, эмнелге, уруглар садынга оттаар ыяш белеткээр 16 кижи составтыг тускай бригаданы «Тоора-Хем» совхозтуң Май бирги салбырында тургускан. Олар 3500 кубометр ыяш белеткээр планныг. Даалга биче эвес, ону чогуур хуусаазында күүседир дээш ишчилер шалыпчы ажылдап турар. 1400 кубометр ыяштыг бригада белеткээн, оон чеди чүс ажыг кубометр хереглекчилерде четкен.

А. БАДАРЧИ.

Буянныг мергежилинге хандыкшылдыглар

Республика эмнелгезиниң коллективин бөш чылдың тодарадыкчы чылында болгткей хүлээлгелерни ап, салбырлар аразында социалистиг чарышты кадбартып турар. Ол хүлээлгелерде ажылчы чонуң ортузунга медицина-профилактиктиг ажылды экижидерин, ооң культуразын бедидерин айыткан. Медицинаның ортумак эртемниг ажылдакчыларының мергежилин бедидеринниң курстарының ажылын уламчылап болгаш политмассалыг өскедаа ажылдарны чорудуп турар.

Медицинаның ортумак болгаш кудуку ажылдакчыларының холушкак мергежил чедап алырынче чүткүлү өскен. Чижээ, эмнелгелер комплексинде аңгы-аңгы бөлгүмнерде 120 кижи ооренип турар. Кичээлдерни айда үш удаа, неделяның вторник хүнүнде эрттирер. Чижээлээрге, физиотерапия талазы-биле кичээлдерни эмчи Галина Голубева, анестезиелогияны эмчи Сергей Моламдай удуртуп турар. Оларның кичээлдериниң бирээзин сонуургап көөр дээш бардым. Ында кырын ак пөстер-биле шып каан оруннар бар болду. Эмчи сестралары, санитаркалары «Индуктотермия» деп аппаратты долгану берген, эмчиниң тайылбырын дыңнаан турлар. Бо аппаратты мында чаа тургускан. Эмчи Галина Федоровна Голубева аппаратты токче улаап, чүтаазын уламчылады. Моон дузазы-биле боостааның болгаш ижин-шөйүүдүнүң оюлганнаар, шивишкилээр аарыларын чиндеп эмнээр. Моону ажылдадыптарга, аппарат-биле кижиниң аразынга индукциялыг ток дамчып, чылыгны бөөр дээрзин ол тайылбырлады. Аарыг кижини маңаа 15—20 ажыг минута чиндеп эмнээр.

Физиотерапия кабинеттеринде малгаш, суг, чырык-биле эмнээр аргаларны база ажыглап турар. Бо салбырда бир эмчи, беш сестра, массаж кылыр ийи сестра бар. Ол кабинеттерге хүндүс чүс ажыг кижини эмнээр.

Медсестра Галина Вершинина массаж кылырын болгүмүүн киржикчилерниге сонуургатты. Ооң массаж кылырда салааларының эвилгир, чымчаа, мергежээни аажок. Ол Томскиниң физиотерапия эртем-шинчилел институдунга бо мергежилдиң айыы-биле тускай курстү дооскан.

Аарыг улустуң суг-биле эмнээрин сонуургап көрдүвүс. Сугну сордуруп, ону дамчыдып, аарыг кижини чаштырып эмнээр үш кезек улуг дерилге тургузуп каан өрээл бар. Аарыг кижини аппараттан бичии ырадыр тургускаш, чылыг сугну олче чаштырар. Суг-биле эмнээри аарыг кижини дүрген сегидеринге, кадыкшылга улуг ужур-дузалыг. Бо салбырны эрткен чылын ажыктаан.

Бертинии кемдээн, озал-оодакка таварышкан улустуң эмнээр салбырга база бардывыс. Шарышкын кылыр өрээл. Мында медицина ажылдакчылары травмотолог В. И. Наумовтуң удуртулгазы-биле аар кемдээн болган бертингеннерни эмнээрнин, шарышкынналарны кылырын херек кырында өөренип турлар. Бир бичии уругуң будун санитарка Нина Бочкарева баштаан ажылдакчылар шарып доозкаш, эмчиге көргүстүлер. Нина Бочкарева бертингеннерни шарырының болгаш өске-даа мергежиддерин эрткен өөредилге чылында чедип алган. Аарыг кижилер хүлээп алыр чердө сестра Зинаида Лавриенко электрокардиограмма кылыр кабинетке лабораторнылаар мергежилди шинээдип алган. Мында 30 ажыг эмчи сестралары кезиин эмнедирибиле чыттырган аар аарыг кижилерде дүрген дуза чедиреринге мергежээннер.

«Он эки ажыдыг медсестра» деп конкурсту республика эмнелгезиниң коллективтеринге бо чылын база эрттирер. Эрткен чылын ол конкурска кезер эмнелге салбырында медсестра Татьяна Корнеева тиилээн. Республика эмнелгезиниң эмчилери эрткен чылын көдээже үүшүкүнерин 95 удаа кылган. Ону бо чылын база уламчылаарлар. Бо чыдыг баштайгы айында бээин үүшүкүнерни 10 удаа кылганнар. Чоокта чаа уруглар болгаш диш аарыгларының эмчилери Күнгүртүг ортумак школазынга барып, эмчи шинчилгээн эрттирген. Диш эмчизи А. Лубошников, кезер эмчи О. Кручинин Монгун-Тайга районунга чорааннар. Каа-Хем, Таңды районнарынга өске-даа эмчилер четкеш, келгеннер. Неделяның вторник санында эмчилериниң районнарже үүшүкүнерни организастаарын чурумчуткан.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТАРДА: эмнелге комплексиниң улуг сестразы М. М. ШЕВЧЕНКО, ол республика эмнелгезиниң медсестралар чөвүлелиниң ажылын удуртуп, холушкак мергежилди чедип алыр талазы-биле бөлгүмнер ажылын идепкейлиг организастап турар. Травмотология салбырында А. А. ЗИМЕНИНА аарыг кижилерни сыкыртырынга бээткел үезинде.

АВТОРНУҢ фотолары.

БАШТАЙГЫ ДООЗУКЧУЛАР

Февраль 23. Уран чүүл училищезиниң улуг залында чыылган аныктарга бо хүн чүгле Совет Армиянның болгаш Шериг-Далай Флодунуң байырлыг хүнү эвес, харын ийи даватыр байырлал хүнү. Ол хүн уран чүүл училищезиниң театр студиязын 14 аныктар дооскан. Олар улустуң театрларның режиссерларының болгаш хөгжүм-шин театрының актёрларының аразынга.

Бертинии кемдээн, озал-оодакка таварышкан улустуң эмнээр салбырга база бардывыс. Шарышкын кылыр өрээл. Мында медицина ажылдакчылары травмотолог В. И. Наумовтуң удуртулгазы-биле аар кемдээн болган бертингеннерни эмнээрнин, шарышкынналарны кылырын херек кырында өөренип турлар. Бир бичии уругуң будун санитарка Нина Бочкарева баштаан ажылдакчылар шарып доозкаш, эмчиге көргүстүлер. Нина Бочкарева бертингеннерни шарырының болгаш өске-даа мергежиддерин эрткен өөредилге чылында чедип алган. Аарыг кижилер хүлээп алыр чердө сестра Зинаида Лавриенко электрокардиограмма кылыр кабинетке лабораторнылаар мергежилди шинээдип алган. Мында 30 ажыг эмчи сестралары кезиин эмнедирибиле чыттырган аар аарыг кижилерде дүрген дуза чедиреринге мергежээннер.

«Он эки ажыдыг медсестра» деп конкурсту республика эмнелгезиниң коллективтеринге бо чылын база эрттирер. Эрткен чылын ол конкурска кезер эмнелге салбырында медсестра Татьяна Корнеева тиилээн. Республика эмнелгезиниң эмчилери эрткен чылын көдээже үүшүкүнерин 95 удаа кылган. Ону бо чылын база уламчылаарлар. Бо чыдыг баштайгы айында бээин үүшүкүнерни 10 удаа кылганнар. Чоокта чаа уруглар болгаш диш аарыгларының эмчилери Күнгүртүг ортумак школазынга барып, эмчи шинчилгээн эрттирген. Диш эмчизи А. Лубошников, кезер эмчи О. Кручинин Монгун-Тайга районунга чорааннар. Каа-Хем, Таңды районнарынга өске-даа эмчилер четкеш, келгеннер. Неделяның вторник санында эмчилериниң районнарже үүшүкүнерни организастаарын чурумчуткан.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТАРДА: эмнелге комплексиниң улуг сестразы М. М. ШЕВЧЕНКО, ол республика эмнелгезиниң медсестралар чөвүлелиниң ажылын удуртуп, холушкак мергежилди чедип алыр талазы-биле бөлгүмнер ажылын идепкейлиг организастап турар. Травмотология салбырында А. А. ЗИМЕНИНА аарыг кижилерни сыкыртырынга бээткел үезинде.

АВТОРНУҢ фотолары.

Шериг-Далай Флодунуң байырлыг хүнү эвес, харын ийи даватыр байырлал хүнү. Ол хүн уран чүүл училищезиниң театр студиязын 14 аныктар дооскан. Олар улустуң театрларның режиссерларының болгаш хөгжүм-шин театрының актёрларының аразынга.

Бертинии кемдээн, озал-оодакка таварышкан улустуң эмнээр салбырга база бардывыс. Шарышкын кылыр өрээл. Мында медицина ажылдакчылары травмотолог В. И. Наумовтуң удуртулгазы-биле аар кемдээн болган бертингеннерни эмнээрнин, шарышкынналарны кылырын херек кырында өөренип турлар. Бир бичии уругуң будун санитарка Нина Бочкарева баштаан ажылдакчылар шарып доозкаш, эмчиге көргүстүлер. Нина Бочкарева бертингеннерни шарырының болгаш өске-даа мергежиддерин эрткен өөредилге чылында чедип алган. Аарыг кижилер хүлээп алыр чердө сестра Зинаида Лавриенко электрокардиограмма кылыр кабинетке лабораторнылаар мергежилди шинээдип алган. Мында 30 ажыг эмчи сестралары кезиин эмнедирибиле чыттырган аар аарыг кижилерде дүрген дуза чедиреринге мергежээннер.

«Он эки ажыдыг медсестра» деп конкурсту республика эмнелгезиниң коллективтеринге бо чылын база эрттирер. Эрткен чылын ол конкурска кезер эмнелге салбырында медсестра Татьяна Корнеева тиилээн. Республика эмнелгезиниң эмчилери эрткен чылын көдээже үүшүкүнерин 95 удаа кылган. Ону бо чылын база уламчылаарлар. Бо чыдыг баштайгы айында бээин үүшүкүнерни 10 удаа кылганнар. Чоокта чаа уруглар болгаш диш аарыгларының эмчилери Күнгүртүг ортумак школазынга барып, эмчи шинчилгээн эрттирген. Диш эмчизи А. Лубошников, кезер эмчи О. Кручинин Монгун-Тайга районунга чорааннар. Каа-Хем, Таңды районнарынга өске-даа эмчилер четкеш, келгеннер. Неделяның вторник санында эмчилериниң районнарже үүшүкүнерни организастаарын чурумчуткан.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТАРДА: эмнелге комплексиниң улуг сестразы М. М. ШЕВЧЕНКО, ол республика эмнелгезиниң медсестралар чөвүлелиниң ажылын удуртуп, холушкак мергежилди чедип алыр талазы-биле бөлгүмнер ажылын идепкейлиг организастап турар. Травмотология салбырында А. А. ЗИМЕНИНА аарыг кижилерни сыкыртырынга бээткел үезинде.

АВТОРНУҢ фотолары.

Училищени доозуп турар аныктар хөгжүм-шин театрынга актерлар болгаш улустуң театрларга режиссерлар бооп ажылдаарлар. «Силерни ажылдаар болган хуваалдалыг черлеринерде четтикпейн манап турар — деп, күрүне комиссиязының мурнундан силерге чедиишкиннерни күзедим» — деп күрүне комиссиязының даргазы, РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Максим Монгужекович Мунзук чугаалаан. Доозукчуларның аразында өөредилгенин тергиннерни, хөйнинги ажылының идепкейжилери Каң-оол Дамбланов, Полина Кирдяшкина, Солун-оол Сорҗу, Тамара Саая, Раиса Бири-Санаа оларны комсомолдуң хоорай комитединиң болгаш Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң хүндүлел бижиктери-биле шаннаан.

Ажыл-ижинерге чедиишкиннерниг болуңар, эргим доозукчулар.

М. САЯ.

ЧУРУКТА: салбырның доозукчулары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

СПОРТ

Шилиндек командада өскерилге

Фигурлуг чуңгулаашкын талазы-биле бо чылдың март 5—10 хүннеринде Мюнхенге болур делегей чемпионадынга киржир ССРЭ-ниң шилиндек командазының составында өскорилгелер болган. Бистиң командада 17 харлыг Людмила Баконина бир дугаар киргеп. Европа маргылдаазынга чээрби биргн черни ээлээн Марина Санаяны ол солуур. Баконинаны Москваның «Локомотив» командазы кижидиткен, ооң тренери Э. Плинер. Москваның кышкы спартакиадазынга ол тиилекчи болган.

Делегей чемпионадынга 15 харлыг Ирина Воробьева, 19 харлыт Александр Власов база бир дугаар киржир. Оларның тренери Т. Москвина. Ленинградтың бо аныяк спортчулары 1972 чылда ССРЭ-ниң чемпионадынга мөңгүн медальды чаалап алган болгаш «Московские коньки» деп чаңчыл болган маргылдаага тиилекчи болуп үнгеннер.

Сезоннуң эгезинде Ирина бичии кемдээшкинге таварышкан, ол ам эттинге берген. Бо ийи спортчу чоокта чаа Ленинградка эрткен спартакиадага шылгарап үнгеннер. ССРЭ-ниң Фигурлуг чуңгулаашкын федерациязы Воробьева биле Власов оларны Европа чемпионадынга бешки черни ээлээн Надежда Горшкова болгаш Евгений Шевалоовскийниң орнуна шилиндек команданың составынга киирерин шинтирлээн.

Ирина Роднина бодунуң чемпион адын камгалаары-биле киржир, ооң чемпионатка алды дугаар киржирин ол. Ооң ажы Алексей Зайцев болур. Эрткен чемпионаттың мөңгүн шаңналының эдилекчилери Людмила Смирнова, Алексей Уланов база киржир.

Эр улустан маргылдаага Владимир Ковалев, Сергей Волков баар.

Дошка танцылаарлар хөвөр арткан. Делегейниң дөрт дакпыр чемпионнары Людмила Пахомова, Александр Горшков болгаш Европа чемпионадының түлөр шаңналының эдилекчилери Наталья Линичук, Геннадий Карпоносов, ол ышкаш Ирина Моисеева, Андрей Минеиков шилиндек команданың составында киргеп.

Фигуристер март 1-де Мюнхенче чорупкар.

Ю. СМИРНОВ, СЭТА-ның корр.

„МӨҢГҮН" болгаш „ХҮЛЕР"

Конькиге маңнаарының талазы-биле Голландияда болуп турар делегей маргылдаазының хөй дистанциялыларынга киришкеп спортчулардан катоктуң ээзи Атье Кэйлен-Деелстра биргн черни алган. Торькүй чурттуг Татьяна Аверина шииги, ленинградчы Нина Статкевич үшкү черни ээлээн.

(СЭТА-ның корр.).

СЕМИНАР

●Чоокта чаа СЭКП-ниң Мөңгүн-Тайга райкому пропагандистериниң, агитаторларының болгаш политинформаторларының бир хүн семинарын организастап эрттирген.

Анаа СЭКП-ниң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының дугайында лекцияны СЭКП райкомунуң биргн секретары О. Шагдыр-оол, СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлеринге үндезилээш, кодээ ажыл-агыйны уламчылай хогжүдер сорулгаларының дугайында лекцияны кодээ ажыл-агый эргелелиниң экономизи Б. Д. Монгуш, амгы үе-чадала ССРЭ-де культура хөгжүдээнинге кол айтырыгларының дугайында лекцияны СЭКП райкомунуң секретары К. Д. Монгуш номчаан.

Д. КУУЛАР.

Ойнадыышкынга киржиңер

Ажаалга кассалары чоннуң артыкшылыг акша-хореңгизинден оларның хууда бюджединиң тургузуларынга улуг ужур-дузалыг. Кассага чыгдинган күш-ажыгчы салыышкын ажыл-ишчилериниң материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидеринге база таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Ажаалга кассаларынга акшаны шыгжадырындан аңгыда, 3 хуулуг облигацияларны садып ап, ойнадыры база ажыктыг. Ону садып алган кижилер хой түңнүг акшаны ойнап ап турар. Кызылда Виталий Григорьевич Малиновский эрткен чылдың декабрьда 20 рубльлиг 3 хуулуг облигациязын 60 дугаарлыг таблицага шүүштүргеп, 500 рубльда ойнап алган. Өске-даа ындыг чижектер көвей.

Күрүшенин 3 хуулуг облигацияларын кайы-дээ ажаалга кассазындан садып ап болур. Бо облигацияның ойнадыышкынналарынга идепкейлиг киржиңер! Ойнаашкын хемчээли тираж санында-ла озуп турар дээрзин билип алыңар.

Н. КОНТРАШОВА, Кыамдың № 7173—015 ажаалга кассазының эргелекчизи.

Телефонист

Раиса Куулар Суг-Аксы ортумак школазын чедиишкиниг дооскаш, Суг-Хөлдүң халрылгаа салбырынга телефонист мергежилди шиитээдип алыр дээш өөреникчилел киргеп. Баштайгы үеде ооң мурнунга бергедээшкиннер бола таваржыр турган. Ынчалзада ажылынга чүткүлдүг, тура-соруктуг аныяк уруг ол бүгү бергелерни шыдап эрткеш, харылзаа салбырының улуг телефонизинге чедир өскен.

Чоннуң киллган чагыгларын Раиса удаа-дараа күүседип, эптиг-ээлдек чорду-биле Суг-Аксы суурнуң чурттакчыларының түнбуткелин чедип алган. Ол хой-ниити ажылының база идепкейлиг киржикчизи. Суг-Аксы Культура бажыңында бот-тывыгжыр ураачүүл болгумунуң идепкейлиг киржикчизи.

О. БОРАШ.
Чөөн-Хемчик район.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 26-ДА

КЫЗЫЛДАН

17.30— Уругларга. «Шинэ республикамаа». Уран-чечен фильм. 19.10—Телемедээлер. 19.20—«Далайже базым». Эртем-нетередилгелиг фильм. 19.40— «Найыралывыс күүт». Дамчыдылга. 21.10—«Ямал — черниң кыдыы». Кыска фильм. 20.30— Телемедээлер. 20.45 — «Кристалларының остүрүкчүлери». Кыска фильм. 20.55— «СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 21.30— 23.05—«Үш дакпыр хынаалда» Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Мисс Инкогнито» 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.05, 18.50, 20.35 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Россия империязының дүжүлгези» (2 сериязы кады) 9.20, 13.00, 15.40, «Эрес-дидим чорук болгаш ынакшыл дугайында баллада» (хроника залынга) 12.00, «Эш генерал» 18.20, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тахир биле Зухра» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дайын болгаш тайбын» (4-кү серия) 15.00, «Аас-кежиче орук» 17.20, «Нереттага тулчуушкун» (2 сериязы кады) 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Киночымыны 16.30, «Юлька» 18.00, 20.00 шактарда.

ҮЗҮКТЕЛ ЧОК АЖЫЛ СТАЖЫ

Юридиктиг консультация

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1973 чылдың апрель 15-те доктаалы-биле ажылчын, албан-хаакчыларның үзүктел чок ажыл стажын санаарының дугайында чаа саавырны бадылаан. 1973 чылдың июль 1-ден эгелеп ол күштүг болуп ажыглалда киргеп.

Ажылдакчыларның бир ажылдан үнгеш оске ажылче кирерде ажыладавайн турган үезин (чапсар) **бир айдан ашпаан** болза, ооң үзүктел чок ажыл стажы хевээр артарын ында айыткан.

А ол үе ийи **айдан ашпаан** болза, үзүктел чок ажыл стажының хевээр артар таварылгалары: Кыдыкы Соңгу чүкке азы аңаа депээн чердерге ажылдап турган үе. ССРЭ-ниң даштыкы чурттарда бүдүрүлгелеринге, албан-организацияларынга ийикпе, улустар аразының организацияларынга ажылдап турган ажылдан турган ажылдан үнгеш ССРЭ-ге ээп чедип келгеш ажылга киргенде. Ийи чурттуң дугуржулгазын ёзугаар ССРЭ-ге ээп ажылга киргеп оске чурттарның хамаатылары.

Бир эвес ол үе **үш айдан ашпаан** болза, үзүктел чок ажыл стажының хевээр артар таварылгалары: бүдүрүлгениң, улус ажыл-агыйының оскедаа адыларының эргелел апарадынга ажылдап турган кижи ССРЭ-ниң чазааның удуртулгазы экижидер талазы-биле хемчегларын ёзугаар ол ажылдан хостаан соонда оске ажылга киргенде. Чеңсектиг Күштерниң санын кызырарынга хамаарыштыр чазактың шиитпирин ёзугаар шериг кезектеринден ийикпе шериг бүдүрүлгелеринден халашкан кижилер ажылга кирип турда. Ларааш түр үеде ажылдаар аргазын чидирип, ажылдап турган черинден үнгеп кижи ол хуусаазы төнгеп соонда ажылга киргенде. Бо таварылгада үш ай хуусааны ажыл кылыр аргазы катап тургустунган хүнүнден (эмчи комиссиязының түнелі үндүрген хүнү) эгелеп санаар. Ажылдап турган инвалидтерниң оске чылдагаан-биле ажылдан үндүргенде (үзүктел чок ажыл стажы камгалаттынмас таварылгадан ацгыда) инвалид турган үезинде ажылга кирип алыр болза, үзүктел чок ажыл стажы хевээр артар. Кадыы баксыраанындан азы биилиниң четпезинден эрге-дужаалынга азы ажылынга таарышпас ужурунда (РСФСРниң күш-ажыл Кодекизиниң 33 үүлүнүң 2 кезээ) ажылдан үндүргеп кижи ажылга катап киргедже.

Ааражының, инвалид болганының, кадыы баксыраанының ужурунда 1973 чылдың июль 1-ниң мурнунда ажылдан үндүргеккеш, 1973 чылдың октябрь 1-ниң бетинде ажылга киргеп ажылдакчыларның үзүктел чок ажыл стажын санаарын саавырда оңаалап айыткан. Оларның ажыл стажы эрги чурумда турганын ёзугаар чеже хире үе иштинде ажылдавайн турганы хамаан чокка, үзүктел чокка хевээр артар. Чижээ, ажылдакчы инвалид апаргаш 1966 чылдың майда ажылдан үнгеп дижик. 1970 чылдың октябрьда ооң ажылдаар аргазы катап тургустунган. Ынчангаш инвалидтерниң оске чылдагаан-биле ажылдан үндүргенде (үзүктел чок ажыл стажы камгалаттынмас таварылгадан ацгыда) инвалид турган үезинде ажылга ол катап киргеп дижик. Ынчангаш ооң ажыл кылыр аргазы катап тургустунган соонда ийи чыл эрткенде ажылга киргеп-даа болза, ооң үзүктел чок ажыл стажы хевээр артып калыр.

Бир ажылдан оске ажылче шилчип турда ажылдакчының чурттаар черн оскерлиг база болур. Ынчангаш саавырда айыткан хуусаалар ооң чаа черге кожуп чедип алырынга үнген хүнеринің санынга дүүштүр үзаар. Бир эвес ол аарып турган болза, ук хуусааны ооң ааражы хүнеринің санынга дүүштүр үзадыр.

Ажылдакчы чежо-даа үе иштинде ажылдавайн туроа, ооң **ажыл стажы үзүзбейн артар** таварылгалар болза: аптаан ийикпе кадайын оске черге ажылдаар кылдыр ишлчиткендө ажылынган бодунуң күзели-биле үнүп алганда. Кырып назылаан пенсиялай берген кижи ажылдан үндүрткеп бүгээар ажылдан үндүрткеп-де. Ажылдакчы бодунуң аргехүлээлгезинге дүүшпес, бурузуут чорук кылган ажылдан үндүрткенде.

Ажылдакчының дараазында **ажыл-чорудулгазын үзүктел чок ажыл стажынга кирер саналар:**

1. ССРЭ-ниң Чеңсектиг Күштерниң составынга, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүненің аймыл чок чорууның комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң органнарынга албан эрттирип, улусчу сполгенге азы партизан отрядынга чорган үелерин. Ажылдакчы ол черлерден халашкаш, үш ай эртпээнде ажылга азы өөредилге черинге кирип алгавда үстүнде көрдүнген үелерин үзүктел чок ажыл стажынга киирер.

2. Дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринге өөренип тура төлевирлиг ажылга турган, аспирантурага, ординатурага турган үеэш. Өөредилге-биле холбашкан чапсарлар чеже хире-даа үе иштинде үргулчүлезе үзүктел чок ажыл стажынга кирер.

3. Профессионал-техниктиг өөредилге черлеринге болгаш школаларга турган үеэш, ону дооскаш ажылга киргеп үеэш үш айдан ашпаан болаа киир саналар.

4. Билиг бедидериниң, оскедаа мергежилге өөренирининг, кадрлар белетээриниң курстарынга болгаш школаларынга өөренип турган үеэш. Бо таварылгада ажылдакчы өөредилге черинге киреринің мурнунда ажылчын, албан-хаакчы болуп ажылдап азы Совет Армияга албан эрттирип турган үезин үзүктел чок ажыл стажынга киирер.

5. Колхозту эдо организастап, ооң черин совхозче ийикпе оске ажыл-агыйларже, бүдүрүлгелерже, организацияларже шилчиткенде колхозже кежигүнүге ажылдан чораан үеэш. Күрүне пенсиялары тыпсырда ол үелерин үзүктел чок стажка тускай доктаатка чурум ёзугаар кирер саналар.

6. Ажылдан шын эвес үндүркеш, ол ажылынга катап тургускан кижиниң ажыл чок турган үеэш.

Үзүктел чок ажыл стажынга кирбес, ынчалза-даа стажы үзүктелбес үелер болгаш:

1. Дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринге азы аспирантурага өөренип турган үеэш.

Өөредилге черлерин 1973 чылдың июль 1-ниң мурнунда дооскан ийикпе, ол хуусаада ооң чоруткан улуска хамаарыштыр негелдерни саавырда айыткан. Оларның өөредилге черинден чоруткан болгаш ажылга киргеп үезинин аразында чапсар чеже-даа үе иштинде үргулчүлезе үзүктел чок ажыл стажы хевээр артар. Бир эвес олар 1973 чылдың октябрь 1-ниң мурнунда ажылга киргеп болза, бо чурумну ажыглаар. А өөредилге черин 1973 чылдың июль 1-ниң мурнунда дооскан-даа болза, 1973 чылдың октябрь 1-ниң соонда ажылга киргеп болза, үш ай хуусаалыг чапсарны ажыглаар апаар азы стажны үстүп калыр.

2. Сезоннуг ажылда кижи эрткен сезонда долузу-биле ажылдаваш, келир сезонда керээ ёзугаар ажылдай бергендже.

3. Арага аарыын эмнелге күш-ажыл профилакторияынга эмнедип турган кижи ооң хостаалгаш, бир ай иштинде ажылга кирип алганда ажылының стажы үзүлбес.

Ааражы үр үеде ажыл кылыр аргазын чидирген ажылдакчыларга күрүне дузаламчызы тыпсырда оларның үзүктел чок ажыл стажын катап тургузуп болуруун саавырда айыткан. Ол стажты профэвилелдериниң область чөвүлелдери катап тургузар. Пенсияларга хамаарыштыр үзүктел чок ажыл стажын олар тургуспас.

С. ДОРСАТ, юрист.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылзалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетүүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 2-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 15953. ЧАГЫГ № 632.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы, (Кызыл-Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00068

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 49 (9424) | Среда, февраль 27, 1974 чыл | 1925 чыдда үнделип эдилээнден | Өртээ 2 кеп.

Даг-Карабах автономнуг областа орденни тывысканы

СТЕПАНАКЕРТ. (Азербайджан ССР), (СЭТА). Даг-Карабах автономнуг областа Улустарның найыралы орденни тывысырынга холбаштырган байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумунга партия ТК-ның Политбюро составын СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр улуг коллуүүшкүн-биле соңгаан.

Азербайджан ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. И. Ибрагимов СЭКП ТК-ның, Совет чазактың, партия ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң өмүзээнинден областың ажылчы чоннарынга бедик шаңнал дээш өнүп байырны чедиргеш, Улустарның найыралы орден-биле областы шаңналар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчаан. Чыылганнар аныяктыг адыш часкап, байырлал турда, республиканың тугунга орденни өг кадаан.

Хуралга сес ап, чүве чугаалааннар СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка, СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневке бедик шаңнал дээш өөрүп четтиргиннигнин илередип турганнар. Даг-Карабахтың ажылчы чоннары хой националдыг Төрээн чурттуң күчүзүн моон-даа соңгаар улгаттырып, тоска беш чылдың дөртүү, тоолараашкы чылының планның база хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседирин аазааннар.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагаалы улуг коллуүүшкүн-биле хүлээп алганнар.

Беш чылдың планныг онаалдаларының чедиишкинниг күүсеттинери—ажылдакчы бүрүзүнүң чогаадыкчы ажыл-ижинден, бот-идепкейинден, коммунистиг бедик медерелинден хамааржыр

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ БЮРОЗУНДА

Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң аныяк хойжулары Ондар Хеймерек биле Ондар Аяк-Хээ оларның республиканың комсомолчуларынга, аныяктарынга кыйгырыының дугайында

Хой ажылынче аныяктарны чорударынга, аныяк хойжуларны ол ажылга улам ынай бижыглаарынга, оларның ниити болган профессионал билиглеринииң деңнелиин бедидеринге идиг бээр хемчегларниң системазын тургузарының онза чугула ужур-дузалының барымдаалаан көргеш, СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу хой ажылын улам ынай хөгжүдерин комсомолдуң шалыпчы херээ кылдыр чарлаар деп республиканың комсомолчуларынга, аныяктарынга патриотчу эгелээшкин үндүрген Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң аныяк хойжулары Хеймерек Бадыевна Ондар биле Аяк-Хээ Данзуновнович Ондар оларның кыйгырыын күүлдүг деп деткээн.

Аяяк хойжуларның кыйгырыын комсомолчуларның болгаш аныяктарның ниити хуралдарынга чугаалажып көөрүү, ыландыя ону кодээниң ортумак ниити бижиг школаларының доозукчуларының, профтехучилищелериниң өөреникчилериниң ортузунга таныштырарын организастаарын, аныяктарны хой ажылынга ажылдаары-биле чорудар талазы-биле практиктиг хемчегларни алырын СЭКП обкомунуң бюрозу СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарынга, ВЛКСМ обкомунга хүлээткен.

Аныяктарны хой ажылынче чорударының болгаш оларны ада бижыглаарының талазы-биле хемчегларни ажылдан кылыр тускай комиссинны тургускан.

Аныяктарны хой ажылынче чорударының болгаш оларны ол ажылга бижыглаарының талазы-биле хемчегларниң үдезинге өөреникчи аныяктарның профессионал утланышкынын, аныяк хойжуларның шуут болгаш бот-өөредилгебиле өөренирин организастаарын болбаазырангайжыдарының, хойжуларның микротөптерин, хой ажылының механизастаттынган үлегерлиг фермаларын тударының болгаш оларны комсомолчу-аныяктар коллективтери-биле четчелээринииң, ийи эвлечетиг ажылды организастаарының база ниити мергежилдерни шиңгээдип алырының, күш-ажыл төлевирин сайырангайлыдарының, комсомолчу-аныяктар коллективтеринге бот-орулга-чарыгланы шиңгээдип алырының талазы-биле хемчегларни киирер.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың руда байлакшыдар цегининг механика албанының, арыглал фабриказының № 4 болгаш № 5 ээлчеглер коллективтериниң инициативазының дугайында

СЭКП обкомунуң бюрозунуң доктаадыры болза:

Ажыл шагын улам бүдүрүкчүдүг ажылдаар болгаш камналга чурумун күштелдирер, беш чылдың тодарадыкчы чылында алган социалистиг хүзээлгелерни чедиишкинниг күүседир дээш күш-ажылдың сагыга-чурумунуң болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумунуң талазы-биле коллективтиг моральдыг болгаш материалдыг харыысалганы боттарынга хүлээп алыр дугайында «Тыва даг-дүгү» комбинаттың руда байлакшыдар цегининг механика албанының, арыглал фабриказының № 4 болгаш № 5 ээлчеглериниң коллективтериниң инициативазын деткиир.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге күш-ажылчы коллективтерниң ролюн бедидер, күш-ажылдың сагыга-чурумун, хөй-ниитиниң корум-чурумун экижидер дээш харыысалганы бедидер соругга-биле комбинаттың үк коллективтеринииң ажылчыннарыгыл, инженер-техниктиг ажыддакчыларының эгелээшкинин өске бүдүрүлгелерге, колхозтарга болгаш совхозтарга, тудуг болгаш транспорт организацияларынга нептерединиң хемчегларни алырын СЭКП-ниң Кызыл хооркомунга, райкомнарга дааскан.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың бедик сорттуг рудалар байлакшыдар цегининг механика албанының арыглал фабриказының № 4 болгаш № 5 ээлчеглериниң коллективтериниң инициативазын калбаа-биле чырыдарын «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары» солуннарның редакцияларынга, Телевидение болгаш радио дамчыдарынга комитединге дагаар.

ЭГЕЛЕКЧИЛЕРНИҢ БИР ХУРАЛЫНДАН

1974 чылдың январь 19-та «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бедик сорттуг руда байлакшыдар цегининг ажылчыннарының ниити хуралы болуп, ында прогул болдурбес болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумунуң камгалалы дээш коллективтиг моральдыг болгаш материалдыг харыысалганың дугайын чугаалашкан. Анаа чамдык эштериниң берген саналдарының доңчуладарын моон адаанда парладывыс.

К. БЛУМ, электрокаңнакчы: Күш-ажылдың сагыга-чурумунуң үрекчилери-биле демиселге коллективтиң ролюн дээштиг болдурар үе келген. Ынчангаш бистер, № 5 участоктуң ажылчыннары, бо айтырыгны боттарывыстың хуралывыска чугаалажып көргеш, кижи бүрүзү коллектив дээш харыысалгалыг болур дээнден 107 хураганны алырын, незинден чарар үеде хураганның ортумак денгээлин 30 кг чедирерин, хой бүрүзүнден 2,6 кг дүктү кыргын алырын, бодувустуң күжүүс-биле 15 тонна сигенин, 10 тонна одекти белеткээрин, кыштаның сентелгезин чазын бүрүн кылып доозарын шиңтирадывыс. Бистиң мурнувуста турүп турар сорулгаларны республиканың бүгү-ле аныяк хойжулары шын билип турар, ынчангаш олар 1974 чылда күжениишкинниг үткүштүр планнарны алган, мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг арттырерин дээш демиселжин турар дээринге бүүреп турар бис.

Эргим өөнүктер!

Бистиң республиканың аныяктары бистерниң мурнувуста улуг сорулгалар турүп турар. Ам хой ажылын хөгжүдерин комсомолчуларның, аныяктарның эң-не идепкейлиг киржилеги чокка болдунар арга чок. Дыка хой хойжулар назылап кыраан кижилер-дир, олар удатпас төлептиг дыштанылгаже чоруур болгай. Оларны кым солуурул? Бистер хой ажылы — аныяктарның хөрээ деп санап турар бис! Бистиң үлегерлиг ыяларнер, хойжу фермаларже, комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадаларынче бир дем-биле чоруткаш, хой ажылын улам ынай шапкын хөгжүдеринге, партияның болгаш чоннуң өндүр улуг планнарын күүседирине аныяк күштеривисти, хайыкаан энергиявысты бөрөлүнер.

Бистиң чуртувуска коммунистиг шиңгилелди тургузарының сорулгаларын шиңтирлээринге карак кылып болгаш чогаадыкчы өзу-биле ажылдаарындан артык бедик алдар, оон харыысалгалыг хүзээлгеге аныяк кижиге турбас.

Ондар ХЕЙМЕРЕК,
Ондар АЯК-ХЭЭ.

Коллективтиг моральдыг болгаш материалдыг харыысалга дугайында дүрүм

Бүдүрүлгени эргелеп-башкарарынга коллективтиң бүгү кежигүннериниң киржикпээнин идепкейлиидер, коллективте ажыл-херек дээш кижи бүрүзүнүң харыысалганын бедидер база күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагыга-чурумуу быжыглаар соругга-биле кижи бүрүзүнүң эки туразын шыңгыы барымдаалаан турган, даг-дүгү арыглаар фабриканың чамдык коллективтериниң киирип келген саналын ёзугаар бо дүрүмну чогаадып тургускан.

Дүрүмүң негелделери:

1. Бо дүрүм күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң чурумун үрээп кижи бүрүзү дээш коллективтиг харыысалганы хүзээлгезин алган ээлчеге, участокка болгаш бригадага хамааржыр.

2. Бир эвес коллективке прогул кылган болгаш хөй-ниитиниң сагыга-чурумун үрээп таварыга турар болза, ай планын күүсеткен болгаш ажыр күүсеткен дээш ай санында алыр шаңнал премелде төлевирин участоктуң, ээлчеғиниң, бригаданың бүгү кежигүннери албас.

3. Бир эвес коллективтиң кайы-бир кежигүнү күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң чурумун ийи улаштыр үрээр болза, оон ажылдан турар участогунуң, ээлчээнин, бригадазының коллективи чылда бир удаа материалдыг харыысалганы хүлээр.

4. Дараазында чүүлдерни боттандырар болза, чыл төнчүүзүнде месткомуң болгаш администрацияның кады үндүрген шиңтирин ёзугаар мурнуунда албаан шаңналдарын эгидер:

а) шаңналды албаан үеним соонда чыл төнчүүзүне чедир күш-ажылдың хөй-ниитиниң сагыга-чурумуу үреттинмээн болза;

б) участоктуң, ээлчегиниң болгаш бригаданың коллективи чылдың планын болгаш бедиткен хүзээлгелерин ажыр күүсеткен, чыл дургузунда социалистиг чарышка үш удаа бирги черни алган болза;

5. Күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагыга-чурумун быжыглаар дээш коллективтиг харыысалганы алган участокка, ээлчеге болгаш бригадага, оон кежигүннери боттарының хүзээлгезин күүсеткен болза, оларга шаңналдың хемчээлин 25 хуу өстүрүп төлээр.

6. Күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагыга-чурумун үреэзин ажылдакчы чөптүг чылдагаан-биле (оске ажылче шилчиири, өөредилге азы кадыынын байдалы-биле) ажылындан үнер апарза, оон мурнуунда албаан шаңнал ажшазын ада эгидер.

7. Күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагыга-чурумуу дээш коллективтиг харыысалганы алган участокка, ээлчеге болгаш бригадага ажылдаарын күзээлгелерин администрация черн чүүле ук коллективтиг саналын ёзугаар ажылга хүлээп алыр болгаш ада веделя хуусаалыг шенеедеги тургузар.

Бо дүрүмүү комбинатта каттышкан профвилеп комитеди-биле дугуржуп чугаалашкан болгаш комбинаттың дирекция черн февраль 1-де бадылаан.

РЕДАКЦИЯДАН: ак-дозуракчыларның чаа эгелээшкинниң дугайы № 44 «Шында» парлаттынган. Оларның аныядан кылып алган документилерин шында парладывыс.

ХОЙ АЖЫЛЫ–КОМСОМОЛДУҢ ШАЛЫПЧЫ ХЕРЭЭ

Республиканың комсомолчуларынга, аныяктарынга, ортумак ниити билиг школаларының болгаш көдээ ажыл-агый профтехучилищелериниң доозукчуларынга

КЫЙГЫРЫГ

Эргим эштер!

«Бистиң магалыг аныяктарывыс ленинчи чагыларга, Коммунистиг партияның хезээге бодунуң шынчызын чаа күш-биле бадыткаар, беш чылдың дөртүү чылын шалыпчы күш-ажылды болгаш коңчуг ажы өөредилгези-биле демдеглээр» дээринге бүүреп СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыында илереткен. Комсомолдуң, аныяктарның роюн бедидип үнелээнге, аныяк салгалга, оон күш-ажылга ынак-шыдыынга, быжыг туруштуунга болгаш кызымаанга бүүреп аныяк оол, кыс бүрүзүн бүгү улустуң демиселинге бодунуң туружун эдээринче, СЭКП-ниң XXIV съездиниң төөгүүлүг шиңтирлерин күүседирингe бодунуң салымшкынын киирериче кыйгырып турар.

Мындыг үеде бис силерни — республиканың комсомолчуларын болгаш аныяктарын, ортумак ниити билиг школаларының база көдээ профтехучилищелериниң доозукчуларын, бот тускайлаң амыдыралче кирип турарларны бодунуң күш-ажылын хой ажылынга бөрааладырынче, хойжулар болуп ажылдаарынче кыйгырып тур бис. Чүге дээрге хой ажылы — бистиң республиканың кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин кол адырыдыр, оон хөгжүдезинин денгели — республиканың көрүнчүү, оон экономиказының байдалын көргүзүп турар. Бир авес РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1973 чылдың майда доктаалында болгаш СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиңтирлериниде салдынган сорулгаларны — 1980 чылга чедир хойнуң баш санын барык-ла ийи катап, а хой ээдиң болгаш дүк будуреринн — ийиден ажыг катап көвүдедирин ада немелтер болза, чүге ажыл-агыйның бо адырынга бистиң мурнувуска соруктуг киришкинниг күш-ажылдың болгаш чогаадыкчы дилээшкиннериниң кайы хире улуг делгемнери ажыттына бээри бистиң кижи бүрүзүске тодартай апаар. Өскээр чугаалаарга, хойжу болуру дээрге — беш чылды күүседаря дээш бүгү улустуң демиселинге мурнакчы туруштуу эдээридир, хойжу болуру дээрге — бүгү талазы-биле эртем-билиглиг кижилериниң иеген турар кол мертежинде ажылдаарыдыр. Моңу барымдаалаш, бистер хамыштын мурнувуда ниити болгаш тускай ортумак эртемниг кижилерни кыйгырып турарывыс ол.

Бодунуң күш-ажылчы амыдыралынга каалама оруктуг туюлунга чедир шилип албаан, школа доосхан соонда кандыг-бир чылдагаан ужурунда ынакшылдыг мергежилин ам-даа шилип албаан аныяктарны база-ла хойжунуң мергежилин шилип алырынче кыйгырып тур бис.

Бис 1965 чылда ортумак школаны доосхан соонда хой ажылынга ажылдаары-биле барганывыска чоргаарланып турар бис. Бистиң профессионал мергежилливис чыл келген үдум бедип келген, ажылдың практиктиг чанчылдарынга өөренип, дээре хойжуларның ажылынын арга-дүржүлгазын билип ап келдивис. Ынчаарга 1973 чылда — тоску беш чыл планының шиңтирлиг чылында төрүүр үүс хой бүрүзүнден 107 хураганы болгаш хөй бүрүзүнден 2,5 кг дүктү алдыыс. Бистиң бо түнелдерниве бистиң үе-чергелерниве: «Алдан-Маадыр» совхозта хойжу Сарыглар Чимит-оолдун, «Найыралл» совхозта Маскыр-оол Дукар-оолдун, Кара-Хем районда «Ленинчи ортук» совхозта Хертек Кай-оолдун чедиишкиннеринге деңнээргe, ындыгла кончуг бедик эвес деп санап турар бис. Ынчаарга 1974 чылда — тоску беш чыл планының тодарадыкчы чылында төрүүр үүс хой бүрүзүнден 110 хураганы, хой бүрүзүнден 3 кг дүктү алырывыс.

Эргим өөнүктер!

Бистиң республиканың аныяктары бистерниң мурнувуста улуг сорулгалар турүп турар. Ам хой ажылын хөгжүдерин комсомолчуларның, аныяктарның эң-не идепкейлиг киржилеги чокка болдунар арга чок. Дыка хой хойжулар назылап кыраан кижилер-дир, олар удатпас төлептиг дыштанылгаже чоруур болгай. Оларны кым солуурул? Бистер хой ажылы — аныяктарның хөрээ деп санап турар бис! Бистиң үлегерлиг ыяларнер, хойжу фермаларже, комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадаларынче бир дем-биле чоруткаш, хой ажылын улам ынай шапкын хөгжүдеринге, партияның болгаш чоннуң өндүр улуг планнарын күүседирине аныяк күштеривисти, хайыкаан энергиявысты бөрөлүнер.

Бистиң чуртувуска коммунистиг шиңгилелди тургузарының сорулгаларын шиңтирлээринге карак кылып болгаш чогаадыкчы өзу-биле ажылдаарындан артык бедик алдар, оон харыысалгалыг хүзээлгеге аныяк кижиге турбас.

Ондар ХЕЙМЕРЕК,
Ондар АЯК-ХЭЭ.

НИИТИ ЧЕДИИШКИН КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ КҮШ-АЖЫЛЫНДАН ХАМААРЖЫР

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Кызыл тугун Тыва АССР-ге тывысканынга тураскаатткан бүдүрүлге мурнакчыларының хуралының киржикчилериниң республиканың үлетпүрүнүң, тудуунуң болгаш транспортунуң бүгү ажылдакчыларынга

КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер!

1973 чылда үлетпүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының түнелдиг бүгаар РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Кызыл тугун Тыва АССР-ге тывысканынга тураскаатткан бүдүрүлге мурнакчыларының хуралының киржикчилери, бистер, алдарлыг Коммунистиг партияның мөргөн удуртулгазы-биле совет улус 1973 чылда коммунистиг тургузуушкунуң бүгү участоктарынга кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алганын сеткил ханыышкын-биле демдеглеп тур бис.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказын ишпээ-биле деткип, тайбыңның, делегейде дүшкүүрүлүг чоруктуу чаварылдырарының хөрээнге, янзы-бүрү шиңтирлел тургузуглуг күүседирлерниң тайбың догуннаашкынының принциптерин бадыткаарынга, социалнам чурттарының пайыралын болгаш ака-дуңма кады ажылдажылгазын быжыглаарының хөрээнге ленинчи партияның ТК-ның Политбюрозунуң болгаш СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтың хууда киирип турар ажыык улус салымшкынын бодун-биле үнелеп тур бис.

Эртикен чыл болза бүгү совет улусна мынаап, Тываның ажылгы чоннарынга, шалыпчы күш-ажылдың, бүгү улустуң социалистиг чарышкынының чыл болган. Оон түнелиниде экономиканың кол адырларының талазы-биле планның даалгалар ажыр күүсеттингеп. 1972 чылга бодаарга, үлетпүр бүдүрүлгезинин хемчээли 5 хуу улгатканы, күш-ажылдың бүдүрүктүүлүү 5,5 хуу өскен. Пландаг ажыр үш миллион рубльдың продукциязын сайгарган. Ол-ла үеним дургузунда идиктер бүдүрери 7,1 хуу, сорттуг даг-дүгү — 16,4, ыт—8,5, мал саржаа—24,8, даагаа— 12,1 хуу өскен. Үлетпүр продукциязының бүгү ооңдезин күш-ажылдың бүдүрүктүүлүү бедидериниң күсели-биле чедип алган.

Тудугжуларның, монтажчыларның болгаш ажыглакчыларның күш-ажылчы мүжениишкиннери-биле тосту беш чылдың чугула объектилерин ажыглалга киирген. Оларның аразында «Тыва кобальт» комбинаттың Соңгу рудазы, «Тыва даг-дүгү» комбинатта немелде күчүлер, Кызылдың дээрилга фабриказы, Ак-Довуракчыг амыдырал хандырылга комбинады, «Сельхозтехника» маттыжышкымнын бүдүрүлге комплекзи, электра дамчыдарының 412 км узун шугуму, 4600 ишек, 20 мун баш хой киирер кажаалар, дыка хой санныг чурттарга шолуг, социал болгаш культура амыдырал объектилери бар.

Бо сорулгаларны шиңтирлээринге боттуг салымшкынын республиканың транспорт организацияларының киирген, олар тоску беш чылдың шиңтирлиг үшкү чылының даалгаларын кол көргүзүлгер талазы-биле чедиишкиннинг күүсеткен болгаш оон мурнундагы чылга бодаарга, чүүк сөөртүлгезинин хемчээлин 10 ажыг хуу улгаттырган.

Оон-биле кады бистиң ажылывыста ам-даа улуг четпестер бар болгаш ниитиги курлавырларны долу хемчээл-биле ажыглавайн турарывысты билип турар бис. Бүдүрүлгелерниң ээлчеглиг ажылдаарының коэффициентизин чавыс, технологтуг дериг-херекселдерин, машиналарны болгаш механизмнерин четпес ажылдап турар бис. Тудуг материалдарын болгаш одалга-энергетика курлавырларын артыкка чарыгдап турар, ажыл шагының чидирин улуг. Бүдүрүп турар продукциянын болгаш капитал тудугуун шыңгарын экижидерн чугула.

Беш чылдың тодарадыкчы чылында үлетпүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының мурнунда 1973 чылда турганынга удур улуг сорулга салдынган. Үлетпүр продукциязын бүдүрининң хемчээлин 10,1 хуу, капитал тудугуун хемчээлин 11,2 хуу өстүрер болгаш чүүк сөөртүлгезинин хемчээлин үлгаттырар ужурлуг бис.

Партияга, совет улуска СЭКП ТК-ның Кыйгырыын база Бүгү-авилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын ээлп-биле дүжүттүнээн, республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг болгаш транспорт организацияларының ажылчыннарын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын, албан-таакчыларын кыйгырарывыс болза:

— 1974 чылдың планныг онаалдаларын болгаш бедиткен хүзээлгелерин хуусаа бетинде күүседир, үлетпүр бүдүрүлгезинин болгаш тудуттунуң ажыктыг чоруун, күш-ажылдың бүдүрүктүүлүүнүң темпизин бедидер, продукциянын болгаш тудуттмонтаж ажылдарының бот-үнезин чиңгедир, шынарын экижидер дээш демиселдиң коллектив бүрүзүнге калбартыр;

— ында болгаш социалистиг хүзээлгелерде көрдүнген тудугларны айыткан хуусаазында ажыглалга киирер, ажылдап турар бүдүрүлгелериң төлевилел күүлерин дүргеп шиңгээдир;

— ажыл шагының чидирин-биле, чиг-оттун, материалдарның, оттулар болгаш кывар-чаар түүдерниң, электри болгаш чылыг энергиязының артык чаргыдалдары-биле шыңгыы демиселди чорудар;

— техниканың, механизмнериң, машиналарның болгаш транспорттуң ажыглалын экижидер, оларның ажыглал коэффициентизин бедидер болгаш автомобильдериниң чүдүрүлге-дужүрүлге үезинде ада турар чоруун кыскыр.

Салдынган сорулгаларның чедиишкиннинг күүсеттинери даалган ажыл дээш ажылдакчы бүрүзүнүң бедик медерелдиг болгаш харыысалгалыг болурундан, күш-ажылдың бедик сагыга-чурумундан, республиканың үлетпүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының мурнунда 1973 чылда турганынга удур улуг сорулга салдынган. Үлетпүр продукциязын бүдүрининң хемчээлин 10,1 хуу, капитал тудугуун хемчээлин 11,2 хуу өстүрер болгаш чүүк сөөртүлгезинин хемчээлин үлгаттырар ужурлуг бис.

Партияга, совет улуска СЭКП ТК-ның Кыйгырыын база Бүгү-авилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын ээлп-биле дүжүттүнээн, республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң,

МААДЫРНЫҢ КОДАНЫНГА

Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжузу Иван Петрович Сафонов, Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржак олар шинтпирлиг 1973 чылда алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин түңнээннер.

Иван Петрович биле Дажы-Намчал Чыртай-оолович тоску беш чылдың дөртку чылында улам-на сорук киришкинниг ажылдарын шинтпирлээн.

Бүскү хүннерниң бирээзинде коданын одарладып чораан, И. Сафонов чарышка 1974 чылда Дажы-Намчал Чыртай-ооловичиң Ооржакты кыйгырарын шинтпирлеп алган. Таңдының Балгазынган ажыл-ишчи кыйгы Хемчик шынаазында хойжу Дажы-Намчал Ооржакка үжүгүп чедип келген.

— Иван Петрович-биле таныш эвес-даа болзумза, оон ат-сураал билир мен. Бымны кыйгырар чоор деп боданып, белеткенип олурумза, ол харын мурнай мени кыйгырыпты, Илгиновна — деп, Д. Ш. Ооржак кадайынга чугаалаан, социалистиг чарыштың кереэзинде айыткан хүлээлгезин кичээнгейлиг ылавылаан. «Революцияның чалбыыжы» совхозта Иван Сафоновче харыы чагаачы чоруткан. Ажыл-херээ чангыс аай ишчилер ынчаар күш-ажылчы чарышты эгелээннер.

Маадырның ажыл-ижи-биле таныжар дээш бедик баштыг Кара-Дагның баарында Тербе-Дашта кыштагже хаптым. Кек-Сайыр дөзүнүң бажынга үнүп, Оргу-Шөл аданга келдивис. Кыргынды харлыг одарларда коган-коган хойлар оттал чорлар. Бир коган хой кудуктан суг ишкен тур. Ол коданның ээзи Ондар Доржу одарже үнүп бар чыткан хойларын оожургады дайгырган, ажыл-ижинин дугайын биске чугаалады. Ол төрүүр 275 хой кадарып турар. Социалистиг хүлээлгезинге 100 хойга онаштыр 105 хураган алырын айыткан.

— Соок ыныг-ла улуг эвес кыш-тыр бо. Одарларывыс кара чыгыы. Биске бо мынчаар малчыннарга, суг конгуг чугула. Сугну сөөртүп-ле турлар. Кыштаг бүрүзүнде хой хураганнашкыны кидин түлүктээн. Мээн коданымның колдуу ооладкан. 260 хойдан 269 хураган менди доругуп тур. Төрээн хойларны, күжү кошкактарын, доругуп, өткэ киргэн хураганнарны чылыг суг-биле, эки шынарлыг сиген болгаш өске-даа чемнер-биле хандырып турар бис — деп, ол чугаалады.

...Тербе-Дашта кыштаг бо. Баарын шеденнээн улуг хой кажаазы. Хойжуның баштайгы олчазы — чаш хураганнар чылыг, чырык кажаалларында дешкилежип турлар. Хуна Илгиновна Ондар ооруг сакманщиктер-биле кады хураганнар чемгерип тур.

Олар-биле менди солушкаш, ажыл-херээн сонуургалывыс.

— Бисте ажыл чымыштыг-ла болдур ийин. Кыш эки-дир, хой хүр, хураган менди. Ынчангаш кыш дээрге, кыш-ла болгай. Бергени кижи боду ажып эртер, чедиишкинни шудургу иш-биле чедип алыр апаар. Ынчангаш кызып-ла тур бис — деп, Маадырның кадайы Х. Ондар чугаалады.

Коданның кол ээзи Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржак хөнүң соонда, элээн ырак кел чор. Хойнуң башкылазы өзекке каап, өлөри билек-ле, хураганнарның алгызы чир-шөө апарды.

Хүн даг артынче ажар чыгай берген, оон хереглери бедик сыннар баштарында арткан. Хуна Илгиновна одарга малбиле кады хүнээн кадарчыга изиг чемни белеткээш, хураганнарын иелерииге эмзирип чоруптуу.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры ол хүн одардан базада олчалыг келген: инчээнде — ийи хураган.

— Олча-даа арбыдап-ла турар ийин, Хуна Илгиновна — дээш, ол хүлүмзүрбүшаан, инчээкте хураганнарын кадайынга хүлээтти.

— Тодуун аа, боларның! Иелерин ээп алган чүве бе?

— Орлан-шоваазы аажок чүвелер чорду ийин. Иезинге ий-тап кылдыр эмзирип кагым. Дүү эдип турар семдер ак хойнуң ийистери-дир.

— Мындыг-да болгай, мал оолдаашкынының үези. Бачым чымыштыг, солун, хөлүт-даа ажыл болдур ийин. Тапбилээ аяк шай ижер чай турар эвес. Мал-биле кады хөлээр дээш, кижи чем ижерин безин уттуптар чүве ийин — деп, Дажы-Намчал Чыртай-оолович биске чугаалады. Малчын шайлап олурар аразында, оон-биле чугаалажы бердивис.

— Төрүттүнген хураган менди доругуп тур. Хураганнарның доругуучалы аажок. Ийистер база немежип турар. 240 ажыг хой төрээн. Хураганнары ол сандан ыка ашкан.

— Иван Сафоновту таныр силер ыйнаан?

— Мындаа. Кызылга хуралга чораан. Иван Петрович-биле үжүрашкаш, ажыл амыралывыс дугайын хөөреттивис. Чугаа-соткур эр чорду. Оон хоюн февраль сөөлүредир оолдаар кылдыр эдержилгеге киирген. «700 ажыг төрүүр хойлуг мен. Хураганнарымның мурнунда-ла хөкөмну турум азыралче киире бердим. Часкы көк үнгүжеге чедир азыралга тургузар бис. Мал чөми четчир» деп чугаалады.

Ол, Хемчик бо ынчаар чорбаан болгаш, бистиң черниң байдалын, бистиң канчаар ажылдап турарывысты сонуургап айтырды. Хемчик малчыннарының ажыл-ижин, амыдырал байдалын чугаалаарымга, сонуургаары аажок. Даглыг, берт одарлар дугайын дыннаап, бажын чайгаар-даа. Аравыста чарыштыг керээвис дээш шудургу ажыллаарывысты дүгүрүшкаш, холдарывысты дынзыг тудушпушаан, аравыста чагаалажып, аалдажырын сүмелештивис.

Хойжуның ажыл-херээн сонуургап дыннаар дээш, ону элээн саалаатыптывыс. Сакманщиктер-биле кады Дажы-Намчал Ооржак хураганнарын иелериниең үсүүп кирипти.

Дажы-Намчал Чыртай-оолович бригадага партия болүүнүң үүртүкчүзү. Оргу-Шөлдүң хойжу бригадазын аныяктарны бодурар инициативаны ол үнүргеп. Аныяктарның хойжу бригадазы ынчаар тургустунган. Бригадада 15 аныяктар бар, олардың 7-зи комсомолчулар.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

ПЛАННЫ 120—130 ХУУ

Каа-Хем районнуң «Тинилелге» колхозунуң трактористи Анатолий Молодка малчыннар кыштагларынче мал чеми сөөртүп, ол талазы-биле хүн бүрүзүнүң планын үргүлүү 120—130 хуу күүседип турар мурнакчыларның бирээзи.

Бүгү улусчу социалистиг чарышка киришкинээн, ажылынга улам идепкейлиг болуп, дөртку тодарадыкчы чылда социалистиг чарыштың негелделерин ёгүгаар ажыдап тургап, улам улуг чедиишкиннерни чедип алырын ол шинтпирлээн. Чуруктаа — А. Молодка.

А. ВАГАНОВТУҢ фотозу.

ТЕХНИКАНЫ ЭКИ КАДАГАЛААНЫ ДЭЭШ

Республиканың колхоз, совхозтарында, кодээ ажыл-агыйның өске-даа күрүне будурулгелеринде болгаш организацияларында кодээ ажыл-егий техниказың ажыглаарын, оон камнадгазын экижидер, опу шын кадагалаары-биле керим-кажаалары, техниктиг хандырылга пунктуларын болгаш өске-даа объектилерни тудар, оларны чаагайжыдар талазы-биле 1973 чылда конкурстуң түңнелдерин Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу, Совхозтарның будурулге каттыжышкыны болгаш кодээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профсоюзилел обкомунуң президиумуу үндүрген.

Конкурс үезинде кодээ ажыл-агый техниказың кадагалаарын экижидерин-че угланган социалистиг чарышка хөй-хөй колхозтар, совхозтар, специалистер, механизаторлар киржип, ол талазы-биле алдын ажылдарны чоруткан. Шлактыг Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем районнарының колхоз, совхозтары база Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарының чамдык ажыл-агыйлары конкурстуң негелделеринге дүүштүр эки көргүзүглериглиг болгаш.

Кодээ ажыл-агый техниказың эки шыгжал кадагалаар талазы-биле республика конкурузунуң тиилекчилери деп, моон адаанда ажыл-агыйларны санаан:

колхозтардан:

— бирги черни Каа-Хем районнуң «Тинилелге» колхозунга тыпсыр база анаа «ГосНИТИ-2» деп автомастерскаяны үндүрүп бээр;

— ийиги черни Таңды районнуң «Коммунизмнин херели» колхозка тыпсыр база анаа МЗ-3904 деп автобензозаправщикти үндүрүп бээр;

— үшүнү черни Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунга тыпсыр база анаа АТУ-А деп техниктиг ажаалда-хайгаарал кылыр агрегатты үндүрүп бээр.

совхозтардан:

— бирги черни ССРЭ-ниң 50 чылы иттиг совхозка тыпсыр база анаа «ГосНИТИ-2» деп автомастерскаяны үндүрүп бээр;

— ийиги черни «Вуругаар» совхозка тыпсыр база анаа МЗ-3904 автобензозаправщикти үндүрүп бээр;

— үшүнү черни «Шекпээр» совхозка тыпсыр база анаа АТУ-А деп техниктиг ажаалда хайгаарал кылыр агрегатты үндүрүп бээр.

Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозка болгаш «Тээли» совхозка шаннал кылдыр ГАЗ-51 деп ийи машинаны үндүрүп бээр.

ЭКОНОМИКАНЫ КӨРГҮЗЕРИНГЕ

Колхоз, совхозтарга черни ажыктыг болгаш будурукчулуг ажыглаарының кол көрүнчүү — бухгалтер учёду болгаш оон кыналдазы болур. Амгы үеде бистиң чуртувуста ол ажылда 500 мун кижи хаара туттунган болгаш оларның ажылын сайгырангайжыдарының база чиигедирининг кол чүүлү — саналар машиналарына ажыглаан, ону механизастаары боол турар.

ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң коллегияларының каттышкан хуралынга ол айтырыгны чоокта чаа чугаалажып көрген. Бухгалтер учёдун болгаш отчёттуу механизастаары кодээ ажыл-агыйны тодаргай удуртурунуң үндезини болуруп аңаа онзалап демдеглээн. Амгы үеде 23 мун ажыг колхоз, совхозтар ол сан-хөө ажылын боттандырарда, күрүне статистиказының саналга төптеринің болгаш специализастаан станцияларының ажыкдузаазын ажыглап келген. Ол эгези-дир, чүге дээрге комплекстиг механизацияны амдыызында чүгле 119 ажыл-агыйлар бүрүн шинтээдип алган болгаш 500 ажыл-агый ол ажылды чаа-ла эгелеп кирген. Бо чугула ажылды Башкир АССР-ниң, Ленинград, Оренбург, Харьков, Винница, Львов областарының, Белоруссияның, Молдавияның, Латвияның ажыл-агыйлары өске ажыл-агыйлардан дээре боттандырып турар.

Кодээ ажыл-агыйга бухгалтер учёдун механизастаарын дургедедир талазы-биле тодаргай хемчегларни көргөн докталды коллегияларның каттышкан хуралы хүлээп алган.

(СЭТА).

Кызыл хоорүүскомунуң «Тере-Хөл» совхозунда чылгы ажаачызы Самба Оранскийни ында билбес иинни чон, ону дуржулгалыг малчын кылдыр санап турар, ону хүндүлээр. Чылдың-на ол бодунун ажылынга бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Колхозка ол ам он чыл дургузунда чылгы кадарып келген. Оон идепкейлиг ажылын Төрээн чурт бедии-биле үнелээн: ол «Күш-ажылчы шылгарал» деп медаль-биле шаңнатман.

ЧУРУКТА: комсомолчу чылгычы Самба Оранский.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

ЧАРЫШ ДУЗАЛААР

Эрткен шинтпирлиг чылда бистиң «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң коллективи үлештүр, транспорт болгаш удуртуг ажылдакчыларының Бүгүэвилел социалистиг чарыжынга элээн көскү чедишкиннерлиг болган. Эргелел 1973 чылда Ак-Довурак хоорайга 80-80 квартираллыг ийи чуртталга бажыңын, амыдырал хандырылга комбинадын, холушкак бараанналр складын ажыглалга киирген.

Боттарының планныг онаалдазын 121 хуу күүсеткен № 1 болгаш 120 хуу күүсеткен № 2 участоктарның ажыл-ишчилериниң киирген үлүү удут.

Бо чылын бистиң эргелелдиң тудугжуларының мурнунда удут болгаш харысалгалыг соруглалар салдынган. Ниитизи-биле 6 млн. 270 мун рубльдиң тудут-монтаж ажылдарының планын декабрь 25-те доозар ужурлуг. Ох дээрге 3 мун дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирери, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги залчээнде кол корпустуң 2550 тонна дем-ир конструкцияларын эптеп тургузары-дыр. Оон-биле кады боттарывыстың күжүүсе-биле 2 млн. 683 мун рубльдиң тудут-монтаж ажылдарын кылып чорудар бис.

Тоску беш чылдың үшкү чылының сөөлгү кварталында эргелелдиң ажыл-ишчин профсоюзилелдиң тудут комитеди түңнеп көрген. Планныг онаалдазын 185 хуу күүсеткен алган № 2 участокту (начальнигы П. В. Дмитриченко) социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санаан болгаш администрацияның, партия, профсоюзилел, комсомол организацияларының шилчиир Кызыл тугун аңаа тывыскан. Ийиги черни планыг 115 хуу күүсеткен № 1 участок (начальнигы В. П. Музыка) ээлээн. Бригадалар аразында чарышка Ленин орденниң эдилекчизи К. Х. Данзырыкка удуртукан бригада бирги черни алган. Ук бригаданың ажыл-ишчилери дөртку кварталдың тудут-монтаж ажылдарының планын 118 хуу күүсеткен. Бригаданың тудугжуларына шилчиир Кызыл тукту болгаш акша шаңналын тывыскан. С. Кара-оолга удуртукан тудугжулар бригадазы планын 113 хуу күүседип, ийиги черни ээлеп, базела шилчиир Кызыл тукту болгаш акша шаңналын алган. Ш. Х. Сагановтуң бригадазы ол чарышка үшкү черни ээлээн.

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга акловуракчылар күш-ажылчы бедик кодурлүүшкүн-биле уткаан. Ажылчы чоннарның бо тодарадыкчы чылда кылып бүдүрер удут соругаларының программазы болуу берген ол чүгула документиге сорук киирип, үлетпүр, тудут болгаш транспорт ажылдакчыларының бо чылы социалистиг чарыжынга киришпиннээн, эргелелдиң ажыл-ишчилери участоктарның, бригадаларның болгаш тус-тус кижилериниң аразында чарышты улам дээштиг калбартып турар.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели «Кызыл тудуг» эргелели-биле бо чылдың социалистиг чарыжының кереэзин чарып алган. Чангыс ажылдыг бо коллектив-биле чарып биске үлүг идигни бээри чугаалаок. Ол ышкаш бистиң эргелелде ээ дээрге бригадаларның бирээзи К. Х. Данзырыктың тудугжу бригадазы «Кызыл тудугнуң» С. Б. Санданга удуртукан бригадазы-биле аразында социалистиг чарыштың кереэзин база чарган.

Бо тодарадыкчы чылдың планныг онаалдаларын болгаш боттарынга алган социалистиг үлээлгелерин ыяап-ла күүседип болуур арга-курлавырлар тудут эргелелиниң ажыл-ишчилериңде бар.

Бистиң тудугжуларывыс иштики курлавырларны будурүгеге шинтээдир талазы-биле элээн түүлдерни эрткен айда боттандырган. Оон ачызында кереэ ёзугаар тудут-монтаж ажылдары кылырының ай планы 100 хуу, а боттарывыстың күжүүс-биле кылыр ажылдарывыстың планы — 116,7 хуу күүсеттинген. Күш-ажылды организастаарында, тудут объектилериң материалдар-биле хандырарында дээш чергелиг, бисте ам-даа бар болуп турар четпестерни чайладып алыр хемчегларни ап турар бис.

Ю. ШАГДЫР,
«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң начальнигиниң орлакчызы.

Эки дуржулга

МЕХАНИЗАТОР БОЛ

Киров область «Прогресс» колхозтуң Культура бажыныңга суббота кежээзинде баар болуңаргаа, школа сагышка кирер: поварлар, бухгалтерлер, библиотекарьлар аңаа ном-дептерлер, кыдыраштар коллуктагылакпан чыглып келгилээр. Оларның механизатор мергежилиинге өөренип турары ол-дур.

Киров область механизатор кадрларны белеткээриниче улуг кичээнгейлиг салган. Оон ажыл-агыйларында 31 мун трактор, 7 мун тараа комбайны болгаш өске-даа түүл-бүрү механизмнер хөй. Ол бүгү парктыг будурукчулуг ажыглаар болза, хову ажылдарының бүгү хевирлерин эң таарымчалыг агротехниктиг хуусааларда боттандырып болур. Ынчалза-даа область механизатор кадрлар чедиишпейн турар.

Районнарның, ажыл-агыйларның удургукчуларының харлаазыны, кадык-шинээ таарыжыр бүгү кижилерни механизатор тускай мергежилге өөренириичче кыйгыргаш, техниктиг өөредилгениң курстарын чер болганда ажыктыладаан. Үстүнде адаанывыс колхозтуң столоваазының поварлары Т. Клабукова, Г. Бортникова, библиотекарь Н. Бабкина, Культура бажыныңың директору В. Сазонова, сээнчы Л. Четверикова олар болгаш өскелер-даа, шупту 35 кижи ынчаар курсаптылар апарган. Ол техкурсту колхозтуң кол агроному, район Советиниң депутады Т. Сомов удуртуп турар.

Курсаптыларны өөредилгелиом, дептерлери, тускай ыдык-хеп, техника-биле бүрүн хандырган. Кодээ Советтиң депутады, колхозтуң кол инженери Л. Помыткин техажаалда, колхозтуң механиги Г. Палкин кодээ ажыл-агый машиналарының тургузуун, кол агроном Т. Сомов агротехниканы курузуун башкылап келгеннер.

Техкурстуң программазын ынчаар таарыштыр тургускан. Херээженнер баштай дугуйлуг тракторлар башкарып өөренир, ынчаарда чазын эр улуг илчирбелиг тракторларга ийи эдилчегиг ажылдаар, а херээженнер дугуйлуг тракторларны аңаа тургуспайн, чүүл-бүрү ажылдарга ажыглаар. Ынчангаш оске кандыгдаа артык чарыгдалдар кылбайн, ажыл-агыйда бар машина-трактор парыгын ажыктыг болгаш бүдүрүкчулуг ажыглап, ажылдың хемчээлин 40—50 хуу чедир калбартыр.

Областың өске-даа ажыл-агыйларының ажыл-ишчилери ол эгелээшкинни ында-биле деткээн. Зуев районнуң удуртукчулары механизатор кадрларны белеткээринин перспективтиг планын ажылдап кылып алган. (СЭТА).

ТУДУГЖУНУҢ ААС-КЕЖИИ

Мөңгүл-оол Дилгижектиң адазы Бай-Талга чок дээн шевер, бызаңнаар, дарганнаар ирей чораан. Школаже безин ис бавып көрбээн Мөңгүл-оол биче чажындан тура ачазын эдерип, кылган ажылын көрүп, сонуурган, шору ар апаргаш, дузалажып чораан, тудут ажылынга өөренип берген. Адазы чок апаарга, оон дерит-херекселин туткаш, орунга ажылдап киришкен. Ам ол дуржулгалыг кодээ тудугжуларның бирээзи. Бай-Тал суурга баштайгы клубту, школаны, хөй санныг чурттарга бажыңнарын, мал кажааларын, чаа Культура бажыңын, Тээлиде ийи каът школаны болгаш өске-даа хөй-хөй тудугларны ол кылышкан.

Мөңгүл-оол Дилгижек бо хүннерде көжүп чоруур № 741 механизастаттынган колоннаның Бай-Тал суурда организастаттынган бригадазында ажылдап турар. Коммунист Б. Очурнуң удуртканы сес кижи составтыг ол бригада эрткен чылдың август айдан бээр, бирээзинге-де ийи аал иштя чурттаар үш бажыңны тудуп доозкаш, ажыглалда киирген. Ам ийи ындыг бажыңның таваан чергелештир салып эгелээн. Ында Д. Мөңгүл-оолдуң үлүг-хуузу эвээш эвес. Оон дутайында бригадир Б. Очурдан, хоочуң тудугжу эштери К. Чамдандан, Х. Товарищтайдан болгаш өскелерден-даа чылыг сөстерни дыннаап болур.

Эш-ооруу-биле быжыг найыралдыг, оларга эптиг-ээлдек, ажылгыр чоруу-биле ол хүндүткелдиг. Тудут материалдарынга кампыг, шынчы боорга, бригаданың складын Мөңгүл-оолга хүлээдип бергени таварылга эвес. Оон бир онзагай чүвези — ооруңүн кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилин эдевеази, кымның канчаар ажылдап турарын билирги болур. Техниканың ийнын чок чоруун база аажок сагыыр, ону эки билир.

Мөңгүл-оол Салчакович найыралдыг өгбүлелиг. Улут оглу Юрий «Бай-Тал» совхозтуң аныяк механизатору, үш уруу 10, 8 болгаш белеткел класстарында кончуг акыа ооредилгелиг. Ооның хереэжен ээзи Биличи Иргитовна школа ажылчыны.

Солуннарны ол номчуп, партия чазактың айтыышкын, шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улам кыымак ажылдап турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Бай-Тайга район.

«Шынның» материалдарының изи-биле

„БААЗАГА БОТТАРЫ КЭЭР... ИНЕКТЕР“

1973 чылдың декабрь 29-та үнген № 304 (9374) «Шынга» ындыг эгелиг материал парлаттынган. Ында болгаш ук материалга хамаарыштыр келген өске-даа чагааларда киргэн фактыларны хынап, тодаргай хемчегларни алыры-биле ону истеп хынаар органнарже шилчиткен турган.

Материалда биминиттинген чүүлдерниң талазы-биле чогуур хемчегларниң алдынганын Тыва АССР-ниң иштики херектер министриниң ораламчызы Ф. И. Дажи редакциняга ыыктаткан. Хамаатыларның биллириишкиннерин, негелде-хомудалдарын тоомча чок көрүп турганы дээш, Барыын-Хемчик райкүүскомунуң иштики херектер киллизиниң чамдык ажылдакчыларынга хемчегни көргүскен.

Малчыннарның аъттарын оорлап турган кижилерни илереткеш, оларның херээн истеп турар.

«Шынга» үнген материалды киллистин бүгү ажылдакчыларының ниити хуралынга база партия организациязының хуралынга чугаалажып көрген болгаш кижи бүрүзүнүң хамаарышкан ажылынга харысалгазын күштелдирер хемчегларни алган.

МАЛЧЫННЫҢ ХАРЫЫСАЛГАЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Малчыннын харыысалгазының дугайында Ооржак Серенниң «Шын» солуунга парлаттынган чүүлүн номчуп көрген мен. Ол чүүлге хамаарыштыр өске-даа малчыннарның боттарының бодалын илереткен чүүлдерин «Шын» солуунан номчуп, радиодан дыннап турар кижи мен. Маңаа хөлбаштыр бодумнуң бодалымны солуунга база-ла бижиир деп шинтпирледим. Чүге дээрге ол черде ийи келген негелделиг айтырыг-дыр.

Мен «УТКА 25 чылы» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының бригадири кижи мен. Тоску беш чыл планының шинтпирлиг үшкү чылында бистиң бригадавыс багай эвес түңнелдиг болган. Бригадага ниитизи-биле төрүүр 100 хойга онаштыр 91 хураган, бир хойдан 3,64 кг дүк алынган чүве. Бо элээн эки көргүзүг болбайн аан. А түс-түс хойжулардан Шоюн-Лама Седип 101 хураганны, 3,5 кг дүктү. Эрелчин Доржу 100 хураганны. 3.5 кг дүктү. коммунист Дмитрий Доржу 98 хураганны. 3.6 кг дүктү ап, бригадага чарыштың тиилекчилери болганнар.

Кежээнин мурнунда — мактал, чалгаанын мурнунда — кочу деп улустуң үлегер чугаазы бар. Ол кончуг шын. Бистиң бригадавыста кежээ, кызымак хойжулар хөй. Оларның ачызы-биле бригада бедик көргүзүгнү чедип алган. Ындыгларга бис чоргаарланып турар бис.

Ынчалзажок . ийи-чангыс чалгаа, ажылынга ээ-харыысалга чок кижилер бригаданың ниити көргүзүүн худуладып, ону аткаар тыртып турары хараашынчыг-дыр. Бисте ындыг кижилер база бар. Оларның дугайын маңаа ажыы-биле чугаалаар херек. Чижээ, Шанмак Дугар-оол эрткей чылын 100 хойга онаштыр 77 хураган алды. Моон чылдагааны чүвел? Ханырылгазы четпес бе, кажаа-хораазы багай бе? Чок! Оон одар-белчириинде, хандырылгазында кажаа-хораазында өске малчыннардан ылгалыр чүве чок. Ынчап кээрде, чүвенин ужуру чүдел дээрге. Дугар-оолдуң бодунун багай ажылдаанында, даанган херээ дээш бот харыысалгазын хандыр медереп билбээнинде, оон чалгаа-шүүшпенинде-дир. Оон өске чылдагаан чок деп бодаар мен. Мен-даа, өске хойжулар-даа аңаа сүме кадып, хойну ынчаар-мынчаар кадарар, чаш хураганнарны мынчаар ажаар деп чугаалап турган. Оон кандыг-даа ажыктыг чүве болбаан. Тура чокта бүш чок дижир чүве. Кижи боду күзевеске, кыспаска, кандыг-даа арга-сүме дуза бербес-тир.

Малды чидирер чоруктар бисте чок деп болбас. Эрткен чылын Ыдый Нурсат 40 баш хойну чидирген. Ол хойларны оон ам-даа үелеттирип турар болгаш ону дузалакчы хойжу кылып каан.

Ынчангаш малчыннарның харыысалгазын бедидери, мал ажылынга киирер кижилерни бүгү талазы-биле шилип ап, ук ажылга оларның шыдаарышдавазын тодарадыры эргежок чугула. Хойнуң малын кадарары ышкаш ындыг чүгула ажылга душкан-на кижини хүлээп алырын болдурбас болза чогуур деп бодаар мен.

Бо тодарадыкчы чылда бистиң бригаданың хойжулары СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга чер болгаш мал ажылынын продуктуларын будурерин база белеткээрин көвүдедири дээш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тин болгаш ВЛКСМ ТК-ның докталдынга сорук киргеш, бодиткен социалистиг үлээлгени алган болгаш улуг күжениишкин-биле ажылдап турар. Төрүүр 100 хойдан 95 хураганны, хой бүрүзүнден 3,6 кг дүктү алыр — бригаданың үлээлгези ындыг. Ону чедип адыры чиик эвес. Ынчалза-даа болдунар арга бар. Ону бо чылдың баштайгы ийи айының түнневи бадыткап турар. Бригадада 16 кодан 7 мун ажыг хой бар. Хой хүр кыштап турар. Мал чеми четчир. Бисте хой кидин түлүк оолдап эгелээн. 1500 хой төрээн, хураганнары менди доругуп тур. Коммунист Дмитрий Доржунуң коданынган 260 хой оолдаан, а хураганы 290 чедип турар. Ындыг хойжулар эвээш эвес.

Ынчангаш улам-на күжениишкинниг, харыысалгалыг ажылдаары бистен негеттинип турар.

М. ЧАШ-ООЛ,
хойжу бригаданың бригадири.

ОЛ ХОЛ ДАЯҢ КЕЛБЭЭН

Николай Савин он чыл бурунгаар Тюменьния Увадск ыяш үлетпүр ажыл-агый чериндеп Ырбанга чедип келген.

Ийет. Анда ажылчын кижи ёскэ чердеп чедип келгендер. Ында солуп чүү боор. Николай хол даяп ында барып ажылдай бербээн — ол бодунуң болгаш Тюменьге кады ажылдап турган өөрүнүң мурнакчы арга-дуржулгазын сүй белек кылдыр экелгеп...

Ырбан. Тываның Чевискөөринниң хөй кезиин эзлеп турар арга-арыгның эгээртиннмес байлаан чоннуң чаагай чоруунга бараан болдурар дээш демиселди эгелээн черлерниң бирээзи бо. Николай анда кээп турар үеде (Ырбанга ыяш белеткээр пункт 1959 чылда тургустунган) ыяш кезер херекселдер — балды, хирээ колдап турган. Николай Савин бодунуң арга-мергежилин орта дораан нептередп бербээн. Чүге дээрге бедик бүдүрүкчүлүг чепсек-херексел ынчан анда чеген турган. Бензохирээ, күчүлүг тракторлар, сал сөөртүр судволар, лесовозтар-биле хандырылга чоорту эгелээн.

Ыяшты кезип белеткээрин организастаарында база үнелиг чаартылгалар кылдынган. Мооң мурнунда ыяшты ужурарындан эгелээп, автомашиналарга чүдүрүп чорударына чедир анаа улус моонү-биле ажылдап турган. Ынчан кижи бүрүзү дужун хараар, бот-боттарының аразында холбаа чок, кымыңы-даа мурнунга харысалгага хүлээвес турган. Ам ында Тюменьден дамчып келген мурнакчы дуржулга ёзугаар ол бүгү ажылды шууштур чорудуп турар кижилерден тургустунган биче комплекстиг бригадаларны үзүп тургускан. Бригада кежигүнү бүрүзү тузунда харылаар ажылдыг, дараазында ажинниң кылыр ажылы ооң ажылының түнелинден хамаарыжыр болганда, бүдүн бичии коллективтиң ажыл-херээ тутчу бээр. Ажылды организастаарының бо дешилгелиг аргазы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, кижилериң ажылга харысалгазын бедидерииге ёзулут дээштиг рольду ойнаан. Мурнунда чылдарда ажылдап турган коллективиниң чаа ажыглап эгелээн арга-дуржулгазын чавдыр корбейн хайгаарап, үргүлчү сонуургап чоргаанындан ону амгы ажылдап турар коллективинге нептередириниң херээнге мурнакчы ажылчын Н. Н. Савинниң төлептиг үлүү киргеп.

Амгы үеде ынчаар ажылдап турар тос бригаданың бирээзин Н. Н. Савин боду удуртуп турар. Ажыл-ишке алызындан эрес-кежээ бо бригадир кады ажылдап турар эш-өөрүн бодунуң хууда үлегери-биле, ажылдың бүдүүгүр оруктарын дилеп тыварыиче эдерти бээр характерлиг-биле ёскэ бригадирлерден ылгалып турар. «Эвээш чарыгдалды үндүрүп тургаш, хөй тудуг ыяжын бээр!» деп кыйгырыгны эрткен шиитпирлиг чылда-ла олар боттарының лозунгу болдуруп алган. Ол талазы-биле

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

баштайгы чедишкин база-ла Николайның тюменьчи дуржулгазындан укталып тывылган. Николай орта ажылдап тура-ла ыяш ужурарының чаа аргазы—гидравликтиг демир шаанчак ажыглаарынга кымны-даа мурвай өөренип ап, херек кырында ажыглап турган. Херекселдиң бодунда чогум нарын чүве чок: ужуруп турар ыяжының хирээлеп бар чыдар изинче кагылып кирер демир шаанчакты кадап алыр, ооң дузазы-биле демги ыяшты туралаан, эптиг үүнче ужуруптар. Бо кыжын ындыг гидрошаанчактың ажыктыын Ырбанга бир-ле дугаар ол нептередип эгелээн. Савиннииңден ёскэ бригадаларда ыяш ужурарынга пён кижини быжыглаан хевээр. Оларның бирээзи бензохирээзи-биле ыяшты хирээлеп эгелээрге, ёскэ бирээзи узун урук-биле ужурар дээш үүнче ийинден иттирип турар. А гидрошаанчактырга ыяшты чаңгыс кижи ужурар, ооң будуун аштаарынга болгаш ыяш аразындан ону үндүр сөөртүрүнге таарымчалыг. Бо арга хол-биле кылыр ажылды механиастаарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерииге болгаш бот-үнени чиитедириие дузалыг, бригада кежигүннериниң санын (бир бригадага он кижи турар турда, Савиннииңде 8 кижи бар) кызырар арганы берген.

Чүгле ыяш белеткелиге безин 15 чыл ажылдап келген дуржулгалыг ажылчын ол белен эвес мергежилге аныяктарны өөредип, ыяш кезериниң нарын аргаларынга тиилээдириниче кичээнгей салып турар. Ынчангаш ооң удуртуп турар бригадазы 1973 чылда ыяш белеткээрин планын 110 процентилеп, 1974 чылдың эки-ле чылдагаанда 1 январьга чедир 1975 чылдың планын 100 процентилеп, 1975 чылдың планын 1 декабрьга чедир 1976 чылдың планын 100 процентилеп, 1976 чылдың планын 1 ноябрьга чедир 1977 чылдың планын 100 процентилеп, 1977 чылдың планын 1 ноябрьга чедир 1978 чылдың планын 100 процентилеп, 1978 чылдың планын 1 ноябрьга чедир

Аныяк хижи бурузунее—ортумак эртем

Бүгү-ниити ортумак өөредилгени бөгдемдырарынга кежээки болган бот-өөредилгенин школаларын база кол черни эзелеп, ниити билигиниг ортумак школазын кандыг-бир чылдагаан-биле чогуур үелиниг доозында аныяктарны өөредилгеже хаара түдүп, ортумак школаны доостурар соруглалыг. ССРЭ-нин болган эвилелдешкен республикаларының улус өөредилгезиниң талазы-биле хөөлүжүүдүнга Үндезинниерин хүлээп алганы кежээки болган бот-өөредилгелиг школаларының айтырыгаарын чугаалажып, чер-черге бөгдүг дузаны чедирген. Амгы үеде Эрзин районда тургустунган консультпунктулар дээре ажылдап турар. Өөредилге чылының эгезинде райкүскомунуң чанында аныяктар өөредилгезинге дузалаар түскай комиссияны тургусканы маңаа улуг роль-ду ойнаан. Комиссия неделя, он хонук аайы-биле консультпункт эргелекчилерин дыңнап, өөредилгениң байдалын чугаалажып турар. Эрзин болган Нарын суурларда өөредилге-консультация пунктуларының ажылдаарын айтырыгаарын чугаалажып, чер-черге бөгдүг дузаны чедирген. Амгы үеде Эрзин районда тургустунган консультпунктулар дээре ажылдап турар. Өөредилге чылының эгезинде райкүскомунуң чанында аныяктар өөредилгезинге дузалаар түскай комиссияны тургусканы маңаа улуг роль-ду ойнаан. Комиссия неделя, он хонук аайы-биле консультпункт эргелекчилериниң

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 50 (9425) | Четверг, февраль 28, 1974 чыл | 1925 чылдан үнелеттингеп | Өртээ 2 коп.

КҮРҮНЕ САДЫЫНЫҢ БУДУРУЛГЕЛЕРИНИҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫН ССРЭ-НИҢ ОРДЕННЕРИ БОЛГАШ МЕДАЛЬДАРЫ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

1973 чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин доллур болгаш ажыр күүседириңге чедиишкиннерни дээш шаңнаары болза:

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕН-БИЛЕ

Пелагея Борисовна Быкованы — Кызыл-садыгның улуг садыгжызы.

«ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЭЭ» ОРДЕН-БИЛЕ

Ирина Доламовна Дүлүштуну —Кызыл-садыгның № 32 магазинииниң садыгжызы.

Анна Артемьевна Сипривованы—Кызылдың столоваялар болгаш рестораннар трестиниң № 2 будурулгезиниң повары.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУК ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Анна Максимовна Вагинаны —Кызыл базазының склад эргелекчизи.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАРАЛ ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Клавдия Никитична Негулиевана — Кызыл-садыгның улуг садыгжызы.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, Кремль. 1974 чылдың февраль 13.

ССРЭ-НИҢ ӨҢНҮГ МЕТАЛЛУРГИЯ МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ БУДУРУЛГЕЛЕРИНИҢ БОЛГАШ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ АЖЫЛЧЫННАРЫН, ИНЖЕНЕР-ТЕХНИКТИГ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫН БАЗА АЛБАН-ХААКЧЫЛАРЫН ССРЭ-НИҢ ОРДЕННЕРИ БОЛГАШ МЕДАЛЬДАРЫ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

1973 чылда планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин доллур база ажыр күүседир талазы-биле чедиишкиннери дээш шаңнаары болза:

ТЫВА АССР. КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕН-БИЛЕ

Анатолий Парамонович Пугачёвту—«Тыва кобальт» комбинаттың аппаратчизи.

Кошкен Опай-оолович Тэжитти—«Тыва кобальт» комбинаттың чолаачызы.

«ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЭЭ» ОРДЕН-БИЛЕ

Александр Павлович Будаковту—«Тыва кобальт» комбинаттың мастери.

Николай Егорович Ковоховту—«Тыва кобальт тудуг» эргелевиниң партком секретары.

Анай Дондуп-ооловна Оюнну —«Тыва кобальт» комбинатта тудуг участогунуң штукатурмаляры.

Чечек Түлүшовна Содунам-ны—«Тыва кобальт» комбинаттың турбина машиниязы.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУК» ДЭЭШ МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Николай Сангыр-оолович Монгушту—«Тыва кобальт» комбинаттың проходчизи.

Николай Алексеевич Оттуреикону—«Тыва кобальт» комбинаттың слесары.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАРАЛ ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Борис Серафимович Крохалеиту—«Тыва кобальт» комбинаттың электрослесары.

Иван Петрович Литвиенкону — «Тыва кобальт» комбинаттың бульдозер машиниязы.

Виктор Григорьевич Просолоиту—«Тыва кобальт» комбинаттың аппаратчизи.

Макал-оол Оюнович Узуиаты—Терлиг-Хаяның шинчилел-ажыттаал будурулгезиниң слесары.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, Кремль. 1974 чылдың февраль 15.

ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА БУДУРУЛГЕЛЕРИНИҢ АЖЫЛЧЫННАРЫН, ИНЖЕНЕР-ТЕХНИКТИГ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫН БОЛГАШ АЛБАН-ХААКЧЫЛАРЫН ССРЭ-НИҢ ОРДЕННЕРИ БОЛГАШ МЕДАЛЬДАРЫ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

1973 чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин доллур база ажыр күүседириңге чедиип алган чедиишкиннерни дээш шаңнаары болза:

ТЫВА АССР. КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕН-БИЛЕ

Гильза Нагимуловна Батальмкованы — чоннуң Кызыл хоорайда амыдырал хандырылга комбинадының парикмахери.

«ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЭЭ» ОРДЕН-БИЛЕ

Има Хереловна Демиш-оолду — чоннуң амыдырал хандырылгазының Эрзинде участогунуң бызыкчызы.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУК ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Шой Сотпаевна Дазакайны — чоннуң Ак-Довуракта амыдырал хандырылга комбинадының бызыкчызы.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАРАЛ ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Алексей Дмитриевич Лутаиниин — чоннуң Кызылда амыдырал хандырылга комбинадының шак сеткечизи.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1974 чылдың февраль 23.

ССРЭ-НИҢ ХЕРЕГЛЕКЧИЛЕР КООПЕРАЦИЯЗЫНЫҢ БУДУРУЛГЕЛЕРИНИҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫН ССРЭ-НИҢ ОРДЕННЕРИ БОЛГАШ МЕДАЛЬДАРЫ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

1973 чылдың планнарын база социалистиг хүлээлгелерин доллур болгаш ажыр күүседириңге чедиишкиннерни дээш шаңнаары болза:

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕН-БИЛЕ

Доока Натпитович САТТЫ—Чөөн-Хемчик районуң хереглекчилер нииттелелиниң баштаар черииң даргазы.

«ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЭЭ» ОРДЕН-БИЛЕ

Мария Кирилловна ДВОРКОВАНЫ — Барыын-Хемчик районуң хереглекчилер нииттелелиниң столоваязының повары.

Мария Александровна ДРОКИНАНЫ — Улуг-Хем районуң хереглекчилер нииттелелиниң кол бухгалтери.

Сенлибаа Серековна МОНГУШТУ — Бай-Тайга районуң хереглекчилер нииттелелиниң магазииниң улуг садыгжызы.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУК ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Петр Романович СОРОКИННИ—Тываның хереглекчилер эвилелиниң автотранспорт конторазының чолаачызы.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАРАЛ ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Александра Ховалыговна БИЧИШТИ — ажылчыннарның «Найырал» кооперациязының хлеб бижырар черииң пекары, Улуг-Хем район.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1974 чылдың февраль 13.

РЕСПУБЛИКА ЮБИЛЕЙИНГЕ ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР

Бистиң республиканың ажылчы чоннары 1974 чылдың октябрь 11-де Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң улустарының өг-бүлезиниг Тываның эки тура-биле бактаап киргенииниң алдарлыг 30 чыл ооюн демдеглеп эртиреп. Тыва улустуң амыдыралынга болган бо улуг, оруштуг үүлүшкүн болза тывалардың материалдыг болгаш утаавбодал күштериниң чечектелиринге кыынгаар чок дээрге оруктуг ажыттыр, ленинчи национал политиказының боттанымышкынының чайынаачак хереези болган.

Бөгүнгү Тыва — чаа тудугларның, үлегүүрүүг яжы-бүрү ажыргарының шапкын хөгжүүдези вертөзөп, көдээ ажылагийы механизастаттынган болгаш электрижиттинген чер, экономиктиг өзүлдениң, социал болгаш культура чаартылгаларының чери аларган. Ленинчи кооперативтиг планныг амыдыралга боттандырган чорук — тыва улустуң улуг чаалап алышкыны. Совет күрүнениң кайгамчык улуг материал-техниктиг дузаламчызының ачызында көшкүн аалдар орнукта амгы үениң чаагайыткан суурлары тургустунгулаан. Колхоз-совхоз тургузуу көшкүн араттарның күш-ажылын болгаш амыдыралын үндезинии-биле чаартып, көдээ ажыл-агыйга бүдүрүкчү күштерни хөгжүдериге дээрге оруктуг ажыттыр. Тыва улус социалистиг культураны сайзырадырынга кайгамчык чедиишкиннерни чедип алган.

Совет Тываның ажылчы чоннарының чедиишкиннери, ооң социал, экономика болгаш культура талазы-биле дешпээгеи болза ооң улузунуң тургузукчу күш-ажылынга, Совет Эвилелиниң бүгү национнарының болгаш улустарының кады кылган күжениишкиннериниң, ленинчи национал политиказының, улустарның найырамының түңнели, СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың хүн бүрүдеги ада сагыш салышкынының база кичээнгейиниң түңнели болур. Чогум-на харын Советтер чуртунуң улустарының интернационалчы найыралы, оларның улуг дузаламчызы тыва улустуң амыдыралын үндезинии-биле чаартып, бистиң делегейде ең мурнакчы социалистиг нииттелелдиң бедиктериниг чедирип келген. Ооң демдээ Төрээн чуртуң дээди шаңналы — Ленинниң ордени болур. Республиканың ажылчы чоннары Совет Тываның 30 чыл ооюн анда Төрээн чуртуң база бир бедик шаңналы—Улустарның найыралы орденин тывыкаан чылда демдеглеп эртирип турары база хамы уткалыг. ССР Эвилелиниң алдарлыг 50 чыл ооюнда өске эвилелдекпекен, автономнуг республикалар, областтар болгаш национал округтар-биле кады Тыва АССР Улустарының найыралы орден-биле шаңнаткан.

Совет кижилер алдарлыг эртикен оруунче хая корнуп, түңнелдерни үндүрүп, партиниң салган сорулгаларын чедиишкиннинг боттандырарын хандырары-биле байлак дуржулганы мооңнеп турар. Тоску беш чылдың эртикен үш чылында Тываның ажылчы чоннары улус ажыл-агыйының болгаш культураның бүгү адырларынга улуг чедиишкиннерни чедип алган. Беш чылдың шиитпирлиг чылында үлегүүр бүдүрүгелиниң хемчээли 1970 чылга деңнээргe 35,7 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүмчүлүү 24,3 хуу өскен. Пландан ажыр 12 миллион рубльдиг продукциязын бүдүргеи. Көдээ ажыл-агыйның ишчилериниң чедиишкини улуг. Нииги продукциязының чылда ортумак хемчээли колхоз, совхозтарга 10,2 хуу өскен, нииттиниң малының беш саны база өскен, тудуг, транспорт, коммунал хандырыга, садыг, улус өөредилгези, кадык камгалалы, культура улам мыйаң хөгжөзөн.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедип алган бедик коргузүлгези дээш чамдык районнар, дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Кызыл туктары-биле шаңнаткан. 1973 чылда чедип алган чедиишкиннерни дээш көдээ ажыл-агыйының, үлегүүрүүг, тудугчуң, транспортчуг болгаш бүдүрүлгениң өске-даа адырларының чүе-чүе мурнакчылары чазактың бедик шаңналдары-биле шаңнаткан.

Бо чедиишкиннер бисти өөртүп, бистиң чоргаарлаашкынывыс болуп турар. Ынчалза-даа бистер «Байырлалды дедиглээриниң эң эки аргазы—кол кичээнгейни шиитпирлеттинимзен айтырыгларже мооңнээри болур...» деп улуг башкы В. И. Ленинниң чагыыр үүлүшүлүг бис. Чоокта чаа СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу «Совет Тываның 30 чыл ооюнга белеткелдиң болгаш ону байырлап эртиреринiң дугайында» доктаалды хүлээп алган. СЭКП-ниң XXIV съездиниң болгаш партия Төп Комитединиң декабрь (1973 чыл) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин, ол Пленумга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыткан үүлдерин боттандырарынче ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаары-биле тыва улустуң ол улуг байырлалын демдеглеп эртиреринiң, нииттизел бүдүрүлгезиниң ажыттыын улам мыйаң бедидериниң, чоннуң идей-политиктиг болгаш интернационалчы кижизидигезиниң күштелдиреринiң эргежок чугулазын шында оныалап айыткан.

Совет Тываның 30 чылын төлептиг уткуур база 1974 чылдың даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш улус ажыл-агыйының болгаш культураның бүгү адырларынга социалистиг чарыштыг улам калбартырын партия хооркомунга, райкоминарынга, хоорай база райкүүсконнарга, республиканың министерстволарынга база албан организацияларга чергелериниг, облпрофсөвүделге болгаш ВЛКСМ обкомунга ол докталл хүлээдирип турар. Тоскu беш чылдың үшкү чылының чедиишкиннерни улам быжыглап, көвүдетпишаан, республиканың ажылчы чоннары Тываның экономиказын улам ынай хөгжүдер, чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурулуг деңнелин бедидип, тодарадыкчы дөртkү чылды чедиишкиниг доозар дээш улам күжениишкиниг ажылдаар апаар. Ол докталлга дүүштүр партия хооркому, райкоминары болгаш хоорай, райкүүсконнар Совет Тываның 30 чыл байырлалын төлептиг уткуур талазы-биле организастыг болгаш пропагандивчи ажылдың планнарын ажылдап кылыр үүлүшүүр. Республика найыымалаты, районнар төптөрин чаагайжыдырын, ээн эки көдээ суур, ферма, бригада, салбыр, квартал, кудумчу дээш конкурсту чорударын планда көрүп турар. Байырлалга холбаштыр чаңчыл болган чайны Наадымны база Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делегезини Кызылга чорударын база айтып турар. Республикага бот-тыныгыр уран чүүдүн көрүдезин чорудар, күнажылдың болган культуранын райониар байырлалдарын эртиреp, уран чурулгашын делгелгезин болгаш өске-даа чиидык хемчегелерни, а ол ышкаш Тыва АССР-ниң чечен чогаалынын болгаш уран чүүлүүн кежээзин Москвага эртиреp.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң, облпрофсөвүделдиң юбилей таварыштыр Хүндүлел дептерин тургузар, анаа социалистиг чарыштың тиилекчилериниң аттарын болгаш мурнакчы коллективтерни кыыр бижиир. Байырлалдың бүдүүгүнде районнарның болгаш Кызыл хоорайның база үлегүүр бүдүрүгелиниг, транспорт, тудуг, коммунал-амыдырал хандырыга, садыг организацияларының коллективтериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның үшкү кварталда социалистиг чарыжының түңнелин түзүрер.

Республиканың ажылчы чоннары Совет Тываның 30 чылын төлептиг уткууру дээш чарыжка киришпишаан, СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин күүседириңге, улустарының ленинчи улуг найыралын, анык-дунмалышкы интернационалчы чоруун улам ынай бижыглаарынга боттарының күжүн харамнанмас даарын партияга болгаш Совет чазакка бүзүредип турар.

ШАЛЫПЧЫ ИШТИ—БЕШ ЧЫЛГА

СААНЧЫЛАР, ИНЕК КАДАРЧЫЛАРЫ!

Тодарадыкчы 1974 чылда силерниң чедип алыр чүүлдериңер мындыг:

Мыйыстыг бода малдың баш санын 5,1 хуу, ооң ишгинде саар инектиин—10,1 хуу өстүрер.

Бир инектен ортумаа-биле 1800 кг сүттүг саар.

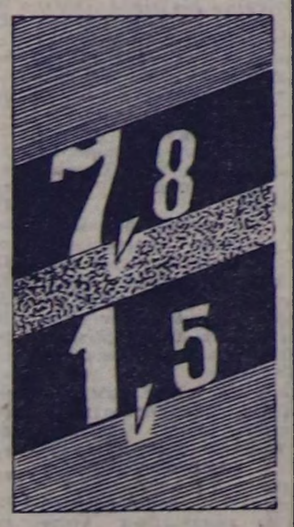

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 7,8 хуу бедидер.
Продукциязының бот-үнезин 1,5 хуу чигедир.

Төрүүр 100 инектен 80 бызаны алыр.

Эътти күрүнеге садары — 32 муң тонна. Сүттү күрүнеге садары —27 муң тонна.

Садар малдың дириг деңнээни 350 кг чедирер.

Тодарадыкчы чылдың бирги чартымында күрүнеге 9000 тонна эътти, 12600 тонна сүттүг садар.

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛАРЫН КҮРҮНЕГЕ САДАРЫНЫҢ ПЛАНЫН ХУУСАА БЕТИНДЕ, ДЕКАБРЬ 25-ТЕ, КҮҮСЕДИИЛИҢЕР!

БҮГҮ-НИИТИ КҮШ-БИЛЕ

В. И. Ленинниң адын комсомолга тывысканындан бээр бо чылдың июль 12-де 50 чыл болур. Ол төөгүлүг улуг болуушкунга бүгү аныктар, комсомолдуң хоочуннары, совет кижи бүрүзү төлептиг ужуражыр дээш белеткенип турар. А ВЛКСМ Төп Комитединиң бюрозу «Комсомолга В. И. Ленинниң адын тывысканындан бээр 50 чыл болганынга белеткел дугайында» доктаалды эртикен чылын-на хүлээп алган.

Комсомолдуң VI съездиниң манифестизинде мынча дээн: «...ССРЭ-ни чурттаан бүгү улустуң күш-ажылчы аныык-оскези болунуң мурнакчы отряды-биле — Аныктарның Коммунистиг Эвилели-биле кады — Ленинниң биске эртүрген чагыларын чаңдыс күзел болгаш бижыг шиитпир-биле боттандырар, ленинчи өзу-биле чурттаар, ажылдаар болгаш домиежир дээш ол атты хүлээп алган». Комсомол В. И. Ленинниң чагыларынга шынчы болуруп мынчаар дангыраглаан, кандыг-даа бергелерге мооңдактолбайн, ол сорулгаларны күүседирип, Ленинниң түгүн бедик тударын Коммунистиг партияга аазаап.

Эртикен чылдарының дургузунда ленинчи комсомол бодунуң идыктыг дангыраанга шынчыдыын бүзүретбейн. Комсомол өлүм чок Ленинниң адын улуг аддар болгаш чоргаарал-биле адилеп, ленинчи чагыларга, Коммунистиг партияның идеяларынга шынчылыын ажыл-херээ-биле бадыткап келген болгаш бо хүннерде коммунистиг нииттелелди тургузарынга, партияның XXIV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседиринге идепкейлиг киржип турар.

Тываның 26 муң кежигүнүт комсомол организациязы В. И. Ленинниң адын комсомолга тывысканындан бээр 50 чыл болур ооюнга төлептиг ужуражырынга белеткенип турар. Амгы үеде комсомолдуң организацияларының болгаш белүк бүрүзүнде ВЛКСМ-ниң ол байырлалынга тураскаатпан социалистиг чарыш калбарган. Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседириниг «Аныктарның шалыпчы ижии, мергежилии болгаш дилеп тывышкынын — беш чыл!» деп шимчээшкин Кызылдың ажылчыннарын, Тожунуң кижилерин, Мөңгүн-Тайганың сарыкчыларын, Эрзиниң хөйжуларын, Бии-Хеминиң тараажыларын, Ак-Довуракты тудугжуларын болгаш өске-даа хөй-хөй аныктарны хаара тутkан.

ВЛКСМ организациялары комсомолчу аныык кижи, пионер бүрүзүнүң ажыл-ижинии, өөредилгезиниң, сагыыга-чурумунуң үлегерлиг болганын турарын, ажыл-херээ-биле коммунистиг моралдың нормаларын бадыткап, бодунуң ниити биилиин, культуразын, мергежилин бедидерин, күш-культурага хандыкшыл, ГТО нормаларын дужаарын турарын чедирип алыр сорулганы салган. Оны боттандырырынга Ленинчи заңгы улуг рольду ойнаар. «Коммунизмге өөреник» деп аныктарга В. И. Ленинниң кол чагыын удурулга болдургаш, хуу планнарны комсомол организациялары, ВЛКСМ кежигүнү, аныык кижи бүрүзү алгаш. Чижээ, 5000 ажыыт кежигүннүг Кызылдың комсомол организациязында 7012 кижи хуула комплекстиг планныг чедиишкиннинг күүседип турар. Комсомол комитеттери аныктарның күш-ажылчы кижилердиг-биле кичээнгейни улам күштелдиргеи. «Эң эки мергежин талазы-биле» деп социалистиг чарышка 6000 ажыыт ооллар болгаш кыстар хаара туттунган. ВЛКСМ-ниң Кызыл хоорай организациязы ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тутуп быжыг тудуп турар. Чөөн-Хемчиктиң Дергун, Улуг-Хемниң Иштии-Хем сүт-бараан фермаларында. Өвүрүүн будурулге-орук участогунда, Эрзиниң «Чаа орун» колхозтуң хойжу бригадазында комсомолчу-аныктарның коллективтери күш-ажылга бедик коргузүтүүр чедип ап, өөредилгеин база дыштаныглаары ажыктыг, кылдыр организастаан.

«СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга!» деп Ленинни заңгыдыр болгаш шиитполитиктиг аттестациялыг үезинде аныык оол, кыс бүрүзү партияның, комсомолдуң, чоннуң мурнунга отчёдуп бээр ужуралыг. Бо бүгү үүле партия организацияларының удурткашы-биле, революсчу дайынны болгаш күш-ажылчы аллариың хоочуннарының дузазы-биле болгаш киржилгээ-биле чоруттунуп турар. Хоочуннарның дуржулгазы аныктарга кезээде үлегер-чижек болуп артар.

Республиканың хөй-хөй күш-ажылчы коллективтериндеи хоочуннар-биле аныктарның харылзаазын бадыткаар чижектерни көргүзүп болтур. Аныктарны күш-ажылга болгаш өкн чаңчылдарга кижизидер ажылды чер-чергелерде партия организациялары холга алганы өөрүнүүр. Иштикки херектер министерствозунуң Л. Лантухов секретарылаан партия организациязы чыдыгларның бирээзинге хамаарыжыр. Ында коммунистер кижизидеп берге 86 ооллардың болгаш уругларны шефке алган. Оларның кижи бүрүзү-биле ажыл эки түңнелди берген. Милициянның уругтар өрээлиниң дангызынга киргеи чыдыг хөй кезии ИХМ-де коммунистерниң шудургу ажылының түңнелиниде ышы оруукче киргеи.

Кызылдың автосепгеже заводунуң, «Тыва кобальт» комбинаттың дирекциялары болгаш партия организацияларының аныктарны дагдынып алгаш кижилер талазы-биле ажылын багай эвес организастаан. Ол будурулгелерге ажылдаш киргеи аныык ажылчыннарны дуржулгалыг ажылчыннарга, мастерлерге болгаш удурткучу ажылдакчыларга бижыглаан турар. Аныык кижиниң политиктиг, күш-ажылчы шынарларының тургустунарынга, ооң культурлуг деңнелин бедидеринге, мергежилдя хамыдыбле шиитгээдип аныктарга ол бүгү улуг ужур-дузалыг.

Аныык механизаторларны болгаш малтыяларны кижилер ажыл «Революциянын чалбыжы» совхозта эки организастаттынган. Ында хоочун кижи аныык ажылчын-биле ат салган тускай керээни чарын турар. Аңаа аныык кижи эки ажылдаарын, мергежилин болгаш политбилиин бедидерин, корум-чурумну сагыырын, а хоочун кижи ону өөредирин хүлээнир. Совхоз директору Ольга Павловна Чуева, партком секретары Никифор Петрович Коновенко олар ышкаш хоочун кижилер аныктарны дагдынып алгаш, кижизидер хемчегелерни ажыктыг шыдаан.

Тываның баштайгы механизаторларының бирээзи Кара-оол Чамыдак, Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Чүргүй-оол, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Дажы-Намчал, тудутжу-бригадир Мария Сафронова ышкаш, боттары аныктарга үлегер болбушаан, оларны кижизидип турар хоочуннар хөй.

Аныктар-биле ажыл дугайында партбюлутер организацияларының болгаш чамдык коммунистерниң отчёттарын партбюроларның база эге организациянын хуралдыга чугаалажып турар, үстүнде аныткыннып дег, ындыг коллективтер бистө хөй. Ынчалза-даа аныктар кижизидегеинче шоолуг сагыш салбас, ылаңгыя хоочуннар-биле аныктарның харылзаазын быжыглаар ажылды суза чорудун турар партия организацияларны ам-даа бар. Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарда болгаш чамдык коллективтерде ийи-чаңгыс аныктар иитпиге ажыктыг ажыл кылбас, өөренмес база хөй-иитпиниң корум-чурумун үрөөр, худугланнаар болгаш арагалаар чоруктуң ам-даа бары аныктар-биле ажылдың кошкаанын дугайын хереченип турар.

Чер-чергелерде партия организациялары бо талазы-биле хемчегелерни ап, аныык ажыл-ишчилерни дуржулгалыг болгаш хоочун кижилерге быжыглаарын чаңчыл болдурар ужурлуг. Комсомол, профвиилел болгаш өске-даа хөй-иитпи организацияларының ук ажылга идепкейлиг киржир хүлээдигелии.

ВЛКСМ

КОМСОМОЛЧУ ОТЧУТАШ

«Коммунизмниң аныяк тургузукчуларынга партия чоргаарланыр. Бистиң хүлээлгевис — чаа салгалдарга бодувустуң политиктиг дуржулгавысты, экономиктиг болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээринин дуржулгазын дамчыдары, аныяктарның идейлиг кижизидилгезин удуртуру, олар боттарының адаларының херээн, улуг Ленининиң херээн төлептиг уламчылазын дээш бүгү чүүлдү кылырывыс болур».

(СЭКП-ниң XXIV съездизинге партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелинден).

ХООЧУН ЭШТЕРНИҢ ДУЗАЗЫ

«Бистиң аныяктарывыстың янзы-бүрү бөлүктери — аныяк ажыл-чымнар, колхозчулар, тускай эртемнилер, студентилер болгаш школчулар тус-тус аймы-биле онзагай чүүлдерлиг. Комсомол ол бөлүктериниң каймы-биле-даа ажылдап билир ужуруут. Оларның-биле кижизидилге ажылын шын тургускаанындан аныяк салгалдың күш-ажылды хүндүлеп көөру, аныяк солдар, кыстарның шын оруктуң ой-шаанда шилип алыры хамаарыжыр-дээн, СЭКП-ниң XXIV съездизинге партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелинде айтыкан.

Аныяктарны шын орукче уштап-баштаары болгаш күш-ажылга, чаагай чанчылдарга кижизидери— күш-ажылчы оруун чаа эгелеп чоруур аныяк кижи бүрүү-биле доктаамал ажылдың бир хевири. Коллективте хүндүткелдиг хоочун ажылдакчыларның болгаш мурнакчыларның комсомол организациязы, бригада, звено коллективи-биле сырый харылзаалыг ажылы аныяктарга бедик профессионалдыг, политиктиг, культурлуг чанчылдарны кижизидеринче угланган турар ужуруут.

Республиканың комсомол организациязы өске хой-ниитиби-биле кады хоочун кижилерниң аминя ажылчыннар-биле кижизидикчи ажылын бүгү талалыг деткип, ону калбартырынче база иептерединче угланган ажылды чорудуп турар. ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң, Улуг-Хем болгаш Каа-Хем райкомнарының бо талазы-биле дуржулгазы хоочунарның болгаш комсомол организацияларының демниг ажылындан ол чугула херекти чедиишкиниг чорудуп болуруун бадыткаан.

Амгы үеде республикада 350 ажыг хоочун болгаш мурнакчы ажылчыннар аныяктарны утлан-баштаар ажылды чорудуп, комсомол организацияларынга дузалап турар. Оларның хой кезии — коллективтиң хүндүтелинң чаалап алган, хой чылдарда бедик көргүзүлүг ажылы дээш ордеп, медальдар-биле шанналткылаан, бүдүрүлгенниң хоочуннары — коммунистер болуп турар. Оларның чижээнге № 48 тудуг эргелелинде комсомолчу-аныяктар бригадаларының удурткулары Екатерина Краснобаеваны, Мария Сафроновоны, Августа Ельшованы адап болур.

Августа Ивановна Ельшова комсомолчу-аныяктарның штукатур-шеверлекчилер бригадазын 1968 чылдан бээр удуртуп келген. Ынчан ол бригада бүдүрүлге планнарын күүсетпес, сагыыга-чуруму кошкак боон турган. Августа Ивановнаның кызымнак чүткүдүг чоруундан, оон удуртулгазы-биле бригаданың көргүзүглери чыл келген түдүм-на бедии, сагыыга-чуруму экижип, мурнакчыларның одуруунче киргеп. Ам бригадада 22 аныяктарның 16-зы комсомолчулар. Шиитпирлээр 1973 чылда алган социалистиг хүдээлгелерни бригада эки күүсеткен.

Комсомолчулар кандыг-даа ажыл-ишке, шиитпир хүлээп аар дээнде улуг кижилерниң арга-сүмезин ап турар. Августа Ивановна бригада кежигүннери-биле чүгле ажылга эвес, чурттап турар бажыңнарынга, өөреним турар школазынга, дыштанылга үезинде-даа бо-ла кады чоруурун, оларны деткиирин чанчыл апаргаан. Киноже, театрже болгаш боттынынгыр уран чүүл концертин белеткээринге олар база бадыткаар.

Таңдында «Тиилелге» совхозтуң № 5 хову бригадазының бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. О. Янчат, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжуузу, комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазының партия бөлүүнүң удурткуузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д-Н. Ч. Ооржак олар база-ла аныяктар кижизидилгезинче мындыг кичээнгейни салып турар.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң сааначыны С. Т. Дажы, «Шайырал» совхозта ажылчын кооперациязының ажыл-агый эргелекчизи, курлавырда подполковник В. В. Китайкин, «Тоора-Хем» совхозтуң ачызы Э. Д. Даржаа дээш хой-хой хоочун кижилер аныяктарга ёзулуг орук айтыкчылары болуп, боттарының мергежилинге хой-хой аныяктарны өөредикшилер. Оларның өөреникчилери бүдүрүлгенниң мурнакчылары болуу бергилээн. Ындыгларга «Тиилелге» совхозтуң механизатору Ооржак Май-оолду, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң сааначыны Тамара Семрановоны хамаарыштырып болур. М. Сафроновоның өөреникчизи, ам № 48 тудуг эргелелинде штукатур-шеверлекчилер бригадазының бригадири Нина Оюн, Д. Маскыр-оолдуң өөреникчизи «Найырал» совхозтуң хойжуу Маскыр-оол Дукар-оол ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге делегаттар кылдыр сонгутканнар.

Аныяктарның кижизидилгезинге, оларны бүдүрүлгеже хазар тударынга бистиң хоочунарывыстың, иланғыя коммунистерни, күш-ажылдың мурнакчыларының ролю аажок улуг. Бо ажыл партия организацияларының удуртулгазы-биле, бүгү-хой-ниитиниң киржилгези-биле чер болганга моон соңгаар-даа улам калбарар апаар.

С. ОНДАР,
ВЛКСМ Тыва обкомунуң кылдыс эргелекчизи.

ЭГЕ БАЗЫМНАР

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында бистиң Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтуң комсомолчу-аныяктары «Кара-Хөл» колхозта аныяк-өскенниң социалистиг чарушка кыйгырбышаан, бедиткен социалистиг хүлээлгелерниң алгаан. Оон чимдыктарын доргузарга мынчыг:

— мал ажылынга аныяктарның киржилгезин улам көвүдедир соруулга-биле амгы үеде бир хойжу звеноларның базазынга комсомолчу-аныяктарның бир хойжу бригадазын тургузар;

— ийи аныяк өг-бүлеви хой ажылынга доктаамал ажылдаары-биле чорудар, хой ооллаашкынының үезинде 32 аныяктарны сакманщиктедир, олар колхозка 2000 баш чаа малдың ашаан бээр;

— хой ыяргылдазының болгаш чүүлдазының үезинде бир комсомолчу-аныяктар звенозун тургузар. Оларның күж-биле 10 тонна дүктү кыргыыр;

— мал чемнинг бедеткелиниң үезинде аныяктарны бир механизастыттынган база үш янза звеноларны тургузар. 200 тонна мал чемин белеткээр. Тараа суттарлыгазынга болгаш дүктүг ажаалдазынга идепкейлиг киржилгеер.

1960 чылга чедир колхоз хойнуң баш санын ийги үеделгизинден ийи катап көвүдедир соруулга салгаа. Оон күүсеттинерингге улуг улуг-хуузун комсомолчу-аныяктар киирер.

Колхозта комсомолчулар болгаш аныяктардан чүгле эрткен чылын безин хой ажылында он бир кижи барган. Оон иштинде көскү черни ийи комсомолчу звено эдепп турар. Алексей Сааяның удурткалы № 1 хойжу звенода үш комсомолчу кадарчы бар: Татьяна Кара-Сал, Галина Хертек база улуг кадарчы Алексей Саая. Оларның коданында 502 хураган бар. Амгы үеде мал кыштыг хүр ажыл турар. Бо аныяк хойжуларга арга-сүме айтып, дузалаары-биле хоочун кадарчы Самбый-оол Делгерни бижыглаан. № 2 хойжу звенода дөрт комсомолчу кадарчы бар. Олар даярге улуг кадарчы Алексей Хертек, кадарчылар Татьяна Куулар, Дуся Хертек, Вера Кыргыс сугларлар. Ийи комсомолчу звеноның аразынга чарыш чайгаар-ла кыптыгын үнген. Олардан ангыда, дөрт комсомолчу ада-иелериниң дузалакчы кадарчылаан турар. Лиза Салчак ачазы Тойбу Салчактың, Мария Донгак ачазы Алыг-оол Доңгактың, Рая Шаңмак ачазы Сайай Шанмактың дузалакчы кадарчылары, а Нина Хомушку аввазы Серенмаа Хомушку-биле бир кодан хой кадарын турар. Ынчангаш кодээ аныяктарны мал ажылынче хаара тударының талазы-биле партия биле чазактың ап турар хемчегларын «Мурнакчы» колхозта сөс кырывда эвес, а амыдыралга боттанып турар.

Комсомолчу звеноларда ажылдаарының болгаш дыштанырының хувааддазын, чуруттарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Чижээ, Алексей Сааяның үш кижи составтыг звенозунда ажыл хувааддазын мынчаар тургускан: бир кижи ийи хонук суурга дыштанып, арткан ийи кижиниң бирээн хой кадарар, бирээн коданга янзы-бүрү ажыл кылыр. Дыштангаш, келгени хой кадарар, артеининде аал эдепп хүнзээр. Бо чурумнуң сезоннуг ажылдар үезинде өскерлиин чугаажок. Эрткен күүн Алексей сагеннеп турда, оон ийи эжи хоюн эдичежин кадарып турган. Ындыг таварылгалар хой кыргыдазының болгаш чүүдазының үелеринде база болгулай бээр.

Бирги хойжу звено ам Кыаңа-Бут деп черде кыштап турар. Чылыг, делгем бажыңны, оруң-дожекти, стол, сандайларны, радиоприёмникти колхоз садыы бергеп. Суурнуң комсомолчулары оларга докталмаа шеф дузаазын чедирип турар. Ийиги звеновуң кыштаа — Бута-Дөзүнде, колхоз төвүнден ырак эвеспе. Оларның коданында амгы үеде 400 баш кыс хураган кыштап турар. Кайы-даа звеноларның кыштагларында мал чеми четчир.

Комсомолчу-аныяктарны хой ажылынче моон соңгаардав хаара тударын-биле колхоз баштаар чери, партком база комсомол комитеди чаңдын ажылдарны чоруткан. Хамыктың муриунда кижилериниң материалдыг соңуургалын көдүрериниң үгланган хемчегни алгаан. Мал ажылынга чаа ажылдап киргеп аныяктарның ажыл төлевиринге немей оларга 15 рубльди ай санында бергеп турар. Чайгы үеде оларның чурттаарынга аптиг байдалды тургузарыбиле майгыннар орнунга өгдерни белеткээр. Бо чылын школа доозар өөреникчилербиле колхозтуң сураглыг малчынналарын ужуражыгларын арттырып, Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдеринге аныяктарның идепкейлиг киржилгеезинин эргенек чугулазын оларга таныштырып турар. Школа доозын соонда ада-иелериниге дузалажып, малчынналарын шиитпирлээн аныяктарның бирдиринчилери ам комсомол комитединге кээп турар. СЭКП Тыва обкомунуң X болгаш ВЛКСМ Тыва обкомунуң VI пленумнарының шиитпирлериниң амыдыралга боттанды-рарынга колхозтуң комсомол организациязының, комсомолчуларның практиктиг киржилгезин оон-даа күштелдирер бис.

С. САМБЫЙ-ООЛ.
«Мурнакчы» колхозта комсомол комитединиң секретары.

Нина Мөнге Чөөн-Хемчик районнуң суггарылга системаларының эргелелинде инженерлеп турар. Ол талазы-биле дээди эртемни дөрт чыл мурнунда Алма-Ата хоорайга чедип алган. Аныяк кыс эрткен үениң дургузунда суггарылга системаларын экижидиринден, суггатчыларны өөредип, кижизидиринден ангыда хой-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг киржип келген.

Коммунист Нина Мөнгениң аныяктар-биле харылзаазы бижыг. Районнуң комсомолчулары ону ВЛКСМ-ниң эрткен область конференциязынга делегат кылдыр чоруткан турган.

ЧУРУКТА: Н. Мөнге.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

АНЫЯКТАРНЫ ДЕТКИИР

Кызылда № 48 тудуг эргелелинде он чеди чыл ажылдап тур мен. Ол чылдарның онуң бригадирлеп арттырдым. Бистиң бригадавыс тудугжулар ортузунга калбарган социалистиг чарышка каш-даа катап тиилекчи болуп, шилчиир Кызыл тук болгаш өске-даа шаннаалдарны ап келген.

Эрткен үениң дургузунда мээң бригадамның кежигүннери чангыс ай турбаан: чамдыктары үнер, өскелер ажылга кирер болгулаар. Бригадага аныяк тудугжуларны берип турар кол чер—№ 35 профессионал-техниктиг училище. Ону чаа дооскан тудугжуларга баштайгы үеде белеп эвес болуру чугаажок. Ынчангаш хоочун тудугжулар ол аныяк өскенге мергежилин, арга-дуржулганын дамчыдып берип турар. Сургуулдар өөренип турган үезинде-ле тудугларга кээп, мергежил шинээдип алырынга чугула практиканы эртери дүрүм апарган. Бис база училищеге чедип, ажыл-ижиниствн дугайын чугаалап берип турөр бис. Ийи ай мурнунда аңаа «Бодуңнуң мергежилиңге ынак сен бе?» деп кежээ болган. Мен база чордум. Ынчан келир үениң тудугжуларының мергежил дугайында чугаазын соңуургеп дыннадым. Меңээ база элээн хөй айтырыг салдылар. Мындыг харылзааларның кижизидилгеге ажыктыы чугаажок.

Бистиң бригадавыста 20 кижи бар. Шуптузу аныяктар. Ону комсомолчу-аныяктарны дээр ужуру ол. Бригада кежигүннери арасында найыралдыг, кезээде бот-бодунга дузалажыр болгаш деткижер чаагай чанчылдыг. Хүлээнген ажыл-херээн мен тогумда безин шынарын кудулаттайн күүседип турар. Ынчалзада-даа амгы байдал бригадага шудургу тайылбыр ажылының түңнелинде чедип алдынган. 1970 чылга чедир база-ла мындыг бригадалыг турган мен. Ол бригада боду башкарыыштар апаарга, № 35 профтехучилищенин чаа дооскучуларын хүлээп алганым бо. Баштайгы үеде ажыл шагы үзер, ажылды карак ажыттаар чоруктар база тургулаан. Ындыг аныяктарга хамаарыштыр хемчегларны ап, оларга янзы-бүрү кеземчеин көргүзүп, суртаал ажылын улам күштелдирип келген бис. Бригаданы хүлээп алгаш, ийи чыл болганымда безин чылдагаан чок үстүнген ажыл шагы чылда 190 чедип турган. А эрткен чылын ол көргүзүг түгле 22 болду.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында ажыл шагы үзер чоруктуң шуут болдурбас соруулганы салган бис. Бригада хуралдарынга күш-ажылдың сагыыга-чуруунуң чугаалажып, кижизидилге ажылын күштелдиргенивистиң түңнели мындыг болган.

Бистиң тудуг эргелелинде 13 бригада бар, олардың 9-у—комсомолчу-аныяктарныы. Ол бригадалар шуптузу эрткен чылын планның онаалдаларын ажыр күүсеткен. Бо күш-ажылчы тиилелге бригадалар аразынга социалистиг чарыштың калбартканындан чедип алдынган. Ол социалистиг чарыштың мурнуу одуруун бистиң бригадабыстан А. Адамчук, В. Араштаң, О. Балчый болгаш өскелердаа эдепп келген. Ылангыя мээң бир өөреникчимниң — Нина Оюннуң комсомолдуң XVII съездизинге делегат кылдыр сонгуттуртканы өөрүнчүт. Аныяк ажылчынның чедиишкини — хоочун кижилерниң оларга көргүскен дузаазындан, деткимчезинден улуу-биле хамаарыжыр.

М. САФРОНОВА,
комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадири.

Малчындан мактал

Саанчыыр дээрге Өвүр районнуң Удаатайга кыштаг адым. Ында «Коммунизмче орук» колхозтуң малчыны Дыртык Монгуш кыштап турар. Арыг-Бажы ортумак школазының үстүнү класстарының комсомолчулары бир-ле хүн мынаар чорушкан бис.

Кышкы хүнүң, ак харның болгаш кыштагда аалдың аянының түү дээр! Биске, суурдан ыравас улуска, ол көрүш сонуургачыг-ла болду.

Малчынның кажаазының көрженин хоорул, анна дузавысты шыдаар шаавыс-биле көргүстүвүс. Бистиң хөй кезиниис малчыннар уруглары болганда, даанган ажылывысты бедик шынарлыг күүсеттивис. Чүге дээрге, ол ажылды адаиениис биске шагда-ла өөредип каан болгай. Айланмаа Сат, Мөнгүн-оол Монгуш, Зоя Доңгак болгаш оон-даа өске өөреникчилер ынчан малчынга мактаткан.

Вася МОНГУШ,
8 классчы.

Коммунист Августа Николаева Ельшованың дугайын дыннаавын кижи бистиң республикада ховар, а тудугжуларның хой келип ону талыыр. Бирик-ле чээрби чыл үезинде дургузунда ол тудуг ажылынга киржип келген. Оон өөреткен штукатур-малярлары Тываның кайы-даа булунунда бар.

СЭКП обкомунуң кежигүнү Августа Николаева ол № 48 тудуг эргелелинде штукатур-маляр бригадазын удуртуп турар. Оон дуржулгелин алган тудугжуларның саанын тыеары берге. Олар ол боттары хоочун тудугжулар, а кандыктары Ельшованың боду ышкаш, бригадирлер апаргылаан. Августа Ивановнаның бригадазы бо хүннерде Кызылдың 12-ги кварталында № 3 ажыңның шеверлел ажылдарын кылып турар.

ЧУРУКТА: А. И. ЕЛЬШОВА (солагай талазында) бригадирлер НАДЕЖДА ШИЛЯЕВА, НИНА ОЮН, ЛИДИЯ МЯЗИНА олар-биле кады.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Эш болгаш өңнүк

Аныяктар чон ыңдыг будурүлгени тывары берге. Чүге дээрге, аныяктар бистиң салгалывыс, келир үевис, чаа амыдыралдың тургузукчуларывы. Ынчалзажок олар амыдыралга болгаш ажылга белен кылдыр төрүттүнмээн болганда, оларның-биле чүткүдүг болгаш доктаамал ажылдаары чүтүлә. Аныяктар-биле ажылдаары—парын, хөй талалыг, харыысалгалыг херек. Янзы-бүрү намдарлыг, берге салымчолдуг солдар, кыстар Барыын-Хемчиктиң Кызыл-Мажалыкта туйбу заводунга ажылдап келгилээр. Оларны шын орукче киирери, ажылга ынак, чурумнуг кижилер кылдыр кижизидери ында партия организациязының, хөй-ниитиниң сорулгазы апарган.

Будурүлгеде ийи чыл хире ажылдап турар Успун Демир-оолду ап көрээли. Баштай ажылдан эгелээнде арагалаар, чамдыкта ажылга үнмейн бар-гылаар турган. Партия организациязының секретары Валентина Павловна Трункина ол оол-биле хөй удаа чугаалажып, сургап, онзагай байдалдарын өөренип эгелээн. Ол чурулгага хандыкшылдыг кижи боорга, хана солун ажылынга киириштирип көрген. Успунун өг-бүлезинин кежигүнневри-биле база чугаалажып турган. Ам Успун Демир-оол амыдыралдың шын оруунда киргеп аныяктарның бирээзи.

Оон дугайында ам чылыг сөстерни дыннап болур. Экономиктиг билиглер өөренир школаның дыннакчызы апаргаан. Будурүлгени ханы шиңгээдип алырынга оон соңуургалы күштелгеп.

Стюра Ооржак күш-ажыл кылыр назы-хары четпээнде ол заводка келген. Үргүлчү арагалаар аданың уржуудан уругнуң берге байдалга таварышканы илдең. Уругга иениң ёзугу-биле сагыш салып, бүгү талалыг дуланы көргүзүп, шын орукче киирериниң хемчегларын коммунистер болгаш комсомолчулар ынчан алган. Элээн че эрткенде эгээнинде ажылга хөңнү чок, күш-ажыл чуруму үзээр Стюрага хоочуннарның салдарының кайы хире дээштиг болганы илереп келген. Уруг шын орукту тыпкан. Заводтуң комсомолчулары ВЛКСМ-ниң үүрээлекинге ону үлээп алган. Ол ам заводтуң дээре дээн ажылчын кыстарының бирээзи. Эрткен чайын акыдунма Болгарияже аян-чорук кылып чорзан. Ол политехникумнуң бот-өөредигелиг салбырынга өөренири-биле белеткенип турар.

Башкы училищеаннын сургуулу Полина Ооржак, политехникумда өөренип турар Зоя Монгуш, бухгалтерлер курузу дооскан соонда өг-бүлелиг, уруг-дарыглыг, аас-кежиктиг чурттап чоруур Лида Күжүгет, заводка ажылдап тура, кежээки школаны дооскаш, ам Совет Армиязын хүрээлеңинде албан арттырып турар Саша Камлев болгаш өске-даа он-он ооллар, кыстарның күш-ажылчы амыдыралы Кызыл-Мажалыктың туйбу заводунга эгелээн. Оларны завод кижизиткен. Оларның кайызындан-даа ам айтырар болза:

— Заводтуң хоочунгарынга четтирдивис. Олар назы-харлаазы-биле бистен улуг-даа болза, эң чоок аштеривис болгаш өөнүктериивис болган— деп чугаалаар. Оларның аштеривис болгаш өөнүктериивис деп адаа турар кижилериниң араазында Сарыглар Монгуш, Чалдаш Ховалыг, Доржу Белек болгаш өске-даа мурнакчылар, ак сеткилдиг хоочунар бар болду.

Аныяктарга орук айтып, кижизидерп, оларныңи-биле ажылдазы — харыысалгалыг херек. Ынчалзажок бодунуң салгакчызын төлептиг кижизидери, киыяк кижиге шын орукту айтып бээри — хоочун ажылчынның, не болгаш ада кижиниң хамаатыг хүлээлгези. Ол хүлээлгени Барыын-Хемчиктө, Кызыл-Мажалык суурнуң туйбу заводунуң коммунистери, хоочун ажылчыннары ак сеткилдиг күүседип турар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Адазының салгакчылары

«Дайынчы, револючу болгаш күш-ажылчы аданың оруу-биле» деп Бүгү-эвилелдиң аныяктарының сиңбү эрткен чайын бистиң Төрээн чуруустуң найысылалынга болган. Тывадан аңаа киришкен төлээлериниң бирээзи — Эрзинде «Чаа орук» колхозтуң аныяк хойжуу комсомолчу Шулуу Чаш-оол.

Шулуу тускай өг-бүлелиг апарган, удавазында колдан хой хүлээп алган. Оон бээр беш чыл эрткен. Аныяк өг-бүле ниитиниң ажылынга кызымаан көргүскеп. Оон барымдаазын дараазында чижектер бадыткап турар. 1972 чылда олар төрүүр чүс хойга онаалтыр 91 хураганны, хой бүрүзүнден 2 килограмм дүктү алган. А тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында ол чурагайлар 96 болгаш 2,4 чедир өскен. Районда ол хире олчалыг болган малчыннар хөй эвес. Аныяк өг-бүлениң бо чедиишкиниң өөрүнчүт. Баштайгы чедиишкиниг чалгынналган ол малчыннар тодарадыкчы дөрткү чылда осиодаа хөй хураганны болгаш дүктү алырын шиитпирлээн.

Мурнакчы хойжу Шулуу Чаш-оол комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазында комсомол бөлүүнүң удуртукчузу. Ол даалгазын ак сеткилдиг күүседип турар. Колхоз баштаар чери болгаш минда партия организациязы-биле сүмележип турган комсомолчуларны хосчун малчынларда ол бижыглаан. Ам Дүкчээ Эрес-оолга Сагаачы Сефеевичиниң өөреникчизи апаргаан.

Кызылдың автосептелге заводунда коммунист Константин Кукариниң септекчилер бригадазы — ында мурнакчы коллективтиң бирээзи. Ол коллективке Володя ёзулуг ажылчын болуун, киижизиттинген. Кукарии оон мергежил шиңгээдип алырынга дузалашкан, ону корум-чурум сагыырынга кижизиткен, ажылчын ангыны болгаш ажыл-ишти хүндүлеп билириниге чанчыптыргаан. Оон түңнелинде аныяк ол мурнакчыларынга бирээзи апаргаан. Чон аңаа улуг ишкелиг көргүзүп. Кызыл хоорай Советиниң депутадынга сонгаан. Чоокта ол партия кежигүнүнүң кандидадынга түзээп алган. Амгы үеде ол СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыын удуртулга болгаш бодунуң чаңчылдарынга кирген.

Киижизидикчи Константин Кукариниң заводтуң бүгү ажылчыннары хүндүлеер. Ол ында он чеди чыл ажылдап турар. Эрткен үениң тургуунда оон өөреткен аныяктарын санаар болза, каш-даа септекчи бригаданы тургузуп болур. Аныяктарны амыдыралче утлап-баштаар, оларны күш-ажылчы чанчылдарга киижизинер бүзүнүт керектиг улаанна калбарыр, улам-на өскүп турары өөрүнчүт.

К. ШО-МААДЫР.

ХОЙЖУНУҢ АЖЫЛ-ИЖИ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң Ак-Туруг салбырында хойжу коммунист Монгуш Даваырын ол ажылынга 10 чыл үзүктелиишкин чок ажылдап келген. Эрткен чылларның иштинде малчынга болгайчок-ла таваржыш келгилээр кайдыг-даа бергелерге ол торулбайн, тудургу күш-ажылы-биле чыдажып артып, багай эвес түнелдерлиг боон келген.

Малчыныың кыштап Теректиң Хөвүжүк-Аксы деп черде. Кыштагның девискээри одар-биле байлак. Артыы талаазында Бом-Дагның болгаш Кара-Хаяның пара мээстери чаттылып торуткан. Оларның арасында хөвүжүктер, шатчыгаштар бар. Мурнуу талаазы кыштагның чанындан эгелээш, тарва хоорайнуг. Оон чөвүгүндан чыраалар аразындан үнген кара суг кыштың ширнин соон үелеринде безин донмас. Ол чорук малдың күзүн, тазын чылыг үелерде доктаамал суг ижеринге көвүт таарымчалыг.

Хоочун хойжу малды семиртип одарладырынче, азырап карактаарынче чылдың дөрт эдлээнде үргүлүг салгып салып чоруур. Чайын чыл бүрүде Чаа-Хөл бажыдың көктүг-шыктыг, сөрүн одарларынга боттанган көжүп чораат, семиртип одарладыр. Аңаа безин түм одарларны бодунуң туралааны-биле яйнүп чедир солуур. Шак ынчаар шөөр малды тайганың эки оттуг, сөрүн чайлагларынга семиртип аарга, кыштыг тоовас, белен арын баксыревес болурун оон дуржулгазы бадыткап турар. Тайгадан кирип келгеш, Кожайда чайлаандан чоорту тараа одарынче өг-бүлеви-биле көчүп, одар солуп чоруттар.

Оон соонда кыштаглаашкын эгелээр. Малчын кыштаанга келгеш, оон одарын кайы-хамаан чокка тотчиглевес. Ол одарларны участок аайы-биле хуваагаш, күстен эгелеп хойну шыгыы кадаттың чурумуу-биле чорудары дүрүм болган. Оон башка кыштан хойну хүр, семис-шыырак ажырары берге болгай. Дуржулгалыг малчын малга чиртир 3-тен 7 тонна чедир сигенни бодунуң күжү-биле иезип ап, чаш хураганнар аданнга урар 10 тонна кургаг одекти белеткеп алыры чанчыл болган.

Монгуш Хөлчүкович Даваырың хойжулап эгелээнинiң баштайгы чылынган бээр төрүүр хойлар кадарып келген. Эрткен үениң иштинде 100 хойга ойлаштыр 84-тен 101 бат чедир хураганны камгалап албышаан, хой бүрүзүнден 2-ден 2,8 кг чедир дүктү кыргып ап тургаи.

Хоочун хойжу төскү бат чылдың шинчилиргиг үшкү чылында 100 хойдан 91 бат хураганны камгалап, хой бүрүзүнден 2,8 дүктү кыргып алган. Малчын бо чылдың мал кыштаглаашкынынга база багай эвес белеткенген. 8 тонна ажыг сигенни иезип ап, 1 тонна ажыг будук-бүрүү кадыргаш, күзүн-не кыштаавга чедирип алган. Кыштаанын септелгезин чогуур үезинде дооскан.

Амгы үеде малчын иниитиниң малын хүр, онча-менди кыш ажырып турар. Ында мал чеми бар, оон чемгерилгезин рацион ёзугаар чорудуп турар. Хойнуң оолдаашкынын январьның эгезинде түлүктээн. Дуржулгалыг хойжу аңаа ыяк белеткенген. Чаш хураганнарны өстүрер кажаа база бар. Төрүзе чогуур 380 хойдан бо хүннерге чедир 332 хой оолдаан, оон хураганнары мөвди. Оларны дуржулгалыг сакманщик Анна Сангаажап болгаш хоочун малчынның уруглары комсомолчулар Рая биле Маша олар аяк дорукпуруп турар. Оларның иижи бүрүзүнде 100-тен 132 бат чедир хураганнар быжыглаттынган. Сакманщиктериниң чаш малды кайчаар ажаап, карантан турарын үлүг кадарчы үргүлүү хайгаарап, чамдык таварылгаларда варый бээрге кайчаар дүрген дуза чедирериниң бөдүүн аргаларынга оларны өөредип турар.

СЭКП Төп Комитединиң партизга, совет улуска Кыйгырыы-биле таныштакап, СЭКП обкомунуң X пленумунуң Тывага хой ажылын хөгжүдер талаазы-биле хүлээп алган доктаалын амыдыралга боттандырар дээш хоочун малчын тодарадыкчы чылда бар аргаларын санап көргеш, төрүүр 100 хойдан-ва 90 хураганны, хой бүрүзүнден 2,8 кг дүктү кыргып алырын, 10 тонна сигенни иезип белеткээрин хүлээнгей.

Монгуш Хөлчүкович Даваырың түгле мурнакчы малчын эвес, ол—идепкейлиг хой-иниитинчи. Ол район Советиниң депутады, партия эге организациязының малчынарда агитатору. Чай чок чыыштыг ажылдыг-даа болза, депутат хүлээлгезин эки күүседип, сессияларга үргүлүү барып, аңаа үндүрген шинчилиргилерин бодунуң округтарынга барып, сөөлүкчүларынга таныштырып турар. Сөөлүкчүларның берген чагыларын ынчаргейлиг дынналп, оон күүселдезин чедип ап турар.

С. СОТНАМ.

ӨВҮРДЕН МЕДЭЭЛЕР

СПЕЦИАЛИСТЕР ХУРАЛЫ

Чоокта чаа СЭКП Өвүр райкомунуң хуралдаар залынга районнуң көдээ ажылагыйының тускай артемнигленiнiң чөвүкел хуралы болгай. Партияның XXIV съездиниинiң төөгүлүг шинчилиргилерин, СЭКП ТК-ның партизга, совет улуска Кыйгырымында айыттынган тодарадыкчы чылдың сорулгаларын база алган социалистиг хүлээлгелерин күүсединиргe тускай артемнигленiрниң киржилгезиниң дүгайында илеткелди райкүүскомнуң даргазының оралакчызы, көдээ ажыл-агый эргелериниң начальниги М. Танов кылган.

Ол ышкаш көдээ ажыл-агый билиглерин чон ортузунга пропагандалаарынга лекторларның киржилгезиниң дүгайында районда «Билиг» иниитилелиниң баштаар черинiң харысалгалыг секретары В. Очурооллуң эдерениң илеткелиг база дыннаан.

Оон соонда «Кызыл тук» колхозтуң кол воотехниги О. Конзай, даргазы О. Санаа, «Торгалыг» совхозтуң механиги Т. Сюндюп, кол бухгалтери Т. Чамбалак, Чаа-Сүүр салбырының эргелекчизи М. Матпаа, «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжу бригадазының бригадири Ш. Сандый болгаш өскелер-даа санал берген.

МАЛЧЫН БРИГАДА

Төскү бет чылдың тодарадыкчы чылында алган социалистиг хүлээлгелерин «Торгалыг» совхозтуң Кадый-Бажында Чактар Монгул-оолга удурткан хойжу бригадазы чедиишкинниг күүседип эгелээн.

Бригадада 24 кодан бар. Ында 8800 хойнуң 5700-үү төрүүр. Амгы хүннерде 2800 хой оолдаан. Оон 2808 хураган онча-менди алдынган. Ылаңгыя малчыннар А. Шивит-Доржу төрээн 348 хойундан 350 хураганны, Х. Кара-оол 240 хойундан 241, Т. Делгер-оол 257 хойундан 258, Т. Кызыл-оол 240 хойундан 242 хураганны камгалап алган.

Малчыннарга дүзелажыры-биле бригадада 52 сакманщик чеде бергеи. Олардан З. Шивит-Доржу, С. Мичиимаа, Т. Каракыс олар дорукпурары-биле хүлээнип алган хураганнарын менди өстүрүп турар.

50 ажыг малчыннар бригада төвүнде тургустунган экономиктиг билиглериниң үндезинниерин өөренир политшколада хаара туттунган. Пропагандист М. Базыр-оол дыннакчыларынга биимг билигни бээр дээш кызымаккай ажылдап турар.

ЧАА ШИИ

Хандагайтының улусчу театрының бот-тывынгыр артистери «Амыдырал тиилээр» деп чаа шинии чонга бараалгадып эгелээн. Ук шинии чогаалчы К. Кудажының «Ырлжым булун» деп номун ёзугаар К. Чашоол шинжидип тургускан. Чаа шинiiң режиссёру—Улан-Удэниң культура институдунуң доозукчузу Саая Арат-оол. Кол-кол рольдарны бот-тывынгыр артистер Юрий Ондар, Виктор Даваажап, Опал Шулуу, Анна Сарыглар, Александра Донгак олар чедиишкинниг ойнап турар.

Бот-тывынгыр артистер чаа шинзин «Торгалыг» совхозка, «Коммунизмче орук», «Кызыл тук» колхозтарга көргүзөр деп шинчилээн.

КӨДЭЭ ЛЕКТОРЛАР

Районнуң «Билиг» иниитилелиниң 166 лектору эрткен чылын көдээ ажыл-агый темазынга 452 лекцияны номчаан. Ылаңгыя А. Далай-оол, К. Шулуу, О. Дадар-оол, Д. Седип-оол, М. Кечил-оол, О. Эрес-оол олар хөй санныг лекцияларны номчуп, чонның хүндүткелин чедип алган.

КЕЖЭЭКИ ШКОЛАДА

Хандагайтыда өөредилге-консультация пунктузу хөй-хөй аныяк оолдар, кыстарга ортумак эртеминиң аттестаттарын бергилээн.

Бо чылын сес классты 10, он бирги классты 23 кижи доозуп үнер. 11 класста өөренип турар районнуң орук-тудуг участогунда мурнакчы ажылчының Тюлюш Анай-оол, райпо садыгжызы Норбу Оюнмаа, тудуг-септелге участогунуң бригадири Монгуш Шолбан-оол түгле 4—5 демдектерге өөренип турар.

Кежээки школаның өөренiкчилериниге быжыг билиглерни бээр дээш, башкылар Куулар Даш-оол, Мария Монгуш, Григорий Дарыма олар бүгү күүжүн салып келген.

С. КУУЛАР.

Ужар чүүлдүң чаа техниказы

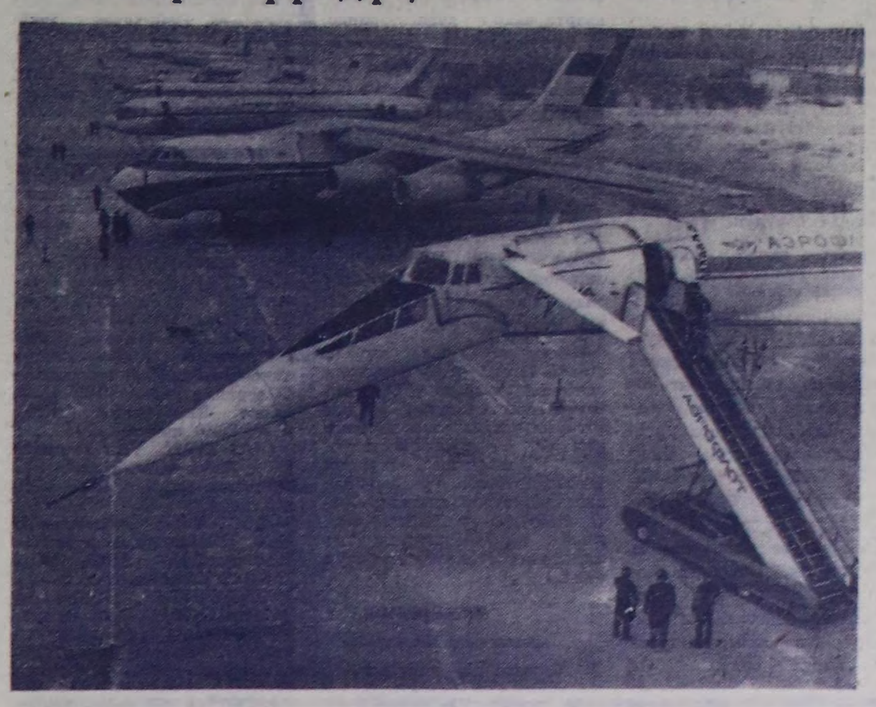

МОСКВА. Чоокта чаа Москваның аэродромнарының бирээзинге ужар чүүлдүң чаа техниказын көргүскен.

ЧУРУКТА: көргүзүг үезинде. И. КУРДАЧЕВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

КНО-да тараткан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң албанның найыралчы аян чоруун кылып, Кубага чоораанының үезинде ат салган Совет-куба декларацияны Кол Ассамблеяның болгаш Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң түсиай документизи кылдыр КНО-да таратнан.

СОЙГАЛААШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чилиниң чалбыыштыг патриоду, чурттуң президентиий чорган Сальвадор Альенденiң кадайы КНО-нуң кижиниң эргелериниң талазы-биле комиссиязының хуралынга чүве чугаалаан. Чилиде фашистиг хунтаның ужур-дүрүм чок үүлгедиишкиннериниң сойгалаан.

Мен, маңаа, өг-бүлеэнiн өскүнген муң-муң херээжениериниң болгаш өскүстериниң төлээлекчизи болуп келген мен деп, КНО-нуң кежигүннери күрүнелериниң делегаттарынга, америк болгаш делегей хөй нитинiзиниң төлээлекчилериниге Ортенсия Бусси де Альенде медеглээн.

Кижиниң хостуг, айыыл чок чуруттаар эргезиин кижи эргезиниң бүгү-ниити демдеглээзинде айыткан. Ындыг эргe ам чилиниң улустa чок. Политиктиг болгаш профзвилел ажылдакчыларын өлүрүп, шаажылаары, кижилерге кандыг-даа бүрүү онаавайн оларны кара-бажыңнаары, актыг кижилерни араатанзыы-биле истеп, сүрери болгаш өскедаа түүлдер хунтаның хүн бүрүлеги ажыл-чорудулгазы апартаи.

Кижилерни калбаа-биле өлүрүп, чидирип турар. Чамдык түнелдерни ёзугаар алырга, өлүрткеннерiниң саны 80 муң кижи четкен. Кажан демократияны катап тургускаш, өлүрүкчүлерни судка киирген соонда, түгле ынчаарда өлүртеннериниң ылаптыг саны үнер деп, президейт Альенденiң кадайы айыткан.

Угаан-бодалдың, арын-шүүрүүн болгаш хуралдарының хостуг болуру ам Чилиде чок. Чоон болгаш өскедаа партияларым хоралаш, хөйлүдан дашкаар деп чарлаай. Парламентың хостуг төрүүн узуткаан. Шынчы кижилериниң баар орүү — албадал лагерь болгаш өлүм аңар чыдар.

Мээн чуртум империалистиг сүлчээниң аспаанга киргеи деп, Ортенсия Бусси де Альенде чугаалаан. Оон «бууззуу» чүл дизе, ёзулуг хосталганы чедип алыр дээш, бодунуң хууда байлаан бодунга эгиидип алыр дээш турушканы-дыр. Бо күжениишкиннерни узуктарның хамаарышпас чорукче шинчээшкинниң ара донтаадыр дээш оралдажып турар монополиялар, делегей неоколониализми үзе киргеи. Чилиде дераниениң турар фашистиг хунта — ол күштериниң чепсээ.

Чилиде амгы дерээи чорукгарны соксадыры эргежок чугула деп, ол демдеглээн. Ынчангаш делегей төлээлерни болгаш хайгааракчыларын Чилиже чорударын кижиниң эргелериниң талазы-биле комиссиядан дилеп тур мел. Чилиниң Коммунистиг партизының Чингине секретары Луис Корваланны, Клодомиро Альмейдини, Хосе Тоапы болгаш Улусчу чангыс эптиң өске-даа көскү ажылдакчыларын хостап алырын чедип алыр херек. Оларны хостаары дээш демиселдиң кампаниязын идепкейжидиринче делегейниң хөй-иниитизиниң кыйгырын тур мен.

Ортенсия Бусси де Альенде кижиниң эргелериниң талазы-биле комиссияга хунтаның араатанзыг дерээи үүлгедиглерин сойгалап турар документилерни, фото-чуруктарны, декреттериниң хоолгаларын болгаш өске-даа материалдарйы дамчыдып бергеи.

«Гранма» катерниң чаа амыдыралы

Гавананың хөй километр шөйлүп чоруткан далай эриниге куба найысылаадың муң-муң чурттакчылары чыыштаан. «Гранма» дээр алдарлыг катерни соолгу эжиндиришкинче үдээнгер. Фидель Кастрога баштатkан болук патриоттар аңаа олуруп алган. 1956 чылда Кубага эжиндирип четкеш, Батистаның наржы эрге-чагыргазынга удур революстуг демиселдиң чаа, тиилелгелиг үе-чадазын эгелээн. Революстуг демиселдиң алдары-биле бүргеттингеи «Гранма» катер Гаванада Альмендарес хемден Шерш-Далай Флодунуң «Касабланка» ортолингe чедир эжиндиришкинин кыстаан. Оны аңаа ыяк септелгезин соонда, Гаванада Революция музейинче чорудар.

ЧУРУКТА: катерниң кырынга партияның болгаш чазактың удуртукчуларын, 1956 чылдың төөгүлүг болуушкунуунуң киржикчилери Премьер-Министр Фидель Кастрога «Гранма» катерниң моделин белекке берип турлар.

Пресса Латина—СЭТА-ның фотозу.

Совет делегация Кувейтиде

КУВЕЙТ (СЭТА). ССРЭ-нин Дээди Соведининiң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе баштаан ССРЭ-нин Дээди Соведининiң делегациязы инда чеде берген болгаш ол чуртбиле таныжарын уламчылап турар.

Совет делегация элээн каш улетпүр бүдүүлгелериниге чоораан болгаш Персиз мугулдурунда Файдака ортулукка барып, телевидениениң ретрансляция төвүн, археология музейин көргеи.

Ол хүн совет аалчыларны Кувейтиниң Национал хуралыны даргазы Халед Аль-Гунейм үдеп чораан болгаш ССРЭ-нин Дээди Соведининiң делегациязынга алдар ыяктыр дүштеки шайлаганы артырган.

ПБФ-ниң медеглели

ПРАГА. (СЭТА). Профзвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязы туснай медеглелди ында тараткан болгаш Камбоджаның улустары-биле ап-сеткил каттыштырылгазының күштелдиреринче болгаи Камбоджаның иштики херектеринге АКШ-тың холгаарлаашкынын хөй-дорааи соксадырын негээринче бүгү чурттарның ажылчы чоннарын, профзвилелдерин кыйгырган.

Профзвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязы дайын болгаш политиктиг фронтуларга Камбоджаның патриоттуг күштериниң чедип алган улуг чедиишкиннериниге баймр чедирбишаан, камбоджа улус-биле ап-сеткил каттыштырылгазының бо чылдың март айның 17-ден 24-ке чедир арттырер делегей неделязын болдунуң деткип турарын медеглээн болгаи аңаа идепкейлиг киржиринче бүгү чурттарның ажылчы чоннарын база профзвилелдерин кыйгырган.

М. Макгэхмниң чугаазы

ЛОНДОН. (СЭТА). Амгы үениң крнзнзиидеи үнер дизе, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарыйга дүүлүг боттуг чаартылгаларны кылыр кидыг чаяк Англияга эргежок чугула дёп дагжылаарының национал профзвилелдиниң даргазының оралакчызы М. Макгэхм Лондоига болган соңгулда мурнуунуң митингизинге чугаалаан. Митингиниң эртken залында: «Бат мунгат чоруктан ушгунуң үнеринiң орүү — социализмде», «Коммунистер дээт бадыланар», «Шахтёрларны бүрүнү-биле деткивилиер»—деп, бижээн кыйгырыктарыны аскан турган.

Консерваторларның өртенүшени дыка улгаттырарынга, бодүүн улустуң байдалын бакырайырынга чедирген политиканы М. Макгэхм шүүмүүлээн.

Шахтёрларның бүгү-ниити ажыл соксадышкынының дугайын чугаалаан, оратор, чуруттуң ажылчы аптыларының шахтёрлар-биле ап-сеткил каттыштырылгазын оон төларгайы-биле өөргүскенин демдеглээн. «Бистер түгле шахтёрларның эвес, харыидаа бүгү бритаи ажылчыларның шинии хөрээ дээш демисежин туралрыстыг бистинг чурттуң ажылчы чоннары биларе—деп, ол чугаалаан. М. Макгэхм ам болур соңгулда үезинде Компартияның кандидаттары дээш бадылаарынче тыылганнарын кыйгырган.

Түңнел чок хурал

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Нефтиниң кол садыг алынчылары — капиталистиг 12 чуруттуң төлөөлекчилериниң бир хүн болган хуралы ында доозулган. Оны АКШ-тың инициативазы ёзугаар таварыштырга болүүнүң бирги хуралы кылдыр эрттирген. Ук бөлүктү тургузар дугаймда шинтпирни капиталистиг 13 күрүнениң февраль 11—13 хүннеринде Вашингтонга эрткен хуралынга үндүрген. Оон соруглаан болза бармыя чук чуруттарының энергетика талазы-биле политиказын дугуржуп чугаалажыры база энергия курлавырларының чедиишпейн турарын ажып эртер талазы-биле хемчегленiн ажылдап кылыры болуп турар. Ол бөлүктү тургузарынга Франция удурланган болгаш оон бирги база оон дараазындагы хуралдырының ажылыкта киржириндеи ойтаваан.

Бо удаада болган ужуражышкынның киржакчилериниге түгле организастыг айтырыгларны чугаалашкан болгаш таварыштырыга болүүнүң оон дараазындагы хуралын март айның ортан үезинде Брюсселыге эрттирер деп дугурушкаидар.

Б Ү Г Ү ДИПТЕРДЕН

● БЕЛГРАД. Югославияның демир-орукчулары бо чылдың январь айның дургузунда беш чартык миллион тонна ямызбүрү чүүктерни сөөрткеи. Бо дээрге, эрткен чылдың ол-ла үезинге деңизерге 25 хуу хөй болганы ол. Январьда Скопле, Белград, Загреб хоорайларының демир-орукчулары күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ажылдаан.

● БОНН. 1973 чылда Германияның Федеративтиг Республиказының орунтарынга 16.295 кижи өлген. Ынчаргa эрткен чылын Барыын Германияның бүрү орунтарынга болган озал-ондактыг таварылгаларның ниити саны 1.323 муң четкен.

● ЖЕНЕВА. Испанияда франкочу ёзу-чуруумнуң улуг-дуржок аажылаашкынынга удураланышкын чыскаалын Цюрихтиң ажылчы чоннары кылган. Хоорайга болган митингиниң киржикчилери Испанияда болгаш Бразилияда профзвилел шинчээшкинниинiң депшилгелиг ажылдакчыларын болгаш удуртукчуларын истеп сүрүп турарынга киленнээшкинниң удураланышкынын кылып, испан улус-биле ап-сеткил каттыштырылгазын илергейлээн.

● ГАВАНА. Испан эжелекчилерден Кубаны хостаары дээш кайгамчыктыг демиселчи Карлос Мануэль де Сеспедестиң өлгениинден бээр 100 чыл болган онзага тураскаагаи делгелге ында ажыттынган. Куба улустуң шинчы оглуунуң амыдыралының болгаш ажылчорудулгазының дугайын делгелгенiң экспонаттары тодарган чугаалап турар.

● МОНТЕВИДЕО. Уругвайның даштыкы чуруттарга ыяш күүре өреэи 1973 чылдың төнчүзүнде 600 чиллион хире доллар болган. Түгле эрткен чылдың июнь айдан сентябрьга чедир даштыкы чуруттарның банкыларынга төлөөр өреэи 27,7 миллион долларга өскен.

● ДАККА. Бангладеш Улус Республиканың төөгүзүнде бир-ле дугаар болган чогаалчылар конференциязы болдунуң ажылын ында дооскан. Муң хире делегаттар—чогаалчылар, шүлүкчүлер, дыл эртемденнери очулдурукчулар ол конференциягa чыылган.

(СЭТА).

А ж ы л ч о к т а р

Капиталистиг чуруттарда амгы байдалды ап көөрге, ажыл чок кижилерниң саны дыка өзүп турар. Ол дугаймда чамдык чижектерни көрүп көрээл.

● Тускай медээлерни ёзугаар алырга, 1969 чылда АКШ-ка, ажыл чоктарның ниити саны 2,82 миллион кижи турган болза ам 4,7 миллион кижи четкен.

● Англияда ажыл чоктарның саны 2.300 муң четкен, оларның 640 муңу—шуут ажыл чок кижилер боон турар. Түгле январь айда ажыл чоктарның саны 120 муң кижиге өскен. Ажыл неделязын кызырар дугаймда чазактың ап чоруткан хемчегленiнге ам Англияның 15 миллион кижизи таварышкан.

● Ажылдан чонну массалыг-биле үндүрер чорук ГФР-де калбаргаи. Сөөлгү үеде түгле пес-талвы үлетүрүндеи 25 муң кижи ажылдан үндүртken, а 100 муң ажылчынны ажылчыларның кызырган —олчегленiнче шилчиткен. Күш ажыл айтырыгларының талазы-биле федералдыг ведомствоның президентизи И. Штингельдиң медеглелиниң ёзугаар алырга бо чылын ажыл чоктарның саны улам өзер апаар.

● Сөөлгү ийи айның дургузунда Бельгияда ажыл чоктарның саны 4,1 хуу өскен.

Ортектер болгаш үндүрүг, бажың хөлеэзин улгадып турарыидаа миллион-миллион ажылчы чоннарның амыдырал байдалы бакыраи турар. Ажылчы чоннар монополияларның азжылаашкынынарынга бүгү ниити ажыл соксадышкыны-биле, ажылчыннарның ап-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкини-биле удураланып турарлар.

(СЭТА).

„ТУРИЗМ-1974“ ДЕП КОНКУРСТАР

Бистиң чуртка туризм болган экскурсия ажылчы чонларның болган аныяктарның дыштанылгазының эң-не маселлиг, пенгереңгей хевирлерин, кижизидилгенің чугула чүүлү боон турар. Олар Төрээн чуртлугайында биилгин калбартырына, совет кижилерниң интернационалчы пайралыя бижыглаларына идегдиг. Тывының кайгамчыктыг бойдусчурумалының, тоогүүлүг черлерининг чаа туризм оруктарының дугайын очерктерге, чүүлдерге, корреспонденцияларга, репортажтарга чугаалаарлары, кинога болган фото-чуруктарга көргүзери — журналистерниң, ажылчы болган кодзо корреспондентилеринии, чурт шинчээчилеринің, спортчуларның фоторепортерларының, кино сонуургакчыларының хүндүүг соруглазы.

Ол сорулга-биле ВЦСПС-тан туризм болган экскурсиялар талазы-биле Тоң човуделеп, ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиң, чамдык тоң парлалга база организация черлерп 1974 чылда туризм темага салзп каш конкурстарны чарлаан.

«БЕШ ЧЫЛДЫҢ ОРУКТАРЫ-БИЛЕ»

Туризмни болган экскурсияны шептерединге массалыг информацияның, пропаганданың чепсек-керекселерин улам дозу ажылаар, човуун хандырылгазының ол адырының талазы-биле чүүлдерини темазын калбартыр, хаиилалыр соруглга-биле ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар чери, Туризм болган экскурсия талазы-биле Тоң човуделеп, ССРЭ-ниң Министрлер Човуделиниң чанында даштыкы туризм талазы-биле Кол эргелелдиң дипломнарын доктаатка.

Эң дээре материалдарның авторларын мактап-шаңнаарлары-биле дараазында шаңналдарды доктаатканы:

публицистиг, чугула айтыылаларны кодургени дээш — кайгыы-даа 250 рубль чедир — үш;

очерктер дээш кайгыы-даа 200 чедир рубль — үш;

репортажтар дээш кайгыы-даа 200 рубль чедир — үш;

аанныг, коргүзүг материалдары дээш кайгыы-даа 150 рубль чедир — үш шаңналдар;

ССРЭ-ге даштыкы туристерниң аян-чоруун эң эки чыырткаңы болган совет амыдырал-биле оларны тавыштырганы дээш социалистиг чуртталгже үш туризм путёвкалар, а ол ышкаш ВЛКСМ ТК-ның, Туризм болган экскурсия талазы-биле Тоң човуделиниң, ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң, ССРЭ-ниң Министрлер Човуделиниң чанында даштыкы туризм талазы-биле Кол эргелелдиң дипломнары.

Кавидаттарны ийи үе-чада биле шилип. Конкурска киржиг турар журналистерниң бергеп материалдарын 1975 чылдың январь эгезинде Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинче чоруудар. Оларны аңаа туризм дүтаймда бижиг турар журналистерниң чогадыкчы секциязының туризм-экскурсия организацияларының тодаглекчилери-биле үскай турган жюри-биле кады тодарадып коор. Конкурстуң бирги үе-чадазын эртиргеп соонда, эң дээре болган материалдарның авторларынга дараазында шаңналдарны тыпсыр:

100 рубльдиң — биргү;

70 рубльдиң — ийнгэ;

50 рубльдиң — үш үшкү;

20 рубльдиң дөрт мактадыг шаңналдарын бээр.

Үстүнде айыттынган организацияларның сүмелээнии ёзугтаар дээре дээш материалдарны Бүгү-эвилел конкурсчуруунуң журнаинче 1975 чылдың февраль 1-ге чедир кооруг-биле чоруткан турар.

ЭҢ ДЭЭРЕ ФОТО-ЧУРУК ДЭЭШ

Туризм болган экскурсия талазы-биле Тоң човуделеп, «Советское фото» журналдың редакциязы, туризм темазынга бижиг турар журналистериниң Бүгү-эвилел секциязы туризм болган экскурсия талазы-биле эң дээре фото-чурук дээш конкурсту чорудуп турар.

Конкурска киирген фото-чуруктар бистиң чуртувустуң чаяап бойдуузун болган байлаан коргүскен, туризчи ногодтарның, аян-чоруктарның болгаш экскурсияларның идейлиг утказын илередир, культуравыл үнелиг чүүлдерин, революстуг болган тоогүүлүг тураскаалдарны, музейлерни, заповедниктерни, бистиң чуртувустуң улустарының найыралын, бөө чыдыңг тудугларын коргүзер, ийнзы-бүрү географтыг районнарның туризм талазы-биле аргаларын тайыныырлаар, тайбаңны быжыглаарынга болгаш ийнзы-бүрү чуруттарның улустарының аразынга бот-бодун биилгир чоруктуу неитерединиг туризминиң ролюн коргүзер ужуруут.

Фотоконкурсче чүүле кара-оңгуг 18х24 болгаш 30х40 см хемчээлдиг чуруктарны негативи-биле кады чорудар. Конкурсту 1974 чылдың май 1-ден декабрь 1-ге чедир чорудар. Тиилекчилерни Бүгү-эвилел маршруттарының туризм путёвкалары-биле, «Советское фото» журналдың чыл хуусаалыг чагыдылгазы-биле шаңналар.

Конкурстуң түңнелиин үе-дүргеш, туризм болган экскурсия талазы-биле Тоң човуделге фото-делгелгени организастаар.

КИНО ТЫРТТЫРАРЫНГА ХАНДЫКШЫЛДЫГ-ЛАРНЫҢ ЭҢ ДЭЭРЕ КИНОФИЛЬМИ ДЭЭШ

Туризм болган экскурсия талазы-биле Тоң човуделеп, «Кино аян-чоруунуң клубу», «Турист» деп журналдың редакциязы болгаш туризм темазынга бижиг турар журналистериниң Бүгү-эвилел секциязы кино тырттырарынга хандыкшыладыгларының эң дээре кинофильми дээш конкурсту чарлаан.

Конкурстуң киржикчилери киноленталың дылы-биле бистиң чуртувустуң чараш бойдузун, байлаан, тоску бөө чыдыңг чаа тудугларын, ССРЭ-ниң улустарының найыралын, аныяктарның патриоттуг кижизидилгезин, совет кижилерниң күш-ажылын болган дыштанылгазын, туристчилерге болган экскурсия кызыы чоруур кижилерге коргүзер ёзугтаар дырыктаңнар чаа хевирлерин, туристерниң бойдусту камгалап турарын, туризм, экскурсия хемчеглериниң ужур-дузазын, тоогүүлүг болган культурлуг тураскаалдарны, музейлерни, заповедниктерни болгаш өске-даа чүүлдерни көргүзер ужуруут.

Конкурска аңгы-аңгы авторлар болгаш киностудияларның чогадыкчы коллективтери, бөлгүмнер, кинога хандыкшылыдыларның клубтары киржип болур. Эң дээре фильмнерниң авторлары болгаш аңгы-аңгы коллективтер дипломнар болгаш Бүгү-эвилел маршруттарының туристчи путёвкалары-биле шаңналыр. Туризмниң чаа дериг-херекселдериниң дугайында материалдарны «Неделяга» бир квартал болгаш-ла парлаар, чаа чүүлдерни «Турист» деп магазинге делгеп, коргүзер.

Конкурстуң түңнелиин 1974 чылдың декабрьда үндүрер. Чаа дериг-херекселдерни конкурска киирерининг соолгу хуусаазы 1974 чылдың ноябрь ай.

Конкурстуң материалдарын Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинче, «Шын», «Тувинская правда», «Тывалың аныяктары» солунларның редакцияларынче болгаш Телевидение база радио дамчыдылга комитединче зорудулар.

«ТУРИЗМНИҢ ЧАА ЧҮҮЛДЕРИ» ДЭЭШ

Туризм болган экскурсия талазы-биле Тоң човуделеп, «Неделяның» редакциязы болгаш Москванын «Туризм» деп садыг будуруглези туризмниң эң чаа чүүлдери дээш конкурсту чарлаан. Конкурстуң соруглазы болза туризм дериг-херекселдериниң эң чаа хевирлерин будуруглеге шинээдип алыры, бистиң үлетпуруувустуң кылып турар туризм херекселдериниң шынарын экижидери болур. Туристер дериг-херекселдери будуруп турар бүгү будуруглелер, бүгү конструкторлар бо конкурска киржип болур. Эң дээре дериг-херекселдери будуруни шинээдип алган будуруглелер, тиилекчи авторлар Бүгү-эвилелдиң туризчи маршруттарының путёвкаларын-биле шаңнадыр. Туризмниң чаа дериг-херекселдериниң дугайында материалдарны «Неделяга» бир квартал болгаш-ла парлаар, чаа чүүлдерни «Турист» деп магазинге делгеп, коргүзер.

Конкурстуң түңнелиин 1974 чылдың декабрьда үндүрер. Чаа дериг-херекселдерни конкурска киирерининг соолгу хуусаазы 1974 чылдың ноябрь ай.

Конкурстуң материалдарын Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинче, «Шын», «Тувинская правда», «Тывалың аныяктары» солунларның редакцияларынче болгаш Телевидение база радио дамчыдылга комитединче зорудулар.

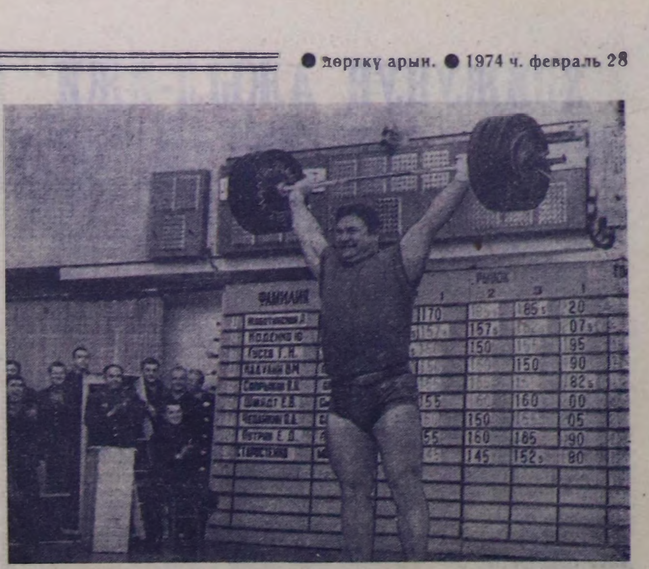

МОСКВА. Чепсектиг Күштериниң аар атлетика талазы-биле биргү черн дээш маргылдаага киришкеп, Леонид Жаботинский аар шой кодурер талазы-биле делегейниң чаа рекордун тургузуп — 185,5 килограммны кодургеп.

ЧУРУКТА: рекорд тургустуган. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Каа-хемчилер тиилээн

«Аргыглыг мяч» клубунуң шаңналы дээш республиканың школаларының шилиндек командаларының маргылдаазы найысылаадыр. «Хүреш» стадионунга болуп эрткен. Түңнел оюнга бодунуң зовларынга биргү черни эалээн — Каа-Хем, Бай-Тайга, Таңды районнарыны. Чадаана хоорайның шилиндек командазары киришкен.

Ийи хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелинде Каа-Хемниң школачылары тиилекчи болган. Командазы ВЛКСМ обкомунуң, Тыва АССР-ниң Чырыдышкыны министерствозунуң болган республиканың спорт комитединиң шаңчыр кубогу, биргү чергенин диплому, түрасказадыг ыымпел-биле шаңнаан. Бай-Тайганың командазы ийнги, Таңдының өөренчиилери үшкү черни эалээн.

Командаларның ойнакчыларындан удурланыкчыларын хаалгалыыре оң-не хой мячти киирериниг Алёша Салчак (Бай-Тайга) болган Валера Гаповов (Каа-Хем) тергиндээн. Маргылдаанын эң эки ёвратары Валера Кошпых (Каа-Хем) болган. Оларга пионер лагерп «Артөөкке» дыштанып халас путёвканы бергеп.

А. АФАНАСЬЕВ.

ГТО-нуң нормазын дужааган

Төзээ суурнуң күш-ажылчы коллективтери, аймак организацияларының черлери дыштанып бар хүнүң ГТО комплексининг чаа негеделдерини болгаш нормаларын ёзугтаар спортчу маргылдаалаарга турасказаган. Аңаа адзы коллективтен 175 кижи киришкен.

Район девискээринде кар чок болганы-биле маргылдааны ГТО-нуң чаа негеделин ёзугтаар хамаан мөлдерлиг чадаг кылаштан, маңнап эртер хевирге солаан. Ол ёзугтаар эр улуг 6 км, херээженнер 3 км кылаштан, маңнап эртекеп. Киржикчилерниң хой кезии бо хевирге норманы күүсеединкеннер.

Оңаа ажы түңнелдп районнуң харылаа салбырының почтачызы, Ленин орденниг эдилекчизи 50 харлыг Сальчак Дүү-Дарый 3 км дистанцияны 18 минутада маңнап эртекеп, коргүскен.

ГТО нормазын дужаары үргүлчүлеп турар.

С. ХЕРТЕК.

Бай-Тайга район.

Баштайгы «алдын» бистии

МИНСК. (СЭТА). Биатлон талазы-биле делегейниң чемпиону ат доозн Раубичи деп черде боон турар маргылдаанын баштайгы алдыя медалын Новосибирскиден барган 20 харлыг Сергей Хохоля чаалап алган. Ол 15 километрги тергиин эки маанап эрткеп, үш караны (ийнзин чыда, бирозюн тура) чаазы чокка боолаан. Оон түңнелп — 58 минута 06,35 секунда.

Ийнги черде Финляндиядан спортсмен — 19 харлыг Кейо Кунтола, үшкүзүнде — москвачы Сергей Белолипецкий.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 28-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Школачыларга. «Костер». 14.05—Медзгелер. 14.15—Школачыларга. «Орденоо» телестудиянын концерт залы. 15.00—Оңнуг телекөргүүт. «Делегелгеден чуруктар» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 15.10—«Миллионный ленинчи университедиң». «Тоску бөө чыл болгаш техниктиг дешилгее». ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чанында Эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының биргө оралакчызы, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү Д. Г. Жимерин дамчыдылгада кирижин турар. 15.40—Делегейниң улустарының чогаадыгазы». 16.10—Оңнуг телекөргүүт. «Бальзактың улуг ынакшылы». Хой сериялыг уран-чечен телефильм. 6-ты серия. «Чиңге деңер кыралчылары». 17.05—И. С. Козловскиге аалдап чоруун. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемөдөлер. 18.40—Үргүлаага. Мультфильм. «Хады моҥургазының дугайында». 18.50—Телемөдөлер. 19.05—«Телетеп». Школдугуг тележурнал. 19.20—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.25—ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү В. Т. Афанасьев телекөрүкчүлерниң айтыыларынга харылаан тур. 19.55—Оңнуг телекөргүүт. Ереванның чиик үлетпур техникумунуң «Зребуни» деп үдүсүү ансамблиниң концерти. 20.25—Совет-куба харылзаалары хогаадыгаанын талазы-биле кады ажылдажылатыны чаа үе-чадазы. 20.35—«Кыл канчап катканы». Хой сериялыг уран-чечен телефильм. 3-ку серия—«Эрес-маадырлыг чоруку». 4-ку серия—«Ажыл артпээ». 22.45—Оңнуг телекөргүүт. Концерт. 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрикче дүжер» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хөлүү экжел-хайыраан!» 9.00, «Россия империязының дүжүлгези» (2 сериязы кады) 10.20, 15.30, «Мисе Пикоттитто» 13.00, 18.20, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эң генерал» 16.30, 20.30, «Кыл-Жибек» (2 сериязы кады) 14.00, 18.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Котовский» 11.00, «Чечентиниң доозазын чаъе чүп тур» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫҢГА: Киночымыны 16.30, «Керетвеге туулуушкун» (2 сериязы кады) 19.00 шактарда.

Олар сонуургаан

Эрги-Бардык оргүмак школазынга төөгү кежиинги солун организастаар арттыргеп. «Кым мурнай тыварыл?» деп викторинаны бөө бүрүүгаар тургускан. Бүрүнгү делегей төөгүзүнден эгелээш, ССРЭ төөгүзүнге тедир эң чугула айтыылаларны аңаа киирген. «Делегейниң политиктиг демуржый картазын» аскан. Революстуу ырларның, төөгү темазынга өөренчиилерниң чураан чуруктарының конкурузун база организастаан.

Төөгү темазынга чуруктар делгелгезинге 10-гу классчы Роман Донгактың «1812 чылдың Ада-чүрт дайынының полководчузу Кутузов», «В. И. Чапаев шаап халдаапкын үезинде», «Берлинде хостакчы совет дайынчыга турасказаа» деп чуруктарын эки деп санаан.

Төөгү болгаш обществоведение башкызы Сат Шапчы бистиң хоочун салгалдың ырлап чоргаан революстуу, дайынчы ырлар дугайында беседаны кылган. Революстуу ырларның класстар аайы-биле күүседеашинге онгу классчылар тиилекти болгаш.

О. САТ.

Барыын-Хемчик район.

УРУГЛАРНЫҢ ӨҢНҮКТЕРИ БОЛУҢАР

«Коммунистер, комсомолчулар, совет кижи бүрүзүү пионерлериниң болгаш школдыгларының кижизидилгезинге кирижин, ол херектп бодунуң хамаатты хүзөлгеэн, хүндүлуг ажыл-ижин деп саналар ужуруунуг» дээрзин школачылар, кижизидилгезинге хой-ниитининң кирижилгезинде дүтайында Москвага болган эртем-методиктиг конференциянның киржикчилериниң кыйгырымпда айыткан. Шынап-ла ооүп орар салгалды коммунизмниң идеялларынга бергинеген, бүгү талазы-биле сайырагай, билиг-мергежилдиг хамаатылар кылдыр кижизидер дизе, ол ажылга бүгү хой-ниити кирижир болза эки түңнелдерни чедип ап болуруп амыдырал бадыткан турар. Шынчатап кижизидилгезинге ажылына янзы-бүрү мергежилдиг кижилерниң киржилгези, кижизидилгезинге ага-методтарының чаа-чаа хевирлерин ажыглаары пагеттинин турар.

Чүгле школага, уруглар аймаан черлериниг эвес, а чурттап турар кварталывын, ыдумчуузунуң ажыл-биле кижизидилгени болгаш хостуг үеним шын ажылаарын организастаары соолгу чыдарда пептерзон болгаш кижизидилгени, аңаа ада-иениң, хой-ниитининң кирижилгезинин база бир чаа хевири апаргаан. Чурттап турар черинин ажыл-биле кижизидилге ажылының дуржулгазын Кызылдың бажың эргелелдериниң уругнар клубтарының ажылының чижээнге көргүзүп, уругларның хайгаалал чок артар, үештакты чоп ажылаан биабес чоруктарын болдурбаны-биле ап чорттуувуп турар хемчелер дугайын бо чүүлге чугаалакседым. Ол ышкаш көдээ черлерге чурттап турар черниң чайы-биле кижизидилге ажылын организастаарының аргаларының дугайында бодалымны башкылар, культура албан черлерниң ажылдакчылары, көдээ Советтер, суурлар човуделдериниң активчилери-биле сумележикседим. Чурттап турар черинин ажыл-биле кижизидилге ажылының чамдык хевирлери Кызылда элээн пептерзон. Чаа ажылдалда кирип турар бажыңнарның, квартаддарның чанында уруглар ойнаар шөлдерни, бөс-кетбол, волейбол шөлдерни, хоккей ойнаар черлерни херимнеп, дошталдырарын чыл саныда ковудедип, ажылталыя кижизидип турар. Бажың эргеледдерининг чанында уруглларга хостуг үеним 3 клуву ажылдап турар. Олар хоорайның аңгы-аңгы квартаддарында болгаш уругларның калбак массаларын хаара тударынга эптиг болуп турар. 26-гы квартазда «Бригантина» клуб тургустунга-ла он ажыг чыл болу берген. Бо клубка «баштайгы үеде чүгле оюнбар организастап турган болза, ам оон ажылының хевири дыка калбарган. Уругларның хар-назынының аёбы-биле болгунер, секциялар мында ажылдап турар. Волейбол, шыдыраа, теннис, хоккей болгаш өске-даа спортчу секциялар ажылдап, хоорайның уруглар аразынга маргылдааларын организастажырынга идепкейлиг киржип турар. Уран-чүүл талазы-биле танцы, ыры, шиң, хогатүм бөлгүмнери база ажылдап, концерттерин үндүрүп, уран чүүлге, маргылдааларга, көруудезлерге киржип турар апарган. Оон ангыда кудумчулар, квартаддар байырлалын арттырып, оларның аразынга янзы-бүрү маргылдааларны организастаан. Соолгу чылдарда эге класстың уругларынга «Шапактыг эстафета» деп маргылдааларны чорудуп турары солун. Уруглларга ыыттыы үдээрининг, частың, күскү дүжүт болгаш «Нептун» байырлаадарын эртиреини чүгулаан көруп турар биз.

Хоорайның оске девискээринде «Тывылыктар» клуву чүгле ийи чыл ажылдап турар-даа болза «Бригантина» клубтан дудак чок хой уругларны хаара тутаан. Аңаа спортчу секциялар, уран чүүл болгумнериниң аңгыда, ыдумчулар, номнар, кинолар утказының сайгарылгазы, мурнажыкылар, уран чүүл эжыдажыкчылары-биле ужуруглглар дээш чижектиг солун хемчелер эртиктээн. Клубтарның кайгыы-даа секциялар, бөлгүмнер эрттиргеринге херектиг дериг-херекселдерни бөжыңнар эргеледдерининг орулгазы-биле саттырып ап турар. Чаа тудуп турар 4, 5 дутаар квартаддарның девискээринде 3-кү клуб бо чылын чаа организастаттынган.

Клубтарның ажыл-эмыдералы утпап-баштаары-биле хой-ниити човуделдерин бадыдаан. Оон кежигүнүнерп тустус хувааддаалыг ажылдап, чамдык элээн уругларны хуу хайгаараларга алган. Клубтарның ажылынга хой-ниитининг эгелоошкин-биле ажылбүрү мергежилдиг кижилерп хаара тутуунган. Иттиниг херектер министерствозунуң ажылдакчызы В. Нелюбин «Бригантина» клубта спорт ажылын башкарып турар, а «Тывылыктар» клубта «Ужудукчу булур мен» деп болгумчу авиаворттуң ужудукчузу В. Перов тургускан. Оон-даа оске хой-хой эштер боттарының күзеги-биле спортчу болгаш уран-чүүл болгумнерин клубтарда чорудуун турар.

Чурттап турар черинин ажыл-биле кижизидилге ажылын кодзо черлерге кавчаар организастаан болуруп? Бир-ле луглаарында, бо ажылды клуб, библиотека ажылдакчылары школа-биле харылзаалыг чорудуп болур. Культура бажыңы, клуб бүрүзүүге уруглар-биле ажыл чорудар човуделбар бар болуур ужуруг. Кодзо клубтарда, библиотекаларга чоруурга түрдүскү үеде кылыр чүве чок аңаа-даа кайгаттынган, чалгаарап чоруур уруглары клуб, библиотека ажылдакчылары «Чаныыдыр» деп «сыырган турарын көруп болур. Ол шын авес. Шак ыңдыг уруглары кижизидилге ажылынче хаара тудуп, янзы-бүрү бедеалаарны эрттирип, шиң, ыры ааы оске-даа болгунергге чоорту хаара тудары, а библиотекага ломчугажже болгаш момнар эмгелээринге киирип-тирери чүгула. Школа-биле харылзаашкап, клубка уруларының шиң театрын тургузуп чүге болбазын?

Суурларда агитквартиралар, кудумчулар човуелеп уруглларга кончуг солун ажыл-ишти организастаан болур. Суур чаатайжыдыглазы, чечен тарыары дээш күш-ажылдың хевирлериниг киирип-тирерп, кудумчу, квартал аайы-биле спортчу оюнар, маргылдаалар эрттирерп, оларның хостуг үе-шагын шын чарыгдаарынче углаары —бо бүгү агитквартира, кудумчу човуделдерининг кызыы шыдаар ажылы-дыр. Агитквартиралар девискээринде, кудумчуларда кандыг-даа мергежилдиг кижилер бар. Чолаачы кижи оолдарга машина тургузуун тайыылбарын болбас бе?! Бир эвес уруглар кижизидилгени дээш сагыш човаар, оң ажылды хогга алыр чүве болза, аңаа ижки бүрүүзү кижиргиттирип, магазин, кудумчу иезип чоруур уруглар чок кылдыр ажылдап болуур аргалар чүүткактылыг чер бүргүүнде бар.

Кандыг-даа чаа чүүлдү эгелоп ажыл берге. Бо ажылга баштайгы дээредө бергелеер таваржыры чугаажок. Ындыг таваржылаарда школа башкылары, кижизидикчилер-биле сумележип турган ажылдаар болза, уруглар-биле ажылдап турар кижилер боттарының-даа эрте-ажыыл хандырып, күүгүне үжүр-дузаалыг ажылдың күүсеединнин болуур иинек.

Л. АБРАМОВА,

Кызылдың Пионерлер

бажыңының методизи.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторчун 24-63, редакторчун оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийзи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпур киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче домгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 15953. ЧАГЫГ № 634.

Тыва АССР-ниң Министрлер Човуделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле эргелелиниң типографиязы, (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00401